

Karaasa Yeena Rau
Kioo Kuaivovee

Waffa New Testament

Contents

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai	1
Marakaavaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai	78
Rukaasoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai	126
Yuvuaanoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai	207
Kua varada nuaira Aposoroo vaidiia iira mmayaayavai	261
Pauruusoono aa yanaa aavaa Rooma varuuyani reeravai	332
Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai	370
Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai	404
Pauruusoono aa yanaa aavaa Garatiaa varuuyani reeravai	427
Pauruusoono aa yanaa aavaa Epesiisa varuuyani reeravai	440
Pauruusoono aa yanaa aavaa Piripii varuuyani reeravai	452
Pauruuso aa yanaa aavaa Korosii varuuyani reeravai	461
Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai	470
Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai	477
Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani reeravai	482
Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Timotiinnani reeravai	492
Pauruusoono aa yanaa aavaa Titiinnani reeravai	499
Pauruusoono aa yanaa aavaa Pirimuunaani reeravai	503
Vaidi voovoono aa kua aavaa Eporai kua tuuyani reeravai	506
Yakoopono aa kua aavaa fafaara reeravai	535
Petoroosoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai	544
Petoroosoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai	555
Yuvuaanoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai	561
Yuvuaanoono aa tammaa yanaa aavaa fafaara reeravai	570
Yuvuaanoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai	572
Yutaavaano aa kua aavaa fafaara reeravai	574
Reveraisiina	577

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee

The New Testament in the Waffa Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

Language: Waffa

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

c72a70f3-dfc9-5a6d-ae83-3d02317373cd

ISBN: 978-1-5313-0688-5

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Mataiva Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuqo kua yeena rau kioo vaidi Yisuuva gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaa-naraivaara Mataiva reeravai. Anutuqo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioovaki vau kuaiyauvaa ari gioonna kiaapuuya kiaa mmuuyauvo Yisuuva varuuvaki kaanaiyauvo vairavai. Yisuunna kaano Yutayaiyakidiri inna mmateeravai. Aa mmayaaya yoketaa aavo hama Yutayaiyara nnaasu vaivai. Mmuakiaa mmatauvau variaa gioonna kiaapuyaniaatama vaivaivee.

Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai

(Rukaaso 3:23-28)

- 1** Aanna Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai. Aaparahaamooya Davuitiia oyaivakidiri Yisuuva diiteeravai.
- ² Aaparahaamo ari mmaapuuvaa
Isaakaa mmata kioodoo
Isaako Yakoopaa mmata kioodoo
Yakoopo Yutaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kieeravai.
- ³ Yutaava ari mmaapuuvaitana
Pereseeya Seraaya mmata kioodoo
ngiari kaanaa nnutuuvo Tamaarovee.
Pereseeva Eseroonaa mmata kioodoo
Eseroono Araamaa mmata kioodoo
- ⁴ Araamo Aminataapaa mmata kioodoo
Aminataapo Nasoonaa mmata kioodoo
Nasoono Saramoonaa mmata kioodoo
- ⁵ Saramoono Buaasaa mmata kioodoo
inna kaanaa nnutuuvo Rahaapovee.
Buaaso Yoveteenna mmata kioodoo
inna kaanaa nnutuuvo Ruutovee.
Yoveteeva Isainna mmata kioodoo
- ⁶ Isaivaano kieeta vaidiivaa
Davuitiinna mmata kieeravai.
Davuitiiva vaidiivaa nnutuuvo Uriaanna
muaadaivaa vara kioo
mmaapuuvaa Soromoonaa mmata kioodoo
- ⁷ Soromoono Rekaviaamaa mmata kioodoo
Rekaviaamo Aviaanna mmata kioodoo
Aviaava Asaanna mmata kioodoo
- ⁸ Asaava Yosapataa mmata kioodoo
Yosapato Yoraamaa mmata kioodoo
Yoraamo Usiaanna mmata kioodoo

- ⁹Usiaava Yotaamaa mmata kioodoo
 Yotaamo Akasaanna mmata kioodoo
 Akasaava Isikiaanna mmata kioodoo
- ¹⁰Isikiaava Manaseenna mmata kioodoo
 Manaseeva Amoosonna mmata kioodoo
 Amoosoova Yosiaanna mmata kioodoo
- ¹¹Yosiaava Yekoniaanna mmata kioo
 ari kata vayaidaatama mmata kioodoo
 iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya
 numa gioonna kiaapuuya vitada
 ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.
- ¹²Yekoniaava Seratiereenna mmata kioodoo
 Seratiereeva Seruvavereenna mmata kioodoo
- ¹³Seruvavereeva Avituunna mmata kioodoo
 Avituuva Eriakiimaa mmata kioodoo
 Eriakiimo Asoronna mmata kioodoo
- ¹⁴Asoroova Satokoonna mmata kioodoo
 Satokoova Akiimaa mmata kioodoo
 Akiimo Erutuunna mmata kioodoo
- ¹⁵Erutuuva Eriasaaraa mmata kioodoo
 Eriasaaro Mataanaa mmata kioodoo
 Mataano Yakoopaa mmata kioodoo
- ¹⁶Yakoopo Yoosiipaa mmata kieeravai. Yoosiipo inna Mariaanna vaativai.
 Mariaava ari mmaapuuvaa Yisuunna mmata kioodoo vaidiiyaano innara tunoo:
 Anna Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidiiivovee, tiravai.
- ¹⁷Aaparahaamo varuu suaivakidiri inna sidinnaidiia yaakuuvaitana yukukidiri
 taarama taarama varia rada nnidada iyakidiri Davuitiiva diiteeravai. Davuitiiva
 diitoo suaivakidiri mmuaikaraama inna sidinnaidiia yaakuuvaitana yukukidiri
 taarama taarama varia rada nnidada iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya numa
 iyaata rapidada yaatara kiada vitada ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai. Iya Is-
 arairaiya yapa kioodoo varuu suaivakidiri mmuaikaraama Yekoniaanna sidinnaidi-
 iya yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada tooduu Anutu-
 ugo mmataama kioo vaidiiivo diiteeravai.

Yisuunna mmateera kuavai

(Rukaaso 2:1-7)

- ¹⁸Yisuu Kirisiinna mmatoovo ataama vairavai. Yisuuva hama varuu suaivaki inna
 kaanaa Mariaanna Yoosiipo varaanara kuaivaa kiaa teerama kioo hama inna va-
 rooduu Mariaava rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono vaa nnaakaraivaa inna mmi-
 ravai. ¹⁹Mmuduu Mariaanna vaatiivo Yoosiipo vaidi yoketaavoonora tioo hama
 mmamma maisaivaa Mariaanna mmirainno kati haumaki inna titaanaraivaara yaata
 utiravai. ²⁰Homo ivaara yaata utuoo varioo vainno ruvuataaivaa tooduu Udaanga
 Anutuuga aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Yoosiipo, Davuitiinna
 oyaivakinnaa vaidikuavee. Ai nnaata Mariaanna varaanaraivaara sa aatuunna taara
 yaata utuane. Varanee. Mmannasa Yoketaivoono nnaakaraivaa inna aakiaivaki
 yapaivaavee. ²¹Fai iva mmaapuvai mmatanai a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinara-

vai. Fai ivoono ari seena gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai.

²²⁻²³ Nnaaruaa vaidi Udaanga Anutuuqaa kuaivaa kooyaa tira forofetaa voovoono Anutuuqo inna kiasa mmuu kuaivaa fafaarainno ataa kua tunoo: Fai kiaatanna yoketaa hama vaidi voovoono inna tasipaivoono nnaakara sunnainno mmaapuvai mmatanai iya inna nnutuuvaa Imanueero kiaaravee, tiravai. Ii nnutu iva oyoaivo tinoo: Anutuuqo ti tasipainoo, tiivai. Nnaaruaa vaidi forofetaivo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuunna mmatoo suaivaki innara kua tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo vairavai.

²⁴ Itaama vauduu Yoosiipo diitoo Udaanga Anutuuqaa aangeraiivo inna kiasa mmuu kuaivaa rikioo iinno ari nnaataivaa vareeravai. ²⁵ Varooduu homo Mariaava nnaakara sunnaivaata varuu suaivaki Yoosiipo hama inna tasipama nuairavai. Yapooma Mariaava mmaapuuvaa mmata kioodoo Yoosiipo inna nnutuuvaa Yisuu-o tiravai.

Vaidi suai raari roopinai varuuya Yisuunna taara nniravai

2 Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Yutayaa ivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivaki Mariaava Yisuunna mmateeravai. Inna mmatoo suaivaki Herooto Yutayaiya kieetavai variravai. Varuduu vaidi tinni ruua vooya aakia-puaiyauvo tooyauvaara mmoori uuya suai raari roopinaindi naidada numa Yerusa-reema gionna kiaapuuya yaparaida tunoo: ² Nnaakara meediivo Yutayaiya kieetavai varinoo kiaivo deevakiinno variinnee? Ari aakiapuaivo suai raari raipinai ngioo varikiai ta iva taa rada numa ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmi-aara ngiaunnao, ³ tuduu rikioo kieeta vaidi Herooto iya tuu kuaivaa rikioo pinaama nnikiarauduu mmuakiaa gionna kiaapu Yerusa-reema varuuyaata rikiada nnikiarairavai. ⁴ Nnikiarauduu Herooto mmuakiaa Anutuuqaa kati puara hudeera kieetaivaata vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata tuduu innasi nu-nauduu iya yaparainno tunoo: Fai deevakidiri Anutuuqo mmataama kioo vaidiiva kaano mmataanarannee? ⁵ tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Yutayavai vai yoosinna kiisa Pitiriheemadiri fai mmataanaravee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono ivaara Anutuuqaa avaiava fafaara roo tunoo:

⁶ Yutayavai vai yoosinna Pitiriheemaivo

kiisavai vaiki

yoosinna pinaa Yutayaa kieetaiva

ivaara kiaanoo:

Fai yapooma ii yoosinna iva

nnutuuvo pinaavai vainaravee, kiaavai.

Fai ivakidiri vaidi kieeta vovai diitoo

ni gionna kiaapu Isarairayara dinaravee.

Forofetaivoono itaa kua tiravee. ⁷ Iya itaa kua tuduu rikioo Herooto iya tuu kuaivaara yaata utuoo vaidi tinni ruua suai raari roopinaindi nnuuya tuduu haumakinaa nnida innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Dee suaivau aakiapuaivo nnuunnee? ⁸ kiasa kioo iya sai tuu kuaivaa rikioo Pitiriheema iya titoo tunoo: Oo nnaakaraivaara tuqinnama buaidada teekio ngii too vainai numa ni giaa ni mikiai fai neetaata oro ni ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmunaravee, ⁹ tuduu iya inna kuaivaa rikiada ivaki pikiada diitada aataruuvau vida tooduu aakia-

puaivo vaa suai raari roopinnai iya toovoono iya too vainno iya tauraa vitoo vioo vioo nnaakaraivo varuu nnauvo vauvau diravai. ¹⁰Duduu iya aakiapuaivaa teeda kaayauma sirigauduu iya ausaiyauvo yoketairavai. ¹¹Yoketauduu iya nnauvaki oro nnaakaraivaata kaanaa Mariaannaatama teeda toorivu yau harada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa nnaakaraivaa mmiravai. Mmida ngiari utuaiyauvakidiri mminnaa yoketaiyauvaa kati inna mmida voovoono sikau mmannaammannauvaa nnutuuvo gooraivaa inna mmuduu voovoono yatari ranaivaa hudooduu suuda yoke-taa vuuvaa inna mmuduu voovoono kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miraivaa inna mmiravai.

¹²Mmi taika kiada oro vuru vaida ruvuataivaa tooduu Anutuuqo yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa keenaa Herootaasi kuatee, tuduu rikiada ari vo aataru voovaugiataa ngiari yoosinna viravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipa aatu viravai

¹³Iya vida kioodoo Yoosiipo vainno ruvuataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vitee yoosinna Iyiipa Herooota yaatu kuanee. Herooto tinai ari ngiaammuaaya nnaakaraivaa ruputikio putuaiveeraivaara fai innara buaama rada nookiaaravai. Ivo itaama iinaraivaara Iyiipa viee ivaki varinanai neenoo kava i tinai rikiee pikiee aapi ngianee, ¹⁴tuduu rikioo Yoosiipo heenaki diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo Iyiipa vioo vioo ¹⁵oro ivaki varududuu Herooto putiravai. Nnaaru vaidi forofetaa voovoono Udaangaivo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarainno tunoo: Na ni Maapu-uvaa Iyiipadiri kiaaduu nmiravaivee, tiravai. Iya Iyiipa vuduu ii kua ivaa kaanaivo vairavai.

Herooto nnaakaraiya ruputateera tiravai

¹⁶Vaidi suai raari roopinnaia Herooota yokekiaa kiada vuuvaara rikiooduu inna ausaivo pinaama nnannatooduu Herooto vaidi vooya titooduu Pitiriheema ivaki vida mmuakiaa vainima vau yoosinnaiyauvaki vida ngiaammuaa taara nuanu va-rooyaata iya nnaagiai mmatooayaatama ruputuduu putiravai. Tauraa vaidi suai raari roopinnaia tooduu aakiapuaivo iya too vau suaivakidiri mmatoo nnaakaraiyaata nnaagia nnaagiai mmatooayaatama ruputuduu putiravai.

¹⁷Nnaaru vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yirimiaava ivaara fafaara roo tuuvaa kaanaivo vairavai. ¹⁸Yirimiaava tunoo:

Yoosinna Ramaivaki gioonna kiaapuuya
 kaayau rateera akuaiavaata
 yaagueeqa aayannaivaatama rikiaavai.
 Raheeraa nneeditunnaiya
 ngiari nnaakaraiyara ratadada
 iya vaa putu taikaivaara mmannammanna rataavai.
 Iya seenaiya iya ausaiyauvaa tuqinnaaree kiaa
 iidada taavo hama yoketaivaivee.
 Forofetaa Yirimiaavaano itaa kua tiravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipadiri nniravai

¹⁹ Herooto vaa putuduu Yoosiipo Iyiipa hara kioo varioo vainno ruvuataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kiasa mmioo tunoo: ²⁰ Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vitee yoosinna Isarairavaki kuanee. Vaa vaidiia nnaakaraivaa ruputuara uuya putiravaivee, ²¹ tuduu rikioo diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo yoosinna Isarairaa viravai.

²² Vioo vioo Yoosiipo Yutayaa ivaki varinaree kiasa rikiooduu Akiraaso ari koonna Herootaa mmaataivaa varoo Yutayaiya kieetavai varuduu rikioo ivaki kuanaraivara aatuuravai. Aatuunno vainno ruvuataivaa tooduu Anutuuqo inna kiasa mmuu kuaivaa rikioo iinno yoosinna pinaa Karirayaara vioo vioo ²³ oro yoosinna kiisa voovai nnutuuvo Nasareeta hara kioo variravai. Nnaaru vaidi forofetaiya fafaaraida tunoo: Fai vaidiia Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara kiasa: Nasareetaa vaidivaivee, kiaravaivee, tiravai. Yoosiipo oro Nasareeta hara kioo varuduu forofetaiya itaa kua tuuvaa kaanaivo vairavai.

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiasa mmiravai

(Marakaa 1:2-8; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

3 Vo suai suai voovaki Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa Yutayaa ivaki vau mmata voovai koo mmuyai gaangaivau nuainno varioo Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo iya tunoo: ² Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiaatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai. ³ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava Yuvuaanaara aa kua aavaa fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivara

aataruuvaa teerairavaa roosiima

ngii Udaangaivara teerama kiasaatee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivara

teeraida safuuma kiasaatee, tiravai.

⁴ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosiima iima uyu kioo nnabaivaadiri vausivaa iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyavaa nneeravai. ⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusa-reemaiyaatama vo yoosinna vo yoosinna Yutayaa ivaki vau yoosinnaiyaatama nnoori Yorotaana vainima varuuyaataama Yuvuaanaasi vida ⁶ ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuqaa kiasa kookieema kiooduu nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya apiravai.

⁷ Apuoo varioo tooduu vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaataama nnoori varaaraivara innasi nnuuduu too iva iya tunoo: Ngia vaidi maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai ngia Anutuuqo irisai maisivaa ngii minaraivara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee? ⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada mmoori yoketaivaa iikio kaanainai na teenai niisi ngiaatee. ⁹ Sa ngiengienaidiri yaata utida kiasaatee: Inna Aaparahaamo ti rubuungovee. Ta

aikiooma variaunnao, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuuqo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aaparahaamaa uru nnaakaraya vari-aaravai. ¹⁰ Aanna makee Anutuuqo irisai maisaivaa mminaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaivaa fai hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravai.

¹¹ Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada yoketaama variaivaara na mmanna nnoori-ivaadiri ngii apuaunoo. Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na ki-isa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaavai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana varee kuanaravai. Fai ivoono Anutuuqaa Mmanasa Yoke-taivaa tino too ngia vaa ausa hanigiayia ngii aakiaiyauvaki varinaravai. Ngia hama ausa hanigiayia fai irisai maisa ikia roosiivaa ngii mminaravai. ¹² Vaidiyya yeenna vuuitaivaa savoorivaadiri uyu kagaari kiada kaanaivaa vareerayaama ivoono ari savoorivaadiri varoo vuuita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau ki-ai-ai-kiio iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio varoo ari yeenna yapeera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikiaivo hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai

(Marakaa 1:9-11; Rukaaso 3:21-22)

¹³ Ii suai ivaki Yisuuva yoosinna Karirayaa pikioo Yuvuaano inna nnoori apuaiveera nnoori Yorotaana ivaki nniravai. ¹⁴ Numa dudu Yuvuaano inna ooqoo tinara iinno tunoo: A aaniira niisi ngiannanee? Eenoo ni apinaraivo inna yoke-taavaivee, ¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna aikioovai. Aanna makee eenoo ni apuane. Ta itaama iida Anutuuqo mmuakiaa mmoori aataru yoketaivaa ti kiaa ti mmiivaa iikiaaravee, tuduu rikioo Yuvuaano ee-oo tiravai.

¹⁶ Kiaa kioo Yisuunna nnoori apu kioo saivaata Yisuuva nnooriivakidiri numa dioo vainno reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Anutuuqaa Mmanasaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo tuma innayaa variravai. ¹⁷ Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuuqaa kuaivo tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoke-tainoo, tiravai.

Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai

(Marakaa 1:12-13; Rukaaso 4:1-13)

4 Sataango Yisuunna iinno teeno ivo muaraagakiainaaree kiaa uduu Mmanasa Yoketaivono Yisuunna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ² Oro kiooduu hara kioo varuduu ikianna heenaiyauvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu Yisuuva yeennaivaa hama nneerama kioo kati varududuu nnaagiai pinaama inna yeenna rairavai. ³ Inna yeenna rauduu Sataango numa inna tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aayauvaa tino too hanigioo yeenna bere-tayauvai vakiaivee, ⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovono yeennaiyauvaa nnaasu nnaivoono hama yaagueueqaiavaa inna mmiivai. Anutuuqaasidiri tii kua mmuakiaavai rikiaivoono yaagueueqaiavaa inna mmiivai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee, ⁵ tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo yoketaa yoosinna Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: ⁶ A Anutuuqaa Mmaapukuavee tiee suairoommu kiee kuane. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai Anutuuqo ari aangeraiya titanai
 aiyara haitatuukiaaravee.
 Ai yukuuvaa sikauyaadiri
 rusimmaurivoora kiaa
 iya ngiari yaakuuyauvaadiri
 suoodaa i sootu utuaaravaivee.

Inna kuaivo itaa kua tiivaivee, ⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuuqaa iinna taanee, tiivaivee, ⁸ tuduu rikioo Sataango kava Yisuunna vitoo oora taapi hokobaivau yapa kioo mmuakiaa vo mmata vo mmataiyauvaata mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vauyauvaatama inna vitairavai. ⁹ Vitaama kioo tunoo: Fai a niyara toorivu yau haree ai ausa mmuduuyauvaava ni minai fai na aa mmuakiaa aayauvaa i mminnaravaivee, ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sataango, ngieera kuanee. Anutuuqaa kua fafaaraiivo vainno tinoo: A Udaanga Anutuuqaa ai ausa mmuduuyauvaava mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikianee, tiivaivee, ¹¹ tuduu rikioo Sataango inna pikioo vuduu aangeraiya tuma inna haitatuuravai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai

(Marakaa 1:14-15; Rukaaso 4:14-15)

¹² Yisuuva vaidiiya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kioo kuaivaa rikioo mmata Karirayaa ivaura viravai. ¹³ Vioo yoosinna kiisa Nasareeta pikioo vioo nnoori haruunga Karirayaa vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Kapanauma oro ivaki hara kioo variravai. Ii mmata ivo nnaaruaa vaidiivaitana Seporoonaya Nafataraiya mmatavai. ¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yisuuva uuvaa kaanaivo vairavai. Yisayaava fafaara roo kuaivo vainno tinoo:

¹⁵ Nnoori Yorotaana sainai
 nnoori haruunga vainiivau
 Seporoonaya Nafataraiya mmataivo vauduu
 ii mmata ivaa nnutuuvo Karirayaa ivaki
 vaidi hama Anutuuqaa kua rikiooya variaanoo.

¹⁶ Vaidiiya heenaivaki variaaneema
 iya varida fai mmeekia pinaivaa taaravai.
 Iya putira yoosinnaivaa
 heenaki roosiima variyaiya teekio
 fai mmeekiaivo taanaravaivee.

Yisayaava fafaara roovo itaa kua tiivai. ¹⁷ Ii suai ivakidiri Yisuuva Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigiaatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai.

Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai

(Marakaa 1:16-20; Rukaaso 5:1-11)

¹⁸ Yisuuva nnoori haruunga Karirayaa siriivau nuainnonno tooduu tavau vareera vaidi kato vayoovaitana Simoono vuai nnutuuvo Petrooso ari kataivo Adiriaasooya ngiari utua vaaheevaa tavaura nnooriivaki kagaari kiada tu kiada vauduu ¹⁹ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau

vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,²⁰ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

²¹ Ivakidiri vidada Yisuuva tooduu vo vaidi kato vayoovaitana Yakoopooya Yuvuaanaya Sevetainna mmaapuuvaitana ngiari gioonna tasipama kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai. Sapiraida varida tooduu Yisuuva ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara aayanna rooduu ²² kanuuvaki ngiari gioonna pikiada makee tuduu Yisuuva nnaagiai viravai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Rukaaso 6:17-19)

²³ Yisuuva nuainnonno mmuakiaa yosinnaiyauvo Karirayaa vauiyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauiyauvaki vioo Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai. ²⁴ Tuqinnooduu iva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yosinna Suriaa varuu gioonna kiaapuuya rikiada mmuakiaa ari vo nniitaroo vo nniitarooyaaatama mmagia maisaiya iya aakiyaiyauvaki varuuyaatama makemakee putida vaidi kava diitooyaaatama yuku yaaku putuuyaatama vitada Yisuuunnasi nnuduu iva iya tuqinneeravai. ²⁵ Tuqinnooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuuva nnaagiai viravai. Gioonna kiaapu Karirayaivakidiriiaatama vuduu yaakuuvaitana vau yosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisaivakidiriiaata vuduu Yerusareemaivakidiriiaatama vuduu Yutayaivakidiriiaata vuduu nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriiaatama Yisuuva nnaagiai viravai.

Yisuuva taapiivaudiri mmayaayaivaa tiravai

5 Yisuuva kaayau gioonna kiaapu innasi nnuuya too taapi kiisaivau vioo ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuaya innasi vuduu too ² ari kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo:

Gioonna kiaapuuya kaayauma yoketairavai

(Rukaaso 6:20-23)

³ Gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Hama ta yopeema Anutuuoqaa roosiiki-aunnayavee, kiaiayara Anutuuoqo iyara yoketainoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

⁴ Gioonna kiaapuuya ausa mmuaararavaa varada ratada variayara Anutuuoqo iyara yoketainoo. Anutuuoqo iya ausaiyauvaa tuqinnaanaravai.

⁵ Gioonna kiaapuuya tirooma adida variayara Anutuuoqo iyara yoketainoo. Anutuuoqo kua kutaivaa tioo iya mmilaravaa fai iya varaaravai.

⁶ Gioonna kiaapuuya Anutuuoqaa aataru yoketaivaara mmuduuya rida safuuma iya iikiataiyara Anutuuoqo iyara yoketainoo. Fai Anutuuoqo ari aataru yoketaa mmuaki-aavai iya vitaino iya yoketainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya ngiari seenaiyara boo kiaiayara Anutuuoqo iyara yoketainoo. Anutuuoqo fai iyara boo tinaravai.

⁸ Gioonna kiaapuuya iya aakiyaiyauvo yamaama vaiyara Anutuuoqo iyara yoketainoo. Fai iya Anutuuoqaa taaravai.

⁹ Gioonna kiaapuuya rapiraivaara ooqoo tiraiyara Anutuuoqo iyara yoketainoo. Fai Anutuuoqo iyara tinara: Iya ni naunna maapu tuanaayavee, tinaravai.

¹⁰Gioonna kiaapuuya safuuma varira aataruuvaa iikiaani vooyaano kuminayaa mmuaararavaa iya mmiaiara Anutuuqo iyara yoketainoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

¹¹Ngia ni nnaagiai ngiaivaara gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua tida mmuaararavaa ngii mida ngiiyara unnakua unnakua tikiai sa yaata utuatee. Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. ¹²Irisai yoketaivo ngiini ngiau aapu vaivara yaata utida sirigaida variatee. Maisa mmooriivaa ngiiyara iikiaaneema gioonna kiaapu vooya nnaaru varuu forofetaiyara iiravai.

Yisuuva yorokuuvaata mmeekiaivaatama mmataama kioo tiravai

(Marakaa 9:50; Rukaaso 14:34-35)

¹³Gioonna kiaapu mmatayaa variaya ngiari yeennaiyauvunu yorokuuvaa haata kiada nneeda taavo iya yoketaineema ngia yorokuuvaa roosiima variaani gioonna kiaapuuya ngii taavo iya yoketainoo. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aani-ivaadiri iikio kava yoketainaranee? Hama yopeemavee. Vaa maisaikiai kati kagaari kiani gioonna kiaapuuya ivau yuku raavai.

¹⁴Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngia iya mmeekiaivaa roosiikiaaya variaano. Yoosinna pinaivo taapiivau vaivo hama yopeema fai haumaki vainaravaa roosiima ngia variaano. ¹⁵Hama gioonna kiaapu voovono toobavavaa subu kioo varoo oro yapa kioo yavaivavaa varoo toobavau tuarapatikama rummua apu kiai kioo vaivai. Ivo toobavavaa varoo kiikoo koovau hirivai. Hiri kiai kioo mmuakiaa gioonna kiaapu nnauvaki variayaki mmeekiaivo taivai. ¹⁶Itaama vainai ngia mmoori yoketaivavaa iikiaivavaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuuqo ngiau aapu variivara kua yoketaivavaa kiateeraivara ngia toobavavaa roosiima variatee.

Yisuuva kua mmaanna tuuvaara tiravai

¹⁷Sa ataa kua yaata utida kiatee: Ivo Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuyauvaatama forofetaiya kua kua mmira aataruuyauvaatama hatokaanara tiiravaivee, kiatee. Hama na iyauvaa hatokaanara tiiravai. Ii kua mmaanna iyauvaa kaanaiyauvo vakiaiveeraivara na tiiravai. ¹⁸Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaki kiisa fafaaraivo vaivakidiri fai hama gioonna kiaapu voovono yopeema fafaara kiisa voovai rugaanaravai. Ngiau mmata taikeera suaivaki fai homo iyauvo vaino Anutuuqo mmuakiaa kuayauvai ivaki vaiyauvaa iima taika kuaanaravai. ¹⁹Gioonna kiaapu voovono Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivakidiri kua kiisa voovai hatokoo koonnama iinno gioonna kiaapu vooya ari koonnama ii aataruuvavaa iya vitainai teeda iikio fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aduoo tuanaivau varianee, tinaravai. Gioonna kiaapu voovono Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai rikioo iinno gioonna kiaapuuya ivo kuai aataruuvavaa kuateeraivara iya kua mmiivo fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aruoo varianee, tinaravai. ²⁰Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia safuuma varira aataruuvo vadi Farisaiya varira aataruuyauvaatama vadi kua mmaanna kua mmiraiya varira aataruuyauvaatama hama yaataranai fai yapooma hama ngia Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vaidi ausa nnannateeraivaara tiravai

²¹ Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Fai putino kua pinaivo inna ruputuannaivaa aiki vainaravaivee, ²² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaara pinaama ausa nni-itareeno kua pinaivo innaki vainaravai. Gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaara maisavaivee tinai fai vaidiia inna vitada vaidi kua yeena rairaiyasi vikio innaki kua pinaivo vainaravai. Gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaara kumimaka yaata duunakuavee tiivaa fai Anutuuoqo tino too ikia aakiaivaki kuanaravaivee. ²³ Ngii-ikidiri a vaidi voovoona puara sipisiipa voovai Anutuuoqara kati yeena tapiivaki hudaanee kiaa kiee rikino i seenaivo homo vo kua voovaara aiyara nnannateenai ²⁴ i puara sipisiipaivaa tapi oyaivaki yapa kiee akiiraama oo i seenaivaata kua tino too inna ausaivo nuufainai kava vara ranee numa puara sipisiipaivaa Anutuuoqara kati hudaanee.

²⁵ Vaidi voovoona kua pinaivaa iiki yapaanaree kiaa i vitoo kua pinaivaara dira vaidiivaasi vivoora aataru tammaivaudiri vida kua safuuma kiada kati oro ausa nuufa tasipama variatee. A hama itaino fai i vitoo vaidi kua pinaivaara diraiivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmino too fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki yapaanaravai. ²⁶ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee mmuakiaa irisaiyuvaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee.

Yisuuva sabi mmuara heeraivaara tiravai

²⁷ Musiiva nnaaru tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, ²⁸ tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoona gioonnaivaa taikio inna varaataikio vaa ari ausaivonnaadee inna mmuara varaivai. ²⁹ I avu yaadudaivaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kiee kagaari kiane. I avu mmuaavai nnaasu vaino fai hama i mmamma mmuakiaavai iki-aiivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai. ³⁰ I yaaku yaadudaivaadiri a reeti utuee reeri utinarainnoo kiaa mmuaanaa hatoka kiee kagaari kiane. I yaaku voovai hatoka kiee mmuaa yaakuvaata variee fai hama i mmamma mmuakiaavai iki-aiivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

Yisuuva vaidiia ngiari nnaataiya titeeraivaara tiravai

(Matai 19:9; Marakaa 10:11-12; Rukaaso 16:18)

³¹ Musiiva tuu kua voovai vainno tinoo: Vaidi voovoona ari nnaataivaara ooqoo kiaa kioo yanaivaa fafarama kioo inna mmiaivee, ³² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio ari vaatiivoono inna ooqoo kiaa kino vaati voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Ari vaatiivoono inna titaivaara mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Fai vaidi voovoona itaama ii gioonnaivaa varano mmuara vareera aataruuvo innaki-aatama vainaravai.

Yisuuva vo kuavai tasipama yeena rau kuaivaa tiravai

³³ Vo kuavai Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiaa mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tunoo: A kua kutaama kiee tira kuaivaa sa hatokaanee. A yaagueeqama Udaanga Anutuuqaa avuuvau kianna kuaivaa iikiane, ³⁴ tuu kuaivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Sa vo mminnaavai nnutuuvaa tasipama ai yeena raira kuaivaa kiane. Ngiauvo inna Anutuuqo varira yosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ngiauvaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane. ³⁵ Mmataivo Anutuuqo yuku yapeera yosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane. Yerusareema inna ti kieeta pinaa ngiau aapu variivaa yosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna Yerusareema nnutuuvaa tasipama kiee kiane. ³⁶ Hama a yopeema mmuaa kieeta yausiivai iino voovai eekaravai vaino voovai upisivai vainaraivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ai kieetaivaa nnutuuvaa tasipama kiee kiane. ³⁷ Ai kuaivaa yeena rainna sa mminnaa voovai nnutuuvaa tasipama kiee kiane. Ee kianna kuaivaa kati ee-oo tiee hameetavee kiane. Ai kuaivaa yeena rau kiee vo kuavai tasipama kiannano mmannasa maisaivoono i tiki ai itaa kua kiannano.

Yisuuva maisa aataruuvaa irisai iivoora tiravai

(Rukaaso 6:29-30)

³⁸ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avuuvaa rukuuma kino sai inna avuuvaa rukuuma kiaivee. Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avaiavaa rutuuma kino sai inna avaiavaa rutuuma kiaivee. ³⁹ Kuaivo itaa kua tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii iinai sa sai iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono i kueenna yaadudaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmiane. ⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono i yaapa mmammayaa apuannaivaa varaanaivaara kua pinaana i yapaanara tinai ai yaapa varaivaata mmiane. ⁴¹ Fai vaidi voovoono yaagueeqama i tinara: Vainima ni vitee kuanee, tinai sa vainima inna vitee kuanee. Ngieerama inna vitee kuanee. ⁴² Gioonna kiaapu voovoono mminnaivaara i yapara rinai inna mmiane. Gioonna kiaapu voovoono i mminnaivaa varoo kava yapooma i mminaravee tinai sa oqoo tirainna mmiane.

Ngii nnammutuuiyaraatama mmuduuya ruatee

(Rukaaso 6:27-28,32-36)

⁴³ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: I seenaiyara mmuduuya ruee i nnammutuuiyara sa mmuduuya ruanee, ⁴⁴ tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Ngii nnammutuuiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee. ⁴⁵ Fai ngia itaida ngii Gioova ngiau aapu variivaa raunna mmaapuya variaaravai. Fai Anutuuqo tino too suaivo gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama mmuaakaraama taanaravai. Anutuuqo tino too vatiivo gioonna kiaapu safuuma variraiyaata koonnama variraiyaatama mmuaakaraama ruanaravai. ⁴⁶ Gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu ngia sai iyara mmuduuya rida aanii irisai yoketaivaa Anutuuqaasidiri varaaraivaara ngia yaata utuaannee? Fai ngia hama varaaravee. Maisa vaidi sikau takiisa vareera vaidiiyaano ii aataru ivaa iikiaano. ⁴⁷ Ngia ngiingii seenaiyaata nnaasu kua tida hama ari vooyaata kua tiraida ngia itaama

iikiaivaara hama ngia ari vo gionna kiaapuuya iikiaa aataruuvaa yaataraanoo. Mmuaakaraama iikiaanoo. Vaidi hama Anutuuqaa kuaivaa rikieeraiya ii aataru ivaa iikiaanoo. ⁴⁸ Ngia ngii Gioova ngiau aapu variivo yoketaa safu tuanaavai varineema ngieeta yoketaa safu tuanaaya variatee, tiravai.

Yisuuva mmanna haipuuya tuqinnaateera tiravai

6 Yisuuva itaa kua kiao kioo tunoo: Tuqinnama taatee. Sa gionna kiaapuuya ngii mannaka kiateeraivaara Anutuuqaa mmoori yoketaivaa iya avuuyavunu iikiaatee. Fai ngia iya avuuyavunu itaama iikio too ngii Gioova ngiau aapu variivo hama irisai yoketaa voovai ngii minaravai.

² Ivaara ngia mmanna haipu gionna kiaapuuya mminnaiyauvaa mmiaaree kiao sa puisakama aayanna tida gionna kiaapuuya avuuyavunu mmiatee. Vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya gionna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara itaama nuunaira nnauvaki iida yoosinna vuutaivau iikiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiao irisavaa vaa iya varaavai. ³ Ngia mmanna haipu gionna kiaapu voovai mminnaiyauvaa mmiaaree kiao tadadama hataumakinaa mmiatee. Itaama mmikio hama ngii seena voovoono ngii taanaravai. ⁴ Itaama vainai ngia tadadama hataumakinaa iikiaivaa ngii Gioova too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiao mmiravai

(Rukaaso 11:2-4)

⁵ Ngia yaaku varaaree kiao sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima yaaku varaatee. Iya gionna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara nuunaira nnauyavakiaata yoosinna vuutaiyavunuaatama dida vaidi yaaku varaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kiao irisavaa vaa iya varaavai. ⁶ Ngia yaaku varaaree kiao ngiingii nnauki vida sipuuvaa rau kiada ngii Gioova hama kooyaa variivaata kua tida yaaku varaatee. Ivoono ngia itaama hataumaki iikiaivaa taivoono fai irisai yoketaivaa ngii minaravai.

⁷ Ngia yaaku varada sa kaayau kua tasipama yaaku varaatee. Gionna kiaapu hama Anutuuqaa kua rikieeraiya kaayau kua tasipama yaaku varada yaata utida kiaanoo: Ta hokobama yaaku varakio fai Anutuuqo ti kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaanoo. ⁸ Sa iya roosiima yaaku varaatee. Yoketaama variraivo hama ngiisi vaivaara ngia hama inna yaparairama kiada kati yaata utuaivaa ngii Gioova Anutuuqo vaa too rikiaivaara sa iya roosiima yaaku varaatee. ⁹ Ataama yaaku varada kiatee:

Ti Napoova a ngiau aapu variannaikua
i nnutuuvo mmannammanna yaagueueqa
yoketaa tuanaavai nnaasu vakiaivee.

¹⁰ A gionna kiaapuuyara diravaa
kino too ngiaivee.

I yaatayaa vai kuaivaa
ngiau aapu variaya iikiaaneema kinai
ta mmatayaa variaunnaiya iikiaaravee.

¹¹ Aanna makee suai
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

¹² Ta ti seenaiya mmoori maisaivaa ti mmiaani ta hama ivaara yaata utiraida ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaneema eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utirainna rugaanee.

¹³ Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee. Maisa aataruuvaudiri ti vitee yoketaivau ti yapaanee. (A gioonna kiaapuuyara diraivootama i yaagueeqaivoota i oyai ari vookaravootama tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.)

¹⁴ Ii kua ivo itaama vainai ngia gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii iiki-aiyara hama yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ngii Gioova ngiau aapu variivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaravai. ¹⁵ Fai ngia iya mmoori maisaivaa ngii miaivaara homo yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio ngii Gioova hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravai.

Yisuuva yeenna nneeraivaara ooqoo tira kuaivaa tiravai

¹⁶ Ngia Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaiya roosiima ausa mmuaararai tasipama kua seemuaa variatee. Iya gioonna kiaapuuya ta Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati variraivaa taateeraivaara kua seemuaa varida ngiari oori nniki-iyauvunudiri kainaamaiyauvaa hama finiraida kaupa kusiyaanna ngiari oori nniki-iyauvaki siikama kiada nookiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iyara mannaka kuaa irisaivaa vaa iya varaavai. ¹⁷ Ngia Anutuuqaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki ngiengie iikiaivaungiaama iida ngiingii oori nnikiyauvaa fini kiada ngiingii kieetaiyauvaa ugaka rummua kiada variatee. ¹⁸ Itaama iikiai teeda gioonna kiaapuuya ngia yeennaivaa pikiada kati variraivaa hama teeda rikiaaravai. Ngii Gioova hama kooyaa variivoono nnaasu too rikiaaravai. Ngii Gioova ngia tadadama haumaki iikiaivaa too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai

(Rukaaso 12:33-34)

¹⁹ Mmatayaa diaa mminnaa yoketaiyauvaa sa ngiingiiyara yaata utida nuunama yapaaete. Fai ngia yapa kikio vooyauvai kaaka nneeno vooyauvai kegenaiyauvo hatokano vooyauvai mmuara vareera vaidiiya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai. ²⁰ Sa iyauvaara nnaasu yaata utida pinaama mmoori vareerama kiada ngiau aapu vai mminnaa hama taikeeraiyauvaa fai yapooma varaaraivaara yaata utida mmoori pinaama iikiatee. Ngiau aapuuvaki vai mminnaiyauvo fai hama kaaka nneeno hama kegenaiyauvo hatoka nneeno hama vaidiiya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa ngiariyara mmuara varaaravai. ²¹ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 11:34-36)

²² A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvoono yoketaama taikiai mmeekiaivau nuairaivaa roosiima a yoketaama nookiannavai. ²³ I avuuvoo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoke-taama nookiannavai. Fai ii mmeekia ivo iiki vaivo upisivai vainno fai kaayauma upisiinaravai.

Anutuuqo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 16:13; 12:22-31)

²⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema taara vaidivaitanaani mmooriivaa varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia yopeema Anutuuqaa mmooriivaata sikau varaara yaata utira aataruuvaatama mmuaavau-giataama iikiaaravai.

²⁵ Itaama vaikiai na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa vari-raivaara yaata utuatee. Sa ngiengie yeenna nnoori nnaaraivaara kaayauma yaata utida sa ngia ngiingii mmammayaa uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utua-tee. Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmam-maiyauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammayauvo vaivai. ²⁶ Ngiaa-sukuaa ngiau nuairaiyauvaa tuqinnama taatee. Hama iya vuayennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapa kieera nnauyauvaki yapa kiaavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivoono yeennaiyauvaa iya mmiivai. Anutuuqo ngiiyara tuqinneeraivoono ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaatara kiaivai. ²⁷ Ngiiikidiri deevono ari varinaraivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee.

²⁸ Mo aaniira ngia ngiingii uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuaanee? Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidiia ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai taavo yoketaivai. ²⁹ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai taavo yoketaiyauvoono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookarayauvaa uyuuyauvaa yaatara kiaivai. ³⁰ Ngia kiisama Anutuuqaa kutaavaivee kiaiyaso, maura ikiauyauvo ma-kee uriiyauvaa turaui vaidiia hamuku kiada ikia mmuturuaarayauvaa Anutu-uqo iyauvaa tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aani-ira kaayauma yaata utuaanee? Fai ngii minaravaivee. ³¹ Ivaaraida sa ngia pinaama yaata utida kiatee: Dee yeennayauvai ta nnaarannee? Ta dee nnoorivai nnaarannee? Ta dee mminnaayauvai ti mmammayaa uyida raida kiaranee? kiatee. ³² Vaidi hama Anutuuqaa kua rikieeraia ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara yaata utuaavai. Ii mminnaa iyauvaa ngia varaarayauvo hameetaiyauvaa vaa ngii Gioova ngiau aapu variivo taivai. ³³ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara di-raivaa varaaraivaara tauraa yaata utida Anutuuqaa aataru safuuvaa iikio fai Anu-tuuqo iyauvaa mmuakiaayauvai ngii minaravee. ³⁴ Ivaaraida sa turaui kaayauma

yaata utida ausa mmuaarakiatee. Turau suaivaki ari mmaraama ivakira yaata utira aataruuvo vainaravai. Mmuaa suai mmuaa suaiyauvaki mmuaararai aataruuyauvo ii suai iyauvaki ari mmaraama vaivaivee.

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

maisavee kiatee

(Rukaaso 6:37-38,41-42)

7 Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuuqo ngii mmoori aataruuyauvaa too sa maisavee kiaiveeraivaara gioonna kiaapu vooya mmoori aataruuyauvaa sa teeda maisavee kiatee. ²Ngia gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa teeda maisavee kiaivaa irisaiivo mmuaakaraama vainaraivaara sa itaa kua kiatee. ³Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannanoo. ⁴Iri pinaivo i avuuvau vaivaa hama teerama kieenna dataama i seenaivaa kiannanoo: Nninai na i avuuvaudiri mmummu kiisavvaa feenaanaravee, kiannanee? ⁵A huoobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiee eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvaudiri mmummuuvaa feenaanee.

⁶Gioonna kiaapuuya homo ngiari ausaiyauvo puara mmaraaravvaa roosiikiaya sa Anutuuqaa mmayaaya yoketaa tuanaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya faiya roosiima hanigiada ngii gutuaraa iirayaama fai ngii kuaivaara maisavee kiaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaara ooqoo tiraiya sa inna kuaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya puaraiya sikau seeta poosa kuaivaa yoonna reerayaama ngii kuaivaara ooqoo kiaravai.

Yisuuva yaaku vareera kuavai tiravai

(Rukaaso 11:9-13)

⁷Ngia Anutuuqaa yaparaikio fai ngia yaparakiavvaa ngii minaravai. Mminnaa voovaa buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuuqo sipuuvaa ngiini hatuaanaravai. ⁸Gioonna kiaapu Anutuuqaa yaparaivoono fai ari yaparavvaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuuqo innani sipuuvaa hatuaanaravai. ⁹Vaidi voovoono ngiikidiri ari mmaapu-uvo yeennara inna yaparaino hama fai sikauvaa inna mminaravai. ¹⁰Ari mmaapu-uvo tavaura numa inna yaparaino fai hama yapaivaa inna mminaravai. ¹¹Ivaara ngia mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyauvaa ngiingii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mminnaa yoketaiyauvaa mmira aataruuvaa yaataraivoono gioonna kiaapu inna yaparakiaya mminnaa yoketaiyauvaa iya mminaravai.

¹²Gioonna kiaapuuya mmoori mmuakiaavai ngiyyara iikiaavo ngii yoketaivaara ngieeta mmuaikaraama iyara iikiatee. Anutuuqo mmaanna tuu kuaiyauvaata forofetaiya kiaa mmuu kuaiyauvaatama oyaivo itaama vaivai.

**Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai
(Rukaaso 13:24)**

¹³ Ngia kiisa keegiaidaa kuatee. Keegia pinaivaki kuai aataru hoonuruuvo ikia aakiaivakira kuai aataruvai. Kaayau gionna kiaapuuya ivaki kuaavai. ¹⁴ Keegia tupatupaa variraivaki kuaivo kiisa keegiavai vaivai. Kiisa gionna kiaapuuya nnaasu ivaki kuaavo aataruuvo kaayauma iya mmuaararavai.

**Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-44)**

¹⁵ Vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia iya mmamma mmaanaiyauvaa teeda kiaanoo: Pura sipisiipa roosiima yoketaaki-aayavee, kuaavo iya aakiaiyauvo fai mmararaa avakaravai roosiivai. ¹⁶ Ngia yatari iiraivaa nneeda taavo yatari voovai yoketaavai vaikio yatari voovai maisavai vaivai. Ivaa roosiima fai ngia forofetaiya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuuya iiraivaa rasuku varaavai. ¹⁷ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisavau iira maisaivo vaivai. ¹⁸ Yatari yoketaivau hama iira maisaivo yopeema ivau vaikio yatari maisavau hama iira yoketaivo yopeema ivau vaivai. ¹⁹ Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa vaidiyya hanaa rakau ikiana kagaari kuaavai. ²⁰ Ivaa roosiima fai ngia vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai.

**Yisuuva vooyara hama na ngii tauyavee tinaravai
(Rukaaso 13:25-27)**

²¹ Mmuakiaa gionna kiaapuuya niyara Udaanga-o kiaiya Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai hama kuaravee. Gionna kiaapuuya ni Napoova ngiau aapu variivaa kuaivaa tuqinnama rikiada iikiaya nnaasu fai ivaki kuaravee. ²² Anutuuqo gionna kiaapuuya mmooriyauvaara iya yaparainara suaivaki fai kaayau gionna kiaapuuya numa ni kiaara: Udaanga-o, ta vaa aiyara yaata utida Anutuuqaa mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmida i nnutuuvaa tida kaayau mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvakidiri titaunnani kuaani ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa i nnutuuvaa tasipama iikiaunnavaivee, ²³ tikiyai na iya tinara: Ngia maisa mmoori iira nnaamuruyavee. Hama na ngii tauyavee. Ngieera kuatee, tinaravai.

**Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:47-49)**

²⁴ Ivaarainno gionna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivara tuqinnama rikioo iivoono vaidi tinni yoketaivoono mmata yakeevau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai. ²⁵ Ivo mmata yakeevau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utikio too ari nnauvo vaa mmata yakeevau heeka kiaivoonora tioo hama havarataivai. ²⁶ Gionna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivaa vaa rikioo hama iivoono vaidi kumimakaivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heekaivaa roosiivai. ²⁷ Ivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamu-

rukaivo kaayauma utuoo nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio kurummutu kioo mmatayaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva ari vookarau yaagueueqaiavaa tasipama tiravai

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kiooduu gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiarauduu ²⁹ ivo hama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueueqaiivo inna tasipooduu kuaivaa tiravai.

Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Marakaa 1:40-45; Rukaaso 5:12-16)

8 Yisuuva kiaa taika kioo taapi kiisaivaudiri pikioo hoonuruuvau tuuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada viravai. ² Vuduu too vaidi buunna hooya mmamma roosuuvono numa Yisunna yuku oyavaki toorivu yau haroo inna tunoo: Udaanga-o, mo fai a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee, ³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmamma buunna hooya mmamma roosuuvo taikeeravai. ⁴ Taikooduu too Yisuuva tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu voovai kiaa mmi-ane. Akiiraama viee Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa i mmammaivaa vitainna nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuauvaa tuqinneeravai

(Rukaaso 7:1-10)

⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ivau pikioo yoosinna Kapanaua vuduu too Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoona numa Yisunna yaagueueqama yaparainno tunoo: ⁶ Udaanga-o, ni mmoori vareera ngiaammuaui voovai kaayauma nniitaraikio yuku yaakuuvo putikio vainoo, ⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Fai na innasi viee inna tuqinnaanaravaivee, ⁸ tuduu rikioo vaidi rapiraiya kieetaivo inna tunoo: Udaanga-o, sa niyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoon-nakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee. ⁹ Na ari vo vaidi kieetaya mmoori varau vaidivai variauvai. Na iya mmooriivaa varee variee rapira ngiaammuauyara diauvai. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuane, kiauko kuaivai. Na voovai ngiane kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiee viteera ngiaammuaui voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauko iivaivee. Vaa na itaama variee tauvaara kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iva tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapuuya inna vata rada nnuuya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoona aa vaidi aavaa roosiima yaagueueqainno niyara kutaavaivee tiivai. ¹¹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapu suai raari raipidiri suai haatapaipidiri ngiaiya numa Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki nnaaru varuu vaidi Aaparahaamo Isaako Yakoopainna tasi-pama fai yeenna nnaaravai. ¹² Gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuuqo gioonna kiau-

puuyara dira yoosinnaivaki variataama kiadaata rikiakio Anutuuqo iya ooqoo tinai mmaanai upisiivaki varida teekio iya nnnanteenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, ¹³ kiasa kioo Yisuuva rapira kieetaivaa tunoo: Ai nnauki kuane. Viee a ni yaparakianna kuaivaara fai kutaa iinaravee tinai fai na aini iinaravaivee, tuduu rikioo vioo rikiooduu Yisuuva itaa kua tuu saivaata inna mmoori varoo ngiaammuaavua mmammaivo yoketairavai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeavai

(Marakaa 1:29-34; Rukaaso 4:38-41)

¹⁴ Yisuuva Petroosaa nnauvaki vioo tooduu Petroosaa nnummuayaanna mmammaivo ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu ¹⁵ Yisuuva innasi vioo inna yaakuuvau utuduu ikiyanaivo taikooduu diitoo Yisuunna yeennaivaa mmiravai. ¹⁶ Mmuduu hannauduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varuuya vitada Yisuunnasi nuuduu Yisuuva mmagia maisaiyauvaa tuduu iya aakiaiyauvakidiri pikiooduu mmuakiasa nniitarooya tuqinneeavai. ¹⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava tuu kuaivo vaududuu Yisuuva varuu suaivaki kaanaivo vairavai. Yisayaava tuu kuaivo vainno tinoo: Ivo ariinoo ti nniitarai mmuakiaayauvai rugaivaivee, tiivai.

Vaidiia Yisuunna nnaagiai kuara tiravai

(Rukaaso 9:57-62)

¹⁸ Yisuuva gioonna kiaapuuya inna suvuauya too ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, ¹⁹ tuduu too kua mmaanna kiasa mmira vaidi voovoono innasi ngioo tunoo: Vitaira-o, a kuanara yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee, ²⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vakiaavai. Ngiaammaiya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono hama na vuru vaira nnauvootainoo, ²¹ tuduu rikioo vaidi voovai inna nnaagiai nuauvo inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravaivee, ²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Pikiee ni nnaagiai ngianee. Vaidi koonnama variaiya putuaiya roosi-ikiayaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai

(Marakaa 4:35-41; Rukaaso 8:22-25)

²³ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karada vida varuduu ²⁴ aki-airauduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nuuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiainara uduu too Yisuuva vuru vauduu ²⁵ ari ngiaammuauya innasi vida yuruuma kiada tunoo: Udaanga-o, ti vita yoketaivau yapaanee. Nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo, ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaanee? Hama ngia kiisama niyara kutaavaivee kiasano, kiasa kioo diitoo yuunnaivaata nnooriivaatama yaagueeqama ooqoo tuduu pikiooduu tirooma variravai. ²⁷ Varuduu ari ngiaammuaui mmuakiasa innara nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo datai vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaiya varuu vaidiivaitana tuqinneeravai
(Marakaa 5:1-20; Rukaaso 8:26-39)

²⁸ Yisuuva nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vioo kanuuvaa pikioo reemi roo vioo tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi taaravaitana inna saidi tiiravai. Ii taara vaidi ivaitana aakiaivaitanaki mmagia maisaiya topauduu rikiada avaikarauduu teeda gioonna kiaapuuya ivaitana varuupinnai kuaara aatuuda hama viravai. ²⁹ Yisuuva nnuu saivaata mmagia maisa topau vaidiivaitana puaisakama aayanna reeda tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? Homo ti varira suaivo vainoo. Anutuuqo ti yaparaira suaivo hama nikiiai a numa ti ruputarainna ngiannanee? ³⁰ tuduu rikiada ukuapinnaigiataa kaayau puaraiya yeenna nneeda varuduu ³¹ mmagia maisaiya vaidiivaitanaki varuuya yaagueeqama Yisuunna yaparaida tunoo: A ti titaanaree tie ti titanai ukuai puara aaya aakiaiyauvaki ta kuaaravee, ³² tuduu Yisuuva rikioo iya tunoo: Kuatee, tuduu rikiada mmagia maisaiya vaidiivaitana aakiaivaitanakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki viravai. Vuduu mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki vida putu taika kieravai.

³³ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitaturaiya seenada yoosinnaivaki vida Yisuuva uu mmayaaya mmuakiaavai gioonna kiaapuuya kiaa mmida iya Yisuuva vaidiivaitana uu mmayaayaivaata puaraiya uu mmayaayaivaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. ³⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnasi nnida inna teeda ivo iya mmataivakidiri pikioo kuaiveera yaagueeqama inna titeeravai.

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Marakaa 2:1-12; Rukaaso 5:17-26)

9 Titoodoo Yisuuva kanuuvaki karoo kava vara ranoo nnoori sainai ari yoosinaivaki oro hara kioo varuduu ² vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuunnasi nnuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai. Sa yaata utirainna yaagueeqama varianee. Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ³ tuduu rikiada vaidi kua mmaanna kiaa mmira vooyaano ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aqaa vaidi aavoono ariyara yaata utuoo Anutuuqaa roosiima kua tinoo, ⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngii yaata tinniyaa vai kua maisaivaa yaata utida itaa kua kiaannee? ⁵ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketaanee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinaranee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinaranee? ⁶ Aa mmata aavau na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Diitee ai kegeennaivaata vatee ai nnauki kuanee, ⁷ tuduu rikioo diitoo ari nnauvakira viravai. ⁸ Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaa teeda aatuuda Anutuuqo ari yaagueeqaivaa vaidiiya mmuuvaara kua yoketaivaa innara tiravai.

Yisuuva Matainna maavee tiravai

(Marakaa 2:13-17; Rukaaso 5:27-32)

⁹Yisuuva ii yoosinna ivakidiri pikioo nuainnonno tooduu sikau takiisa vareera vaidi Mataiva ari sikau takiisa vareera nauvaki hara kioo varuduu inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo Mataiva diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁰Yapooma Yisuuva Matainna nauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaata numa Yisuunna ari ngiaammuauyaata tasipama yeenna nneeravai. ¹¹Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ngii vitairavo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama yeenna nnainnee, ¹²tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitारेeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitारेeraiya nnaasu innasi kuaavai. ¹³Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketaainoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketaainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia oro jaarida oyaivaara tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapuuya ngiariyara yaata utida yoketaayavee kiaiyara hama na iyara maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiyara na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 2:18-22; Rukaaso 5:33-39)

¹⁴Tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Mo dataikiaida ta Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuuqaara yaata utida yeenna nneeraivaara makemakee ooqoo kua kiada kati variaunnani i nnaagiai nuairaiyaida mmuakiaa sui hama itaa kiaanee? ¹⁵tuduu Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suiavaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai ivaki variaya hama ausa mmuaararaiyai iya sirigaida variaavai. Fai sui voovai nninai rikiada vaidiia kieevatiivaa vitada ruputikiai iqii sui iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

¹⁶Hama gioonna kiaapu voovoono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kii-saivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino rikioo karaasa buruqaivo yaagueeqainno nnisi buruqaivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasi-naravaivee. ¹⁷Hama gioonna kiaapuuya vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kua nnisiivaki tusaa uyuaavai. Fai tusaa uyuu kiki vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuya karaasaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavai. Tusaa uyuu kuaivo suuyaivoota nnabaivootama yoketaama vaivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

**Yisuuva kieeta vaidiiva raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai
(Marakaa 5:21-43; Rukaaso 8:40-56)**

¹⁸ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yutayaiya kieeta vaidi voovoona numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Ni naunnaivo aa iki-ataa putinoo. Fai a numa innayaa ai yaakuuvaitana utino too ivo diitoo kati hara kioo varinaravee, ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva diitoo inna tasipama vuduu ari ngiaam-muauyaatama viravai.

²⁰⁻²¹ Vida varuduu gioonna voovoona kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioon-naivo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na inna buruqaivau utino too na kabaa kuau aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiaa kioo numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa araivau utuduu rikioo ²² Yisuuva hanigia inna too tunoo: Ni nunnakuavee. Sa yaata utuanee. A niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannanoo, tuduu tuu saivaata gioonnaivo kabaa vuu aataruuvo taikeeravai.

²³ Taikooduu Yisuuva vaidi kieetaivaa nnauvaki vioo tooduu kiaatannaivaa hakuaaraivaara vaidiiva noomaiyauvaa ruduu gioonna kiaapuuya nuunaida kaayauma ratada varuduu ²⁴ Yisuuva oro iya tunoo: Mmuakiaaya mmaanai kua-tee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai. ²⁵ Raida varuduu iya titooduu mmaanai vuduu rikioo kiaatannaivo vauvaki Yisuuva oro inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. ²⁶ Ivo itaama diitoo mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaatannaivo varuu yoosinnaivaa vaini varuuyaatama rikieeravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai

²⁷ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo nuainnonno vaidi avu huruuta taaravaitana varuuvaki nnuduu rikiada ivaitana inna vata rada vida aayanna reeda tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee, ²⁸ tuduu Yisuuva nnauvaki vuduu rikiada ivaitana innasi nnuduu iva ivaitana yaparainno tunoo: Ngia dataamaida yaata utuaanee? Avuuyauvaa tuqinnaanara yaagueeqaivo niiki vainnee? Vara hama niiki vainnee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, fai a ti avuuvaitana tuqinnaanaravaivee, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana avuuvaitanau utuoo tunoo: Ngia kutaa itaama tuqinnaanaravee kiaivaugiataama vaki-avee, ³⁰ tuduu rikioo ivaitana avuuvaitana yoketauduu Yisuuva yaagueeqama ivaitana tunoo: Sa ivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, ³¹ tuduu rikiada hama iva tuu kuaivaa rikieerama kiada ivau inna pikiada ivo ivaitana avuuvaitana tuqinnoo mmayaayaivaa mmuakiaa vaini varuu yoosinnaiya kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³² Vaidiivaitana ivau inna pikiada vuu saivaata vaidi voovai ari aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avai voovai ramuunnaama kioovaa vaidi vooya vitada Yisuunnasi nniravai. ³³ Nnuduu too Yisuuva mmagia maisaivaa titooduu vioo kioodoo vaidiivo kua tiravai. Kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida tunoo: Hama nnaaru Isarairaiyakidiri atuu mmoori voovai vauduu teer-avaivee, ³⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya tunoo: Mmagia maisaiva kieetaivoono

inna tasipama varioo yaagueeqaivaa inna mmikioonno mmagia maisaiya vaidi aaki-aaki variyaiya titaikiai kuaavaivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuyara boo tiravai

³⁵ Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisa kiisaiyauvakiaata yoosinna pinaiyauvakiaatama vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuuqaa mmoori aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya vitairavai. Vitainno Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai. ³⁶ Iya tuqinnoo suaiyauvaki kaayau gioonna kiaapuunauya too iyara boo tiravai. Iya puara sipisiipa hama haitatuura vaidiaatauvaa roosiima varida airi airi yaata utida ngiari vo vuayaata utida varuuvaara Yisuuva iyara boo tiravai. ³⁷ Boo tioo ari ngiaammuauya tunoo: Mmooriivaki yeennaiyauvaa kaanaiyauvo suvuaikio vaa nneeravaata vaikiyai iyauvaa vareeraiya mmuaa taaraya variaanoo. ³⁸ Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaa-teeraivaara yaaku varaatee, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai

(Marakaa 3:13-19; Rukaaso 6:12-16)

10 Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tiravai. Tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmiravai. Mmioo gioonna kiaapuuya nniitaroo mmuakiaa ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai. ² Ii vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taarama kua varada nookiaara idaa nnutuudo ataama vainoo. Tauraivaa nnutuuvo Simoono inna nnutuuvuaivo Petorooso inna kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Sevetainna mmaapuuvaitana voovai nnutuuvo Yakooopoo vuaivaa nnutuuvo Yuvuaano ³ voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Tumaaso sikau takiisa vareera vaidiivaa nnutuuvo Mataiva Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooopoo voovai nnutuuvo Tariaaso ⁴ vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono nnaagiaivaa nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiiai Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmooriivaa mmiravai

(Marakaa 6:7-13; Rukaaso 9:1-6)

⁵ Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama titoo aa kua aavaa iya kiaa mmioo tunoo: Sa vaidi voopinnaiaa yoosinnaiyauvaki kuatee. Sa vaidi Samariaaya yoosinnaiyauvaki kuatee. ⁶ Gioonna kiaapu Isarairaiya puara sipisiipa roosiima raubiriikiyaiyasi kuatee. ⁷ Vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida varia rada Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada kiatee: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, kiatee. ⁸ Gioonna kiaapu nniitaraiya tuqinnaatee. Vaa putuaiya tikiai kava diitaatee. Iya mmammaiyauvo buunna haiya mmamma roosiikiyai tuqinnaatee. Mmagia maisaiya iyakidiri titakiai kuatee. Hama ngia sikauvaa kagaari kiada ni yaagueeqaivaa niisidiri varaivaara sa sikauvaara yaata utuatee. Kati ni mmooriivaa iikiatee. ⁹ Sa ngii sikauyauvaa ngiingii utuaiyauvaki

rummua varada kuatee. ¹⁰Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa vara rira utuaiyauvaa varada kuatee. Sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. Sa ngii yuku nnaba vooyauvaatama varada sa yau kurida nuairaiyauvaatama varada kuatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara nnaasu yaata utida kuatee.

¹¹Ngia pinaa yoosinna voovakinnee vara kiisa yoosinna voovaki vida teekio vaidi yoketaa voovono ngii too ngii maavee tinai rikiada inna nnauvaki vida inna tasi-pama varida ngia vira suaivau inna pikiada kuatee. ¹²Inna nnauvaki vira suaivau iyara yoketaa kuaivaa kiaa kiada kuatee. ¹³Vikiai rikiada fai ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mikio ausa nuufaivo iyaki vakiaivee. Fai iya yakeema varikio ausa nuufaivo ngiingiiki vakiaivee. ¹⁴Fai ngia yoosinna voovakinnee vara nnau voovaki vida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyavunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ivaki pikiada vida kiatee. ¹⁵Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuara maisama varuuya ngiari mmoori irisaivaara Anutuuoqo iyara boo tioo hama irisai pinaa maisaivaa iya mmimaravai. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara yoketaakiaiyai fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma Kumuara varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravee.

Vaidiyya Yisuunna ngiaammuauya mmoori maisaivaa mmiravai

(Marakaa 13:9-13; Rukaaso 21:12-17)

¹⁶Rikiaatee. Ngia puara sipisiipaiya roosiima tirooma variayai fai na ngii titanai fai mmaraara roosiikiayasi kuaaravai. Yapaiya tadadama nuairayaama ngii nuairaivaara tuqinnama yaata utu kiada nookiatee. Ngiaamma mirunnaiya tirooma variraivaa roosiima koonnakaannama nuairaivaa pikiada tirooma variatee. ¹⁷Vaidiyyara aatuumu rada nookiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapa kuaaravai. Iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki kiada ngii ripiikiaravai. ¹⁸Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara fai iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiyaata vaidi ngiari voopinnaiyaatama kiaa mmiaaravai. ¹⁹Iya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara kaayauma yaata utuatee. Kua pinaana ngii yapai suaivaki fai Anutuuoqoono ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai kuaaravai. ²⁰Ngia sai kiaara kuaivaa hama ngiengieenoo kuaaravai. Fai ngii Gioova ngiau aapu variivaa Mmannasaivoono ngii giaa ngii minai kuaaravai.

²¹Fai vaidi vooya ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putu-aaravai. Fai vaidiyya ngiari uru nnaakaraiya vitada vooya mmikiai ruputikiai putu-aaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputu-aateerivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai. ²²Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara fai gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruuaravai. Fai gioonna kiaapu voovono niyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuuoqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai. ²³Vo yoosinnaiya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiada ngiingii yaatu seenada vo yoosinnavakira kuatee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama ngia Isairiraa yoosinna mmuaki-aayauvaki nuaida ni mmayaaya aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi taikeeraiida kikiyai Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kava vara ranee tiinaravee.

²⁴Hama vo ngiaammua voovono ari vitairaivaa yaataravai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammua vo hama ari haitatuuraivaa yaataravai. ²⁵Fai ngiaammua vo ari vitairaivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammua vo ari haitatuuraivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Fai gionna kiaapuuya vaidi haitatuuraivaa kiaara: Beresebuuro, kiaa kiada ivo haitatuuraiyaraatama ari vookarai maisa nnutuuyauvaa iyaraatama kiaravaivee.

Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee

(Rukaaso 12:2-7)

²⁶Itaama vainai rikiada sa gionna kiaapuuyara aatuuda variatee. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kaiyauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. ²⁷Na upisi-ivaki hauma kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa kooyaa ikiannaivau gionna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na ngiingii yaataki nnaasu ngii giaa ngii miau kuaivaa rikiada yosinna vuutaivaki kooyaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee. ²⁸Gionna kiaapuuya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuaraivaara sa aatuukiatee. Iya hama yopeema ngii vaidi kaanaiyauvaatama ruputu taika kiaravai. Anutuuqara nnaasu aatuukiatee. Ivoono fai ngii mmammaiyauvaata ngii vaidi kaanaiyauvaatama ikia aakiaivaki yapa kino fai maisainaravai. ²⁹Ngia ngiaamma sigannaivaa roosii taaravaitanaara mmuaa kookee sikau kiisaivaadiri yookaama kiada varaavai. Hama Anutuuqo itai ngiaammaiyauvaara vueennainno pikiano fai voovai putuoo mmataki tuoo kuanaravai. Ivo tino fai putuoo tuoo kuanaravai. ³⁰Ngii kieeta yausiyyauvaa Anutuuqo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. ³¹Ivaara yaata utida sa aatuukiatee. Anutuuqo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiyaiyauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gionna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

kiaa kookieera kuavai

(Rukaaso 12:8-9)

³²Gionna kiaapu voovono ari seena gionna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairaiovee, tinai fai na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara sai tinara: Inna kutaa ni nnaagiai nuairaiovee, tinaravai. ³³Gionna kiaapu voovono ari seena gionna kiaapuuya avuuyauvunu ni iyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinai fai yapooma na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara irisai tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

Yisuuva tuuvaara gionna kiaapuuya

nnammutuannammutuaa iiravai

(Rukaaso 12:51-53; 14:26-27)

³⁴Sa yaata utida niyara kiatee: Ivo gionna kiaapuuya ausa nuufaivaa mminaraivaara tiiravaivee, kiatee. Hama na ivaara tiiravai. Rapira avai karaivo vainaraivaara na tiiravai. ³⁵Fai mmaapuuya ngiari kookiayara nnannateeda varikiai raunnaapuuya ngiari kaanokiayara nnannateeda varikiai nnaaputuuya

ngiari nnaaputuuyara nnannateeda variaaravai. Iya itaama iikiaaraivaara na tiiravai. ³⁶ Gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaara yaagueeqama iinai rikiada fai ari seena tuanaia innara nnannateeda kiaara: Ti nnammutuaavaivee, kiaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari kaano kooyara kaayauma mmuduuya ruoo ni iyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. Gioonna kiaapu voovoono ari raunna mmaapuuyara kaayauma mmuduuya ruoo ni iyara kisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ³⁸ Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nuaivaara gioonna kiaapuuya inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ooqoo tiivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ³⁹ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara kaayauma mmuduuya ruoo ruoo fai yapooma hama ivo tupatupaa variraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno ni iyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

Irisai yoketaivaa varaanara kuavai

(Marakaa 9:41)

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono ngiiyara yoketaivoono ni iyaraatama yoketaivoono. Ni iyara yoketaivoono ni titoovaraatama yoketaivoono. ⁴¹ Vaidi voovoono Anutuuqaa forofetaavai variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. Vaidi voovoono safuuma variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoke-taivaa varaineema iyaatama varaaravai. ⁴² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono kuminayaa variivo ni nnaagiai nuairaivaara gioonna kiaapu voovoono innara boo tioo mmanna nnoori adaivaa vita inna mmioo fai irisai yoketaivaa varaanaravai. Fai hama fanniinaravaivee, tiravai.

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai

(Rukaaso 7:18-35)

11 Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaata ii kua ivaa kua mmi taika kioo ii yoosinna ivaa pikioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kua mmioo aataru yoketaivaa iya vitairavai.

² Vitainno varuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo oovi nnauvaki hara kioo varioo Yisuu Kirisiiva uu mmooriivaara rikioo ivaara ari ngiaammuaa vooya tuduu innasi nnuduu ³ iya tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nni-naravee tuukuannee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaarannee? ⁴ tuduu rikiada vida Yisuunna kua mmuduu rikioo iya sai tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kua mmiattee. ⁵ Gioonna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaanoo. Iya mmam-maiyauvunu buunna haiya roosiikiyaiya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo. ⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama ni iyara taara yaata utiraivaara Anutuuqo innara yoketaivoono, tiravai.

⁷ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuaa kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuunauya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo

utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee. ⁸ Ngia aani-ivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apu ki-ada variaya iya vaidi kietaiya nnauyavaki variaavai. ⁹ Ngia ni gaa ni miatee. Ngia aaniivaara viravainnee? Ngia vaidi forofetaiva taara viravainnee? Na ngii gaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee. ¹⁰ Anutuuqaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuuqo tinoo: Na titauko nnii vaidiiivo aa nni-noo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai. ¹¹ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiiivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmata avau varia rada nnidada aanna variaya yaataravai. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraviki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravai. ¹² Yuvuaano ari mmayaayaivaa kua mmuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisivaa iiki-aavai. Yaagueeqa avakarai vaidiiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosin-naivakira kuaaree kua kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai. ¹³ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara mmuakiaa forofetaa vaidiiya tuduu Anu-tuuqaa mmaanna tuu kuaivaki vau kuaivootama ivaara tiravai. Kiaa rada nnududuu Yuvuaano varuu suaivaki ivo ivaaraatama tiravai. ¹⁴ Iya tuu kuaivaa ngii rikiaatainai rikiaatee. Iya Irayaava kava tiinaraivaara tiravai. Iya Irayaavavee tuuvo vaa Yuvuaano tioo Irayaanna roosiima varivai. ¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee.

¹⁶ Gioonna kiaapu aanna makee variaya deeya roosiimaida variaannee? Iya nnaakara roosiikiaya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo: ¹⁷ Ta tooriiava varada fee fee kiuannani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kua kiada itaa kua kiaavai. ¹⁸ Iya iikiaivaa roosiima gioonna kiaapuuya iikiaano. Yuvuaano numa iya tasipama varioo yeennaivaaraata vuaina suuyaivaaraatama ooqoo kua kioodoo rikiada gioonna kiaapuuya innara tunoo: Ai, mmagia mai-saivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, tiravai. ¹⁹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai gioonna kiaapuuya kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnai vaidivai. Ivo kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisiyaatama iya seenavaivee, kiaavai. Iya itaa kua kiaanaiata ti mmooriivaudiri Anutuuqaa tin-iiivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai

(Rukaaso 10:13-15)

²⁰ Yisuuva ari mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa vo yoosinna vo yoosin-naiyauvaki uuyauvaa teedaata gioonna kiaapuuya hama hanigiada ngiari mmin-namminnaa maisaiyauvaa pikioovaara Yisuuva yaagueeqama iya tioo tunoo: ²¹ Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variayaata yoosinna Beresaitaa vari-aiyaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinnaivaitana Turu Sitoona maisamaisama variravai. Na ari vookara

ari vookarau mmooriyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama variaivaa taateeraivaara iya ausa mmuaararoovaa varada buruqa sisiyauvaa raida kaupavaa habara ngiari kieetaiyavunu apu kiada varutirivee. ²²Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuuoqo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki gionna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gionna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee. ²³Ngia gionna kiaapu Kapanaua variaiyaso, ngia ngiau aapu variaaree kiaiya fai Anutuuoqo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee. Nnaaru gionna kiaapu Sutuuma varuuya maisamaisama variravai. Na ari vookarau mmooriyauvaa ngii iikiaivaa Sutuuma yoosinnaivaki iikiaatiri. Iya yoosinnaivo homo aanna makee vaitirivee. ²⁴Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuuoqo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki gionna kiaapu Sutuumaia pinaama irisai maisaivaa varaaravai. Ngia Kapanaua variaiya fai ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee, tiravai.

Yisuuva niisi nnida eeyaara kati hara kiada variateera tiravai

(Rukaaso 10:21-22)

²⁵Yisuuva itaa kua tuu suaivaki vo kuavai tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa gionna kiaapu tinni ruaiyara hatauma kiese gionna kiaapu nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kaiyara a kiaa kokieema kiaannaivaara na aiyara yoketaakiaunoo. ²⁶Yo, ni Napoo-o, a kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee. ²⁷Ni Napooova a mmuakiaa mminnaiyauvaara diravaa vaa ni miannavaivee. Hama gionna kiaapu voovoono na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napooovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gionna kiaapu voovoono ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvoono nnaasu arinaima i tauvai. Ni Napoo-o, na gionna kiaapu voovai kooyaa inna i vitainaraiivo ivootama fai i taanaravaivee.

²⁸Ngia gionna kiaapu kaayau mmoori varaiya mmuaararavaa tasipama niisi ngiatee. Niisi nnikiai na ngii tasipanai rikiada eeyaara kati hara kiada variaaravai. ²⁹Na tirooma variee hama na avaikara kiau vaidivai variauvaara ni mmooriivaa ngia varada na ngii vitaakiau aataruuvaa tuqinnama teeda fai ngia eeyaara kati hara kiada variaaravai. ³⁰Na ngii tasipama variee ngii minara mmooriivo papakaanavai. Na mmooriivaa ngii yaakuyaa yapaanaraiivo hama mmuaararavaivee, tiravai.

Vaidiia kati varira suaivaara Yisunna yaparairavai

(Marakaa 2:23-28; Rukaaso 6:1-5)

12 Yisuuva itaa kua tuduu rikioo kiisa suaivo taika kioodoo ivo ari ngiaammuauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuuuta mmooriivaki nuairavai. Nuaida varida ari ngiaammuauya vuuuta iiraiyauvaa utu rasukua rada nneeravai. ²Nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa i ngiaammuauya hatokaanoo, ³tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo

⁴Davuitiivaano Anutuuqaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutu-uqaaree kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuuqaanee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaa-tee, tuduaata Davuitiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatokada nnooduu hama Anutuuqo ooqoo tiravai. ⁵Ngia Anutuuqo mmaanna tuuvaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Kati varira suai mmuakiaayauvaki Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya nuunaira nnauvaki mmooriivaa varada kua mmaanna tuu kuaivaa hatokaavo hama Anutuuqo kua tiivai. ⁶Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvoono ngii nuunaira nnau pinaivaa yaatarauunoo. ⁷Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiiya puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketaainoo. Vaidiiya ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketaainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia jaarida oyavvaa arinaima rikiaatiri. Gioonna kiaapuuya hama maisa mmooriivaa iikiaiayaki hama ngia kua pinaivaa iyaki yapaatirivee. ⁸Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Marakaa 3:1-6; Rukaaso 6:6-11)

⁹Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo ivau iya pikioo ngiari nuunaira nnauvaki viravai. ¹⁰Vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnuunnuunoo vuuvo ivaki varuduu vaidi vooyaano Yisuunnaki kua pinaivaa yapaara uuya ivaki varida inna yaparaida tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee? ¹¹tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari puara sipisiipa mmuaavai haitatuuno kati varira suaivaki soopa hokobaivaki tuoo vino aikiooma fai ivo raammi roo oto inna sootu kati naatauvau yapaarannee? Vara too pikiaarannee? Fai ivo raammi roo oto soopaivakidiri inna vita kati naatauvau yapaaranavai. ¹²Ngia puara sipisiipaivara yoketaama yaata utuaavai. Mo vaidi-ivo puaravaa yaataravai. Itaama vainai kati varira suaivaki vaidiivaa tuqinnaana aataruuvo yoketaavai vaivaivee, ¹³kiaa kioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnuunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yaaku saivai safuuma vauvaa roosiima vairavai. ¹⁴Vauduu teeda Farisai vaidiiya vida nuunaida Yisuunna utida ruputikioo putuaveera kuaivaa kiaa teerama kieeravai.

Anutuuqo ari mmoori vareera vaidiivaa mmatairavai

¹⁵Teerama kiooduu Yisuuva rikiooduu inna mmaarau kua tuduu rikioo ii yoosinna ivakidiri pikioo vo yoosinnavakira vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiai viravai. ¹⁶Vuduu too iva mmuakiaa nniitarooya tuqinnoo ariiyara vo gioonna kiaapu vooya kiaa mmivoo kiaa iya ooqoo tiravai. ¹⁷Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo iva uuvaugiataama vairavai. Yisayaava Anutuuqo tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

¹⁸Inna ni mmoori vareera vaidivai.

Neenoo inna mmataama kiauvai.

Na innara mmuduuya ruauko

kaayauma innara ni yoketaiwoo.

Na ni Mmannaivaava inna mmimo

ivoono mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya

safuuma yaparainaravai.

¹⁹ Ivo hama buaaru tioo hama kai tioo

hama yoosinna vuutaivaki diitoo

yaagueeqama kua tinaravai.

²⁰ Iya yaammaivo tapugioo vaivaa

hama utu ratokaaneema

fai ivo hama gioonna kiaapu

muaraagama variivaa

ruputinaravai.

Iya tooba manumanuuvaa

hama utu rasuukiaaneema

fai ivo hama gioonna kiaapu

muaraagama variivaa ruputinaravai.

Fai ivo mmannammanna mmooriivaa varanono

yapooma safu aataruuvooonno maisa aataruuvaa

yaataraanara suaivaki pikiaa-aravai.

²¹ Ivo itaama varinai

mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya

yaata utida innara faannakiaaravee.

Yisayaava fafaara roo kuaivo itaa kua tiravai.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai

(Marakaa 3:20-30; Rukaaso 11:14-23)

²² Yisuuva gioonna kiaapuuya tuqinnooduu rikiada vooyaano vaidi avu huruutaavuaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunaama kioovaa Yisuunnasi vitada nniravai. Vitada nnuduu Yisuuva vaidiivaa tuqinnooduu rikioo keenaa avu too kua tiravai. ²³ Kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo Davuutiinna oyaivakidiri diitaivainnee? Vara ari vo vaidivainnee? ²⁴ tuduu rikiada Farisai vaidi vooyaano ii kua ivaa rikiada tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno inna yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaya titaikai kuaavaivee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taika-aravai. Gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variayannee vara mmuaa yoosinnavaki variaya ngiariita ngiariita rapidada fai vida raubiriida mmarammaraama varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada muaraagakia-aravai. ²⁶ Itaama vaino mo fai Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno titaa kinai vida raubiriida mmarammaraama varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai Sataangoota iyaatama muaraagakia-aravai. ²⁷ Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaanoo, kiaani mo ngii nnaagiai nuairiaya giaa yaagueeqavaura mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivo

ngii seeniia tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo. ²⁸ Anutuuaqaa Mmannaivaivoo yaagueeqaivaa ni mikiai rikiee na mmagia maisaiya vaidiia aakiayauvakidiri titaukai kuaavai. Na itaama iikiauvaara Anutu-uoqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua kiao kioo kava vo kua voovai tioo vaidi yaagueeqaivaudiri mmataama kioo Sataangaara tunoo: Fai vaidi voovoo yaagueeqa vaidiiva nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariyara varaanaree kiao kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravaivee, tiravai.

³⁰ Yisuuva itaa kua kiao kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoo hama niyara mmuduuya ruaivoo inna ni nnammutuaavai. Gioonna kiaapu voovoo hama ni tasipama mmoori varavoo ni mmooriiva tuayanna ruaivai. ³¹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiia mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiayauvaatama fai Anutuuoqo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoo Mmanna Yoketaivaara maisavaivee tiivaa hama Anutuuoqo ivaa rugaanaravai. ³² Gioonna kiaapu voovoo Na Vaidiiva Mmaapuvaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuoqo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoo Mmanna Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuoqo hama ivaa rugaanaravaivee. Makee ta variaunna suaivakiaata yapooma ta variaara suaivakiaatama fai itaavai homo vainaravaivee.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 6:43-45)

³³ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai. Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai. ³⁴ Ngia vaidi maisaso, ngii aakiayauvakidiri kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaivakidiri hama kua yoketaivaa kiaavai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avavakidiri kooyaa tiivai. ³⁵ Vaidi yoketaa voovoo ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avavakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoo ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avavakidiri kua maisaivaa tiivai.

³⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki mmuakiaa suai iya sabi kua sabi kua kiaivaara Anutuuoqo iya yaparainaravai. ³⁷ Anutuuoqo ngiingii kuaivaara ngii yaparainno ngia yoketaama kiaivaara ngiinyara tinara: Hama ngiiki kua vainoo, tinaravee. Ngia maisama kiaivaara tinara: Kutaa ngiiki kua vainoo, tinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Vaidiia Anutuuaqaa mmoori ari vookaravuaa

taarivaara Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 8:11-12; Rukaaso 11:29-32)

³⁸ Tuduu rikiada kua mmaanna kiao mmira vaidi vooyaata Farisai vaidi vooyaatama Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a Anutuuaqaa mmoori ari vookaravuaa iinai ta taaravee, ³⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama varida hama Anutuuaqaa yaagueeqakiyaano ngia ari vookarai mmooriiva taara iikianoo. Anutuuaqaa mmoori ari vookaravuaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yonaava uuvaa roosiiva ngia ivaa nnaasu taaravai. ⁴⁰ Yonaava piisa pinaivaa rasookaivaki taaravooma suai taaravooma heena vauvaa roosi-

ima Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo vaidi putuaiya vaira mmataivaki taaravooma suai taaravooma heena vainaravee. ⁴¹ Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvooonoo ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaara yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suai vaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variyaiya ngiiki yapa kikio Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee. ⁴² Nnaaru kieeta varuu gioonna voovooonoo tooya sainai ngeera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoonoo tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nriravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvooonoo ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngeeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara fai yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suai vaki ivoonoo kua pinaivaa aanna ngia variyaiya fai ngiiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai

(Rukaaso 11:24-26)

⁴³ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonnoo taikio kuminaikio ⁴⁴ ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio mmanna nnauvai vaikio too ⁴⁵ ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee. Gioonna kiaapu maisama aanna makee variyaiya fai mmuaikaraama itaama variaaravee.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Marakaa 3:31-35; Rukaaso 8: 19-21)

⁴⁶ Yisuuva homo gioonna kiaapuuyaata kua tuoo varuduu ari kaanoota ari kataunnaiyaatama innaata kua kiaaree kiaa numa mmaanai dida vairavai. ⁴⁷ Dida vauduu gioonna kiaapuuyakidiri voovooonoo Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aita kua kiaaree kiaa numa diaanoo, ⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraatama ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee? ⁴⁹ kiaa kioo ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya oopu haroo tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano. ⁵⁰ Gioonna kiaapu voovooonoo ni Napoova ngiau aapu variivaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonnoo inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

Yisuuva uru rututuoma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:1-9; Rukaaso 8:4-8)

13 Yisuuva itaa kua kiaa kioo nnauvaki pikioo mmuai suaivaki oro nnoori haru-unga mmaagaivau dioo vauduu ²gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara ivo kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyaivaki kioo ivaki varuduu gioonna kiaapuuya homo mmaagaivau diravai. ³Duduu Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyavunudiri mmataama kioo kaayau kua iya kiaa mmioo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo ⁴oro ari mmooriivaki rututuoma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai. ⁵Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too ⁶suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara akiairaama aasannaivai. ⁷Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo ivaa tasipama uruoo raputu kiaivai. ⁸Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiya yuku yaaku taika kioo (100) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiya yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaivaivee, ⁹kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Marakaa 4:10-12; Rukaaso 8:9-10)

¹⁰Tuduu rikiada Yisuuva ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Aaniira a gioonna kiaapuuya kuaa mmira suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyavunudiri mmataama kioo kiannanee? ¹¹tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaiyauvaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieeno arinaima rikiaaravai. ¹²Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuuoqo ari vo kua ari vo kuaivaa inna kuaa mminono innaki kaayauma suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravai. ¹³Gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taavai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaavai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyavunudiri mmataama kioo iya kuaa mmiauvai. ¹⁴Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara roo kuaivo vainnonno aanna makee variaa gioonna kiaapuuyaki kaanaivo vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuuoqo tinoo:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

¹⁵Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiada
ausa tinniiyauvaa hanigiakiai
na iya tuqinnevoora kuaa

iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai
ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada
ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada variaavaivee, tiivaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa kioo fafaara reeravai. ¹⁶ Ngiengieenoo ngiingii avuuyauvaadiri tuqinnama teeda ngiingii yaataiyauvaadiri tuqinnama rikiaavai. Ngia tuqinnama teeda rikiaivaara Anutuuqo ngiyyara yoketaiwoo. ¹⁷ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaatama kaayau gionna kiaapu Anutuuqaara yaata utida safuuma varuuyaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu iya faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee.

Yisuuva uru rututuooora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Marakaa 4:13-20; Rukaaso 8:11-15)

¹⁸ Vaidiivo uruuyauvaa rututuooma kioovaudiri na mmataama kiau kua oyaivaa rikiaatee. ¹⁹ Anutuuqo gionna kiaapuuyara dira kua mmayaayaivaa gionna kiaapu voovoono mmanna yaata nnaasu rikioo hama arinaima rikiaivo uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvaa roosiivai. Hama ivo arinaima rikiaivaara Sataango numa inna aakiaivakidiri kuaivaa ravisi varaivai. ²⁰ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuuqaa kuaivaa rikiai saivaata kaayau siriga tasipama varaivai. ²¹ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima ivo hama kuaivaa ari aakiaana yapeerama kioo kiisa suai nnaasu Anutuuqaara yaagueeqaivai. Ivo Anutuuqaa mmooriivaa iivaara seena gionna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavaa inna mmiaavo rikioo ivo makee tikio Anutuuqaa aataruuvaa pikiaivai. ²² Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo kuaivaa rikioonnaata mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaanaravaraa kaayauma yaata utuoo sikau varaanaravaraa yaata utuoo mmuduuya rikioo iyaavoono inna suvuainno Anutuuqaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraivo vaivai. ²³ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuuqaa kuaivaa arinaima rikiaikio tinniivo rusitikio kuaivo inna aakiaana urikio iiraiyauvo suvuainno ataama vaivai. Vooyaki kaayau iiraiyauvo (100) vaikio vooyaki voota mnoonnama (60) vaikio vooyaki kiisakiingii (30) vaivaivee, tiravai.

Yisuuva yeenna vuiitavaudiri mmataama kioo tiravai

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya tunoo: Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivo vaidiivo uru yoketaiyauvaa ari mmooriivaki rututuooravaa roosiivai. ²⁵ Ivo yeenna vuiita uruuyauvaa rututuooma kiakiai vo heena voovaki mmuakiaa gionna kiaapuuya vuru vakiaavo rikioo mmoori nakaaravaa nnammutuaa voovoono numa yeenna vuiita mmooriivaki ari ikiau uru maisiyauvaa rututuooma kioo kuaivai. ²⁶ Kuaikio yapooma yeenna vuiitayauvo uruoo iiraiyauvo vainara iikio ikiauyauvootama uruoo kooyaa vaivai. ²⁷ Vaikiai teeda mmoori vareera ngiaammuauya oro nakaaravaa kiaanoo: A uru yoketaiyauvaa nnaasu ai mmooriivaki rututuookiananoo. Mo dataama kioo ikiauyauvootama uriinne? ²⁸ kiaavo rikioo tinoo: Mo ti nnammutuaivoonoo rututuovaivee, tikiai rikiaa iya inna yaparavaa kiaanoo: Fai ta oo ikiauyauvaa hamukuaarannee? ²⁹ kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Hamavee. Ngia

ikiauyauvaa hamukida sabi vuitaiyauvaatama hamukuaarainnoo. Pikiaatee. ³⁰Kii nuunama urikiai yapooma iira rutakeera suaivaki na iira rutakeera ngiaammuauya tinara: Tauraa ikiauyauvaa hamuku kiada uru rau ikiaivaki kagaariaaraivaara teerama kiaatee. Nnaagiai vuitaiyauvaa rutaka rada iyauvaa yeenna yapeera nnauvaki yapaatee, tinaravaivee. Nakaarivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:30-32; Rukaaso 13:18-19)

³¹⁻³²Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuauya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uru kiisaikiato vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiakio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 13:20-21)

³³Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqavaivee, tiravai.

Yisuuva kuaivaa nnaasu mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:33-34)

³⁴Iqii kua mmuakiaa iyauvaa Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Hama vo kua voovai kooyaa tiravai. Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. ³⁵Vaidi forofetaa nnaaru varuuvo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki kaanaivo vauvaara ivo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa nnaasu tiravai. Forofetaivoono fafaarainno tunoo:

Fai na gioonna kiaapuuya kua kiaa mmiee
mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri
mmataama kiee iya kiaa mminaravai.
Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki
haumaki vau kuaiyauvaa iya kiaa mminaravaivee.
Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

Yisuuva ikiau maisaiyauvo uruu kua oyaivaa tiravai

³⁶Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki oro varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna tunoo: A ikiauyauvo mmooriivakidiri uruuyauvunudiri

mmataama kiese tunna kua oyaivaa ti kiasa ti mmiinee, ³⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono uru yoketaivaa rututuooraa vaidivai. ³⁸ Mmooriivaki uruuyauvaa rututuooma kiaivo mmuakiasa mmatayaa variaa yosinnaiyauvaa roosiivai. Anutuuqo gioonaa kiaapuuyara dira yosinnaivakira teerakiasa gioonaa kiaapuuya uru yoketaiyauvaa roosiikiasavai. Gioonaa kiaapuuya vaidi maisaivaa kuaivaa rikiada iikiaya ikiauyauvaa roosiikiasavai. ³⁹ Nnamutuaivo ikiau maisaiyauvaa rututuovoona inna Sataangovee. Iiraiyauvaa ruta-keera suaivo inna ngiau mmataivo taikaanara suaivai. Iira rutakeera ngiaammuauya inna aangeraiyavee. ⁴⁰ Ngiaammuauya ikiauyauvaa hamuku kiada ikiana kagaari kiasa inna ngiau mmataivo taikaanara suaivaki aangeraiya gioonaa kiaapuuya mmuaikaraama iikiaravai. ⁴¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono ni aangeraiya titanai ni yosinnaivakidiri nuaida varida gioonaa kiaapuuya ngiari seenaiya mmoori maisaivaa iikiateera vuavikiayaatama gioonaa kiaapu mmuakiasa maisama variayaatama vitada ⁴² ikiana kagaari kikiyai ivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaararenai rataaravai. ⁴³ Iya itaama varikiyai safuuma varira gioonaa kiaapuuya ngiari Gioonaa yosinnaivaki varida suaivo yoketaama taineema yoketaama ari vookaraama variaaravee. Gioonaa kiaapu voovooono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva sikauyauvaa mmatana hauma kioovaara tiravai

⁴⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiasa mmioo tunoo: Anutuuqo gioonaa kiaapuuyara diraivo kaayau sikau yoketaiyauvaa vaidi voovooono vaa mmatana hauma kiaiuyauvaa roosiivai. Vaidi voovooono mmataivaki hanukua roo taikio sikau yoketaiyauvo inna too vaikio too keenaa rummua apu kioo kaayauma sirigainno vioo ari mmaraa mminnamminnaa mmuakiasayauvai varoo oro vooya mmikioo irisai sikauyauvaa varoo numa mmataivaa nakaaraivaa mmioo mmataivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva seeta yoketaivaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁵ Kiasa kioo vo kua voovai tunoo: Anutuuqo gioonaa kiaapuuyara diraivo ataivai vainoo. ⁴⁶ Vaidi voovooono sikau seeta yoketaivaa roosiivaara buainnonno taikio voovai kaayau yoketaivo inna too vaikio too oro ari mminnamminnaa mmuakiasayauvai varoo oro vooya mmikioo irisai sikauyauvaa varoo numa seetaivaa nakaaraivaa mmioo ivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaaheevaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁷ Kiasa kioo vo kuavai iya kiasa mmioo tunoo: Anutuuqo gioonaa kiaapuuyara diraivo utua vaaheevaa roosiivai. Vaidiia utua vaaheevaa varada nnoori haruungaiivaki kagaari kiada kaayau tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa varaavai. ⁴⁸ Varaavovo mmuugiakiai teeda utu raririima mmaagaivau yapa kiada hara kiada varida tavauyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa haitatuuda yoketaiyauvaa ngiari utuaiyauvaki vara rummua kiada maisaiyauvaa kagaari kiasavai. ⁴⁹ Fai yapooma ngiau mmata taikaanara suaivaki fai itaama vainaravai. Fai aangeraiya nuaida varida gioonaa kiaapu yoketaama variaya pikiaada maisama variaya vi-

tada ⁵⁰ ikiana kagaari kikiai ikia aakiaivaki varida teekio iya nmannateenai fai iya avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnisi kuaivaaraata karaasa kuaivaaraatama tiravai

⁵¹ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Vaa ii kua iyauvaa na ngii giaa ngii miauyauvaa ngia arinaimaida rikiaannee? tuduu rikiaa iya inna sai tunoo: Yo, vaa ta rikiaunnano, ⁵² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ivaara na nnau nakaaraa vaidiivaa mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Nnau nakaaraa vaidiivo nnisi mminnaiyauvaata karaasa mminnaiyauvaatama ari nnauvaki yapa ki-aikio vaiyauvaa inna ivo varavai. Vaidiivo tauraa Anutuuqaa kua mmaanna kuaivaa arinaima rikioo nnaagiai Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivaaraatama arinaima rikiaivoono ii nnau nakaaraa vaidi iava roosiivai. Ivo nnisi kuaivakidiriaata karaasa kuaivakidiriaatama gionna kiaapuuya kua mmiivaivee, tiravai.

Gionna kiaapu Nasaretaiya Yisunnara

ooqoo tiravai

(Marakaa 6:1-6; Rukaaso 4:16-30)

⁵³ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa kua taika kioo ivaki pikioo ⁵⁴ ari yoosinna tuanaivakira vioo ngiari nuunaira nnauvaki oro varioo ari kuaivaa iya kua mmiravai. Kiaa mmuduu rikiaa nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri tinni yoketaivaa varaivainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iinnee? ⁵⁵ Ivo nnau heekeera vaidiivaa mmaapuvai. Mariaava inna kaanovee. Ari kataido Yakooopo Yoosiipo Simoono Yutaasainna variaano. ⁵⁶ Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano. Mo deevakidiri ivo ii kua iava varaivainnee? ⁵⁷ kia kiada hama innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai. ⁵⁸ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara ivo hama Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ivaki kaayauma iiravai. Kiisama iiravai.

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuva mmayaayavai

(Marakaa 6:14-29; Rukaaso 9:7-9)

14 Ii suai ivaki Yuvuaano putuduu rikioo Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva yoketaa mmooriiava iima kioo mmayaayavaa rikioo ari seena vaidi kieetaiya tunoo: ² Aa vaidi aavo Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Vaa putuoo keenaa diitoovaarainno yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaravaa iinoo, tiravai.

³⁻⁴ Nnaaru Yuvuaano homo varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano inna tunoo: Anutuuqaa aataruuvo hama itaivai. Sa varaanee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara nnanatoovaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai. ⁵ Yapa kioodoo Herooto Yuvuaanaa ruputuatauduu gionna kiaapuuya Yuvuaanaara forofetaavaivee tuuvaara Herooto iyara aatuunno hama ruputiravai.

⁶Hama ruputuduu yapooma Herootaa mmatoo suaivo nnuduu gioonna kiaapuuya nuunaida buusaivaa nnaara varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari seenaiyaatama teeda varuduu Herooto innara kaayauma yoke-tairavai. ⁷Innara yoketauvaara ivo kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tunoo: A ni yaparakianna mminnaivaa fai na kutaa i mmimaravaivee, ⁸tuduu rikioo ki-aatannaivo oro ari kaanaa yaparauduu rikioo kaano kiaa mmuu kuaivaa numa Herootaa kiaa mmioo tunoo: Anna makee i ngiaammuauya Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa i mmikiai ni mianee, ⁹tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaara-rooduu ari seenaiya avuuyauvunu vaa kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo ee-oo tioo ¹⁰ari ngiaammuauya titooduu oovi nnauvaki vida Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kieeravai. ¹¹Rutaka kiada kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiaatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai. ¹²Mmi kiooduu Yuvuaanaa ngiaammuauya numa inna mmamma kaanaivaa varada oro mmata nnauvaki hau kiada vidada Yisuunna kiaa mmiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai

(Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)

¹³Yisuuva Herooto uu kuaivaa rikioo ivakidiri pikioo kanuu voovai varoo vioo nnooriivaa pikioo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai. Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivo vuu kuaivaa rikiada ngiari yoosinnaiyauvaa pikiada mmatayaa ivo vuupi viravai. ¹⁴Vuduu too Yisuuva nnoori mmaagaivau vioo varioo rootu tooduu gioonna kiaapuuya suvuau kiooduu iyara boo tioo iya tasipama varuu nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁵Tuqinnooduu suaivo hannauduu Yisuunnasi ari ngiaammuauya nnida tunoo: Vaa suaivo hannainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta vari-annanoo. Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Aa yoosinna aayauvakinnaayasi vida yeennaiyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara titanai kuatee, ¹⁶tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa iya titakiai kuatee. Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, ¹⁷tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu aa tiisi vainoo, ¹⁸tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Iyauvaa vara ni miatee, ¹⁹kiaa kioo hanigia gioonna kiaapuuya tunoo: Ferefu-ruunnavau variatee, tuduu ivau varuduu bereeta yaaku saivai tavau taaravai-tanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaata tavauvaitanaatama kusiinnonno kioo ari ngiaam-muauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmuduu ²⁰mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiatuduu ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taara-vaitanaki yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rummua yapa kieera-vai. ²¹Vaidi ivaki varida yeenna nnooya kaayau (5000) variravai. Iya hama gioonna nnaakaraiyaatama yaariravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai

(Marakaa 6:45-52; Yuvuaano 6:15-21)

²²Iya nnaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaagueeqama titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa tauraa kanuuvaki karada nnoori sainai kuatee, tuduu rikiada vida varuduu ²³gioonna kiaapuuya ngiari yoosin-

naipira titooduu vuduu too Yisuuva arivai yaaku varaanara taapi kiisaivaura vira-vai. Vioo vioo oro varioo yaaku varooduduu heenauduu rikioo arivai ivau varuduu ²⁴ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivaki vioo varuduu yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo yaagueeqama iyasi ngioo iya kanuuvaa hanigiaanigooduu ²⁵patainara uduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi nniravai. ²⁶Iyasi nnuudu teeda kaayauma aatuuda tunoo: Mmagia maisavainno nninoo, ²⁷kiaa kiada kai kiririingaida varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ²⁸tuduu rikiada Petorooso tunoo: Udaanga-o, a kutaa Yisuuvaatee tiee ni tinai na nnoori verenoovau aisi kuanaravee, ²⁹tuduu rikioo tunoo: Ngia-nee, tuduu rikioo Petorooso kanuuvaa pikioo nnoori verenoovau Yisunnasi ari yuku raa roo viravai. ³⁰Vioo varioo tooduu yuunnaivo utuduu too aatuunno nnoori aakiaivaki mmeepi vioo rikioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, ni utuane, tiravai. ³¹Ivo itaa kua tuu saivaata Yisuuva yaakuuvaadiri reeti inna sootu utuoo tunoo: Aaniira a niyara taara yaata utuannavainnee? A kati kiisama niyara kutaavaivee kiannavaivee, ³²kiaa kioo innaata vitoo kanuuvaki karada oro varuduu yuunna yaamurukaivo taikerevavi. ³³Taikooduu ari ngiaammuaui kanuuvaki varuuya Yisunna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida tunoo: A kutaa Anutuuqaa Mmaapu tuanaakuavee, tiravai.

Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai

(Marakaa 6:53-56)

³⁴Tuduu iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu ³⁵gioonna kiaapuya Yisunna arinaima teeda ngiari seenaiya titooduu vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu nniitarooya vitada Yisunnasi nniravai. ³⁶Nnida Yisunna yaparaida tunoo: Pikinai nniitaraiya i buruqa araivau utuatee. Tuduu mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikerevavi.

Vaidiia ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara yaagueeqairavai

(Marakaa 7:1-13)

15 Iya nniitarooyauvo taikooduu teeda Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata vaa Yerusareemadiri nnuuya numa Yisunna yaparaida tunoo: ²Aaniira i ngiaammuauya ti taato nnaakukiaiysidiri nnuu aataruvaa hatokaanee? Iya yeenna nneera suaivaki hama ngiari yaakuuyauvaa tuqinama finirama kiada iya yeenna nnaavaivee, ³tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuuqo tuu kuaivaa hatokaavai. ⁴Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai. ⁵Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai gioonna kiaapu voovono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Inna Anutuuqaa mminnaavaivee, ⁶kiaa kioo aikiooma hama ari kaano koovaitanaara tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaavai. Ngia itaida ngiingii yaata tinniyaa vai kuaivaa iikiaaraivaara Anutuuqo tuu kuaivaa hatokaavai. ⁷Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai Yisayaava kua kutaavai ngiiyara fafaara roo tunoo:

⁸ Anutuuqo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya
mmanna kuasiyauvoono koroonno
niiyara yoketaavaivee kiaavo
hama iya aakiaiyauvo niiyara yoketainoo.

⁹ Iya vaidiia yaata tinniyaa vai kuaivaa

kiaa mmi kiada kiaanoo:
Anutuuqaa aataruvaivee, kiaivaara
kuminayaa niiyara kua yoketaivaa kiaanoo, tiivaivee.
Yisayaava fafaara roo itaa kua tuuvaa Yisuuva tiravai.

Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai

(Marakaa 7:14-23)

¹⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuuu iya tunoo: Ngia rikiada arinaima rikiaatee. ¹¹ Hama vaidi voovoono mminnaa voovai inna avaidaadiri rasookaivaki tuoo kuaivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Aakiaivakidiri ari avidaagiataa ngioo mmaanai tuoo kuai ivaraa mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiada ari ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Vaa a rikiaannanee? Farisaiya i kuaivaara nniki rakaida aiyara nnannataavaivee, ¹³ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mmuakiaa yeenna hauyauvaa ni Napoova ngiau aapu variivoono hama utiraiyauvaa fai hamuku kagaari kiaanaravai. ¹⁴ Sa iyara kaayauma yaata utira pikiaatee. Iya vaidi avu huruutai voovoono ari seena vaidi avu huruutai voovai yaakuuvau utuoo nuairaivaa roosiikiaayavee. Vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau kuanaree kiaa vidada fai aiqeeravaitana soopaivaki tida kuaaravee, ¹⁵ tuduu rikioo Petrooso tunoo: A mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee, ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniyauvo rusitivai. ¹⁷ Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai vaidi avaidaadiri tuoo rasookaivaki vainno tuoo rukioo mmaanai kuaivai. ¹⁸ Vaidi voovoono inna aakiaivaki vaivaa ari avaivakidiri tiivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ¹⁹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo vaidiivaa Rupertikio putikio nnaata vaati varaivo mmuara heera aataruuvaa iinno mminnaivaa mmuara varoo unnakua kiaa ari seenaiya kua pinaana yapa kioo ari seenaiyara maisa kua tiivai. ²⁰ Ii aataru iyauvaara vaidiivo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivai. Ivo yaaku kainaama kuaivaa tasipama yeenna nnaivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai

(Marakaa 7:24-30)

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki viravai. ²² Vuduu rikioo ari voopinnaa yoosinnaivaa nnutuuvo Kanaanaa ivakinnaa gioonnaivo Yisuunnasi ngioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, Davuutiinna oyaivakidiri diiteeraiquavee. Ni iyara boo kianee. Mmagia maisaivo ni naunnaivaa aakiaivaki varikio kaayauma kumimakainoo, ²³ tuduu rikioo hama ivo inna sai tuduu ari ngiaammuauudoono numa

inna vuavi tida tunoo: Gioonnaivo ti nnaagiadiri numa tarikama tii ivaa titano kuaivee, ²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Isarairaa gioonna kiaapu puara sipisiipaiya raubiriikiyaiya roosiikiyaiyara nnaasu Anutuuqo ni titooduu na tiiravaivee, ²⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna yuku oyaivaki numa rauguru varioo inna tunoo: Udaanga-o, ni naunnaivaa tuqinnaanee, ²⁶ tuduu rikioo Isarairaiya tauraa rikiooyara Yisuuva aa kua aavaa mmataama kioo inna sai tunoo: Ta kuminayaa nnaakaraiya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo, ²⁷ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa ngiari haitatuukiyaiya yeenna nneeda kiaa araiyauvo terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee, ²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna-o, a niyara kutaavaivee kiannanoo. A ni yaparakiannaivaa na inaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua tuu saivata gioonnaivaa raunnaivo yoketaama kati hara kioo variravai.

Yisuuva kaayau gioonna kiaapuuya tuqinneeravai

²⁹ Yisuuva ivaki pikioo nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau nuainnonno taapiivau karoo oro ivau varioo tooduu ³⁰ gioonna kiaapu kaayauya nnida yuku yaaku rauyaata avu huruutauyaataama hama kua tuuyaata ari vookarau nniitarooyaatama vitada inna avuuvau nuunama yapa kiooduu ivo mmuakiaaya tuqinneeravai. ³¹ Tuqinnooduu teeda hama kua tuuya kua tuduu yuku yaaku rauya yoke-tauduu avu huruutauya yoketaama avu tooduu gioonna kiaapuuya iva uuvaa teeda nnikiaraida Isarairayaa Anutuuqaa tuanaivara kua yoketaivaa tiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai (Marakaa 8:1-10)

³² Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu tunoo: Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivara na iyara boo kiaunoo. Hama na kati iya ngiari yoosinaiyauvakira titanai kuaaravee. Fai iya hama yeenna nneeraida vikio aataru tamaiivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo vinai sabi yuku raarainnoo, ³³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna yaparaida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai gaanga yoosinnavaivee. Deevakidiri ta kaayau yeennaiyauvaa varada aa kaayau gioonna kiaapu aayaa mmiaarannee? ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vaikio tavau kiisa vookiangii vainoo, ³⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu ³⁶ tavau kii-saikiangiaata bereeta yaaku saivai karasaidiri taaramaatama tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya mmuduu nneeravai. ³⁷ Mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiituduu ari ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rupi nuunama rummua yapa kieeravai. ³⁸ Vaidi yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. Hama iya gioonna nnaakaraiya yaariravai. ³⁹ Hama jaaruduu Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Makataraa viravai.

**Iya ari vookarai mmooriivaa taaraivaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 8:11-13; Rukaaso 12:54-56)**

16 Vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaata Yisuunna nida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookarivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqaa yaagueeqaivo inna tasipaikioonno iinoo, kiaaravee, ² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pataikio heenanaanna suaivo reera kioo kaakanooka visikiai ngia teeda kiaanoo: Inna fai makee suai pinaa taanaraikioonno itainoo, kiaavai. ³ Pataikiai ngia diitada ngiauvau taavo nama upisiivo raikiai ngia kiaanoo: Fai makee inna vatiivo ruanaraikioonno itainoo, kiaavai. Ngia ngiauvaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaa hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai. ⁴ Ngieeta gionna kiaapu makee variaiyaatama koonnama varida hama Anutuuqaara yaagueeqakiaanoo. Ngia Anutuuqaa mmoori ari vookarai voovaa fai ni yaparaikiai fai hama na iinaravai. Anutuuqaa mmoori ari vookarivaa nnaaruua vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravaivee, kiaa kioo iya pikioo viravai.

**Yisuuva vaidi Farisaiyaraata Satuukaiyaraatama tiravai
(Marakaa 8:14-21)**

⁵ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaa varada nnoori haruunga sainai oro varuduu ari ngiaammuauya bereetaiyauvaa tasipama varada ngiaaree tuuvaata taunnu kiada nniravai. ⁶ Nnudu too Yisuuva vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama iira aataruuvaa mmataama kioo iya tunoo: Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee, ⁷ tuduu rikiada ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Hama ta bereetaivaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya yaparainno tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida kiaanoo: Ta hama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaano, kiaannee? Ngia kati kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo. ⁹ Ngia homooda hama niyara arinaima rikiaannee? Na yaaku sai bereetavai kusii kiee kaayau vaidiiya (5000) mmuuvaa vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuyauvai vairavainnee? ¹⁰ Nnaagiai na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee kaayau vaidiiya (4000) mmuuvaa vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuyauvai vairavainnee? ¹¹ Na aanna hama bereeta tuanaiyauvaara ngii giaa ngii miauvaa ngia aaniira hama arinaima rikiaannee? Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee, ¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya tinniuyauvo rusituduu arinaima rikieravai. Gionnaivo puuqaira yeennaivaa bereetaivaki yapaiivaara hama Yisuuva tiravai. Vaidi Farisaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaaraata vaidi Satuukaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaaraatama tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yisuuva tiravai.

**Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(Marakaa 8:27-30; Rukaaso 9:18-21)**

¹³ Yisuuva yoosinnaivaa nnutuuvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvaki oro varioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa kiada dataa kuaida kiaannee? ¹⁴ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaani vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kiaani vooya kiaanoo: Yirimiaavavee, kiaani vooya kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiaavaivee, ¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee? ¹⁶ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuqo i mmataama kioo vaidikuavee. E Anutuuqo tupatupaa variraivaa Mmaapukuavee, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. Anutuuqo aiyara pinaama yoketaainoo. Hama mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyaaano ii a kianna kua kutaa ivaa i kiaa i mmiaanoo. Ni Napoova ngiau aapu variivoono safuuma i kiaa i mmikiai a kiannanoo. ¹⁸ Na i kiaa i mmiaanoo. I nnutu Petoroosaa oyaivo oora sikauvai. A niyara kianna kuaivo sikau roosiivai. Gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiaada ausa hanigiaiya na vitee aataru yoketaivau yapa kinai yaagueeqama variaaravai. Fai hama putiraivaa yaagueeqaivoono ii aataru ivaa yaataraanaravai. Fai vooya putikiai vooya homo variyaiya fai yaagueeqama variaaravai. ¹⁹ Anutuuqo ngiau aapu gioonna kiaapuuyara diravaa yaagueeqaivaa na i mminaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaivaa oooqo kiannaivaa fai Anutuuqo ngiau aapu variivoota oooqo tinaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaa voovaa ee-oo kiannaivaa fai Anutuuqo ngiau aapu variivoota ee-oo tinaravaivee, ²⁰ kiaa kioo ari ngiaammuauya yaagueeqama tunoo: Na vaidi Anutuuqo ni mmataama kioovaa sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, tiravai.

**Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaa tiravai
(Marakaa 8:31-9:1; Rukaaso 9:22-27)**

²¹ Ii suai ivakidiri Yisuuva ari ngiaammuauya kua kooyaa kiaa mmioo tunoo: Na Yerusareema vinai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama kaayau mmamma nniitareeraivaa ni mikiai vaidiia ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuuqo tinai na keenaa diitaanaravaivee, ²² tuduu rikioo Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo yaagueeqama inna tunoo: Udaanga-o, kii Anutuuqo iya tinniyauvaa hanigianai iya sa aiyara itaa kua kiatee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva hanigioo Sataango Petoroosaa tasipooavaara inna tunoo: Sataango, ngieera kuanee. A ni aataruuvaa uudarainaree kiainna iikiannanoo. I yaataivo vaidiia yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuuqaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa oooqo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaa ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee. ²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variaraivaa yaagueeqama yaata utuonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa variaraivootainaravaivee. Fai gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variaraivaa yaata utirainno niyara putinaraivaa ee-oo tiivo fai tupatupaa vari-

raivaa varaanaravai. ²⁶Fai gionna kiaapu voovoono mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa ariyara varoo hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo dee irisai yoketaivaa fai Anutuuqaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. Gionna kiaapu voovoono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuuqaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. ²⁷Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ni Napoonna mmeekia ari vookaravoota inna aangeraiyaatama keenaa tiinaree tiee fai na tiee mmuakiaa gionna kiaapuuya ngiari mmooriivaa iikiavaugiataama irisaiyauvaa iya mminaravai. ²⁸Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya aavaki diaiya hama putirama kiada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kieetavai varinai teeda taaravaivee, tiravai.

Yisuunna mmammaivo hanigoo ari vookarairavai

(Marakaa 9:2-13; Rukaaso 9:28-36)

17 Yapooma yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivai taika kioodoo Yisuuva Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo Yakoopaa kataivaa Yuvuaanaa vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai. ²Vidada oro ivau dida vaido tooduu Yisuunna mmammaivo hanigoo ari vookarairavai vauduu inna oori nnikiivo suaivaa roosiima tooduu inna uyira raraiyauvo mmeekia roosiima poosairavai. ³Poosauduu teeda Yisuunna ngiaammuaa taaravoomaivaitana tooduu nnaaruaa vaidi putuuvaitana Musiia Irayaaya Yisuunnaata kua tida varuduu ⁴Petorooso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. A rikino i variatainai tinai na aavau unnakua nnau taaravooma heekaanaravee. Aini voovai heekee Musiinnani voovai heekee Irayaannani voovai heekaanaravaivee, ⁵tuduu tuu saivaata nama mman-naammannauvo tuoo iya rummua apu kioo vauduu Anutuuqaa kuaivo nama aaki-aidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo. Inna kuaivaa rikiaatee, ⁶tuduu rikiaada Yisuunna ngiaammuauya mmatayaa vida varada vaido ngiari avuuyauvaa hatauma kiada vaido kaayauma aatuuda varuduu ⁷Yisuuva numa iyayaa utuoo tunoo: Diitaa-tee. Sa aatuukiatee, ⁸tuduu rikiaada mmataivaudiri vaido reeri tooduu hama vaidi-ivaitanaatairavai. Yisuuva ari nnaasu dioo vairavai.

⁹Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kua mmioo tunoo: Makee ngia taa ari vookarai aataruuvaara sa gionna kiaapuuya kua mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono yapooma na putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaa gionna kiaapuuya kua mmiatee, ¹⁰tuduu rikiaada iya inna yaparaida tunoo: Anutuuqaa kua mmaanna kua mmira vaidiia kuaanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kua kuaivo aaniira ngiari itaa kua kuaanee? ¹¹tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo nnino. ¹²Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvo nniravai. Nnudu hama gionna kiaapuuya tuqinnama inna teerama kiada iya ngiari iikiatau mmoori maisaivaa innara iiravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa fai yapooma iya mmuaikarai mmoori maisaivaa fai ni miaaravaivee, ¹³tuduu rikiaada Yuvuaano nnoori apira vaidiivaara tuuvaa iya ari-naima rikieeravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuauvaa tuqinneeravai
(Marakaa 9:14-29; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuau taaravoomaidootama tiida gioonna kiaapuuya nuunama duuvau iyaatama dida vauduu vaidi voovoono numa Yisuunna vunnigiataa toorivu yau haroo ¹⁵ tunoo: Boo, Udaanga-o, ni maapuuvaa boo kianee. Ivo kaayauma kararuoo kumimakaikio inna ruputiraivo ruputikio vo suai vioo varoo ikiana vaivai. Vo suai ruputikio vioo varoo nnoorina vaivai. ¹⁶ Na inna vitee i ngiaammuauyasi kuaukai hama iya inna yopeema tuqinnaavaivee, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variavi hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiaarannee? Na ngii tasipama hara kiee varinai ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada aapi niisi ngiatee, ¹⁸ tuduu innasi vitada nnuduu mmagia maisaivo ngiaammuauvaa aakiaivaki hara kioo varuuvaa yaagueeqama tuduu tuoo vuduu ngiaammuauvo makee tuduu kati hara kioo variravai.

¹⁹ Varuduu nnaagiai Yisuuva voovaki hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikio mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee? ²⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia hama yaagueeqama yaata utida kiaanoo: Anutuuqoono fai iinaravaivee, kiaivaara hama kuaivai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Uruuvaa nnutuuvo masateeraivo kiisa uruvai. Fai ngia masateeraivaa uruuvaa roosiima kiisama Anutuuqo kutaa iinaravaivee kiaa kiada aa taapi aavaa kiaara: Aavaudiri hayee ukuapi kuane, tikio fai ngii kuaivaara hayoo ukuapi kuanaravai. Fai ngia kiisama Anutuuqo kutaa iinaravaivee kiaa kiada fai ngia mmuakiaa mmoorivai iikiaaree tida fai ngia iikiaaravai. ²¹ (Vaidi voovoono hama yeenna nneeraivaara yaata utirainno yaaku vareeraivaara yaagueeqairaivoono fai itaama ii mmagia maisa ivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.)

Yisuuva keenaa ari putinarivaara tiravai
(Marakaa 9:30-32; Rukaaso 9:43b-45)

²² Yisuunna ngiaammuauya nuunaida yoosinna Karirayaa varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai ²³ iya ni ruputikiai fai na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuuqo tinai na keenaa diitaanaravaivee, tuduu rikiada ari ngiaammuauya ivaara kaayauma ausa mmuaarareeravai.

Yisuuva nuunaira nnauvaara sikau yapeeravai

²⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama numa yoosinna Kapanaua varuduu nuunaira nnauvaara sikau takiisa vareera vaidiiva numa Petoroosaa yaparaida tunoo: Mo i vitairaivo nuunaira nnauvaara takiisa sikauvaa yapoonnonnee? Vara hama yapainnee? ²⁵ tuduu rikioo Petorooso iya sai tunoo: Yo, yapaivaivee, kiaa kioo ari nnauvaki vuduu rikioo Yisuuvananaa tauraa innaata kua tioo tunoo: Simoono, a dataa kuainna kiannannee? Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya takiisa sikaura ngiari seenaiyasidiriida iya yaparaida varaanee? Vara saina sainaayasidiriida yaparaida

varaannee? ²⁶ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo saina sainaayasidiri yapa-paraيدا varaanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai saina sainaayaano yapa kikiiai fai hama ta mmaayootaiya yapaaravee. ²⁷ Itaama vainainnaata hama ta sikau takiisa vareera vaidiiaa sikauvaa mmikiai iya tiyara momonakiaarainnoo kiaa nnoori haruungaivaki viee tavaura ooviivaa ivaki yapa kino ivau tauraa hai tavauvaa utu raririima kiese inna avaiivaki taanee. Teeno sikau voovai ivaki vainai tee varee takiisa vareeraiyasi viee niyara saivai yapee aiyara saivai yapaanee, tiravai.

Yisunna ngiaammuauo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai

(Marakaa 9:33-37; Rukaaso 9:46-48)

18 Ii suai ivaki Yisunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki deevono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee? ² tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraivaa ngianeera tuduu nnuudu rikioo ngiari tammaivaki yapa kioo ³ iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama hanigiada nnaakara kiisaiya roosiima varida fai hama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravee. ⁴ Gioonna kiaapu voovono aa nnaakara aavaa roosiima tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivoono fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaraivaivee. ⁵ Gioonna kiaapu voovono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo.

Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haruruaavai

(Marakaa 9:42-48; Rukaaso 17:1-2)

⁶ Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosii gioonna kiaapu voovai vaidi voovono iva ii aataru yoketaivaa pikiaveeraivaara inna yapaarivo inna aataru maisavai. Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikiio vioo taika kino hama ivo inna yaparainarivoootainaravai. Fai hama ivo inna yaparainarivo inna yoketaavai. ⁷ Boo, ta gioonna kiaapu mmatayaa variaunnaiya ti haruririvo vaikiainnaata variaunnaanoo. Harurira aataruuvo fai tupatupaa tiisi vainaravai. Vainai fai vaidi voovono ari seena vaidi voovai hanigiaanigieevo fai pinaa irisai maisaivaa varaanaravai.

⁸ A i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiese kagaari kiaanee. I yukuuvoono i vitoo aataru maisaivau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiese kagaari kiaanee. Fai a vakiaa yuku yaakuvaitanaatama variee tupatupaa variraivaa varaanarivo inna yoketaavai. Fai i yuku yaaku eyommaavaitana vaidi ikiaivo tupatupaa too variivaki i kagaari kiaarivo inna maisavai. ⁹ Fai ai avuuvaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa i avuuvaa mmuaanaa ranigaama kagaari kino mmuaa avuvai vainai fai a tupatupaa variraivaa varaanarivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaidi ivaitanaano ikiana i kagaari kiaarivo inna maisavai.

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuva mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 15:3-7)

¹⁰ Aa nnaakara aaya roosiikiaa gioonna kiaapuuya sa iyara nniki rakammuatee. Sa iyara maisayavee kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiani aangeraiya ngiau aapu

ni Napoonna tasipama variaano. ¹¹ (Na Vaidiivaa Mmaapuuvonoo gioonna kiaapu raubiriikiaya vitaanaraivaara na tiiravai.)

¹² Ngia yaata utuaivo datainnee? Vaidi voovonoo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriino fai ivo datainar-avainnee? Ivo ari sipisiipa saiyaavaa (99) taapiivau pikioo mmuaavai raubiri-ivaara fai ivo buainara kuanaravai. ¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ivo buainnonno teeno raubiriivo inna too vaino innara kaayauma mmuduuya ruoo sirigainno seena hama raubiriikiayara kiisama mmuduuya rinaravai. ¹⁴ Sipisiipa nakaaravo raubiriivaara inna ausaivo mmuaararaineema ngii Gioova ngiau aapu variivo aa nnaakara aaya roosiikaa gioonna kiaapuuya raubiriikiavaara inna ausaivo mmuaararainoo.

I seena voovonoo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai

¹⁵ Fai i seena vaa ausa hanigiai voovonoo mminnamminnaa maisaivaa i iinai tee a innasi viee ngia taarama nnaasu varida inna mminnamminnaa maisaivaara kua kiatee. Fai ivo i kuaivaa rikinai ngia taaravaitana mmuaavau yoketaama variaaravai. ¹⁶ Fai ivo hama i kuaivaa rikinai a vaidi voovainnee vara voovaitanaata vitee oro innaata kava kua kiatee. Anutuuqaa kua fafaaravo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tie taaramannee taaravooma vaidiidaatama vitee yaparakia-nee, tiivai. ¹⁷ Vaa a vitee innasi kuannaiya kuaivaa hama ivo rikinai rikiee gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivo i ii kuaiyauvaa iya kiaa mmianee. Kiaa mmimo inna fai ivo hama iya kuaivaa rikinai teeda ngia innara yaata utida kiatee: Inna aikioo, ari voopinnaa vaidivai roosiima variee sikau takiisa vareeraivaa roosiima varianee, kiatee.

Yisuuva vo kuavai ari ngiaammuauya

kiaa mmiravai

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau mminnaivaara ooqoo tikio rikioo fai Anutuuqo ngiau aapuuvaki variivoota fai ooqoo tinaravai. Ngia variaa mmataivau mminnaa voovaara ee-oo tikio rikioo Anutuuqo ngiau aapuuvaki variivoota fai ee-oo tinaravai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau fai ngiikidiri taara vaidivaitana mmuaa mmoorivaara yaaku varada kua yeena raikio too ni Napoova ngiau aapu variivo ivaitana kuaivaa rikioo ivaitanaani iinaravai. ²⁰ Gioonna kiaapu taaramannee taaravoomaano niyara yaata utida nuunama variaani na iya tasipama variaunoo, tiravai.

Yisuuva ausa nmannateera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai

²¹ Yisuuva itaa kua tuduu Petorooso numa inna tunoo: Udaanga-o, na naananeetu ni seenaivo mmoori maisaiyauvaa ni iinai na hama iyauvaara yaata utirama kiee ni ausa mmuduuyaivaa inna mminarannee? Na yaaku saivai karasaidi taaraneetu iinarannee? ²² tuduu rikioo inna sai tunoo: Sa yaaku saivai karasaidiri taaraneetu nnaasu iikiane. Sa yaarummua kiee iikiane. ²³ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara

diraivo aa na tinara kua aavaa roosiima vaivaara ataama iikiane. Vaidi kieeta voovoono ari mmoori vareera vaidiia sikau iya mmiiyauvaa irisaiyauvaara iya yapaaravai. ²⁴Yaparainno varikiai vaidiiaano vaidi voovai vitada ngiaavo inna sikau irisai mmiiyauvo kaayau ari vookarai sikau (10,000,000) vaikio ²⁵hama sikaunnaataikio ari kieetaivo innara tinoo: Aa vaidi aavaata ari nnaata nnaakaraiyaatama vitada ari hoonaiyauvaatama varada vaidi voovai mmida irisai sikauyauvaa varada numa ni miatee, ²⁶tikio rikioo mmoori varoo vaidiivo ari kieetaivaa yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na mmuakiaa irisaiyauvaa i mminaravaivee, ²⁷tikio rikioo vaidi kieetaivo innara kaayauma boo tioo tinoo: Inna aikioo, sa irisai sikauyauvaa ni mirainna kati kuane, kiaa kioo titaa kiaikio kuaivai.

²⁸Vioo ari seena mmoori vareera vaidiivaa vaa ivo tauraa kiisa sikaukiata (100) nnaasu inna mmikio rikioo irisaiavaa hama sai inna mmiivoono inna saidi nnikio too oro inna nnuunaivaki hadauma tu kioo vainno tinoo: Ni sikau irisaiyauvaa ni miane, ²⁹tikio rikioo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na irisaiyauvaa i mminaravaivee, ³⁰tikio hama rikieerama kioo vitoo oovi nnauvaki yapa kiaikio sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivai. ³¹Varikiai ari seena mmoori vareera vaidiia ivo innara itaama ii mmooriivaa taavo iya nnannataikiai oro ngiari kieetaivaa mmuakiaa iva iivaara kiaa mmiaavai. ³²Kiaa mmiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori vareera vaidiivaa aayanna raikio nnikio too tinoo: A ni mmoori varaanna vaidi maisakuavee. A ni yaparakiannaivaara ai irisai sikau kaayaadaa na vakiaa varaaneera i kiauivai. ³³Na aiyara boo kiauneema a ai seenaivaara boo kiataama vaikiainnaatainna hama a innara boo kiannano, ³⁴tikio kaayauma inna ausaivo nnannataikio oovi nnau nakaaraiya mmikiai iya avakarai mmooriivaa inna mmikio mmuakiaa sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivaivee. ³⁵Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia mmuaavai mmuaavai ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii iikiai rikiaada ngia homo ivaara yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ni Napoova ngiau aapu variivootama fai sikau nakaaraiivo iineema mmuaikaraama ngii iinaraivaivee, tiravai.

19 Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivaa pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaana sainai vaupi viravai. ²Vioo vioo oro ivaki nuainno varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiaivau vuduu ivaki iva iya too iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai.

³Tuqinnooduu Farisai vaidi vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiainaree kiaa inna yaparaida tunoo: Fai vaidi voovoono vo kua vo kua voovaara ari nnaataivaara oooqo tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee? ⁴tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa ngia aa Anutuuqaa kua aavaa jaarida rikiaavaivee. Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Nnaaru Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki ivo vaidiivaa iinno gioonnavaa iinno tunoo: ⁵Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiravai. ⁶Kua fafaaravoono itaa kua tiivaara nnaata vaatiivaitana hama taaravaitana varirama kiada ivaitana mmuaavaitana variaavai. Anutuuqoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikiano sa

vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee,⁷ tuduu rikiaada Farisaiya Yisuunna yaparaida tunoo: Nnaaru vaa Musiiva kua mmaanna voovai ti kiasa ti mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaana-ree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaarama kioo inna mmioo titano kuaivee. Mo aaniira Musiiva itaa kua tuunnee?⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ee-oo tuduu ngia ngii nnaataiya ngii pikiaatauduu pikieeravai. Nnaaru Anutuuqo ngiau mmata uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai.⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio rikioo ari vaatiivo inna ooqoo tino inna pikioo vino ari vaatiivo karaasa nnaata voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiaada inna ngiaammuauya inna tunoo: Nnaata vaati vareera aataru-uvo itainai rikiaada vaidi hama nnaata vareeraiya kati variraivo inna yoketaa aataruvaivee,¹¹ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Aa kua ngia kiasa kua aavo hama mmuakiasa vaidiiyara tii kuavai. Anutuuqo ari mmataama kiasa vaidiiyara nnaasu tii kuavai.¹² Vo aataru vo aataru vooyauvai vaiyauvaaraida hama vaidiiya nnaata varaanoo. Vooya ngiari kaanokiaiya ausaiyauvakidiri mmaakuya variaano. Vaidi-iyaya vooya mmammaiyauvaa hatokaani iya mmaakuya variaano. Vooya ngia-rinaidiri Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraiavaara yaata utida hama nnaata varaanoo. Vaidi voovoono aa kua aavaa arinaima rikiaivoono ariinoo rikioo iiki-avee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Marakaa 10:13-16; Rukaaso 18:15-17)

¹³ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada Yisuunnasi nniravai. Yisu-uva iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku varaiveera vitada innasi nni-ravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai.¹⁴ Ooqoo tuduu Yisuuva tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuuqo diraiavaki kuaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee,¹⁵ kiasa kioo iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku vara kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi karaasa hoona suvuauvaata

kua tiravai

(Marakaa 10:17-31; Rukaaso 18:18-30)

¹⁶ Vo suai voovaki vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo tunoo: Vitaira-o, dee mmoori yoketaavai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee? ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo a aaniira yoketaivaara ni yaparakiannanee? Mmuavaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Fai a tupatupaa variraivaa varaananee tiee kua mmaanna tuu kuaiyauvaa iikiane, ¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Mo dee kua mmaan-navai tuuvaa na iikiaunnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sa gioonna ki-aapu voovai rupertino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane. ¹⁹ Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. E aiyara tuqinnaanneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee, ²⁰ tuduu rikioo vaidi karaa-saivo tunoo: Ii mmuakiasa kua mmaanna iyauvaa na iikiauvaivee. Dee mmoori

voovaatama na iinarannee? ²¹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Fai a vaidi tuanaakua varinaree tiee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mmino i irisai yoketaiyauvo ngiau aapu vainaravaivee. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookianee, ²² tuduu rikioo vaidi karaasaivo ari hoonahaanaiyauvo kaayau vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararooduu viravai.

²³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo. ²⁴ Na kava ngii giaa ngii miaunoo. Puaa pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo, ²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ii kua ivaa rikiada pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dee gioonna kiaapuvono Anutuuoqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee? ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiari- naidiri kuaaravai. Anutuuoqoono tinai fai iya kuaaravai. Anutuuoqo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁷ Tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraiyaata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnaanoo. Dee irisavai ta varaarannee? ²⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuoqaa yoosinna karaasaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kieeta varira mmaata ari vookaravau varinai ngia ni ngiaammuauya fai ngia ngiingii kieeta varira mmaata yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanau varida Isairairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara dida vaidi yaparakiaravai. ²⁹ Gioonna kuaapu voovono niyara kutaavaivee tiivaara ari nnauyauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo vioo fai irisai iyauvaanikaraama kava kaayauneetu (100) varoo tupatupaa variraivaatama varaanaravai. ³⁰ Itaama vainai aanna makee kaayau gioonna kuaapu tauraa variaya fai nnaagiai variaaravai. Kaayau gioonna kuaapu nnaagiai variaya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

Vuaina mmoori vareera mmayaayavai

20 Yisuuva tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainoo. Heenanaanna tuanaa vaidi vuaina mmoori nakaaravoo mmoori vareera vaidiia oro vitaanara kuaivai. ² Oro iya tasipama mmuaa suai mmuaa sikauvai mminaraivaara kuaivaa kiaa yeena rau kiada ari mmooriivakira titaikiai kuaavai. ³ Kuaavo ngioo ikiannaikio oro yoosinna vuu- taivaki vaidiia dida vaidi hama mmoori varaiya too ⁴ iya tinoo: Ngieetama ni vuaina mmooriivaki vikiai fai na irisavaa aikiooma ngii minaravaivee, ⁵ tikiai riki- ada kuaavai. Kuaavo mmoori nakaaravoo kava vara ranoo ikianna tammaa vioo han- naikio vioo tauraa iineema mmuaikaraama vaidiia titaikiai mmooriivaki kuaavai. ⁶ Iya vida mmooriivaa varaavo suaivo haatapaanara iikio too mmoori nakaaravoo kava yoosinna sainai vioo vooya ivaki kati dida vakiaiya too tinoo: Ngia aaniira ikiannagisanna kati aavau dida vaidi hama mmoori varaanee? ⁷ tikiai rikiada iya

inna sai kiaano: Hama vaidi voovoono mmooriivaa ti mmivaivee, kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Ngieeta ni vuaina mmooriivaki kuatee, tikiai kuaavai.

⁸Yapooma hannaikio rikioo vuaina mmoori nakaaraivo ari mmooriivaara dira vaidiivaa tinoo: Vaidi mmoori vareeraiyara aayanna reenai nnikiai irisai sikauyauvaa mmianee. Nnaagiai numa mmoori varaiya tauraa mmiee tauraa mmoori varaiya nnaagiai mmianee, ⁹tikio rikioo aayanna raikiai nnaagiai mmoori varaiya ngiaavo mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama sikauyauvaa iya mmiivai. ¹⁰Mmikiai tauraa mmoori varaiya nnida kaayauma varaaraivaara yaata utida mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama ngiari sikauyauvaa varaavai. ¹¹Varada mmoori nakaaraivaara kaayauma momonaida kiaano: ¹²Aa nnaagiai aaya kiisa sui mmooriivaa varaani ta tauraiya paati mmoorivai mmannammanna varaunnano suaivo paati kieema ti taivaara a irisai mmuaakaraamainna ti mmiannanoo, ¹³kiavo rikioo mmoori nakaaraivo hanigia vaidi voovai tinoo: Ni seena-o, a tauraa mmuaa suaivaki mmoori vareera irisai mmuaa sikauvai vareera kuaivaa ni tasi-pama yeena rau kiaannavai. Hama na i sikauvaa mmuara varaunoo. ¹⁴Ai sikauvaa ee vreee kuanee. Na irisai mmuaakaraivaa ngii miauvaugiataama na vaidi nnaagiai mmoori varaiyaatama na nini miataivaugiataama mmiaunoo. ¹⁵Na neneeno ni sikauvaa mminee tiee fai mminaravee. Ni sikauvaa mminaree tiee fai na mminaraivo neeno nakaaravovee. Na vaidiia kiisa mmoori varaiya pinaa sikau mmi-auvaara i nnannatainne? tiivaivee. ¹⁶Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo tunoo: Itaama vainai gionna kiaapu nnaagiai variaya fai tauraa variaaravai. Gionna kiaapu tauraa variaya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai

(Marakaa 10:32-34; Rukaaso 18:31-34)

¹⁷Yisuuva Yerusareemaivakira vioo varioo ari ngiaammuuu yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vida varida iya nnaasu kuaivaa kiaa mmiaa roo vioo ¹⁸tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnonoo. Fai ta ivaki vikio vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainaravai. Vitainai iya na putinaraivaara kua yeena rau kiada ¹⁹ngiari voopinnaiya mmikiai iya niyara raida ni ripiida yatari sagaivau ni haara kiaaravai. Haara kiki ai na putino taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki keenaa na diitanaravaivee, tiravai.

Yakoopaya Yuvuaanaya kaano ivaitanaara Yisunna yaparairavai

(Marakaa 10:35-45)

²⁰Tuduu Sevetainna nnaataivo ari mmaapuuvaitana vitoo Yisunnasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Na i yaparakiauvaa iikianee, ²¹tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: E aaniivaara ni yaparakiannanne? tuduu rikioo inna sai tunoo: A gionna kiaapuuyara dinara suaivaki aa ni maapu aavaitana kieetavaitana varida vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaraivaara makee ee-oo kianee, ²²tuduu rikioo Yisuuva ngiaammuauvaitana tunoo: Ngia ni yaparakiava kua oyaivaa hama ngia arinaima rikiaanoo. Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiau vakidiri ngieevaitanaata nnaarannee? tuduu rikiaada ngiaammuauvaitana sai tunoo: Fai ta nnaaravaivee, ²³tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee.

Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivaa hama na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiivaitanaani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

²⁴ Nnaagiai Yisuunna ngiaammuaui saido yaakuuvaitana taara kato vayoovaitana kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai. ²⁵ Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiari voopinnaiya kieeta vaidiiva ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaiya iyara diaavai. ²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvu sa ngiisi vakiaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuauvai varinaravai. ²⁷ Ngiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuauvai varinaravai. ²⁸ Ivo ni roosiima kioo variaivee. Hama gioonna kiaapuuya ni mmoori varaateeraivaara Na Vaidiivaa Mmaapuuvu tiiravai. Na mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai

(Marakaa 10:46-52; Rukaaso 18:35-43)

²⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaataama yoosinna Yerikoo pikiaada vuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya iya vata rada viravai. ³⁰ Vuduu vaidi avu huruutauvaitana aataru siriivau varida Yisuuva vuvuaa rikiada aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee, ³¹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaitana yaagueeqama kua pikiaateera tuduu rikiadaata iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee, ³² tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno ivaitana tunoo: Ngia aaniivai na ngii iikiaiveeraida kiannee, ³³ tuduu rikiada inna sai tunoo: Udaanga-o, a tinai teeda ta ti avuuvaitana kava taaravee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivaitanaara boo tioo iya avuuvaitana utuduu makee tuduu ivaitana tuqinnama ngiari avuuvaitana teeda inna nnaagiaivau viravai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

21 Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaa nnutuuvu Betepakee taapiivaa nnutuuvu Oriveetaivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo tunoo: ² Ukuaa yoosinna ivaki kuatee. Vida akiairaa teekio puara togii kaanaivaa nnuunaivaki yeena haru kiaivo ngii too vainai yeenaivaa rakuasaa kiada nnaakaraivo inna tasipama diivaata vitada niisi ngiatee. ³ Fai vaidi voovoono ivaara vo kua tinaida kiatee: Udaangaivoono aavaitana vitateera ti titaikiai ta ngiaunnaano, kiatee. Fai ngia itaa kua tikio rikioo akiairaama togiivaitana ngii minaravaivee, tiravai.

⁴ Yisuuva itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaivo kua fafaara roovo ivo tuuvaki kaanairavai. ⁵ Forofetaivo fafaara roo tunoo:

Yoosinna Sionaa gioonna kiaapuuya

kiaa mmiee kianee: Taatee.

Ngii kieetaivo tirooma yoketaama

puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio vitoo ngiisi nninoo.

Puara togii nnaakaraivaa mmookaivau varikio inna vitoo nninoo, kianee.

Forofetaivonoo fafaara roo itaa kua tiravai.

⁶Ari ngiaammuaувaitana oro Yisuuva iya kiaa mmuuvaa iima kiada ⁷puara togii kaanaivaata nnaakaraivaatama vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaitana mmookaivaitanau yapa kioodoo Yisuuva nnaakaraivaa mmookaivau karoo variravai. ⁸Karoo ivau varioo vioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo vooya yatari apuuyauvaa rakau kiada aataruuvau hootiravai. ⁹Hooti kioodoo kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaatama aayanna kiaa rada tunoo: Davutiinna oyaivakidiri diitoovonoo inna yoketaivovee. Udaanga Anutuuqo inna titoodoo tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Anutuuqo ngiau aapu variivonoo yoketaivovee, tiravai.

¹⁰Tuduu Yisuuva Yerusareema nnuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kaayauma innara sirigaida vooya tunoo: Anna gioononnee? ¹¹tuduu rikiada vooyaano tunoo: Anna forofetaa Yisuuvavee. Ivo mmata Karirayaa vai yoosinna Nasa-reetaivakidiri nniivovee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Marakaa 11:15-19; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹²Tuduu Yisuuva Anutuuqaara nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooyaatama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaagueeqama titoodoo mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaatama vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya mmaataiyauvaatama rauru sereguatiima kioo ¹³iya tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Fafaaraivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaanoo, tiravai.

¹⁴Kiaa kioo ivo ivaki varuduu gioonna kiaapu avu huruutauyaata yuku maisauyaatama innasi nnuduu iya tuqinneeravai. ¹⁵Tuqinnoodoo Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama tooduu Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarayauvaa uuvaaraata nnaakaraiya nuunaira nnau pinaivaki aayanna reeda varida tunoo: Davutiinna oyaivakidiri diteeraivo yoketaivovee, tuuvaaraatama iya Yisuunnara nnannateeravai. ¹⁶Iya innara nnannateeda inna tunoo: Nnaakaraiya kiaa kuaivaa vaa a rikiaannanee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na rikiaunoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kiannani nnaakara yokeeraiyaata nnaakara meediiyaatama Udaangaivaara kua yoketaivaa kiaavaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa na yaata utuee rikiaukai hama ngia jaarida rikiaavaivee. ¹⁷kiaa kioo ii yoosinna ivaki iya pikioo yoosinna Betaniaa vioo ivaki voru vairavai.

Yisuuva nnaammuayaivaa tuduu aasannairavai
(Marakaa 11:12-14,20-24)

¹⁸ Vauvo patauduu Yisuuva ari ngiaammuayaatama Yerusareema kava vara ranada nnida varuduu Yisunna yeenna rauduu ¹⁹ tooduu aataru siriivau yatari nnaammuayaivaa roosuuvo duoo vauduu too Yisuuva oro ivaki buainnonno tooduu hama iiraatauduu mmanna apuvai nnaasu vairavai. Mmanna apuvai nnaasu vauduu too Yisuuva yatariivaa tunoo: Fai hama a kava iira vainarakuavee, tuduu too akiairaama nnaammuayaivo aasannairavai. ²⁰ Aasannauduu ari ngiaammuaya teeda nnikiaraida tunoo: Ai, mo dataama kioonno aa yatari aavo akiairaama aasannainnee? ²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada hama kava taara yaata utiraida na nnaammuayaivaa kiauko aasannaineema ngieeta mmuaakaraama iikiaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada fai ngia atai aataruuvaa iida ari vookarai aataruuyauvaatama iikiaravai. Fai ngia aa taapi aavaa kiaara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kua-nee, tikio fai kuanaravaivee. ²² Fai ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada mmuakiaa kuavaara Anutuuqaata kua tida yaaku varaivaa fai ngia varaaravaivee, tiravai.

Yutayaiya Yisunna ari mmooriivaara
inna yaparairavai

(Marakaa 11:27-33; Rukaaso 20:1-8)

²³ Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiiai a iikiannanee? ²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiiai fai na ivo ni tikiiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. ²⁵ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee? tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiiarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo aaniira ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravaivee. ²⁶ Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, kiaa kiada mo fai ta gioonna kiaapuuyara aatuukiaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara ta iyara aatuukiaravaivee. ²⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavaivee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kuaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiiai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidiivaa mmaapuuvaitana
mmataama kioo tiravai

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Ngia rikiaavo datainnee? Vaidi voovoono ari mmaapu taaravaitana tasipama varioo oro mmaapu ngarunna tinoo: Ni maapu-

o, makee oro ni vuaina mmooriivaki varaanee, ²⁹ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Hama ni kuatainoo, kiaa kioo yapooma nnaagiai varioo rikiaikio inna ausaivo hani-giaikio rikioo kuaivai. ³⁰ Kuaikio koova oro ari mmaapu ngaminna mmuaa kuavai tikio rikioo inna sai tinoo: Napoo-o, fai na kuanaravaivee, kiaa kioo hama kuaivai. ³¹ Mo dee ngiaammuauvoonoonno ari koonna kuaivaa rikioo iinnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ari mmaapu ngaruuvee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiia unnakua kiaa kiada sikau taki-isa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ngii tauraa kuaaravai. ³² Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa aataru yoketaivaa ngii vitauduu ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Mo vaidiia unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa mmuduuya hanigieeravai. Ngia iya hanigiada sa-fuuma variravaa teeda hama ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaara yaata utida hanigiada inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ivaara iyannaadee ngii tauraa Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vuaina mmoori varooyaaadiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 12:1-12; Rukaaso 20:9-19)

³³ Na kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kiee tinai rikiaatee. Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyau-vaa utu kioo vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuunara saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidi-ia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyau-vaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai. ³⁴ Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori va-reera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiyasi titaikiai ariini vuaina iira vooyauvai varaara kuaavai. ³⁵ Kuaani teeda vuaina mmoori-ivaara haitatuukiaiyaano iya puaisa utida voovai ripiida voovai Rupertuaavo putikiai voovaayaa sikauyauvaa kagaari kiaavo putivai. ³⁶ Tauraa mmoori nakaaraivo pata ngiaammuaudaa titaa kioo nnaagiai kaayau ngiaammuauya titaa kiaikiai vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano mmuaikaraama iya iikiaavai. ³⁷ Iikiaavovo nnaa-giai tuanaa mmoori nakaaraivo ari mmaapu tuanaivaa iyasi titaa kioo tinoo: Fai iya ni maapu tuanaivaa teeda inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputu-aaravaivee, ³⁸ Kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuuki-aiyaano inna mmaapuuvaa teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivo aa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikiio putinai teeda ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaravaivee, ³⁹ kiaa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada Rupertuaavo putivaivee.

⁴⁰ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Fai mmoori nakaaraivo iyasi ngioo dee mmoorivai iya iikiaivaa irisai iya mminarannee? ⁴¹ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ivo vaidi maisaiya maisama Rupertinai putikio ari mmooriivaa ari vo vaidi haitatuukiaiya mminai iya vuaina iiraiyauvo kaanaira suaivau safuuma

fai iira saiyaufai ari mmiaaravee, ⁴²kiaa kioo Yisuuva iya tunoo: Vaa ngia Anutu-uqaa kuaivaa jaarida rikiaavaivee. Anutu-uqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda
maisaiavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueueqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

Udaanga Anutu-uqoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketaainno
ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee. ⁴³Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai Anutu-uqo gionna kiaapuuyara diraivaa ngiisidiri ruga kioo vaa iyauvaa varaiyaki iiraiyauvo iyaki vainaraiya fai mminaravaivee. ⁴⁴(Gionna kiaapu voovoono ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyavava ruaimiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gionna kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuaki-avaiva ruaimiimiima taika kiaanaravaivee, tiravai.)

⁴⁵Tuduu vaidiia Anutu-uqaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaa rikiaada iva iyara tuuvaa arinaima rikieeravai. ⁴⁶Rikiaada ivaara iya inna utuaaree kiaa uudu gionna kiaapuuya Yisuunnara forofetaivovee tuuvaara iya aatuuda inna pikieeravai.

Yisuuva yaapeeri nneera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 14:15-24)

22 Yisuuva keenaa mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Ivo iya tunoo: ²Anutu-uqo gionna kiaapuuyara diraivo aa na mmataama kiee tinara kua aavaa roosiivai. Yoosinna voovakinnaa kieeta voovoono ari mmaapuuvoo nnaata vareera suaivaki pinaa buusavai iivai. ³Iima kioo ari mmoori vareera ngiaammuauya titaikiai vaa mmuaanaa buusa nnaara kuaivaa kiaa mmii vaidiiyara aayanna raani hama iya ngiataikiai ⁴kava ari ngiaammuaa vooya iyasi titoo tinoo: Tauraa kiaa mmiaiya kiaa mmida kiatee: Rikiaatee. Vaa na ni bu-usaivaa teerama kiaunoo. Vaa na ni puara burimakau ooraiyauvaata nammari rai nnaakaraiyauvaatama ruputu kiee mmuakiaa yeennaiyauvaa teerama kiaunoo. Numa buusaivaa nnaatee, kiatee. ⁵Ivo itaa kua tikiyai rikiaada oro kiaa mmiaani iya rikiaadaata hama nniraida ngiari mmooriyauvaara yaata utida voovai ari mmoorira vioo kiaikio voovai ari sikau vareera mmooriivaki vioo kiaivai. ⁶Iya mmoorira vida variaani homoraa vooya inna ngiaammuauya utu kiada vaidi kaayau maisa mmooriivaa iya mmida iya ruputuanaa putuaavai. ⁷Putuaavo vaidi kieetaivo rikiaaikio inna ausaivo pinaama nniitaraikio ari rapira ngiaammuauya titaikiai vida iya ruputuua vaidiia irisai ruputu taika kiada iya yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kiaavai. ⁸Mmuturu kiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori varoo ngiaammuaa vooya tinoo: Vaa na buusaivaa teerama kiaunoo. Vaidi na yaparakiaya ngiari vari-

aivaa irisaivaa fai deevaudiri vara nnaanannee? ⁹ Aanna ivaara oto aataru pinaiyauvunu buaama rada nuaida teekiai gioonna kiaapuuya ngii teeda vaikiai teeda aa buusa aavaa numa nnaateera kiatee, ¹⁰ tikiai rikiada ari ngiaammuauya aataruuyauvunu nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama buaida taani iya teeda vakiaani vitada numa buusa nneera nnauvaki kiaani suvuai kiada variaavai.

¹¹ Variaavo rikioo vaidi kieetaivo numa gioonna kiaapuuya haitatuuma taikio mmuaa vaidivoono hama yaapeeri nneera buruqa yoketaivaa raira kiaivo iya tasi-pama varikio too inna tinoo: ¹² Ni seena-o, i dataikiai e aavaki hama yaapeeri nnaara raira buruqa yoketaivaa rau varee numa variannannee? tikio rikioo hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo varivai. ¹³ Varikio too kieetaivo ari mmoori vareera ngiaammuauya tinoo: Inna yuku yaakuuvau yeenaadiri ranaa rau kiada utu rariri-ima mmaanai kagaari kikio upisiivaki variaivee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya au-saiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. ¹⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuuqo kaayau gioonna kiaapuuya maavee tioo kiisakiangii nnaasu mmatainno vi-taivaivee, tiravai.

Vaidiia sikau takiisaivaara Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 12:13-17; Rukaaso 20:20-26)

¹⁵ Tuduu vaidi Farisaiya Yisuuva kuaivaa koonnama tioo haruruaveera kuaivaa kiaa teerama yeena rau kiada ¹⁶ iya nnaagiai nuaira vooyaata Herootaa nnaagiai nuaira vooyaatama titooduu oro inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. A Anutuuqaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a yaata utuannavai. ¹⁷ Aa kua ta i yaparakianna kua aavaa yaata utuee sai ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? ¹⁸ tuduu Yisuuva iya innara nnannatooduu inna iida taaree kiaa uuvaa too iya tunoo: Ngia vaidi huobavainna unnakua nnaamuruyavee. Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiaannee? ¹⁹ Takiisa yapaa sikau voovai ni vi-taakiatee, tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada inna mmuduu too ²⁰ tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee? ²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuuqaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuuqaa ari mmiatee, ²² tuduu rikiada iya nnikiaraida inna pikiada viravai.

Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 12:18-27; Rukaaso 20:27-40)

²³ Vuduu mmuai suaivaki vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, ²⁴ tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Vitaira-o, nnaaru Musiiva tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaan-

nara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee, tiravai. ²⁵ Aavaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana ti tasipama hara kiada varuuvakidiri ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo ²⁶ hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaguaavaano kava muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidoota mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai. ²⁷ Putuduu nnaagiaivau iya gioonnaivootama putiravai. ²⁸ Itaama vaikiyai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueueqaivo vaivaa taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. ³⁰ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diiteera suaivaki diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variaya roosiima variaaravee. ³¹ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Anutuuqo ngii giaa ngii miivaa vaa ngia jaarida rikiaavai. ³² Anutuuqo Musiinnaata kua tuu kua fafaaraivo vainno tinoo: Na i nnaakukiaiya Aparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tiivai. Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo variaivaara Anutuuqo itaa kua tiravai. Anutuuqo gioonna kiaapu vaa eeyara putuaiya hama iya Anutuuqovee. Ivo gioonna kiaapu variaya Anutuuqovee, ³³ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuuva tuu kuaivaa rikiada ivaara nnikiarairavai.

Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai

(Marakaa 12:28-34; Rukaaso 10:25-28)

³⁴ Nnikiarauduu Yisuuva ari kuaivaadiri vaidi Satuukaiya avaiyauvaa ramuunauvaara vaidi Farisaiya rikieeravai. Rikiada nuunaida varuduu ³⁵ iyakidiri kua mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisunna iinno taanaree kiaa vo kuavai inna yapara ruoo tunoo: ³⁶ Vitaira-o, Anutuuqo mmaanna tuu kuaivakidiri dee kua mmaannavoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee? ³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: I Udaanga Anutuuqaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. ³⁸ Ii kua mmaanna tuu ivo tauraa vainno mmuakiaa kua mmaannavai yaataravai. ³⁹ Inna inanoo kua mmaanna tuuvo tinoo: E ai-yara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa taara kua aavaitana eeyaa kua mmaanna tira kuaivaa yaataravaitanavee. ⁴⁰ Aa kua mmaanna tuu aavaitanaakidiri Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayavoota forofetaiya kua mmuakiaayavootama diiteeravaivee, tiravai.

Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Marakaa 12:35-37; Rukaaso 20:41-44)

⁴¹ Kiaa kioo Farisaiya ivaki nuunaida varuuya Yisuuva iya yaparainno tunoo: ⁴² Ngia Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara dataa kuaida kiaannee? Ivo dee oyaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo Davutiinna oyaivakidiri di-itai vaidivaivee, ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva kava iya yaparainno tunoo: Mo dataama

kioo Mmannasa Yoketaivo Davuitiinna tasipama varuduunno Davuitiiva Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaara Udaangaivovee tuunnee? Davuitiiva tunoo:

⁴⁴ Udaanga Anutuuoqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai fai na tinai

a ai nnammutuaya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

⁴⁵ Davuitiiva fafaara roo itaa kua Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama ivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee, ⁴⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono hama yopeema inna kua sai tiravai. Ii suai ivakidiri hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

Sa kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiaiuvunugiataama iikiatee.

(Marakaa 12:38-39, Rukaaso 11:43,46; 20:45-46)

23 Yisuuva Farisaiyaata kua kiasa taika kioo gioonna kiasapu ivaki nuunauiyaata ari ngiaammuauiyaatama tunoo: ² Vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama Musiiva kua mmaanna tuuvaugiataida ngii giaa ngii miaanoo. ³ Ivaara ngii giaa ngii miaivaugiataama nnaasu iikiatee. Sa iya iikiaiuvugiataama iikiatee. Iya mmanna avaiyauvakidiri ngii giaa ngii mida hama iya iyauvaa iikiaavai. ⁴ Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya mmi-aani kumaata apuaivaa roosiima iya mmuaararai mmooriyyauvaa gioonna ki-aapuuya mmi kiada hama ngiariita kiisama iya tasipama mmuaararai mmoori-ivaa varaavai. ⁵ Gioonna kiasapuuya iya taateeraivaara nnaasu iya ngiari mmoori mmuakiaayauvai iikiaavai. Iya Anutuuoqaa kuaivaa yanaiyauvunu fafaara raa ki-ada kiisa nnaamuruuyauvaki yapa kiada ngiari yaakuuyauvunu raida ngiari tinni-iyauvunu rau kiada nuaida varida ngiari buruqa mmitiyyauvaa hokobayauvai rapasi kiada iyauvaara sirigama rada nookiaavai. ⁶ Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. ⁷ Iya yoosinna aakiaiuyauvaki nookiaani gioonna kiasapuuya iya teeda kua yoketaivaa iyara kiaiuyauvaara mmuduuya ruaavai. ⁸ Sa ngiikidiri voovaara nnoonna-o kiatee. Ngia mmuaakaraama variaanoo. Ngii vitairaivo mmuaavai varinoo. ⁹ Ngia vaidi mmatayaiya sa ngii seena voovaara ti nnoonnavavee kiasa innara ti napoovavee kiatee. Ngii Gioova mmuaavai ngiau aapu varinoo. ¹⁰ Sa vaidi voovaara ti kieetavaivee kiatee. Ngii kieeta mmuaavai Anutuuoqo mmataama kioo vaidivai varinoo. ¹¹ Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaavai varinaravai. ¹² Gioonna kiasapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuuoqo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiasapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa fai Anutuuoqo vitoo aruoo yapaanaravai.

**Iya unnakua tiraivaara Yisuuva ooqoo tiravai
(Marakaa 12:40; Rukaaso 11:39-42,44,52; 20:47)**

¹³ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki iya kuaaree kiaa iikiaani ngia uuda rammuaavai. Ngiengienoo ivaki hama ngii kuataikiai hama kuaivaara ivaki kuaaree kiaiya uuda rammuaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁴ (Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia gioonna muaadaiya nnayauvaata iya mminnamminnaiyauvaatama yokekiaa kiada mmuara raida variidaata ngia ti mannakakiateera hokobama yaaku varaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo pinaavai vainaravai.)

¹⁵ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia vaidi mmuaa voovai ngii mmemmaana kuaiveera sorovuarivaa vida karada ngieera yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmoori iikiaavai. Mmoori iida varikio ivo hanigioo ngii ngiaammuaavai ngii mmemmaana varioo vaa ngia inna iikiaivaara ivo pinaama hanigioo maisavai varioo ngii mmoori maisaivaa yaataroo itaama ngii roosiima ikia aakiaivaki kuanara iinoo. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁶ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiiraiyaso, ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tasi-pama kiaa mmiivo inna hama kua yeena raira kuavai. Fai ivo ari kua kutaivaa sikau goora mmannaammannaivo nuunaira nnau pinaivaki vaivaa nnutuuvaa tasi-pama kiaa mmiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo. ¹⁷ Ngia avu maisa tuanaa kumimakaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Vara sikau goora mmannaammannaivonnee? Vara nuunaira nnau pinaivonnee? Hama Anutuuoqaa nuunaira nnau pinaivaki sikau goora mmannaammannaivo vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuuoqaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuuoqaa nnau pinaivoono sikau gooraivo mmannaammannaivaa yaataravai. ¹⁸ Ngia vo kuavai kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo Anutuuoqaara puara hudeera yeena tapiivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna hama yeena raira kuavai. Ivo ari kua kutaivaa tioo yeena tapiivau kati mmira puaraivo vaivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo. ¹⁹ Ngia vaidi avu maisaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Kati mmira puaraivonnee? Vara yeena tapiivonnee? Hama puaraivoono yeena tapiivau vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuuoqaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuuoqaani yapa kiaa mminnaivaa yeena tapiivoono yaataravai. ²⁰ Ivaarainno vaidi voovoono ari kua kutaivaa yeena tapiivaa nnutuuvaa tioo yeena tapiivaaraata puara ivau vaivaaraatama tiivai. ²¹ Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tioo ivo nuunaira nnauvaaraata Anutuuoqo ivaki variivaaraatama tiivai. ²² Vaidi voovoono ari kua kutaivaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaa tioo ivo Anutuuoqaa mmaataivaaraata ivo ivaki variivaaraatama tiivai.

²³ Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaavuaa yaakuuvaitana utu kiada vakiaivakidiri mmuaavai Anutuuqaani kiadaataida pinaa kuaiyauvo Anutuuqaa kua mmaannaivaki vaiyauvaa ngia pikiada hama iikiaanoo. Ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinnada hama iyara boo kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaara kutaavaivee tida yaagueeqakiaanoo. Ngia iyauvaa iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia iyauvaa iidada vo aataruuyauvaa vaa iikiyaiyauvaatama iikiatee. ²⁴ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiasa mmiraiyaso, fingifaangaivo ngii nnoori tooriiivaki vaivaa ngia feena kagaari kiada puara pinaa kameraivo ivaki vaivaa ngia nnooriivaa tasipama vara romenama kiaavai. Kiisa aataruuvo fingifaangaivaa roosiima vaivaa ngia arinaima teeda iikiaavai. Pinaa aataruuvo puara kameraivaa roosiima vaivaa ngia teeda hama iikiaavai.

²⁵ Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiayuvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unakua kiasa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada ngiingiiyara nnaasu yaata utida koonnakaannama variaavai. ²⁶ E avu maisa vaidi Farisai tuanaakuavee. A pereeta kaapa aakiaiivaki tauraa fini kiese mmaanaivaata fini kiannaivaa roosiima i aakiaivaa fini kino too mmamma mmaanaivoota yoketaavai vakiaivee.

²⁷ Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia putuaiya mmata nnauvaa mmaanaivau funnukakiaiayuvaa roosiima variaayavee. Mmata nnau mmaanaiyauvo inna aikiooma vaikio aakiaiayuvaki vaidi putuaiya mmamma mmuyai uudaiyauvo vaivai. ²⁸ Itaama vaineema gioonna kiaapuuya ngii mmamma mmaanaiyauvaa teeda ngiiyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai. Ngii aakiaiayuvaki unakuaiyauvoota mminnamminnaa maisaiyauvootama suvuainoo.

Yisuuva ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara

iya kiasa mmiravai

(Rukaaso 11:47-51)

²⁹ Ngia kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia forofetaa putuuyara sikaiyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiavai. Ngia gioonna kiaapu safuuma varuuya putuuyara sikaiyauvaadiri iya mmata nnauyauvaa hatata kieeraiyavunu funnukama kiaavai. ³⁰ Ngia iyauvaa funnukama kiada kiaanoo: Ta ti rubu tabeeya varuu suaivaki teeta variaannatiri. Ta hama iyaata iida forofetaiya rputuaannaduu pututirivee. ³¹ Ngia itaa kua tuuvaugiataama ta kooyaa rikiaunnani aanna ngia forofetaiya rputuduu putuuya uru nnaakara tuanaiyaida variaano. ³² Inna aikioovai. Ngii rubu tabeeya tauraa iya uuneema ngieeta iidada taika kiatee. ³³ Ngia gioonna kiaapu maisaso, ngia dataama kiada kua pinaivakidiri ikia aakiaiivaki vida fanniima kuaarannee? Ngia maisa mmooriivaa uuvaara fai inna aikioo ivaki kuaaravaivee. ³⁴ Ivaara na vaidi forofetaiyaatama

vaidi tinni yoketaiyaata vaidi vitairaiyaatama ngiisi titanai vikiai fai ngia vooya rputikiai putikiai vooya yatari sagaiyauvunu haara kiada vooya ngiingii nuunaira nnauyauvaki ripiida rpututua rada vata rada vo yosinna vo yosinnaiyauvaki kuaaravai. ³⁵ Ngia itaikio mmuakiaa vaidi yoketaiya kuminayaa rpututuuya irisaivo fai ngiiki vainaravai. Nnaaruaa vaidi yoketaa voovai Aveeraa Kaingo kuminayaa rputu kioodoo putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Barakiaanna mmaapuuvaa Sakariaasaa ngia Yutayaiya rputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Ngia nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuuqara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu ngia vuutaivaki Sakariaasaa rputu kieeravai. ³⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa vaidi-ya kuminayaa rpututuuya irisaivo aa ngia variaa aaya ngiiki vainaravai.

Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai

(Rukaaso 13:34-35)

³⁷ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia vaidi forofetaiya rputuuaani putuuaani gioonna kiaapuuya Anutuuqo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada rputuuaani iya putuavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niyara oqoo kiaavai. ³⁸ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuuqo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Vaa Anutuuqo voo kiaivai. ³⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaanga Anutuuqo titoodoo tuuvo nninaraivaara Anutuuqo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataarivaara tiravai

(Marakaa 13:1-2; Rukaaso 21:5-6)

24 Ivo itaa kua kiaa kioo diitoo nuunaira nnau pinaivakidiri pikioo kuanara uduu ari ngiaammuauya nuunaira nnau pinaivaki vo nnau vo nnauvaa inna vitaakiaaraivaara innasi nniravai. ² Numa vitauduu Yisuuva iya tunoo: Inna aikioovai. Makee aa ngia nnau aayauvaa taanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiyya mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai

(Marakaa 13:3-13; Rukaaso 21:7-19)

³ Nnaagiai Yisuuva taapi Oriveeta ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya ngiarivana innasi nnida inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmianee. A kiannaivo दौरा सुई वैनारान्ने? डी अरि वूकराई म्मूरिवई वैनई फै ता तेदा रिकीकी अ तीनारा सुईवूता न्गीअ म्मता ताकाणारा सुईवूतमा वैनईमा न्नीनारान्ने? ⁴ तुदु रिकीकी Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeevoora tuqinnama haitatuukiatee. ⁵ Fai kaayau vaidiyya mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara kiaaravai. Voovoono ngioo tinara: Anna na Anutuuqo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaravee. ⁶ Fai ngia gioonna kiaapuuya vainivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira

mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai nnaagiai nninaravaivee. ⁷Fai gionna kiaapu voovaki variaya diitada gionna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gionna kiaapuuya rapuaaravai. Fai ii suai ivaki vo yosinna vo yosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gionna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Fai vo mmata vo mmataiyauvaki mmataa kuaruuvo utinaravai. ⁸Gionnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki ivo tauraa kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varavai. Ivaa roosima iqii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹Iqii suai ivaki fai vaidiia ngii vitada vaidi kieetaya mmikiai teeda iya kua pinaivaa ngiiki yapaaravai. Ngiiki yapa kiada ngii ripiida ngii ruputikiai putu-aaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara kaayau gionna kiaapu ngiari voop-innaya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaravai. ¹⁰Iqii suai ivaki kaayau gionna kiaapuuya tauraa niyara yaagueeqakiaiya ni pikiada iya seenaiya ngiari nnammutuuiya kooyaa vitaikiai ngiariyara ngiariyara nnannataaravai. ¹¹Nnanna-teekiai fai kaayau unnakua forofetaiya diitada kaayauma gionna kiaapuuya unnakua kiaaravai. ¹²Itaikio kaayau aataru maisaiyauvo vakia roo vioo vioo pinaavai vainaraivaara kaayau gionna kiaapuuya mmuduuya rira aataruuvaa fai pikiaaravai. ¹³Fai gionna kiaapu voovoono innasi mmuaararaivo vainoonnaata yaagueeqama kioo iima roo vioo vioo ari putira suaivo innasi nnino Anutuuoqo inna vi-too yosinna yoketaivaki yapaanaravai. ¹⁴Anutuuoqo gionna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa fai gionna kiaapuuya varada mmuakiaa mmatavau vida ivaki variaya kiaa mmikiai mmuakiaaya rikiakio nnaagiai fai ngiau mmataivo taikaanaravaivee.

Mminnaa maisa ari vookaraivo nninaravaivee

(Marakaa 13:14-23; Rukaaso 21:20-24)

¹⁵Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaa Danieero ivaara fafaara roovo Anutuuoqaa nnau yoketaa tuanaivaki dioo vainaravai. Gionna kiaapuuya aa kua na kiau aavaa jaarida arinaima rikiaatee. Fai ivo dioo vainai teeda ¹⁶ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. ¹⁷Fai gionna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaiivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee. ¹⁸Gionna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee. ¹⁹Boo, iqii suai ivaki gionna nnaakara sunnaakiaiyaata gionna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai. ²⁰Vati pinaa rira suaivakiaata vaidiia kati varira suaivakiaatama vivoora kiaa yaaku varaatee. ²¹Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaivo gionna kiaapuuyaki vaivaa yaataraanaravai. Nnaaru Anutuuoqo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variaya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai. ²²Iqii suai ivaara Anutuuoqo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai gionna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuuoqo ariiniee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²³Fai iqii suai ivaki gionna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. ²⁴Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuuqo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. Anutuuqo gionna kiaapuuya ariinnee kua mmataama kiaiya unnakua kua kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara iya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. ²⁵Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara mmuaanaa ngii gaa ngii miaunoo.

²⁶Fai iya ngii kiaara: Taatee. Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo koo mmuyai gaanga mmataivau varinoo, tikiai sa oro taatee. Fai iya kiaara: Nnau aakiaa vovaki varinoo, tikiai sa iya kuaivaa rikiaatee. ²⁷Suai raari raivakidiri saneetuuvo ngioo suai haatapeeranni vioo akiairaama tipannuuma kiaivaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo itaama mmuaakaraama tiinaravee.

²⁸Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavaivee, tiravai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gionna kiaapuuya nuunakiaivaki ari tiinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai

(Marakaa 13:24-27; Rukaaso 21:25-28)

²⁹Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Iqii suai ivaki maisa mmuaararaiyauvo taika kino too akiairaino fai suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too aakiapuuyauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiaada sabi kuaaravai. ³⁰Ii suai ivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo tiinara atauvo ngiauvau vainaravai. Vainai teeda mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa vo kua vo kua kiaiya ratada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ngiau aapu nama aakiadaidiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai tiinaravai. ³¹Na tiino noomaivo pinaama akua tinai na aangeraiya titanai teeda iya mmuakiaa yoosinna nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida gionna kiaapu na niniinnee kua mmataama kiauya rupi nuunama vitada niisi ngiaaravee.

Yisuuva nnaammuayaivauidiri mmataama kioo tiravai

(Marakaa 13:28-31; Rukaaso 21:29-33)

³²Na yatari nnaammuayaivauidiri mmataama kioo tinai ngia tuqinnama rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai. ³³Mmuaiakaraama ii na ngii gaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo inna vaa vainima vainoo. ³⁴Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai. ³⁵Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

**Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Marakaa 13:32-37; Rukaaso 17:26-30,34-36)**

³⁶Hama gioonna kiaapu voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variaiyatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai. ³⁷Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai. ³⁸Nnaaru hama nnooriivo mmata mmuakiaavai rapodaa taika kioo suaivaki gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nneeda nnooriivaa nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaidada ³⁹iya hama nnooriivo iya raputu taikaanara kuaivaa arinaima rikiooduu nnooriivo ngioo iya raputu taika kieraivai. Iya itaama varuneema Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivaki fai gioonna kiaapuuya mmuaukaraama kumimakaida variaaravee. ⁴⁰Ii sui ivaki taara vaidivaitana mmooriivaki mmooriivaa varakio Anutuuqo fai vuaivaa vitoo vioo vuaivaa pikioo kuanaravai. ⁴¹Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuuqo vuainningiaa vitoo vioo vuainningiaa pikioo kuanaravai. ⁴²Ivaaraida haitatuukiatee. Ngia hama ngii Udaangaivo tiinara suaivaa teeda rikiaaraivaara haitatuukiatee. ⁴³Aa kua aavaa rikiaatee. Mmuara vareera vaidiivo nnauvaki nninara suaivaa vaa nnau nakaaraivo rikioo avuuvaa too vaitiri. Mmuara vareera vaidiivo heenaki ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee. ⁴⁴Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia teeda rikieera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai kava tiinaravaivee.

**Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 12:41-48)**

⁴⁵Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama nnaasu iinnee? Itai ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama iya mmiivai. ⁴⁶Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradii vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai. ⁴⁷Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui ivaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuauvai inna yapaanaravai. ⁴⁸Fai ivo maisama varioo ariiyara tinara: Nnoonna vaidiivo hama akiiraama nninaravee, ⁴⁹kiaa kioo ari seena ngiaammuauya ripiinno yeennaiyauvaa nnoo nnoori kapikaraivaata nnoo ari seena vaidiiva nnoori kapikaraivaa nneeda kumimakakiaia yata sipama varino ⁵⁰fai yapooma hama ivo rikioo teeraira suaivaki nnoonna vaidiivo nninaravai. ⁵¹Ngioo ivo fai inna ruputu rutaka kagaari kino ivo huoba kua tira unnakua nnaamuruuya variraivaki kuanaravai. Ii yoosinna ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

Yisuuva kiaatanna yaakuuvaitanaayaadiri mmataama kioo tiravai

25 Na tiinara suaivaki Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Kiaatanna yaakuuvaitana ngiari raamaiyauvaa

varada kieevatiivaa yaapeeri buusa nneera suaivaki oto inna sunaara kuaavai. ²Iyakidiri kiaatanna yaaku saivai yaata duunaya kuaani kiaatanna yaaku saivai tinni yoketaaya kuaavai. ³Kiaatanna yaata duunaiya ngiari raamaiyauvaa nnaasu varada hama karasiinaiyauvaatama varada kuaavai. ⁴Kiaatanna tinni yoketaiya ngiari raamaiyauvaata varada ngiari karasiinaiyauvaatama varada kuaavai. ⁵Iya oro varida kieevatiivaara haitatuuda taavo ivo homo faikaa ngioo varikiai iya vuru raikiai vakiaavai.

⁶Vakiaavo rikioo heena tammaikio aayannaivoono iya yuruunno tinoo: Vaa kieevatiivo nninoo. Diitada oro inna sunada ngiatee, ⁷tikiai rikiada diitada ngiari raamaiyauvaa subi teerama kiaavai. ⁸Subi teerama kiaani hama teerakiaiyaano vaa teerama kiaiya kiaanoo: Ti raamaiyauvo tasuunara iinoo. Ngiengieeraira karasiinaiyauvaa ti mmikiai ta ti raamaiyauvaki tusi kuaravee, ⁹kiaani rikiada iya sai kiaanoo: Hameetavee. Fai ngia tikiai ta ngii mi kiada ngieeta teetama hama karasiinaatinaravai. Ngia oro karasiinaiyauvaa yookaama kiada ngiingiyara varada ngiatee, ¹⁰kiaani rikiada karasiina varaara vida variaavo kieevatiivo nnikiai vaa teerama kiaiya inna sunada buusaivaa nnaara vida kiaavo ivo sipuuvaa rau kiaivai.

¹¹Rau kiaikiai nnaagiai kiaatanna saiya kava vara ranada numa kiaanoo: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, ¹²kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii tauyavee, tiivaivee. Yisuuva ii kua ivaa kuaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: ¹³Itaama vainai tuqinnama haitatuukiatee. Hama ngia na tiinara suaivaa teeda rikiaavaivee.

Yisuuva ngiaammuauyayaadiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 19:11-27)

¹⁴Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoono ngieera vo yoosinnavakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya tikiai innasi ngiaavo rikioo ari nnau mminnamminnaiyauvaa haitatuukiateera kuaa kioo ari sikauyauvaa iya mmiivai. ¹⁵Ivo iya mmoori varaiyauvaa mmuaavai mmuaavai too rikiaa kioo ivaara sikauyauvaa yaarummua kioo iya mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (5000) mmi kioo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) mmi kioo voovai kiisa sikauyauvaa (1000) mmiivai. Ivo iya itaama mmi taika kioo iya pikioo kuaivai. ¹⁶Kuaikio rikioo ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) utiivoono kammannaikio varoo oro vaidi vooya mmikiai varada ngiari mmoori pinaivaki irisaiyauvaa varada saiyauvaata inna mmikio too ari sikauyauvunudiri yaatarai sikauyauvaatama vara nuunama utuoo taikio kaayakaayauma sikauyauvo (10,000) vaivai. ¹⁷Nnoonnama sikauyauvaa (2000) utii ngiaammuauvoono mmuaikaraama iinnonno kava nnoonnama sikauyauvaa (2000) vara nuunaikio vioo kaayau sikauyauvo (4000) vaivai. ¹⁸Kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono vioo mmataivaki hanuu kioo nnoonna vaidiivaa sikauyauvaa hauma kiaivai.

¹⁹Iya itaama iima kiada variaavo nnaagiai hokoba suaivo taikaikio nnoonna vaidiivo ngieeraipidiri numa iyasidiri ari sikauyauvaa varaanara nniivai. ²⁰Ngioo taikio ngiaammuauvo kaayau sikauyauvaa (5000) mmuovoono kava kaayau sikau (5000) vooyauvaatama tasipama inna mmioo tinoo: Nnoonna-o, taanee. A kaayau sikauyauvaa (5000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauuko kaayau sikauyauvo (5000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo, ²¹tikio

rikioo nnoonna vaidiiivo inna tinoo: A ngiaammuaui yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee, ²² tikio vo ngiaammuaui voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) utiivoono numa nnoonna vaidiiivaa tinoo: Nnoonna-o, taanee. A nnoonnama sikauyauvaa (2000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiakoo nnoonnama sikauyauvo (2000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo, ²³ tikio rikioo nnoonna vaidiiivo inna tinoo: A ngiaammuaui yoketaakuavee. A mmooriivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara Dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee, ²⁴ tikio ari vo ngiaammuaui voovai kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono numa yokeera vaidiiivaa tinoo: Nnoonna-o, na i taukai a tinni yaagueeqaira nnaamurukuavee. Hama a yeenna hauvaa utuanna mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannavai. A hama mmoori varaannaivakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiannavai. ²⁵ Ivaara na aatuuna oro i sikauyauvaa mmataivaki hau kiauivai. Taanee. Aanna ai sikauyauvoonoo vainoo. Ee varaanee, ²⁶ tikio rikioo nnoonna vaidiiivo inna sai tinoo: A ngiaammuaui maisa kati varira nnaamurukuavee. Vaa a kutaa taannani na hama yeenna hau utuau mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaunnee? Vaa a taannani na hama mmoori varauvakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiaunnee? ²⁷ Mo inna aikioovai. A itaama yaata utueennainna a ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaataama vaikiainnaata mmataivaki hau kiaannavai. Vaa a sikau nnaamuruuvaki yapa kiaanattiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaa sidiri sikau kiisaivaatama varautirivee, ²⁸ kiaa kioo vooya tinoo: Aa vaidi aavaasidiri sikau aayauvaa ravisi varada pinaa sikauyauvaa (10,000) utii vaidiiivaa mmiatee. ²⁹ Gioonna kiaapu voovoono pinaa mmooriivaa varaivaa fai na kava vo mmoori vooyauvaatama inna mmioo rikioo fai kaayauma inna suvuainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mmooriaataivaa fai kiisa mmoori innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaannaravai. ³⁰ Aa ngiaammuaui kumina varii aavaa varada oto mmaanai upisiivaki kagaari kiatee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuyava varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravavee. Nnoonna vaidiiivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva yapooma mmuakiaaya ngiari mmooriyauvaara iya yaparainaravai

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na Vaidiiivaa Mmaapuuvoo fai na kava mmatayaa tiinara suaivaki mmuakiaa aangeraiyaatama ni tasipama tiikiai fai na ari vookaraama yoketaama variee fai gioonna kiaapuyava dinaravai. ³² Fai na iyara diee vainai mmuakiaa gioonna kiaapu sainaidi sainaidiri niisi nnida nuunakiaaravai. Nuunaikiai puara sipisiipa memeeyauvaa haitatuura vaidiiivo ari puaraiyauvaa sainai sainai yapaineema ³³ fai na iya mmuaavai mmuaavai sainai vara yapee sainai vara yapaannaravai. ³⁴ Na yapa kiee kietavai diee vaina gioonna kiaapu ni yaaku yaadudainningiaa diaiya tinara: Ni Napoova ngiiyara yoketaa kua tiia nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo yoosinnaivaa ngiini teerama kioovaki numa variattee. ³⁵ Na ni yeenna raikiai variaukai ngia yeennaiyauvaa ni miaavai. Na ni nnoori raikiai variaukai ngia nnooriivaa ni miaavai. Na voopinnaivo ngiaukai ngia niyara tuqinnaavai. ³⁶ Na taguaada variaukai ngia uyira rairaiyauvaa ni miaavai. Na ni niitaraikiai variaukai ngia numa ni tuqinnaavai. Na oovi nnauvaki variaukai ngia

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

suuda yoketaa vuuvaa apiravai

(Marakaa 14:3-9; Yuvuaano 12:1-8)

⁶Yisuuva yoosinna Betaniaa vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoonaa nnauvaki hara kioo variravai. Simoonaa mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvo vaa yoketairavai. ⁷Inna nnauvaki Yisuuva yeenna nnoo varuduu gioonna voovoona heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaara pinaa sikauyauvaadiri yookaama kioo varoo numa inna kieetaivau tusaa apiravai. ⁸Tusaa apuduu ari ngiaammuauya iva uuvaa tooduu iya nnannatooduu tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa tusaa kagaari kiaainnee? ⁹Ivo ivaa varoo vaidiyya mmiitiri. Irisai sikau pinaiyauvaa varoo gioonna kiaapu mmanna haipuyua mmiitirivee, ¹⁰tuduu rikioo Yisuuva iya itaa kua tuu kuaivaa rikioo tunoo: Ngia aaniiraida aa gioonna aavaara itai kuaivaa kiaainnee? Iva yamaa aataruvainno ni iinoo. ¹¹Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada variaaravaivee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. ¹²Na putinai ni hakuaaraivaara gioonnaivo mmuaanaa heenna suuyaivaa ni mmammaivau tusaa apinoo. ¹³Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa yoosinnaiyauvaki aa gioonna aavo ii mmayaayaivaatama iya gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 14:10-11; Rukaaso 22:3-6)

¹⁴Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Isariooto Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo ¹⁵iya tunoo: Fai ngia aaniivai ni mikiai na Yisuunna kooyaa ngii vitainarannee? tuduu iya sikau mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaakuuvaitana yaarummua kiada inna mmiravai. ¹⁶Mmi kioodoo too ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata buusa Varaigiataivaa nneeravai

(Marakaa 14:12-21; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)

¹⁷Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera tauraa suaivaki Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Ta dee nnauvaki vida Varaigiataa buusa a nnaanaravaa aini teerakiaunnannee? ¹⁸tuduu rikioo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki vaidi voovaasi vida inna kiatee: Ti Vitairaiivo tinoo: Ni suaivo vaa vainima nninoo. Na ni ngiaammuauyaatama i nnauvaki buusa Varaigiataivaa nnaaravee, kiatee, ¹⁹tuduu rikiada inna ngiaammuauya iva tuuvaa rikiada oro buusaivaa teerama kieeravai.

²⁰Teerama kioodoo heenauduu rikiada Yisuuva ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama yeenna nnaara oro varida ²¹yeenna nneeda varuduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri vaidi voovoona kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravaivee, ²²tuduu rikiada ari ngiaam-

muauya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooduu mmuaavai mmuaavai inna ya-paraida voovono tunoo: Udaanga-o, vo neenoonnee? ²³ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Vaa vaidi voovono ni tasipama yeennaivaa yavaivakidiri mmuaavaugiataa rabuuma kioo nnaivoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravai. ²⁴ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravono fai irisai maisaivaa varaanaravaivee. Ii vaidi ivaa hama ari kaano mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee, ²⁵ tuduu rikioo Yutaaso inna nnammutuuiya kooyaa inna vitainaravono tunoo: Mo vitaira-o, neenoonnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eeno kiannavaivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Marakaa 14:22-26; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yeenna nneeda varuduu Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aavaa varada nnaatee. Aanna ni mmatiivaivee, ²⁷ Tuduu nnooduu iva kava vuaina suuya tooriiivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo iya mmioo tunoo: Ngia ivakidiri mmuakiaaya nnaatee. ²⁸ Aanna ni kiauvai. Na kaayau gionna kiaapuuyara yaata utuee ni kiauvaa tusaa kino rikioo Anutuuqo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvo kooyaa vaino ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee. ²⁹ Na ngii giaa ngii mi-aunoo. Hama na aavau kava vuaina suuyaivaa ngii tasipama nnaanaravai. Vo suai voovaki yapooma ni Napoonna yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa ngii tasipama ari vookaraama nnaanaravaivee, ³⁰ tuduu nnaa kioodoo iya Anutuuqaa kuaru voovai kiasa taika kiada diitada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaravaara Yisuuva kooyaa ari kiasa mmiravai

(Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)

³¹ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Aa heena aavaki fai ngia mmuakiaaya ni pikiaada vida raubiriima kiaravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuuqo tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaravaivee, tiivaivee. Kua fafaaraivono itaa kua tiivai. ³² Fai itaama vainai na putino Anutuuqo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaravaivee, ³³ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiasa i mmiaunoo. Turau hama kakaraivo akua tinai fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, ³⁵ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Fai hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravee, tuduu ari ngiaammuaui mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Marakaa 14:32-42; Rukaaso 22:39-46)

³⁶Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yoosinna Kisamanii vioo iya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro hayu vo kammuvaudiri yaaku varaanaravee, ³⁷kiaa kioo Petooroosaa vitoo Sevetainna mmaapuuvaitana vitoo vioo varuduu inna ausaivo kaayauma mmuaararooduu iva yaata utuuvo ari vookarauduu ³⁸iva iya tunoo: Mmuaararavo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee, ³⁹kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo mmataivaki vainno yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, vo aataru voovai vainai mmuaararavo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraiavaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikianee. Ai iikiataivaa iikianee, ⁴⁰kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vuru vaidai varuduu ivo iya yuruuma kioo Petooroosaa tunoo: Mo dataikiai ngia hama mmuaa suai voovau niyara tida avu teeda vakiaannee? ⁴¹Ngii iinno taanararavo ngiisi nninarainoo tida avu teeda vaidai yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo, ⁴²kiaa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, aa nnoori toori kapikarai aavaa fai hama na nneeno mmuaararavo homo vainaraiavaara inna aikioo eenoo ai iikiataivaa iikianee, ⁴³kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiima rikiada vaa vuru vairavai.

⁴⁴Vauduu too Yisuuva kava iya pikioo oro vooneetu yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai. ⁴⁵Kiaa kioo kava vara ranoo numa ari ngiaammuaudaa tunoo: Ngia hoomooda vuru vaidai variaannee? Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo aavaa nninoo. ⁴⁶Taatee. Vaidiivo kooyaa ni vitainaravoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴⁷Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso nniravai. Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama kaayau vaidiia titooduu iya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida Yutaasaa tasipama Yisuunnasi nniravai. ⁴⁸Yutaaso kooyaa inna vitainaravoono vaa mmuaanaa vaidiia kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaanara vaidiivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utuatee. ⁴⁹Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yoketaama variannanee? kiaa kioo inna mmooteravai. ⁵⁰Mmootooduu Yisuuva inna sai tunoo: Ni vuaigo, e aapi iinara ngiannaivaa iikianee, tuduu rikiada vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisa utu kiada vauduu ⁵¹Yisuunna ngiaammuauyakidiri voovoono ari paipa avaikaravuaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaa voovai yaataivaa rutaka kieravai. ⁵²Rutaka kioodoo Yisuuva ari ngiaammuaavua tunoo: Ai paipaivaa vara ari nnaamuruuvaki kava uyuaanee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya paipa avai karaivaadiri utida gioonna kiaapu vooya ruputuaaraiya fai iyaata irisai

paipa avai karaivaadiri utida iya ruputikiyai putuaaravai. ⁵³Hama ngia rikiaavai. Ni iikiatainai na ni Napoonnara aayanna tino fai ivo akiairaama aangeraa hama ngia yopeema yaaruaiya titanai ni utida yoketaivau ni yapaaravee. ⁵⁴Mo itaama vainai dataama kioo Anutuuqaa kua fafaaraivo tuuvaugiataama iya itaama iikiaivaa kaanaivo aanna vainarannee? Hama fai vainaravaivee, tiravai.

⁵⁵Kiaa kioo ivaki nuunauya Yisuuva tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. ⁵⁶Nnaaruaa vaidi forofetaiya ngia iikiaivaara fafaara roovaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia itaama iikiaanoo, tiravai. Tuduu rikiada ari ngiaammuuu mmuakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisunnaki yapeeravai

(Marakaa 14:53-65; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵⁷Vuduu vaidi Yisunna utuuya inna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaanna nnauvaki yapa kiada varuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaki nuunaida variravai. ⁵⁸Varuduu Petorooso ngieeradiri Yisunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo vaidi rapiraiyaatama tasipama hara kioo varioo Yisunna iikiaaraivaa taanaraivaara ivaki variravai. ⁵⁹Varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisunna ruputikio putuaiveera unnakuaiyaadiri kua pinaana inna yapaara uduu ⁶⁰kaayau gioonaa kiaapuuya numa innara unnakua tuduu hama kua oyaivootauduu pikiooduu nnaagiai taara vaidivaitanaano diitada numa tunoo: ⁶¹Aa vaidi aavoono ataa kua tunoo: Na aikiooma Anutuuqaa nnau pinaivaa havarata kiese taaravooma suaivo taikanai na kava heeka kiaanaravaivee, tiravaivee. ⁶²Ivaitana itaa kua tuduu rikioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivoono diitoo Yisunna tunoo: Mo iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aavaitana mo dee kuavai aiki yapaavainnee? ⁶³tuduu rikioo Yisuuva kua seemuaa varuduu kava kieeta tuanaivoono inna tunoo: Anutuuqo ngiau aapu variivaa nnutuuvaa tasipama kua kutaavai ti kiaa ti mmianee. E Anutuuqo mmataama kioo vaidi Misi-aivovee tiee Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee tiee ti kiaa ti mmianee, ⁶⁴tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaa kuavai kiannanoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aanna na varia suai aavakidiri varia ree viee viee nnaagiai na varinara suaivakiaatama fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuvo Anutuuqo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravaa yaaku yaadudainningiaa hara kiese variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee, ⁶⁵tuduu rikioo kieeta tuanaivo inna kuaivaara inna ausaivo pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Ivoono Anutuuqaara koonnama kua tiivai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee. Ivo ari avaivakidiri koonnama tino: Na Anutuuqaa mmaapuvaivee, tiivaa vaa ngia rikiaanoo. ⁶⁶Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikiooma ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁷Iya itaa kua kiaa kiada Yisunna viri nnikiivaki kuaanuuvaa visida yaaku rurauma utida inna ruduu vooyaano yaaku yapa nneerannidiri inna rida varida

⁶⁸ tunoo: Anutuuqo i mmataama kioo vaidi Misiakuavee tiee kooyaa ti kiaa ti mmi-
anee. Gioonoonno i ruputiinne? tiravai.

Peterooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Marakaa 14:66-72; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Iya itaama iida varuduu Peterooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu mmoori vareera kiaatanna voovoono numa inna tunoo: Eetama Karirayaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannakuavee, ⁷⁰ tuduu rikioo mmuakiaa ivaki varu-
uya rikiada vauduu Peterooso yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: A kianna kua oy-
aivaa hama na arinaima rikiaunoo, ⁷¹ kiaa kioo oro nnau haayaivaki dioo vauduu vo
mmoori vareera kiaatanna voovai inna too vainno vaidi ivaki duuya tunoo: Aa vaidi
aavo Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nuairaiovee, ⁷² tuduu rikioo Peterooso
kava yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: Kutaa tuanaavai. Hama iqii vaidi ivaa na
tauvaivee, ⁷³ tuduu kiisa suai taika kioodoo vaidiiva ivaki duuya numa inna tunoo:
Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. A kua kiannaivo inna nnuuna roosi-
inoo, ⁷⁴ tuduu rikioo Peterooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama
kua kutaavai kiautiri. Anutuuqo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo. Hama
na tau vaidivaivee, tiravai. Iva tinee tuu saivaata kakaraivo akua tuduu ⁷⁵ Yisuuva
tauraa inna kiaa mmuu kuaivaa kava vaa taunnu kioovaa yaata utuoo rikieeravai.
Tauraa Yisuuva inna kiaa mmioo tunoo: Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a
taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuu kuaivaa
ivo kava yaata utuoo rikioo mmaanai voo pinaama rateeravai.

Vaidiiva Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai

(Marakaa 15:1; Rukaaso 23:1-2; Yuvuaano 18:28-32)

27 Heenanaanna suaivo nnuduu rikioo mmuakiaa vaidi Anutuuqaara kati puara
hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputu-
aara kuaivaa kiaa safuuma kiada ² inna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada
vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

Yutaaso putiravai

(Aposoroo 1:18-19)

³ Mmuduu too Yisuunna nnammutuiai kooyaa inna vitau vaidiivo Yutaaso iya
Yisuunna vitada ruputuaara uuvaa too inna ausaivo hanigooduu ivo sikauyau-
vaa vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana varoo voo
Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kava
mminaree kiaa voo tunoo: ⁴ Vaa na mminnamminnaa maisaivaa varaunoo. Vaidi-
ivo hama mminnamminnaa maisaataivaa na ngii vitaakiaukai ngia ruputuaara iiki-
aanoo, tuduu rikiada tunoo: Mo datainne? Hama ii mmoori ivo tiiki vainoo. Aiki
vainoo. Eenoo ivaara tuqinnama yaata utuane, ⁵ tuduu rikioo Yutaaso nuunaira
nnau pinaivaki sikaudaa kagaari sereguatiima kioo voo yeenaivaa varoo mmaana
haara kioo vainno putiravai.

⁶ Ivo vuu saivaata vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya sikauyauvaa
poropaarooma varada tunoo: Aa sikau aayauvo vaidiiva ruputuaavo irisai puti-
ivaara vai sikauyauvaivee. Ta aayauvaa nuunaira nnau pinaivaa sikau nnaamuru-
uvaki yapaaraivaa ti mmaanna tuu kuaivo ooqoo tiivaivee, ⁷ kiaa kiada ivaara

kuakuaakuaiyauvaa tida yeena rau kiada kookaraa sikauiyauvaa varada mmataivaa hanuu kioo kuu yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmata voovai varada ngiari vo yosinnaiya numa varida putikiyai ivaki hakuaraivaara vareeravai. ⁸Ivaara aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya kiaanoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, kiaavai.

⁹Iya ivaa uuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yirimiaava tuu kuaivo kaanairavai. Yirimiaava tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaiya vaidiivaara mmataama kiada kagaari kioo sikauiyauvo vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vooya varada ¹⁰yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmataivaa varaavai. Udaanga Anutuuqoono ivaara ni giaa ni mivaivee. Yirimiaava itaa kua tiravai.

Piratuuso Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 15:2-5; Rukaaso 23:3-5; Yuvuaano 18:33-38)

¹¹Yisuuva Roomaaya kieetaivaa avuuvau duoo vauduu ivo inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo, ¹²tuduu rikioo vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kua pinaivaa innaki yapa kiooduu rikioo hama iya kua sai tirama kioo kua seemuaa variravai. ¹³Kua seemuaa varuduu Piratuuso inna tunoo: Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa vaa a rikiaannanee? ¹⁴tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua voovai sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna rputuaraivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 15:6-15; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹⁵Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varuu vaidi voovaara gioonna kiaapuuya inna yapara ruuvaa Roomaaya kieetaivo mmaanai titooduu tuoo viravai. ¹⁶Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso pinaa mmoori maisaivaa uuvaara oovi nnauvaki hara kioo variravai. ¹⁷Hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu Piratuuso iya yaparainno tunoo: Dee vaidivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? Vo Paravaasaanee? Vo Yisuunna Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaanee? tiravai. ¹⁸Kieeta vaidiia Yisuunnanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai. Vaa ivo ivaa rikioovaara itaa kua tiravai.

¹⁹Ivo nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya yaparaira mmaataivau homo hara kioo varuduu ari nnaataivo ngiaammua voovai kuaivaa kiaa mmioo titaa kiooduu Piratuusaasi ngioo tunoo: I nnaataivo tinoo: Na heenaki vuru vaina ii vaidi ivaayaa ruvuataivaa tauko ni maisainoo. Ivaara ii vaidi yoketaa ivaa sa vo aataru voovai inna iikianee, tiivaivee, tiravai.

²⁰Ivo itaa kua tuoo varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama gioonna kiaapu nuunauya yaagueeqama tunoo: Piratuuso ngii yaparainai inna kiaa mmida kiatee: Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Tuoo vinai Yisuunna rputuanee. Itaa kua kiatee, tiravai. ²¹Roomaaya kieetaivo kava iya yaparainno tunoo: Taara vaidivaitana oovi nnauvaki variaivaitana fai dee vaidivaara na sipuuvaa hatuano tuoo ngiisi kuanarannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Paravaasaani sipuuvaa hatuaanee, ²²tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Yisu-

unna Anutuuqo mmataama kioo vaidivaivee ngia kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee? tuduu rikiada mmuakiaaya sai tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, ²³ tuduu rikioo Piratuuso iya avaiyauvaa sai tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, ²⁴ tuduu rikioo Piratuuso hama yopeema iya avaiyauvaa hatokoo iya kiisa suai rapuaara uuvaa too iya avuuyauvunu nnoori-ivaadiri ari yaakuuvaa fini kioo tunoo: Fai ivo putino hama inna kiauuaa irisaivo niiki vainaravai. Fai ngiingiiki vainaravai. Ngiengieenoo iikiatee, ²⁵ tuduu rikiada mmuakiaaya inna sai tunoo: Kii ivo putino inna kiauvo mmaanai tiinaravaa irisaivo tiikiaata ti nnaakaraiyakiaatama vakiaivee, ²⁶ tuduu rikioo Piratuuso tuduu Paravaasaa mmaanai titooduu tuoo iyasi vuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu rikiada iya inna ripiima kioodoo rapira vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara vitada viravai.

Rapira vaidiiyaano Yisuunnara rairavai

(Marakaa 15:16-20; Yuvuaano 19:2-3)

²⁷ Piratuusaa rapira vaidiiya Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivaki vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaayaata tuduu nnida nuunaida inna avuuvau diravai. ²⁸ Dida vaidi inna uyira rairaiyauvaa utu ranna kuasasaama kiada buruqa kookeevaa varada innayaa apu kiada ²⁹ yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada kuasaa yauvaa varada inna yaaku yaadudaivau yapa kioodoo tu kioo vauduu inna yuku oyaivaki toorivu yau hara kiada innara rairavai. Innara raida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee, ³⁰ kiaa kiada innayaa kuaanuuvaa visida yauvaa ivo utuuvaa ravisi kiada ivaadiri utida inna kieetaivau rida variravai. ³¹ Rida varida innara raidada kiada buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyu kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

³² Vida varuduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono iya saidi nniravai. Nnuduu rikiada rapira vaidiiya inna yaakuuvaudiri utu raririima rada Yisuunna yatari sagaivaa apuoo kuaiveera inna tuduu varoo viravai. ³³ Iya vuu yoosinnaivaa nnutuuvo Korokataa viravai. Korokataa nnutuuvaa oyaivo kieeta mmuyaivo ivaki vau yoosinnaivovee. ³⁴ Iya ivaki dida vaidi vuaina suuyaivaata kapikarai nnooriivaatama Yisuunna mmuduu nnaa too pikieeravai.

³⁵ Pikioodoo inna vitada inna uyira rairaiyauvaa rada yapa kiada yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaatareera mmin-naiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai. ³⁶ Vara kiada ivaki Yisuunna puru variravai. ³⁷ Iya kua pinaivaa innaki yapa kioo kuaivaa yatari sagaivau fafaara reeda inna kieetaingingiaa yapa kieeravai. Ii kua ivo vainno tunoo: Aanna Yisuuva Yutayaiya kieetaivovee, tiravai. ³⁸ Iya mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁹ Haara kiooduu gioonna kiaapu yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidā innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida ⁴⁰ inna tunoo: A nuunaira nnau pinaivaa havarata kīe kava taaravooma suaivaki heekaanaravee tunnaikuavee. Mo eenoo ai vītee yoketaivau yapaanee. A kutaa Anutuuqaa mmaapukuavee tiee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuaneē, ⁴¹ tuduu rikiada vaidi Anutuuqaa kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiyyaata vaidi yokovaiyaatama mmuaikaraama innara raida ⁴² tunoo: Ivo ari vo gioonna kiapuuya vitoo yoketaivau yapa kioo hama yopeema ari vitoo yoketaivau yapainoo. Ivo kutaa Isarairaiya kieetavaivee, kiaa kioo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta teeda innara kutaavaivee kiaravai. ⁴³ Ivo Anutuuqaa yaagueeqainnonno ariiyara tinoo: Na Anutuuqaa Mmaapuvaivee, tiivai. Kii ta teekio fai Anutuuqo innara mmuduuya ruoo makee inna tino fai kati yoketaama varinaravaivee, ⁴⁴ tuduu mmuara furai vaidiivaitana inna tasipama haara kioovaitanaatama mmuaikaraama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁵ Itaa kua tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeravai. ⁴⁶ Taika kiooduu Yisuuva puaisakama aayanna roo ari kuaivakidiri tunoo: Irai Irai rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuuqo, ni Anutuuqo, dataama vaikiā ni pikiaannanee? tiravai. ⁴⁷ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Ivo Irayaannara aayanna tinoo, ⁴⁸ tuduu rikioo vo vaidi voovono akiairauduu seenoo vīoo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookaravuaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo kuasaa hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mmīnee kiaa rikiooduu ⁴⁹ ari seenaiya tunoo: A ivau iinai ta teekio Irayaava tuma inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? ⁵⁰ Iya itaa kua tuduu Yisuuva kava puaisakama aayanna roo putiravai.

⁵¹ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutunnidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. Vuduu mmataa kuaruuvo utuduu oorasauyauvo ruannasituuduu ⁵² Anutuuqo tuduu mmata nnauyauvo feesainno kooyaa vauduu Anutuuqaa gioonna kiaapu vaa putuu vooya kava diiteeravai. ⁵³ Diitooduu Yisuuva nnaagiā ari putuuvakidiri diitoo suaivaki iya mmata nnauyauvaa pikiada yoosinna Yerusareemaivaki vuduu kaayau gioonna kiapuuya iya teeravai.

⁵⁴ Yisuuva putuu suaivaki rapira vaidiyya kieetaivootama ari rapira ngiaammuu inna tasipooyaatama homo Yisuunnara puru varida mmataa kuaru pinaivo utuuvaa teeda ari vookara ari vookarau aataruuyauvo ivaki vauyauvaatama teeda kaayauma aatuuda tunoo: Anna kutaa tuanaa Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee, tiravai. ⁵⁵ Tuduu kaayau gioonnaiya Karirayaadiri Yisuunna nnaagiā nnida innara tuqinnooya ngieeradiri dida vaidā rooru inna teeravai. ⁵⁶ Makataraa gioonna Mariaavaata Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaavaatama Sevetainna nnaataivootama iya tasipama dida vaidā ivaki rooru Yisuunna teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁷ Upisipisiinno varuduu rikioo yosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa vaidi kaayau hoonu suvuauvaa nnutuuvo Yoosiipo nniravai. Iva Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai variravai. ⁵⁸ Varuuvo ivoono oro Piratuusaa Yisuunna nnabaivaara yaparairavai. Yaparauduu rikioo Piratuuso ari ngiaammuauya tuduu iya Yisuunna nnabaivaa varada Yoosiipaa mmiravai. ⁵⁹ Mmuduu too varoo yoketaa buruqa poosaivaadiri ru-rauma kioo ⁶⁰ varoo oro ari sikau mmata nnau karaasaivaki yapa kieeravai. Ivo vaa ari mmaara mmata nnauvaa oora sikau oyaivaki hatata teerama kioovaki yapa kieeravai. Yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kioo viravai. ⁶¹ Vuduu rikiada Makataraa gioonnaivo Mariaavaata ari ferengaivootama mmata nnauvaara hara kiada varida rootu teeravai.

Rapira ngiaammuauya mmata nnauvaara haitatuuravai

⁶² Rootu teedada pikiada vida vauya patauduu Yutayaiya buusaivaa teerama kioo suaivo taika kioodoo vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Fari-saiyaatama Piratuusaasi vida ⁶³ tunoo: Yokeera-o, ta rikiaunnano Yisuuva unnakua nnaamuruuvo hama putira homo varuu suaivaki tunoo: Na putino taaravooma suaivo taikanai fai na keenaa diitaanaravaivee, ⁶⁴ tuuvaara ai rapira ngiaammuauya tinai oro mmata nnauvaara taaravooma suai haitatuukiatee. Fai Yisuunna ngiaammuauya numa inna nnabaivaa hitu varada vida gioonna kiaapuuya kiaara: Vaa Anutuuqo tikio Yisuuva vaivakidiri diitoo kuaivaivee, kiaarainnoo. Fai iya itaama iikio nnaagiai iya gioonna kiaapuuya unnakua kiaaraivo tauraa unnakua kiaivaa yaataraanaravaivee, ⁶⁵ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiaammuau rapira vooya vitada oro kiada sipuuvaa tuqinnama rau kikio yaagueeqama vakiaivee, ⁶⁶ tuduu rikiada vida ivaa keegiaivaki rummua apira sikauvau uuda raira fafaaraivaa raa kiada ngiari rapira ngiaammuauya tuduu iya ivaara haitatuuravai.

Yisuuva kava diiteeravai

(Marakaa 16:1-10; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

28 Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kioodoo rikiada Sudaaqaki suaivo reera kioodoo Makataraa gioonna Mariaavaata ari ferengaivootama Yisuunna mmata nnauvaa taara viravai. ² Vidada oro taaree tuduu makee tuduu rikioo mmataa kuaru pinaivo utuduu rikioo Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo oro sikauvaa keegiaivaki rau kioovaa feena kioo ivau karoo hara kioo variravai. ³ Varuduu inna oori nnikiivo hanigioo saneetu roosiima ruvuahooduu inna buruqaivo poosa kuainno nama toroomunnaivaa roosiiravai. ⁴ Itauduu rikiada vaidi mmata nnauvaara haitatuuraiya innara aatuuda biribiriida mmatayaa vida varada vaidi putuuya roosiima vairavai.

⁵ Vauduu rikioo aangeraivoono gioonnaivaitanaata kua tioo tunoo: Sa aatuukiatee. Vaa na rikiaunoo. Ngia Yisuunna vaidiia yatari sagaivau haara kioodoo putu-uvaaraida buaama rada nookiaanoo. ⁶ Hama aavaki vainoo. Vaa diitaivai. Vaa ivo ivaara ngii gaa ngii miravai. Ivo vaivaki numa taatee. ⁷ Teeda akiiraama oro ari ngiaammuauya kua mmida kiatee: Vaa ivo putiivakidiri diitoo ngii tauraa Kari-rayaa kuanara vioo varinoo. Ngia oro ivaki inna taaravaivee, kiatee. Inna aikioovai,

vaa na ni kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo, ⁸ tuduu rikiada akiairauduu mmata nnauvakidiri pikiada aatuuda kaayauma sirigama rada seenada Yisunna ngiaammuauya kiaa mmiaara nniravai.

⁹ Nnida varuduu Yisuuva innidanaa saidi numa tunoo: Ngia deepi kuaaraida kuaannee? tuduu rikiada numa inna yukuuvaitanau utu kiada vaidā ngiari ausa mmuduuyaiyaitana inna mmiravai. ¹⁰ Mmuduu rikioo Yisuuva innidanaa tunoo: Sa aatuukiatee. Ni ngiaammuauya Karirayaa kuateera oro kiaa mmiatee. Fai iya ivaki vida ni taaravaivee, tiravai.

Rapira ngiaammuauya unnakua tiravai

¹¹ Tuduu rikiada gioonnaivaitana ngiari rikioo aataruuvau nnida varuduu Yisunna mmata nnauvaa haitatuura rapira ngiaammua vooyaano ngiari toovaara nnida yoosinnaivaki vaidi Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiya kiaa mmiravai.

¹² Kiaa mmuduu rikiada iyaata vaidi yokovaiyaatama nuunaida kuakuaakuaiyauvaa tida kuaivaa yeena rau kiada kaayau sikauyauvaa rapira ngiaammuauya mmida

¹³ tunoo: Gioonna kiaapuuya ataa kua kiaa mmiatee: Heenaikiai ta vuru vaidā variannani Yisunna ngiaammuauya inna nnabaivaa numa varada kuaavaivee, kiaa mmiatee. ¹⁴ Fai ngia itaa kua tikio ngii kieetaivo ngii kuaivaa rikianai fai ta ngiiyara innaata kua tikio rikioo hama ivo ngiiyara nnannataa aravee, ¹⁵ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya ngiari sikauyauvaa varada iya tuu kuaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Aa ta variaunna suai aavaki homo gioonna kiau Yutayaiya ii kua ivaa tida variaano.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Maraka 16:14-18; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23;

Aposoroo 1:6-8)

¹⁶ Yisunna ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yoosinna Karirayaa vidada oro taapi tauraa Yisuuva iya kiaa mmuuvau diravai. ¹⁷ Dida vaidā tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmuduu teeda vooyaano taara yaata utida tunoo: Vo kutaa Yisuuvannee? Vo hama Yisuuvannee? Iya itaama yaata utiravai. ¹⁸ Yisuuva numa mmuakiaaya iya tunoo: Anutuuqo mmuakiaa ngiau mmata mmooriivaara dira yaagueeqaivaa vaa ni mivaivee. ¹⁹ Ivaaraida ngia mmuakiaa yoosinna variaa gioonna kiaapuuya tuqinnama ni kuaivaa kiaa mmikiai rikiada iya ni nnaagiai ngiaaravaivee. Fai ni nnaagiai nnikiai ngia iya nnoori apida ni Napoonna nnutuuvaata ni nnutuuvaatama Mmannasa Yoketaivaa nnutuuvaatama tida iya apuatee. ²⁰ Na kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa iya iikiateeraivaara tuqinnama iya kiaa mmiatee. Neenoo ngii tasipama tupatupaa varieenana ngiau mmata taikeera suaivaki homo fai na ngii tasipama varinaravaivee. Ivaara yaata utuatee, tiravai.

Marakaavaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

*Marakaava Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisu-
uva nnutu ruua vaidivai varioo mmuakiaa mmoori aataru yoketaiyauvaa akiairauduu
uuyauvaara Marakaava fafaara reeravai. Yisuuva yoketaa mmooriivaa gioonna kiaapu-
uya vitauduu iya ivaudiri arinaima inna teeda tunoo: Ivo nnutu ruaavaivee, tiravai. Ivo
ari yaagueeqaivaura mmagia maisaiya yaataroo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa
maisaiyauvaa rugeeravai. Ivo Anutuuqaa mmaapuvai varioo ariiyara tunoo: Na Vaidi-
ivaa Mmaapuvaivee, tiravai. Gioonna kiaapuuya kati mmamma dummukiara yoketaama
variateeraivaara Yisuuva iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tuoo puti-
ravaivee.*

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa

iya kiasa mmiravai

(Matai 3:1-12; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

1 Aa Mmayaaya Yoketaa aavo Anutuuqaa Mmaapu Yisuu Kirisiinnara toosa hara
tira mmayaayavai. ²Ii mmayaaya ivaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava
fafaara reeravai. Yisayaava Anutuuqo ari Mmaapuuvaa tuu kuaivaa fafaara roo
tunoo:

Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo.

Fai na i tauravaannaadee titano vioo
aataruuvaa aini teerama kiaanaravai.

³Fai ivoono koo mmuyai gaanga voovau
diao vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara
aataruuvaa teerairavai roosiima
ngii Udaangaivaara teerama kiatee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraiida safuuma kiatee.

Yisayaavaano fafaara roo itaa kua tiravai.

⁴Yisayaava fafaara roo kuaivo Yuvuaano nnoori apira vaidiivo uuvaudiri
kaanaivo vairavai. Ivo numa koo mmuyai gaanga voovau diao vainno Anutu-
uqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo: Ngia ngiingii
mminnamminnaa maisaiyauvaa mmooka hanigia mmida pikikiai na nnooriivaadiri
ngii apino Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, ⁵tuduu
mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yerusareemaiyaata vo yoosinna vo yoosinna Yu-
tayaivaki vau yoosinnaiyaatama Yuvuaanaasi vida ngiari mminnamminnaa mai-
saiyauvaa Anutuuqaa kiasa kookieema kioodoo nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano
iya nnoori apiravai.

⁶Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosi iima kioo uyu kioo
nnabaivaadiri vausa roosi iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo
ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai. ⁷Ivoono gioonna kiaapuuya kiasa mmioo

tunoo: Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaivai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana yeenavaitana rakuasaa kiee utu radaanaravai. ⁸ Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivoono ni yaataraiivoono Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii aakiaana varinaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apuduu Sataango inna yaparairavai

(Matai 3:13-4:11; Rukaaso 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Ii suai ivaki Yisuuva Karirayaa vau yoosinna kiisa Nasareetadiri pikioo Yuvuaanaasi ngioo nnoori Yorotaana ivaki oro duduu Yuvuaano inna apiravai. ¹⁰ Inna apu kiooduu Yisuuva nnooriivakidiri numa siriivau duu saivaata reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai. ¹¹ Innayaa varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuuqaa kuaivo tuoo tunoo: Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoketainoo. A ni Maapu tuanaakuavee, tiravai.

¹² Tuduu tuu saivaata Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna titooduu koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ¹³ Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyuvaa ivaki varuduu ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno teeravai. Ii yoosinna ivaki fayai mmararaa avaikarauya suvuaduu aangeraiya tuma Yisuunna tuqinnada haitaturavai.

Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai

(Matai 4:12-22; Rukaaso 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴ Vaidiyya Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kiooduu ivaki varuduu Yisuuva Karirayaa vioo Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo ¹⁵ tunoo: Anutuuqo mmataama kioo suaivo aa vainima nninoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo kiisa suai nninaravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaa pikiada hanigiada mmayaaya yoketaivaara kua kutaavaivee kiatee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva nnaagiai nnoori haruunga Karirayaa siriivau vioo tooduu tavau vareera vaidiivaitana Simoono ari kataivo Adiriaasooyarii inna teeda vaidi tavaura nnooriivaki ngiari utua vaaheeyuvaa kagaari kiada tu kiada vauduu ¹⁷ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee, ¹⁸ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyuvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

¹⁹ Vida Yisuuva vioo tooduu Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya ngiari kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyuvaa sapiraida variravai. ²⁰ Sapiraida varuduu Yisuuva ivaitana too suaivaki ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara tuduu ngiari gioonnaata ngiari mmoori varoo vaidiyyaatama kanuuvaki pikiada inna nnaagiai viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

Yisuuva titeeravai

(Rukaaso 4:31-37)

²¹ Iya vidada yoosinna Kapanauma oro varuduu Yutayaiya kati varira suaivo nuduu Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa

mmayaayaivaa kiaa mmuduu rikiada ²²inna kuaivaa rikiooya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiarairavai. Hama iva Anutuuqaa kua mmaanna kiaa mmiraiya roosi-ima tirainno ari vookarau yaagueueqai vo inna tasipooduu kua tiravai.

²³Ii suai ivaki vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki ngioo kai tuoo ²⁴mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. E aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaa-nara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuuqaa vaidi yoketaa tuanaakuavee, ²⁵tuduu rikioo Yisuuva yaagueueqama mmagia maisaiva tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tee kuanee, ²⁶tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri tuoo kuanara uuduu ivo pinaama yuku yaaku hannatoduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri kaayauma kai kai tuoo mmaanai tuoo viravai. ²⁷Tuoo vuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Inna aaniivainnee? Inna karaasa kuavainno tiinne? Aa vaidi aavo yaagueueqaa vaidivai kieeta vaidiaano tirayaama mmagia maisaiyuvaa yaagueueqama tikiai kuaano, ²⁸tuduu rikiada Yisuuva uu mmooriyuvaa gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiaa Karirayaa vau yoosinnaiyuvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravaivee.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Matai 8:14-17; Rukaaso 4:38-41)

²⁹Yisuuvaata ari ngiaammuaudootama Yakoopaya Yuvuaanaya tasipama nuunaira nnauvaki pikiada Simoonaya Adiriaasaya nnauvaki safuuma viravai. ³⁰Vida tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu innara Yisunna kiaa mmiravai. ³¹Inna kiaa mmuduu rikioo in-nasi vioo inna yaakuuvaidiri vararu utuduu diitooduu ikiyanaivo taika kioodoo yeennaivaa iya mmiravai.

³²Hannauduu suaivo haatapooduu rikiada gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapu nniitarooyaatama vooya aakiaiyuvaki mmagia maisaiyavo varu-uyaatama vitada Yisunnasi nniravai. ³³Mmuakiaa gioonna kiaapu yoosinna varu-uya nnidada nuunaida nnau keegiaivaki dida vauduu ³⁴Yisuuva kaayau nniitaroo ari vookara ari vookaruya tuqinnoo kaayau mmagia maisaiya vooya aakiaiyuvaki varuuya tuduu pikiada viravai. Mmagia maisaiya Yisunna arinaima toovaara iya kua tivoora Yisuuva iya oqoo tiravai.

Yisuuva Karirayaiya mmayaaya yoketaivaa

kiaa mmiravai

(Rukaaso 4:42-44)

³⁵Heenanaanna upisi saivaata Yisuuva diitoo nnauvaa pikioo yoosinnaivaata pikioo oro kumina mmata voovau varioo yaaku vareeravai. ³⁶Yaaku varoo varuduu Simoono ari saiyaatama diitada vida innara buaama rada nuaida tooduu ³⁷iva iya too vauduu teeda inna tunoo: Mmuakiaaya aiyara buaama rada nookiaano, ³⁸tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Pikiada nnikiai ta aa yoosinna vaini vai aayauvaki kuaaravee. Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa iyaatama fai na kiaa mmi-naraivaara kuaaravee. Na iyaatama kiaa mmilaraivaara tiiravaivee, ³⁹kiaa kioo ivaki pikioo mmuakiaa yoosinnaiyavo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira

nnauyauvaki Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo mmagia maisaiyauvaa tuduu iyakidiri tiida viravai.

Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Matai 8:1-4; Rukaaso 5:12-16)

⁴⁰Vaidi voovai mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvoono Yisuunnasi numa toorivu yau haroo yaagueeqama inna yaparainno tunoo: A ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee aikiooma tuqinnaanaravaivee, ⁴¹tuduu rikioo Yisuuva pinaama innara boo tioo ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravai. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee, ⁴²tuduu tuu saivaata buunna hooya mmamma roosuuvo taikooduu kati hara kioo variravai. ⁴³Kati hara kioo varuduu Yisuuva kua yaagueeqama innaata tuoo akiairauduu inna titoo ⁴⁴tunoo: Sa viee aavaara gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiairaama Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaakianee. I mmammaivo yoketaivaara nnaaruua vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, ⁴⁵tuduu rikioo hama inna kuaivaa rikioo pikioo vioo gioonna kiaapuuya mmannammanna kiaa mmiravai. Kiaa mmuuvuara iya inna suvuaivoora kiaa Yisuuva hama yoosinnaiivaki kooyaa nuairavai. Ivo oro koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvakidiri innasi nniravai.

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai

(Matai 9:1-8; Rukaaso 5:17-26)

2 Vo suai voovaki Yisuuva kava vara ranoo yoosinna Kapanauma vuduu ari nnauvaki varuu kuaivaa kaayau gioonna kiaapuuya rikiada ²innasi nnida nuunaida nnauvaa suvuai kiada sipu oyaivakiaata nnau oyaivakiaatama suvuai kioodoo Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. Iya kiaa mmioo varuduu ³vaidi vooyano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa taarama taaramadoono taina rau varada Yisuunnasi nniravai. Nnida tooduu gioonna kiaapuuya suvuai kiada varuduu hama inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootairavai. ⁴Hama aataruuvootauduu iya Yisuuva duupinnainningiaa ngiaa aapu karada tausiivaa rabara kiada hiriraiyauvaa ravarata kiada idaadiri yuku yaaku putuu vaidiivo ari kegeennaivau vauvaa Yisuunnasi reemma kioodoo tiiravai. ⁵Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai, vaa na kiakuo i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ⁶tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi ivaki varuuya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: ⁷Mo dataama kioonno aa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuuqaa roosiima kua tiinnee? Hama vaidi voovoono yopeema vaidiiva mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeraivovee, ⁸tuduu rikioo Yisuuva akiairauduu iya yaata tinniyaa vau kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngii yaata tinniyaa vai kuaivaa yaata utida itaa kua kianne? ⁹Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiakuo i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee ai kegeennaivaa varee kua-

nee, tinarannee? ¹⁰ Aa mmata aavau Na Vaidiiva Mmaapuuvono vaidiiva mminnamminna maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaraivoovee. Fai na iinai ngia ivaa taara-vaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo; ¹¹ Na i kiaa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuane, ¹² tuduu rikiada gioonna kiaapuuya teeda vauduu ivo diitoo akiairauduu ari kegeennaivaata varoo viravai. Vuduu iya pinaama nnikiaraida Anutuuqaara kua yoketaivaa tida tunoo: Hama ta aqaa mmoori aavaa tauraa taunnavaivee, tiravai.

Yisuuva Riviinna maavee tuduu inna tasipama viravai

(Matai 9:9-13; Rukaaso 5:27-32)

¹³ Yisuuva kava nnoori haruunga Karirayaa siriivau tioo tioo tuma toduu gioonna kiaapu kaayauya innasi nnida nuunauduu iva kua yoketaivaa iya kiaa mmiravai. ¹⁴ Kua kiaa mmi taika kioo kava vara ranoo Kapanauma vioo toduu Arapainna mmaapuuvo Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu Yisuuva inna too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁵ Oro varioo Yisuuva Riviinna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaatama kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaatama numa innaata ari ngiaammuauyaataama tasipama yeenna nneeravai. Kaayau gioonna kiaapu mmuaakaraakiaiya Yisunna nnaagiai nuairaivaara ii gioonna kiaapu iya Yisunnaata ari ngiaammuauyaataama tasipama yeenna nneeravai. ¹⁶ Farisai vaidiiyakidiri Anutuuqaa kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaano Yisuuva mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaata sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata yeenna nneeda varuuvaa teeda Yisunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaata iya tasipama yeenna nnooriivaa nnainnee? ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa rikioo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraia hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai. Na hama gioonna kiaapu yoketaama variaya maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Rukaaso 5:33-39)

¹⁸ Vo suai voovaki Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiyaata Anutuuqaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kua kiada kati varuduu gioonna kiaapuuya numa Yisunna yaparaida tunoo: Mo dataikiada vaidi Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiya nnaagiai nuairaiyaata Anutuuqaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kua kiada kati variaani i nnaagiai nuairaiya hama itaa kianne? ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiari rikiada hama iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. Fai nnaaravai. Kieevatiivo iya tasipama varii suaivaki hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. ²⁰ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiiva kieevatiivaa vitada ruputikiari ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

²¹ Hama gioonna kiaapu voovoono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kii-saivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino karaasa buruqaivo yaagueeqainno fai buruqa nnisiivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravai. ²² Hama vaidi voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiaa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino yapooma vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaaavee, tiravai. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Vaidiiva kati varira suaivara Yisuuva yaparairavai

(Matai 12:1-8; Rukaaso 6:1-5)

²³ Yutayaiya kati varira suai voovaki Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yeenaivaa nnutuuvo vuuita mmooriivaki nuairavai. Iya nuaida varida inna ngiaammuauya vuuita iiraiyauvaa utu rasukua rada nuairavai. ²⁴ Nuauduu Farisaiyaano iya teeda Yisuuva tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiraivaa aanii kieemaida i ngiaammuauya hatokaanee? ²⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia Davuutiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuutiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo hama yeennaatauduu ²⁶ ivo Anutuuqaara nuunaira nnauvaki voo yeenna bereeta Anutuuqaanee kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuuqaanee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata ii suai ivaki Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuvo Apiaitaava varuu suaivaki Davuutiiva ii kua ivaa hatoka kioo numa yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmioo nnooduu hama Anutuuqo ooqoo tiravai, ²⁷ kiaa kioo tunoo: Hama Anutuuqo Yutayaiya kati varira suaivaa aataruuvaa iikiateera nnaasu gioonna kiaapuuya yapa kieeravai. Ivo gioonna kiaapuuya iima kioo iyara yaata utuoo kati varira suaivaa iyani yapa kieeravai. ²⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai

(Matai 12:9-14; Rukaaso 6:6-11)

3 Yisuuva kava vara ranoo nuunaira nnauvakira voo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnuunnuunno vuuvo ivaki variravai. ² Varuduu gioonna kiaapu vooya ivaki varuuya yaata utida tunoo: Yisuuva kati varira suaivaki inna tuqinnaarananee? kiaa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiaada kua pinaivaa innaki yapaarivaara inna puaisakama teeda vairavai. ³ Iya inna teeda vauduu Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aavau diaanee, ⁴ kiaa kioo gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiarananee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinnee? Vara ta yoketaa mmooriivaa iikiarananee? Vara maisa mmooriivaa iikiarananee? Vara vaidi nniitaraivaa tuqinnaarananee? Vara vaidiivaa ruputu kikio putinaranee? tuduu rikiaada kua seemuaa variravai. ⁵ Kua seemuaa varuduu Yisuuva iyara inna nnannatooduaata iyara boo tiravai. Ngiani tinni nnikiyauvo yaagueeqauvaara ivo iyara boo tiravai. Yisuuva vaidi yaaku soro-

gauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnuamunnuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketairavai. ⁶Yoketauduu Farisaiya ivaa teeda akiairauduu nuunaira nnauvaki pikiada kieeta vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuaara inna mmaara kuaivaa kiasa teerama kieeravai.

Gioonna kiaapuuya nnoori siriivau nuunairavai

⁷Yisuuva ari ngiaammuauyaatama ivaki pikiada nnoori haruunga Karirayaa vida kioodoo kaayau gioonna kiaapuuya iya nnaagiai viravai. Gioonna kiaapuuya Karirayavakidiriaata Yutayavakidiriaatama ⁸Yerusareemaivakidiriaata Iru-maivakidiriaatama nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaata yosinnaivaitana Turu Sitoona vainima varuuvakidiriaatama viravai. Yisuuva mmooriivaa uu kuaivaa rikioovaara iya inna nnaagiai innasi viravai. ⁹Vida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya ni suvuakuarainnoo. Kanuuvaa varada niini teerakiatee, tiravai. ¹⁰Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinnoovaara gioonna kiaapu nniitareeraiya innayaa utuaara inna suvuiravai. ¹¹Mmuakiasa suai gioonna kiaapu mmagia maisaiya iya aakiaana varuuya inna teeda vida varada inna yuku oyaivaki toorivu yau harada mmagia maisaiya iya kiasa mmuu kuaivaa aayanna tida tunoo: E Anutuuqaa Mmaapu tuanaakuavee, ¹²tuduu Yisuuva yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Sa niyara kiasa kookieekiatee, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai

(Matai 10:1-4; Rukaaso 6:12-16)

¹³Yisuuva taapiivaura vioo ari vitaanaree tuu ngiaammuauya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu ¹⁴yaakuuvaitana yukukidiri taarama mmataama kioo iya tunoo: Ni tasipama nookiaaraivaara na ngii mmataama kiaunoo. Ngia Anutuuqaa kua yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaaraivaara na ngii titanai kuatee. ¹⁵Fai ngia vikiai gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa na ngii minai kuaaravee, tiravai. ¹⁶Yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngiaammuauya ivo mmataama kiooya nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Simoono Yisuuvaano innara nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai. ¹⁷Voovaitana Sevetainna mmaapu kato vayoovaitana Yakoopaya Yuvuaanayara Yisuuva karaasa nnutuuvaa Buainakiiso ivaitanaara tiravai. Nnutu Buainakiisa oyaivo ngiaarunna akuavai. Ngiaarunno akua karara tuneema taaravaitana kuaivaa karara tiravai. ¹⁸Voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai nnutuuvo Tumaaso voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoopo voovai nnutuuvo Tariaaso vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono ¹⁹voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai

(Matai 12:22-32; Rukaaso 11:14-23; 12:10)

²⁰Yisuuva ari varuu nnauvaki oro ivaki varioo tooduu innaata ari ngiaammuauyaatama gioonna kiaapuuya keenaa suvuai kioodoo hama ngiari yeenna nnaara suaivootairavai. ²¹Hama ngiari yeenna nnaara suaivootauduu Yisuunna

seenaiya gioonna kiaapuuya itaama inna uuvaa rikiada inna vitaara nniravai. Vooyano innara tunoo: Vaa ivo yaata duunaivaivee, tuuvaara inna vitaara nniravai.

²² Vaidi vooya Anutuuqaa kua mmaanna kiasa mmiraiya Yerusareemadiri nnuuyaano innara tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivaa Sataangaa nnutu voovai Bere-sebuuro inna aakiaivaki varinoo. Variivoono ari yaagueueqaivadiri mmagia maisaiya vaidiiaa aakiaiyauvaki variaya titaikiai kuaavaivee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya tuduu innasi nnuduu mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kua voovai iya kiasa mmioo tunoo: Mo dataama Sataango ari seena mmagia maisaiya titanai kuaarannee? Hama yopeemavee. ²⁴ Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueueqama varirama kiada fai taikaaravai. ²⁵ Fai gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variaya rapidada vida raubiriida mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueueqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. ²⁶ Itaama vainai fai Sataangoota ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueueqama varirama kiada fai taikaaravaivee, tiravai.

²⁷ Ivo itaa kua kiasa kioo Sataangaara kava vo kuavai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueueqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariiyara varaanaree kiasa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueueqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiiaa mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiasa maisa kua kiaiyauvaatama fai Anutuuqoono rugaanaravai. ²⁹ Fai gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai hama Anutuuqo ivaa rugaanaravaivee. Fai tupatupaa vainaravaivee, tiravai. ³⁰ Vaidi Anutuuqaa kua mmaanna kiasa mmiraiya Yisuunnara tunoo: Mmannasa maisaivo inna aakiaana varinoo, kiasa kiada Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee, tiravai.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Matai 12:46-50; Rukaaso 8:19-21)

³¹ Yisuunna kaanoota ari kataunnaiyaatama numa mmaanai dida vaidi tiisi tummuaneera innara tiravai. ³² Iya innara tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuuya inna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aiyara kiasanoo, ³³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraata ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee? ³⁴ kiasa kioo gioonna kiaapu ivaki varuuya haitatuuma too iya tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano. ³⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

Yisuuva uru rututuoma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Rukaaso 8:4-8)

4 Yisuuva keenaa nnoori haruunga mmaagaivau dioo vainno mmayaaya yoke-taivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara kanuuvaki karo voorio feena roo oro nnoori tooy-aivaki kioo ivaki varioo kuaivaa iya kiasa mmiravai. Kuaivaa iya kiasa mmuduu riki-ada gioonna kiaapuuya nnoori mmaaga ivau varuduu ²iva mmatayaa diaa mm-innaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kuaiyauvaa tioo vo kuavai iya kiasa mmioo tunoo: ³Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo ⁴oro ari mmooriivaki rututuoma roo nuaikio vooyauvai ari mmoori tammaivau aataruuvo vaivau tuo kuaikiai ngiaammaiya tuma porooma nnaavai. ⁵Uru vooyauvai tuo sikau tasipama vai mmataivau tuo vioo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa sui urikio too ⁶suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara akiiraama aasannaivai. ⁷Uru vooyauvai tuo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasi-pama uruoo raputu kiaikio hama iiraataivai. ⁸Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuo vioo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiya yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiya yuku yaaku taika kioo (100) vaivaivee, ⁹kiasa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Rukaaso 8:9-10)

¹⁰Nnaagiai Yisuuva hara kioo varuduu rikiada ari ngiaammuauyaatama gioonna kiaapu vooya inna kuaivaa rikiooyaatama mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaara inna yaparairavai. ¹¹Yaparauduu Yisuuva iya sai tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. Gioonna kiaapu homoraiya mmuakiasa kuaiyauvaa rikiada kati mmanna mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tii kuaiyauvaa rikiada hama tuqinnama rikiaavai. ¹²Ivaara fafaaraivo vainno tinoo:

Iya teedada mmanna avuuyauvaadiri taavai.

Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiaavai.

Hama iya tuqinnama teeda

hama arinaima rikiaavai.

Iya arinaima rikiada hanigiaatiri.

Anutuuqo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa

rugaitirivee.

Fafaaraivoono itaa kua tiivai. Iya sa tuqinnama teeda arinaima rikiaateeraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiasa mmiauvaivee, tiravai.

**Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai
(Matai 13:18-23; Rukaaso 8:11-15)**

¹³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo iya yapara ruoo tunoo: Na uruyaadiri mmataama kiau kuaivaa ngia hama arinaima rikiada dataama vo kua vo kuaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaarannee? ¹⁴ Vaidi yeenna uruuyauvaa rututuovo Anutu-uqaa mmayaaya tira vaidiivaa roosiivai. ¹⁵ Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapuuya Anutu-uqaa mmayaayaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiaavo Sa-taango iya rikiaa saivaata numa mmayaayaivo iya aakiaana vaivaa varoo kuaivai. ¹⁶ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutu-uqaa kuaivaa rikiada iya rikiaa saivaata kaayau siriga tasi-pama varaavai. ¹⁷ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosi-ima iya hama kuaivaa ngiari aakiaana yapeerama kiada kiisa suai nnaasu Anutu-uqaara yaagueeqakiaavai. Iya Anutu-uqaa kuaivaa iikiaivaara gioonna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavaa iya mmiaani rikiada iya makee tikiai Anutu-uqaa aataruuvaa pikiaavai. ¹⁸ Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutu-uqaa kuaivaa rikiadaata ¹⁹ mmatayaa diaa mminnaiyau-vaaraivaara kaayauma yaata utida sikau varaaraivaara yaata utida mmudu-uya rida mminnaa ari vookara ari vookaraiyauvaa iya varaataivaara kaayauma yaata utuaavo iyauvoono iya suvuainno Anutu-uqaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraataivai. ²⁰ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutu-uqaa kuaivaa rikiada varakio kuaivo iya aakiaana urikio iiraiyauvo ataama vaivai. Vooyaki kiisakiangii iiraiyauvo (30) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kaayau (100) vaivaivee, tiravai.

**Hama kuu yavaivaadiri tobaivaa rummua apivai
(Rukaaso 8:16-18)**

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono tobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo tobaivau tuarapatikama rummua apu kiaikio vaivai. Hama ivo tobaivaa varoo oro terenaivaa mmem-maivaki yapa kiaivai. Hameetavee. Ivo tobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. ²² Ivaa roosiima makee mmuakiaa mminnaiyauvo rummua apu kaiyauvo fai kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai. Kuaivaa na makee gioonna kiaapuuya kuaa mmiaukai hama tuqinnama rikiaivaa fai vo suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaaravai. ²³ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima riki-aivee, tiravai.

²⁴ Ivo itaa kua kiaa kioo iya tunoo: Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida riki-atee. Fai ngia koonnama rikikio kiisakiata ngiiki vainaravai. Fai ngia yoketaama rikikio mmayaayaivo ngii tinniiyauvaki pinaavai vainaravai. Fai gioonna kiaapu-uya yoketaama rikiaiya Anutu-uqo yaagueeqaivaa iya mminai vo kua vo kuaivaata rikiaaravai. ²⁵ Ivaara gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutu-uqo ari vo kua vo kuaivaa inna kuaa mmimo rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravaivee, tiravai.

Uruuyauvo uruuvaidiri Yisuuva mmataama kioo tiravai

²⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo iya tunoo: Vaidiivo uruuyauvaa rututuooma kiaikio urineema Anutuuoqo tiyara diraivo vainnonno pinaavai vainoo. Vaidi voovoono mmooriivaki yeenna uruuyauvaa rututuooma kioo ²⁷ numa vuru vaivo pataikio oro mmooriivaa varaivai. Ivo vaikia ditakie mmannammanna itaikio kioo yeenna uruuyauvo uruoo pinaa kiaiayuvai diivai. Uruuyauvo urii aataruuvaa hama ivo too rikiaivai. ²⁸ Mmataivo ariinoo uruuyauvaa virikiokio pinaa kioo apuuyavonnaadee vaikio nnaagiai apaiyauvo vaikio aikiooma iiraiyauvo vaivai. ²⁹ Iiraiyauvo yootoo apuunno nneeravaata vaivaara vaidiivo avaikarai paipa hovekauvaadiri varoo numa rutakaivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaidiri mmataama kioo tiravai

(Matai 13:31-32,34; Rukaaso 13:18-19)

³⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaivaidiri mmataama kiee ngii giaa ngii minarannee? ³¹ Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uruuvo kiisakiata vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai. ³² Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo mmataki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dioo vainno hammara pinaiyauvaa haraikiai ngiaammaiya numa ngiisaiyauvaa iyauvaki heeka kiada vaki-aavaivee, tiravai.

³³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii mminnaa ivaidiri mmataama kioo tuu kua iyauvaa roosuuvaa ivo kaayau mminnamminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvunudiri ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiravai. Iya arinaima rikioo kuaivaa nnaasu iya kuaa mmiravai. ³⁴ Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Vo suai ari ngiaammuaudaa nnaasu sudu vitoo mmataira kua oyaidaa kooyaa iya kuaa mmiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai

(Matai 8:23-27; Rukaaso 8:22-25)

³⁵ Ii suai ivaki hannaudu upisipisuudu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, ³⁶ tuduu gioonna kiaapu nuunauya ivau uudu ari ngiaammuauya iya pikiada Yisuuva varuu kanuuvaki karada inna tasipama viravai. Vudu ari vo kanuuyauvootama iya tasipama viravai. ³⁷ Vududu yuunna yaamurukaivo nnooriivaidiri nnudu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiaina uudu ³⁸ Yisuuva kanuuvaa rakanainningiaa kunnaivau vuru vudu iya inna yuruuma kiada inna tunoo: Vitaira-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo. Hama a tiyara boo kiannanoo, ³⁹ tuduu rikioo diitoo yuunnaivaa yaagueeqama ooqoo tioo nnooriivaa tunoo: Pikiee tirooma varianee, tuduu yuunnaivo pikioodu nnooriivo tirooma variravai. ⁴⁰ Tirooma varudu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Aaniira ngia hama niyara kutaavaivee kianne? ⁴¹ tuduu rikiada kaayauma aatuuda ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida tunoo: Anna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiiavaa tuqinneeravai
(Matai 8:28-34; Rukaaso 8:26-39)

5 Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo Keraseenga vida ² Yisuuva kanuuvaa pikioo reemi roo saivaata tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi voovoono Yisunna saidi tiiravai. ³ Ii vaidi ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvoono vaidi putuuya hau oonauyauvaki nnaasu hara kioo variravai. Hara kioo varuduu hama yopeema vaidi voovoono inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairavai. ⁴ Vaa kaayauneetu vaidiiya inna vitada yuku yaakuuyauvunu yeena yaagueeqaivaadiri ranaa rau kioodoo mmuakiaa suai ivo ari yaakuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rutatooma kioo rakeeravai. Ivo yaagueeqaivaara hama vaidiiya yopeema inna ooqoo tiravai. ⁵ Ikiannagisanna heenagieena ivo vaidi haira oonauyauvaki nuainno varioo taapiiyauvunuaatama nuainno varioo kai kai tioo sikauyauvaadiri ari mmammaivaa hatokeeravai.

⁶ Ivoono ngieeradiri Yisunna too seenoo tuoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ⁷ innara puaisakama aayanna roo mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannanee? Na Anutuuqaa nnutu tasipama yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni rputuane, kiaunoo. ⁸ Yisuuva innaata kua tioo varioo inna tunoo: Mmannasa maisa-o, aa vaidi aavaakidiri tiee kuane, tuuvaara ivo itaa kua tiravai. ⁹ Yisuuva inna yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo kaayau mmagia maisaiyauvo inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee, ¹⁰ kiaa kioo Yisunna makee tuduu yaagueeqama tunoo: Sa mmagia maisaiya titanai voopira kuatee, tiravai.

¹¹ Tuduu kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda varuduu ¹² mmagia maisaiya vaidiiavaa aakiaivaki topauya yaagueeqama Yisunna tunoo: A ti titanai ta puaraiya aakiaiyauvaki kuaaravee, ¹³ tuduu rikioo Yisuuva ee-oo tuduu mmagia maisaiya vaidiiavaa aakiaivakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki vuduu mmuakiaa puara kaayau (2000) rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki putu taika kieeravai.

¹⁴ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitaturaiya seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuyaatama annaanna nauyauvaki voopi voopi varuuyaatama kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisuuva ivaki uu mmooriivaa taara nniravai. ¹⁵ Iya Yisunnasi nnida tooduu vaidiiavaa aakiaivakidiri kaayau mmagia maisaiya pikiada vuuvoono vaa ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kati hara kioo varuduu ari yaataivo yoke-tauduu gioonna kiaapuuya innara aaturavai. ¹⁶ Vaa tauraa Yisuuva uu mmooriivaa tooyaano vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovaaraata puaraiyaraatama iya kiaa mmiravai. ¹⁷ Kiaa mmuduu rikiada iyaata mmaayootaiyaatama Yisuuva iya yoosinnaivakidiri pikioo kuaiveera inna yaagueeqama tiravai.

¹⁸ Tuduu Yisuuva kanuuvaki karoo varuduu vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo inna yaagueeqama yapara ruoo tunoo: Kii neeta kuanaravee, ¹⁹ tuduu rikioo ooqoo tioo inna tunoo: Kava vara ranee ai seenaiyasi viee Udaangaivo aiyara boo tioo i iima kiai kuaivaa iya kiaa mmianee, ²⁰ tuduu rikioo vaidiiivo vioo yoosinna pinaivaa aakiaivaki vau yoosinna yaakuuvaitana nnutuuvo Dikapor-

iisa ivaki nuainno varioo gionna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmuduu rikiaada mmuakiaaya inna kuaivaa rikiooya nnikiarairavai.

Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gionna voovaatama tuqinneeravai

(Matai 9:18-26; Rukaaso 8:40-56)

²¹ Yisuuva ari ngiaammuaayaatama kanuuvaa varoo kava vara ranoo nnoori haru-unga sainai ngioo oro siriivau varuduu kaayau gionna kiaapuuya innasi nuunaida variravai. ²² Innasi nuunaida varuduu vaidiivaa nnutuuvo Yairiiva nuunaira nnauvaa kieetavai varuuvoono numa Yisuuva too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ²³ yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Ni naunnainningiaa nniitaraikio putinara iinoo. Ha ngiannanee? Inna nniitaraivo pikino ivo diitoo hara kioo variaiveera numa innayaa ai yaakuuvaitana utuane, ²⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gionna kiaapu kaayauya inna vata rada vida inna suvuu kieeravai.

²⁵ Gionna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gionnaivo varioo ²⁶ tutaqaiyasi makemakee aataru roo varuduu kaayau nniitarooduu ari sikau pinaivaa kagaari taika kiooduu homo kabaa vira aataruuvo innaki nnaasu vairavai. ²⁷⁻²⁸ Iva Yisuuva yoketaa mmoori uu kuaivaa rikioo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na kati inna buruqaivau utino too ni kabaa vira aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiaa kioo gionna kiaapuuya nuunau aakiadaidiri ngioo oro Yisuuva mmookai dioo vainno ²⁹ inna buruqaivau kiisama utuduu akiairauduu inna kabaa vira aataruuvo taikooduu rikioo ari nniitaroovo taikoovaara arinaima rikieeravai. ³⁰ Rikiooduu akiairaama Yisuuva vaidi tuqinneera yaagueeqaivo innakidiri vuuvaa rikioo gionna kiaapuuya nuuna aakiavaki hanigioo iya yapara ruoo tunoo: Gioono ni buruqaivau utiinee? ³¹ tuduu rikiaada ari ngiaammuaaya inna sai tunoo: Gionna kiaapuuya i suvuakuaivaa vaa a taannanoo. Mo aaniira a kiannanoo: Gioono ni buruqaivau utiinee? kiannanee? ³² tuduu rikioo Yisuuva inna utuuvaara homo buainnonno tooduu ³³ gionnaivo Yisuuva inna tuqinnoovaa rikioovaara aatuunno biribiriinno ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ari nniitaroo kuakuaakua eeyaayuvai kooyaa inna kiaa mmiravai. ³⁴ Inna kiaa mmuduu rikioo inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama eeyaara i nniitaraivo taika kinai kuanee, tiravai.

³⁵ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yairiinna nnauvakidiri vaidi vooya numa Yairiinna kiaa mmida tunoo: Vaa i raunnaivo putivaivee. Mo aaniira Vitairaivaa vitee kuanara iikiannanee? Pikiaanee, ³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tuu kuaivaa rikioonnaata nuunaira nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuane. Niiyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kianee, ³⁷ kiaa kioo mmuakiaa gionna kiaapu inna nnaagiai nuayara ooqoo kiaa kioo Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo inna kataivaa Yuvuaanaata vitoo viravai. ³⁸ Vidada oro tooduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnauvaki gionna kiaapuuya nuunaida vuu vuu kai kai tida pinaama ratada kua tuuvaa Yisuuva rikioo ³⁹ nnauvaki vioo iya tunoo: Ngia aaniira pinaama kua tida rataanee? Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, ⁴⁰ tuduu rikiaada iya vaa nnaakaraivo putuuvaa teeda Yisunnara raida varuduu iva numa

iya titooduu mmaanai vuduu rikioo nnaakaraivaa kaano koovaitanaata ari ngiaammuau taaravoomaaidaatama vitoo nnaakaraivo vauvaki viravai. ⁴¹ Vioo inna yaakuuvau utuoo ari kuaivakidiri inna tunoo: Tarita kuuma, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo tunoo: Kuabuaa-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo. ⁴² Ivo itaa kua tuduu makee tuduu kiatannaivo diitoo nuairavai. Aa kiatanna aavaa nuunuvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vaivai. Iva diitoo nuauvaa iya teeda kaayauma nnikiaraida yaata utuduu ⁴³ Yisuuva yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Aavaa taiya sa vooya kiasa mmiatee, kiasa kioo kiatannaivaara tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee, tiravai.

Gioonna kiaapu Nasaretaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Rukaaso 4:16-30)

6 Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo ari yoosinna tuanaivakira ari ngiaammuauya inna tasipama viravai. ² Iya oro varuduu kati varira suaivaki Yisuuva nuunaira nnauvaki oro gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa iya kiasa mmioo varuduu rikida nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri aa kua aavaa varoonno tiinnee? Dataama tinni yoketaivaa varainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriivaa iinnee? ³ Ivo nnau heekeera vaidivai Mariaanna mmaapuvai. Ari kataido Yakoopo Yoosiipo Yutaaso Simoonainna variaano. Mo ari nunnaapuuya aavaki variaano, kiasa kiada hama iya innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. ⁴ Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiasa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaatama ari oyaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee, ⁵ kiasa kioo iva ivaki kiisa gioonna kiaapu nniitarooya nnaasu iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tuqinnooduu kati hara kiada variravai. Ivakinnaaya innara ooqoo tuuvaara ivo hama Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ivaki kaayauma iiravai. ⁶ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara iva kaayauma yaata utiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai

(Matai 10:5-15; Rukaaso 9:1-6)

Yisuuva ivaki pikioo vainima vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmoori aataruuyauvaa vitairavai.

⁷ Vitainno varioo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu in-nasi numa dida vauduu taara tida taara tida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nookiateeraivaara titoo gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmioo ⁸ yaagueeqama iya tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati yau nnaasu kurida kuatee. Sa yeennaiyauvaa varada sa utuaiyauvaa varada sa sikauyauvaa vara rida kuatee. Kati kuatee. ⁹ Yuku nnabaiyauvaa ngii yukuuyauvunu uyida kuatee. Sa yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuua tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee, ¹⁰ kiasa kioo iya tunoo: Fai ngia yoosinnaiyauvaki vida tauraa nnau ngii miyaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee. ¹¹ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada pikiada kuatee. Anutuuqo irisai maisaivaa iya mminaraivaara

iya rikiaateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuooma kiaatee, ¹² tuduu rikiada vida gioonna kiaapuuya hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaateera kuaivaa iya kiaa mmiravai. ¹³ Iya kiaa mmida kaayau mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapu vooya aakiaana topauyauvaa titooduu vuduu kaayau nniitarooyayaa yatari iira suuyaivaa siikaida tuqinnooduu kati hara kiada variravai.

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai

(Matai 14:1-12; Rukaaso 9:7-9)

¹⁴ Yisuuva uu mmooriivaa mmayaayaivaa kaayau gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna varuuya rikiooduu Yutayaiya kieeta Herootoota rikieeravai. Vooya Yisunnara tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitooavaara yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo, ¹⁵ tuduu vooya tunoo: Inna Irayaavavee, tuduu vooya tunoo: Inna nnaaruaa vaidi forofetaa varuuvaa roosiima vari vaidivaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu Herooto innara tunoo: Inna Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Na nnaaru kiaaduu inna nnuunaivaa rutakoovoona aanna ivoono kava diitoo varinoo, tiravai. ¹⁷⁻¹⁸ Nnaaru Yuvuaano varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano Herootaa tunoo: I vayaanna nnaataivaa varaanna aataruuvo inna hama safu aataruvaivee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara maisa mmooriivaa iinaraivaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai. ¹⁹ Yapa kiooduu Yuvuaano tuu kuaivaara Herootiaanna kaayauma nnannatooduu inna ruputinara iikiatauduu Herooto ooqoo tuduu hama yopeema iiravai. ²⁰ Yuvuaano safuuma varira yoketaa tuanaa vaidivai varuduu too Herooto inna tooduu kaayauma inna aatuuduu gioonna kiaapuuya inna ruputuaara uuvaara ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu makemakee inna kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu ivaara kaayauma yaata utiravai.

²¹ Herootiaava Yuvuaanaa ruputinaraivaara makemakee yaata utuoo tooduu Herootaa mmatoosuaivo nnuduu too yaata utuoo tunoo: Aanna makee na tinai ruputuaaravaivee, tuduu Herooto ari kieeta nnoonna vaidiiyaniaatama ari rapira kieetaiyaniaata Karirayaa yokovaiyaniaatama buusa pinaivaa iima kieeravai. ²² Iima kiooduu numa varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari tasipama yeenna nnooyaatama inna teeda varuduu iya innara kaayauma yoketairavai. Yoketauduu Herooto kiatannaivaa tunoo: A varaanaree kianna mminnaivaa ni yaparainai na i mmunaravaivee, ²³ kiaa kioo kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa inna tunoo: Vo mminnaa vo mminnaivaara a ni yaparainai fai na i mmunaravai. Na kaayau mminnaiyauvaara diaunoo. Fai saiyaivai i varaatainai ni yaparainai fai neenoo i mmunaravee, ²⁴ tuduu rikioo vuaiha ari kaanaasi vioo inna yaparainno tunoo: Mo dee mminnaavaara na inna yaparainarannee? tuduu rikioo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa vaidiiva rutaka kiada inna kieetaivaa varada ngiateeraivaara inna yaparakianee, ²⁵ tuduu rikioo kammannauduu ngioo Herootaa yaparainno tunoo: Aanna makee tinai Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kikiyai ni mianee, ²⁶ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu kua kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo hama inna kuaivaa ooqoo tiravai. ²⁷ Hama ooqoo tirainno Yuvuaanaa kieetaivaa varoo

ngiaiveera ivo oovi nnauvaara haitatuura vaidi voovai titeeravai. Titooduu oovi nnauvaki voo Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kioo ²⁸kieetaivaa yanaivau yapa kioo varoo numa kiaatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai. ²⁹Yapooma Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauya iva putuu kuaivaa rikiada numa inna mmamma kaanaivaa varada oro onauvaki hau kieeravai.

**Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeennaiyauvaa mmiravai
(Matai 14:13-21; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)**

³⁰Yisuuuna ngiaammuau kua varada nuauya kava vara ranada Yisuuunasi nnida nuunaida mmuakiaa ngiari uu mmooriyauvaaraata ngiari kua kiaa mmuu aataru-yauvaaraatama inna kiaa mmiravai. ³¹Inna kiaa mmuduu rikioo tooduu gioonna kiaapuuya iya suvuau kiada vauduu hama iya yeenna nnaara suaivootauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai tetevana oro mmanna yoosinna voovaki na ngii kinai kiisama deeyakiatee, ³²kiaa kioo iyaata sunoo kanuuvaki karoo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai.

³³Vida varuduu gioonna kiaapu vooya iya vuuvaa teeda arinaima iya teeda mmuakiaa yoosinnaivakidiri pikiada mmataivau seenada vida iya yaatarada vida iya kuaara vuu yoosinnaivaki gioonna kiaapuuyannaadee tauraa oro variravai.

³⁴Varuduu Yisuuva iya nnaagiai numa kanuuvaa pikioo tooduu gioonna kiaapuuya nnoori siriivau suvuau kiada varuduu iya puara sipisiipa raubiruuya roosiima hama ngiari haitatuuraivootauyara Yisuuva iyara kaayauma boo tioo kaayau kua yoketaiyauvaa iya kiaa mmiravai. ³⁵Iya kiaa mmuduu suaivo haatapaanara uduu ari ngiaammuauya numa inna tunoo: Vaa suaivo haatapainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaanoo. ³⁶Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya titanai aavakinnaya yoosinnaiyauvaki vida yoosinna vainima vaiyauvaki vida sikauyauvaadiri yeennaiyauvaa yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara kuatee, ³⁷tuduu rikioo iya sai tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Fai a ti titanai ta kaayau sikau yanaiyauvaadiri (200) yeennaiyauvaa yookaama varada numa iya mmiaarannee?

³⁸Tuduu rikioo iya sai yaparainno tunoo: Mo naana bereetayauvai ngiisi vainnee? Oro taatee, tuduu rikiada oro teeda numa inna tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama vainoo, tiravai.

³⁹⁻⁴⁰Tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tuduu gioonna kiaapuuya ferefuruunnaiyauvunu vo kammu vo kammu variateera tuduu vooya voovau nuunama (50) varuduu vooya voovau nuunama (100) varuduu itaqaatama variravai.

⁴¹Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya gioonna kiaapuuya mmiateeraivaara mmiravai. Mmioo tavau taaravaitanaata rakau kioo iya mmuduu iya mmiravai. ⁴²Iya mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu ⁴³ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana yeenna nneedaa kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rida tavau saiyauvai rupi nuunama rummua yapa kieeravai. ⁴⁴Rummua yapa kiada ivaki yeenna nnoo vaidiiya nnaasu jaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai

(Matai 14:22-23; Yuvuaano 6:15-21)

⁴⁵Iya nnaa taika kioodoo Yisuuva yaagueeqama ari ngiaammuauya titoo tunoo: Na gionna kiaapuuya titee varinai ngeenanaa kanuuvaki karada nnoori siri sainai yoosinna Betesaitaa kuatee, ⁴⁶kiaa kioo gionna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titaa kioodoo vuduu too Yisuuva ari ngiaammuauya pikioo taapiivau yaaku varaanara viravai. ⁴⁷Vioo ivau varuduu heenauduu ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivau voo varuduu Yisuuva arivai homo mmataivau varioo ⁴⁸tooduu ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida yaagueeqama nnoori-ivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo iyasi nnuuu hama kanuuvo viravai. Hama kanuuvo vuduu patairaaruduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo iya yaataaraanara uuduu ⁴⁹iya iva nnoori verenoovau nnuuvaa teeda mmagia maisavaivee kiaa kaayauma aatuuda kai kiririingaida ⁵⁰mmuakiaaya inna teeda kaayauma aatuuda variravai. Iya aatuuda varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ⁵¹kiaa kioo karoo kanuuvaki iya tasipama varuduu yuunna yaamurukaivo taika kioodoo ari ngiaammuauya nnikiaraida kaayauma kumimakaida varida ⁵²iva tauraa yeennaiyauvaa rakau kusii kioo gionna kiaapuuya mmuuyauvaara hama arinaima rikiooduu hama ngiari tin-niiyauvo rusitiravai.

Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai

(Matai 14:34-36)

⁵³Iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu nnoori siriivaki nnida kanuuvaa yeenaivaa haru kiada ⁵⁴ivaki pikiada viravai. Iya kanuuvaa pikiada vuduu ivaki varuuya Yisunna arinaima teeravai. ⁵⁵Arinaima teeda seenada mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri nniitarooya ngiari mmaataiyauvunu vaidu varuuya vitada Yisuuva varuuvakira innasi nniravai. ⁵⁶Mmuakiaa yoosinna Yisuuva nu-auyauvaki pinaa yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama gionna kiaapuuya ngiari seena nniitarooya vitada yeenna yookaira mmatuuyaiyauvunu yapa kiada Yisunna buruqa araivau nnaasu utuaaraivaara inna yaagueeqama yaparairavai. Mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikooduu yoketaama hara kiada variravai.

Iya ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara yaagueeqairavai

(Matai 15:1-9)

7 Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaatama Yerusareemadiri nnuuya Yisunna nniida nuunama mmuaavau variravai. ²Mmuuaavau varida tooduu ari ngiaammuaa vooya yeenna nnaara hama ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada sabi nneeravai. Iya hama Farisaiya uu aataruuvauugiataama iirama kiada ngiari yaakuuyauvaa hama finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeravai.

³Vaidi Farisaiyaata Yutayaa vaidi vooyaatama ngiari taato nnaakukiaiya uu aataruuvaa iiravai. Ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee. ⁴Iya yeenna yookaira mmatuuyaiyauvakidiri nnida ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee. Vo aataru vo aataruuyauvo ngiari

taato nnaakukiaiysidiri nnuuyauvaa iya uuneema ngiari kaapaiyauvaata ngiari yavaa ari vookara ari vookarauyauvaatama finiravai.

⁵Yisuunna ngiaammuuu vooya hama iya uu aataru vooyauvai uuvaara Fari-saiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaatama Yisuunna tunoo: Aaniira hama i ngiaammuauya ti taato nnaakukiaiysidiri nnuu aataruuvaa iikiaanee? Aaniira hama iya ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeda maisama variaanee? ⁶tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ngia huobavainna unnakua nnaamuruuyara fafaara roo kuaivo kutaa kuavai vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuuqo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya
mmanna kuasiiyauvo koroonno
niiyara yoketaavee kiaavo
hama iya aakiaiyouvo niiyara yoketainoo.

⁷Iya vaidiia yaata tinniyaa vai kuaivaa

kiaa mmida kiaanoo:

Anutuuqaa aataruvaivee, kiaivaara
kuminayaa niiyara kua yoketaivaa kiaanoo,
tiivaivee.

Yisayaava itaama fafaara reeravai. ⁸Ngia Anutuuqo tuu aataruuyauvaa pikiada vaidiia tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaanoo, tiravai.

⁹Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Mo ngia ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuuqo tuu kuaivaa ooqoo kiaanoo? ¹⁰Nnaaruaa vaidi Musiivaano tunoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Musiiva itaa kua tiravai. ¹¹⁻¹²Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai vaidi voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Kopaana, tinai ta ee-oo tikio aikiooma hama ari kaano koovaitana tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaanoo, tiravai. Iya kopaanavee kuaivaa oyaivo Anutuuqaa mminnaavai. Yisuuva keenaa iya tunoo: ¹³Ngia itaida ngiingii taato nnaakukiaiya uu aataruuyauvo ngiingii yaata tinniyaa vaivaa iikiaraivaara Anutuuqaa kuaivaa hatokaavai. Ngia itaama iikaa aataruuyauvo kaayau ari vookara ari vookarai aataruuyauvai vaikia ngia iikiaanoo, tiravai.

Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai

(Matai 15:10-20)

¹⁴Yisuuva keenaa gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Mmuakiaayaso, ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaatee. ¹⁵Mminnaa voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ¹⁶(Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee,) tiravai.

¹⁷Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki vuduu teeda ari ngiaammuauya iva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparaduu rikioo ¹⁸iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniiyauvo rusitivai. Hama ngia arinaima rikiaanoo.

Mminnaa voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ¹⁹Nnaa mminnaiyauvo hama vaidi kaanaivakiaata kuaivai. Mmanna rasookaivakinaadiri tuoo rukioo mmaanai tuoo kuaivaivee. Yisuuva itaa kua tioo mmuakiaa inneenna nnaiyauvaara yoketaa yeennayauvai nnaayauvaivee tiravai.

²⁰Iva kiaa kioo tunoo: Vaidiiva ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ²¹Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Ki-aatanna ngiaammuauvo sabi heera aataruuvo vaidi aakiaivakidiri nniivai. Mmuara vareera aataruuvootama vaidiiva ruputino putii aataruuvootama ²²vaa nnaata vaati varaivo sabi mmuara heera aataruuvootama vaidi mminnaivaa teeno inna varaataira aataruuvootama vaidi aakiaivakidiri nniivai. Vaidiivo fai kaayau maisamaisai aataruuyauvaa iinno varioo unnakua tioo ari mmammaivaara nnaasu yaata utuoo makemakee sabi nuaira aataruuvaa iinno ari seenaiyara tinara: Ngia ni yaataraivara ni nannatainoo, kiaa kioo maisa kuaivaa kuminayaa ari seenaiyara tioo ariyara mannaka tioo aataru yoketaivaara kaayau kumimakainno varinaravai. ²³Ii aataru maisa iyauvo vaidi aakiaivakidiri nniivaara kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaivee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai

(Matai 15:21-28)

²⁴Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki vioo nnau voovaki hara kioo varioo gioonna kiaapuuya ni teeda niisi ngiaarainnoo kiaa nnauki nnaasu hara kioo variravai. Varuduu vaa ivo vuu nnavakira iya rikiooduu ²⁵gioonna voovoono mmagia maisaivo ari raunnaivaa aakiaaki varuuvoono Yisuuva nnuu kuaivaa rikioo akiiraama innasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo variravai. ²⁶Aa gioonna aavo ari voopinnaa gioonnavai. Ivo yoosinna Surofoonikiaivakidiri nnira gioonnavai. Yisuuva ii gioonna ivaa raunnaivaa aakiaivaki mmagia maisaivo varuuvaa titano kuaiveera inna yaagueeqama yapara riravai. ²⁷Yapara ruduu Yisuuva Yutayaiya tauraa rikiooyara aa kua aavaudiri mmataama kioo inna sai tunoo: Kii ta tauraa nnaakaraiya yeennaiyauvaa ngiari mmiaaravee. Iya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo, ²⁸tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa nnaakaraiya yeenna nneeda kiaa araiyauvaa terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee, ²⁹tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A ni kuaivaa sai yoketaama kiannaivaara ai nnauki kuane. Vaa mmagia maisaivo i raunnaivaakidiri pikioo kuaivaivee, ³⁰tuduu rikioo ivo ari nnauki vioo tooduu ari raunnaivo ari mmaataivau vauduu vaa mmagia maisaivo innakidiri pikioo ari ipi vioo kieravaivee.

Yisuuva yaata duuna hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³¹Yisuuva yoosinna Turudiri kava vara ranoo ngioo yoosinna Sitoona yaataroo yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvoo Dikaporiisa yaataroo numa nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau variravai. ³²Varuduu vaidi yaata duuna hama yoketaama kua tuu voovai ari seenaiyaano Yisuunnasi vitada viravai. Vida Yisuuva innayaa ari yaakuuvaa utuaiveera yaagueeqama inna yaparairavai. ³³Yaparauduu

rikioo Yisuuva vaidi yaata duunaivaa too gioonna kiaapuuya pikioo innaata vitoo ari mmaraa voovau dioo vainno ari yaaku oopuuvaitana inna yaataivaitanaki hara rada kioo ari yaaku oopuuvau kuaanuuvaa visi kioo inna mmaakiriivau haroo ³⁴ avuuvaa reeri ngiau too yaikiaivaa haa kiaa kioo inna tunoo: I yaataivo rugooqaivee, tiravai. Aa kua aavaa Yisuuva ari kuaivakidiri Epataa tiravai. ³⁵ Vaidi yaata duunaivaa yaataivo rugooqooduu inna mmaakiriivo yoketauduu kuaivaa tuqinnama tiravai. ³⁶ Tuqinnama tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaa yaagueeqama tuduaata vuaiha oro makemakee ngiari seenaiya kiaa mmiravai. ³⁷ Kiaa mmuduu rikiada ivaara kaayuma nnikiaraida tunoo: Ari mmaraa mmoori ii ivo inna yoke-taa mmoorivai iivai. Iva yaata duunaiya iikiiai iya tuqinnama yaata rikiaavai. Iva hama kua tiraiya iikiiai iya tuqinnama kua kiaavaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai

(Matai 15:32-39)

8 Vo suai voovaki gioonna kiaapu kaayauya nuunauduu yeennaivo vaa taika kioodoo Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu iya tunoo: ² Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo. ³ Fai na kati iya ngiari yoosinaiyauvakira titanai vida hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo viinai sabi yuku raaravai. Vooya ngiari yoosinnadiri hokoba aataruuvau niisi nniravaivee, ⁴ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Mo aa koo mmuyai gaanga yoosinna aavau ta deevakidiri kaayau yeennaiyauvaa varada aa gioonna kiaapu aaya mmikiai nnaarannee? ⁵ tuduu rikioo iya yapa-para ruoo tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vainoo, ⁶ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu yeenna bereetaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taarama tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo gioonna kiaapuuya mmiateera ari ngiaammuauya mmuduu iya mmiravai. ⁷ Iya mmi kiada tavau kiisa vooyauvai tu kiada vauduu Yisuuva Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya mmiatee, ⁸ tuduu rikiada mmuduu nnooduduu iya ausaiyauvo rasiuduu ari ngiaammuauya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rummua yapa kieeravai. ⁹ Gioonna kiaapu ivaki yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. ¹⁰ Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu iya vuu saivaata ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Daramanutaa viravai.

Farisaiya Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaara Yisuuva yaparairavai

(Matai 16:1-4)

¹¹ Farisai vaidi vooya Yisunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqaa yaagueeqaivo i tasipaikiainna iikiannoo, kiaravee, ¹² tuduu Yisuuva ausaivo kaayau mmuaararooduu tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaya Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taaraivaara ni yapara kiaanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia makee variaya hama Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taar-

avaivee, ¹³kiaa kioo iya pikioo kava kanuuvaki karoo varioo nnoori haruungaivaa sainai vioo variravai.

Yisuuva Farisaiyaraata Herootaa nnaagiai nuairaiyaraatama tiravai

(Matai 16:5-12)

¹⁴Yisuuva ari ngiaammuauyaata nnoori haruungaivaa sainai vioo varuduu ari ngiaammuauya vo bereeta vooyauvaara taunnu kiada mmuaa bereetavai nnaasu varada kanuuvaki yapa kiada varada viravai. ¹⁵Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Rikiaatee. Vaidi Farisaiyaraata Herootaa nnaagiai nuairaiyaraatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee, ¹⁶tuduu rikiada ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Hama ta nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaivara ivo itaa kua tinoo, ¹⁷tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aani-iraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida kiaanoo: Ta hama nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaano, kiaannee? Ngia homooda hama arinaima niyara rikiaannee? Ngii vuatinniiyauvo yaagueeqainnonnee? ¹⁸Ngii avuuyauvo vaikiyai hama ngia tuqinnama taavai. Ngii yaataiyauvo vaikiyai hama ngia tuqinnama rikiaavai. ¹⁹Na yaaku sai bereetaiyavai vaidi kaayau (5000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kieeravaivee, ²⁰tuduu rikioo tunoo: Na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee vaidi kaayau (4000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Ta utua yaaku saivai karasaidiri taarama rummua yapa kieeravaivee, ²¹tuduu rikioo ivo ari vookarau mmooriivaa uuvaara iya tunoo: Itaama vaikiyai hama ngia arinaima rikiaano, tiravai.

Yisuuva Betesaitaa vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai

²²Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaata nnidada yoosinna Betesaitaa ivaki nnida tooduu gioonna kiaapuuya vaidi avu huruutauvaa vitada Yisunnasi nnida inna utuaneera innaata kua yaagueeqama tiravai. ²³Kua yaagueeqama tuduu Yisuuva rikioo vaidi avu huruutauvaa yaakuuvau utuoo vitoo yoosinna tooyaivaki kioo inna avuuvaitanau kuaanuuvaa visi kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuoo inna yaparainno tunoo: A vo mminnaa voovai taannano i avuuvau vainnee? ²⁴tuduu rikioo vaidiivo reeti too tunoo: Na vaidiiaa taukai yatari roosiikiaaya nookiaavaivee, ²⁵tuduu rikioo Yisuuva keena ari yaakuuvaitana inna avuuvaitanau utuduu ivo ari avuuvaa puaisa tooduu avuuvaitana yoketauduu ivo mmuakiaa inneennavai kooyaa teeravai. ²⁶Kooyaa tooduu Yisuuva inna tunoo: Ai nnauki safuuma viee sa yoosinnaivaki nookianee, tiravai.

Peterooso kua kutaivaa Yisunnara tiravai

(Matai 16:13-20; Rukaaso 9:18-21)

²⁷Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaata ivakidiri pikiada yoosinaiyauvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvakira vida varida Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa ki-

ada dataa kuaida kiaanee? ²⁸ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaani vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kiaani vooyaano kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiaanoo, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaanee? tuduu rikioo Petooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuoqo i mmataama kiokuavee, ³⁰ tuduu rikioo yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa aa kua aavaa niyara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitäreeraivaa varoo putinaraivaara tiravai

(Matai 16:21-28; Rukaaso 9:22-27)

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya kua kooyaa kiaa mmioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvono fai kaayau mmamma nniitäreeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuuoqara kati puara hudeera kietaiyaatama Anutuuoqaa kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama ni ooqoo tikiyai vaidiia ni ruputikiyai na putino taaravooma suaivo taikanai na keenaa diitaanaravaivee, ³² kiaa kioo aa kua aavaa kooyaa iya kiaa mmuduu Petooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo inna yaagueeqama tiravai. ³³ Inna yaagueeqama tuduu rikioo Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya too Sataango Petoosaa tasipooavaara yaagueeqa kuavai Petoosaa tioo tunoo: Sataango, ngieera kuanee. I yaataivo vaidiia yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuuoqaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

³⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuyaata ari ngiaammuauyaataa tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvavaara ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee. ³⁵ Fai gioonna kiaapu voovono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyaraata ni mmayaayaivaaraatama putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ³⁶ Fai gioonna kiaapu voovono ariiyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuuoqaasidiri varaanaranee? Fai hama varaanaravaivee. ³⁷ Gioonna kiaapu voovono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuuoqaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. ³⁸ Aa variaa suai aavaki gioonna kiaapuuya kaayau koonnama varida hama Anutuuoqara yaagueeqakiaanoo. Aqaa suai aavaki fai gioonna kiaapu voovono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvono keenaa mmatayaa kava vara ranee tiee innara mmamma maisainaravai. Fai na ni Napoonna mmeekia ari vookaravoota aangeraa yoketaiyaatama tiinaravaivee, tiravai.

9 Yisuuva itaa kua kiaa kioo iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu vooya aavaki variaya hama putirama kiada varida teekio Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo ari yaagueeqaivaa tasipama tiinai teeda taaravaivee, tiravai.

Yisuunna mmammaivo hanigoo ari vookarairavai
(Matai 17:1-13; Rukaaso 9:28-36)

²Yapooma yaaku saivai sainaidiri mmuaa suaivai taika kioodoo Yisuuva Petorooso Yakooopu Yuvuaanainna vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai. Iya vidada oro ivau dida vaidata tooduu Yisuunna mmammaivo hanigoo ari vookarairavai vauduu ³inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammanairavai. Fai hama vaidi mmatayaa voovoono yopeema buruqa poosaivaa finino inna uyira raira poosaiyauvaa roosiinaravai. ⁴Itaama vauduu Yisuunna ngiaammuau taaravoomaivaitana tooduu nnaaruaa vaidi putuuvaitana Irayaaya Musiiya Yisuunna tasipama kua tiravai. ⁵Iya kua tida varuduu Petorooso iya kuaivaa rikioo mmaraa kuaivaa Yisuunna kua mmioo tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee, ⁶kiaa kioo ivoota ari tasipoovaitanaatama kaayau aatuukiaivaara Petoroosaa yaataivo vuennauduu rikioo itaa kua tiravai. ⁷Itaa kua tuduu namaivo iya rummua apu kioo vauduu Anutuuqaa kuaivo nama aakiadaidiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Innara na mmuduuya ruauvovee. Inna kuaivaa rikiaatee, ⁸tuduu akiairauduu buaa buaida tooduu hama taaravaitanaatauduu Yisuuva ari mmuaavai iya tasipama dioo vairavai.

⁹Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kuaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna kiaapuuya kuaa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono yapooma putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaara gioonna kiaapuuya kuaa mmiatee, ¹⁰tuduu inna kuaivaa rikiaada hama vo gioonna kiaapuuya kuaa mmirama kiada iya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo yapooma na putuee kava diitaanavee tii kua oyaivo dee kua oyaivainnee? ¹¹kiaa kiada Yisuunna yaparaida tunoo: Anutuuqaa kua mmaanna kuaa mmira vaidi- iya kiaanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo nnaagiiai tiinaravaivee, kiaa kuaivo aaniira iya itaa kua kiaannee? ¹²tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo nninoo. Mo Vaidiivaa Mmaapuuvaaara tuu kuaivo dataamainno vainnee? Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tunoo: Gioonna kiaapuuya Vaidiivaa Mmaapuuvaa mmamma nniitareeraivaa inna mmida innara oooqoo tida nniki rakammuaaravaivee, tuuvaara yaata utuatee. ¹³Na ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvo nnuduu gioonna kiaapuuya innara ngiari iikiatau mmoori maisaivaa iiravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno innara tuuvaa kaanaivaa iiravaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuauvaa tuqinneeeravai

(Matai 17:14-21; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴Yisuuva ari ngiaammuau taaravoomaidootama tiida ngiari seena ngiaammuauyaatama sunaara tuma tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ngiaammuauya suvuai kioodoo Anutuuqaa kua mmaanna kuaa mmira vaidiiaata Yisuunna ngiaammuauyaatama ngiariiki ngiariiki kua yaagueeqama tiravai. ¹⁵Kua yaagueeqama tida varuu saivaatama mmuakiaa gioonna kiaapuuya tooduu Yisuuva tuuduu kaayauma nnikiaraida innasi seenada vida tunoo: Vainna ngiannanee? ¹⁶tuduu rikioo Yisu-

uva ngioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aanii kuavaida iyaata kua yaagueeqama kiaanree? ¹⁷ tuduu rikioo vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaivakidiri inna avaivaa sai tunoo: Vitaira-o, ni maapuuvaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varikio hama kua tiivaara na inna vitee aisi ngiaunoo. ¹⁸ Vo suai voovaki mmagia maisaivo inna ruputikio putuoo vainno avaivaa kiriti kiriti tikio taara kuaanuvo tiikio yuku yaakuuvaa raduda tu kioo vaivai. Mmagia maisaivaa tita kikio kuaiveera na i ngiaammuauya kiaukai hama iya yopeema titaavaivee, ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaanoo. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii tasipama hara kiee variee ngia ni kuaivaa rikiaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada niisi ngiatee, ²⁰ tuduu rikiada inna vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu mmagia maisaivo Yisuuva too saivaata ngiaammuauvaa ruputuduu putuoo vainno hanigiaanigieennonno vauduu taara kuaanuvo avaivakidiri tiiravai.

²¹ Yisuuva inna koonna tunoo: A taannano naana suai nnaakaraivo ataama varinnee? tuduu rikioo inna koova Yisuuva sai tunoo: Nnaakaraivo meediyaa ari itaama varivai. ²² Airi suai mmagia maisaivo ni maapuuvaa ruputu kiaanara iinno inna ruputu ikiana yapoo nnoorina ruputu yapaivai. Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipanai ta yoketaama variaaravee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: A niyara kiannano: Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipaanaravee, kianna kua oyaivaa datai kuavainna a itaa kua kiarannee? Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuuaqara kutaavaivee tioo fai mmuakiaa mmoori aataruuvaa tinara: Ni tasipaanavee tino rikioo fai inna tasipaanaravee, ²⁴ tuduu rikioo nnaakaraivaa koova akiairauduu puaisakama kua tioo tunoo: Na kisama aiyara kutaavaivee kiaunoo. A ni tasipanai na pinaama aiyara kutaavaivee tinaravee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya nnida iya suvuai kiaara uuvaa too mmagia maisaivaa yaagueeqama tunoo: A mmagia maisa hama yaata avainnaataikua varianna-o, na tinai ngiaammuauvaa aakiaivakidiri pikiee tiee kuaanee. Sa keenaa innaki ngianee, ²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo ngiaammuauvaa ruputuduu kai kai vuu vuu tuoo putuoo vainno hanigiaanigieenno vauduu mmagia maisaivo innakidiri vioo kieeravai. Vioo kiooduu ngiaammuauvo vaidi putiraiya roosiima vauduu gioonna kiaapu vooya tunoo: Vaa putivaivee, ²⁷ tuduu Yisuuva numa inna yaakuuvaudiri vararu utuduu diiteeravai.

²⁸ Diitooduu Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnauvaki vioo kiooduu ari ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikioonno mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee? ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yaaku vareeraivaara yaagueeqaira vaidiivoono fai aa mmagia maisa aavaa roosiivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravee, tiravai.

Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai

(Matai 17:22-23; Rukaaso 9:43b-45)

³⁰⁻³¹ Yisuuva itaa kua kuaa kioo ari ngiaammuauyaatama ii yoosinna ivaki pikiada tuma Karirayaa mmataivaki nuaida varuduu Yisuuva ari kua oyaivaa iya kuaa mminaraivaara iya vitoo nuairavai. Nuauduu gioonna kiaapuuya ivo kuanara kuaivaa

rikieevoora ari ngiaammuauya nnaasu vitoo nuairavai. Vitoo nuainno varioo iya kiasa mmioo tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai iya ni ruputikiai na putino taaravooma suaivo taikano Anutuuoq tinai na keenaa diitaanaravaivee, ³² tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa ari-naima rikieerama kiada oyaivaara iya inna yapara kiasaivaara aatuuravai.

Yisuunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai

(Matai 18:1-5; Rukaaso 9:46-48)

³³ Aatuuda iyaata Yisuuvaatama vidada yoosinna Kapanauma oro nnau voovaki dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Ngia aataruuvau nnida varida aanii kuavai ngiingiiiki ngiingiiiki yaagueeqama kiasanee? ³⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Vaa iya aataru tammaivau ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaranee? tuuvaara iya hama inna kua sai tiravai. ³⁵ Hama inna kua sai tuduu Yisuuva hara kioo varioo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiasapu voovoono ngii tauraavai varinaree tioo mmuakiaaya mmoori va-reera ngiaammuaavai roosiima varioo nnaagiai tuanaavai varinaravaivee, ³⁶ kiasa kioo nnaakaraivaa vitoo ngiari tammaivaki yapa kioo varau tu kioo vainno iya tunoo: ³⁷ Fai gioonna kiasapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo. Niyara tuqinnaivoono hama niyara nnaasu tuqinnaivai. Ni titoovaraatama tuqinnaivaivee, tiravai.

Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai

(Rukaaso 9:49-50)

³⁸ Tuduu Yuvuaano Yisuunna tunoo: Vitaira-o, ta taunnano vaidi voovoono i nmutuuvaa tioo vaidiiaa aakiaakidiri mmagia maisaiyauvaa titaikiai kuaavai. Iqii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiasunnavaivee, ³⁹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Sa ivo ii mmooriivaara ooqoo kiatee. Vaidi voovoono ni nmutuuvaa tasipama Anutuuoqaa mmoori ari vookaraama iira mmooriivaa iinno hama akiairaama niyara maisavee tinaravai. ⁴⁰ Gioonna kiasapu voovoono hama ti kuaivaara ooqoo tiivoono inna hama ti nnammutuaavai. Ivo inna ti seenavai. ⁴¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na Yisuu Kirisiinna ngia ni nnaagiai nooki-aivaara vaidi voovoono nnooriivaa vita ngii miivo fai irisai yoketaivaa varaanaravaivee, tiravai.

Gioonna kiasapuuya aataru maisaivaara haruruaavai

(Matai 18:6-9; Rukaaso 17:1-2)

⁴² Yisuuva itaa kua kiasa kioo kava tunoo: Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiasa aaya roosiima gioonna kiasapu voovoono niyara kutaavaivee ti-ivaa vaidi voovoono iva aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa hama vaidiivo inna yaparaira suaivaki vaidiiaa numa ivo nnaakaraivaa yaparainarainnoo kiasa sikau pinaivaa varada dutuyu inna nnu-unaivaki haru kiada nnoori haruungaivaki kagaari kikio ivaki vainno putiivo inna aataru yoketaavai. ⁴³ Itaama vaikio fai i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiasa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kakumavai tasipama variee a tupatupaa vari-

raivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yaakuuvaitana vainai ikiaivo tupatupaa too variivaki kuanaraivo inna maisavai. Ikiavo tupatupaa too variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravai. ⁴⁴ (Ivaara Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.) ⁴⁵ Fai i yukuuvoono i vitoo maisa aataruuvau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee mmanna apavai tasi-pama variee yapooma a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yukuuvaitana vaidai ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai. ⁴⁶ (Ivaara Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.) ⁴⁷ Fai i avuuvadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kagaari kiee saivai huruutavai vainai yapooma Anutuuaqo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki kuanaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaidai ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai. ⁴⁸ Ivaara Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.

⁴⁹ Gioonna kiaapuuya Anutuuaqaa mmamma nniitaraivaa ikia teera roosiima varaivo yorokuuvaa haateeraivaa roosiivai. ⁵⁰ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Fai yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoke-tainarannee? Hama yopeemavee. Ngia yoroku yoketaa vaivaa roosiima varida ngii seenaiyaatama ngiingiiyara ngiingiiyara kua yoketaivaa tida ausa nuufa varada variatee, tiravai.

Yisuuva nnaata pikieera kuaivaa tiravai

(Matai 19:1-12; Rukaaso 16:18)

10 Yisuuva ii yosinna ivaki pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaanaivaa sainai vaupinnai viravai. Vuduu rikiada keenaa gioonna kiaapuuya inna teeda innasi numa varuduu too ivo ari tirayaama kuaivaa iya kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu vaidi Farisai vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama ki-ai-veera inna yaparaida tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo tinara aataru-uvo vainnee? Vara hama vainnee? ³ tuduu rikioo Yisuuva sai iya yaparainno tunoo: Musiiva mmaanna tuu aataruuvo dee aataruvainno ngii giaa ngii muun-nee? ⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaana-ree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaara raa kioo inna mmioo titano kuaiveera kuaivaa Musiiva aikioovee kiaa kioo ee-oo tiravaivee, ⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ii aataru ivaara ee-oo tioo fafaara reeravai. ⁶ Nnaaru Anutuuaqo ngiau mmataivaa uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai. Anutuuaqaa fafaara roo kuaivo vainno ataa kua tinoo: Anutuuaqo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iiravai. ⁷ Ivaarainno fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo ⁸ inna tasipama mmuaakaraivaitana variaara-vaivee, tiivai. Ivaitana hama taaravaitana varirama kiada mmuaavaitana variaavai. ⁹ Anutuuaqoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikino sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee, tiravai.

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnauvaki varuduu rikiada ari ngiaammuauya iqii kua ivaara keenaa inna yaparairavai. ¹¹ Yapara ruduu rikioo

Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiaa kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innaki vaivai. Ari nnaata tuanaivaara maisa aataruuvaa iivai. ¹² Gioonna voovoono ari vaatiiivaara ooqoo kiaa kioo vaidi voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vaivaivee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Matai 19:13-15; Rukaaso 18:15-17)

¹³ Yisuuva nnaakaraiya mmammaiyauvunu utuaiveera gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada innasi nnida varuduu inna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai. ¹⁴ Ooqoo tuduu rikioo Yisunna nannatooduu ari ngiaammuauya tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraviki kuaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiya akiairaama kuaivaa rikieeraivaa roosiima fai hama gioonna kiaapu voovoono inna roosiima iinno Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravaara kutaavaivee tiivoono fai hama Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravaivee, ¹⁶ kiaa kioo nnaakaraiya sootu utuoo iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tunoo: Anutuuqo ngii tasipaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai

(Matai 19:16-30; Rukaaso 18:18-30)

¹⁷ Yisuuva itaa kua kiaa kioo aataru ari rikioovau kuanee kiaa vuduu vaidi voovoono seenoo innasi ngioo inna yuku oyaivaki numa inna avunni dioo vainno toorivu yau hara kioo vainno inna yaparainno tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanananee? ¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aaniira niyara yoketaavaivee kiannanee? Anutuuqo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa diaa voovoono yoketaavai varivai. ¹⁹ Mmaanna tuu kuaivaa vaa a rikiannavai. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kianee. Sa mmuara varee nakaaraivaa unnakua kianee. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee, ²⁰ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, vaa na ngiaammuau kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena aa mmuakiaa kua mmaanna aayauvaa tuqinnama iikiauvaivee, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna too vainno innara mmuduuya ruoo tunoo: Mmuaa aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mminoonno i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravaivee. A iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane, ²² tuduu rikioo vaidiivo ari hoonahaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuoo nniki apu varoo hanigioo ausa mmuaararooavaa tasipama viravai.

²³ Vuduu Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikio kaayauma iya mmuaararaanaravaivee, ²⁴⁻²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya iva tuu kuaivaa rikiada nnikiaraida rikiooduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Ni ngiaammuauyo, gioonna kiaapuuya Anutuuqo iyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo ku-

atiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuana-ree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo, ²⁶ tuduu rikiada ari ngiaammuauya pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutu-uqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee? ²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuuqoona tinai fai iya kuaaravai. Anutuuqo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁸ Tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo vaa ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnaano, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai niyaraata ni mmayaaya yoketaivaaraatama gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo ³⁰ fai aa makee ta variaunna sui aavaki fai irisai iyauvaanikaraama kava kava kaayauneetu varoo nnauyauvaa va-roo ari kata vayaiya vitoo ari nnunna nnayaiya vitoo ari kaanokiaiyya vitoo ari nnaakaraiya vitoo mmataiyauvaa varaanaravai. Fai iyauvaa varanai ni kuaivaara vaidiiya mmoori maisaivaa inna mmikio kaayau mmuaararaivaatama varaanara-vai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki ivo tupatupaa variraivaa varaanaravai. ³¹ Aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Aanna makee kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai

(Matai 20:17-19; Rukaaso 18:31-34)

³² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaatama Yerusareema aataruuvau vida varuduu Yisuuvaanaadee tauraa vuduu iva hama aatuura kati Yerusareema vu-uvaara ari ngiaammuauya nnikiarairavai. Nnikiaraduu gioonna kiaapu iya nnaa-giai nnuuya aatuuravai. Aatuuda varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya vitoo voovau kioo ngiari nnaasu sudu varida vaidiiya inna iikiaara mmooriivaara iya kiaa mmioo ³³ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnaano. Ta ivaki vikio fai vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kiee-taiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainai iyaano na puti-naraivaara kua yeena rau kiada ngiari voopinnaia mmikiai ³⁴ iya niyara raida kuaanuuvaa niyaa visida ni ripiida ni ruputu kikiyai na putinaravai. Na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuuqo tinai na keenaa diitaanaravaivee.

Yakoopaya Yuvuaanaya Yisunna yaparairavai

(Matai 20:20-28)

³⁵ Tuduu rikiada Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya Yisun-nasi numa tunoo: Vitaira-o, ta titiiyara i yaparakiaunna kuaivaa tiini iikianee, ³⁶ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana yapara ruoo tunoo: Na aaniivai ngiivaitanaani iiki-aiveeraida ngia kiaannee? ³⁷ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: A gioonna ki-aapuuyara dinaraivaki a tinai ta i tasipama variaaravai. Vuaivo i yaaku yaadudain-ningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaravaivee, ³⁸ tuduu rikioo Yisu-va sai tunoo: Ngia ni yaparakiaa kua oyaivaa hama arinaima rikiaano. Na nnoori

toori kapikaraivaa nnaanara iikiau vakidiri ngieevaitanaata nnaarannee? Vaidiyya nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata varaarannee? ³⁹⁻⁴⁰ tuduu rikiada sai tunoo: Fai ta nneeda varaaravaivee, tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiyya nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata varaaravee. Inna aikioovai. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivo hama na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiyyani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Nnaagiai ari ngiaammuaui saido yaakuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tuu kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnnateeravai. ⁴² Nnnatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiaari voopinnaiya kieeta vaidiyya ngiaari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiaari nnoonnaiya iyara diaavai. ⁴³ Itaama iikiaa aataruuvo sa ngiiki vakiaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuauvai varinaravai. ⁴⁴ Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii tauraa varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera vi-teera ngiaammuauvai roosiima varinaravai. ⁴⁵ Gioonna kiaapuuya ni mmooriivaa varaaraivara hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiiravai. Na mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisaiyuvaa irisaivara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivara na tiiravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai

(Matai 20:29-34; Rukaaso 18:35-43)

⁴⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauiyaatama yoosinnaivaa nnutuuvo Yerikoo nnida tarada kaayau gioonna kiaapuuyaatama iya tasipama vida varuduu Timainna mmaapuuvaa nnutuuvo Batimiaava avu huruutavai aataru siriivau hara kioo varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tuoo variravai. ⁴⁷ Varioo rikiooduu Yisuuva Nasareeta diaa vaidiivo nninoo tuduu rikioo innara aayanna roo tunoo: Davuitinna oyaivakidiri diitaanna vaidi Yisuu-o, niyyara boo kianee, ⁴⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauyaano inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata ivo puaisakama aayanna roo tunoo: Davuitinna oyaivakidiri diitaannakuavee. Niyyara boo kianee, ⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Innara aayanna tikio ngiaivee, tuduu rikiada vaidi avu huruutauvaa tunoo: Sa yaata utira diitee kuane. Iva aiyara tino, ⁵⁰ tuduu rikioo akiairauduu diitoo ari yaapa apu kioo varuuvaa rabara pikioo Yisunnasi viravai. ⁵¹ Vuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannannee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparaki-aunoo, ⁵² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuane. A niyyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivara a kati yoketaama hara kiee variannano, tuduu rikioo inna avuuvo makee tuduu tuqinnama tooduu Yisunna nnaagiai aataruuvau viravai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(Matai 21:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

11 Yisuuva ari ngiaammuauyaatama numa Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa numa taapiivaa nnutuuvo Oriveeta ivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo² tunoo: Oro ukuaa yoosinna ivaki vida teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiiya variaivo nnuunaviki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee. ³Fai gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii tinara: Ngia aaniira vitanee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnao. Ivo fai makee kava ti titanai ta kava vitada numa ai i mmiaaravaivee, kiatee, ⁴tuduu rikiada vida yoosinna vuuta idaa tooduu puara togiiavaa sipu oyaivaki haru kioovo iya too vauduu rakuasada variravai.

⁵Rakuasada varuduu gioonna kiaapu ivau duuya iya teeda tunoo: Mo ngia aaniivai iikiaraida aa puara togii aavaa rukuasaanee? ⁶tuduu rikiada Yisuuva iya kiasa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmuduu rikiada ee-oo tuduu vitada nniravai. ⁷Vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiiavaa mmookaivau yapa kioodoo Yisuuva togiiavaa mmookaivau karoo variravai. ⁸Varuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo vooya oro mmooriivakidiri yatari hammaraiyauvaa rakau utida numa aataruuvau hootiravai. ⁹Hooti kioodoo gioonna kiaapu Yisuuva tauraa vuuyaata inna nnaagiavi vuuyaatama aayanna raa rada tunoo: Anutuuqo yoketaivovee. Udaanga Anutuuqo inna titoodoo tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. ¹⁰Ti rubuungo Davuutiiva tiyara duneema iva tiyara dinaraivaara Anutuuqo yoketaakiaivee. Anutuuqo ngiau aapu variivo yoketaivovee, tiravai.

¹¹Tuduu Yisuuva Yerusareema vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki vioo mmuakiaa inneennavai haitatuunno varuduu rikioo upisiinno ukuapidi aapidiinno varuduu rikioo ivo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vitoo yoosinna Betaniaa ivakira viravai.

Yisuuva nnaammuayaivaa tunoo: Sa kava iira vakianee, tiravai
(Matai 21:18-19)

¹²Vidada oto Betaniaa vuru vauya patauduu ivaki pikiada kava vara ranada Yerusareema nnida varuduu Yisuuva yeena rauduu ¹³ngieeradiri dioo vainno rooru tooduu yatari nnaammuayaivaa roosuuvaa apuuvaa too oro iiraiyauvo vainoo kiasa tooduu hameetauduu mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai. Hama nnaammuayaivo iira vaira suaivootauvaara mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai. ¹⁴Vauduu Yisuuva yatari nnaammuayaivaa tunoo: Tupaa itaavai vakianee. Fai hama vaidi voovoono keenaa i iiraivaa rasuku nnaanaravaivee, tuduu ari ngiaammuauya inna kuaivaa rikieeravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai
(Matai 21:12-17; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹⁵Rikiada Yisuuvaatama Yerusareema vuduu ivo nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai yookaa varooyaatama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai va-

rooyaatama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaa rauru sereguatiima kioo vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai yookaa varooya mmaata variraiyauvaatama rauru sereguatiima kieeravai. ¹⁶ Sereguatiima kioo iya tunoo: Sa kava mminnaiyauvaa varada nnau aakiaa aadaa vida nnida kiatee, ¹⁷ kiaa kioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqaa kua fafaara roovo vainno tinoo: Ni nnauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaaku vareera nnauvaivee. Anutuuqo itaa kua tikiainnaatada ngia mmuara furaiya iirayaama aavaki iikiaano, tiravai.

¹⁸ Tudu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yisuuva itaama uvaara rikiada inna ruputuaaree kiaa iiravai. Gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiaraida varuuvaara iya Yisunnara aatuuda pikieeravai.

¹⁹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama hannauduu rikiada ii yoosinna ivaki pikiada viravai.

Yisuuva nnaammuaivaara tuu kua oyaivaa tiravai

(Matai 21:20-22)

²⁰ Vidada oto vauya patauduu kava vara ranada aataruuvau nnida tooduu nnaammuaivaava nnaa hammara tuukaiyauvo eeyaa aasannama taika kieeravai. ²¹ Taika kioodoo Petorooso Yisuuva uvaara yaata utuoo inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Nnaammuaivaava a kiannaivo vaa kutaa aasannama kiainoo, ²² tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Anna makee ngii avuuvau iikiauvaa teeda ivaara yaata utida Anutuuqaara kutaavaivee kiatee. ²³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono aa taapi aavaa tinara: Tavagiaruee nnoori haruungaivaki kuane, kua kioo fai ari tii kuaivaara hama ivo taara yaata utuoo ivaara Anutuuqo kutaa iinaravee tino too fai Anutuuqo iinaravaivee. ²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia yaaku varada mminnaa voovaara Anutuuqaa yaparaida kiaara: Fai kutaa ta varaaravee, tida fai ngia varaaravai. ²⁵ Ngia yaaku vareera suaivaki gioonna kiaapuuyara ngii nnannateenai ivaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Ngii Gioova ngiau aapu variivo irisaivaa ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaraiavaara iyara itaama iikiatee. ²⁶ (Fai ngia hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiraida homo yaata utikio ngii Gioova ngiau aapu variivo hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee,) tiravai.

Yutayaia Yisunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Rukaaso 20:1-8)

²⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama Yerusareema nnidada ivo ngioo nuunaira nnau pinaivaki nuainno varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kuaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida ²⁸ inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiainna a iikiannanee? ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiai fai na ivo ni tikiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravai. ³⁰ Ni giaa ni miaatee. Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apu-

unnee? Vo Anutuuqoono tuduunno uunnee? Vara vaidiiyaano tuduunno uunnee? ³¹ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravai. ³² Fai ta kiaara: Vaidiiyaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiai fai gionna kiaapuuya ti kiaravaivee, tiravai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara vaidi kieetaiya gionna kiaapuuyara aatuuravai. ³³ Iya itaa kua kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavavee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiavaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vuaina mmoori varooyaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Rukaaso 20:9-19)

12 Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyavunudiri mmataama kioo vaidi kieetaiya tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiavvaa rau kioo hauyavvaa utu kioo ari vuaina iiraiyavvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuura saasaaya nnau hokobaivaa heeka kuaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyavvai ngiari mmoori varaa irisaiyavvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kua mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai. ² Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varioo yapooma vuaina iiraiyavvaa rasukuaara suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuaavvaa vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiyasi titaikio vuaina iira vooyavvai varaanara kuaivai. ³ Kuaikiai teeda vuainaivaara haitatuukiaiyaano akiairaikiyai inna utu kiada vaidi iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina iiraiyavvaa irisaiyavvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kuaavo nniivai. ⁴ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammua voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna vuakieetaivaa rida ruannamooqama kiada kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama innara yoketaakiaavai. ⁵ Mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammua voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna ruputu kuaavo putivai. Ivo makemakee ari ngiaammua titoo varikiai vooya rida rubanikaiya vara ranada ngiaani aavata ruputuaiya putuaavai. ⁶ Mmoori nakaaraivo ngiaammua buaama taikio kuminaikio rikioo ivo nnaagiai yaata utuoo ari mmaapu mmuaa tuanaa innara mmuduuya ruaivaa titoo tinoo: Ni maapu mmuaa tuanaavai. Fai na inna titaa kino vinai rikiada inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaaravaivee, ⁷ kua kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna teeda ngiari kua mmi ngiari kua mmiida kuaano: Ari koonna mminnaa mmuakiaayavvai varaanaraivoono aa nninoo. Nnikiai ta inna mminnaa mmuakiaayavvai varaaravaara inna ruputikio putuaivee, ⁸ kua kiada ruputu kiada inna mmammaivaa hanikia mmaanai kagaari kuaavaivee, tiravai.

⁹ Yisuuva ii kua ivaa kua taika kioo vaidi kieetaiya yaparinno tunoo: Mo mmoori nakaaraivo fai dee mmoorivai iinarannee? Fai ivo numa vuainaivaara haitatuukiaiya ruputu kinai putikio ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuuki-

aaravai. ¹⁰ Anutuuqaa kua fafaaraivo vaivaa vaa ngia jaarida rikiaavai. Fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda
 maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.
 Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara
 hara kiaa kuabaivaa roosiima
 ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo
 inna yoketaavai.

¹¹ Udaanga Anutuuqoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketaainno
 ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee, ¹² tuduu rikiada Yutayaiya kieetaiya Yisuuva iyayaadiri mmataama kioo tuu kuaivaa rikiada inna utida ruputuaaree kiaa kiada toduu gionna kiaapuuya innara mmuduuya ruduu rikiada aatuuda pikiaada viravai.

Vaidiiaa sikau takiisa mmiraivaara

Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Rukaaso 20:20-26)

¹³ Vaidi Farisaiyaata vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama ngiari seena vooya Yisuunnasi titooduu iya innasi tiida ivo kuaivaa koonnama tioo haruruaveera kuaiyauvaa inna yapara ruaara viravai. ¹⁴ Vida inna tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. Gionna kiaapuuya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. A Anutuuqaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gionna kiaapuuya kiaa mmiannakuavee. Ta vo kuavaara i yaparaikiai sai ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapara aataruuvo yoketaa aataruvainnee? ¹⁵ Fai ta yapaarannee? Vara hama yapaarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiaa uuvaa vaa ivo too rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiannee? Sikau mmuyai voovai varada numa ni vitaikiai na taanaravaivee, ¹⁶ tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada numa inna vitaudeau too Yisuuva iya tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, ¹⁷ tuduu rikioo tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuuqaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee, tuduu rikiada iya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiaraida yaata utiravai.

Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:23-33; Rukaaso 20:27-40)

¹⁸ Vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: ¹⁹ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino ari nnaataivo variivaa ari kataivoono vara kioo ari vayaan-

nara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai. ²⁰Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana varuuya ngaruuvoono nnaata vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. ²¹Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu ²²mmuakiaa kataunna nnaagiidootama mmuai gionnaivaa vara kiada mmuaikaraama putiravai. Putuduu nnaagiai tuanaa gionnaivootama putiravai. ²³Itaama vaikiyai yapooma gionna kiaapu putuaiya kava diitaara suaiivaki fai gionnaivo giaa nnaatavai varinaranee? Mo yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vareeravaivee, tiravai.

²⁴Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Mo aaniira ngia itaa kua kiaannee? Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueueqaiivo vaivaa tuqinnama taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. ²⁵Fai gionna kiaapu vaa putuaiya diitaara suaiivaki kava diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee. ²⁶Gionna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraiivaa Musiinna yanaivau vai kuaivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. Nnaaru yatari kiisaiivaki ikiaivo tooduu hama yatari apuuvaa taa tamooqoovakidiri Anutuuqo Musiinnaata kua tiao tunoo: Na i nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tiravai. ²⁷Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuvau homo varuuvaa Anutuuqo itaa kua tiravai. Anutuuqo gionna kiaapu vaa eeyaa putuaiya hama iya Anutuuqovee. Gionna kiaapu variyaiya Anutuuqovee. Ngia kaayauma kumimakamaida yaata utuaano, tiravai.

Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai

(Matai 22:34-40; Rukaaso 10:25-28)

²⁸Tuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmira voovoono Yisuuva vaidi Satuukaiyaata kua tuuvaa rikioo iva iya arinaima sai tuu kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu rikioo vo kuavaara numa inna yaparainno tunoo: Dee kua mmaannavoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee? ²⁹tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Aa kua na tinara kua aavo mmuakiaa mmaanna tira aataruuyauvaa yaatarainoo. Anutuuqaa kua fafaaraiivo vainno tinoo: Isarairaayaso, rikiaatee. Udaanga ti Anutuuqo ari mmuaa tuanaavai nnaasu varinoo. ³⁰I Udaanga Anutuuqaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaata vuatinniivaata ai yaagueueqaiivaatama mmuakiaavai inna mmianee, ³¹tikio inna inano kua mmaanna tuuvo vainno tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa kua mmaanna tuu aavaitana mmuakiaa kua mmaanna tuuyauvaa yaataraiivavee, ³²tuduu rikioo kua mmaanna kiaa mmira vaidiivoono Yisunna tunoo: Vitaira-o, aikioovai. A kua kutaavainna kiannano. Udaanga Anutuuqo mmuaa tuanaavai varinoo. Hama ari vo anutuuvooovotavai. ³³Ivaarainno gionna kiaapu voovoono Udaanga Anutuuqaara mmuduuya ruoo ari ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmioo ari yaata vuatinni mmuakiaavai inna mmioo ari yaagueueqaa mmuakiaavai inna mmiaivee. Iva ariiyara tuqinnaineema ari seenaiyaraatama tuqinnoo iyara mmuduuya ruaivee. Aa taara mmaanna tuu aataru aavaitana ta rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavai. Aa aataru aavaitanaano nnaaru Anutuuqaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudoo aataruuvaa yaataraiivavee, ³⁴tuduu

rikioo Yisuuva ivo tinniyaadiri kua tuuvaa rikioo inna kua sai tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraiavaa a varaanaivaarainna e muaraagainna kiisa suai varaanarainna iikiannanoo, tuduu rikiada nnaagiai hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Rukaaso 20:41-44)

³⁵ Yisuuva homo nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmioo varioo tunoo: Mo dataama kiada kua mmaanna kiaa mmira vaidiiva kiaanoo: Vaidi Anutuuqo mmataama kioovo Davuitiinna oyai tuanaivakidiri diitoovovee, kiaan-nee? ³⁶ Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono Davuitiinna tasipama varuduu Davuitiiva kuaivaa fafaarainno tunoo:

Udaanga Anutuuqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuainya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

³⁷ Davuitiivaano fafaara roo itaa kua Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiooduu iya yoketauduu inna kuaivaa rikiaada nnaasu variravai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiaiuvunugiataama iikiatee

(Matai 23:1-36; Rukaaso 20:45-47)

³⁸ Varuduu Yisuuva kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Kua mmaanna kiaa mmira vaidiiva iira aataruuyauvaa tuqinnama haitatuuma teeda sa iya roosi-ima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuya vuutaiyauvaki nuaikiai iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraivaara nookiaavai. ³⁹ Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. ⁴⁰ Iya oro gioonna muaadaiya unnakua nammari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyauvaa ngariiyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaiavaara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee, tiravai.

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai

(Rukaaso 21:1-4)

⁴¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo numa nuunaira nnau pinaivaki varioo kati Anutuuqaara yapeera sikau nnaamuruuvaa vainima hara kioo varioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ngiari sikauyauvaa sikau nnaamuruuvaki yapada varuduu teeravai. Iva iya too vauduu rikiada gioonna kiaapu kaayau hoonu suvuauya numa kaayau sikauyauvaa yapeeravai. ⁴² Yapa kioodoo ivo too vauduu mmanna haipu gioonna muaada voovoono numa sikau kiisa kookeevaitana yapa kioodoo sikauvai-

tana hama pinaavai vairavai. Kiisakiata vairavai. ⁴³ Vauduu too Yisuuva ari ngiaammuauya maavee tuduu innasi nnduu iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii mi-aunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavaa sikau kiisa yapa kiaivaitanoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya sikau nnaamuruuvaki yapa kiaa sikauyauvaa yaataravai. ⁴⁴ Gioonna kiaapu hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eyommaa varoo yapa kiaivai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eyommaakiatataana varoo sikau nnaamuruuvaki yapa kiaivaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauyauvaa yaataravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai

(Matai 24:1-2; Rukaaso 21:5-6)

13 Yisuuva nuunaira nnau pinaivakidiri vioo varuduu ari ngiaammuau voovoono inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Aa sikau nnau aayauvoota sikauyauvootama yoketaa tuanaa pinaayauvaivee, ² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aqaa nnau pinaa nnau aayauvaa vaa a taannanoo. Fai vaidiiya mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravaivee. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 24:3-14; Rukaaso 21:7-19)

³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaatama nuunaira nnau pinaivaa pikiada ukuapi taapi Oriveeta oro hara kiada varuduu Petorooso Yakooopu Yuvuaano Adiriaasainna ngiarivana innasi vida inna tunoo: ⁴ Ti kiaa ti mmianee. A kianna kuaivo दौरा sui vainaranee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiaara: Vainima vainaravee, kiiaranee? ⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee. ⁶ Fai kaayau vaidiiya mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuva ngiariiya tida voovoono tinara: Aanna Anutuuqo mmataama kioo vaidiivoono ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiiaravai. ⁷ Fai gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninaravaivee. ⁸ Fai gioonna kiaapu voovaki variaiya diitada gioonna kiaapu voovaki variaiyatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai vo mmata vo mmata mmataa kuaru utinaravai. Fai vo yoosinna vo yoosinaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma yeennara kiiaravai. Gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima ii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Ngiengieeno ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetayasi kua pinaana ngii yapaaravai. Fai iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki yapa kikiyai vaidiiya ngii ripiikiaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetayasi vida kua pinaana ngii yapa

kikiai fai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiya kiaa mmiaaravai. ¹⁰Tauraa gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa mmata variaya kiaa mmi taika kikio nnaagiai ngiau mmataivo taikaanaravai. ¹¹Fai vaidiiaa ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara mmuaanaa yaata utida tauraa teerakiatee. Kua pinaana ngii yapeera suaivaki Anutuuoqo ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai rikiada ivaa sai kiatee. Ngia sai kiaara kuaivo hama ngiengienoo kiaaravai. Fai Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii minai kiaaravai. ¹²Vaidi vooyaano fai ngiari kata yayaiya vitada vaidi vooya mmikiai iya Rupertikiai putuaaravai. Fai vaidiiaa ngiari uru nnaakaraiya vitada vaidi vooya mmikiai Rupertikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya Rupertateeraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai. ¹³Ngia niyara kutaavaivee kiaavaara gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiyyara mmuduuya ruaaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuuoqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

Mminnaa maisai ari vookaraivo nninaravaivee

(Matai 24:15-28; Rukaaso 21:20-24)

¹⁴Gioonna kiaapuuya aa na tinara kua aavaa jaarida arinaima rikiaatee. Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivo hama ivo diraivaki fai dioo vainaravai. Fai ivo dioo vainai teeda ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. ¹⁵Fai gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaiyauvaa varaanara nnauvaki kuaivee. ¹⁶Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee. ¹⁷Boo, ii sui ivaki gioonna nnaakara sunnaakiaiyataa gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai. ¹⁸Vati pinaa rira suaivaki vivoora kua yaaku varaatee. ¹⁹Iqii sui ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaiyauvo gioonna kiaapuuyaki vaiyauvaa yaataraanaravai. Nnaaru Anutuuoqo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa sui ta variaunnavaki variaya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai. ²⁰Iqii sui ivaara Udaanga Anutuuoqo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai fai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuuoqo gioonna kiaapu ariinnee kua mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²¹Fai iqii sui ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. ²²Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivo ngiaunoo, tino fai voovoono ariiyara tinara: Na forofetaavai ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyyauvaa iikiaaravai. Anutuuoqo gioonna kiaapu ariinnee kua mmataama kiaiya unnakua tiraiyaano iya unnakua kua kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara ari vookara ari vookarai mmooriyyauvaa iikiaaravai. ²³Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai

(Matai 24:29-31; Rukaaso 21:25-28)

²⁴Ii kaayau maisa mmuaararai suai ivo taikano nnaagiai suaivaki suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too ²⁵aaki-apuaiyauvo ngiauvaudiri tasukua roo tuoo vino yaagueueqa mminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaravai. ²⁶Itaama vainai teeda Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono nama aakiidaadiri kaayau ari vookarai yaagueueqaivoota ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai. ²⁷Fai na aangeraiya titanai teeda mmuakiaa yosinnaiyauvaki nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiaiya rupi nuunaida vitada innasi ngiaaravee.

Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 24:32-35; Rukaaso 21:29-33)

²⁸Na yatari nnaammuayaivaudiri mmataama kiee tinai ngia rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuunuvo vainima nnikioonoo mmunni rainoo, kiaavai. ²⁹Mmuakaraama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo mmuanaa vainima vainaravai. ³⁰Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai. ³¹Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai

(Matai 24:36-44)

³²Hama gioonna kiaapu voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variayaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai. ³³Ngia hama na tiinara suaivaara arinaima teeda rikiaivaara tuqinnama mmannammanna haitatuukiatee. ³⁴Na tiinaraivo aa na mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee tinara kuaivaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoono ngieera vo yosinnaiyakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya mmooriivaa mmuaavai mmuaavai vitaama iya mmi kioo ari nnauvaki pikioo keegiana haitatuura kietaivaa tinoo: Eenoo iya haitatuukiane, ³⁵kiaa kioo ngieera ari voopi vioo kiaivai. Vioo kiakiai rikiaada inna ngiaammuauya ivo nninaraivaara hama rikieerama kiada variaaneema fai na tiinaraivaara ngia hama rikieerama kiada variaaravai. Fai na kisama upisiinara kannokannoonai tiinarannee? Vara na heena tammaana tiinarannee? Vara kakaraa tauraanaivo akua tinai na tiinarannee? Vara suaivo reera kinai na tiinarannee? Ivaaraida haitatuukiatee. ³⁶Na akiiraama tiinarainainnaata ngia vuru vairayaama varida kumimakakiaarainoo. ³⁷Na ngiiyara haitatuukiateera kiau kuaivaa mmuakiaayara kiaunoo: Tuqinnama haitatuukiatee, kiaunoo. Yisuuva itaa kua tiravai.

Vaidiia Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

14 Nnaaru Anutuugo Iyipadiri Yutayaa gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapooavaara iya buusa pinaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki iya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Iqii suai ivaa nneera suaivo vainima vauduu homo taara suaivaitana vairavai. Vauduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama hataumakinaa Yisuunna vitada ruputuaaree kiaa iida tunoo: ²Gionna kiaapuuya nuunaida kumimakaida rapivoora ta hama buusa nneera suaivaki Yisuunna utida ruputuaaravaivee, tiravai.

Gionnaivo heenna suuya suuda yoketaa vuvvaa Yisuunnayaa apiravai
(Matai 26:6-13; Yuvuaano 12:1-8)

³Tuduu Yisuuva yoosinna Betaniaivaki vaidi voovai nnutuuvo Simoonono nnaaru inna mmammaivau buunna hoovo vaa maafama kiooduu yoketaama varuuva nnauvaki hara kioo variravai. Hara kioo varioo yeenna nnoo varuduu gionna voovono nniravai. Vaa ivo sikau pinaivaadiri yookaama kioo heenna suuya suuda yoketaa vuuvo sikau tooriivaki vauvaa varoo numa nnuugaivaa rummua ruaimi kioo Yisuunna kieetaivau tusaa apiravai. ⁴Tusaa apuduu gionna kiaapu vooya iva inna uuvaa tooduu iya nnannatooduu ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aani-irainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa kagaari kiiinne? ⁵Ivo ivaa varoo vaidiia mmiitiri. Irisai kaayau sikau yanaiyauvaa (300) varoo gionna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee, kiaa kiada kaayau yaagueeqama inna tiravai. ⁶Tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pikiaatee. Ngia aaniiraida inna kiiannee? Ivo yamaa aataruvainno ni iinoo. ⁷Mmanna haipu gionna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada varikiai sikauyauvaa ngii iya mmiatainai mmiatee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo niyara iinee tiivaa iivaivee. ⁸Ivo na putinai vaidiia ni hakuaaraivaara yaata utuoo mmuaanaa ni mmammaivau tusaa apinoo. ⁹Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmikiai rikiada fai aa gionna aavo ii mmayaaya ivaatama rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai
(Matai 26:14-16; Rukaaso 22:3-6)

¹⁰Tuduu Yisuunna ngiaammuaau voovai nnutuuvo Yutaaso Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara iyasi viravai. ¹¹Vioo iyaata kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikau inna mmiaraivaara kua kiaa teerama kieeravai. Iya kua kiaa teerama kiooduu rikioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitatuuravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kua buusa Varaigiataivaa nneeravai
(Matai 26:17-25; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)

¹²Buainnonno tooduu Yutayaiya buusa nneeda bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneera tauraa suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara

sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki Yisuurua ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Ta dee nauvaki vida buusa Varaigiataivaa a nnaanaravaa aini teerakiaunannee? ¹³ tuduu rikioo Yisuurua ari ngiaammuaui taaravaitana titoo tunoo: Ngia vidada oro yosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida ¹⁴ teekio ivo nauvaki vinai rikiada ngieeta ivaki kuatee. Vida nau nakaaraivaata kiatee: Vaidi Vitairaivo tinoo: Dee nauvaki na ngiaammuauyaataama buusa Varaigiataivaa ta nnaanannee? tiivaivee, ¹⁵ tikio rikioo ivoono nau pinaivaa verenoovau vo nau voovai vaa rupi mmaataiyauvaa teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki titiini buusaivaa teerama kiaatee, ¹⁶ tuduu rikiada taaravaitana vidada yosinna pinaivaki vida Yisuurua tuu mminnaiyauvaa teeda buusa Varaigiataivaara nauvaki teerama kieeravai.

¹⁷ Teerama kioodoo heenauduu Yisuurua ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taaramootama nnida ¹⁸ nauvaki vida ngiari mmaataiyauvunu varida yeennaiyauvaa nneeda varuduu Yisuurua iyaata kua tiao tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri ngiaammuaui ni tasipama varioo yeenna nnaanara voovoono fai ni nnammutuuiya kooyaa ni vitainaravaivee, ¹⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuaui yaata utida kaayau ausa mmuaarareera tasipama varida mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Mo neenoonnee? ²⁰ tuduu rikioo Yisuurua iya kuaivaa sai tunoo: Ngia ni ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama fai ngiikidiri voovoono ni tasipama mmuaa yavaavakidiri mmuaavaugiataama ari yeennaivaa rabuuma nauvoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravai. ²¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa Na Vaidiivaa Mmaapuuvua ni nnammutuuiya vitainaravoono fai irisai maisaivaa varaanaravai. Aa vaidi aavaa hama ari kaano inna mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee, tiravai.

Yisuurua bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuaui mmiravai

(Matai 26:26-30; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²² Kiaa kioo homo ari ngiaammuauyaataama yeenna nnoo varioo Yisuurua bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuaui mmioo tunoo: Varaatee. Aanna ni mmativaivee, ²³ tuduu nau kioodoo iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuaui vuaina suuyaivaa mmuduu mmuakiaaya nneeravai. ²⁴ Nnaa kioodoo Yisuurua tunoo: Aanna ni kiauivai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiauivaa tusaanaravai. Fai tusaa kino rikioo Anutuuqo kua yeena rau kioo karaasa aataruuvo kooyaa vainaravai. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama fai na aavau kava vuaina suuyaivaa nnaanaravai. Vo suai voovaki na Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaravaa nnaanaravaivee, ²⁶ kiaa kioo iya Anutuuqaara kuaru voovai kiaa taika kiada taapi Oriveeta ivaura viravai.

**Petorooso hamavee tinaraiwaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai
(Matai 26:31-35; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)**

²⁷ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Anutuuqo tuu kuaivaa tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaaravaivee, tiivai. ²⁸ Fai itaama vainai na putino Anutuuqo ni tinai na kava diitee neenaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravee, ²⁹ tuduu rikioo Petorooso inna kua sai tunoo: Hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee, ³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraa nnaagiaivo akua tinai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, ³¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuduu ari ngiaammuaa mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

**Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki
yaaku vareeravai**

(Matai 26:36-46; Rukaaso 22:39-46)

³² Kiaa kiada iya yoosinnaivaa nnutuuvo Kisamanii vidada oro dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro yaaku varaanaravee, ³³ kiaa kioo Petorooso Yakooopo Yuvuaanainna vitoo viravai. Vioo kaayauma yaata utuduu inna yaata utuuvo hanigoo ari vookarauduu ³⁴ ari ngiaammuaa taaravoomaivaitana kiaa mmioo tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niyara aavau varida haitatuukiatee, ³⁵ kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo vainno yaaku varoo vo aataru voovoono vainno atau rino sa niisi ngiaiveeraivaara yaaku varoo tunoo: ³⁶ Ni Napoo, a mmuakiaa mmoorivai iiraivaa nakaaraikuavee. Mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraiwaara oooqo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikianee. Ai iikiataivaa iikianee, ³⁷ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo puaisakama vuru vaida varuduu Yisuuva iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Simoono, a vuru vakiannanee? Mo dataikiai a hama mmuaa suai voovau avu tee vairama kiee vakiannanee? ³⁸ kiaa kioo iya tunoo: Ngii inno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaida yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikioo nnabaivo muaraagainoo, ³⁹ kiaa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai. ⁴⁰ Kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiida rikiada vaa vairavai. Vuru vauduu Yisuuva iyaata kua tuduu sai kua kiaraiwaara iya kumimakairavai. Kumimakauduu ⁴¹ Yisuuva oro vooneetu yaaku varoo kava vara ranoo numa iya tunoo: Ngia homooda vuru vaida variaannee? Aikioovai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo vaa nninoo. ⁴² Taatee. Vaidi kooyaa ni vitainaravoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴³ Yisuuva homo kua tiao varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso ngioo kaayau vaidiia paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida inna tasipama nniravai. Vaa Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama iya titooduu Yisuunnasi nniravai. ⁴⁴ Yutaaso kooyaa inna vitainaraiivoono vaa mmuaanaa iya kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utida vitada kuatee, tiravai. ⁴⁵ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, kiaa kioo inna mmooteravai. ⁴⁶ Mmootooduu teeda vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisakama utu kiada vauduu ⁴⁷ vaidi voovoono ivau dioo vainno ari paipa avaikarauvaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaui voovai yaataivaa rutaka kieeravai. ⁴⁸ Rutaka kioodoo Yisuuva vaidiia tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? ⁴⁹ Mmuakiaa suai na nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Nnaaru Anutuuqaa kua fafaaraivo vaivaa ngia iikiavaa kaanaivo vakiaiveeraivaara aanna makee ngia iikiaano, tiravai. ⁵⁰ Tuduu rikiada ari ngiaammuaui mmuakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

⁵¹ Vuduu ngiaammuaui karaasa voovoono kati buruqa poosa nnaasu rau varoo Yisuunna nnaagiai vuduu vaidiia inna utuduu rikioo ⁵² iya yaakuuvaki buruqavaa pikioo taguaada ari toovau viravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Matai 26:57-68; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵³ Vuduu vaidiia Yisuunna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvakira vitada oro ivaki yapa kieeravai. Yapa kioodoo mmuakiaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi yokovaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nuunaida varuduu ⁵⁴ Petrooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo tooduu vaidi rapiraiya mmaanaivau ikiaivaa hara kiada ivaki varuduu Petrooso oro iya tasipama ivau varioo ivaata iya ikiaivara tootoka variravai. ⁵⁵ Varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna ruputikio putuaiveera kua pinaana inna yapaara uduu hama kua oyavootairavai. ⁵⁶ Kaayau gioonna kiaapuuya numa Yisuunnara unnakua tida airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁵⁷ Tuduu nnaagiai vooya diitada Yisuunnara unnakua tida tunoo: ⁵⁸ Ta rikiaunano ivo tinoo: Aa nuunaira nnau pinaa aavaa vaidiia heeka kiaa aavaa na havarata kino taaravooma suaivo taikanai rikiee hama vaidi yaakukidiri heekeera nnau voovai na heekaanaravaivee. Ivo itaa kua tiivaivee, ⁵⁹ kiaa kiada airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁶⁰ Tuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiia kieeta tuanaivoono diitoo mmuakiaaya vuutaivakidiri dioo vainno Yisuunna yaparainno tunoo: Iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannannee? Aa vaidi aaya mo dee kuavai aiki yapaavain-

nee? ⁶¹ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo variravai. Varuduu kieeta tuanaivo keenaa inna yaparainno tunoo: Ti Anutuuqo yoke-taivo ari Mmaapuuvaa mmataama kioovo aanna a ivonnee? ⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, aanna na Anutuuqaa Mmaapuuvo ivo ni mmataama kioovovee. Ivo yaagueeqa tuanaivovee. Fai ngia teekiai Na Vaidiiva Mmaapuuvoo inna yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee, ⁶³ tuduu rikioo kieeta tuanaivo Yisuuva tuu kuaivaara inna ausa pirisauduu ari yuu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee. ⁶⁴ Ivo ari avaikidiri koonnama tinoo: Na Anutuuqaa Mmaapuvaivee, tiivaa vaa ngia rikiaano. Ngia innara dataamaida yaata utuaanee? tuduu rikiaa iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivara fai inna aikioo ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁵ Kiaa kiada vooya Yisunnayaa kuaanuuvaa visida buruqaivaadiri inna oori nikiivaki hauma utida yaaku rurauma utida inna rida tunoo: Mmuakiaa kuavai rikiaannaivaa ti kuaa ti mmianee, tuduu vaidi rapiraiya inna vitada kaura puaaka tuduu ruputiravai.

Petorooso Yisunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-75; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Ruputuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu vaidi kieeta tuanaivaa mmoori vareera kiatanna voovoono ngioo varioo tooduu ⁶⁷ Petorooso ikiaivaara tootooka hara kioo varuduu kiatannaivo inna too nnaasu vainno tunoo: Eetama Nasareetaa vaidi Yisunna tasipama nookiannavaivee, ⁶⁸ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa ooqoo tuoo tunoo: E kianna kua oyaivaa na hama arinaima rikiaunoo, kua kioo oro keegiaivaki dioo vauduu ⁶⁹ mmoori varoo kiatannaivo inna too hanigia vaidi ivaki varuuya tunoo: Aa Yisunna tasipa nuaira ngiaammuu voovai dinoo, ⁷⁰ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tiravai. Tuduu kiisa suai taika kioodoo vaidi ivaki duuya Petoroosaa tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. Mo eeta Karirayaa diaa vaidikuavee, ⁷¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kuaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai ki-autiri. Anutuuqo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo: Aa vaidi ngia kuaa aavaa hama na tauvaivee, tiravai. ⁷² Iva tine tuu saivaata kakaraa nnaagiaivo akua tiravai. Akua tuduu Yisuuva tauraa inna kuaa mmuu kuaivo vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kuaa mmuu kuaivaa inna kuaa mmioo tunoo: Fai hama kakaraivo taaraneetu akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee. Itaa kua tuuvaara Petorooso rikioo inna ausaivo maisauduu rateeravai.

Vaidiiva Yisunna vitada Piratuusaasi viravai

(Matai 27:1-2,11-14; Rukaaso 23:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

15 Heenanaanna suaivo reera kioodoo vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vaidi kua mmaanna kuaa mmiraiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaa yaatama nuunaida kuakuaakua kuaa ivau safuuma kiada Yisunna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada vaidi Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai. ² Mmuduu too Piratuuso inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuanee? tuduu Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, inna kutaa kian-

nanoo, ³ tuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya pinaa vo kua vo kua iyauvaa innaki yapa kioodoo too ⁴ Piratuuso keenaa inna yaparainno tunoo: Mo iya kiaivaa a hama iya kuaivaa irisai tinarannee? Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa a rikiaannano datainnonnee? ⁵ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

⁶ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiatavaa nneera suaivaki vaidi oovi nnauvaki varuu voovaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yapara ruuvaa mmaanai titoodoo tuoo viravai. ⁷ Ii sui ivaki vaidi vovai nnutuuvo Paravaaso oovi nnauvaki hara kioo variravai. Iva ari saiyaata ngiari kieetaiyaatama rapira vaidi vooya ruputuduu putuuvaara kieetaiya iya vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo variravai. ⁸ Varuduu gioonna kiaapu kaayauya nuunaida numa Piratuusaa yaparaida tunoo: Ee iikiannaneema tiiyara iikiane, ⁹ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Ngia gioonna kiaapu Yutayaiyara dira vaidi kieetaivaa na ngiiyara yaata utuee sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? tiravai. ¹⁰ Vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya Yisuunnanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai.

¹¹ Iqii sui ivaki vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki nuaida varida yaagueeqama iya tunoo: Piratuusaa kiaa mmida kiatee: Yisuunna pikiee Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Itaa kua kiatee, ¹² tuduu itaama aayanna tuduu Piratuuso rikioo keenaa gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi ngia ivaara Yutayaiya kieetavee kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee? ¹³ tuduu rikiada iya kava aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, ¹⁴ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai iva iinnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, ¹⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya innara yoke-taavee tuuvaara Piratuuso Paravaasaa iyara oovi nnauvakidiri titoodoo mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu teeda iya inna ripiima kioodoo vooyaano yatari sagaivau haara inna vitada viravai.

Rapira vaidiiyaano Yisuunnara rairavai

(Matai 27:27-31; Yuvuaano 19:2-3)

¹⁶ Piratuusaa rapira vaidiiya Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivo vau yosinnaivau vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaaya tuduu nnida nuunaida ¹⁷ buruqa kookeevaa Yisuunna apu kiada yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyiravai. ¹⁸ Ruvuyu kiada innara unnakuavava ataa kua tida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee, ¹⁹ kiaa kiada yauvaa varada inna kieetaivau rida varida kuaanuuvaa innayaa visida toorivu yau hara kiada unnakua kiaa innara yoketaavaivee tiravai. ²⁰ Kiaa kiada innara raima kiada inna buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyu kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

²¹Iya vidada oro tooduu yoosinna Kureenavakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono aataruuvaugiataa yoosinnaivaki nninaree kiaa saidi numa iya tooduu iya inna teeda kua yaagueeqama inna tunoo: Eeta Yisuunna yatari sagaivaa apuane, tiravai. Ivo Aresadereeya Rupuuya gioovavee. ²²Iya Yisuunna vitada yoosinnaivaa nnutuuvo Korokataa viravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kieeta mmuyai ivaki vai yoosinnaivovee, tiravai. ²³Iya ivaki vida inna mmammaivo ruputuuki-aiveera vuainaavaata kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaatama varada Yisuunna mmuduu rikioo oooqo tiravai. ²⁴Oooqo tuduu rikiada inna vitada yuku yaakuuvaa yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isa-reeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai. ²⁵Iya inna pirima hoo suaivaki suaivo ngioo yaagueeqama teeravai. ²⁶Iya innaki kua yapa kioo kuaivaa oyaivaa kooyaa fafaara reeda tunoo: Inna aanna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai. ²⁷⁻²⁸Iya taara mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

²⁹Haara kioodoo gionna kiaapuuya yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidi innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida inna tunoo: Ai, a nuunaira nnau pinaivaa havarata kiee kava taaravooma suaivaki heekaanaravee kiannakuavee. ³⁰Aiyara yaata utuee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane, ³¹tuduu vaidi Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama mmuaikaraama iida innara raida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo ari vo gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivai. Hama yopeema ariinoo ari vitoo yoketaivau yapainoo. ³²Kii makee ta teekio Anutuuqo mmataama kioo vaidi Isarairaiya kieetaivo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta innara kutaavaivee kiaravaivee, tuduu taara vaidivaitana yatari sagaivaitanau haara kiiovaitanaatama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

³³Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeeravai. ³⁴Taika kioodoo Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Irooqi Irooqi rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuuqo, ni Anutuuqo, dataama vaiki ai ni pikiaannanee? tiravai. ³⁵Yisuuva aayanna tuduu rikiada gionna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Rikiaatee. Ivo Irayaannara aayanna tino, ³⁶tuduu rikioo vaidi voovoono seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookaravuaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo seera hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa tunoo: Ngia ivau iiki ai ta teekio Irayaava tuma inna vitaanee kiaa tiinai ta taaravaivee, ³⁷tuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo putiravai.

³⁸Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutuuvakidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. ³⁹Vuduu vaidi

rapiraiya kieetaivo Yisuunna yatari sagaivaa oyai vunningiaa dioo vainno Yisuuva itaama putuuvaa too tunoo: Aa vaidi aavo Anutuuqaa Mmaapu tuanaavaivee, ⁴⁰ tuduu gioonna vooya ngieeradiri dida vaida rooru Yisuunna tooya voovai nnutuuvo Saromiiva voovai Makataraa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaava voovai vaidi karaasa Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaava dida vaida Yisuunna teeravai. ⁴¹ Yisuuva yoosinna Karirayaa nuau suaivaki iya inna nnaagiai nuaida innara tuqin-neeravai. Iyaata gioonna vooya vaa Yisuunna tasipama Yerusareema nnuuyaatama ivaki dida vaida Yisuunna teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁴² Yutayaiya turau kati varira suaivo vainima vauduu teeraira suaivaki upisipisino varuduu yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidi voovai nnutuuvo Yoosiipo Piratuusaasi viravai. ⁴³ Yoosiipo kua safuuma yeena raira vaidivai. Ivo vaidi tuanaavai varioo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaara faannairavai. Turau kati varira suaivo vainima vauvaara iva Piratuusaasi vioo hama innara aatuurama kioo vioo Yisuunna nnabaivaa varaanaraivaara inna yaparairavai. ⁴⁴ Yaparaduu Yisuuva vaa putuuvaara Piratuuso nnikiarainno ari rapira vaidiivaa tuduu innasi numa duduu inna yaparainno tunoo: Vaa Yisuuva putiinee? ⁴⁵ tuduu rikioo Yisuuva putuuvaara inna kua mmuduu rikioo Yoosiipaa tunoo: Yisuunna nnabaivaa varanee, ⁴⁶ tuduu rikioo Yoosiipo oro buruqa poosa hokobaivaa varoo numa Yisuunna nnabaivaa hitu kioo rurauma varoo oro hakuaara oonauvaa vaa hatata teerama kioovaki yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kieeravai. ⁴⁷ Ramuunnaama kioodoo Makataraa gioonnaivo Mariaavaata Yoosiipaa kaano Mariaavaatama dida vaida Yisuunna nnabaivaa hau kioovaki teeravai.

Yisuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-8; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

16 Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kioodoo yoosinna Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama Yakoopaa kaano Mariaavaata Saromiivaatama ngiari iira mmooriivaara yaata utida mminnaa kupu takua roosuuyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada oro Yisuunna mmammaivau siika kiaaree kia viravai. ² Sudaqaaki heenanaanna vida tooduu suaivo reera kioodoo Yisuunna hau mmata nnau yoosinnaivau vida varida ³⁻⁴ mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaara ngiari kua mmi ngiari kua mmiida tunoo: Gioono mmata nnau keegiaivaki vai sikauvaa tiini feenaanaranee? kua kiada reeri tooduu vaa sikau pinaivaa keegiaivakidiri feena kioodoo vauduu ⁵ gioonnaiya oonau aakiaivaki vida oro tooduu vaidi karaasa voovai buruqa poosa hokobaivaa uyu kioovo yaaku yaadudainningiaa hara kioo varuduu teeda nnikiaraduu ⁶ iva iya tunoo: Sa nnikiarakiatee. Nasareetaa vaidiivaa Yisuunna vaidiia yatari sagaivau haara kioodoo putuuvaaraida ngia buaama rada nookiaano. Vaa ivo diitaivai. Hama aavaki vainoo. Vaidiia inna yapa kua aavaki taatee. ⁷ Ngia oro ari ngiaammuayaata Petoosaatama kua mmida kiatee: Ivo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Fai ngia oro ivaki inna taaravai. Vaa nnaaru ivo mmuai kuaivaa ngii gaa ngii miravaivee. Itaa kua iya kua mmiatee, ⁸ tuduu rikiada mmaanai tiida mmata nnauvakidiri pikiada seenada kaayau nnikiaraida biribiriima rada nniravai.

Nnida varida iya aatuuvaara hama gionna kiaapuuyaatama kua tira kua seemuaa viravai.

Yisuuva Makataraa gionna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai

(Matai 28:9-10; Yuvuaano 20:11-18)

⁹((Sudaqaki heenanaanna upisi saivaata Yisuuva ari putuuvakidiri diitoo tauraa Makataraa gionnaivaa Mariaanna avuuvau kooyaa diravai. Ii gionna ivaakidiri nnaaru Yisuuva mmagia maisa yaaku saivai karasaidiri taarama titooduu viravai. Ivoono Yisuuva inna avuuvau kooyaa duuvaara ¹⁰oro inna tasipama nuau gionna kiaapuuya ivaara kooyaa kiaa mmiravai. Iya ratada varida ausa mmuaararoo tasi-pama variaivaki ¹¹Yisuuva kava diitoo hara kioo varuu kuaivaata ivo inna avuuvau kooyaa duu kuaivaatama iya kiaa mmuduu rikiada unnakuavaivee, tiravai.

Yisuuva ari nnaagiai nuauvaitana avuuvau

kooyaa diravai

(Rukaaso 24:13-35)

¹²Nnaagiai iyakidiri taara vaidivaitana aataruuvau vida varida tooduu Yisuuva ari vookaruu mmammaivaata iya too vauduu teeda ¹³kava vara ranada ngiari seenaiya kiaa mmuduu rikiada unnakuavaivee tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁴Yisuuva nnaagiai ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yeenna nneeda varuduu tuma iya avuuvau kooyaa diravai. Duduu teeda vauduu Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai. Gionna kiaapuuya inna teeda numa iya kiaa mmuduu rikiada hama ngiari tinniiyauvo rusitoduu hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvo iya tuu kuaivaa varoovaa Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai. ¹⁵Iva iya kiaa mmioo tunoo: Eeyaa yoosinnaiyauvaki ni mmayaaya yoketaivaa varada nuaida mmuakiaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee. ¹⁶Gionna kiaapu voovoono ari ausa mmuduuyaivaa hanigoo niyara kutaavaivee tioo nnoori apiraivaa varano fai Anutuuqo inna vitaanaravai. Gionna kiaapu voovoono hama ari ausa mmuduuyaivaa hani-gioo hama niyara kutaavaivee tino Anutuuqo inna yaparaira suaivaki irisai mai-saivaa inna mmimaravai. ¹⁷Gionna kiaapuuya niyara kutaavaivee kiaiya yaagueeqaivo iya tasipanai aa mmoori ari vookarai aayauvaa iikiaaravai. Fai iya ni nnu-tuuvaa tikiyai vaidiiya aakiaivaki mmagia maisaiya variaya kuaaravai. Fai Mman-nasa yoketaivo iya tasipama varinai ari vo kua vo kuaivaa kuaaravai. ¹⁸Fai iya ya-paiyauvaa utikio iya gutinai hama putuaaravai. Fai kapikarai nnooriivaa vaidiiya nneeda putiraivaa iya nneeda fai hama putuaaravai. Fai iya gionna kiaapu nniita-reeraiyayaa yaaku utikiai hama putuaaravaivee, tiravai.

Anutuuqo Yisunna vitoo ngiau aapu viravai

(Rukaaso 24:50-53; Aposoroo 1:9-11)

¹⁹Udaanga Yisuu Kirisiiva iyaata kua kiaa taika kiooduu Anutuuqo inna vi-too ngiau aapu yapa kiooduu inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo variravai. ²⁰Varuduu ari ngiaammuauya vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida

varida inna mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaa rada nuairavai. Nuauduu Udaanga Yisuu Kirisiiva iya tasipama uduu rikiada ari vookarau mmooriyauvaa uduu gionna kiaapuuya teeda tunoo: Aanna Anutuuqaa kuaivo kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.))

Rukaasoona Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Rukaaso Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva Yutayaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraata mmuakiaa mmatavau variyaiyaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraatama Rukaaso reeravai. Udaangaivaa Mmannasa Yoketaivo Yisuunna mmataama kioovoono Anutuuga mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu mmanna haipuuya kiaa mmianeeraivaara inna mmataama kieeravai. Aa yanaa aavaki sirigairavaaraata yaaku vareeraivaaraatama Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaaraata gioonnaiya Yisuunna mmooriivaa iiraivaaraatama Anutuugo gioonna kiaapuyya mminnamminnaa maisaiyuvaa rugaivaaraatama vai kuaivo yaagueeqavai vaivai.

Toosa hareera kuavai

1 Boo Tiopiri-o, a vaidi nnoonna yoketaakuavee. Yisuuva ti tasipama var-
ioo ivo mmoori uu mmayaayiyuvaa kaayau vaidiiya yaata utida haku-
ataraatarama fafaara reeravai. ²Vaidiiya Yisuuva toosa hara uu mmooriivaa teeda
inna mmayaayaivaa rikiada kiaa mmuuya inna mmooriivaa teeda ti kiaa ti mmu-
vaa iya hakuataraatarama fafaara reeravai. ³Fafaara rooduu neeta iyauvaara yaata
utuee rikiee fafaarama i mmiauvaara ni yoketainoo. Na hokoba sui iya roo kua
mmuakiaayuvai haitatuuma tee aa fafaara aavaa na rikiee verepidiri oyaivaudiri
safuuma fafaarama i mmiaunoo. ⁴A Yisuuva uu mmooriivaa rikiaannaivaara ku-
taavaivee kianeraivaara na aa fafaara aavaa safuuma fafaarama kiee i mmiaunoo.

Aangeraivo Yuvuaanaa mmatoosuaivaara tiravai

⁵Herooto vaidi Yutayaiya kieetavai varuu suaivaki kati Anutuugaara puara
hudeera vaidiivaa nnutuuvo Sakariaaso hara kioo variravai. Inna oyai kiisaivaa
nnutuuvo Aviaava ari nnaataivaa nnutuuvo Irisaveeto mmuaa oyai pinaivaa nnutu-
uvo Aroonaa oyaivakidiri diiteeravai. ⁶Ivaitana Udaanga Anutuuga avuuvau yoke-
taama hara kiada varida inna kua mmaanna tuu kuaivaata iva tuu kua mmuaki-
aayauvaatama rikiada yoketaama iiravai. ⁷Irisaveeto hama nnaakara mmateera kati
varuduu hama ivaitana nnaakaraataduu eeyaavaitana yotera ngiaabai kieeravai.

⁸Sakariaasoota ari tasipama mmoori varooyaatama nuunaira nnau pinaivaki
ngiari mmoori vareera suaivo nnduu Sakariaaso Anutuuga avuuvau ari kati puara
hudeera mmooriivaa iiravai. ⁹Ivo iinnonno tooduu tupaa ari seenaiya iirayaama
mmoori varoo vaidiiya iida tooduu Sakariaasaa nnutuuvo vairavai. Vauduu too
ivo yatari rana suuda yoketaa vuvvaa varoo Udaanga Anutuuga nuunaira nnau
pinaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki vioo yeena tapiivaki ivaa mmuturinara
viravai. ¹⁰Vioo varuduu yatari rana mmuturira suaivaki kaayau gioonna kiaapu-
uya mmaanai duuya yaaku varada varuduu ¹¹oro tooduu Udaanga Anutuuga
aangeraa voovoona tuoo yatari rana mmuturira yeena tapiivaa yaadudainningiaa
doo vauduu ¹²too Sakariaaso pinaama aatuunno ari vo vuayaatavai utuoo pinaama
biribiriiravai. ¹³Biribiruuduu aangeraivo tunoo: Sakariaaso, sa aatuunna varianee.
Vaa Anutuugo i yaaku vareera kuaivaa rikiaivai. Kiisa sui i gioonnaivo Irisaveeto

i mmaapuvai mmataanaravai. Fai mmatanai eenoo inna nnutuuva Yuvuaano kiane. ¹⁴Fai itaino i ausaivo yoketainai a sirigainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuyaatama inna mmatoovaara fai sirigakiaaravai. ¹⁵Fai ivo Udaanga Anutuuqaa avuuvau nnoonna vaidivai varinaravai. Sa tino too ivo vuaina nnooriivaata kapikarai nnooriivaatama nnaivee. Ari mmatai suaivakidiri Mmannasa Yoketaivo fai inna aakiaivaki varioo suvuainaravai. ¹⁶Fai ivo gioonna kiaapu Isarairaiya tinai rikida fai kaayau saiyaano hanigiada Udaanga Anutuuqaa kuaivaa keenaa rikiaaravai. ¹⁷Fai ivo Udaangaivaa tauraa vioo nnaaruaa vaidi forofetaa Irayaanna roosiima fai yaagueueqama varinaravai. Fai ngiari kookiaiya voovau varikiai ngiari mmaapuuya voovau varikiai fai yapooma ivoono iya tinai teeda mmuaavau yoketaama variaaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa rikidaata yaatareeraiya fai ivo iya tinai hanigiada safuuma variyai tinni yoketaira aataruuvau nnaasu variaaravai. Ivo gioonna kiaapuuya tinai iya ngiari Udaangaivo nninaraivaara teerakiaaravaivee, tiravai.

¹⁸Tuduu rikioo Sakariaaso tunoo: Dataama na i kuaivaa rikino kutaavai vainarannee? Na ngiaabai kiauko ni naataivo yotera kiainoo, ¹⁹tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Gavirieerovee. Na Anutuuqaa avuuvau diaunoo. Ivoono ni titaikiai tiee aa na kua kiau mmayaaya yoketaa aavaa i kiaa i mminara tummuuvai. ²⁰Hama a ni kua aavaara kutaavaivee kiannanoo. Anutuuqo mmataama kiai suaivaki fai ni kuaivaa kaanaivo vainaravai. A hama ni kuaivaara kutaavaivee kian-naivaara fai hama a kua tinaravai. Fai a kua seemuaa varieennanna fai na i kiaa i mmiau kuaivo kutaavai vainai rikiee fai a kava kua tinaravaivee, tiravai.

²¹Gioonna kiaapuuya mmaanai Sakariaasaara faannaida varida ivo hokoba sui nuunaira nnau pinaivaki varuuvaara yaata utida varuduu ²²ivo mmaanai tuoo hama iyaata kua tira kua seemuaa varuduu iya yaata utida tunoo: Vaa ivo mmannasa ari vookaraivaa nuunaira nnau pinaivaki taivaivee, tuduu rikioo ivo hama yopeema iya kua sai tirainno mmanna yaakuuvaadiri iya vita vitairavai.

²³Vita vitauduu yapooma nuunaira nnau pinaivaki ari mmoori varoovo taikooduu rikioo ari nnauvakira viravai. ²⁴Vioo vioo oro hara kioo varududuu nnaagiai ari naataivo Irisaveeto nnaakara sunnainno yaaku sai kuraagavai ari nnauvaki nnaasu hara kioo variravai. ²⁵Hara kioo varioo tunoo: Udaanga Anutuuqoono niyara yoke-taavaivee kiaa kioo nnaakaraivaa ni mikiai hama na gioonna kiaapuuya avuuvau mmannammanna mmamma maisakiauvai. Vaa taika kiaivaivee. Irisaveeto itaa kua tiravai.

Aangeraivo Yisuunna mmatoovaara tiravai

²⁶Irisaveeto kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai nnaakara sunnainno varuduu Anutuuqo aangeraivaa nnutuuvo Gavirieeraa titooduu ivo tuoo mmata Karirayaa vau yoosinna Nasareeta ivakira viravai. ²⁷Vioo kiaatanna hama vaidi tasipama varuuvaa Anutuuqaa kuaivaa kiaa mminara viravai. Davutiinna oyaivakidiri diitoo ngiaammuaavuaa nnutuuvo Yoosiipo ii kiaatanna ivaa varaanara kuaivaa kiaa teerama kieeravai. Ii kiaatanna ivaa nnutuuvo Mariaavavee. ²⁸Aangeraivoonoo numa inna tunoo: A yoketaamainna variannanee? Udaanga Anutuuqo i too kaayauma aiyaara yoketainoo. Ivo i tasipama varinoo, ²⁹tuduu rikioo Mariaava aangeraivo tuu kuaivaara ari vo vuayaatavai utuoo oyaivaara kaayauma yaata utiravai. ³⁰Yaata utuduu rikioo aangeraivo Mariaanna tunoo: Mariaa-o, sa

aatuukianee. Anutuuqo a variannaivaa too kaayauma aiyara yoketainoo. ³¹Fai yapooma a nnaakara sunnainna mmaapuvai mmata kiee inna nnutuuvaa Yisuu-vavee kianee. ³²Fai ivo kieetavai varinai gionna kiaapu mmatayaiya innara ki-aara: Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravai Mmaapuvovee, kiaravai. Udaanga Anutuuqo tino fai ivo ari nnaakunna Davuitiinna mmaataivau kieetavai varinaravai. ³³Fai ivo tupatupaa Yakoopaa uru nnaakaraiyara dinaravai. Dioo vainono fai hama inna diraivo taikaanaravaivee, tiravai.

³⁴Tuduu rikioo Mariaava aangeravai tunoo: Na kiaatannavai variee hama na vaati varuvai. Na dataama kiee nnaakara sunnainannee? ³⁵tuduu rikioo aangeravai inna sai tunoo: Mmannasa Yoketaivoota Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravai yaagueeqaivootama i rummua apinaravai. Itaama vaikiyai a nnaakara sunnaakiannaivaara gionna kiaapuuya i nnaakaravaara kaaara: Ivo yoketaa tuanaa ari vookaravai. Ivo Anutuuqaa Mmaapuvavee, kiaravai. ³⁶Ai nnayaanna Irisaveetaara yaata utuee rikiaanee. Ivo hama nnaakara mmatainoo ki-aavo ivo yoteravai varioo vaa nnaakara sunnainoo. Inna kuraagaivo yaaku saivai sainaidiri mmuaavai vaa taikainoo. ³⁷Anutuuqo inna mmuakiaa mmoori aataruvai iira nakaaravai fai ivo iinnee kaa kioo fai aikiooma iinaravaivee, ³⁸tuduu rikioo Mariaava inna sai tunoo: Na Udaanga Anutuuqaa mmoori varau kiaatannavaivee. Kii ivo a kianna kuaivaa ni iikiavee, tuduu rikioo aangeravai inna pikioo viravai.

Mariaava oro Irisaveetaa tasipama variravai

³⁹Vuduu nnaagiyai kiisa suaivo taika kioodoo Mariaava diitoo taapi suvuau yoosinnaivakira akiairauduu vioo vioo oto Yutayaa mmataivaki vau yoosinna ki-isa voovakira viravai. ⁴⁰Vioo vioo oro Sakariaasaa nnauvaki vioo tooduu Irisaveeto ivaki varuduu too inna tunoo: A yoketaamainna variannannee? ⁴¹tuduu rikioo Irisaveeto Mariaanna kuaivaa rikioo saivaata inna nnaakaravai inna ausaivaki korokoroovai. Korokorooduu Mmannasa Yoketaivo inna yaagueeqama tasipama varuduu ⁴²ivo pinaa kuavai tioo inna tunoo: Anutuuqo aiyara yoketaivai mmuakiaa gionnaiyara yoketaivai yaataravai. Ii i nnaakara a mmataanara ivaara Anutuuqaa yoketainoo. ⁴³A ni Udaangaivaa kaano variannaikua aaniira a niyara yaata utuee niisi ngiannano ni yoketainne? ⁴⁴A niisi ngiee niyara yoke-taavee kiannani na rikiau saivaata ni nnaakaravai inna yoketaikio korokoroonoo. ⁴⁵Anutuuqo i kaa i mmu kuaivaa kutaa iinaravee kiannaivaara Anutuuqo aiyara yoketaikiyai a yoketaakiannano, tiravai.

Mariaava Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai

⁴⁶Tuduu Mariaava tunoo:

Ni Udaangaivaara kaayauma ni yoketainoo.

⁴⁷Anutuuqo aataru maisaivakidiri
ni vitaanaraivaara ni yoketainoo.

⁴⁸⁻⁴⁹Na mmanna kiaatannavai variee
inna mmoori varee variauvaara
niyara yaata utiivaara ni yoketainoo.
Anutuuqo yaagueeqama variivoono
ari vookarai aataruuvaa niyara iivaara
mmuakiaa gionna kiaapu aa ta variaunnaiyaata

nnaagiai variaaraiyaatama
 niiyara yoketaaavee kiaravai.
 Anutuuqaa nnutuuvo yoketaa tuanaa
 ari vookaravai vaivai.

⁵⁰ Nnaaru varuuyaatama
 aanna makee ta variaunnaiyaata
 nnaagiai variaaraiyaatama
 Anutuuqaara mmuduuya rikio
 fai Anutuuqo iyara boo tinaravai.

⁵¹ Gioonna kiaapuuya ngiariiyara mannaka tida
 ngiariiyara nnaasu yaata utuuya
 Anutuuqo yaagueeqama iya titooduu
 vida raubiriida variravai.

⁵² Anutuuqo vaidi kieeta yaagueeqauya
 vitoo aduoo yapeeravai.
 Vaidi kumina aduoo varuuya
 vitoo aruoo yapeeravai.

⁵³ Gioonna kiaapu yeenna rauya
 ivo yeennaiyauvaa iya mmuduu iya suvuairavai.
 Gioonna kiaapu hoona suvuauya
 ivo titooduu kuminaya viravai.

⁵⁴ Ari kua kutaivaa nnaaru ti taato nnaakukiaiya
 kiaa mmuuvaa iinno
 ari mmoori vareera gioonna kiaapu
 Isarairaiya tasipama varuduu
 iya yoketaama variravai.

⁵⁵ Ivo Aparahaamaaraata
 ari uru nnaakaraiyaraatama
 hama taunniravai.

Iyara tupatupaa boo tiravaivee.

⁵⁶ Mariaava itaa kua kiaa taika kioo Irisaveetaa tasipama varioonnonno taar-
 avooma kuraaga taa kioo ari yoosinnara viravai.

Irisaveeto Yuvuaanaa mmateeravai

⁵⁷ Mariaava vuduu Irisaveeto nnaakara mmataanara suaivo vainima nnuuu
 mmaapuvai mmateeravai. ⁵⁸ Mmata kioodoo mmuaa yoosinna varuuyaata ari seena
 tuaniyaatama Anutuuqo innara kaayauma boo tuduu nnaakaravvaa mmata kioo
 kuaivaa rikiada inna tasipama sirigairavai.

⁵⁹ Sirigama kioodoo varududuu suaivo yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo
 nnuuu rikiada gioonna kiaapuuya nnaakaravvaa mmammaivaa hatokaara nnida
 ari koonna nnutuuvaa Sakariaaso innara kiaara uduu ⁶⁰ ari kaanoono ooqoo tioo
 tunoo: Sa itaa kua kiatee. Inna nnutuuvo Yuvuaanovee, ⁶¹ tuduu rikiada inna
 tunoo: Hama i seena voovoono aa nnutu aavaa varaivaivee, ⁶² kiaa kiada iya ngiari
 yaakuuyauvaadiri koova inna nnutuuvaa kiaiveera mmata mmatairavai. ⁶³ Mmata
 mmatauduu too Sakariaaso yanaivau fafaara raanaravvaara tuduu oro varada inna
 mmuduu fafaara roo tunoo: Inna nnutuuvo Yuvuaanovee, tuduu rikiada mmuaki-

aaya kaayauma nnikiarairavai. ⁶⁴Iya nnikiarau saivaata Sakariaasaa mmaakiriivo korooduu kava kua tiao Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai. ⁶⁵Tuduu inna seena mmuakiaaya nnikiaraida aatuuda variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaa mmataivau kaayau taapi suvuauvaki varuuya ii mmayaaya ivaa rikiada kaayau kua tiravai. ⁶⁶Kua tida ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aa nnaakara aavo yokeenno fai dee mmoorivai iinarannee? kiaa kiada Udaanga Anutuuqo inna tasipama varuuvaa rikiada itaa kua tiravai.

Sakariaaso Anutuuqaa kuaivaa kiaa kookieeravai

⁶⁷Nnaakaravaa koonna Sakariaasaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuai kioodoo iva nnaagiari varinarivaara kuaivaa kiaa kookieema kioo tunoo:

⁶⁸Kii ta gioonna kiaapu Isarairaiya

Udaanga Anutuuqaara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaaravee.

Ivo ari gioonna kiaapuuya ti tasipama iinno

ti mminnamminnaa maisaiyauvaa

irisaivaa yapaivaara ta innara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaaravee.

⁶⁹Vaa ivo ari mmoori vareera vaidiivaa Davuitiinna

oyaivakidiri vaidi voovai vita yapa kiaikio

fai ivoono yaagueeqama varioo ti vitoo

aataru yoketaivau ti yapaanaravai.

⁷⁰Ivaara Anutuuqo nnaaruaa vaidi

forofetaa yoketaa tuanaiya

ari kua kutaivaa kiaa mmioo tunoo:

⁷¹Na ngii nnammutuaiya yaataree

mmuakiaa gioonna kiaapuuya

hama ngiiyara mmuduuya ruaiya yaataraanaravaivee, ⁷²kiaa kioo tunoo:

Na ngii taato nnaakukiaiyaara boo kiaivaara

na kua kiaa teerama kiaivaa fai na iinaravaivee.

Na kua yoketaa tuanaivaa yeena rau kioovaa

iya kiaa mmuuvaa hama taunnukiaanaravaivee,

⁷³⁻⁷⁵kiaa kioo ti nnaakunna Aaparahaamaa

ari kua kutaivaa tiyara tunoo:

Na iya nnammutuaiya yaataree

yoosinna yoketaivaki iya yapa kinai

mmuakiaaya ngiari varira suaivaki

iya ni mmooriivaa varada

hama aatuuda variaaravai.

Iya yoketaama safuuma ni avuuvau variaaravaivee.

Anutuuqo itaa kua tiravai.

⁷⁶Sakariaaso itaa kua kiaa kioo ari mmaapuuvaa tunoo:

Ni maapu-o, eenoo Udaangaivaa tauraa viee

innani aataruuvaa teerama kinai

fai gioonna kiaapuuya aiyara kiaara:

Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai

yaataravaa forofetaakuavee, ⁷⁷ tiki ai
 a gioonna kiaapuuya kiaa mmiee tinara:
 Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa
 Anutuuqaa kiaa kookieema kikio
 fai ivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa
 ruga kioo ngii vita yoketaivau
 yapaanaravaivee, tinaravaivee.

⁷⁸ Ivo ngiau aapuuvakidiri
 mmeekia tai vaidiivaa titano tuoo
 mmuakiaaya tiyaa taanaravai.

⁷⁹ Gioonna kiaapu vooya upisiivaki varida
 putiraivaara aatuukiaiyayaa
 taiveeraivaara titano tiinaravai.
 Ivoono fai ti vitoo
 ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa
 ti vitaakiaiveera titano tiinaravaivee.
 Sakariaaso itaa kua tiravai.

⁸⁰ Itaa kua kiaa kioo varuduu ari mmaapuuvo varioonnonno yokeema kioodoo
 rikioo inna mmuduuya riraivo pinaama Anutuuqaa vauduu ivo koo mmuyai
 gaanga yoosinnavaki varioonnonno gioonna kiaapu Isarairaiya avuuvau kooyaa
 nninara suaivaara faannairavai.

Yisuunna mmateera kuavai

(Matai 1:18-25)

2 Ii Yuvuaanaa mmattoo suai ivaki yoosinna Rooma diaa vaidi kieeta pinaa voovai
 nnutuuvo Akusuuva gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya nnu-
 tuuyauvaa raateeraivaara ari ngiaammuauya titoodoo inna kuaivaa varada nuaira-
 vai. ² Ii toosa hara kioo nnutuuyauvaa reera suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Kurini-
 aaso yoosinna Suriaa gioonna kiaapuuyara diravai. ³ Doodoo gioonna kiaapuuya
 ngiari diitada nnuu yoosinnaiyauvakira vida ngiari nnutuuyauvaa raateeraivaara
 viravai.

⁴ Voodoo Yoosiipo Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta ivakidiri
 pikioo Yutayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivakira viravai. Ii
 yoosinna ivakidiri nnaaruaa vaidi kieeta Davuitinna kaano inna mmateeravai.
 Yoosiipo Davuitinna oyaivakidiri diitoovaara ivakira viravai. ⁵ Yoosiipo ari nnaata
 kua kiaa kioovaa nnutuuvo Mariaava vaa nnaakara sunnauvaatama vitoo ngiari
 nnutuuvaitana raateeraivaara viravai. ⁶⁻⁷ Vidada oro Pitiriheema variaaraivaara
 tooduu vaa vida nnida vaira nnauvo suvai kioodoo taaravaitana puaraiya yeenna
 nneera nnauvaki variravai. Varuduu Mariaava nnaakaraivaa mmataanara suaivo
 nnuduu ari mmaapu ngarunna mmata kioo too buruqaivaadiri rurauma kioo
 puaraiya yeenna nneeraivaki yapeeravai.

Aangeraivo puara sipisiipara haitaturaiya Yisuunnara kiaa mmiravai

⁸ Iqii yoosinna ivaa tooyaivaki puara sipisiipara haitaturaiya heenaki mmuyau
 koovau puara sipisiipaiyara haitatuuda variravai. ⁹ Haitatuuda varuduu Udaan-
 gaivaa aangeraivo iyasi tuuduu Udaangaivaa mmeekiaivo iyayaa ruvuahooduu

teeda pinaama aatuuravai. ¹⁰ Aatuuda varuduu aangeraivo iya tunoo: Sa aatuuki-atee. Rikiaatee. Na aapi tiee kua yoketaivaa mmuakiaa gionna kiaapuuya kiaa mminai rikiada ivaara sirigakiateeraivaara ngiisi tummuauvaivee. ¹¹ Aa heena aavaki Davuutiinna yoosinnaivaki gionna voovoono nnaagiai ngii vitaanara vaidi-ivaa vaa mmataivai. Vaidiivaa Anutuuqo mmataama kioovaa nnutuuvo Udaanga Yisuu Kirisiinna ngiini mmataivai. ¹² Fai ngia ni kuaivaara taara yaata utida ngien-geenoo oro taatee. Teekio vaa nnaakaraivaa buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapa kiaikio vaivaa teeda fai ngia kiaara: Kua kutaavaivee, kiaravaivee.

¹³ Aangeraivo itaa kua tuu saivaata kaayau aangeraa vooyaata tiida inna tasipama iida varida Anutuuqaara kua yoketaivaa tida tunoo:

¹⁴ Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai
yaataravaa oyai ari vookaraivo vainoo.

Gionna kiaapu mmatayaa variaya

Anutuuqo iyara yoketaiya

inna ausa nuufaivo iya tasipama vakiaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kiada iya pikiada ngiau aapu vuduu teeda puara sipisiipara haitatuura vaidiyya ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Vikiai ta oro Pitiriheema ivaki Udaangaivo aangeravaa tikio tuma ti kiaa ti mmii mminnaivaa taara kuaaravee,

¹⁶ kiaa kiada akiairauduu oro tooduu Mariaaya Yoosiipooya hara kiada varuduu nnaakaraivo puaraiya yeenna nneeraivaki vairavai. ¹⁷ Vauduu teeda nnaakaraivaara aangeraivo iya kiaa mmuu kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. ¹⁸ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapuuya puara sipisiipara haitatuura vaidi-

iya tuu kuaivaara pinaama yaata utiravai. ¹⁹ Yaata utuduu Mariaava iya tuu kua mmuakiaavai mmannammanna yaata utu kioo nnaasu variravai. Hama taunniravai.

²⁰ Puara sipisiipara haitatuura vaidiyya kava vara ranada vida aangeraivo iya tuu kuaivaa kaanaivaa toovaaraata mmuakiaa kuavai ivaara tuuvaa rikioovaaraatama kua yoketaivaa Anutuuqaara kiaa rada viravai.

Yisuunna nnutuuvaa kooyaa tiravai

²¹ Yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo taika kioodoo rikiada iya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokada inna nnutuuvaa tunoo: Yisuuvavee, tiravai. Nnaakaraivo kaanaa ausaivaki hama varuu suaivaki inna nnutuuvaa aangeraivo itaa kua tiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki varuuya Yisuunna teeravai

²² Gionnainya vaa nnaakaraiya mmata kiada kabaa nnauvaa pikiada kava vara ranada ngiari nnauvaki nnida yoketaama varuuvaa Udaanga Anutuuqaa mmaanna tuu kua voovai vairavai. Yoosiipooya Mariaaya ii mmaanna tuu kua ivaa iikiaara suaivo nnuduu rikiada Yerusareema vida ngiari nnaakaraivaa Udaangaivaa mmiaara viravai. ²³ Ii mmaanna tuu kua ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya ngi-ingii mmaapu ngaruuyauvaa vitada ni mi kiada kiatee: Inna ainiyauvaivee, kiaa kiada niini yapaatee, tiravai. ²⁴ Yoosiipooya Mariaaya Anutuuqaa mmaanna tuu kua voovai vauvaa iikiaara vida ngiaamma mirunna taaramannee vuaheenna roosuu nnaakaraivaitana varada hudaara viravai.

²⁵ Vuduu vaidi yoketaa voovai yoosinna Yerusareema varuuvaa nnutuuvo Simioono ivo Anutuuqaa mmayaayaivaara yaagueeqainno Isarairaiya vitaanara vaidiivaara faannainno varuduu Mmannasa Yoketaivoono inna tasipama variravai.

²⁶ Vaa tauraa Mmannasa Yoketaivo inna kiaa mmioo tunoo: Fai hama a putirainna mmannammanna hara kiee variee Isarairaiyara Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaa tee nnaagiai putinaravaivee, tiravai. ²⁷ Nnaagiai Mmannasa Yoketaivo Simioonaa yaagueeqama tasipooduu rikioo ivo nuunaira nnau pinaivaki oro hara kioo varuduu Isarairaa gioonna kiaapuuya tupatupaa mmaanna tuu aataruuvaa iirayaama Yisuunna kaano koovaitana iikiaara inna vitada nnuduu ²⁸ Simioono Yisuunna sootu pabaanama tu kioo vainno Anutuuqaara kua yoketaivaa tioo tunoo:

²⁹ Udaanga-o, a nnaaru kua kutaa tunnaivaa

aanna vaa na taunoo.

Fai na i mmoori vareera vaidiivo

ausa nuufa tasipama putinaravai.

³⁰ Ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa

vaa na ni avuuvadiri taunoo.

³¹ Eenoo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani

inna teerama kiaannaivo tiivaa

makee na tauko nninoo.

³² Ivo mmeekia taivaa roosiima

gioonna kiaapu ngiari voopinaiya

yoketaa aataruuvaa kooyaa vitainaravai.

Vitaama kinai ii gioonna kiaapu Isarairaa

iyakidiri diitaivaara

mmuakiaa gioonna kiaapuuyaano

iyara kua yoketaivaa kiaravaivee.

Simioono itaa kua tiravai.

³³ Tuduu Yisuunna kaano koovaitana Simioono tuu kuaivaara nnikiarauduu

³⁴ Simioono kua yoketaivaa iya kiaa mmi kioo nnaakaraivaa kaanaa Mariaanna tunoo: Aa nnaakara aavaa Anutuuqoono mmataama kiai aavaara gioonna kiaapu Isarairaiya fai vooya inna mmooka hanigia mmikiai vooya innara yoketaakiaaravai. Anutuuqo innaadiri atau roosiima yapa kinai fai gioonna kiaapuuya innara maisa kua tikio rikioo ³⁵ fai ngiari yaatana vai kuaivo kooyaa vainaravai. Paipaivo avaikaraivaa roosiima fai mmuaararaiivo i aakiaivaki nninaravaivee. Simioono itaa kua tiravai.

³⁶ Gioonna forofetaa voovai nnutuuvo Anaava ivo Asereenna oyaivakidiri diitoo varuuvaa koonna nnutuuvo Panueerovee. Ivo vaatiivaa varoo inna tasipama varuu nuanuuvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana taika kioodoo vaatiivo putiravai.

³⁷ Putuduu too muaadavai hara kioo varududuu kaayau nuanu (84) taika kioodoo ivo yotera kieeravai. Yotera kioo hama ivo nuunaira nnau pinaivaa pikieerama kioo ivo heenaivaa pataivaa nuunama kioo Anutuuqaa ari ausa mmuduuyaivaa mmioo vo suai vo suai yeennaivaa pikioo kati varioo Anutuuqaara yaaku vareeravai.

³⁸ Simioono kuaivaa kiaa taika kioo suaivaki ivo ngioo nnaakaraivaara Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo innara gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Anutuuqo titano tuoo Yerusareemaiya yookaama kioo vitoo yoketaivau yapaanara vaidiivaara mmuakiaa gioonna kiaapu innara faannauya ivo nnaakaraivaara kiaa mmiravai.

Yoosiipooya Mariaaya kava Nasareeta viravai

³⁹ Kiaa mmuduu Yoosiipooya Mariaaya Udaanga Anutuugaqaa mmaanna tuu aataruuvaa iima taika kiada kava vara ranada ngiari yoosinna Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta viravai. ⁴⁰ Oto ivaki varuduu nnaakaraivo yokeenno pinaa kioodoo inna tinniivo ari vookaraduu Anutuugo innara kaayauma mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

Yisuuva ngiaammuu kiisavoono nuunaira nnauvaki kua tiravai

⁴¹ Vo nuanu vo nuanu Yisunna kaano koovaitana Yerusareema vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneeravai. ⁴² Nnaagiai Yisunna nuanuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana taika kioodoo teeda iya vida Yerusareema Varaigiataa buusaivaa ngiari nneerayaama nnaara viravai. ⁴³ Oro iya varida yeenna nneedada yapooma yeenna nneera suaiyauvo taika kioodoo iya ngiari yooqee kava vara ranada viravai. Vida varuduu ngiaammuu kiisa Yisuuva homo Yerusareema variravai. Varuduu kaano koovaitana hama innara rikieeraida ⁴⁴ ivo ngiari seena gioonna kiaapuuya tasipama vaa kuainoo kiaa kiada mmuaa suaivai vidada heenauduu innara buaidada tooduu hama ivo ngiari seenaiyaata ngiari oyaiyaatama tasipama variravai. ⁴⁵ Hama iya tasipama varuduu iya kava vara ranada Yerusareema nnida innara buaakiaara nniravai. ⁴⁶ Nnida innara buaidada tooduu taaravooma suaivo taika kioodoo ivo iya too vairavai. Vaa ivo nuunaira nnau pinaivaki vaidi Yutayaiya vitaira vaidiiyaatama varioo iya kuaivaa rikioo ivaara iya yaparairavai. ⁴⁷ Yaparaduu rikiada mmuakiaaya inna kua rikiooya inna tinni ari vookarauvaidiri iya sai tuuvaara nnikiarairavai. ⁴⁸ Nnikiaraida ivau varuduu kaano koovaitana numa inna teeda kaayauma nnikiaraida yaaku vuatavuataida varida kaano tunoo: Ni maapu-o, a aaniira ti pikiee itaama nookiannanee? Rikiaanee. I koovaata neetama pinaama ti ausaivaitana mmuaararaikiai ta pinaama aiyara buaama rada nookiaunnaano, ⁴⁹ tuduu rikioo iva sai tunoo: Mo ngia aaniiraida niyara buaama rada nookiaannee? Na inna aikiooma ni Napoonna nnauvaki hara kiee variauvaa hama ngia tuqin-nama teeda rikiaannee? ⁵⁰ tuduu rikiada ivo iya tuu kuaivaa hama iya arinaima rikieeravai.

⁵¹ Hama iya rikiooduu Yisuuva iya tasipama vara ranoo vioo Nasareeta varioo iya kuaivaa rikiooduu ari kaanoono inna kuaivaata inna mmooriivaatama ari yaata tinniivaki yapeeravai. ⁵² Yisuuva yokeenno varuduu ari tinniivo ari vookaraduu gioonna kiaapuuya innara yoketauduu Anutuugootama innara yoketairavai.

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kuaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Yuvuaano 1:19-28)

3 Vaidiivaa nnutuuvo Tiperiaava Roomaaya kieetavai dioo vainno nuanu yaakuuvaitana yuku saivai taika kioodoo homo ivo iya kieetavai diravai. Duduu vaidiivaa nnutu vuaivo Podiiva vuaivo Piratuuso gioonna kiaapu Yutayaiyara duduu Herooto gioonna kiaapu Karirayaiyara diravai. Duduu inna vayaava Piriipo gioonna kiaapu Iturayaiyaraatama mmata pinaivaa nnutuuvo Tarakonitiinga ivaki varuuyaraatama duduu vaidi Rusaniiva gioonna kiaapu Avireneyara diravai. ² Ii suai

ivaki vaidiivaitana Anasaaya Kayapaaya Anutuuqaara kati puara hudeera kieetavaitana variravai. Iqii suai ivaki Sakariaasaa mmaapuuvu Yuvuaano koo mmuyai gaangaivau varuduu Anutuuqo ari kua mmayaayaivaa inna kiaa mmiravai. ³ Kiaa mmuduu rikioo Yuvuaano mmuakiaa yoosinnayauvai nnoori Yorotaana siriivau vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada nnikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee. ⁴ Ivo itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ari yanaivau fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau
diao vainno aayanna roo tinara:
Ngia ngii kieetaivaara aataruuvaa teerairavaa
roosiima ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraida safuuma kiaatee.

⁵ Mmuakiaa hoonuruuyauvaa rummua apida
mmuakiaa taapiiyauvaa hanuu varadu kiaatee.
Oo rakau numa rakau vai aataruuyauvaa
hanuu safuuma kiada
aataruuvau sikauyauvo vaiyauvaa teeda
hanuu suoda kiaatee.

⁶ Fai itaikio Anutuuqo gioonna kiaapuuya vitoo
aataru yoketaivau yapaanaravaa
fai mmuakiaaya taaravaivee, tinaravaivee.
Yisayaava itaa kua kiaa fafaara reeravai.

⁷ Kaayau gioonna kiaapuuya nnida Yuvuaano nnoori ti apuaiveera kiaa innasi nnuduu rikioo Yuvuaano tunoo: Ngia gioonna kiaapu maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai Anutuuqo irisai maisavaa ngii minaraivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee? ⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa hanigiada mmoori yoketaivaa iikio kaanaivo kooyaa vainaravai. Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti nnaakuvavee. Ta aikiooma variaunnano, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuuqo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaravai. ⁹ Aanna makee Anutuuqo irisai maisavaa mmnaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna yaparaida tunoo: Mo dee mmoori-vai ta iikiaarannee? ¹¹ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono yaapa taaravaitana vaivoono voovai hama yaapaataivaa mmiaivee. Gioonna kiaapu voovoono yeenna vakiaivoono ari seenaiyaatama nnoo mmiaivee. ¹² tuduu rikiada vaidi sikau takiisa vareeraiya Yuvuaano iya nnoori apuaiveera nnida inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, teetaatama aaniivai iikiaarannee? ¹³ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sikauyauvaa ngii kieetaiya safuuma ngii giaa ngii miaivaugiataama varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida oro hayuuma varaatee, ¹⁴ tuduu rikiada rapira vaidiyya inna yaparaida tunoo: Mo tee mo. Ta aaniivai iikiaarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sa gioonna kiaapuuya ruputida iya unnakua tida iya sikauyauvaa mmuara

varaatee. Ngii mmoori irisai sikauyauvaara sa momonakiatee. Inna aikioovaivee kiatee, tiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara faannaida varida mmuakiaaya pinaama Yuvuaanaara yaata utida tunoo: Aanna Anutuuqo mmataama kioo vaidivonnee? ¹⁶ tuuvaara Yuvuaano iya mmuakiaaya tunoo: Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivo ni nnaagiai nninaraivoono nnoonna vaidivai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiese utu radaanaravai. Fai ivoono Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiya ngii aakiaiyauvaki varinaravai. Hama ausa hanigiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa iya mminaravai. ¹⁷ Ivoono ari savoora roosiivaadiri vuuuta iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio rikioo iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio iyauvaa varoo ari yeenna yapa kieera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikia hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai

(Matai 3:13-17; Marakaa 1:9-11)

¹⁸ Yuvuaano itaa kua kua kioo ari vo kua ari vo kuaivaatama kuainnama kioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kuaa mmiravai. ¹⁹⁻²² Kiaa mmioo gioonna kiaapuuya nnoori apu taika kioo nnaagiai Yisuunnaatama apu taika kiooduu rikioo Yisuuva yaaku varoo varuduu too ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Mmanasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvonoo tuoo tuoo tuma innayaa variravai. Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuuqaa kuaivo tuoo tunoo: A ni Maapu tuanaakuavee. Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

Herooto mmoori maisaivaa uuvaara Yuvuaano inna tuduu rikioo Herooto inna vitoo oovi nnauvaki inna yapa kieeravai. Vaa Herooto ari vayaanna nnaataivaa Herootiaanna mmuara varoovaraatama ari vo mmoori maisamaisauyauvaa uuvaraatama Yuvuaano inna tiravai. Herooto kava vo mmoori maisa voovai inno Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kieeravai.

Yisuunna nnaakukiaiya nnutuyauvaivee

(Matai 1:1-17)

²³ Tauraa toosa hareera suaivaki Yisuuva nuainno gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa kuaa mmiaa roo nuau suaivaki inna nuuuvo vaidi voovai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vairavai. Gioonna kiaapuuya innara yaata utida tunoo: Inna Yoosiipaa mmaapu tuanaavaivee, tiravai.

Yoosiipaa koova Eriiva

²⁴ Eriinna koova Matataava

Matataanna koova Riviiva

Riviinna koova Merikiiva

Merikiinna koova Yanaiva

Yanainna koova Yoosiipo

²⁵ Yoosiipaa koova Matatiaava

Matatiaanna koova Amooso

Amoosaa koova Naumo

- Naumaa koova Esiriiva
Esiriinna koova Nagaiva
- ²⁶ Nagainna koova Mataava
Mataanna koova Matatiaava
Matatiaanna koova Simeeva
Simeenna koova Yosekeeva
Yosekeenna koova Yotaava
- ²⁷ Yotaanna koova Yovuaanaano
Yovuaanaanaa koova Resaava
Resaanna koova Seruvavereeva
Seruvavereenna koova Seratiereeva
Seratiereenna koova Neriiva
- ²⁸ Neriinna koova Merekiiva
Merekiinna koova Adiiva
Adiinna koova Kosaamo
Kosaamaa koova Eremadaamo
Eremadaamaa koova Ereeva
- ²⁹ Ereenna koova Yosuaava
Yosuaanna koova Eriesereeva
Eriesereenna koova Yoriimo
Yoriimaa koova Matataava
Matataanna koova Riviiiva
- ³⁰ Riviinna koova Simioono
Simioonaa koova Yutaava
Yutaanna koova Yoosiipo
Yoosiipaa koova Yonaamo
Yonaamaa koova Eriakiimo
- ³¹ Eriakiimaa koova Meriaava
Meriaanna koova Menaava
Menaanna koova Matataava
Matataanna koova Nataano
Nataanaa koova Davuitiiva
- ³² Davuitiinna koova Isaiva
Isainna koova Yoveteeva
Yoveteenna koova Buaaso
Buaasaa koova Saramoova
Saramoonna koova Nasoono
- ³³ Nasoonaa koova Aminataapo
Aminataapaa koova Araamo
Araamaa koova Ariniiva
Ariniinna koova Eseroono
Eseroonaa koova Pereseeva
Pereseenna koova Yutaava
- ³⁴ Yutaanna koova Yakoopo
Yakoopaa koova Isaako
Isaakaa koova Aparahaamo

Aaparahaamaa koova Taraava
 Taraanna koova Nakoroova
 35 Nakoroonna koova Serukuuva
 Serukuunna koova Reguuva
 Reguunna koova Peregeeva
 Peregeenna koova Evereeva
 Evereenna koova Seraava
 36 Seraanna koova Kainaano
 Kainaanaa koova Arapasataava
 Arapasataanna koova Seemo
 Seemaa koova Nuvuaava
 Nuvuaanna koova Ramekeeva
 37 Ramekeenna koova Metusaraava
 Metusaraanna koova Inooko
 Inookaa koova Yareeto
 Yareetaa koova Marereeva
 Marereenna koova Kainaano
 38 Kainaanaa koova Enosoova
 Enosoonna koova Seeto
 Seetaa koova Ataamovee.
 Ataamo inna Anutuuqaa mmaapuuvoovee.

Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai
(Matai 4:1-11; Marakaa 1:12-13)

4 Yisuuva nnoori Yorotaanaivakidiri kava vara ranoo nnuduu Mmannasa Yoke-taivo inna aakiaivaki suvuau kioo inna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ²Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaki ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno taanee kiaa inna yaparairavai. Yaparaududuu Yisuuva mmuakiaa suaivai hama yeenna nneerama kioo kati hara kioo varududuu suaivo taika kiooduu pinaama inna yeenna rairavai.

³Yeenna rauduu rikioo Sataango Yisuunna tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aavaa tino too hanigioo yeenna bereetavai vakiaivee, ⁴tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nnaasu nneeda iyauvaara yaata utikio hama iyauvoono iya mmanasaiyauvaa yaagueeqainaravaivee, tiivaivee.

⁵Tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo verepi vioo mmuakiaa yoosinna mmataivau vauyauvaa akiairaama inna vitainno ⁶inna tunoo: Aa yoosinna aayauvaara Dianeera yaagueeqaivaa na i mminai tee a dinaravai. Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vaiyauvaa fai na i mminaravai. Anutuuqo vaa aa mminnaa aayauvaa ni mivaivee. Fai na vaidi voovai ni miataivaa fai na inna mminaravai. ⁷Fai a ai ausa mmuduuyaivaa ni minai na aa mminnaa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee, ⁸tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I Udaanga Anutuuqaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee.

⁹Ivo itaa kua tuduu rikioo Sataango inna vitoo Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee tiee

aavaudiri suairoommu kие mmatayaa kuanee. ¹⁰ Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuuqo ari aangeraiya titanai aiyara haitatuukiaaravaivee, ¹¹ tikio

vo kua voovai vainno tinoo: Ai yukuuvaa sikauyaadiri rusimmaurivoora kиаa iya ngiari yaakuuyauvaadiri suoodaa i sootu utuaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee, ¹² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuuqaa iinna taanee, tiivaivee, ¹³ tuduu rikioo Sataango Yisunna mmuakiaa kuavai yaparainnonno rikioo inna pikioo viravai. Mo vo suai kava inna yaparainaraivaara ivo faannainno variravai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai

(Matai 4:12-17; Marakaa 1:14-15)

¹⁴ Mmannaasa Yoketaivo yaagueeqama Yisunna tasipooduu too kava vara ranoo Karirayaa voodoo kиаapuuya iva uu mmooriivaara mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kиаa mmuduu rikieeravai. ¹⁵ Rikiooduu ivo ngiari nuunaira nnauyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kиаa mmuduu rikiaada iya innara kua yoketaivaa tiravai.

Gioonna kиаapu Nasareetaiya Yisunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Marakaa 6:1-6)

¹⁶ Yisuuva ari yokoo yoosinna Nasareetaivakira vioo vioo oro ivaki varioo kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki ari virayaama vioo ivaki variravai. Varioonnonno diitoo Anutuuqaa kua fafaaraivaa yaarinara uudeau ¹⁷ vaidi voovoono nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaanna yanaivaa inna mmuduu varoo yanaa hovekauvaa raduda kioo kuaivaara buainnonno tooduu inna too voodoo too yaaruoo tunoo:

¹⁸ Na mmayaaya yoketaivaa

gioonna kиаapu mmanna haipuuya

kиаa mmianeeraivaara

Udaangaivo ni mmataama kиаivai.

Ivo itaama ni mmataama kиаivaara

inna Mmannaasaivo niiki varinoo.

Gioonna kиаapu oovi nnauvaki variaya

mmaanai kuateeraivaara

na iya kиаa mminalaivaara

ivo ni titaivai.

Gioonna kиаapu avu huruutaiya

kava avu taateraivaara ni titaivai.

Gioonna kиаapu mmuaararaiyauvo

iya suvuaiya tino too

iya mmuaararaiyauvo taikaiveeraivaara ni titaivai.

¹⁹ Ii suai ivaki Udaangaivo

gioonna kиаapuuya vitoo

aataru yoketaivau yapaanaraivaara

iya kиаa mmianeera

ni titaikiai na tummuauvaivee.

²⁰ Yisuuva Anutuuqaa kuaivo itaama vauvaa jaarummua taika kioo yanaivaa kava hovekama kioo yanaa haitatuura vaidiivaa mmi kioo variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki varuuya inna teeda nnaasu vauduu ²¹ Yisuuva iya tunoo: Anna makee na kuaivaa jaaruu saivaata kaanaivo vainoo, ²² tuduu rikiada mmuakiaaya innara kua yoketaivaa tida ivo kua ari vookarauvaa tuuvaara pinaama yaata utida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Anna Yoosiipaa mmaapuvai. Mo aaniira ivo itaa kua tiinee? tiravai.

²³ Yisuuva iya tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai ta tupaa tira kua voovai ngia ni tida kiaara: A tutaqaa roosiima aiyara tuqinnaanee, kiaravee. Ii ngia itaa kua kiaa kua oyaivaa ni tida kiaara: A iikiannani ta rikiaunna mmooriivaa a yoosinna Kapanauma iikiannaneema a yokeekianna yoosinna aavaki iikiane. Fai ngia ni itaa kua kiaravee. ²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Kua kutaa tira vaidi forofetaivara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiya hama innara yoketaakiaavai. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi Irayaava varuu suaivaki gioonna muaada kaayauya Isarairaa mmataivau variravai. Varuduu taaravooma nuanuuvo taika kiooduu vo nuanuvai tammaivaki hama vatiivo ruduu hama yeennaatauduu mmuakiaa yoosinna varuuya yeenna rairavai. ²⁶ Iya yeenna rauduu hama Anutuuqo vaidi forofetaa Irayaanna titooduu vioo Isarairaa gioonna muaadaiyara tuqinneeravai. Ivo vioo Sitoonaa mmataivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Sarepataa ivaki varuu gioonna muaadaivaa nnaasu tuqinneeravai. ²⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Iryaava varuu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapu kaayauya mmamma buunna hooya roosuuya variravai. Anutuuqo hama iya tuqinneeravai. Suriaa vaidiivaa nnutuuvo Naimaanaa nnaasu tuqinneeravaivee, ²⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki suvuauya inna kuaivaara iya ausa nniitarooduu ²⁹ diitada inna utu raririida yoosinna tooyavau vida taapiivau ngiari yoosinnaivo vauvau vitada vida mmutuuvaidiri feena oogavau kagaari kiaara iiravai. ³⁰ Kagaari kiaara uuduu too ivo kati iya aakiidaadiri ari kuanee tuudaa viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

Yisuuva titeeravai

(Marakaa 1:21-28)

³¹ Yisuuva kava vara ranoo vioo vioo yoosinna Kapanauma Karirayaa vau yoosinnaivaki oro varioo Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmiravai. ³² Kiaa mmuduu rikiada ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tuuvaara gioonna kiaapuuya nnikiarairavai. ³³ Nnikiarauduu vaidi voovai inna aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki varioo pinaama kai tioo mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: ³⁴ Ai, Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuuqaa vaidi yoketaa tuanaakuavee, ³⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tiee kuanee, tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa ruputuduu iya avuuvau vioo varoo mmataivau vauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri pikioo vioo kiooduu hama inna mmammaivo nniitareeravai. ³⁶ Hama nniitarooduu mmuakiaa gioonna kiaapu-

uya teeda nnikiaraida ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Mo aa vaidi aavo aanii kuavai ari vookarai kua aavaa tiinnee? Ivo yaagueeqa vaidivai vaidi kieetaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaanoo,³⁷ tuduu rikida gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiasa vaini vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuya Yisuuva uu mmooriivaara kiasa mmuduu rikieeravai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Matai 8:14-17; Marakaa 1:29-34)

³⁸ Yisuuva nuunaira nnauvakidiri pikioo Simoonaa nnauvaki vioo tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu pinaama ikiyananaa tooduu iya innara Yisunna kiasa mmiravai. ³⁹ Kiasa mmuduu rikioo oro inna mmaataivaa vainivau dioo vainno inna ikiyananaa taivo taikaiveera tuduu taikooduu akiairauduu diitoo yeennaivaa iya mmiravai.

⁴⁰ Mmuduu rikioo suaivo haatapooduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena nniitaroo ari vookara ari vookarauya vitada Yisunna nnuuduu too iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo mmuakiasa tuqinneeravai. ⁴¹ Tuqinnooduu gioonna kiaapuuya aakiyaiyauvakidiri mmagia maisaiyauvo iya pikiada tiida vida tunoo: A Anutuuga Mmaapu tuanaakuavee, tuduu rikioo Yisuuva iya yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Sa kua kiatee, tiravai. Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidivai varuivaara mmagia maisaiya arinaima teeda rikieeravai. Iya innara itaama teeda rikioovaara Yisuuva iya ooqoo tiravai.

Yisuuva Yutayaiya mmayaaya yoketaivaa

kiasa mmiravai

(Marakaa 1:35-39)

⁴² Patauduu Yisuuva diitoo yoosinnaiyauvaki pikioo oro kumina mmata voovau variravai. Varuduu gioonna kiaapuuya innara buaama rada nuaidada tooduu iya too vauduu teeda ivo iya pikieevoora kiasa ooqoo kiaaree kiasa uduu ⁴³ Yisuuva iya tunoo: Na Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa nuaina variee vo yoosinna vo yoosinna variaa gioonna kiaapuuyaataama kiasa mmianeera Anutuugo ni titooduu na tiiravaivee, ⁴⁴ kiasa kioo nuainno varioo Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki varioo Anutuuga mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuu tauraiyara maavee tiravai

(Matai 4:18-22; Marakaa 1:16-20)

5 Vo suai Yisuuva nnoori haruungaivaa nnutuuvo Genesareeta siriivau dioo vainno Anutuuga kua yoketaivaa tioo varuduu gioonna kiaapuuya Anutuuga kuaivaa rikiaara iida varida ngiari feena ngiari feenaida varida inna suvairavai. ² Inna suvuau kiada uduu iva tooduu kanuu taaravaitana inna too vauduu vaa nakaaraiya utu raririima rada siriivau yapa kiada oro ngiari utua vaaheeyauvaa finida variravai. ³ Finida varuduu Yisuuva kanuu voovaki karoo dioo vainno ivaa nakaaravaa Simoonaa yaparainno tunoo: Ai kanuu aavaa feenano nnoori tooyan-nigiataa kuaivee, tuduu rikioo feena kiooduu vuduu Yisuuva ivaki varioo gioonna kiaapuuya mmayaayaivaa kiasa mmiravai.

⁴Kiaa mmi taika kioo Simoonaa tunoo: Ai kanuuvaa kava feena kino nnoori haruunga tammaa ivau vinai eenoo ai seenaiyaatama ngiingii utua vaaheeyauvaa varada ivaki kagaari kikio vinai tavauyauvaa varaatee, ⁵tuduu rikioo Simoono sai tunoo: Nnoonna-o, ta heenagieena puruaunnono hama tavauyauvo ti tainoo. Mo inna aikioo a tinai tee na kava utua vaaheeyauvaa kagaari kiaanaravaivee, ⁶kiaa kioo ivo ari seenaiyaatama ngiari utua vaaheeyauvaa varada oro kagaari kioodoo vuduu tavauyauvo iya utua vaaheeyauvaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya utua vaaheeyauvo takeekiataama uduu ⁷ngiari seena tavau vareera vooya vo kanuuvaki varuuyara rootu maavee tida tunoo: Numa ti tasipama tavau aayauvaa varaatee, tuduu rikiada nnuduu taara kanuuvaitanaki tavauyauvo fuugiaama kioo vauduu kanuuvaitana mmeepi nnoori aakiaivaki kuataama iiravai. ⁸Kuataama uduu Simoono Petrooso ivaa too Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Udaanga-o, ni mminnamminnaa maisaivo ni suvuai vaara ni pikiee kuaanee. ⁹Petrooso ariyara nnikiarainno itaa kua tiravai. Ivootama mmuakiaa vaidi iya inna tasipooyaatama kaayau tavauyauvaa varoovaara ngiariyara nnikiarairavai. ¹⁰Nnikiarauduu Simoonaa vuaivaitana Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoo-paya Yuvuaanayaatama nnikiarairavai. Nnikiarauduu Yisuuva Simoonaa tunoo: Sa aatuunna varianee. Fai yapooma a tavau vareerayaama a gioonna kiaapuuya vitee niisi nninaravai. Fai a mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai rikiada fai ni nnaagi ai ngiaaravaivee, ¹¹tuduu rikiada varada vida kanuuvaitanaakidiri nnoori siriivau reemi rada ngiari mminnaa mmuakiaayauvai pikiada Yisuunna nnaagi ai viravai.

Yisuuva vaidi buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Matai 8:1-4; Marakaa 1:40-45)

¹²Vo suai voovaki Yisuuva vo yoosinnavaki varuduu vaidi buunna hooya mmamma roosuuvoo innasi nniravai. Numa Yisuunna too inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee, ¹³tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti vaidiivaa mmammaivau utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvo taikeravai. ¹⁴Taika kioodoo Yisuuva yaagueeqama inna kiaa mmioo tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu vooya kiaa mmianee. Akiiraama viee Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaama kiee i mmammaivo kava yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, ¹⁵tuduu rikioonnaata Yisuuva uu mmooriivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu kaayakaayau Yisuuva iya kiaa mmuu kuaiyauvaa rikiaara nnida ivo ari vookara ari vookarau nniitarooya tuqinnaiveeraivaara innasi nniravai. ¹⁶Iya itaama uduu suai vooyauvaki Yisuuva iya pikioo kumina mmata vooyauvaki varioo yaaku varaanara viravai.

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai

(Matai 9:1-8; Marakaa 2:1-12)

¹⁷Vo suai Yisuuva gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kiaa mmioo varuu suai voovaki Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaataama diitada

mmuakiaa yoosinna Karirayaa vauyauvakidiri nnida mmuakiaa yoosinna Yutayaa vauyauvakidiri nnida yoosinna Yerusareemaivakidiriaatama nnida ivaki variravai. Ivaki varuduu Udaangaivo vaidi nniitarooya tuqinneera yaagueeqaivaa Yisuunna mmuduu innaki vairavai. ¹⁸ Vauduu vaidi vooyaano vaidi yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuuva varuu nnauvakira nnida Yisuunna vunnigiataa yapaara nriravai. ¹⁹ Nnida toduu gioonna kiaapuuya Yisuunna suvuau kioodoo hama iya inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootauduu teeda nnauvau karada tausiivaa rabara kiada gioonna kiaapuuya aakiaivaki Yisuunna vunnigiataa yuku yaaku putuu vaidiivaa kegeennaivaa utida reemma kioodoo tiiravai. ²⁰ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ²¹ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama ngiari yaata tinniiyauvaki kuaivaa yaata utida tunoo: Dee vaidivoono ariiyara yaata utuoo Anutuuga roosiima kua tiinnee? Hama vaidi voovoona yopeema vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugo ari mmuaavoona vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee, ²² tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngiingii yaata tinniiyauvaki itaama yaata utida kua kiaannee? ²³ Dee kuavai yoketainnee? Dee kuavai ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinarannee? ²⁴ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Na i kiaa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuane. ²⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata iya avuuvau vaidiiivo diitoo ari kegeennaivaata varoo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo ari nnauvaki viravai. ²⁶ Vuduu teeda gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Ai, makee hama ta taunna mmoori ari vookaravaa ta taunnaano, tiravai.

Yisuuva Riviinna maavee tiravai

(Matai 9:9-13; Marakaa 2:13-17)

²⁷ Tuduu Yisuuva mmaanai vioo toduu vaidi sikau takiisa vareeraivaa nnutuvo Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki variravai. Varuduu too Yisuuva inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, ²⁸ tuduu rikioo Riviiva diitoo ari mminnamminnaa mmuakiaavai pikioo Yisuunna nnaagiai viravai.

²⁹ Yapooma nnaagiai Riviiva Yisuunnani buusaivaa ari nnauvaki iima kioodoo kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata ari vo gioonna kiaapuuyaatama iya tasipama yeenna nneeravai. ³⁰ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya Farisaiya mmemmaaki varuuyaatama Yisuunna ngiaammuauya tasipama kua tida yaagueeqama ooqoo tida tunoo: Mo ngia aaniira sikau takiisa vareera maisa vaidiiyaatama mmaanna tuu kuaivaa katokeera gioonna kiaapu maisaiya tasipama yeennaivaata nnooriiivaatama nnaannee? ³¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavaivee. ³² Hama na tiee tinai gioonna kiaapu yoketaama variyai hanigiada yoketaama variateera na tiiravai. Na tiee gioonna kiaapuuya mminnam-

minna maisa suvuaiya tinai hanigiada yoketaama variateeraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Marakaa 1:18-22)

³³Tuduu gioonna kiaapu vooyaano Yisuunna tunoo: Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya makemakee iya Anutuuqaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada kati varida yaaku varada variaavai. Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama mmuaikaraama iikiaavai. Mo i ngiaammuauya kati yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama nneeda variaanoo, ³⁴tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Mo yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. Fai iya nnaaravai. ³⁵Fai suai voovai nninai rikiada vaidiyya kieevatiivaa vitada rupertikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravaivee, tiravai.

³⁶Yisuuva itaa kua kiaa kioo mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono karaasa buruqaivaa rapasi kioo varoo oro nnisiivaki funnivai. Fai itaino karaasa buruqa rapasi kiaivo maisaino karaasa buruqa araivoota nnisiivootama fai hama mmuaakaraivai vainaravai. ³⁷Hama gioonna kiaapu voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiaa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino karaasa vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino rikioo puara nnabaivo maisainaravai. ³⁸Karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaivee. ³⁹Gioonna kiaapu voovoono vuaina suuyaivaa vaa hokobama vaivaa nnoo karaasa iima kiaivaara hama mmuduuyua ruaivai. Ivo tinoo: Hokobama vaivaara ni yoketaano, tiivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Vaidiyya kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai

(Matai 12:1-8; Marakaa 2:23-28)

6 Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuuita mmooriivaki nuaida varuduu ari ngiaammuauya vuuitaivaa iiraiyauvaa rasuku kiada utu sisaama kiada nnabaiyauvaa feena pikiada kaanaiyauvaa nneeravai. ²Nneeda varuduu rikiada vaidi Farisai vooya iya teeda tunoo: Ai, mo ngia aaniira ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa hatokaannee? ³tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuutiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuutiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo ⁴Davuutiivaano Anutuuqaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuuqaanee kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmudu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuuqaanee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduata Davuutiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatoka kiada nnooduu hama Anutuuqo ooqoo tiravaivee, ⁵kiaa kioo iya tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Matai 12:9-14; Marakaa 3:1-6)

⁶Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo varuduu vaidi voovai yaaku yaadudaivo sorogainno taminnumaunnuunno vuuvo ivaki variravai. ⁷Ivaki varuduu kua mmaanna kiasa mmira vaidiiaata Farisai vaidi vooyaata Yisuuva kati varira suaivaki gioonna kiaapu yuku yaaku maisauya tuqinnaarannee kiasa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai. ⁸Teeda vauduu Yisuuva iya yaatana vau kuaivaa rikioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aapi iya avuuyauvunu dianee, tuduu rikioo diitoo numa dioo vauduu ⁹Yisuuva mmuakiasa gioonna kiaapuuya tunoo: Na ngii yapaaraiaunoo. Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinnee? Vara ta mmoori yoketaivaa iikiaarannee? Vara ta mmoori maisaivaa iikiaarannee? Vara ta vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara ta vaidiivaa ruputikio putinarannee? ¹⁰kiasa kioo mmuakiasa haitatuuma too vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaakuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketauduu ¹¹vaidi kua mmaanna kiasa mmiraiyaata Farisaiyaatama ivaa teeda pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu Yisunna iikiaara inna mmaara kuaivaa ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida teerama kieravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieravai
(Matai 10:1-4; Marakaa 3:13-19)

¹²Ii suai ivaki Yisuuva taapiivaura vioo vioo oro varioo heenagieena Anutuugaara yaaku vareeravai. ¹³Yaaku varooduduu patauduu varioo gioonna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya ngiateera tuduu innasi nnuuu mmayaaya yoketaivaa varada nuaira ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana nnutuuyauvaa kooyaa tiravai. ¹⁴Voovai nnutuuvaa Simoono tiravai. Yisuuva inna nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai. Voovai Petoroosaa kataivaa nnutuuvaa Adiriaaso tioo voovai nnutuuvaa Yakoopo tioo voovai nnutuuvaa Yuvuaano tioo voovai nnutuuvaa Piriipo tioo voovai nnutuuvaa Batoromaivavee tioo ¹⁵voovai nnutuuvaa Mataivavee tioo voovai nnutuuvaa Tumaaso tioo voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvaa Yakoopo tioo vaidi vooya inna mmataivaa varoovaa kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvaa Simoono tioo ¹⁶voovai Yakoopaa mmaapuuvaa nnutuuvaa Yutaaso tioo voovai nnutuuvaa Yutaaso Isariooto tiravai. Ivoono nnaagiai Yisunna nnammutuiai fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 4:23-25)

¹⁷Yisuuvaata ari ngiaammuaayaatama taapiivaudiri tiidada tuma hoonuruuvau dida vauduu kaayau ari nnaagiai nuairaiyaata kaayau gioonna kiaapuuya mmuakiasa yosinna Yutayaa ivaki vauvakidiriaatama nnuuu yosinna pinaa Yerusaremaivakidiriaatama nnuuu nnoori pinaivaa siriivau vau yosinna Turu Sitoonaivaitanakidiriaatama nniravai. Iya ivo tinara kuaivaa rikiaraivaaraata ivo iya nniitarooyauvaa tuqinnaanaraivaaraatama nniravai. ¹⁸Nnuuu rikiada mmaagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki varuuyaatama innasi nnuuu ivo

mmagia maisaiyauvaa titeeravai. ¹⁹Yisunnakidiri yaagueeqa ari vookarauvo vioo iya tuqinnooduu rikiada mmuakiaaya inna mmammaivau utuaara iiravai.

Yoketaama variraivaaraata maisama variraivaaraatama Yisuuva tiravai

(Matai 5:1-12)

²⁰Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya reeti too tunoo:

Ngia gioonna kiaapu hama mmatayaa diaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruaiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa ngiisi vainoo.

²¹Ngia gioonna kiaapuuya aanna makee ngii yeenna raiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Yapooma fai ngii yeenna rairaivo taikaanaravai.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo mmuaararaiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Fai yapooma ngia yoketaama variaaravaivee.

²²Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngia gioonna kiaapuuya niiyara yaagueeqakiaivaara fai gioonna kiaapu vooyaano hama ngiiyara mmuduuya rida ngii ooqoo kiasa ngiiyara maisayavee tida ngia tomedama variateera ngiiyara kiaaravai. Ngia niiyara yaagueeqakiaiyara Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo.

²³Fai iya ngiiyara itaama iikio ngii ausaiyauvo yoketa yoketainari rikiada sirigakiatee. Vaa iya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama forofetaa tuanaiyara maisama itaama iiravaivee.

²⁴Ngia gioonna kiaapu mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kaayauma mmuduuya ruaavo ngii suvuaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Vaa ngia ngiingii irisaiyauvaa varaavaivee.

²⁵Ngia gioonna kiaapu aanna makee yeennaiyauvo ngii suvuaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Fai yapooma ivaara ngii yeenna rainaravaivee.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo yoketaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketaainoo. Fai yapooma ngii ausaiyauvo mmuaararainaravaivee.

²⁶Ngia gioonna kiaapu hama Anutuuqaara yaagueeqakiaiya fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiiyara yoketaayavee tikiai rikiada ngiingii aataruuyauvaara tuqinnama yaata utuatee. Boo, ngia yapooma fai dataakiarannee? Fai ngia irisai maisivaa varaaravaivee. Yutayaiya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama kua yoketaivaa unnakua forofetaiyara tiravaivee.

Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee

(Matai 5:38-48; 7:12a)

²⁷Ngia gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaya na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiingii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara mmuduuya ruaiyara ngia mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. ²⁸Gioonna kiaapuuya ngiiyara kua maisa kiaya irisai kua yoketaivaa iya kiasa mmiatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee. ²⁹Gioonna kiaapu voovoona i kueennaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee. Gioonna kiaapu voovoona i yaapa varaayaa vaivaa ariyara varanai rikiee sa i yaapa voovai mmammayaa vakiavaaraatama ooqoo kianee. ³⁰Gioonna kiaapu voovoona mminnaa voovaara i yaapa rinai mmianee. Fai voovoona i mminnaiyauvaa varoo vinai rikiee sa kava ni

mianeera kianee. ³¹ Gioonna kiaapuuya mmooriivaa ngiiyara iikiaavo ngii yoke-taivaara ngieeta mmuaakaraama iyara iikiatee.

³² Ngia gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu irisai iyara mmuduuya rikio ivaara fai hama Anutuuqo irisai kua yoketaivaa ngiiyara tinaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaano. ³³ Ngia gioonna kiaapuuya mmoori yoketaivaa ngii miraiya nnaasu irisai mmoori yoketaivaa iya mmikio ivaara fai hama Anutuuqo irisai yoketaivaa ngii minaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaano. ³⁴ Fai ngia ngii seenaiya mminnaivaa mmikiai nnaagiai kava ngii miaraikiainnaata ngia ivaara yaata utikio rikioo fai hama Anutuuqo irisai yoketaivaa ivaara ngii minaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ngiari seenaiya irisaqirisaima mmiaaraivaara iya yaata utida ngiari mmi ngiari mmi-ikiaavai. ³⁵ Ngii nnammutuuiyara mmuduuya rida mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Ngiingii mminnaiyauvaa ngiingii seenaiya mmiitee. Iya mmiaara iikiaivaki sa yaata utida ta irisai varaaravee kiatee. Fai ngia itaida irisai pinaa yoketaivaa varada Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravaa raunna mmaapu tuanaaya variaaravai. Gioonna kiaapuuya hama innara irisai yoketaa kua tiraiyaraata kaayau kumimakama variaiyaraatama Anutuuqo ariinoo iyara yoketaivaara ngieetama ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida inna raunna mmaapu tuanaaya varia-tee. ³⁶ Ngii Gioova mmuakiaayara boo tiineema ngieetama ngiingii seenaiyara boo kiatee.

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

maisavee kiatee

(Matai 7:1-5)

³⁷ Gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa iikiai teeda sa iyauvaa teeda maisayauvaivee kiatee. Fai itaikio Anutuuqo hama sai ngii mmoori aataruuyauvaara maisayauvaivee tinaravai. Sa gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaatee. Fai itaikio hama Anutuuqo sai ngiiki kua pinaivaa yapaanaravaivee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii iikiai sa iyauvaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiitee. Fai itaikio Anutuuqo hama sai ngii mmoori maisaiyauvaara yaata utirainno fai rugaanaravai. ³⁸ Gioonna kiaapu vooya ngiingii mminnaiyauvaa mmiitee. Fai itaikio Anutuuqo irisai mminnaiyauvaa ngii mino fai pinaavai ngii yaakuuyauvaki kaayauma suvuainaravai. Fai tooriivaki hatapu uyuaaneema uyinono fuugiaino saiyaavo ngii yaakuuyauvakiatama suvuainaravai. Ngia gioonna kiaapu vooya mminnaiyauvaa jaarummua kiada mmiaaneema fai Anutuuqo irisai itaama kioo ngii minaravaivee, tiravai.

³⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tunoo: Hama yopeema vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau nuainno varioo inna vitainaravai. Fai ivaitana kuaaree kiaivaata fai aiqeeravaitana soopaivaki tiida kuaaravaivee. ⁴⁰ Hama vo ngiaammua voovoono ari vitairavaa yaataravai. Fai vitairavo inna vitainono ivo ari vitairavaanikaraama varinaravo inna aikioovai.

⁴¹ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannano. ⁴² Iri pinaivo i avuuvaki

vaivaa hama teerama kieenna dataama kие i seenaivaa kiannanoo: Ni gata-o, kii na i avuuvakidiri mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee? A huobava unakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kие eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvakidiri mmummuuvaa feenaanee.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 7:16-20; 12:33-35)

⁴³Hama yatari yoketaivau iira maisaiyauvo vaivai. Yatari maisaivau hama iira yoketaiyauvo vaivai. ⁴⁴Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. ⁴⁵Vaidi yoketaa voovoono ari aakiavaki yoketaivo vaineema ari avaiakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiavaki maisaivo vaineema ari avaiakidiri kua maisaivaa tiivai. Vaidiivo ari aakiavaki suvuaineema ari avaiakidiri kooyaa tiivai.

Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 7:24-27)

⁴⁶Aaniira ngia niyara Udaanga-o kiaani mo na ngii giaa ngii miao kuaivaa hameeda rikiaada iikiaannee? ⁴⁷Gionna kiaapu voovoono niisi ngioo ni kuaivaa rikioo iivoono fai aa na tinara kua aavaudiri fai iva ii aataruuvaa kooyaa ngii giaa ngii minaravai. ⁴⁸Ivoono vaidi nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata ya-keevau hanuu kioo yatari yaagueeqaivaa hara kioo nnau yoketaivaa yaagueeqama heekaivai. Yaagueeqama heeka kiaivoonora tioo nnooriivo hainno pinaavai tioo inna nnauvaa havarataanara ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai. Vaidiivo ari nnauvaa yaagueeqama heeka kiaivaara nnooriivo inna nnauvaa ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai. ⁴⁹Gionna kiaapu voovoono vaa ni kuaivaa rikioonnaata hama iivoono vuai vaidiivo nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata muaraagaivau hama kuabai hareera kati nnauvaa heekaivai. Heeka kiaikio nnooriivo hainno pinaavai tuoo inna nnauvaa ruoo ruoo ravagiayautu ruaikio makee tikio kurududu tikio eeyaara mmatayaa kurummutu kioo vaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuaavua tuqinneeravai

(Matai 8:5-13)

7 Yisuuva ari kua mmuakiaayavai gionna kiaapuuya kиаa mmi taika kioo yoosinna Kapanamara viravai. ²Oro ivaki varuduu Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoono ivaki varuduu ari mmoori vareera ngiaammuauvo kaayau nniitaroo putinara uduu rapiraiya kieeta vaidiivo innara mmuduuya ruoo ³Yisuuva nnuuvaa rikioo Yutayaa vaidi yokovaa vooya titooduu numa inna ngiaammuaavua tuqinnaiveera Yisunna yapara kiaara viravai. ⁴Vidada oro Yisunna yaagueeqama yaparaida tunoo: Ivo Roomaa vaidi ari voo-pinnaavai variivaara sa yaata utirainna inna kuaivaa rikiaanee. ⁵Ivo tiyara mmuduuya ruoo ti nuunaira nnauvaa tiini heekaivai. Ivaara yaata utuee inna kuaivaa rikiaanee, ⁶tuduu rikioo Yisuuva iya tasi-pama ngioo ngioo numa nnauvaa vainima dioo vauduu rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiiva titooduu inna kuaivaa varada Yisunna kиаa mmiaara innasi viravai. Vida Yisunna inna kuaivaa kиаa mmida tunoo: Ti kieetaivo tinoo: Udaanga-

o, sa niyara yaata utuanee. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravaivee. ⁷Ivaaraina hama na aisi kuauvaivee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuaavuaa mmammaivo yoketaakiaivee. ⁸Na ari vo vaidi kieetaiya mmooriivaa vareera vaidivai. Na iya mmooriivaa varee rapira ngiaammuauyara diauvaivee. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuanee, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiee viteera ngiaammuaavua voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikianee, kiauko iivaivee. Ivo itaa kua tiivaivee, ⁹tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gionna kiaapu inna nnaagiai nnuuya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoona aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivaivee, ¹⁰tuduu rikiada rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiia Yisuunasi titooya kava vara ranada inna nnauvaki tooduu inna ngiaammuaavuaa nniitaroovo vaa taikeravai.

Yisuuva vaidiivo vaa putuuvaa yuruuravai

¹¹Suai nnaagiai Yisuuva yoosinna Nainara vioo ari ngiaammuauyaata kaayau gionna kiaapuuyaata inna tasipama viravai. ¹²Vidada Yisuuva yoosinnaivaa vagiaamunna keegiaivaki vainima kuanaree kiaa tooduu gionna muadavoona mmaapu mmuaavai mmata kioovo putuuvaa nnabaivaa kaayau gionna kiaapuuya tasipama yoosinnaivakidiri varada nniravai. ¹³Nnudu too Yisuuva gionnaivaa too innara kaayauma boo tioo tunoo: Sa rataanee, ¹⁴kiaa kioo oro nnabaivaa yapa kioo yatari sagaivau utuduu teeda ivaa varada nnuuya dida vauduu Yisuuva vaidi putuuvaa tunoo: Ni vaidi-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo, ¹⁵tuduu rikioo diitoo hara kioo varioo iyaata kua tuduu Yisuuva inna vita kava ari kaanaa mmiravai. ¹⁶Mmuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapuuya aatuuda Anutuuqaara kua yoketaivaa tida tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa ari vookaravainno ti tasipama varinoo, tuduu vooyaano tunoo: Anna Anutuuqo ari gionna kiaapuuya ti tuqinnaa naraivoona tiivaivee, ¹⁷kiaa kiada Yisuuva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Yutayaivaki vau yoosinnaiyavaki varuuyaata vainima vau yoosinnaiyavaki varuuyaata gionna kiaapuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai

(Matai 11:2-19)

¹⁸Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauyaano Yisuuva uu mmayaayaivaa Yuvuaanaa kiaa mmuduu rikioo ¹⁹ari ngiaammuaa taaravaitana tuduu innasi nnudu itaitana tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuanee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaaranee? ²⁰kiaa mmiateeraivaa titooduu itaitana numa Yisuunna tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ti titaikiai ta i yapara kiaara ngiaunnaano. Ta kiaunnaano: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuanee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaaranee? kiaunnaano, tiravai. ²¹Ii suai ivaki Yisuuva ari vookara ari vookarau nniitarooyaata uuda kaayau hooyaata tuqinnoo mmagia maisaiya vaidi aakiyavaki varuuyaata titooduu vuduu kaayau gionna kiaapu avu huruutauya tuduu avu teeravai. ²²Yisuuva Yuvuaanaa ngiaammuaavua inna yaparavaitana tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaa vida Yuvuaanaa kiaa mmiatee. Gionna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taano. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaano. Iya mmam-

maiyaavunu buunna haiya roosiikiaya vaa yoketaama variaanoo. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaanoo. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo. ²³ Gioonna kiaapu voovoono hama niyara taara yaata utiivaara Anutuuoqo innara yoketaivo, tiravai.

²⁴ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuaavaitana kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nnuuya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee. ²⁵ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookaravuaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apuaavo kaayau hoonaiyauvo iyasi suvuaiya iya vaidi kieetaiya nnauyavaki variaavai. Hama koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki variaavai. ²⁶ Ngia vaidi forofetaavai taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookaravuo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee. ²⁷ Anutuuoqaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuuoqo tinoo: Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai. ²⁸ Na ngii giaa ngii miee kiaunoo. Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya yaataravai. Itaama vaino Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravaki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravavee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuyaatama sikau takisa vareera vaidiyyaatama Anutuuoqaa aataruuvaa yoketaavaivee tiravai. Vaa Yuvuaano nnooriivaa iya apu kioovaara iya itaa kua tiravai. ³⁰ Vaidi Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Anutuuoqo yoketaama variateera kiaa mmuu kuaivaara ooqoo tiravai. Yuvuaano hama nnooriivaa iya apuuvaa itaama ooqoo tiravai.

³¹ Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variaya deeya roosiimaida variainnee? ³² Iya nnaakara roosiikiaya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo: Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kiaa kiada itaa kua kiaavai. ³³ Ngia iya itaama iikiaivaa roosiima iikiaanoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ngioo yeennaivaaraata nnoori vuainaivaaraatama ooqoo kiaa kioodoo rikiada ngia innara tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, ³⁴ tuduu Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai ngia kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnooriivaa nnai vaidivai. Ivo vuaina suuyavaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaanoo. ³⁵ Iya itaa kua kiaanaiata ti mmooriivaudiri Anutuuoqaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi Farisaiavaa nnauvaki variravai

³⁶ Tuduu Farisai vaidi voovoono Yisuuva yaparauduu inna tasipama yeenna nnaanara inna nnauvaki viravai. Oro inna tasipama varioo rooru mmaataivau yadaa yau hara kioo vainno yeenna nnoo variravai. ³⁷ Varuduu mmuai yoosinnaivakinnaa sabi nuaira gioonna voovoono Yisuuva Farisai vaidiivaa nnauvaki varioo yeenna

nnoo varuu mmayaayaivaa rikioo heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaa vareeravai. ³⁸Varoo oro nnau aakiaivaki Yisuunna mmookainningiaadiri inna yukuuvaitana vainima dioo vainno ratoo varuduu inna vunnunnuuvo Yisuunna yukuuvaitanau tioo vioo puutauduu ari kieeta yausiivaadiri inna yukuuvaitanaudiri ruga kioo inna yukuuvaitana mmootoo heenna suuya suuda yoketaa vuuva inna yukuuvaitanau tuseeravai. ³⁹Tusooduu Farisai vaidiivo Yisuuva inna tasipama yeenna nnaiveera tuuvoono gioonnaivaa too arinaidiri yaata utuoo tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa tuanaavai iitiri. Aa gioonna inna yukuuvaitanau utii aavo maisama varioo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaa arinaima taitirivee, ⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Simoono, na vo kuavai i kiaa i mminai rikiaanee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, inna aikioovai. Ni giaa ni mianee, ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaidi sikau mmiraivoono sikauyauvaa taara vaidivaitana mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (100) mmioo voovai kiisa sikauyauvaa (10) mmiivai. ⁴²Nnaagiai hama sikaunnaataikiai taaravaitana hama sai inna mmiaavo rikioo sikau mmira vaidiivo tinoo: Inna aikioovai. Vakiaa varaatee, tiivai. Mo dee vaidivoono innara pinaama mmuduuya ruainnee? Dee vaidivoono innara kiisama mmuduuya ruainnee? ⁴³ tuduu rikioo Simoono inna sai tunoo: Mo na yaata utuauko kaayau sikauyauvaa (100) vakiaa varaivoono innara pinaama mmuduuya ruaivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a kutaa kuavai kiannanoo, ⁴⁴ kiaa kioo hanigioo gioonnaivaa too Simoonaa tunoo: Vaa aa gioonna aavaa a taannanoo. Na i nnauvaki ngiaukai hama a nnooriivaadiri ni yukuuvaitanaudiri finiannavai. Aa gioonna aavo ari vunnunnuuvaadiri ni yukuuvaitana fini kioo ari kieeta yausiivaadiri ni yukuuvaitanaudiri rugaivai. ⁴⁵ A hama niyara yoketainna ni mmootaannavai. Na ngiau saivaata aa gioonna aavo mmannammanna ni yukuuvaitana mmootoo nnaasu variavai. ⁴⁶ A hama nnammariivaa varee ni kieetaivaki apuannavai. Aa gioonna aavo ni yukuuvaitanau heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa tusaivaivee. ⁴⁷ Ivaaraina na i kiaa i mmiaunoo. Aa gioonna aavaa mminnamminnaa maisa kaayau suvuaiyauvaa vaa na ruga taika kiauvai. Ivo numa niyara pinaama mmuduuya ruaivaara na inna mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapu voovoono kiisa mminnamminnaa maisaiyauvo vaiyauvaa na ruga kiauko kiisama niyara mmuduuya ruaivaivee, ⁴⁸ kiaa kioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ⁴⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna tasipama yeenna nnooya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aanna dee vaidivoono mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivainnee? ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: A niyara kutaavaivee kiannaivaaraina na i mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiee i vita yoketaivau yapaunoo. Ausa nuufa tasipama kuaanee, tiravai.

Gioonna vooya Yisuunna nnaagiai nuairavai

8 Nnaagiai suai vooyauvai taika kioodoo Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisaiyauvakiaata pinaiyauvakiaatama nuainno varioo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuairavai. Nuauduu ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama ²gioonna vooya mmagia maisaiyauvo iya aakiaiyauvaki varuduu titooyaataama gioonna vooya nniitarooduu tuqinnooyaataama inna nnaagiai nuairavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Mariaava yoosinna Makataraa ivakidiri pikioo numa Yisuunna tooduu inna aaki-

aivakidiri mmagia maisa yaaku saivai sainaidiri taarama titooduu vuduu varuu gioonnaivo inna nnaagiai nuairavai. ³Vo gioonna voovai inna tasipama nuauvaa nnutuuvo Yoqaanovee. Ivo kieeta vaidi Herootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Kusaanna nnaatavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Susanaavaata kaayau seena gioonna vooyaatama mmoori vara rada nuaida varida ngiari mminnammin-naiyauvaadiri Yisuunnaata ari ngiaammuauyaatama tuqinneeeravai.

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Marakaa 4:1-9)

⁴Kaayau gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yisuunnasi nnida suvuau kiooduu rikioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo:

⁵Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai gioonna kiaapuuya ivaugiataa yuku raa rada nookiaavo rikioo ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai. ⁶Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama mmataivo nnamari raivaara akiairaama aasannaivai. ⁷Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu kiaivai. ⁸Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio too kaayau iiraiyauvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo vaivaivee. Yisuuva itaa kua kua kioo kava tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Marakaa 4:10-12)

⁹Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya ivo uruuyauvunudiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo ¹⁰Yisuuva iya sai tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira kua oyaivo haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieeno arinaima rikiaravai. Mo gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taaravai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaravai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kua mmiauvai.

Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Marakaa 4:13-20)

¹¹Aanna mmatayaa diaa mminnaivaudiri na mmataama kiee kiauvaa oyaivaa rikiaatee. Uruuyauvo Anutuuqaa kuavai. ¹²Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiada kutaavaivee tikio Anutuuqo aataru yoketaivau iya yapeevoora Anutuuqaa kuaivo iya yaatayaa vaivaa Sataango numa varoo kuaivai. ¹³Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuuqaa kuaivaa rikiada kaayau siriga tasipama varaavai. Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo kuaiyauvaa roosiima iya kiisa suai Anutuuqaa kuaivaara kutaavaivee kiaavo mminnamminnaa maisaiyauvo iya iinno taikiai iya muaraagaida Anutuuqaa

aataruuvaa makee tiki ai pikiaavai. ¹⁴Uruuyauvo ooviivaki tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya Anutuuqaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiada vari-dada nnaagi ai ngiari mmooriiyauvaara pinaama yaata utida sikau vareeraivaara yaata utida mmamma iira aataruuvaara yaata utuaavo iyauvoono iya suvuainno Anutuuqaa kuaivaa rugaikio rikioo iiraiyauvo gaasi roosiima vaivai. ¹⁵Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuuqaa kuaivaa rikiada varada puaisakama utida safuuma yoketaama varida iya pirisaikiainnaata Anutuuqaa mmooriivaa mmannammanna iikiaavovo iira yoke-taiyauvo iyaki vaivaivee.

Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai

(Marakaa 4:21-25)

¹⁶Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaiyau tuarapatikama rummua apu kiai kio vaivai. Hama ivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiai vaivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngi aiya mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. ¹⁷Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiai yauvo fai rabara kino kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai.

¹⁸Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuuqo ari vo kua vo kuaivaa inna kiaa mmimo rikiaananaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivoono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa kua vooyavai niiki vainoo, tino rikioo fai aki-airaino taunnino hama innaki kuaiyauvootainaravaivee.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Matai 12:46-50; Marakaa 3:31-35)

¹⁹Tuduu rikiada Yisuunna kaanoota inna kataunnaiyaatama innasi ngiaaree kiaa numa toduu kaayau gioonna kiaapuuya inna suvuau kioodoo hama innasi nniravai. ²⁰Hama innasi nnuuvaara gioonna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama mmaanai dida vaid aita kua kiaara iiki-aano, ²¹tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa rikiada ivaa iiki aiya iya inna ni noova ni gata vayaiyavee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai

(Matai 8:23-27; Marakaa 4:35-41)

²²Vo suai Yisuuvaata ari ngiaammuaayaatama kanuuvaki karada varuduu Yisuuva iya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, tuduu rikiada kanuuvaa feena rada ²³vida varuduu Yisuuva vuru ivaki vairavai. Vuru vainno varuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo kaayau korokoroonno ketekaateenno kanuu aakiaivaki ngioo vioo iya ruputu taikaanara uduu rikiada ²⁴ari ngiaammuaaya numa inna yuruuda tunoo: Nnoonna-o, nnooriivo ki-isa suai ti raputinara iinoo, tuduu rikioo Yisuuva diitoo yaagueeqama yuunnaivaata nnooriivaatama ooqoo tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo hama korokoroovai. ²⁵Hama korokoroduu Yisuuva ari ngiaammuaaya tunoo: Ngia aaniira hama ni-yara kutaavaivee kianne? tuduu rikiada nnikiaraida aatuuda ngiari yapara ngiari

yaparaida tunoo: Aanna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeravai

(Matai 8:28-34; Marakaa 5:1-20)

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama Karirayaa pikiada nnoori haruungaivau vida mmata sainai vauvaa nnutuuvo Keraseenga vuduu kanuuvo oro siriivau dioo vuduu ²⁷ Yisuuva reemi roo saivaata mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki topau vaidiivo ii yoosinna ivaki varuuvooono Yisuunna saidi tiiravai. Ivo hokoba suai taguaada hara kioo varioo hama ari nnauvaki varirainno pikioo vaidi putuuya hau onauyauvaki variravai. ²⁸ Ivoono Yisuunna too pinaama vuu vuu kai kai tioo ngioo varoo inna yuku oyaivaki vainno puaisakama aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Anutuuoqo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravavaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannanee? Na yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni ruputuanee, kiaunoo. ²⁹ Vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaiyauvo topauvaara Yisuuva iya tiida kuateera tuuvaara vaidiivo itaa kua tiravai. Vaa kaayauneetu mmagia maisaiyauvo vaidiivaa topauduu gioonna kiaapuuya inna vitada yeena yaagueeqaivaadiri inna yuku yaakuuvaitanau ranaa rau kiada nnauvaki yapa kiada haitatuukiaavoonnaata ivo yeena yaagueeqaivaa rannakekaama kiooduu mmagia maisaiyauvo inna topauyaano vitada koo mmuyai gaanga voovau viravai. ³⁰ Ii vaidi ivaa Yisuuva yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo mmagia maisaiyauvo kaayau inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee, ³¹ tuduu rikiada mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki varuuya Yisuuva sa ti titanai ta titi irisai soopa hokoba mmata pinnaasayaa kuaivaki kuateeraivaara yaagueeqama inna yaparairavai.

³² Yaparauduu teeda kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda variravai. Yeenna nneeda varuduu mmagia maisaiyauvo puaraiya aakiaiyauvaki kuaaraivaara yaagueeqama Yisuunna yaparauduu rikioo ee-oo tuduu ³³ vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada vida puaraiya aakiaiyauvaki vuduu teeda mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³⁴ Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara haitaturaiya ivaa teeda seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuya kiaa mmida annaanna nnauyauvaki varuuyaataama kiaa mmiravai. ³⁵ Kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisuuva uu mmooriivaa taara nniravai. Iya Yisuunnasi nnida tooduu vaidiivaa vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo Yisuunna yuku oyaivaki varuduu ari yaataivo vaa yoke-
tauduu gioonna kiaapuuya innara aaturavai. ³⁶ Aatuuduu gioonna kiaapu Yisuuva vaidiivaa tuqinnoovaa tooyaano seena gioonna kiaapu vooya kiaa mmiravai. ³⁷ Kiaa mmuduu mmuakiaa gioonna kiaapu mmata Keraseenga vainima vau mmataivau varuuya pinaama iya aatuuvaara Yisuunna tunoo: Ti pikiee kuanee, tuduu rikioo Yisuuva iya pikioo kanuuvaki karoo kava vara ranoo kuanara iiravai. ³⁸ Kuanara uduu too vaidi mmagia maisaiyauvo inna aakiaivakidiri pikioovoono Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo: Kii neeta kuanaravee, tuduu rikioo Yisuuva inna ooqoo tioo tunoo: ³⁹ Ai nnauki kava vara ranee viee Anutuuoqo i iima kiai kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmianee, tuduu rikioo ivo vioo yoosinna aakiaivaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmiaa roo nuairavai.

**Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai
(Matai 9:18-26; Marakaa 5:21-43)**

⁴⁰ Yisuuva nnoori haruunga sainaidiri kava vara ranoo nnuuu teeda kaayau gioonna kiaapuuya innara faannauya inna toduu kaayauma innara iya yoketairavai. ⁴¹⁻⁴² Yoketauduu vaidi voovoono ivakinnaaya nuunaira nnauvaa kieeta voovai nnutuuvo Yairiiva Yisuunna saidi ngioo inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno yaagueeqama ni nnauki ngianeera inna tiravai. Ari raunna mmuaavai inna nuunuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana varuu kiaatannaivo putinara uuvaara inna yaparairavai. Yaparauduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuau kieeravai.

⁴³ Suvuau kiooduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo varioo tutaqaqiyasi vuduu hama iya inna tuqinneeravai. ⁴⁴ Hama inna tuqinnoovoono numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa araivau utuduu rikioo inna kabaa vira aataruuvo makee tuduu taikeravai. ⁴⁵ Taikooduu rikioo Yisuuva yaparainno tunoo: Gioono ni utivainnee? tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya hameetavee tuduu Petrooso inna sai tunoo: Nnoonna-o, kaayau gioonna kiaapuuya i ututuuma kiada i mmammaivau rummua sisaama rada nookiaavaivee, ⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva Petroosaa kuaivaa sai tunoo: Vaa gioonna kiaapu voovoono ni utikio yaagueeqa ari vookaraivo niikidiri kuaivaa vaa na rikiauvaivee, ⁴⁷ tuduu rikioo gioonnaivo Yisuuva inna toovaara rikioo biribiriinno inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno ari Yisuunnayaa utuuvaara gioonna kiaapuuya avuuvau Yisuunna kiasa kookieeravai. Inna kabaa vira aataruuvo taikaanaraivaara ivo numa inna utuduu makee tuduu taikoovaara Yisuunna kiasa kookieeravai. ⁴⁸ Kiasa kookieema kiooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kiananoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama kuane.

⁴⁹ Yisuuva itaa kua tuu saivaata vaidi voovoono kieeta vaidi Yairiinna nnauvakidiri ngioo inna kiasa mmioo tunoo: Vaa i raunnaivo putinoo. Sa vitaira vaidiivaa vitee kuane, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaa rikioo Yairiinna tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuane. Niyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kiane. Tino fai i raunnaivo yoketaama varinaravaivee, ⁵¹ kiasa kioo vioo vioo oro nnauvaki kuanaree kiasa iinno varioo mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaki vivoo kiasa Yisuuva iya ooqoo kiasa kioo Petrooso Yakoopo Yuvuaanainnaata vitoo kiatannaivaa kaano koovaitanaata vitoo nnauvaki viravai. ⁵² Vitoo vioo toduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida kiatannaivaara kaayauma ratada varuduu Yisuuva oro iya tunoo: Sa rataatee. Hama kiatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, ⁵³ tuduu rikiada iya vaa kiatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai. ⁵⁴ Raida varuduu Yisuuva oro kiatannaivaa yaakuuvau utuoo inna tunoo: Kuabuaa-o, diitaanee, ⁵⁵ tuduu rikioo kava inna mmannasaivo nnabaivaki nnuuu akiairaama diiteeravai. Diitooduu too Yisuuva iya tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee, ⁵⁶ tuduu rikiada kaano koovaitana kaayauma nnikiarauduu Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa na iikiau kua aavaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai
(Matai 10:5-15; Marakaa 6:7-13)

9 Yisuuva ari ngiaammua u yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaata nniitareeraiya tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai. ²Iya mmioo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kaaa mmida nniitareeraiya tuqinnaateeraivaara iya tiao ³tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati kuatee. Sa yau kurida nu-airaivaata varada sa utuaiyauvaa varada sa yeennaiyauvaa varada sa sikauyauvaa varada sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. ⁴Ngia yoosinnaiyauvaki vida teekiai tauraa nnauvaa ngii miyaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee. ⁵Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai iya hama ngii tuqinnakiai teeda ngiingii yukuuyavunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ii yoosinna ivaa pikiada kuatee. Anutuuqo irisai maisaivaa iya mminaraivaara iya rikiaateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyavunudiri rututuooma kiatee, ⁶tuduu rikiada Yisunna ngiaammuauya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaaa mmiaa rada nuaida nniitarooya tuqinneeravai.

Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kumimakairavai
(Matai 14:1-12; Marakaa 6:14-29)

⁷Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kaayauma kumimakairavai. Gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivo putuoo kava diitaivaivee, ⁸tuduu vooyaano tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono kava diitaivaivee, ⁹tuuvaara Herooto kaayauma kumimakairavai. Ivo tunoo: Vaa na kiaaduu ni ngiaammuauya Yuvuaanaa nnuunaivaa rutakeeravai. Aa vaidi aavaa na mmayaayaivaa rikiauvo inna dee vaidivainnee? kaaa kioo Yisunna taanara iiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Yuvuaano 6:1-14)

¹⁰Yisunna ngiaammua u kua varada nuauya kava vara ranada nnida ngiari uu mmayaayaivaa Yisunna kaaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iyaatama sunoo ngiarivana nnaasu yoosinna Betesaitaa viravai. ¹¹Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya vuuvaa teeda rikiada iya vata rada viravai. Vuduu too Yisuuva iyara yoketaingo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kaaa mmioo nniitarooya tuqinneeravai.

¹²Tuqinnooduu suaivo haatapaanara uduu Yisunna ngiaammua u yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana innasi nnida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai mmanna gaanga yoosinnavai vaivaara gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida aa vainima vai nnau aayauvakiatama vida yeennaiyauvaa vara kiada nneeda iyauvaki vuru vakiateeraivaara titanai kuatee, ¹³tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu tiisi vainoo.

Fai a ti titanai ta oro aa gionna kiaapu mmuakiaa aayani yeennaiyauvaa yookaama kiada varaarannee? tiravai. ¹⁴Iya vaidiia nnaasu jaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia gionna kiaapuuya tikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau variatee. Itaqitaama variatee, ¹⁵tuduu rikiada iya itaa kua tuduu gionna kiaapuuya rikiada variravai. ¹⁶Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa ngiau aapu reeri too vainno iyauvaara Anutuuqaata kua yoketaivaa tioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gionna kiaapuuya mmiravai. ¹⁷Mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasi tuduu Yisuuva ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

Peterooso kua kutaivaa Yisunnara tiravai

(Matai 16:13-19; Marakaa 8:27-29)

¹⁸Vo suai Yisuuva arivana yaaku varoo varuduu ari ngiaammuauya innasi nnuuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Gionna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa kiada dataa kuaida kiaannee? ¹⁹tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooya kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaani vooya kiaanoo: Irayaavavee, kiaanoo: Nnaaruaa forofetaa voovoono putuoo kava diitaivaivee, kivaivaivee, ²⁰tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee? tuduu rikioo Peterooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuqo i mmataama kiokuavee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinarivaara tiravai

(Matai 16:20-28; Marakaa 8:30-9:1)

²¹Tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa aa kua aavaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, ²²kiaa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaaranavai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama niyara ooqoo tikiai fai vaidiia ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuuqo ni tinai na keenaa diitaanaravaivee, tiravai.

²³Kiaa kioo vo kuavai mmuakiaaya kiaa mmioo tunoo: Fai gionna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa oqoo tioo gionna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinarivaara mmuakiaa suai ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee. ²⁴Gionna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinarivootainaravai. Gionna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinarivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaaranavai. ²⁵Fai gionna kiaapu voovoono ariyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuuqaasidiri varaarananee? Fai hama varaanaravaivee. ²⁶Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ni mmeekia ari vookaraivootama ni Napoonna mmeekia ari vookaraivootama aangeraa yoketaa tuanaiya mmeekia ari vookaraivootama na kava mmatayaa tiinaravai. Gionna kiaapu voovoono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai na mmatayaa kava vara ranee tiee sai innara mmamma maisainaravaivee.

²⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu aavau dida vakiaa vooya hama putirama kiada varida Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravaa taara-vaivee, tiravai.

Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai

(Matai 17:1-8; Marakaa 9:2-8)

²⁸ Yisuuva ii kua iyauvaa kiaa taika kiooduu yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu ivo Petorooso Yuvuaano Yakoopainna vitoo taapiivau yaaku varaanara viravai. ²⁹ Oro yaaku varoo varuduu inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaam-mannairavai. ³⁰ Mmannaammannauduu makee tuduu taara vaidivaitana Musiyya Irayaaya innaata kua tiravai. ³¹ Ngiau aapu vau ari vookarau mmeekiaivo ivaitanaasi vauduu Anutuuqo nnaaru ari yaatayaa vau kuaivaa iinaraivaara Yisuuva Yerusareema vioo putinaraivaara ivaitana Yisuunnaata kua tiravai. ³² Kua tida varuduu Petoroosaa tasipama varuu vaidiivaitana vurura rusirusiida varida tooduu Yisuuva hanigioo ari vookarairavai vauduu Petoroosaa tasipoovaitana inna teeda vaidi taaravaitanootama inna tasipama duuvaa teeravai. ³³ Tooduu vaidiivaitana Yisuunna pikiada kuaara iida varuduu Petorooso Yisuunna tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketaunoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee. Iva kumimakainno itaa kua tiravai. ³⁴ Ivo tuu saivaata namaivo tuoo iya rummua apu kioo vauduu kaayauma aatuuravai. ³⁵ Aatuuda rikiooduu Anutu-uqaa kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na inna mmataama kiee yapauvai. Inna kuaivaa rikiaatee. ³⁶ Iva kiaa taika kiooduu iya tooduu Yisuuva arivana nnaasu dioo vairavai. Ii suai ivaki Yisuunna ngiaammuuu taaravoomaido ngiari too kuaivaa hama kiaa kookieeraida pikiada kua seemuaa variravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuuuavaa tuqinneeravai

(Matai 17:14-18; Marakaa 9:14-27)

³⁷ Vauya patauduu Yisuuva ari ngiaammuuu taaravoomaidootama taapiivaudiri pikiada tiida tooduu gioonna kiaapu kaayauya iya sunada nniravai. ³⁸ Nnuduuo gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoono aayanna roo tunoo: Vitaira-o, na yaagueeqama i yaparakiaunoo. Numa ni maapuuvaa taanee. Ni maapuuvoo mmuaa tuanaavaivee. ³⁹ Mmagia maisaivo inna ruputikio ivo akiiraama kai tioo putuoo mmatayaa vaikio taara kuaanuuvo inna avaivakidiri tiikio mmagia maisaivo hama inna pikioo virainno makemakee inna ruputikiokio maisainoo. ⁴⁰ Mmagia maisaivaa titaa kikio kuaiveera na yaagueeqama i ngiaammuuuuya yaparakiaukai hama iya yopeema titaavaivee, ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyyara kutaavaivee tiraidaida koonnama variaunoo. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii tasipama variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo, kiaa kioo vaidiivaa tunoo: Ai mmaapuuvaa vitee aapi niisi ngianee, ⁴² tuduu rikioo koova ari mmaapuuvaa vitoo ngioo varuduu mmagia maisaivo makee tuduu inna ruputuduu mmatayaa vioo varoo

vainno yuku yaakuuvaa hannatotauduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa ooqoo kiaa kioo ngiaammuauvaa tuqinnama kioo kava ari konna mmuduu teeda ⁴³ mmuakiaa gionna kiaapuuya Anutuuaqaa yaagueeqa ari vookarauvaara avai kurutooma kiada yaaku vuatavuatairavai.

Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai

(Matai 17:22-23; Marakaa 9:30-32)

Gionna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvaara yaaku vuatavuataida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: ⁴⁴ Aa na ngii giaa ngii minara kua aavaa sa taunuatee. Vaidiia na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi vooya miaaravaivee, ⁴⁵ tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. Ivo itaa kua tuuvaara iya kumimakakiateeraivaara Yisuuva hauma kua tuduu rikiada ivaa oyaivaara iya inna yaparakiaraivaara aatuuravai.

Yisunna ngiaammuauudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai

(Matai 18:1-5; Marakaa 9:33-37)

⁴⁶ Yisunna ngiaammuauya ngiariita ngiariita kua yaagueeqama tida tunoo: Tikidiri deevono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee? ⁴⁷ tuduu rikioo Yisuuva iyaki vau kuaivaa rikioo nnaakara voovai vitoo ari yaaneennigiataa yapa kioo ⁴⁸ iya tunoo: Gionna kiaapu voovono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo. Niyara tuqinnaivoono ni titoovaraatama tuqinnainoo. Ivaarainno ngiikidiri vaidi voovono aduoo variivoono fai tauraanaavai varinaravaivee, tiravai.

Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai

(Marakaa 9:38-40)

⁴⁹ Tuduu Yuvuaano Yisunna tunoo: Nnoonna-o, ta taunnano vaidi voovono i nnutuuvaa tasipama tioo vaidiia aakiaakidiri mmagia maisaiyauvaa titaikiai kuaavai. Ii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunavaivee, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Sa inna ooqoo kiatee. Gionna kiaapu voovono ngii kuaivaara hama ooqoo tiivoono inna hama ngii nnammutuaavai. Ivo inna ngii seenavaivee, tiravai.

Samariaa yoosinnaiya hama Yisunna tuqinneeravai

⁵¹ Anutuuoqo tino Yisuuva ngiau aapu ari kuanara suaivo vainima vauduu too ari kuanaraipira yaata utuoo Yerusareema aataruuvau kuanaree kiaa viravai. ⁵² Aataruuvau vioo varioo ari kuanara kuaivaananaa tuduu rikiada vaidiiyannaadee vidada oro Samariaa gionna kiaapuuya yoosinna voovaki iya kiaa mmikiai rikiada Yisunnani teerakiateeraivaara iya viravai. ⁵³ Vida iya kiaa mmuduu rikiada ivaki varuuya Yisuuva Yerusareema kuanaraivaara rikiada hama innara iya yoketairavai. ⁵⁴ Hama innara iya yoketauduu rikiada Yisunna ngiaammuauvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tunoo: Udaanga-o, a ti tinai ta ngiau aapuuvakidiri ikiaivaa tikio tioo iya taa taputu kiaivee, ⁵⁵ tuduu rikioo Yisuuva hanigia yaagueeqama ivaitana sai tunoo: Sa itaa kua kiatee, ⁵⁶ kiaa kioo ivootama ari tasipama nuauyaatama vida tarada ari vo yoosinnaivakira viravai.

Vaidiyya Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(Matai 8:19-22)

⁵⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama aataruuvau vida varuduu vaidi voovoono numa Yisuunna tunoo: A kuanna yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee, ⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vakiaavai. Ngiaammaiyya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono hama na vuru vaira nnauvootainoo, ⁵⁹ kuaa kioo vaidi voovai tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo ivo inna kua sai tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravee, ⁶⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Pikinai vaidi koonnama variyaiya putuaiya roosiikiaiyyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee. Eenooro gioonna kiaapuuya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa kuaa mmianee, ⁶¹ tuduu rikioo vaidi voovoono inna tunoo: Udaanga-o, fai na i nnaagiai kuanaravee. Kii na oro ni nnauvaki variyaiya tee fai i nnaagiai kuanaravaivee, ⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaa iinnonnoonnaata ivau kuataama vaikioonnaatainno hanigioo ivo tauraa aataruuvaa yaata utiivo fai hama yopeema Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaa iinaravaivee, tiravai.

Yisuuva kua varada nuairaiya (72) titooduu viravai

10 Nnaagiai Udaanga Yisuuva kaayau vaidi vooya (72) nuunama kioo iya nnutuuyauvaa tioo taara tioo taara tioo titeeravai. Ivo nnaagiai kuanara yoosinna mmuakiaayauvaki iyannaadee kuateeraivaara iya titeeravai. ² Iya titaa-nara iinno varioo iya tunoo: Mmooriivaki kaayau yeenna kaanaiyauvo nneeravaata vaikiai gioonna kiaapu vareeraiya mmuaa taaraya variaano. Itaama vaikio mmoori nakaarivo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmoori-ivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee. ³ Na ngii titauvau kuatee. Rikiaatee. Na gioonna kiaapu fai mmaraara roosiikiaiyyasi ngii titanai iyasi vida ngia puara sipisiipa nnaakaraiya roosiima tirooma variaaravai. ⁴ Sa sikau rira utuaiyauvaata sa ngiaaru kuaa yeennaivaa vara rira utuaiyauvaatama sa yuku nnaba vooyauvaatama uyida varada kuatee. Sa gioonna kiaapu aataruuvau ngiayiata teeda kua kiatee. ⁵ Ngia nnau voovaki vida ivaki variyaiya tauraa kiatee: Aa nnau aavaki variyaiyaki ausa nuufaivo vakiaivee, ⁶ tikio rikioo ausa nuufai vaidiivo ivaki varino rikioo fai ngii ausa nuufaivo innaki vainaravai. Hama ausa nuufai vaidi voovai ivaki varino too ngii ausa nuufaivo ngiingiiki vainaravai. ⁷ Ngii miaa nnauyauvaki nnaasu varida yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama ngii miyaiyauvaa nnaatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaarivaara itaama variatee. Sa vo nnau teeda vo nnau teeda nookiatee. ⁸ Ngia ari vo yoosinnaivaki vikiai gioonna kiaapuuya ngii tuqinnada yeennaiyauvaa ngii miyaiyauvaa nnaatee. ⁹ Mmuai yoosinnaivaki varida nniitaraiya tuqinnada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiatee: Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nninoo, kiatee. ¹⁰ Ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vikiai gioonna kiaapuuya hama ngii tuqinnakiai oro aataruuvau dida vaidi kiatee: ¹¹ Kufukuu-faiyauvo ngii yoosinnaivaki vaiyauvakidiri kati ti yukuuyauvunu vaiyauvaa ta ruga kikio iyauvaara Anutuuoqo irisai maisaivaa ngii minaravai. Vaa Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nniivaara arinaima rikiaatee, kiatee. ¹² Na ngii

giaa ngii miaunoo. Anutuuqo ti yaparaira suaivaki fai gionna kiaapu yoosinna Sutuuma maisama varuuya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Hama ngii tuqinneera kiasa yoosinnaiya fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma varuuya irisai maisaivaa yaataaraanaravaivee.

Gionna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai

(Matai 11:20-24)

¹³ Boo, ngia gionna kiaapu yoosinna Korasima variaiyata yoosinna Betesaitaa variaiyatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gionna kiaapuuya yoosinna Turu Sitoonavaitana maisamaisama variravai. Na Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ngii yoosinnavaitanaki iikiavaa Turu Sitoona yoosinnavaitanaki iikiatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gionna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama varuuya taateeraivaara iya ausa mmuaararooavaa varada buruqa sisiyauvaa raida kaupavavaa ngiari kieetaiyavunu habara apu kiada varutirivee. ¹⁴ Anutuuqo ti yaparainara suaivaki gionna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gionna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataaraanaravaivee. ¹⁵ Ngia gionna kiaapu Kapanaua variaiyaso, ngia ngiau aapu variaaree kiaiya fai Anutuuqo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaraavaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari kuaivaa varada kuatera titoo vaidiia tunoo: Gionna kiaapu voovoono ngii kuaivaa rikiaivoono fai ni kuaivaata rikiaaravai. Gionna kiaapu voovoono fai ngiyyara ooqoo tioo niyaraatama ooqoo tinaravai. Fai niyara ooqoo tioo ni titovaaraatama ooqoo tinaravaivee, tuduu rikiaada ngiari tuu mmooriyauvaara vida raubiriiravai.

Kuaivaa varada nuaira vaidiia kava nniravai

¹⁷ Vaidi kua varada nuairaiya (72) vida raubiriida mmoori varadada kava varanada nnida kaayau sirigaida kiasano: Udaanga-o, ta i nnutu tasipama kiaunnani mmagia maisaiyauvo gionna kiaapuuya aakiyauvaki variaiyauvo tiida mmaanai kuaavaivee, ¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na taaduu saneetuvo utuneema Sataango ngiauvakidiri tipannuuma kioo tuoo viravai. ¹⁹ Rikiaatee. Vaa na yaagueeqaivaa ngii miauvaara fai ngia nuaida yapaiyavunuaata eevariiyavunuaatama yuku reekio hama ngii gutinaravai. Na yaagueeqaivaa ngii miauvaara ngia Sataangaa yaagueeqa mmuakiaavai yaatarakio hama mminnaa voovoono ngii ruputinaravaivee. ²⁰ Vo kuavai vainoo. Mmagia maisaiyauvaa kiasani kuaivaara sa sirigaida variatee. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu yanaivau vaivaara sirigaida ivaara yaata utida variatee, tiravai.

Yisunna ausaivo yoketauduu kaayau kuaivaa tiravai

(Matai 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki Mmannasa Yoketaivo inna tasipama varuuvaara inna ausaivo kaayauma yoketauduu tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa vaidi tinni ruaiyara hatauma kiese vaidi nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiaiyara a kiasa kookieema kiaannaivaara na ai-

yara yoketaakiaunoo. Ni Napoo-o, a kutaa kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee.

²² Ni Napoova eenoo mmuakiaa mminnaivaara diraivaa vaa a ni miannavaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napoovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvoono nnaasu arinaima i tauvai. Na gioonna kiaapu voovai kooyaa i vitainaraivo ivootama fai i taanaravaivee, tiravai.

²³ Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya nnaasu tunoo: Aanna makee vaiyauvaa ngia taivaara Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. ²⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruua vaidi forofetaa kaayauyaata kaayau kieeta vaidiiaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu ivaara faannaidada putida hama teervai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee, tiravai.

Yisuuva Samariaa vaidiivaa mmataama kioo tiravai

²⁵ Mmooori aataru radudeera vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo inna iinno taanaree kiaa inna yaparainno tunoo: Vitaira-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee? ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutu-uqaa mmaanna tuu kuaivaa a yaaruannano dataa kuainno tiinne? ²⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: I Udaanga Anutuuqaara mmuduuya rupee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaagueeqaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee, ²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kianna kuaivo kutaa kuavai kiannanoo. Ii kua ivaa a iinna fai a tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo mmooori aataru radudeera vaidiivo gioonna kiaapuuya innara safuuma variraivovee kiateeraivaara Yisuunna yaparainno tunoo: Mo ni seenaivo inna giononnee? ³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Vaidi voovoono Yerusareema pikioo yoosinna Yerikoora kuane kuaa vioo varikiai vaidi mmuara furaiya numa inna utida inna buruqaivaa rakuasaa kiada paati kieema inna ruputu kiada pikiaavai. Pikiaavo ivo putinara iinno varikioo too ³¹ Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi voovoono aataruuvaugiataa vioo taikio vaidi putinara iivo inna too vaikio too saigiataa vioo taroo kuaivai. ³² Vioo taroo kuaikio rikioo Riviinna oy-aivakidiriaa vaidi voovoono vioo vioo taikio inna too vaikio rikioo mmuaikaraama vioo too saigiataa vioo taroo kuaivai. ³³ Vioo taroo kuaikio rikioo vaidi Samariaa voovoono aataruuvaugiataa numa too innara pinaama boo tioo ³⁴ aduoo varioo nnamari suuyaivaata vuaina suuyaivaatama inna uudaiyauvunu tusaa siikainno buruqa yeenaivaadiri rau kioo vitoo ari puara togiivau yapa kioo vitoo vida nnida vaira nnauvaki yapa kioo inna tuqinnaivai. ³⁵ Tuqinnama kioo vaivo pataikio diitoo ari utuaivakidiri taara sikauvaitana suiiraa kioo vida nnida vaira nnau nakaaravai mmioo tinoo: Innara tuqinnaanee. Tuqinnanai rikiee fai na kava vara ranee ngiee teenai a innani mminnaa vooyavai yookaakiannaiyauvaara na sai i mminnaraivaivee, tiivaivee. ³⁶ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo mmooori aataru radudeera vaidiivaa tunoo: Mmuara furaiya ruputu kiaa vaidiivaa taaravooma vaidiiaa numa inna taivaara a dataa kuainna kiannannee? Deevoono inna seena tuanaavai variinne? ³⁷ tuduu rikioo mmooori aataru radudeera vaidiivo inna sai tunoo: Vaidi voovoono

innara boo tiao innara tuqinnaivoono inna seena tuanaavaivee, tuduu rikioo Yisu-
uva inna sai tunoo: Eenoo viee ivo iineema mmuaikaraama iikiane, tiravai.

Yisuuva Mataaya Mariaayasi viravai

³⁸ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauyaataama aataruuvau vida varida
vo yosinnavakira vida rikiooduu gioonnaivaa nnutuuvo Mataava ari nnavaki
ngianeera Yisuunna maavee tuduu rikioo ivo numa variravai. ³⁹ Mataanna nnun-
naivaa nnutuuvo Mariaava ivaki varuuvono numa Yisuunna mmataama varioo inna
kuaivaa rikieeravai. ⁴⁰ Rikiooduu Mataava aritanna pinaa mmoorivai varoovaara
pinaama ausa pirisainno numa Yisuunna tunoo: Udaanga-o, hama a niyara yaata
utuannanee? Ni nunnaivo ni pikiaikiai nenetanna nnaasu pinaa mmoori varaunoo.
Inna tino numa ni tasipama mmoori varaivee, ⁴¹ tuduu rikioo Udaanga Yisuuva inna
sai tunoo: Mataa-o, a kaayva mmooriivaara pinaama yaata utuannano i ausaivo
mmuaararainoo. ⁴² Mmuua aataruvai hama aisi vainoo. Ii aataru ivaara Mariaava
yaata utivaivee. Fai hama gionna kiaapuuya ii aataru iva innasidiri varaaravaivee,
tiravai.

Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kua mmiravai

(Matai 6:9-13; 7:7-11)

11 Vo suai voovaki Yisuuva ari vo kammuvau varioo yaaku varoonnonno taika
kiooduu ari ngiaammua voovoono innasi ngioo tunoo: Udaanga-o, Yu-
vuaano ari ngiaammua yaaku vareeraivaara kua mmuneema ti kua ti mmiane,
² tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaaku varaaree kua ataa kua yaaku varada
kiatee:

Ti[SB7] Napoo-o, i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa[SB9] tuanaavai nnaasu vakiaivee.

A gionna kiaapuuyara diravaa
kino too ngiaivee.

³ Mmuua suai mmuaa suai mmannammanna
ta nnaara yeennaiyuvaa ti mmiane.

⁴ Mmuakiaa gionna kiaapuuya
mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyuvaa iya mmiaunnaivaara
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyuvaa
sa yaata utirainna rugaane.

Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki
ti yapaanee, kiatee.

⁵ Yisuuva itaa kua kua kioo kua voovaata iya tunoo: Ngiiikidiri dee vaidi
voovoona aa kua aavaa na tinaraivaa iinne? Fai ivo heena tammaaki ari seenaivaasi
vioo tinara: Ni seena-o, yeenna saaba taaravooma ni minai na yapooma irisai i mmi-
naravaivee. ⁶ Ni seena voovoona ngieeradiri hokoba aataruuvau nuainnonno niisi
nnikiai na hama yeenna inna mmilaraivootainoo. Ivaara ni miane. ⁷ Fai ivo itaa
kua tino vaidi nnau aakiaivaki variivo inna sai tinara: Ngieera kuane. Vaa na ni
sipuuvaa rau kiee ni nnaakaraiya ni tasipama vuru vakiaano. Hama na yopeema
diitee mminnaa vooyavai vara i mmilaravee, tinoota mmannammanna inna ya-

parainono inna mminaravaivee. ⁸Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo ari seena tuanaivo inna yapara ruaivaara hama iva diitoo yeennaivaa inna mminaravai. Ivo mmannam-manna inna yapara ruaivaara iva diitoo inna mminaravai. ⁹Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia Anutuuqaa yaparaikio fai ngia yaparakiavaa ngii minaravai. Mminnaa voovaara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuuqo sipuuvaa ngiini hatuaanaravaivee. ¹⁰Gioonna kiaapu Anutuuqaa yaparaivoono fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuuqo innani sipuuvaa hatuaanaravaivee. ¹¹Vaidi voovoono ngiikidiri aa na tinara kua aavaa iinarannee? Fai inna mmaapuuvu tavaura inna yaparaino fai ivo yapaivaa inna mminarannee? Hameetavee. ¹²Fai inna mmaapuuvu kakaraa mmuyaira inna yaparaino fai eevariivaa inna mminarannee? Hameetavee. ¹³Ivaara ngia vaidi mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyavuaa ngii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mmira aataruuvaa yaataravai. Fai gioonna kiaapuuya inna yapara rikio Mmannasa Yoketaivaa iya mminaravaivee.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai

(Matai 12:22-30; Marakaa 3:20-27)

¹⁴Yisuuva vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa titooduu mmagia maisaivo vioo kiooduu rikioo vaidiivo kua tuuvaara gioonna kiaapuuya ivaki nuunauya pinaama nnikiarairavai. ¹⁵Nnikiarauduu vooyaano tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno ari yaagueeqaivadiiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaya titaikiai kuaavaivee, ¹⁶tuduu rikiada inna iida taaraivaara vooya inna tunoo: A ari vookarai mmooriivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqo inna tasipaikioonno iinoo, kiaravee, ¹⁷tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variaya rapidada ivadiiri raubiriida mmarammaraa varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varida fai taikaaravai. Fai mmuaa nnauvaki variaya ivakidiri rapida fai vida raubiriida mmarammaraa varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaravai. ¹⁸Itaama vaino Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaravai. Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaikai kuaanoo, kiaani ¹⁹mo ngii nnaagiai nuairaiya giaa yaagueeqavaura iya mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivoono ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo. ²⁰Anutuuqaa yaagueeqaivo ni tasipaikiai na mmagia maisaiya titaikai kuaavai. Na itaama iikiauuko Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi nniivaivee, tiravai.

²¹Kiaa kioo kava vo kua voovai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi yaagueeqa voovoono ari suru veeva yau mmataivaa tu kioo vainno ari nnauvaara dioo vaino rikioo inna mminnamminnaiyauvo yoketaama vainaravai. ²²Nnaagiai vaidi yaagueeqa tuanaa voovoono numa innaata rapuoonnonno inna yaatara kino rikioo muaraagaino fai inna suru veeva yau mmataivaa ivo yaagueeqama tu kioo vaivaa ravisi varoo inna hoonaiyauvaatama varoo ari seenaiya yapa mminaravaivee, ²³kiaa

kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niyara yoketaivoono inna ni nnam-mutuaavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama ni mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai

(Matai 12:43-45)

²⁴ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, ²⁵ kua kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kuaikio ²⁶ mmanna nnauvai vaikio too ivakio varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee, tiravai.

Sirigaira aataru tuanaivaara Yisuuva tiravai

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata gioonna kiaapu kaayauma uuya nuuna aakiaivakidiri gioonna voovoono kua pinaivaa inna tioo tunoo: I kaano ari ausaivakidiri i mmata kioo ari nnaamma i mmuuvaara Anutuuqo innara yoketaivoo, ²⁸ tuduu rikioo inna kua sai tunoo: Yo, inna aikioonna kiannano. Mo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa rikiada iikiayara Anutuuqo iyara pinaama yoketaivoo, tiravai.

Vaidiia Anutuuqaa mmoori ari vookaravuaa taaraivaara Yisunna yaparairavai

(Matai 12:38-42)

²⁹ Tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama variaano. Iya ari vookarai mmooriivaa taara iikiainoo. Anutuuqaa mmoori ari vookaravuaa nnaaruaa vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa iya ivaa nnaasu taaravai. Fai hama kava voovai taaravai. ³⁰ Fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo Yonaannanikaraama iinaravai. Nnaaru Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaava uuvaa tooneema fai ngia makee variaya Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo iinaravuaa taaravaivee. ³¹ Nnaaru kieeta varuu gioonna voovoono tooya ipunna sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai ivoono kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee. ³² Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaara yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kiki Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 5:15; 6:22-23)

³³ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi varoo kuupaivaki hatauma yapa kiaivai. Hama yavaivaa varoo ivau tuarapuatikama rummua apu kiaikio vaivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiayia mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. ³⁴ A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmam-maivaara mmeekia roosiivai. I avuuvo yoketaama taikiyai a mmeekiaivau nuairaivaa roosiima yoketaama nookiannavai. I avuuvo upisiikiyai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. ³⁵ Ivaara mmeekiaivo iiki vaivaa upisiivoono rummua apivoora tuqinnama yaata utuane. ³⁶ Fai mmeekiaivo i aakiaivaki suvuaino hama upisiivo yopeema mmeekiaivaa rummua apinaravai. Toobaivaa subi kiaavo mmeekiaivo taivaa roosiima i aakiaivaki fai pinaavai mmeekiaivo taanaravaivee, tiravai.

Yisuuva Farisaiyakiata kua mmaanna kiaa

mmiraiyakiataama kua pinaivaa yapeeravai

(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)

³⁷ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioodoo Farisai vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaaneera Yisuuunna tuduu inna nnauvaki vioo inna tasipama yeennaivaa nnooduu ³⁸ Farisai vaidiivo tooduu Yisuuva hama ari yaakuuvauddiri tauraa finirama kioo kati yeennaivaa nnooduu ivaara nnikiarairavai. ³⁹ Nnikiarauduu Udaanga Yisuuva inna tunoo: Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada maisama variaavai. ⁴⁰ Ngia yaata duunayavee. Anutu-uqo ngii nnabaiyauvaa iima kiaivoono ngii aakiaiyauvaatama iivavee. ⁴¹ Fai ngia ngiingii aakiaiyauvaa tuqinnadaida mminnaiyauvo ngiisi vaiyauvaa ngii seena mmanna haipuuuya mmikio fai ngii aakiaa mmaanaiyauvootama yoketainaravaivee.

⁴² Boo, ngia Farisai vaidiyya ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyyauvaa yaakuuvaitana utida mmuaavai Anutuuqaani kiadaatada ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinneeraida hama Anutuuqaara pinaama mmuduuya ruanoo. Ii aataru ivaitana iikiataama vaikiannaata hama iiki-aano. Ngia ii aataru ivaitana iidadaida vo aataruyauvai vaa ngia iikiyaiyauvaatama iikiatee.

⁴³ Boo, ngia Farisaiya ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Ngia yoosinna aakiaiyauvaki nookiaani gioonna kiaapuuya ngii teeda kua yoketaivaa ngiyyara ki-aiyauvaara mmuduuya ruavai. ⁴⁴ Boo, ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia mmata nnauyauvaa gioonna kiaapuuya hama teeraida sabi ivau nuairaivaa roosiikiayavee tiravai.

⁴⁵ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidi voovoono inna sai tunoo: Vitairo, e itaa kua ti kianna ivo inna kua maisaivaatanna ti kiannano, ⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Vaidiyya kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi

vooya yaapusaiyauvunu kumaata apu kiaivaa roosiima ngia gioonna kiaapuuya mmoori mmuaararaiyauvaa iya mmi kiada hama ngiengieeta kiisama iya tasi-pama mmuaararai mmooriivaa varaavai. ⁴⁷ Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngii rubu tabeeya forofetaiya ruputuduu putuuyara ngia sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai. ⁴⁸ Iyaano iya ruputu kioodoo ngieenoo iya mmata nnauyauvaa funnukama kiada ngii rubu tabeeya uuvaa teeda kiaanoo: Inna aikioovaivee, kiaanoo. ⁴⁹ Ivaara Anutuuga tinniyaa vau kua yoketaa fafaraivo vainno tunoo: Na fai forofetaiyaata vaidi ni kuaivaa varada nuairaiyaatama titanai vikiai fai vaidiiyaano vooya vatada iyara kua maisaivaa tida ruputikiai putuaaravaivee. Anutuugoono itaa kua tiravai. ⁵⁰ Nnaaru ngiau mmata uu suaivakidiri gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputua rada nnidada aanna makee homo gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaano. Fai aanna makee variaa gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaivaa irisaivaa varaarivaara nnaaru Anutu-ugo fafaarama kioo kuaivo vainoo. ⁵¹ Nnaaru vaidi yoketaa voovai Aveeraa kuminayaa ruputu kioodoo putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Sakariaasaa ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Iya nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuugaara hudeeraivo sainai vauduu vo ataa yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu iya vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ruputu kioodoo putuuvaa irisaivaa aanna makee variaa gioonna kiaapuuya varaaravaivee.

⁵² Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ni kuaivaa rikiada tinni yoketaa vareera aataruuvo sipuuvaa roosiivai. Ngia hama ngii kuataikiaida hama kuaivaara kiivaa varada gioonna kiaapuuya kuaaree kiaiya sipu rairayaama ngieenoo aataruuvaa uuda rammuaavaivee, tiravai.

⁵³⁻⁵⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo ii nnau ivaa pikioo vioo varuduu mmoori aataru radudeera vaidiiyaata Farisai vaidiiyaatama ngiari ausaiyauvo kaayauma nnanna-tooduu Yisuuva haruruoo kua voovai koonnama tinai iya kua pinaivaa innaki yapaarivaara ari vo kua ari vo kuaiyauvaara yaagueeqama inna yaparairavai.

Yisuuva unnakua tuuvaara ooqoo tiravai

(Matai 10:26-27)

12 Yisuuva itaama Farisaiyaata kua tuu suaivaki kaayakaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu hama iya diaara mmaataatauduu ngiari seenaiya yukuuyauvunu diravai. Dida vauduu Yisuuva iya tasipama numa dioo vainno ari ngiaammuauya kuaa mmioo tunoo: Ngia vaidi Farisaiya puuqaira yeenna roosiikiayara tuqinnama haitatuukiatee. Iya unnakua kuaa iira aataruuvaa na itaa kua ki-aunoo. ² Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayuvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. ³ Itaama vaiki ai ngia upisiivaki hauma kuaa kuaivo fai gioonna kiaapuuya kooyaa ikiannaivau rikiaaravai. Ngia nnau aakiaiayuvaki vida sipuuyauvaa rau kiada ngi-ingii yaataki ngiingii yaataki murumuru kuaa kuaiyauvaa fai gioonna kiaapuuya yosinna vuutaivaki aayanna reeda kooyaa kiaaravaivee.

Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Matai 10:28-31)

⁴Ni seenayaso, na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii mmam-maiyauvunu ruputikiai putuaaraivaara sa aatuukiatee. Ngia putikiai fai iya hama yopeema kava mmoori maisaivaa ngii miaaravai. ⁵Anutuuqara nnaasu aatuukiateera na ngii giaa ngii miaunoo. Ivoono ngii ruputinai ngia putikio fai ivoono ikia aakiaivaki ngii yapaanaree tioo fai ngii yapaanaravaivee. Kutaa na ngii giaa ngii miaunoo. Innara aatuukiatee.

⁶Ngia taara sikau kiisakiatatana kiada fai ngia ngiaamma kiisa siganna roosii yaaku saivai varaaravai. Anutuuqo hama iyauvaara vueennainno voovai piki-aivai. ⁷Ngii kieeta yaasiyauvaa Anutuuqo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. Sa aatuukiatee. Anutuuqo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiyaiyauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

kiaa kookieera kuavai

(Matai 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoona ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairaivovee, tinai fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo Anutuuqaa aangeraiya avuuyauvunu diee vaina innara kooyaa tinara: Inna ni nnaagiai nuairaivovee, tinaravai. ⁹Gioonna kiaapu voovoona ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno niyara ooqoo tinai fai yapooma Anutuuqaa aangeraiya avuuyauvunu Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo innara ooqoo tinaravai.

¹⁰Gioonna kiaapu voovoona Na Vaidiivaa Mmaapuuvaaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuqo ivaa rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoona Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuuqo hama ivaa rugaanaravai. Fai tupatupaa vainaravai.

¹¹Yapooma gioonna kiaapu vooyaano fai ngiari nuunaira nnauyauvaki ngii vitada ngiari kieetaiya avuuyauvunu kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. ¹²Fai ii suai ivaki Mmannasa Yoketaivo ngia sai kiaara kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Hoona suvuau kumimaka vaidiivaara Yisuuva tiravai

¹³Tuduu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoona Yisuunna tunoo: Vitaira-o, ni napoova vaa putikio ni vaavova ari nnaasu hoonahaanaiyauvaa varainoo. Eenoo tino too saiyauvai ni miaivee, ¹⁴tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ni vaidivai. Hama na kua pinaivaa radudeera vaidivai diauvaivee. Hama na ngii mminnaiyauvaara diee vaina itaqitaama yapaateera kiaunoo, ¹⁵kiaa kioo gioonna kiaapu mmuakiaaya tunoo: Ngiingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Sa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara teekio ngii varaataakiaiyauvaara yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoona hama kaayau mminnamminnaiyauvaa varaanaraivaara varivaivee. Fai ivo kaayau hoonahaanaiyauvaa varano iyauvoono hama varira tuanaivaa yopeema inna mmimaravaivee, ¹⁶kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoona kaayau hoona suvuaiivoono

mmoori varaikio yeennaiyauvo kaayauma kaanaivai. ¹⁷ Kaanaikio too ivo yaata utuoo ariiyara tinoo: Hama ni yeenna iiraiyauvaa yapaanara nnaunnaatainoo. Na dataama iikiaunnee? ¹⁸ Inna aikioo, fai na ataama iinaravai. Ni yeenna yapau nnauyauvaa havarata kiee fai pinaa nnauyauvai heekaanaravai. Heeka kiee ivaki ni yeennaiyauvaata ni hoonahaanaiyauvaatama yapaanaravaivee. ¹⁹ Fai na itaama iina niniiyara tinara: Na vaidi yoketaavaivee. Mminnamminnaa yoketaiyauvo ni suvuainoo. Fai vo nuanu vo nuanu hama na pinaa mmooriyauvaa varaanaravai. Fai na kati variee nnoori nnee yeenna nnee sirigaina varinaravaivee, tinaravai. ²⁰ Ivo yaata utuoo itaa kua tiivaara Anutuuoqo inna tinoo: A yaata duunakuavee. Fai aa heena aavaki a putinaravaivee. Mo a putino gionno aa mminnaa a yapa kiaanua aayauvaa varaanarannee? ²¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kaayau mminnamminnaiyauvaa ngiariini yapa kiaiyi ii vaidi ivaa roosiikiaayavee. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa ngiariini yapaavovo suvuaikiai iya Anutuuoqaa avuuvau kumina tuanaaya variaavaivee, tiravai.

Anutuuoqaa kuaivaa yoketaama rikiaateera Yisuuva tiravai

(Matai 6:25-34)

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Itaama vaikiaina na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variraivaara yaata utida sa ngiengie yeenna nnaaraivaara kaayauma yaata utuatee. Sa ngia uyira rairaiyauvaa ngiingii mmammayaa uyuaariyauvaara kaayauma yaata utuatee. ²³ Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammaiyauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammaiyauvo vaivai. ²⁴ Ngia ngiaamma kuangedaiyauvaara yaata utuatee. Iya hama vuayeennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapeera nnauyauvaki yapa kiaavai. Anutuuoqoono yeennaiyauvaa iya mmiivaivee. Anutuuoqo ngiiyara tuqinneeraivoono ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaataravai. ²⁵⁻²⁶ Ngiiikidiri deevoono ari varinarivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee. Ii ngia yaata utida ngiingii variraivaa hayu yapaaravee kiaa kua ivo kiisakiatavee. Mo ngia hama aikiooma ii kiisa kua ivaa iirama kiada aaniira ngia pinaa mmoori ari vookariyauvaara pinaama yaata utuaarannee? ²⁷ Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidi ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai iyauvaa taavo yoketaivai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai iyauvaa taavo yoketaiyauvoono nnaaruua vaidi kietaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookaruyauvaa uyu kiaiyauvaa yaatara kiaivai. ²⁸ Ngia kiisama Anutuuoqaa kutaavaivee kiaiyaso, Anutuuoqo maura ikiauyauvaa yapa kiaikio makee urikiai turau vaidiyya hamuku kiada ikia mmuturuaraiyauvaara ivo tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaarannee? Fai ngii minaravaivee. ²⁹ Dee nnoorivai nnaarannee? Dee yeennavai nnaarannee? Ivaara sa pinaama yaata utuatee. Sa ngia airi yaata utuatee. ³⁰ Vaidi hama Anutuuoqaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara pinaama yaata utuaavai. Ngii variraivaki ii mminnaa iyauvo hameetaivaara vaa ngii Gioova rikiaivai. ³¹ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuuoqo gionna kiaapuuyara diravaa varaaraivaara

tauraa yaata utuatee. Fai itaikio Anutuuoqoono ii mmuakiaa mminnaa iyauvaatama ngii minaravaivee.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai

(Matai 6:19-21)

³² Ngia ni puara sipisiipaiya roosiikiyai sa aatuukiatee. Fai ngii Gioova ngii-iyara yoketaainno gioonna kiaapuuyara diravaa ngii minaravai. ³³ Ngii mminnamminnaa mmuakiaayuvai varada oro vaidi vooya mmida irisai sikauyuvaa varada oro mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiatee. Ngiau aapu vai mminnaa hama taikaanaraiyauvaara nnaasu yaata utida iyauvaara mmoori varaatee. Ngiau aapu vai mminnaiyauvo fai hama raubiriinno taikaanaravai. Hama vaidiiaa numa iyauvaa mmuara varaaravai. Fai hama kegenaiya iyuvaa hatoka nnaaravai. ³⁴ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmoori vareeraiya vaa teerama kaiiya roosiima variatee

³⁵ Mmoori vareera ngiaammuauya ngiari mmoori varaivaara ngiari buruqaiyauvaa uyu supugiaa kiada toobaiyuvaa subi teerama kiada variaaneema ngieeta itaqitaama teerama kiada variatee. ³⁶ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo yaapeeri buusaivakidiri nnaa kioo nninaraivaara faannakiaaneema ngieeta faannakiatee. Ivo ngioo sipuuvau rinai iya akiairainai innara hatuaaraiya iya faannakiaavai. ³⁷ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo nninai teeda fai iya avu teeda vaida innara teerakiaiya fai yoketaama variaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Iya itaikio too fai ivoono ari buruqavaa uyu supugiaa kioo tinai nnikio too yeennaiyuvaa iya mminaravai. ³⁸ Fai ivo heena tammaaki nninaranee? Vara kakaraa akua tino nninaranee? Fai ngioo teenai vaa iya teerama kaiiya yokeetaama variaaravai. ³⁹ Aa kua aavaa rikiaatee. Vaidi voovoono nnauvaki mmuara vareera vaidiivo nninara suaivaa nnau nakaaravo rikioo avu taitiri. Mmuara vareera vaidiivo ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyuvaa mmuara varaitirivee. ⁴⁰ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia rikieera teera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvu fai kava tiinaravaivee, tiravai.

Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai

(Matai 24:45-51)

⁴¹ Tuduu rikioo Petooso inna sai tunoo: Udaanga-o, a ii mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kiee kianna kua ivaa tiyara nnaasu kiannavainnee? Vara mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama kiannavainnee? ⁴² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaara hama pikieerainno mmannammanna yaagueeqama nnaasu iinnee? Itaama ii ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kietaavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyuvaa duuyama kioo iya mmiivai. ⁴³ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradii vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai. ⁴⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuuu ivaa vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara hai-

tatuura ngiaammuaivai inna yapaanaravai. ⁴⁵Fai iqii ngiaammuaivoono hama itaama iirama kioo ariiyara yaata utuoo tinara: Nnoonnaivo hokoba suai ipi varioo hama akiairaama nninoo, kiasa kioo ari seena kiatanna ngiaammuaiva ripi-inno ruputuoo pinaa yeenna noo noori kapikaraivaatama noo kumimakainno varinono ⁴⁶yapooma hama ivo rikioo teera suaivaki nnoonnaivo ngioo inna ruputu rutaka kagaari kino ivo vaidi mmoorira haunninniiraiya variraivaki kuanaravaivee.

⁴⁷Ngiaammuaivoono ari nnoonnaivo tii kuaivaa vaa arinaima rikioonnaata vioo inna kuaivaa pikioo hama ivo tii mmooriivaa iinno teerataarairama kioo fai nnoonnaivo irisaivaa pinaama inna ripiinaravai. ⁴⁸Vo ngiaammuaivoono hama tuqinnama ivo tii kuaivaa rikioo arinaidiri sabi ivo tii mmooriivaa iinno koonnama kino fai nnoonnaivo irisai kiisama inna ripiinaravai. Vaidi voovooonno vaidi voovai pinaa mmooriivaa inna mminaree kiasa ivo aikiooma iikiaiveeraivaara arinaima taa kioo rikiasa kioo inna mmino too yaagueeqama mmooriivaa varaivee. Ivo pinaa ari vookarai mmooriivaa inna mmino too yaagueeqama kioo mmooriivaa ari vookaraama varaivee.

**Yisuuva mmatayaa tuuvaara gioonna kiaapuuya
nnammutuannammutuua iiravai**

(Matai 10:34-36)

⁴⁹Rapiraivo iikiaivaa roosiima mmataivau vakiaiveeraivaara na tiiravai. Ii rapiraivo iikiaivo teerayaama akiairaama taanaraivaara ni yoketainoo. ⁵⁰Mmamma nni-itaravo noori apiraivaa roosiima fai na varaanaravai. Hama na vareera homo variauko ni ausaivo mmuaararainoo. ⁵¹Ngia yaata utuaani na gioonna kiaapu mmatayaiya ausa nuufaivaa mminaraivaara na tiiravainnee? Hama na ivaara tiiravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya hama ausa nuufaivaa tasipama mmuaavau varirama kiada iya mmarammaraama variaivaara na tiiravai. ⁵²Aanna na variaivo suaivakiaata nnaagiai suaivakiaatama fai mmuaa nnauvaki yaaku saivai variyaiya fai taara yaata utida taaravoomaano voovau varikiai taaramaano voovau variaaravai. ⁵³Iya mmarammaraama varida fai kookiaiya voovau varikiai mmaapuuya voovau variaaravai. Kaanokiaiya voovau varikiai iya raunnaapuuya voovau variaaravai. Nnaaputuuya voovau varikiai ngiari nnaaputuuya voovau variaaravaivee, tiravai.

Yisuunna oyaivaara hama iya tuqinnama rikieeravai

(Matai 16:2-3)

⁵⁴Yisuuva itaa kua kiasa kioo vo kuavai gioonna kiaapu kaayauya kiasa mmioo tunoo: Ngia namaivo rau kiaiikai teeda akiairaama kiaanoo: Kiisa suai vatiivo rinaraivee, kiasa vatiivo ruavai. ⁵⁵Ngia taavo ooruruuvo utikio ngiauvo rupikiai teeda kiaanoo: Inna suaivo taanara iinoo, kiasa suaivo taivai. ⁵⁶Ngia huobavainna unakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia ngiaivo mmataivaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta vari-aunna suai aavaki hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

Vaidiivo kua pinaana i yapaana tinai rikiee

innaata kua tiee safuukianee

(Matai 5:25-26)

⁵⁷Ngia aaniira hama ngiengienoo ngiingii kuaivaa kiaa safuuma kiada vari-raidada kua pinaivaara dira vaidiivaasi kuaanee? ⁵⁸Fai vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanee kiaa i vitoo kua pinaivaara diraivaasi vivoora aataru tamai-vaudiri innaata kua tiee safuuma kiaanee. A hama itaino fai ivo i vitoo kua pinaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmino rikioo fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki i yapaanaravai. ⁵⁹Na i kiaa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee irisaivaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee, tiravai.

Hama fai ngia ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

pikieerama kiada fai ngia putuaaravai

13 Karirayaa vaidiiva puaraiyauvaa kati Anutuugaara ruputu hudooya ngiari mmooriivaa iida varuduu rikioo kieeta vaidi Piratuuso ari ngiaammuaaya titooduu vida vooya ruputuduu putiravai. Yisuuva gioonna kiaapuuyaata kua tuu suaivaki vooyaano ii mmayaaya ivaara Yisuunna kiaa mmiravai. ²Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Karirayaa vaidiiva Piratuuso itaama ruputuuya mminnamminnaa maisaiyauvo seena Karirayaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaatarainoo. Iya kaayau mmamma nni-itaroo maisauvaa varoovaara ngia yaata utida itaa kua kuaanee? ³Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada fai iya putuneema ngieeta putuaaravee. ⁴Yoosinna Siruaama vau nnauvo havarata roo vaidi yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma ruputu kioodoo putuu mmayaayaivaara yaata utuatee. Ngia ivaara yaata utida kiaanoo: Iya gioonna kiaapu Yerusareema vari-aiya yaatarada maisamaisama variaayaveeda kuaanee? ⁵Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada iya putuneema fai ngieeta putuaaravee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivo hama iira vauvaa mmataama kioo tiravai

⁶Kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi voovoono vuaina mmooriivaki nnaammuayaivaa roosiivaa utu kiaikio urikio too oro iiraivaara buainnonno taikio kuminaivai. ⁷Kuminaikio rikioo vaidi mmoorira haitatuuraivaa tinoo: Taanee. Taaravooma nuanu na numa aa nnaammuaya aavaki iiraivaara buainana tauko kuminainoo. Hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Mo aaniira ivo uruoo kuminayaa mmataivaa nnammariivaa varainnee? ⁸tikio rikioo mmoorira haitatuura vaidiivo inna sai tinoo: Nnoonna-o,

mmuaa nuanuvai pikinai tee na mmataivaa hanuu kiee puara naaraivaa hakua ree ivaa oyaivaki yapaanaravai. ⁹Yapa kino rikioo iiraivo vaino too ti yoketainaravai. Hama iiraivo vainai tee inna aikioo hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva gioonnaivaa mmookaivo umaagauvaa tuqinneeravai

¹⁰Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo varuduu ¹¹gioonna voovoona mmagia maisaivo numa innaki varuduu yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu ivo ari vookarau pinaa nniitaroovaa varooduu mmookaivo umaagauduu hama yopeema mmookaivaa radudoo safuuma nuauvoono ivaki variravai. ¹²Ivaki varuduu Yisuuva inna too tunoo: Gioonna-o, makee i nniitaraivo taikaivee, ¹³kiasa kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuu saivaata mmookaivaa raduda kioo Anutuuqaara kua yoke-taivaa tiravai. ¹⁴Tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira vaidiivo Yisuuva kati varira suaivaki gioonnaivaa tuqinnoovaa inna nnannateeravai. Inna nnannatooduu ivo gioonna kiaapuuya tunoo: Yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivaki nnaasu ta mmoori varaunnava. Ii suai iyauvaki nnaasu nnikio vaidiivo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaravai. Sa kati varira suaivaki ngii nniitaraiyauvaara ngiatee, ¹⁵tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia mmuakiaaya kati varira suaivaki ngii puara nnauyauvaki vida puara buri-makau togiiyauvaatama rakuasaa kiada vitada oro nnooriivaa mmiaavaivee. ¹⁶Aa gioonna aavo Aparahaamaa oyaivakidiri diitai aavaa Sataango nniitareera maisaivaa yeena rau kiaivaa roosiivai inna mmikio yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu taika kioo itaama varivai. Mo kati varira suaivaki na inna nniitaraivo yeena roosii rau kiaivaa na tino taikaanarannee? Vara hama na tino taikaanarannee? ¹⁷tuduu rikiada Yisuuva ari nnammutuuiya iva tuu kuaivaara iya mmamma maisauduu mmuakiasa gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori yoke-taivaara sirigairavai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:31-32; Marakaa 4:30-32)

¹⁸Yisuuva tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri mmataama kiee ngii giaa ngii minarannee? ¹⁹Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuuya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Vaidi voovoona ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuoma kiaikio uruoo yatarivai diivai. Dikiyai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaa mmataama kioo tiravai

(Matai 13:33)

²⁰Yisuuva itaa kua kiasa kioo kava iya yaparinno tunoo: Dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri na mmataama kiee Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaara ngii giaa ngii minarannee? ²¹Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoona ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba

taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai pu-
uqaivaivee, tiravai.

Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai

(Matai 7:13-14,21-23)

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo vioo nnoonna yoosinnaiyauvakiata kiisa yoosin-
naiyauvakiataama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa
mmiaa roo nuainnonno Yerusareema kuanee kiaa aataruuvau vuduu ²³gioonna
kiaapu voovoona inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, Anutuuoqo kiisa gioonna ki-
apuuya nnaasu vitoo aataru yoketaivau yapaanaranee? tuduu rikioo iya tunoo:
²⁴ Keegia kiisaivaki kuaarivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee. Na ngii
giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaaree kiaa kiada fai hama
yopeema ivaki kuaaravaivee.

²⁵ Nnau nakaaravo diitoo sipuuvaa rau kinai ngia oro mmaanaivau dida vaid
sipuuvau rida kiara: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, tikio fai ivo sai tinara:
Ngia deepidiriida ngiaanee? Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee, ²⁶ tinai fai
ngia sai kiara: Mo ta i tasipama yeenna nnooriivaa nnaunnani a ti yoosinnaivaki
nuainna mmayaayaivaa ti kiaa ti mmiannakuavee, ²⁷ tikio rikioo fai ivo ngii sai
tinara: Ngia deepidiriida ngiaanee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii
yoosinnaivaa tauvaivee. Ngia maisa mmooriivaa iira nnaamuruyavee. Ngieera ku-
atee. Fai nnau nakaaravo itaa kua tinaravaivee. ²⁸ Yapooma fai nnaaru varuu
vaidiyya Aparahaamo Isaako Yakoopainna mmuakiaa forofetaiyaatama Anutuuoqo
gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki varikio Anutuuoqo ngii ooqoo tinai ngia
mmaanai varida teekio ngii nnannateenai fai ngiingii avaiyauvaa hakutikio ngii au-
saiyauvo mmuaararenai rataaravai. ²⁹ Suai raari raipidiri suai haatapaipidiri tooya
sai tooya sainaidiri ngiaa gioonna kiaapuuya Anutuuoqo iyara dira yoosinnaivaki
varida yeenna nnaaravai. ³⁰ Makee gioonna kiaapu vooya nnaagiai variaya fai tau-
raa variaaravai. Gioonna kiaapu vooya makee tauraa variaya fai nnaagiai variaar-
avaivee, tiravai.

Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai

(Matai 23:37-39)

³¹ Tuduu mmuai suaivaki vaidi Farisai vooya numa Yisunna tunoo: Herooto i
ruputinai putinarivaara rikiee aa yoosinna aavaa pikiee ai yaatu kuanee, ³² tuduu
rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Oro vaidi avaikarai fai mmaraaraa roosiivaa kiaa
mmida kiatee: Na makeennaata turaunnaata mmagia maisaiyauvaa titanai vikiai
nniitaraiya tuqinnee dita fai na ni mmooriivaa iima taika kiaanaravaivee, kiatee.
³³ Ivo ni ruputinara tinainnaata na makeennaata turaunnaatama ditaata nene rikiau
aataruuvau kuanaravaivee. Hama dee yoosinnavaki vaidiyya forofetaiya ruputu-
aavai. Yerusareema ivaki nnaasu iya ruputuaavai. Fai vo yoosinnavaki ruputikio
hama yoketainaravai. Koonnainaravai.

³⁴ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia forofetaiya ruputuaani putu-
aani gioonna kiaapu Anutuuoqo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada
ruputuaani putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari
haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai
ngia niyara ooqoo kiaavai. ³⁵ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutu-

uqo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaangaivo titooduu tuuvo nni-naraivaara Anutuuqo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai ngia kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi nniitaroovaa tuqinneeravai

14 Kati varira suai voovaki Yisuuva vaidi Farisai kieeta voovai nnauvaki vioo yeennaivaa nnoo varuduu teeda gioonna kiaapuuya inna puru varida teeda vauduu ²vaidi voovoono inna yuku yaakuuvo yotoovo Yisuuva avuuvau variravai. ³Varuduu too Yisuuva kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaata Farisaiyaatama yaparainno tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruovo dataa kuainno tiinne? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaravaa tuqinnaaranee? Vara hama tuqinnaaranee? ⁴tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Kua seemuaa varuduu Yisuuva vaidi yuku yaakuuvo yotoovaa vitoo tuqinnama kioo titooduu viravai. ⁵Vuduu too Yisuuva iya tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono kati varira suaivaki inna mmaapuuvonnee vara inna puara burimakauvo doofa nnooriivaki tuoo vino rikioo fai aikiooma ivo utu raririima kati naatauvau yapaanaranee? Vara too pikiaanaranee? Fai ivo utu raririima kati naatauvau yapaanaravee, ⁶tuduu rikiada iya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

Iya nuunaida buusa nneeraivaara Yisuuva tiravai

⁷Yisuuva yeenna nneera suaivaki gioonna kiaapu vooya ngiariiyara nnaasu yaata utida mmaata yoketaiyauvunu varuduu too mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo mmuakiaaya tunoo: ⁸Gioonna kiaapu voovoono yaapeeri yeenna nneera suaivaki aiyara aayanna tinai sa oro mmaata yoketaivau tauraa varianee. Buusa nakaaraivo vaidi voovai nnutuuvo pinaavai vaivaara aayanna raanara iinainnaata a tauraa oro mmaata yoketaivau varinarainnoo. ⁹Fai a varino buusa nakaaraivo numa i tinara: Tiee vino rikioo vaidi nnutuuvo pinaavai vaivo aavau variaivee, tinai fai a tiee mmee nnaagiai mmaataivau oto varino i mmamma maisainaravai. ¹⁰Buusa nakaaraivo aiyara aayanna tinai rikiee oro nnaagiai mmaataivau varino rikioo fai buusa nakaaraivo numa i too tinara: Ni vaidi-o, ditee numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, tinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki variaiya aiyara yoketaavee kiaravai. ¹¹Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuuqo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuuqo vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

¹²Kiaa kioo vaidiivo ari nnauvakira inna maavee tuuvaa tunoo: Fai a buusaivaa iinna sa ai seenaiyaraata ai kata vayaiyaraatama ai oyaiyaraata i seena hoona suvuakuaiyaraatama aayanna kianee. Fai a iyara aayanna tinai i yeennaiyauvaa nnaa kiada irisaiyauvaa i mmikiai fai a ivaudiri irisaivaa varaanarakuavee. ¹³Fai a buusaivaa iinna mmanna haipuuvaraata vaidi yuku yaaku maisakiaiyaraatama mmudannarakiaiyaraata avu huruutakiaiyaraatama aayanna tinai numa nnaatee. ¹⁴Iya hama yopeema irisaiyauvaa i mmiaaraivaara fai Anutuuqo aiyara yoketainaravai. Yapooma gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya putuaiyauvakidiri diitaara suaivaki Anutuuqo irisai yoketaivaa i mminaravaivee, tiravai.

**Yisuuva buusa pinaivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 22:1-10)**

¹⁵Tuduu rikioo vaidi voovoono Yisuunna tasipama yeenna nnoovo inna kuaivaa rikioo inna tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki fai gioonna kiaapu voovoono yeenna nnaanaraivaara Anutuuqo kaayauma innara yoketainaravaivee, ¹⁶tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vo suai vaidi voovoono buusa pinaivaa iima kioo gioonna kiaapu kaayauyara aayanna tiivai. ¹⁷Aayanna tikio rikioo buusa nnaara suaivo vainima vaikio rikioo vaa tauraa aayanna tiyara ivo ari mmoori vareera ngiaammuauvaa titaikio oro tinoo: Ha ngiaannee? Vaa ta buusaivaa teerama kiaunnano, ¹⁸tikiyai rikiada iya mmuaavai mmuaavai mmuaakaraama hama iya kuataikiyai ngiari vo mmooriiyavunudiri yaadata rummua kiada kiaavai. Tauraa tiivoono mmoori vareera ngiaammuauvaa tinoo: Boo, na mmata voovai yookaama kiauvaa taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiaa mmianee. ¹⁹Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na puara burimakau yaakuuvaitana sikaunnaadiri yookaama kiee varauyavvaa taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiaa mmianee. ²⁰Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na ikiataa nnaata varauvaara yaata utuee hama na yopeema kuanaravee, ²¹tikio rikioo mmoori vareera ngiaammuauvo numa ari nnoonnaivaa iya itaa kua kiaa kuaiyavvaa inna kiaa mmiiivai. Kiaa mmikio rikiaikio kaayauma inna nnannataikio ari ngiaammuauvaa kiaa mmioo tinoo: Akiairaama viee yosinna aataruuyavvaki buaama ree tee gioonna kiaapu mmanna haiyuuyaata yuku yaaku maisakiaiyaatama avu huruutakiaiyata mmudannarakiaiyaatama vitee ngianee, ²²tikio rikioo oro iya kiaa sunoo numa ari nnoonnaivaa tinoo: Nnoonna-o, vaa a kianna kuaivaa na iima kiauko hama nnauvo suvuainoo, ²³tikio rikioo ari nnoonnaivo inna sai tinoo: A kava vara ranee viee aataru nnoonnaiyavvaki buaama ree tee kiisaiyavvakiaatama buaama ree teenai gioonna kiaapu ivaki variaiya i teekiai yaagueeqama tinai ngiatee. ²⁴Ni nnauvo suvuakuaveera tinai ngiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Tauraa na aayanna kiauya hama numa ni buusaivaa nnaaravee. Nnoonnaivo itaa kua tiivaivee, tiravai.

**Ngia tuqinnama yaata utu kiada Yisuunna nnaagiai kuatee
(Matai 10:37-38)**

²⁵Tuduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tasipama nuauduu iva hanigia iya too tunoo: ²⁶Fai gioonna kiaapu voovoono niisi ngioo ari kaano koovaitanaara pinaama mmuduuya ruoo ari nnaata nnaakaraiyara pinaama mmuduuya ruoo ari kata vayaa nnunna nnayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari variraivaara pinaama mmuduuya ruaivo fai hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravee. ²⁷Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapuuya ni nnaagiai nuaivaara inna rupertikio na putuauneema ivo putinaraivaara hama ee-oo tioo ni nnaagiai nniivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ²⁸Fai ngiikidiri dee vaidi voovoono nnau hokobaivaa heekaanree tioo tauraa mminnaiyavvaa yookainara sikauyavvaa yaarummua teeno aikiooma vaino fai nnauvaa heeka taika kiaanaraivaara yaata uti-innee? Fai ivo itainaravai. Fai hama aikiooma sikauyauvo vaino fai hama yopeema heeka taikerainno ruukama pikiaanaravai. ²⁹Fai hama yaarummua teerairainno ivo tuunna kuabaiyavvaa hara kioo teeno hama sikaunnaatano rikioo fai pikianai rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaa teeda innara raikiaaravai. ³⁰Innara

raida fai kiaara: Aa nnau aavaa heekai vaidiivo hama yaagueeqama heeka taikeera ruukama pikiaivaivee, kiaaravaivee. ³¹ Fai vaidi kieeta voovoono ari vo kieeta vaidi-ivaata rapinaree kiaa kioo tauraa varioo ari rapira vaidiia yaarummua teeno innasi kaayau (10,000) varikio rikioo vuai kieetaivaasi kaayakaayau (20,000) varikio rikioo ivaara yaata utuoo tinara: Fai ta titi yaatara titi yaatara kiaarannee? Vara hama yopeema titi yaatara titi yaataraarannee? tinaravai. ³² Fai hama yopeema yaataraataama vaino kieeta vuavo ngeera homo varino rikioo vaidi kua varada nuairaiya titanai vida inna kiaara: Nnikiai fai ta hama rapiraida kati mmuaavau vari-aaavee, kiaaravee. ³³ Yisuuva ii kua ivaa kiaa kioo tunoo: Itaama vaino fai gionna kiaapu voovoono ngiikidiri ariisi vai mminnaa mmuakiaayuvai hama pikioo fai ivo hama ni nnaagiai nuaira gionna kiaapuvai varinaravaivee, tiravai.

Yisuuva yorokuuvo maisauvaara tiravai

(Matai 5:13; Marakaa 9:50)

³⁴ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. ³⁵ Maisai yorokuuvaa fai mmooriivaki mmataivaa tasipama yapa kikio rikioo fai koonnainaravai. Fai hama mmataivo yoketainaravai. Fai maisai yorokuuvaa puara naaraivaa tasipama yeenna mmaara mmataivaki yapa kikio rikioo hama yoketainaravai. Fai kati kagaari ki-aaravai. Gionna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuvaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 18:12-14)

15 Tuduu vo sui voovaki sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera maisa gionna kiaapuuyaata Yisuunna kuaivaa rikiaaree kiaa innasi nuunaida variravai. ² Nuunaida varuduu vaidi Farisaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama ausa pirisauduu ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Mo aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gionna kiaapu maisaiyaatama kua tioo varioo iya tasipama yeenna nnainoo, ³ tuuvaara Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo: ⁴ Ngiikidiri dee vaidivoono aa na tinara kua aavaa hama iinne? Vaidi voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo (100) puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriikio saiyauvaa (99) koo mmuyai gaangaivau pikioo mmuaavai raubiriivaara buainnonno taikio ⁵ inna too vaikio too inna mmuduuyaivo yoketaikio vita ari vaaveevaki hara varoo ⁶ ari nnauki vioo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaivaki variayaraatama aayanna tioo tinoo: Ni puara sipisiipa vaa raubiriima kiaivaa na tee vitauvaara nnikiai ngeeta neetama sirigakiaaravee, tiivai. ⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya (99) variaya ngiariyara kiaanoo: Ta yoketaaya variaun-nanoo. Ta dee mminnamminnaa maisaiyauvaara ausa hanigiaarannee? kiaa kiada variayara ngiau aapu variaya fai hama iyara pinaama sirigakiaaravai. Gionna ki-aapu voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa fai pikioo hanigioo yoketaama varinai iya puara sipisiipaivaara sirigakiaaneema fai ngiau aapu variaya pinaama innara sirigakiaaravaivee.

Yisuuva sikau raubiruuvaudiri mmataama kioo tiravai

⁸ Vo kuavaara yaata utuatee. Gioonna voovoono sikau yaakuuvaitana utikio rikioo voovai tioo vioo raubiriikio rikioo ivo aaniivai iinnee? Ivo toobaivaa subi varoo nnauvaa rupiara roo tuqinnama buainnonno taikio ⁹ inna too vaikio too varoo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaiyaraatama aayanna tioo tinoo: Na ni sikau raubiriima kiauvaavaa na tauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivaivee. ¹⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya sikauvaara sirigakiaaneema gioonna ki-aapu kaayau mminnamminnaa maisa suvuai voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioo hanigoo yoketaama variivaara Anutuuaqaa aangeraiya fai innara pinaama sirigakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ngiaammuaui raubiruuvaudiri

mmataama kioo tiravai

¹¹ Yisuuva itaa kua kua kioo vaidi mmatayaa diaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoono ari mmaapuuvaitanootama varida ¹² ngamiisaivoono ari koonna tinoo: Napoo-o, ai mminnamminnaa saiyaavuaa niini yapa kiaannaiyauvaa makee ni mianee, tikio rikioo ari koova ari mminnamminnaa saiyaavuai ngarunnani yapa kiaiikio vaikio rikioo saiyaavuai ngamiisaivaani yapa kiaiyaavuaa inna mmiivai. ¹³ Mmikio varaikio kiisa suaivo taika kiaiikio ari mminnamminnaidaa ari koova inna mmiiyauvaa rupi nuunama kioo varoo ari koonna nnauvaa pikioo ari vo yoosinna ngieera vaivakira vioo vioo oro ivaki hara kioo varivai. Hara kioo varioo sabisaabi ari isaraa roo nuairaivaara ari sikauyauvaa sabi kagaari kagaariima roo nuaikiokio ¹⁴ sikauyauvo eeyaayavuai taika kiaiikio rikioo yoosinna ivaki mmuakiaa vuayeenavai aasannaikio rikioo ngiaammuauvo hama mminnaataikio kati varivai. ¹⁵ Kati varioonnonno rikioo oro ivaki varii vaidiivaasi vioo inna tasipama varikio rikioo ivo ari mmooriivakira inna titaikio oro inna puaraiya yeenna mminara kuaivai. ¹⁶ Oro yeenna nnabaiyauvaa puaraiya mmioo rikiaikio inna nnaataikio rikioo hama vaidi voovoono yeennaivaa inna mmikio rikioo ¹⁷ varioonnonno rikiaikio inna yaata utiraivo kooyaa vaikio rikioo tinoo: Ni napoonna mmoori varaa ngiaammuauya kaayau yeennaiyauvo iya suvuai kioo vaikai vooyavuai hama nnaavo kati vaikiainnaata na aavaki variauko ni yeenna raikio ni putuatainoo. ¹⁸ Fai na diitee ni napoonnasi viee tinara: Napoo-o, Anutuuaqaa avuuvauinnaata i avuuvauinnaatama koonnama na variaunoo. ¹⁹ Na maisama variauvaara sa niyara ni maapuvaivee kianee. Kati tee pikianai na i mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima varinaravee, tinaravaivee, ²⁰ kua kioo diitoo ari koonnasi nniivai.

Ngioo taikio ari koova ngieeradiri inna taikio rikioo ari ausaivo innara boo tikio seenoo numa varau tu kioo vainno inna mmootaivai. ²¹ Inna mmootaikio rikioo ari mmaapuuvo tinoo: Napoo-o, Anutuuaqaa avuuvauinnaata i avuuvauinnaatama koonnama na variaunoo. Na maisama variauvaara sa niyara ni maapuvaivee kianee, ²² tikio rikioo ari koova ari mmoori vareera ngiaammuauya aayanna roo tinoo: Akiairainai yaapa yoketaa oyaivaa varada inna nnuunaivaki reemma kiaatee. Mmakaranna yoketaivaata varada inna yaaku oopuuvau uyuatee. Yuku nnabaivaitanaata varada inna yukuuvaitanau uyuatee. ²³ Puara burimakau nnaakara kaayau nnamhari raivaa oro varada numa ruputu kiada huda kikai ta innara buusaivaa

iima kiada nneeda sirigaida variaaravee. ²⁴Ni maapuuo vaa putinoo kiauuo aavaa numa varinoo. Iva vaa raubiriinoo kiauuo aanna makee vaa ni too vainoo, tikiai rikiada sirigaida variaavai.

²⁵Sirigaida variaavo ari mmaapu ngaruva mmooriivakidiri vara ranoo numa nnauvaa vainima ngioo varioo rikiaikio nooma maaaru akuavoota kuaru raa akuavootama inna yaataivaki kuaikio rikioo ²⁶numa mmoori vareera ngiaammua voovai yapara ruoo tinoo: Iya aaniivaida iikiaannee? ²⁷tikio rikioo tinoo: I kataivo vaa vara ranoo nniivaivee. Ivo hama raubiriirama kioo kati inna mmammaivo saunaavai vaikio hama vookaravaakaraira variivaara i koova puara burimakau nnaakara nammari rai voovai ruputivaivee, ²⁸tikio rikioo ngaruva kaayauma inna nmannataikio hama nnauvaki inna kuataikio rikioo ooqoo tiivai. Ooqoo tikio rikioo ari koova mmaanai tioo vioo yaagueeqama inna tinoo: Ha ngiannanee? ²⁹tikio rikioo ngaruva ari koonna tinoo: Rikiaanee. Na kaayau nuanu i mmooriivaa varee hama na vo suai i avaivaa hatokauvai. Na itaa kiaukakai a hama ni seeniyaatama isaraateera irisai maisa puara memee nnaakara voovai ni miannavaivee. ³⁰Mo aa i mmaapu ngamiisa aavo mmuakiaa i mminnaiyauvaa varoo sabi nuaira gioonnaiyara kagaari kagaariima roo nuainnonno nnikiainna a puara burimakau nnaakara kaayau nammari raivaa rupuutuannoo, ³¹tikio rikioo ari koova inna sai tinoo: Ni maapu-o, a tupatupaa ni tasipama variannani na mmuakiaa mminnaa niisi vaiyauvaa iini yapauvai. ³²I kataivo vaa putinoo kiauuo aavaa numa varinoo. Ivo vaa raubiriinoo kiauuo aanna makee vaa ni too vainoo. Ivaara aikiooma ta buusaivaa iida sirigaida variaunnaano, tiravai.

Ngiaammua voovoono koonnama mmoori vareeravai

16 Yisuuva itaa kua kiaa kioo vo kuavai ari nnaagiai nuaira gioonna kiapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoona suvuaivo ari mmoori vareera ngiaammua voovai inna mminnaiyauvaa haitatuukianeera kiaa kioo mmataama kiaikio rikioo haitatuunnonno inna mminnaiyauvaa sabi kagaari kiaikiai rikiada gioonna kiapuuya nakaaraivaa kiaa mmiaavai. ²Kiaa mmiaavo rikioo inna mminnaiyauvaa haitatuuraivaara maavee tikio innasi nnikio too inna tinoo: Gioonna kiapuuya kaayauma iiyara kiaivaara na rikiauvai. Mo na rikiaavaara a dataa kuainna kiannanee? A ni mminnaiyauvaara haitatuukianna aataruvaa safuuma yaarummua kiee tuqinnama ni giaa ni mianee. Fai hama a keenaa ni mminnaiyauvaara haitatuunaravaivee, ³tikio rikioo ivo ariiyara yaata utuoo ari yaataivaki tinoo: Boo, fai kiisa suai ivo ni mmooriivaa ravisi voovai mmnaraivaivee. Fai itainai na dee mmoorivai varaanarannee? Hama na yopeema yaagueeqaina mmataivaa hanuu kiee mmooriivaa varaanaravai. Fai na kati variee yeenara ngiaaru tino ni mmamma maisainaravai. ⁴Ai, vaa na rikiaunoo. Fai na mmoori iinaravo vaa ni yaatana vainoo. Fai mmoori nakaaraivoono ni mmooriivaa ravisi voovai mminai fai na ni yaata utiraivaugiataama iinai fai gioonna kiapuuya niyara yoketaida ngiari nnauyauvakira niyara maavee kiaravee.

⁵Ivo itaa kua kiaa kioo mmuakiaa gioonna kiapuuya mmoori nakaaraivaa irisai mmiaaraiyara tikiai ngiaavo mmuaavai mmuaavai innaata kuaivaa kiaavo tau-raanaivaa tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mmnarannee? ⁶tikio rikioo inna sai tinoo: Fai na nammari toori kaayau (100) inna mmnaraivaivee, tikio rikioo tinoo: Aavau variee yanaivau saivai (50) nnaasu raa kiee saivai (50)

vakiaa varaanee. ⁷Ivo itaa kua kiaa vaidi voovai tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee? tikio rikioo tinoo: Fai na yeenna utuaivaa kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Inna aikioo, yanaivau vooyauvai (80) raa kiee vooyauvai vakiaa varaanee. ⁸Ivo itaama iinno tinni ruaivaa roosi-ima iivaara mmoori nakaaraivo inna tinoo: I tinniivo yoketainoo, tiivai. Gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmooriivaara ngariiyara ngariiyara mmoori iikiaiya vaidi tinni ruaiya roosiima iikiaavai. Iya itaama iikiaivaara Anutuuqaa aataruuvau vari-aiya yaataraavaivee, tiivaivee.

⁹Yisuuva itaa kua kiaa kioo ivaara iya kiaa mmioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Mmatayaa diaa mminnaa sikauvaadiri yoketaa aataruuvaa ngii seenaiyara iikiai fai ngiiyara yoketaayavee kjaaravai. Fai itaikioo sikauvo taikeera suaivaki ivo tupatupaa variraivoonoo ngiiyara yoketainai ngia yoketaama tupatupaa varira yosinnaivaki variaaravai. ¹⁰Gioonna kiaapu voovoona kiisa mmoori-ivaa hama pikieerama kioo mmannammanna yaagueeqama safuuma iinno yapooma pinaa mmooriivaatama mmuaikaraama itaama iinaravai. Gioonna kiaapu voovoona kiisa mmooriivaa koonnama iinno fai yapooma iva pinaa mmooriivaatama koonnama iinaravai. ¹¹Fai hama ngia mmatayaa diaa sikauvaara tuqinnama haitatuukio Anutuuqo ngiau aapu vaira mminnaa tuanaivaa dataama kioo ngii minarannee? Hama yopeema ngii minaravee. ¹²Fai ngia hama Anutuuqaa mminnaa mmatayaa vaiyauvaara tuqinnama haitatuukio ivo ngii mminnaa tuanaiyauvaa dataama kioo ngii minarannee? Fai hama yopeema ngii minaravai.

¹³Hama mmoori vareera ngiaammuuu voovoona taara vaidivaitanaani mmoori varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Iva roosiima hama ngia Anutuuqaa mmooriivaatama sikau vareera mmooriivaatama mmuaavaugiataama iikiaavaivee, tiravai.

Yisuuva vo kua vo kuaiyauvaa iya kiaa mmiravai

(Matai 11:12-13; 5:31-32; Marakaa 10:11-12)

¹⁴Tuduu Farisai vaidiyya sikauvaara kaayauma mmuduuya ruuya Yisuuva itaa kua tuu kuaivaa rikiada innara raida varuduu ¹⁵Yisuuva iya tunoo: Gioonna kiaapuuya ngiiyara safuuma variraiyavee kiateeraivaara ngia iya avuuyauvunu mmoori yoketaivaa iikiaanoo. Anutuuqo vaa ngii aakiaiayuvaki tuqinnama taivaivee. Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa teeda iyauvaara yaata utida kiaanoo: Yoketaa mminnaayauvaivee, kiaivaara Anutuuqo too tinoo: Kumina mminnaayauvaivee, tiivai.

¹⁶Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya tuu kuaivaatama gioonna kiaapuuya ivaaraatama puridada tuma Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa suaivaki taikeeravai. Ii suai ivakidiri Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoke-taivo kooyaa vaikai gioonna kiaapuuya iva rikiada ivaki kuaaree kiaa kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai. ¹⁷Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Ngiau mmataivo taikanaraivo inna mmuaararainoo. Anutuuqaa kua mmaannaivaki vai kua vookiata taikanaraivo kaayauma mmuaararainoo.

¹⁸Vaidi voovoona ari nnaata tauraanaivaara ooqoo kiaa kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innaki vainoo. Ivoonoo ari nnaata tauraanaivaa

pikiaikio kati varikio vaidi voovoono inna varaikio mmuara vareera aataruuvo in-nakiaatama vainoo.

Yisuuva vaidi hoona suvuauvaaraata Rasaruusaaraatama tiravai

¹⁹Vaidi voovoono kaayau hoona suvuauvoono hara kioo varioo buruqa ha-boonna kuaiyauvaata ari vookarai poosa kuaiyauvaatama uyu rau kioo mmuakiaa suai yeenna yoketaiyauvaa nnaivai. ²⁰Vaidi voovai mmanna haipuuva nnutuuvo Rasaruuso kaayau uudaudaivo inna mmammaivau suvuai kiaivaa vaidiyya make-makee inna vitada numa vaidi hoona suvuauvaa nnauvaa sipu oyaivaki yapa ki-aavo ²¹hara kioo varioo vaidi hoona suvuauvo yeenna nnaikio tuoo kuai yeenna pupunuuyauvaa nnaanaree kiaa varivai. Ivo ivaki maisama varikiai rikiada faiya numa inna uudaiyauvaa boosi nnaavai. ²²Itaama iikiaavo ivo varioonnonno nnaa-giai putikiai rikiada aangeraiya tuma inna vitada yoosinna yoketaivaki Aapara-haamo variivaki yapa kiaavo varivai. Varikio nnaagiai vaidi hoona suvuauvo putikiai vaidiyya inna nnabaivaa varada hau kiaavo ²³yoosinna maisaivaa nnutuuvo Hairi-isa ivaki hara kioo varikio inna mmammaivo kaayauma niitaraikio varioo rooru taikio ngieera Aaparahaamo varikio Rasaruuso inna tasipama varikio too ²⁴aayanna roo tinoo: Napoo-o, Aaparahaamo, niiyara boo kianee. Rasaruusaa titano ari yaaku oopuuva nnooriivakidiri rabuuma kioo ni mmaakiriivau harano adakiaivee. Na ikia aakiaivaki variauko ni mmammaivo kaayauma ni niitaraikiai na vuu vuu kai kai tie variaunoo, ²⁵tikio rikioo Aaparahaamo tinoo: Ni maapu-o, yaata utuanee. Nnaaru eenoo mmatayaa varuu suaivaki kaayau mminnamminnaa yoketaiyauvo i suvuairavai. Ii suai ivaki Rasaruuso maisama variravai. Aanna makee ivo aavaki yoketaama varikiai a maisama variannoo. ²⁶Vo kuavai rikiaanee. Aavaki variayya hama yopeema ngiisi vikiai ivaki variayya hama yopeema aapi ngiaarivaara Anu-tuuqo oogai pinaivaa ti tammaivaki iima kiaikio vainoo, ²⁷tikio rikioo vaidi hoona suvuauvo tinoo: Napoo-o, na vo kuavai yaagueeqama i kiaa i mmiaunoo. Rasaruusaa titano voo ²⁸ni napoonna nnauvaki ni gata vayaa yaaku saivai variayya kiaa mmioo kiaivee. Iya aa yoosinna niitarai aavaki ngiaarainoo, ²⁹tikio rikioo Aaparahaamo tinoo: Nnaaru Musiivaata forofetiaiyatama tuu kua fafaarivo vainoo. Kii iya ii kua iyauvaa jaarida rikiaatee, ³⁰tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Napoo-o, Aaparahaamo, fai iya hama jaarida tuqinnama rikiaravai. Fai vaidi putii voovoono diitoo iyasi vioo iya kiaa mminai fai iya hanigiada tuqinnama variaaravaivee, ³¹tikio rikioo Aaparahaamo inna sai tinoo: Iya Musiivaata forofetiaiyatama tuu kuaiyauvaa hama rikiaiya fai vaidi putuoo kava diitaivo tii kuaivaatama hama rikiada hanigiaara-vaivee, tiivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva mminnamminnaa maisaiyauvaara tiravai

(Matai 18:6-7,21-22; Marakaa 9:42)

17 Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigia kiada hama yaagueeqama variayyasi iinno taanarivo iyasi nninai haruru-aarivo vaivai. Fai vaidi voovoono iya iinno taanaree kiaa iinai iya harurikio rikioo ii vaidi ivo irisai maisaivaa fai varaanaravai. ²Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haru-unga pinaivaki kagaari kikio nnoori aakiaivaki mmeepi vioo taika kino hama ivo aa nnaakara kiisa aaya roosii gioonna kiaapu voovai iinno taanarivootainaravai.

Fai hama ivo iinno teera aataruuvootaino inna yoketaavai. ³Ngiengieenoo ngiingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Ngii seena voovoono mminnamminnaa maisaiyauvaa varanai ivaara inna kiatee. Tikio ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaara inna ausaivo hanigiano ivaa pikianai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee. ⁴Fai ivo mmuaa suaivaki yaaku saivai sainaidiri taara-neetu mminnamminnaa maisaiyauvaa ngiiyara iinno mmuakiaa suaivaa ivo hani-gioo ngii tinara: Boo, neenoo iikiauvaivee, tinai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee, tiravai.

Yisuuva niyara kutaavaivee kiateera tiravai

⁵Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiiva inna tunoo: A ti iinai teeda ta aiyara pinaama yaagueeqaida kutaavaivee kiaa kiada fai hama ta muaraagakiaaravaivee, ⁶tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kiisa uruuvaa nnutu-uvo masateera uruuvaa roosiima fai ngia kiisama niyara kutaavaivee kiaa kiada aa nnaammuaya aavaa kiaara: Ai mmaara rarukua ree oro nnoori haruungaivaki diee vainna uruane, tikio rikioo fai nnaammuayaivo ari mmaara rarukua roo oro ivaki dioo vainno urinaravaivee.

Mmoori vareeraiya mmooriivaara Yisuuva tiravai

⁷Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari mmoori vareera ngiaammuauvaa titano oro inna mmooriivaki varoonnonno oro inna puara sipisiipaiyauvaa haitatuunnonno yapooma mmooriivakidiri pikioo numa varino fai ivo inna tinara: Kammannai numa variee yeenna nnaanee, tinaranee? ⁸Hama ivo itaa kua tinaravai. Fai ivo tinara: Ni yeennaivaa teerama kiese ai buruqa karaasaivaa uyu supugiaa kiese numa ni yeennaivaata ni nnooriivaatama ni minai na nnaa taika kinai oro ai yeennaivaata nnooriivaatama nnaanee, tinaravee. ⁹Mmoori vareera ngiaammuauvo ivo inna tii kuaivaa iinno hama nakaarivo inna mannaka tinaraiivaara iivai. Vaa ivo kati ari ii mmooriivaa varaivai. ¹⁰Fai ngia mmuaikaraama iikiaravai. Fai yapooma na ngii minara mmooriivaa ngia iima taika kiada kiatee: Ta kati inna mmoori vareera ngiaammuauyavee. Vaa ta iikiaunna mmooriivaa kati iikiaunnavaivee, kiatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi yaakuuvaitana tuqinneeravai

¹¹Yisuuva yoosinna Yerusareema kuanaree kiaa kioo mmata Samariaa sainai vauduu mmata Karirayaa sainai vauduu aataru vuutaidadiri vioo vioo ¹²yoosinna kiisa vonataa kuanaree kiaa iinno tooduu vaidi yaakuuvaitana buunna hooya mmamma roosuuya innasi nniravai. Numa ngieeradiri dida vaidi ¹³aayanna reeda tunoo: Nnoonna vaidi Yisuu-o, tiyara boo kianee, tiravai.

¹⁴Tuduu rikioo Yisuuva iya too tunoo: Oro Anutuugaara puara kati hudeera vaidi-iva ngii mmammaiyauvaa vitaakiatee, tuduu rikiada iya iyasi kuaree kiaa uvaata rikiooduu iya mmammaiyauvo yoketairavai. ¹⁵Yoketauduu vaidi voovoono ari mmammaivaa tooduu yoketauduu rikioo hanigia puaisakama aayanna tioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. ¹⁶Kua yoketaivaa kiaa roo ngioo varoo Yisuu-anna yuku oyaivaki vainno innara yoketaavaivee tiravai. Ii vaidi ivo Samariaa vaidivai. ¹⁷Yisuuva inna kuaivaa rikioo mmuakiaaya tunoo: Vaidi yaakuuvaitana mmammaiyauvo yoketaivoo. Vaidi yaaku saivai sainaidiri taarama taarama deepi-

ida kuaanee? ¹⁸Iya hama kava vara ranada nnida Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaavai. Aa voopinnaa vaidi aavoono nnaasu numa Anutuuqaara kua yoketaivaa tiivaivee, ¹⁹kiaa kioo ari voopinnaa vaidiivaa tunoo: Diitee kuane. A niyara kianano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannano, tiravai.

**Yisuuva Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dinaraivaara tiravai
(Matai 24:23-28,37-41)**

²⁰Tuduu vaidi Farisai vooya numa Yisuuva yaparaida tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo दौरा sui nninaranee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo nninaraivaara ngia hama vo mminnaavai teeda kiaara: Inna Anutuuqo tiyara diraivoonno kooyaa nnino, kiaravaivee. ²¹Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii tasipama vaivaara hama vaidi voovoono tinara: Taatee. Aqaavau vainoo. Iqivau vainoo, tinaravee.

²²Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Suai voovai nni-nai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo yoketaama ngiiyara dira suaivaa ngii taatainai fai hama ngia taaravaivee. ²³Ii sui ivaki fai gioonna kiaapu vooya ngii kiaara: Iqivaki varinoo, tikiyai teeda gioonna kiaapu vooya fai ngii kiaara: Aqaavau varinoo, tikiyai sa ivaa taara iya nnaagiai kuatee. ²⁴Fai ngiauvaudiri saneetuuvo aki-airaama utikio too mmeekiaivo mmuakiaa ngiauvai ruvuaahaineema Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiinara suaivaki fai itaama mmuaikaraama tiinaravai. ²⁵Fai na tau-raa kaayau mmamma nniitareeraivaa varanai aanna makee variaa gioonna kiaapu aaya ni ooqoo kiaravee. ²⁶Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai. ²⁷Nuvuaava varuu suaivaki gioonna kiaapu-uya yeenna nneeda nnoori nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaududuu nnooriivo mmataivaa rapodaa taika kioo gioonna kiaapuuya raputu taika kieeravai. ²⁸Vaidi Rooto varuu suaivaki mmuaikaraama gioonna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda sikauyauvaadiri mminnaiyauvaa yookaida varida ngiari mminnaa vooyavai varada vooya mmida irisai sikauyauvaa varada ngiari mmooriyauvaki hauyauvaa utida varida ngiari nnauyauvaa heekada varida variravai. ²⁹Varududuu Rooto ari yoosinna Sutuuma pikioo suaivaki Anutuuqo tuduu ikiaivoota sikau puapusuqaa kuauvootama ngiau aapuuvakidiri tuoo gioonna kiaapuuya ruputu taika kieeravai. ³⁰Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Rooto varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³¹Na tiinara suaivaki gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo ari hoonahaanaiyauvo nnau aakiaivaki vaino too sa ivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee. Itaama vaino gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo mminnaa voovai varaanara sa kava vara ranoo kuaivee. ³²Nnaaruaa vaidi Rootaa nnaataivo hanigia ari yoosinnaivaa toovaara yaata utuatee. ³³Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno yaagueeqama varioonnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ³⁴Na ngii giaa ngii miaunoo. Na tiinara heenaivaki vaidi taaravaitana mmuaa mmaatavau vakiaivaitana fai Anutuuqo vuaivaa vitoo vuaivaa pikiaanaravaivee. ³⁵Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuuqo

vuainningiaa vitoo vuainningiaa pikiaanaravaivee. ³⁶(Taara vaidivaitana mmuaa mmooriivaki varada varikio fai Anutuuqo vuaivaa pikioo vuaivaa vitaanaravaivee,) ³⁷tuduu rikiada Yisuuuna nnaagiai nuairaiya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, a kianna kua aavo fai deevaki vainarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki na tinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Kua radudeera vaidiivo gioonnavaa kuaivaa rikiaivai

18 Ari nnaagiai nuairaiya makemakee yaaku varada varikio sa iya pirisaki-
aiveera Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo. ²Kua pinaivaara dira vaidi voovoono yoosinna voovaki varioo hama Anutuuqaara aatuunno hama gioonna kiaapuuyara yoketairainno ariiyara nnaasu yaata utivai. ³Mmuai yoosinnaivakinnaa gioonna muaada voovoono varioo makemakee innasi ngioo inna tinoo: Eenoo ni kuaivaa rikiee vaidi voovoono kua pinaana ni yapaa-
naraivaa tino too pikiaivee, ⁴tikio rikioo kua pinaana dira vaidiivo hama inna kuaivaa rikioo iirama kioo hokoba suai mmanna yaata nnaasu rikioonnonno nnaa-
giai arinaima ari yaataivaa rikioo tinoo: Hama na Anutuuqaara aatuuna hama na gioonna kiaapuuyara yaata utirama kiee ⁵inna aikiooma aa gioonna muaada aavo tupatupaa ni yaparaikiokio ni pirisaivaara na inna kuaivaa rikiee vaidiivaa tinara: Pikiaanee, tinaravai. Fai na hama itaino aa gioonna aavo makemakee niisi nninono ni pirisainaravaivee, tiivai.

⁶Udaanga Yisuu Kirisiiva itaa kua kua kioo kava tunoo: Iqii vaidi kua pinaivaara dira maisa vaidi ivo tii kuaivaa tuqinnama rikiaatee. ⁷Ivo iivaa roosiima gioonna ki-
apuuya Anutuuqo ariinnee kua mmataama kiaiya ikiannagisanna heenagieena iya kuaiyauvaa rikiaaneera innara yaaku varakiokioo fai ivo iya kuaivaa rikiaanaran-
nee? Vara ivo hokoba suaivaa varioo iya kuaivaa rikioonnaata hama iinaranee? ⁸Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ivo akiairaama iya kuaivaa rikioo iyara yoketaama iinaravee. Itaama vainai na vo kuavaara ngii yaparainaravai. Na Vaidiivaa Mmaa-
puuvo kava tiinara suaivaki gioonna kiaapuuya niyara yaagueeqama kutaavaivee kiaranee? Vara hama niyara itaa kua kiaranee? tiravai.

Yisuuva Farisaivaaraata sikau takiisa vareeraivaaraatama tiravai

⁹Yisuuva itaa kua kua kioo vaidiiva tupatupaa ngiariiyara mannaka tida ngiari seenaiya mmooka hanigia mmiraiyaatama kua tioo vaidi mmatayaa diaivaitanaudiri mmataama kioo iya tunoo: ¹⁰Vaidiivaitana yaaku varaara nuunaira nnau pinaivaki viravai. Vuaivo Farisai vaidivai. Vuaivo sikau takiisa vareera vaidivai. ¹¹Vaidi Farisaivo oro dioo vainno yaaku varoo ari yaataivaadiri rikioo tunoo: Anutuuqo, hama na vaidi vooya roosiikiauvasi. Ivaara na aiyara yoketaavee kiaunoo. Hama na gioonna kuaapu vooyanikaraama sikauyauvaa mmuara vatee unnakua unnakua kua kiee gioonnavaa sabi hauvai. Hama na aa vaidi sikau takiisa vareera aavaa roosi-
ikiauvasi. ¹²Na makemakee mmuaa Sudaacaq mmuaa Sudaacaq taara suai taara suai aiyara yaata utu kiee nnaasu vaina hama na yeenna nnauvaivee. Mmuakiaa mmin-
namminnaiyauvaa na vareeraiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama taarama nene vatee mmuaavai i mmiauvaivee, ¹³tuduu rikioo vaidi sikau takiisa vareeraivoono numa ngieera voovaki kookama kioo vainno avuuvaa reemi mmataivaki too nnaasu

vainno tunoo: Anutuuqo, niyara boo kianee. Kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvuainoo, tiravai. ¹⁴Yisuuva itaama mmataama kioo tuu kuaivaa kiaa taika kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo ii vaidi sikau takiisa vareera ivaa mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikio vioo ari nnauki Anutuuqaa avuuvau safu vaidivai varivai. Vuai vaidi Farisaivo homo inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio varivai. Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuuqo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuuqo inna vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Matai 19:13-15; Marakaa 10:13-16)

¹⁵Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakara meediya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva iya mmammaiyauvunu utuaiveera innasi vitada nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya teeda iya ooqoo tiravai. ¹⁶Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraiya maavee tuduu inna vainima nnuduu tunoo: Pikikiyai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo iva iivaa roosiikiyai gioonna kiaapuuya fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee. ¹⁷Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraivo akiairaama kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kiaapu voovoono hama inna roosiima iinno Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaara kutaavaivee tiivoono fai Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki hama kuanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai

(Matai 19:16-30; Marakaa 10:17-31)

¹⁸Tuduu vaidi Yutayaa kieeta voovoono numa Yisuunna tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee? ¹⁹tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo aaniira a niyara yoketaavaivee kiannanee? Anutuuqo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa voovoono yoketaavai varivai. ²⁰Vaa a mmaanna tuu kuaivaa rikiaannavai. Mmaanna tuu kuaivo tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa sabi mmuara heera aataruuvaa iikianee. Sa gioonna kiaapu voovai Rupertino putuaivee. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kianee. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. Kua mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee, ²¹tuduu rikioo vaidi kieetaivo inna sai tunoo: Vaa na ngiaammuaui kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena mmuakiaa mmaanna tuu kuaivaa tuqinnama na iikiauvaivee, ²²tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mmuua aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai aisi vaiyauvaa vatee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa vatee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mminoosno fai i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravai. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookianee, ²³tuduu rikioo vaidiivo ari hoonahaaniyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaarareeravai.

²⁴Mmuuararooduu Yisuuva inna ausa mmuaararooduu too tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo. ²⁵Puara pinaivaa nnutuuvoo

kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaiya Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo, ²⁶ tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki varuuya rikiada tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvono Anutuuqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee? ²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaiya hama yopeema iikiaa mmooriivaa fai Anutuuqoono aikiooma iinaravaivee, ²⁸ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nooki-aunnano, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia kutaa kianaoo. Na ngii gaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovono Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaara ari nnauvaa pikioo ari nnaata nnaakaraiya pikioo ari kata vayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ³⁰ fai aa ta variaunna suai aavaki ivo iyauvaanikarai irisaiyuvaa airineetu varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai

(Matai 20:17-19; Marakaa 10:32-34)

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama vitoo ari voovau oro kioo iya tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnano mmuakiaa kuavai forofetaa nnaaruaiya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara fafaara roovo fai kaanaivo vainaravai. ³² Vaidiia ni vitada ngiari voopinnaa vaidi-
iya mmikiai iya ni teeda niyara raida kua maisaivaa tida kuaanuuvaa niyaa visida ³³ ni ripiida ni ruputikiai fai na putuee taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki na keenaa diitaanaravaivee, ³⁴ tuduu rikiada Yisuuva ngiaammuauya hama ari-naima rikiooduu Anutuuqo iva tuu kuaivaa oyaivaa hatauma kioodoo iya ivaara kumimakairavai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai

(Matai 20:29-34; Marakaa 10:46-52)

³⁵ Kumimakauduu Yisuuva ari ngiaammuaudootama nnidada yoosinna Yerikoo vainima nnuduu vaidi avu huruutauvo aataru siriivau varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tiravai. ³⁶ Ngiaaru tioo varioo rikiooduu gioonna kiaapuuya vida nnidau kuaivaa rikioo vooya yaparainno tunoo: Ngia aaniira nookiaannee? ³⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yisuuva Nasareetaa vaidiivo aa nnino, ³⁸ tuduu rikioo aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niyara boo kiane, ³⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapu tauraa vuuya inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata puaisakama aayanna roo tunoo: Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niyara boo kiane, ⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Vaidi avu huruutaivaa vitada niisi ngiatee, tuduu rikiada inna vitada innasi nnuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: ⁴¹ A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannanee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparakiunoo, ⁴² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Kava i avuuvaa taanee. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kianaivaarainna a kati hara kiee variannano, ⁴³ tuduu rikioo inna avuuvo makee tuduu tuqinnama tooduu ivo Yisuuva nnaagiai vioo Anutuuqaa kua yoketaivaa kiaa roo

viravai. Vuduu ivaa teeda mmuakiaa gionna kiaapuuya Anutuuqaara kua yoke-taivaa tiravai.

Yisuuva vaidiivaa nnutuuvo Sakiaasaata

kua tiravai

19 Tudu u Yisuuva vioo yoosinna Yerikoo yaataraanee kiaa ² vioo varuduu sikau takiisa vareera vaidiiya kieetaivaa nnutuuvo Sakiaaso ivaki varuduu kaayau hoonaiivo inna suvuauduu variravai. ³ Ivo kakuma vaidivai mmataki dioo vainno Yisuuva inna dee vaidivainnee kiaa kioo inna taanaree tioo tooduu gionna kiaapu-uya inna suvuai kiooduu hama teeravai. ⁴ Hama teerama kioo Yisuuva kuanaraip-innainniataa seenoo vioo gionna kiaapuuya yaataroo yatari nnaammuayaivaa roosuuvakidiri karoo ivaki varioo inna taanaree kiaa variravai. ⁵ Varuduu Yisuuva ngioo rooru tooduu Sakiaaso ivakidiri inna too vauduu too inna tunoo: Sakiaaso, kammannai tummuane. Na makee i nnauvaki viee i tasipama varinaravee, ⁶ tuduu rikioo Sakiaaso akiairaama reemi roo innaata yoketaa kua tuduu pinaama inna au-saivo yoketauduu ari nnauvaki inna vitoo viravai. ⁷ Vuduu teeda mmuakiaa gionna kiaapuuya ivaitana itaama uvvaa teeda ngiariiki ngiariiki kua tida tunoo: Aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera vaidi maisaivaa nnauvaki vioo kiainoo, ⁸ tuduu rikioo Sakiaaso Yisuuva tunoo: Udaanga-o, rikiaanee. Na ni hoonu saiyau-vaa mmanna haipuuya mminaravee. Na gionna kiaapu voovaasidiri unnakua kiaa kiee inna mminnamminnaiyauvaa varauvaa fai na taarama taaramaneetu jaaruee irisaiyauvaa inna mminaravaivee, ⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Makee eeta i nnauki variayaatama na ngii vatee aataru yoketaivau ngii yapaunoo. Mo eeta Aa-parahaamaa oyaivakidiri diitaannaivaara na ngii vatee yoketaivau ngii yapaunoo. ¹⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo gionna kiaapu kumimakaiyara buainana teenai ni teeda vaikiavi vatee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Ngiaammuuu sikau varooyayaadiri Yisuuva mmataama kioo tiravai

(Matai 25:14-30)

¹¹ Tudu rikiada gionna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada varuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Ivo Yerusa-reema vainima vioo varuuvaara gionna kiaapuuya yaata utida tunoo: Anutuuqo tiiyara dira suaivo makee tino nninaravaivee. ¹² Iya itaama yaata utuduu Yisu-va mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Vaidi nnoonna voovooon ngieera vo yoosinnavakira vioo ivakidiri kieeta nnutuuva va-roo kava vara ranoo nninaraivaara teerainno kuanara iivai. ¹³ Kuanara iinno var-ioo tauraa ivo ari mmoori vareera ngiaammuuu yaakuuvaitana tikiai innasi ngiaavo rikioo sikau yaakuuvaitana tuoo mmuaavai mmuaavai mmioo tinoo: Na oro ngieera varinai rikiada ni sikauyauvaadiri irisaima mmoori varakiai irisaiyauvaa ngii mikiai varada varida na nninara suaivaki numa ni miatee, ¹⁴ kiaa kioo ngieera vioo kiaikiavi ari yoosinna variaya hama innara mmuduuya rida vaidi vooya inna nnaagiai titaani vata rada vidada oro ngieera variaya kiaa mmida kiaanoo: Ta aa vaidi aavaara hama ti mmuduuya ruainoo. Ivo ti kieetavai varinaraivaara hama ti yoketaainoo. Iya itaa kua kiaavai.

¹⁵Iya itaa kua kiaavoota ivo ngieera varioo kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nniivai. Ivo nii saivaata ari mmoori vareera ngiaammuauya yaakuuvaitana vaa ari sikauyauvaa mmuuya tikiai ngiaavo ngiari mmoori varada sikau irisaiyauvaa varaiyauvaara iya yaparaivai. ¹⁶Yaparaikiai rikiada tauraa mmuu ngiaammuauvo numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaakuuvaitana varauvaivee, ¹⁷tikio rikioo inna sai tinoo: A ngiaammuau yoketaakuavee. A yoketaama ni mmoori varaannavaivee. A kiisa mmooriivaa yoketaama varaannaivaara na tinai tee a yaakuuvaitana yoosinnaiyauvaki variayara fai a dinaravaivee, ¹⁸tikio rikioo nnaagiai sikau mmuuvoono numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaaku saivai varauvaivee, ¹⁹tikio rikioo tinoo: Fai a irisavaa yaaku sai yoosinnaiyauvaki variayara dinaravaivee. ²⁰tikio rikioo ngiaammuau voovoono numa inna tinoo: Nnoonna-o, aa sikau aavaa a ni muuvaa na kava i mmiaunoo. Na buruqaadiri ru-rauma kiee haumaki yapa kiauvaa i mmiaunoo. ²¹A vaidi tinni yaagueeqainna a vaidi vooya mminnaiyauvaa varee yeennaiyauvaa hama a hau utuannaiyauvaa varaannaivaara na iyara aatuuna i sikauvaa yapa kiauko vaivaivee, ²²tikio rikioo vaidi nnoonnaivo inna tinoo: A mmoori vareera ngiaammuau maisakuavee. A kianna kuaivaa na kava aiki yapaanaravaivee. Vaa a kutaa taannani na vaidi tinni yaagueeqaina vaidi vooya mminnaiyauvaa na varee yeennaiyauvaa hama na hau utuaiyauvaa varauvaivee. ²³Mo itaama vaikiai aaniira a hama ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaannanee? Vaa a itaa kiannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaarivaasidiri sikau irisai kiisaivaatama varautirivee, ²⁴kiaa kioo vaidi ivaki diaiya tinoo: Inna sikauvaa ravisi varada ngiaammuauvo sikau yaakuuvaitana utiivaa mmiatee, ²⁵tikiai rikiada kiaanoo: Ivoono yaakuuvaitana sikauyauvaa utivaivee, ²⁶kiaavo rikioo tinoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mminnaiyauvaa utiivaa fai na kava vo mminnaa vooyavaatama inna mmunaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mminnaataivo fai kiisa mminnaa innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaanaravaivee. ²⁷Aa ni nnammutuaa aaya na iya kieetavai varinarivaara hama iya mmuduuya ruaiya vitada aapi numa ni avuuvau Rupertikiai putuatee. Vaidi nnoonnaivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Yuvuaano 12:12-19)

²⁸Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo gioonna kiaapuuya pikioo ivannaadee tau-raa Yerusareema aataruuvau nniravai. ²⁹Ngioo ari ngiaammuauya vitoo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa vainima vau taapi Oriveeta ivau dioo vainno ari ngiaammuauvaitana titoo tunoo: ³⁰Oro ukuaa yoosinna ivaki teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiiva variaivaa nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukusaa kiada vitada niisi ngiatee. ³¹Fai gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainno tinara: Ngia aaniira ivaa rakuasaanee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaano, kiatee, ³²kiaa kioo ivaitana titooduu vida Yisuuva ivaitana kiaa mmuuvaa teeravai. ³³Teeda puara togii-ivaa rakuasada varida tooduu puara togiiivaa nakaaraiya numa ivaitana teeda tunoo: Ngia aaniiraida aa puara togii aavaa rakuasaanee? ³⁴tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaano, ³⁵kiaa kiada

puara togiivaa vitada nniravai. Nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaa mmookaivau yapa kiada Yisuunna ivau yapa kioodoo variravai. ³⁶Varuduu togiivo inna vitoo vioo varuduu gionna kiaapuuya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo Yisuuva ivaugiataa viravai. ³⁷Vioo vioo Yerusareema vainima vioo aataruuvo taapi Oriveeta ivaugiataa vuuvau vioo haatapoo mmeepi kaayau gionna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya numa sirigaida Anutuuqaara kua yoketaivaa kiasa rada nniravai. Nnida varida Yisuuva ari vookarau mmooriivaa uuvaa toovaara kua yoketaivaa Anutuuqaara puaisakama aayanna tiravai. ³⁸Puaisakama aayanna tida tunoo: Kieeta vaidiivaa Udaanga Anutuuqo titoodoo tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakivee. Ausa nuufai aataruuvo ngiau aapuuvaki vainoo. Anutuuqo ngiau aapu variivaa oyai ari vookaraivo vainoo, tiravai.

³⁹Tuduu rikiada gionna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Farisai vaidi vooya Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yaagueeqama tinai i nnaagiai nuairaiya kua pikiaatee, ⁴⁰tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya kua seemuaa variaatiri. Aa sikau aayauvoono niyara aayanna kiaatirivee, tiravai.

Yisuuva gionna kiaapu Yerusareemaiyara rateeravai

⁴¹Yisuuva itaa kua kiasa kioo vioo vioo Yerusareema vainiivaudiri reemi ivaki too ivaki varuu gionna kiaapuuyara ratoo tunoo: ⁴²Boo, aanna makee ngia ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngia rikiaataama vaikiainnaata hama ngia rikiaanoo. Fai ngia rikikio ngii yoketainaravai. ⁴³Suai voovai nninai ngii nnammutuuiya ngii ututuuma kiada ngii vagiaamunnaivau iriivaa rooru kiada ivaugiataa nnikiyai fai hama ngia mmaanai kuaara aataruuvootainaravai. ⁴⁴Fai iya numa ngiita ngii nnaakaraiyaatama rapida ngii ruputu mmatammaataivau kagaari kiada ngii nnau yosinnaiyauvaa hannavaratataama taika kikio hama nnau heekaa sikau voovai ari mmaataivau vainaravai. Ngia hama Anutuuqo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapaanara suaivaa teeda rikiaivaara ngii nnammutuuiya numa ngii itaakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-17; Marakaa 11:15-19; Yuvuaano 2:13-22)

⁴⁵Yisuuva itaa kua kiasa kioo nuunaira nnau pinaivaki vioo vaidiia ngiaam-maiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya yaagueeqama titoo ⁴⁶iya tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Anutuuqaa kuaivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaanoo, tiravai.

⁴⁷Mmuakiaa suai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiasa mmiraiyaata vaidi kieetaiyaatama Yisuunna ruputuaaree kiasa uuduu ⁴⁸hama inna ruputuaara aataruuvootairavai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya inna kuaivaa iya rikiaatauduu varuuvaa hama inna ruputuaara aataruuvootairavai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Marakaa 11:27-33)

20 Vo suai voovaki Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki varioo mmayaaya yoke-taivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutu-uqara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama numa ²inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmianee. Gioono i tiki-ainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiyai iikiannanee? ³tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai ni giaa ni miatee. ⁴Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutu-uqoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee? ⁵tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutu-uqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio fai ivo ti tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? ⁶tinai mo fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiyai fai gioonna kiaapu aavaki variyai sikauyauvaa habati kiada ti ruputu-aaravai. Iya Yuvuaanaara forofetaivovee kiaivaara fai ti ruputu-aaravaivee. ⁷Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Yuvuaano nnoori apira oyaivaa hama teeta taunnavavee, ⁸tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai ki-aiavaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiyai na ni mmooriivaa iikiyai oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Marakaa 12:1-12)

⁹Yisuuva itaa kua kiaa kioo aa kua aavaa mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo ivaki hauyauvaa utu kioo vaidiiya inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaa-teeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi hokoba suai varinara kuaivai. ¹⁰Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio vuaina iiraiyauvaa rasukuara suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari ngiaammuauvaa titaa kiaikio kuaivai. Inna mmooriivaa haitatuukiaiyaano vuaina iira irisaiyauvaa inna mmia-teeraivaara kuaivai. Kuaikiai teeda iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina mmooriivaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai. ¹¹Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuu voovai titaa kiaikio kuaikiai rikiada kava mmuaikaraama inna ripiida ruputida kaayau kuakuakua maisaivaa inna tida hama irisaiyauvaa inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai. ¹²Nnikio too mmoori nakaaraivo kava vo ngiaammuu voovai titaa kiaikio kuaikiai iya ivaata ruputu-aavo kiau vitiika tiikiyai rikiada hanikia mmaanai kagaari kiaavai. ¹³Kagaari kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo tinoo: Mo na aanii aataruvai iikiaunnee? Fai na ni maapu tuanaa na innara mmuduuya ruauvaa titaa kino vinai rikiada fai iya inna kuaivaa rikiada hama inna ruputu-aaravaivee, ¹⁴kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmi-ida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoono aavaa nnino.

Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaara-vaivee, ¹⁵ kiasa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada inna ruputu kiaavo putivaivee.

Ii kua ivaa kiasa taika kioo Yisuuva gionna kiaapuuya yaparainno tunoo: Mo dee mmoorivai fai mmoori nakaaraivo iya iikiaivaa irisai iya mminarannee? ¹⁶ Fai ivo numa iya ruputu kinai putikio rikioo ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaaravaivee, tuduu rikiada gionna kiaapuuya yaata utida tunoo: Ai, boo, kutaavai itaama iinarainnoo, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya puaisakama too vainno ariiyara tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vaivaa oyaivaa ni giaa ni miatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda
maisivaivee kiasa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara
hara kiasa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo inna yoketaavaivee.

Anutuuqaa kuaivo itaa kua tiivai. ¹⁸ Gionna kiaapu voovoono nuainnonno ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ruaimemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gionna kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimemiima taika kiaanaravaivee.

Vaidiyya sikau takiisa mmiraivaara

Yisunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Marakaa 12:13-17)

¹⁹ Tuduu rikiada kua mmaanna kiasa mmira vaidiyyaata Anutuuqaa kati puara hudeera kieetaiyaatama Yisuuva vuaina mmooriivaara tuuvaudiri mmataama kioo kuaivaa iyaki yapooavaara rikiada iva tuu saivaata inna utuaaree kiasa kiada toduu kaayau gionna kiaapuuya inna suvuai kiada varuduu iyara aatuuda pikieeravai. ²⁰ Pikiada inna haitatuuda varida vaidi vooya unnakua kiasa yoketayoketaama rada Yisunna kuaivaa rikiaateeraivaara iya titeeravai. Yisuuva kua voovai koonnama tinai rikiada inna vitada Roomaaya kieeta vaidi yaagueeqa pinaa ruaivaa mmiaraivaara iya titooduu viravai. ²¹ Vida Yisunna tunoo: Vitaira-o, vaa ta rikiaunnavai. A kianna kuaivaa safuuma ti kiasa ti mmiannavai. Vaa ta i taunnavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannavai. A hama vo vaidivai tee pikiee vo vaidivai tee kiasa mmiannavai. A Anutuuqaa mmoori aataruuvaa mmuakiaa gionna kiaapuuya safuuma kiasa mmiannavaivee. ²² Ti kiasa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi sikau takiisa yapeera aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiasa tuu kuaivaa vaa ivo arinaima too rikioo iya tunoo: ²⁴ Sikau mmuyai voovai ni vitaakiatee. Giaa mmannammannaavoota giaa nnutuvootama ivau vainnee? ²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaavoota inna nnutuvootama aavau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Anutuuqaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuuqaa ari mmiatee, tiravai. ²⁶ Gionna kiaapuuya avuuvau ivo koonnama kuaivaa kiaiveera iya

inna yaparauduu ivo hama koonnama tirainno safuuma kuaivaa sai tuuvaara iya nnikiaraida hama kua tiraida kua seemuaa variravai.

Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:23-33; Marakaa 12:18-27)

²⁷ Varuduu vaidi Satuukaiya gionna kiaapu putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: ²⁸ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai. ²⁹ Vo suai voovaki kata yayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana hara kiada varuuya ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. ³⁰ Putuduu ngamiisavo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu ³¹ nnaagiai yaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainaidootama mmuai gionnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai. ³² Putuduu nnaagiai iya gionnaivootama putiravai. ³³ Itaama vaikiyai yapooma gionna kiaapu vaa putuaiya kava diitaara suaivaki fai gionnaivo giaa nnaatavai varinaranee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

³⁴ Tudu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gionna kiaapuuya aanna makee vari-aiya nnaata vaati varaavai. ³⁵ Gionna kiaapuuya vaa hanigiada yoketaama vari-aiya putikio Anutuuqo iya tinai kava diitada nnaagiai yoosinna yoketaivaki varida hama nnaata vaati varaaravaivee. ³⁶ Iya aangeraiya roosiima variaaraivaara hama kava putuaaravaivee. Anutuuqo iya tinai iya kava diitaaraivaara fai iya inna raunna mmaapu tuanaaya variaaravaivee. ³⁷ Gionna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiiva tuu kuaivo vainno ti kiaa ti mmivaivee. Nnaaru ivo yatari kiisavaki ikiaivo tooduu hama yatari apuuvo taa tamooqoovaa ivo fafaara roo Udaangaivaara tunoo: Ni nnaakukiaiya Aparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tiravai. ³⁸ Anutuuqo gionna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuuqovee. Gionna kiaapu vari-aiya Anutuuqovee. Gionna kiaapu homo mmatayaa vari-aiyaata vaa putuaiyaatama Anutuuqaa avuuvau homo variaano, ³⁹ tuduu rikida kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya inna tunoo: Vitaira-o, a yoketaamainna iya sai kiannano, ⁴⁰ tuduu iya hama kava vo kuavaara yopeema inna yaparairavai.

Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Marakaa 12:35-37)

⁴¹ Hama inna yaparauduu Yisuuva gionna kiaapuuya tunoo: Mo dataama kiada gionna kiaapuuya kiaanoo: Vaidi Anutuuqo mmataama kioovo Davuutiinna oyai tuanaivakidiri diitaivaivee, kiaanoo? ⁴² Davuutiiva ariinoo yanaivaa nnutuuvo Saama ivau fafaara roo tunoo:

Udaanga Anutuuqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavai varianee.

⁴³ Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee,

tiravai.

⁴⁴Davuittiivaano Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara fafaara roo itaa kua tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Davuittiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Sa kua mmaanna kiasa mmiraiya iikiaiuvunugiataama iikiatee

(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)

⁴⁵Yisuuva itaa kua tuduu gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiada varuduu iva ari nnaagiai nuairaiya tunoo: ⁴⁶Kua mmaanna kiasa mmira vaidiyya iira aataruvaa teeda tuqinnama haitatuuda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuyaiyauvaki nuaiikiai gioonna kiaapuuya iya teeda iyara vaidi nnoonayavee kiateeraivaara nookiaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunu nnaasu variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunu nnaasu variaavai. ⁴⁷Iya oro muaada gioonnaiya unnakua nammari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyauvaa ngiariyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaiivaara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai

(Matai 12:41-44)

21 Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki dion vainno reeti tooduu gioonna kiaapu kaayau hoona suvuauya numa ngiari sikauyauvaa kati Anutuuqaara yapeera sikau nnaamuruuvaki yapada variravai. ²Yapada varuduu Yisuuva tooduu mmanna haipu gioonna muaada voovoono sikau kiisa kookee taarakiatatana numa sikau nnaamuruuvaki yapeeravai. ³Yapa kioodoo too Yisuuva tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavo yapa kiai sikau kiisaikiatatananao mmuakiasa gioonna kiaapuuya yapa kiasa sikauyauvaa yaataravai. ⁴Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiasa sikau innasi vaivaitana eeyaavaitana varoo yapa kiai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eeyaakiatatanana varoo sikau nnaamuruuvaki yapa kiaiivaara inna sikauvaitanao gioonna kiaapuuya yapa kiasa sikauyauvaa yaataravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai

(Matai 24:1-2; Marakaa 13:1-2)

⁵Tuduu Yisunna nnaagiai nuaira vooyaano nuunaira nnau pinaivaara kua tida tunoo: Yoketaa ari vookarai sikau yapakiaiuvauvaata mminnaiyauvaa vaidiyya kati Anutuuqaara ivaki yapakiaiuvauvaatama ta taunnano ti yoketainoo, tuuvaa Yisuuva rikioo tunoo: ⁶Aa ngia taa mminnaa mmuakiasa aayauvaa fai suai voovai nninai vaidiyya mmuakiasa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuaki-aavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 24:3-14; Marakaa 13:3-13)

⁷Tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, a kiannaivo दौरा सुई वैनारान्ने? डी अरि वूकराई आतारुवई वैनई रीकीआ फै तई इवईरि तीडा म्मुअकिया कू आ कीअनईवआरु यआतु डीडा कीआरु: वईनईमई वईनारवई, कीआरान्ने? ⁸तुदुु रीकीओ यिसुुवई यई सई तुनूओ: वईडि वूवूओनुु न्गी उन्नकुआ कीआ कीओ आतारु मईसईवु न्गी वईतु यईपीनूरा तुङ्गननमई हईतईतुुकुईते. फै कईयु वईडि-यई म्मुआवई म्मुआवई न्नीडई नई न्नुतुवुवई न्गीरईयईरई तई वूवूओनुु तनरई: आनुुतुुओ म्मतईतु कूओ वईडि इवूना नई न्गीअनुुओ, तनू फै वूवूओनुु तनरई: न्गीअु म्मतई तईकईनरई सुईवू वईनईमई न्नीनुुओ, तनई सई इवई रीकीआ कीते: कुतई कुवईवई, कीते. ⁹फई यूसनन वूवकई वईरईयई डीडतई यूसनन वूवकई वईरईयईतईतई रईपुई म्मयईयईवई रीकीआ म्मुआ यूसननईवकई वईरईयई डीडतई न्गीरई कूेतईयईतईतई रईपुई म्मयईयईवई रीकीआ इवईरई सई आतुुकुईते. रईपई-रईवूनुनईडे तुरई वईनुु तू न्गीअु म्मतई तईकेरई सुईवू फै हईमई मईके तनू न्नीनरईवई, कीआ कीओ वू कुवई यई तुनूओ: ¹⁰फई गूओनुन कईअु वूवकई वईरईयई डीडतई गूओनुन कईअु वूवकई वईरईयईतईतई रईपुईरईवई. फै वू कूेते वूवूओनुु डीतू वू कूेतईवईतई रईपनरई इनई रीकीआ फै न्गीरई गूओनुन कईअुपुयई रईपुईरईवई. ¹¹फई कईयु म्मतई कूरुवू उतनू वू यूसनन वू यूसननईयईवकई आरईरईवू वईनु कईयु न्नीतईरईरईवू वईनु फै न्गीअु अईपुवई तूकू कईयु अरि वूकराई म्मननईयईवू वईनरईवई गूओनुन कईअुपुयई आतुुकुईरईवई.

¹²ई नई कईयु कू इयईवू फै न्नीअईगई वईनरईवई. तुरई वईडि वूयई न्गी वईतई म्मूरी मईसईवई न्गी मईडई न्गीरई नूनुनईरई न्नीयईवकईआतू ओवी न्नीयईवकई-आतई न्गी वईतई कीडई न्गीरई नईयईरई कुतईवईवई कईवईरई यई न्गी वईतई वईडि कूेतईयई वईडई कू पईनई न्गी यई कईरईवई. ¹³यई कूकू इ सुई इयईवकई इननई नई म्मयईयई यूकईतईवई यई कईआ म्मईरई सुईवई. ¹⁴सई म्मुआनई न्गी सई कू कई-आरईयईवईरई कईयईमई यईतु उतकू इवईरई न्गी म्मुआरईरईकईवई. ¹⁵नई कुईयईवई न्गी गई न्गी मई तीनई यूकईतईयईवई न्गी मनई फै न्गी न्नीम्तुतुईयई हईमई न्गी यईतईरई न्गी कुईयईवई हईतूकईरईवई. ¹⁶न्गी कईनु कूयईतई न्गी गई वईयईयईतई न्गी सीनई तुनईयईतई न्गी वईतई वू वईडि यई म्मकईई फै यई न्गी-इकईरई वूयई रूपुतकईई डुतुईरईवई. ¹⁷न्गी नईयईरई कुतईवईवई कईवईरई गूओनुन कईअु कईयईयई न्गी तीडई हईमई न्गीरईयईरई म्मुडुयई रूईरईवई. ¹⁸सई यईतु उतुईते. फै यई हईमई यूपीमई ईयईरई न्गी रूपुतुईरईवई. ¹⁹फई न्गी म्मन-नमननई यईगूेकई वईरईडई डुतडुतई वईरईवई वईरईवई.

Yisuuva Yerusareema nnauyauvaa havarataarivaara tiravai
(Matai 24:15-21; Marakaa 13:14-19)

²⁰न्गीरई वूपीननई रईपईरई वईडि यईनुमई यूसननई यूसननईवई उतुतुमई कूकईई न्गी तीडई कईआरु: फै कूईसई सुई न्नीनुु यूसननईवई हईवईरईरईवई, की-आरईवई. ²¹कईआ कीडई न्गीरई यतुयई वईरईयई न्गीङ्गई यईतु आतुडई तईपीवईरई सीनई कुते. गूओनुन कईअु यूसननई यूसननई वईरईयई सीनई म्मईननई वईकईई म्मूरीयईवई वईरईयई सई कई वूसननईवई न्गीते. ²²ई सुई इवई अनु-तुुओ इरईसई मईसई म्मूरीवई न्गी मनरईवई. अनुतुुओ कू फैफईरई म्मुअकई-अवई रूवई कईनईवई वईनरईवईरई इरईसई मईसई म्मूरीवई न्गी मनरईवई. ²³बू, इकई सुई इवई गूओनुन न्नीकईरई सुननईकईयईतई गूओनुन न्नीकईरई मईडई रूईयईतई कूईरईवई यई म्मुआरईरईनरईवई. अनुतुुओ आ गूओनुन कईअु

mmuakiaa aayara nnannateeno rikioo mmoori maisaiyauvaa iya mminaravaivee. ²⁴Fai ngiari voopinnaa vaidiiya ngiari paipa avaikaraiyauvaadiri varada numa vooya rutakakiai putikiai vooya yaakuuyauvaa ranaa rau kiada vitada ngiari yoosin-naiyauvakira kuaaravai. Fai iya yoosinna Yerusareema variayara dikiokio Anutu-uoqo tinai iya pikiaaravaivee.

Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai

(Matai 24:29-31; Marakaa 13:24-27)

²⁵Iqii suai ivaki ari vookarai mminnamminnaiyauvo suaivakiaata ku-raagaivakiaata aakiapuaiyauvakiaatama vainaravai. Vainai gioonna kiaapu mmuakiaa mmatayaa variayia ngiari ausa mmuaararai tasipama varida nnoori akuaivaaraata nnooriivo pinaama korokoroovaraatama kaayauma aatuuda variaaravai. ²⁶Yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapuuvaki vaiyauvo ngiari aataru nuairiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaraivaaraata ari vookarai aataruuyauvo mmuakiaa mmataivau nninaraivaaraatama yaata utida faannaida aatuuda varida fai ngiengie vo vuayaata rikiada variaaravai. ²⁷Itaama vainai rikiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvono nama aakiaidaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai. ²⁸Aa na kiau kua aavo iinara iinno varinai diitada vararu reeri taatee. Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraiivo vainima nninaraivaara diitada vararu reeri taatee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 24:32-35; Marakaa 13:28-31)

²⁹Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo iya kiau mmioo tunoo: Yatari nnaammuayaivaaraata mmuakiaa yatariiyauvaaraatama yaata utu-atee. ³⁰Ii yatari iyauvo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai. ³¹Mmuai karaama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda kiaara: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara di-raivo nninarainno iinoo, kiaaravee.

³²Na Kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo mmino ii aataru iyauvo fai vainaravai. ³³Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Yisuuva ari tiinaraivaara tuqinnama haitatuukiateera tiravai

³⁴Ngiengie mmatayaa variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Pinaa yeenna nnaaraivaaraatama nnoori kapikaravaa nnaaraivaaraatama mmatayaa diaa mmin-naiyauvaa varaaraivaaraatama ngia kaayauma yaata utivoora ngiengie variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Fai ngia ii mminnamminnaa iyauvaara nnaasu yaata utikiokio ii suai ivo fai akiairaama ngiisi nninaravai. ³⁵Iqii suai ivaki kobeevo hais-arineema fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayasi akiairaama nninara- vai. ³⁶Mmuakiaa suai tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Ii mmuaararai iyauvo ngiisi nninai rikiada yaagueeqama varida iyauvaa yaatara kiada Na Vaidi-ivaa Mmaapuuvu suai nnaagiai kava na tiinai ngia ni avuuvau yoketaama di-araivaara tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

³⁷ Mmuakiaa suai ivo nuunaira nnau pinaivaki kua mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiravai. Suai ikianna iya kua mmuduu rikioo upisipisiinno varuduu ivo vioo taapi Oriveeta oro ivau vuru vairavai. ³⁸ Vauvo patauduu diitoo heenanaanna tuanaa kava nuunaira nnauvaki nnuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiaaraivaara innasi nnida nuunairavai.

Vaidiia Yisuunna mmaara kua kua yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

22 Buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki gioonna kiaapu Yutayaiya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Ii suai ivo vainima vauduu ² vaidi Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kua mmiraiyaatama Yisuunna ruputuara aataruuvaa buaidada tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruuvaara aatuuravai.

Yutaaso Yisuunna vitainara kuaivaa yeena rairavai

(Matai 26:14-16; Marakaa 14:10-11)

³ Aatuuduu Yisuunna ngiaammuuu yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootaa aakiaivaki Sataango numa hara kioo variravai. ⁴ Varuduu Yutaaso vioo Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnau pinaivara dira kieetaiyaatama Yisuunna kooyaa vitainaraivaara iyaatama kua tiravai. ⁵ Kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikauyauvaa inna mmiaraivaara kua yeena rairavai. ⁶ Iya kua yeena rau kiooduu rikioo Yutaaso ee-oo kua kioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara faannainno varioo gioonna kiaapuuya hama inna tasipaara suaivaara haitatuuravai.

Yisuuva buusa Varaigiataivaa nnaaraivaara teerama kieeravai

(Matai 26:17-25; Marakaa 14:12-21; Yuvuaano 13:21-30)

⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai. ⁸ Iqii suai ivaki Yisuuva ari ngiaammuuu vaitana Yuvuaanaya Petoosaya kua mmioo tunoo: Oro buusa Varaigiataivaa tiini teerama kiki ai ta nnaaravaivee, ⁹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusaivaa teerakiaunannee? ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Rikiatee. Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida teekio ivo nnauvaki vinai teeda ivo kuaivaki kuatee. ¹¹ Vida nnau nakaaravaa kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Dee nnauvaki na ni ngiaammuaayaatama buusa Varaigiataivaa nnaarannee? tiivaivee, ¹² tikio rikioo ivoonoo nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa mmaataiyauvaa ivaki teerama kuaivaa ngii vitainai ngia ivaki buusaivaa teerama kiatee, ¹³ tuduu rikiada ivaitana oro Yisuuva tuuvaa teeda buusaivaa teerama kieeravai.

**Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama ari ngiaammuauya mmiravai
(Matai 26:26-30; Marakaa 14:22-26; 1 Koridii 11:23-25)**

¹⁴Teerama kioodoo buusa nnaara suaivo nuduu Yisuuva ari kua varada nuaira ngiaammuauyaatama buusaivaa nnaaraivaara varioo tunoo: ¹⁵Ni putira suaivo vainima nninoo. Tauraa hama mmuaararavo niiki nninai na aa buusa Varaigiataa aavaa ngii tasipama nnaanaravaara ni yoketaivoo. ¹⁶Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai aa buusa aavaa hama na kava nnaanaravai. Yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki buusaivaa oyaivo kooyaa vainai na nnaanaravaivee, ¹⁷kiaa kioo Yisuuva nnoori tooriivaa tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo tunoo: Aavaa vara kiada mmuaavai mmuaavai nnaatee. ¹⁸Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa suai aavakidiri variaa ree viee viee hama na kava vuaina suuyaivaa nneeraataravai. Fai yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo nniinai na kava nnaanaravaivee, ¹⁹kiaa kioo ivo bereetaivaa tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aanna ni mmatiivaivee. Na ngiiyara tiee ivaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida ni iyara yaata utuatee, ²⁰tuduu yeennaivaa nnaa taika kioodoo iva vuaina suuya tooriivaa varoo mmuaikaraama tu kioo vainno iya mmioo tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo inna ni kiauvo ngiiyara tusaanaravovee. Ivaudiri fai Anutuuqo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvo kooyaa vainaravaivee, tuduu nneeravai. ²¹Nnaa kioodoo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuayia ni vitainaravo aa makee ni tasipama yeenna nnainoo. ²²Na Vaidiivaa Mmaapuuvonoo fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaravo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuayia ni vitainaravo fai irisai maisivaa varaanaravaivee, ²³tuduu rikiada ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai tiikidiri deevonoo kooyaa ari nnammutuayia inna vitainarannee? tiravai.

Inna ngiaammuauya kieetaya variaaraivaara Yisuuva tiravai

²⁴Kiaa kiada yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai deevonoo tiikidiri ti tauraanaavai varinaranee? ²⁵tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ngiari voo-innaa kieeta vaidiyya ngiari seenayara yaagueeqama diaanoo. Iya iyara diaivaara ngiari nnoonnayara yoketaa kua kiaavai. ²⁶Iya itaama iikiaa aataruuvo sa ngiisi vakiaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai variivo fai aduoo varioo ngii nnaagiainnaa tuanaavai roosiima variaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii tau-raavai variivo mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaivee. ²⁷Dee vaidivonoo tauraanaavai variinnee? Vaidiivo kati varioo yeennaivaa nnaivonnee? Vara vaidiivo inna yeennaivaa varoo inna mmiiwonnee? Na rikiauko vaidiivo kati varioo yeenna nnaivonoo tauraanaavai varinoo. Mo neenoo ngii tasipama mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaunoo.

²⁸Gioonna kiaapuuya mmoori maisivaa ni uduu hama ngia ni pikieeraida mmannammanna aanna ngia ni tasipama variaano. ²⁹Ni Napoova tikiai na gioonna kiaapuuyara diauneema na tinai ngieetama gioonna kiaapu vooyara diaaravai. ³⁰Dida vaidi na gioonna kiaapuuyara dinara suaivaki ngieeta ni tasipama yeenna nneeda nnoori nneeda ngiingii mmaataiyauvunu varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara kua pinaara dira kieetaya iyara diaaravai.

**Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa inna kiaa mmiravai
(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Yuvuaano 13:36-38)**

³¹ Simoono, vaa a rikiaannanee? Vaidiivo yeenna vuuitaivaa varoo kaanaivaa voovau yapoo nnabaivaa voovau yapaineema Sataango ngii inno taanaraivaara vaa Anutuuqaa yaparaikio ee-oo tiivai. ³² Sataango i inno taanaraivo vaikiyai a niiyara yaagueeqakiannaivo sa taikaiveera na aiyara yaaku varaunoo. A harurueennaata kava hanigiee ni kuaivaara yaagueeqainna i seenaiya tasipanai fai iya yaagueeqama variaaravaivee, ³³ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Udaanga-o, vaidiiva oovi nnauvaki i yapaara iikiyai fai neetaatama i tasipama kuanaravai. Fai i ruputikiyai a putinai fai niitaatama ruputikiyai neetama putinaravaivee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Petorooso, na i kiaa i mmiaunoo. Anna makee fai hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinara-vaivee, tiravai.

Yisuuva mminnaiyauvaa varada kuateeraivaara iya tiravai

³⁵ Kiaa kioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Tauraa na ngii titaaduu ngia ni mmayaayaivaa varada nuau suaivaki ngia sikau rira utuaiyauvaatama yeenna vara rira utuaiyauvaata yuku nnaba vooyauvaatama pikiada nuauduu mminnaa vooyauvai ngiisi vaunnee? Vara hama ngiisi vaunnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, mo tiisi vairavaivee, ³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Anna makee vaidi voovoono sikau rira utuaivo vaivaata varoo yeenna vara rira utuaivo innasi vaivaatama varoo kuaivee. Vaidi voovoono hama paipaataino ari yaapaivaadiri varoo oro paipa avaikarai voovai yookaama kioo varaivee. ³⁷ Na ngii giaa ngii mi-aunoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Iya inna vitada vaidi maisaiya tasipama kiaavaivee. Anutuuqaa kua fafaaraivo niiyara itaa kua tuuvo makee kaanaivo vakiaivee. Mmuakiaa kuavai niiyara fafaara roovo kaanaivo vakiaivee, ³⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya tunoo: Udaanga-o, taanee. Aakara ari vookarai paipa taaravaitana tiisi vainoo, tuduu rikioo ivo iya tunoo: Inna aikioo, kua taikainoo, tiravai.

**Yisuuva taapiivau vioo yaaku vareeravai
(Matai 26:36-46; Marakaa 14:32-42)**

³⁹ Kiaa kioo ivo yoosinnaivaa pikioo viravai. Vioo taapi Oriveeta ivau tupaa ari virayaama vuduu ari ngiaammuauya inna nnaagiyai viravai. ⁴⁰ Vuduu ivo oro ivau varuduu ari ngiaammuauya vuduu rikioo ivo iya tunoo: Iinno teeraivo ngii inno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, ⁴¹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunnivau toorivu yau haroo yaaku vareeravai. ⁴² Yaaku varoo varioo tunoo: Napoo-o, i iikiatainai mmuaarararivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaravaara ooqoo tino pikiavee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane, ⁴³ tuduu rikioo ngiau apuuvakidiri aangeraa voovoono tuoo inna tasipooduu ivo yaagueeqauduu ⁴⁴ inna pinaama mmuaararooduu inna yaata utiraivo ari vookaraduu yaaku varoo varuduu kaayauma inna kausaivo kiauvaa roosiima tuoo mmataivau viravai.

⁴⁵ Vuduu iva yaaku vara taika kioo diitoo ari ngiaammuauyasi kava vara ranoo numa tooduu iya ausaiyauvo mmuaararovaara iya vuru vaidi variravai. ⁴⁶ Vuru vaidi varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniiraida vuru vakiaannee? Diitada yaaku

varaatee. Iinno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Yuvuaano 18:3-11)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu kaayau vaidiia innasi nniravai. Nnida varuduu Yisuunna ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso iya tauraa ngioo aataruuvaa iya vitaama roo nniravai. Ngioo ngioo oro Yisuunna vainima duoo vainno inna mmootaanara uduu too ⁴⁸ Yisuuva inna tunoo: Yutaaso, a ni mmootaannaivaudiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnammutuaiya kooyaa ni vitaakiaannanee? ⁴⁹ tuduu rikiada inna tasipama duuya iya inna iikiaraivaa teeda inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ti paipa avaikaraiyauvaadiri ta iya ruputuaarannee? ⁵⁰ Itaa kua tida rikiada iyakidiri voovoono ari paipaivaadiri Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuaau voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieveravai. ⁵¹ Rutaka kiooduu rikioo Yisuuva tunoo: Aikioo piki-ane, kiaa kioo ngiaammuauvaa yaataivaa utuoo tuqinneeravai.

⁵² Tuqinnama kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara haitatuura vaidiiaata vaidi yokovaiyaatama Yisuunna utuaara numa ivaki duuya ivo iya tunoo: Ngia niyara mmuararai vaidivaivee, kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? ⁵³ Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Mo inna aikioo, inna aanna ngii suaivovee. Aqaa suai aavaki inna maisai upisiivo rummua apinai iikiaara suaivovee, tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:57-58,69-75; Marakaa 14:53-54,66-72; Yuvuaano 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada vaidiia inna puaisakama utu kiada vaidi vitada vida vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvaki viravai. Vida varuduu Petorooso ngieeradiri inna nnaagiai vioo varuduu ⁵⁵ gioonna kiaapu vooya vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vida ikaivaa vuutaivaki hara kiada ivaki varuduu Petoroosootama ivaki iya tasipama variravai. ⁵⁶ Varuduu mmoori va-reera kiatanna voovoono Petorooso ikaivaara hara kioo varuduu inna puaisakama too nnaasu vainno tunoo: Aa vaidi aavootama inna tasipama nuaivaivee, ⁵⁷ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Ai, gioonna-o, hama na inna tauvaivee, ⁵⁸ tuduu nnaagiai kava vaidi voovootama inna too tunoo: Ai, a inna ngiaammuaukuavee, tuduu rikioo tunoo: Ai, vaidi aakua-o, hama na inna ngiaammuaivaivee, ⁵⁹ tuduu rikioo nnaagiai kava vaidi voovootama inna too yaagueeqama in-nara tunoo: Kutaa tuanaa aa vaidi aavoota inna tasipama nuaivaivee. Ivo Karirayaa diaa vaidivaivee, ⁶⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, vaidi aakua-o, a kianna kuaivaa hama na arinaima rikiauvaivee. Ivo homo kua tioo varuu saivaata kakaraivo akua tiravai. ⁶¹ Akua tuduu Udaangaivo hanigia Petoroosaa tooduu tauraa ivo inna kiaa mmuu kuaivaa vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Udaangaivo inna kiaa mmioo tunoo: Turau hama kakaraa akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee. ⁶² Iva itaa kua kiaa mmuu kuaivaa kava Petorooso yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

Vaidiia Yisuunnara raida inna ruputiravai
(Matai 26:67-68; Marakaa 14:65)

⁶³Ratooduu vaidiia Yisuunna utu kiada vaid a vooyaano innara raida inna ruputida ⁶⁴buruqaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida inna yaparaida tunoo: A mmuakiaa kuavai rikiaannaiyauvaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? ⁶⁵kiaa kiada kaayauma inna rakanoo raaranoo tida maisa kua inna tiravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai
(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Yuvuaano 18:19-24)

⁶⁶Itaa kua tuduu heenanaanna suaivo reera kiooduu Yutayaa vaidi yokovaa mmuakiaaya nuunaida iyakidiri vooya Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vooya kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nnida nuunaida inna vitada kua pinaana inna yapeeravai. Yapa kiada iya inna tunoo: ⁶⁷A Anutuuqo mmataama kioo vaidikuavee tiee ti kiaa ti mmianee, tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo fai na ngii giaa ngii minai ngia hama ni kuaivaa rikiaaravaivee. ⁶⁸Fai na kua voovai ngii yaparainai ngia hama ni kua saivaa kiaravai. ⁶⁹Aanna na varira suaivoota nnaagiai na varinara suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuuqo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee varinaravaivee, ⁷⁰tuduu rikiaada mmuakiaaya tunoo: Mo a Anutuuqaa mmaapukuannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yo, ngia niyaraida inna safuuma inna mmaapuvaivee kiaanoo, ⁷¹tuduu rikiaada iya tunoo: Vaa ari avaivakidiri ivo safuuma tinoo: Na Anutuuqaa mmaapuvaivee, tiivaa vaa teenoo rikiaunnvai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaravara yaata utuatee, tiravai.

Yisuuva Piratuusaa avuuvau diravai
(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

23 Kiaa kiada iya mmuakiaaya inna vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa avuuvau dida vaid ²kua pinaivaki inna yapaaravara innara tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo gionna kiaapuuya unnakua tioo Roomaa kieetaivaa sikau takiisaivaa mmiaivaara ooqoo tioo ariiyara na vaidi kieetavaivee kiaa kioo ariiyara tinoo: Na Anutuuqo mmataama kioo vaidivaivee, tiivaivee, ³tuduu rikioo Piratuuso Yisuunna yaparainno tunoo: Mo a Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaavai kiannanoo, ⁴tuduu rikioo Piratuuso Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidiiaata gionna kiaapu kaayau ivaki suvuai kiada varuuyaata tunoo: Na rikiauko aa vaidi aavo hama vaidi aannoo vaidivaaraida ta inna ruputuaara iikiaunnanoo, ⁵tuduu rikiaada kieeta vaidiia yaagueeqama Piratuusaa vuavi tida tunoo: Ivo kua mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kua mmiaa roo nuainnonno Karirayaiya kua mmioo tuma mmuakiaa yoosinnaiyauvo Yutayaa mmataivau vaiyauvaki variayaatama kua mmioo aanna makee tuma gionna kuaapu aayaatama kua mminoo. Ivo iya kua mmikiai rikiaada ivaara kaayauma kumi-makaida ngiari rapu ngiari rapuukiaara iikiaanoo, tiravai.

Vaidiia Yisuunna vitada Herootaasi viravai

⁶Iya itaa kua tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Aa vaidi aavo Karirayaa diaa vaidivainnee? ⁷kiaa kioo kieeta vaidi Herooto Yisuuva varuu

mmataivaara haitatuuvaara Piratuuso rikioo innasi inna titaa kioodoo viravai. Ii suai ivaki Herooto Yerusareema varuduu iya Yisuunna vitada innasi vuduu ⁸Herooto inna too kaayauma innara sirigairavai. Iva hokoba suai varioo Yisuuva uu mmoori aataruuvaa mmayaayaivaa rikioo Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuyauvaa taanaraivaara ivo inna taanaree kiaa iinno varuduu iya inna vitada innasi nnuduu too ivo kaayauma innara sirigairavai. ⁹Sirigainno kaayau kua kaayau kuaivaa Yisuunna yaparauduu rikioo hama ivo inna kua sai tirainno kua seemuaa variravai. ¹⁰Kua seemuaa varuduu Anutuuqara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama diitada kaayau kua pinaivaa innaki yapeeravai. ¹¹Yapa kioodoo rikiada Herootoota ari ngiaammuuu rapiraiyaatama Yisuunnara nniki rakaida kuasi tududada innara raida variravai. Itaida varida yaapa yoketaivaa innayaa apu kiada kava Piratuusaasi titoodoo viravai. ¹²Tauraa Herootaya Piratuusooya ngiariiyara ngiariiyara nnannatoovaitana iqii suai ivaki ariiyara ariiyaraida yoketaama variravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Marakaa 15:6-15; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹³Yoketaama varuduu Piratuuso Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyaraatama kieeta vaidi gioonna kiaapuuyara diraiyaraata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu ¹⁴iya tunoo: Aa vaidi aavaa ngia vitada niisi nnida kiaanoo: Gioonna kiaapuuya unnakua tii vaidivaivee, ki-aani na ngii avuuvau aa vaidi aavaa yaparaina rikiakui ngia ivo maisa mmooriivaa iivaivee kiaa kiada innaki kua pinaivaa yapa kiaivo hama oyaivootainoo. ¹⁵Herootoota inna yaparainno rikiaikio hama kua oyaivootaikio pikioo kava tiisi titaa kiaiikio nninoo. Aa vaidi aavo hama maisa mmooriivaa iivaaraida ta kuminayaa inna ruputikio putuaiveera iikiaunnaanoo. ¹⁶Kati na ni ngiaammuauya tinai inna ripiima kikiyai na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, tiravai.

¹⁷(Vo nuanu vo nuanu buusa Varaigiataivaa nneera suaiivaki Piratuuso vaidi voovai oovi nnauvaki varuuvaa titoodoo mmaanai viravai.) ¹⁸Ii aataru ivo itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama aayanna reeda tunoo: Yisuunna ruputino putuaivee. Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee, tiravai. ¹⁹Tauraa Paravaaso ngiari kieetaiyaata rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaara vaidiyya inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo variravai. ²⁰Varuduu Piratuuso Yisuunna mmaanai kuaiveera inna titaatauduu kava gioonna kiaapuuyaata kua tuduu rikiada ²¹iya puaisakama aayanna reeda tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, ²²tuduu rikioo Piratuuso kava vooneetu iya tunoo: Mo datainne? Aanii tomedavai ivo iivainnee? Na tauko hama vaidi aannoo vaidivai ngia innara ni kiaanoo: Ruputino putuaiveeraida kiaanoo. Ivaara na kati tinai ni ngiaammuauya inna ripiima kikiyai sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, ²³tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yaagueeqama mmannammanna aayanna reeda tunoo: A tinai rikiada iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu iya kua pinaama tuuvoono Piratuusaa yaatarooduu ²⁴ivo iya inna yaparau kuaivaa rikioo ee-oo tioo Yisuunna ruputuateera tiravai. ²⁵Paravaaso ngiari kieetaiyaatama rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaara vaidiyya inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo varuu vaidiivaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yaparaududuu titoodoo mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso iya tuuvaugiataama rikioo Yisuunna vitoo oro iya mmiravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Yuvuaano 19:17-27)

²⁶ Mmuduu Yisuunna vitada vida varida tooduu Kureenaivakinnaa vaidiivaa nnutuuvo Simoono saidi ngioo aataruuvagiataa yoosinnaivakira nninaree kiaa nnduu teeda ravaatau inna utida yatari sagaivaa inna kumaata apu kioodoo rikioo Yisuunna nnaagiaivau viravai.

²⁷ Vuduu kaayau gionna kiaapuuya inna vata rada vuduu rikiada gioonnainnibaro aataruuvau vida varida isi kuaru kiaa rada rata rada viravai. ²⁸ Vuduu rikioo Yisuuva hanigia iya tunoo: Yerusareemaa gioonnaso, sa niyara rataatee. Ngiingiiyaraata ngiingii nnaakaraiyaraatama rataatee. ²⁹ Fai sui voovai nninai gionna kiaapuuya kiaara: Gionna hama nnaakaraataiya iya yoketaama variaano, ³⁰ kiaa kiada fai oora taapiyauvaata kua tida kiaara: Havataama rada ti ruputuatee, kiaa kiada taapi kiisaiyauvaata kua tida kiaara: Mumunu utua rada ti rummua apu ki-
aatee, kiaravai. ³¹ Na yatari karaasivaa roosiikiauvaavaaidiyya ni ruputuavaivee. Fai ngia yatari aasannaiyauvaa roosiikiaiyya fai iya ngii dataakiaaravainnee? Mo fai ngiita ngii ruputuaaravaivee, tiravai.

³² Iya vaidi taaravaitana mmuara nnaamuruuvaitanaatama vitada Yisuunna tasi-pama ruputuara viravai. ³³ Vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvo Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivaki oro Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kioodoo vaidi maisavaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku gedainningiaa haara kieeravai. ³⁴ Haara kioodoo Yisuuva tunoo: Ni Napoo-o, iya ni iikiaa aataru ivaa hama arinaima teeda rikieerama kiada ni iikiaa ivaa rugaanee, tuduu rikiada rapira vaidiyya isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai. ³⁵ Varooduu gionna kiaapuuya vainima duuyaano Yisuunna teeda nnaasu vauduu vaidi Yutayaiya kieetayaano innara raida tunoo: Ivo ari vo gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivaivee. Ivo kutaa tuanaa Anutuuqo mmataama kioo vaidivai varioo mo kii ariinoo ari vitoo yoketaivau yapaivee, ³⁶ tuduu rikiada rapira vaidiyyaatama innara raida numa inna vainima dida vaida ari vookarau kapikaroo nnooriivaa nnutuuvo vinikaivaa inna mmiaaree kiaa kiada ³⁷ tunoo: A Yutayaiya kieetakuavee tiee ai vitee yoketaivau yapaanee, tiravai. ³⁸ Fafaara roovo Yisuunna kieetainningiaa vauvo tunoo: Inna Yutayaiya kieetaivoovee, tiravai.

³⁹ Vaidi maisa voovai Yisuunna sainainngiataa haara kioovoono kaayauma Yisuunna rakanoo raaranoo tioo tunoo: A vaidi Anutuuqo mmataama kioo vaidikuavee tiee aitaata tiitaatama ti vitee yoketaivau yapaanee, ⁴⁰ tuduu rikioo vuaivo inna kua sai yaagueeqama tioo tunoo: Hama a Anutuuqaara aatutauma kiee kiannano. Eeta mmuaakarai irisaivaa varaannano. ⁴¹ Ta tete mmoori maisivaa iikiaunnaivaaraida irisaivaa ta aikiooma varaunnaano. Aa vaidi aavo kuminayainno varainoo, ⁴² kiaa kioo Yisuunna tunoo: Yisuu-o, a vaidi kieetavai varieennainna kava tieennainna niyara yaata utuane, ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai makee eetama yoosinna yoketaivau ni tasipama varinaraivaivee, tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁴Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigiooduu taikeeravai. ⁴⁵Taikaanara uduu rikioo buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvoo tammaa kereetu varoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. ⁴⁶Vuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Ni Napoo-o, na ni mmannasaivaa titauko aisi kuainoo, kiaa kioo putiravai. ⁴⁷Putuduu vaidi putiravai kieetaivo Yisuuva putuuvaa too Anutuuqaara kua yoketaivaa tioo tunoo: Na tauko aa vaidi aavo yoketaa vaidi tuanaavaivee, ⁴⁸tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaa taara nuunauya Yisuuva putuuvaa tooduu iya ausaiyauvo pinaama mmuuarooduu vara ranada ngiari nnauyauvakira viravai. ⁴⁹Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisunna nnaagiai nuayaata gioonnaiya Karirayaadiri inna nnaagiai nnuuyaatama ngieeradiri dida vaida ii mmuakiaa aataru inna uu iyauvaa teeravai.

Vaidiyya Yisunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹Yutayaiya yoosinna voovai nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo yoketaama safuuma varioo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaara faannainno variravai. Varuuvoo tauraa vaidiyya Yisunna ruputuaara kuaivaa yeena rau kiada uu suaivaki iya tasipama varioo hama ee-oo tiravai. ⁵²Ivo hama ee-oo tuuvoo Piratuusaasi vioo Yisunna nnabaivaara yaparairavai. ⁵³Yaparauduu ee-oo tuduu vioo Yisunna nnabaivaa hitu varoo vioo buruqa poosaivaadiri rurauma varoo oro vaidiyya putikiyai hakuaree kiaa oonauvaa hatata teerama kioovaki inna hairavai. Hama vaidi nnaba voovai ivaki yapeeravaki inna hairavai. ⁵⁴Ivo inna hau suaivo kati varira suaivaara teerama kioo suaivai. Kiisama heenauduu ngiari kati varira suaivo nniravai.

⁵⁵Nnuuvaara gioonnaiya Karirayaadiri Yisunna tasipama nnuuyaano Yoosiipaa vata rada Yisunna mmata nnauvaa teeda aakiaivaki ivo Yisunna nnabaivaa yapa kioovaata teeda ⁵⁶kava vara ranada vida heenna suuya suuda yoketaa vuuyauvaata kupu takua suuda yoketaa vuuyauvaatama inna nnabaivau siika kiaraiyauvaa teerairavai. Teerama kiooduu kati varira suaivo nnuduu teeda ngiari kua mmaanna tuu kuaiyauvaara yaata utida kati variravai,

Yisuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-10; Marakaa 16:1-8; Yuvuaano 20:1-10)

24 Kati varida vauya patauduu Sudaqaaki suaivo reera kiooduu gioonnaiya suuda yoketaa vuu mminnaiyauvaa vaa teerama kiooyauvaa varada Yisunna mmata nnauvakira viravai. ²Vidada oro tooduu sikau pinaivaadiri mmata nnau keegiavaki rau kioovaa vaa feena kiooduu mmatayaa vairavai. ³Vauduu teeda mmata nnauvaki oro tooduu hama Udaanga Yisuu Kirisiinna nnabaivoootauduu iya ivaara ⁴dida vaida kaayauma yaata utida varida tooduu vaidiivaitana iya buruqaivaitana mmannaammannauvaitana iya vainima dida vauduu ⁵gioonnaiya kaayauma aatuda biribiriida ngiari avuuyauvaa mmataivaki kookama kiada teeda vauduu vaidiivaitana iya tunoo: Mo vaidiyya putuaani haira mmata nnauyauvakidiri vaidiivo vaa diitoo kuaivaara ngia aaniira buaama rada nookiaannee? ⁶Ivo hama aavaki

vainoo. Vaa diitaivaivee. Ivo Karirayaa varuu suaivaki ngii giaa ngii muu kuaivaara kava rikiaatee. ⁷ Ivo ngii tunoo: Vaidiia Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi maisaiya mmikiai iya yatari sagaivau ni haara kikio rikioo taara suai taikanai voovaki na putuauvakidiri keenaa diitaanaravaivee, tuuvaa kava rikiaatee. ⁸ Vaidi-ivaitana itaa kua tuuvaara iya yaataiyauvo arinaima rikieeravai. ⁹ Rikiooduu gionnaiya mmata nnauvakidiri pikiada nnida Yisuunna ngiaammuuu yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavoota seena gionna kuaapuuyaataama ngiari teeda rikioo kuaivaa kiaa mmiravai. ¹⁰ Ii gionna iya voovai Makataraa diaa gionnaivaa nnutuuvo Mari-aavaata voovai nnutuuvo Yoqaanootama voovai Yakoopaa kaanaa nnutuuvo Mari-aavaata ngiari seena gionnaiyaatama Yisuunna kua varada nuaira vaidiia kua mmiravai. ¹¹ Kiaa mmuduu rikiaada iya gionnaiya kuaiyauvaara sabi kuayauvaivee kua kiada rikiaadaata pikieeravai. ¹² Pikiooduu Petooso diitoo seenoo vioo vioo oro mmata nnauvaki mmaanidiri kookama reeta tooduu mmanna buruqa poosa saabaivo nnaasu ivaki vairavai. Vauduu too kava vara ranoo ngioo itaama vauvaa too rikioovaara ivo pinaama yaata utiravai.

Taaravaitana Emausa vida Yisuunna teeravai

(Marakaa 16:12-13)

¹³ Mmuai suaivaki Yisuunna nnaagiai nuairavaitana yoosinnaivaa nnutuuvo Emausa Yerusareema vainima vauvakira vida varida ¹⁴ Yisuuva putuuvaara ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiima rada vuduu ¹⁵ Yisuuva ivaitana vainima ngioo ivaitana tasipama viravai. ¹⁶ Vuduu ivaitana inna taa ruvuyauvuyama teeravai. ¹⁷ Tooduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia aaniivaaraida ngiingii kuaa mmi ngiingii kuaa mmiima rada nookiaannee? tuduu rikiaada ivau dida vauduu ivaitana ausaivaitana kaayauma mmuaararooduu ¹⁸ voovai nnutuuvo Kerioopaava inna yaparainno tunoo: A mmuaavoono Yerusareema numa variee aataru mmuaararaiyauvaa naura ditara vaidiia ivaki iikiyaiyauvaa hama a tee rikiaannavainnee? ¹⁹ tuduu rikioo iva sai ivaitana yaparainno tunoo: Mo dee aataruyauvai iya iikiiannee? tuduu rikiaada inna sai tunoo: Mo maisa mmooriivaa iya Nasareeta diaa vaidi Yisuunna iiki-aavai. Ii vaidi ivo forofetaa tuanaavai. Anutuuqaa avuuvau mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iinno kua yoketaivaa ti kuaa ti mmuduu ta mmuakiaaya teeda rikieeravai. ²⁰ Rikiooduu ti kieeta vaidiiaata Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama inna vitada Roomaa vaidi kieetaivo ruputuaiveera mmuduu ivo ee-o tuduu rikiaada vaidiia yatari sagaivau inna haara kieeravai. ²¹ Ivo ta Isarairaiya ti kieetavai varinaree tioo ti nnammutuuiya yaataranai ta kati hara kiada vari-aaraivaara ta yaata utiravai. Vo kua voovootama vainoo. Iya inna ruputuuvo vaa taara suaivaitana taikaikio aanna voomaivo vainoo. ²² Ti seena gionna vooya ti kuaa ti mmiaa kuaivaara kaayauma ta nnikiaraakiaunnavaivee. Heenanaanna iya vida taavo ²³ Yisuunna mmata nnauvaki hama inna nnabaivo vaivai. Hama vaikiiai teeda iya kava vara ranada nnida kiaanoo: Vaa ta taunnani aangeraiya ti kiaanoo: Vaa ivo diitoo varinoo, kuaavaivee, kuaani ²⁴ ti seena vaidi vooya mmata nnauvaki vida taavo gionnaiya kuaa kuaivo kutaa tuanaavai vaikiiai hama inna taavaivee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Mo ngia taaravaitana hama ngii yaataataivaitanavee. Nnaaruaa vaidi forofetaiya tuu kua mmuakiaa iyauvaara hama ngia akiairaikiiai rikiaada kutaavaivee kuaavai. ²⁶ Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo

mmamma mmuaararoo varoovaudiri yaagueeqa yoketaa ari vookaraivaa varoo varinaraivaara hama ngia arinaima rikiaavaitanannee? ²⁷ kiasa kioo Yisuuva Anutuugaa kua mmuakiaayauvai ivaitana kiasa mmioo tauraa Musiiva fafaara roo kuaivakidiri-aata nnaagiai forofetaiya fafaara roo kuaivakidiri-aatama innara tuuvaara taaravaitana kiasa mmiaa roo viravai.

²⁸ Vida varuduu ivaitana vuu yoosinnaivo vainima vauduu too Yisuuva yoosinnaivaa yaataroo kuane kiasa uduu ²⁹ taaravaitana inna ravaataida tunoo: Vaa suaivo haatapaikio heenainara iinoo. Tuma ti tasipama vuru vakianee, tuduu rikioo ivaitana tasipama nnauvaki viravai. ³⁰ Vioo ivaitana tasipama varioo yeenna nnaaree kiasa bereetaivaa tu kioo vainno yaaku vara kioo kusii kioo iya mmuduu teeda ³¹ arinaima inna toduu ivo akiiraama vioo tukaama kieeravai. ³² Vioo tukaama kiooduu ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Ivo aataruuvau tiitaata kua tioo varioo Anutuugaa kua mmayaayaivaa ti kiasa ti mmikio rikioo mo ti ausaiyauvo ari vookarainoo, ³³ kiasa kiada mmuai suaivaki diitada Yerusareema kava vara ranada vida toduu Yisuuva ngiaammuu yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai gioonna kiasa vooyaata nunaida varida ³⁴ tunoo: Kutaa tuanaavai Yisuuva vaa diitaivai. Vaa Simoono inna taivaivee, ³⁵ tuduu rikiaata taaravaitana aataruuvau nuaida Yisuuva teeda vitada oro ngiari nnauvaki varuduu Yisuuva bereetaivaa kusii utuu suaivaki ivaitana inna arinaima too mmayaayaivaa iya kiasa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Yuvuaano 20:19-23; Aporoo 1:6-8)

³⁶ Kiasa mmida varuduu Yisuuva ariinoo iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ngii ausaiyauvo nuufama vakiaivee, ³⁷ tuduu rikiaata iya inna teeda yaata utida tunoo: Vaidi mmagiaivaivee, kiasa kiada nnikiaraida aatuuravai. ³⁸ Aatuuda varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira pinaama yaata utuaannee? Ngia aaniira niyara taara yaata utuaannee? ³⁹ Ni yaakuuvaitana teeda ni yukuuvaitana teeda kiatee: Kutaa ivovee, kiatee. Niiyaa utida taatee. Ngia taavo hama vaidi mmagiaivo itaama vaivaivee. Ni mmuyaivoota mmammaivootama vainoo, ⁴⁰ kiasa kioo ari yuku yaakuuyauvaa iya vitauduu ⁴¹ teeda pinaama innara sirigauvaara hama innara Yisuuva vevee tida homo pinaama yaata utida varuduu Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngii yeennaivo aavaki vainnee? ⁴² tuduu rikiaata iya vaa tavauvaa hudoovaa inna mmuduu rikioo ⁴³ iya avuuyauvunu varoo nneeravai.

⁴⁴ Nnaa kioo iya tunoo: Na homo ngii tasipama varuu suaivaki aa kua aavaa na ngii giaa ngii miravaivee. Na kiaanoo: Mmuakiaa kua fafaarivo Anutuugaa mmaanna kuaivakiaatama forofetaiya kuaivakiaata Saama kuaivakiaatama niyara tuu kuaivaa kaanaivo vainaravaivee, kiasa kiee na ngii giaa ngii miravaivee. ⁴⁵ Ivo iya itaa kua kiasa mmuduu rikiooduu iya tinniiyauvo rusionduu Anutuugaa kua fafaarivaa arinaima rikieeravai. ⁴⁶ Rikiooduu Yisuuva vo kuavai iya tunoo: Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniitareeraivaa varoo putuoo taara suaivaitana taikano voooma suaivaki keenaa diitaanaravai. ⁴⁷ Diitanai fai gioonna kiasa vooyaata inna nnutuuvaa rikiaiya inna mmayaayaivaa varada tauraa gioonna kiasa vooyaata Yerusareemaiya kiasa mmida nnaagiai vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki variaya kiasa mmida kiatee: Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiakio Anutuugo ngii mminnamminnaa

maisaiyauvaa rugaanaravaivee, kiatee. Anutuuqaa kuaivo itaa kua tiivai. ⁴⁸ Aa kua fafaara aavaa kaanaivaa vaa ngiengienoo taavaivee.

⁴⁹ Ni Napoova ngiini kua kuaa teerama kiaivaa fai neenoo titano ngiisi tiinaravai. Aa ngia yoosinna pinaa aavaki varida faannaikio ngiau aapuuvakidiri yaagueeqa ari vookaraivo ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai.

Anutuuqo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai

(Marakaa 16:19-20; Aposoroo 1:9-11)

⁵⁰ Kiaa kioo Yisuuva iyaatama vitoo oro Betaniaa kioo ari yaakuuvaitana vararu utuoo iyara kua yoketaivaa tiravai. ⁵¹ Kua tuoo varuu saivaata Anutuuqo inna vitooduu ivo iya pikioo ngiau aapu viravai. ⁵² Vuduu teeda iya ngiari ausa mmudu-uyaiyauvaa inna mmida innara kaayauma sirigama rada Yerusareema nniravai. ⁵³ Nnida iya makemakee nuunaira nnau pinaivaki varida Anutuuqara kua yoke-taivaa tiravai.

Yuvuaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Yuvuaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuaqaa tinniivaudiri kuaivaa vara kiaa kookieeraivo tupatupaa variivoono mmata aavau tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tida kiaara: Yisuuva inna Anutuuaqaa mmaapuuvovee, tikio ivoono iya vitoo yoketaivau yapanai innara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Iya aa yanaa aavaa yaarida ii kua ivaara kutaavaivee tida arinaima rikiateeraivaara Yuvuaano reeravai (20:31).

Anutuuaqaa kua kiaa kookieera vaidivai variravai

1 Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuaqaa tinniivaudiri kuaivaa vara kiaa kookieeraivoono variravai. Kua kiaa kookieeraivoono Anutuuaqaa tasipama varioo inna Anutuuaqovee. ²Ari nnaaru tuanaa ivo Anutuuaqaa tasipama variravai. ³Anutuuaqoo tuduu kua kiaa kookieeraivoono mmuakiaa mminnamminnaayauvai iiravai. Hama mminnamminnaa vooyauvai ari voovoono iiravai. Ivoono nnaasu iiravai. ⁴Variraivo innaki vairavai. Innaki vauvo tooba roosiima gioonna kiaapuyani mmeekiaivo teeravai. ⁵Mmeekiaivoono heenaivaata mmeekia mmuduu hama heenaivo mmeekiaivaa rummua apiravai.

⁶Anutuuaqoona vaidiivaa nnutuuvo Yuvuaanaa titooduu ⁷gioonna kiaapuuya mmeekiaivaara kua kookieenaraivaara nniravai. Iya ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee kiateeraivaara nniravai. ⁸Ivo hama mmeekiaivai. Ivo mmeekiaivaara kua kookieenaraivaara nniravai. ⁹Ivo nnuu suaivaki mmeekia tuanaivoono gioonna kiaapuuya mmeekiaivaa mmnaraivo tuoo variravai.

¹⁰Ivo mmataivaa ariinoo iima kioovau tuma ivau varuduu hama gioonna kiaapuuya inna arinaima teeravai. ¹¹Ivo ari mmata tuanaivau tuuduu hama ari oyaiya innara tuqinneeraida innara oooqoo tiravai. ¹²Oooqoo tuduu vooyaano innara tuqinnada innara kutaavaivee tuuya Anutuuaqoo ari yaagueeqaivaa iya mmioo iyara ni naunna mmaapu tuanaayavee tiravai. ¹³Gioonna kiaapuuya nnaakara mmataaneema hama Anutuuaqoo ari raunna mmaapuuya itaama mmateeravai. Vaidi mmatayaa diaivo ari iivaugiataama nnaakaraivaa mmataineema hama Anutuuaqoo ari raunna mmaapuuya mmateeravai. Hameetavee. Anutuuaqoo ariinoo ari vookaraama iiravai.

¹⁴Anutuuaqaa kuaivaa kua kookieeraivo tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Varuduu ta inna oyai ari vookarauvaa taannaduu ari vookarau oyaiavaa ari Koovaano ari Mmaapu mmuaavaara tioo mmiravai. Mmuduu kati gioonna kiaapuyara tuqinneeraivootama kua kutaa tiraivootama innaki suvuairavai.

¹⁵Yuvuaano nnoori apiraivoono innara tioo aayanna roo tunoo: Ii vaidi ivaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvo ni nnaagiai mmnaraivoono vaa ni yaataravaivee, tiravai. Yuvuaano itaa kua tiravaivee.

¹⁶Kati tiyara tuqinneera oyaivo ariiki vaivaara ivo mmuakiaa suai mmannamanna mmuakiaaya tiyara boo tioo nnaasu varivai. ¹⁷Mmaanna tuu kuaivaa Anutuuaqoo Musiinna kua mmuduu Musiivaano gioonna kiaapuuya kua mmiravai.

Yisuu Kirisiivaano Anutuuqo kati tiyara yaata utiraivaata kua kutaa tiraivaatama ti vitaivai. ¹⁸Hama gionna kiaapu voovoono Anutuuqaa taivaivee. Ari Mmaapu mmuaavoono ari Koonnanikaraama mmuaavau inna tasipama variivoono innara kooyaa ti kiaa ti mmioo ti vitaivaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa tiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Rukaaso 3:1-18)

¹⁹Yutayaa vaidi vooya Yerusaremadiri Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi-iyaaata Riviinnakidiri diitoo vaidiiyaatama titooduu Yuvuaano nnoori apiraivaasi numa inna yaparauduu rikioo ivo Yisuunnara ataa kua tiravai. Iya inna yaparaida tunoo: A gioononnee? ²⁰tuduu hama Yuvuaano kua seemuaa varirainno kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Hama na Misiaa vaidi Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, ²¹tuduu rikiada kava inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dee vaidikuannee? A aanna Irayaavannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Hama na Irayaavavee, tuduu rikiada iya inna tunoo: A forofetaa vaidi ta aiyara faannairaikuannee? tuduu rikioo ivo sai tunoo: Hamavee, ²²tuduu rikiada tunoo: Vaidi ti titaani ta ngiaunnaiya ta kava oo kiaa mmiaara kuaivaa ti kiaa ti mmianee. A dee vaidikuannee? Aiyara a dataa kuainna kiannanee? ²³tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo:

Na koo mmuyai gaanga voovau diee vaina
aayanna ree kiaunoo:

Udaangaivo ngiaiveera

aataruuvaa safuukiateeraivaara na kiaunoo.

Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁴Farisaiyaano vaidi vooya titooduu nnuuyaano ²⁵Yuvuaanaa yaparaida tunoo:

A aiyara kiannanoo: Na hama Misiaavaivee. Na hama Irayaavavee. Na hama forofetaa ngia niyara faannairaiivovee, kiaa kiee mo aaniira a gionna kiaapuuya nnoori apuannanee? ²⁶tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Na mmanna nnooriivaadiri gionna kiaapuuya apuauvavee. Ngiiikidiri nnii vaidiivaa hama ngia taavaivee.

²⁷Ivo ni nnaagiai nninaraivoono vaidi nnoonnavai. Na mmanna vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaanaravaivee, tiravai.

²⁸Yuvuaano nnoori Yorotaanaivaadiri gionna kiaapuuya apuuvaa sainai yooosinna Betaniaa ivaki iya itaa kua tiravai.

Yisuuva Anutuuqaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivovee

²⁹Vauya patauduu Yuvuaano diitoo dioo vainno tooduu Yisuuva innasi ngioo varuduu Yuvuaano innara tunoo: Aavaa Anutuuqaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nninoo. Gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaanaraiivovee.

³⁰Aqaa vaidi aavaara na tauraa ngii giaa ngii miee kianoo: Na hama variaaduu varuuvoono ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataraiivaivee. ³¹Na itaa kua kiaa kiee inna oyaivaa hama na tee rikieeravai. Ngia gionna kiaapu Isarairaa variaya na inna kooyaa ngii vitainaraivaara na mmanna nnooriivaadiri numa ngii apiravaivee,

³²kiaa kioo Yisuunnara kiaa kookieenno tunoo: Na taaduu Mmannasa Yoketaivo ngiau apuuvakidiri ngiaamma mirunnaivaa roosuuvoono tuoo tuoo innayaa variravai. ³³Anutuuqo gionna kiaapuuya nnooriivaadiri iya apuaneera ni titooovoono tau-

raa ni tunoo: Fai a teeno Mmannasa Yoketaivo tuma vaidiivaayaa varinaraivo inna

ivoono Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mminaraivovee, tuuvaa na rikiee homo Yisuunna oyaivaara kumimakama kiee tee ³⁴iva tuuvaa kaanaivaa kooyaa teeravai. Na ngii gaa ngii miaunoo. Ivo Anutuuaqaa Mmaapu tuanaivovee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuau tauraiyara tiravai

³⁵Kiaa kioo vauvo patauduu Yuvuaano diitoo kua numa ivau ari ngiaammuauvaitana tasipama dioo vainno ³⁶tooduu Yisuuva ngioo taroo viravai. Ngioo taroo vuduu Yuvuaano inna too vainno innara tunoo: Taatee. Anutuuaqaa Puara Sipisi-
ipa Nnaakaraivo aa ngioo kuainoo, ³⁷tuduu rikiada ari ngiaammuauvaitana iva tuu kuaivaa rikiada Yisuunna vata rada inna nnaagiaivau viravai. ³⁸Vuduu too Yisuuva hanigia ivaitana inna nnaagiai vuuvaa too ivaitana yapara ruoo tunoo: Mo ngia aaniivaaraida buaama rada ngiaannee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ravai-o, a dee nnauvakiinna variannanee? tiravai. Ii nnutu Ravaiavavee kiaa nnutu ivaa oyaivo tunoo: Vitaira-o, tiravai. ³⁹Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Numa taatee, tuduu rikiada ivaitana numa ivo varuuvaki teeda inna tasipama varuduu suaivo haatapoo hannauduu rikiada inna tasipama vairavai.

⁴⁰Ngiaammuau taaravaitana Yuvuaanaa kuaivaa rikiada Yisuunna nnaagiai vuuvaitana vuaivaa nnutuuvo Adiriaaso. Ivoono Simoono Petoroosaa kataivovee. ⁴¹Vauya patauduu Adiriaaso tauraa makee tuduu ari vayaanna Simoonara buaama roo tooduu inna too vauduu too tunoo: Anutuuoqo mmataama kiai vaidi Misiaivaa vaa ta taunnano ti too vainoo, tiravai. Misiaa nnutuuvoota Kirisii nnutuuvootama mmuaa oyaivai. ⁴²Adiriaaso itaa kua kiaa kioo Simoonaa vitoo Yisuunnasi vuduu Yisuuva inna too tunoo: Anna a Simoono a Yuvuaanaa mmaapukuavee. I nnutu karaasaivo Kipaasovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai. Yutayaiya kuaivakidiri kiaa nnutuuvo Kipaasovee. Ari vo kua Ereengaivakidiri kiaa nnutuuvo Petoroosovee. Nnutu Petorooso kiaivaa oyaivoonno sikau ooravai.

Yisuuva Piriipaya Nataneerayara tiravai

⁴³Vauya patauduu Yisuuva Karirayaa kuanee kiaa vioo tooduu Piriipo inna too vauduu too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai. ⁴⁴Piriipo Betesaita diaa vaidivai. Ivo Adiriaasooya Petoroosaya yoosinnaivakinnaavai. ⁴⁵Piriipo oro Nataneerara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaki fafaara rooduu vaidi forofetaa vooyaatama fafaara roo vaidiivaa vaa ta taunnano. Inna nnutuuvo Yisuuvaavee. Nasareeta diaa vaidivai. Yoosiipaa mmaapuvavee, ⁴⁶tuduu rikioo Nataneero inna yaparainno tunoo: Mo datai mminnaa yoketaavai Nasareetadiri nniivainnee? tuduu rikioo Piriipo tunoo: Ai, numa taanee, tiravai.

⁴⁷Kiaa kioo inna vitoo nnuuvaa Yisuuva too Nataneeraara tunoo: Aa vaidi aavo Isarairaa vaidi tuanaavaivee. Hama unnakuaivo innaki vaivaivee, ⁴⁸tuduu rikioo Nataneero Yisuunna yaparainno tunoo: Ai, dataama kiee ni taannanee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannano hama Piriipo aita kua tirama kiaikiai neenanaa i tauvaivee, ⁴⁹tuduu rikioo Nataneero inna sai tunoo: Vitaira-o, a Anutuuaqaa Mmaapukuavee. A Isarairaiya kieetaikuavee, ⁵⁰tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannani na i tauvaara i kiaa i mmiaukainna a niyara kutaavaivee kiannano. A makee taannaivaa kiisavai

taannanoo. Fai yapooma nnaagiai a kaayau pinaa ari vookaraiyauvaa taanaravaivee, ⁵¹ kiasa kioo tunoo: Na kua kutaavai i kiasa i mmiaunoo. Fai a teeno ngiauvo vioo sai ngioo sainai idaadiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara aangeraiya oro teeda tuma teeda kiaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yoosinna Kenaa diaa ngiaammuauvaayaa nnaataivaa ruu kieeravai

2 Yapooma taara suaivaitana taika kioodoo vooma suaivaki Karirayaa aakiaivaki vau kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Kenaa ivaki iya ngiaammuauvaa nnaataivaa varada rummuuara iiravai. Rummuaara iida varuduu Yisuunna kaano ivaki variravai. ² Ivaki varuduu iya Yisuunnaata ari ngiaammuauyaatama aayanna tuduu yeenna nnaara nriiravai. Nnida gioonna kiaapuuya tasipama varida nuunaida yeennaiyauvaa nneedada ³ vuaina suuyaivaa nnaa taika kioodoo rikioo Yisuunna kaano inna tunoo: Vaa iya vuaina suuyaivo taikaivaivee, ⁴ tuduu rikioo inna sai tunoo: Ai, mo aanna a gioononna itaa kua ni kiannanee? Hama i mmooriivaivee. Na mmoori nakaaravovee. Hama ni suaivo nnino, ⁵ tuduu rikioo kaanoonoo yeenna mmira ngiaammuauya tunoo: Ivo tiivaugiataama rikiada iikiatee, tiravai.

⁶ Yutayaa gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaa finira mmaanna aataruyauvo airi airi aataruyauvai vairavai. Ivaara pinaa kuu yavaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai ivau vairavai. Yavaiyauvo hama kiisa paanna yavaayauvai. Hokoba pinaa yavaayauvaivee. ⁷ Yisuuva yeennara haitatuuda mmiraiya tunoo: Nnooriivaa vita rada aa yavaa aayauvaki tusaatee, tuduu rikiada vita rada tu-sooduduu yavaiyauvaa sannaiyauvunu roberoodee ⁸ Yisuuva iya tunoo: Inna aikioo, vita rada oro yeennaiyauvaara haitatuura vaidiivaa mmiatee, tuduu rikiada vita rada oro inna mmuduu ⁹ nnoo rikiooduu nnoori tuanaivo vaa hanigioo vuaina suuya tuanaavai vauduu ivo iya vitoovakira hama arinaima teerama kioodoo yeennara haitatuuda mmiraiya arinaima teeravai. Ivo iya vitoovakira hama arinaima toovaara ivo kieevatiivaara aayanna tuduu ¹⁰ nnuduu inna tunoo: Mmuakiasa vaidi-
iya tauraa yoketaa vuaina suuyaivaa yapa kiasa rikiada nneedada nnaa ausa rasiti varada variaani teeda nnaagiai maisai vuaina suuyaivaa yapaavai. Hama a itaama yapaannanoo. Anna makee nnaagiainna a yoketaa vuaina suuyaivaa yapaannanoo, tiravai.

¹¹ Yisuuva Anutuuga mmoori ari vookaravuaa Karirayaa aakiaivaki vau yoosinna kiisa Kenaa ivaki tauraa toosa hara iiravai. Ivo ivaki toosa hara uu mmooriivaa uduu teeda ari ngiaammuauya ivo uu mmooriivaa oyai tuanaa yoketaivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

¹² Ivo uu mmooriivo taika kioodoo ivo ari kaanootama ari kataidoota ari ngiaammuadootama oro kiisa suai Kapanauma variravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-13; Marakaa 11:15-17; Rukaaso 19:45-46)

¹³ Yutayaiya buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa iya nneera suaivo vainima nnuduu rikioo Yisuuva Yerusareemara viravai. ¹⁴ Vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki tooduu ivaki vaidiiva puara burimakau sipisiipaiyauvaata ngiaamma mirunnaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya hara kiada varida inna tooduu vaidi sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuyaaatama hara kiada varida inna teeravai. ¹⁵ Inna tooduu rikioo Yisuuva

iibanna fiyyama kioovaadiri utuoo iya ripiinno iya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ivakidiri ruputuoo vatooduu mmaanai tiida viravai. Vuduu rikioo ivo iri-sai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaarayauvaa rauru sereguatiima kieeravai. ¹⁶Sereguatiima kioo vaidiyya ngiaamma mirunnaiyauvaa kiada irisai sikauiyauvaa varooya tunoo: Iyauvaa varada mmaanai kuatee. Sa ngia ni Napoonna nnauvaki irisai irisai vareera aataruuvaa iikiatee, ¹⁷tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida Anutuuaqaa kua fafaara voovai vauvaara iya yaata utida rikieeravai. Fafaaraivo vainno Anutuuaqaa nnauvaara tinoo: I nnauvaara ni mmuduuya riraivo ni aakiaivaki kaayauma suvuainoo. Fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

¹⁸Yisuuva itaama uuvaara Yutayaa vaidi vooya inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiai a iikiannanee? Dee mmoori ari vookaraivaa fai a iino yoketaimai teeda kiaara: Anutuuoqo inna tasipaikio rikioo iivaivee, kiarannee? ¹⁹tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa nnau aavaa ngia havarata kikiyai fai na kava taaravooma sui heeka kiaanaravaivee, ²⁰tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, hama yopeemavee. Aa nnau aavaa heekoo aataruuvaa vaa ta taunnava. Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaaku saivai karasaidiri mmuaa nuanuvai (46) iya heeka taika kieeravai. Fai a aikiooma taaravooma sui heekaanaranee? tiravai.

²¹Yisuuva hama nuunaira nnau pinaivaara itaa kua tiravai. Ivo ariiyara tiravai. ²²Ivaara ivo nnaagiai Anutuuoqo inna tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki ari ngiaammuauya iva itaa kua tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikiooduu Anutuuaqaa kua fafaaraivaaraata Yisuuva tuu kuaivaaraatama kutaavaivee tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki teeravai

²³Yisuuva buusa Varaigiatavaa nneera suaivaki Yerusareema nuainno varuduu rikiada iva Anutuuaqaa mmoori ari vookarauiyauvaa uuyauvaara kaayau gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee tiravai. ²⁴Tuduu Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaiya aakiaiyauvaki toovaara iya innara yoketaida kutaavaivee tuuvaara hama iyara inna yoketairavai. ²⁵Hama vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki vau kuauiyauvaa inna kuaa mmiravai. Ivo ariinoo arinaima iya aakiaiyauvaki teeravai.

Yisuuva Nikotimaasaatama kua tiravai

3 Farisai vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso ivoota Yutayaiyaki kieetavai varu-
uvo ²heenaki Yisuunnasi vioo tunoo: Vitaira-o, vaa ta taunnava. Anutuuoqo i tita kiaiikai a tummuannaikua a vitaira mmooriivaa iikiannano. Fai vaidi mmatayaa voovoono hama Anutuuaqaa yaagueeqaivo inna tasipano rikioo hama Anutuuaqaa mmoori ari vookaraivaa a iikiannaneema iinaravaivee, ³tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kuaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varioo fai hama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivaki taanaravaivee, ⁴tuduu rikioo Nikotimaaso inna sai tunoo: Mo dataama vaidi vaa yokovaa kiaivo kava hanigioo nnaakara meedi roosi-
ima karaasavai varinarannee? Fai ivo kava ari kaanaa ausaivaki varino mmata kino too karaasavai varinarannee? ⁵tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kuaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono nnooriivoota mmannasaivootama mmata kiaivo hama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki kuanaravai. ⁶Mmammaivo iikiatai mmooriivo mmammaivaa mmaraavai. Anutuuaqaa Mman-
nasaivo iikiatai mmooriivo Anutuuaqaa Mmannasaivaa mmaraavai. ⁷Anutuuaqaa

Mmannasaivo i mmata kinai rikiee hanigiee nnaakara meedi roosiima varianeera na i kiaa i mmiau kua ivaara sa nnikiaraakianee. ⁸Yuunnaivo ari ngiatai suaivaki ivo korokorooma roo nuaikiai a mmanna akuaiavaa rikiee hama ivo kuai nniivaa taannanoo. Ivaa roosiima Anutuuqaa Mmannasaivo vaidiivaa iikio too hanigioo karaasavai variivaa hama ta taunnavaivee, ⁹tuduu rikioo Nikotimaaso inna ya-parainno tunoo: Mo datainne? ¹⁰tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaidi nnoonakuavee. A Isarairaa gioonna kiaapuuya vitaira vaidikuavee. Mo aaniira aa kua aavaa oyaivaa hama a tuqinnama rikiaannanee? ¹¹Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Ti yaatana vai kuaivaata ti avu tai kuaivaatama ta kiaunnani ngia mmuakiaaya hama ti kuaivaa rikiaanoo. ¹²Na mmatayaa vai mminnaiyauvaara ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaara na ngii giaa ngii minai fai ngia dataama rikiaarannee? ¹³Hama vaidi voovoono ngiau aapuuvaki kuaivaivee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono ivakidiri tummuaiivoono vaa neenoo nnaasu ivaki tauvaivee. ¹⁴Nnaaru vaidi Musiiva koo mmuyai gaanga yoosin-naivaki unnakua yapaivaa kapaaqaivaadiri iima kioo ngiauvau yatari sagaivau haara kiooneema vaidiiva Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiauvau yatari sagaivau ni haara kiaravai. ¹⁵Haara kikio rikioo fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tioo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

¹⁶Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu tiiravai. Gioonna kiaapu innara kutaavaivee kiaya eeyara putida taikeevooa titooduu tiiravai. Iya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara titooduu tiiravai. ¹⁷Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo hama gioonna kiaapuuya kua pinaivaki yapaanaraivaara tiiravai. Iya vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara tiiravai.

¹⁸Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tiivaaki hama kua pinaivo innaki vaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama innara kutaavaivee tiivaaki vaa kua pinaivo innaki vaivai. Ivo hama innara Anutuuqaa Mmaapu mmuaa tuanaivovee tiivaara kua pinaivo innaki vaivai. ¹⁹Kua pinaivo vaivaa aataruuvo ataama vainoo. Mmeeki-aivo vaa mmatayaiyasi tiikiainnaataida iya hama innara mmuduuya ruaanoo. Iya maisa aataruuvaa vaa iida taivaara upisiivaki vai aataruuvaara mmuduuya ruaanoo. ²⁰Gioonna kiaapu voovoono vaa maisa aataruuvaa iivoono hama mmeekiaivaara mmuduuya ruoo hama innasi nniivai. Mmeekiaivoono ivo maisa aataru iivaa kookieevooa kiaa hama mmeekiaivaasi nniivai. ²¹Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaara yaata utuoo iivoono mmeekiaivaasi nniivai. Hama arinaidiri iirainno Anutuuqo tiivaugiataama iivai. Mmeekiaivoono ivo ii mmooriivaa kookieekiaiveera mmeekiaivaasi nniivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yuvuaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

²²Ii suai ivo taika kioodoo Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yoosinna Yutayaivakira viravai. Vidada oro ivakinnaiya tasipama varidada iya nnoori apiravai. ²³Ii mmuai suai ivaki Yuvuaano vo yoosinna Sareema vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Ainoona ivaki varioo gioonna kiaapuuya nnoori apiravai. Nnoori haru-unga pinaivo ivaki vauvaara ivo ivaki iya nnoori apiravai. Gioonna kiaapuuya ivo iya nnoori apuaiveeraivaara mmannammanna innasi nnuduu ivo ivaki iya nnoori apiravai. ²⁴Hama oovi nnauvaki inna yapaara suaivo nnuduu iiravai.

²⁵Yutayaa vaidiyya mmamma finira mmaanna aataruuyauvaara Yuvuaanaa ngiaammua vooyaata Yutayaa vaidi voovaatama pinaama kua yaagueeqama tiravai. ²⁶Itaa kua tuuvaara iya Yuvuaanaasi oro inna kiasa mmida tunoo: Vitaira-o, nnaaru vaidi voovai nnoori Yorotaanaa siri sainai i tasipama dioo vauduu a inna iqii vaidi tuanaa ivovee tunnaivo aanna makee ivoono gioonna kiaapuuya nnoori apuoo varinoo. Apuoo varikiai mmuakiaa gioonna kiaapuuya i pikiada inna nasi kuaano, ²⁷tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Hama giaasidiri gioonna kiaapu voovoono mminnaivaa varaivai. Anutuuqoono mmikio varaivai. ²⁸Na kiaaduu vaa ngiengieenoo rikieeravai. Na kiaanoo: Hama neenoo vaidi Misiaa Anutuuqo mmataama kioovovee. Anutuuqo inna tauraa niinnaadee titooduu na nniravaivee. Na itaa kua tiravai. ²⁹Nnaata vaati vareera suaivaki vaatiivo safuuma ari nnaataivaa varaivai. Vaatiivaa seena ngiaammua voovoono oro inna tasipama diivo innara faannainno varioo kati inna kuaivaa rikiaikio inna yoketaivai. Itaama iivaara ni siri-gairaiivo niiki vaivo vaa pinaavai vainoo. ³⁰Fai ivoono tauraa varino inna nnutuuvo pinaavai kuanaravai. Vinai fai na nnaagiai varino ni nnutuuvo hameetainaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Vaidi voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai

³¹Ivooono ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataravai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono mmata aavau varioo mmata aavau vai mminnamminnaiyauvaara nnaasu kua tiivai. Ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataroo ³²ari toovaaraata ari rikioovaaraatama tikiai hama gioonna kiaapu voovoono rikiaivai. ³³Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa tuqinnama rikioo puaisa utino mmoori kaanaivo vainai teeda seena gioonna kiaapuuya kiaara: Anutuuqo kua tiivo kua kutaavai vaivaivee, kiaravai. ³⁴Anutuuqo titovoono Anutuuqaa kuaivaa tiivaara iya itaa kua kiaravai. Anutuuqo Mmannasa Yoketaivaa inna mmikio innaki suvuaikio Anutuuqaa kuaivaa tiivai. ³⁵Ari Koovaano ari Mmaapuuvaa kaayauma mmuduuya ruoo inna tinoo: Mmuakiaa mminnaiyauvaara na diauneema eenoo diaanee, tiivai. ³⁶Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivai. Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kuaivaa hama rikiaivoono fai hama tupatupaa variraivaa varaanaravai. Anutuuqaa nnannateeraivo fai tupatupaa innayaa vainaravaivee.

Yisuuva gioonna Samariaivaatama kua tiravai

4 Yisuuva gioonna kiaapuuya nnoori apuduu inna nnaagiai nuauyaano Yuvuaanaa nnaagiai nuu gioonna kiaapuuya yaataroo kuaivaa Farisaiya rikieeravai. ²Mo hama Yisuuva ariinoo nnoori apiravai. Ari ngiaammuaayaano nnaasu nnoori apiravai. ³Iva uu mmooriivaa Farisaiya rikioovaara Yisuuva rikioo diitoo ari ngiaammuaayaatama Yutayaa mmataivaa pikiada kava vara ranada Karirayaa mmataivakira viravai. ⁴Iya Karirayaa vuu aataruuvau kuaaree kiasa kiada Samariaa mmataivaa vuutaidaadiri viravai.

⁵Vidada oro ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Sukaraa ivaki viravai. Nnaaru Yakoopo ari mmaapuuvaa Yoosiipaa mmuu mmataivo vainima vauduu ⁶Yakoopo hanuu kioo doofa nnooriivo ivaki vauduu ikianna tammauduu Yisuuva aataru hokobaivau nnududuu inna pirisauduu doofa nnooriivaa siriivau hara kioo variravai.

7-8 Vaa ari ngiaammuauya nnida tarada yoosinnaivaki vida sikaunnaadiri yeenaiyauvaa yookaakiaara vida kieeravai. Vida kioodoo Yisuuva ivau hara kioo varioo tooduu gioonna Samariaa voovai nnooriivaa vitaanara nnuduu too Yisuuva inna tunoo: Nnooriivaa vita niita ni mianee, ⁹ tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Ai, a voopinnaa Yutayaakuavee. Nene vo Samariaa gioonnava. Anna a dataama kieennainna nnoorira ni yaparakiannanee? tiravai. Yutayaa gioonna kiaapuuyaata Samariaa gioonna kiaapuuyaatama makemakee ngiariyara ngiariyara nmannateera tasipama varuuvaara gioonnaivo itaa kua tiravai. ¹⁰ Yisuuva inna kua sai tunoo: Anutuuoqo gioonna kiaapuuya kati mmii aataruuvaa vaa a arinaima tee rikiee na nnoorira i yaparakiauvaa ni oyaivaa arinaima tee ni yaparakiannatiri. Na nnoori ari vookaravaa i mmiautiri. A ivaa nnee tupatupaa variraivaa varaannatirivee, ¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, hama a nnoori toori vitaa naraivootainoo. Nnooriivo hokoba soopavaki varinoo. A deevakidiri tupatupaa hara kioo varii nnooriivaa vitaanaranee? ¹² Ti nnaakuva Yakoopoono aa doofa nnoori aavaa hanuu kioo ivo ari mmaapuudoota ari puaraidootama nneeda kioovaa ti mmiravai. Iva nnoonna vaidivai variravai. A inna yaataraannakuannee? ¹³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoona aa nnoori aavaa nnaa kino fai kava inna nnoori rainaravai. ¹⁴ Gioonna kiaapu voovoona na inna mminara nnooriivaa nnaa kino fai hama kava inna nnoori rainaravai. Nnoori na inna mminaraivo fai inna aakiaivaki nnoori rumuruuma roosiima tupatupaa varinono fai ivo tupatupaa variraivaa varaannaravaivee, ¹⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Yokeera-o, mo aa nnoori aavaa ni mianee. A ni minai na nnaa kiee fai hama kava ni nnoori rainai hama kava aavakidiri na numa vita ree nnaanaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva inna kua mmioo tunoo: Mo oro ai vaatiivaara aayanna tino i tasipama ngiaivee, ¹⁷ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Hama na vaatiaataivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A hama na vaatiaataivaivee kiannaivo kutaavai kiannano. ¹⁸ Vaa a yaaku saineetu vaati varaannavai. Anna a makee vaidiivaa tasipama variannaivo hama i vaativai. A kutaavai kiannavaivee, ¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Yokeera-o, vaa na tauvai. A forofetaakuavee. ²⁰ Ni nnaakuki-aiya aa taapi aavaudiri ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuoqaa mmiravai. Ngia Yutayaa vaidiiaa kiaanoo: Yerusareema nuunaira nnau pinaivaki nnaasu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuoqaa mmiatee, kiaavaivee, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Rikiaanee. Fai suai voovai nninai hama ngia gioonna kiaapuuya aa taapi aavaunnaata Yerusareemaivakiriaatama ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ni Napoonna mmiaaravai. Fai sabisaabi mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri inna mmiaaravaivee. ²² Ngia gioonna kiaapu Samariaiya hama ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiaavai. Ta gioonna kiaapu Yutayaiya titi ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnaivaa oyaivaa aikiooma ta teeda rikiaunnavai. Titiikidiri Anutuuoqo tino gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaa naraivo nniivai. ²³ Gioonna kiaapuuya kutaa tuanaa ni Napoonna ausa mmuduuya mmiraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaara suaivo fai nninaravai. Ai, vaa nninoo. Ni Napoova gioonna kiaapuuya kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaraiyara buainno varioo. ²⁴ Anutuuoqo inna mmannasavai. Fai gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuoqaa mmiaaraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee, tiravai.

²⁵Tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Vaa na rikiauvai. Misiaa vaidivai Anutuuqo inna mmataama kioovo fai nninaravai. Iya innara Kirisiivavee kiaivo fai nninaravai. Ivoono ngioo mmuakiaa mmooriivaara ti kiaa ti mminara-vaivee, ²⁶tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo na aita kua kiau aavo inna na ivoona iikiaunoo, tiravai.

²⁷Yisuuva itaa kua tuu saivaata ari ngiaammuauya kava vara ranada nnida toduu Yisuuva gioonnaivaata kua tioo varuduu teeda nnikiarairavai. Nnikiaraida hama voovoono gioonnaivaa tunoo: Aaniira a ngiannanee? tuduu hama voovoono Yisuunna tunoo: Aaniira innaata kua kiannanee? tiravai.

²⁸Hama itaa kua tuduu rikioo gioonnaivo ari nnoori tooriivaa pikioo kava vara ranoo vioo vioo oro yoosinnaivaki gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: ²⁹Vaidi voovoono mmuakiaa mmoori na iikiauvaa kooyaa ni giaa ni miivaa numa taatee. Ivo Misiaivonnee? ³⁰tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaa pikiada Yisuunna taara nniravai.

³¹Iya nnida varuduu Yisuunna ngiaammuauya inna vuavi tida tunoo: Vitairao, yeenna nnaanee, ³²tuduu iva iya sai tunoo: Na nnaanara yeennaivaa hama ngia taanoo, ³³tuduu ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Vaa vaidi voovoono yeennaivaa varoo inna mmiinne? ³⁴tuduu Yisuuva iya tunoo: Ni titeeraivoono niyara tii kuaivaa na rikiee ivo mmoori ni muuvaa na iinana taika kino rikioo inna ni yeennavai.

³⁵Ngia mmuakiaa kiaanoo: Fai kuraaga taarama taarama taikanai yeenna kaanaivo nneeravaata vainai ta varaaravaivee, kiaavai. Na ngii giaa ngii miee kiaunoo. Yeenna mmooriyauvaki tuqinnama haitatuuma taatee. Ngia varaa-teeraiyauvo vaa aikiooma kaanainno nneeravaata vainoo. ³⁶Mmoori vareera vaidi-ivo ari mmoori varaivaa irisai kaanaivaa safuuma varoo sirigaivai. Iva roosiima ta gioonna kiaapuuya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara ta iya vitada sirigaki-annavai. Yeenna kaanaivaa vareera suaivaki yeenna hauvaa utiraiyaata yeenna kaanaivaa vareeraiyaatama mmuaavaugiataama sirigakiaaravai. ³⁷Ivaara nnaaru tuu kua voovai tunoo: Vaidi voovoono mmooriivaki yeenna hauvaa utikio voovoono kaanaivaa varaivaivee. Itaa kua tuuvo kutaa kuavai. ³⁸Ngia hama mmoori vareeraivaki na ngii titaukai ngia yeenna kaanaivaa vareeraiyavee. Ngari vooyano ivaki mmoori varoovakidiri ngia iya mmoori kaanaivaa varooyavee. Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo itaa kua tiravai.

³⁹Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna Sukaraa varuuya ii gioonna ivo tauraa vaa iya kiaa mmioo tunoo: Mmuakiaa mmoori na iikiauvaa ivo kooyaa ni giaa ni mi-vaivee, tuuvaara kaayau gioonna kiaapuuya ngiari ausaiyauvaa hanigiada Yisuun-nara kutaavaivee tiravai. ⁴⁰Itaa kua tuuvaara iya innasi nnuu suaivaki yaagueeqama inna tunoo: Ti tasipama varianee, tuduu Yisuuva iya tasipama taara suai variravai.

⁴¹Varuduu ivo iyaata kua tuu kuaivaara kaayau vooyaano ngiari ausaiyauvaa hanigiada innara kutaavaivee tida ⁴²gioonnaivaa tunoo: Anna vaa ta ausa hani-giada innara kutaavaivee kiaunnavai. Hama a kiannaivaara ta iikiaunnaanoo. Iva kuaivaa ti kiaa ti mmikiai ta rikiaunnaivaara iikiaunnaanoo. Vaa ta rikiaunnavai. Iva kutaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variraiya vitoo yoketaivau yapaa-naraiyavee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa mmaapuuvaa tuqinneeravai

⁴³ Yisuuva iya tasipama varuu suaivaitana taika kiooduu ivo diitoo Karirayaara viravai. ⁴⁴ Vaa ivo tauraa ariiyara tunoo: Vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiya hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai. ⁴⁵ Ivo Karirayaara vioo vioo oro tooduu gioonna kiaapuuya innara sirigairavai. Vaa iyaata Yerusareemaivaki vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki iva uu mmooriivaa taa kioovaara iya innara sirigairavai.

⁴⁶ Innara sirigaida varuduu Yisuuva yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Kenaa tauraa ivo ivaki nnoori tuanaivaadiri vuaina suuyaivaa uuvakira kava viravai. Vioo vioo oro varuduu Kapanaumaa vaidi kieeta voovoono ivaki hara kioo varuduu ari mmaapuuvoo nniitaroo homo Kapanauma variravai. ⁴⁷ Ii kieeta vaidi ivo Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo Karirayaa mmataivaki nnuu kuaivaa rikioo oro inna yaparainno tunoo: Kapanauma ivaki tiee ni maapuuvoo kiisa suai putinara iivaa tuqinnaanee, ⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai ngia mmuakiaaya hama mmoori ari vookara ari vookaraivaa teeda hama ngia niyara kutaavaivee kiaaravaivee, ⁴⁹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo tunoo: Yokeera-o, ni maapuuvoo putivoora tiee akiairainai ni tasipama tummuane, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuane. Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuduu ivo Yisuuva kuaivaara kutaavaivee kiaa kioo vioo vioo ⁵¹ oro tooduu ari mmoori varoo ngiaammuauya saidi nnida inna tunoo: Vaa i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinoo, ⁵² tuduu rikioo iva iya yaparainno tunoo: Dee suaivau inna nniitaraivo pikiaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Nau ikianna tammaa i mmaapuuvaa ikiayanaivo taikaivaivee, tiravai. ⁵³ Iqii suai ivau Yisuuva tunoo: Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaraivaivee, tuuvaa koova rikieeravai. Rikioo ivoota ari mmuaa nnauvaki varuuyaataama innara kutaavaivee tiravai.

⁵⁴ Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo numa Karirayaa mmataivaki varuuvoo Anutuqaa mmoori ari vookarau voovai vaa tauraa iima kioo ivaa nnaagiaivau iqii mmoori ivaa iiravai.

Yisuuva vaidi nnoori siriivau vauvaa tuqinneeravai

5 Yutayaiya buusa nneera suaivo vainima vauvaara Yisuuva Yerusareemara viravai. ² Yerusareema vagiaamunna keegia voovai nnutuuvo Puara Sipisipaiya keegiavai vairavai. Ii keegia ivaa vainima vau nnoori haruungaivaa nnutuuvo Yutayaiya kuaivakidiri Betasataa vauduu nnau haaya yaaku saivai ivaa siriivau vairavai. ³ Vauduu kaayau gioonna kiaapu mmammaiyauvo maisauya iyauvaki vairavai. Gioonna kiaapu avu huruutauyaataama mmudanna rauyaata yuku yaaku putuuyaataama iyauvaki vairavai. (Iyauvaki vaida varida nnooriivo korokoroonaraivaara faannaida variravai. ⁴ Varuduu vo suai vo suai Udaangaivaa aangeraa voovoono tuoo nnooriivaki vuduu nnooriivo korokorooduu vaidiivaa mmammaivo maisauvo tauraa nnooriivaki vuuvaa mmammaivo yoketauduu nniravai.) ⁵ Iya nnau haayiyauvaki vauduu vaidi voovoono kaayau nuanu (38) nniitaroo nnaasu varuu mmanna mmuyai vaidiivootama iyauvaki vauduu too ⁶ Yisuuva Yerusareema vioo ivaki inna too ivo kaayau suai ivaki varuuvaara arinaima rikioo inna yapara ruoo tunoo: I nniitaraivo taikaanaraivaara i yoketainnonnee? ⁷ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, nnooriivo korokorookiai rikiee kiaunoo: Dee vaidi voovoono ni

sootu utuoo nnoori haruunga korokoroovaki ni yapaanarannee? kias kiee tauko hameetainoo. Na airineetu kuanaree tiee iina variee taukai vaidiia ni yaatarada ngiari nnaasu nnoori haruungaivaki makemakee kuaavaivee, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Diitee ai kegeennaivaata vatee kuanee, ⁹ tuduu rikioo makee tuduu inna nniitaroovo taikooduu diitoo ari kegeennaivaata varoo viravai. Ii suai ivaki Yutayaiya kati varuu suaivo vairavai.

¹⁰ Vauduu Yutayaa vaidiia nookiannaivaara mmamma tuqinnoo vaidiivaa tunoo: Aanna ta kati varira suaivai. Ai kegeennaivaata vatee vaa a ti mmaanna tira kua aataru voovai hatokaannanoo, ¹¹ tuduu rikioo iya sai tunoo: Vaidi ni tuqinnaivoono ni tinoo: Ai kegeennaivaata vatee kuanee, tiki ai na vatee ngiaunoo, ¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo gioono i tinoo: Ai kegeennaivaata vatee kuanee, tiki ai a vatee ngiannannee? ¹³ Iya itaa kua tuduu rikioo mmamma tuqinnoo vaidiivo Yisuuvara yaata vueennairavai. Gioonna kiaapuuya ivaki suvuua kioovaara Yisuuva ari voodaa vioo kioodoo vaidiivo innara yaata vueennama kieeravai.

¹⁴ Nnaagiai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki tooduu mmamma tuqinnoo vaidiivo inna too vauduu too inna tunoo: Taanee. Vaa i mmammaivo yoketaainoo. Tauraa a maisama variannavai. Nnaagiai maisa aataru pinaivo ivaa yaataraiivoono aisi vainoora sa kava mminnamminnaa maisaivaa varaanee, ¹⁵ tuduu rikioo ivaki pikioo vioo Yutayaa vaidiia kias mmioo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuvaano ni tuqinnaivaivee, ¹⁶ tuduu vaidi Yutayaiya ngiari kati varira suaivaki Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaara ii suai ivaki toosa hara inna mmaara iiravai.

¹⁷ Iida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ni Napoova mmoori varoo varikiai neeta mmoori vatee variaunoo, tiravai. ¹⁸ Ivo itaa kua tuuvaara iya kaayauma inna ruputu kiaara iiravai. Vaa ivo tauraa iya kati varira suaivaki aataru voovai hatokoo nnaagiai Anutuuqaa ni Napoovatee tioo Anutuuqaa roosiima mmuaakaraama varuuvaara iya inna ruputu kiaara iiravai.

Yisuuva ari Koova tuduu mmooriivaa iiravai

¹⁹ Inna ruputu kiaara uduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na inna Mmaapuvai variee hama na yopeema nenenaidiri mmoori vooyauvai iikiauvai. Ni Napoova iinno varii mmooriyauvaa na tee iyauvaa nnaasu na iikiauvai. Ni Napoova ii mmooriyauvaa na inna Mmaapuvootama iikiauvai. ²⁰ Ni Napoova niyara mmuduuya riivaara mmuakiaa mmoori ari iiyauvaa ni vitaivai. Ngia teeda nnikiaraakiateera ivo vo mmoori vooyauvai tauraa ni vitai mmooriyauvaa yaataranara mmooriyauvaa fai ni vitainaravai. ²¹ Ni Napoova vaa putuuya tiki ai diitada hara kiada variaaneema na inna Mmaapuvootama ni iikiatainai gioonna kiaapuuya na iinai fai iya tupatupaa variaaravai. ²² Hama ni Napoova ari inoo gioonna kiaapu voovai kua pinaana yapa kioo yaparavai. Kua pinaana yapa kioo yaparaira mmoori aataru mmuakiaavai vaa ari Mmaapuvuaa ni mivaivee. ²³ Gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa ni Napoonnara kiaaneema na inna Mmaapuvuaara niyaraatama kua yoketaivaa kiateera ni Napoova kua pinaana yaparaira aataruuvaa ni mivaivee. Hama gioonna kiaapu voovoona na inna Mmaapuvuaa niyara kua yoketaivaa tioo hama ni Napoova ni titoovaaraatama kua yoketaivaa tiivai.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa tuqinnama rikioo ni titoovaara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee. Fai hama ivo kua pinaivaki varinaravaivee. Vaa aikiooma putiraivaa iva yaatara kioo tupatupaa variraivaa varaivaivee. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Suai voovai fai nninaravai. Ai, mo vaa aavaa nninoo. Fai hama ausa hanigieeraida putiraiya roosiima variaiya na Anutuuqaa Mmaapuuvaa ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaiyaano fai aikiooma tupatupaa variraivaa varaaravai. ²⁶ Tupatupaa variraivaa oyaivo ni Napoova ni mikio innaki vaineema na inna Mmaapuuvaa niiki vaivai. ²⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuvai variauvaa ivo kua pinaivaara dianeera ni tikiai na diauvai. ²⁸ Sa ivaara ngia nnikiaraakiatee. Ii suai ivo nninai rikiada vaa putuduu hau kiooya ni kuaivaa rikiada ²⁹ mmata nnauvakidiri diitaaravai. Vooya vaa yoketaa mmoori varooya diitada tupatupaa variaaravai. Vooya maisa mmoori varooya diitakio kua pinaivaki iya yapa kinai ngiari mmoori maisaiyuvaa irisaiyuvaa varaaravai.

Vaidi vooyaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

³⁰ Hama na yopeema nenenaideri mmooriivaa iikiaunoo. Anutuuqo kua ni giaa ni miivaugiataama na kua pinaivaara diee vaina iikiaunoo. Hama nini iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivo ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivaara kua pinaivaki ni kuaivo safu tuanaavai vainoo.

³¹ Fai neneeno nenenaideri niniiyara kua voovai tino fai ni kuaivo hama kaanainaravai. ³² Ari voovoono niiyara kuaivaa tiivo varinoo. Vaa na rikiaunoo. Ivo niiyara tii kuaivo kutaavai vainoo. ³³ Ngia Yuvuaanaa kuaivaa rikiaaraivaara vaidiyya titooduu innasi vuduu ivo niiyara kua kutaivaa tuuvaa vaa ngia rikieeravai. ³⁴ Vaidi mmatayaa voovoono niiyara kua kutaivaa tiivaa hama ni rikiaatainoo. Anutuuqo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapa kiaiveeraivaaraina Yuvuaano niiyara kua kutaivaa tiivaara kati na itaa kua kiaunoo. ³⁵ Yuvuaano ngia toobaivaa subi kiaavo too ruvuaaheeraivaa roosiima varuduu ngia innara aikioovaivee tida inna mmeekiaivau kiisa suai varida inna kuaivaara sirigairavai. ³⁶ Ni mmooriyauvoono Yuvuaano niiyara tuu kuaivaa yaataraivai. Ni mmooriyauvaa ni Napoova ni muduu na iima taika kiaa mmooriyauvoono ni oyaivaa kooyaa vitaikiai teeda gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ari Koovaano inna titaa kiaikio tiivaivee, kiaavai. ³⁷ Ni Napoova ni titoovoono ariinoo niiyara tiivai. Ngia hama inna kuaivaa rikiada hama inna viri nnikiivaa taavai. ³⁸ Ivo ni titooduu na tummuivaara ngia hama kutaavaivee kiavaara hama inna kuaivo ngiilki vainoo. ³⁹ Ngia Anutuuqaa kua fafaaraivaa make-makee yaarida yaata utida kiaanoo: Ta ivaa yaarida tupatupaa variraivaa varaaravee, kiaa iikiaanoo. Ii kua fafaara ivo niiyara tikiainnaata ⁴⁰ mo ngia tupatupaa variraivaa varaaraivaara hama niiyara kutaavaivee kiaa kiada hama niisi nnida ivaa varaanoo.

⁴¹ Vaidiyya niiyara yoketaavee kiaiya kuaivaa hama na rikiauvai. ⁴² Vaa na ngii tauvaivee. Ngia hama Anutuuqaara mmuduuya ruaivaa vaa na tauvaivee. ⁴³ Na ni Napoovaano ni titooduu na tummuivaara hama ngii ausaiyauvo ni varainoo. Fai ari vo vaidi voovoono arinaideri tiivoono nnino fai ngii ausaiyauvo inna varaaravai. ⁴⁴ Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaavaivee kiaivaara sirigakiaanoo. Anutuuqo mmuaavoono ngiyyara yoketaavee tiivaa hama ngia ivaa varaara iikiaanoo. Itaama vaikiai mo ngia dataama innara kutaavaivee kiaarannee? Hama

yopeemavee. ⁴⁵Ngia sa yaata utuatee. Hama na ngii mmaara kuaivaa ni Napoon-naata kua tinaravai. Nnaaru varuu vaidi Musiiva ngii tuqinnaanaraivaara ngia yaata utida ivaa puaisakama utuaano. Fai ivoono ngii mmaara kuaivaa tinaravai. ⁴⁶Ngia ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee tutiri. Ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiaatirivee. Ivoono niiyara fafaara reeravai. ⁴⁷Ngia hama ivo fafaara roo kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaatiri. Dataama kiada ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiaatirinee? Yisuuvaano Yutayaiyaata itaa kua tiravai.

**Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17)**

6 Yisuuva ii kua ivaa kua taika kioodoo nnaagiai vo sui voovaki ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada nnoori Karirayaa vuai nnutuuvo Tiperiaa nnoori haruungaivaa karada sainai viravai. ²Vuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Iva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno nniitarooya tuqinnooduu toovaara iya inna nnaagiai viravai. ³Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnoori sainai taapiivau karada ivau variravai. ⁴Ii sui ivaki Yutayaiya buusa Varaiyataivaa nneera suaivo vainima vairavai. ⁵Vauduu Yisuuva tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nnida varuduu ivo Piriipaa tunoo: Aa gioonna kiaapu kaayau aaya yeenna nnaaravaa ta deevakidiri varannanee? tiravai. ⁶Yisuuva Piriipaa iinno taanaree kua inna itaa kua tiravai. Vaa ivo iinaraivaa ariinoo too rikieeravai.

⁷Piriipo inna kua sai tunoo: Fai ta kaayau sikauyauvaadiri yaaku vaidivaitana yuku yaaku taika kiada (200) yookaama kiada yeennaiyauvaa varada kikiyai iya kiisa kiisama nnaasu nnaaravaivee, ⁸tuduu ari ngiaammuau voovai Simoono Petoroosaa kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Yisuunna tunoo: ⁹Aa ngiaammuau aavau dioo vai aavo bereeta yaaku saivai utu kioo tavau taaravaitanaatama utinoo. Dataama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya iyauvaa nnaarannee? ¹⁰tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapuuya tikiai variatee, tuduu rikiada kaayau ferefuruunaiyauvo ivau vauyauvunu hara kiada variravai. Varuduu teeda vaidiia nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. ¹¹Varuduu Yisuuva bereetaiyauvaa tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kua kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya hara kiada varuuya mmiravai. Mmi kioodoo Yisuuva tavauvaitanaatama mmuaikaraama kioo iya mmuduu iya nnaataama utuuvaara nneeravai. ¹²Nnooduduu iya ausaiyauvo rasiuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Yeenna nneeda kua arai yatiiyauvaa rupi nuunama yapaatee. Iya yeenna saiyaivai nnaa unaageenama pikaarainnoo, ¹³tuduu rikiada iyauvaa rupi nuunama kiada yeenna bereeta yaaku saivai nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

¹⁴Yapa kioodoo teeda Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookaravuaa uuvaa gioonna kiaapu ivaki varuuya teeda tunoo: Forofetaa voovai mmatayaa tiinaraivo kutaa tuanaa aanna ii vaidi ivovee, ¹⁵tuduu Yisuuva too rikiooduu iya nnida inna puaisa utida vitada kieeta vaidivai inna yapaaree kua uuduu rikioo ivo arivana taapiivaura keenaa viravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Marakaa 6:45-52)

¹⁶ Vuduu hannainno varuduu rikiada ari ngiaammuauya nnoori haruungaivakira tiida ¹⁷ siriivaudiri ngiari kanuuvaa varada nnoori sainai kava vara ranada Kapanau-mara nniravai. Nnida varuduu heenauduu Yisuuva hama akiairaama kioo iyasi nni-ravai. ¹⁸ Hama nnuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaa rummu ketekaatooduu ¹⁹ ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatia rada nnoori vu-utaivau nnida varida tooduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo ngioo kanuuvaa vainima nnuduu teeda ari ngiaammuauya kaayauma aatuuravai. ²⁰ Aatu-uda varuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ²¹ tuduu rikiada iya innara sirigaida tunoo: Mo kanuu aavaki karee ngianee, tuduu ivaki karoo vari-nee tuu saivaata vaa iya yaata utua rada kuaaree kiaa vuu yosinnaivaki kanuuvo numa diravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara buairavai

²² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya homo nnoori haruunga siri sainai hara kiada varuuya yaata utida kiaanoo: Nau ta taunnano mmuaa kanuuvai nnaasu ivau vaivai. Yisuuva hama ivaki karoo ari ngiaammuauya tasipama kuaivaivee, kiaa kiada ivaara vaa iya arinaima teeda rikieeravai. Ari ngiaammuauya inna pikiada iyananaa vuuvaa vaa iya arinaima teeda rikieeravai. ²³ Teeda rikiada varida tooduu vaidiiya yosinna Tiperiaadiri ngiari kanuuyauvaa varada nniravai. Nnida Udaanga Yisuuva yeenna bereetaiyauvaa Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo gioonna ki-aapuuya mmuduu nnoovau vainima nnida ivau iiravai. ²⁴ Iida varuduu gioonna ki-aapu ivaki varuuya Yisuunnaraata ari ngiaammuauyaraatama buaama rada tooduu hama iya teeda vauduu teeda iyaatama sunada kanuuyauvaki karada Kapanau-mara Yisuunnara buaama rada viravai.

Yisuuva ngiau aapuuvakinnaa yeennaivovee

²⁵ Vidada nnoori haruunga siriivau oro tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda inna tunoo: Vitaira-o, a दौरा सुई न्गिअनुअइनुअइनुअ नुअ अवुअ दइअनुअने? ²⁶ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia yeenna bereetaiyauvaa nneeda tooduu ngii nnaataama utuduu nnoovaraida ngia niyara buaama rada ngiaanoo. Hama na Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa iikiaaduu ngia toovaraida ngia niyara buaama rada ngiaanoo. ²⁷ Yeenna nneeraiyauvo uu-dainaraiyauvaara sa mmoori varaatee. Yeenna ari vookaraivo tupatupaa vairaivaara mmoori varaatee. Ii yeenna ivaa fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo ngii minaravai. Ni Napoova Anutuuqoonoo ni mmataama kioo fai a aikiooma ni mmooriivaa iinarakuavee tuuvaara na ngii minaravaivee, ²⁸ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ta dee mmoorivai iida fai Anutuuqaa mmooriyauvaa iikiaaranee? ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na tinara kua aavo inna Anutuuqaa mmoorivai. Ivo titoo vaidiivaara kutaavaivee kiatee, ³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: A dee mmoori ari vookaraivai iinai fai ta teeda a itaa kua kiannaivaara kutaavaivee kiaaranee? E aanii mmoorivai iinaranee? ³¹ Ti taato nnaakukiaiya koo mmuyai gaanga yosinnaivaki varuduu yeennaivaa nnutuuvo menaivo tuuduu nneeravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivo ngiau aapuuvakidiri

yeennaivaa kioodoo tuuduu nneeravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee, ³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Musiiva hama ngiau aapuuvakidiri tiira yeennavai ngii miravaivee. Ni Napoovaano yeenna tua-naivaa ngiau aapuuvakidiri ngii mivaivee. ³³ Anutuuqo ngii mii yeennaivo inna ivo ngiau aapuuvakidiri tuoo tupatupaa variraivaa gioonna kiaapu mmatayaa variaiya mmiiwovee, ³⁴ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ii yeenna ivaa mmannammanna ti mmiane, ³⁵ tuduu rikioo ivo tunoo: Mo neenoo aanna yeennaivo. Fai gioonna kiaapuuya aa yeenna aavaa nneeda tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono niisi nniivoono fai hama niyara inna yeenna rainaravai. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai hama niyara inna nnoori rainaravai.

³⁶ Vaa na tauraa ngii giaa ngii miaukainnaata ngia ni teedaataida hama ngia ni iyara kutaavaivee kiaanoo. ³⁷ Gioonna kiaapu Anutuuqo ni minaraiya fai mmuaavai mmuaavai niisi ngiaaravai. Niisi nnikiai fai hama na iyara ooqoo tinaravai. ³⁸ Hama nini iikiatai mmooriivaa iinaraivaara na ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iinaraivaara ngiau aapuuvakidiri na tiiravai. Ivaaraina na hama iyara ooqoo tinaravai. ³⁹ Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu iva ni miyya fai na hama voovai pikieeraina iya puaisa utuee yapooma nnaagiai suaivaki iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravai. ⁴⁰ Ni Napoonna inna iikiatai mmoori voovai ataama vainoo. Gioonna kiaapu mmuakiaaya na inna Mmaapuuvaa ni teeda niyara kutaavaivee kaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai yapooma nnaagiai suaivaki na iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Vaa Yisuuva ariiyara tunoo: Yeennaivo ngiau aapuuvakidiri tuuvo neenoovee, tuuvaara Yutayaa vaidiyya innara hanigiaanigieera kua tiravai. ⁴² Iya tunoo: Ai, aa vaidi aavo Yoosiipaa mmaapu Yisuuvavee. Vaa ta inna kaano koovaitana taunnavavee. Mo aanna dataama kioonno ivo tinoo: Na ngiau aapuuvakidiri tiravaivee, tiinnee? ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa niyara hanigiaanigieera kua kiatee. ⁴⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema kati niisi nninaravai. Ni Napoova ni titoovoono yamayamaa kua tinono ivo numa di numa diima roo ngioo ngioo niisi nninaravai. Ivo nninai fai yapooma nnaagiai suaivaki na tino rikioo diitoo tupatupaa varinaravai. ⁴⁵ Nnaaruuaa forofetaiya roo kuaiyauvaki vo kuavai vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaaya fai Anutuuqo kuaivaa iya kiasa mmioo iya vitainaravaivee. Kua fafaaraivo vainno kuaivo itaa kua tiivai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ni Napoonna kuaivaa arinaima rikiada iva iya vitai aataruuvaa arinaima taiya fai niisi ngiaaravai. ⁴⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna taivaivee. Neenoo Anutuuqaasidiri tummuaiivoono nnaasu ni Napoonna tauvaivee.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ausa hani-gioo niyara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee. ⁴⁸ Ngia yeennaiyauvaa nnaa kiada variaivaa roosiima neenoo ngii yeennavai variaunoo. ⁴⁹ Nnaaru koo mmuyai gaanga mmataivau Anutuuqo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii taato nnaakukiaiyani yapa kioodoo nnaa kiada varida nnaagiai putiravai. ⁵⁰ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivaa fai gioonna kiaapu voovoono nnaivo hama putinaravai. ⁵¹ Aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo variraivaa oyaivo neenoovee. Fai gioonna kiaapu voovoono aa

yeenna aavaa nnaivoono fai tupatupaa varinaravai. Aa yeenna aavaa na inna mminaraivo inna ni mmammavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya tupatupaa variateera fai na putuee ni mmammaivaa iya mminaravaivee, tiravai.

⁵²Tuduu rikiada Yutayaa vaidiia yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo dataama kioo aa vaidi aavo ari mmammaivaa ti mminai ta nnaarannee? tiravai. ⁵³Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni mmammaivaata ni kiauvaatama nneekio rikioo fai hama tupatupaa variraivo ngiiki vainaravai. ⁵⁴Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaata ni kiauvaatama nnaivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivaivee. Fai itainnonno yapooma suai nnaagiai na tino kava diitaanaravai. ⁵⁵Ni mmammaivo inna yeenna tuanaa nneeraivovee. Ni kiauvo inna nnoori tuanaa nneeraivovee. ⁵⁶Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaa nnoo ni kiauva nnaivoono ni tasi-pama varikiyai na innaki variaunoo. ⁵⁷Ni Napoova tupatupaa variraivoono ni titooduu na tiiravai. Ivo varikiaira tiee na variaunoo. Na variauvaa fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaivo fai tupatupaa varinaravai. ⁵⁸Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo inna neenoovee. Aa yeenna aavo hama ngii taato nnaakukiai nnoo yeennaivaa roosiivaivee. Iya ivaa nneeda nnaagiai putiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnoo fai tupatupaa varinaravaivee, tiravai. ⁵⁹Yisuuva Kapanaua nuunaira nnauvaki gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kua mmuu suaivaki ari putinaraivaara ivo itaa kua tiravai.

Yisuuva tupatupaa variraivaara tiravai

⁶⁰Yisuunna nnaagiai nuau gioonna kiaapu kaayauya iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa kua aavaa ta rikiaunnano mmuaararai kuavai. Mo deeyaano aikiooma rikiaarannee? Hama ta yopeema rikiaaravaivee, ⁶¹kiaa kiada Yisuunna kuaivaara iya itaama yaata utida hanigiaanigieera kuaivaa tuduu inna aakiaivo vaa rikieeravai. Rikioo ivo iya tunoo: Ii na kiau kua ivaa ngia rikiaavo ngii pikiaataanee? ⁶²Fai itaikiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo keenaa nene tummuavakira vinai rikiada fai ngia teeda dataakiaarannee? Fai ni kuaivaara kutaavaivee kiaarannee? ⁶³Anutuuqaa Mmannaivaivoono vaidi variraivaa vaidiivaa mmiivaivee. Nnabaivoono mmanna nnabavaivee. Na kiau kua aavo Mmannaivaava roosiivai. Fai tupatupaa variraivaa ngii minaravai. ⁶⁴Na itaa kua kiaukai rikiada ngia hama vooya niyara kutaavaivee kuaavaivee. Yisuuva itaa kua tiravai. Vooya hama innara kutaavaivee kiaraiyara vaa Yisuuva tauraa rikieeravai. Vaidi voovoono inna nnammutuayia kooyaa iya inna vitainaraivaaraatama vaa tauraa ivo arinaima rikieeravai. ⁶⁵Yisuuva vo kua voovaata iya kua mmioo tunoo: Ivaaraina vaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai Anutuuqo hama gioonna kiaapu voovai aakiaivaa yuruuno too fai hama niisi minaravaivee, kiaunoo, tiravai.

⁶⁶Yisuuva itaa kua tuuvaara inna nnaagiai gioonna kiaapu kaayau nuauya inna pikiaada ngiari toovau viravai. ⁶⁷Vuduu Yisuuva iya vuuvaa too ari nnaagiai nuaira ngiaammuu yaakuuvaitana yukukidiri taarama tunoo: Ngieeta ni pikiaada ngii kutaataanee? ⁶⁸tuduu Simoono Petrooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo ta deevaasi kuaarannee? I kua kutaivo tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitaivai. ⁶⁹Aanna makee ta aiyara kutaavaivee kua kiada a Yoketaa Tuanaikua Anutuuqaasidiri tuuvaara ta rikiaunnano, ⁷⁰tuduu Yisuuva iya sai tunoo: Na yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngii mmataama kiau vai. Mo ngiikidiri voovai mmagia maisavai vari-

noo, tiravai. ⁷¹ Simoono vuai nnutuuvo Isariootaa mmaapuuvaa Yutaasaara Yisuuva itaa kua tiravai. Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama varuu- vakidiri Yutaasoono Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivovee.

Yisuunna kataunnaiya hama innara kutaavaivee tiravai

7 Yisuuva iyaata kuaivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivau nuairavai. Yutayaa vaidiiya inna ruputu kiaara uuvaara hama Yutayaa mmataivau inna kutauduun Karirayaa mmataivau nnaasu nuairavai. ² Ii suai ivaki Yutayaiya buusa voovai nneera suaivo vainima nriiravai. Ii buusa ivaa nnutuuvo Unnakua Nnauvaa buusavai. Ngiaari taato nnaakukiaiya koo mmuyai gaangaiyau nuaida varida unnakua nnauyauvaki varuuvaara yaata utida buusaivaa nneeravai. Iqii buusa ivo vainima nnuduu ³ Yisuunna kataido inna tunoo: Aa mmata aavau pikiee Yutayaa mmataivaki kuane. Gioonna kiaapuuya i nnaagiai nuairaiya ee iira mmooriiyauvaa taateeraivaara kuane. ⁴ Vaidi voovai ari nnutuuvo ngiau aapu kuanaraivaara hama ari mmooriiava hatainaravai. Ii mmoori ee iikianna iyauvaa iinaree tiee iinna mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitaakianee. ⁵ Ari kataido itaa kua kua kiada hama innara kutaavaivee tiravai. ⁶ Yisuuva iya tunoo: Na kuanara suaivo hama nni-noo. Ngia kuaara suaivo sabi suaivai. ⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngiiyara mmuduuya ruaavai. Mo hama niyara mmuduuya ruaavai. Na kooyaa ngiari mmoori maisaiyauvaa iya vitaakiauvaara iya niyara nnannataavai. ⁸ Ngiengie buusa nnaara kuatee. Ni suaivo hama vaama nniivaara hama na ii buusa ivakira kuanaravaivee. ⁹ Ivo itaa kua kua kioo Karirayaa ivaki hara kioo variravai.

Unnakua Nnauvaa buusaivaa Yisuuva oro teeravai

¹⁰ Hara kioo varuduu ari kataido buusa nnaara vida kioodoo Yisuuva varioo ivootama nnaagiai viravai. Hama ivo kooyaa virama kioo hatauma viravai. ¹¹ Buusa nneera aakiaivaki Yutayaa vaidiiya innara buaama rada nuaida tunoo: Deevakiinno variinnee? ¹² tuduu gioonna kiaapuuya innara ngiari avuki ngiari avuki-ida murumuru tuduu vooyaano tunoo: Yoketaa vaidivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hamavee. Ivo gioonna kiaapuuya unnakua tioo varivaivee, ¹³ tuduu Yutayaa vaidiiyara iya aatuuvaara hama gioonna kiaapu voovoono kooyaa innara tiravai.

¹⁴ Hama kooyaa innara tuduu buusa nneera suai saivai homo vauduu Yisuuva nunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya kua kuaa mmioo variravai. ¹⁵ Kiaa mmioo varuduu rikiaada Yutayaa kieetaiya kaayauma nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavaa hama vitaira voovoono inna vitaivai. Mo dataama kioo ari vo kua ari vo kuaivaa ti kuaa ti mmiinnee? ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na ngii giaa ngii miau kua aavo hama ni kuavai. Anutuuqo ni titoovaa kuavai. ¹⁷ Na ngii giaa ngii miau kuaivaa nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunnee? Vara Anutuuqo ni giaa ni mii kuavaina na ngii giaa ngii miaunnee? Ngia ivaara yaata utuaano. Rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa yaata utiivaugiataama mmooriiavaa iinaree tioo fai ivo niyara arinaima too rikioo tinar: Ivo Anutuuqo inna kuaa mmuu kuaivaa tiivaivee, tinaravai. ¹⁸ Vaidi voovoono arinaidiri kuaivaa tioo ariiyara yaata utuoo ni nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiivai. Neenoo ni titoovaara yaata utuee ni titoovaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiee kutaa kuaivaa nnaasu tiee hama unnakuavaa kiauavai. ¹⁹ Nnaaru Musiiva mmaanna tuu kuaivaa vaa ngii giaa ngii miravai. Mo ngia mmuaavai mmuaavai ivaa rikiaadaata hatoka kiada

hama safuuma variaavai. Ngia aaniira ni ruputu kiaara iikiaannee? ²⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki nuunauya inna tunoo: Mmagia maisaivo i aakiaivaki hara kioo varinoo. Hama ta i ruputu kiaara iikiaunnao, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na mmuaa mmoori ari vookaraivaa kati varira suaivaki iikiaukai ngia teeda nnikiaraakiaavai. ²² Musiiva mmamma hatokoo aataruuvaa ngii miravai. Ai, hama Musiinnasidiri nniivai. Ngii rubu tabeeyakidiri nniivai. Mo mmaanna tuu aataruuvaidiri ngia ngii nnaakara meedi mmaapuuya suai yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo nnikiai iya mmammaiyauvaa kati varira suaivaki hatokaavai. ²³ Musiiva tuu kuaivaa hatokeevooa kati varira suaivakiaatama ngia nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaani na kati varira suaivaki vaidiivaa mmamma eyommaavai tuqinnauvaara aaniira niyara ngii ausaiyauvo nnannatainne? ²⁴ Sa kuminayaa vaidiivaa teeda vaidi kua pinaivaa innaki yapaatee. Kua oyavaara tuqinna yata utida safuuma kiada innaki kua pinaivaa yapaatee, tiravai.

Iya tunoo: Aanna Anutuuqo mmataama kioo

vaidi Misiaivonne? tiravai

²⁵ Tuduu rikiada Yerusareema diaa gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Aa vaidi aavaa iya ruputu kiaara iikiaa vaidiivonne? ²⁶ Ai, taatee. Ivo kooyaa iya tasi-pama kua tioo varikiai hama iya inna kiaanoo. Vaa ti kieetaiya arinaima inna teeda kiaanoo: Aanna Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, kiaanee? ²⁷ Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono ivo nniivaki taanaravai. Aa vaidi aavo nniivaki vaa ta taunnavavee, tiravai.

²⁸ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki homo kuaivaa iya kiasa mmioo varioo kooyaa tunoo: Vaa ngia kutaa tuanaa ni taayanee? Vaa ngia na tummuua yoosinnaivaki taayanee? Hama na nenenaidiri tiiravai. Ni titoovoono inna kutaavai. Hama ngia inna taavai. ²⁹ Vaa na inna tauvai. Ivo ni titooodu na innasidiri tummuvaivaa vaa na inna tauvaivee, ³⁰ tuduu rikiada vaidiiva inna utuaara uudu inna suaivo hama nnuuvaara hama vaidi voovoono inna utiravai. ³¹ Hama utoodu iya nuunavaki varuu gioonna kiaapu vooyaano innara kutaavaivee kiasa kiada tunoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidi nninaraiivoono aa vaidi aavo Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iyaavua hama yopeema yaataraanaravaivee. Aanna ii vaidi ivovee, tiravai.

Vaidi kieetaiyaano ngiaammuauya Yisunna utuateera titeeravai

³² Tuduu rikiada Farisai vaidiiva gioonna kiaapuuya Yisunnara itaa kua muru-muru tuu kuaivaa rikiada iyaatama Anutuuqaa puara kati hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara dira vaidiiva titooodu Yisunna utuaara iiravai. ³³ Yisuuva vaidi Farisaiya tunoo: Fai na homo kiisama ngii tasipama vari kiee ni titoovaasi kava kuanaravai. ³⁴ Fai na vinai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaraiivaki hama ngia yopeema kuaarivaara ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravaivee, ³⁵ tuduu rikiada Yutayaa vaidiiva ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta inna taateera tiivo ivo deenataa kuanarainno tiinne? Ivo Yutayaa gioonna kiaapuuya ari voopin-na Ereenga yoosinnaivaki variayasi vioo Ereengaiya kiasa mminara kuanarannee?

³⁶ Ivo tinoo: Ngia niiyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaravaki hama ngia yopeeema kuaaravaivee, tiivo ari dee kuavainno tiinnee? tiravai.

Mmannasa Yoketaivo nnoori rumuruumaivaa roosiiravai

³⁷ Iya Unnakua Nnauvaa buusaivaa nneera suaiyauvo vakia roo vioo vioo taakaanara suaivo pinaa suaivai vairavai. Ii suai ivaki Yisuuva diitoo puaisakama tunoo: Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori raino niisi ngioo nnoori nnaivee. ³⁸ Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tiivaakidiri nnoori rumuruumaivo tiineema fai yoketaa nnooriivaa vaidiivo nnoo tupatupaa varira nnooriivo fai innakidiri mmannammanna tiinaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee. ³⁹ Yisuuva gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kaiya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara itaa kua tiravai. Ii suai ivaki Anutuuqo ari yosinna ari vookarauvaki hama Yisuunna vita yapoovaara hama Mmannasa Yoketaivaa titooduu tiiravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara taara yaata utiravai

⁴⁰ Gioonna kiaapu vooyaano iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa vaidi aavo kutaata forofetaa vaidi ta innara faannairaivovee, ⁴¹ tuduu vooyaano tunoo: Ivo Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Karirayaivakidiri nninoo. ⁴² Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Davuitinna oyaivakidiri diitaanaravai. Davuitiiva varuu yosinnaivaa nnutuuvo Pitiriheemaivaki kaano ivaki variivoono inna mmataanaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee, ⁴³ tuduu rikiada Yisuunnara vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. ⁴⁴ Itaama uuvakidiri vooyaano inna utuaaree kiaa uuduu hama voovoono inna utiravai.

Vaidi kieetaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

⁴⁵ Hama inna utuduu rikiada nuunaira nnauvaara dira vaidiiaa kava vara ranada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidiiaata Farisaiyaatama iyasi vuduu teeda iya yaparaida tunoo: Mo ngia aaniira hama inna utu kiada vaidi vitada aapi ngiaannee? ⁴⁶ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ai, mo ta rikiaunnano tauraa hama vaidi voovoono aa vaidi aavo tii kua aavaa roosiima tiivaivee, ⁴⁷ tuduu rikiada Farisaiya iya tunoo: Ivo ngiitaata ngii unnakuainno tiinnee? ⁴⁸ Ti nnoonnaiyakidiriaata Farisaiyakidiriaatama dee vaidi voovoono innara kutaavaivee tiinnee? Hameetavee. ⁴⁹ Aa kumina gioonna kiaapu aaya kua mmaanna tuu kuaivaa hama rikiaiya Anutuuqo irisai maisaivaa iya mmiivaivee, ⁵⁰ tuduu rikioo Farisaiyakidiri duu vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso vaa tauraa Yisuunnaata kua tira vaidivoono iya tunoo: ⁵¹ Ta titi kua mmaanna tiraivaudiri hama vaidi voovoono tomeda iiraivaa irisavaa tau-raananaa kati inna mmaara kua yeena rau kiada inna mmiaaravai. Ta kua pinaana inna yapa kiada kua oyaivaara arinaima inna rikiada inna tomedaivaa irisavaara kua yeena rau kiada inna mmiaaravaivee, ⁵²⁻⁵³ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo eetaata Karirayaa diaa vaidikuannee? Anutuuqaa kuaivaa jaaruee tuqinnama rikiaannee. Fai a teeno hama kaanainaravai. Hama vaidi forofetaa voovoono Karirayaadiri nniivaivee. Farisaiyaano itaa kua tiravai.

Gioonna vaati ruaivo ari vo vaidivai tasipooduu teeravai

8 (Mmuakiaaya ngiari nnauki vida tara kioodoo Yisuuva taapi Oriveetaivaura viravai. ²Vioo vioo ivaki vauvo patauduu kava vara ranoo nuunaira nnau pinaivakira nniravai. Ivaki nnuduu teeda gioonna kiaapu mmuakiaa ivaki duuya innasi nuunauduu Yisuuva hara kioo varioo kuaivaa iya kiaa mmiravai. ³Kiaa mmioo varuduu Anutuuaqaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama gioonna sabi nuairavaa vitada Yisuunnasi nniravai. Ii gioonna ivo ari vo vaidi voovai tasipooduu tooya inna vitada Anutuuaqaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama iyasi nnuduu teeda vitada Yisuunnasi nniravai. Numa gioonna kiaapuuya avuuvau ari mmaraa voovau kiada ⁴Yisuunna tunoo: Vitaira-o, aa gioonna vaati ruua aavo ari vo vaidiiva tasipaikiai teeda vitada tiisi ngiaani ta vitada iisi ngiaunnao. ⁵Aa gioonna aavaa roosiivaara Musiiva ti mmaanna kua voovai ti kiau ti mmioo tunoo: Sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaarikio putuaivee. Musiivaano itaa kua tiravai. Eenoo aavaara dataa kuainna kiannanee? tiravai. ⁶Iya inna iida teekio ivo koonnama tinai kua pinaivaa innaki yapaaraivaara iya itaa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Yisuuva hama iya kua sai tirainno kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁷Fafaarainno varuduu iya sai ti kiau ti mmianeeraivaara kava kava inna yapaaruduu rikioo ivo diitoo iya tunoo: Ngia hama mminnamminnaa maisaatai voovoono ivonnaadee sikauvaa habati kioo tauraa innayaa kagaariaivee, ⁸kiaa kioo kava kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaadiri mmataivau fafaara reeravai. ⁹Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yokovaiya tauraa Yisuunna pikiada tiida viravai. Tiida vida kioodoo Yisuuva arivai nnaasu homo ivau kookama kioo varuduu gioonnaivo homo ivau dioo vairavai. ¹⁰Dioo vauduu Yisuuva diitoo inna yaparainno tunoo: Gioonna-o, iya deepiida kuaanee? Hama voovoono mmannammanna aavau dioo vainno kua pinaivaa aiki yapainnee? ¹¹tuduu rikioo inna sai tunoo: Nnoonna-o, hameeta kiaanoo, tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Neetama hama kua pinaivaa aiki yapaunoo. Kati kuanee. Sa keenaa mminnamminnaa maisaavaa varaanee, tiravai.)

Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai

¹²Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuyaatama kua tiao tunoo: Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nniivo fai mmeekia taivau nnaasu kati hara kioo varioo hama upisiivaki kuanaravaivee, ¹³tuduu rikiada Fari-saiya inna tunoo: Eenaidiri aiyara itaa kua kianna kua ivo unnakuavai kiannanoo, ¹⁴tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ai, hama na unnakuavai kiaunoo. Na niniyara kiau kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiyaata na kuanaraivaatama vaa na tauvaara ni kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiyaata na kuanaraivaatama hama ngia taavai. Vaa na tauvai. ¹⁵Ngia mmanna mmatayaa diaaya roosiima kuaivaa niiki yapaunoo. Hama na vaidi voovai kuaivaa innaki yapaunoo. ¹⁶Fai na vaidi voovaaki kuaivaa yapaanaree tiee ni kuaivo kutaavai vainai na innaki yapaanaravai. Fai hama neneenoo iinaravai. Ni Napoova ni titoovoono ni tasi-pama iinaraiyaara na kua kutaavai innaki yapaanaravai. ¹⁷Ngii kua mmaanna tuu kua voovai vainno tinoo: Fai taara vaidivaitana vaidi voovaaki kuaivaa yapa kikio

mmuaavau vainai ivaara ngia kiaara: Kutaavaivee, kiaaravee. Ngii mmaanna tuu kua voovai itaa kua tiivai. ¹⁸ Na neneeno niniyara kiauko ni Napoova ni titoovo ni iyaraatama tiivaivee, ¹⁹ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: I koova deevaunno variinee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni teeda hama ni Napoonnaata taanoo. Ngia aikiooma ni taatiri. Aikiooma ni Napoonnaata taatirivee, tiravai.

²⁰ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki vo nnau sikau yapeeraivaki dioo vainno ii kua iyauvaa iya kaaa mmuduu hama voovoono numa inna utiravai. Hama inna suaivo nnuuvaara hama inna utiravai.

Ngia hama na kuanaraivaki yopeema kuaravee

²¹ Hama inna utuduu Yisuuva yapooma keenaa iyaata kua tioo tunoo: Fai na ngii pikiee kuanaravai. Fai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii teenai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravai. Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaravee, ²² tuduu rikiada Yutayaa vaidiiaa innara tunoo: Dee kuavainno ivo tinoo: Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaravee, tiinee? Ivo ariinoo ari ruputu kioo putinaraivaara itaa kua tiinee? tiravai. ²³ Tuduu rikioo Yisuuva vo kua vooyauvaatama iya tunoo: Ngia aa aduoo yoosinna aavaudiri diitaayavee. Na ngiau aapuuvakidiri diitauvaivee. Ngia aa mmata aavaudiri diitaayavee. Hama na aa mmata aavaudiri diitauvaivee. ²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, kiaunoo. Na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia hama kutaavaivee tiraida fai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, ²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo a gioononnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na tauraa ngii giaa ngii miau kuaivakidiri na niniyara kiaa kuaivaa kooyaa ngii giaa ngii miauvaivee. ²⁶ Na ngiyyaraata ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama tinara kuaivo ari kuayauvai vainoo. Ivo ni titoovoono kutaa tuanaavaivee. Na ivo tii kuaivaa nnaasu gionna kiaapuuya kiaa kookieema kiaunoo, ²⁷ tuduu rikiada ivo ari konnara tuuvaa hama iya rikieeravai. ²⁸ Hama rikiooduu Yisuuva iya tunoo: Ngia Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiau aapu haara kikio rikioo ngii tinniiyauvo rusitinai na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaa fai ngia arinaima rikiaaravai. Hama neneeno yopeema nenenaidiri mmooriivaa iirama kiee ni Napoova ni giaa ni muu kuaivaa nnaasu kiauvaa fai ngia arinaima rikiaaravai. ²⁹ Ni titoovoono ni tasipama varinoo. Ivo ari mmuduuya ruai mmooriivaa ni mikiai na iikiauko ivaara ivo ni tasipama varinoo. Hama ni pikiaikiai nenevana variaunoo, ³⁰ tuduu rikiada gionna kiaapu kaayauya ivo itaa kua tuuvaa rikiada innara kutaavaivee tiravai.

Vaidiia ngiari yaata utiraivaugiataama

fai kati kuaravai

³¹ Tuduu Yisuuva innara kutaavaivee tuuya tunoo: Fai ngia ni kuaivaa rikiada iidada ngia ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaaravai. ³² Fai ngia itaida ngia kua kutaivaa arinaima rikiakio ivaara ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dumukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaravaivee, ³³ tuduu rikiada vooyaaano Yisunna sai tunoo: Aanna ta Aparahaamaa sidinnaidiya variaunnao. Hama vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ti vitaivaivee. Mo aaniirainna

a kiannanoo: Fai ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravee, kiannanee? ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mminnamminnaa maisa varaivoono ataama varinoo. Mmooi nakaarai vo vai sikaunnaadiri yookaama kioo vi-too puaisa utineema mminnamminnaa maisaivo ivaa varaivaa puaisa utivai. ³⁵ Vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauvo hama inna mmaapu tuanaavoono inna oyaivaki tupatupaa varinaravai. Ari mmaapu tuanaivoono nnaasu ari oyaivaki tupatupaa varinaravai. Fai ari mmaapuuvo ari sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuauya utuoo iya tinai teeda fai iya ngiari yaata utiraiyau-vunugiataama kati kuaaravee. ³⁶ Ivaara fai na Anutuuqaa Mmaapuuvoono ngii utino ngii ausaiyauvo takuasanai ngia kutaa tuanaa mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee. ³⁷ Mo vaa na rikiauvai. Ngia Aaparahaama sidinnaidiiya variaano. Mo ngia aaniivaara ni ruputu kiaara iikiaanee? Ngia hama ni kuaivaa rikiaivaaraida ni mmaara ni ruputu kiaara iikiaano. ³⁸ Neenoo ni Napoova ni vitaikiai tauvaara kiaukai ngia ngii gioova ngii giaa ngii miivaugiataama iikiaano, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Aaparahaamo ti rubuungovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia kutaa tuanaa Aaparahaama sidinnaidii tuanaaya variaatiri. Ngia iva uuneema mmooriyauvaa iikiaatirivee. ⁴⁰ Na Anutuuqaasidiri kua kutaivaa rikiee ngii giaa ngii miee variaa vaidiivaa ngia ni ruputu kiaara iikiaano. Nnaaru Aaparahaamo hama itau mmooriivaa iiravai. ⁴¹ Ngia ngii gioova uuneema iikiaano, tuduu rikiada inna sai tunoo: Hama ta maraasoo nnaakaraya variaunnayavee. Ti Koova mmuaavai Anutuuqo varinoo, ⁴² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuuqo kutaa ngii Gioova varitiri. Ngia niyara mmuduuya ruaatirivee. Na Anutuuqaa ni oyaivaasidiri tummuavoona aavau na variaukai ngia hama niyara mmuduuya ruano. Hama na nenenaidiri tiiravai. Ivoono ni titaa kioodoo tiiravai. ⁴³ Mo ngia aaniira na kiau kuaivaa hama rikiaanee? Ngia ni kuaivaa riki-aavo hama ngii iikiataikaida hama tuqinnama rikiaano. ⁴⁴ Ngia aanna Sataangaa uru nnaakarayavee. Ngii gioonna ausaivo iikiataivau ngiita ngii iikiatano. Ivo nnaaru nnaaru varia roo ngioo varioo vaidiiva ruputikiai putuaa vaidivai varivai. Hama kua kutaivo innaki vaivaara hama kua kutaa mmooriivaa iivai. Ivo unnakua tioo unnakua tira oyaivo innaki vaivaara makemakee ari unnakua tiraivaugiataama tiivai. ⁴⁵ Mo na kua kutaavai ngii giaa ngii miauvaara ngia hama ni kuaivaa rikiaano. ⁴⁶ Mo ngiikidiri vaa gioono ni taikiai na mminnamminnaa maisaivaa varauvaara ngia ni kiaanee? Ai, hameetavee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaukai ngia aaniira hama ni kuaivaa rikiaanee? ⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaara mmuduuya ruavoono inna kuaivaa arinaima rikiaivai. Ngia hama kutaa Anutuuqaara mmuduuya ruaayara tidaida hama inna kuaivaa tuqinnama rikiaavaivee, tiravai.

Yisuuva Aaparahaamaara tiravai

⁴⁸ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta aiyara kiaunnaano: A Samariaa vaidi kumimakakuavee. Mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee, kiaunnaivo ta kua kutaavaida aiyara kiaunnaane? ⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo na hama mmagia maisaivo ni aakiaivaki vari vaidivaivee. Na ni Napoonna mmooriivaa yoketaama varauko inna nnutuuvo ngiau aapu kuaikiai

ngiengieenooda niyara maisa vaidivaivee kiaanoo. ⁵⁰ Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivaara hama na iikiaunoo. Mmuaavoono ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivo varinoo. Ivoono kua pinaivaara diraivovee. ⁵¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnono fai hama putinaravaivee, tiravai.

⁵² Tudu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Anna vaa ta taunnanoo. A kuta mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee. Vaa Aaparahaamo putudu vai forofetaiyaatama putiravai. Mo a kiannanoo: Fai gionna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnono fai hama putinaravaivee, kiannanoo. ⁵³ Vaa nnaaru ti rubuungo Aaparahaamo putiravai. A innara kiannanoo: Vaa na inna yaataraunoo, kiannanee? Vaa forofetaiyaatama putiravai. A yaata utuee giaa roosiima varinarainna kiannanee? ⁵⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiautiri. Kuminavai vaitirivee. Ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaivo inna ni Napoova Anutuugovee. Ngia innaraida ti Anutuugovee tidaida ⁵⁵ mo ngia hama inna teeda rikiaavai. Vaa na inna tee rikiauvai. Fai na hama inna tee rikiauvavee tie ngii roosiima unnakua vaidivai varinaravai. Vaa na inna tee rikieenaina na inna kuaivaa rikiee puaisakama utuee iikiaunoo. ⁵⁶ Na mmatayaa tie varinara suaivaa ngii rubuungo Aaparahaamo ivaa taanaraivaara sirigairavai. Vaa ivo ivaa too sirigairavaivee, tiravai.

⁵⁷ Tudu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama i nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (50) vaivaivee. Aa a nau karaasa a variannaikuainna kiannanoo: Vaa na Aaparahaama tauvaivee, kiannanoo, ⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aaparahaamo hama varuu suaivaki neenanaa variravai. Variaivoonna aanna homo na variaunoo, ⁵⁹ tuduu rikiada iya sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariaara uudu rikioo Yisuuva hataumakinaadiri nuunaira nnau pinaivaa pikioo mmaanai vioo kieeravai.

Vaidi avu huruutauvaa Yisuuva tuqinneeravai

9 Yisuuva ari ngiaammuauyaataama vidada oro toduu vaidiivo ari kaanaa ausaivakidiri avu huruutauvo iya too vauduu teeda ² ari ngiaammuauya inna tunoo: Vitaira-o, gioono mminnamminnaa maisaivaa varaivaara aa vaidi aavo ari kaanaa ausaivakidiri avuuvo huruutainnee? Vara ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvo huruutainnee? Vara ari kaano koovaitanaano mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvo huruutainnee? ³ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Hama ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvo huruutairavai. Hama ari kaano koovaitana mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvo huruutairavai. Anutuugo inna tino rikioo inna avuuvo kava teeno inna variraivaki Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ari kaanaa ausaivakidiri inna avuuvo huruutairavai. ⁴ Suaivo homo ikiannavai vaikiyai ivo ni titooduu na tummuaiavaa mmooriyauvaa ta iikiaravai. Heenaivo ngioo varinoo. Heenaivo nnino rikioo hama gionna kiaapu voovoono fai mmooriivaa iinaraivai. ⁵ Homo na mmatayaa variauu suaivaki tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gionna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo. ⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo mmataivau kuaanuuvaa visi kioo mmataivaata kuaanuuvaatama hani-giaanigieema kioo habara kioo vaidiivaa avuuvaitanau siikairavai. ⁷ Siikama kioo

inna tunoo: Viece viece oro nnoori haruunga Siruaama ivakidiri ai avuuvaitana finianee, tiravai. Nnoori haruunga Siruaama nnutuuvaa oyaivo tunoo: Titeeravaivee, tiravai. Yisuuva inna tuduu rikioo oro nnoori haruungaivakidiri ari avuuvaitana fini kioodoo inna avuuvaitana yoketauduu kati taa roo kava vara ranoo nmiravai.

⁸Nnudu ari seenaiyaatama vaa tauraa ivo ngiaaru tuduu tooyaataama innara tunoo: Ai, aa vaidi aavo tauraa ngiaaru tira vaidiiwonnee? ⁹tuduu vooyaano tunoo: Ivoovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama ivoovee. Kati innanikaravaivee, tuduu rikioo vaidiiivo ariinoo tunoo: Mo aanna na ivoona iikiaunoo, ¹⁰tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dataama kiannanoonno i avuuvo tainnee? ¹¹tuduu rikioo ivo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuva ivaano mmataivaata ari kuaanu-vaatama hanigiaanigieema kioo ni avuuvaitana siikama kioo ni tinoo: Oro nnoori haruunga Siruaamadiri ai avuuvaitana finianee, tikiai na oro nnooriivakidiri fini kiauuko ni avuuvo taivaivee, ¹²tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ivo deevakiinno variinnee? tuduu rikioo sai tunoo: Hama neeta tauvaivee, tiravai.

Yisuuva avu huruutauvaa tuqinnoovaa Farisaiya tiravai

¹³Tuduu vaa tauraa inna avu huruutauvaa Yisuuva tuqinnoovaa ari seenaiya vitada Farisaiyasi viravai. ¹⁴Ii suai ivaki Yisuuva mmataivaadiri vaidiivaa avuuvaitana siikauduu inna avuuvo too suaivaki Yutayaiya kati varira suaivai vairavai. ¹⁵Vauvaara Farisaiya vaidiivaa yaparaida tunoo: Dataama kieenna ai avuuvaa yokeetaama taannannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ivoono mmataivaa ni avuuvaitana siikama kioodoo na fini kiaaduu ni avuuvo teeravaivee, ¹⁶tuduu rikiada Farisai vooyaano tunoo: Aa vaidi aavo hama kati varira suai aataruuyauvaa arinaima too iivaara ivo hama Anutuuqaasidiri tiivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hama mminnamminnaa maisa varai vaidivoono Anutuuqaa mmooori ari vookarai atai aayauvaa iinoo. Iya itaa kua kua kiada vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

¹⁷Ivaara Farisaiya kava inna yaparaida tunoo: A kiannanoo: Iva ni avuuvaa tuqinnaivaivee, kua innara dataa kuainna kiannannee? tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo forofetaavaivee, ¹⁸tuduu Yutayaa vaidiiva tauraa ivo avu huruutavai varioo nnaagiai yoketaama varuuvaa hama kutaavaivee kua kiada ari kaano koovaitana aayanna tuduu nnudu ¹⁹ivaitana yaparaida tunoo: Aanna ngii maapuvainnee? Ngia innara kuaano: Ta avu huruutavai mmataunnavaivee, kuaavainnee? Mo dataakiaavo aanna inna avuuvo tainnee? ²⁰tuduu rikiada ivaitana iya sai tunoo: Vaa ta taunnaano. Aanna ti mmaapuvai. Ta avu huruutavai inna mmata kieravai. ²¹Makee inna avuuvo taivaara hama teeta teeda rikiaunnavaivee. Ari deevoono inna avuuvaa tuqinnaivaa hama teeta teeda rikiaunnavaivee. Inna yaparakiatee. Vaa ivo yokeevaivee. Fai ivo ariinoo ngii gaa ngii minaravaivee. ²²Yutayaiyara aatuuda kaano koovaitana itaa kua tiravai. Vaa Yutayaa vaidiiva kua yeena rau kiada tunoo: Fai gioonna kuaapu voovoono Yisuunnara kooyaa Anutuuqo mmataama kioo vaidiivoovee tinai fai itaa kua tii gioonna kuaapuvo nuunaira nnauvaki vivoora kua ta ooqoo kiaravaivee. ²³Iya itaa kua tuuvaara ari kaano koovaitana quiiavaivaa tida tunoo: Vaa ivo yokeevaivee. Inna yaparakiatee, tiravai.

²⁴Kava vooneetu Farisaiya vaa tauraa avu huruutauvaara aayanna rooduu nnudu inna tunoo: Anutuuqaa kua kutaivaa tinarivaara kutaavaivee kiane. Vaa ta taunnava. Ii vaidi ivo vaa mminnamminnaa maisivaa varaivaivee, ²⁵tuduu

rikioo iya sai tunoo: Ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee? Vara hama varaivainnee? Hama neeta tauvaivee. Mmuaa mmoorivai vaa na tauvai. Tauraa na avu huruutavai variauvai. Aanna makee ni avuuvaa na yoketaama taunoo, ²⁶ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Ivo aaniivai i iivainnee? Dataama kioo i avuuvaa iikiainna a taannanoo, ²⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo vaa na ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaano. Mo aaniira ngia kava ivaa rikiaaraida ni yaparaki- aanee? Mo ngieeta inna nnaagiaivau ngii nookiatainne? Ngia ivaaraida ni ya- parakiaanne? ²⁸ tuduu rikiaada innara nannatooduu tunoo: A inna nnaagiai nu- airaikuavee. Ta Musiinna nnaagiai nuairaiyavee. ²⁹ Anutuuqo Musiinnaata kua tu- uvaa vaa ta rikiaunnava. Aa vaidi aavaara ta kiaunnano: Deedaadiri nniivain- nee? kiaunnano, ³⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni noonnaata mmaapu- vee. Na rikiauko ngii kuaivo ari vookarainoo. Iva vaa ni avuuvaa tuqinnaikiai na ni avu- vaa taukai ngia iva ii mmoori oyaivaa hama tuqinnama taunoo. ³¹ Vaa ta rikiaun- navai. Vaidi kaayau mminnamminnaa maisa varaivaa hama Anutuuqo inna kuaivaa rikiaivai. Vaidi voovoona ari ausa mmuduuyaivaa Anutuuqaa mmioo inna kuaivaa tuqinnama rikioo iivaa Anutuuqo inna kuaivaa rikiaivai. ³² Ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ngioo ngioo numa aanna makee ta variaunna suaivaki vaidi voovai mmatoosuaivakidiri avu huruutavai varuuvaa vaidi voovoona inna avuuvaa tuqin- neeraivaara hama ta rikiaunnano. ³³ Aa vaidi aavo hama Anutuuqaasidiri tiitiri. Vo mmoori vo mmooriivaa hama yopeema iitirivee, ³⁴ tuduu rikiaada Yutayaa vaidi- iya inna sai tunoo: I kaano koovaitana mminnamminnaa maisa suvuauvaitanaano meediyaa i mmata kiokuaano a yokeenna mminnamminnaa maisaivaa tasipama variee aanna makee a ti vitainarannee? Hama yopeema ti vitainaravee, kiaa kiada nuunaira nnau pinaivakidiri inna vitada mmaanai kiada ivaki kava nuaivoora inna oooqo tiravai.

Hama ausa hanigieeraiya avu huruutaiya roosiima variaavai

³⁵ Iya inna mmaanai titoo kuaivaa Yisuuva rikioo innara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: A Vaidiivaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiannanee? ³⁶ tuduu rikioo vaidiivo inna sai tunoo: Nnoonna-o, inna gioononnee? Innara ni giaa ni minai fai na innara kutaavaivee tinaravee, ³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaa a inna taannakuavee. Na aanna ivoona aita kua kiaunoo, ³⁸ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni Udaanga-o, na aiyara kutaavaivee kiaunoo, kiaa kioo pinaama innara mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

³⁹ Innara yoketauduu Yisuuva tunoo: Gionna kiaapu mmatayaa variayia ya- parainaraivaara na tiiravai. Avu huruutaiya fai tuqinnama teekiai avu tuqinnama taiya avu huruutaiya roosiima variateeraivaara na iya yaparainaraivaara tiira- vaivee, ⁴⁰ tuduu rikiaada Farisai vaidi vooya inna tasipama duuyaano inna kuaivaa rikiaada inna yapara rida tunoo: A tiyarainna kiannanee? Teeta avu huruuta ki- aunnaya variaunnanee? ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia avu huruuta kiaaya variaatiri. Hama mminnamminnaa maisaiyuvaara mmannammanna ngii mmuaararaitirivee. Ngia kiaanoo: Ta tuqinnama taunnano, kiaivaaraida mmin- namminnaa maisaiyuvaara homo ngii mmuaararainoo, tiravai.

Yisuuva sipisiipa hanikiaivaudiri mmataama kioo tiravai

10 Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono hama puara sipisiipaiya hanikia keegidaadiri virainno hanikia vovaatadaadiri karoo kuaivoono inna mmuara vareera vaidivaivee. ²Keegidaadiri kuai vaidiivoono inna puarara haitatuura vaidivai. ³Puarara haitaturaiivoono nnikio sipura haitatuura vaidiivo innara sipuuvaa hatuaa kiaikio ivo ari sipisiipaiya nmutuuyauvaa tikiai rikiada inna avaivaa arinaima rikiada innasi ngiaavo ivo iya vitoo mmaanai kuaivai. ⁴Vioo ari sipisiipa mmuakiaayara tikiai mmaanai kuaavo ivo iya tauraa kuaikiai iya inna avaivaa arinaima rikiavaara inna nnaagiai kuaavai. ⁵Hama ari vo vaidi voovoono tikiai rikiada inna nnaagiai kuaavai. Hama iya inna avaivaa arinaima rikiavaara iya innara aatuuda ngiari taivau kuaavaivee, tiravai.

⁶Yisuuva ii kua ivaudiri mmataama kioo tuduu iya hama oyaivaa arinaima rikieeravai.

Yisuuva sipisiipaiyara yoketaama haitaturaivoovee

⁷Hama rikiooduu Yisuuva kava iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Neenoo puara sipisiipaiya hanikiaivaa keegia sipuuvuona iikiaunoo. ⁸Ni tauraa varuu vaidiiva tuduu hama puara sipisiipaiya iya avaiyauvaa rikieeravai. Iya mmuara vareera vaidiiva roosuuvaa hama iya avaiyauvaa rikieeravai. ⁹Neenoo sipuvai. Fai gionna kiaapu voovoono niikinaadiri nnino Anutuuoqo inna vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ivo aakiaana vioo kava mmaanai yeennaivaara vioo ngioonno varioo yeennaivaa nnaanaravai. ¹⁰Mmuara vareera vaidiivoono numa mmuara varoo rupunai putikio maisamaisai mmooriivaa iya iinaraivaara nniivai. Neenoo iya tupatupaa variraivaa varada yoketayoketaama variateeraivaara ngiauvaivee.

¹¹Sipisiipaiyara yoketaama haitaturaiivo neenoovee. Yoketaama haitaturaiivoono ari sipisiipaiyauvaara yaata utuoo iyara putinaraiivaara hama aatuunaravai. Fai putinaravai. ¹²Fai vaidi voovoono sipisiipara haitatuura mmooriivaara sikau irisaivaa vareeraivoono hama sipisiipara haitatuura tuanaavai varioo hama ivo sipisiipa nakaaraavoonora tuoo fai mmararaa avaikaraiivo fai nnino rikioo ari taivau aatu kuanaravai. Vioo kino rikioo fai mmararaa avaikaraiivo ngioo sipisiipaiya guaraatino gutinai vida raubiriikiaravai. ¹³Vaidiivo sikau irisai varaanaraivaara nnaasu sipisiipaiyara haitatuunno hama sipisiipaiyara mmuduuya ruaivaara ari taivau aatu kuaivai. ¹⁴⁻¹⁵Sipisiipaiyara yoketaama haitaturaiivo neenoovee. Ni Napoova arinaima ni taikiai na arinaima inna tauneema na ni sipisiipaiya arinaima taukai iya arinaima ni taavai. Fai na iyara putinaravai. ¹⁶Na ni sipisiipa vooyauvai aa hanikia aavaki hama variayaatama fai na iyaatama vitee nninai iya ni avaivaa rikiada iyaatama mmuaavau varikiai neenoo mmuaavoono haitaturaiivoono iyara haitatuunaravai.

¹⁷Na putinaraiivaara ee-oo kiauvaara ni Napoova niyara mmuduuya ruaivai. Na putuee kava diitee varinaraiivaara na aikiooma putinaraiivaara ee-oo kiaunoo.

¹⁸Hama vaidi voovoono ni tinai na putinaravai. Neneenoo tiee putinaravai. Putinaraiivaara ee-oo tiee kava diitee varinaraiivaara ee-oo tira yaagueeqaivo niiki vainoo. Aa kua aavaa ni Napoova tikiai na rikiuvaivee, tiravai.

¹⁹ Yisuuva itaa kua tuuvaara kava Yutayaa vaidi vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai. ²⁰ Vooyaano tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaaki hara kioo varinoo. Ivo yaata duunavai. Ngia aaniira inna kuaivaa rikiaannee? ²¹ tuduu vooyaano tunoo: Mo mmagia maisaivo vaidi aakiaana varitiri. Hama itaa kua tiitirivee. Mo dataama mmagia maisaivo vaidi avu huruutaivaa tino rikioo avuuvaa taanarannee? Hama yopeemavee. Iya itaa kua tiravai.

Yutayaiya Yisuunna kuaivaa rikiaada unnakuavaivee tiravai

²² Yutayaa gioonna kiaapuuya Yerusareemaivaki buusa voovai nnaara suaivo vainima nninoo. Ii buusa ivaa nnutuuvo Anutuuqaa Nnauvaara Yoketaira busavai. Ii suai ivo vati rira suaivai. ²³ Nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soro-moonaa Nnau Haayaivaki Yisuuva nuainno varuduu ²⁴ Yutayaa vaidi vooya numa inna ututuuma kiada inna yaparaida tunoo: Ta ti rikiaatai kuaivaa a homoonna hokobama hatauma kiee iikiannanee? Nnaaru Yutayaiyara Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo aanna a ikuannee? Kooyaa ti kiasa ti mminai ta rikiaaravaivee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miaukai ngia hama ivaara kua kutaavaivee kiaanoo. Ni Napoova ni giaa ni muuvaugiataama na ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaunoo. Inna ni mmooriiyauvoono niyara kooyaa ngii vitainoo. ²⁶ Ngia hama ni puara sipisiipa tuanaaya variaivaaraida hama ngia niyara kutaavaivee kiaanoo. ²⁷ Ni puara sipisiipaiya ni kuaivaa rikiaiya na tuqin-nama taukai ni nnaagiai ngiaavai. ²⁸ Ngiaani na tupatupaa variraivaa iya mminai fai hama ikiaivaki kuaaravai. Hama vaidi voovoona yopeema niisidiri guaraatino iya ravisi vitaanaravai. ²⁹ Ni Napoovaano iya ni miivoono mmuakiaaya yaataravai. Ivaara hama vaidi voovoona yopeema numa ni Napoonnasidiri iya ravisi vitaanaravai. ³⁰ Ni Napoovaata neetama mmuaavaitanavee, tiravai.

³¹ Tuduu rikiaada Yutayaa vaidiiva kava sikauyauvaa habati kiada innasi kagaariaara uduu ³² Yisuuva iya tunoo: Na kaayau yoketaa mmooriiyauvaa ni Napoova ni muduu iikiaiuyavaina iikiaunoo. Mo ngia ivaki taavo datai mmooriivaara ngia yaata utida sikauyauvaa habati kiada niisi kagaariaara iikiaannee? ³³ tuduu rikiaada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama iqii mmoori yoketaa iyauvaa a iikiannaiyauvaara ta sikauyauvaa habati kiada aiya kagaariaara iikiaunoo. A Anutuuqaa kua maisaivaa kiannaivaara ta sikauyauvaa habati kiada aiya kagaariaara iikiaunoo. A mmanna vaidi aakuanoonna eenoo aiya kiannoo: Neenoo Anutu-uqovee, kiannoo. Ivaaraida ta sikauyauvaa habati kiada aiya kagaariaara iikiannoo, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngii mmaanna tuu kuaivaki kua fafaara voovai vainoo. Anutuuqo kua pinaivaara dira kieeta vaidiyara tunoo: Ngia anutuuya variaano, tiravai. ³⁵ Vaa ta rikiaunoo. Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaki vai kuaivo tupatupaa kutaa kuavai vaivai. Nnaaru Anutuuqo ari kuaivaa kiasa mmuuyara tunoo: Anutuuyavee, tiravai. ³⁶ Mo niyara ngia dataikiada kiaannee? Anutuuoono ni mmataama kioo ni titooduu na mmatayaa tiiravai. Na niniyara Anutuuqaa Mmaapuavaivee kiauvaaraida ngia niyara kiaanoo: A Anutuuqaa kua maisaivaa kiannoo, kiaannee? ³⁷ Na hama ni Napoonna mmooriiyauvaa iinai ngia sa niyara kutaavaivee kiatee. ³⁸ Fai na kutaa ni Napoonna mmooriiyauvaa iinai ngia hama niyara kutaavaivee ngii kiatainai ni mmooriiyauvaara inna aikioo kutaavaivee kiatee. Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara arinaina teeda

rikiateeraivaara na iikiau mmooriyauvaa teeda kutaavaivee kiatee, ³⁹ tuduu rikiada iya keenaa inna utuaara uduu ivo hataumakinaa ari toovau viravai.

⁴⁰ Nnoori Yorotaana sainai tauraa Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu yoosinnaivaki Yisuuva oro ivaki hara kioo variravai. ⁴¹ Ivaki hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nniravai. Numa varida ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Hama Yuvuaano Anutuugaa mmoori ari vookarauyauvaa iiravai. Aa vaidi aavaara Yuvuaano mmuakiaa kuavai tuuvoono kutaavai vainoo. ⁴² Iya itaa kua tuduu kaayau gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisunnara kutaavaivee tiravai.

Rasaruuso putuuvakidiri Yisuuva tuduu diiteeravai

11 Vaidi voovai nnutuuvo Rasaruuso yoosinna Betaniaa diaa vaidivai varuuvooono pinaa nniitareeravai vareeravai. Mariaaya Mataaya nnunna nnayooovaitana ii yoosinna Betaniaa ivaki variravai. ² Ii gioonna Mariaava ivoono heenna suuya suuda yoketaa vuuvaara pinaa sikau kagaari kioo varoo Yisunna yukuuvaitanau tusaa siikama kioo ari kieeta yaasiivaadiri rugoovoota ari nnayaavaatama ii yoosinna ivaki variravai. Ngiari vayaava Rasaruuso pinaa nniitareeraivaa varooduu teeda ³ nnunna nnayooovaitana ngiaammuuu voovai titada tunoo: Oro Yisunna kianee: Udaanga-o, vaa a vaidi innara pinaama mmuduuya riraivo pinaa nniitareeraivaa varainoo, kianee, ⁴ tuduu rikioo oro Yisunna kiaa mmuduuo rikioo tunoo: Ii nniitarai ivaa varaivo fai inna raputino hama eeyaara putinaravai. Ivo putinaraivo hama kati putinaravaivee. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tida inna Mmaapuuvaraatama kua yoketaivaa kiaaraivaara fai ivo putinaravaivee, tiravai.

⁵ Yisuuva Mataannaraatama ari nnunnaivaa Mariaannaraata Rasaruusaaraatama pinaama mmuduuya riravai. ⁶ Mmuduuya ruoo Rasaruuso pinaa nniitaroo kuaivaa rikioonnaata ari varuu yoosinnaivaki varuduu taara suaivaitana taikeeravai. ⁷ Taika kiooduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta kava vara ranada Yutayaa yoosinnaivaki kuaaravee, ⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Vitaira-o, aa heena Yutayaiya sikau habati aiyaa kagaariaara kiaipinnainni a kava kuanarainna kiannanee? ⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo mmuaa suaivau yaakuuvaitana yukukidiri taarama suaivo vainoo. Ii suai iyauvunu suaivo mmannammanna taikiokio yapooma heenaivai. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono suaivau nuainno fai hama harurinaravai. Ivo mmataivo koo pataivau avuuvaa taa roo nuaivaara hama harurinaravai. ¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono heenaivaki nuainno fai harurinaravai. Hama mmataivo koo pataivau nuaivaara harurinaravaivee. Yisuuva ari putinara suaivo hama vainima vauvaara itaa kua tiravai. ¹¹ Kiaa kioo kava ivo iya tunoo: Ti seena Rasaruuso vaa vuru vaivaivee. Fai na viee inna yuruunaravaivee, ¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna tunoo: Udaanga-o, ivo ari kati vuru vainno fai ariinoo diitoo hara kioo varinaravaivee, ¹³ kiaa kiada Yisuuva Rasaruuso vaa putuu kuaivaa iya kiaa mmuuvaa hama tuqinana rikieeraida iya yaata utida tunoo: Ari kati ivo vuru vaivaarainno aavo itaa kua tinoo. ¹⁴ Iya itaama yaata utida tuduu rikioo Yisuuva kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa vaa Rasaruuso putivai. ¹⁵ Itaama vaikiai na ngiiyara yaata utuee hama na inna tasipama variauvaara ni yoketainoo. Ngia niiyara kutaavaivee kiateeraivaara na hama inna tasipama variauvaara ni yoketainoo. Nnikiai ta innasi kuaaravaivee, ¹⁶ tuduu Tumaasaa ari seenaiyaano innara tuu nnutu vuaivo Gaabivaano ari seena

ngiaammuauya tunoo: Nnikiai teetama vida ti vitairaivaa tasipama putuaaraivaara kuaaravee, tiravai.

Putuaiya diiteeraivaaraata tupatupaa variraivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁷ Yisuuva yoosinnaivaki ngioo varioo rikiooduu vaa Rasaruuso putuoo mmata nnauvaki taarama taarama suai vauvaara iya inna kiaa mmuduu rikieeravai. ¹⁸ Ii yoosinna ivaa nnutuuvo Betaniaa ivo Yerusareema vainima kiisama oro ngieerama vaira yoosinnavai. ¹⁹ Kiisama ngieerama vauvaara kaayau Yutayaa gioonna kiaapuuya Mataaya Mariaayasi viravai. Innidana ausaivaitana mmuaararoovo taikaiveera ivaitanaasi viravai.

²⁰ Mataava Yisuuva nninara kuaivaa rikioo inna sunaanara vuduu Mariaava nnauvaki hara kioo variravai. ²¹ Varuduu Mataava oro Yisuunna tunoo: Udaanga-o, e aavaki variannatiri. Hama ni vaavova putitirivee. ²² Mo vaa na taunoo. Fai makee eenoo Anutuuqaa yaparaino fai ivoono a yaparakiannaivaa i mminaravaivee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai i vayaava kava diitaanaravaivee, ²⁴ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai suai nnaagiai gioonna kiapu putuaiya kava diitaara suaivaki ivootama iya tasipama kava diitaanaravaivee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono putuoo kava diitaanaravaiva na nakaaravovee. Gioonna kiaapu voovoono tupatupaa variraivaa varaanaravaiva na nakaaravovee. Fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo putino vaidi kaanaivo tupatupaa varinaravai. ²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono hama putirainno hara kioo varioo niyara kutaavaivee tiivo fai tupatupaa varinaravai. A ivaara kua kutaavaiveenna kiannanee? Vara a ivaara unnakuavaiveenna kiannanee? ²⁷ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, nnaaru Anutuuqo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo mmatayaa kuanee tuuvo aanna ivoonna a iikiannano. Na ivaaraina kutaavaivee kiaunoo, tiravai.

Yisuuva rateeravai

²⁸ Mataava kiaa kioo kava vara ranoo numa ari nnunna Mariaannaata vitoo oro mmaraa tonai voovau dioo vainno tunoo: Vitairaiivo vaa aavaki nniivo aiyara tinoo, ²⁹ tuduu rikioo akiairauduu innasi viravai. ³⁰ Vuduu Yisuuva hama vaama kioo yoosinnaivaki nnirama kioo homo Mataava innaata kua tuuvaki dioo vairavai. ³¹ Dioo vauduu Yutayaa gioonna kiaapuuya Mariaanna nnauvaki inna ausa mmuaararaiivo taikaiveera inna tasipama varuuya tooduu ivo makee tuduu diitoo mmaanai vuduu teeda iyaatama diitada inna nnaagiaivau viravai. Mariaava diitoo vuuvaara iya yaata utida tunoo: Rasaruusaa mmata nnauvau rataanarainno ivo kuainoo, kiaa kiada iyaatama inna nnaagiaivau viravai.

³² Yisuuva duuvaki Mariaava oro too vioo varoo inna yuku oyaivaki vairavai. Vainno tunoo: Udaanga-o, boo, mo a aavaki varunnatiri. Ni vaavova hama putitirivee, ³³ tuduu rikioo Yisuuva Mariaava ratoo varuuvaa too Yutayaa gioonna kiapu inna tasipama nnuuyaatama ratada varuuvaa tooduu inna ausa vuatinnivo hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. ³⁴ Vauduu ivo iya yaparainno tunoo: Mo ngia deevaki inna haukieeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Udaanga-o, a numa taanee, ³⁵ tuduu Yisuuva rateeravai. ³⁶ Ratooduu teeda gioonna kiaapu Yutayaiya tunoo: Ai, inna taatee. Ivo pinaama Rasaruusaara mmuduuya ruoo innara ratainoo, ³⁷ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Iva inna aikiooma vaidi avu maisaivaa

tuqinnooduu rikioo ivo avuuvaa teeravai. Iva aavau hara kioo varutiri. Rasaruuso hama pututirivee, tiravai.

Yisuuva Rasaruusaa tuduu kava diiteeravai

³⁸ Tuduu Yisuunna ausa vuatinniivo kava hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. Vauduu rikioo ivo vioo vioo oro mmata nnauvaki tooduu vaa iya Rasaruusaa oonauvaki hau kiada sikau sipuuvaadiri rau kieeravai. ³⁹ Rau kioodoo too tunoo: Sikau sipuuvaa hatuaa kiaatee, tuduu rikioo vaidi putuuvaa nnunna Mataavaano Yisuunna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, vaa maisa suudaivo kuaivaivee. Vaa ivo putii suaivo taarama taarama suai heena taika kiaivaivee, ⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Vaa na i kiaa i mmiauvaivee. A niyara kutaavaivee tiee fai Anutuugaa mmoori ari vookaravaa a taanaravaivee, ⁴¹ tuduu iya sikau sipuuvaa hatuaa kioodoo Yisuuva ngiau aapu reeri too vainno tunoo: Ni Napoo-o, a ni kuaivaa rikiannaivaara na aiyara yoketaavaivee kiaunoo. ⁴² Vaa na rikiaunoo. A mmuakiaa suai ni kuaivaa rikiaannavai. Aa na tinara kua aavaa hama niniyara tinaravai. Gioonna kiaapu aavaki diaiya a ni titoovaara kutaavaivee kiateraivaara na tinaravaivee, ⁴³ kiaa kioo kuaivaa pinaama aayanna roo tunoo: Rasaruuso tummuane, ⁴⁴ tuduu rikioo vaa putuuvo diitoo ivakidiri tiiravai. Inna yuku yaakuuvaa buruqa yeenaivaadiri purupuruuma kioovaata tinniivau buruqa rummua apu kioovaatama diitoo tiiravai. Tuuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Innayaadiri yeenayaanaiyauvaa rukuusaa kioo kuaivee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2)

⁴⁵ Tuduu rikiada gioonna kiaapu Yutayaa vooya vaa Mariaanna tasipama nnuuya Yisuuva uu mmooriivaa teeda innara kutaavaivee tiravai. ⁴⁶ Tuduu vooya vaidi Farisaiyasi vida Yisuuva uu mmooriivaara iya kiaa mmiravai. ⁴⁷ Kiaa mmuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama nuunaida vaidi kua yeena rairaiyasi vida nuunaida varida kuakuaakuaiyauvaa tida tunoo: Mo ta dataama iikiaranee? Aqaa vaidi aavo kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iivaivee. ⁴⁸ Fai ta teeda pikikio aa mmoori aavaa mmannamanna yaagueeqama kioo iinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaaravai. Fai ta itaikiai rikiada ti kieeta nnoonna yoosinna Rooma variaya ngiari ngiaammuu rapiraiya titakiai nnida fai ti nuunaira nnau pinaivaa havarata raubiriima kiada tiita ruputu taika kioo fai hama ti nnutuatainaravaivee, ⁴⁹ tuduu rikioo iyakidiri ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivaa nnutuovo Kayapaava tunoo: Ngia kumimakayavee. ⁵⁰ Hama ngia arinaima rikiaano. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuyaata putu taika kiarainnoo. Mmuuaa vaidivai mmuakiaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraiivo inna yoke-taavaivee, ⁵¹ kiaa kioo tuuvo hama arinaidiri tiravai. Anutuqoono kiaa mmu kuaivaa tiravai. Ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaavai variravoonora tuoo Yutayaa gioonna kiaapuuyara Yisuuva putinaraiivaara ivo mmuaanaa itaa kua tiravai. ⁵² Yisuuva hama Yutayaa gioonna kiaapuuyara nnaasu fai putinaravai. Mmuakiaa mmatavau variaa Anutuugaa nnaakara tuanaa variaya rupi nuunainaraiivaara putinaravai. Kayapaava ivaara kiaa kioo hama oyavava arinaima rikieeravai. ⁵³ Ii suai ivakidiri Yutayaa kieetaiya Yisuunna ruputikio

putuaiveeraivaara kua yeena rairavai. ⁵⁴Kua yeena rauduu rikioo hama Yisuuva Yutayaa mmataivau kooyaa nuairavai. Ivo ivaki pikioo oro koo mmuyai gaanga yosinna voovai vainima vau yosinnaivaa nnutuuvo Eparaima ivaki ivo ari ngiaam-muauya tasipama variravai.

⁵⁵Varuduu Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu gionna kiaapuuya vo yosinna vo yosinnadiri Yerusareema vida iya Anutuuqaara mmamma finira aataruuvaara iida nnaagiai buusaivaa nnaaraivaara viravai. ⁵⁶Iya oro varida Yisunnara buama rada nuaida oro nuunaira nnau pinaivaki nuunaida dida vaida ngiari yapara ngiari yaparaida voovono voovai tunoo: A dataa-mainna yaata utuannanee? Vo fai ivo buusaivaa nnaanaraivaara nninaranee? Vo hama nninaranee? tiravai. ⁵⁷Iya itaa kua tuu suaivaki vaa Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiyaata Farisaiyaatama terama kioo kuaivaa yaagueeqama tida tunoo: Gionna kiaapu voovono ivo variivaki taivoono ti kiasa ti mmiaivee, tiravai. Iya Yisunna utuaraivaara itaa kua tiravai.

Gionnaivo Yisunnayaa heenna suuya

suuda yoketaa vuvvaa apiravai

(Matai 26:6-13; Marakaa 14:3-9)

12 Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu yaaku sai suaivai kara-saidiri mmuaa suaivo homo vauduu too Yisuuva diitoo yosinna Betaniaa viravai. Vaidi Rasaruuso vaa putuduu Yisuuva inna tuduu diitooovono ivaki variravai. ²Ivaki varuduu ari seenaiya Yisunnani yeennaiyauvaa huda terama kioodoo Mataava yeennaiyauvaa iya mmuduu nneeda varuduu Rasaruuso Yisunna tasi-pama yeenna nnoo variravai. ³Iya yeenna nneeda varuduu Mariaava heenna su-uya suuda yoketaa vuu toori kiisaivaa sikau pinaivaadiri yookaama kioovaa varoo numa Yisunna yukuuvaitanau tusaa kioo ari kieeta yausiivaadiri rugeeravai. Ruga kioodoo suuyaivaa suuda yoketaivo nnauvaki suvuairavai. ⁴⁻⁵Suvuau kioodoo Yisunna ngiaammuau voovai nnutuuvo Yutaaso Isariooto ivo Yisunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainara ngiaammuauvoono tunoo: Ta aaniira hama aa heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa vaidiia mmida irisai sikau pinaiyauvaa (300) varada gionna kiaapu mmanna haipuuuya mmiaunnanee? ⁶Iva hama mmanna haipuuvara boo tioo itaa kua tiravai. Iva ari mmuara vareeraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai. Iva iya sikau utuaivaa varoo nuainno varioo ariyara ivakidiri vareeravai. ⁷⁻⁸Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Sa Mariaanna itaa kua kianee. Pikino iikiaivee. Mmanna haipu gionna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama varikiai ngia iyara tuqinnaaravai. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa ni mmammayaa tusaa apuoo varioo na putinai ni hakuaaraivaara mmuaanaa teerainno varinoo, tiravai.

Rasaruusaa mmaaraa kua tiravai

⁹Yisuuva Betaniaa nnuuvaara kaayau gionna kiaapu Yutayaiya rikiada ivakira nniravai. Hama Yisunna nnaasu taara nniravai. Yisuuva tuduu rikioo Rasaru-uso putuuvakidiri diitooaaraatama taara nniravai. ¹⁰Ivaara Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya vaa Yisunnara kua kiasa terama kaiiya Rasaruusaatama rupertikioo putuaiveera kua tida yeena rairavai. ¹¹Yisuuva tuduu Rasaruuso di-

itoovaara kaayau gionna kiaapu Yutayaiya ngiari kieetaiya pikiada Yisuunnara kua kutaa vaidivaivee tiravai. Tuuvaara kati Anutuuqaara puara hudeera vaidi kieetaiya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

**Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40)**

¹² Vauya patauduu kaayau gionna kiaapuuya Varaigiataa buusaivaa nnaara Yerusareema vaa nnuuya Yisuuva ivaki nninara kuaivaa rikieeravai. ¹³ Rikiada innara sirigaida muusa apu roosuuyauvaa rakau utida inna sunaara saidi vida varida aayanna kiaa rada tunoo: Anutuuqo yoketaivovee. Udaanga Anutuuqo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Isarairaaya kieetaivaara Anutuuqo innara yoketaakiaivee. ¹⁴ Iya itaa kua tida varuduu Yisuuva puara togii karaasaivaara buaama kioo tooduu inna too vauduu too inna mmookaivau karoo varuduu inna vitoo nniravai. ¹⁵ Nnaaru Anutuuqaa yanaivaki forofetaivo ivaara reeravai. Ivo ivaara kua fafaara roovo tunoo:

Yoosinna Sionaa gionna kiaapuuya
sa aatuukiatee. Taatee.

Ngii kieetaivo puara togii karaasaivaa
mmookaivau varikio vitoo nninoo.

Fafaaraivo vauvaugiataa ii suai ivaki kaanaivo vairavai. ¹⁶ Iqii suai ivaki Yisuunna ngiaammuauya hama arinaima kua oyaivaa rikieeravai. Yapooma Yisuuva putuoo kava diitoo ari Koonnasi vira suaivaki iya arinaima rikieeravai. Ii kua ivo innara fafaara roo kua ivaaraatama gionna kiaapuuya innara itaama uuvaaraatama arinaima rikieeravai.

¹⁷ Yisuuva Rasaruusaa tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki gionna kiaapu ivaa tooya ivaara ngiari seenaiya kiaa mmiaa rada nuairavai. ¹⁸ Kiaa mmiaa rada nuauduu rikiada Yisuuva ari vookarau mmooriivaa itaama uuvaa rikioovaara kaayau gionna kiaapuuya nuunaida ivo ngioo varuu suaivaki inna sunaara viravai. ¹⁹ Iya inna saidi vuduu teeda vaidi Farisaiya ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo taatee. Hama ta yopeema vo mmoorivai inna iikiaravee. Vaa mmuakiaa gionna kiaapuuya inna nnaagiai kuaavaivee, tiravai.

Ereengaa vaidi vooyaano Yisuunnasi nniravai

²⁰ Gionna kiaapuuya Yerusareema buusa nnaara vida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmiaaraivaara vuduu Ereengaa kua tira vaidi vooyaataama iya tasipama viravai. ²¹ Vida tooduu Karirayaa diaa vaidiivo kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Betesaitaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Piriipoota Yerusareema varuduu Ereengaiya innasi vida tunoo: Ti vaidi-o, ta Yisuunna taara ngiaunnanoo, ²² tuduu rikioo Piriipo oro Adiriaasaa iya kuaivaa kiaa mmi kioo innaata sunoo oro Yisuunna kiaa mmiravai. ²³ Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Suaivo vaa nninoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. ²⁴ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Yeenna vuuitaivaa uruuvo ari mmuaavai vainno hama iiraatainaravai. Fai mmataki vainno rusitioo raubiriinno uruoo iiraiyauvo kaayauyauvai vainaravai. ²⁵ Fai gionna kiaapu voovoona ari mmatayaa varinaraivaara mmuduuya ruoo ruoo fai inna variraivo raubiriinno taikaanaravai. Fai mmatayaa varira suaivaki gionna kiaapu voovoona hama ari mmatayaa vari-

raivaara mmuduuya rirainno fai inna variraivo hama raubirirainno fai tupatupaa vainaravai. ²⁶Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaa varaanaree tioo ni nnaagiai ngiaivee. Na varinaraivaki ivoota ni tasipama varinaraivaara ni nnaagiai ngiaivee. Fai ivo ni mmooriivaa varano ni Napoova irisai inna nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Yisuuva ari putinaraivaara tiravai

²⁷Aanna na rikiauuko ni yaata vuatinniivo hanigioo ari vo yaata vuatinnivai vainoo. Na ivaara dataa kua tinarannee? Fai na tinara: Ni Napoo-o, aa suai aavaki a mmuaararavaa ni minaraivaa eenoo ooqoo kianee, tinarannee? Fai na hama itaa kua tinaravai. Aqaa suai aavaki na mmuaararavaa varaanaraivaara tiiravaivee. ²⁸Ni Napoo-o, a mmuaararavaa ni mino i nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri kuaivo tioo tunoo: Vaa na iikiauuko ni nnutuuvo ngiau aapu vainoo. Fai na kava iino ni nnutuuvo fai kava ngiau aapu vainaravaivee, tiravai.

²⁹Gioonna kiaapuuya iya tasipama duuya ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuu kua iva rikiada vooyaano tunoo: Ngiaarunno akua tinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aangeraa voovoono innaata kua tinoo, tiravai. ³⁰Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Neenoo kuaivaa rikiee Anutuuqaara kutaavaivee tinaravaara hama kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. Ngiengieenoo kuaivaa rikiada Anutuuqaara kutaavaivee kiateraivaara kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. ³¹Aanna makee Anutuuqo gioonna kiaapu mmatayaa variayaki kua pinaivaa iyaki yapaanaravai. Fai na gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivaa yaataraanaravai. ³²Iya ngiauvau ni haara kikio rikioo na iina rikinai teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo niisi ngiatangiataivaara varida yaata utuaaravaivee, tiravai. ³³Iya dataama inna iikio iva putinaraivo kooyaa vainaraivaara ivo itaa kua tiravai. ³⁴Ivo itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya inna sai tunoo: Vaa ta rikiaunnaanoo. Ti mmaanna tuu kua voovai tinoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo fai tupatupaa varinaraivaivee, tiivai. Mo ivo itaa kua tiivaara a dataama kiee kiannanoo: Vaidiivaa Mmaapuuvaa iya ngiauvau haara kiaaravaivee, kiannannee? Mo ii Vaidiivaa Mmaapu ivo inna gioononnee? ³⁵tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Tooba mmeekiaivo homo kisa suai ngii tasipama vainoo. Ngii upisiinoora tida toobaivo mmeekia tai suaivaungiaa nuaida varida variatee. Gioonna kiaapu voovoono upisiivaki nuainno hama ari nuainara aataruuvaa taivai. ³⁶Ngia mmeekiaivau varira gioonna kiaapu tuanaaya variateera mmeekiaivo ngii tasipama vai suaviki ivaara kutaavaivee kiatee, tiravai.

Yutayaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

Yisuuva ii kua iva kua taika kioo iya pikioo iya inna teevoora hataumanni-giataa varia roo nuairavai. ³⁷Vaa tauraa ivo iya avuuyauvunu kaayau Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uudu iya iyauvaa teedaata hama innara kutaavaivee tiravai. ³⁸Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveera iya itaama iiravai. Yisayaava tuu kuaivo tunoo:

Udaanga-o, hama gioonna kiaapu voovoono
ta kiaunna kua mmayaayaivaara
kua kutaavaivee tiivaivee.
Udaangaivo ari vookara ari vookarai

mmooriyauvaa iikio

hama voovoono arinaima too rikiavaivee.

³⁹ Yisayaava itaa kua tuuvaara Yisuuva uuvaa iya teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava vo kua voovai tuuvaaraatama iya Yisuuva uuvaa teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava Anutuuqo tuu kua voovai fafaara roo tunoo:

⁴⁰ Iya ngiari avuuyauvaa teeda

iya yaata tinniiyauvaa rikiada

ausaiyauvaa hanigiakiai na iya tuqinnevoora kiaa

na iya avuuyauvaa iikiauko upisiikiai

na iya yaata tinniiyauvaa iikiauko

yaagueueqaivaivee.

⁴¹ Yisuunna mmeekia ari vookaraivaa Yisayaava too innara kua tuuvaara ii kua ivaa fafaara roo tiravai.

⁴² Yisayaava tuu kuaivo itaama vauduaata Yutayaa vaidi kieeta kaayauya Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya kutaavaivee kiaa kiadaata vaidi Farisaiyara aatuuda hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya nuunaira nnauyauvaki vikiai vaidi Farisaiya iya ooqoo tivoora kiaa hama kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. ⁴³ Vaidiyya iyara vaidi yoketaayavee kiaaraivaara iya ausaiyauvo pinaama yoketairavai. Anutuuqo iyara vaidi yoketaayavee tinaraiivaara iya ausaiyauvo kisama yoketairavai. Ivaara hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Yisuuva tuu kuaivoono iyaki kua pinaivaa yapaanaravai

⁴⁴ Yapooma Yisuuva gioonna kiaapuuyaki puaisakama kuaivaa tioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo hama niyara nnaasu itaa kua tiivai. Ni titoovaaraatama itaa kua tiivai. ⁴⁵ Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni titoovaatama tainoo. ⁴⁶ Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na mmatayaa tiee gioonna kiaapuuya mmeekiavai tiiravai. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono upisiivaki varinoora kiaa na mmeekiavai tiiravai. ⁴⁷ Hama na kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapaanaraivaara na tiiravai. Iya vitee aataru yoke-taivau yapaanaraivaara na tiiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmayaayaivaa rikioo mmanna yaata nnaasu rikioo hama iinai tee hama na kua pinaana inna yapaanaravai. ⁴⁸ Fai ivo hama ni mmayaayaivaa rikieerainno niyara ooqoo tino rikioo kua pinaana inna yapaanaraivo vainoo. Na kiau kuaivo kooyaa vaivaa hama ivo rikieerainno pikino fai yapooma suai nnaagiai ivoono fai kua pinaana inna yapaanaravai. ⁴⁹ Hama nenenaidiri kuaivaa yaata utuee ngii giaa ngii miauvaivee. Ni Napoova ni titoovoono ariinoo kuaivaa ni giaa ni mioo itaqitaama iya kiaa mmi-anee tiivaugiataama na ngii giaa ngii miauvaivee. Ivaara fai yapooma suai nnaagiai na kiau kuaivaa hama rikiavaa ni kuaivoono kua pinaana inna yapaanaravai. ⁵⁰ Vaa na rikiavai. Ni Napoova tii kuaivaa fai gioonna kiaapu voovoono rikioo iinnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. Ivaaraina ivo ni giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii miaunoo, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya yukuuyauvaa finiravai

13 Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu mmuaa suaivai homo vauduu Yisuuva mmatayaa pikioo ari Koonnasi kuanara suaivo vaa vainima

nmuuvaa vaa ivo rikieeravai. Ivo ari gionna kiaapu mmatayaa varuuyara mman-nammanna mmuduuya ruuvo ari suaivo taikaanaraivakiaatama mmannammanna iyara mmuduuya riravai.

²Hannauduu too Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yeenna nneeda variravai. Iyakidiri ngiaammuuu voovai Simoonaa mmaapuuva nnutuuvo Yutaaso Isari-ooto ivo Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainara kuaivaa vaa Sataango inna yaataivaki yapeeravai. ³Yisuunna ari Koova mmuakiaa mminnaivaara dia-neera yaagueeqaivaa inna mmuuvaa vaa ivo rikieeravai. Iva Anutuuqaasidiri tu-uvo kava innasi kuanaraivaaraatama vaa ivo rikieeravai. ⁴Ivo itaama rikioo yeenna nnoovaata pikioo diitoo ari yaapa veraayaa diaivaa rabara kioo tauraivaa vara ari tammaivaki rairavai. ⁵Rau kioo nnooriivaa vara kioo pereeta voovaki tusaa kioo ari ngiaammuauya yukuuyauvunu finia roo nuainno varioo tauraivaa ari tam-maivaki rauvaadiri iya yukuuyauvunudiri ruga kioo ⁶Simoono Petoroosaasi ngioo inna yukuuvaitanau fininara uudu Petorooso inna tunoo: Udaanga-o, a ni yukuu-vaitanau fininaranee? ⁷tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aanna na iikiauva hama a rikiee taannano. Fai yapooma a arinaima rikiee taanaravaivee, ⁸tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Hameetavee. A vaidi nnoonnakuavee. A mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima ni yukuuvaitanau fininarainnoo. Aannaata nnaa-giai suaiyauvakiaatama sa ni yukuuvaitanaudiri finianee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na hama i yukuuvaitanau fininai hama a ni ngiaammuaukua vari-naravaivee, ⁹tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, sa ni yukuuvaitanau nnaasu finianee. Ni yaakuuvaitanaata ni kieetaivaatama finianee, ¹⁰tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gionna kiaapu voovoono ari mmamma ey-ommaavai fini kiaivoono ari mmammaivo yoketaivaara hama kava eyommaavai fin-inaravai. Ari kainaama rii yukuuvaitanaudiri nnaasu fininaravai. Ngia mmuakiaaya hama kainaamaataikiai yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoke-taavai varinoo, tiravai. ¹¹(Vaidi voovoono Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaa vaa Yisuuva arinaima too rikieeravai. Ivaara ivo tunoo: Ngia mmuaki-aaya yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tira-vai.) ¹²Ivo iya yukuuyauvunudiri fini taika kioo ari yaapa veraayaa diaivaa kava vara uyu kioo ari yeenna nnoo varuu mmaataivau variravai. Varioo iya yaparainno tunoo: Aa mmoori na ngii iikiau aavaa oyaivaa vaa ngia teeda rikiaannee? ¹³Ngia ni-iyara Vitaira-o, Udaanga-o, kiaanoo. Na kutaa itaama variauvaara ngia safuumaida itaa kua kiaanoo. ¹⁴Na ngii udaangavai variee ngii vitairavai variauvoono mmoori vareera ngiaammuauvaa mmoorivai na varee ngii yukuuyauvunu finiaunoo. Ivaara ngieetama mmoori vareera ngiaammuauvaa roosiima ngiingii yuku ngiingii yuku-uyauvunu finiatee. ¹⁵Na ngiiyara iikiauva ngieetama iikiateera na mmoori va-reera ngiaammuauvaa mmooriivaa mmataama kiee iikiauunoo. ¹⁶Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo ari haitatuura nakaaraivaa yaataravai. Kua varoo nuairaivoono hama ari titeeraivaa yaataravai. ¹⁷Ngia ii kua ivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada fai iikiokio ngii au-saiyauvo yoketainaravai.

¹⁸Hama na ngii mmuakiaayara itaa kua kiaunoo. Na mmataama kiauya vaa na taunoo. Anutuuqaa kua fafaara voovai vaivaa kaanaivo aanna makee vainaravai. Kua fafaaraivo tinoo: Vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaivoono mmooka hani-gia ni mivaivee, tiivai. ¹⁹Vaidiivo ngiikidiri aataru maisaivaa ni minaraivaara na

aanna makee mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Yapooma ivo aataru maisaivaa ni minai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuoqo mmataama kiai vaidiivo neenovee kiauvaara fai ngia niyara kutaavaivee kiaaravai. ²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono na innasi titauko kuai gioonna kiaapuvaara yoketaivoono niyaraatama yoketainoo. Niyara yoketaivoono ni titoovaaraatama yoketainoo, tiravai.

**Yutaaso inna kooyaa vitainaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 26:20-25; Marakaa 14:17-21; Rukaaso 22:21-23)**

²¹ Yisuuva itaa kua kua taika kioo rikiooduu inna ausaivo pinaama mmuaarooduu rikioo ivo kooyaa tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngii-ikidiri mmuaavoono ni nnammutuuiya kooyaa ni vitainaravaivee, ²² tuduu rikiada ari ngiaammuauya ngiari avuki ngiari avukiida tunoo: Ivo giarainno itaa kua tiinnee, kua kaayauma kumimakairavai. ²³ Kumimakauduu Yisuuva na inna ngiaammuaui ivo niyara mmuduuya ruuvo na inna vainima hara kiee variaaduu ²⁴ Simoono Petrooso niyara yaaku mmayaayau ruo ni tunoo: Deevaarinno tiinnee? Inna yaparaniee, ²⁵ tuduu rikiee na Yisunna rainnaa utuee inna yaparainna kiaanoo: Udaanga-o, a giarainna itaa kua kiannanee? ²⁶ kiaaduu rikioo Yisuuva ni kuaivaa sai tunoo: Na bereetaivaa nnoori suukaivakidiri rabuuma kiee inna mminaraivo inna ivovee, kua kioo bereetaivaa rakau utuoo nnoori suukaivakidiri rabuuma kioo Simoonaa mmaapuuvaa Yutaaso Isariootaa mmiravai. ²⁷ Mmuduu varoo saivaata Sataango inna aakiaivaki viravai. Vuduu Yisuuva Yutaasaa tunoo: A iinaravaa aki-airaama iikiane. ²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada ivaki varida yeenna nnooya hama ivo tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. ²⁹ Hama arinaima rikiada vooyaano yaata utida tunoo: Yutaaso sikau utuaivaa haitatuvaara Yisuuva inna tinoo: Ta turau buusa nnaara yeennaiyuvaa sikaunnaadiri yookaama kiee varaanee, tiinnee? Vara sikauyuvaa varee mmanna haipuuu mmianeerainno tiinnee? tiravai. ³⁰ Iya itaama yaata utida varuduu Yutaaso bereetaivaa varoo makee tuduu mmaanai viravai. Ivo heenaanasi viravai.

Yisuuva karaasa mmaanna kua voovai tiravai

³¹ Yutaaso mmaanai vioo kiooduu Yisuuva tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. Na iinaravaara Anutuuoqaa nnutuuvootama ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. ³² Na iinaravaara fai Anutuuoqaa nnutuuvo ngiau aapu vino fai ariinoo niyara iino ni nnutuuvootama ngiau aapu kuanaravai. Fai ivo itaama iinno fai akiairaama iinaravai. ³³ Ni ngiaammuauso, na ngii tasipama variaui suaivo paannama vainoo. Fai ngia niyara buaama rada nookiaravai. Ivaara Yutayaa vaidiiva kua mmiaa kuaivaa ngiita ngii giaa ngii miee kiauunoo: Na kuanaravaki fai hama ngia yopeema kuaaravaivee, kiauunoo. ³⁴ Na karaasa mmaanna kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia itaama ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee. ³⁵ Fai ngia ariiyara ariiyara mmuduuya rikiai gioonna kiaapuuya ngii teeda ngiiyara kiaara: Yisunna nnaagiai nuaira tuanaayavee, kuaaravaivee, tiravai.

**Petorooso hamavee tinaravaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai
(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34)**

³⁶Tuduu rikioo Simoono Petorooso inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a deevaki kuanarainna kiannanee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kuanaraviki aanna makee hama a yopeema ni nnaagiai kuanaravai. Yapooma fai a ni nnaagiai kuanaravaivee, ³⁷tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo aanna makee aaniira hama na i nnaagiai kuanaranee? Fai na aiyara putinaravaivee, ³⁸tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kutaa tuanaa niyara putinaravaara ee-oo kiannanee? Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari Koonnasi vira aataruuvaa nakaaraivovee

14 Yisuuva kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Sa ngii ausa mmuaarareera tasi-pama variatee. Anutuuqaara kutaavaivee tida niyaraatama kutaavaivee ki-atee. ²Ni Napoonna yoosinnaivo pinaavai vaikio kaayau nnauyauvo ivaki vainoo. Hama itaama vaitiri. Hama na ngii giaa ngii miautirivee. Ngia variaaraivaa neenoo viee teerama kiaanaravai. ³Fai na viee ngia variaaraivaa teerama kiee fai na kava vara ranee tiee ngii vatee nene variauvaki ngia ni tasipama variateeraivaara na ngii vitaanaravai. ⁴Na oro varinara aataruuvaa vaa ngia taavaivee, ⁵tuduu rikioo Tumaaso inna tunoo: Udaanga-o, yoosinna a kuanaraviki hama ta taunnanoo. Dataama kiada ii yoosinna ivakira vira aataruuvaa ta taaranee? ⁶tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Neenoo aataruuvaa nakaaraivovee. Neenoo kua kutaivaa nakaaraivovee. Neenoo tupatupaa variraivaa nakaaraivovee. Fai hama gioonna ki-aapu voovoono niikinaadiri ngioo fai hama ni Napoonnasi kuanaravai. ⁷Ngia arinaima ni taatiri. Ni Napoonnaatama arinaima taatirivee. Aqaa suai aavakidiri vaa ngia arinaima ni Napoonna teeda rikiada arinaima inna taanoo, ⁸tuduu rikioo Piriipo inna tunoo: Udaanga-o, ai Koonna ti vitainai fai ta teeda kiaara: Inna aikioovaivee, kiaravee, ⁹tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Piriipo, na hokoba suai ngii tasipama variaukai a hama arinaima ni taannanee? Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni Napoonnaatama taivaivee. Mo a dataama kieenna kian-nanoo: Ai Koonna ti vitaakianee, kiannanee? ¹⁰Ni Napoova niiki varikiai na in-naki variauvaara hama a kutaavaivee kiannanee? Na kiau kuaivaa hama nene-aidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Hameetavee. Ni Napoova niiki vari-ivoono ari mmooriivaa varaivai. ¹¹Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara kutaavaivee kiatee. Fai ngia hama ivaara ngii kutaavaivee kiatainai na mmoori va-rauyauvo kooyaa vaiyauvaa teedama niyara kutaavaivee kiatee. ¹²Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai na iikiau mmooriyauvaa ivootama iinaravai. Na ni Napoonnasi kuanaravaara ivo ii mmooriivoono na iikiauyauvaa yaataraanaravai. ¹³Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni Napoonna yaparaikiai fai na iinaravai. Ni Napoonnara kua yoke-taivaa kiateeraivaara neenoo ari Mmaapuuvoono na iinaravai. ¹⁴Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni yaparaikiai fai na iinaravaivee, tiravai.

Yisuuva Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titaanaraivaara tiravai

¹⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Fai ngia niyara mmuduuya ridaida mmaanna kua na kiauyauvaa fai ngia rikiada puaisakama utida iikiaaravai. ¹⁶ Fai neenoo ni Napoonna yaparaino ivoono niinikaraama Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titano tuoo ngii tasipama tupatupaa varinaravai. ¹⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variraiya hama Anutuuqaa Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa teeda rikiaano. Hama inna teeda rikiaivaara hama inna varaanoo. Vaa ngia inna teeda rikiaano. Ivo aanna ngii tasipama varioo fai yapooma ngii aakiaana varinaraivaara ngia inna teeda rikiaano.

¹⁸ Fai na hama ngii pikiee eeyaaara vinai ngia viina nnaakara roosiima variaaravai. Fai na kava vara ranee ngiisi tiinaravai. ¹⁹ Fai kiisa suaivo taikanai gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variyaiya hama kava ni taaravai. Fai ngienoo kava ni taaravai. Na tupatupaa hara kiee variauvaara ngieeta itaama tupatupaa hara kiada variaaravai. ²⁰ Ii suai ivaki na kava diitee varinara suaivaki na ni Napoonnaki variauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai. Ngia niiki variaani na ngiiki variauvaaraatama fai ngia arinaima rikiaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono na kua mmaanna kiauyauvaa rikioo iivoono niyara mmuduuya ruainoo. Ivo niyara mmuduuya ruaivaa ni Napoova innara mmuduuya rinaravai. Neetaatama fai innara mmuduuya ruee na inna tasipama varinaraivaara kooyaa inna vitainaravaivee, ²² tuduu rikioo Yutaaso Isariootaa ferengaava Yutaasoono Yisunna yaparainno tunoo: Udaanga-o, mo dataama kiee fai a aiyara kooyaa ti vitainna mmatayaa kumimakama variyaiya fai hama aiyara kooyaa vitainarannee? ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ai, mo gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruoo ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iino fai ni Napoova innara mmuduuya rinaravai. Mmuduuya rinai fai neeta ni Napoovaatama innasi tiida inna tasipama variaaravai. ²⁴ Fai gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruoo fai hama ni kuaiyauvaa rikioo puaisakama utuoo iinaravai. Aa kua aavaa ngia rikiaa aavo hama ni kuavai. Ni Napoova ni titoovaasidiri tii kuavai.

²⁵ Na homo ngii tasipama variaa suaivaki ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee. ²⁶ Fai yapooma Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Yoketaivaa ni Napoovaano na kiauvaugiataama titano tiinaraivoono fai mmuakiaa kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravai. Ngii giaa ngii mioo ngii tinai rikiada vaa na ngii giaa ngii miaukai rikiada vueennama kua kuaiyauvaa fai ngia keenaa rikiaaravai.

²⁷ Na viee ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngii mi kiee kuanaravai. Hama gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya ausa nuufa mmirayaama ngii minaravai. Na neenoo nini ausa nuufa tuanaivaa ngii mi kiee na ngii pikiee kuanaravai. Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama varida sa aatu aatuukiatee. ²⁸ Na ngii pikiee viee yapooma kava vara ranee ngiisi tiinara kuaivaa na ngii giaa ngii miauvaa vaa ngia rikiaavai. Fai ngia niyara mmuduuya rida fai na ni Napoonnasi kuanara kiau kuaivaa ngia rikiada sirigakiaaravai. Ni Napoova ni yaatarivaara ngia itaama sirigakiaaravai. ²⁹ Ii kua na ngii giaa ngii miau ivaa kaanaivo hama vainara suaivaki na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma kaanaivo vainai teeda ngia niyara kutaavaivee kiaterivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. ³⁰ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivoono nninara iinno variivaara na hama hokobama ngiita kua tinaravai. Inna yaagueeqaivo hama yopeema ni yaataravai.

³¹ Na ni Napoonnara mmuduuya ruauvaara gioonna kiaapu mmatayaa diaiya teeda rikiaateeraivaara mmuakiaa kuavai ivo ni tiivaugiataama na iikiaunoo. Diitada aavaki pikiada vikiai ta kuaravee, tiravai.

Yisuuva yeena vuainaivaudiri mmataama kioo tiravai

15 Yisuuva tunoo: Neenoo yeena vuaina tuanaivaa roosiima variaunoo. Ni Napoova mmoori nakaaraivo varinoo. ² Ni hammara hama iira vaivaa ni Napoova fai hatoka kagaari kioo hammara iira vainno aasannanaivaa hatoka kino too fai iiraivo oyaivakidiri kaayauma suvai kioo vainaravai. Kaayau iiraiyauvo vakiaiveeraivaara ni Napoova itaama iivai. ³ Na ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii muuvaaraida vaa ngia yoketaaya variaunoo. ⁴ Ngia niiki varikiai na ngiiki varinai fai ta mmuaavau variaaravai. Hammaraiivo fai hama oyaivaa tasipama vaino fai hama yopeema iiraivo vainaravai. Itaama vaineema ngia hama fai niiki varikio fai hama yopeema iiraivo vainaravai.

⁵ Neenoo yeena vuaina oyaivaa roosiima variaukai ngieenoo hammaraiivaa roosiima variaunoo. Gioonna kiaapu voovoono niiki varinai na innaki varino kaayau iiraiyauvo suvuaravai. Ivaara fai gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama varirainno arinaidiri mmooriivaa iino rikioo fai hama kaanainaravai. ⁶ Gioonna ki-aapu voovoono hama niiki varino hammara hama iira vaivaa rakau kagaari ki-aavo aasannaivaa roosiima varinoo. Yapooma hammaraiyauvaa itaineema iya iyauvaa rupi nuunama kiada ikiaivaki kagaari kikio ikiaivo taanaravai. ⁷ Fai ngia niiki varikio ni kuaivo ngiiki vainai vo kua vo kuayauvaara ngii iikiataiyauvaara Anutuuaqaa yaparaikio fai ivo ngiini iinaravai. ⁸ Yeena vuainaivaki kaayau iiraiyauvo vaineema ngia ni mmooriivaa iikio iiraiyauvo vainoonno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Fai ngia itaama iidada ni nnaagiai nuaira tuanaaya variayarainno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. ⁹ Ni Napoova niyara mmuduuya ruaineema na ngiiyara mmuaikaraama mmuduuya ruaunoo. Na mmanmannama kiese ngiiyara mmuduuya ruauvaara ni mmuduuya rira aakiaivaki variatee. ¹⁰ Na ni Napoonna kua mmaanna iyauvaa rikiee iina inna mmuduuya rira aakiaivaki mmanmannama variaunoo. Itaama vaineema fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada puaisakama utida iida na ngiiyara mmuduuya rira aakiaivaki mmanmannama variaaravai.

¹¹ Ni sirigairaiivo ngiiki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miauvaivee. ¹² Aa mmaanna kua na tinara aavo ataama vainoo. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. ¹³ Vaidi voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruoo hama ari mmammaivaara yaata utirainno pinaama iyara mmuduuya ruaivaara putivai. Ii mmuduuya rira ivo mmuakiaa mmuduuya riraiyauvaa yaataravai. ¹⁴ Fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada iidaida ni seena tuanaaya variaaravai. ¹⁵ Sikaunnaidiri yookaama kioo viteera ngiaammuaivo hama ari haitatuura vaidiivaa yaata tinniyaa vai kuaivaa rikiaivai. Ivaaraina na hama mmanmannama ngiiyara ni mmoori vareera ngiaammuauyavee tinaravai. Hamavee. Na ngiiyara kiaunoo: Ni seena tuanaayavee, ki-auvaivee. Na ni Napoova ni giaa ni muu kua mmuakiaayauvai ngii giaa ngii mi-aiyauvaara na ngiiyara ni seena tuanaayavee ki-auvaivee. ¹⁶ Hama ngieenoo ni mmataama kieeravai. Neenoo nnaasu ngii mmataama kiaaduu ngia ni mmooriivaa varakio iiraivo kaayau vakiaiveeraivaara na ngii mmataama kieeravai. Ngii

mmoori varaivaa iiraivo tupatupaa vainaraivaara na ngii mmataama kieeravai. Fai ngia itaama iida dee aataru mminnaa voovaara ni Napoonna yaparaikio fai ngii minaravai. ¹⁷ Ivaaraina aa kua aavaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunoo.

Gioonna kiaapu mmatayaiya hama Yisuunnara mmuduuya riravai

¹⁸ Fai gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama ngiiyara mmuduuya rikiai ivaudiri arinaima rikiaatee. Iya tauraa hama niyara mmuduuya ruaaneemaida hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo. ¹⁹ Fai ngia kutaa tuanaa gioonna kiaapu mmatayaa diaiya roosiima varikiai fai iya ngiiyara ti seena tuanaayavee kiaa kiada ngiiyara mmuduuya ruaravaivee. Hama ngia itaa kiayi roosiima variaano. Neenoo iyakidiri ngii mmataama kiaukai ngia hama iya roosiima variaano. Ivaaraida iya hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo. ²⁰ Na tauraa ngii giaa ngii miaaduu ngia taunnu kioo kuaivaa kava rikiaatee. Na tauraa kiaanoo: Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaavo ari haitatuura vaidiivaa yaataroo ari vookaraama varinara-vaivee, kiaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai iya mmoori maisaivaa ni mida fai ngiitaatama ngii miaaravai. Fai iya ni kuaivaa rikiada puaisakama utida iida fai ngii kuaivaatama rikiada puaisakama utida iikiaravai. ²¹ Ngia niyara kutaavaivee ki-aihaaraida iya mmoori maisa mmuakiaavai ngii miaaravai. Hama ni titoovaa teeda rikiaivaaraida mmoori maisaivaa ngii miaaravai. ²² Na hama tuma iyaata kua ki-aatiri. Hama iya niyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na tuma kooyaa iya kiaa mmiaivaara hama iya yopeema unnakua kiaara: Hama ta rikiaunnaano, kiaravaivee. ²³ Gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruoo hama ni Napoonnaraatama mmuduuya rinoo. ²⁴ Mmatayaa diaiya hama iida too mmoori ari vookaravuaa na hama iyaki nu-aina iikiaatiri. Hama iya niyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na ivaa iyaki nuaina variee iikiaaduu teeda rikiadaata iya hama niyara mmuduuya rida hama ni Napoonnaraatama mmuduuya ruaanoo. ²⁵ Anutuuqaa mmaanna tuu kua voovai kaanaivo vakiaiveeraivaara iya tiiyara itaama iikiaanoo. Kua mmaanna tuu kuaivo tunoo: Iya kumina kieemaida hama niyara mmuduuya ruaanoo, tiravai.

²⁶ Ngiiyara Kua Tiraivo fai ni Napoonnasidiri tiinaravai. Na ii Mmannasa Kua Kutta Tira ivaa fai ni Napoonnasidiri na titano too tuoo fai niyara kua tinaravai. ²⁷ Na toosa hara mmoori varaaduu ngia ni tasipama varuuya aanna homo variaivaaraida fai ngieetama niyara kua kiaravai.

16 Ngia niyara kutaavaivee tiraivaara taara yaata utivoora kiaa na ii kua iyau-vaava ngii giaa ngii miauvaivee. ² Fai vaidiia nuunaira nnauyauvakidiri ngii ooqoo tida ngii titakiai fai ngia pikiada kuaravai. Fai yapooma suai nnaagiai suaivo nninai rikiada iya ngii ruputikiai putuaaraivaara kiaara: Ta Anutuuqaa mmoori yoketaivaa iikiaunnaayavee, kiaa kiada ngii ruputuaaravai. ³ Iya hama ni Napoonna teeda rikiada hama niitaatama teeda rikiaivaara fai iya ii aataru ivaa iikiaravaivee. ⁴ Vaa na aanna makee ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma ii na kiau kua iyauvaa iya iikio rikioo kaanaivo vainara suaivaki ngia kava rikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaara Yisuuva tiravai

Tauraa na ngii tasipama variaa suaivaki na ngii tasipama variauvaara hama na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miravai. ⁵ Aa kiisa suai fai na ivo ni titoovaasi kuanaravee. Na kuanara iino rikioo hama vaidi voovono ngiikidiri diivoono ni yaparainno tinara: A deepiinna kuannanee? tinaravee.

⁶ Na ii kua iyauvaa vaa mmuaanaa ngii giaa ngii miauvaara ngii ausaiyauvo pinaama mmuaararainoo. ⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na ngiiyara yaata utuee ngia yoketaama variaaraivaara na kuanaravee. Hama fai na vino fai Ngiiyara Kua Tiraivo hama ngiisi tiinaravai. Fai na vee titano fai ivo ngiisi tiinaravai. ⁸ Fai ivoono tuoo mmatayaa variaa gioonna [SB7]kiaapuuya iinai rikiada fai ngiari mminnamminnaa maisa [SB9]iira oyaivaa arinaima teeda rikiada safuuma variraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada kua pinaa iira aataruuvaa oyaivaa arinaima teeda rikiaravai. ⁹ Iya mminnamminnaa maisa iira oyaivo ataama vainoo. Hama iya niyara kutaavaivee kiaivaara ngiari mminnamminnaa maisa iira oyaivo kooyaa vainoo. ¹⁰ Iya safuuma variraivaa oyaivo ataama vainoo. Na ni Napoonnasi vinai ngia hama kava ni taaraivaara fai iya safuuma variaaraivaa oyaivo kooyaa vainaravai. ¹¹ Kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuyara geedainni dira kieetaivaa vaa Anutuuoqo kua pinaivaki inna yapa kioo inna yaatara kioovaara iya kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹² Na niiki kaayau kua vaikiyai na ngii giaa ngii minaraivo fai na ngii giaa ngii minai makee hama ngia yopeema rikiada varaaravaivee. ¹³ Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo tuoo fai ivoono mmuakiaa kua kutaiyauvaa ngii giaa ngii mioo ngii vita vitainaravai. Fai ivo kua voovai hama arinaidiri yaata utuoo tinaravai. Kua ivo rikiaivaa nnaasu tinaravai. Tuoo fai ivo mminnaa vooyauvai nnaagiai nninaraiyauvaara ngii giaa ngii minaravaivee. ¹⁴ Fai ivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu varoo ngii giaa ngii minaraivaara fai ni nnutuuvo ngiau aapu kuanaravaivee. ¹⁵ Mmuakiaa ni Napoonna mminnaiyauvo inna niiniyauvaivee. Ivaara na kiaunoo: Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravaivee, kiaunoo, tiravai.

Ausa mmuaarareeraivaaraata ausa

sirigairavaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Kiisa suai fai hama ngia kava ni taaravaivee, kiasa kioo tunoo: Fai kava nnaagiai kiisa suai ngia ni taaravaivee, ¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuu vooyaano ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanii kua oyaivainno ivo tiita itaa kua tiinnee? Ivo tinoo: Kiisa suai fai ngia hama ni taaravai. Fai ngia kava kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiasa kioo vo kuvai tinoo: Na ni Napoonnasi kuanaraivaara itaa kua kiaunoo, tinoo. ¹⁸ Ivo kiisa suaivee tiivo inna datai kuavainnee? Hama ivo itaa kua tii kua oyaivaa ta rikiaunnao, ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya inna yaparakiaree kiasa uu kuaivaa vaa ivo too rikieeravai. Rikioo iya tunoo: Vo ngia aa na kiau kua aavaa oyaivaaraida ngiingii yapara ngiingii yapara kiaannee? Na ataa kua kiaunoo: Kiisa suai fai ngia hama ni teeraida kava fai kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaunoo. ²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia pinaama ratada boo tira tasipama variaaravai. Ratada varikiyai fai gioonna kiaapu

kumimakama mmatayaa variaiya pinaama sirigakiaaravee. Ngia ausa mmuaararai tasipama variaivo fai hanigioo yoketainaravaivee. ²¹ Gioonnaivo taikio nnaakara mmateera suaivo nnikio too ari mmammaivo nniitaraanaraivaara ausa mmuaararai tasipama mmataivai. Nnaakaraivaa mmata kioo hama kava nnaagiai mmamma nniitaraivaara pinaama yaata utivai. Nnaakaraivo kooyaa hara kioo variivaara sirigainno hama ari mmamma nniitareeraivaara yaata utivai. ²² Itaama vaineema aanna makee ngiita ngii ausaiyauvo mmuaararainoo. Fai na kava ngii taanara suaivaki ngii ausaiyauvo sirigainaravai. Itaino fai hama yopeema vaidi voovoono mmoori maisaivaa ngii iino ngii ausa sirigairaiivo taikaanaravaivee.

²³ Fai ii suai ivo nninai ngia hama aataru mmoori mminnaa voovaara ni yaparaki-aaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai iqii suai ivaki ngia ni nnutuu-vaa tida aataru mmoori voovaara ni Napoonnaata kua tida yaparai kioo rikioo fai ivo ngia inna yaparakiavaa ngii minaravai. ²⁴ Tauraa varuu suaivaki varia rada nnidada aanna makee variaa suaivakiaatama ngia hama ni nnutuuvaa tida ni Napoonna ya-parakiaavai. Yaparakiatee. Fai yaparai kioo ngii sirigairaiivo ngiiki vaivo pinaavai vakiaiveera fai ni Napoova ngii minaravaivee.

Yisuuva mmatayaa diaa mmoori aataruuyauvaa yaatareeravai

²⁵ Na aanna ii kua iyauvaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Fai suai nnaagiai suaivo nninai hama na kava mmataira kua ngii giaa ngii minaravaivee. Fai na ni Napoonnara kua kooyaa ngii giaa ngii minaravaivee. ²⁶ Fai iqii suai ivaki ngia niyara yaata utida inna yaparaki-aaravai. Hama na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai neenoo innaata ngiyyara yaaku varee kua tinaravee. Hama na itaama ngii giaa ngii miaunoo. ²⁷ Anutuuqo ariinoo ngiyyara mmudu-uya ruaivaara na hama innaata ngiyyara kua tinaravee. Ngia niyara mmuduuya rida na Anutuuqaasidiri tummuauvaara ngia kutaavaivee kiaivaara Anutuuqo ari-inoo ngiyyara mmuduuya ruaivai. ²⁸ Na ni Napoonnasidiri aapi mmatayaa tum-muauvai. Fai na mmata aavau pikiee kava ni Napoonnasi kuanaravaivee, ²⁹ tuduu rikida ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Aanna vaa a kuaivaa kooyaa kiannani ta rikiaunnao. Hama a mminnaa voovaudiri mmataama kiee kiannano. ³⁰ Vaa ta rikiaunnao. A mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa mminnaiyau-vaatama tee rikiaunnao. Fai gioonna kiaapu voovoono hama vo kua vooyau-vaara aita kua tiao i yaparainaravai. Vaa a mmoori aataru mmuakiaayauvai tee rikiaannaivaara ta kiaunnao: A Anutuuqaasidiri tummuannakuavee, kiaunnao. ³¹ Yisuunna ngiaammuauya itaa kua tuduu rikioo iva iya sai tunoo: Mo aanna ma-kee ngia niyara kutaavaivee kianne? ³² Fai kiisa suai ii suai ivo nninai teeda ngia mmuakiaaya aatuuda raubiriida mmuaavai mmuaavai ngiingii nnauyauvaki vida ni pikikiai nenevana varinaravee. Mo hama kutaa nenevana variaunoo. Ni Napoova ni tasipama varinoo. Ai, ii suai ivo aavaa nninoo. ³³ Ni mmannasaiivoota ngii mman-nasaiya tasipama mmuaavau variivaara ngii ausaiyauvo nuufama vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmatayaa varikiai fai gioonna kiaapu-uya mmoori maisa mmamma nniitareera mmooriyauvaa ngii miaaravee. Sa ivaara yaata utiraida niyara yaata utida yaagueeqama variatee. Vaa na mmatayaa diaiya mmoori maisaiyauvaa yaataraunoo, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyara yaaku vareeravai

17 Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo avuuvaa ngiau reeri too tunoo: Ni Napoo-o, ii suai ivo vaa nninoo. Na i Mmaapuuvooonoo i oyai ari vookaraivaa iya vitaakiaiveeraivaara eenoo ni oyai ari vookaraivaa iya vitaakianee. ²Eenoo gioonna kiaapu ni miannaiya na tupatupaa variraivaa iya mmiaiveeraivaara a mmuakiaa gioonna kiaapuuyara dira aataruuvaa vaa ni miannavai. ³Tupatupaa varira aataruuvoo atama vainoo. E Anutuuoqo mmuaa tuanaavai kutaa variannaivaa gioonna kiaapuuya arinaima i teeda rikiada na Yisuu Kirisiinna a ni mmataama kiese ni titaannaivaata iya arinaima ni teeda rikiada fai tupatupaa variraivaa varaaravai. ⁴Na mmatayaa variuu suaivaki a mmuakiaa mmoori ni miannaiyauvaa vaa na iima taika kiauivai. Na iina variuu suaivaki i oyai ari vookaraivaa vaa na iya vitaakiauivai. ⁵Boo, ni Napoo-o, tauraa a hama ngiau mmata uunna suaivaki na i tasipama variee ari vookaraama variravai. Aa paanna suai na kava i tasipama varinara suaivaki ii tauraa ari vookaraama varira ivaa a ni munnaivaa kava ni mianee.

⁶Vaidi mmatayaa diaiyakidiri a ni miannaiya vaa na aiyara kooyaa iya kiaa kookieema kiauivai. A mmataama kiese haitatuukianna vaidiiaa ni miannani iya i kuaivaa rikiada puaisakama utida iikiaavai. ⁷⁻⁸Mmuakiaa kuaiyauvaa a ni giaa ni miannaiyauvaa na iya kiaa mmiaukai iya rikiada varaavai. Na aisidiri tummuavaa iya teeda rikiada kutaavaivee kiaanoo. Anutuuoqo eenoo ni titooduu na tummuavaaraatama iya teeda rikiada kutaavaivee kiaanoo. Iya itaa kua kiaa kiada variaivaara vo kuavaatama rikiaanoo. Eenoo mmuakiaa mminnaayauvai ni miannaiyauvo aisidiri nniyauvaivee. Anna makee vaa ivaraa iya arinaima rikiaanoo.

⁹Na iyara yaaku varaunoo. Eenoo iya mmataama kiese haitatuukiannaivaara na iyara yaaku varaunoo. Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variaiyara hama na iyara yaaku varaunoo. Vaidiiaa a ni miannaiyara na yaaku varaunoo. ¹⁰Na utuuu vaidi mmuakiaaya ainiyavee. A utuunna vaidi mmuakiaaya niiniyavee. Iya varida ni mmooriivaa varaavo ni oyai ari vookaraivo kooyaa vainoo. ¹¹Fai na aisi kuanaravai. Na paanna suai mmata aavaudiri pikiee vinai fai iyaata ni nnutuuvaatama mmata aavau variaaravai. Ni Napoo-o, a yoketaa tuanaa ari vookaraakiannakuavee. Vaa ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaatama a ni miannano ni nnutuuvo vaivaara iyara haitatuunna iya atuu ruanee. Ta mmuaavaugiataama variaunnaneema iyaatama mmuaavaugiataama variateeraivaara iyara haitatuunna atuu ruanee. ¹²Na iya tasipama variuu suaivaki ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaatama a ni miannaivaara na yaata utuee iya haitatuunna atuu ruauvai. Na iya vara hiri diaukai hama mmuakiaaya haparaida tiida kuaavo mmuaavoono nnaasu tuoo kiauivai. Ivo tuoo kuaivaara Anutuuoqaa yanaivau vai kua fafaaravoo vaa kaanainoo. ¹³Aa paanna suai fai na aisi kuanaravai. Ni sirigairavoo iyaki vainoo pinaavai vakiaiveeraivaara na mmatayaa variee ii kua iyauvaa iya kiaa mmiaunoo. ¹⁴Vaa na i kua mmayaayaivaa iya kiaa mmiaukai rikiada iya hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. Iya ni roosiima hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaivaara gioonna kiaapu homoraiya hama iyara mmuduuya ruaavai. ¹⁵Hama aa mmata aavaudiri e aaya vatee kuanaraivaara na yaaku varaunoo. Sataango iya utinoora tiee eenoo iya vara hiri Dianeera na i kiaa i mmiee yaaku varaunoo. ¹⁶Na hama mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuauneema ni roosiima hama iyaata mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. ¹⁷Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara ai kua kutaivaa

iya kiaa mmiee iya tasipama varianee. ¹⁸Eenoo mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyara ni titoneema neenoo ni mmayaayaivaa gioonna kiaapu homoraiya kiaa mmiateeraivaara iya titauvai. ¹⁹Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara na iyara yaata utuee na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo. Iya kua kutaa tuanaa i mmaapu tuanaaya variateeraivaara na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo.

²⁰Na hama iyara nnaasu yaaku varee aita kua kiaunoo. Iya ai mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai niyara kutaavaivee kiaaraiyaraatama yaaku varee aita kua kiaunoo. ²¹Niyara kutaavaivee kiaara mmuakiaaya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada mmuaakaraama variateeraivaara na yaaku varaunoo. Eenoo niiki variannani na aiki variaunoo. Ni Napoo-o, ta mmuaavau itaama variaunnaneema eenoo iya tasipana'i iya ti tasipama variaaravai. Eenoo kutaa ni titooduu na tummuaiavaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara vaa niyara kutaavaivee kiaiya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. ²²Eenoo ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaannani neenoo mmuaikaraama iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai. Ta mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaunnaneema iyaatama mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variateeraivaara na iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai. ²³Iya kutaa tuanaa mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaraivaara eenoo niiki variannani neenoo iyaki variauvai. Eenoo ni titooduu na tummuaiavaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaraatama mmuduuya ruannaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²⁴Ni Napoo-o, hama a ngiau mmata uunna suaivaki eenoo niyara pinaama mmuduuya runnaivaara oyai ari vookarauvaa ni miravai. Niyara kutaavaivee tiraiya vaa eenoo ni miannavai. Iya ni oyai ari vookaraivaa taaraivaara na varinaraivaki ni tasipama iya variaaravai. Iya itaama ni tasipama variaaraivaara ni yoke-tainoo. ²⁵Ni Napoo-o, a safuuma variraikuavee. Gioonna kiaapu mmatayaa diai ya hama aiyara arinaima teeda rikiaano. Neenoo aiyara vaa arinaima tee rikiaunoo. Eenoo ni titooduu na tummuaiavaa vaa niyara kutaavaivee kiaiya arinaima teeda rikiaano. ²⁶Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaatama mmuaakaraama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikiai na iyaki varinaraivaara na aiyara iya kiaa kookieema kiee makemakee na aiyara iya kiaa kookieenaravaivee, tiravai.

Vaidiyya Yisuunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53)

18 Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya vitoo vioo ivaki pikioo nnoori kiisa voovai nnutuuvo Ketaroonaa vioo karoo sainai viravai. Vioo tooduu mmooriivaki yatari oriipaiyauvo vauduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama ivaki viravai. ²Ii mmoori ivaki Yisuuva ari ngiaammuauyaataama mmuakiaa sui nuunaida varuuvaa vaa Yutaaso rikieeravai. Yutaaso Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena raira vaidivai. ³Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama vaidi nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidi vooya titooduu iya rapira vaidiyyaatama sunada ngiari yau mmataiyauvaata ngiari toobaiyauvaatama varada nnuduu Yutaasoono iyaata vitoo Yisuuva ari ngiaammuauyaataama varuu mmooriivaki viravai. ⁴Vida tooduu Yisuuva vaa iya

inna iikiaara mmoori mmuakiaavai rikioovoono iya saidiri numa iya too tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee? ⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnanoo, tuduu rikioo iva iya tunoo: Mo na aanna ivoovee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna nnammutuayi fai kooyaa inna vitainaravoono iya tasipama ivaki diravai. ⁶ Yisuuva iya tunoo: Mo na aanna ivoovee, tuuvaara iya hayida oro ngieerama vau mmataivau vida varada vairavai. ⁷ Vauduu rikioo Yisuuva kava iya tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee? tuduu rikiada iya kava tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnanoo, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miauvaivee. Na aanna ivoovee. Fai ngia kutaa niyara buaida varida aa ni ngiaammuaa aadaa pikikiyai kuatee, tiravai. ⁹ Ivo tauraa ari Koonnara yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, a mmuakiaa ngiaammuaudaa ni miannaiyakidiri hama voovai raubiriinoo. Ivo itaa kua tuuvaara kaanaivo vauduu Yisuuva rapira vaidi iya tunoo: Ni ngiaammuaudaa pikikiyai kuatee, ¹⁰ tuduu rikioo ari ngiaammuaa voovai nnutuuvo Simoono Petrooso ari paipa avaikaravaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa mmoori vareera ngiaammuaa voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieeravai. Ii ngiaammuaa ivaa nnutuuvo Marakuusovee. ¹¹ Yisuuva Petroosaa tunoo: Ai paipaivaa kava ari nnaamuruuvaki uyuanee. Aa na tinara kua aavaara a dataamainna yaata utuannanee? Mmuararavaa roosii nnoori toori kapikaravaa ni Napoova ni muuvaa na nnaanaranee? Vara hama na nnaanaranee? Fai na nnaanaravaivee, tiravai.

Rapira vaidi iya Yisuunna vitada Anaasaasi viravai

¹² Tuduu rikiada kaayau rapira vaidi iyaatama ngiari kieetaivoota Yutayaiya nuunaira nnau pinaivara haitatuura vaidi iyaatama Yisuunna puaisa utu kiada vaidi yeenaiivadiri inna yaakuuvaitanau rau kiada ¹³ vitada Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi iya nnutuuvo Anaasaasi tauraa viravai. Vaidi voovai nnutuuvo Kayapaanna nniraangioo inna Anaasovee. Ii suai ivaki Kayapaava Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi iya kieeta tuanaavai variravai. ¹⁴ Vaa ivo tauraa ari yaata tinniyaa vau kuaivaa vaidi Yutayaiya kiaa mmioo tunoo: Fai mmuaa vaidivai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraivo inna yoketaavaivee. Ivo vaa tauraa ii kua ivaa itaa kua tiravai.

Petrooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-70; Marakaa 14:66-68; Rukaaso 22:55-57)

¹⁵ Vaidi iya Yisuunna vitada vuduu Simoono Petroosoota na Yisuunna ngiaammuaa neetama inna nnaagiai tadadama rada viravai. Vuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo arinaima vaa ni teeravai. Vaa ivo arinaima ni toovaara neetama Yisuunna tasipama vaidi kieetaivaa nnauvaa vagiaamunna aakiaivaki viravai. ¹⁶ Vuduu rikioo Petrooso mmaanai nnau vagiaamunna keegianniivau duoo vauduu neenoo kieeta vaidi iyo vaa arinaima ni toovoono kava vara ranee tuma keegiaivara duu kiatannaivaata kua tiee Petroosaa vitee nnau vagiaamunna aakiaivaki viravai. ¹⁷ Vuduu too kiatannaivo keegiaivara duuvo Petroosaa tunoo: Aa iqqi vaidi ivaa ngiaammuaa voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petrooso inna sai tunoo: Ai, hama na inna ngiaammuaaivaivee, tiravai.

¹⁸ Ii suai ivaki mmoori vareera ngiaammuauyaata rapira vaidiiaatama iya ririkia utuduu rikiada ikiaivaa hara kiada ututuuma dida vaida totookairavai. Iya totookaida varuduu Petrooso oro iya tasipama dioo vainno ivaata totookairavai.

Vaidi kieetaivo Yisuunna yaparairavai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Rukaaso 22:66-71)

¹⁹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivo Yisuunna ari ngiaammuauyaraata ari kua mmayaayaivaaraatama yaparairavai. ²⁰ Yaparauduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na mmuakiaa suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu variee nini kuaivaa iya kiaa mmiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaiya nuunaira nnau kiisaiyauvakiaata nnoonnavakiaatama na ni kua mmayaaya mmuakiaavai iya kooyaa kiaa mmiauvai. Hama na vo kua vovvai hataumakinaa iya kiaa mmiauvai. ²¹ Mo na itaa kiaukainna a aaniira ni yaparakiannanee? Gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya yaparakianee. Vaa iya ni kuaivaa rikiaavai. Na iya kiaa mmiaa kuaivaara iya yaparakianee, ²² tuduu rikioo nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi voovono inna kueennaivaa rudaunno inna tunoo: A vaidi kieetakuaanonna Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa itaa kua kiannanee? ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo ngia dataamaida yaata utuaanee? Na koonnama kiaunnee? Vara na kutaa kuavai kiaunnee? Na kuaivaa kutaa koonnama kiau kuaivaa aa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya kiaa kookieenai iyaatama rikiaatee. Na safuuma kutaa kuaivaa kiaukai mo aaniira kuminayaa ni ruputuannanee? tiravai.

²⁴ Yisuunna yaakuuvaitanau yeenaivo vauduaata kuaivaa kiaa taika kioodoo Anaaso inna titoodoo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa Kayapaanasi viravai.

Petrooso kava Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:71-75; Marakaa 14:69-72; Rukaaso 22:58-62)

²⁵ Vuduu Simoono Petrooso homo dioo vainno ikiaivaara totookainno varuduu vaidi vooya ivaki varuuya inna tunoo: A inna ngiaammuaui voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petrooso ooqoo tioo tunoo: Hama na inna ngiaammuaivaivee, ²⁶ tuduu rikioo vaidi kieetaivaa ngiaammuaui voovono Petrooso vaa inna seena tuanaivaa yaataivaa rutakoovono tunoo: Vaa na i tauvaivee. A inna tasipama yatari oriipa mmooriivaki hara kiee variannaivaivee, ²⁷ tuduu rikioo Petrooso kava ooqoo tuoo tunoo: Hameetavee, tuduu rikioo tuu saivaata kakaraivo akua tiravai.

Yisuuva Roomaiya kieeta Piratusaa avuuvau diravai

(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Rukaaso 23:1-5)

²⁸ Heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidiiaa Yisuunna Kayapaanna nnauvakidiri vitada vidada vaidi Roomaiya kieetaivaa nnauvaki oro kioodoo ivo ivaki varuduu iya mmaanaivau diravai. Yutayaiyaano ngiari buusa Varaigiataivaa iya nnaataikiai iya ngiari voopinaiya nnau aakiaivaki vida ngiari mmaanna aataruuvaa hatokeevoora kiaa kiada oro mmaanaivau diravai. ²⁹ Iya hama nnauvaki vuduu too Piratuso mmaana i tuoo iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee tomedavaaraida kua pinaivaa aqaa vaidi aavaaki yapaanee? ³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo hama maisai aataruuvaa iitiri. Hama ta aisi vitada ngiaunnatirivee, ³¹ tuduu rikioo Piratuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiingii kua mmaanna tuu aataruuvaa

inna vitada kua pinaivaki inna yapa kiada inna yaparakiatee, tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta Yutayaiya gionna kiaapuuya ruputikiai putuaaraivaara ngia Roomaiya ti ooqoo kiaavaivee, tiravai. ³²Vaa tauraa Yisuuva iya inna yatari sagaivau haara kikio iva putinara aataruuvaa kooyaa iya kiasa mmiravai. Kooyaa iya kiasa mmuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaara vaidi Yutayaiya itaa kua tiravai.

³³Piratuuso kava vara ranoo ari nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? ³⁴tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vara eenoonna aa kua aavaa ni yaparakiannanee? Vara ari vo vaidiyaano niyara i kiasa i mmi-aaniinna a ni yaparakiannanee? ³⁵tuduu rikioo Piratuuso inna sai tunoo: Hama na Yutayaa vaidivai. Sa niyara kianee: Eenoo niiki kuaivaa yapaannoo, kianee. Ai seena mmuaa yosinnaiyaata Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama i vitada niisi ngiaavai. E aanii tomeda aataruvai iikiannani iya i vitada niisi ngiaannee? ³⁶tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na gionna kiaapuuyara diee iya ki- aukai iya sai niyara yoketaa kiasa aataruuvo hama mmata aavau vaivai. Mmata aavau vaitiri. Ni nnaagiai nuairiaya niyara rapida vaidi voovoono vaidi Yutayaiya ni iya mminaraivaara ooqoo kiaatirivee. Mo na gionna kiaapuuyara dira aataruuvo hama mmata aavau vaivaivee, ³⁷tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Mo a gionna kiaapuuyara diraikuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a niyara itaa kua kianna kuaivo kutaavaivee. Na gionna kiaapuuya kua kutaivaa kiasa mminara na mmatayaa tummuuaduu ni noova ni mmata kieeravai. Gionna kuaapu voovoono kua kutaivaa rikiaivoono ni kuaivaata rikiaivaivee, ³⁸tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Kua kutaivo inna dee kuavainnee? tiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-31; Marakaa 15:6-20; Rukaaso 23:13-25)

Piratuuso itaa kua kiasa kioo kava vara ranoo mmaanai vioo vaidi Yutayaiya tunoo: Na tauko hama ivo aannoo vaidivai varinoo. ³⁹Ngiengie iira aataruuvo vainoo. Mmuakiasa nuanuuyauvaki ngia buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varii vaidi voovaara ngia yaparakiavaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanaravai. Ngia gionna kuaapu Yutayaiya ngiyyara dira vaidi kieetaivaa na innani sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? ⁴⁰tuduu rikiada iya puisakama aayanna reeda tunoo: Hamavee. Sa inna titano kuaivee. Paravaasaa titano tuoo kuaivee, tiravai. Paravaaso inna kua yaatareera mmuara furai vaidivai variravai.

19 Itaama vauduu too Piratuuso Yisuunna vitoo ari ngiaammuauya mmuduu utida inna ripiravai. ²Ripuuduu rapira vaidi vooyaano yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada yaapa kookeevaa varada innayaa apu kieeravai. ³Innayaa apu kiada innasi vida rakuana nnida rakuanaida varida inna tunoo: Gionna kuaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee. Iya itaa kua kiasa kiada inna kueennaivaa rudaauravai.

⁴Rudauma kioodoo Piratuuso kava mmaanai vioo gionna kuaapu kaayau nuunauya tunoo: Rikiaatee. Aa vaidi aavo na tauko hama vaidi aannoo vaidivai varinoo. Na itaama tee rikiauvaara ngieetama teeda rikiaateera na inna vatee aapi ngi- iisi ngiaunoo. ⁵Ivo itaa kua kiasa taika kioodoo Yisuuva mmaanai tuuduu yeena ooviivaa hovekama kiada inna kieetaivau yapa kioovo vauduu yaapa kookee kuau- vaa innayaa apu kioovo vairavai. Vauduu too Piratuuso iya tunoo: Taatee. Aa ii vaidiivovee, ⁶tuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata nu-

unaira nnauvaara dira vaidiyyaatama Yisuunna teeda voida puaisakama aayanna reeda varida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya sai tunoo: Ngia itaa kua tida ngiengieenoo ivaa vitada yatari sagaivau haara kiaatee. Na tauko hama ivo vaidi aannoo vaidivai varinoo. Mo dataama na iri-sai maisaivaa inna mminaravainnee? ⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo ariiyara na Anutuuqaa mmaapuvaivee tuuvaara ti mmaanna tuu kua voovai hatokeeravai. Hatokoovaara kii inna aikiooma ivo putuaivee, tiravai.

⁸ Tuduu Piratuuso ii kua ivaa rikioo kaayauma aatuunoo ⁹ kava Yisuunna vitoo ari nnauvaki vioo vaidiyyaki kua pinaa yapeera nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A deepinnaakuainna ngiannanee? tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tiravai. ¹⁰ Hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso inna tunoo: Aaniira hama a ni kua sai kiannanee? Na vaidi nnoonnavai. Neenoo tinai fai a mmaanai kuanaravai. Neenoo tinai fai vaidiyya yatari sagaivau i haara kiaravai. Hama a ivaa tuqin-nama rikiaannanee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Ngiau aapu vari-ivoonoo hama kieetavai i yapaitiri. Hama a niyara itaa kua kiannatirivee. Itaama vaikio vaidi voovoono ni vitoo aisi nniivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Tauraa ni vitoo aisi nnii vaidiivaa mminnamminnaa maisaivoonoo i mminnamminnaa maisaivaa yaatarakiaivaivee, ¹² tuduu rikioo Piratuuso dee aataruvai Yisuunna mmino ivo kati mmaanai kuanaraivaara yaata utuoo iinno varuduu vaidi Yutayaiya puaisakama aayanna reeda tunoo: Fai a tino aa vaidi aavo mmaanai tiinai a hama ti kieeta yoosinna Rooma variivaa seena tuanaakuavee. Vaidi voovoono ariiyara tinara: Na kieetavaivee, kua variivoonoo ti kieeta Rooma variivaa nnammutu-aavaivee, ¹³ tuduu rikioo Piratuuso ii kua ivara yaata utuoo rikioo Yisuunna nnauvakidiri vitoo numa mmaanai sikau terenaivau inna yapa kioo oro kua radudeera mmaataivau hara kioo variravai. Ii sikau terena ivaa Eporai kuaivakidiri tuu nnutuuvo Kapataa tiravai.

¹⁴ Ii sui ivaki iya buusa Varaigiataivaa turau nnaaraivaara teeraida varuduu ikianna tammauduu Piratuuso vaidi Yutayaiya tunoo: Anna ngii kieetavaivee, ¹⁵ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Inna vatee ruputino putuaivee. A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Ngii kieetavaivee. Fai na tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaranee? tuduu rikiada Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaano inna sai tunoo: Hama ti kieeta voovootaivaivee. Ti kieeta mmuaavai yoosinna Rooma hara kioo varinoo, ¹⁶ tuduu rikioo inna aikioo Piratuuso Yisuunna iya mmiravai. Iya inna vitada yatari sagaivau haara kiaravaara iya mmiravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43)

Iya tuduu rapira vaidiyya Yisuunna vitada viravai. ¹⁷ Vuduu Yisuuva ariinoo ari yatari sagaivaa apu varoo ivaki pikioo yoosinna voovai nnutuuvo Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivakira viravai. Ii nnutu ivaa Eporai kuaivakidiri kua nnutuuvo Korokataa. ¹⁸ Yisuuva ivaki vuduu vaidi rapiraiya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiada vaidi taaravaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kioodoo Yisuuva ivaitana tammaivaki diravai. ¹⁹ Duoo vauduu yanaivaa Piratuuso fafaara roovaa iya varada Yisuunna yatari saga

mmutuuvau haara kieeravai. Ii yanaa ivo tunoo: Aanna Nasareetaa vaidi Yisuuvaavee. Ivo Yutayaiya kieetavaivee. ²⁰Fafaaraivo itaa kua tuduu Yisuunna yatari sagaivau haara kioo yoosinnaivo Yerusareema vainima vauvaara kaayau gioonna kaaapu Yutayaiya vida nnidaida varida ii yanaa ivaa yaariravai. Piratuuso taaravooma kuaivakidiri yanaivau reeravai. Eporai kuaivakidiriataama Roomaiya kuaivakidiriataata Ereengaiya kuaivakidiriataama reeravai. ²¹Ivo roo suaivaki Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaano Piratuusaa tunoo: Sa fafaara ree kianee: Aanna Yutayaiya kieetavaivee, kianee. Fafaara ree kianee: Aa vaidi aavo ariiyara tinoo: Na Yutayaiya kieetavaivee, tiivaivee, kianee. ²²Iya itaa kua tuduu Piratuuso iya kua sai tunoo: Na fafaara rau kuaivo inna aikioo kuavai na rauvaivee, tiravai.

²³Piratuuso itaa kua tuduu rapira vaidiiya vaa Yisuunna yatari sagaivau haara kaiya inna uyira rairaiyauvaa varada ivaadiri taarama taarama mmuruooda yapa kiada iya mmuaavai mmuaavai duuyama vareeravai. Vara kiada inna yaapa varaayaa diaivo hama raubaatama funniraivootauvaa mmuaavai vauvaara tida varada ²⁴ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida tunoo: Kii fai ta hama aavaa rapasi-aaravaivee. Ivau kii ta peperoovaa roosiivaa kagaari kagaariida teekio voovoono yaataravoomo ivaa varaivee, tiravai. Nnaaruaa vaidiivo Anutuuqaa yanaivau kua fafaara roovo tuuvaugiataa iya itaama uuvaara kaanaivo vairavai. Ii kua ivo tunoo:

Iya ni uyira rairaiyauvaa
mmuaavai mmuaavai duuyama varada
ni yaapa varaayaa diaivaara
peperoovaa kagaari kagaariida taavo
voovoono yaataravoomo ivaa varaivaivee.

Fafaaraivo itaa kua tuuvaa kaanaivaa rapira vaidiiya itaama iiravai.

²⁵Yisuunna yatari sagaivaa vainivau gioonnaiya dida vaidi Yisuunna kaanootama Yisuunna kaanaa nnunnaivo Koropaanna nnaataivo Mariaavaatama Makataaraa gioonnaivo Mariaavaatama dida vairavai. ²⁶Dida vauduu too Yisuuva toduu ari kaano dioo vauduu na inna ngiaammuaivo ivo niyara mmuduuya riraivootama diee vakiaaduu too ari kaanaa tunoo: Gioonna-o, aa suai aavakidiri aa ngiaammuaivo aavo i mmaapuvai varinaravaivee, ²⁷kiaa kioo ni tunoo: Aa suai aavakidiri aa gioonna aavo i kaano varinaravaivee, tuduu rikiee na ii suai ivakidiri inna kaanaa vitee nini nnauki yapeeravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49)

²⁸Yisuuva itaa kua kuaa kioo rikiooduu ari mmoori mmuakiaayauvai taika kiooduu rikioo ivo tunoo: Ni nnoori rainoo, tiravai. Nnaaru Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaadiri kaanaivo itaama vairavai. ²⁹Yisuuva itaa kua tuduu yavaivaki nnoori kapikaroo ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivo ivaki vauduu vaidiiya kapuka roosuu mminnaivaa nnooriivakidiri rabuuma kiada yatari seera hokobaivaa nnutuuvo hisoopavau kuru kiada rooru utida Yisuunna kuasiivau yapa kiooduu ³⁰Yisuuva nnoo tunoo: Vaa ni mmooriivo taikainoo, kiaa kioo vaaveevo tagiruduu putiravai.

Yisuunna yaaneevaki vaidiiya haara kieeravai

³¹ Putuduu Yutayaa vaidiiya kati varira suaivo vainima vauvaara ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Turau ngiari kati varira suai yoketaa ari vookaraivo vainaraivaara iya yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Ngiari kati varira suaivaki vaidi putuaiya mmammaiyauvo yatari sagaiyauvunu sa vakiaiveera iya yaata utida numa Roomaa kieetaivaa Piratuusaa yaparaida tunoo: A ee-oo tinai i ngiaammuauya vaidi yatari sagaiyauvunu haara kiaiya yukuuyauvaa ruaimi kiada yatari sagaiyauvunudiri hituaaravainnee? ³² tuduu kieetaivo ee-oo tuduu ari rapira vaidiiya oro teeda vuai vaidiivaa Yisuunna tasipama yatari sagaivau hiri kioovaa yukuuvaitana ruaimi kiada vida vuai yukuuvaitanaatama ruaimi kieeravai. ³³ Ruaimi kiada nnida Yisuunna tooduu vaa putuduu hama inna yukuuvaitana ruaimirama kiada ³⁴ rapira vaidi voovoono ari mmataivaata Yisuunna yaaneevaki hara rada kiooduu akiairaama kiauvoota nnooriivootama innakidiri tiiravai. ³⁵ Tuduu neenoo ivaa taivoono ivaara vaa na tiravai. Vaa na rikiaunoo. Na kiasa kuaivo kutaa kuavai. Ngieetama Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara na kiasa kuaivaa neeeta rikiauko kutaa kuavai vainoo. ³⁶ Nnaaru Anutuuqaa yanaivaki kua fafaaraivo vainno tuu kuaivaa kaanaivo vauvudiri Yisuunnara iya itaama iiravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Hama inna mmuyai voovai ruaimiaaravaivee, tiravai. ³⁷ Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno tunoo: Iya mmataivaata haara kiasa vaidiivaa gioonna kiaapuuya taaravaivee, tiravai.

Vaidiiya Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56)

³⁸ Nnaagiai yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo numa Yisuunna nnabaivaa varoo kuanaraivaara Piratuusaa yaparairavai. Yoosiipo Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai. Yutayaa vaidiiyara aatuunno haumaki ivo Yisuunna nnaagiai nuairavai. Ivo Piratuusaa yaparauduu rikioo ee-oo tuduu Yisuunna nnabaivaa oro varoo viravai. ³⁹ Vaa heenaki Yisuunnasi vuu vaidiiivo Nikotimaaso suuda yoketaa vuu suuyaivaa varoo ngioo Yoosiipaa sunoo viravai. Ivo yatari rana suuda yoketaa vuuvaa nnutuuvo aroosaivaatama kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miraivaatama hanigiaanigieema mmuaavaki kioo kaayau mmuaararookaa varoo viravai. ⁴⁰ Ii vaidi ivaitana Yisuunna nnabaivaa varada suuda yoketaa vuu suuyaivaa buruqa poosa rapasi kioovau siikama kiada inna nnabaivaa purupuruuma kieeravai. Yutayaa vaidiiya vaidi putiraiya nnabaiyauvaa teerairayaama ivaitana Yisuunna nnabaivaa itaama teerama kieeravai. ⁴¹ Yisuuva putuu mmataivau kati yatari hau utira mmatavai vairavai. Vauvaki karaasa mmata nnauvaa sikauvaki hatata kioovaki hama vaidi nnaba voovai ivaki yapooivo ivaki vairavai. ⁴² Vauduu rikiada ngiari kati varira suaivo vainima vauvaara yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa safuuma teerakiaaraivaara mmata nnau hama vaidi hauvo vainima vau ivaki Yisuunna nnabaivaa varada ivaki hau kieeravai.

Yisuunna mmata nnauvo mmannavai vairavai

(Matai 28:1-8; Marakaa 16:1-8; Rukaaso 24:1-12)

20 Sudaaqaki heenanaanna hama ruvuuaayerainno homo upisiinno vauduu Makataraa diaa gioonnavaa nnutuuvo Mariaava Yisuunna mmata nnau-

vakira kuanaree kiaa oro tooduu vaa mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaa ivakidiri feena kioodoo too ²ivo seenoo vioo Simoono Petooroosaata Yisuuva ni iyara pinaama mmuduuya rira ngiaammuauvaa niitama kiaa mmioo tunoo: Vaa iya ti Udaangaivaa nnabaivaa mmata nnauvakidiri varada iya yapa kiaipinnainni hama ta taunnanoo, ³tuduu rikiada Petooroosoota neetama ivau pikiada mmata nnauvakira viravai. ⁴Seenada vida na Petooroosaa yaatara kiese neenanaa mmata nnauvaa taanaree kiaa ⁵viee viee oro kookama reeti taaduu buruqa poosaiyauvo vauduu tee hama ivaki virama kiaaduu ⁶Simoono Petooroosi ni nnaagiadiri vioo ni yaatara kioo ivaki viravai. ⁷Vioo tooduu buruqa poosa purupuruuma kiooyauvoota Yisunna kieetaivau rau kioo buruqaivootama ivaki viravai. Hama Yisunna kieetaivau rau buruqaivo purupuruuma kioo buruqaivauvaa tasipama vairama kioo ari voovau rapugiaa yoketaama kioo vairavai. ⁸Vauduu tee na vaa tauraa mmata nnauvaa taivo neetama aakiaivaki oro tee kutaavaivee tiravai. ⁹Yisuuva putuuvakidiri kava diitaanara kuaivaa nnaaru Anutuuaqaa yanaivaki roo kua fafaarivo tuuvaa ta homo ivaara kumimakama iikiaunnvai. ¹⁰Ta ivaa teeda pikiada kava vara ranada titi nnaukira nriavai.

Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai
(Matai 28:9-10; Marakaa 16:9-11)

¹¹Ta ngiaannaduu Mariaava mmata nnau mmaanaivau dioo vainno rateeravai. Ratoo varioo kookama kioo aakiaivaki taanee kiaa tooduu ¹²aangeravaitana poosa buruqa uyuuvaitana Yisunna nnabaivaa yapa kioovau hara kiada variravai. Vuaivo kieetaivaa yapa kioonngiaa varuduu vuaivo yukuuvaa yapa kioonngiaa hara kioo variravai.

¹³Ivaitanaano Mariaanna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? tuduu rikioo ivo ivaitana sai tunoo: Vaa ni Udaangaivaa nnabaivaa iya varada kuaavai. Iya yapa kiaipinnainni hama na tauvaara rataunoo, ¹⁴kiaa kioo hanigia tooduu Yisuuva ivau dioo vauduu hama inna Yisuuvaivee kiaa arinaima teeravai. ¹⁵Hama arinaima tooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? A giaara buaakiannanee? tuduu rikioo yaata utuoo tunoo: Aanna yatari mmoorira haitatuura vaidivoono tinoo, kiaa inna kua sai tunoo: Ni vaidi-o, vaa eenoo inna varee viee inna yapa kiaannaivaara ni giaa ni minai na viee inna varaanaravaivee, ¹⁶tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mariaa-o, tuduu rikioo hanigia inna too Eporai kuaivakidiri inna tunoo: Rovonii, tiravai. Ivo itaa kua tuu kuaivaa oyaivo Vitaira-o, tiravai. ¹⁷Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Hama na ni Napoonnasi kava kuauvaara sa ni utu kiese vakianee. Viee ni ngiaammuauya niyara kiaa mmiee kianee: Ni Napoova ngii Gioovavee. Ni Anutuuaqo ngii Anutuuaqovee. Na kava innasi kuanaravee. Iya itaa kua kiaa mmianee, ¹⁸tuduu rikioo Makataraa gioonna Mariaava vioo inna ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Vaa na Udaangaivaa tauvaivee, kiaa kioo iya tuu kuaivaa iya kiaa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai
(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49)

¹⁹Ii Sudaaga suai ivaki heenaduu Yisunna ngiaammuauya nnau voovaki nuunaida vaidi Yutayaiyara aatuuda sipuuyauvaa rau kioodoo Yisuuva numa iya tamaiivaki dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee, ²⁰kiaa kioo ari yaaku-

uvaitanaata ari yaaneevaatama iya vitairavai. ²¹ Vitauduu iya ngiari Udaangaivaa teeda sirigairavai. Sirigaida varuduu Yisuuva keenaa iya tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee. Ni Napoova ni titoneema na ngii titaunoo, ²² kiasa kioo ari yaiki-aiavaa iyayaa fuu tioo tunoo: Mmannasa Yoketaivaa varaatee. ²³ Fai ngia vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaara taikaivee tikio fai taikaanaravai. Fai ngia vaidi-iyaa mminnamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna vakiaivee tikio fai mman-nammanna vainaravaivee, tiravai.

Tumaaso Yisuunna teeravai

²⁴ Yisuunna ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidi taarama varuuyakidiri mmuaavai nnutuuvo Tumaaso vuai nnutuuvo Gaabivaano Yisuuva nnuu suaivaki hama iya tasipama variravai. ²⁵ Hama iya tasipama varuduu ari saiyaano inna kiasa mmida tunoo: Vaa ta Udaangaivaa taunnaano, tuduu rikioo Tumaaso iya tunoo: Fai na hama inna yaakuuvaitana pirima hoo kuaruuvaitana tee hama na ni yaaku oopuuvaa pirima kuaruuvaitanaki uyuee hama na ni yaakuuvaa inna yaaneevaki uyuee fai hama na ivo diitainoo kiaivaara kutaavaivee tinaravaivee, tiravai.

²⁶ Yapooma yaaku sai suaivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kioodoo Yisuunna ngiaammuauya keenaa nnauvaki varuduu Tumaaso iya tasipama variravai. Varuduu vaa iya sipuuvaa rau kioodooaata Yisuuva kati numa iya tasipama dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee, ²⁷ kiasa kioo Tumaasaa tunoo: Ai yaaku oopuuvaa rooru aavau yapa kiee ni yaakuuvaitana taanee. Ai yaakuuvaa rooru ni yaaneevaki yapaanee. Sa taara yaata utirainna niyara kutaavaivee kianee, ²⁸ tuduu rikioo Tumaaso inna kua sai tunoo: Ni Udaangakuavee. Ni Anutuuqovee, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaa ni taannaivaara niyara kutaavaivee kiannano. Gioonna kiaapu hama ni taiya niyara kutaavaivee kiaivaara Anutuuqo iyara yoketainoo, tiravai.

Aa yanaa aavaa roo kua oyaivovee

³⁰ Yisuuva ari vookara ari vookarau mmoori kaayauyauvaa ari ngiaammuauya avuuyauvunu uduu teeravai. Iyauvaa mmuakiaayauvai hama na aa yanaa aavau rauvai. Na vooyauvai nnaasu rauvai. ³¹ Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Yisuu-uvavee. Anutuuqaa Mmaapu tuanaivo Yisuuuvavee. Ngia ivaara kutaavaivee ki-araivaara na aa yanaa aavau Yisuuva uu mmoori vooyauvai rauvai. Ngia itaama in-nara kutaavaivee kiasa kiada tupatupaa variraivaa varaaraivaaraataama na aa yanaa aavau ivo uu mmoori vooyauvai rauvai.

Yisuuva ari ngiaammuauya avuuyauvunu kooyaa diravai

21 Yisuuva nnaagiai numa nnoori haruungaivaa nnutuuvo Tiperiiaa vainiiavau ngioo kava vooneetu ari mmammaivaa kooyaa ari ngiaammuauya vitauduu inna teeravai. Ivo ataama ari mmammaivaa iya vitauduu teeravai. ² Ari ngiaam-muaau voovai Simoono Petorooso ari seena ngiaammuaau voovai Tumaasootama ivaki variravai. Gioonna kiaapuuya innara Gaabi-o, tira vaidivai. Ngiaammuaau voovai Nataneerootama variravai. Ivo Karirayaa ivaki vau yoosinna voovai nnu-tuuvo Kenaa ivakinnaa vaidivai. Sevetainna mmaapuuvaitanootama seena ngiaam-muaau taaravaitanootama ivaki nuunaida variravai. ³ Varuduu Simoono Petorooso iya kiasa mmioo tunoo: Na tavau varaanara kuanaravee, tuduu rikiada iya inna

kiaa mmida tunoo: Fai teetaatama kuaaravee, kiaa kiada vida kanuuvaa varada ivaki karada heenagieena tavaura puridada hama tavau voovai vareeravai. ⁴Hama varooduu rikioo suaivo reera kioovakinnaiagiataa Yisuuva nnoori haruunga siriivau dioo vauduu hama ari ngiaammuauya arinaima inna teeravai. ⁵Hama inna arinaima tooduu rikioo Yisuuva iyara aayanna roo tunoo: Ngiaammuauso, vaa ngia tavau vooyauvai varadanee? tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Ai, hameeta ta tavau voovai varaunnao, ⁶tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia utua vaaheevaa vara kanuuvaa sainai yaaku yaadudainningiaa kagaari kiada fai ngia tavau vooyauvai varaaravaivee, tuduu rikiada iya utua vaaheevaa vara iva tuupinnainningiaa kagaari kiooduu tavauyauvo utua vaahevaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya hama yopeema vaaheevaa utu raririima rada kanuuvaki yapeeravai. ⁷Iya vaaheevaa utu raririida varuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuauvo neenoo Petoroosaa kiaanoo: Inna Udaangaivovee, tuduu Simoono Petorooso Udaangavee tuu kuaivaa rikioo ivo taguaada dioo vauvaara ari yaapa varaayaa diaivaa ariiyaa rau varoo nnooriivaki suairoommu kioo viravai. ⁸Vuduu ari saido kanuuvaa varada siriivau vida vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavauyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima rada viravai. Hama iya ngieera nnoori vuu-taivaki variravai. Iya nnoori siri vainiivau variravai. ⁹Iya kanuuvakidiri vida siriivau reemi rada dida vaidaa tooduu ikia hauru toovo iya too vauduu tavauvoota bereetaivootama ivau vairavai. ¹⁰Vauduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aa ikiataa varaa tavau vooyauvai varada ngiatee, ¹¹tuduu Simoono Petorooso kanuuvau karo vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavau pinaiyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima roo numa siriivau yapa kieeravai. Yapa kiooduu yaaku sai vaidivai karasaidiri taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yukukidiri taaravooma (153) tavauyauvo vaahevaki vairavai. Kaayau tavauyauvo itaama vauduaata hama vaaheevoo tavarateeravai. ¹²Yisuuva iya tunoo: Numa nnaatee, tuduu rikiada vaa iya arinaima inna teeda yaata utida tunoo: Ti Udaangaivovee, tuuvaara iya aatuuda hama inna yaparaida tunoo: A giononnee? tiravai. ¹³Yisuuva oo bereetaivaa habati kioo iya mmioo tavauyauvaatama habati kioo iya mmiravai.

¹⁴Yisuuva putuuvakidiri diitoo nuainno varioo ari ngiaammuauya avuuyauvunu tauraa taaraneeetu iya too ii suai tavau hudoo suai ivaki kava nnaagiai vooneetu iya teeravai.

Yisuuva Petoroosaata kua tiravai

¹⁵Iya yeennaiyauvaa nnaa taika kiooduu Yisuuva Simoono Petoroosaa tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannaivoono aa i seena aaya niyara mmuduuya riraivaa yaatarainnee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipa nnaakaraiya yeennaiyauvaa mmi-anee, ¹⁶kiaa kioo kava vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiyara haitatuukiane, ¹⁷kiaa kioo kava nnaagiai vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannanee? tiravai. Yisuuva itaama taaravoomaneetu Petoroosaa tunoo: A niyara mmuduuya ruannanee? tuuvaara Petorooso ausa mmuuararainno inna sai

tunoo: Udaanga-o, mmuakiaa mmoori aataruuvaa vaa a tee rikiaannanoo. Na ai-yara mmuduuya ruauvaaraatama vaa a tee rikiaannanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiya yeenna iyauvaa mmianee. ¹⁸ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. A vaidi karaasavai varianna suaivaki ai uyira rairaiyauvaa eenoo uyuee rainna ee yaata utuanna aataruuvau kuannavai. Fai yapooma a ngiaabai kiese variee i yaakuuvaitana raduda kiese varino vaidi voovoono i uyira rairaiyauvaa aiya a yu rau kioo i vitoo hama a kuanee kianna aataruuvau kuanaravaivee, tiravai. ¹⁹ Vaidiia Petoroosaa ruputikio Anutuuqaara ari vookaraama putinaraiavaara Yisuuva itaa kua tiravai. Petorooso putinaraiavaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaaraivaara itaa kua tiravai. Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

Yisuuva niyara kua tiravai

²⁰ Kiaa kioo vuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuaavo neetama iya nnaagiai nniravai. Tauraa ta yeenna nneera suaivaki neenoo Yisuuva rainnaa utuee inna kiaanoo: I nnammutuiaiya i vitainara vaidiivo gioononnee? kiaivoonoo na iya nnaagiai nniravai. ²¹ Na iya nnaagiai ngiee variaaduu too Petorooso hanigia ni too niyara Yisuuva tunoo: Udaanga-o, aa vaidi aavaara a dataakuainna kiannanee? ²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee mmatayaa tiinaravaivee, tinara kuaivo mo dataainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannanee? Hama ainivai. Eenoo ni nnaagiai ngianee, tiravai. ²³ Ivo itaa kua tuu kuaivaara inna nnaagiai nuairaiya rikiada tunoo: Ivo tinoo: Ii vaidi ivo hama putinaravaivee, tiivaivee. Iya itaa kua tiravai. Hama Yisuuva tunoo: Hama ivo putinaravaivee, tiravai. Ivo tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee tiinaravaivee, tinara kuaivo mo dataainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannanee? Hama ainivaivee. Ivo itaa kua tiravai.

²⁴ Ii vaidi ivaara iya itaa kua tuuvo neenovee. Na ii kua mmayaaya iyauvaa tiee variee fafaara raunoo. Vaa ta rikiaunnava. Neenoo kua kutaa tira vaidivai variaunoo.

Yuvuaano kuaivaa raa taikeeravai

²⁵ Yisuuva uu mmooriivo kaayauma vauduu na vooyauvaara nnaasu fafaara rauvai. Na yaata utuaunoo. Fai vaidiia Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvai mmuaavai mmuaavai fafaara reekio ii yanaa iyauvaa mmatayaa yapaara mmaataiyauvo hameetainaravaivee.

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayavai

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayaivaa Rukaaso fafaara reeravai. Ivo aa yanaa Aposoroo yanaa aavaa roo vaa Yisuunna mmayaaya ari tauraa roovakidiri-aatama vooyauvai aavaki reeravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Yisuunna nnaagiai nuaiya Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaaya yoketaivaa varada tauraa Yerusareemaiya kiasa mmida Yutayaa mmataivaki varuuyaataama Samariaivaki varuuyaata mmuakiasa mmataivai varuuyaataama kiasa mmiravai. Tauraa tuanaa Yutayaa gioonna kiaapu vooyananaa ausa hanigooduu iya nnaagiai ngiari voopinaiya vo mmata vo mmata varuu vooyaatama ausa hanigieeravai.

1 Boo Tioopiri-o, ni yanaa tauravau Yisuuva mmuakiasa mmooriyauvai tauraa uuyauvaatama mmuakiasa kua ti kiasa ti mmuuyauvaatama na fafaara reeravai. Yisuuva toosa hara kioo uu mmooriivaaraatama iima roo vioo vioo ²nnaagiai Anutuuoqo inna vitoo ngiau aapu vuuvaaraatama na fafaara reeravai. Yisuuva homo mmatayaa varuu suaivaki Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu ari kua kutaivaa varada nuau vaidiiya ngiari mmooriyauvaa iikiateera kuaivaa iya kiasa mmiravai. ³Yisuuva ari putuuvakidiri kava diitoo varioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo (40) suaivaki nuainno varioo ari kua varada nuau vaidiiya ari mmammaivaa kaayauneetu kooyaa iya vitairavai. Fai iya kiasa: Kutaa Yisuuva kava diitoo hara kioo varinoo, kiaravaara ivo ari mmammaivaa iya vitairavai. Ivo nuainno varioo ari mmammaivaa iya vitau suaivaki ivo Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivara iyaata kua tiravai. ⁴Vo sui voovaki iya mmuaavau nuunama varida yeenna nneeda varuduu too Yisuuva iya tasipama varioo iya kiasa mmioo tunoo: Sa Yerusareema pikiada kuatee. Aavaki varida ni Napoova kua kiasa teerama kioo kati ngii minara tuu mminnaivara faannakiatee. Vaa na ivaara ngii giaa ngii miravai. ⁵Yuvuaano mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa sui Mmannasa Yoketaivooonoo nnoori apiravaa roosiima ngiiki tiinaravaivee, tiravai.

Anutuuoqo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai

⁶Kava vo sui voovaki iya nuunaida varuduu too Yisuuva iya tasipama varuduu iya inna yaparaida tunoo: Nnaaru ta Isarairaa gioonna kiaapuuya ta titiyyara haitatuuda yoketaama variaannaneema aanna a makee tiyyara itaama dinarannee? A itaama diee ngiari voopinaiya ti haitatuukiaiya yaataree tiyyara dinarannee? ⁷tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Vaa ni Napoova ari iikiatai suaivaa mmataama kuaivai. Fai hama ivo ivaara ngii giaa ngii minai ngia hama ivaara rikiaaravee. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai fai ngia rikiaaravee. ⁸Mmannasa Yoketaivo ngiyyaa tiino too inna yaagueeqaivo ngii suvuaravai. Ngii suvuau kinai ngia niyyaraata ni mmayaayaivaraatama Yerusareema gioonna kiaapuuya kiasa mmida mmuakiasa gioonna kiaapu Yutayaiyaata Samariaiyaataama kiasa mmida vo yoosinna vo yoosinna sui raari reeraipinnai sui haatapeeraipinnai tooya sai tooya sainai ngieera variayaataama kiasa mmiaaravaivee, tiravai.

⁹Ivo itaa kua kiaa taika kioodoo rikiada iya inna teeda vauduu Anutuuqo ngiau aapu inna vitoo vuduu namaivo inna rummua apu kioodoo iya hama inna teeravai.

¹⁰Iya ngiau aapu Yisuuva vuuvaki homo puaisakama teeda vauduu vaidi taaravai-tana mmammayaa uyirana poosa kuauvaitana uyu kioovaitana akiairaama iya vaini-ivau dida vaid ¹¹tunoo: Vaidi Karirayaayaso, ngia aaniira aavaki dida vaid mman-nammanna ngiau aapu teeda nnaasu vakiaannee? Aa ngia taavo Anutuuqo Yisunna vitoo ngiau aapu kuaineema fai kava mmuaikaraama tiinaravaivee, tiravai.

Yutaasaa mmaata varaanaraivaa

mmataama kieeravai

¹²Ivaitana itaa kua kiaa kioodoo Yisunna kua varada nuairaiya taapi Oriveeta Yerusareema mmatama vauvakidiri pikiada Yerusareema kava vara ranada viravai. ¹³Vida ivaki ngiari varira nnauvaa veraayaa vau terenaivau vau nnauvaki viravai. Ivaki vida varuuya nnutuuyauvo ataama vairavai. Voovai nnutuuvo Petorooso voovai nnutuuvo Yuvuaano voovai nnutuuvo Yakooopo voovai nnutuuvo Adiri-aaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Tumaaso voovai nnutuuvo Batoro-maiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooopo voovai vaidi voovoona inna mmataivaa varoovaara kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono voovai Yakooopaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yutaasovee. ¹⁴Iyaano mmuaavau nuunaida mmuaavaugiataama makemakee yaaku vareeravai. Gioonna vooyaataama Yisunna kaano Mariaavaata Yisunna kataidootama iya tasipama nuunaida yaaku vareeravai.

¹⁵Ii sui ivaki kaayau gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo (120) gioonna kiaapuuya Yisunnara kutaavaivee tuuya nuunaida varuduu iyakidiri Petorooso diitoo iya avuuvau dioo vainno tunoo: ¹⁶Ni seenayaso, nnaaru Mmannasa Yoketaivoono ti rubuungaa Davuitinna yaataivaki kiaa mmuu kuaivaa Anutuuqaa yanaivau fafaara raa kioovo vaivai. Yutaaso kooyaa Yisunna ari nnammutuiaiya inna vitainai teeda iya inna utuaara kuaivaa fafaara raa kioovo vauvaa kaanaivo vaa vairavai. ¹⁷Vaa tauraa Yisuuva Yutaasaa mmataama kioodoo ti tasipama mmoori varoo ti tasipama nuairavai.

¹⁸Yutaaso ari mmoori maisaivaa irisai sikau varoovaadiri mmata voovaara yookaama kioo ivaki maisama putuoo vauduu inna ausaivo rusitia roo vuduu inna naraivo mmaanai tioo viravai. ¹⁹Tioo vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya rikiada ngiari kua tuanaivakidiri mmataivaa nnutuuvaa tunoo: Ak-eredamavee, tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmatavaivee, tiravai.

²⁰Anutuuqaa kua yanaa voovai nnutuuvo Saama ivaki vai kuaivo vainno tinoo:

Inna nnauvo mmanna nnauvai vakiaivee.

Sa vaidi voovoona ivaki variaivee, tiivai.

Kua fafaara voovai vainno tinoo:

Kii ari vo vaidi voovoona

ari mmoori vareera mmaataivaa varaivee, tiivai.

²¹⁻²²Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara kii ta vo vaidi voovai mmataama kiki inna mmaataivaa varoo ti tasipama ti Udaanga Yisuuva kava diitoo kuaivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaivee. Mmuakiaa sui Yisuuva ti tasipama vioo

ngioonno varuu suaivaki ti tasipama nuaira vaidi voovoono inna mmaataivaa varaivee. Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu suaivakidiri vioo vioo tuma Anutuuoqo Yisuunna vitoo ngiau aapu vuu suaivakiaatama ivootama ti tasipama nuairaivoono Yutaasaa mmaataivaa varaivee. ²³Petorooso itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya taara vaidivaitana nnutuuvaitana tiravai. Vaidi voovai nnutuuvaa Yoosiipo tiravai. Inna nnutu voovai Parasaapo vauduu voovai Yusutuuva vairavai. Iya vuai vaidiivaa nnutuuvaa Matiaavavee tiravai. ²⁴Iya vaidiivaitana nnutuuvaitana kaa taika kiada yaaku varada tunoo: Udaanga-o, vaa a mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa vuatinniyauvaa taa taika kiaannano. Itaama vaikai aa taara vaidi aavaitana a tee a mmataama kiaanna voovai ti vitaakianee. ²⁵Ti vitainai ta teekio rikioo fai ivo vaidi aposoroo Yutaasaa mmaataivaa varoo inna mmooriivaa varaanaravai. Vaa Yutaaso ari mmooriivaa pikioo ari uu aataruuvaa irisaivaki viravaivee. ²⁶Iya itaa kua kaa yaaku vara taika kiada vaidiivaitana nnutuuvaitana kooyaa vauduu rikiada iya vaidi nnutu vau sikauvaitana tooriivaki uyu kiada fuarau kiada tooduu Matiaasaa nnutuuvo kooyaa vairavai. Vauduu ivo Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai tasipama nuairavai.

Mmannasa Yoketaivo tiiravaivee

2 Yutayaiya nnaagiai buusa nneera suaivaa nnutuuvo Pedikoosa suaivaki gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya nuunaida mmuaavau variavai. ²Varuduu akiairauduu ngiau aapuuvakidiri akuaivo pinaa akuavai tuoo yuunna yaamuruka akua roosiima kaa roo tuoo iya varuu nnauvaa aakiaivaki vioo pinaa akuavai tuoo varuduu ³gioonna kiaapuuya tooduu ikia hauruuvaa roosiima raubiriinno mmuakiaa ivaki varuuyayaa vairavai. ⁴Vauduu Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiyauvaki suvuainno Mmannasaivo iya avaiyauvaa tasipooduu ari vo kua vo kuaiyauvaa hama tauraa rikiooyauvakidiri tiravai.

⁵Itaama uu suaivaki Yutayaa vaidi vooya mmuakiaa vo mmata vo mmata varuuya kati ngiari tinniyaadiri Anutuuaqara yaata utira vaidiiva numa Yerusareema variravai. ⁶Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida rikiooduu akua pinaivo vuduu rikiada nnida nuunaida rikiooduu Yisuunnara kutaavaivee tira gioonna kiaapu mmuakiaaya iya mmuaavai mmuaavai ngiari kua tuanaa vo kua vo kuaiyauvakidiri tuuyauvaara iya pinaama nnikiarairavai. ⁷Iya nnikiaraida yaaku vuatavuataida tunoo: Mo aa kua kaa gioonna kiaapu aaya Karirayaa diaa gioonna kiaapuyavee. ⁸Mo iya dataama kiadaida kuaivaa kaaani ta rikiaunnano vo kua vo kuaiyauvo ti kua tuanaayauvai vainnee? ⁹Mo ta mmuakiaaya vo mmata vo mmataivakidiri ngiaunnava. Ta Parataadiri ngiaunnaiyaata ta Meteediri ngiaunnaiyaatama ta Iramitiidiri ngiaunnaiyaata ta Mesopotamiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Yutayaadiri ngiaunnaiyaata ta Kapatokiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Podoodiri ngiaunnaiyaata ta Asiaadiri ngiaunnaiyaatama ¹⁰ta Purukiaadiri ngiaunnaiyaata ta Paburiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Iyiipadiri ngiaunnaiyaata ta Kureena yoosinna vainima nnutuuvo Ripuaadiri ngiaunnaiyaatama ta Rooma yoosinnaivau variaunnaiyaatama ngiaunnava. ¹¹Ta Roomadiri ngiaunna vooya vaidi Yutayaa tuanaiyaata ta vooya voopinnaa kumimakiya hanigiada Yutayaiya aataruuvau kuaunnaiyaatama ngiaunnava. Ta Kereeediri ngiaunnaiyaatama ta Arapiaadiri ngiaunnaiyaatama ngiaunnava. Nnida ta mmuakiaaya rikiaunnani iya vo kua vo kuaiyauvaa kiaiayauvo ti kua tuanaayauvaida kaaano. Anutuuoqo ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iivaaraida iya

ti kuaiyauvakidiri kiaanoo, ¹²kiaa kiada varida pinaama nnikiaraida kaayau kumimakaida varida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo oyaivo dataamainno vainnee? tiravai. ¹³Tuduu rikiada vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuuyara raida tunoo: Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varidaida itaa kua kiaanoo, tiravai.

Petorooso kua mmayaayaivaa tiravai

¹⁴Tuduu rikioo Petorooso ari seena vaidi kua kutaivaa varada nuairaiyaatama diitoo iya vuutaivaki dioo vainno kuaivaa kaayau gioonna kiaapu nuunauyaki pinaama kuaivaa tioo tunoo: Ni seena Yutayaiyaata ngia Yerusareema vari-aiyaatama ni kuaivaa rikiaatee. Aa na kua tinara aavaa tuqinnama rikiaatee. ¹⁵Aa ta aavau diaunnaiyara ngia tiyara yaata utida kiaanoo: Vaa kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakakiaanoo. Ngia itaa kua kiaa kua ivo inna unnakuavaida kiaanoo. Aanna makee suaivo ikiatainno nninoo. Hama kapikarai nnooriivaa nnaa suaivo nniivaaraida ngia unnakuavida kiaanoo. ¹⁶Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnu-tuuvo Yuvueero aa ta makee iikiaunna kua aavaara tunoo:

¹⁷Anutuuqo tinoo:

Fai suai nnaagiyauvaki na ataama iinaravaivee.

Fai na ni Mmannasa Yoketaivaa

mmuakiaa gioonna kiaapuuya

kaayauma mminaravai.

Mminai fai ngii raunna mmaapuuya ni kuaivaa

kooyaa forofetaiya roosiima kiaa mmiaaravai.

Fai vaidi karaasaiya

ngiari avu tinniyauvo hanigianai

ari vookarai aataruuyauvaa teekiai

yokovaiya ruvuataiyauvaa taaravaivee.

¹⁸Kutaa, fai ii suai ivaki

na ni mmoori vareera kiatanna ngiaammuauya

ni Mmannasa Yoketaivaa mminai teeda

fai iyaatama ni kuaivaa kooyaa kiaravaivee.

¹⁹Fai na ngiau aapu ari vookara

ari vookarai mmooriyauvaa iina

mmataivaunnaata iinai taaravai.

Fai na iino too kiauvootama ikiaivoota

kaayau kiosuuvootama vainaravaivee.

²⁰Fai suaivo upisiino

kuraagaivo kiau roosiima kookee kuainaravai.

Aa mminnaa aayauvaa na tauraa iino too

nnaagai na Udaangaivaa

ni suai pinaa ari vookarai nminaravaivee.

²¹Ii suai ivo nnino too

fai gioonna kiaapu voovoono

na Udaangaivaa niyara aayanna tinai

fai na inna vitee

yoketaivau yapaanaravaivee, tiivaivee.

Forofetaa Yuvueero itaa kua tiravai.

²² Ngia vaidi Isarairaayaso, aa kua aavaa rikiaatee. Vaa ngiengieenoo ivaa rikiaada taavai. Yisuuva Nasareeta diaa vaidivai Anutuuqo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ngii avuuyauvunu iinno Anutuuqo inna mmuduu uu mmooriivaa kooyaa ngii vitairavai. ²³ Vaidi vooyaano Yisuuva vitada ngii muduu ngia inna ruputuateraa ee-oo tida vaidi maisaiya mmuduu iya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Vaa Anutuuqo mmuaanaa tauraa ivaara yaata utuoo teerama kieeravai. ²⁴ Ngia itaama inna ruputu kioodoo Anutuuqo putuuvakidiri inna tuduu kava diiteeravai. Anutuuqo tuduu mmamma nniitareeraivataa putiraivaatama pikioo kava diiteeravai. Putiraivo hama yopeema inna puaisa utuuvaara kava diiteeravai. ²⁵ Nnaaruaa vaidi Davuitiivaano Yisuuva Anutuuqaata kua tuu kuaivaa tunoo:

Na tauko ni Udaangaivo

tupatupaa ni tasipama varivai.

Gioonna kiaapuuya maisa mmooriyauvaa

sa ni iikiateeraivaara

ivo ni yaaku yaadudainningiaa ni vainima varivai.

²⁶⁻²⁷ Ivaara ni ausaivo yoketaikiai

na sirigaira kuaivaa kiaunoo.

Vaidiyya putida oro varira yoosinnaivaki

fai a hama ni vaidi kaanaivaa pikiee kuanaravai.

Na aiyara mmuduuya ruee

i mmoori vareera ngiaammuaavua

fai a hama ni pikinai

na ivaki vaina uudainaravai.

Ivaara na vaidivai na putinaraivaara

hama yaata utirainna

na kava diitaanaraivaara

fai na faannaina varinaravaivee.

²⁸ Vaa a tupatupaa varira aataruuvaa

ni vitaakiannavai.

Fai na i tasipama varino

ni ausaivo kaayauma yoketainai

na sirigainaravaivee.

Yisuuva itaa kua tuuvaa Davuitiivaano tiravai.

²⁹ Petrooso itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Ni seenayaso, na ti rubuungaa Davuitiinnara kutaa kuavai kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Ivo putuduu vaidiyya inna hau kieeravai. Anna makee inna mmata nnauvo homo aa vainoo. ³⁰ Ivoono forofetaa vaidivai varioo Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivaa yaagueeqa kuaivaa tasipama tuuvaa rikieeravai. Anutuuqoono Davuitiinna oyaivakidiri diitaanaraivaa fai Davuitiinna roosiima kietavai yapaanaraivaara kua yeena rau kieeravai. ³¹ Kua yeena rau kioodoo Davuitiiva Anutuuqo nnaagiai iinaraivaa too Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo kava diitaanaraivaara tunoo:

Vaidiyya putida oro varira yoosinnaivaki

ivo hama inna vaidi kaanaivaa pikioo kuaivai.

Inna mmammaivo hama uudaivaivee.

Davuitiivaano itaa kua tiravai. ³² Anutuuqo ii vaidi ivaa Yisuunna mmata nnauvakidiri tuduu kava diitooduu vaa ta mmuakiaaaya teeravai. ³³ Tooduu Anutuuqo inna vitoo ngiau aapu ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioo Mmannasa Yoketaivaa inna mmiravai. Ari Koova vaa kua kiaa teerama kioo kuaivaa iinno ari Mmannasa Yoketaivaa inna mmuduu vareeravai. Anna makee ngia taivoota ngia rikiavootama inna Yisuuvaano tuduu tiiravai. ³⁴ Davuitiiva ariinoo hama ngiau aapu virainno tunoo:

Udaanga Anutuuqo ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

³⁵ Varia ree vinanai na tinai

a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai.

³⁶ Aa kua aavaa ta mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tuqinnama rikiaravai. Ii vaidi ivaa Yisuunna ngia yatari sagaivau haara kioo ivaa Anutuuqoono tikio rikioo ivo Anutuuqo mmataama kioo vaidivai varioo ivo ti Udaangavai varinoo.

³⁷ Petrooso itaa kua kiaa taika kioodoo gioonna kiaapuuya rikiooduu iya au-saiyauvo kaayauma mmuaarooduu pinaama iya yaata utida Petroosaata inna seena vaidi aposorooyaataama tunoo: Ti seenayaso, fai ta dataakiaarannee? ³⁸ tuduu rikioo Petrooso iya sai tunoo: Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngiengieenoo mmuaavai mmuaavai ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada nnooriivaa varaatee. Fai ngia itaama iikio rikioo fai Anutuuqo Mmannasa Yoketaivaa kati ngii minaravai. ³⁹ Nnaaru Anutuuqo ivaara ari kuaivaa ngiiyaraatama ngii nnaakaraiyaraatama mmuakiaa vo yoosinna vo yoosinna variaiyaraatama kua kiaa teerama kieeravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Anutuuqo niisi ngiateera tiraiyara ivo ari kuaivaa kiaa teerama kieeravaivee, tiravai.

⁴⁰ Petrooso kaayau ari vo kua vo kuaiyauvaatama vara nuunama kioo iya kiaa mmioo yamaa kua yamaa kua iya kiaa mmioo tunoo: Anna makee koonnama variaa gioonna kiaapuuya ngiari irisai maisaiyauvo vainaravai. Ngiengieenoo ngiingii aataru maisaiyauvaa pikiada iya irisai maisaiyauvaa varaaraivaa sa ngieeta varaatee, ⁴¹ tuduu rikiada kaayau gioonna kiaapu inna kuaivaara kutaavaivee tuuya nnooriivaa vareeravai. Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya (3000) Yisunnara kutaavaivee tuuya tauraanaia tasipama nuunama variravai. ⁴² Varida iya mmuakiaa suai vaidi aposorooya tasipama varida iya kuaivaa rikiada iya tasipama yeenna nneeda varida iyaatama yaaku vareeravai.

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya ataama variravai

⁴³ Anutuuqoono tuduu rikiada vaidi aposorooya kaayau ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa uduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayau ngiari vo vuayaata rikiada variravai. ⁴⁴ Varuduu Yisunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama vaidi aposorooya tasipama varida ngiari hoonahaanaiyauvaa mmuaavau nuunama yapa kiada ngiari mmu ngiari mmuuda variravai. ⁴⁵ Varida ngiari mmataivaatama ngiari hoonahaanaiyauvaatama vaidi vooya mmi kiada irisai sikauyauvaa varada eyommaaya duuyama mmiravai. Gioonna kiaapuuya hama iyasi mminnaa vooyauvai vauya iya sikauyauvaa duuyama iya mmiravai. ⁴⁶ Duuyama mmi kiada varida

mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivaki mmuaavau nuunama variravai. Vari kiada kava vara ranada nnida vo nnau vo nnauyauvaki vida iya mmuaavau varida yeenna nneeda varuduu kaayau iya ausaiyauvo sirigauduu hama ngiariiyara man-naka tiraida adida variravai. ⁴⁷ Iya adida varida Anutuuqaara kua yoketaivaa tida varuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya teeda iyara kua yoketaivaa tiravai. Tuduu rikioo mmuakiaa suai Anutuuqo tuduu gioonna kiaapu vooya vaa ngiari ausaiyauvaa hanigia kiada Yisunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama iya tasipama variravai.

Petoroosooya Yuvuaanaya vaidi voovai tuqinneeravai

3 Yaaku vareera suai voovaki suaivi hanigiooduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivakira viravai. ² Vida tooduu vaidi nnaaru ari kaanaa ausaivakidiri yuku maisau vaidiivaa vooya inna vitada nuunaira nnau pinaivaa keegia voovai nnutuuvo Keegia Yoketaa ivaki yapa kioodoo hara kioo varuuvo iya too vairavai. Vaidiia mmuakiaa suai makemakee inna vitada nnida nuunaira nnau pinaa oyaivaki yapa kioodoo varioo vaidiia nuunaira nnau pinaivaki vuuya sikaura ngiaaru tioo variravai. ³ Ivo ivau hara kioo varioo tooduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivaki kuaaree kiaa vuduu too sikaura ivaitana ngiaaru tiravai. ⁴ Ngiaaru tuduu Petoroosooya Yuvuaanaya inna teeda nnaasu vaidi Petoroosoono tunoo: A reeri ti taanee, ⁵ tuduu ivaitana sikauyauvaa ni mmiaaravee kiaa sai ivaitana too vairavai. ⁶ Too vauduu Petorooso tunoo: Hama na sikaunnaatanoo. Niiki vaivaa fai na i mmimaravai. Na vaidi Nasareeta Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tinai inna yaagueeqaivaura diitee nookianee, ⁷ kiaa kioo inna yaaku yaadudaivau utuoo inna vararu utu saivaata inna yuku ataiyauvo tadudoo yaagueeqauduu ⁸ rikioo nnikiarainno ngiau diitoo nuairavai. Nuainno varioo nuunaira nnau pinaivaki ivaitana tasipama vioo suaireera reerama roo nuainno varioo Anutuuqaara kua yoke-taivaa kiaa roo nuairavai. ⁹ Nuainno varioo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa roo nuauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya inna teeda tunoo: ¹⁰ Makemakee aa vaidi aavo nuunaira nnau pinaivaa Keegia Yoketaa oyaivaki hara kioo varioo vaidiia sikaura ngiaaru tira vaidivaivee, kiaa kiada nnikiaraida ivo keenaa nauvaara yaaku vuatavuatairavai.

Petorooso nuunaira nnau pinaivaki mmayaayaivaa tiravai

¹¹ Yaaku vuatavuataida varuduu vaidi yuku maisauvaa tuqinnama kioovo Petoroosaya Yuvuaanaya utu kioo vauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya ivaa teeda nnikiaraida seenada iyasi nnida nnau haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Haaya ivaki nuunaida teeravai. ¹² Tooduu iya nnuuvaa Petorooso too iya tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaayaso, ngia aaniira aavaara nnikiaraida ti teeda nnaasu vakiaannee? Ta safuuma varida titi yaagueeqaivauidiri aa vaidi aavaa iikiaunnano diitoo nuai vaaraida ngia ti teeda nnaasu vakiaannee? Ai hameetavee. ¹³ Ti rubuungainna Aparahaamo Isaako Yakoopainna Udaanga Anutuuqo ari mmoori vareera ngiaammuaavua Yisunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kioodoo ngia inna vitada vaidi kieetaiyasi vuduu Piratuuso inna yaparainno inna mmaanai titaanaree kiaa uduu ngia Piratuusaa avuuvau innara ooqoo tiravai. ¹⁴ Ngia vaidi yoketaa tuanaa hama mminnamminna maisaatauvaara ooqoo tida vaidi maisaivo vaidiia ruputuduu putuuvono mmaanai kuaiveera Piratuusaa yaparairavai. ¹⁵ Gioonna kiaapuuya yoke-

taama varira aataruuvaa nakaaraivaa ngia ruputuduu putuduu Anutuuqo iva putuu-vakidiri inna tuduu diiteeravai. Vaa ta ivaa teeda ivaara ngii giaa ngii miaunnao. ¹⁶Aa ngia taa vaidi aavo yuku maisauvaa tuqinnama kioovoono Yisuu Kirisiinna nnutuuvaara kutaavaivee kiasa kioo diitoo yaagueeqama varivai. Vaa ngia inna teeda rikiaavai. Ivo Yisuunnara kutaavaivee kiasa kioo diitoo yoketaama ari vookaraama ngii avuuvau nuavai.

¹⁷Ni seenayaso, vaa na makee rikiaunoo. Ngeieta ngii kieetaiyaatama hama Yisunna arinaima teerama kiada maisa aataruuvaa inna iiravai. ¹⁸Nnaaru Anutuuqo ari forofetaa mmuakiaaya kiasa mmioo tunoo: Fai na mmataama kiasa vaidiivo fai mmamma nniitareeraivaa varaanaaravaivee, tuduu forofetaiya gionna kiaapuuya kiasa mmuuvaugiataama kaanaivo vairavai. ¹⁹Itaama vaikiai Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyuvaa rugaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaa pikiada hanigiaatee. ²⁰Yaagueeqaivo Udaanga Anutuuqaasidiri tuoo ngiisi vaino ngii yoketaakiaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaa pikiada hanigiaatee. Anutuuqo vaa ngiiyara mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna titano ngiisi tiinaravaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaa pikiada hanigiaatee. ²¹Ivo ngiau aapu mmannammanna hara kioo varioo suai nnaagiai Anutuuqo mmuakiasa mminnamminnaiyuvaa karaasa iinara suaivaki fai kava tiinaravee. Nnaaru Anutuuqo ivaara ari forofetaa yoketaiya kua kiasa teerama kioovaa iya kiasa mmuduu rikiaada gionna kiaapuuya kiasa mmiravai. ²²Ari forofetaa voovai Musiiva tunoo: Ngii Udaanga Anutuuqo ni titoneema fai ngiini forofetaa voovai titano tiinaravai. Ivo fai ngii oyaivakidiri diitaanaravai. Diitanai ngia iva tii kua mmuakiaavai rikiaatee. ²³Gionna kiaapu voovai ii forofetaa ivo tii kuaivaa hama rikiai voovai fai Anutuuqo inna kuaivaa rikiaiyakidiri inna vitoo voovau kioo inna ruputu kino putinaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai. ²⁴Mmuakiasa forofetaa Anutuuqaa kuaivaa kiasa mmiraiya Samueeraakidiri ngioo ngioo inna nnaagiai varuu forofetaiyaatama aa ta variaunna suai aavaara tiravai. ²⁵Anutuuqo ari kua kutaivaa ngiiyara ari forofetaiya kiasa mmuuvaa ngeieta rikiaada varaavai. Anutuuqo kua yeena rau kioo kuaivaa ngii rubuungainna rikioovaa ngeieta rikiaada varaavai. Nnaaru Anutuuqo Aaparahaamaa tunoo: Fai i sidinnaidiyyakidiri fai na tinai mmuakiasa gionna kiaapu mmatayaa variaya yoketaama variaaravaivee. Anutuuqo Aaparahaamaa itaa kua tiravai. ²⁶Ivaara Anutuuqo ari mmoori vareera ngiaammuaavaa mmataama kioo ngiiyarannaadee titooduu tiiravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaa pikiada yoketaama variateeraivaara inna titooduu tiiravaivee. Petorooso Isarairaiyaata kuaivaa itaa kua tiravai.

Vaidiyya kuaivaa Petoroosaya Yuvuaanayaki yapeeravai

4 Petoroosooya Yuvuaanaya gionna kiaapuuya mmayaayaivaa kiasa mmida varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyyaatama nuunaira nnau pinaivara dira vaidi kieetaivoota vaidi Satuukaiyaatama ivaitanaasi nniravai. ²Nnida ivaitanaara iya nnannateeravai. Yisuuva putuduu Anutuuqo tuduu kava diitoo mmayaayaivaa ivaitana gionna kiaapuuya kiasa mmuuvaa iya nnannateeravai. Yisuuva putuuvakidiri diitoo mmayaayaivaa gionna kiaapuuya rikiaada yaata utida tunoo: Yisuuva vaa diiteeravaara tida mmuakiasa gionna kiaapu putuaya fai diitaaravaivee, tuuvaara iya nnannateeravai. ³Iya nnannatooduu rikiaada Petoroosaya Yuvuaanaya vitada kati oovi nnauvaki yapeeravai. Yapa kiooduu iya

tooduu suaivo vaa haatapooduu rikiada ivaitanaaki kua yapaara suaivo hameetauduu turauvee kiaa kiada kati oovi nauvaki ivaitana yapa kieeravai. ⁴Ivaitana Yisuuva kava diitoo mmayaayaivaa tuuvaa vaa kaayau gioonna kиаapuuya rikiada kutaavaivee kiaa kiada ngiari ausaiyauvaa hanigieeravai. Hanigooduu iya vaidiyya nnaasu yaaruduu kaayau (5000) variravai.

⁵Vauya patauduu Yutayaiya kieetaiyaatama yokovaiyaata kua mmaanna kua mmiraiyaatama Yerusareema nuunaida variravai. ⁶Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivaa nmutuuvo Anaasoota inna seena Kayapaavaatama Yuvuaanoota Are-sadereevaatama Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidiivaa kata vayaa vooyaatama iya tasipama nuunaida variravai. ⁷Nuunaida varida Yisuunna kua varada nuairavaitanaara tuduu numa iya tammaivaki dida vauduu ivaitana yaparaida tunoo: Ngia dataama kiada vaidi yuku maisauvaa tuqinneeravainnee? Datai yaagueeqavai ngiisi vainnee? Giaa nnutuvai ngia tuduunna inna tuqinneeravainnee? tiravai.

⁸Tuduu rikioo Petoroosaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuauduu rikioo iya kuaivaa sai tunoo: Isarairaa kieetaiyaata yokovaiyaatama ni kuaivaa rikiaatee. ⁹Vaidi yuku maisauvo kati ivo yoketaama hara kioo varioo nuaivaaraida ngia ti yaparakiaannee? Ivo dataama kioo safuuma itaama variivaaraida ngia ivaaraida ti yaparakiaannee? ¹⁰Mo fai ngia kutaa tuanaa ivaara ti yaparaida ngia mmuakiaayaata mmuakiaa Isarairaa gioonna kиаapuuyaatama aa kua aavaa rikiaaravai. Nasareeta diaa vaidi Yisuu Kirisiinna ngia yatari sagaivau haara kioovaa Anutuuqo tuduu kava diitoovaa nnutuuvaa kиаannaduu inna yaagueeqaivaura aa vaidi yuku maisa aavo diiteeravai. Diitoovoono aa ivo ngii avuuyauvunu dioo vaikio inna yukuuvo yoke-tainoo. ¹¹Anutuuqaa kua fafaara voovai vainno Yisuunnara tunoo:

Ngia vaidiyya sikau nnau heekeeraiyaano

sikau voovai teeda

maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavaivee.

Anutuuqaa kua fafaaraivo itaa kua tiivai. ¹²Ivoono nnaasu ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Hama gioonna kиаapu voovoono mmuakiaa mmatayaa variayakidiri Anutuuqo inna nnutuuvaa ti kiaa ti mmiivoono ti vitoo yoketaivau ti yapaanara-vaivee, tiravai.

¹³Tuduu rikiada kua yeena rau kioo vaidiyyaano Petoroosooya Yuvuaanaya hama aatuurama kiada kuaivaa yaagueeqama kiaa mmuuvaa teeda nnikiarairavai. Ivaitana hama yanaa taavaitana mmanna kumina vaidivaitana varuuvaara kieeta vaidi-yya rikiada nnikiarairavai. Nnikiaraida ngiari yaata utiraivaki arinaima rikiada kiaanoo: Ivaitana Yisuunna tasipama nuaira vaidivaitanavee, kiaanoo. ¹⁴Vaidi-ivaa Petoroosooya Yuvuaanaya tuqinnoovoono ivaitana tasipama dioo vauvaa iya teeda hama ivaitana sai kиаara kuaivootairavai. ¹⁵Hama ivaitana sai kиаara kuaivootauduu iya Petoroosaya Yuvuaanaya tuduu ivaitana nuunauvakidiri piki-ada mmaanai vuduu ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: ¹⁶Aa vaidi aavaitanaara ta aaniivai iikiaarannee? Ivaitana Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iikiaivaa vaa mmuakiaa gioonna kиаapu Yerusareema variayya taavaivee. Hama ta yopeema

ivaara kiaara: Hama iya iikiaavaivee, kiaravee. ¹⁷ Sa gionna kiaapu vooya ivaitana iikiaa mmooriivaara rikiaateeraivaara kii ta ivaitana yaagueeqama kiaa mmida kiaara: Sa kava inna nnutuuvaa tasipama gionna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmiatee, kiaravee.

¹⁸ Iya itaa kua kiaa kiada Petoroosaya Yuvuaanayara tuduu kava iyasi nnuuu rikiada iya yaagueeqama tunoo: Sa gionna kiaapuuya inna nnutuuvaa tasipama inna kuaivaa kiaa mmida sa inna mmayaayaivaa iya kiaa kookieekiatee, tiravai. ¹⁹ Tuduu rikiada Petoroosoyaa Yuvuaanaya iya kuaivaa sai tunoo: Ngiengieenoo aa kua aavaa yaata utida rikiaatee. Dee kuavainno safuunnee? Ta Anutuuqaa avuuvau ngii kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavainnee? Vara ta inna avuuvau inna kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavainnee? ²⁰ Ta titi avuuyauvaa teeda titi yaataiyauvaadiri rikioo kuaivaara hama ta yopeema pikiada kua seemuaa variaaravaivee, ²¹ tuduu rikiada vaidiiya nuunaida kua yeena rauya vo kua vo kuaiyauvaa kava yaagueeqama iya kiaa kiada mmaanai titooduu viravai. Gionna kiaapuuya ivaitana uu mmooriivaa rikiada Anutuuqaara kua yoketaivaa tuuvaara kua yeena rau vaidiiya ivaitana ruputuuaara aataruuvaa buauduu hameetairavai. ²² Vaidiivaa ivaitana Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa iida inna tuqinnoo vaidiivaa nuunuvo taara vaidi yuku yaaku taika kioodoo (40) kogoga variravai.

Gionna kiaapuuya yaagueeqama variaaraivaara yaaku vareeravai

²³ Vaidiiya nuunaida kua yeena rauya Petoroosaya Yuvuaanaya mmaanai titooduu vida ivaitana ngiari seenaiyasi kava vara ranada vida Anutuuqaara puara kati hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaitana kiaa mmuu kuaivaa ngiari seenaiyaata kiaa mmiravai. ²⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaaya nuunaida varida yaaku varada Anutuuqaata tunoo: Udaanga-o, a mmuakiaa ngiau mmataivaa iima kiee nnoori sorovuaravaa iima kiee mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivaki vaiyauvaa iima kiee iyauvaara diannakuavee. ²⁵ A Mmannasa Yoketaivaa tuduu tuuvoono i mmoori vareera vaidi ti rubuungaa Davuitiinna yaataivaki kiaa mmuduu fafaara roo tunoo:

Mo aaniira ngiari voopinnaa vaidiiya
pinaama nnannateeravainnee?
Mo aaniira gionna kiaapuuya
inna mmaarau kua tida kua yeena rau kioodoo
hama kaanaivootairavainnee?

²⁶ Mmatayaa diaa kieetaiya teerama kioodoo
gionna kiaapuuyara diraiya nuunama kiada
Udaangaivaata ari mmataama kioo vaidiivaatama
rapuara iiravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai. ²⁷ Kutaa tuanaavee. Herootoota Podii Piratuusootama ngiari voopinnaiyaata gionna kiaapu Isarairaiyaatama aa yoosinna aavaki Yisuunna mmaara nuunairavai. Yisuuva i mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai vaa eenoo inna mmataama kieeravai. Iya inna mmaara nuunairavai. ²⁸ Anutuuqo eenoo tauraa inna ruputuateera mmataama kioovaugiataama iya nuunaida iiravai. Hama a yaagueeqainna ivaara ee-oo kiannatiri. Hama iya nuunaida Yisuunna ruputuaatirivee. ²⁹ Udaanga-o, aanna makee vaidiiya avaiakarai kuaivaa tiiki yapa kiaivaa a arinaima rikiee ivaara yaata utuee ta i mmoori vareera vaidiiya a ti tinai ta hama

aatuuraida yaagueeqama i mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiasa mmiaaravee. ³⁰ Ai yaagueeqaivaa ti mmiee a tinai i mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaa Yisuunna nnutuuvaa ta tida inna yaagueeqaivaura gionna kiaapu nniitaraiya utikiyai diitaaravai. Fai ta ari vookara ari vookarai mmooriyyauvaatama itaama iikiaaravaivee.

³¹ Iya itaama yaaku vara taika kioodoo rikioo iya nuunaida varuu nnauvo korokooduu Mmannasa Yoketaivo mmuakiaayaki suvuau kioodoo iya hama aatutauma kiada Anutuuqaa mmayaayaivaa tiravai. Iya yaagueeqama kiada tiravai.

Gionna kiaapuuya ngiari mminnaiyauvaa mmuaavau yapeeravai

³² Gionna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmuaa ausavai varada mmuaa yaata tinivai vareeravai. Varooduu gionna kiaapu voovoono hama ariiyara yaata utuoo ari mminnamminnaiyauvaa ari nnaasu vareeravai. Mmuakiaaya ngiari mminnamminnaiyauvaa ngiari mmi ngiari mmiiravai. ³³ Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya Anutuuqaa yaagueeqa ari vookarauvo iya tasipooduu iya Udaanga Yisuu Kirisiiva kava diitoovaara gionna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmuduu Anutuuqo kati iyara kaayauma yoketauduu iya yoketaama variravai. ³⁴ Varuduu hama gionna kiaapu voovoono kati varioo ariisi vau mminnaiyauvaara buairavai. Aikiooma vairavai. Gionna kiaapuuyasi nnauyauvoota mmataiyauvoota vauyaano iyauvaa ngiari vo vaidiyya mmi kiada irisai sikauyauvaa varada ³⁵ aposoroo vaidiyya mmuduu teeda varada gionna kiaapuuya hama mminnaatauya duuyama mmiravai.

³⁶ Itaama vauduu vaidiivo Riviinna oyaivakidiri diitoovaa nnutuuvo Yoosiipo ari mmataivaa nnutuuvo Kuporoo ivakidiri pikioo nmiravai. Nnudu aposoroo vaidiyya ari vo nnutu voovai Panapaaso innara tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Yamaa kua yamaa kua tira vaidivaivee, tiravai. ³⁷ Ivoono vo vaidivai ari mmata saivai mmi kioo irisai sikauyauvaa varoo aposoroo vaidiyya mmiravai.

Ananiaasaya Safiraaya unnakua tiravai

5 Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso ari nnaataivaa Safiraanna tasipama varioo ngiari mmata saivai ngiari vo vaidiyya mmi kioo irisai sikauyauvaa vareeravai. ² Varoo ari nnaataivaa kiasa mmioo ariyara saiyauvai utuoo aposoroo vaidiyya saiyauvai mmiravai. ³ Mmuduu rikioo Petorooso inna tunoo: Ananiaaso, a ai mmata saivaara sikauyauvaa a varoonnaiyauvaa saiyauvai aini kiee saiyauvai ti mmiannanoo. A ee-oo kiannano Sataango i aakiaivaki suvuaiikiyai a ivaara Mmannasa Yoketaivaa unnakua kiannanoo. Aaniira a itaakiannanee? ⁴ Tauraa hama a vo vaidiyya mmataivaa mmianna suaivaki inna ai mmata tuanaavai. A nnaagiai ivaa vo vaidiyya mmiannani iya irisai sikauyauvaa i mmiaiyyauvo inna ai sikauyauvaivee. Mo aaniira ai ausa tinniivakidiri unnakua kiasa kiee sikau saiyauvai yapa kiee saiyauvai ee varaannanee? Hama a mmanna vaidiyya tiyara nnaasu unnakua kiannanoo. A Anutuuqaraatama unnakua kiannanoo. ⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata Ananiaaso putuoo taikiapoo mmataivau vairavai. Vauduu rikiada gionna kiaapu ivaara rikiooya kaayauma aatuuravai. ⁶ Vaidi karaasaiyaano numa buruqaivaadiri Ananiaasaa nnabaivaa rurauma kiada varada oto hau kieeravai.

⁷ Hau kiada iida hokobaida tooduu ari nnaataivo numa Yisuunna kua varada nuayaatama kua tinaree kiasa kioo hama ari vaatiivo putuuvaa rikieeravai. ⁸ Hama rikiooduu Petorooso inna tunoo: Ni giaa ni mianee. Aa sikau aayauvaa ngiingii

mmataivaa irisai sikau varaidaa inna aikioovaida ti mmiaannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, ti mmata irisai sikaudaa vaa ta ngii miaunnavavee, ⁹ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo ngia aaniira i vaatiivootama ngia kua yeena raida Anutuuqaa Mmannasaivaa iida taara iikiaavainnee? Vaidiia i vaatiivaa nnabaivaa varada hau kiaiya aa mmiaa sipu oyaivaki dida vakiaanoo. Fai iya i nnabaivaatama varada hakuaaravee. ¹⁰ Ivo itaa kua tuu saivaata Safiraava Petoroosaa yuku oy-aivaki putuoo taikiapoo vairavai. Vauduu teeda vaidi karaasaiya numa tooduu vaa putuduu varada ari vaatiivaa hau kioovaa vainiivau hairavai. ¹¹ Hau kioodoo vaa mmuakiaa ausa hanigiooyaata homoraiyaatama ivaara rikiada kaayauma aatuuravai.

Aposorooya Anutuuqaa mmoori

ari vookarauyauvaa iiravai

¹² Aposoroo vaidiia gionna kiaapuuya avuuyauvunu Anutuuqaa mmoori kaayau ari vookara ari vookarauyauvaa iiravai. Uuduu rikiada vaa mmuakiaa ausa hanigiooya iya tasipama nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Haayaivaki makemakee nuunaida variravai. ¹³ Varuduu rikiada homoraiya aatuda hama iya tasipama variravai. Iya itaama iidaata iyara kua yoketaivaa tiravai. ¹⁴ Tuduu gionna kiaapu kaayau vooyaataama ausa hanigiada Udaangaivaara kutaavaivee tuuya numa iya tasipama variravai. ¹⁵ Varuduu aposoroo vaidiia uu mmooriivaa gionna kiaapuuya teeda rikiada nniitarooya vitada yoosinna vuutaivau mmaataiyauvaa hooti kiada iyauvunu yapa kieeravai. Petorooso nniitarooya vainiivau nuainno varino inna mmannammannaivo iyayaa kuaiveeraivaara gionna kiaapuuya iya vitada yoosinna vuutaivau yapa kieeravai. ¹⁶ Kaayau gionna kiaapu Yerusareema vainima varuuyaano ngiari seena nniitarooyaata mmagia maisaiyauvo vooya aakiaana varuuyaataama vitada nnuduu Yisuunna kua varada nuairaiyaano mmuakiaaya tuqinneeeravai.

Vaidi kieetaiyaano aposorooya maisama iiravai

¹⁷ Tuqinnoduu vaidi kati Anutuuqaara puara hudeera kieetaivoota mmuakiaa ari seena Satuukaiya aataruuvau nuauyaatama iya aposorooyanikaraama iikiaaree kiaa iyara kaayauma iya nnannatooduu iya utuaaraivaara kua yeena rairavai. ¹⁸ Kua yeena rau kiada ngiari ngiaammuauya tuduu oro iya utida iya vitada oovi nnauvaki yapa kieeravai. ¹⁹ Yapa kioodoo heena tammauduu Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono oovi nnauvaa sipuuyauvaa hatuaa kioo aposoroo vaidiia vitoo mmaanai yapa kioo sipuuyauvaa rau kioo iya tunoo: ²⁰ Vida nuunaira nnau pinaivaki oro dida vaida aa karaasa varira aataru aavaara kua mmuakiaayauvai gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, ²¹ tuduu rikiada patauduu nuunaira nnau pinaivaki vida karaasa varira aataruuvaa kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai.

Kiaa mmida varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivoota ari seenaiyaatama nnida nuunaida kua yeena raira vaidiiaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunakiateera tiravai. Tuduu numa varida aposoroo vaidiia oovi nnauvakidiri vitada nnida ngiari avuuyauvunu yapaaraivaara ngiari ngiaammuauya titeeravai. ²² Titoodoo oro oovi nnauvaki tooduu hama aposorooya ivaki varuduu teeda kava vara ranada nnida kua yeena raira vaidiia kiaa mmida tunoo: ²³ Ai, ta

oovi nnauvaki vida taunnano sipuuyauvo vaa yaagueeqama rau kioo vaikiyai vaidi sipuuyauvaara diraiya homo mmuakiaaya sipu oyaiyauvaki dida vakiaani ta oro sipuuyauvaa hatuaa kiada taunnano hama vaidi voovai ivaki varinoo, ²⁴ tuduu rikiaada nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaivoota Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama iya kuaivaara nnikiaraida yaata utida tunoo: Yisuunna kua varada nuaira vaidiiya deedaadiri kuaavainnee? kiasa kiada pinaama ivaara yaata utida kumimakairavai.

²⁵ Kumimakaida varuduu vaidi voovoono numa iya tunoo: Rikiaatee. Vaidi- iya ngia oovi nnauvaki yapa kaiiya vaa nuunaira nnau pinaivaki dida vaidi mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmida variaano, ²⁶ tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira kieetaivo ari seenaiya vitoo vioo aposoroo vaidiiya vitada kava vara ranada nniravai. Hama iya yaakuuyavunu yeena rairaida pikiada gioonna kiaapu- uya sikauyauvaa habati kagaari kiada ti rivoo kiasa kiada aatuuda kati yaagueeqama iya utida tadadama vitada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Iya aposorooya vitada numa kua yeena raira vaidiiya avuuyavunu yapa kioodoo Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivoono iya yaparainno tunoo: ²⁸ Ta yaagueeqama ngii kiaannano: Sa ii vaidi ivaa kua mmayaayaivaa gioonna ki- aapuuya kiasa mmiatee, kiaannaduu vaa ngia mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusa- reema variaya kiasa mmiravai. Ngia ii vaidi ivo putuuvaa kuaivaa tiiki yapaaree kiasa iya kiasa mmiravaivee, ²⁹ tuduu rikioo Petoroosoono ari seena vaidi aposoroo- yaraatama inna kuaivaa sai tunoo: Ta Anutuuqaa kuaivaa nnaasu rikiaada iikiaar- aavee. Hama fai ta mmatayaa diaa vaidiiya kuaivaa rikiaada iikiaaravee. ³⁰ Ngia Yisu- unna yatari sagaivau haara kioodoo ti rubuungainna Anutuuqoono inna tuduu putu- uvakidiri kava diiteeravai. ³¹ Diitooduu Anutuuqo inna vitoo ari yaaku yaadudain- ningiaa yapa kioodoo ti kieetavai varioo ti vitoo yoketaivau yapaanarai voovai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hani- giakio Anutuuqo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanarai vaara Yisuunna vi- too ari yaaku yaadudainningiaa yapa kieeravai. ³² Vaa ta teeda arinaima rikiaada ngii kiasa kookieekiaunnano. Gioonna kiaapu Anutuuqaa kuaivaa rikiaada iikiyaiya Anutuuqo ari Mmannasa Yoketaivaa kati iya mmikio varii Mmannasaivootama ii kua ivaa ngii kiasa kookieekiaunnano, tiravai.

³³ Tuduu rikiaada kua yeena rairaiya iya kuaivaa rikiaada pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu teeda iya ruputuara uduu teeda ³⁴ iyakidiri Farisai vaidi voovai nnutuuvo Kamarieero diiteeravai. Ivo kua mmaanna kiasa mmira vaidivai gioonna kiaapuuya innara yoketaavaivee tuuvoono diitoo tunoo: Aa vaidi aaya kiisa suai mmaanai titakiai kuatee, ³⁵ tuduu rikiaada mmaanai titaa kioodoo vida kioodoo Kamarieero kua yeena rairaiya tunoo: Isarairaa vaidiso, ii vaidi iyara ngia iiki- aaraivaara tuqinnama yaata utuatee. ³⁶ Nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Tiuutaaso diitoo tunoo: Na vaidi yokovaa kieetavaivee, tuduu vaidi kaayau (400) inna nnaa- gai nuairavai. Nuauduu vaidiiya inna ruputuduu putuduu inna nnaagai nuairaiya raubiriiravai. Raubiruuduu inna nnutuuvoota inna mmooriivootama taikeeravai. ³⁷ Taikooduu nnaagai gioonna kiaapuuya nnutuuyauvaa fafaara roo suaivaki Kari- rayaa vaidi voovai nnutuuvo Yutaaso ivo kieeta vaidiiyara ooqoo tuuvoono diitoo vaidi vooya inna nnaagai nookiateera kiasa vitoo nuauduu vaidiiya inna ruputuduu putuduu inna nnaagai nuauya raubiriima kieeravai. ³⁸ Ivaara aanna makee ta ki- aanna aavaara na ngii gaa ngii minai rikiaatee. Sa iya utuatee. Iya pikiaatee. Fai iya

mmoori oyaivo mmatayaiyakidiri nnino fai taikaanaravee. Fai iya mmoori oyaivo Anutuuqaasidiri tiinai hama ngia yopeema iya yaatararavaivee. ³⁹Fai iya mmoori oyaivo Anutuuqaasidiri kutaa tiinai fai ngia mmoori maisaivaa iyara iikiaaree kiaa fai ngia Anutuuqaaraatama iikiaaravee, tiravai.

⁴⁰Iya Kamarieero itaa kua tuuvaugiataama rikiada aposoroo vaidiiyara tuduu nnuduu teeda ngiari ngiaammuauya tuduu iya ripiima kioodoo teeda yaagueeqama tunoo: Sa ngia ii vaidi ivaa Yisuunna nnutuuvaa kiaa kookieeda kua mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaa kiada mmaanai titeeravai. ⁴¹Titoodoo rikiada aposoroo vaidiiya nuunauvakidiri pikiada mmaanai vida iya Anutuuqaa mmooriivara yaagueeqauduu too Anutuuqo iyara yoketauduu teeda vaidiiya Yisuunnara kiaa kookieeda tuuvaara iya ripuuvaa hama iya mmamma maisairaida kaayauma sirigairavai. ⁴²Mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivakiaata gionna kiaapuuya nnauyavakiaatama varida Yisuunna kua mmayaayaivaa iya makemakee kiaa mmida tunoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidiiivo Yisuuvavee, tiravai.

Vaidi vooya iya tasipama mmoori vareeravai

6 Suai nnaagiai voovaki gionna kiaapu vooya aposoroo vaidiiya kuaivaa rikiada ausa hanigiada iya tasipama varuduu iyakidiri Yutayaa gionna kiaapu vooya Ereengaa kuaivaa tuuyaano Yutayaa gionna kiaapu mmaayootaa vooyara nunuraanurai tiravai. Iya muaada gionnaiya mmuaa suai mmuaa suai makemakee sikauyauvaa mmida Ereengaa kua tuu gionna muaadaiya vo suai mmida vo suai pikioovaa nunuraanurai tiravai. ²Tuduu rikiada aposoroo vaidiiya yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana vaa ausa hanigioo gionna kiaapu mmuakiaayara aayanna tuduu rikiada nnuduu teeda iya tunoo: Ta Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmira mmooriivaa pikiada sikauyauvaa yaarida duuyama muaada gionnaiya mmira mmooriivaki kuaaravai inna hama yoketaivai. ³Ti seenayaso, itaama vainai ngiengeenoo ngiingiilkidiri vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kikiyai teeda ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai. Vaidi tinni yoketaakiaiya yoketaama variaavo Mmannasa Yoketaivo iyaki variiya mmataama kiada ti kiaa ti mmikiai ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai. ⁴Mmi kiada fai teteenoo yaaku vareera mmooriivaaraatama Anutuuqaa kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmira mmooriivaaraatama nnaasu yaata utida iikiaaravaivee, tiravai.

⁵Aposoroo vaidiiya itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapuuya iya yoketauduu rikiada vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kieeravai. Vaidi voovai nnutuuvo Sitipaano Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuduu Anutuuqaa Mmannasaivo inna suvuauduu variravai. Iya inna mmataama kiada voovai nnutuuvo Piriipaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Porokoroonna mmataama kiada voovai nnutuuvo Nikonoraa mmataama kiada voovai nnutuuvo Timoonaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Paramenaasaa mmataama kiada voovai yoosinna Adiookiaa diaa vaidiiivaa nnutuuvo Nikoraasaa mmataama kieeravai. Ivo tauraa ari voopinnaavai kumimakama varioo nnaagiai Yutayaiya uu aataruvaa too ivoota inna kuatauduu too iya uu aataruvau viravai. ⁶Vaa ausa hani-giooya ii vaidi iya vitada nnuduu aposoroo vaidiiya sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa vaa iya mmataama kioovaa iyara yaaku varada iyayaa yaakuuyauvaa utiravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida varuduu kaayauya rikiada ausa hanigieeravai. Yerusareemaivaki varuu vooya rikiada ausa hanigiooduu kava vooya rikiada ausa hanigiooduu mmannammanna itaama rada ausa hanigia rada Yisuunna aataruuvau viravai. Vuduu kaayau vaidi Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaatama rikiada ausa hanigiada mmuai aataruuvau viravai.

Vaidiyya Sitipaanaa vitada kua pinaana yapeeravai

⁸ Anutuuqo Sitipaanaara kati yoketaama innara yaata utuoo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa gioonna kiapuuya avuuyauvunu iinno variravai. ⁹ Iinno varuduu teeda vaidi vooya yaagueeqama inna ooqoo tiravai. Sitipaanaara ooqoo tuu vaidiyya mmuaa nuunaira nnauvaki vira vaidiyyavee. Iya nuunaira nnauvaa nnutuuvo tunoo: Sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati nookiaaraivaara irisai sikauyauvaadiri vaa yookaama kiaiyya inna iya nuunaira nnauvovee, tiravai. Iya Yutayaa vaidiyyavee. Vooya yoosinna voovai nnutuuvo Kureenadiri nnuduu vooya yoosinna voovai nnutuuvo Aresadiriadiri nniravai. Iyaatama vaidi vooya mmata voovai nnutuuvo Kirikiaadiri nnuuyaataama vooya mmata voovai nnutuuvo Asiaadiri nnuuyaataama Sitipaanaata kua yaagueeqama tiravai. ¹⁰ Tudu rikioo Mmannasa Yoketaivo tinni yoketaa ari vookarauvaa inna mmuduu rikioo kuaivaa tuduu rikiada hama yopeema inna kuaivaa yaatareeravai.

¹¹ Hama yopeema inna kuaivaa yaatarada oro vaidi vooya hataumaki nammari kua nammari kuaiyauvaa kiaa mmida tunoo: Ngieeno nuaida varida gioonna kiapuuya ataa kua kiaa mmida kiatee: Ta rikiaunnano ivo Musiinnaraata Anutuuqaaraatama koonnama kua tiivaivee, kiatee. ¹² Iya itaa kua tuduu rikiada oro kiaa mmida varuduu gioonna kiaapuuyaataama vaidi yokovaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiyyaataama ii kua ivaa rikiooduu pinaama iya ausaiyauvo nnannateeravai. Nnannatooduu rikiada iya numa Sitipaanaa puaisa utida vitada oro kua yeena raira vaidiyya avuuyauvunu yapa kieeravai. ¹³ Yapa kiada vaidi vooya innara unnakua tira vaidiyyara maavee tuduu nnida innara unnakua tida tunoo: Aa vaidi aavo makemakee ti nuunaira nnau pinaa yoketaa tuanaivaaraata Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tiivai. ¹⁴ Vaa ta inna kuaivaa rikiaannaduu ivo tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuuva fai ti nuunaira nnau pinaivaa havaratoo Musiiva naaru aataru ti mmuuyauvaa hanigiano ari vookaraama vainaravaivee, tiravai. ¹⁵ Iya itaa kua unnakua tuduu rikiada mmuakiaa ivaki varuu gioonna kiaapuuya Sitipaanaa teeda nnaasu vauduu too inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarainno aangeravaa oori nniki roosiima vairavai.

Sitipaano vaidi kieetaiyya kuaivaa kiaa mmiravai

7 Vauduu too Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidi voovoono Sitipaanaa yaparainno tunoo: Iya kiaa kuaivo kutaa kuavainnee? Vara unnakuavainnee? ² tuduu rikioo ivo sai tunoo: Ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, ni kuaivaa rikiaatee. Nnaaru ti rubuungo Aaparahaamo hama yoosinna Haraana virama kioo homo Mesopotamiaa varuu suaivaki Anutuuqo inna oyaivo ari vookarauvoono tuma innaata kua tiao ³ tunoo: Ai seenaiyaata ai mmataivaatama pikiee yoosinna voovai na i vitainai oro ivaki varianee, ⁴ tuduu rikioo Aaparahaamo mmata Karatiaa pikioo oro

yoosinna Haraana varududu inna koova putuduu rikioo Anutuuqo inna titooduu aanna makee aa ta variaunna mmata aavakira nniravai. ⁵Ngioo ngioo numa aavaki varuduu ii suai ivaki hama Anutuuqo mmata vovaata kiisa vookiata inna mmi-ravai. Ivo hama nnaakara mmateerama kioo kati varuduaata Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai yapooma na aa mmata aavaa i mmiee i uru nnaakaraiyaatama mmimaravee, ⁶kiaa kioo vo kuavai inna kiaa mmioo tunoo: Fai tauraa i uru nnaakaraiya ngiari voopinnaiya mmataivaki oto varikiyai fai iya mmuaararai mmooriivaa iya mmida hama sikau irisaiyauvaa iya mmiraida mmamma nniitaraiyauvaa iya mmiaaravai. Fai iya itaama iima rada varia rada vikio vioo kaayau nuanu (400) taikaanaravai. ⁷Iya mmoori mmiaa gioonna kiaapuuya fai na irisai maisaivaa iya mminai fai i uru nnaakaraiya ngiari yaatu ii mmata ivaki pikiada kava vara ranada numa aa mmata aavaki varida ngiari ausa mmuduuya mmuakiaayuvai ni miaravaivee. ⁸Anutuuqo itaa kua kiaa taika kioo mmamma hatokeera aataruuvaa Aparahaamaa vitainno kua yeena rainno tunoo: Fai ngia ivaa teeda kiaara: Anutuuqo kutaa tuanaa ari kua yeena rau kioovaa iikio kaanainoo, kiaaravee, tuduu nnaagiai Aparahaamo mmaapu Isaakaa mmata kioodoo yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kioodoo inna mmammaivaa hatokeeravai. Hatoka kioodoo nnaagiai Isaako Yakoopaa mmata kioo inna mmammaivaata hatoka kioodoo nnaagiai Yakoopoono ti rubuungainna yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana mmata kioo iya mmammaiyauvaatama hatokeeravai.

⁹Hatoka kioodoo iya ngiari kataivaa Yoosiipaara ngiari gioova innara mmuduuya ruuvaara iya nnannatooduu vitada ngiari voopinnaa vaidiia mmida sikau irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu rikiada iya Yoosiipaa vitada oro Iyiipa kioodoo varioo ari vo vaidiivaa mmooriivaa varooduu hama irisavaa inna mmiravai. Hama mmiraida maisa mmooriivaa inna mmudu Anutuuqo inna tasipama varioo ¹⁰inna vitoo yoketaivau inna yapeeravai. Yapa kioodoo Yoosiipo Iyiipa kieetaivaa Faraunna tasipama varuduu Anutuuqo tinni yoketauvaata yoketaama variraivaatama inna mmiravai. Mmudu rikioo Farauva Iyiipa mmataivaaraata ari yoosinna mmuakiaa mminnaiyauvaaraatama tuduu Yoosiipoono haitaturavai.

¹¹Haitatuunno varuduu mmuakiaa mmata Iyiipaivakiaata Kanaanaivakiaatama aarareera suaivo nnduu gioonna kiaapuuya pinaama yeenna rauduu ti rubuungainnaatama hama yeennaatairavai. ¹²Hama yeennaataduu rikioo Yakoopo tunoo: Vaa na rikiaunoo. Iyiipa kaayau yeennaiyauvaa yapa kaiiyauvo vainoo, kiaa kioo ari mmaapuuya ti rubuungainna titooduu iya tauraa mmuaaneetu ivaki yeennara viravai. ¹³Oro varada numa nneeda varida kava nnaagiai vuduu rikioo Yoosiipo numa iyaata kua tioo tunoo: Hama aanna ngia ni taavai. Na aanna Yoosiipovee, tuduu rikioo Farauva Yoosiipaa seenaiyara arinaima rikioo iya teeravai. ¹⁴Tooduu rikioo Yoosiipo ari koonna Yakoopaara tioo tunoo: Vida tikio ari seenaiyaatama vitoo aapi niisi ngiaivee, tuduu rikiada vida kiaa mmudu rikioo Yakoopo ari seenaiya kaayau (75) vitoo nniravai. ¹⁵Ngioo ngioo numa Iyiipa ivaki varioo putuduu ti rubuungainnaatama putiravai. ¹⁶Putuduu iya uru nnaakaraiya iya nnabaiyauvaa varada kava vara ranada oro ngiari mmata Sikeema ivaki hau kieveravai. Nnaaru vaa Aparahaamo sikauyauvaadiri yookaama kioo Amroonna oyavakidiri mmata nnauvaa varoovaki iya nnabaiyauvaa hau kieveravai.

¹⁷Hau kioodoo Anutuuqo Aparahaamaa ari kua kiaa teerama kioo kiaa mmuu kuaivaa kaanaivo vainara suaivo vainima vauduu iya tafaayoovainna Iyiipa kaayau

variravai. ¹⁸ Varuduu nnaagiai ari vo kieeta voovoona tauraa Yoosiipo yoketaama uu mmooriivaa hama rikioovoona gioonna kiaapu Iyiipa varuuyara diravai. ¹⁹ Dioo vainno iya tafaayoovainna unnakua tioo mmoori maisaivaa iya mmioo iya tuduu ngiari nnaakara meedi ikiataa mmata kiooyauvaa vitada mmaanai kagaari kiooduu putiravai. ²⁰ Iyauvaa kagaaruu suaivaki Musiinna kaano inna mmata kioo tooduu yoketaira nnaakaravai uuduu rikioo vitoo hatauma ari nnauvaki yapa kiooduu taaravooma kuraaga taika kiooduu ²¹ vitoo mmaanai yapa kiooduu Faraunna raunnaivo inna too ariyara vitoo ari mmaapuvai roosiima viriravai. ²² Virududuu yokooduu Iyiipa vitaira vaidiia ngiari tinni yoketaa mmuakiaayauvai inna kiasa mmuduu ivo kieetavai roosiima varioo kuaivaa yoketayoketaama kua tioo ari mmooriivaa ari vookaraama iiravai.

²³ Musiinna nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu rikioo (40) ivo ari seena Isarairaiya taanaree kiasa vioo ²⁴ tooduu Iyiipaa vaidi voovoona inna seena voovai ruputuoo varuduu innara kiasa kioo Iyiipaa vaidiivaa sai ruputu kiooduu putiravai. ²⁵ Putuduu Musiiva yaata utuoo tunoo: Anutuuqoono kieetavai ni mmataama kinai na gioonna kiaapuuya Iyiipaiyasidiri iya vitee yoketaa yoosinnaivaki yapaaneera ni mmataama kioo kuaivaa iya arinaima rikiaaravee. Na mmoori iikiau aavaa arinaima teeda rikiaaravee, kiasa kioo varioo rikiooduu hama iya arinaima rikieeravai. ²⁶ Hama iya arinaima rikiooduu vauvo patauduu numa tooduu Isarairaa vaidivaitana rapuduu rikioo iya rapiraivaa uuda rainee kiasa iya tunoo: Vaidiso, rikiaatee. Ngia mmuaa yoosinnaayavee. Ngia aaniira ngiingiita ngiingiitama rapuaannee? ²⁷ tuduu rikioo vaidiivo inna seenaivaa puaisa ruputuovoona numa Musiinna feenoo inna yaparainno tunoo: Mo gioono i tikiainna a tiyara haitatuunna diannaikua a numa kua pinaivaa tiiki yapaannanee? ²⁸ A nau Iyiipaa vaidiivaa ruputuduu putuneema ni ruputinarainna kiannanee? ²⁹ tuduu rikioo Musiiva aatuunno iya pikioo Iyiipa mmataivaata pikioo vioo vioo oro mmata Mitiaana variravai. Ari voo-innaa vaidivai oro ivaki varioonnonno mmaapu taarama ivakidiri mmateeravai.

³⁰ Mmata kioo varududuu nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu (40) Musiiva mmanna gaanga yoosinnaivaa vainima taapiivaa nnutuuvo Sinai ivaki dioo vainno tooduu yatariivaa apuuyauvakidiri ikiaivo tooduu haitatuunnonno tooduu hama yatariivaa apuuyauvaa ikiaivo tooduu aasannauduu rikioo aangeraiivo ivakidiri inna too vairavai. ³¹ Inna too vauduu too nnikiarainno vainidiri oro taanee kiasa vuduu rikioo Udaanga Anutuuqaa kuaivo ivakidiri tunoo: ³² Na i rubuungainna Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tuduu rikioo Musiiva aatuunno biribiriinno ivaki hama inna taatauduu rikioo hama teeravai. ³³ Hama tooduu rikioo Udaangaivo inna tunoo: Vaa na aavaki diauvaara aa mmata a dianna aavo ari vookarai yoketaa tuanaavai vainoo. Ivaara ai yukuuvaitanau uyuaanavaitana utu rada kiee kati dianee. ³⁴ Vaa na taukai Iyiipaiya ni gioonna kiaapuuya ruputuuaani na iya rateera akuaivaa rikiee iya vitee yoketaivau yapaanara tummuauvai. Aanna makee na i titanai diitee mmata Iyiipara kuanee. Udaangaivoona Musiinnaata itaa kua tiravai.

³⁵ Ii vaidi Musiinna ivaa gioonna kiaapu Isarairaiya ooqoo tida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna a gioonna kiaapuuyara haitatuunna diannaikua a kua pinaivaa iyaki yapaannanee? tuuvaa vaa Anutuuqoono tuduu iyara dira kieetavai varioo iya vitoo yoketaa yoosinnaivaki yapaanara variravai. Anutuuqo tuduu yatariivaa apuuyauvakidiri ikiaivo too varuduu apuuvo hama aasannauvakidiri

aangeraivo ivaara innaata kua tiao kiaa kookieema kieeravai. ³⁶Ivoono gioonna kiaapuuya Iyiipaivakidiri vitoo vioo ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa Iyiipaivakidiriataama nnoori sorovuaravaa nnutuuvo Kookee Nnoori ivakidiriataama mmanna gaanga yoosinnaivakidiriataama iiravai. Ivo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) mmanna gaanga yoosinnaivaki itaama iiravai. ³⁷Ii vaidi Musiiva ivoono gioonna kiaapu Isairaiya kiaa mmioo tunoo: Anutuuoqoono ni titaikiai na forofetaa vaidivai diauneema fai nnaagiai vaidi voovai titano tuoo ngi-iikidiri diitaanaravaivee, tiravai. ³⁸Ivoono Isairaa gioonna kiaapuuya nuunaida mmanna gaanga yoosinnaivaki varuuya tasipama variravai. Ivoono ti rubuungainna tasipama varioo taapi Sinaivaidiri aangeraivo innaata kua tiao Anutuuoqaa kuaivaa inna kiaa mmuuvataama tasipama variravai. Ii kua iyauvo vaiyauvaa ta rikiada iida ta yoketaama variaarayauvaa Musiiva ti kiaa ti mmnaraivaara vareeravai.

³⁹Musiiva Anutuuoqaa kuaivaa rikioo ti rubuungainna kiaa mmuduu iya ooqoo tida mmooka hanigia inna mmida kava vararanada Iyiipa kuaaraivaara yaata utiravai. ⁴⁰Yaata utida varida Musiinna vayaanna Aroonaa tunoo: Tiini unnakua anutuu vooyauvai iima kinai iyauvoono ti maavee tikiai ta iya kiaivaugiataama kuaaravee. Musiiva Iyiipadiri ti vitoo nnuuvo mo deepiinno kuainnee? Ivo datainno varikiai ta hama inna taunnaanoo, ⁴¹kiaa kiada unnakua anutuuvaa puara burimakau nnaakara roosiima iima kiada innara puarayauvaa huda kiada ngiari yaakukidiri iima kioovaara buusa nneeravai. ⁴²Nnooduu rikioo Anutuuoqo mmooka hanigia iya mmioo iya pikioo uduu rikiada iya suai kuraaga aakiapuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iyauvaara tunoo: Ti anutuuyauvaivee, tiravai. Ivaara mnaaruaa forofetaiya yanaiyauvunu fafaara reeda tunoo:

Gioonna kiaapu Isairaaayaso,
ngia taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuyauvaki (40)
mmanna gaanga yoosinnaivaki varida
puarayauvaa rupuuta kiada
hudada varuu suaiyauvaki
hama ngia niiyara iiravai.

⁴³Ngia ngii unnakua anutuuvaa nnutuuvo Morokaa buruqa nnauvaa apu varada nuairavai.
Ngii unnakua anutuu voovai nnutuuvo Robaanaa mmannammannaivaa aakiapuaa roosiima iima kiada apu varada nuairavai.
Ii unnakua anutuu ivaitana mmannammannaivaitana ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaaraivaara ngia iima kieeravai.
Ivaara fai na ngii titaa kinai ari ngieera voopi eeyaara vida yoosinna Bapuroona yaatarada mmookaki kuatee.
Forofetaiya fafaara reeda itaa kua tiravai.

⁴⁴Nnaaru mmanna gaanga yoosinnaivaki ti rubuungainna buruqa nnauvaki Anutuuoqaa Mmannasaivo ivaki varuu nnauvaa heeka kiada ivaata apu varada nuairavai. Tauraa vaa Anutuuoqo Musiinna buruqa nnauvaara kiaa mmioo vitauvaugiataama ii nnau ivaa heekeeravai. ⁴⁵Nnaagiai ti rubuungainna ngiari kieetaivaa Yosuaanna tasipama mmata yoketaivaa nnutuuvo Kanaanara vida ngiari giokiaiya buruqa

nnauvaa iya mmuuvaa apu varada viravai. Vuduu too Anutuuqo yoosinnaa mmaayoootaa gioonna kиаapuuya ruputu vatooduu ngieera vuduu teeda ti rubuungainna iya mmataiyauvaa ravisi varada ivaki variravai. Varuduu buruqa nnauvo iya tasi-pama vainnonno numa Davuitiiva varuu suaivaki homo vairavai. ⁴⁶ Vauduu too Anutuuqo pinaama Davuitiinnara yoketauduu rikioo ivo inna yaparainno tunoo: Fai neenoo Yakoopaa Anutuuqaara nuunaira nnau tuanaivaa heekaanarannee? Vara hama na heekaanarannee? ⁴⁷ tuduu rikioo Anutuuqo inna ooqoo tuduu nnaagiai inna mmaapu Soromoonono heekeeravai.

⁴⁸ Mo Anutuuqo ngiau aapu variivono hama vaidiia heekeera nnauyauvaki variavai. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovono ivaara safuuma fafaara roo tunoo:

⁴⁹ Udaangaivono tinoo:

Ngiau aapu inna na variau mmaataivovee.

Mmataivo inna ni yuku reemi reeraivovee.

Datai nnauvai a niini heekaanarannee?

Dee mmaatavau na kati hara kiee varinarannee?

⁵⁰ Mo aa mmuakiaa mminnaa aayauvaa

neenoo iima kiauyauvaivee, tiivaivee.

Forofetaivono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁵¹ Ngia tinni yakee vaidiyavee. Hama ngiingii ausaiyauvaa hanigiaavai. Ngia Anutuuqaa kuaivaa rikiada yaata duunaiya roosiima iikiaayavee. Ngia ngiingii rubuungainna roosiima haunnniida Mmannasa Yoketaivaa mmooka hanigia mmi-aayavee. ⁵² Mo ngii rubuungainnaano dee forofetaayaida hama maisa mmooriiyauvaa iya mmuunnee? Mo mmuakiaaya mmiravai. Mo iya vaidi yoketaa tuanaa safu-uvo tiinaraivaara kиа kookieema kiada tuuya ruputuduu putiravai. Aa sui aavaki ngieenoo vaidi yoketaa safuuraivaa inna nnammutuuiya kooyaa inna vitaida inna ruputuduu putiravai. ⁵³ Mo Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa aangeraiya tuduu ngia rikiadaata hama ivaa iikiaavaivee. Sitipaano itaa kua tiravai.

Vaidiia sikauyauvaadiri Sitipaanaa ruputuduu putiravai

⁵⁴ Tuduu rikiada vaidi kua yeena rauya pinaama innara ausa nnannatooduu avai girikairavai. ⁵⁵ Avai girikaida varuduu too Mmannasa Yoketaivo Sitipaanaa suvuauduu too reeri ngiau aapuuvaki too vainno tooduu Anutuuqaa mmeekia ari vookarauvo inna tooduu Yisuuva Anutuuqaa yaaku yaadudainningiaa duoo vauvo inna too vairavai. ⁵⁶ Inna too vauduu tunoo: Taatee. Na reeri tauko ngiauvo rusitia roo vioo sai ngioo saikio Vaidiivaa Mmaapuuvoo Anutuuqaa yaaku yaadudainningiaa dioo vainoo, tiravai. ⁵⁷ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya puaisakama kai kai tida varida ngiari yaataiyauvaa ramuunnaida akiairauduu seenada vida inna suvuai kieravai. ⁵⁸ Suvuai kiada utu kiada vaidi utu raririima rada vida yoosinna tooyavaki kagaari kiada sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariravai. Kagaarida varida vaidiia inna unnakua tuuya ngiari uyira raira veraayaa uyuyauvaa rada kiada vaidi karaasaivaa nnutuuvoo Sauruusaa yuku oyai vainiivau yapeeravai. ⁵⁹ Yapa kiada Sitipaanaa sikauyauvaa habati kiada kagaari kagaariida mmannaana utida ruputida varuduu Sitipaano yaaku varoo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisii-o, ni mman-nasaivaa ee varaanee, ⁶⁰ kиа kioo taikiapa roo toorivu yau haroo pinaama aayanna roo tunoo: Udaanga-o, sa iya mmoori maisaivaa ni iikiaivaara yaata utuee iyaki kua pinaivaa yapaanee. Sitipaano itaa kua kиа kioo putiravai.

8¹⁻²Ivo putuuvaara Sauruuso aikioovaivee kiaa kioo ivaara yoketairavai.

Sauruuso ausa hanigieeraiya mmoori maisaivaa iiravai

Vaidi Anutuugaara yaagueeqauyaano Sitipaanaa nnabaivaa varada hau kiada innara kaayauma rateeravai. Ii suai ivakidiri Sitipaanaa ruputuuya mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Yerusareema varuuya mmoori maisaiyauvaa iiravai. Iida varuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya vida raubiriida vooya mmata Yutayaivau vuduu vooya mmata Samariaivau viravai. Vuduu rikiada aposorooya nnaasu homo Yerusareema variravai.

³Varuduu Sauruuso gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ruputu taikaanaree kiaa iya nnauyauvaki reeri te reeri teema roo nuainno varioo gioonnaiyaata vaidi-yaatama iyauvakidiri utu raririinno oro oovi nnauvaki yapeeravai.

Vaa ausa hanigiooyaano mmayaaya yoketaivaa Samariaiya kiaa mmiravai

⁴Oovi nnauvaki yapa kiooduu vaa ausa hanigioo vooya raubiriida vuuya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. ⁵Kiaa mmida varuduu Piriipo yosinna Samariaivaki vioo Anutuuga mmataama kioo vaidiivaara kooyaa iya kiaa mmiravai. ⁶Kiaa mmuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya Piriipaa kuaivaa rikiada ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaa teeda mmuaavaugiataama inna kuaivaa arinaima rikieeravai. ⁷Ivo mmagia maisaiyauvo vaidi aakiaiyauvaki varuuyauvaa tuduu pinaama kai kai tida mmaanai tiida viravai. Vuduu ivo kaayau gioonna kiaapu yuku yaaku putuuya tuqinnoo yuku mmudanna hanipooyaatama tuqinneeravai. ⁸Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa itaama uuvaara gioonna kiaapu yosinna Samariaivaki varuuya pinaama sirigairavai.

⁹Sirigauduu ivaki varuu vaidi voovai nnutuuvo Simoono vaa hokoba suai ivaki varioo saaka pieera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapuuya ivaa teeda pinaama nnikiarairavai. ¹⁰Nnikiarauduu ivo ariiyara unnakua kiaa kioo tunoo: Na udaanga vaidi ari vookaraakiau vaidivaivee, tuduu rikiada ivaki varuu gioonna kiaapu yoketaa maisaiya inna mmooriivaa teeda nnaasu vaidi tunoo: Ii vaidi ivo Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivai varaivaivee. Ii yaagueeqa ivaa nnutuuvo tinoo: Pinaa Yaagueeqavaivee, tiivaivee, ¹¹kiaa kiada inna mmoori ari vookarauvaara ari suai nnikiarauvaara iya rikiaatainno nnaasu varuduu inna nnaagiai viravai. ¹²Nnaagiai Piriipo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. Piriipo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara diraivaaraatama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaaraatama iya kiaa mmuduu rikiada gioonnaiyaata vaidi-yaatama kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. ¹³Simoonootama Piriipaa kuaivaa rikioo kutaavaivee tuduu rikioo innaatama nnoori apiravai. Apu kiooduu iva Piriipaa tasipa vainima nuainno varioo tooduu Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno varuduu too ikiee kiaa kioo yaaku vuatavuatainno variravai.

¹⁴Nnaagiai aposoroo vaidi Yerusareema varuuya rikiooduu Samariaa varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada varooduu rikiada iya Petoosaya Yuvuaanaya iyasi titooduu viravai. ¹⁵Vidada oto varida vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara iya yaaku vareravai. ¹⁶Piriipo iya nnoori apuu suaiivaki Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuu-

vaa nnaasu tioo iya nnoori apuduu hama Mmannasa Yoketaivo iyayaa tiiravai. ¹⁷Petoroosoya Yuvuaanaya ngiari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoketaivo iyaki tuoo viravai.

¹⁸Iyayaa yaaku utuduu Mmannasaivo iyaki tuoo vuuvaa Simoono too oro sikauyauvaa varoo numa Petoroosaya Yuvuaanaya mminaree kiaa ¹⁹tunoo: Aa yaagueueqa aavaa niita ni miatee. Ni mikiai fai na vaidi voovaayaa ni yaakuuvaa yapano Mmannasa Yoketaivo innaki variaivee, ²⁰tuduu rikioo Petoroosoinna sai tunoo: A yaata utuee Anutuuqaa yaagueueqivaava kati mmiraivaara sikaunnaadiri yookaama kiee varaannarainna kiannano. Ivaara inna aikioo ai sikauyauvaa tasipama ikiaivaki kuane. ²¹Hama i ausa tinniivo Anutuuqaa avuuvaa safuuma vaivara hama a ti tasipama aa mmoori aavaa varaannano. ²²⁻²³Na i tauko i seenaiva i yaataivaara pinaama i nnannataikio i ausaivo kapikaraikio mminnamminnaa maisaivo i utu kioo vainoo. Ii a kianna kua ivaara a koonnama yaata utuannaivaara yaata utuee pikiee ai ausaivaa hanigiee Udaangaivaara yaaku varano fai a itaama koonnama yaata utuannaivaa ivo rugaanaravaivee, ²⁴tuduu rikioo Simoonoono Petoroosaya Yuvuaanaya sai tunoo: Udaangaivaata niyara yaaku varaatee. Ngia kiaa kuaivo sa niisi ngiaiveeraivaara niyara yaaku varaatee, tiravai. ²⁵Petoroosoya Yuvuaanaya Udaangaivaa mmayaayaivaatama Yisuunna tasipama nuaira mmayaayaivaatama ivaki variaiva kiaa mmi kiada kava vara ranada Yerusareema aataruuvau vida vo yoosinna vo yoosinna mmata Samariaivaki vau yoosinnaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa rada viravai.

Piriipo kua yoketaivaa Itoopiaa vaidiivaata tiravai

²⁶Vuduu Udaangaivaa aangeraiivo Piriipaa tunoo: Ai mminnamminnaiyauvaa teerainna viee aataruuvo Yerusareema pikioo yoosinna Kasaa kuai ivau oto ree tooya sainai kuane, tiravai. Ii aataru ivo mmanna gaanga hama vaidiaatau mmataivau vira aataruvai. ²⁷⁻²⁸Aangeraiivo itaa kua tuduu Piriipo diitoo ari mminnamminnaiyauvaa teerainno viravai. Vioo vioo oto tooduu Itoopiaa vaidi mmoori vareeraivo ivau tiiravai. Ivo Itoopiaa kieeta gioonnaivaa nnutuuvo Kadakeenna sikau nnauvaara haitatuura kieeta vaidivai tiiravai. Ivo Yerusareema oro Anutuuqaa ari ausa mmuduuyaivaa mmi kioo kava vara ranoo ari kaaravaa puara hoo-saivo utu raririiravaki varioo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau jaaruaa roo tuoo varuduu ²⁹Mmannasa Yoketaivo Piriipaa tunoo: Oro inna kaaravaa vainima nookianee, ³⁰tuduu rikioo seenoo kaaravaa vainima vioo rikiooduu Itoopiaa vaidiivo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau jaaruaa roo tuuduu rikioo inna yaparainno tunoo: A jaaruannaivaa oyaivaa a rikieennanee? ³¹tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Mo na dataama rikiaunnee? Vaidi voovoono ni giaa ni minai fai na rikiaannaravee, kiaa kioo Piriipaa maavee tuduu rikioo kaaravau karoo inna tasipama varioo rikieeravai. ³²Rikiooduu Itoopiaa vaidiivo Anutuuqaa kua fafaara voovai jaaruo tunoo:

Vaidiiva puara sipisiipavaa vitada
 rupertuaara iiraivaa roosiima
 iya inna vitada viravai.
 Iya puara sipisiipa nnaakaraivaa yausiivaa
 hatokaavo hama akua tiraivaa roosiima
 ivo hama kua tira kua seemuaa variravai.

³³ Vaidiyya kumina vaidivaivee kiaa kiada uudu
 hama inna seena inna tasipama
 kuatinaraivootaudu rikiada
 hama kua pinaivaa kiaa safuurama kiada
 unnakua kiaa inna ruputiravai.
 Vaidiyya inna ruputudu
 ivo mmatayaa varuu suaivo taikoovaara
 hama kava voovoono inna sidinnaidiiyara
 vo kua voovai tiravai.

³⁴ Itoopiaa vaidiivo jaarummua taika kioo Piriipaa tunoo: Ni giaa ni mianee. Porofetaivoono giaara tiivainnee? Ariiyara tiivainnee? Vara ari voovaara tiivainnee? ³⁵ tuduu rikioo Itoopiaa vaidiivo jaaruuvaudiri Piriipo mmayaaya yoketaivaa Yisuunnara inna kiaa mmiravai. ³⁶ Kiaa mmiaa roo vioo vioo oro tooduu nnooriivo iya too vauduu Itoopiaa vaidiivo tunoo: Nnooriivo aa vainoo. Mo hama vo aataru voovoono ni suvuainaravai. Inna aikioo na nnoori varaanarannee? ³⁷ (tuduu rikioo Piriipo inna sai tunoo: Fai a ai ausa mmuduuya mmuakiaavai Yisuunnara kutaavaivee tinai na nnooriivaa i apinaravaivee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Na Yisuu Kirisiinnara kiaunoo: Kutaa Anutuugaa Mmaapuvaivee, kiaunoo.) ³⁸ Ivo itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuaavuaa kaaravuaa utuanee tuduu utu kioo vauduu reemi rada Itoopiaa vaidiivootama Piriipaya nnooriivaki vida Piriipo nnooriivakidiri inna apiravai. ³⁹ Apu kioodoo nnooriivaa pikiada nnuu saivaata Mmannasa Yoke-taivo Piriipaa vitoo vioo kieeravai. Vioo kioodoo Itoopiaa vaidiivo buaama tooduu kuminaudu ari aataruuvau vioo sirigainno viravai. ⁴⁰ Vudu Piriipo oro yoosinna Asotoo varuuvaara gioonna kiaapuuya nnaagiai rikieeravai. Rikiooduu ivaki varioo mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo ngioo ngioo numa nnaagiai yoosinna Kaisariaa ivaki taikeeravai.

Sauruuso ari ausaivaa hanigioo vaidi karaasavai variravai

(Aposoroo 22:6-16; 26:12-18)

9 Piriipo mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuu suaivaki homo Sauruuso Udaanga Yisuunna gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya buaaru tuoo iya ruputinara iiravai. Inno varioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaasi oro ² yanaiyauvaara yaparairavai. Ii yanaa iyauvaa fai ivo varoo oro Yutayaa gioonna kiaapuuya Damasakuusa nuunaira nnauyauvaki variyai mminai teeda iya inna tasipakio gioonna kiaapu vaa Udaangaivaa aataruuvau nuairaiyara buaama roo nuainno teenai vaidiyyaata gioonnaiyaatama inna teeda vaikio too vitoo kava vara ranoo numa Yerusareema oovi nnauvaki yapaanaraiavaara viravai.

³ Ivo yanaiyauvaa varoo vioo vioo yoosinna Damasakuusa vainima vudu mmeekiaivo ngiau aapuvakidiri innayaa makee tuduu saneetu roosiima ruvuahoo inna suvuudu ⁴ vioo varoo mmataivau vainno rikiooduu Yisuuva innaata kua tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmoori mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannavainnee? ⁵ tuduu rikioo Sauruuso inna sai tunoo: Udaanga-o, a gioonoonna kiannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Na Yisuuvavee. A mmoori maisaivaa ni iikiannano. ⁶ Inna aikioovai. Diitee yoosinnaivaki kuane. Vino fai vaidi voovoono a iinara aataruuvaa fai i kiaa i mminaravee, tiravai. ⁷ Tuduu vaidi Sauruusa

tasipama vuuya dida vaid a iya ausaiyauvo nnikiarauvaara iya hama kua tiraida mmanna kuaivaa rikiada hama vaidi kaanaivaa teeravai. ⁸Hama tooduu Sauruuso mmataivaudiri diitoo reeti reeri tooduu avuuvo upisuuduu inna tasipama vuu vaidi- iya inna yaakuuvaudiri utida Damasakuusa oro kiooduu ⁹ivaki varioo taaravooma suai varuduu hama avuuvo arinaima tooduu hama yeenna nnooriivaa nneeravai.

¹⁰Damasakuusa ivaki vaa ausa hanigieera vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso varioo inna tinni avuuvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva innaata kua tioo tunoo: Ananiaaso, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na aavaki variaunoo, ¹¹tuduu rikioo inna tunoo: Diitee viee yoosinna vuutaivau vai aataruuvaa nnutuuvo Safu Aataruvai ivaugiataa viee vaidiivaa nnutuuvo Yutaasaa nnauvaki viee yoosinna Tarasaa diaa vaidi Sauruusaara yaparakianee. Ivo ivaki yaaku varoo varinoo. ¹²Ivo vaa inna tinni avuuvo hanigiaikio aiyaa ari vookarai aataruuvaa taivai. Taikiai kava ari avuuvaa taiveeraivaara eenoo numa ai yaakuuvaitana innayaa utuannavaivee, tiravai.

¹³Tuduu rikioo Ananiaaso inna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, kaayau gioonna kiaapuuya ii vaidi ivaara vaa ni giaa ni miaavai. Ivo i gioonna kiaapu Yerusareema variyai kaayau ari vookara ari vookarau maisau mmooriyauvaa iya uuvaara vaa ni giaa ni miaavai. ¹⁴Aanna makee ivo Damasakuusa ngioo Anutuuqaara kati puara hudeeraiyasidiri yanaiyauvaa varoo i nnutuuvaa rikieera gioonna kiaapuuya vitoo Yerusareema oovi nnauvaki yapaanaraivaara nniivaivee, ¹⁵tuduu rikioo Udaangaivo inna sai tunoo: Diitee kuane. Vaa na ii vaidi ivaa mmataama kiauvai. Fai ivo ni mmooriivaa varoo ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyaatama vaidi kieetaiyaata ni gioonna kiaapu Isairaiyaatama niyara kiaa kookieenaraivaara na inna mmataama kiauvai. ¹⁶Fai ivo ni mmooriivaa varoo irisai mmamma nniitaraivaa varaanaraivaara fai neenoo inna vitainaravaivee, tiravai.

¹⁷Tuduu rikioo Ananiaaso vioo vioo ii nnau ivaa Udaangaivo tuu nnauvaa aaki- aivaki vioo ari yaakuuvaitana Sauruusaayaa utuoo tunoo: Sauruuso, ni seena-o, a aataruuvau aapi nninee kiaa ngiee toonnaivoono Udaanga Yisuu Kirisiiva ivoono ni titaikiai na ngiaunoo. A avuuvaa tuqinnama teeno Mmannasa Yoketaivo i su- vuakuaiveera ni titaikiai na aisi ngiaunoo, ¹⁸tuduu tuu saivaata mminnaa tavau nnaba karaabaivaa roosuuyauvo Sauruusa avuuvaki rummua apu kioo vauyauvo tuoo vuduu kava avuuvaa tuqinnama teeravai. Tuqinnama too diitooduu vaidiivo inna nnoori apiravai. ¹⁹Apu kiooduu ivo yeenna nnoo varuduu inna yaagueeqaivo kava vairavai.

Sauruuso mmayaaya yoketaivaa Damasakuusaiya kiaa mmiravai

Sauruuso kiisa suai ausa hanigieera gioonna kiaapu Damasakuusa varuuya tasi- pama variravai. ²⁰Varioo iya tasipama varuu suaivaki akiairauduu Yutayaiya nuu- naira nnauyauvaki vioo Yisuunnara kooyaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Ivo kutaa Anutuuqaa Mmaapuuvovee, ²¹tuduu rikiada gioonna kiaapu inna kuaivaa rikiooya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo gioonna ki- aapu Yisuunna nnutuuvaa rikiooya Yerusareema hara kiada varuuya maisa mmoori- ivaa iinno iya Rupertuuvonnee? Mo ivo aapi ngioo iya utuoo vitoo kava vara ra- noo vioo Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya mminara nniivainnee? ²²tuduu rikioo Sauruuso Yisuunnara yaagueeqainno yaagueeqama kioo iya kiaa mmioo

tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, tuuvaara Yutayaa vaidi Damasakuusa varuuya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

²³ Hama inna kuaivaa sai tuduu vo suai vooyauvai taika kioodoo iya nuunaida Sauruusaa ruputikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai. ²⁴ Kua yeena rauduu gionna kiaapu vooya iya inna iikiaara kuaivaa numa inna kiaa mmuduu rikieeravai. Rikiooduu heenagieena ikiannagisanna Yutayaa vaidiiaa vagiaamunnaivaa keegiaiyauvaki diaa rada nuaida inna ruputikio putuaiveeraivaara iiravai. ²⁵ Iida varuduu rikiada vo heenavaki Sauruusaa nnaagiai nuairaiya sookuya utua pinaa voovaki inna rummua kiada tapuka yeenaivaa haru kiada utida vagiaamunnaivaa tabaangaidadiri vitada oto yoketaama mmaanai reemma kioodoo mmataivau tuma ruoo ari toovau viravai.

Sauruuso Yerusareema variravai

²⁶ Sauruuso Yerusareema vioo ausa hanigieeraiya tasipama varinaree kiaa vuduu iya inna teeda aatuuda ivo vaa ari ausaivaa hanigia kioovaara tunoo: Unnakua kiainno iinoo, ²⁷ tuduu rikioo Panapaaso innasi vioo inna vitoo aposoroo vaidiiyasi vioo innara iya kiaa mmiravai. Sauruuso aataruuvau vioo Udaanga Yisuu Kirisiinna tooduu innaata kua tuuvaara iya kiaa mmioo Sauruuso Damasakuusaa gionna kiaapuuya Yisunnara yaagueeqama kiaa mmuuvaaaraatama iya kiaa mmiravai. ²⁸ Iya kiaa mmuduu Sauruuso iya tasipama varioo Yerusareema yoosinnaivaki kati nuainno varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. ²⁹ Kiaa mmioo varioo Yutayaa vaidi Ereengaa kua rikiooyata kua yaagueeqama tuduu sai iya innaata yaagueeqama tida inna ruputuaara iiravai. ³⁰ Ruputuaara uuduu vaa ausa hanigieeraiya ivaa rikiada inna vitada oto yoosinna Kaisariaa kiada inna titooduu yoosinna Tarasaa viravai.

³¹ Vuduu rikiada gionna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Anutuuqaara nuunauya vooya Yutayaivaki varuduu vooya Karirayaa ivaki varuduu vooya Samariaa ivaki varuuya yoketaama varuduu hama vaidiiaa iya rapuaara iiravai. Hama iya rapuaara uuduu yaagueeqama varida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmemmaana vuduu Mmanasa Yoketaivo iya tasipooduu vo gionna kiaapu vooya nnida iya ausa hanigioo aataruuvaki vida iyaatama ausa hanigieeravai.

Peterooso yoosinna Rutaa Yopaa ivaitanaki mmooriivaa iiravai

³² Peterooso vo yoosinna vo yoosinnaivaki nuainno varioo vo suai voovaki Anutuqaa gionna kiaapuuya yoosinna Rutaa ivaki varuuyasi viravai. ³³ Oto ivaki varioo tooduu vaidi voovai yuku yaakuuyauvo putuuvaa nnutuuvo Ainiaava ari mmaataivau vainno varuduu vaa yaaku saivai karasaidiri taaravooma nuanuuvo taika kioodoo ivo homo ari mmaataivau nnaasu vainno variravai. ³⁴ Vainno varuduu Peterooso oto inna too tunoo: Ainiaa-o, Yisuu Kirisiiva i tuqinnainoo. Diitee ai mmaataivaa safuuma yapaanee, tuduu tuu saivaata Ainiaava diitoo ivaki variravai. ³⁵ Varuduu teeda mmuakiaa gionna kiaapu Rutaa ivaki varuuyaata Saraanga ivaki varuuyaata inna tooduu iya ausaiyauvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau viravai.

³⁶ Yoosinna Yopaa ivaki varuu gionnaivaa nnutuuvo Tavitaava vaa ausa hanigieeravai. Inna nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tuuvo Dorokaasovee. Ii nnutu ivaa oyaivo fayaiivo hayoovaa roosiivo yoketaa fayaivai. Ii gionna ivo makema-

kee mmoori yoketaivaa iinno mmanna haipuuyara boo tioo iya tasipama mmoori-ivaa iinno variravai. ³⁷ Iinno varuduu rikioo nniitareeraivo inna varooduu putiravai. Putuduu gioonnaiya inna nnabaivaa fini kiada varada nnau voovai veraivau vauvaki yapa kieravai. ³⁸ Yoosinna Yopaa ivo yoosinna Rutaa vainima vauduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera Yopaa varuuya Petorooso Rutaa ivaki varuu mmayaayaivaa rikiada taara vaidivaitana innasi titooduu vida yaagueeqama inna kiaa mmida tunoo: Makee tinai tiisi ngianee, ³⁹ tuduu rikioo Petorooso makee tuduu ari mminnaiyauvaa teerainno varoo iya tasipama nmiravai. Ngioo ngioo nnaa Dorokaaso putuu nnauvaki ngioo vuduu gioonna kiaapuuya inna vitada oro nnau voovai veraivau vauvaki vuduu mmuakiaa muaada gioonnaiya inna suvai kiada varida ratada Dorokaaso varuu suaivaki iva uyira raira uuyauvaa inna vitairavai.

⁴⁰ Inna vitaida varuduu too Petorooso iya titooduu mmaanai tuuduu rikioo toorivu yau haroo yaaku varoo hanigioo gioonnaivaa nnabaivaa tunoo: Tavitaa-o, diitaanee, tuduu rikioo avuuvaa reeti Petoroosaa too vauduu kiisama diitooduu ⁴¹ Petorooso reeti ari yaakuuvaa inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. Diitooduu rikioo Petorooso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaraata gioonna muaadaiyaraatama aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo Dorokaaso diitoo hara kioo varuuvaa iya vitairavai. ⁴² Iya vitauduu kaayau gioonna kiaapu Yopaa ivaki varuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. ⁴³ Tuduu Petorooso kaayau suai yoosinna Yopaivaki varioo vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa tasipama variravai. Ii vaidi ivaa mmooriivo fayai nnabaivaa rabanika kioo suai haarura vaidivai variravai.

Petoroosooya Koneriia kua tiravai

10 Vaidi voovoono yoosinna Kaisariaa varuuvaa nnutuuvo Koneriiva kaayau (100) rapira vaidi Rooma varuuya kieetavai variravai. Vaidi rapiraiya nnutuuvo Itariaa vaidi rapiraiyavee. ² Koneriiva ari tinniyaadiri Anutuuqaara yaata utira vaidivai varioo ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Yutayaiya Anutuuqaara ausa mmuduuya mmiravai. Ivo mmanna haipu gioonna kiaapuuya sikauyauvaa mmioo makemakee Anutuuqaara yaaku vareeravai. ³ Vo suai voovaki suaivo hanigiooduu ivo yaaku varoo varuduu inna tinni avuuvo hanigiooduu Anutuuqaa aangeraiivo tuma innaata kua tioo tunoo: Konerii-o, tiravai. ⁴ Tuduu rikioo Koneriiva aatuunno aangeraiivaa too nnaasu vainno inna tunoo: Udaanga-o, e aaniivaarainna ni kiannanee? tuduu rikioo aangeraiivo inna sai tunoo: Anutuuqo i yaaku vareeraivaa rikioo a sikau mmira mmooriivaa taikio inna yoketaikio aiyara yaata utinoo. ⁵ Makee vaidi vooya titanai yoosinna Yopaa vida vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara maavee tikio ngiaivee. ⁶ Ivo fayai nnabaivaa tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaraiivaa vainima vaivaki variavaivee, ⁷ kiaa kioo aangeraiivo inna tasipama kua tuuvo inna pikioo vioo kiooduu too Koneriiva ari nnauvaki mmoori vareera ngiaammuaavaitanaata ari rapira ngiaammua voovai vaa Anutuuqaara arinaima rikioo inna nnaagiai nuairaiivaatama tuduu ⁸ innasi nnuduu rikioo aangeraiivo inna tuu kuaivaa kiaa mmi kioo titooduu yoosinna Yopaa viravai.

⁹ Vauya patauduu vidada vainima Yopaa yoosinna ivaki vuduu rikioo Petorooso nnau veraa tuanaivau karoo oro ivau varioo ikianna tammaa tuanaa yaaku vareeravai. ¹⁰ Yaaku varoo varuduu inna yeenna rauduu yeennaivaa nnaanara uuduu gioon-

naiya yeennaivaa teeraida varuduu ivo yaakuuvaa varoo varioo inna yoketauduu rikioo inna tinni avuuvo hanigooduu ivo ari vookarauvaa teeravai. ¹¹Tooduu rikioo ngiau aapuuvo rusitia roo vuduu ivakidiri mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo tuma mmataivau vairavai. ¹²Vauduu Petrooso tooduu mmatayaa nuaira fayai ari vookara ari vookarauyauvootama mmatayaa varira yanayapaiyauvoota ngiaammaiyauvootama ivaki variravai. ¹³Varuduu rikiooduu Anutuuqaa kuaivo innaata kua tioo tunoo: Petrooso, diitee iyauvaa ruputu kiee huda nnaanee, ¹⁴tuduu rikioo Petrooso inna sai tunoo: Udaanga-o, hameetavee. Anutuuqo ooqoo tira haipa mminnaiyauvaa hama na nnauvaivee, ¹⁵tuduu rikioo kava innaata kua tioo tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaara Anutuuqo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianee, ¹⁶tuduu rikioo taaravoomaneetu itaama vauduu too Anutuuqo tuduu buruqa pinaivaa kugunama kioovo kava ngiau aapu akiairaama viravai.

¹⁷Vuduu rikioo Petrooso inna tinni avuuvo hanigooduu ari vookarauvaa ivo toovaa oyaivaara ariyara yaata utuoo varuduu vaidiyya Koneriiva titooduu vuyaya Simoonaa nnauvaara yapara ruua rada nnidada numa keegiaivaki dida vaidaa ¹⁸aayanna tida yaparaida tunoo: Vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petrooso aavaki variinne? ¹⁹tuduu rikioo Petrooso homo ari toovaa oyaivaara yaata utuoo varuduu Mmannasaivo inna kuaa mmioo tunoo: Rikiaanee. Taaravooma vaididoono aavaki aiyara buaama rada nookiaanoo. ²⁰Ai mminnaivaa teerainna reemi ree tiee sa taara yaata utirainna viee iya sunee kuanee. Vaa na aiyara ngianeera iya titaukai ngiaavaivee, ²¹tuduu rikioo Petrooso reemi roo iya tasipama kua tioo tunoo: Vaidi ngia buaama rada nookiaivo na aanna ivovee. Aaniira ngia niisi ngiaannee? ²²tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Ti kieeta vaidi Koneriivaano aiyara ti titaikiai ta ngiaunnaano. Ivo safu vaidivai varioo Anutuuqaara yaagueeqaikiai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaavai. Anutuuqaa aangeraivoono innaata kuaivaa tioo tunoo: Petroosaa tino aisi ngiaivee, tuuvaara tikiaida ta ngiaunnaano. Kua vooyauvai a tino i kuaivaa rikiaanara ti tikiaida ta ngiaunnaano, ²³tuduu rikioo Petrooso iya maavee tuduu nnida heenaivaki inna tasipama vairavai.

Vauya patauduu diitada ngiari mminnaiyauvaa teerauduu Petrooso ari mminnaiyauvaa teerainno iya tasipama vuduu vaidi Yopaa vooya vaa ausa hanigiooya iya tasipama viravai. ²⁴Vidada aataru tammaivau vauya patauduu vidada yoosinna Kaisariaa vida varuduu Koneriiva ari seenaiyaraatama ivo iyara mmuduuya ruu vooyaraatama aayanna tuduu innasi nnida inna tasipama iyara faannairavai. ²⁵Iyara faannaida varuduu Petrooso inna nnauvaki kuanara vuduu Koneriiva inna sunoo inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno ari ausa mmuduuyaivaa inna mmuduu ²⁶Petrooso inna vararu utuoo varioo tunoo: Sa itaa kianee. Na mmanna vaidivaivee. Diitaanee, ²⁷kiaa kioo Koneriinnaata kua kiaa roo inna nnauvaki viravai. Vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki suvuai kiada varuduu ²⁸Petrooso iya tunoo: Vaa ngiengieenoo taavai. Vaidi Yutayaivo ngiari voopinnaiya nnauyauvaki vioo iya tasipama variivaara ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiivai. Ooqoo tikiainnaata na hama vaidi voovaara haipa vaidivaivee tinaraivaara vaa Anutuuqo ni vitaivai. ²⁹Ivaara ngia ni maavee kiaani na hama ooqoo tiraina makee tikiiai ngiisi ngiaunoo. Ivaara na ngii yaparaina kiaunoo: Aaniira ngia niyara kiaani na aapi ngiauvainnee? kiaunoo.

³⁰ Petorooso itaa kua tuduu rikioo Koneriiva inna sai tunoo: Taarama taarama varuu suaivo taika kioodoo iqii suai ivaki suaivo hanigoodoo aa ta variaunna suai aavaa roosuuduu na nini nnauvaki variee yaaku varee variaaduu makee tuduu vaidi voovai uyira rairaiyauvo mmannaammannauvo ni avuuvau dioo vainno ³¹ tunoo: Konerii-o, vaa i yaaku vareeraivaa Anutuuqo rikioo a gioonna kiaapu mmanna haipuuuya sikau mmira mmooriyauvaara yaata utivaivee. ³² Vaidi voovai titano yosinna Yopaa ivaki vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petroosaara yaparainno maavee tino ngiaivee. Ivo fayai naba tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuraivaa vainiivau vaivaki varivaivee. ³³ Aangeraivo itaa kua tuduu na akiairauduu vaidiia titaaduu aisi viravai. Vuduunna aanna makee a vaidi yoketaakuainna tiisi ngiannanoo. Ta aanna makee nuunama Udaanga Anutuuqaa avuuvau varida ivo i kiasa i mmuu kuaivaa rikiaraida ta faannakiannanoo. Koneriiva itaa kua tiravai.

Petorooso mmayaaya yoketaivaa

iya kiasa mmiravai

³⁴ Tuduu rikioo Petorooso iya kiasa mmioo tunoo: Aanna makee vaa na arinaima rikiannoo. Anutuuqo mmuakiasa gioonna kiaapuuya mmuaa aataruvai mmiivo inna kutaavai. ³⁵ Mmuakiasa mmataiyavunudiri voovoono Anutuuqaa nnoonnavai tiao inna mmemmaana vioo mmoori yoketaivaa iivaara Anutuuqo innara inna yoke-tainoo. ³⁶ Anutuuqo ta gioonna kiaapu Isarairaiya ti kiasa ti mmuuvaa vaa ngia rikiavai. Ivo tuduu Yisuu Kirisiivaano ausa nuufaivaa vareera mmayaaya yoke-taivaa ti kiasa ti mmiravai. Mo Yisuu Kirisiiva mmuakiasa gioonna kiaapuya udaangavai varivai. ³⁷ Yisuu Kirisiinna aataruuvaa vaa ngia taavai. Yuvuaano inna nnoori apu kioodoo ivo Karirayaadiri tuma Yutayaa mmata mmuakiaavaki nuainno ari mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiravai. ³⁸ Vaa ngia taavai. Anutuuqo ari yaagueeqaivaata Mmannasa Yoketaivaatama Nasareetaa vaidi Yisuunna mmiravai. Mmioo ivo inna tasipoovaara Yisuuva vo yosinna vo yosinnaiyavaki nuainno mmoori yoketaivaa iinno mmannasa maisaivoono puaisa utuuya tuqinneeravai.

³⁹ Mmuakiasa mmooriyavuaa Yutayaa mmataivakiaata Yerusareemaivakiaatama iva uuvaa teenoo taannaduu iya yatari sagaivau inna haara kioodoo putuduu ⁴⁰ taaravooma suaivaki Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri diitoo ti avuuyavunu nuairavai. ⁴¹ Hama mmuakiasa gioonna kiaapuuya inna tooduu Anutuuqo ti mmataama kiooya teenoo nnaasu inna teeravai. Anutuuqo inna tuduu diitoo suaivaki ta inna tasipama yeenna nnoori nnaannaiya teenoo nnaasu inna teeravai. ⁴² Ivo yaagueeqama ti kiasa ti mmioo tunoo: Ngia mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmida Anutuuqo vaa inna mmataama kioovoona gioonna kiaapu vaa putuaiyaata hama putuaiyaatama kua pinaivaki iya yapa kioo iya yaparainaraivaa iya kiasa mmiateera ti tiravai. ⁴³ Vaa nnaaruaa vaidi forofetaa mmuakiaaya innara tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tino fai Anutuuqo Yisuunna yaagueeqaivaura inna mminnamminnaa maisaiyavuaa rugaanaravaivee, tiravai. Petorooso iya kiasa mmioo itaa kua tiravai.

Ngari voopinnaiya Mmannasa Yoketaivaa vareeravai

⁴⁴Petorooso itaa kua tiao varuu saivaata Mmannasa Yoketaivo mmuakiaa inna kuaivaa rikiooyaki tuoo viravai. ⁴⁵Tuoo vuduu hama Anutuuqo Yutayaiya nnaasu ari Mmannasa Yoketaivaa kati iya mmirama kioo ngari voopinnaiyaatama mmi-ravai. Mmuuvaara Yutayaa vaidi vaa ausa hanigioo Yopaa ivakidiri Petoroosaa tasipama nnuuya ivaara nnikiarairavai. ⁴⁶Nnikiaraida rikiooduu iya ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiooyauvakidiri tida Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai. ⁴⁷Tuduu rikioo Petorooso Yutayaa vaidiiaa vadiiiaa tunoo: Aa gioonna kiaapu aaya ti-inikaraama Mmannasa Yoketaivaa varaano. Gioono iya ooqoo tinai fai ta hama iya nnoori apuaarannee? ⁴⁸kiaa kioo tuduu iya Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasi-pama iya nnoori apiravai. Nnoori apu kiooduu Petorooso kiisa suai iya tasipama varinaraiavaara iya inna yaparairavai.

Petorooso Yerusareema vaa ausa hanigiooya

mmayaayaivaa kiaa mmiravai

11 Ngari voopinnaiyaatama Anutuuqaa kuaivaa rikiada varoovaa aposoroo vaidiiaatama mmuakiaa Yutayaivaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hani-giooyaatama rikieeravai. ²Ivaara nnaagiai Petorooso ngioo Yerusareema vuduu rikiada gioonna kiaapu ngari voopinnaiyaatama mmamma hatokaatee tuuyaano innara iya nnannatooduu tunoo: ³Ai, vaa a ngiari voopinnaa vaidi hama ngiari mmamma hatokeeraiya nnau voovaki viee yeennaivaa iya tasipama nnaan-nakuavee, tiravai.

⁴Tuduu rikioo Petorooso mmuakiaa kuavai ngiari voopinnaiya tasipama uuvaara toosa haroovakidiri iya kiaa mmioo tunoo: ⁵Na yoosinna Yopaa ivaki variee yaaku varee variee taaduu ni tinni avuuvo hanigiooduu ari vookaravua na teeravai. Taaduu mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo ni vainiivau vairavai. ⁶Vauduu tee na tuqinnama aakiaivaki taaduu ari vookarau fayai mmatayaa nuairaiyauvoota fai mmararaa roosuuyauvootama yanayapaiyauvoota ngiaammaiyauvootama ivaki variravai. ⁷Varuduu tee na riki-aaduu Anutuuqaa kuaivo niita kua tiao tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa ruputu kiee huda nnaanee, ⁸tuduu rikiee na sai kiaano: Udaanga-o, hameetavee. Hama na haipa yeenna fayaiyauvaa Anutuuqo ooqoo tiraiyauvaa ni avai aavaki na nnau-vaivee, ⁹kiaaduu rikioo keenaa Anutuuqaa kuaivo ngiau aapuuvakidiri tuoo ni tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaa Anutuuqo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianee, ¹⁰tuduu rikiee taaravoomaneetu itaama vauduu taaduu ii mminnaa iyauvo mmuakiaayauvai kava ngiau aapuuvaki vioo kieeravai. ¹¹Vuu saivaata taaravooma vaidiiaa Kaisariaadiri niisi titaa kiooduu nnuuyaano numa nnau na hara kiee varuuvaki nniravai. ¹²Nnuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Sa taara yaata utirainna iya tasipama kuane, tuduu aa vaidi vaa ausa hanigioo yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidi aadootama ni tasi-pama Kaisariaa vidada Koneriinna nnauvaki viravai. ¹³Kuaannaduu too aangeraiivo inna nnauvaki tuoo innaata kua tuuvaara ti kiaa ti mmiravai. Aangeraiivo inna kiaa mmioo tunoo: Vaidiiaa titaa kinai Yopaa ivaki vida vaidiivaa nnutuuvo Simoono

Petoroosaa sunada aapi ngiatee. ¹⁴Fai ivoono kua mmayaaya voovai kooyaa i kiaa i mminai mmuakiaa ai seenaiyaatama rikikio Anutuuqo ngii vitaanaravaivee, tiravai.

¹⁵Na kua tinaree kiaa saivaata Mmannasa Yoketaivo tauraa tiyaa tuuneema iyayaa tiiravai. ¹⁶Tuuduu rikiee ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tauraa ti kiaa ti mmuu kuaivaa na kava rikieeravai. Ivo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa suai Mmannasa Yoketaivo nnoori apirayaama ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai. ¹⁷Vaa na tauvai. Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaannaduu Anutuuqo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmuneema ngiari vooopinnaa gioonna kiaapuuya mmiravai. Na mmanna vaidivaivee. Mo, na hama yopeema Anutuuqaa mmooriivaa uuda rairavaivee, ¹⁸tuduu rikioo iya nnannatoo kuaivo taika kioodoo Anutuuqaara kua yoketaivaa tida tunoo: Vaa ta itaama vaivaara rikiaunnavai. Anutuuqo tuduu ngiari vooopinnaiyaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiari ausaiyauvaa hanigiada tupatupaa variraivaa vareeravaivee, tiravai.

Vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuya mmooriivaa iiravai

¹⁹Vaidiyya Sitipaanaa ruputuu suaivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaatama mmoori maisaivaa uuduu iya raubiriiravai. Raubiriida vooya mmata Ponikii vuduu vooya mmata Kuporoo vuduu vooya yoosinna Adiookiaa vida gioonna kiaapu Yutayaiya nnaasu mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai. ²⁰Kiaa mmuduu iyakidiri Kuporoo diaa vooyaata Kureena diaa vooyaatama oro Adiookiaa varida ngiari vooopinnaiyaatama Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. ²¹Kiaa mmuduu rikioo Udaanga Anutuuqaa yaagueueqivo iya tasipooduu kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²²Tuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Yerusareema varuuya ii kua ivaa rikiada Panapaasaa titooduu Adiookiaa viravai. ²³Vioo vioo oro varioo tooduu Anutuuqo gioonna kiaapu Adiookiaayara inna yoketauduu too Panapaaso iyara sirigainno yaagueueqama iya kiaa mmioo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa puaisakama utida sa pikieerama kiada yaagueueqama nnaasu variatee, tiravai. ²⁴Panapaaso vaidi yoketaavai varioo yaagueueqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuauduu variravai. Varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²⁵Tuduu rikioo Panapaaso vioo yoosinna Tarasaa nuainno Sauruusaara buaama roo nuainnonno tooduu ²⁶inna too vauduu sunoo Adiookiaa viravai. Ivaitana oro mmuaa nuanuvai ivaki varida kaayau gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ivaitanaasi nuunauduu mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya iyananaa tauraa Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuaira nnutuuvaa vareeravai.

²⁷Varooduu ii suai ivaki vaidi vaa ausa hanigioo forofetaa vooya Yerusareemaivakidiri pikiada Adiookiaara viravai. ²⁸Vidada oo varuduu iyakidiri vaidi voovai nnutuuvo Akapaaso diitooduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueueqivo inna tasipooduu aarareera suaivo nnaagiai mmuakiaa mmatavau vainaraivaara kooyaa iya kiaa mmiravai. Nnaagiai vaidi voovai nnutuuvo Karautiiva Roomaiya kieetavai varuu suaivaki aarareeraivo vairavai. ²⁹Ivaara vaa ausa hanigieeraiya ngiariiyara

ngiariiyara yaata utida ngiariisi vau sikauyauvakidiri saiyaubai yapa kiada saiyaubai ngiari seena vaa ausa hanigiada Yutayaa mmataivaki varuuyani yapaaraiavaara kua yeena rairavai. ³⁰ Kua yeena rau kiada sikauyauvaa yapa kiada Panapaasaya Sauruusaya titooduu varada oro vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya mmiravai.

Herooto mmoori maisaivaa vaa ausa hanigieeraiya mmiravai

12 Li suai ivaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Herooto vaidiiya tuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya utida maisamaisai mmoori ari vookarauyauvaa iya mmiravai. ² Ivoono tuduu ari rapira ngiaammuauya aposoroo vaidi Yuvuaanaa vayaanna Yakoopa utida paipa avaikarauvaadiri inna nnuunaivaa rutaka kioodoo putiravai. ³ Putuduu too Herooto tooduu Yutayaa vaidiiya ivaara iya yoketauduu ivo tuduu ari ngiaammuauya Petroosaa utu raririima roo oovi nnauvaki yapa kieeravai. Yutayaiya bereetaivaa hama puuqairaiavaa tasipama huda kiada buusa nneera suaivaki ⁴ ivo tuduu Petroosaa oovi nnauvaki yapa kioodoo ari rapira ngiaammuaui vooya tuduu taarama taarama numa innara dida vaidada vuduu kava taarama taaramada numa iya mmaataidaa varada kava innara ivau diravai. Dida vaidada vuduu kava voodooonuma dida vaidada vuduu kava voodooonuma ivau diravai. Itaama rada vududuu Herooto buusa Varaigiataivaa nneera suaivo taika kino rikioo Petroosaa vitoo Yutayaiya avuuyauvunudiri ruputinaree kiaa yaata utuoo faannairavai. ⁵ Faannauduu rikioo Petroosoo oovi nnauvaki varuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya innara pinaama Anutuuqaata kua tida yaaku vareeravai.

Aangeraiivo oovi nnauvakidiri Petroosaa vitoo mmaanai viravai

⁶ Yaaku varada varuduu Herooto turau Petroosaa vitoo gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yapa kioo kua pinaivaa innaki yapaanaree kiaa uduu heenaivaki rapira vaidi taaravaitana vuaivo Petroosaa sainai duduu vuaivo sainai duduu Petroosoo tammaivaki vuru vairavai. Vauduu yeena taaravaitanaadiri inna yaakuuvaitanau ranaa rau kioodoo vauduu rapira vaidiiya sipuuyauvo vaunavauneema mmuaavai mmuaavai dida vairavai. ⁷ Dida vauduu too Udaangaivaa aangeraiivo aki-airauduu Petroosoo vuru vainno varuu nnauvaki tuuduu mmeekiaivo ruvuahooduu aangeraiivo inna yaapusaivaudiri utu korokoroonno inna yuruunno tunoo: Makee tinai diitaanee, tuduu rikioo yeenaivaitana inna yaakuuvaitanaudiri takuasaa roo tuoo vuduu ⁸ aangeraiivo inna tunoo: Ai uyira rairaiyauvaa vara uyuee rainna ai yuku nnabaivaitana vara uyuee, tuduu rikioo ivo tuuvaugiataama iima kioodoo tunoo: Ai yaapa veraayaa uyiraivaa vara uyuee ni nnaagiai ngianee, ⁹ tuduu rikioo Petroosoo inna nnaagiai oovi nnauvakidiri viravai. Vioo varioo aangeraiivo kutaa inna vitoo mmaanai vuuvaara hama tuqinnama rikieerama kioo vueennama kioo yaata utuoo tunoo: Ni tinni avuuvo hanigiaikiai na taunoo, ¹⁰ kiaa vida rapira ngiaammuaui tauraiavaa yaatarada vida nnaagiaivaa yaatarada vida tooduu yaagueeqa sipuuvaa hatuaa kiada yoosinnaivaki viraivo vaa ari mmaara hatuaa kioo vauduu teeda mmaanai viravai. Ivaitana yoosinna vuutaivaki aataru voovai vida yaatara kiada ivaudiri aangeraiivo aki-airauduu Petroosaa pikioo vioo kieeravai.

¹¹ Vioo kioodoo Petroosoo aangeraiivo inna vitoo nnuuvaara nnikiarainno ari-naima rikioo tunoo: Anna vaa makee na taunoo. Kutaa Udaangaivo ari aangeraiivaa titaikio tuoo Herootaa oovi nnauvakidiri ni vitoo nninoo. Yutayaa vaidiiya ni iiki-

aaree kias aataruuvakidiri ni vitoo aapi nninoo, ¹²kias kioo arinaima rikioo vioo ngiaammuu voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaanna kaanaa nnutuuvo Mariaanna nnauvaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki nuunaida innara yaaku varada varuduu ¹³oro mmaanaidiri sipuuvau ruduu rikioo mmoori vareera kiasatanna voovai nnutuuvo Roteeva seenoo tuma sipuuvaa hatuaanaree kias ¹⁴rikiooduu Petroosaa kuavai vuduu arinaima rikioo hama sipuuvaa hatueerainno sirigainno seenoo kava vara ranoo vioo gioonna kiaapuuya kias mmioo tunoo: Ai, aa mmiaa Petroosoo mmaanai aammiavau duoo vainoo, ¹⁵tuduu rikiada inna tunoo: A yaata duunakua unnakuainna kiannanoo, tuduu rikioo ivo yaagueeqama tunoo: Kutaa Petroosovee, tuduu rikiada gioonna kiaapuuya tunoo: Inna aangeravoono kua tinoo. ¹⁶Itaa kua kias kiada varuduu Petroosoo mmannamanna sipuuvau ruoo nnaasu varuduu iya nnaagiai tuma sipuuvaa hatuaa kiada inna teeda nnikiariravai. ¹⁷Nnikiarauduu rikioo Petroosoo ari yaakuuvaadiri sa kua kiatera iya ruvuataainno Udaangaivo oovi nnauvakidiri inna vitoo mmaanai yapooavaara iya kias mmiravai. Kias mmi kioo tunoo: Oro Yakoopaata ti seena vaa ausa hanigeeraiyaatama kias mmiatee, kias kioo ivaki iya pikioo ari vo yoosinna voovakira vioo kieeravai.

¹⁸Vioo kiooduu vauya patauduu heenanaanna innara duu rapira vaidiia pinaama nnikiaraida tunoo: Petroosoo deepiinno kuainnee? ¹⁹tuduu rikioo Herooto tuduu Petroosaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Hama iya too vauduu too Herooto pinaama iya yaparainno kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari vooya tuduu iya ruputuduu putiravai.

Putuduu rikioo ii suai ivaki Herooto Yutayaa mmataivaa pikioo tuma yoosinna Kaisariaa variravai.

Herooto putiravai

²⁰Herooto gioonna kiaapu Turu Sitoona varuuyara inna ausaivo nnannatooduu mmuakiaaya mmuaavau nuunaida innasi kua kiaara viravai. Vidada tauraa vaidi voovai Herootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Parasataasaasi vida innaata kua tuduu iya kuaivaa rikiooduu Herootaasi vida inna tunoo: Fai ta hama rapiraida mmuaavau yoketaama variaaravaivee, tiravai. Ii yoosinna ivaitana Herootaa mmataivakidiri makemakee iya yeenna varada nnoovaara iya itaa kua tiravai.

²¹Nnaagiai suaivaa Herooto mmataama kioovaki ari kieeta varira uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kieeta varira mmaataivau oro varioo kuaivaa hokobavai gioonna kiaapuuya kias mmiravai. Kias mmuduu rikiada iya aayanna tida rabarisoora kuaivaata innara tunoo: ²²Ivo hama mmanna vaidivoono kua tinoo. Ivo anutuuvoono kua tinoo. ²³Iya itaa kua tuu saivaata Herooto hama Anutuuqaa nnutuuvaa ngiau aapu yapooavaara Udaangaivaa aangeravoo inna uuduu mmimmiyauvo inna aakiaivaki nuainno varioo inna gutududuu putiravai.

²⁴Putuduu gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa varada nuaida varida mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kias mmuduu rikieeravai.

²⁵Rikiooduu Panapaasaya Sauruusooya ngiari mmooriivaa iima taika kiada ngiaammuu voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaannaatama vitada vida Yerusareema pikiada viravai.

Mmannasa Yoketaivo Panapaasaya Sauruusaya mmatairavai

13 Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuyakidiri vooya forofetaa vaidiya varuduu vooya vitaira vaidiya variravai. Iya nnutuuyauvo voovai nnutuuvo Panapaaso vo vaidi voovai nnutuuvo Simioono vuai nnutuuvo Naisiaava yoosinna Kureena diaa vaidi voovai nnutuuvo Rukiiva voovai tauraa kieeta vaidi Herootaa ferengaanna tasipama varuuvaa nnutuuvo Manaino voovai nnutuuvo Sauruusootama variravai. ²Iyaano Anutuugaata kua kiaaraiavaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Udaanga Anutuugaa mmida varuduu Mmannasa Yoketaivo iya tunoo: Panapaasaya Sauruusaya niini mmataama kikiyai mmoori na ivaitana mmiauvaa varaatee, ³tuduu ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvoota ngiari yaaku vareeraivootama taika kioodoo iya ngiari yaakuuyauvaa ivaitanaayaa utida titaa kioodoo viravai.

Panapaasaya Sauruusoyaa mmata Kuporoo ivaki viravai

⁴Mmannasa Yoketaivoono Panapaasaya Sauruusaya mmataama kioo titovaitana Adiookiaa pikiada yoosinna Saraikiaa vida ivakidiri siipaivaa varada nnooriivau vidada mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Kuporoo ⁵ivaki vau yoosinnaivaa nnutuuvo Saramii kuaaree kiaa siipaivakidiri reemi rada ivaki viravai. Ivaki vida Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai. Kiaa mmida varuduu Yuvuaano Marakaava iya tasipama mmoori vareeravai.

⁶Iya vida Kuporoo mmataivaugiataa vidada oto yoosinnaivaa nnutuuvo Pappoo variravai. Ivaki varida tooduu Yutayaa vaidi saaka nnaamuruuvaa nnutuuvo Parayisuuva varioo ariiyara tunoo: Na forofetaivovee, tiravai. ⁷Ii mmata Kuporoo ivaa kieeta vaidiivaa nnutuuvo Serekiiva vuai nnutuuvo Pauruuso tinni yokeeta vaidivai varioo Parayisuunna seena vaidivai variravai. Varioo ivo Anutuugaa mmayaayaivaa inna rikiaatauduu Panapaasaya Sauruusayara aayanna tuduu innasi nniravai. ⁸Nnuduu saaka nnaamuru vaidiivaa nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Eromaavavee, tuu vaidiivoono ivaitana kuaivaa hatoka kioo kieeta vaidiivo Yisuunnara kutaavaivee tinarainnoo kiaa inna yaata utiraivaa hanigiaanara iiravai. ⁹Hanigiaanara uduu Mmannasa Yoketaivo Sauruusaa nnutu vuaiivo Pauruusaa aakiaivaki suvuau kioodoo ivo saaka nnaamuru vaidiivaa puaisakama too nnaasu vainno ¹⁰tunoo: A Sataangaa mmaapukuavee. Mmoori yoketaiyauvaara a ooqoo kiannano unnakua tira maisa aataruuvo i suvuaiakiai Udaanga Anutuugaa aataru kua kutaivaara mmannammanna unnakuavaivee a tinarainna iikiannanoo. ¹¹Aanna makee Anutuugo irisaivaa i mmimaravai. I mmimo i avuuvo huruutainno fai kiisa suai homo upisivai nnaasu vainai a hama reeti reeri taanaravai. Fai vo suai kava i avuuvo tuqinnama taanaravee, tuduu tuu saivaata saaka nnaamuru vaidiivaa avuuvo upisiinno sooniruuduu ivo kumimakama roo nuainno varioo gioonna kiaapu voovoono inna yaakuuvaidiri utu varoo kuaiveeraivaara buairavai. ¹²Buaama roo nuauduu kieeta vaidiivo Anutuugo itaama uvvaa too Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tioo inna mmayaayaivaa Pauruuso iya kiaa mmuuvaara ivo kaayauma nnikiarairavai.

Pauruuso mmata Pisitaa vau yoosinna Adiokiaa variravai

¹³ Pauruusaa ari tasipama nuairaiyaatama yoosinna Papoo pikiada ivakidiri si-ipaivaki karada nnidada mmataivaa nnutuuvo Paburiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Perekee varuduu rikioo Yuvuaano Marakaava iya pikioo kava vara ranoo Yerusareema viravai. ¹⁴ Vuduu rikiada iya Perekee pikiada nnidada mmataivaa nnutuuvo Pisitaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Adiokiaa varida kati varira suai voovaki Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida hara kiada variravai. ¹⁵ Hara kiada varuduu vaidiiya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya kuaivaatama jaarummaa taika kioodoo nuunaira nnauvaara dira kieetaiyaano vaidi voovai tuduu diitoo oro Paurusaata inna tasipama nuauyaatama tunoo: Ti seenayaso, kuaivo ngiiki vainai ngeetama nnida gionna kiaapuuya kiaa mmiatee. Kiaa mmikio iya ausaiyauvo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu rikioo Pauruuso diitoo ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuaatanno iya tunoo: Ni seena Isarairaiyaata ngia ngiari voopinnaiya aavaki varida Anutuuqaara ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama ni kuaivaa rikiaatee. ¹⁷ Aa gionna kiaapu Isarairaa aaya Anutuuqo tauraa ti rubuungainna mmataama kioodoo iya ngiari voopinnaiya mmataivaa nnutuuvo Iyiipa varida kaayau gionna kiaapuuya suvuauduu Anutuuqo ari yaagueeqaivaadiri Iyiipaivakidiri iya vitoo ¹⁸ koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki yapa kioodoo taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki (40) nuaida varida Anutuuqaata nunuraanurai kiaa rada nuauduu hama ivo iyara inna nnannateeravai. ¹⁹ Hama ivo Isarairaiyara inna nnannateerama kioo mmata Kanaana ivaki varuu oyai yaaku saivai karasaidiri taara oyaiya tuduu iya yaatara kiada iya mmataivaa varada ivau variravai. ²⁰ Kaayau nuanu (450) iya itaama variravai.

Varuduu ivo iyara haitatuura kieeta vaidiiya mmataama kioodoo varia rada nnidada numa forofetaivaa nnutuuvo Samueero varuu suaiivaki taika kieeravai. ²¹ Taika kioodoo iya kieeta voovaara Anutuuqaa yaparauduu rikioo vaidiivaa nnutuuvo Kisiinna mmaapuuvoo Sauruuso Piniomiinaa oyaivakidiri diitooavaa iya kieetavai yapa kioodoo ivo taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) iya kieetavai variravai. ²² Varuduu rikioo nnaagiai Anutuuqo inna pikioo ari vo vaidi voovai Davuutiinna iya kieetavai yapa kieeravai. Yapa kioo innara tunoo: Na tauko Isainna mmaapuuvaa Davuutiinnara ni mmuduuya ruainoo. Mmuakiaa kua niiki vaiyauvaa fai na inna kiaa mmino ivoono yoketaama iinaravaivee. Anutuuqo itaa kua tiravai. ²³ Ii vaidi Davuutiinna ivaa uru nnaakaraiyakidiri voovai nnutuuvo Yisuunna Anutuuqo tuduu diiteeravai. Vaa ivo innara tauraa ari kua kiaa teerama kioovaugiataama inna tuduu diiteeravai. Gionna kiaapu Isarairaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna tuduu diiteeravai. ²⁴ Hama Yisuuva diitoo suaiivaki Yuvuaano mmuakiaa gionna kiaapu Isarairaiya tunoo: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varikiyai na nnooriivaa ngii apinaravaivee, ²⁵ kiaa kioo kiisa suai ari mmooriivo taikaanara uuduu ivo iya tunoo: Ngia yaata utuaani na gioononnee? Hama na vaidi ngia innara faannairaivoovee. Hameetavee. Ni nnaagiai nninaraiivo fai vaidi nnoonnavai nninaravai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaaya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaanaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁶ Ni seenayaso, ngia Aparahaamaa sidinnaidiyyaatama ngia ngiengie voopinaiya aavaki varida Anutuuqaa ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama rikiaatee. Anutuuqo gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivo tiisi nni-ivaivee. ²⁷ Gionna kiaapu Yerusareema varuuyaata ngiari kieetaiyyaatama ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hama teeda rikieerama kiada forofetaiya kuaiyauvaa makemakee kati varira suaiyauvaki yaairaiivaara hama tuqinnama rikieeravai. Hama rikieeraida iya kua pinaivaki Yisuunna yapa kiooduu putuuvaara forofetaiya tuu kuaivo kaanaivo vairavai. ²⁸ Iya Yisuuva kuaivaa koonnama kiinaaree kiaa buaida varida ivaudiri inna ruputuaaree kiaa buaidada tooduu kuminauduu rikida Piratuusaa tunoo: Eenoo tinai iya inna ruputuaate, ²⁹ kiaa kiada Anutuuqaa kua fafaara innara roovaa iya iima taika kiooduu yatari sagaiyauvadiiri inna nnabaivaa hitua rada oto oonau mmata nnauvaki hau kieeravai. ³⁰ Hau kiooduu Anutuuqo inna tuduu ivo putuuvakidiri diitoo ³¹ kaayau suai mmatayaa nuauduu iya Kari-rayavakidiri makemakee inna tasipama Yerusareemara vida nnidauya inna teeravai. Inna tooyaano aanna makee gionna kiaapu Isarairaiya innara iya kiaa mmi-aavai. ³² Iya kiaa mmiaani ta aavaki varida aa mmayaaya yoketaa aavaa fai ngii giaa ngii mmiaravee. Anutuuqo nnaaru ti rubuungainna ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa iya kiaa mmuuvaa ³³ aanna makee iya sidinnaidiyya tiyara iivai. Ivo Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitooavaara ivo tiyara itaama iivai. Kua fafaaraivo Saama nnaagiai vau kuaivaki Anutuuqo tunoo:

A ni Mmaapukuavee.

Aanna makee na i Koova variaunoo, tiravai.

³⁴ Ivo putuuvakidiri inna tuduu kava diitooduu hama inna mmammaivo uudainaraivaara ivo aa kua aavaa tunoo:

Na nnaaru Davuitiinnaata

kua kiaa teerama kiaa kua ivaa

ari vookarau yoketaa tuanaa ivaa

fai na ngii minaravaivee.

³⁵ Kiaa kioo Saama kuaivaki vau kua voovai ivaara tunoo:

Fai a tino i mmoori vareera vaidiivo

aiyara mmuduuya riraivaa mmammaivo

fai hama uudainaravee, tiravai.

³⁶ Davuitiiva varioo Anutuuqaa mmooriivaa iima taika kioo putuduu inna nnabaivaa varada oro ari rubuungainna mmata nnau vainiivau hau kiooduu vainno nnabaivo uudairavai. ³⁷ Ivaara ii kua fafaara ivo hama innara tiivai. Vaidiivaa Anutuuqo tuduu putuuvakidiri diitooavaa nnabaivo hama uudauvaara tiivai. ³⁸⁻³⁹ Ni seenayaso, itaama vainai ngia Yisuunnara kutaavaivee tikio ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngia mmuakiaaaya arinaima rikiaateera ii kua ivaa ta ngii giaa ngii miaunnaanoo. Gionna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tino ivo mminnamminnaa maisaivaa varaikio inna mmuaararaivo fai taikano rikioo mmamma dummukiara kati hara kioo varinaravai. Anutuuqo Musiinna mmaanna kiaa mmu kuaivadiiri fai hama ngia itaama yopeema variaaravai. Ngia ivaara rikiaateera ta ngii giaa ngii miaunnaanoo. ⁴⁰ Itaama vainai aa na tinara kua aavaa nnaaru forofetaiya tuu kuaivo ngiisi nninarainnoo kiaa ngiingii variraiyauvaa tuqinnama haitatuukiatee. ⁴¹ Iya tunoo:

Ngia vaidi niki rakaida puruuka tiraiyaso, taatee.

Ngia pinaama nnikiaraida
 airi yaata utida putuatee.
 Ngia variaa suaivaki na mmooriivaa iikiaukai
 hama ngia ivaara kutaavaivee kiaavai.
 Fai vaidi voovono ivaara ngii giaa ngii minai
 hama ngia ivaara kutaavaivee kiaaravee.
 Ivaara ngia pinaama nnikiaraida
 airi yaata utida putuatee.
 Forofetaiya tuu kuaivo itaa kua tiravaivee.

⁴² Pauruuso ii kua ivaa kiaa taika kioo Pauruusooya Panapaasaya nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai kuaara uduu gionna kiaapuuya ivaitana tunoo: Vo kati varira suai vovaki kava nnida ii kua ivaa sai kuayauvaatama ti kiaa ti mmiatee, ⁴³ kiaa kiada nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai vuduu gionna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiya vaa Yutayaiya aataruuvaa teeda iya tasipama nuayaaatama ivaitana vata rada viravai. Vuduu rikiada ivaitana iyaata yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuuqo ngiiyara yoketairavaa ngii minai yaagueeqama inna aataruuvau kuatee, tiravai.

⁴⁴ Ivaa nnaagiai suai kati varira suaivaki mmuakiaa gionna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya numa varida Anutuuqaa kuaivaa rikiaara nniravai. ⁴⁵ Nnudu teeda vaidi Yutayaiya ti kuaivaa rikiaateeraivaara kiaa iya nnannatooduu Pauruusaa kuaivaa hatokada innara rakanoo raaranoo tiravai. ⁴⁶ Tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya hama aatuurama kiada yaagueeqama sai iyaata kua tida tunoo: Ta tauraa Anutuuqaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunnava. Ngii giaa ngii mmiaunnani ngia rikiada pikiada tupatupaa variraivaara ooqoo kiaavai. Ooqoo kiaivaara ta ngii pikiada ngiari voopinnaa gionna kiaapuuyasi kuaravai. ⁴⁷ Kua fafaara roovaudiri aa kua aavaa Udaanga Anutuuqo ti kiaa ti mmioo tunoo:

Vaa na ngii mmataama kiauya
 ngieeno ngiari voopinnaiya
 tooba roosiima ni kuaivaa kiaa kookieekiatee.
 Na iya vitee aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa
 fai ngia mmuakiaa gionna kiaapu
 mmuakiaa mmatavau variyaiya
 kiaa mmikiai rikiaatee, tiravaivee.

⁴⁸ Pauruuso ii kua ivaa kiaa taika kioodoo ngiari voopinnaa gionna kiaapuuya rikiada sirigaida Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara iya yoketairavai. Yoke-tauduu Anutuuqo mmataama kioo gionna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaa varaaraiyaano ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁹ Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gionna kiaapuuya ii mmata ivau varuuya kiaa mmudu rikiieravai. ⁵⁰ Rikiooduu vaidi Yutayaiyaano kieeta vaidiyyaatama ngiari voopinnaa nnutu ruua gionnnaiya Anutuuqaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama tuduu iya ngiari seenaiyaata kiaa mmudu rikiada vida Pauruusaya Panapaasaya mmoori maisaivaa iida ngiari mmataivaudiri ivaitana utu raririida feena rada vida titoodoo viravai. ⁵¹ Vida varida hama iya ivaitana kuaivaa rikioovaara ngiari yukuuvaitanaudiri kufukuufaiyauvaa hatutuooma kiada yoosinna lkonii viravai. ⁵² Vuduu Adiookiaa gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Mmanasa Yoketaivo iya suvauuduu kaayauma sirigairavai.

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii variravai

14 Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii vida ivaitana tauraa uunaqu-
uneema oro ivaki iida Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida yaagueeqama ari
vookarau mmayaayaivaa iya kiaa mmuduu rikiada Yutayaa gioonna kiaapu vooya-
aata ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vooyaataa ausa hanigiada Yisuunnara kuta-
taavaivee tiravai. ²Tuduu Yutayaa vaidi vooya hama Yisuunnara kutaavaivee tu-
uya ngiari voopinnaa vaidiiyaata kuaivaa murumuru tida Pauruusaya Panapaasa-
yara kua maisaivaa tida ivaitanaara iya nnannateeravai. ³Iya nnannatooduu ivai-
tana hokoba suai ivaki varida yaagueeqama Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa kua
mmida variravai. Anutuuoqo kati gioonna kiaapuuyara yoketauvaara iya kuaa mmida
varuduu Anutuuoqo ari yaagueeqaivaa ivaitana mmuduu ari vookara ari vookarau
mmooriyauvaa iiravai. Uduu teeda Anutuuoqo iyara yoketau aataruuvo kooyaa
vairavai. ⁴Vauduu gioonna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya vooyaano voovau-
giataa yaata utida Yutayaa vaidiiyara yoketauduu vooyaano voovaugiataama yaata
utida aposoroo vaidiivaitanaara yoketairavai.

⁵Yoketauduu vaidi ngiari voopinnaayaata vaidi Yutayaiyaatama ngiari kieetayias
nuunaida Pauruusaya Panapaasaya mmaara kuaivaa tida sikauyauvaa habati ivai-
tanaayaa kagaariaaraivaara iya kua yeena rairavai. ⁶Kua yeena rau kioodoo ivai-
tana iya tuu kuaivaa rikiada ngiari toovau vida mmataivaa nnutuuvo Rukau-
niaa vau yoosinnaivaitana vuaivaa nnutuuvo Rusutaraa vuaivaa nnutuuvo Derevee
vida mmata vainiivau vau yoosinnaiyauvakiaatama vida ⁷mmayaaya yoketaivaa
gioonna kiaapuuya kuaa mmiaa rada viravai.

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Rusutaraa variravai

⁸Vaidi voovoono Rusutaraa hara kioo varuuvo ari kaanaa ausaivakidiri inna yuku-
uvaitana maisauduu hama nuaira kogoga nnaasu hara kioo varuuvoono ⁹Pauruuso
kua tuoo varuduu inna kuaivaa rikieeravai. Rikioo varuduu Pauruuso tooduu vaa
ivo ari yaataivaki yaagueeqama tunoo: Fai ivo ni tuqinnaanaravee, kuaa varuduu
Pauruuso ivo itaama yaata utuuva rikioo inna too nnaasu vainno ¹⁰pinaama in-
naata kua tioo tunoo: Diitee ai yukuuvaitanaudiri safuuma ngiau diee vakianee,
tuduu rikioo akiiraama diitoo nuairavai.

¹¹Nuauduu teeda gioonna kiaapuuya Pauruuso uuvaa teeda ngiari kua Rukau-
niaa kuaivakidiri aayanna reeda varida tunoo: Ti anutuuya hanigiada vaidi kiada
tiisi tummuanaanoo, ¹²kiaa kiada Panapaasaara ngiari anutuu voovai nnutuuva
innara tunoo: Suuso, kuaa kiada Pauruuso kaayau kua tuuvaara innara tunoo: Homi-
iso, tiravai. ¹³Tuduu ngiari anutuu Suusaara kati puara hudeera vaidiivo ngiari
nuunaira nnau pinaivo yoosinna tooyavaki vauvakidiri ngioo varioo puara buri-
makauyauvaata mauriyauvaatama varoo vagiaamunna keegiaivaki yapa kioo ivo
gioonna kiaapuuyaatama Pauruusaya Panapaasayara burimakauyauvaa kati iyara
ruputu hudaara iiravai.

¹⁴Ruputu hudaara uduu rikiada aposoroo vaidiivaitana Panapaasooya Pauru-
usaya iya iikiaaraivaara rikiada iya iida Anutuuaara rakanoo raaranoo kiarainnoo
kiaa vida ngiari ausaivaitana maisauvaara iya ngiari uyira rairiyauvaa rapasi kiada
gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki seenada vida aayanna reeda tunoo: ¹⁵Vaidiso,
ngia aaniira itaama iikiaara iikiaannee? Ta ngii roosiima mmanna vaidivaitanavee.

Ta aapi ngiisi nnida mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mikiai unnakua anutuu aayauvaa pikiada Anutuuqaa tuanaivaara kutaavaivee kiateera ta ngiaunnavai. Anutuuqo kutaa variivoono mmuakiaa ngiau mmata nnoori sorovuaraivaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ivaki vauyauvaatama iima kieeravai. ¹⁶Tauraa varuu gioonna kiaapuuya ngiari yaata utuu aataruuyauvunugiataama iikiatauduu Anutuuqo ee-oo tuduu iiravai. ¹⁷Ivo ngiau aapuuvakidiri tikio vatiivo rikio mmuakiaa ngii yeennaiyauvo uruoo kaanaiyauvo vaikiyai ngia iyauvaa nneeda kaayauma sirigakiaavai. Ivo itai mminnaa yoketaiyauvaa ngii miivaara ngia teeda rikida innara kutaa variavaivee kiateera iivaivee. ¹⁸Ivaitana itaa kua tuduata gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiada iyara puara burimakauyauvaa kati ruputu hudaara uduu ivaitana yaagueeqama ooqoo tiravai.

¹⁹Ooqoo tuduu vaidi Yutayaa vooya mmata Pisitiaa vau yoosinna Adiokiaadiri nnuuyaata yoosinna Ikonidiri nnuuyaataama gioonna kiaapuuya tasipa kua tuduu mmuaa ausa mmuaa yaatavai utida sikauyauvaa habati utida Pauruusaa mmannana utida ruputududuu ivo hanaanainno vauduu iya ivo putinoo kiaa inna nnabaivaa utu raririida yoosinna tooyavaki yapa kiada viravai. ²⁰Vuduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya nnida inna ututuuma kioodoo kava diitoo yoosinnaivaki viravai. Oro vauvo patauduu Panapaasaya diitada yoosinna Derevee viravai.

Ivaitana Suriaa vau yoosinna Adiokiaa

kava vara ranada nniravai

²¹Pauruusoooya Panapaasaya mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Derevee varuuya kiaa mmuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo hanigieeravai. Hanigiooduu ivaitana yoosinna Rusutaraa kava vara ranada nnida vaidi varida ivaki pikiada yoosinna Ikonii nnida vaidi varida ivaki pikiada numa Pisitiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvo Adiokiaa variravai. ²²Ii yoosinna iyauvaki itaama nuaida varida iyauvaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmayaayaivaa kiaa mmiaa rada nuaida varida yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuuqaara kutaavaivee tida yaagueeqama variatee. Ta Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravaki kuaaree kiaa iikio kaayau mmuaararaiyauvo tiisi nninai fai ta iyauvaa yaatarada ivaki kuaaravaivee, tiravai. ²³Pauruusoooya Panapaasaya ii yoosinna iyauvaki vaa ausa hanigiooya ngiari nuunauyauvakidiri kieetaiya mmataama kiada Anutuuqaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tida iyara yaaku vareeravai. Vaa iya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuvaara ivaitana innaata kua tida ivo yaagueeqaivaa iya mmiaiveera ivaara kua tida yaaku vareeravai.

²⁴Yaaku vara kiada ivaki pikiada ivaitana mmuakiaa mmata Pisitiaivaa yaatarada numa mmata Paburiaa vau ²⁵yoosinnaivaa nnutuuvo Perekee ivaki varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi kiada tuma yoosinna Atariaa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki varida ²⁶ivakidiri siipaivaki karada kava vara ranada Adiokiaa viravai. Ii yoosinna ivakidiri gioonna kiaapuuya ii mmoori ivaara ivaitana mmataama kiada yaaku varada tunoo: Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuuvaitanaano nuaida ii mmoori iyauvaa iima rada nuaidada taika kiada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Ivaitana Adiookiaa nnida gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya rupi nuunama kiada Anutuuqo ivaitana tuduu uu mmooriiyauvaaraatama Anutuuqo aataruuvaa ivaitana vitauduu ngiari vooppinnaiya tuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuvaaraatama iya kiaa mmiravai. ²⁸ Iya kiaa mmi taika kiada hokoba suai ivaitana iya tasipama variravai.

Vaa ausa hanigiooya Yerusareema nuunaida kua tiravai

15 Varuduu vaidi vooya Yutayaivakidiri nnida Adiookiaa varida vaa ausa hani-giooya kiaa mmida tunoo: Musiiva mmaanna tuu kua ivau mmamma hatokeera aataruuvaa fai ngia pikiakio hama Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaa-naravee, ² tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya iya kuaivaara ivaitana nnanna-tooduu iyaatama kua yaagueeqama tuduu iya sai ivaitanaatama kua yaagueeqama tiravai. Tuduu rikiada gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya Paurusaya Panapaasaya tasipama vaidi vooya Adiookiaa varuuyaatama mmataama kioodoo iya vida Yerusareema variaa vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara kua tida kiaa radudaaraivaara viravai.

³ Vaa ausa hanigiooya iya titooduu vidada mmata Ponikiivakiaata Samariaivaki-aatama nuaida varida ngiari vooppinnaiya Anutuuqaa kuaivaa rikiada ausa hani-gioovaara vaa ausa hanigiooya ivaki varuuya kiaa mmuduu ii kua ivaa rikiada sirigairavai. ⁴ Sirigauduu iya vidada Yerusareema vuduu vaa ausa hanigieeraiyaata vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama iyara kua yoke-taivaa tuduu Pauruusooya Panapaasaya Anutuuqo mmooriivaa ivaitana mmuduu uuvaara iya kiaa mmiravai. ⁵ Kiaa mmi taika kioodoo iyakidiri vaa ausa hanigiada Farisaiya uu aataruuyauvaa uu vooyaano diitada iya tunoo: Ngiari vooppinnaiya vaa ausa hanigia kiaiya tikiai Musiiva mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida ngiari mmam-maiyauvaa hatokaateera iya kiaa mmiatee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiada vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara nuunaida yaata utida kua tiravai. ⁷ Yaata utida hokoba suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo Petrooso diitoo iya tunoo: Ni seenayaso, vaa ngia taanoo. Nnaaru Anutuuqo ngiikidiri ni mmataama kioodoo na viee ngiari vooppinnaiya mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai iya rikiada hanigiada yoke-taama variateera ni mmataama kieeravai. ⁸ Anutuuqo gioonna kiaapuuya aaki-aiyauvaki toovoono Mmannasa Yoketaivaa ti mmuneema iya mmiravai. Mmioo ivo iyara yoketauvaara kooyaa ti vitairavai. ⁹ Ivo hama ari vookarau aataruuvaa iya mmioo ari vookaraira aataruvai ti mmiravai. Mmuua aataruvai nnaasu iyaata tiitama ti mmiravai. Iya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara ivo iya mminnammin-naa maisaiyauvaa ruga kioodoo iya yoketaama viravai. ¹⁰ Itaama vaikaii ngia aani-ira mmuaararavaa aanna ausa hanigiooya mmiaaraivaara Anutuuqaa iida taara iikiaannee? Ii mmuaararoo aataru iva nnaaru ti rubuungainna mmuaarareera-vai. Aanna ta variaunnaiya tiita ti mmuaararavai. ¹¹ Pikiaatee. Ngiari vooppinnaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara ivo kati iyara yoketaivau yapaivaa teeta innara kutaavaivee kiaunnano ivo tiitama kati tiiyara yoketaivau vitoo yoketaivau yapaivaara kutaavaivee kiaunnano, tiravai.

¹² Tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua seemuaa hara kiada varida rikiooduu Panapaasooya Paurusaya Anutuuqo ari vookarau mmooriiyauvaa ivaitana tuduu ngiari vooppinnaa gioonna kiaapuuyasi uuyauvaara iya kiaa mmiravai. ¹³ Kiaa mmi

taika kioodoo Yakooopo tunoo: Ni seenayaso, ni kuaivaa rikiaatee. ¹⁴ Anutuuqo ngiari voopinaiyara mmuduuya ruoo iyakidiri vooya niisi ngiateera tuduu ivaara Simoono Anutuuqo ikiataa toosa haroo mmooriivaara ti kiaa ti mmiravai. ¹⁵ Forofetaiya fafaara roo kuaivo vainno mmuai kuaivaa tiravai. Kua fafaaraivo tinoo:

¹⁶ Udaangaivo tinoo:

Fai nnaagiai na mmatayaa kava vara ranee tiee
 Davuitiinna nnauvaa havarata kioovaa
 kava na heekanaravai.
 Mmatayaa havarata kioovaa
 kava na tuqinnama kiese
 kava na heekaanaravai.

¹⁷ Heekanai fai ngiari voopinaiya
 niyara buaama rada nookiaaravai.
 Mmuakiaa ngiari voopinaiya
 na niisi ngiateera tinai
 fai niisi ngiaaravee.

¹⁸ Udaangaivo nnaaru ii kua ivaa tuuvaa
 mmuai kuaivaa aanna makee tiivaivee.

¹⁹ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaaraina na nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Ta ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuaararai mmooriivaa iya mmiaarainnoo. ²⁰ Fai ta yanaa voovai fafaara reeda iya kiaa mmida kiaara: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Ta yanaivaa itaa kua kiaa iyani fafaara kiaaravee. ²¹ Mo nnaaru varuuyaataama varia rada nnidada aanna makee variaiyaatama Musiiva mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaa makemakee kati varira suaiyauvaki vaidiiya nuunaira nnauyauvaki jaarida vo yoosinna vo yoosinaiyauvaki gioonna kiaapuuya kiaa mmiravaivee. Yakooopoono itaa kua tiravai.

Yerusareema varuu vaa ausa hanigiooyaano yanaivaa fafaarairavai

²² Aposoroo vaidiiyaatama vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaata mmuakiaa ausa hanigieeraiyaatama nuunaida kua yeena raida ngiariikidiri vaidi vooya mmataama kiada Pauruusaya Panapaasaya tasipama Adiookiaa kuateera mmatairavai. Gioonna kiaapuuya ivaitanaara kua yoketaivaa tuuvaitana iya mmataama kiada voovai nnutuuvo Yutaaso vuai nnutuuvo Parasaapaa mmataama kiada voovai nnutuuvo Siraasaa mmataama kieravai. ²³ Mmataama kioodoo ivaitana varada vuu yanaivo tunoo: Ta ngii seena aposoroo vaidiiyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ngiiiyara kua yoketaivaa kiaunnanoo. Ngia vaa ausa hanigiada ngiari voopi Adiookiaadiri ngiaani Suriaadiri ngiaani Kirikiaadiri ngiayia ta ngiini yanaivaa fafaara raunnanoo. ²⁴ Vaa ta rikiaunnava. Tiikidiri vaidi vooya ngiisi vida airi kua airi kua tuduu ngia iya kuaiyauvaara kaayauma yaata utuduu ngii ausaiyauvo pinaama mmuaarareeravai. Hama teenoo iya kiaa mmiaannaduu iya oro itaama iiravai. Ngiarinaidiri itaama iiravai. ²⁵ Ta ivaara rikiaada nuunaida yaata utida kua tida rikiaunnano ti ausaiyauvo yoketaikiai vaidiivaitana ngiisi kuateera mmataama kiaunnavai. Fai ivaitana ti seena ta mmuduuya ruaunnaivaitana Panapaasaya Pauruusaya tasipama ngiisi kuaaravai. ²⁶ Panapaasooya Pauruusaya

ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iida hama mmatayaa ngiari variraivaara yaata utuaavai. ²⁷ Teenoo Yutaasaya Siraasaya titakiai ngiisi kuaaraivaitanaano fai ta fafaara raunna mmuai kuaivaa avaikidiri ngii giaa ngii miaaravaivee. ²⁸ Mmanasa Yoketaivootama teeta ti yoketaikiai ta kuaivaa yeena rau kiada hama ari vo mmuaararai kuaivaa ngii giaa ngii miraida aa kua aavaa nnaasu ngii giaa ngii mida kiaunnanoo: ²⁹ Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Ta itaa kua kiaunnaivaa fai ngia iida yoketaama variaaravaivee. Inna aikioo kuavaivee. Iya yanaivaa itaa kua kiaa kiada fafaara reeravai.

³⁰ Fafaarama kiada ivaitana mmida titaa kioodoo ivaitanaatama Panapaasaya Pauruusooya tasipama Adiookiaa vida ivaitana vaa ausa hanigioo mmuakiaaya rupi nuunama kiada yanaivaa iya mmuduu ³¹ jaarida rikiada iya yamaa kua yamaa kuaivaa roovaara sirigairavai. ³² Sirigauduu Yutaasooya Siraasaya forofetaavaitana varuuvaitana hokoba suai iya tasipama varida yamaa kua yamaa kuaivaa iyaata kua tuduu iya yoketauduu yaagueeqama variravai. ³³ Varuduu ii taara vaidi ivaitana hokoba suai ivaki varuduu vaa ausa hanigiooya ivaitana titada tunoo: Ausa nuufaivaa tasipama kuatee, tuduu Yutaaso kava vara ranoo inna titoodoo vuuyasi nnuduu ³⁴ (Siraaso ari yaata utuuvaugiataama yaata utuoo ipi variravai.)

³⁵ Varuduu Pauruusooya Panapaasaya hokoba suai Adiookiaa varida ngiari vo vaidiyya tasipama gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa iya kiaa mmida variravai.

Pauruusooya Panapaasaya ngiari mmarammaraama viravai

³⁶ Nnaagiai suai voovaki Pauruuso Panapaasaa tunoo: Nninai ta vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nnaaru ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa mmiannaiyauvaki yaagueeqama variainaara vida taaravee, ³⁷ tuduu rikioo Panapaasoono vaidi voovai Yuvuaano Marakaannaata vitoo kuanara uduu ³⁸ tauraa iya vuu suaivaki Marakaava Paburiaa mmataivaki iya pikioo vioo hama iya tasipama mmooriivaa vara taikoovaara Pauruuso yaata utuoo innara ooqoo tiravai. ³⁹ Ooqoo tuduu rikioo innara kiaa Pauruusaata buaaru tuoo ngiari mmarammaraa yaata utuuvaugiataama viravai. Panapaaso Marakaannaata vitoo vo siipa voovaki karada mmata Kuporoovakira viravai. ⁴⁰ Vuduu Pauruuso Siraasaa mmataama kioodoo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya ivaitanaara yaaku varada tunoo: Udaanga Anutuuoqo kati ngiyyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuduu rikiada vida kieeravai. ⁴¹ Vidada mmata Suriaivakiaata Kirikiaivakiaatama varuu vaa ausa hanigiada Anutuuoqara nuunakiaiya yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Yaagueeqama variatee, tiravai.

Timotiiva Pauruusaya Siraasaya tasipama nuairavai

16 Pauruusooya Siraasaya yoosinnaivaitana Derevee Rusutaraa viravai. Vida tooduu ngiaammuu voovai vaa ausa hanigioovaa nnutuuvo Timotiiva ivaki variravai. Inna kaano Yutayaa gioonnnavai. Vaa ivo ausa hanigieeravai. Inna koova Ereengaa vaidivai. ² Mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigiada Rusutaraivakiaata Ikoniivakiaatama varuuya Timotiinnara kua yoketaivaa tiravai. ³ Tuduu Pauruuso Timotiiva inna tasipama kuaiveera inna vitoo inna mmammaivaa hatokeeravai.

Timotiinna koova ari voopinnaa Ereengaa vaidivai varuuvaara mmuakiaa Yutayaiya ivaki varuuya vaa rikieeravai. Iya rikioovaara Pauruuso Timotiinna mmammaivaa hatokeeravai. ⁴Iya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki vida nnaaru vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama Yerusareema varuuya yanaivaa fafaarama iya mmuu kuaivaa vaa ausa hanigieeraiya ii mmoori ivaa iikiateera kiaa mmiravai. ⁵Kiaa mmuduu rikiada iya mmannammanna yaagueeqama kiada Yisunnara kutaavaivee kiaa kiada varuduu vo suai vo suai vo gioonna kiaapu vooya ausa hanigieeravai.

Pauruuso Toruaasa varuduu inna tinni avuuvo

hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa teeravai

⁶Pauruuso ari tasipooyaatama mmata Purukiaivakiaata Garatiaivakiaatama nuaida varida mmata Asiaivaki mmayaayaivaa kiaa mmiaaree kiaa kuaara uduu Mmannasa Yoketaivo iya ooqoo tiravai. ⁷Ooqoo tuduu pikiada iya nuaidada Musiaa mmataivaa araivaudiri nnida mmata Bituniaa kuaaree tida rikiooduu Yisunna Mmannasaivo iya ooqoo tiravai. ⁸Ooqoo tuduu rikiada iya pikiada vida Musiaa mmataivaa yaatarada vidada oto yosinna Toruaasa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki variravai. ⁹Varuduu heenaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa toduu Maketoniaa mmataivaki varuu vaidi voovono dioo vainno yaagueeqama innaata kua tioo tunoo: Numa mmata Maketoniaa aavau ti tasipama variee mmooriivaa iikiane, ¹⁰tuduu too Pauruuso patauduu diitoo ti kiaa ti mmuduu rikiada ta mminnamminnaiyauvaa teeraida varida mmata Maketoniaa kuaara iiravai. Iida varida ta ivaara yaata utida kiaannano: Vaa ta rikiaunnavai. Anutuuqoono ti maavee tiivai. Ta mmayaaya yoketaivaa mmata Maketoniaa vari-aiya kiaa mmiateera Anutuuqo ti maavee tiivaivee, tiravai.

Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna Rutiaanna

kiaa mmiravai

¹¹Ta itaa kua kiaa kiada yosinna Toruaasadiiri siipaivaa varada safuuma vidada yosinna Samotaraakee vakiaannaiya patauduu vidada yosinna Niaaporooviravai. ¹²Vida siipaivaa pikiada yosinnaivaa nnutuuvo Piriipiira viravai. Maketoniaa mmata pinaivaa vuutaivaki ii yosinna pinaa ivo vauvaa nnutuuvo Piriipii. Ii yosinna ivaki Roomaa vaidiia diravai. Ta ivaki suai vooyauvai vari kiada ¹³Yutayaiya kati varira suaivaki ta yosinnaivaa pikiada nnoori siriivau vida yaata utida kiaannano: Gioonna kiaapu Yutayaiya ivaki nuunaida yaaku varaara variaano, kiaa kiada ivaki viravai. Vida taannaduu gioonna voonnibara ivaki nuunauya ti teeda vauduu ta iya tasipama varida iyaata kua tiravai. ¹⁴Kua tida variaannaduu Tuataira yosinnaivakinnaa gioonna voovai nnutuuvo Rutiaava ivaki hara kioo varioo rikieeravai. Ivoono ari mmaraa sikau vareera mmoorivai haboonna roosuu mminnaivaa varoo buruqaiyauvunu siikaira mmooriivaa iiravai. Ivoono Anutu-uqaa ari ausa mmuduuyauvaa mmira gioonnava viriravai. Varioo Pauruuso tuu kuaivaa rikiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna hanigiooduu inna tinniivo rusitiravai. ¹⁵Rusituduu inna tasipama mmuaa nnauvaki varuuyaatama hanigiada nnoori vareeravai. Nnoori vara taika kiooduu rikioo ivo ti tunoo: Mo ngii yaata utiraiyau-

vaki ngia niyara kiaara: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tii gioon-navaivee, kiaa kiada ni nnauvaki inna aikioo numa variatee. Ivo itaa kua yaaguee-gama tuduu rikiada inna nnauvaki ta viravai.

Pauruusooya Siraasaya Piripii ivaki oovi nnauvaki variravai

¹⁶Vo suai vovaki ta yaaku varaara vida variaannaduu sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo kiatannaivo ti saidiri nniravai. Ii kiatanna ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya nnaagiai mmoori varaaraivaara kiaa kookieema kioodoo ivaara iya irisai kaayau sikauyauvaa innara sikau kagaaru vaidiia mmiravai. ¹⁷Ta Pauruusootama kuaannaduu ivoono ti vata roo aayanna kiaa roo tunoo: Aa vaidi aaya Anutuuoqo ngiau apuu variivaa mmoori-ivaa varada Anutuuoqo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa ngii giaa ngii miaano, ¹⁸kiaa kioo makemakee kaayau suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo nnaagiai Pauruuso rikiooduu inna nnannatooduu hanigia mmagia maisaivo kiatannaivaa aakiaana varuuvaa tunoo: Na Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama tinai inna aakiaivakidiri pikiee tiee mmaanai kuanee, tuduu rikioo tuu saivaata inna aakiaivakidiri pikioo tuoo mmaanai viravai. ¹⁹Vuduu innara sikau kagaaru vaidiia ivaa tooduu kiatannaivo yoketaama varuduu hama inna mmooriivaara keenaa sikauyauvaa varaaraivaara iya nnannatooduu Pauruusaata Siraasaatama utu kiada vaidu utu raririida yookaira mmatuuyaivau ngiari kieetaiya avuuyauvunu yapa kioodoo ²⁰iya ivaitana vitada Roomaa kieetaiyasi viravai. Vida tunoo: Aa vaidi aavitana Yutayaa vaidivaitana mmoori maisaivaa ti yoosinnaivaki iikiaani gioonna kiaapuuya pinaama kaayau kua kiaanoo. ²¹Aavitana ti aataruuvaa hatokada aataru karaasaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaavai. Ta yoosinna Rooma tiyara diraiya kuaiyauvaa rikiaunnayara tida hama ivaitana kuaivaa ta rikiada iikiaunnavaivee, ²²tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunauya ivaitana ututuuma kiada ruputida varuduu Roomaa kieetaiya ngiari ngiaammuauya tuduu ivaitana uyira rairaiyauvaa rapasi kiada ivaitana ripiiravai. ²³Kaayauma ripiidada pikiada oovi nnauvaki utu raririima kagaari kiada oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa kiaa mmida tunoo: ²⁴Tuqinnama sipuuvaa rau kiee aavitana haitatuukianee, tuduu rikioo utu raririima roo oovi nnau aakiaa tuanaivaki yapa kioo ivaitana yukuuvaitana varoo yatari aataru rukiaa kiooyauvaki uyu kioo yaagueeqama rau kioodoo variravai.

²⁵Varuduu heena tammaaki Pauruusooya Siraasaya yaaku varada pinaama Anutuqaara kuaru tida varuduu oovi nnauyauvaki varuuya rikiada variravai. ²⁶Rikiada varuduu akiairauduu mmataa kuaru pinaivo utuduu oovi nnauvaa kuabaiyauvo haatapooduu haatopoo saivaata sipuuyauvo ngiari mmaara hatuaa taika kioodoo mmuakiaa ivaki varuuya yukuyaa yeena rau kiooyauvo ngiari mmaara takuasaa rada tiida viravai. ²⁷Vuduu oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo diitoo tooduu sipuuyauvo vaa hatuaa taika kioodoo yaata utuoo tunoo: Vaa aakiaana variaya vida tara kiaanoo, kiaa kioo ari paipa avai karaivaa utu rada kioo ari hara raputinara teerama utu kioo vauduu ²⁸rikioo Pauruuso puaisakama aayanna roo tunoo: Sa ai hara raputuanee. Ta mmuakiaaya aavaki variaunnaano, ²⁹tuduu rikioo toobaiyauvaara aayanna roo seenoo nnau aakiaivaki ngioo Pauruusaya Siraasaya yuku oyaiivaki ngioo varoo vainno biribiriinno vairavai. ³⁰Vainno diitoo ivaitana vitoo mmaanai yapa kioo ivaitana yaparainno tunoo: Yokeeraso, na aanii aataru mmoori-

vai iino Anutuuoqo ni vitoo aataru yoketaivau yapaanarannee? ³¹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino fai Anutuuoqo iitama i tasipama mmuaa nnauvaki variayaatama vitoo yoketaivau ngii yapaanaravaivee, ³² kiasa kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa inna kiasa mmida ari seena inna nnauvaki varuuyaatama kiasa mmiravai. ³³ Kiasa mmi taika kiooduu ii heena tammaa ivaki oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo ivaitana vitoo iya uudaidaa fini kioo mmuai suaivau ivootama ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama nnoori vareeravai. ³⁴ Nnoori varooduu rikioo ivo Pauruusaya Siraasaya vitoo ari nnauvaki kioo yeenna mmuduu nneeda varuduu ivoota ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Anutuuoqara kutaavaivee tuuvaara kaayauma sirigairavai.

³⁵ Vauya patauduu Roomaa kieetaiya aataru safuuvaara dira vaidiyya titooduu nnida oovi nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Aa vaidi aavaitana titanai kuatee, ³⁶ tuduu rikioo oovi nnauvaara dira kieetaivo Pauruusaa tunoo: Roomaa kieetaiya ngii titakiai kuateera aataru safuuvaara dira vaidiyya titaani ngiaanoo. Inna aikioo ngia mmaanai tiida ausa nuufaivaa varada kuatee, ³⁷ tuduu rikioo Pauruuso aataru safuuvaara dira vaidiyya tunoo: Hama ta aataru voovai hatokaunnaivaara ngia kua pinaivaki ti yapa kiada ti utu raririida yoosinna vuutaivaki ti yapa kiada ti ripi-ikiaavai. Ripiima kiada oovi nnauvaki ti yapa kiasavai. Ta vaa Roomadiri yanaivaa varaunna vaidiyavee. Aanna makee iya ti titakiai ta haumakinaa kuateera kiaanoo. Ta hama itaama ti kuatainoo. Tikiyai Roomaa kieetaiya ngiariinoo tuma tiini sipuuvaa hatuaa kikiyai ta kuaaravee, ³⁸ tuduu rikiada aataru safuuvaara dira vaidiyya vara ranada vida Roomaa kieetaiya ivo tuu kuaivaa kiasa mmuduu ivaitana vaa Roomadiri yanaivaa varada Roomaa vaidivaitana varuuvaara kieetaiya rikiada pinaama aaturavai. ³⁹ Aatuuda varida oto yamaa kua tida ivaitanaara boo tida ivaitana vitada mmaanai kiada tunoo: Ti yoosinna aavakidiri pikiada kuatee. ⁴⁰ Tuduu rikiada Pauruusooya Siraasaya oovi nnauvakidiri pikiada oto Rutiaanna nnauvaki varida ivaki nuunau gioonna kiasapu vaa ausa hanigiooyaatama yamaa kua tida tunoo: Mmanammanna yaagueeqama kiada variatee, kiasa kiada iya pikiada viravai.

Pauruusooya Siraasaya Tesoronikii variravai

17 Pauruusooya Siraasaya vida yoosinnaivaitana Abiporoo Aporonii yaatarada vidada yoosinna Tesoronikii ivaki Yutayaiya nuunaira nnau voovai vauvakira viravai. ² Ivaki vida Pauruuso Yutayaiya nuunaira nnauvaki ari virayaama oro ivaki variravai. Ivo ivaki varuduu taaravooma suai kati varira suaiyauvo nnuduu Anutuuoqaa kua fafaara roo kuaivaara ivaki gioonna kiasapuuyaata kua tiravai. ³ Kua tuoo varioo oyaivaa iya kiasa mmioo tunoo: Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniitaroovaa varoo putuuvakidiri kava diitoovo inna Anutuuoqo tuuvau-giataama iiravaivee, kiasa kioo tunoo: Ii vaidi Yisuunnara na ngii giaa ngii miao ivo inna Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivovee, ⁴ tuduu rikiada vooyaano inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa hanigiada Pauruusaya Siraasaya tasipama nu- auduu kaayau Ereengaa gioonna kiasapu kati ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuoqaa mmuuyaatama ivaitana tasipama nuauduu kaayau gioonna ngiari nnutu vauyaatama ivaitana tasipama nuairavai.

⁵ Nuauduu teeda Yutayaa vaidiyya iya teeda ti nnaagiai nookiateera kiasa iya nnannatooduu maisama varira vaidiyya yookaira mmatuuyaivakidiri rupi nuunaida iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida rapuaara viravai. Vuduu mmuakiasa

gioonna kiaapu ivaki varuuyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida vaidi-ivaa nnutuuvo Yasonaa nnauvaa ututuuma kiada ivaki Pauruusaya Siraasaya buaidada teeda ivaitana vitada gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yapaaraivaara buairavai. ⁶Buaidada tooduu hama iya teeda vauduu Yasonaata vaa ausa hanigoo vooyaataama utu raririida yoosinnaa kieetaiyasi vida aayanna reeda tunoo: Ii vaidi iya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida ngiari kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaani iya kuaivaara iya nnikiaraida vo aataru vo aataruuvaa iiki-aavo mmuakiaa mmatavai maisainoo. Makee itaa kiaa vaidiia ti yoosinnaivaki ngiaavo ⁷Yasoono ari nnauvaki iya yapa kiaikiai iyaata aayaatama Roomaa kieeta tuanaivaa kuaivaa hatokada kiaanoo: Ti kieeta ari voovai nnutuuvo Yisuuvee, kiaavaivee, ⁸tuduu rikiada gioonna kiaapuuyaata yoosinna kieetaiyaatama ivaara pinaama yaata utida ngiari yaparaida varida ⁹kieetaiya Yasonaata ausa hanigieera vaidiiaatama tuduu mmaanai vida yoketaama variaaraivaara kua yeena rau kiada sikauyauvaa iya mmi kiada mmaanai viravai.

Pauruuso ari tasipama nuauyaatama yoosinna Beriaa variravai

¹⁰Vuduu akiairauduu ii heena ivaki vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Pauruusaya Siraasaya titooduu yoosinna Beriaa viravai. Vidada oo ivaki varida Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki ¹¹vuduu ivaki varuu gioonna kiaapuuya hama Tesoronikiiya roosiiraida iya yoketaama ivaitana kuaivaa rikiada iya rikiaataainno nnaasu varuduu vo suai vo suai Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaa tuqinnama jaarida tunoo: Pauruuso tuu kuaivo kutaavainnee? Vara unnakuavainnee? ¹²tida rikiada kaayau gioonna kiaapu vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuduu Ereengaa gioonna vooya nnutu vauyaatama Ereengaa vaidi vooyaatama Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

¹³Tuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya Tesoronikii hara kiada varuuyaano Pauruuso Beriaa varuu gioonna kiaapuuyaata Anutuuqaa kuaivaa kiaa mmuuvaa rikiada seenada nnida gioonna kiaapuuya rupi nuunama kiada iyaata kua tuduu rikiada sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹⁴Tuduu rikiada vaidi vaa ausa hanigioo vooyaano Pauruusaata seena vaidiiaatama titooduu nnoori sorovuaraa siriivau vuduu Siraasaya Timotiiya homo Beriaa variravai. ¹⁵Varuduu vaidi vooya Pauru-usaa vitooya aataruuvau vida yoosinna Ateena Pauru-usaa tasipama vida kieeravai. Vidada oto ivaki kiada vara ranada nnida Pauru-usaa kuaivaa Timotiiya Siraasaya kiaa mmida tunoo: Akiairaama Pauruusaasi kuatee, tiravai.

Pauruuso yoosinna Ateena variravai

¹⁶Pauruuso yoosinna Ateena hara kioo varioo Siraasaya Timotiyara faannairavai. Ivaki faannainno varioo tooduu ivakinnaa gioonna kiaapuuya kaayau unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmuduu too Pauruuso ivaara kaayau pinaama yaata utuduu inna ausaivo maisairavai. ¹⁷Maisauduu rikioo oro nuunaira nnauvaki Yutayaiyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kati Anutuuqaa ngiari ausa mmuduuya mmiraiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai. Mmuakiaa suai yookaira mmatuuyaivau gioonna kiaapuuya vida nnidairaiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai. ¹⁸Kua tuduu rikiada vaidiia Epikurii aataruuvaara yaagueeqairaiyaata Sotokiaa aataruuvaara yaagueeqairaiyaatama ivaara numa innaata yaagueeqama kua tiravai. Kua tida varuduu vooya tunoo: Aa vaidi sabi kua tira nnaamuru aavo tii

kuaivaa oyaivo dataamainno vainnee? tuduu vooyaano tunoo: Ta yaata utida kiaunnano: Ngiari voopinaaya anutuuyauvaarainno tinoo, kiaunnano. Pauruuso Yisunnara tira kuaivaaraata ivo putuoo kava diitoo kuaivaaraatama tuuvaara iya itaa kua tiravai. ¹⁹ Pauruuso itaa kua tuuvaara iya inna vitada oro ngiari kietaiya nuunaida kua safuura nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona ivaki yapa kiada inna tunoo: Karaasa kua aataru a kiannaivaa ha tinai teeta rikiaunannee? ²⁰ A ari vookarai aataruuyauvaara kiannaivaa ta rikiaunnano hama oyaiyauvootainoo. Kava tinai oyaiyauvaa ta arinaima rikiaaravee. Iya itaa kua tiravai. ²¹ (Yoosinna Ateena varuuyaata ngiari vo yosinnaiya numa ivaki varuuyaata hama nnaaruua kuaivaara yaata utiraida karaasa kuaivaara nnaasu makemakee nuunaida yaata utida kua tiravai.)

²² Kua tuduu Pauruuso iya nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona ivakidiri diitoo tunoo: Ateena variaa vaidiiyaso, rikiaatee. Vaa na tauvai. Ngiengie ausa mmuduuya mmira mmooriivaara ngia yaagueeqakiaayavee. ²³ Na ngii yooqeyauvaki nuaina variee taukai ngia iima kiada ausa mmuduuya mmira mminnaiyauvaa na tauvai. Tauko vo yeena tapi ngiaunnannuma vaivau fafaaraivo vaivo ni too vaikiyai na jaaruee rikiauko fafaaraivo ivau vaivo tinoo: Aa mminnaa aavo hama ta taunna rikiaunna anutuuvaara yapa kieera mminnaavaivee. Fafaaraivo itaama vaikiyai ngia hama rikiaa taa anutuuvaara ausa mmuduuya mmiaivaaraina na makee kooyaa ngii giaa ngii minaravee.

²⁴ Anutuuoqoono ngiau mmataivaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ngiau mmataivaki vai mminnaiyauvaa iima kioovo ngiau mmataivaa oyai nakaaraivo varinoo. Itaama vaikio too vaidi mmatayaiya ngiari yaakuaadiri heeka kiaa nuunaira nnauyauvaki hama ivo hara kioo varivai. ²⁵ Hama Anutuuoqoono mmoori voovaara kumimakaikio vaidi voovoono inna tasipama mmoori vareeraataivai. Ariinoo yaiki-aivaata variraivaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama vaidi mmatayaiya mmiravaivee. ²⁶ Ivo mmuaa vaidivai iima kioovaakidiri gioonna kiaapu mmuakiaa oyaiya diitada raubiriida mmuakiaa mmataivau variaano. Ariinoo mmuaanaa iya suaivaa teerama kioo iya variaara mmataivaa atuu rummua kieeravai. ²⁷ Iya innara buaaki-ateeraivaara ivo itaama iiravai. Iya buaama rada nuaidada kutaa inna teekio ivo iya taivaannee? Hama ivo iya taivaannee? Mo ivo hama mmuaavai mmuaavai ti ngieera varikiaida ta variaunnanoo. Ti vaini varikiaida ta variaunnanoo. ²⁸ Ivaara kua voovai vainno tinoo:

Inna yaagueeqaivaura ta yaikiaivaa varada nuaida variaunnanoo.

Kuaivo itaa kua tiivai. Ngiikidiri ngii seena fafaara reera vaidi vooyaata ivaara kiaanoo:

Kutaa teeta inna nnaakarayaida variaunnanoo, kiaavai.

²⁹ Ta kutaa inna nnaakaraiya varida hama ta yaata utida Anutuuoqoono kiaara: Sikau gooraivaannee sikau sirivuaivaannee sikau tuanaivaa mmannammannaiyauvaa vaidiiya ngiari tinniyaadiri yaata utida hatata kiaa mminnaiyauvaa roosiima Anutuuoqoono itavai varinoo, kiaravee. ³⁰ Nnaaru vaidiiya hama rikieerama kiada koonnama varuuvaara hama Anutuuoqoono yaata utivai. Aanna makee mmuakiaa gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinna variyai Anutuuoqoono tinoo: Ngiingii aataru maisaiyauvaara yaata utida pikiaada hanigiaatee, tiivai. ³¹ Vaa ivo mmuakiaa

gioonna kiaapu mmatayaiya kua pinaana yapeera suaivaa teerama kiaivaara ivo tinoo: Hanigiaatee, tiivai. Vaa ivo vaidi voovai kua pinaana ngii yapa kioo safu-uma ngii yaparainaraivaa mmataama kiaivai. Ivo inna tuduu putuuvakidiri kava diitooavaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaavo ivo itaa kua kutaavai tiivo vaa kooyaa vainoo, tiravai.

³² Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidiivo putuuvakidiri diitoo kuaivaa rikiada vooyaano innara raida puruuka tuduu vooyaano tunoo: Fai vo suai ivaara a kava tinai ta rikiaaravee. ³³ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya nuunaivaa pikioo vuduu ³⁴ gioonna kiaapu vooyaano inna tasipama vida ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iyakidiri iya nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona varuu vaidi kieetaivaa nnutuuvo Dionusuuvaata gioonna voovai nnutuuvo Damariisooavaata gioonna kiaapu vooyaatama inna tasipama vida Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso yoosinna Koridii variravai

18 Pauruuso Ateenaa gioonna kiaapuuya kua kuaa mmi taika kioo ivaki pikioo ngioo ngioo numa yoosinna Koridii variravai. ² Varioo tooduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Akuiraava ivaki variravai. Inna kaano mmata Podoodiri inna mmata kioovoono ari nnaata Pirisikaunna tasipama mmata Itariaa ivakidiri aa ikiataanni yoosinna Koridii nniravai. Itariaa kieetaivaa nnutuuvo Karauti-iva mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiya ari yoosinna Roomaivakidiri titooduu Akuiraaya Pirisikauya ivaki pikiada diitada nnidada Koridii numa variravai. Varuduu too Pauruuso ivaitana taanara viravai. ³ Oro tooduu ivaitana ivo varoo mmuai sikau mmooriivaa varada buruqa nnau heekeeraiyauvaa iiravai. Ivaitana mmuai mmooriivaa uuvaara ivo ivaitana tasipama hara kioo varioo ivaitana tasi-pama mmooriivaa iiravai. ⁴ Inno varioo makemakee kati varira suaiyauvaki nu-naira nnauvaki vioo gioonna kiaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama kua tioo iya Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara iyaata kua tuduu rikieeravai.

⁵ Yapooma Siraasooya Timotiiya Maketoniaadiri numa tooduu Pauruuso mmuakiaa suaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kua mmioo varioo tunoo: Yisuuva kutaa Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee. ⁶ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya inna kuaivaara puruuka tida innara maisa kua tuduu rikioo ivo iya mmooka hanigia mmioo ari uyira rairaiyauvunudiri hatutuooma kioo iya tunoo: Fai Anutuuqo hama ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivo hama niiki vainoo. Ngiingiiki vainoo. Aqaa suai aavakidiri fai na viee ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kuaivaa kuaa mmunaravaivee, ⁷ kua kioo iya pikioo oro ari voopinnaa vaidi voovai nnutuuvo Titiiva vuai nnutuuvo Yusutuunna nnauvaki mmayaayaivaa makemakee gioonna kiaapuuya kuaa mmiravai. Ii vaidi ivo ari ausa mmuduuyaivaa Anutuuqaa mmuduu inna nnauvo nuunaira nnauvaa vainiivau vairavai. ⁸ Vauduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnutuuvo Kirisipiiva ari ausaivaa hanigioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu ari seena mmuaa nnauvaki varu-uyaataama ausa hanigiada kutaavaivee tuduu kaayau gioonna kiaapu Koridii varu-uyaataama Pauruusaa kuaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kua kiada nnoori vareeravai.

⁹ Vo heena voovaki Pauruusaa tinni avuuvo hanigioduu ari vookarauvaa tooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna tunoo: Sa aatuukianee. Na i tasipauvaara mmannam-manna ni kuaivaa iya kuaa mmiee nnaasu varianee. Sa pikiaanee. ¹⁰ Kaayau gioonna

kiaapuuya aavaki varida ni kuaivaa rikiaivaara hama yopeema vaidiiya i ruputuaaravee, ¹¹ tuduu rikioo Pauruuso mmuaa nuanuvai ivaki varioo vo nuanuvai tammaa saivaki iya tasipama varioo Anutuuqaa mmayaayaivaa iya kiasa mmiravai.

¹² Ii suai ivaki Roomaiya ngiariikidiri vaidi voovai nnutuuvo Garioonna titooduu mmata Ereengaivaki oro kua radudeera kieetavai variravai. Varuduu Yutayaa vaidiiya nuunaida Pauruusaa utu raririida kua radudeera nnauvaki viravai. ¹³ Vida kieeta vaidi Garioonna tunoo: Aa vaidi aavo yamaa kua yamaa kua tiao Anutuuqaa ausa mmuduuya mmira aataru ari vookaraivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmikiai ti aataruuvaa hatokada ari vo aataruvai iikiaano, ¹⁴ tuduu rikioo Pauruuso iya kua sai tinara uduu rikioo kieeta vaidi Garioova Yutayaa vaidiiya tunoo: Yutayaa vaidiiyaso, aa vaidi aavo koonnama mmooriivaa iinno pinaama tomeda iinai fai na inna aikiooma ngii kuaivaa arinaima rikiaanaravai. ¹⁵ Ngia ngiingii kuaivaaraatama ngiingii nnutuuyauvaaraata ngiingii aataruuyauvaaraatama ngia innara pinaama yaagueeqa kua kiasano. Ivaara inna aikioo ngiengieeno radudaatee. Hama na atai kua aavaa ni radudaatano, ¹⁶ kiasa kioo ivakidiri iya haara vatoo titooduu mmaanai viravai. ¹⁷ Vuduu vaidiiya Yutayaiya nuunaira nnauvaara dira kieeta vaidi voovai nnutuuvo Sosoteena utida kua radudeera nnauvaa keegiainniivau inna ripida ruputuduu Garioova rikioonnaata hama ivaara kua tiravai.

Pauruuso kava vara ranoo numa Adiookiaa variravai

¹⁸ Pauruuso kaayau suai Koridiivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tasi-pama varioonnonno iya pikioo Akuiraaya Pisisikauyaatama vitoo kuanara iinno varioo oro yoosinna Kegeriaa varioo vaa vo kuavai Anutuuqaata kiasa teerama kioo ari kieeta yausiiyauvaa yumuku mmanna mmuyai utu kioo ngioo ivaitanaata vitoo siipaivaki karoo mmata Suriaivaura viravai. ¹⁹ Vioo vioo yoosinna Epesiisa ivaki siipaivaa pikioo ivaki Akuiraaya Pisisikauyaatama pikioo ivo nuunaira nnauvaki vioo Yutayaa vaidiiya tasipama kua tuduu rikiada iya irisaqirisai kuaivaa innaki yapooduu ivo mmannammanna iya kiasa mmioo variravai. ²⁰ Varuduu rikiada tunoo: Ti tasipama hokoba suai variee tiita kua kianee, tuduu rikioo iya ooqoo kiasa kioo ²¹ iya pikioo kuanara iinno iya tunoo: Fai Anutuuqo ari yaata utiravaugiataama ni titanai fai na kava nnaagiai ngiee ngii taanaravaivee, kiasa kioo ivakidiri siipaivaa varoo Epesiisa pikioo viravai.

²² Vioo vioo Kaisariaa ivaki siipaivaa pikioo vioo vioo oro Yerusareema ivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyata yamaa kuaivaa kiasa kioo kava vara ranoo tuoo Adiookiaa oto variravai. ²³ Varioo hokoba suai ivo iya tasipama varioonnonno kava vara ranoo ngioo Garatiaa mmataivau nuainno varioo Purukiaa mmataivau nuainno varioo vo yoosinna vo yoosinnaiyavaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya kua kiasa mmiaa roo nauduu yaagueeqama kiada variravai.

Aporoova yoosinnaivaitana Epesiisa Koridii variravai

²⁴ Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Aporoova yoosinna Aresadiriaa diaa vaidivai yoketaama kuaivaa tiao Anutuuqaa kua fafaaraivaa yoketaama too arinaima rikioovoona numa yoosinna Epesiisa variravai. ²⁵ Varuduu gioonna kiaapu vooya Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvaa inna kiasa mmudu ivo ivaara kaayauma siri-gainno Yisuunnara safuuma gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmioo ivo Yuvuaano nnoori apuu aataruuvaa nnaasu rikioo hama Yisuunnara kutaavaivee tiao

nnoori apira aataruuvaa rikieeravai. ²⁶Ivo nuunaira nnauvaki vioo yaagueeqama kuaivaa tuduu Pirisikauya Akuiraaaya inna kuaivaa rikiada inna vitada ngiari nnauki kiada Anutuuqaa aataruuvaa safuuma inna kiaa mmuduu rikieeravai. ²⁷Rikioo mmata Ereengaivaki kuanara uduu vaa ausa hanigiooya innaata yamaa kua yamaa kua tida yanaivaa fafaarama kiada inna mmikio varoo oro ngiari seena gioonna kiaapu Ereenga variaya mminai teeda inna tuqinnaateera fafaarama mmuduu varoo viravai. Vioo vioo oro ivaki varioo gioonna kiaapu Anutuuqo iyara yoketauduu vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori vareeravai. ²⁸Mmoori varoo varioo Yutayaa gioonna kiaapuuya avuuyavunu iyaata kua tioo iya irisai ranaanaira kua tuuvaa yaataroo Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivaa kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuuqo mmataama kioo vaidiivovee, tiravai.

Pauruuso Epesiisa variravai

19 Aporoova homo Koridii varuu suaivaki Pauruuso mmata vuutaivaki nuainno varioo numa yoosinna Epesiisa variravai. Epesiisa varioo tooduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigioo vooya inna teeda vauduu ²iya yaparainno tunoo: Ngia ausa hanigioo suaivaki Mmannasa Yoketaivaa vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Mmannasa Yoketaivo variivaa hama ta rikiaunnao, ³tuduu rikioo Pauruuso kava iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee nnoori apira aataruvai vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Yuvuaano nnoori apira aataruuvaa varaunnavavee, ⁴tuduu rikioo Pauruuso kava iya tunoo: Nnaaru gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyuvaa pikioovaa Yuvuaano iya nnoori apiravai. Ivo gioonna kiaapu Isairairiya kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovai ni nnaagiai nninaraivaa ausa hanigiada kutaavavee kiatee. Ivo itaa kua tuuvo inna Yisunna tiravavee. ⁵Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavavee kiaa kiada nnoori vareeravai. ⁶Varooduu Pauruuso ari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoketaivo iyaki varuduu iya ari vo kua vo kua hama tau-raa rikieeraiyavakidiri tida Anutuuqo tuu kua ari vookaruvaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. ⁷Vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taaramadoono itaama iiravai.

⁸Uduu too Pauruuso taaravooma kuraaga ivaki varioo makemakee Yutayaiya ngiari nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuyaata yaagueeqama kuaivaa tioo Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaa iyaata kuaivaa tioo iya ivaara kutaavavee kiateravaa yamaa kua yamaa kua tiravai. ⁹Tuduu rikiada vooyaano tinni yaagueeqaida inna kuaivaa nniki rakaida gioonna kiaapuuya avuuyavunu Udaangaivaa aataruuvaa maisa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya pikioo vaa ausa hanigioo vooyatama vitoo vaidiivaa nnutuuvo Turanaana vitaira nnauvaki mmuakiaa sui makemakee gioonna kiaapuuyaata Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa kua tiravai. ¹⁰Taara nuanu itaama uududuu mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama mmata Asiaivau varuuyaano Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikieeravai.

Savevaanna mmaapuuyaano mmagia maisaiya titooduu hama viravai

¹¹Anutuuqo ari yaagueeqaivaa Pauruusaa mmuduu ari vookara ari vookaruu mmooriyuvaa uduu pinaa ari vookarairayuvai vairavai. ¹²Vauduu teeda gioonna kiaapuuya buruqaiyuvaa varada Pauruusaa mmammaivau yapa kiada

varada nniitarooya mmuduu iya nniitarooyauvo taikooduu mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki varuuyauvo mmaanai tiida viravai.

¹³Vuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya nuaida varida mmagia maisaiyauvaa vaidiiaa aakiaiayuvakidiri titooya iida varida mmagia maisaiyauvaa titaaree kiaa Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tiravai. Iya mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmagia maisaivaa tunoo: Na Pauruuso ti kiaa ti mmii vaidi Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama i titanai mmaanai tiee kuane, tiravai. ¹⁴Tuduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Sakevaava ivo Anutuuqara kati puara hudeera kieetavai inna mmaapuudo yaaku saivai sainaidiri taarama iyaata itaama iiravai. ¹⁵Uduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaana varuuvo iya tunoo: Vaa na Yisuunna tee Pauruuso ii mmayaayaivaa vaa na rikiauvai. Mo ngia aanna deeyanee? ¹⁶kiaa kioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivaki varuuvoono diitoo iya puisakama ruputuoo vara reemi kioo iya uyira rairaiyauvaa kerekaareenno iya mmuakiaaya yaatara kioodoo inna nnauvaa pikiada taguaadaya iya kiau vitiikaiyauvo ari vookaraama tuuduu ngiari toovau vida kieeravai.

¹⁷Itaama kioodoo ngiari vooipinnaiyaata Yutayaiyaatama Epesiisa ivaki varuuyaano ii kua ivaa rikiada aatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa vararu utiravai. ¹⁸Utuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano numa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu ngiari saaka sifaa iira aataruuyauvaara kiaa kookieeravai. ¹⁹Kiaa kookieema kioodoo vooyaano ngiari yanaa saaka sifaa kua vau yanaiyauvaa nunama kiada iya avuuyauvunu ikia mmuturiravai. Ikia mmuturuu yanaiyauvaara yookaama kioo sikauyauvaa iya jaarida rikiooduu vaa iya kuminayaa pinaa sikau yanaiyauvaa (50,000) kagaari kieeravai. ²⁰Iya itaama uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya Udaanga Anutuuqaa mmayaayaivaa rikiada yaagueeqama variravai.

Gioonna kiaapu Epesiisaiya kuaivaa

ruairata ruairata tiravai

²¹Iya itaama uuyauvo taika kioodoo Mmannasa Yoketaivoono Pauruusaa yaata utiravai kiaa mmuduu yaata utuoo tunoo: Fai na Maketoniaa viee nuaina Ereen-gaa mmataivaugiataa viee yaataree kava vara ranee ngiee Yerusareema kuanaravai. Fai na oro Yerusareemannaadee nuaina nnaagiai tiee yoosinna Rooma kuanaravee, ²²kiaa kioo ivo ari tasipama nuaira vaidiivaitana Timotiia Erasataaya titaa kioodoo Maketoniaa ivaitana vuduu homo ivo mmata Asiaivau hara kioo variravai.

²³Ii suai ivaki gioonna kiaapu Epesiisaiya Udaangaivaa aataruuvaa pinaama ari vookaraama kua tuduu hama yoketairavai. ²⁴Vaidi voovai nnutuuvo Demetiriiva varioo sikau mmannaammannau sirivuaivaa utu ruaataru kioo ngiari unakua anutuu gioonnaivaa nnutuuvo Aratemiisaa nuunaira nnauvaa mmannammannaiyauvaa iiravai. Iinno iyauvaa gioonna kiaapuuya mmuduu sikau irisaiyauvaa pinaama inna mmuduu ari seena mmoori varooyaatama mmiravai. ²⁵Vo suai Demetiriiva iyaatama ari seena mmuaa mmooriivaa uuyaatama rupi nuunama kioo iya tunoo: Vaidiso, vaa ngia taanoo. Ta aa mmoori aavaa iikiaunnani gioonna kiaapuuya irisai sikauyauvaa ti mmiaanoo. ²⁶Ii vaidi Pauruuso ii mmoori yauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Pauruuso tinoo: Vaidiia ngiari yaakukidiri iikiaa anutuuyauvo hama kutaa anutuuyauvaivee, tikiai rikiada kaayau gioonna kiaapu Epesiisa aavaki variayaata mmuakiaa mmata Asiaivaki variayaatama vaa inna

kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaavai. ²⁷Titiiyara yaata utuatee. Fai gioonna kiaapuuya itaa kua tida ti mmooriivaara unnakuavaivee kiaa kiada hama ta iikiaunaiyauvaa varada irisai sikauyauvaa ti mmiaaravai. Na hama ivaara nnaasu kua kiaunoo. Aa ti anutuu gioonna Aratemiisaara mmuakiaa gioonna kiaapu Asiaiyaata mmuakiaa mmata variaiyaatama ausa mmuduuya mmiaavai. Fai gioonna kiaapuuya Pauruusaa kuaivaa rikikio fai Aratemiisaa nuunaira nnauvo rupusavai vaino fai inna nnutuuvo mmataki tuoo kuanaravaivee, tiravai.

²⁸Ivo itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa vaidiiaa ii kua ivaara ausaiyauvo pinaama nnannatooduu pinaama aayanna tida tunoo: Ta Epesiisaiya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, ²⁹tududuu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuyaataama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida Pauruusaa tasi-pama nuau vaidi Maketoniaa diaa vaidi taaravaitana Gaiyaasaya Arisarakaaya utu raririida seenada vida nuunama varida kua tira nnauvakira viravai. ³⁰Vuduu rikioo Pauruuso arinaidiri iya nuunaivaki kuanee kiaa uduu vaa ausa hanigiooyaano inna rubuuduu ³¹mmata kieeta vaidi vooya Pauruusaara yoketauyaano ngiaam-muauya titaa kioodoo oro yaagueeqama inna kiaa mmida tunoo: Sa kooyaa iya nuunaivaki viee ai viriivaa iya vitaakianee, ³²tuduu nuunau gioonna kiaapuuya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida varida vooyaano ari vo kua voovai tuduu vooyaano ari vo kua voovai tida hama ngiari nuunau kua oyaivaara tuqinnama rikieeravai. ³³Hama rikiooduu Yutayaa vaidi vooyaano ngiari seena vaidiivaa nnutuuvo Aresadereenna vitada gioonna kiaapuuya avu teeda vau koovau yapa kieeravai. Yapa kioovaara gioonna kiaapu vooyaano yaata utida innara tunoo: Aresadereeva kua oyaivovee. Kuaivo innaki vainoo, tuduu rikioo Aresadereeva diitoo ariiyara ooqoo tioo iya kuaivaa ariiyaadiri kiaa hatokaanee kiaa iya yaaku ruvuatairavai. ³⁴Ivo yaaku ruvuatauduu rikiada gioonna kiaapuuya vara inna tooduu ivo Yutayaa vaidivai uduu teeda hama innara yoketairaida hokoba suai mmuai kuaivaa nuunama mmuivaugiataama aayanna tida varida tunoo: Ta Epesiisaaya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tiravai.

³⁵Tududuu rikioo yoosinnaivakinnaa kieeta vaidi kua fafaaraira voovoono diitoo iya hai tioo tunoo: Epesiisaa vaidiso, vaa mmuakiaaya taavai. Ti anutuu gioonna Aratemiisaara nuunaira nnauvoota ari sikau mmannammannaivo ngiau aapuvakidiri tiivootama ti yoosinna aavaki vainoo. ³⁶Hama gioonna kiaapu voovoono aa kua aavaa hatokaanaravaivee. Ivaara sa pinaama kua tiraida tirooma varida sa ivaara vuavi tida varida mmoori iikiatee. ³⁷Aa vaidi aavaitana hama ti nuunaira nnauyauvakidiri mminnaiyauvaa mmuara varada hama ti anutuu gioonnaivaara nniiki rakaida maisa kua kiaavaaraida ngia ivaitana vitada aa kua pinaa aavaki yapaano. ³⁸Demetiriivaata ari seena mmoori vareeraiyaatama kua pinaivaa vo vaidivaaki yapaaree kiaavo kua radudeera suaiyauvo vaikiai kua rikieera vaidiiaa variaano. Iya ivaki vida ngiariiki ngiariiki kua pinaivaa yapaatee. ³⁹Fai vo kua voovai ngiiki vainai kua tira suaivaki ngia mmuakiaaya safuuma nuunaida kua kiatee. ⁴⁰Anna makee ta nuunaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata kiaunna kua aavaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaarannee? Vara hama ti yapaarannee? Hama ta rikiaunnaano. Anna makee ta iikiaunna kua aavaa oyaivo hama vaivaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaaraikiai ta dee kuavai iya sai kiaarannee? Hama kua sai kiaravootainoo, ⁴¹kiaa taika kioo kua fafaaraira vaidiivo iya titooduu vida raubiriiravai.

Pauruuso Maketoniaivakiaata Ereengaivakiaatama nuairavai

20 Raubiriida tirooma varuduu Pauruuso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyara aayanna tuduu innasi nnuduu yamaa kua yamaa kua iyaata kua tioo tioo kuaivaa kiaa taika kioo tunoo: Inna aikioo, na kuanaravee, kiaa kioo iya pikioo mmata Maketoniaa viravai. ²Vioo ivaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaata yamaa kua yamaa kua kiaa roo nuainnonno iya pikioo oto mmata Ereengaivau varuduu ³taaravooma kuraaga taika kiooduu siipaivaki karoo kava vara ranoo mmata Suriaa kuanaree kiaa rikiooduu vaidi Yutayaiya inna ruputuaara kua yeena rauduu rikioo ipi kuanee tuuvaa pikioo kava vara ranoo Maketoniaa nni-ravai. ⁴Nnuduu too Beriaa diaa vaidi Puraanna mmaapuuvaa nnutuuvo Sopataraava inna tasipama kuanara uduu Tesoronikii diaa vaidi vovaitana nnutuuvaitana Aris-arakaaya Sekuduuya iya tasipama kuaara uduu Derevee diaa vaidi vovai nnu-tuuvo Gaiyaaso iya tasipama kuanara uduu Timotiivaata iya tasipama kuanara uduu mmata Asiaa diaa vaidi vovaitana nnutuuvaitana Tukikiya Toropimooya iya tasipama kuaara iiravai. ⁵Iyannaadee vidada oro yoosinna Toruaasa varida Pauruusooya tiyara faannairavai. ⁶Faannauduu bereeta hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudeera buusaivaa nneera suaivo taika kiooduu ta yoosinna Piriipii piki-ada siipaivaki karada vidada variaannaduu yaaku sai suaivo taika kiooduu vidada yoosinna Toruaasa oro tiyara faannauya tasipama ivaki variaannaduu mmuaa Sudaqavai taikeravai.

Nnaagiai suaivaki Pauruuso yoosinna Toruaasa variravai

⁷Sudaaga heenaivaki ta vaa ausa hanigieeraiya nuunama varida yeenna nneer-avai. Nnaa taika kiooduu Pauruuso pataino iya pikioo kuanaraivaara yaata utuoo mmayaayaivaa iya kiaa mmioo varududuu heena tammaravai. ⁸Ta nnau aruovaki varida kua tida variaannaduu kaayau toobaiyauvaa subi hara kiooduu too varuduu ⁹vaidi karaasa vovai nnutuuvo Aitukuuva tabaanga keegiaivaki varuduu Pauruuso kuaivaa mmannammanna hokobama tududuu Aitukuuva vuru rauduu ivo varioo vurura rusirusiinnonno puaisakama vuru vainno rikioo ngiauvakidiri taikiapa roo tuoo vioo mmataivaudiri ari ruputu kioo ivau putuoo vairavai. Vauduu gioonna ki-aapuuya reemi rada oto inna vararu utida tooduu vaa putuduu ¹⁰Pauruuso reemi roo vioo varoo innayaa vainno inna varau utu kioo vainno tunoo: Sa pinaama yaata utuatee. Inna yaikiaivo homo innaki vainoo, ¹¹kiaa kioo kava vara ranoo verepi gioonna kiaapuuyaata ngiari varuuvaki vioo yeennaivaa kusii kioo nneeravai. Nnaa kioo kava ivaki varioo iyaata kua tududuu suaivo reera kiooduu iya pikioo vi-ravai. ¹²Vioo kiooduu iya vaidi karaasaivo kava diitoo varuuvaa vitada ari nnauvaki yapa kiooduu ivo kava diitoo varuuvaa iya ausaiyauvo kaayauma yoketairavai.

Pauruuso yoosinna Miretee viravai

¹³Pauruuso Toruaasadiri yukuyaa Asosoo kuanarainno mmuaanaa ti kiaa ti mmioo tunoo: Vidada Asosoo niyara faannakiatee, kiaa kiooduu teennaadee vida si-ipaivaki karada vidada oro yoosinna Asosoo vainiiyau siipaivo duduu ta ivaki Pauru-USAARA faannairavai. ¹⁴Faannakiaannaduduu ivo ngioo ngioo Asosoo ivakidiri ngioo ti sunoo siipaivaki karoo ti tasipama varuduu ta vidada yoosinna Miturenee vira-vai. ¹⁵Ta ii yoosinna ivaa pikiada vidada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna

Kioosaa vainima vauvaa vida yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Samosoo vida teeda yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Mireteera viravai. ¹⁶ Vaa Pauruuso yaata utuoo tunoo: Hama hokoba suai mmata Asiaivaki ni variataikiai vida ta Epesiisa yoosinnaivaa yaatarada Mireteera kuaravee, kiasa kioo Mireteera viravai. Pauruuso buusa Pedikoosa nneera suaivo vainima vaino rikioo Yerusareema seenoo kuanaraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai.

Pauruuso Epesiisa varuuya ari kuanara kuaivaa kiasa mmiravai

¹⁷ Pauruuso numa yoosinna Miretee varioo ngiaammuauya titooduu Epesiisa varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyara haitatuura vaidiiya tummuuteera tuduu iya innasi tiiravai. ¹⁸ Tuuduu too ivo iya tunoo: Vaa ngia taavai. Na iki-ataa Asiaa mmataivau numa hara kiee variaa suaiyauvakidiri varia ree viee variee mmuakiasa suai ngii tasipama variravai. ¹⁹ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori va-reera ngiaammuauvai variee rateeraivaa tasipama mmoori vareenana hama nini-yara mannaka tiraina na adiee variravai. Vaidi Yutayaiya ni mmaarau kua tida mmuuararivaa ni muuvo niyyaa vauduaata na Udaangaivaa mmooriivaa vareera-vai. ²⁰ Vaa ngia taavai. Na ngii nuunaiyauvaki kooyaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii miee ngiingii nnauyauvakiaatama kooyaa ngii giaa ngii miravai. Niiki vai kuaivo ngiiki vainai ngia yoketaama variaarivaa hama na voovai hatairavai. Na kooyaa ngii giaa ngii miravai. ²¹ Na Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama ngiari mmin-namminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiateravara mmannammanna iya kiasa mmiravai. ²² Aanna makee Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo kuaneera ni tikiai na Yerusareema kuanar-avai. Ivaki vai mmuuararivo niisi nninaraivaa hama na rikieerama kiee kuanaravai. ²³ Aa kua aavaa vaa na rikiauvai. Mmuakiasa yoosinnaiyauvaki na nuaina variaaduu Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Iya i mmaara oovi nnauvaa teerada mmuuararai mminnaivaatama i mmaara teerama kiada variaanoo. Ivo itaa kua tu-uvaa vaa na rikiauvai. ²⁴ Na mmata aavau variaa mmammaivaara kiaunoo: Kumina mminnaavaivee, kiasa kiee hama na ivaara yaata utuaunoo. Na ni mmoori Udaanga Yisuu Kirisiiva ni muuvaa iima taika kiaanaraivaara hama nini mmammaivaara na yaata utuaunoo. Anutuuoqo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuu mmayaaya yoketaivaa na kiasa kookieema kiee kiaunoo. Ii mmoori ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva ni miravai.

²⁵ Na makemakee ngii tasipama variaa suaiivaki Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravara ngii kiasa kookieema ngii giaa ngii miravai. Aanna makee vaa na riki-aunoo. Na itaama ngii kiasa kookieema ngii giaa ngii miaa mmuakiaaya fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravai. ²⁶ Ivaaraina aa suai aavaki na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono na kiasa kuaivaa hama rikioo hama ausa hanigieerama kino kuaivo fai hama niiki vainaravaivee, kiaunoo. ²⁷ Hama na vo kuavai hatairama kiee Anutuuoqo ngiyyara uu mmoori ey-ommaavai vaa na kooyaa ngii giaa ngii miaivaara na itaa kua kiaunoo. ²⁸ Ngien-gieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Puara sipisiipara haitaturayaama Mmannasa Yoketaivoono gioonna kiaapu vooya haitatuukiateera ngii tuuyaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Anutuuoqaa gioonna kiaapuuya vaa ari Mmaapuuvaa ki-auvaadiri yookaama kioo viteeraiyaraatama haitatuukiatee. ²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai mmarraraa avakaraiya puara sipisiipaiya nuuna kiasa aakiaivaki nnida iya gutu-aaani raubiriikiaaneema na ngii pikiee vinai vaidiiya ngii nuuna aakiaivaki nnida

maisaa mmooriyauvaa ngii iikiaaravai. ³⁰Mo fai ngiikidiri vaidi vooyaano vaa ausa hanigieera vooya unnakua unnakua kiaa kuaiyauvaa haubayama tikiai fai iya nnaagiai kuaaravai. ³¹Ivaaraida tuqinnama haitatuukiatee. Na taaravooma nuanu heenagieena ikiannagisanna hama na pikieeraina na rateera boo tiraivaa tasipama yamaa kua yamaa kua tiee variee mmuaavai mmuaavai kuaiyauvaa ngii giaa ngii miauyauvaa sa taunnuatee.

³²Aanna makee Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utuuvaara na innaata ngiiyara yamaa kua yamaa kua tiee kiaunoo: A iya puaisa utuane, kiaunoo. Ivoono aikiooma ngii utinanai ngia yaagueeqama varia rada vidada koovayaida varikio kua yoketaivaa ariiniee tii gioonna kiaapuuya kiaa mminaraivaa fai ngiita ngii giaa ngii minaravai. ³³Na ngii tasipama variaa suaivaki sikau goora sirivuaiyauvaannee uyira rairaiyauvaa taaduu hama ni varaatairavai. ³⁴Vaa ngiengieenoo taavai. Na nini yaakuuvakidiri mmoori varenana niniiniaata ni tasipama nuairaiyaniaatama tiisi hameetau mminnaiyauvaa vareeravai. ³⁵Na mmuakiaa mmoori iikiai yauvunudiri ngii vitaama kiese kiaano: Ta itaama mmooriyauvaa yaagueeqama kiada iidada gioonna kiaapu muaraagama variayaraatama mmooriyauvaa iikiai iyaatama yoketaama variatee. Na itaa kua kiaa kiese Udaanga Yisuu Kirisiiva tuu kuaivaara yaata utuee tiravai. Ivo tunoo: Vaidi voovoono mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmikio too kaayauma inna ausaivo yoketaano. Vaidi voovoono mminnaiyauvaa ariiniee kua varaikio kiisama inna ausaivo yoketaano. Mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmira aataruuvoono mminnaiyauvaa ariiniee kua vareera aataruuvaa yaataravaivee. Yisuuva itaa kua tiravaivee.

³⁶Pauruuso itaa kua kiaa taika kioo iya tasipama toorivu yau haroo yaaku vareeravai. ³⁷Yaaku vara taika kioodoo mmuakiaaya kaayauma innara ratada varida inna varau utu kiada vaidi inna mmooteeravai. ³⁸Ivo vaa iya tunoo: Fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravaivee, tuuvaara kaayauma iya ausaiyauvo mmuaarareeravai. Mmuaararooduu iya inna vitada siipaivakira viravai.

Pauruuso Yerusareema viravai

21 Iya Pauruusaa vitada oro ivau kioodoo teeda ta iyara boo ikiese kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada safuuma vidada yoosinna Kosoo yaatarada vakiaannaiya pataduu vidada yoosinna Rotoo yaatarada vidada yoosinna Pataarivaki siipaivakidiri reemi rada ²nuaidada taannaduu siipa voovai mmata Ponikii kuanara uduu teeda teeta ivaki karada viravai. ³Vidada taannaduu mmata Kuporoo ti vainima vauduu teeda inna saigiataadiri vidada mmata Suriaa viravai. Ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Turu ivaki siipaivaki vau hoona haanaiyauvaa ivau yapaara uduu ta ivakidiri reemi rada ⁴nuaidada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ivaki ti teeda vauduu ta iya tasipama mmuaa Sudaavai ivaki variravai. Variaannaduu Mmannasa Yoketaivo iya kiaa mmuu kuaivaa Pauruusaa kiaa mmida tunoo: Sa Yerusareema kuanee, ⁵tuduuaata ta iya tasipama variaanna suaivo taikooduu iya pikiada kuaara iikiaannaduu iya mmuakiaa ngiari nnaata nnaakaraiyaatama ti sunada yoosinnaivakidiri nnoori siriivau viravai. Ta oro dida vaidi toorivu yau harada yaaku vareeravai. ⁶Yaaku vara taika kiada titiyara titiyara boo kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada variaannaduu iya ngiari nnauyauvakira viravai.

⁷ Vuduu ta Turudiri pikiada vidada yoosinna Potoromai siipaivakidiri reemi rada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ti teeda ti sunada vuduu oro iya nnauyauvaki mmuaa heena ⁸ vakiaannaiya patauduu iya pikiada vidada oro yoosinna Kaisariaa varida taannaduu vaidi voovai Anutuuqaa mmayaaya tiraivaa nnutuuvo Piriipo ti too vauduu ta inna tasipama inna nnauvaki variravai. Ivoono nnaaru Yerusareema varuduu gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmoori varoo vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana mmatau suaivaki inna tasipama mmataama kieeravai. ⁹ Ivo numa yoosinna Kaisariaa varuduu ari raunnaapu taarama taarama hama vaati varooya inna tasipama varida Anutuuqo iya kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

¹⁰ Kiaa mmuuya varuduu teeta iya tasipama variaannaduu kaayau suaiyauvo taika kioodoo forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Akapaava Yutayaivakidiri mmiravai.

¹¹ Numa ti tasipama varioo Pauruusaa vausaivaa vara kioo ari yuku yaakuuyauvaa ranaa rau kioo iya kiaa mmioo tunoo: Mmannasa Yoketaivoono aa kua aavaa tinoo: Aa vausa aavaa nakaaraiivo fai Yerusareema vinai fai vaidi Yutayaiya inna yuku yaakuuyauvunu ataama ranaa rau kiada ngiari voopinnaiaa mmiaaravaivee, tiivai.

¹² Ivo itaa kua tuduu rikiada teetaata mmuakiaa gioonna kiaapu ivakinnaiyaatama yaagueeqama Pauruusaa kiaannanoo: Sa Yerusareema kuanee, ¹³ kiaannaduu rikioo ivo ti kuaivaa sai tunoo: Ngia aaniira ratada variaannee? Na ngii tauko kaayauma ni ausaivo mmuaararainoo. Fai na Yerusareema vinai iya ni ranaa rammuaara iikiyai fai na hama aatuunaravai. Iya tikiyai fai na Udaanga Yisuu Kirisiinnara putinaraivo inna aikioovee, ¹⁴ tuduu rikiada ta hama inna kuaivaa hatokeeraida pikiada innara kiaannanoo: Inna aikioo, kii ti Udaanga Anutuuqaa yaata utiraivaugiataama iiki-aivee, tiravai.

¹⁵ Ta Pauruusaa tasipama nuairaiya ivakinnaaya tasipama variaanna suaivo taika kioodoo teeda ta titi mminnaiyauvaa teeraida Yerusareema viravai. ¹⁶ Kuaannaduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu vooya Kaisariaa varuuya ti tasipama vida vaidi ta inna nnauvaki variaaravaa nnutuuvo Manasaava Yerusareema varuuvaa nnauvakira ti vitada viravai. Ivo Kuporoo diaa vaidivai. Vaa ivo tauraa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Yakoopaata kua tiravai

¹⁷ Ta Yerusareema kuaanna suaivaki vaa ausa hanigieera vaidiia ti teeda tiyara kaayauma yoketairavai. ¹⁸ Tiyara yoketauduu vakiaannaiya patauduu ta Pauruusaa tasipama Yakoopaasi kuaannaduu vaa ausa hanigioo kieetaiya ivaki inna tasipama variravai. ¹⁹ Varuduu Pauruuso iyasi vioo iyara kiaa kioo Anutuuqo inna mmuu mmooriivaa ivo ngiari voopinnaiyasi nuainno varioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uu mmayaayaiyauvaa iya kiaa mmiravai.

²⁰ Ivo itaama iya kiaa mmi taika kioodoo rikiada iya Anutuuqaara kua yoke-taivaa tiravai. Kiaa kiada Pauruusaa tunoo: Ti seena-o, vaa a taannavai. Aavaki kaayakaayau ari vookarau gioonna kiaapu Yutayaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tida Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa hama pikiaavai. Yaagueeqama iikiavai.

²¹ Vaidi vooya vaa iya kiaa mmida tunoo: Pauruuso ngiari voopinnaiaa yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Yutayaa gioonna kiaapu iyauvaki variaya tinoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaa pikiada sa ngiingii nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaa-tee. Sa Yutayaiya aataruuyauvaa iikiatee. A itaa kua kiannaivaara vaidi vooyaano

tiravai. ²² Aavaki variaiya a ngiannaivaara iya rikikio hama iya nnannataivaanee? Vara iya nnannataivaanee? Iya nnannateenai fai ta dataakiaarannee? ²³ Inna aikioo, ta i kiaa i mmiaara kuaivaa iikiane. Aavaki variaa vaidi taarama taaramada mmaanna tuu kuaivaa vaa hatokoovaara Anutuuqaata kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tida irisaivaa iida variaano. ²⁴ Eenoo viee iyaata vatee oro mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima kiada idaaraatama eenoo sikaunnaadiri yookaama kinai teeda fai iya ngiari kieeta yausiiyauvaa yumukuaaravee. A itaama taika kinai fai mmuakiaaya i teeda kiaara: Nnaaru iya innara tuu kuaivo unakuavaivee. Ivo Anutuuqaa mmaanna tuu kua aataruuvaa ariinoo iinoo, kiaravee. ²⁵ Mo ngiari voopinaiya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiyara teenoo yaata utida iyani yanaa vovai fafaara reeda ta kua yeena rau kiaanna kuaivaa nnaasu iikiateera kiaa mmiravai. Ta iya kiaa mmida kiaannano: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee, tiravai.

²⁶ Iya itaa kua tuduu vauvo patauduu Pauruuso iya tuu kuaivaa iinno vaidi taarama taaramada vitoo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iya tasipama iiravai. Iima taika kioo nuunaira nnau pinaivaki vioo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iikiaa suaivo taika kinai iya puaraiyauvaa mmuaavai mmuaavai varada kati Anutuuqaara hudaaraivaara kieeta vaidiia kuaa mmiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki iya Pauruusaa utiravai

²⁷ Pauruuso vaidiia mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa uu suaivo yaaku saivai karasaidiri taarama kiisama taikaanara uudu vaidi Yutayaa vooya Asiaa mmataivakidiri nnuuya nuunaira nnau pinaivaki Pauruusaa teeravai. Teeda gioonna kiaapu ivaki nuunauya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida inna utu kiada vaida ²⁸ pinaama aayanna reeda tunoo: Vaidi Isarairaayaso, numa ti tasipama iikiatee. Aa vaidi aavo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo ta gioonna kiaapu Isarairaiya tiyaraatama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaaraata aa nnau aavaaraatama maisa kua tioo oooqoo tiivai. Anna makee ivo ngiari voopinaiya ti nuunaira nnau pinaa aavaki vitoo nnikio nnau yoketaa tuanaivo maisainoo, tiravai. ²⁹ Epesiisaa vaidiivaa nnutuuvo Toropimo tauraa kati Pauruusaa tasipama yoosinnaiyauvaki nuuvaa iya teeda yaata utida tunoo: Pauruuso inna vitoo nuunaira nnau pinaivaki viravaivee, kiaa yaata utuuvaa iya itaa kua tiravai.

³⁰ Mmuakiaa gioonna kiaapu yoosinnaiyauvaki varuuyaata iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida mmuaavaugiataama seenada vida Pauruusaa utu kiada vaida inna utu raririima rada nuunaira nnau mmaanaivau viravai. Mmaanaivau vuu saivaata vooyaano sipuuvaa makee tuduu rau kieravai. ³¹ Rau kioodoo iya Pauruusaa rputuuaara uudu rikioo Roomaa rapira vaidiia kieetaivo mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareemaiya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaa rikioo ³² aki-airaama ari rapira vaidiiaata iyara haitatuuraiyaatama vitoo seenoo gioonna kiaapuuyasi viravai. Vudu gioonna kiaapuuya innaatama rapira vaidiiaatama teeda Pauruusaa ripiida rputuuvaa pikieeravai.

³³ Pikioodu kieeta vaidiivo Pauruusaa vainivau dioo vainno ari rapira vaidiia tuduu iya yaagueeqa yeena taaravaitana varada inna ranaa rau kioodoo kieeta

vaidiivo Pauruusaara gionna kiaapuuya yaparainno tunoo: Aanna gioononnee? Ivo dee mmoori maisavai iivainnee? ³⁴ tuduu rikiada vooyaano nuunaida ngiari vo kuavai puisakama aayanna reeda tuduu vooyaano ngiari vo kuavai tiravai. Iya puisakama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaara kieeta vaidiivo hama Pauruuso uu kua oyaivaara arinaima rikieerama kioo ari rapira vaidiiaa tuduu iya Pauruusaa vitada rapira vaidiiaa nnauvakira viravai. ³⁵ Vida iriivaa rooru kioovau kuaara uduu gionna kiaapuuya ututuuma kiada tukikaakama kiada inna ruputu kiaara uuvaara rapira vaidiiaa inna taina raida ngiari nnauvakira viravai. ³⁶ Vuduu mmuakiaa gionna kiaapu inna vata rada vuuya puisakama aayanna reeda varida tunoo: Ruputu kikiio putuaivee, tiravai.

Pauruusaa kua pinaaki yapooduu irisai kuaivaa tiravai

³⁷ Tida varuduu rapira vaidiiaa Pauruusaa vitada ngiari rapira nnauvaki kuaaree kiaa uduu Pauruuso iya kieeta vaidiivaa tunoo: Na aita kua kiaunnee? tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna sai tunoo: Mo a Ereengaa kua kiannakuannee? ³⁸ Hama a Iyi-ipaa vaidikuannee? Vo suai vaidi Iyiipa voovoono kaayau gionna kiaapu (4000) kua tuduu iya Roomaa kieetaivaara nnannatooduu iya kaayau rapira yau suru-uyauvaa utuuvaara iya vitoo koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki viravai. Aanna a ii vaidiikuannee? ³⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Hameetavee. Na Yutayaa vaidivai. Ni noova Kirikiaa mmataivau vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na yoosinna pinaivakidiri ngiauvai. A tinai fai na gionna kiaapuuyaataama kua tinarannee? ⁴⁰ tuduu rikioo ee-oo tuduu Pauruuso iriivaa rooru kioovau dioo vainno gionna kiaapuuya kua pikiaateeraivaara ari yaakuuvaitanaadiri ruvuaatauduu iya kua pikiooduu ivo ngiari kua Eporaivakidiri iya kiaa mmioo tunoo:

22 Vaidi ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, kua pinaivaa niiki yapaiavaa irisaivaa na kua tinai ngia rikiaatee, ² kiaa kioo ngiari kua tuanaa Eporaivakidiri tuduu rikiooduu yoketauduu hama kua tiraida kua seemuaa varuduu Pauruuso kava iya tunoo:

³ Na Yutayaa vaidivai. Ni noova mmata Kirikiaa vau yoosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na ivaki pikiee numa aa Yerusareema aavaki hara kiee varieenana vaidi nnoonna Kamarieeraasi kuaaduu ivo ni vitairavai. Vitainno ti rubuungainna mmaanna tuu kuaivaa yaagueeqama ni giaa ni muduu na aanna makee ngia vari-aiya ngii roosiima Anutuuqaara yaagueeqaina inna kuaivaa rikiee puisakama utiravai. ⁴ Utuee gionna kiaapu Yisuunna aataruuvau nuauya mmoori maisavaa iya mmiee iya ruputinara iiravai. Ruputinara iina variee gionnaiyaata vaidiiaatama utu raririina oovi nnauvaki yapeeravai. ⁵ Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivoota kua yeena raira vaidiiaatama aa na ataa kua kiau aavaara kutaavaivee kiaavai. Ngia oro iya yaparaida rikikiai fai iya kutaavaivee kiaaravee. Nnaaru iya yanaiyauvaa ngiari seena vaidi Yutayaa vooya Damasakuusa varuuyani ni mida ni titooduu na vatee viese gionna kiaapuuya utu raririima kiee yeenaivaadiri ranaa rau kiee iya vatee kava vara ranee numa Yerusareema yapa kinai iya ruputuateraivaara na viravai.

**Pauruuso ari hanigioo karaasavai varuu kuaivaa iya kiaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 26:12-18)**

⁶Na viee viee yoosinna Damasakuusa vainima kuaaduu ikianna tammaa tuanaa ngiau aapuvakidiri mmeekia ari vookarauvo niyaa ruvuahooduu ⁷na viee varee mmataivau vaina rikiaaduu Yisuuva niita kua tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmooriivaa ni iinarainna iikiannanee? ⁸tuduu rikiee na sai inna yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, a gioononna kiannanee? kiaaduu rikioo ivo ni kuaivaa sai tunoo: Na Nasareetaa vaidi Yisuuvaano aita kua kiauunoo. A mmoori maisaivaa ni iinarainna iikiannanoo, ⁹tuduu rikiada vaidiiya ni tasipama vuuya mmeekiaivaa nnaasu teeda ivo niita kua tuu kuaivaata inna nnuunaivaatama hama arinaima rikieeravai. ¹⁰Hama rikiooduu na yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, na dee mmoorivai iikiaunnee? kiaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Diitee oro yoosinna Damasakuusa vari- anee. Ivaki a varinai na nene yaata utuauvaugiataama i mminara mmoori mmuaki- aayauvai vaidi voovai kiaa mmimo too ivoono fai i kiaa i mminaravee, ¹¹tuduu rikioo mmeekia ari vookarauvo niyaa ruvuahooavaara ni avuuvo upisuuduu ni tasi- pama vuuyaano ni yaakuuvaudiri utida ni vitada Damasakuusa viravai.

¹²Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso Anutuugaara yaagueeqaira vaidivai varioo ti mmaanna tuu kuaivaa uduu vaidi Yutayaa Damasakuusa varuuya innara yoketaa vaidivaivee tiravai. ¹³Tuu vaidi ivoono niisi ngioo ni vainima dioo vainno ni tunoo: Sauruuso, ni seena-o, kava ai avuuvaa taanee, tuduu tuu saivaata ni avuuvaa kava tuqinnama tee reeri inna taaduu ¹⁴ivo ni tunoo: Ti rubuungainna Anutuugo vaa i mmataama kiaivai. A inna yaata utira kuaivaa tee rikiee inna mmoori vareera Vaidi Safuuma Variraivaa tee inna kua tuanaivaa rikiaannaivaara i mmataama kiaivai. ¹⁵Fai a inna mmayaayaivaa mmuakiaa gionna kiaapuuya kiaa mmiee a taanna riki- aannaivaaraatama fai iya kiaa mminaravee. ¹⁶Aanna makee aaniira a faannainna variannanee? Diitee nnooriivaa varaanee. Nnooriivaa varee inna nnutuuvaa tino rikioo Anutuugo i mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tuduu rikiee na iiravai.

Pauruuso ngiari voopinnaa gionna kiaapuuyasi viravai

¹⁷Na kava vara ranee numa Yerusareema variee oro nuunaira nnau pinaivaki variee yaaku varee variaaduu ni tinni avuuvo hanigiooduu ari vookarauvaa taaduu ¹⁸Udaanga Yisuu Kirisiiva ni too vainno ni tunoo: Makee tinai diitee kuane. Gionna kiaapu aavaki variaya a niyara tinai rikiada hama rikiaaraivaara di- itee Yerusareema pikiee vo yoosinnavaki kuane, ¹⁹tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, vaa aavakinnaiya na iikiauvaa teeda rikiaavai. Nnaaru iya nuunaira nnauyauvaki mmuakiaaya aiyara kutaavaivee tuuya na utu raririima mmaanai kiee iya ripiiravai. ²⁰Iya aiyara kua tira vaidi Sitipaanaa rupertuduu putuu suaivaki na inna rupertuu vaidiiya uyira raira varaayaa uyuuyauvaa utu kiee diee vaina ee-oo ki- aaduu iya inna rupertuduu putiravaivee. Na itaa kuaivaa rikiadaata fai iya ni kuaivaa rikiaaravee, ²¹kiaaduu rikioo Udaangaivo ni tunoo: Kuane. Na i titanai ngieera ngiari voopi variaa gionna kiaapuuyasi kuane, tiravaivee.

²²Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiaatauduu rikiadada aa nnaagiai aavaa ivo tuu kuaivaara iya nnnatooduu pinaa kua tida tunoo: Vitada kuatee. Rupertu kikio putuaivee. Sa itai vaidi ivo mmatayaa ti tasipama variaivee, ²³kiaa kiada iya nnan-

natoovaara iya puaisakama aayanna reeda ngiari uyira raira varaayaa uyuuyauvaa rabara kiada panupanuuda kufukuufaiyauvaa habara ngiauvau reera kagaari kagaariida variravai.

²⁴ Kagaari kagaariida varuduu Roomaa rapira kieetaivo ari ngiaammuauya tuduu inna vitada ngiari nnauvakira viravai. Vida ngiari nnauvaki yapa kiooduu iya kieetaivo iya tunoo: Inna ripiikio Yutayaiya innara pinaa kua kua oyaivaa ariinoo tinai ta rikiaaravee, ²⁵ tuduu yeenaivaadiri inna ranaa rau kiada ripiikiaara uduuu Pauruuso rapira vaidi kieeta voovai ivaki duuvaa tunoo: Ngia vaidi voovoono Roomaa yanaivaa utiivaa ripiikiaavainnee? Ngia vaidiia hama kua pinaaki yapeeraida sabi ripiikiaavainnee? Ngia iikiaa mmoori aataruuvo itaivainnee? ²⁶ tuduu rikioo ii vaidi ivo ari kieeta tuanaivaasi vioo tunoo: E aaniivai iinarainna iikiannanee? Aa vaidi aavo Roomaa yanaivaa varai vaidivaivee, ²⁷ tuduu rikioo kieeta vaidiivo Pauruusaasi vioo inna yaparainno tunoo: Ni giaa ni mianee. A kutaa Roomaa yanaivaa varaanna vaidikuannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Kutaa na varauvaivee, ²⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo tunoo: Na pinaa sikauyauvaa kagaari kiee Roomaa yanaivaa varauvaivee, tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Ni napoovaano Roomaa yanaivaa varoovoono ni mmata kiooduu na variee yanaivaa varaivaara na Roomaa vaidivai variauvai. Na ivaa varauvaara aanna i yaatarauvaivee, ²⁹ tuduu rikiaada ivo itaa kua tuu saivaata vaidiia inna ututuuma kiada inna yaparaida ripiikiaara uuya hayida oro ngieerayaa diravai. Duduu kieeta vaidiivootama aatuuravai. Pauruuso Roomaa vaidivai vaa iya yeenaivaadiri inna ranaa rau kioovaara kieeta vaidiivootama aatuuravai.

Pauruuso kua yeena raira vaidiia avuuyauvunu diravai

³⁰ Vauya patauduu kieeta vaidiivo Yutayaiya Pauruusaa kua pinaana yapoo kua oyaivaa rikiaanraivaara ari ngiaammuauya tuduu iya Pauruusaa ranaa rau kioo yeenaivauvaa rukuusaa kiooduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua yeena raira vaidiiaatama tuduu nuunauduu Pauruusaa vitoo tuma iya avuuyauvunu kiooduu dioo vairavai.

23 Pauruuso dioo vainno kua yeena raira vaidiia too nnaasu vainno iya tunoo: Ni seenayaso, na yaata utuee na mmannammannama kiee Anutuugaa avuuvau yoketaama nnaasu varia ree ngiee ngiee aanna makee homo na yoketaama variauvaivee, ² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa nnu-tuuvo Ananiaaso vaidiia Pauruusaa vainima dida vauya inna kuasiivaa rutuukiateera tuduu ³ rikioo Pauruuso inna tunoo: Fai Anutuugo sai i ruputinaravaivee. A sikau hanikia maisavau poosa nnoori yoketaivaa siikakiaivaa roosiikiannakuavee. I aakiaivaki maisainoo. A variee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaki ni yapa kiaannanoo. Mo vaidiia ni ruputuateraivaara a tiee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannanoo, ⁴ tuduu rikiaada vaidiia inna vainima dida vauya Pauruusaa tunoo: Mo a Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa maisa kua kiannanoo, ⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni seenayaso, ivo Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaavai variivaa hama na tee rikiauvai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Sa ai seenaiya kieeta vaidiivaara kua maisavaa kiane, tiivaivee.

⁶ Pauruuso itaa kua kua kioo kua yeena raira vaidiia arinaima tooduu vooya Satuukaiya varuduu vooya Farisaiya variravai. Varuduu ivo pinaama iya tunoo: Ni

seenayaso, na Farisai vaidivai. Ni kookiayia Farisai vaidiya mmaapuvai na vari-aunoo. Anutuuqo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara na yaagueeqama ki-auvaara aanna makee vaidiiya kua pinaivaki ni yapaanoo, ⁷ tuduu tuu saivaata Farisaiyaata Satuukaiyaatama ngiariiyara ngiariiyara airi kua airi kua tida vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. ⁸ Satuukai vaidiiya makemakee tunoo: Anutuuqo tinai putuaiya hama kava diitaaravee, kiaa kiada vo kuavai keenaa tunoo: Hama mmannasaiyaata aangeraiyaatama variaano, tuduu makemakee Farisaiyaano tunoo: Fai putuaiya kava diitaaravee, kiaa kiada aangeraiyaraata mmannasaiyaaraatama tunoo: Vari-aano, tiravai. ⁹ Ivaara iya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuduu Farisaiyakidiri vooya kua mmaanna kiaa mmiraiya dida vaidi yaagueeqama tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo hama koonnama varinoo. Mmannasaivonnee aangeraiyo innaata kua tiivo mo inna dataivainnee? ¹⁰ kiaa kiada iya pinaama buaaru tida varuduu Pauru-usaa utu ratokakiaara uuvaara rapira vaidiiya kieetaivo yaata utuoo aatuunno ari rapira ngiaammuauya tuduu vida gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Pauru-usaa utu raririima rada ngiari nnauvaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kioodoo heenaki Udaanga Yisuu Kirisiiva Pauruusaa vainima duoo vainno inna tunoo: Yaagueeqama varianee. Vaa a aavakinnaa gioonna kiaapu Yerusaremaiya niyara yaagueeqama kiaa mmiannavai. Fai a viee mmuaikaraama yoo sinna Rooma ivaki variayia kiaa mminaravaivee, tiravai.

Vaidiyya Pauruusaa mmaara kua yeena rairavai

¹² Patauduu vaidi Yutayaiya nuunaida Pauruusaa mmaara kuaivaa tida kua kutaivaa tasipama kua kiaa teerama kieeravai. Hama iya yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa kua kutaivaa tasipama tiravai. ¹³ Vaidi itaa kua tuuya taara vaidi yuku yaaku taika kiooyaano (40) nuunaida kua kutaivaa tasipama tiravai. ¹⁴ Kua kutaivaa tida Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vida tunoo: Ta nuunaida hama yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa yaagueeqama kutaavaivee kiaunnavai. ¹⁵ Ngieenoo kua yeena raira vaidi kieetaiyaata Roomaa rapira kieetaivaatama unnakua tida kitee: Pauruusaa vatee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuqinnama rikiaaravee, tikiai vitada vainima nnikiai ta inna ruputuaraavaivee, tiravai.

¹⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruusaa nnaudiivo iya kua kutaavai tuu kuaivaa rikioo vioo vioo rapira vaidiiya nnauvaki oro Pauruusaa kiaa mmiravai. ¹⁷ Kiaa mmuduu rikioo Pauruuso kieeta vaidi voovai aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo inna tunoo: Aa ngiaammuaa aavaa vatee kieeta tuanaivaasi kuanee. Vioo iva kua voovai inna kiaa mminaravaivee, ¹⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna vitoo kieeta tuanaivaasi vioo inna tunoo: Oovi nnauvaki varii vaidi Pauruuso niyara tikiai na numa rikiauko tinoo: Aa ngiaammuaa aavaa vatee kieeta vaidiivaasi kuanee. Vioo iva kua voovai inna kiaa mminaravaivee, tikiai rikiee na inna vatee aisi ngiaunoo, ¹⁹ tuduu rikioo kieeta vaidi tuanaivo ngiaammuaavuaa yaakuuvau utuoo inna vitoo ngieera voovau vioo inna yaparainno tunoo: A aanii kuavai ni giaa ni minarainna kiannannee? ²⁰ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yutayaa vaidiyya turau i yaparaki-aaraivaara vaa kua kutaa yeena rau kiaavai. Fai iya turau unnakua tida i yaparaida kiaara: Pauruusaa vatee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuqinnama riki-

aaravee, kiaravai. ²¹ Ai yaatu sa iya kuaivaa rikiaanee. Taara vaidi yuku yaaku taika kiaiya (40) haumaki varida Pauruusaa mmaara faannaida variaivaara sa iya kuaivaa rikiaanee. Iya yeenna nnooriivaa hama nneeraida Pauruusaa ruputu kiada nnaagiiai yeenna nnoori nnaaraivaara ngiari kua kutaivaa kiaavai. Vaa iya teerama kiada a ee-oo kianeera faannaida variaavaivee, ²² tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna tunoo: A ni giaa ni mianna aavaara sa vaidi voovai kiane: Na inna kiaa mmiauvaivee, kiane, kiaa kioo inna titooduu viravai.

Rusiiva Pauruusaa titooduu mmata kieeta Perekiinnasi viravai

²³ Vuduu kieeta tuanaivoono rapira vaidiia kieetaivaitana aayanna rooduu in-nasi nnuduu ivaitana tunoo: Rapira vaidi kaayau (200) tida puara hoosayaa kareera vaidi vooya (70) tida mmataa utira vaidi kaayau (200) tikiiai iya heenaki yoosinna Kaisariaa kuatee. ²⁴ Puara hoosa vooyavai Pauruuso kuanaraivaara teeraida safu-uma inna vitada mmata kieetaivaa nnutuuvo Perekiinnasi kuatee, ²⁵ kiaa kioo kieeta vaidiivaa Perekiinnani yanaivaa fafaara roo tunoo:

²⁶ Na Karautii Rusiivaano a ti kieeta vaidi yoketaivaa Perekiinna na aini aa yanaa aavaa fafaara raunoo. A yoketaamainna variannanee? ²⁷ Vaidi Yutayaiya aa vaidi aavaa utu kiada vaidi inna ruputuduu putinara uduu na rikiaaduu ivo Roomaa yanaivaa varai vaidivai varuuvaara na nini rapira vaidiiaaata viee inna vitee inna yoketaama yapa kieeravai. ²⁸ Yapa kiee kua pinaivaki inna yapa kioovaa na rikia-anaree kiaa inna vitee ngiari kua yeena raira vaidiiasa viravai. ²⁹ Viee rikiaaduu iya ngiari kua mmaanna tuu kuaivaara yaata utida kua pinaivaa innaki yapeeravai. Yapoovaa na yaata utuee kiaanoo: Ivo dee mmoori maisavai iiravaara ta oovi nnauvaki inna yapaaranee? Vara ta inna ruputikio putinaranee? kiaa kiee rikiaaduu hama ivo mmoori maisa voovai uuvootairavai. ³⁰ Ngiaammuaavo ni giaa ni muu kuaivaa na rikiaaduu iya inna mmaara kua kiaa yeena rau kieeravai. Na rikiee akiairauduu inna titaaduu aisi viravai. Vuduu na kua pinaivaki inna yapa kieera vaidiia kiaanoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaki Pauruusaa yapaatee, tiravaivee. Karautii Rusiiva yanaivaa fafaara roo itaa kua tiravai.

³¹ Fafaara rooduu rikiaada rapira vaidiia ivo iya kiaa mmuuvaugiataama iida heenaki Pauruusaa vitada vidada yoosinna Adipatirii yapa kiada ³² vauya patauduu yukuyaa nuaira rapira vaidiia kava vara ranada ngiari nnauvakira nnuduu hoosayaa nuairaiya Pauruusaa vitada ³³ yoosinna Kaisariaa ivaki vida mmatayaa reemi rada Karautii Rusiiva roo yanaivaa vaidi kieetaivaa mmida Pauruusaa vitada inna mmiravai. ³⁴ Mmuduu too yanaivaa jaarummua kioo Pauruusaa tunoo: Dee mmatavakidiri a ngiannanee? tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Kirikiaa mmatavakidiri ni noova ni mmateeravaivee, ³⁵ tuduu rikioo Perekiiva tunoo: Kua pinaivaa aiki yapa kieera vaidiia nnikiiai rikiee fai na i kuaivaa rikiaanaravaivee, kiaa kioo tuduu ari ngiaammuaaya Pauruusaa vitada Herootaa nnau pinaivaki yapa kiooduu vooya innara haitatuuravai.

Yutayaa vaidiia kua pinaivaa Pauruusaaki yapeeravai

24 Yaaku sai suaivai taika kiooduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa nnutuuvo Ananiaaso vaidi yokovaa vooyaatama vaidi voovai kua mmaanna oyai arinaima rikioovaa nnutuuvo Tereturuunnaatama vitoo Kaisariaa viravai. Oro vaidi kieeta Perekiinna avuuvau dida vaidi kua pinaivaa Pauruusaaki

yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai. ²Inna kiaa mmuduu rikioo Perekiiva tuduu Pauruuso nuduu Tereturuuva diitoo kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo Perekiinna tunoo:

Ti kieeta yoketaakuavee. A tinni yoketaa vaidikua ti haitatuukiannani hama ta vo yoosinnaiyaata rapuaunnava. A yaata yoketaakua mmoori yoketaivaa iinna varianano ti mmataivo yoketainoo. ³Ta vo yoosinna vo yoosinna variaunnaiya mmuakiaa suai a iikiannaivaara ta sirigaida aiyara kua yoketaivaa kiaunnano. ⁴I pirisainoora hama na hokoba suaivaa aita kua tinaravee. Na paanna kuavai tinai a tiyara boo tiee ni kuaivaa rikiaanee. ⁵Ta taunnano aa vaidi aavo vueennava. Ivo mmuakiaa yoosinnaiyavaki nuainno varioo ari kuaivaa Yutayaa gioonna kiaapuyua kiaa mmuduu innara ooqoo tida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. Ivo Nasareetaa vaidiivaa aataruuvau nuairaiya kieetaivovee. ⁶Ivo ari voopinnaa vaidiivaa vitoo ti nuunaira nnau pinaivaki yapano ti nnauvo maisainoora tida ta inna utiravai. (Utida ti mmaanna tuu kuaivaara inna yaparakiara uduu ⁷rapiraiya kieeta Rusiiva tuoo pinaama ti ruputu kioo inna vitoo viravai. ⁸Vitoo vioo ti tunoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaa Pauruusaaki yapaatee. Ivo itaa kua tiravai.) Fai eenoo aa vaidi aavaa yaparainna rikiano mmuakiaa kuavai ta innaki yapaunnaivo kutaavai vainaravaivee, ⁹tuduu rikiada Yutayaa vaidi ivaki varuuyaataama Tereturuuva itaa tuu kuaivaara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Perekiinna avuuvau diravai

¹⁰Tuduu vaidi kieetaivo Pauruuso kua kiaiveera kieetaivaa nnuyau ruduu rikioo Pauruuso tunoo:

Vaa na tauvai. A kaayau nuanu aa mmata aavau variaiyara diraikuavee. Ivaara neneeno kua pinaivaa niiki yapa kiaa irisai kuaivaa i kiaa i mmiauko ni yoke-tainoo. ¹¹Fai a iya yaparainai i kiaa i mmiaaravee. Na Yerusareema Anutuuqaa ni ausa mmuduuyavavaa mminara kuaaduu yaakuuvaitana yukukidiri taara suai nnaasu taikeravai. ¹²Ii suai ivaki vaidi Yutayaiya ni tooduu hama na nuunaira nnau pinaivaki kaayau kua gioonna kiaapuuyaata tiee hama na iya nuunaira nnauyavakiaata yoosinnaiyavakiaatama gioonna kiaapuuya kiaaduu sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹³Kua pinaivaa makee iya niiki yapaivo inna hama oyainnaataivai. Hama fai iya ivaa oyaivaa kooyaa i vitaakiaaravai. ¹⁴Na aa kua aavaa kooyaa i kiaa i mminaravee. Iya Yisunna aataruuvau diri unnakua kiaa haubayama iikiaa aataru ivau na nookiauvai. Ti rubuungainna Anutuuqaa tuanaivaa na ni ausa mmuduuyavavaa mmiauvai. Mmuakiaa kuaiyauvo Anutuuqaa mmaanna tuu kuaviki vaiyauvaata forofetaiya kuaviki vaiyauvaatama na rikiee kiaunoo: Kutaavaivee, kiauuvai. ¹⁵Aa vaidi kua pinaana ni yapa kiaa aaya faannaida yaata utida kiaunoo: Mmuakiaa vaidi yoketaiyaata maisaiyaatama putuivaividiri fai Anutuuqo tinai diitaaravee. Iya itaa kua kiaa kiada yaata utida faannakiaivaugiataama neetaata yaata utuee faannakiauvai. ¹⁶Ivaara na Anutuuqaa avuuvauunnaata gioonna kiaapuuya avuuyavunnaatama mmannammanna yoketaama iikiauukoko hama maisama vari-raivo ni yaatana vaivai.

¹⁷Na kaayau nuanu vooyauvai vo yoosinnayavaki variee kava vara raneengiee sikauyavavaa kati mmanna haipuuyani kiaiuyavavaa ni seena gioonna kiaapuyua mmiee Anutuuqaa kati puaraivaa hudaanara nniravai. ¹⁸Na mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaa irisai iira aataruuvavaa iima taika kiee puaraivaa hudee vari-

aaduu vaidi Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaki ni teeravai. Ni too suaivaki hama gioonna kiaapuuya ni suvuida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. ¹⁹Vaidi Yutayaiya mmata Asiaivakidiri nnuuya nnaasu ivaki varida ni teeravai. Iya na koon-nama iikiaivaa tootiri. Iyaano numa i avuuvau kua pinaivaa niiki yapaatirivee. ²⁰Na kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki kutaa mmoori maisaivaa na uvvaa iya teeda kua yeena rautiri. Vaa tooya makee aavaki varida i kiaa i mmiaatirivee. ²¹Na iya avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki mmuaa kuavai nnaasu na aayanna ree kiaanoo: Anutuuoqo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara na kutaavaivee kiauvaara aanna makee ngia kua pinaivaa niiki yapaanoo, tiravai. Ii na kiaa kua ivaa nnaasu fai iya i kiaa i mmiaaravaivee.

²²Pauruuso itaa kua tuduu rikioo Perekiiva vaa Yisuunna aataruuvau nuu mmayaayaivaa arinaima rikioo iya kava kua kiaaraivaara iya ooqoo tioo tunoo: Rapira kieeta Rusiiva nninai tee fai na ngii kuaivaa radudaanaravee, ²³kiaa kioo vaidiiyo Pauruusa haitatuuvaa tunoo: Oovi nnauvaki inna yapa kiee kati yoke-taama inna haitatuunna sa inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairama kiee inna seenaiya hama innasi vai mminnaiyauvaa varada numa inna mmiaaraivaara sa ooqoo kianee, tiravai.

Pauruuso Perekiiya Durusirooya avuuvaitanau diravai

²⁴Vo suai voovaki Perekiiva ari nnaata Yutayaa gioonnaivaa nnutuuvo Durusiroonna vitoo numa varioo Pauruusaara tuduu innasi ngioo Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuu kuaivaa ivaitana kiaa mmuduu rikieeravai. ²⁵Rikiooduu Pauruuso safuuma variraivaara tioo vaidiiya ngiari mmamma iira aataruuvaara ooqoo tiraivaara tioo Anutuuoqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nninaraivaara tuduu rikiooduu Perekiinna aatuuduu tunoo: Anna makee kuanee. Na yapooma teeno suai voovai kati vainai fai na aiyara tinai ngianee, ²⁶kiaa kioo Pauruuso ari kati mmaanai kuanaraivaara sikau vooyauvai inna mmnaraivaara yaata utuoo faannainno variravai. Ivo itaama yaata utuuvaara makemakee Pauruusaara tuduu innasi nnuuduu innaata kua tiravai.

²⁷Iya itaama iida varuduu taara nuanu taika kiooduu vaidiivaa nnutuuvo Porikii Peseteeva kieeta vaidi Perekiinna mmaataivaa vareeravai. Varooduu rikioo Perekiiva Yutayaa vaidiiyara mmoori yoketaivaa iinaree kiaa Pauruusa pikiooduu oovi nnauvaki homo variravai.

Rooma kieetaivaasi Pauruuso na kuanaravee tiravai

25 Peseteeva iya kieetavai numa varuduu taaravooma suaivo taika kiooduu ari yoosinna Kaisariaa pikioo Yerusareema viravai. ²Oro varuduu Anutuuaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaiya kieetaiyaatama innasi nnida kava kua pinaivaki Pauruusa yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai. ³Kiaa mmi taika kiada yamaa kua yamaa kuaivaa tida inna yaparaida tunoo: A ee-oo tino Pauruuso Yerusareema nnino ti yoketaakiaivee, tiravai. Pauruuso aataru tammaivau nninai iya inna rupertuaraivaara iya kua yeena raida itaa kua tiravai. ⁴Tuduu rikioo Peseteeva iya sai tunoo: Pauruuso homo Kaisariaa oovi nnauvaki varinoo. Kiisa suai fai na kava vara ranee ipi kuanaravai. ⁵Tikiai ngiikidiri kieetaiyaata ni tasipama vida teekio Pauruuso mmoori maisaivaa uuvo vainai iya kava kua pinaivaki inna yapaatee, tiravai.

⁶ Peseteeva itaa kua kiasa kioo yaaku saivai sainaidiri taaravoomannee vara yaaku-uvaivana suaivaa iya tasipama varuduu taika kiooduu kava vara ranoo Kaisariaa viiravai. Vauvo patauduu kua radudeera nnauvaki oro ivaki varioo vaidiiaa tuduu Pauruusaa vitada ⁷ innasi nnuduu vaidi Yutayaiya Yerusareemadiri nnuuya kua pinaa kaayau ari vookarauyauvaa innaki yapada rikiooduu hama oyaiyauvootairavai. ⁸ Hama oyaiyauvootauduu Pauruuso iya kuaivaa irisaivaa tunoo: Hama na Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa hatokeeravai. Hama na nuunaira nnau pinaivaki mmoori maisaivaa iiravai. Hama na Roomaa kieeta tuanaivaa kua aataruuvaa hatokeeravaivee, ⁹ tuduu rikioo Yutayaa vaidiiaa Peseteeva mmoori yoketaivaa iinaree kiasa ivo Pauruusaa yaparainno tunoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava aiki yapakiai fai na rikiaanarannee? ¹⁰ tuduu rikioo Pauruuso inna kuaivaa sai tunoo: Roomaa kieeta tuanaivaa kua pinaivaa radudeera nnauvo aanna ivovee. Vaa na aikiooma i avuuvau diaukai iya kua pinaivaa niiki yapaano. Eenoo ni kuaivaa radudaannaivo inna yoketaavai. Vaa a taannavai. Hama na Yutayaiya aataruuvaa hatokeeravai. ¹¹ Na kua aataruuvaa hatokee mmoori maisaivaa iikiatiri. Eenoo kiannani iya ni ruputuaatirivee. Hama na putinaraivaara ooqoo kiavai. Iya kua pinaivaa niiki yapaivo hama kutaavai vainoo. Hama vaidi voovoona yopeema ni vitoo iya mminaravai. Na Roomaa kieeta tuanaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravee, ¹² tuduu rikioo Peseteeva ari vaidi tinni yoketaiya tasipama kua kiasa kioo Pauruusaa tunoo: Inna aikioovee. A Roomaa kieeta tuanaivaasi kuaneetina i fai na i titanai kuanaravaivee, tiravai.

Pauruuso Akiripaaya Berenikiooya avuuvaitanau diravai

¹³ Suai nnaagiai voovaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Akiripaava ari nnaataivo Berenikiooya yoosinna Kaisariaa tiida Peseteeva kieetavai varuuvaara innara kua yoketaivaa kuaaraivaara tiiravai. ¹⁴ Tuma varida rikiooduu Peseteeva Akiripaanna Pauruuso oovi nnauvaki varuu kuaivaa kiasa mmioo tunoo: Vaidi voovai oovi nnau aavaki variivaa Perekiiva pikiakio homo hara kioo varinoo. ¹⁵ Na Yerusareema variaa suaivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama kua pinaivaki inna yapa kiada inna ruputuaneeera ni yaparairavai. ¹⁶ Yaparauduu na iya kiaanoo: Vaidiivaa vaidi vooya kua pinaana inna yapaivaa hama ta Roomaiya tauraa inna ruputuaneeera kiaunnavai. Vaidi vooyaano numa kua pinaivaa vaidi voovaaki yapa kiaiioo ivo iya kuaivaa irisai tikiai rikiaada ta iya kuaivaa radudaunnavai. Roomaiya aataruuvo itaama vaivaivee, ¹⁷ kiaaduu rikiaada iya mmuaki-aaya numa aavaki vauya patauduu na akiiraama kua radudeera nnauvaki oro variee kiaaduu iya Pauruusaa vitada nniravai.

¹⁸ Nnuduu kua pinaivaki inna yapeera vaidiiaa diitooduu iya ari vookarau mmoori maisaivaki inna yapa kioovaara na yaata utuaaduu ¹⁹ ngiari Anutuugaara iira aataruuvaara nnaasu innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai. Vaidi putuuvaa nnutuuvo Yisuunnara Pauruuso tunoo: Varinoo, tuuvaara innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai. ²⁰ Yapa kiooduu rikiee na kua oyaivaa rikiaanaraivaara kumimakama kiee Pauruusaa yaparaina kiaanoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava na rikiaanarannee? ²¹ kiaaduu rikioo Pauruuso ooqoo tioo ni yaparainno tunoo: Fai vaidiiaa ni haitatuukiai na Roomaa kieetaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravaivee, tuduu rikiee na haitatuura vaidi-ia kiaanoo: Inna haitatuukio yapooma aataruuvo kooyaa vainai na Roomaa kieeta

tuanaiwaasi titano kuanaravaivee, ²² tuduu rikioo Akiripaava tunoo: Aa vaidi aavaa kuaivaa ni rikiaatainoo. Neenoo inna kuaivaa rikiaananaravee, tuduu rikioo Peseteeva inna sai tunoo: Fai a turau inna kuaivaa rikiaananaravee, tiravai.

²³ Vauya patauduu Akiripaaya Berenikiooya ngiari uyira raira yoketauyauvaa vara uyu rau varada rapira vaidi kieetaiyaata yoosinna kieetaiyaatama tadadama nnida varuduu gioonna kiaapuuya iya teeda nnaasu vauduu kua radudeera nnauvaki nnida viravai. Oro varuduu Peseteeva ari ngiaammuauya tuduu Pauruusaa vitada nniravai. ²⁴ Nnuduun rikioo Peseteeva tunoo: Kieeta vaidi Akiripaavaata mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variayaatama rikiaatee. Vaa ngia aa vaidi aavaa taavai. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapu aavaki variayaata Yerusareema variayaatama kua pinaivaa innaki yapaaraivaara niita kua tiravai. Kua tida varida aayanna reeda tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai. ²⁵ Tuduu na iya kuaivaa rikiaaduu hama ivo mmoori maisa iiravaara tida na kiaaduu hama inna ruputuduu putiravai. Ariinoo tunoo: Na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee, tuuvaara na inna titaanarivaara ee-oo tiravai. ²⁶ Na ivaara Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaree kiauko hama kua oyaivootainoo. Kieeta Akiripaa-o, itaama vainai na i avuuvuunnaata aavaki variaya ngii avuuyauvunuaatama inna vitee yapa kinai ngia inna kuaivaa rikiaada oyaivaa ni giaa ni mikiai na Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaravai. ²⁷ Vaidi oovi nnauvaki variivo hama tomeda ivo uu oyaivootaivaara na kati titano vino hama safuunaravaivee, tiravai.

Pauruuso Akiripaanna avuuvau ari kua irisaivaa tiravai

26 Tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa tunoo: Kua pinaivaa aiki yapaivaa irisaivaa eenoo aiyara yaata utuee kuaivaa ni giaa ni mianee, tuduu rikioo Pauruuso ari yaakuuvaa raduda utuoo irisai kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo:

² Ti kieeta Akiripaa-o, Yutayaa vaidiiaa mmuakiaa kua pinaivaki ni yapaivaa irisai kuaivaa makee na i kiaa i mminarivaara rikiauuko ni yoketainoo. ³ A mmuakiaa Yutayaiya iikiaa aataruuyauvaa arinaima rikiaannaivaara na i kiaa i mminarivaara ni yoketainoo. Ivaara na yamaa kuavai i yaparaina kiaunoo: Tirooma variee ni kuaivaa rikiaanee, kiaunoo.

⁴ Na kiisayaa nini yoosinnaivakiaata Yerusareemaivakiaatama varia ree ngiee ngiee variauvaa vaa mmuakiaa vaidi Yutayaiya teeda rikieeravai. ⁵ Na variee vaidi Farisaiya aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutuugaara uu aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutuugaara uu aataruuvaa safuuma iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara uu aataruuvaa yaatareeravai. Na Farisaiya aataruuvaa tuqin-nama uuvaa hokoba suai vaa vaidi Yutayaiya taavai. Ivaara iya kooyaa kiatainai aikiooma fai ivaara kiaaravai. ⁶ Nnaaru Anutuugo ti rubuungainna ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa iya mmuuvaa na yaagueeqama yaata utuee faannakiauvaara aanna makee na aavau diee vakiaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo. ⁷ Ii kua kiaa teerama kioo kua ivaa ti oyai yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanaakidiri diaunnaiya ta ivaa varaarivaara yaata utida heenagieena ikiannagisanna Anutuuga ti ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnvai. Ti kieeta Akiripaa-o, na ii kua kiaa teerama kioo kua ivaa puaisa utuee faannakiauvaara Yutayaa vaidiiaa kua pinaivaa niiki yapaanoo. ⁸ Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaarivaara ngia Yutayaiya kutaavaivee kiataama vaikiainnaata unnakuavee kiaanoo. Ngia aaniiraida itaa kua kiaannee? Kutaa kuavaivee.

⁹Nnaaru neneeno yaata utuaaduu nini yaataivoono tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuunna aataruuvau nuairaiya maisa mmooriivaa iikiane, ¹⁰tuduu na Yerusa-reema maisa mmooriivaa yaagueeqama iya iiravai. Uduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya ee-oo tuu yanaiyauvaa ni muduu na varee Anutuugaa gioonna kiaapuuya vitee oovi nnauvaki yapa kiaaduu varuduu vaidi vooya iya ruputikiai putuateera tuduu neeta kiaanoo: Ruputikiai putuatee, tiravai. ¹¹Kiaa kiee na kaayauneetu iya nuunaira nnauyavaki nuaina iya Yisuunnara maisa kua kiateera na iya ripiina iya ruputateera tiravai. Kiaaduu ni ausaivo kaayau iyara kapikaroovaara na ngieera vo yosinna vo yosinnaiyavaki iya ruputinara viravai.

Pauruuso ari ausa hanigioovaara iya kiaa mmiravai

(Aposoroo 9:1-19; 22:6-16)

¹²Ti kieeta Akiripaa-o, ivaara na Damasakuusa viee Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya yanaiyauvaa varee viee variaaduu ¹³ikianna tammauduu mmeekia ari vookarauvo suaivaa mmeekiaivaa yaataroovo ngiau aapuuvakidiri niiyaa ruvuahoo ni tasipama vuuyayaatama ruvuahaeravai. ¹⁴Ruvuaahooduu ta mmuakiaaya mmataivaki vida varada vaidi na rikiaaduu kua voovai Eporai kuaivakidiri niita kuaivaa tiao tunoo: Sauruuso, e aaniira mmoori maisa mmamma nniitareera aataruuvaa ni iikiannanee? Nakaaraiivo puara burimakauvaa yau avakaraiivadiri ruaikio rikioo ariinoo ari yukuuvaadiri hatookio pinaa nniitaraivo innaki vaineema a mmamma nniitaraivaa ni iikiannaivo hama giaaki vainoo. Aiki vainoo, ¹⁵tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, a gioononna kiannanee? kiaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Na Yisuuvavee. A mmoori maisaivaa ni iikiannano. ¹⁶Diitee ngiau dianee. A ni mmoori vareera ngiaammuaivai na i mmataama kiaanaraivaara na aita kua kiauunoo. Makee a ni tee rikiaannaivaaraata yapooma na i vitainaraivaaraatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiane. ¹⁷⁻¹⁸Na i titanai a gioonna kiaapu Isarairaiyasiaata ngiari voopinnaiyasiaatama kuanaravai. A viee iya tinai arinaima rikiaada upisi aataruuvau pikiada mmeekia tai aataruuvau vida Sataangaa yaagueeqaivaa pikiada Anutuugaa yaagueeqaivaa varaaraivaara na i titanai kuanaravai. A viee iya tinai iya niiyara kutaavaivee tikiai na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai iya Anutuugo ariinnee tii gioonna kiaapuuya tasipama variaraivaara na i titanai kuanaravai. A vinai vooya aiyara nnannateekiai fai na i vitee yoketaivai i yapaanaravai.

Pauruuso ari mmooriivaara iya kiaa mmiravai

¹⁹Ti kieeta Akiripaa-o, na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua ni giaa ni muuvaara hama na pikieeravai. Na iiravai. ²⁰Iina tauraa Damasakuusa viee nnaagiai Yerusa-reema viee nnaagiai mmata Yutayaivakiaata ngiari voopinnaiya mmataiyavakiaatama viravai. Viee na iya kiaa mmiee kiaanoo: Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida mmoori yoketaivaa iikiai fai gioonna kiaapuuya teeda kiaara: Vaa kutaa ausa hanigiaano, kiaaravai. ²¹Na itaa kua kiaivaara na nuunaira nnau pinaivaki kuaaduu Yutayaa vaidiiya ni utu raririima rada ni ruputuaara iiravai. ²²Ni ruputuaara uu suaivakidiri Anutuugo ni tasipama varia roo ngioo ngioo aanna makee homo ni tasipama varinoo. Ivaara hama aaniivaara na aavaki diee vaina vaidi nnoonnaiyaata vaidi kuminaiyaatama kuaivaa kiauunoo. Musiivaata porofe-

taiyaatama fai yapooma vainaraivaara fafaara roo kuaivaa nnaasu na kiaunoo. ²³Musiivaata forofetaiyaatama Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara kiaanoo: Fai ivo mmamma nniitaraivaa varoo putiivakidiri ivannaadee kava diitaanaravai. Di-itaivoono mmeekia tai aataruuvaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopin-naiyaatama kiaa mminai rikiada ausa hanigiakio iya vitoo yoketaivau yapaanar-avaivee. Musiivaata forofetaiyaatama itaa kua tuu kuaivaa neeta mmuai kuaivaa kiauvaivee.

²⁴Pauruuso ari tuu kuaivaa irisaivaa itaa kua tuoo varuduu rikioo Peseteeva puaisakama inna tunoo: Pauruuso, a yaata duunakuavee. A kaayau yanaiyauvaa yaaruannanono i yaataivo duunainoo, ²⁵tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Ti kieeta yoketaa-o, hama na yaata duunavaivee. Na kiau kuaivo safuuma kutaa kuavai kiaunoo. ²⁶Ti kieeta Akiripaava na kiau kua aavaara safuuma rikiaivaara na yaagueeqama innaata itaa kua kiaunoo. Vaa na tauvai. Hama na hataumaki ni mmooriivaa iikiaivaara ivo mmuakiaavai too rikiaivaivee. ²⁷Ti kieeta Akiripaa-o, a ti forofetaiya kuaivaara kutaavaivee kiannanee? Vaa na tauvai. A kutaavaivee kiannavaivee, ²⁸tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa sai tunoo: Aanna makee a kiisa suai niita kua tiee yaata utuee kiannanoo: Ivo ausa hanigoo Yisuunna aataruuvau kuaiveenna kiannanee? ²⁹tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Mo kiisa suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanarannee? Vara hokoba suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanarannee? Hama neeta taunoo. Eetama gioonna kiaapu makee ni kuaivaa rikiayaatama ausa hanigiada ni roosiima variateeraivaara na Anutuuqaata kua tiee yaaku varaunoo. Aa ni ranaa rau kioo yeenaiyauvaara hama na itaa kua kiaunoo. Na ausa hanigiauvaara itaa kua kiaunoo.

³⁰Pauruuso itaa kua tuduu rikiada Yutayaiya kieetaivoota mmata kieetaivootama Berenikioovaata gioonna kiaapu vooyaataama diitada ³¹mmaanai vida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aa vaidi aavo hama mmoori maisavai iikiyai teeda rikiadaata iya inna oovi nnauvaki yapa kiada inna ruputikio putuaiveeraivaara iiki-aanoo, ³²kiaa kiada Akiripaava Peseteenna tunoo: Hama aa vaidi aavo na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee tutiri. Vaa oovi nnauvakidiri mmaanai tuoo vutirivee. Akiripaava itaa kua tiravai.

Pauruuso siipaivaki karoo Rooma viravai

27 Ta mmata Itariaa kuara kuaivaa kiaa yeena rau kiannaduu rikiada vaidi haitatuurayaano Pauruusaata ngiari vo vaidi oovi nnauvaki varuuyaataama vaidiivaa nnutuuvo Yuriinna mmuduu haitatuuravai. Ivoono Roomaa kieeta tuanaivaa rapira vaidi vooya kieetavai variravai. ²Varuduu ta yoosinnaivaa nnutuuvo Ataramutuu ivaki vida siipaivaki kareeravai. Ii siipa ivo mmata Asiaivau vau yoosin-naiyauvo nnoori siriivau vauvakira kuanara uduu ivaki ta karada viravai. Make-toniaa mmataivau vau yoosinna Tesoronikii diaa vaidiivaa nnutuuvo Arisarakaava ti tasipama viravai. ³Vududuu heenauduu siipa aakiaivaki vakiaannaiya patauduu numa yoosinna Sitoona reemi raannaduu Yuriiva Pauruusaara yoketaimmo innara ee-oo tuduu ari seenaiyasi vioo iyasidiri hama innasi vau mminnaiyauvaa vareer-avai. ⁴Varoo kava vara ranoo siipaivaki karoo vududuu siipaivo vuupinnainnidiri yuunnaivo nnuuvaara mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Kuporoo hama yuunnaivo nnuupinnainningiaadiri viravai.

⁵Vududuu mmata Kirikiaivaata Paburiaivaata yaatarada vidada oro mmataivaa nnutuuvo Rukiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvo Mura ivaki siipaivakidiri reemi reeravai. ⁶Reemi raannaduu Pauruusainna haitatuura kieetaivoono nuainnonno tooduu yoosinna Aresadiriaa vaidiivaa siipaivo Itariaa kuanara uuvo inna too vauduu too tuduu ta ivaki karada viravai.

⁷Kuaannaduu yuunnaivo utuduu hama ta seenada viraida tadadama kuaannaduduu suai vooyauvai taika kioodoo ta yoosinna Naitaasa vainiivau vida taannaduu yuunnaivo pinaama utuduu ta kuaara kuaannaipinnai hama yopeema viraida ta mmata vovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Keretee hama yuunnaivo nnuupinnainningiaa vidada mmata araivaa nnutuuvo Saramoona yaatareeravai. ⁸Yaatarada nnooriivo tooyaidaa tadadama vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvo Yoketaa Yoosinnavai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Rasiaa ivaki viravai.

⁹Vida rikiaannaduu vaa hokoba suaivo taika kieeravai. Yutayaiya Anutuugaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara oooqoo tuu suaivo vaa taika kieeravai. Ta rikiaannaduu iqii suai ivaki yuunnaivo pinaama utuduu nnooriivo ketekaateenno varuuvaa Pauruuso ari yaata utuu kuaivaa iya kiaa mmioo tunoo: ¹⁰Vaidiso, vaa na rikiauvai. Ta siipaivaki karada vikio pinaa mmuaararavai tiisi nnino hoona haana mmuakiaa mminnaiyauvo siipaivaki vaiyauvo fai maisaino siipaivoota maisaino vaidiivaata putuaaravaivee, ¹¹tuduu rikioo Pauruusainna haitatuura kieetaivo hama Pauruusaa kuaivaa rikieerainno siipa utuu vaidiivaa kuaivaata siipa nakaaravaa kuaivaatama nnaasu rikieeravai. ¹²Rikiooduu iya varuu yoosinnaivaki yuunna utuu suaivo hama yoketauvaara vaidi kaayaunnaano siipaivaki karada yoosinna Ponikaa kuaara iiravai. Ponikaa yoosinna yoketaivo mmata Keretee vauduu ivaki siipaivo oro dira mmaataivo yoketaavai vauvaara iya ipira kuaara iiravai. Iya ipi vida pinaa yuunna utira suaivo nninainnaata hatauma vaupinnai vara hiri variaaraivaara yaata utiravai.

Yuunna yaamurukaivo siipaivaa utiravai

¹³Tooya saivakidiri yuunna kiisaivo utuduu vaidiiva yoosinna Ponikaa kuaaraivaara yaata utida tunoo: Fai aikiooma ta kuaaravaivee, kiaa kiada siipaivaa utira ainaivaa nnukaivakidiri rada kiada siipaivaki yapa kioodoo mmata Keretee siriivau viravai. ¹⁴Vuduu yuunna yaamuruka pinaivaa nnutuuvo Urakuroona mmataivakidiri ¹⁵tuu siipaivaa utuduu hama yopeema siipaivo yuunna nnuupinnainningiaa vuduu siipa utuu vaidiivo siipaivaa utira yauvaa pikiooduu yuunnaivo siipaivaa utuduu yuunna vuupinnainningiaa viravai. ¹⁶Vuduu mmata kiisa voovatavai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Karauta hama yuunna utuupinnainningiaa vida kanuuvo siipaivaa araivau vauvaa utu raririima siipa aakiaivaki yapaara iikiaannaduu ti mmuaararooduaata ¹⁷utu raririima aakiaivaki yapa kiada yeena yaagueeqaiyauvaa varada siipaivo havarataanarainnoo kiaa yeenaiyauvaadiri rairavai. Iya Ripuaa mmata siriivau nnooriivo rubaayoo siri nnuka muaraagaivaki siipaivo puaisakama uyu kioo dioo vaivoora kiaa aatuuda siipa buruqa pinaivaa rukusaa kiada rapugiaa aakiaivaki yapa kioodoo yuunnaivo siipaivaa kati varoo viravai. ¹⁸Vuduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu vakiaannaiya patauduu siipaivo nnooriivo aakiaana vivoora kiaa kiada hoona mmuaararooyauvaa vara kagaari kagaariida variravai. ¹⁹Itaidada vakiaannaiya patauduu siipa mmoori vareera vaidiiva ngiari siipa iira mminnaa mmuakiaayauvai vara kagaari kieeravai. ²⁰Kagaari

kioodoo kaayau suaivaki ta taannaduu hama suaivootama aakiapuaivootairavai. Hameetauduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu ta yoketaama vida aikiooma yosinnaivaki kuaaraivaara hama yaata utiraida pikieeravai.

²¹ Pikiooduu vaidiiya vaa hokoba sui yeennaivaa pikiooduu too Pauruuso numa iya avuuyauvunu dioo vainno tunoo: Vaidiso, ta Keretee mmataivau varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiaataama kiadaata hama ngia ni kuaivaa rikiada Keretee pikieeravai. Ngia tauraa ni kuaivaa rikiaatiri. Hama mmuakiaa ngii hoona mminnaiyauvo maisaitiri. Hama ngia koonnama variaatirivee. ²² Inna aikioo, ni kuaivaa rikiaatee. Sa ausa mmuaarakiatee. Fai hama vaidi voovono putinaravai. Fai siipaivo nnaasu maisainravai. ²³ Aa heena aavaki na vaina tauko ni Anutuugaa na ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvaa aangeraa voovono tuma ni tinoo: ²⁴ Pauruuso, sa aatuunna varianee. Fai a Roomaa kieeta tuanaivaa avuuvau dinaravee. Rikiaanee. Anutuugo kati aiyara yoketaama yaata utiivaara ivo vaa aini iya mmataama kioo i mmuu mmuakiaaya i tasipama siipaivaki variaya fai yoketaama variaaravee, tivai. ²⁵ Vaidiso, aangeravai itaa kua tiivaara sa ngii mmuaarakiaivee. Anutuugo ni giaa ni miivaara na kiaunoo: Fai kutaa ivo iinaravee, kiauvai. ²⁶ Itaama vainainnaata fai ta hama safuuma kuaravee. Fai yuunnaivo ti utinanai ta mmata nnooriivo ututuuma kiaivaa siriivau kuaravee, tiravai.

²⁷ Sui yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivo taika kioodoo heenaki yuunna yaamuruka pinaivo ti utuduu ta nnoori sorovuaravaa nnutuuvo Atriiivau kuaannaduu heena tammaivaki siipa mmoori vareera vaidiiya yaata utida rikiooduu siipaivo mmataivaa vainima viravai. ²⁸ Vuduu rikiada yaata utida aina mmuaararoovaa yeenaivaa haru kiada nnooriivaki kagaari kioodoo vuduu utu rada kiada tooduu nnooriivaki nnukaivo hokobavai (120) vairavai. Vauduu teeda vida kiisa sui kava mmataida tooduu nnooriivaki nnukaivo paannama (90) vairavai. ²⁹ Vauduu teeda sikau kaayau siriivau suvuuvau siipaivo vioo havarateenoora aatuda siipa rakanavaki aina mmuaararoovaa taarama taarama vara kagaari kiada pataakiaiveera yaaku vareeravai. ³⁰ Yaaku vara taika kiada siipa mmoori vareera vaidiiya ngiari toovau siipaivaa pikiada kuaaree kuaa iida kanuuvaa yeenaiyavunudiri nnoori verenoovau reemi yapa kiada iya kanuuvaki reemi raaree kuaa unnakua tida aina mmuaararoo vooyavai siipa kieetaivakidiri vara kagaari kiaraivaara unnakua tiravai. ³¹ Unnakua tuduu rikioo Pauruuso rapira vaidiiyaata iya kieetaivaatama tunoo: Siipa mmoori vareera vaidiiya hama siipaivaki varikiyai fai hama ngia mmuakiaaya yoketaama kuaravee, ³² tuduu rikiada rapira vaidiiya kanuuvaa yeenaiyavuaa hatoka kioodoo vioo kieeravai.

³³ Vioo kioodoo patainara uduu Pauruuso mmuakiaaya yeennaivaa nnaateera yaagueeqama kua tioo tunoo: Ngia yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivaa yuunna yaamurukaivo taakaanaraivaara faannaida varida hama yeenna nneeravai. ³⁴ Ivaara na yaagueeqama kiaunoo. Ngii yeenaiyavuaa nnaatee. Nneekio ngii yaagueeqainai yoketaama kuaravai. Ngia vida hama koonnama kuaravai. Yoketaama kuaravee, ³⁵ kuaa kioo Pauruuso yeenna bereetaivaa varoo iya avuuvau Anutuugaata kua yoketaivaa kuaa kioo kusii kioo nneeravai. ³⁶ Nnoo varuduu teeda mmuakiaaya kiisama iya yoketauduu iyaatama yeennaivaa nneeravai. ³⁷ Ta siipaivaki variaanna vaidiiya kaayau (276) varida yeenna nneeravai. ³⁸ Nnaa taika kiada iya kaayau yeenna vuitaiyavuaa vara kagaari kioodoo siipaivo papakaanauduu viravai.

Nnooriivo siipaivaa rummua ruvuvarata kieeravai

³⁹ Vududuu patauduu siipa mmoori vareera vaidiiya mmataivaa reeti teeda kumimakaida tooduu mmataivo nnooriivaa sainai sainai vauduu teeda ivaki siipaivo siriivau oro duoo vainaraivaara yaata utida ⁴⁰ aina mmuaararooyauvo nnooriivaki vauyauvaa yeenaiyauvaa hatoka kiada nnooriivaki pikiada nnoori ruvuseera yatari sagaiyauvunu yeena rau kiooyauvaa rukuasaa kiada siipa kieetaivaki buruqa vauvaa vara ngiau haru kioodoo yunnaivo utuduu siipaivo safuuma nnoori siriivakira viravai. ⁴¹ Nnoori siriivau kuanaree kiaa vioo vioo nnoori aakiaivaki nnuka muaraagauvaki siipa kieetaivo puaisakama uyu kioo dioo vainno hama hanigiaataama kioo vauduu nnooriivo pinaama ketekaateenno siipa rakanaivaa varoo sainai ruoo sainai ruoo ruoo siipa rakanaivaa rummua ruvuvarata kieeravai.

⁴² Ruvuarata kioodoo siipa aakiaivaki oovi nnauvaki varuu vaidiiya nnooriivaki suai roommu kiada ivaa karada ngiari toovau vivoora rapira vaidiiya iya ruputuduu putuara uduu ⁴³ rapira vaidiiya kieetaivo Pauruusaara yoketaainno inna ruputivoora iya ooqoo tiravai. Ooqoo kiaa kioo vaidi nnoori kareera aataruvaa tuqinnama tooya tuduu nnooriivaki suai roommu kiada nnooriivaa karada kati nau viravai. ⁴⁴ Vuduu nnaagiai hama nnoori kareera aataruvaa tooya siipa araiyauvo nnooriivau vauyauvaa utida nnooriivaa karada kati nau viravai. Vuduu ta eyommaaya itaama kati yoketaama mmataivau viravai.

Ta yoosinna Meretee viravai

28 Vida rikiaannaduu mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Meretee vauduu ² gionna kiaapu mmaayootaiya tiyara pinaama yoketauduu vati ruduu ririkia utuduu iya ikia tiini hara kiada tiyara tuqinneeravai. ³ Tuqinnooduu Pauruuso ikia aangangaraiyauvaa porooma utuoo numa ikiaivaki kioodoo too inna totookauduu ivakidiri yapai quaiha roosuuvo Pauruusaa yaakuuvau unnu kioo vairavai. ⁴ Unnu kioo vauduu mmaayootaa gionna kiaapuuya ivaa teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kutaa, aa vaidi aavo vaidiiya ruputikiai putuaa vaidivai. Irisai hama inna variraivootainoo. Ivo nnooriivau ngioo hama putivai. Aa yapai aavoono inna gutu kino putinaravee, ⁵ tuduu rikioo Pauruuso yapaiava ari yaakuuvaidiri rummua ruvuasa ikiaivaki kioodoo hama kiisama inna yaakuuvo nniitareeravai. ⁶ Hama nniitarooduu gionna kiaapuuya inna mmammaivo yootano ivo putuainaree kiaa kiada hokoba suai faannaida varuduu hama inna mmammaivo yootooduu hama ivo putuduu keenaa innara yaata utida tunoo: Ivo anutuuvovee, tiravai.

⁷ Tuduu ta nnoori siriivau variaannaduu mmata kieetaivaa nnutuuvo Pupiriinna mmataivo vainima ivau vairavai. Vauduu ta innasi kuaannaduu ivo tiyara yokeetaama tuqinnooduu taaravooma suai ta inna tasipama variravai. ⁸ Varida taannaduu Pupiriinna koova nniitarooduu ari mmaataivau nnaasu vainno varuduu inna mmammaivo ikiyanaa tooduu naara duduuduu rikioo Pauruuso inna nnauvaki vioo innara yaaku vara kioo ari yaakuuvaitana innayaa utuduu inna nniitaroovo taikeeravai. ⁹ Taikooduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapu nniitarooya ii mmata nnoori ututuuma kioo mmata ivaki varuuya nnuuduu iyaatama iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai. ¹⁰ Tuqinnooduu iya mminnaa vooyauvai kati ti mmuduu yapooma ta si-

ipa voovaki karaara iikiaannaduu iya hama tiisi vau mminnaiyauvaatama kati ti mmiravai.

Pauruuso Meretee pikioo Rooma viravai

¹¹ Taaravooma kuraaga taika kioodoo siipa yoosinna Aresadiriaadiri nnuuvaa nnutuuvo Unnakua Anutuu Gaabiivaitana nniravai. Tauraa yuunna utuu suaivaki ii siipa ivo mmata Meretee varioo faannairavai. ¹² Faannaududuu suaivo yoketauduu tiisi nnuduu ta karada vidada yoosinna Surakusu ivaki reemi rada taaravooma suai variravai. ¹³ Vari kiada kava siipaivaki karada vidada vidada yoosinna Rekii vakiaannaiya patauduu yuunnaivo sai tooyannidiri utuduu kuaannaduduu taara suaivaitana taika kioodoo yoosinna Potioori viravai. ¹⁴ Oro reemi rada nuaida taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya ti teeda vauduu rikiaannaduu tunoo: Tiisi nnida mmuaa Sudaqaqvai ti tasipama varida kuatee, tuduu rikiada oro mmuaa Sudaqaqvai iya tasipama vari kiada Rooma aataruuvau viravai. ¹⁵ Vida variaannaduu Roomaa vaidi vaa ausa hanigiooya ta ngiaannaivaa rikiada tuma yoosinna Apiporoo yookaira mmatuuyavai vida nnida vaira nnau taaravoomaiyavai ti sunaara saidiri nniravai. Nnuduu Pauruuso iya too Anutuuqaara yoketaavaivee tuduu inna ausa mmuaararoovo yoketairavai.

Pauruuso Rooma variravai

¹⁶ Yoketauduu ta vidada oro Rooma hara kiada variaannaduu nnau voovaki Pauruuso hara kioo varuduu rapira vaidi voovoona inna haitaturavai.

¹⁷ Haitatuuduu taaravooma suaivo taika kioodoo Pauruuso Yutayaa vaidi ivaki varuuya kieetaiya tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ni seenayaso, hama na ti seenaiyara mmooi maisaivaa iiravai. Hama na aataruuyauvaa ti rubuungainna ti mmuuyauvaa hatokeeravai. Hama hatokaaduu Yerusareema varuu vaidiiya kati ni utu raririima rada Rooma rapira vaidiiya mmuduu iya oovi nnauvaki ni yapeeravai. ¹⁸ Yapa kiada ni yaparaida tooduu iya ni rupertuara kua oyaivo hameetauduu iya mmaanai ni titaara uduu ¹⁹ Yutayaa vaidiiya ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu hama vo aataruuvootauvaara na Roomaa kieeta tuanaivaasi nninaraivaara yaparairavai. Hama na nini seena tuanaiyaki kua pinaivaa yapaanaraivaara aapi nninara tiravai. Kua pinaivaa niiki yapoovaa radudaanara na aapi nninara tiravai. ²⁰ Ii kua ivaara na ngii tee ngiita kua tinaravee kiaukai ngiaavai. Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivaara Isarairaa gioonna kiaapuuya faannaida variaaraivaara vaidiiya aa yeena aavaadiri ni rau kieeravaivee, ²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Hama ti seena Yutayaiya aiyara yanaiyauvaa tiini fafaara kiaavo tiisi nniivai. Ti seena vooya hama ivakidiri nnida aiyara maisai mmayaayavai ti kiaa ti mmiaavai. ²² Vaa ta rikiaunnava. Aa iya Anutuuqaayaadiri unnakua kiaa haubayama kiaa aataru aavaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyavai maisa kua kiaavai. A ivaara yaata utuee tinara kuaivaa ti rikiaatainoo.

²³ Iya itaa kua kiaa kiada kava innaata kua kiaara suaivaa mmataama kiada oro varida tooduu iya mmataama kioo suaivo nnuduu kaayau vaidi Yutayaiya Pauruuso varuuvaki nniravai. Numa ivaki varuduu Pauruuso heenanaanna Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayavai iya kiaa mmududuu heenairavai. Iya Yisunnara kutaavaivee kiateeraivaara Pauruuso Musiiva mmaanna kuaivaa fafaara roovakidiriataa forofetaiya roo kuaivakidiriataama Yisunnara iya kiaa mmiravai.

²⁴ Kiaa mmuduu rikiada vooyaano tunoo: Kutaavaivee, tuduu vooyaano tunoo: Unakuavaivee, tiravai. ²⁵ Kiaa kiada Pauruuso aa kua aavaa nnaagiai tinara kua aavaa rikiada hama mmuaa yaatavai utiraida pikiada vida kieeravai. Aa kua aavaa Pauruuso tuuvo ataama vainoo. Ivo tunoo: Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono forofetaa vaidi Yisayaanna kua mmuu kuaivaa Yisayaava ngii rubuungainna kua mmuuvo inna kua kutaa kuavaivee. ²⁶ Mmannasa Yoketaivoono tunoo:

Viee aa gioonna kiaapu aaya kua mmiee kianee:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

²⁷ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
 iya yaata tinniiyauvaa rikiada
 ausa tinniiyauvaa hanigiakiai
 na iya tuqinnevoora kua
 iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai
 ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada
 ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada variaavaivee, kianee.

Mmannasa Yoketaivo Yisayaanna itaa kua kua mmuduu reeravai.

²⁸ Ivaara ngia arinaima rikiaatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivaa vaidiiyaano ngiari voopinnaiyaata vaa kua mmiaavai. Fai iya rikiaravaivee. ²⁹ (Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidi Yutayaiya yaagueeqama ngiari kua mmi ngiari kua mmiima rada pikiada vida kieeravai.)

³⁰ Pauruuso ii yoosinna ivaki taara nuanu hara kioo varioo ariinoo nnau voovaara yookaama kioo ivaki variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu innasi nnuuyara ivo yoketaainno yamaa kua tiravai. ³¹ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaraatama yaagueeqama iya kua mmuduu hama vaidi vooya inna ooqoo tiravai.

Pauruusoono aa yanaa aavaa

Rooma varuuyani reeravai

Pauruusoono aa yanaa aavaa Roomaayani reeravai. Ivo ari iyasi kuanaraivaara iya kiasa mminai innara teeraikio ivo iyasi vioo Anutuuqaara nuunaira aataruuvaa Roomaivaki iinarivaara aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Pauruusaa yaata utiraivo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Rooma varuuya tasipama kiisa suai varioo mmoori iinarivaara yaata utiravai. Ivo itaama iya tasipama mmoori iino inna aataruuvo kooyaa vaino yoosinna Sipaniaa kuanaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravai.

Pauruuso aa yanaa aavaa roo ivo ari Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvaaata ivo arinaima ausa hanigieera aataruuvaa too rikioovaaataama ari mmoori uuvaaraatama iya kiasa mmiravai.

1 Na Pauruusoono Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varau vaidivoono aa yanaa aavaa kiauko Teretiivaano ngiini fafaarainoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variauvaa Anutuuoqo ni maavee tiravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaiveeraivaara ni mmataama kieeravai.

²Ii mmayaaya yoketaa ivaa Anutuuoqo nnaaru kua kiasa teerama kioovaa forofetaiya kiasa mmuduu rikiada ari yanaivau fafaara reeravai. ³Ii mmayaaya yoketaa ivo ari Mmaapu ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara tira mmayaayavai. Mmatayaa diaa gioon-naivoono inna mmata kioodoo ivo vaidivai varuuvoono Davuitiinna oyaivakidiri diiteeravai. ⁴Varia roo ngioo ngioo nnuduu rikiada ruputu kioodoo putuduu Anutuuoqo ari yaagueeqa ari vookaruvaa inna mmuduu diiteeravoonora tuoo ivo yaagueeqama Anutuuoqaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai. Mmannasa Yoke-taivaa yaagueeqaivo innaki vauvaara ivo Anutuuoqaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai. ⁵Yisuuva putuuvakidiri kava diitoovaa Anutuuoqo kati niyara yoketaama yaata utuoo ari kuaivaa varee nookianeera vaidivai ni mmataama kieeravai. Na innaroo tiee mmoori varee variee mmuakiaa gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna variaya mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mminai Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada inna mmooriivaa varaateeraivaara ivo ni mmataama kieeravai. ⁶Ngia Rooma variayaatama na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii minai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa Anutuuoqo ngii maavee tiravaivee.

⁷Ngia inna gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ngii maavee tiio ngiiyara mmuduuya ruoo varinoo. Ngia Rooma itaama hara kiada variayara na yaata utuee kiauko aa yanaa aavaa Teretiiva ngiini fafaarainoo.

Ti Napoova Anutuuoqoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Pauruuso yaaku varoo kua yoketaivaa tiravai

⁸Na toosa hara kiasa kuaivaa ataama ngii giaa ngii minaravee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida variaano. Itaama vaikiyai na mmuakiaaya ngiiyara kua yoketaivaa Yisuu Kirisiinna kiasa mmiauko ivo Anutuuoqaa kiasa mmiivai. ⁹Na ni

mmamma mmuyai mmuakiaavai Anutuuqaa mmiee inna mmooriivaa yaagueeqama varee inna Mmaapuuvaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variaunoo. Anutuuqoono na itaama iikiauva taivoono mmuakiaa suai na yaaku varau suaiyauvaki makemakee ngiiyara yaaku varauvaatama vaa arinaima too rikiavai. ¹⁰Ivo ee-oo tuoo aataruuvaa kooyaa ni vitainai rikiee na makee ngiisi aikiooma kuanaraivaara innaata kua tiee yaaku varaunoo. ¹¹Mmannasaivo kua voovai ni giaa ni miivaa na ngii giaa ngii minai ngia yaagueeqama variateeraivaara na ngii taanaree kiaa iikiaunoo. ¹²Na itaa kua kiauva oyaivo ataama vainoo. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauvaara ngiita ngii giaa ngii minai rikiada ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara niita ni giaa ni mikiai ta yaagueeqama variaaravai.

¹³Ni seenayaso, aa kua aavaa arinaima rikiatee. Na airineetu ngiisi kuanaree kiaa iikiauko hama ni aataru na kuanaravootaikio mmoori vooyauvoono ni suvuaikiai hama na kuauvai. Vaidiyya ngiari yeenna iiraiyauvo apuukiai rasukuaiava roosiima vaa na ngiari voopinnaa vooya mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmi-aaduu arinaima rikieeravai. Ngia voopinnaa vooya ngieetama arinaima rikiaateeraivaara na ngiisi kuanaree kiaa iikiauko hama ni aataruuvootainoo. ¹⁴Anutuuqo ni mmataama kioovaara na mmuakiaaya kiaa mminara mmooriivo vainoo. Ereengaa kuaivaa tiraiyaata ngiari vo kua vo kuaiyauvaa tiraiyaatama tinni vaiyaata yaata duunaiyaatama na iya kiaa mminaraiivo inna ni mmoorivai. ¹⁵Ivaaraina ngia Rooma variayaatama mmayaaya yoketaivaa na ngiita ngii giaa ngii minarivaara ni iikiatainoo.

Mmayaaya yoketaivo inna Anutuuqaa yaagueeqa tuanaavai

¹⁶Itaama vaikio mmayaaya yoketaivaara hama ni mmamma maisainoo. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna Anutuuqaa mmayaaya yoketaa yaagueeqavai. Ii mmayaaya yaagueeqa ivaadiri gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiyya Anutuuqo vitoo yoketaivau yapaivai. Tauraa ivo Yutayaiyannaadee vitoo yoketaivau yapa kioo nnaagiai ngiari voopinnaiyaatama vitoo mmuai yoketaivau yapaivai. ¹⁷Anutuuqo tinai rikiada gioonna kiaapuuya inna avuuvau safuuma variaaravai. Ii aataru iva Yisuunna mmayaaya yoketaivoono kooyaa ti vitaivai. Gioonna kiauapuuya toosa hareera suaivaki Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada safuuma varia rada vidada mmannammanna kutaavaivee kiaa kiada variaavai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraiivo vainno tinoo: Gioonna kiauapu voovoono Anutuuqaara kutaavaivee kiauivoono fai inna avuuvau safuuma varioo tupatupaa variravaa varaanaravaivee. Kua fafaaraiivo itaa kua tiivai.

Gioonna kiauapuuya Anutuuqaa mmooka hanigia mmiaavai

¹⁸Vaa ta taunnava. Gioonna kiauapu mmuakiaaya hama innara mmuduuya riraida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyara Anutuuqo ngiau aapu variivoono iyara inna nnannataikio irisai maisaiyauvaa iya mmiivo kooyaa vainoo. Iya maisama iikiaa aataruuvoono Anutuuqaa aataru kutaivaa uuda raivai. ¹⁹Anutuuqaa aataruuvo kooyaa vaivaa vaa iya teeda rikiadaata maisama variaivaara Anutuuqo irisai maisaiyauvaa iya mmiivai. Anutuuqo ariinoo ari aataruuvaa kooyaa iya vitaivaivee. ²⁰Ivo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri vakia roo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivakiaatama ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Ivo tupatupaa yaagueeqama variraiivo kooyaa vaikio ivo ari

vookarai Anutuuqo tuanaavai variivootama kooyaa vaivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa uuyauvaa gioonna kiaapuuya taavo ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Vaa kooyaa vaivaara hama yopeema gioonna kiaapuuya ruvuakavaakai kua tida kiaara: Hama ta teeda rikiaunnavaivee, kiaaravai.

²¹ Anutuuqo variivaa vaa iya teeda rikiadaata hama innara kiaanoo: Inna Anutuuqovee, kiaa kiada inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada hama innara yoke-taavaivee kiaavai. Hama itaa tiraida ngiari yaata vuatinniiyauvunudiri iya sabi kua sabi kua tida varida variaavo iya aakiaiyauvo mmanna tuanaa upisiyauvai vaivai. ²² Iya ngiariyara ta tinni yoketaayavee kiaiya unnakua kiaa kiada yaata duunaya variaavai. ²³ Anutuuqo tupatupaa variivaa hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiraida pikiada mmatayaa diaa mminnaiyauvaa mmannammannaiyauvaa iima kiada iyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai. Ii mminnaa iyauvaa vaidiiya roosiima iima kiada vasingiaammaiya roosiima iima kiada yanayapaiyauvaatama roosiima iikiaavai.

²⁴ Vaidiia itaama kumimakaida yaata duunaya variaivaara Anutuuqo iya pikioo tinoo: Inna aikioo, ngiingii miaraavai. Iikiatee. Anutuuqo itaa kua tikiai ngiari ausa tinniiyauvaki vai aataru maisaiyauvaa iya iikiata iikiataiyauvaa iikiaavai. Iida varida vaidiiya ngiari mmamma ngiari mmammaiyauvaa ngiari tasipa ngiari tasipama iikiaa aataruuyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai. ²⁵ Iya Anutuuqo varii aataruuvaa kutaavaivee tira aataruuvaa pikiada unnakua tira aataruuvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaivaara iya itaama iikiaavai. Anutuuqo mmuakiaa mminnaayauvai ii nakaaravaa hama iya inna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmirama kiada ivo iima kiai mminnaiyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iqii mminnaa iyauvaara mmoori varaavai. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kua yoketaivaa tupatupaa kiaaravaivee. Kua kutaa.

²⁶ Vaidiia koonnama itaama varida iikiaivaara Anutuuqo iya pikiaikiai iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataira aataruuyauvaa iikiyaiyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai. Mo gioonnaiya ngiari vaidiia tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai. ²⁷ Mmuaikaraama vaidiia ngiari gionnaiya tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipakiaaraivaara iya ausaiyauvo yoketaikiai ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai. Iya itaama mmamma maisai aataruuyauvaa iida koonnama variaivaara irisai maisaiyauvo safuuma ngiariiki vaiyauvaa varaavai.

²⁸ Ivaaraida itaama iikiaa gioonna kiaapuuya hama Anutuuqaara yaata utida kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikiaikiai ngiari yaata vuatinniiyauvunudiri yaata utida maisamaisai aataru ari vookaraiyauvaa iida varida hama iya iikiataama kiadaata iikiaavai. ²⁹ Iya itaama iikiaivo maisamaisaira aataru mmuakiaayauvai iya aakiaiyauvaki suvuavai. Iya koonnama varida iya ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa taavo iya varaata varaataikiai varida ngiari seenaiyara nniki tomedaida maisai mmooriivaa iya iikiaaraivaara yaata utuaavai. Yaata utida ngiari seenaiyara kiaanoo: Ngia ti yaataravaara ti nnannatainoo, kiaa kiada varida iya rupuutaani putuaa aataruuvaa iida ngiari rapu ngiari rapuuda varida ngiari seenaiya unnakua unnakua kiaavai. Iya hama ngiari seenaiyara mmuduuya riraida unnakua unakuaiyauvaa reeti kia reeri kiaama rada nookiaavai. Iya ngiari seenaiyara muru-muru tida ³⁰ iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa tida hama Anutuuqaara mmuduuya riraida tinni yaagueeqaiya varida ngiariyara mannaka tida airi airi

maisamaisai aataruuyauvaara yaata utida varida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada yaataraavai. ³¹Iya yaata duunaya varida ngiari mmooriyauvo vaikiainnaata teeda rikiada pikiaavai. Hama iya ngiari seenaiyara mmuduuya rida hama iyara tuqinneeerama kiada pikiaada suvikaaravee kiaavai. ³²Gioonna kiaapuuya itaama variyaiyara Anutuuga kua aataruuvono vainno iyara tinoo: Fai itaama variyaiya inna iya irisaivoonno putuaaraivo vainoo, tiivaa vaa iya rikiaavai. Rikiadaata ngiari iikiaa aataru maisaiyauvaa iida varida ngiari seenaiya mmuai aataruuyauvaa iikiai yara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai.

Anutuugo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaanaravai

2 A dee gioonna kiaapuvono a yaata utuee i seenaivaaki kua pinaivaa yapaannanee? Hama i kuaatainoo. A innaki kua pinaivaa yapaannano mo a ivo iineema mmuaikaraama eeta iikiannaivo aiki vainoo. Mo eenoo itaama iikiannaivaara kua pinaivaa aiki yapaannano. ²Vaa ta rikiaunnvai. Gioonna kiaapuuya ii maisamaisai aataru iyauvaa iikiaiya Anutuugo kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari irisai maisaiyauvaa safuuma ngiari mminaraivo inna ivo safu tuanaavai. ³Ni seena-o, iya iikiaa aataruuyauvaara a kua pinaivaa iyaki yapaannaikua mo eeta itaama iikiannvai. Mo a yaata utuee kiannano: Anutuugo kua pinaivakidiri irisai maisaiyauvaa mmira suaivaki fai na aikiooma yaataraanaravaivee, kiannanee? ⁴Mo Anutuugo iiyara pinaama tuqinnoo hokoba suai i haitatuunno varioo i mminnamminnaa maisaiyauvaa toonnaata aiyara faannainno varinoo. A ivaa tee rikieennaatainna nniki rakammuannanee? Mo hama a rikiaannanee? Anutuugo i tinai a ai ausaivaa hanigiee ai mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaaneera ivo iiyara tuqinnoo haitatuunno varinoo. ⁵Ivo itaama i iikio i tinniivo yaagueeqaikio hama a i hanigia variatainoo. Ivaarainna eenoo ai mmaara irisai maisaiyauvaina iikiannano. Iima ree viee viee vino suai nnaagiai Anutuugo i mminnamminnaa maisaiyauvaara inna nnannateeno ivo safuuma ti yaparainara suaivo fai kooyaa nnino irisai maisaivo pinaavai aiki vainaravai. ⁶Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa aataruuyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai Anutuugo safuuma ngiari mminaravai. ⁷Vooyaano mmoori yoketaivaa iya pirisaikiainnaata mmannammanna yaagueeqama iida varida Anutuuga yoosinna yoketaivaki tupatupaa varikio ivo iyara kua yoketaivaa tinaraiavaara yaata utida mmoori varada variaavai. Anutuugo itaama iikiaiya tupatupaa variraivaa mminaravai. ⁸Vooyaano ngiariiyara nnaasu yaata utida safuuma varira aataruuvaa oqoo kiaa kiada maisa aataruuvau nnaasu nookiaavai. Itaama iikiai yara Anutuuga pinaama nnannateeno rikioo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai. ⁹Mmuakiaaya maisa aataruuvaa iikiaiya fai mmamma nniitareeraiyauvaa varada ausa mmuaarareera tasipama variaaravai. Fai Yutayaiyannaadee itaama varikiai ngiari voopinaiyaatama mmuaikaraama itaama variaaravai. ¹⁰Mmuakiaaya yoketaa aataruuvaa iikiaiya fai Anutuugo ari vookaraama variraivaa iya mmioo ngiari nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kioo ausa nuufaivaatama iya mminaravai. Fai ivo Yutayaiyannaadee itaama mmioo ngiari voopinaiyaatama mminaravai. ¹¹Anutuugo itaama iyara iinno mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹²Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiaa mmuuvaa hama ngiari voopinaiya rikiada varaavai. Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa hama iya rikieerama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ikia aakiaivaki kuaaravai. Yutayaa

gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa varaavai. Iya varada rikidaata mminnamminnaa maisaiyauvaa varada rikikio mmaanna tuu kuaivaudiri fai Anutuuqo iya yaparainno irisaiyauvaa iya mminaravai. ¹³ Itaama vaikiari rikida Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa mmaanna yaata nnaasu rikieeraiya hama inna avuuvau safuuma variaaravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikiaada iikiyaiya fai inna avuuvau safuuma variaaravai. ¹⁴ Ngari vooipinnaa vooyaano hama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa varada rikieerama kiada ivaki vai kua mmaanna oyaivaa kati ngari yaata tinniiyauvunudiri rikiaada iikiaavo ngari mmaanna tira kua yoketaiyauvo vaivai. Hama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikiaa vooyaano itaama iikiaavai. ¹⁵ Iya itaama iida verida Anutuuqaa mmaanna tuu kua oyaivo ngari yaata tinniiyauvunu vaivaa gioonna kiaapuuya kooyaa vitaakiaavai. Ngari yaata utiraiyauvoono airi airi yaata utuoo vo suai tinoo: Na yoketaama iikiaunoo, kiaa kioo vo suai tinoo: Na maisama iikiaunoo, tiivai. Ngari yaata utiraiyauvoono itaa kua tikiai iya Anutuuqaa mmaanna tuu kua oyaivo ngari yaata tinniiyauvunu kutaa vaivaa kooyaa vitaakiaavai. ¹⁶ Ii kua iyauvaa fai yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapeera suaiivaki Yisuu Kirisiinna tino too gioonna kiaapuuya ngari yaata tinniiyauvaki hatauma iikiaa aataruuyauvaara iya yaparainaravai. Na mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvaki ii kua iyauvo vaivai.

Yutayaiya hama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikieeravai

¹⁷ Mo ngia Yutayaiya vaa Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa varaiya ngia ngiingiyyara kiaanoo: Ta Yutayaa vaidiyavee, kiaiya mo aanna ngia dataamaida variaannee? Ngia Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa puaisa utida ngiingiyyara kiaanoo: Ta aanna inna vaidiyavee, kiaa kiada ngiingii mannaka kiaanoo. ¹⁸ Anutuuqo yaata utivaugiataama ngiengie iikiaara aataru mmooriiyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaki safuuma vai kuaiyauvaa vaa ngiengieenoo iyauvaa iida arinaima teeda rikiaavai. ¹⁹ Gioonna kiaapu avura kiaiya nookiaaneema nookiaiia ngia Yutayaiya iira aataruuyauvaa vitaakiaivaara ngia kiaanoo: Vaa ta aikiooma vita vitaakiaunnavaivee, kiaavai. Upisiivaki variayara ngia ngiingiyyara kiaanoo: Ta iya mmeekiaiavee, kiaavai. ²⁰ Kumimakama variayara ngia kiaanoo: Teenoo iya safuukiaariya ta variaunnaano, kiaavai. Nnaakaraiya variianeema variayara ngia kiaanoo: Ta iya vitaira vaidiyavee, kiaavai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa ngia rikiaada kiaanoo: Vaa ta kua kutaivaata mmuakiaa kuavai oyaivaatama arinaima rikiaunnaano, kiaavai. ²¹ A Yutayaakua a vooya vitaakiananeema mo aaniira hama eeta arinaima rikiee iikiannanee? Mo a yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmiee kiannano: Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee, kiannaivo mo eeta mmuara varaannanee? ²² Mo a kiannano: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, kiannaivo mo eeta sabi mmuara haannanee? Mo gioonna kiaapuuya kumina mminnaiyauvaara Anutuuqovee kiaa kiada ngari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiaa aataruuvaa a ooqoo kiannavai. Mo a iyauvaa yapa kiaa nnauvaki viee mminnaiyauvaa mmuara varaannanee? ²³ Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaara a aiyara mannaka tiee kianano: Vaa na varauvaivee, kiannaivo mo a ii aataru ivaa hatokaannano Anutuuqaa nnutuuvo maisainnee? Vaa na rikiauvai. A Anutuuqaa aataruuvaa koonnama iikianano Anutuuqaa nnutuuvo maisainoo. ²⁴ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno

tinoo: Ngia iikiaa mmooriyauvaa ngiari voopinnaia teeda ivaara Anutuuqaara maisa kua kiaanoo. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

²⁵ Fai a Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee iinna mmamma hatokeera aataru-uvaatama iikiannano inna yoketaavai. Fai a Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa hama rikiee iirama kiee mmamma hatokeera aataruuvaa iikiannaivo inna kumi-nayaa iikiannavai. ²⁶ Mo fai vaidi voopinnaa voovoono hama ari mmammaivaa ha-tokaivoono Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iino fai Anutuuqo inna too tinara: Inna mmamma hatokeera vaidi Yutayaiya roosiivaivee, tinaravai. ²⁷ Itaama vaino vaidi voovoono hama mmamma hatokeera aataruuvaa iirama kioo Anutu-uqaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iivoono fai kua pinaivaa iiki yapa kino rikioo irisai maisaivo vainaravai. A Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannaivaara fai itaama vainaravai. A Anutuuqaa mmaanna tuu kua fafaaraivo vaivaa a varee mmamma hatokeera aataruuvaatama vareennaatainna a mmaanna tuu aataruuvaa hatokaannano. ²⁸ Mo dee vaidivoono Yutayaa vaidi tuanaavainnee? Ari mmam-maivaa hatokaivo inna hama vaidi Yutayaa tuanaivovee. Ii aataru ivo mmanna mmamma mmaanaivau hatokeera aataruvai. ²⁹ Yutayaa vaidi tuanaivoono ari aaki-aivo hanigioo mmamma hatokeeraivaa roosiima inna yaataivo vaikio rikioo Anutu-uqaara kutaavaivee tiivai. Vaidiivaa aakiaivaa hanigiai aataruuvo inna Anutuuqaa Mmannasaivaa mmoori tuanaavai. Ii aataru ivo inna hama mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaudiri mmamma nnabaivaa hatokeera mmoorivai. Itaama inna aakiaivo hanigioo vaidiivo kua yoketaivaa Anutuuqaasidiri varaivai. Hama ivo vaidiiyasidiri varaivai.

3 Mo Yutayaiya dee aataruyauvai iida ngiari voopinnaia yaatarannee? Mo mmamma hatokeeraivo aanii aataru yoketaavainno ngii vitainnee? ² Mo airi aataru yoketaiyauvaa ti vitaivai. Tauraa aataruuvo ataama vainoo. Anutuuqo ta Yu-tayaiya ari kua yoketaivaa ti mmiravai. Ta ivaa varada gioonna kiaapuuya kua mmi-ateeraivaara ti mmiravai. ³ Yutayaa vooyaano hama tuqinnama rikieeraida pikieer-avai. Iya itaama uuvaara mo Anutuuqo ari kua kutaivaa kua yeena rau kioovaa pikiaivainnee? ⁴ Ai hameetavee. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya unnakua un-nakua tida varikio Anutuuqo mmannammanna kua kutaivaa tioo nnaasu varioo hara kioo varinaravai. Ivaara ari kua fafaaraivo vainno Anutuuqaa ariiyara tinoo: Fai a kuaivaa tino i kuaivo kutaavai vainaravai. Vaidiyya kua pinaivaa aiki yapakiai rikiee a kua pinaivaa yaataranaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵ Mo fai ta maisama iida varikio rikioo Anutuuqo safuuma iinno variivo kooyaa vainaraivo inna yoketaavainnee? Vara hama yoketaavainnee? Ta ivaara dataa kuaida kiaunnannee? Ta maisama variaunnano Anutuuqo irisai maisaivaa ti mmi-ivaara ta ivaara maisama iinoo kiarannee? Ai hameetavee. Na itaa kua kiauvo na vaidivoono vaidiyya kua tiraivaugiataama kua kiaunoo. ⁶ Mo nnikiai hama ta itaa kua kiaravee. Mo Anutuuqo hama safuuma iinno varitiri. Mo dataama kioo gioonna kiaapuuya ivo yaparaitirinne?

⁷ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Mo na unnakua tino rikioo Anutuuqo ari vookaraama variivoono kua kutaivaa tinaraiivo kooyaa vakiaiveeraivaara na aikiooma unnakua unnakua tiee variaunoo. Na aikiooma itaa kua kiauvaara mo aaniira Anutuuqo niyyara mminnamminnaa maisa vareera vaidivaivee tiinne? ti-ivai. ⁸ Mo kutaa itaama vaikiai mo aaniira hama ta kiaunnano: Yoketaa aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara kii ta maisa aataruuvaa iikiaravaivee, kiaunnainnee?

Gioonna kiaapu vooyaano niyara unnakua kiasa kiada kiaanoo: Vaa ivo itaa kua tiivaivee, kiaavai. Itaa kua kiaiya fai ngiari irisai maisaiyauvaa ngiari varaaraivo inna yoketaavai.

Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa avuuvau safuuma varivai

⁹Mo itaama vaikio ta Yutayaiya ti variraivoono ngiari voopinnaiya variraivaa yaataraivainnee? Ai mo hameetavee. Vaa na ngii vitaina ngii giaa ngii miauvaivee. Ta Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama mminnamminnaa maisaiyauvo mmuaakaraama iyaata tiita utivai. ¹⁰Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuuqaa avuuvau safuuma varivai.

¹¹Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuuqaara arinaima too rikioo
innara buainno varivai.

¹²Mmuakiaaya Anutuuqaa mmooka hanigia mmida
koonnama variaavai.
Hama voovoono yoketa yoketai aataruuvaa
iinno varivai.

¹³Mmata nnauvaa hanuu fakita kiaavo
ivakidiri suuda nniraivaa roosiima
iya unnakua unnakua kiaavai.
Yapai quaihaivo vaidiivaa gutikio
inna kuaanuu maisaivo innaki kuaikio
putiraivaa roosiima iya ari vookara ari vookarai
maisai kuaivaa kiaavai.

¹⁴Iya ausaiyauvo kapikaraikiai
ngiari seenaiya kua kuaaru kiaavai.

¹⁵Iya makee tikiai
ngiari seenaiya rupertuaani putuaavai.

¹⁶Iya nuaida varida ngiari seenaiyaki
maisamaisai aataruuyauvaa iikiaavo
iya ausaiyauvo mmuaararaivai.

¹⁷Ausa nuufa vareera aataruuvaa
hama iya rikiada iikiaavaivee.

¹⁸Anutuuqaa kuaivaa rikiada
inna mmemmaana kuaaraivaara
hama iya teeda rikiada iikiaavaivee.
Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁹Aanna makee vaa ta rikiaunnava. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kiasa mmiravai. Iya kiasa mmuuvaudiri iya rikiada iida varida variaavai. Iyaata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaata sa sai Anutuuqaaki vo kua vooyauvai kiatee: Hama ta maisama variaunnavaivee, kiateeraivaara ivo mmuaanaa iya kiasa mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyai Anutuuqaa avuuvau mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaivaara kua pinaivo vaivaa arinaima rikiada taateeraivaara ivo mmuaanaa iya kiasa mmiravai. ²⁰Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu voovoono rikioo iinno hama yopeema mmaanna tuu kuaivaudiri

Anutuuqaa avuuvau safuuma varinaravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaudiri mmuakiaaya ti mminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vaivaa vaa ta arinaima teeda rikiaunnava.

Anutuuqaa avuuvau safuuma variateera kuavai

²¹ Aanna makee Anutuuqo tinai gioonna kiaapuuya safuuma variaara aataruuvo kooyaa vainoo. Iya Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa iida fai hama yopeema safuuma variaaravai. Safuuma variateera aataruuvo nnaagiai vainaraivaara Musi-ivaata forofetaiyaatama ivaara tiravai. ²² Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya fai Anutuuqo tinai safuuma variaaravai. Anutuuqo ii aataru ivaava hama vooyara vo aataruvai iivai. ²³ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ivo iyara mmuaa aataruvai iivai. Ta mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada Anutuuqaa mmeekia ari vookaraivaa varaaraivaara ta fanniikiaunnava. ²⁴ Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapuuyara kati iyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiinna tuduu kati iyara putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kieeravai. ²⁵ Anutuuqo Yisuunna iya mmuduu ivo putuudu inna kiauvo tuuvaara iya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nni-nara aataruuvo vairavai. Fai mmuakiaaya ivo itaama putuuvaara kutaavaivee tikio rikioo Anutuuqo fai hama iya mminnamminnaa maisa irisaiyauvaa iya mminnara-vai. Anutuuqo itaama uuvo ari safu tuanaavai varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara iiravai. Tauraa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduaata Anutuuqo yaata utuoo faannainno varioo hama akiairaama irisaiyauvaa iya mmiravai. ²⁶ Aanna makee vaa Yisuuva gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuu aataruuvaa irisaivo kooyaa vainoo. Anutuuqo ari safuuma varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara itaama vainoo. Anutuuqo itaama uuvaugiataama aanna makee ivo safuuma variraivo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya Anutuuqo tikio safuuma variraivootama kooyaa vainoo.

²⁷ Mo ta aaniivai iikiaunnavaaraida titiyara mannaka kiaunnannee? Hama titiyara mannaka tira aataruuvootainoo. Mo ta dee aataruvai iida safuuma variaarannee? Ta mmaanna tuu kuaivaa iida safuuma variaarannee? Ai hameetavee. Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada fai ta safuuma variaaravai. ²⁸ Ivaara vaa ta rikiada kua kiaunnava. Gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iivo inna hama safuuma variraivovee. Ivo Yisuunnara kutaavaivee tiivaudiri safuuma varivai. ²⁹ Mo Anutuuqo Yutayaiyara nnaasuunno variinnee? Mo hama ngiari voopinnaiyaraatama Anutuuqo variinnee? Ai mo ngiari voopinnaiyaata iya Anutuuqovee. ³⁰ Anutuuqo mmuaa tuanaavai varivai. Mo Yutayaiya innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai. Mmuakaraama ngiari voopinnaiyaatama innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai. ³¹ Itaama vaikio ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivo mmaanna tuu aataruuvaa yaatara kiaiikio taikaivainnee? Mo hameetavee. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara mmaanna tuu aataruuvo vaivaaraatama ta safuuma rikiada iikiaunnava.

Aaparahaamo varuuvaara Pauruuso

mmataama kioo tiravai

4 Itaama vaikiyai ta ti rubuungaa Aaparahaamaara dataa kua kiiarannee? Dataama ivo Anutuuqaa avuuvau safuuma variravainnee? ² Ivo ari mmoori varoovaara Anutuuqaa avuuvau safuuma varutiri. Inna aikiooma ivo ariiyara mannaka tutirivee. Hama ivo yopeema Anutuuqaa avuuvaudiri ari mannaka tiravai. ³ Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Aaparahaamo Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁴ Mmoori varai vaidi voovoona ari mmoori varaivaa irisaivaa ari safuuma varaivai. Mmoori nakaaraivo hama kati sikauyauvaa inna mmiivai. Inna mmoori varaivaara inna mmiivai. ⁵ Hama Anutuuqaa aataruuvo itaama vaivai. Anutuuqo koonnama variyai tinai iya safuuma variateera tira nakaaraivoovee. Gioonna kiapu voovoona inna avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tiivaa Anutuuqo inna too iva itaa kua tiivaara innara tinoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiivai. ⁶ Nnaaru varuu vaidi Davuitiiva ii kua ivaara tiravai. Vaidi voovoona Anutuuqaa avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tuuvaa Anutuuqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu vaidiivaara Davuitiiva tunoo: Iqii vaidi ivo sirigainno vari vaidivaivee, tiravai. ⁷ Davuitiiva ivaara fafaara roo tunoo:

Anutuuqo gioonna kiaapuuya
mminnamminnaa maisaiyauvaa rugakiaiyara
ivo iyara yoketaiino.

Vaa Anutuuqo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa
rummua apu kiaivai.

⁸ Udaanga Anutuuqo vaidi voovai
mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo
vueennama kioo
hama kava iyauvaara yaata utinaravai.
Anutuuqo ivaara innara yoketaiino.
Davuitiiva fafaara roo itaa kua tiravai.

⁹ Anutuuqo innara yoketaiduu sirigainno varuu kuaivaa Davuitiiva itaa kua tuu kuaivo mmamma hatokeera vaidiiyara nnaasu tiravainnee? Vara hama mmamma hatokeera vaidiiyaraatama tiravainnee? Mo iyaraatama tiravaivee. Anutuuqaa kua fafaarau kua voovai vaa ta ivaara kiaunnvai. Ii kua ivo tinoo: Aaparahaamo Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁰ Mo dee suaivaki Anutuuqo Aaparahaamaara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuunnee? Vara hama ari mmammaivaa hatokooduu itaa kua tuunnee? Vara vaa hatoka kiooduu itaa kua tuunnee? Iya hama inna mmammaivaa hatokoo suaivaki Anutuuqo itaa kua tiravai. ¹¹ Nnaagiiai iya inna mmammaivaa hatokeeravai. Hama inna mmammaivaa hatokoo suaivaki Aaparahaamo Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Anutuuqo itaa kua tuuvaara ivo mmamma hatokeera aataruuvaa Aaparahaamaa mmiravai. Mmamma hatokoo puruuvaudiri

Aaparahaamo safuuma varuuvo kooyaa vairavai. Ivaara mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya gioova Aaparahaamovee. Iya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeerama kiada kati Anutuuqaara kutaavaivee kiaivaara Anutuuqo iyara tinoo: Inna iya safuuma variaa gioonna kiaapuyavee, tiivai. ¹²Vaa mmamma hatokeeraiyaatama inna iya gioova Aaparahaamovee. Ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraivaara hama Aaparahaamo iya gioovavee. Hama Aaparahaamaa mmammaivaata hatokoo suaivaki ivo Anutuuqaara kutaavaivee tuneema iya Anutuuqaara kutaavaivee kiaivaara Aaparahaamo iya gioovavee.

¹³Aaparahaamaa ari sidinnaidiiaatama Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tiravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa Aaparahaamo rikioovaara hama Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai. Aaparahaamo Anutuuqaara kutaavaivee tuduu rikioo Anutuuqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuuvaara Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai. ¹⁴Anutuuqo ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tuu kuaivaa ivo ari mmaanna tuu kuaivaa rikiada iiraiya kiaa mmutiri. Innara kutaavaivee tira aataruuvo kuminayaa vaitiri. Ivo kua kiaa teerama kioo kuaivootama kuminayaa vaitirivee. ¹⁵Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa hatokeeraiyara ivo iyara inna nnannataivai. Mo hama mmaanna tuu aataruuvo vaitiri. Hama ivaa hatokeera aataruuvootama vaitirivee.

¹⁶Itaama vaino Aaparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaa kati iyara yoketaama yaata utuoo iya kiaa mmiaiveeraivaara iya Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kiada kati ivaa vareera aataruuvo vainoo. Hama Aaparahaamaa sidinnaidiia Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikieeraiyara nnaasu ii kua ivo itaa kua tiivai. Aaparahaamo tuneema iya Anutuuqaara kutaavaivee kiaiaraatama ii kua ivo itaa kua tiivai. Ta mmuakiaaya Anutuuqaara kutaavaivee kiaunnaiya Aaparahaamo ti napooa variivaara ii kua ivo itaa kua tiivai. ¹⁷Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Aaparahaamaara tinoo: Mmuakiaa mmatavau variaiya gioovavee kiaa kiee na i yapa kiauvaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivo Anutuuqaa avuuvau kutaavai vaivai. Aaparahaamo vaa innara kutaavaivee tiravai. Mmuai Anutuuqoono vaa putuaiya tikiai diitaavai. Ivo hama tauraa vau mminaiyauvaara tino too fai vainaravai.

¹⁸Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I sidinnaidiia fai kaayau variaaravaivee, tiivai. Aaparahaamo ivaara kutaavaivee kiaa kioo hama aataruuvo kooyaa vauduu rikioo ivo mmannammanna fai iinaravaivee kiaa kioo faannainno variravai. Faannainno varududuu kaanaivo vauduu ivo mmuakiaa mmatavau varuuya gioova variravai. ¹⁹Itaama varuduu inna nuanuuvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kiooduu rikioo (100) ngiaabai kiooduu inna mmammaivo taminnuunnuuduu ari nnaataivo Saraava vaa nnaakara mmateera suaivo taika kiooduaata hama ivo ivaara yaata utirainno ivo yaagueeqama tunoo: Fai iinaravaivee, tiravai. ²⁰Ivo ivaara yaagueeqama nnaasu yaata utuoo varioo Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivaara mmannammanna kutaavaivee tiravai. Ivo itaa kua tuuvaara yaagueeqa ari vookarauvo innaki suvuau kiooduu ivo Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai. ²¹Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aaparahaamo yaagueeqama tunoo: Fai aikiooma iinaravaivee, kiaa kioo Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai. ²²Aaparahaamo itaa kua kiaa kioo Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo innara

tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. ²³ Anutuuqo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu kuaivaa hama Aparahaamaara nnaasu Musiiva fafaara reeravai. ²⁴ Ta Anutuuqaara kutaavaivee kiaunnaiyaraatama Musiiva fafaara reeravai. Anutuuqo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Ivo itaama uuvaara ta innara kutaavaivee kiaunnaiyara fai ivo tiyara tinara: Inna safuuma variraiyavee, tinaravai. ²⁵ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyuvaara putinaraivaara Anutuuqo ee-oo tiravai. Ee-oo tuduu putuduu ta Anutuuqaa avuuvau safuuma variaaraivaara Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

Yisuuva putuuvaara ta Anutuuqaa avuuvau safuuma variaunnava

5 Itaama vaikio vaa ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaiyara Anutuuqo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara putuuvaara Anutuuqo tiyara safuuma variraiyavee tikiada ta inna tasipama variaunnano inna ausa nuufaivo tiiki vainoo. ² Anutuuqo itaama kati tiyara yokeetaama yaata utiivaara vaa ta rikiada inna avuuvau ta yoketaama variaunnano. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Yisuuva ti vitoo inna avuuvau ti yapa kiaiikiai ta yoketaama variaunnano. Yoketaama varidada ta yapooma Anutuuqaa tasipama yoketayoketaama ari vookaraama variaaraivaara ta ivaara nnaasu yaata utu kiada vaid faannaida varida sirigakiaunnano. ³ Hama ta ivaara nnaasu sirigakiaunnano. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaiyuvaaraatamaida ta sirigakiaunnano. Vaa ta rikiaunnava. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vainai rikiada ta iyauvaa yaatara kiada fai yaagueeqama variaaravai. ⁴ Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaikiainnaata ta mmannammanna yaagueeqama varidada yaatara kikio rikioo Anutuuqo tiyara mannakainaravai. Ivo tiyara mannakainaraivaara ta yaata utida inna tasipama variaaraivaara faannakiaunnano. ⁵ Ta ivaara faannakiaunnaivaara fai ta faannaikiokio kaanaivo fai kutaa vainaravai. Aa ta faannakiaunna aavaara fai hama ta fanniikiaravai. Vaa Anutuuqo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmikio ivo ti aakiayauvaki varikio Anutuuqaa mmuduuya riraivo ti aakiayauvaki suvuivaara fai hama ta fanniikiaravai.

⁶ Ta homo muaraagama variaannaduu Anutuuqo mmataama kioo suaivaki gionna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisaiyuvo suvuayara Yisuu Kirisiiva putiravai. ⁷ Ta mmatayaa variaunnaiya tiikidiri safuuma varira vaidiivaara fai vaidi voovono innara kuminayaa putinaraivo inna mmuaararavai. Vaidi yoketaama variivaara fai vaidi voovono innara kutaa putinaranee? Vara hama putinaranee? Hama ta rikiaunnano. ⁸ Homo mminnamminnaa maisaiyuvo ti suvuau kioo vau suaivaki Yisuu Kirisiiva tiyara putiravai. Yisuuva itaama putuuvaara Anutuuqo pinaama tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainoo.

⁹ Yisuuva tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuuqo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Yisuuva itaama uuvaara fai yapooma Anutuuqaa nnanateeno irisai maisaivaa ti mminnara iino too ivo ooqoo tioo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee. Inna ivo itaama ti vitoo yoketaivau ti yapaanaraivo ta Anutuuqaa avuuvau safuuma variraivaa yaataravai. ¹⁰ Ta Anutuuqaa nnammutuaaya variaannaduduu ari Mmaapuuvu putuuvaara ta numa inna tasipama mmuaa ausavai varada variaunnavaivee. Aanna makee vaa ta mmuaa ausavai varada inna tasipama variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva kava diitoo hara kioo varuuvaara fai ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Inna ivo itaama iinaraivo inna yaatarai aataruvai

vaivai. ¹¹ Hama itaama nnaasu vainoo. Ta Anutuuqaara pinaama sirigakiaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuaa ausavai varada Anutuuqaa tasi-pama variaunnaivaara ta innara sirigakiaunnaano.

Ataamo uu aataruuvaa Yisuuvaano yaatareeravai

¹² Aa kua aavaata rikiaatee. Mmuaa vaidivaakidiri mminnamminnaa maisa vareera oyaivo mmata aavau vairavai. Ivo mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvo vairavai. Putira aataruuvo itaama vauvakidiri mmuakiaa gioonna kiaapuuya vareeravai. Iya mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvaa vareeravai. ¹³ Anutuuqo hama Musiinnaata kua tioo mmaanna kuaivaa inna kiaa mmirama kioo suaivaki mminnamminnaa maisaivo mmata aavau vairavai. Hama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo kooyaa vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada hama iyauvaara arinaima mmuaavai mmuaavai yaariravai. ¹⁴ Itaama vauduaata Ataamo varuu suaivakidiri ngioo ngioo Musiiva varuu suaivaki gioonna kiaapuuya putiravai. Ataamo Anutuuqaa avaiavaa hatokoo mminnamminnaa maisaivaa varoneema vooya hama itaama uuyaataama putiravai.

Ataamoono itaama uuvaara inna nnaagiai nninara vaidiivaara mmataama kioo tira kuavai. ¹⁵ Inna nnaagiai nnuuvo Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuuqo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ataamo mmuaavoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaara kaayau gioonna kiaapuuya putiravai. Ii kua ivo kutaa kuavai. Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuuqo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuuvootama ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva mmuaa vaidivoono kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivoono kaayau gioonna kiaapuuyara kati vakiaa putiravai. ¹⁶ Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuuqo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama mmuaa vaidi Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ari vookaravai. Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaara Anutuuqo putira aataruuvaa irisaivaa Atamaa mmioo mmuakiaayaatama mmiravai. Kaayau gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada varuduu Yisuu Kirisiiva nnaagiai iyara putuduu safuuma varira aataruuvo kooyaa vairavai. ¹⁷ Mmuaa vaidivoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvo mmuakiaayaki vaivai. Mo Yisuu Kirisiiva ari mmuaavoono uu aataruuvo Ataamo uu aataruuvaa yaataroo ari vookaravai vaivai. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara kati yoketaama yaata utuoo iyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara fai inna tasipama kieetaya tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono mmuaa mminnamminnaa maisaivaa varooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara kua pinaiyauvo iyaki vauduu irisai vareera aataruuvo vairavai. Mmuaikaraama vaidi voovoono yoketaa aataru mmuaavai uduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaivaa yaatarada kati mmamma dummukiara vida tupatupaa variraivaa vareera aataruuvo vairavai. ¹⁹ Mmuaa vaidivoono Anutuuqaa avaiavaa yaataroo mminnamminnaa maisaivaa varooduu kaayau gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Mmuaikaraama

mmuaa vaidivoono Anutuuqaa avaiavaa arinaima rikioo uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya fai Anutuuqo tinai rikiada safuuma variaaravai.

²⁰ Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu mmaanna tuu kuaivaa hatokoo aataruuvo kaayauma vairavai. Itaama vauduata Anutuuqo kati iyara yoketaama yaata utiraivo kaayau ari vookaraama vairavai. ²¹ Itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo iya utinanai fai iya putuaaravai. Gioonna kiaapu safuuma variayia Anutuuqo kati iyara yoketaama yaata utiivaara fai tupatupaa variaaravai. Iya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara tupatupaa variaaravai.

Yisuuva putuuvaa roosiima teeta putuaunnavai

6 Ivaara ta dataa kua kiaannee? Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivo pinaavai vakiaiveera ta mminnamminnaa maisaiyauvaa mmannammanna varaannee? ² Ai hameetavee. Vaa ta mminnamminnaa maisaivaara vaidi putiraiya roosiima putuaunnavai. Mo ta dataama kiada ivaa mmannammanna varada nnaasu variaannee? Vaa taikaivaivee. ³ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Ta mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara nnoori varaannaiya nnoori varaanna suaivaki ivo tiiki varuuvaa ivo putuuvaa roosiima teeta putiravai. ⁴ Yisuu Kirisiiva putuoo mmata nnauvaki vauneema ta nnoori varaanna suaivaki ta mmata nnauvaki vairavaa roosiima ta nnooriivaa varaunnavai. Anutuuqo yoketaa ari vookarai yaagueeqaivaadiri uduu Yisuu Kirisiiva diitoneema teetama putuaannaivakidiri diitada karaasa aataruuvau hara kiada variateeraivaara ta inna roosiima putiravai.

⁵ Ivo putuneema ta kutaa mmuaikaraama putida Anutuuqo inna tuduu diitoneema ta kutaa tuanaa diitada inna tasipama mmuaikaraama fai tupatupaa hara kiada variaaravai. ⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ta rikiaunnavai. Ti mmammaivoono mminnamminnaa maisa iira aataruuvaa ti mmiivaa Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvooonon ruputino taikaiveeraivaara ti mmamma iira aataru eenanaivo Yisuu Kirisiinna tasipama vaa yatari sagaivau putivaivee. Mminnamminnaa maisaivo sa ti utinai ta hama inna mmooriivaa varaaraivaara itaama ti mmamma iira aataru eenanaivo putivaivee. ⁷ Gioonna kiaapu voovoonon vaa putiivaa hama mminnamminnaa maisaivo yopeema kava inna utivai.

⁸ Ta kutaa Yisuu Kirisiinna tasipama putuaunnaiya fai ta inna tasipama hara kiada variaaraivaara kutaavaivee kiaaravai. ⁹ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuuqo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo hama keenaa putinaravai. Fai putira aataruuvo hama kava inna utinaravai. ¹⁰ Ivo mmuaaneetu nnaasu mminnamminnaa maisaivaara putiravai. Aanna makee ivo hara kioo variivo Anutuuqo yaata utiivaugiataama mmannammanna hara kioo varinoo. ¹¹ Mmuakaraama ngieetama ngiingiiyara yaata utida kiatee: Vaa ta mminnamminnaa maisaiyauvaara putuaunnavai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta Anutuuqo yaata utiivaugiataama hara kiada variaunnavaivee, kiatee.

¹² Ngii mmammaiyauvo maisa aataruuvaa iikiateera ngii tino ngii iikiatainai sa iikiatee. Ivaara ooqoo kiatee. Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii mmammaiyauvaa mmannammanna utiivaivaara ooqoo kiatee. ¹³ Ngii yaata utiraiyauvo ngii tikio ngii mmammaiyauvo mminnamminnaa maisaiyauvaa varoo maisa aataru iiraiyauvaara ngii tinai sa ee-oo kiatee. Ii aataru ivaa pikiada ngiingii mmamma mmuakiaayauvai

Anutuuqaa mmiatee. Ngia vaidiia putuaivakidiri diitada hara kiada variaya safu aataruuvau nookiaaraivaara ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai Anutuuqaa mmiatee. ¹⁴ Anutuuqaa mmaanna tuu aataru ivau hama ngia hara kiada variaano. Anutuuqo kati ngiyyara yoketaama yaata utiraivau ngia hara kiada variaano. Ivaara sa mminnamminnaa maisaivo ngii haitatuunno ngii utuaivee.

Safuuma varira aataruuvo ngii utikiiai

inna mmooriivaa varaavai

¹⁵ Mo ivaara ngia dataa kuaida kianne? Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvau hama ta hara kiada varirama kiada Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utiraivau hara kiada variaunnaivaara fai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaarannee? Ai hameetavee. ¹⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono vaidi voovai ni mmoori varaaneera kua vitaanaraivaara ivo ee-oo tikio inna viteeraivoono inna puaisa utuoo innara diivai. Ivaa roosiima fai mminnamminnaa maisaivaara ngia ee-oo tikio ivo ngii puaisa utinai fai ngia putiraivaa varaaravai. Fai ngia kua yoketaivaa arinaima rikiada iikiaa aataruuvoono ngii puaisa utinai ngia Anutuuqaa avuuvau safuuma variaaravai. ¹⁷ Anutuuqaata kua yoketaivaa kiatee. Tauraa mminnamminnaa maisaivoono ngii puaisa utuduu ngia inna mmooriivaa varada varida variravai. Anna makee vaa ngia mmayaaya yoketaivaa varada ngiingii ausaiyauvaa hanigiada ii kua kutaa ivaara kutaa tuanaavee kua kiada mmooriivaa varada varida variaavai. ¹⁸ Mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuuqoono rukuasaa kiaikiiai ngia mmamma dummukiara kati kuaavai. Kuaavo safuuma varira aataruuvo ngii puaisa utikiiai ngia inna mmooriivaa nnaasu varada varida variaavai. ¹⁹ Ngia mmatayaa mmanna gioonna kiaapuya muaraagama variaivaara na mmatayaiya yaata utiraivaugiataama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa ngiingii mmamma voaatayauvai ee-oo tuduu maisamaisau aataruuyauvo ngii puaisa utuduu ngia inna mmoori vareeraya variravai. Varia rada vidada kaayau maisama ari vookaraama variravai. Anna makee mmuaikaraama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvaara ee-oo tikio safu aataru yoketaivo ngii puaisa utinai ngia safuuma nuaida Anutuuqaara yoketa yoketaida nnaasu variatee.

²⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii puaisa utuu suaivaki hama safu aataruuvo ngii utuduu ngia kati ngiengie yaata utiraivaugiataama vida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. ²¹ Ngia itaama uu aataruuyauvaara makee ngia ivaara yaata utida ngii mmamma maisai aataruuyauvunudiri mo dee irisaivaida varaannee? Ii aataru iyauvaa ngia iidada fai irisai putuaaravai. ²² Anna makee mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuuqoono rukuasaa kiaikiiai mmamma dummukiara kati kuaavo Anutuuqo ngii puaisa utikiiai ngia inna mmoori vareera gioonna kiaapuya variaavai. Fai ngia itaama inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama nnaasu varidada fai irisaivaa tupatupaa variraivaa varada variaaravai. ²³ Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya inna iyauvaa irisaivo putiraivovee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuuqo kati tupatupaa variraivaa iya mminai fai iya ivaa varada tupatupaa variaaravai.

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaidiri mmataama kioo tiravai

7 Ni seenayaso, ngia mmaanna kua aataruuvaa rikiaiya aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmaanna kua aataruuvo gionna kiaapuuya utua roo vioo vioo iya putira suaivaki taikaanaravai. ²Mmaanna kua voovai vaivauidiri aa kua aavaa rikiaatee. Gionnaivo vaatiivaa varaikio inna vaatiivo hara kioo varii suaivaki mmaanna kua aataruuvo yaagueeqama tinoo: Inna i vaativaivee, tiivai. Fai vaatiivo putino too mmaanna kua aataruuvo itaa kua tiivo hama inna utinaravai. ³Itaama vaivaara vaatiivo varikioonnaata sabi vo vaativai oro varaivo inna mmuara vareera aataruvai. Itaama ii gionnaivaara gionna kiaapuuya kiaara: Inna mmuara vareera gionnavaivee, kiaaravai. Fai inna vaatiivo putino hama mmaanna kua aataruuvo mmannammanna inna utino kati hara kioo varioo vaidi voovai varaivo inna hama mmuara vareera aataruvai. ⁴Ni seenayaso, ngia ivaa roosiima variaanoo. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaaara ngia Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ngii utinoo. Ngia Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuya variateeraivaara ngia mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri diitoovaa gionna kiaapuya ngia variaanoo. Ta Anutuuqaa mmooriivaa varada varikio iiraivo vakiaiveeraivaara ngia Yisunna gionna kiaapuya variaanoo. ⁵Ti mmammaiyauvo ti iikiataira aataruuvaa ta iira suaivaki mminnamminnaa maisaiyauvaa ti iikiataira aataruuvo ti puaisa utiravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo mminnamminnaa maisaiyauvaa kooyaa ti vitauduu ti iikiatairavai. Yaagueeqama ti iikiatauduu ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iidada ivaa irisaivaara ta putuaara iiravai. ⁶Anna makee Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo hama mmannammanna ti utinoo. Vaa tauraa ii aataru ivo ti utuuvaaara ti aakiaiyauvo putivai. Ta hama Anutuuqaa mmaanna tuu kua fafaara roo aataru eenanaivau varida mmoori varaunnavai. Ta Mmannasa Yoketaivaa aataru karaasaivau varida mmoori varaunnavai.

Anutuuqaa mmaanna kua tuuvaidiri

mminnamminnaa maisaivo kooyaa vairavai

⁷Ta ivaara dataa kua kiaranee? Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvo mminnamminnaa maisa vai aataruvaivee ta kiaranee? Ai hameetavee. Mo Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvooon mminnamminnaa maisa vareera aataruuvaa kooyaa ti vitairavai. Mo Anutuuqaa mmaanna tuu kua ivaki vau kua voovai tunoo: Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utu- anee, tiravai. Hama ii kua ivo itaa kua tutiri. Hama na ni seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno ni varaatainai na iyauvaa varaanaraivaara yaata utuaatirivee. ⁸Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na ari vookara ari vookarau mminnamminnaiyauvaa taaduu pinaama ni varaatairavai. Hama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo vaitiri. Hama mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo kooyaa vaitirivee. ⁹Neenoo hama mmaanna tuu kuaivaa na rikiaa suaivaki na kati kumimakama hara kiee variravai. Na mmaanna tuu kuaivaa rikiaa suaivaki na mminnamminnaa maisaivaa varauvo kooyaa vauduu na rikieeravai. ¹⁰Na rikiaa suaivaki ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putiravai. Anutuuqaa mmaanna tuu aataru voovaara na tauraa

kiau kuaivaa gioonna kiaapuuya rikiada yoketaama hara kiada variateera aataru ivaa neenoo rikiee hama na yoketaama hara kiee variravai. Na rikiaaduu ni mminnamminnaa maisaivo kooyaa vauduu ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putuduu na maisama hara kiee variravai. ¹¹ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu ni unnakua tuduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na mmuaararoo maisauvaa varee vaidi putiraivaa roosiima na putiravai.

¹² Itaama vaikio Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai yoketaa tuanaayauvai vaikio na tauraa kiaa mmaanna kuaivootama yoketaavai vainoo safu tuanaavai nnaasu vainoo. ¹³ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainnee? Mo yoketaa aataruuvooonoo niiki vauduu ni aakiaivo putiravainnee? Ai hameetavee. Mminnamminnaa maisaivoonoo niiki vauduu ni aakiaivo putiravaivee. Mminnamminnaa maisaivo mmaanna tuu yoketaa aataruuvau na variaaduata mmannammanna niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Ivoono kutaa tuanaa mminnamminnaa maisaivo kooyaa suerapatoo vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Na rikiaa mmaanna kua voovaudiri mminnamminnaa maisaivo kaayau ari vookara ari vookaraama maisamaisama vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu ni aakiaivo putiravai.

Taara aataruvaitana gioonna kiaapuuyaki vainoo

¹⁴ Vaa ta rikiaunnvai. Mmaanna tuu kuaivo Anutuuqaasidiri tiira kuavai. Na vaidi mmatayaavoonora tiee mminnamminnaa maisaivo mmannammanna ni puaisa utikiai na hama yopeema pikiauvai. ¹⁵ Na iikiau aataruuvaa hama na arinaima rikiauvai. Na ni iikiatai aataruuvaa hama na iikiauvai. Na hama ni mmuduuya ruai aataruuvaa na iikiauvai. ¹⁶ Na hama ni iikiatai aataruuvaa iikiauko rikioo Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvo safuuma vaivaara na ee-oo kiauvo kooyaa vainoo. ¹⁷ Ivaara hama neneenoo ii na hama ni iikiatai aataru ivaa iikiauvai. Mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivoonoo ii aataru ivaa iivai. ¹⁸ Vaa na rikiauvai. Hama yoketaa aataruuvo niiki vainoo. Na itaa kua kiau kuaivo ataama vainoo. Hama yoketaa aataruuvo ni mmammaivau utivai. Ni aakiaivoonoo yoketaa aataruuvaa inna iikiataikiainnaata hama na yopeema iikiauvai. ¹⁹ Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikiainnaata hama na iikiauvai. Maisa aataruuvaa hama ni iikiataikiainnaata na iikiauvai. ²⁰ Hama ni iikiatai aataruuvaa na iikiauko rikioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaana vaivoonoo iivai. Hama neneenoo iikiauvai.

²¹ Na itaama iikiauvaara vaa na rikiauvai. Aataru voovoono ni aakiaivaki ataama iinoo. Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikio rikioo maisa aataruuvo ni atuu ruainoo. ²² Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaara ni aakiaivaki ni yoketaainoo. ²³ Itaama vaikioonnaata ari vo aataru voovoono ni mmammaivaki iinoo varinoo. Ii aataru ivoono ni yaatana vai kua yoketaivaa atuu ruainoo. Atuu ruoo ivaa nnammutuaa iinoo. Iinoo varioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivaara ni ravaataa utinoo. ²⁴ Boo, na ari vookarai ausa tinni mmuaararavaa varuu vaidivai variaunoo. Ni mmammaivoonoo putira aataruuvakira ni utu raririima roo yapaanara iinoo. Fai gioono ii aataru ivakidiri ni vita yoketaivau ni yapaanarannee? ²⁵ Na Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaunoo. Ivo tino ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano fai ni vitaanaravai.

Na ataama variaunoo. Na nini yaata tinniivaki rikiauko Anutuuqaa aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiaunoo. Ni mmammaivo maisama iira aataruuvaara na rikiauko mminnamminnaa maisa iira aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiauvai.

Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa

ti mmivaivee

8 Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara hama ngiari mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo. ² Yisuu Kirisiiva niiki variivaara Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa ni mmivai. Mminnamminnaa maisavoota putira aataruuvootama yeena roosiima ni rau kiaivaa ii Mmannasa Yoketaa ivoono rukuasaa kiaikiai na mmamma dumukiara kati hara kiese variuavaivee. Ivaara hama ni mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo. ³ Ta mmatayaa muaraagama variaunnaivaara Anutuuqaa mmaanna tuu kua aataruuvo iinaree kua kioo iima fanniima kiaikio Anutuuqoono aikiooma iima kiaivai. Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo mminnamminnaa maisaivo vaidi mmammaiyauvaki utuuvaa atuu rinarivaara tiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaivaa irisavaa varaiveeraivaara Anutuuqo ari Mmaapuuvaa titooduu tuoo ta vaidi mmatayaiya mminnamminnaa maisaivaa vareera mmammaivaa roosiima vareeravai. ⁴ Ta Mmannasa Yoke-taivaa aataruuvau variaunnaiya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo safuuma vauvaa aikiooma iikiateeraivaara Anutuuqo itaama iiravai. Mmamma iira aataruuvau vari-aiyara Anutuuqo hama itaama iiravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variayara iiravai.

⁵ Mo ngiari mmammaiyauvo ngiari iikiataivaara iya tikiai rikiada hara kiada variayara ngiari mmammaiyauvoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai. Mo Mmannasa Yoketaivo iya tikiai rikiada hara kiada variayara Mmannasaivoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai. ⁶ Ngiari mmammaiyauvoono ngiari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai putuuaravai. Mmannasa Yoketaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai ausa nuufaivaa varada tupatupaa variaaravai. ⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari mmammaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara inna yaatana yapoo varii kuaivaa rikiavoono Anutuuqaa nnammutuaavai variivaara iya itaama iida varida variaaravai. Ivo yaata utiivo hama Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiavaara ivo itaama varivai. Hama ivo yopeema Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiavai. ⁸ Gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvoono iya kua mmikiai iikiayara hama yopeema yoketaa aataruuvaa iikiaavo too Anutuuqaa yoketaivaivee.

⁹ Mo hama ngiingii mmammaiyauvoono ngii giaa ngii miivaugiataama ngia hara kiada variaano. Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii miivaugiataamaida ngia hara kiada variaano. Mo Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiayauvaki hara kioo variyara nnaasu itaama hara kiada variaano. Gioonna kiaapu voovoono hama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo innaki hara kioo variivoono hama inna gioonna kiaapuvai varinoo. ¹⁰ Mminnamminnaa maisaivo ngii mmammaiyauvaki vaivaara vaidi putiraiya roosiima ngii nnabayauvo putivai. Mo itaama vaikiainnaata Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia safuuma variaivaara ngii mmanasaiyauvo hara kioo varivai. ¹¹ Mo fai Anutuuqo Yisunna tuduu putuuvakidiri diitoovaa Mmanasaiivoono ngiiki varino fai Yisuu Kirisiiva putuduu diitaanee tuuvoono ngii mmammaiyauvaa tupatupaa variraivaa mminaravai. Ari Mmanasaiivo ngiiki variivaara

ngii nnabaiyauvo putuara iikiaya fai tupatupaa variraivaa ngii minai varada variaaravai.

¹²Ni seenayaso, ivaara ti mmamma iira aataruuvaa ti iikiatano ti yoke-tainainnaata ta rikiada pikiaaravai. Sa ii aataru ivo ti utuaivee. ¹³Fai ngia mmamma iira aataruuvaa iidada putuuaravai. Fai Mmannaasa Yoketaivo ngii tasipana ngia mmamma iira aataruuvaa eeyaara pikiada fai ngia tupatupaa variaaravai. ¹⁴Gioonna kiaapu Anutuuaqa Mmannaasaivaa kuaivaa rikiada iikiaa mmuaki-aaya iya Anutuuaqa raunna mmaapuya variaano. ¹⁵Ngia itaama varida hama ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiikiaaya varida aatuuda variaano. ¹⁶Ta Anutuuaqa kuaunnaano: Ti Napoovavee, kuaunnaivo inna Anutuuaqa Mmannaasaivo ti mmannaasaivaa tasipaikiati ta rikiada kuaunnaano: Ta Anutuuaqa raunna mmaapuya variaunnaano, kuaunnavai. ¹⁷Ta inna raunna mmaapuya variaunnaivaara innasi yoketaa aataru vaiyuvaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kaiyauvavaa ta varaaravai. Anutuuo Yisuu Kirisiinnani yapa kaiyauvaatama fai ta inna tasipama nuunama varaaravai. Ivo mmamma nniitaroovaa varoneema mo fai teetaatama mmuakaraama varada iva ngiau aapu yoketaa ari vookaraama varineema fai teetaatama variaaravai.

Fai yapooma ta yoketaama ari vookaraama variaaravai

¹⁸Na yaata utuaunoo. Aa ta variaunna suai aavaki Anutuuaqa aataruuvaa mmamma nniitaraivaa varaunnaivo hama pinaa mmuaararavai vaivai. Fai yapooma hama ta ivaara yaata utiraida kati ta ngiau aapu vikio yoketayoketaa ari vookaraivaa oyaivo kooyaa vainai taaraivaara yaata utuaaravai. ¹⁹Anutuuaqa raunna mmaapu tuanaaya variaya fai Yisuuva kava tiinara suaivau kooyaa iya taaraivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuuo iima kiooyauvoo sirigaida faannaida variaano. ²⁰Anutuuo mmuakiaa puara fai vasingiaamma mmuakiaa mminnamminnaiyuvaa ariinee kiaa iima kioo yapeeravai. Yapa kioo iya iikiatee tuu aataruuvaa fanniima iiravai. Anutuuo ariinoo ee-oo tuuvaugiataama fanniima iiravai. Fanniima iida eeyaara taikaaraivaara hama iya vareerada yoketaama variaaraivaara faannaida variaaravai. ²¹Fai yapooma iya fanniima iikiaa aataruuvadiri aasannaida putida uudaira aataruuvo iya puaisa utiiva Anutuuo tino rikioo taikanai rikiada Anutuuaqa raunna mmaapuya kati mmamma dummukiara yoketaama variaivaa roosiima iyaata itaama yoketaama variaaravai.

²²Vaa ta rikiunnavai. Tauraa varia rada nnidada aa ta variaunna suai aavaki gioonnaivo nnaakara mmataanaraivaara kararuoo kai kiririingairavaa roosiima mmuakiaa mminnaiyuvaa Anutuuo iima kiooyauvo kararuavai. ²³Hama iqii mminnaa mmuakiaa iyauvo nnaasu itaama iida variaavai. Anutuuo tauraa Mmannaasa Yoketaivaa ti mmuuya teetaatama itaama iida variaunnavai. Anutuuo ti utii aataruuvaa rakuasaa kinai rikiada ta eeyaara kati mmamma dummukiara inna raunna mmaapu tuanaaya varida mmamma karaasaivaa varada variaaraivaara ta faannaida varida rikiunnano mminnamminnaa maisaivo ti utiivaara ti aakiayavaki pinaama maisaikiati variaunnavai. ²⁴Ta ausa hanigieera suaivaki Anutuuo ti vitaanaraivaara faannaida varida kutaavaivee kuaunnavai. Fai ta faannakiaunnaivaa avuuvaa ta teeda hama ivaara mmannammanna ta faannakiaaravai. Inna ii aataru ivo hama faannaira aataruvai. Mo deevoo vaa too varaivaara kava faannainno variinee? Mo vaa too varaivaivee. ²⁵Mo fai hama ta teeda varaunnaivaara faan-

naida varida fai ta mmannammanna faannaida varikio ti pirisainainnaata ta mman-nammanna faannakiaaravai.

²⁶ Mmuaikaraama ta faannaida varida muaraagakiaunnaiya Mmannasa Yoke-taivoono ti tasipaivai. Ta dataama yaaku varaunnanee kiasa vueennama kiada vari-aunnano ti aakiaiyauvo pinaama mmuaararaikiai ta hama yopeema yaaku varaun-nano Mmannasa Yoketaivo ariinoo ti aakiaiyauvakidiri Anutuuqaata yamaa kua yamaa kua tioo tiyara yaaku varaivai. ²⁷ Anutuuqo vaa gioonna kiaapuuya aaki-aiyauvaki arinaima taivoono Mmannasa Yoketaivo yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai. Anutuuqo yaata utiraivaugiataama Mmannasaivo Anutuuqaa gioonna kiaapuuyara yaaku varaivara Anutuuqo inna yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai.

²⁸ Vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaara mmuduuya ruaiya yoke-taama variateeraivaara Anutuuqo mmuakiasa mmoori aataruuyauvaki iya tasipama mmooriivaa varaivai. Ivo ari yaata utiraivaugiataama iya maavee tiraiya ivo iya tasipama mmooriivaa varaivai. ²⁹ Anutuuqo vaa iya arinaima tooya ari Mmaapu-uvaa roosiima variateeraivaara vaa iya nnaaru mmataama kieeravai. Ari Mmaapu-ngaruuvo varinai kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiya inna nnunna kataunnaiya variateeraivaara Anutuuqo nnaaru iya mmataama kieeravai. ³⁰ Anu-tuuqo vaa mmataama kiooya maavee tiravai. Iya maavee kiasa kioo iya uuduu inna avuuvau safuuma variravai. Ivo itaama iinno ari oyai ari vookarau yoketaivaa iyaatama mmiravai.

Yisuuva uuvaara Anutuuqo tiyara

mmuduuya riravai

³¹ Itaama vaivaara ta dataa kua kiasarannee? Anutuuqo tiyara ni seenayavee tikio mo gionoonno tiyara ni nnammutuaayavee kiasa kioo mmoori maisaivaa ti mmiinne? Ai hama yopeema vaidi voovoono itaa kua tiyara tinaravee. ³² Anu-tuuqoota hama itaa kua tinaravee. Ivo hama ari Mmaapu tuanaivaara yaata uti-rainno mmuakiaaya tiyara putinaraivaara ee-oo tiravai. Ee-oo kiasa kioo ari Mmaa-puuvaa kati ti mmiravai. Ivo itaama ti mmuuvoono mmuakiaaya tiyara yoke-tainno Yisunnaata mmuakiasa aataru yoketaiyauvaatama fai kati ti mmianarannee? Fai kati ti mmianaravee. ³³ Mo dee gioonna kiaapuuvoono Anutuuqo ariinnee kiasa mmataama kiooyaki aikiooma kua pinaivaa iyaki yapaaranannee? Ai hameetavee. Anutuuqo ariinoo iyara tinoo: Hama ngia kuaataiyavee, ³⁴ tiivaara mo gioonna ki-aapu voovoono fai iyara tinara: Kuaivo ngiiki vainai ngia irisai maisaivaa varaar-avee, tinarannee? Ai mo hama fai itaa kua tinaravee. Yisuu Kirisiivaano putuduu Anutuuqo tuduu kava diitoovoono Anutuuqaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo tiyara Anutuuqaata yamaa kua yamaa kua tioo varinoo. ³⁵ Ivaara Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya rira aataruuvaa fai dee aataruuvoono aikiooma ivaa ha-tokaaranannee? Vara mmuaararai aataruuvonnee? Vara ti nuaira variraiyauvo mai-saikiai variaunna aataruuvonnee? Vara vooyaano mmamma mmuaararavaa ti mmi-aani koonnama variaunna aataruuvonnee? Vara aarareeraivonnee? Vara hama uyira rairaiyauvo tiisi vaira aataruuvonnee? Vara avakarai aataruuvo tiisi nnikio ti aatu-ravonnee? Vara rapiraivo tiisi nnira aataruuvonnee? Fai ii aataru iyauvo tiisi nnino rikioonnaata Yisuu Kirisiiva mmannammanna fai tiyara mmuduuya ruoo nnaasu varinaravai. ³⁶ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno innara tinoo:

Ta aiyara yaagueeqakiaunnani
 suaivo raari raikiai
 iya ti ruputuaara iikiaavo
 vioo vioo suaivo haatapaivai.
 Iya puara sipisiipaiyauvaa ruputuaara iikiaaneema
 ivaa roosiima ti ruputuaara iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³⁷ Ii mmuakiaa aataru avaikarai iyauvo ti mmammaiyauvunu karaanara iino Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ru-aiivoono ti tasipaivaara ta aikiooma iyauvaa yaatara kiaunnavaivee. ³⁸ Vaa na rapisi-ima rikiauvai. Fai hama vo aataru voovoono Yisuuva tiyara mmuduuya riraivaa atau rinaravai. Putiraivoota mmata aavau hara kiada varira aataruuvootama hama yopeema ivaa atau rinaravai. Ngiau aapu aangeraiyaata ari vookaraama yaaguee-qama dira mmagia maisaiyaatama fai hama yopeema atau ruaravai. Aanna makee tiisi vaivaara aatuuraivootama yapooma tiisi mninaraivaara aatuuraivootama hama yopeema atau ruaravai. ³⁹ Ngiau aapu vai yaagueeqaiyauvoota aa mmata aavau vai yaagueeqaiyauvootama hama yopeema atau ruaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaiivaara hama Anutuuqo iima kioo mminnaa voovai yopeema Anutuuqo tiyara mmuduuya riraivaa atau rinaravaivee.

Anutuuqo Isarairaiya ariinnee kiaa

mmataama kieeravai

9 Aa na tinara kua aavo kua kutaavai na kiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna vaidi-vai variee hama na unnakua kiaunoo. Nene yaata utuau kuaivoota Mmannasa Yoketaivo ni giaa ni mii kuaivaatama na rikiauko nene kiau kuaivo kutaa kuavai na kiauivai. ² Ni seena ni mmuaa oyaivakidiri diitaiyara ni ausaivo mmuaararaiikiai na mmannammanna koonnama variaunoo. ³ Na iaroo tiee fai Anutuuqo ni maisa kua tioo na Yisuu Kirisiinna tasipama variauvaa atau rinaraiivaara na kiaunoo: Inna yoketaavaivee, kiaunoo. ⁴ Ii Isarairaa gioonna kiaapu iya Anutuuqo mmataama kioo gioonna kiaapu tuanaiyavee. Ivo iyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ari oyai ari vookarau yoketaivaa iya mmiravai. Ivo ari kua yeena rau kiooyau-vaatama ari mmaanna tuu kuaiyauvaatama iya kiaa mmiravai. Anutuuqaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataru tuanaivaa vaa iya teeda rikieeravai. Anutu-uqo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa iya kiaa mmuduu rikieeravai. ⁵ Iya rubuun-gainna ari vookarairayavee. Gioonna voovoono mmuai oyaivakidiri diitoo Anutu-uqo mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna vaidivai mmata kieeravai. Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diraiivaara gioonna kiaapuuya tupatupaa in-nara kua yoketaivaa kiateeraivaara na yaata utuaunoo. Kua kutaa.

⁶ Na itaa kua kiauvaara na ataa kua kiaunoo: Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvo fanniima tiyauvaivee, na kiaunnee? Ai hama na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu Isarairaa mmuakiaaya hama Anutuuqaa gioonna kiaapu tuanaaya variaivaara hama na itaa kua kiaunoo. ⁷ Aparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya hama Anutuuqaa raunna mmaapuyavee. Anutuuqo Aparahaamaa tunoo: Isaakaa sidinnaidiyya inna i sidinnaidi tuanaayavee, tiravai. ⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Aparahaamaakidiri mmatoo sidinnaidi mmuakiaaya hama Anutuuqaa raunna mmaapuyavee. Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaidiri varuuya inna Aa-

parahaamaa sidinnaidi tuanaayavee. ⁹ Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aa-parahaamaata ataa kua tunoo: Fai suaivaa mmataama kioovo nninai rikiee na kava vararane nino rikioo Saraava fai mmaapuvai mmataanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Ii kua ivaa sai kuavai rikiaatee. Ii mmaapu Isaako ivo yokeenno nnaataivaa varooduu ari nnaataivo Revekaava mmaapu taaravaitana sunnaama kioo variravai. ¹¹⁻¹² Varuduu Anutuuqo ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa pikioo vuaivaa ariniee kiaa mmataama kioo aataruuvo vakiaiveeraivaara ivo Revekaanna tunoo: I mmaapu ngaruuvoono ari kata nnaagiaivaa mmoori varaanaravaivee, tiravai. Tauraa hama taaravaitana mmatoosuaivaki Anutuuqo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori yoketaivaa iida mmoori maisaivaa uu suaivaki ivo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori uuvaara hama ivo ivaitana mmoori uuvaidiri too vuaivaa mmataama kieeravai. Ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa mmataama kieeravai. ¹³ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Yakoopaara mmuduuya ruaunoo. Isaunnara hama na mmuduuya ruaunoo. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁴ Ivaara mo ta dataa kua kiaarannee? Fai ta kiaara: Anutuuqo gioonna kiaapu vooyara maisayavee tioo vooyara yoketaayavee tiivaivee, kiaarannee? Hameetavee. Hama Anutuuqo itaa kua tiivaivee. ¹⁵ Vaa Anutuuqo Musiinna tunoo: Na ni boo kiataiyara fai na boo tinaravaivee. Na ni tuqinnaataakiaiyara fai na tuqinnaanaravaivee, tiravai. ¹⁶ Itaama vai kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono inna iikiataino mmooriivaa iinonno tinara: Fai na iinono rikioo Anutuuqo niyara pinaama boo tioo ni vitaanaravaivee, tii aataru ivo hama kaanaatai aataruvai. Anutuuqo ariinoo innara boo kiataino fai innara boo tinaravai. ¹⁷ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vauvaki Anutuuqo Faraunna ataa kua tunoo: A mmoori varoonnaivaidiri ni yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na kieetavai i yapa kieeravai. Mmuakiaa mmataavau variayia ni nnutuuvaa rikiaateeraivaara na kieetavai i yapa kieeravaivee. Anutuuqo Faraunna itaa kua tiravai. ¹⁸ Ivaara Anutuuqo vooyara ari boo kiataiyara boo tiivai. Vooyaki ivo ausa tinni yakeevaa iyaki yapaataikio yapaivai.

Anutuuqo vooyara nnannatoo vooyara boo tiravai

¹⁹ Ivaara fai ngiikidiri mmuaavoono ni yaparainno tinara: Itaama vaino fai Anutuuqo mo aaniira tiyara tinara: Ngia iikiaa aataruuyauvo hama yoketaiyauvaivee, tinarannee? Mo gioono Anutuuqo tiyara ii aataruuvaa hatokaanarannee? Hama yopeemavee. Fai ivo itaa kua tinaravai. ²⁰ Ni seena-o, a Anutuuqaa kua sai itaa kua kiannaikua a gioononnee? Kuu yavaivo vaidi kuaivaa roosiima hama ari ruaatarii nakaaraivaa tinoo: Aaniira ni ataama ruaataruannavainnee? Hama ivo itaa kua tiivai. ²¹ Kuu yavaivaa ruaatarii nakaaraivo yavaa mmataivaadiri ari iikiataikio hanuu kioo ruaatarivai. Yavaa mmataivaa mmuaa saabavai hanuu saabama kiaivaadiri taara yavaavaitana inna ruaataruutaino taaravaitana ruaatarinaravai. Fai inna ruaataruutaino voovai ari yoketaa mmooriivaa iinaraivaa ruaataruoo mmuakiaa suai sabi mmoori iinaraivaatama ruaatarinaravai.

²² Anutuuqo iima kiai aataruuvo itaama mmuaakaraivai vainoo. Ivo inna nnanna-teeraivoota yaagueeqaivootama kooyaa vakiaiveeraivaara ivo ataama iiravai. Kuu yavaa sabi mmooriyauvaa iinara iima kiooyauvaa roosii gioonna kiaapuuya inna nnannatai gioonna kiaapuuya fai kiisa suai putu taikaarayara ivo mmannammanna

iyara yaata utuoo hokoba suai faannainno variravai. ²³ Ta gionna kiaapu ivo tiyara boo tiraiya inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateeraivaara ivo itaama iiravai. Kuu yavaa yoketaa mmooriivaa iinara iima kiooyauvaa roosiikiaunnaya ta inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateera aataruuvaa vaa ivo tauraa mmuaanaa teerama kieeravai. ²⁴ Ta Yutayaiya tiikidiri vooyaataama ngia ngiari voopinaiyakidiri vooyaataama vaa ivo ivaara ti maavee tiravai. ²⁵ Ivaara forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Hosi-aavaano Anutuuqo tuu kuaivaa fafaara roo ataa kua tunoo:

Hama ni gionna kiaapu tuanaiyara
fai na tinara:

Ni gionna kiaapuyavee, tinaravee.

Hama na tauraa ni mmuduuya ruaiyara

fai na tinara:

Inna ni mmuduuya ruaiyavee, tinaravee.

²⁶ Yoosinna voovakinnaiya

vaa na tauraa iya kiasa mmiee kiaunoo:

Hama ngia ni gionna kiaapuyavee, kiauyara

fai yapooma ngiari seenaiya iyara kiaara:

Anutuuqo hara kioo variivaa

raunna mmaapuyavee, kiaravee.

Hosiaava itaa kua tiravai. ²⁷ Forofetaa voovai Yisayaavaano Isarairaiyara kooyaa kua voovai ataa kua tunoo: Nnukaivo nnoori mmaagaivau vaikiyai hama yopeema yaairaiivaa roosiima fai gionna kiaapu Isarairaiya kaayakaayau hara kiada varikio rikioo fai Anutuuqo raati raari kiisaya nnaasu rupi yoketaivau yapaanaravaivee. ²⁸ Fai Anutuuqo gionna kiaapu mmatayaa variyai irisai maisaivaa akiairaama iya mmio rikioo taikaanaravaivee. Yisayaava itaa kua tiravai. ²⁹ Kava vo kua voovai vaa tauraa Yisayaava ataa kua tunoo: Udaanga Anutuuqo Yaagueeqa Tuanaivoono hama Isarairaiya sidinnaidi vooya viteerama kioo pikiotiri. Sutuuma Kumuaraa varuuya roosiima ta putu taika kiaannatirivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

Isarairaiya ngiarinaidiri aataru voovai iiravai

³⁰ Ivaara ta dataa kua kiarannee? Fai ta ataa kua kiaravee. Ngiari voopinna gionna kiaapuuya ngiariiyara ta Anutuuqaa avuuvau safuuma variaaravee kiasa kiada hama ivaara mmooriivaa iirama kiada variyaiya iya kati Anutuuqaara kutaavaivee kiasa kiada hara kiada varuduu Anutuuqo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tiravai. ³¹ Isarairaa gionna kiaapuuya Anutuuqo mmataama kiooya tunoo: Anutuuqaa avuuvau fai ta safuuma variaaravee, kiasa kiada mmaanna tuu aataruuvaa iidada fanniima kieeravai. ³² Mo aaniira iya fanniima kieeravainnee? Mo iya ngiari uu aataru mmooriivaa iida varida hama Anutuuqaara iya kutaavaivee tiravai. Iya harurira sikauvaudiri haruriravai. ³³ Ivaara Anutuuqaa kua fafaarivo vainno Yisuunnara tinoo:

Taatee. Na yoosinna Sioona ivaki

gionna kiaapuuya ivaayaadiri haruruateera

sikau voovai na yapa kieeravai.

Fai iya ivaayaadiri haruruaravai.

Gionna kiaapu voovoono

innara kutaavaivee kiaivoono

hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

10 Ni seenayaso, ni seena gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuuoqo iya vita yoke-taivau yapaiveeraivaara ni aakiaivo yaagueeqama aikioovee tinoo. Anutuuoqo itaama iikiaiveeraivaara na pinaama yaaku varaunoo. ²Vaa na arinaima tee ngii giaa ngii miauvai. Iya Anutuuaqara pinaama mmuduuyua ruaavai. Mmuduuyua ridaata hama oyai tuanaivaa rikiaivaara fanniikiaavai. ³Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii aataruuvaa hama iya arinaima rikida taavai. Anutuuaqaa avuuvau ta safuuma variaarayavee kiaa kiada ngiarinadiri vo aataru vooyauvai iida varida variaavai. Anutuuaqaa aataru safuuma variraivaara hama iya ivaara ee-oo tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuaqaa mmiaavai. ⁴Mmuakiaa gioonna kiaapuuyua Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuuaqaa avuuvau safuuma variateeraivaara Anutuuaqaa mmaanna tuu kuaivaa Yisuu Kirisiivaano atau riravai.

Fai Anutuuoqo aikiooma mmuakiaaya vitoo yoketaivau yapaanaravai

⁵Anutuuaqaa mmaanna tuu kuaivaa rikiada iidada Anutuuaqaa avuuvau safuuma variaaravee kiaa uu aataruuvaara Musiiva ataa kua tunoo: Vaidi voovoono Anutuuaqaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinnonno fai ii aataru ivau hara kioo varinaravaivee, tiravai. ⁶Anutuuaqara kutaavaivee kiaa kiada inna avuuvau safuuma variaa aataruuvaara kua voovoono vainno ataa kua tinoo: Sa ai tinniivaudiri yaata utuee ataa kua kianee: Mo gioono ngiau aapuuvaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo ngiau apuuvaki vioo Yisuu Kirisiinna vitoo tiinaravee. ⁷Sa ataa kua kianee: Mo gioono mmeepi vaidi putiraiya variraivaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo mmeepi vioo Yisuu Kirisiinna vitoo nninaravee. Kua voovoono itaa kua tiivai. ⁸Ii kua ivaa itaama yaata utinoora tiee pikiee Musiiva tuu kua voovaara ataama yaata utuee kianee: Mmayaayaivo i vainima vainno i aakiaivaki vainno mmaakiriivau vainoo, kianee. Ii mmayaaya ivo Anutuuaqara kutaavaivee tira mmayaayaivaa ta gioonna kiaapuuyua kiaa mmiaunnavai. ⁹Fai a ai avaivakidiri kuaivaa kooyaa ai seenaiya kiaa mmiee tinara: Yisuuva ni Udaangavaivee, tino rikioo i aakiaivoono tinara: Yisuuva putuduu rikioo Anutuuoqo inna tuduu putuuvakidiri diitoovo inna kutaa tuanaavaivee, tino rikioo fai Anutuuoqo i vitoo yoketaivau i yapaanaravaivee. ¹⁰Ta ti aakiaiyauvakidiri Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnano Anutuuoqo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ta ti avaiyauvakidiri ivaara kiaa kookieekiaunnano Anutuuoqo ti vitoo yoketaivau yapaivai. ¹¹Ivaara Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo fai hama inna mmamma maisainaravaivee, tiivai. ¹²Ii kua ivo hama mmuaa taaravaara tiivai. Mmuakiaayara tiivai. Yutayaiya hama ngiari vookaraama variaani ngiari voopinnaiya ngiari vookaraama variaavai. Anutuuoqo iya Udaanga mmuaa tuanaavai mmuakiaaya innara kiaiya ari yaagueeqa yoketaiyauvaa iya mmiivai. ¹³Ivaara Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno Yisunnara tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Udaangaivaara tino rikioo fai ivo inna vitoo yoketaivau inna yapaanaravaivee, tiivai.

¹⁴Iya hama innara kutaavaivee kiaiya mo dataama innara kiaarannee? Hama yopeemavee. Hama inna mmayaayaivaa rikiaiya mo dataama kiada innara kutaavaivee kiaarannee? Hama yopeemavee. Gioonna kiaapu vooyaano hama

mmayaayaivaa iya kiasa mmirama kikiyai mo dataama iya rikiaarannee? Hama yopeema rikiaaravai. ¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano gioonna kiaapu vooya hama titakiai mo dataama kiada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu vooya kiasa mmi-aarannee? Hama yopeema vida kiasa mmiaaravaivee. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmayaaya yoketaivaa kiasa mmiaara nuairaivo inna yoke-taa ari vookaraivaivee, tiivai. ¹⁶ Hama kaayau gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa rikiaada varaavaivee. Ivaara Yisayaava fafaara roo kua voovai vainno tunoo: Udaanga-o, deevoono ti mmayaayaivaa rikioo ivaara kutaavaivee tiivainnee? Hameetavee, tiravai. ¹⁷ Itaama vaikiyai vaa mmayaayaivaa rikiaayaano fai ivaara kutaavaivee kiaravai. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinnara iya kiasa mmikio mmayaayaivo kooyaa vainai rikiaada fai ivaara iya kutaavaivee kiaravai.

¹⁸ Na ivaara ngii yaparaina kiaunoo: Mo Isarairaa gioonna kiaapuuya hama rikiaavainnee? kiauvai. Ai mo vaa iya rikiaavaivee. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmayaaya kiasa mmiraiya kuaivo
mmuakiasa mmatavau variyaiyasi kuaivai.
Iya kuaivo tooya sainai sainai
vaa nuai taika kiaivaivee, tiivai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Isarairaa gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiaadaata hama arinaima rikiaavainnee? kiauvai. Musiivaano tauraa kua ivaa sai kuavai Anutuuqaara ataa kua tunoo:

Ngiaari voopinnaiyara
na yoketayoketaama iinai rikiaada
Isarairaiyaano iyara kiaara:
Teenoo itaama variataavaivee,
kiasa kiada iyara nnannataaravai.
Kumimakama variyaiya na mmoori iinai rikiaada
Isarairaiyaano iyara nnannataaravaivee.

Anutuuqo tuu kuaivaa Musiivaano itaa kua tiravai. ²⁰ Yisayaava vo kua voovai ivaara yaagueeqama Anutuuqaara tunoo:

Hama niyyara buaakiaiya
vaa ni taani na iya tauvai.
Hama niyyara yaparakiyaiya
vaa na kooyaa iya tasipama variauvaivee.

Anutuuqo tuu kuaivaa Yisayaavaano itaa kua tiravai. ²¹ Mo Isarairaiyara Anutuuqo tunoo: Iya ni kuaivaa rikiaadaata hatokada niyyara ooqoo tiraiyara na mman-nammanna iyara yaaku mmayaayau ruee variee ngiateera kiauvaivee. Anutuuqo itaa kua tiravai.

Anutuuqo gioonna kiaapu Isarairaiyara boo tiravai

11 Na ivaara vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Anutuuqo ari gioonna kiaapuuya mmooka hanigia mmioo iya pikiaivainnee? kiauvai. Ai mo hameeta iya pikiaivai. Neenoo Isarairaa vaidivai variauvo Aaparahaamaa sidinnaidivai variauvai. Variauvo Piniomiinaa oyaivakidiri na diitee variauvai. ² Tauraa Anutuuqo ari gioonna kiaapu ivo mmataama kiooya arinaima too rikioovaara hama ivo mmooka hanigia iya mmioo iya pikiaivai. Vaa Anutuuqaa kua fafaara voovai ngia rikiaavai.

Irayaavaano Anutuuqaata yaagueeqama kua tiao Isarairaiyaki kua pinaivaa yapoo tunoo: ³ Udaanga-o, vaa iya i forofetaiya ruputuaani putu taika kiaani aiyara ausa mmuduuya mmira yeena tapiiyauvaata vaa iya rummua raubiriima kiaani nenevai nnaasu hara kiese variaunoo. Variaukai iya ni ruputuaara iida variaano. ⁴ Irayaava itaa kua tuuvaara Anutuuqo mo dee kuavainno inna kua sai tuunnee? Anutuuqo inna kua sai tunoo: Unnakua anutuuvaa nnutuuvo Baarannara hama ngiari ausa mmuduuya mmira vaidiia kaayau (7000) na niniinee kiaa mmataama kiauya vari-aavaivee, tiravai. ⁵ Anna makeennaata itaama Anutuuqo ariinnee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapuuya kiisa vookiangii variaano. Ivo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai. ⁶ Hama iya mmoori varoovaara Anutuuqo iyara yaata utuoo iya mmatairavai. Kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai. Anutuuqo gioonna kiaapuuya mmooriiyavunudiri too iya mmataama kioo vitotiri. Ivo iyara kati yoketaama yaata utiraivo hama kutaa tuanaa vaitirivee.

⁷ Ivaara Isarairaa gioonna kiaapuuya dataamaida variaannee? Iya Anutuuqaa aataru safuuma variraivaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Anutuuqo ariinnee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapu kiisa vooyaano nnaasu tooduu iya too vairavai. Homoraiya kumimakaida varuduu Anutuuqo tinni yaagueeqauvaa iya mmiravai. ⁸ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Anutuuqo iya aakiaiyauvaata
tinniyauvaatama tuduu kumimakairavai.

Kumimakama rada varia rada nnidada

aanna makee ngiari avuuyauvaadiri

hama tuqinnama taavai.

Ngiari yaataiyauvaadiri

hama arinaima rikiaavaivee, tiivai.

⁹ Anutuuqaa kua fafaara voovaki Davuutiinna kuaivo vainno tunoo:

Iya pinaa buusaivaa nneeda varida

ngiari mannaka tida sirigakiaivaara

ngiari buusa nneeraivaudiri iya haruruaavai.

Kii ngiari haruriraivo

kobeevaa roosima iya utuaiveera na kiaunoo.

Kii iya harurida irisaivaa varaateera na kiaunoo.

¹⁰ Iya avuuyauvo upisiinai

sa tuqinnama taateera na kiaunoo.

Ngiari koonnama variaivaara

mmuaararaivo iya utinai

mmannammanna kookama utida nookiaateera

na kiaunoo.

Davuutiivaano itaa kua tiravai.

¹¹ Ivaara na kava ngii yaparaina kiaunoo: Yutayaa gioonna kiaapuuya haruru suaivaki iya harurida eeyaara maisairavainnee? kiauavai. Hama iya harurida eeyaara maisairavaivee. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuuqo iya pikioo ngiari voopinnaiya vitoo yoketaivau yapeeravai. Yutayaiya iya teeda kiatee: Teeta itaama yoketaama variataavaivee, kiateeraivaara Anutuuqo ngiari voopinnaiya vitoo yoketaivau yapeeravai. ¹² Yutayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuuqo yaagueeqa yoketaa ari vookarauyauvaa mmuakiaa

mmatavau varuuya mmiravai. Iya Anutuuqaara kumimakaida varuuvaara Anutu-uqo yaagueueqa yoketaa ari vookarauyauvaa ngiari vooppinnaiyaatama mmiravai. Mo fai Yutayaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Anutuuqaa aataruuvaara arinaima rikiakio Anutuuqo iya vitano rikioo inna yaagueueqa yoketaa ari vookaraiyauvo fai iyasi ari vookaraama pinaavai vainaravaivee.

Anutuuqo ngiari vooppinnaiya vita yapaanara aataruuvo kooyaa vaivai

¹³ Ngia vooppinnaiya na ngiita aanna makee kua kiaunoo. Na vooppinnaiya ngi-iiyara kua kiaa mmiaaree nuaira vaidivai variauvonora tiee na nini mmooriivaa yaagueueqama iina ivaara nini mannaka tinaravai. ¹⁴ Nini seena Yutayaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda ivaara kiatee: Teeta itaama iikiataavaivee, kiateeraivaara na nini mmooriivaa yaagueueqama iina ivaara nini mannaka tinaravai. Fai iya itaa kua tida nnaagiai ausa hanigiakio Anutuuqo iyaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaara na faannaina variaunoo. ¹⁵ Yutayaiya hama Anutuuqaara kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikioo mmuakiaa mmatavau variaya vitana inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvo kooyaa vairavai. Fai Anutuuqo kava Yutayaiya vitana dataama fai iya variaarannee? Vaidiyya putida kava diitada variraivaa roosiima fai iya yoketaama ari vookaraama variaaravee.

¹⁶ Ta Yutayaiya iira aataruuvo ataama vainoo. Mmuua saabavakidiri tauraa hudo yeenna bereetaivaa ta Anutuuqaanee kiaa yapaannadu rikioo nnaagiai hudo yeenna bereetaiyauvootama innaniyauvai vairavai. Yatari tuukaiyauvo Anutuuqaaniyauvai vauduu rikioo nnaa hammaraiyauvootama innaniyauvai vairavai. ¹⁷ Yutayaiya yatari oriipaivaa nnaa hammaraiyauvaa roosiima variravai. Yatari giaina oriipaivaa nnaa hammara vooyauvai Anutuuqo vaa utu rakau kieeravai. Yatari oriipa mmaraivaa hammara voovai varoo giainaivaa nnabaivaa rabanika kioo ivaki utu kiooduu rikioo ivaa nnammariivaa oyai tuukaivakidiri varoo uriravai. Ngia vooppinnaiya mmaraara yatari oriipaivaa hammaraiivaa roosiima varida Anutuuqaa yaagueueqavaa vaa ngieetama varada Yutayaiya yoketaama variraivaatama vaa ngia varaavai. ¹⁸ Ivaaraida yatari nnaa hammara vooyauvai vaa utu rakau kioovaa roosiima variaa gioonna kiaapu Yutayaiyara sa a vooppinna voovoono nniki rakainna iya maisa kua kianee. A dataama variannakuaanoonna ivaara aiyara mannaka kiaanannee? A mmanna hammarakuavee. Hama eenoo nnammariivaa tuukaivaa mmiannavai. Tuukaivoono nnammariivaa i mmivaivee.

¹⁹ Fai a tinara: Mo ni mmaataivaa teerama kioovaara ivo nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kieeravaivee. ²⁰ A itaa kua tinaraivo kutaa kuavai. Iya hama Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara ivo iya utu rakau kieeravai. A innara kutaavaivee kianaiivaara a iya mmaataivaa varee variannavai. Sa ivaara ai mannaka kianee. Aatuuma kiee varianee. ²¹ Yatari hammara tuaniyauvaa hama Anutuuqo too pikieeravai. Utu rakau kagaari kieeravai. Itaama vaivaara rikiaanee. Hama ivo i too pikiaanaravaivee. ²² A ii kua ivauvadi Anutuuqo boo tioo tuqinneera aataruuvaa tee ivo nnannataikio irisai mmira aataruuvaatama taannavai. Vaa haruruaiyara ivo nnannataivai. Aiyara ivo boo tioo tuqinnaivai. Anutuuqo iiyara boo tiivaara fai a mmanammanna yaata utuee varino fai ivo iiyara mmanammanna boo tinaravai. Mo fai a inna pikino fai ivo yatari hammaraiyauvaa utu rakairayaama i utu rakainaravai. ²³ Fai Yutayaiya innara kutaavaivee tikio rikioo fai ivo iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai. Anutuuqo aikiooma iya vita kava yapeeraivoonora tuo

fai iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai. ²⁴ A voopinnaikua yatari ori-
ipa mmararavaa hammaravaa roosiima variannano Anutuuoqo vaa i utu rakau kioo
giaina yatari oriipaivaki hama i mmaata tuanaavaki i utu kiaivai. Giaina yatariivaa
roosiima Yutayaiya hara kiada variaavai. Vaa ii yatari ivaa nnaa hammaraiyauvaa
utu rakau kiaiyauvaa Anutuuoqo kava iya vita ngiari mmaata tuanaivaki yapaaraivo
inna hama inna mmuaararainaravai.

Anutuuoqo mmuakiaayara boo tiivai

²⁵ Ni seenayaso, hatauma kua voovai kua kutaa kuavai vaivaa na ngii giaa ngii
minai ngia rikiaatee. Ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta tinni yoketaayavee, kiaa ki-
ada ivaraa yaata utivoora na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Isarairaa
gioonna kiaapu vooya Anutuuoqara ausa vuatinni yaagueeqairaivo hama tupatupaa
vainaravai. Gioonna kiaapu voopinna voopinna Anutuuoqara kutaavaivee kiaa
kiada ausa hanigia kikio Anutuuoqo aikiooma jaarummua kino fai Isarairaa vooya
ausa vuatinni yaagueeqairaivo taikaanaravai. ²⁶ Itaama vaino rikioo Anutuuoqo fai
gioonna kiaapu Isarairaiya vita yoketaivau iya yapaanaravai. Ivaara Anutuuoqaa kua
fafaaraivo vainno tinoo:

Yoosinna Sioonadiri fai ti vitaanaraivo nninaravai.

Fai ivo ngioo Yakoopaa sidinnaidiyya
iira aataru mmoori maisamaisaiyauvaa
ruga taika kiaanaravai.

²⁷ Na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa
rugaanara suaivaki na nnaaru
kua yeena rau kiese kiaa kuaivaa kaanaivo
kooyaa vainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ²⁸ Anutuuoqo nnaaru vaa Yutayaiya ariinnee
kiaa mmataama kieerayara tuoo iyara tunoo: Ni seenayavee, tiravai. Nnaaru varuu
vaidi Aaparahaamainnara yaata utuoo itaa kua tiravai. Yutayaiya mmayaaya yoke-
taivaara ooqoo tuuvaara nnaagiai Anutuuoqo iyara tunoo: Ni nnammutuaayavee,
tiravai. Anutuuoqo ngia voopinnaiyana ngiiyara yaata utuoo itaa kua tiravai. ²⁹ Vaa
tauraa Anutuuoqo ariini mmataama kioo gioonna kiaapuuya maavee tuu kuaivaata
ari yaagueeqaivaa iya mminara tuu kuaivaatama hama pikioo vo kua voovai tiravai.
³⁰ Mo nnaaru ngiengie voopinna voopinna Anutuuoqaa kuaivaa ngia hatokeeravai.
Yutayaiya Anutuuoqaa kuaivaa hatokoovaa aanna makee Anutuuoqo ngiiyara boo
tiivai. ³¹ Mmuakaraama aanna makee Yutayaiya Anutuuoqaa kuaivaa hatokaavai.
Anutuuoqo ngiiyara boo tiivaara fai ivo iyaraatama boo tinaravai. ³² Mmuakiaa
gioonna kiaapuuyara Anutuuoqo iyara boo tiraivo kooyaa vakiaiveeraivaara ivo iya
tunoo: Inna aikioo, ni kuaivaa hatokaatee, tiravai.

Pauruusoono Anutuuoqara kua yoketaivaa tiravai

³³ Anutuuoqaa yaagueeqa yoketa yoketaiyauvo kaayau ari vookaraiyauvai vaivai.
Ari yaata tinniivaudiri utii kuaivootama kaayau ari vookaravai vaivai. Mo ivo
yaata utii kuaivaa deevono fai aikiooma rikioo kooyaa ti kiaa ti mminarannee?
Hama yopeemavee. Mo deevono ivo iivaa arinaima too rikiaanarannee? Hama
yopeemavee. ³⁴ Ivaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivaa yaata tinniivau vai kuaivaa

mo gioono rikiavainnee?
 Hama yopeema rikiavaivee.
 Mo gioono aikiooma inna kiasa mmikio
 mmooriivaa ivo iivainnee?
 Hama yopeemavee.

³⁵ Mo gioono ivo irisai
 mminnaa voovai inna mmiaiveera
 mminnaa voovai inna mmiivainnee?
 Hama yopeemavee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³⁶ Mmuakiaa mminnaayauvai Anutuuoqoono iiravai. Ivo aanna makee mmuakiaa mminnaayauvai tikio vainoo. Ii mminnaa mmuakiaa iyauvo ariiniyauvai vainoo. Inna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Ta Anutuuaqaa mmoori vareera aataruuvaa safuuma iikiaravee

12 Ni seenayaso, itaama vainai Anutuuoqo pinaama tiyara boo tiivaara na aa kua aavaa yamaama ngii giaa ngii minaravee. Nnaaru vaidiia puara sipisi-ipaiyauvaa Anutuuaqaa kati huda mmuneema ngiingii mmamma mmuyai mmuaki-aayauvai inna mmida inna mmooriivaara nnaasu yaata utida iikio rikioo inna yoke-taakiaivee. Ngia itaama iida inna Anutuuaqara ausa mmuduuya mmira mmoori tu-anaavaida iikiaano. ² Sa mmatayaa diaa aataruuyauvaa mmatayaa diaiia iikiaa-neema ngieetama iikiatee. Ngia Anutuuaqata kua tida ee-oo tikio rikioo ngii aaki-aiyauvaa hanigoo karaasa ausa vuatinniiyauvaa ngii miaivee. Ngia itaama iida fai Anutuuaqaa yaata tinniivau vai kuaivaa arinaima teeda rikiaravai. Anutuuaqaa yaata tinniivau vai kuaivo yoketayoketaa kua nnaasu vainoo. Hama kiisama koonnainoo. Ngia rikiada iikio fai pinaama inna yoketainaravai.

³ Anutuuoqo niyara kati yoketaama yaata utuoo tinoo: Ni mmayaayaivaa varee nuainna variee kiasa mmianee, tiivaaraina na ngii mmuakiaaya ngiita ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngiengie variayauvunugiataama variatee. Safuuma ivaugiataama varida sa ngiingiiyara yaata utida ngiingii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaaraivaara iikiatee. Ngia mmuakiaaya Anutuuaqara kutaavaivee kiasa yaaguee-qaivaa Anutuuoqo ngii miivaugiataama mmuaavai mmuaavai ngiengie variaa aataru-uvaa tirooma yaata utida ivaugiataama variatee. ⁴ Vaa ta taunnavai. Vaidiivaa mmammaivau vai mminnaiyauvo ari ari mminnaayauvai vaivai. Yuku yaaku avu yaataiyauvo vaikio hama iyauvo mmuaa mmoorivai iikiaavai. Ngia miaramiaraa mmooriyauvaa safuuma iikiaavai. ⁵ Ivaanikaraama ta kaayauma variaunnano Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara mmuaa mmammavai vaivaa roosiima ta varida ta mmuaki-aaya mmuaavai mmuaavai titi seenaiyaniya ta variaunnavaa.

⁶ Ivaaraida Anutuuoqo kati tiyara yoketaama yaata utuoo vo mmoori vo mmoori-yauvaa iikiateera yaagueeqaivaa ti mmiivaugiataamaida mmuaavai mmuaavai fai ta iikiaravai. Fai Anutuuoqo vo vaidi vooya Anutuuoqo tii kuaivaa kiasa mmiaara mmooriivaa iya mminai teeda innara kutaavaivee kiasa yaagueeqaivaugiataama sa-fuuma ivaa iikiatee. ⁷ Fai Anutuuoqo vo vaidi vooya ngiari seenaiya tasipama mmoori vareera mmooriivaa iya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee. Fai Anutuuoqo ari vi-taira mmooriivaa vo vaidi vooya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee. ⁸ Fai Anutuuoqo vaidi vooya ngiari seenaiyaata yamaa kua yamaa kua tida itaqitaama iikia-

teera tii mmooriivaa mminai teeda safuuma itaama iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari mminnaa mmuakiaa ngiariisi vaiyauvaa ngiari seenaiya mmiaaree kiaa sa iyauvaara yaata utida puaisa utirama kiada kati mmiatee. Fai vaidi vooya gioonna kiaapuyara diaaree kiaa yaagueeqama kiada dida vaidi iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari seena gioonna kiaapuyara yaata utida tuqinnaaree kiaa ausa sirigairavaa tasipama iikiatee.

⁹Fai ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya rida sa ausa mmuduuya unnakuaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Ausa mmuduuya kutaa tuanaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Maisa mmoori aataruuvaa sa yaata utiraida mmooka hanigia mmida aataru safuuvaa nnaasu yaata utida puaisa utuatee. ¹⁰Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngia ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema mmuaavai mmuaavai ngiingiiyara ngiingiiyara pinaama mmuduuya ruatee. Ngia ausa mmuduuya mmira aataruuvaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaama yaata utida ngiingii kua ngiingii kuaivaa tuqinnama rikiaatee. ¹¹Ngia ngiingii mmooriyauvaa yaagueeqama kiada varakio sa ngii pirisakiaivee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipama variivaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa itaama yaagueeqama kiada iikiatee. ¹²Anutuuqo tupatupaa variraivaa ngii mmiiivaara yaata utida faannaida sirigaida variatee. Varikio mmuaararai aataruuvo ngiisi vainai teeda rikidaata yaagueeqama varida yaaku varaivaa sa pikieeraida mmannammanna yaaku varaatee. ¹³Ngii seena Anutuuqaa gioonna kiaapu vooya hama iyasi mminnaatainai ngieenoo iyara boo tida ngiingii mminnamminnaa yapaiyauvakidiri vooyavai iya mmiatee. Voo-pidiri ngiayia hama yeenna nnaunnaatainai ngieenoo iyara boo tida iya mmiatee.

¹⁴Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii mikiai sa iyauvaara yaata utiraida Anutuuqaata kua tida yaaku varakio rikioo ivaano iyara yoketaakiaiveera kiatee. Sa ngia Anutuuqaata kua tida mmoori maisaivaa iya mmiaiveera kiatee. ¹⁵Gioonna kiaapuuya sirigaida varikiai ngieetaatama iya tasipama sirigakiatee. Gioonna kiaapuuya ausa mmuaarareeda ratada varikiai ngieetaatama iya tasipama rataatee. ¹⁶Ngii seena mmuakiaayara yaata utida mmuaakaraama mmuaavau-giataama iyara tuqinnaatee. Sa ngiingiiyara mannaka tida ta nnoonna vaidiyavee kiaa kiada variatee. Ta mmanna vaidiyavee kiaa kiada inna aikioo mmanna vaidi-ya tasipama varida mmoori varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida kiatee: Ta tinni yoketaayavee, kiatee.

¹⁷Fai gioonna kiaapu voovoono aataru maisaivaa ngii iinai teeda sa irisai aataru maisaivaa inna iikiatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyavunu vai aataru yoketaiyauvaara yaata utida iyauvaa nnaasu iikiatee. ¹⁸Ngieengieenoo mmannammanna yoketaama variraivaa puaisa utida teekio ausa nuufa tasipama varira aataru-vo kooyaa vainai gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama itaama tirooma variatee. ¹⁹Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruayaso, gioonna kiaapu vooya aataru maisaivaa ngii iikiai teeda sa ngiingiiyara yaata utida ngieengieenoo irisai maisaivaa iya mmiatee. Pikikio too fai Anutuuqo ariinoo iyara inna nnannateeno too irisai maisaivaa iya mminaravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Udaanga Anutuuqo tinoo: Maisa mmooriivaa irisaivaa mminaraivo inna niinivai. Fai neenoo irisai maisaivaa iya mminaravaivee, tiivaivee. ²⁰Kua fafaaraivo itaa kua tiivaara yaata utida aa kua aavaaraatama yaata utida iikiatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai i nnammutuaivo yeenna rainai yeennaiyauvaa inna mmianee. I nnammutuaivo nnoori rainai nnooriivaa inna mmianee. Fai a inna itaino ivo ausa mmuaararavaa

varoo mmamma maisainaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ²¹ Aataru maisaivo ngii yaatareevoora ooqoo kiatee. Aataru yoketaivaa iida aataru maisaivaa yaatara kiatee.

Ngiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa safuuma rikiaatee

13 Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari kieeta iyara diraiya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Hama gioono tikiai iya kieetaya variaavai. Anutuuqoono tikiai iya kieetaya variaavai. Ti kieeta makee variaiya Anutuuqoono tikiai variaavai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. ² Gioonna kiaapu voovoono ari kieetaiya avaiyauvaa hatokoo hama iyauvaa nnaasu hatokaivai. Anutuuqo iya mmataama kiaikio vai aataruuvataama hatokaivai. Fai gioonna kiaapu voovoono itaama iino too kua pinaivo innaki vainaravai. ³ Yoketaa mmooriivaa iikiaiya hama ngiari kieetaiyara aatuukiaavai. Maisa mmooriivaa iikiaiya iyara aatuukiaavai. Ngia vaidi ngiiyara haitatūraivaara aatūraivaa ngii pikiaatainnee? Mo fai ngia yoketaa mmooriivaa iikio too ivo ngiiyara kua yoketaivaa tinai rikiada hama innara aatuukiaaravai. ⁴ Ngia yoketaama variateeraivaara ivo Anutuuqaa mmoori vareera vaidivai varivai. Ivaara mmoori yoketaivaa iikiatee. Mo ngia mmoori maisaivaa iida innara aatuukiatee. Mmoori maisaivaa irisai mmira yaagueeqaivo kutaa tuanaa innasi vaivaara aatuukiatee. Ivo Anutuuqaa mmoori vareera vaidivai varioo mmoori maisa iikiaiya Anutuuqaa nnannateera irisaivaa iya mmiivai. ⁵ Ivaaraida ngiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa rikiaatee. Sa Anutuuqaa nnannateeraivo ngiisi nninaraivaara nnaasu yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee. Ngii yaata utira yoketaiyauvo ngii giaa ngii miivaugiataama yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee.

⁶ Ii itaama vai aataru ivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai. Kieeta vaidiiya gioonna kiaapuuyara iikiaa mmooriivaa Anutuuqoono iya mmuuvaa iikiaivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai. ⁷ Ivaaraida takiisa ari vookara ari vookaraiyauvaa ngia iya mmiraiyauvaa safuuma iya mmiatee. Ngii kieetaiya kiaivaugiataama safuuma mmiatee. Itaama iida iya kuaiyauvaa rikiada iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaatee.

Ngiingii seenaiyara mmuduuya rida iyara yoketaakiatee

⁸ Vaidi voovoono irisai ree kiasa mminnaivaa ngii mino too sa mmannammanna ngiiki hokoba suai vakiaivee. Makee tinai irisaivaa mmiatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rira aataru ivo inna mmuaa aataruvai nnaasu ngiiki mmannammanna vakiaivee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa aikiooma iivai. ⁹ Anutuuqaa mmaanna tuu kua vooyauvai vainno ataa kua tunoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee. Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utuane, tuu kuaivaata vo mmaanna tuu kuaiyauvatama nuunama vai oyaivo ataama vainno tinoo: A aiyara mmuduuya ruannaneema ai seenaiyaraatama mmuduuya ruanee, tiivai. ¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono hama iyara mmoori maisaivaa iinaravai. Ivo itaama ari seenaiyara mmuduuya riraivoono fai Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaki vau kua kaanaivaa iinaravai.

¹¹ Ngia variaa suaivaa arinaima teeda rikiaivaara itaama iikiatee. Ii suai ivo hama vuru vaira suaivai. Ngiau diitada avu nnaasu teeda vaidia variaa suaivai. Tauraa tuanaa ta Yisuunnara kutaavaivee tuu suaivaki Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Anna makee ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa kaanaivo ti vainima vainoo. ¹² Heenaivo kiisa suai taikaanara iikio patairaivo aa nninoo. Ivaara nnikiai ta upisiivaara iira maisa aataruuyauvaa pikiada suaivau Anutuuqaa rapira mminnaiyauvaa uyu rau kiada yaagueeqama diaaravai. ¹³ Kooyaa suaivau varirayaama nnikiai ta yoketaama variaaravee. Hama ta nuunaida varida kaayau isareera maisaivaa tasi-pama varida hama ta kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakama varida hama ta titi mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nuaira aataruuvaa iida hama ta vaidiyya avuuyauvunu tomedaivaa iida ti mmamma maisainai variaaravai. Nnikiai ta hama buaaru tida rapida varida hama ti seenaiya teeda kiaara: Teeta itaama variataavaivee, kiaa ta iyara nnannataaravai. ¹⁴ Ngia sa itaama iirama kiada ngii Udaanga Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaa varaatee. Ngiingii mmamma iira aataru-uvo ngii iikiatainai ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa varaaraivaara sa yaata uti-rama kiada pikiaatee.

Sa ngii seenaiyara yaata utida kiatee:

Maisama variaanoo, kiatee

14 Vaidi voovoono vaa ausa hanigia kioo muaraagama variivo ngia nuunaki-aivaki varinai teeda ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida ivo yaata utii kuaivaara sa airi kua tida ivaara inna yapara yaparaida innaki kuaivaa yapaatee. ² Vaidi voovoono Anutuuqaara pinaama yaagueeqainno kutaavaivee kiaa kioo ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivai. Vaidi voovoono Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kioo muaraagama variivoono mmanna yeennaiyauvaa nnaasu nnaivai. ³ Vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivoono sa vuai vaidiivo hama fayai nnaivaara nniki rakammuaivee. Vaidi hama fayai nnaivoono sa vuai vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivaara too kiaivee: Inna a mminnamminnaa maisaivaa varaannanoo, kiaivee. Vaa Anutuuqo innaata maavee kiaa vitaivaara sa itaa kua kiaivee. ⁴ Ari vo vaidivai ngiaammuaivai varioo inna mmoori varaivaara a gioononna inna kiannanoo: A maisama variannakuavee, kiannanee? Ari haitatuura vaidiivoono ivo yaagueeqama varioo muaraagama vari-ivaa taivaivee. Ari Udaanga Yisuu Kirisiiva aikiooma yaagueeqaivaa inna mmino too fai ivo yaagueeqama varinaravai.

⁵ Vaidi voovoono tinoo: Mmuaa suaivai inna pinaa suaivai mmuakiaa suaiyauvaa yaataraiavaivee, tikio vo vaidivoono tinoo: Mmuakiaa suaiyauvai mmuaa karaiyau-vaivee, tiivai. Ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ii aataru ivaitanaara ngii yaata utiraiyauvo yoketaivaaraata maisaivaaraatama ngii giaa ngii miivaugiataama arinaima rikiada puaisa utida iikiatee. ⁶ Vaidi voovoono mmuaa suaivaara pinaa suaivaivee tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo itaa kua tiivai. Vaidi voovoono ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivo inna Udaanga Yisu-unnara yaata utuoo nnaivai. Ivo hama sabi nnaivai. Ivo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa kioo nnaivai. Vaidi voovoono fayaiyauvaara ooqoo tiivo inna Udaanga Yisuun-nara yaata utuoo ooqoo tiivai. Ivoota Anutuuqaara kua yoketaivaa tiivai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari variraivaara yaata utuoo hama ariiyara nnaasu varivai. Hama ariiyara nnaasu putivai. ⁸ Fai ta variaaraivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara nnaasu variaaravai. Fai ta putuaaraivo innara nnaasu putuaaravai. Ta variaarannee? Vara ta putuaarannee? Inna ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee. ⁹ Ivaara gioonna kiaapu variaiyaraata putuaiyaraatama iya Udaangavai varioo iyara haitatuukiaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva putuoo keenaa diitoo variravai. ¹⁰ Mo aaniira a ai seenaivaaki kua pinaivaa yapa kiee maisa kuaivaa inna kiannannee? Mo aaniira a ai seenaivaara nniki rakammuannanee? Fai ta mmuakiaaya Anutuuqaa avuuvau kua pinaivaki dikio ivo ti yaparainaravai. ¹¹ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo: Na variaukaira tida
mmuakiaa gioonna kiaapuuya
ni yuku oyaivaki toorivu yau harada
niiyara kooyaa kiaara:
Inna Anutuuqovee, kiaravaivee, tiravai.
Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹² Itaama vaino Anutuuqo ti yaparainara suaivaki ta mmuakiaaya titi variraivaara fai inna kuaa kookieekiaaravee.

Sa mmoori maisaivaa iikiai ngii seenaiya ivaara haruruatee

¹³ Ivaaraida nnikiai titiyyara titiyyara yaata utida kiaara: Maisama variaanoo, tiraivaa pikiaaravee. Ta ii aataru ivaa pikiada aa kua aavaara ta iikiaaravee kua kiada iikiaaravai. Ti seena ausa hanigiai voovai haruruoo mminnamminnaa maisaivaa vareevoora tida hama ta vo aataru voovai iikiaaravee. ¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva niiki varikiaira tiee na aa kua aavaa arinaima rikiauvai. Hama yeenna fayai voovai ari mmaara haipavai vaivai. Vaidi voovoono yaata utuoo tinara: Ii yeenna fayai ivo haipavaivee, kuaa kioo ivaa nnoo fai mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. ¹⁵ Fai a vo yeenna fayai voovai nnaivaara i seena ausa hanigiai voovoono ivaara yaata utuoo haipa mminnaavaivee kuaa kioo ausa mmuaararavaa varano ivaara fai hama a innara mmuduuya riraivo aiki vainaravai. I seena ausa hanigiaivaara Yisuu Kirisiiva putuuvaara yaata utuee sa yeenna fayai vooyauvai nneeno rikioo ivo iyauvaara haruruoo koonnama variaivee. ¹⁶ Aataru voovaara a yaata utuee kiannanoo: Inna yoketaa aataruvaivee, kuaa kiee iinaa gioonna kiaapuuya koonnama yaata utida kiaara: Inna maisa aataruvaivee, tivoora sa iikianee. ¹⁷ Anutuuqo gioonna kiaapuyara diravai variaiya hama yeenna nnooriivaa nnaarivaara variaavai. Iya safuuma varida ausa nuufaivaa tasipama varida sirigaida hara kiada variaaraivaara variaavai. Ii sirigaira aataru ivaa Mmannasa Yoketaivoono iya mmiivai. ¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna aataruuvaa itaama iivaara Anutuuqo innara tinara: Na inna tauko ni yoketaivoo, tinai gioonna kiaapuuyaata innara yoketaavaivee kiaravai.

¹⁹ Ivaaraida nnikiai ta ausa nuufaira aataruuvaa purida titiyyara titiyyara tuqinada varida yaagueeqama variaaravee. ²⁰ Sa yeennaivaara vo aataru vo aataruuyauvaa iikio ivaara Anutuuqo ii mmooriivo maisakiaivee. Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaa vaidiyya nnaayauvaivee. Itaama vainai ngia yeenna fayai voovai nneekio too gioonna kiaapu voovoono ivaara haruruoo mminnamminnaa maisaivaa varanaraivo inna koonnai aataruvai. ²¹ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera voovoono

ngia iikiaivaara harurivoora sa fayaiavaa nneeda sa vuainaivaa nneeda sa vo aataru vo aataruuyauvaa iikiatee. Fai ngia hama itaama iiraida kati varikio inna yoketaa aataruvai. ²² Ii aataru ngiengie iikiaa iyauvaara ngia ngiingii yaatana rikiaa kuaivaa ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie nnaasu rikikio Anutuuqootama nnaasu rikiaivee. Vo aataru voovaara gioonna kiaapu voovono ari yaataivaudiri tinoo: Yoke-taa aataruvaivee, kiaa kioo hama ivaara ariiyara tinoo: Na maisama iikiaunoo, ti-ivaara Anutuuqo innara yoketaunoo. ²³ Fai ivo ari nnai yeenna fayaiavaara taara yaata utino iva a nnai suaivaki Anutuuqo irisai maisaivaa mmiraivo vainoo. Ivo hama Anutuuqaara yaagueeqama kutaavaivee tiivaara Anutuuqo irisai maisaivaa inna mminaravai. Gioonna kiaapu voovono hama Anutuuqaara kutaavaivee tirainno vo aataru voovai iivaara ivo iya mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

Sa ngiingiiyara yaata utiraida ngii seenaiyara yaata utuutee

15 Ta yaagueeqama variaunnaiya hama titiyyara nnaasu yaata utiraida ti seena muaraagama variyai mmuaararayauvaa teeta varaaravee. ² Ti seena voovai yoketaama variaiveera ta mmuaavai mmuaavai innara yoketaama iikiokio fai ivo varia roo vioo vioo yaagueeqama varinaravaivee. ³ Mo Yisuu Kirisiiva hama ariiyara yaata utuoo variravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna ki-aapuuya Anutuuqaa rakanoo raaranoo kiaa kuaiyauvo vaa niyyaa vaivaivee, tiivai. ⁴ Ta Anutuuqaa kua fafaaraivaa rikiada yoketaama variateeraivaara nnaaru vaidi-ya Anutuuqaa kuaivaa fafaara reeravai. Ta ii kua iyauvaa jaarida arinaima riki-ada variaunnano mmuaararaiivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama varida ivaki vai kuaiyauvaara sirigaida varida kaanaivaara faannaida variateeraivaara vaidi-ya nnaaru Anutuuqaa kuaivaa fafaara reeravai. ⁵ Mmuaararaiivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama variaunna aataruuvaata Anutuuqaa kuaivaara ti yoketai aataru-uvaatama oyaivo Anutuuqovee. Ivoono ngii tasipama iinai ngia ngiingiiyara ngi-ingiiyara yoketaama yaata utida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada Yisuu Kirisi-iva ngii vita vitaivaugiataama variateeraivaara na ngiiyara yaaku varaunoo. ⁶ Ngia mmuakiaaya mmuaavaugiataama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuuqaara kua yoketaivaa kiateeraivaaraatama na ngiiyara yaaku varaunoo.

Ngiari voopinnaiyaata mmayaaya yoketaivaa rikiaaravai

⁷ Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketaunoo ngii tuqinnaineema ngia ngiingiiyara ngi-ingiiyara yoketaida tuqinnaatee. Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera itaama iikiatee. ⁸ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo kua kiaa teerama kiooyauvaa nnaaruaa vaidi Aaparahaamainna kiaa mmuuvo kutaavai vainai kooyaa taateeraivaara Yisuu Kirisiiva Yutayaa vaidiyya mmoori vareera vaidivai variravai. ⁹ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara boo tiraivaara ngiari voopinnaiya Anutuuqaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ivo Yutayaiya mmoori vareera vaidivai variravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Anutuuqaara tinoo:

Ivaara na ngiari voopinnaiyaki nuaina
aiyara kua yoketaivaa tinaravai.

I nnutuuvo ngiau aapuuvaki vaivaara
na kuaru tinaravaivee.

¹⁰ Anutuuqaa kua fafaaraivo itaa kua tioo vo kuavai tinoo:

Ngia ngiengie voopinnaiyaso,

Anutuuqo mmataama kioo gioonna kiaapu
Yutayaiya tasipama sirigakiatee.

¹¹ Kua fafaaraivo itaa kua tioo kava vo kuavai tinoo:

Ngia voopinnaa mmuakiaaya
Udaanga Anutuuqaara kua yoketaivaa kiatee.
Mmuakiaa gioonna kiaapuuya
innara kua yoketaivaa kiatee.

¹² Kua fafaaraivo itaa kua tikio kava ivaki Yisayaavaano tuu kua voovai vainno tinoo:

Yesinna oyaivakidiri
fai vaidi voovai diitaanaravai.
Ivo nnino too Anutuuqo inna tino too
ngiari voopinнайara dinaravai.
Iyara dinai teeda
ivo iya tuqinnaanaraivaara
faannaida variaaravaivee.
Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³ Ta yoketaama variraivaara faannaira oyaivo Anutuuqovee. Ngia innara ku-taavaivee kiaivaara ivo ausa nuufaivaata sirigairivaatama ngii aakiaiyauvaki ya-pano suvuakuaiveera na ngiiyara yaaku varaunoo. Mmannasa Yoketaivoono ari yaagueeqaivaa ngii mino too ngia Anutuuqaara faannairaivo ngii aakiaiyauvaki vakia roo vioo vioo pinaavai vakiaiveera na ngiiyara yaaku varaunoo.

Pauruuso hama aatuurama kioo kuaivaa

yaagueeqama iya kiaa mmiravai

¹⁴ Ni seenayaso, vaa na aikiooma ngiiyara yaata utuee rikiauvai. Ngia yoketaama variaavo yoketaa aataruuvo ngiiiki suvuaikio yaata tinni yoketaivootama ngiiiki suvuaanno vaiki ai ngiengieenoo aikiooma ngiingii vita vitaakiaavai. ¹⁵⁻¹⁶ Itaama vaikiainnaata hama na aatuurama kiese aa yanaa aavaki vaa ngia rikiaa kuaiyauvaa kava ngia rikiaateeraivaara na yaagueeqama vo kua vooyauvaara ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo niyara yoketaama yaata utuoo ni mmataama kiooduu na Yisuu Kirisiinna mmooi vareera vaidivai variee ngiari voopinнайara mmooi varoovaa hama na aatuurama kiese vo kua vooyauvaatama na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaru vaidiiya Anutuuqaani puara sipisiipaiyauvaa hudooduu inna yoketauneema ngiari voopinнайaya ausa hanigiakio Anutuuqo iyara inna yoketaakiaiveeraivaara na iyara mmooi varee mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvai. Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiyauvaki variivaara iya Anutuuqaaniya variaavai. ¹⁷ Itaama vaikio Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na Anutuuqaa mmooiivaa varee niniiyara man-naka tinee tiee aikiooma nini mannaka tinaravai. ¹⁸ Hama giaa yaagueeqavaura na mmooi varee variee ivaara ngii giaa ngii miee variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki variki ai na ngiari voopinнайaya kuaivaa kiaa mmiee mmooiivaa iiki aukai iya Anutuuqaa kuaivaa rikiada iikiavai. ¹⁹ Na nuaina variee iya yoosinnaiyauvaki Anutuuqaa mmooi ari vookara ari vookarauyauvaa iiki aaduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo kooyaa vauduu iya Anutuuqaa kuaivaa rikiada iiravai. Na itaama iina Yerusa-reema pikiee viee variee mmayaayaivaa kiaa mmiaaree viee viee mmata Irurikii

ivaki oro Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa eeyaara kiaa kookieema kieera-vai. ²⁰ Hama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaava rikieeraiyasi na viee mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmnaraivaara na mmannammanna ivaara yaata utuauko ni yoketaivoo. Vaidi voovoona vaa toosa hara iya kiaa mmikiai na kava iya kiaa mmivoora na hama rikieeraiyasi kuanaraivaara ni yoketaivoo. ²¹ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama vooyaano innara iya kiaa mmiraiya
 fai inna taaravai.
 Hama inna kuaivaa rikiaiya
 fai arinaima rikiaaravaivee.
 Kua fafaaraivoona itaa kua tiivai.

Pauruuso yoosinna Rooma kuanara iiravai

²² Na airineetu ngiisi kuanaree kiaa iikiaaduu hama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa rikiaiyesi kuanara mmooriivoono ni atuu ruduu hama na ngiisi viravai. ²³ Aanna makee aa mmata aayavaki ni mmooriivo taikaikiai na airi nuanu ngiisi kuanaree kiaivaara na ngiisi kuanara iina variee faannakiauvai. ²⁴ Na mmata Sipaniaa kuanaree kiau suaivaki fai na kati viee aataruyaa ngii tee kuanara iikiaunoo. Fai na ngiisi viee kiisa suai ngii tasipama yoketaama varinai ngia niyara tuqinnada ni titakiai na aikiooma Sipaniaa kuanaravai. ²⁵ Aanna makee na Yerusareema viee Anutuuqaa gioonna kiaapuuya ivaki variayani sikauyauvaatama varee kuanaravai. ²⁶ Maketoniaa variaa ausa hanigieeraiyaata Akaiya variaa ausa hanigieeraiyaatama kua yeena rau kiada sikauyauvaa Anutuuqaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya hama mminnamminnaatauyani kati yapeeravai. ²⁷ Ngiriinoo ivaara itaama kua yeena rau kiada iiravai. Itaama vaikiai iya hama mmnnaataiya tuqinnaara aataruuvo ngiriiki vaivai. Yutayaiya Anutuuqaa kua mmayaayaivaa ngiari voopinnaiyaatama kiaa mmiaivaara ngiari voopinnaiya ngiari mmatayaa diaa mminnaiyauvaa irisai Yutayaiya mmiaaraivo inna yoketaa aataruvai. ²⁸ Na aa mmoori aavaa iima taika kiee sikauyauvaa iyani yapidaa varee iya mmi kiee na Yerusareema pikiee Sipaniaa kuanara viee fai aataruyaa na ngii taanaravai. ²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai na ngiisi viee hama na kati kuanaravai. Yisuu Kirisiiva niyara inna yoketaikio inna yaagueeqaivo ni suvuaiikiai na ngiisi kuanaravai.

³⁰ Ni seenayaso, ngia yaaku vareera suaivaki ni tasipama mmuaavaugiataama ni iyara yaagueeqama Anutuuqaata kua kiateeraivaara na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipaivaaraatama Mmannasa Yoketaivo ti tasipaikiai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaaraatama na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo. ³¹ Na Yutayaa yoosinnaiyauvaki vinai hama ausa hanigieeraiya ni mmaara iikiainnaata na kati kuanaraivaara yaaku varaatee. Yerusareema variaa ausa hanigieeraiyani na sikauyauvaa varee iya mmnaini teeda iya ngiari ausaiyauvaa ni mida aikioovaivee kiaravaara yaaku varaatee. ³² Iya itaama iikiai Anutuuqo yaata utiivaugiataama na iya pikiee sirigama ree ngiisi vinai teeda ngia yoketaama ni tasipama varikiai na ngii tasipama sirigainaraivaara yaaku varaatee. ³³ Anutuuqo ausa nuufaivaa mmiraivoono ngii tasipama variaiveera na yaata utu-aunoo. Kua kutaa.

Pauruuso ari seenaiyara yaata utuoo boo tiravai

16 Ti seena gioonna voovai nnutuuvo Piibiinnara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Segeriaa yosinnaivaki variaa vaa ausa hanigiada Anutuuqaa nuunaki-aiya tasipama varioo Anutuuqaa mmoori varaivai. ²Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara Anutuuqaa gioonna kiaapuuya iikiaaneema innara iida tuqinnaatee. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya tuqinnoo niyaraatama tuqinnaivaara fai ivo ngiiyara mmoori varano rikioo inna mmuaararanai inna tasipama iikiatee.

³Ni tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kiaapuuvaitana nnutuuvaitana Pirisikauya Akuirayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiasa mmiatee. ⁴Ivaitana hama ngiari mmammaivaitanaara yaata utiraida niyara pinaama yaata utuaivaara ivaitana putida fanniima kiaavai. Ivaitanaara pinaama ni yoketainoo. Hama nene nnaasu ivaitanaara kua yoketaivaa kiauvai. Ngiari voopinnaa vaa ausa hanigieeraiyaatama ivaitanaara kua yoketaivaa kiaavai. ⁵Vaa ausa hanigieeraiya ivaitana nnauvaki Anutuuqaa nuunakiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiatee.

Ni seena vaidi na innara mmuduuya ruauvaa nnutuuvo Epainitiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. Ivannaadee Asiaa mmataivaki Yisuu Kirisiinnara toosa hara kutaavaivee tiravai. ⁶Na Mariaannara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. Ivo ngiiyara pinaama mmoori vareeravaivee. ⁷Adaronikiya Yuniyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiasa mmiatee. Ivaitana ni seena Yutayaa vaidivaitana ni tasipama oovi nnauvaki hara kiada variravai. Ivaitannaadee ni tauraa ngiari ausaivaitana hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Vaa kua varada nuaira vaidiyya ivaitana arinaima tooduu vaidi nnoonnavaitana variravai.

⁸Abiriataannara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara na innara pinaama mmuduuya ruauunoo. ⁹Ti tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai Urupaanaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. Ni seena na innara mmuduuya ruau vaidivai Setekiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. ¹⁰Apereennara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. Mmuararaivo innasi vauvaa ivo yaataroo Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama duuvo kooyaa vaivaivee. Arisoburuunna nnauvaki hara kiada variayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiatee. ¹¹Ni seena Yutayaa vaidi Herotioonaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. Narasisinna nnauvaki variaa vaa ausa hanigieeraiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiatee.

¹²Udaanga Yisuu Kirisiiva Turupainaya Turupoosayaki varikiyai ivaitana inna mmoori varaivaara na ivaitanaara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiasa mmiatee. Ti seena gioonna voovai ta innara mmuduuya ruauunnaivaa nnutuuvo Pesiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiatee. Vaa ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama kioo iivaivee. ¹³Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iira vaidi Rupuunnaraata inna kaano niyara ni maapuuee kiasa tuqinnoovaaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiasa mmiatee. ¹⁴Asukiritiiva Perekoova Heremeeva Patoropaava Heremaavainnaraata iya tasipama variaa vaa ausa hanigaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiatee. ¹⁵Pirorokaaso Yuriaava Neriaavainnaraata Ner-

iaanna nunnaivaaraatama Oribaannaata Anutuuqaa gionna kiaapuuya iya tasipama variayaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiitee.

¹⁶ Ngiingii teeda ngiingii teeda kiai suaivaki ngiingiiyara ngiingiiyara yoke- taida yaaku rumisiatee. Yisuu Kirisiinnara vaa ausa hanigieeraiya vo yosinna vo yosinna Anutuuqaara nuunakiaiya ngiingiiyara yaata utida boo kiaavai.

Pauruuso nnaagiai tuanaa kuaivaa

iya kiasa mmiravai

¹⁷ Ni seenayaso, na yaagueeqama kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu vooya ngii nuuna aakiaivaki vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. Iya itaama iikiyai ngia koonnama varivoora tuqin- nama iya haitatuukiatee. Vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaiyaata iya itaa kua kiasa airi yaata utuaavai. Neeta ni seenaiyaatama ngii giaa ngii miaanna kua vooyauvaara iya ooqoo kiaavai. Sa iya kuaivaa rikiaatee. Ngiingii yaatu pikiaatee. ¹⁸ Itaama iiki- aiya hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmoori varaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataivaara yaata utida mmoori varaavai. Iya yamaa kua yamaa kua kiasa rada memeyayaa vakia rada unnakua unnakua kiasa teeda vueennakiasa gionna kiaa- puuya rikiada kutaavaivee kiaavai. ¹⁹ Ngia mmayaaya yoketaivaa rikiada Yisuunna mmooriivaa yaagueeqama iida variaani ivaara mmuakiasa gionna kiaapuuya riki- aivaara na ngiingiiyara pinaama sirigakiaunoo. Ngia yoketaa aataruuyauvaara tinni yoketaiyauvaa varada maisa aataruuyauvaara yaata vueennakiateeraivaara na ngi- iingiiyara yaata utuauko inna yoketaivai. ²⁰ Anutuuqo ausa nuufaivaa mmiraivoono fai kiisa suai Sataangaa raa raputu kinai ngia innayaa nookiaaravai.

Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²¹ Ni tasipama mmoori vareera vaidi Timotiivaata ngiingiiyara yaata utuoo boo tiivai. Rukiiva Yasoono Sosipataravainna ni seena vaidi Yutayaiyaatama ngiingiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Pauruuso ni tikiai na Teretiivaano aa yanaa aavaa rauvoono ta mmuaakaraama ausa hanigiaunnaivaara neetama ngiingiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²³ Aavakinnaa gionna kiaapu vaa ausa hanigiaiya Gaiyaasaa nnauvaki Anu- tuuqaara nuunakiaavai. Ivoono niyaraata iyaraatama tuqinnaivoono ngiingiiyara yaata utuoo boo tiivai. Aa yosinna aavakinnayaa sikauyauvaa haitatuura vaidi Erasataavaata ti seena vaidi Kuarataavaatama ngiingiiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁴ (Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmuakiasa ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.)

Nnaagiai tuanaa Pauruuso Anutuuqaara kua

yoketaivaa tuoo yaaku vareeravai

²⁵ Anutuuqaa nnutuuvaa ta ngiau aapu yapaaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiasa mmiee variaunoo. Ngia ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuuqo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai. Nnaaru hokoba suai ii mmayaaya ivo hataumaki vauvo aanna makee kooyaa vaivaa ngia rikiada ivaara kutaavaivee kiasa

kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuuqo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai. ²⁶ Forofetaiya fafaara rovaudiri aanna makee ii kua kutaa ivo kooyaa vainoo. Mmuakiaaya ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa iikiaaraivaara Anutuuqo tupatupaa variraivoono tikiyai mmuakiaa mmatavau variaya rikiaavai.

²⁷ Anutuuqo ari mmuaavoono nnaasu tinni yoketaa ari vookaraivaa varaivai. Yisuu Kirisiiva uuvaara ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaa nnutuuvaa tupatupaa ngiau aapu yapaaravaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa

Koridii varuuyani reeravai

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyani fafaara reeravai. Ivo aa yanaa aavaa roo gioonna kiaapuuya koonnama Yisuunnara nuunaayauvaki uuvaara ivo reeravai. Mo Pauruuso ariinoo Yisuunnara nuunaira aataru mmooriivaa iyasi uuvaara gioonna kiaapuuya itaama uduu ivo aa yanaa aavaa reeravai. Koridii yoosinnaivo pinaa yoosinna tuanaavai vauduu kaayau gioonna kiaapuuya vo mmata vo mmataiyauvakidiri numa ivaki variravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Pauruusaaki pinaa ausa mmuaarareeraivo vauvaa oyaivo kaayakaayau kuaiyauvoota sabi heera aataruuvootama vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaki vairavai. Itaama vauduu kaayau yaparairaiyauvo nnaata vaati va-reera aataruuyauvaara iya yaata utiraiyauvaki vauduu vaa ausa hanigiooya ngiari nuunaiyauvaki uuvaaraatama Mmannasa Yoketaivo kati iya mmuu aataruuyauvaaraatama putuaiya kava diitaara aataruuyauvaaraatama tuuvaara Pauruuso tunoo: Mmuakiaa yaparaira iyauvaa fai mmayaaya yoketaivoono kooyaa irisaiyauvaa tinaravaivee. Pauruuso tinni ruua vaidiivoono itaa kua tiravai.

1 Na Pauruusoono aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoono ngiini fafaarainoo. Anutuuqoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Sosoteenoono ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauko vaidi voovoono ngiini fafaarainoo.

²Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii variaya Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia Anutuuqaa gioonna kiaapuya variaano. Vaa Anutuuqoono ngii maavee tikiai ngia inna gioonna kiaapuya variaano. Ngieetama mmuakiaa yoosinaiyauvaki variaa gioonna kiaapu mmuakiaaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya Anutuuqaa gioonna kiaapuya variaano. Iya Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiita tiita ti Udaangavai varinoo.

³Ti Napoova Anutuuqoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yokeetaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yoketaama variaano

⁴Ngia ausa hanigieera suaivaki Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivo itaama iivaara na makemakee innaata kua tiee ngiiyara yoketaayavee kiaunoo. ⁵Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia inna yaagueeqa ari vookaravaura variivaara mmuakiaa tinni yoketaiyauvo ngiiki vaikiai ngia ivaara kaa kookieeda variaano. ⁶⁻⁷Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinaraivaara ngia faannaida variaano. Ngia itaama variaa suaivaki Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo yaagueeqama ngii aakiaana vaivaara Mmannasa Yokeetaivoono yoketaa aataruuyauvaa kati ti mmiiyauvaara hama ngia buaakiaano. Vaa ii aataru iyauvo ngiisi vainoo. ⁸Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki sa mminnamminnaa maisa vooguta ngiiki vakiaiveeraivaara ivo mmuakiaa suai yaagueeqama ngii utua roo vioo vioo ngia taikeera suaivaki fai ivo mmannam-

manna ngii utinaravai. ⁹Ngia Anutuuqaa Mmaapuuvaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama yoketaama variateeraivaara ivo ariinoo ngii maavee tiravai. Ngii maavee tuuvoono hama ngii pikieerainno fai mmannammanna ngii utinaravai.

Ausa hanigiaiya mmuaavau variateeraivaara Pauruuso tiravai

¹⁰Ni seenayaso, na ti Udaanga Yisuunna mmoori varauvoonora tiee na yamaya-maa kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmuakiaaaya mmuaa yaata mmuaa tinnivai varada mmuaa kuavai kiatee. Sa ngiikidiri vooya vo yaata vo yaataivaa utida voovau varikiai vooya voovau variatee. Ngia mmuaavaugiataama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngia iikiaaree kiaa aataruuvaa mmuaavaugiataama yaata utida iikiatee. ¹¹Ni seenayaso, gionnaivaa nmutuuvo Koroqiinna nnauvaki variyaiya ngia iikiaa kuaivaa vaa kooyaa ni giaa ni miaani na rikiauvai. Ngiikidiri vooyaano ngiariiki ngiariiki buaaru kiaivo vainoo. ¹²Na itaa kua kiau kua ivaa oy-aivo ataama vainoo. Ngia mmuaavai mmuaavai ari vo yaata vo yaataivaa utida ki-aanoo. Voovoono tinoo: Na Pauruusaa vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Aporoonna vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Petoroosaa vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, ti-ivai. ¹³Mo ngia dataama yaata utidaida kiaannee? Yisuu Kirisiiva hapaunno airi vaidivainno variinnee? Ai hameetavee. Vo na Pauruusoona ngiyyara yatari sagaivau putuaannee? Ai hameetavee. Vo ngia Pauruusaa ni gionna kiaapuya varuduuda iya nnooriivaa ngii apuunnee? Ai hameetavee. ¹⁴Hama na vooya vooya nnoori apuaivaara na rikiauko ni yoketaunoo. Na taaravaitana Kirisipiyya Gaiya nnaasu nnoori apiravaivee. ¹⁵Gionna kiaapu voovoono ngiyyara tinara: Pauru-usaa gionna kiaapuya varuduuda iya nnooriivaa ngii apiravaivee, tivoora hama na vooyaata nnoori apiravai. ¹⁶O vaa na Sitipaanaata inna nnauki varuuyaatama nnoori apiravaivee. Na vooyaata vaa nnoori apiravainnee? Vara hama na nnoori apiravainnee? Vaa na vueennama kiaunoo. ¹⁷Hama nnoori apuaneeraivaara Yisuu Kirisiiva ni titeeravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmia-neeraivaara ni titeeravai. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivo kuminayaa vaivoora hama na vaidi tinni ruaiya ari vookaraama tiraivaugiataama mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miauvai. Na mmanna vaidivoono ngii giaa ngii miauvai.

Anutuuqaa yaagueeqaivoota tinniivootama Yisuunnaki vaivai

¹⁸Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaara ikiana kuaaraiyaano ivaara ki-aanoo: Sabi kuavaivee, kiaavai. Anutuuqo ari yaagueeqaivaadiri ti vitoo yoketaivau yapa kiaikiai variaunnaiya yapooma ta mmannammanna variaaraiyaano ivaara ki-aunnaano: Anutuuqaa yaagueeqa tuanaavaivee, kiaunnavai. ¹⁹Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Anutuuqo tuu kuaivaa tinoo:

Tinni ruaiya tinniyauvunu
kua yoketaiyauvo vaiyauvaa
fai na rugaanaravai.

Yanaa teeraiya kua arinaima rikiaiyauvaa
na tino too kuminayaa vainaravaivee.

²⁰Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara mo tinni ruaiya deevakiida variaannee? Mo yanaa taiya deevakiida variaannee? Aa mmata aavau varida ngiari yaatara ngiari yaatarama kua kiaiya deevakiida variaannee? Iya hameeta variaavai. Tinni ruaiya

mmanna mmatayaa diaa kuaiyauvo iya tinniiyauvunu vaiyauvo mmanna kumina kuayauvai vaivara vaa Anutuuoqo ti vitaivaivee.

²¹ Anutuuoqo tinni vairaiivooonoo tuduu vaidiiya ngiari tinniiyauvakidiri hama yopeema inna teeda rikiaaraivootairavai. Itaama vauvaara Anutuuoqaara kutaavaivee tiraiya ivo iya vitoo yoketaivau yapoo aataruuvaara inna yoke-tauduu kooyaa yapeeravai. Mmayaaya yoketaivaara vooya unnakuavaivee kiaa mmayaayaivaa ta vooya kiaa mmiaunnani rikiada kutaavaivee kiaiya Anutuuoqo iya vitoo yoketaivau yapaivai. ²² Yutayaa gioonna kiaapuuya Anutuuoqaa mmoori ari vookara ari vookaraivaa ti taataikiyai taaravaivee kiaavai. Ereengaa gioonna kiaapuuya tinni yoketaivaa varaaraivaara kiaavai. ²³ Mo teenoo Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnanoo. Ii mmayaaya yoketaivaara Yutayaiya kiaanoo: Ti mmamma maisai kuavaivee, kiaani Ereengaiya ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiaavai. ²⁴ Anutuuoqo iya maavee tira gioonna kiaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama ii mmayaaya ivaara iya kiaanoo: Yisuu Kirisiiva inna Anutuuoqaa yaagueeqaivovee. Ivoono inna Anutuuoqaa tinni yoketaivovee, kiaavai. ²⁵ Anutuuoqaara kumimakavaivee kiaivo tinni yoketaavai vainno vaidiiya tinniiyauvaa yaataravai. Anutuuoqaara muaraagavaivee kiaivo yaagueeqavai vainno vaidiiya yaagueeqaivaa yaataravai.

²⁶ Ni seenayaso, Anutuuoqo ngii maavee tuu suaivaki ngii variraivo dataainnee? Mmatayaa diai ya ngii taani ngia patakiangioono tinni yoketaa ruaaya variaani patakiangioono yaagueeqa kieetaya variaani patakiangioono ngiari kieeta udaangaivaa oyaivakidiri diitaavai. ²⁷ Gioonna kiaapu tinni vairaiya mmamma maisakiateeraivaara gioonna kiaapu mmatayaiya iyara tinni kumimakayavee kiaiya Anutuuoqo iya mmataama kiaivai. Gioonna kiaapu yaagueeqama variyaiya mmamma maisakiateeraivaara Anutuuoqo iya muaraagayavee kiaiya mmataama kiaivai. ²⁸ Mmatayaa diaa gioonna kiaapuuya yaata utida kiaanoo: Yoketaavaivee, kiaivo taikaiveeraivaara iya maisayavee kiaa kumina hama ngii nnutuataainoo kiaiya Anutuuoqo mmataama kiaivai. ²⁹ Sa gioonna kiaapu voovoonoo Anutuuoqaa avuuvau ariiyara mannaka kiaiveeraivaara ivo ivaara itaama iivai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. ³⁰ Anutuuoqoonoo tikio Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia karaasaya variaavai. Anutuuoqoonoo tikio Yisuu Kirisiinna tinni yoketaivo tiiki vaikiai ta tinni yoketaivaa varaunnavai. Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta Anutuuoqaa avuuvau safuuma varida inna gioonna kiaapu tuanaaya variaunnano Yisuuva ari kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikiyai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai. ³¹ Ivaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoonoo ariiyara mannaka tinaree kiaa sa ariiyara mannaka kiaivee. Udaanga Anutuuoqaara nnaasu mannaka kiaivee, tiivai.

Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara Pauruuso tiravai

2 Ni seenayaso, na ngiisi kuaa suaivaki Anutuuoqaa kua mmayaayaivaa na ngii kuaa kookieena ngii giaa ngii minaree kuaa hama na vaidi tinni vairaiivaanikaraama mmuaararoo kuaivaa hama ngia rikiaivaa ngii giaa ngii miravai. ² Na ngiisi variaa suaivaki vaa na yaata utuee teerama kiaivaugiataama nnaasu yaata utiravai. Hama na vo mminnaavaara yaata utirama kiee Yisuu Kirisiinnaraata ivo yatari sagaivau putuuvaaraatama nnaasu yaata utiravai. ³ Na ngiisi kuaa suaivaki na muaraagaina kaayauma aatuuna biribiriiravai. ⁴ Na biribiri-

ina hama nini kuaivaata nini mmayaayaivaatama vaidi tinni vauvaanikaraama yaagueeqama ngii giaa ngii miravai. Hameetavee. Anutuuqaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaa ni muduu na ngii giaa ngii miaaduu oyaivo kooyaa vauduu ngia arinaima rikieeravai. ⁵Ngia Anutuuqaa kutaavaivee kiaivo hama vaidiia tinni-iyavunudiri vairainno Anutuuqaa yaagueeqaivaura vakiaiveeraivaara na itaama ngii giaa ngii miravai.

Anutuuqaa Mmannasaivo tinni yoketaivaa

ti mmivaivee

⁶Gionna kiaapu Anutuuqaa kuaivaa rikiadada koovayakiaia ti tinniki vai kuaivaa ta iya kiaa mmiaunnavai. Hama mmatayaa diaiyasidiri ii tinniki vai kua ivaa ta varada iya kiaa mmiaunnavai. Mmatayaayara diraiyasidiri hama ta ivaa varada iya kiaa mmiaunnavai. Mmatayaayara diraiya yaagueeqaivo fai taikaanaravai. ⁷Hama ta itaama iya kiaa mmirama kiada Anutuuqaa tinniki vai kuaivo hataumaki vaivaa iya kiaa mmiaunnavai. Hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta yoke-taama inna tasipama variateeraivaara Anutuuqo ii kua hataumaki vau kua ivaa mmuaanaa tiyara mmataama kioo tiravai. ⁸Aa mmata aavau diaa gionna kiaapuuyara duuyaano hama Anutuuqaa tinniki vau kuaivaa rikieeravai. Iya ii kua ivaa vaa rikiotiri. Hama iya Udaanga Yisuu Kirisiiva Anutuuqaa yaagueeqa ari vookaraivaa varoovaa yatari sagaivau hootirivee. ⁹Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama avuuvaadiri teeda
hama yaataivaadiri rikieera aataruuvaatama
hama vaidiia ivaara yaata utida kiaanoo:
Fai vainaravaivee, kiaa aataruuvaatama
Anutuuqaa mmuduuya riraiyara
ivo iyara ivaa teerama kieeravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁰Ii kua ivo hataumaki vauvaa Anutuuqoono tuduu Mmannasa Yoketaivoono kooyaa ti kiaa ti mmiravai. Mmannasa Yoke-taivoono mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa arinaima taivai. Anutuuqaa aakiaa tuanaivaki ari yaata utiraivo hataumaki vaivaatama vaa taivai. ¹¹Gionna kiaapu mmatayaa diaivo ari yaata utii kuaivaa ari mmannasaivoono nnaasu rikiaivai. Hama voovootama rikiaivai. Mmuakaraama Anutuuqo yaata utii kuaivaa ari Mmannasaivoono nnaasu rikiaivai. ¹²Hama ta mmata aavau diaa mmannasavai varaunnavai. Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utuoo kati tiyara iivaara ta arinaima riki-aateeraivaara ivoono Mmannasaivaa titaa kiooduu tuuvaa ta varaunnavai.

¹³Ivaaraida gionna kiaapu vaa Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa varaiya ta Anutuuqaa kua kutaivaa iya kiaa mmira suaivaki hama ta vaidiia ngiari tinniki vai kuaivaa ti kiaa ti mmiaivaa iya kiaa mmiaunnavai. Anutuuqaa Mmannasa Yoke-taivoono ti kiaa ti mmira kuaivaa nnaasu iya kiaa mmiaunnavai. ¹⁴Hama Mmannasa Yoketaivo inna aakiaana variivo hama yopeema Anutuuqaa Mmannasaivo inna kiaa mmii kuaivaa rikioo too varavai. Hama Mmannasa Yoketaivo innaki variivaara hama arinaima too rikiaivai. Ivo ivaara tinoo: Sabi kuavaivee, tiivai. ¹⁵Mmannasa Yoketaivo innaki variivoono mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa oyaivaara arinaima too rikiaivai. Hama kumina gionna kiaapu voovoono yopeema ivo ii aataruuvaa

arinaima too rikioo ivaara inna yoketaavaivee tioo maisavaivee tinaravai. ¹⁶ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mo gioono Udaanga Anutuuqaa
yaata tinniki vai kuaivaa too rikioo
aikiooma kua voovai inna kiasa mminarannee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Mo ta Yisuu Kirisiinna yaata tinniki vai kuaivaa varaunnavai.

Vaa ausa hanigieeraiya inna iya Anutuuqaa mmoori vareeraiyavee

3 Ni seenayaso, na ngii tasipama variaa suaivaki Mmannasa Yoketaivo iyaki varu- uyaata na kua kiaaneema hama na ngiita itaama kiese kua tiravai. Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utiraiyavee kiasa kiese na ari vookaraama ngiita kua tiravai. Ngia ii suai ivaki Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuu suaivaki ngia varuuvu nnaakara meediiya roosiima variravai. ² Hama ngia yopeema riki- aaraivaara nnaamma suuyaivaa nneeraivaa roosiima na tadadama kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama na yaagueeqa yeennaivaa nneeraivaa roosiima kua kaanaivaa ngii giaa ngii miravai. Ngia homooda itaavai nnaasu variaano. ³ Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utida iida variaivaara aanna makee fai hama ngia yopeema rikiaaravai. Ngia vo vaidi vo vaidiia iikiasa mmooriyauvaa taavo ngii iikiataivai vaikiai iyauvaara ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateeda varida ngiingi- iita ngiingiita buaaru tida variaavai. Ivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya varida mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utu kiada vaidi iikiavo kooyaa vainoo. ⁴ Mo ngiikidiri voovoono tinoo: Na Pauruusaa vaidivai variaano, tikio voovoono tinoo: Na Aporoonna vaidivai variaano, tii kuaivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya variaano.

⁵ Mo Aporoova dee vaidivainnee? Na Pauruuso dee vaidivainnee? Mo ta kati Anutuuqaa mmoori vareera vaidivaitana variaunnaano. Teenoo mmayaaya yoke- taivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia Anutuuqaara kutaavaivee tiravai. Ta Anu- tuuqaa mmoori varaunnavaitana ta mmuaavai mmuaavai Udaanga Anutuuqo ti mmuuvugiataama mmoori varaunnavai. ⁶ Anutuuqaa kuaivaa neeno yeenna uru- uvaa roosiima hau utuauko Aporoovaano nnooriivaa vita roo tusaikio Anutuuqoono iikio uruoo kaanaivai. ⁷ Hauvaa utira vaidiivo mmanna vaidivai. Nnooriivaa tuseera vaidiivo mmanna vaidivai. Anutuuqoono iikio yeennaivo uruoo kaanaivo vaivai. ⁸ Hauvaa utiravoota nnooriivaa tuseeravootama hama ari vookaravaitana vari- aavai. Mmuaakaravaitana variaavai. Ivaitana mmuaavai mmuaavai mmooriivaa iikiavugiataama Anutuuqo irisaivaa safuuma ivaitana mminaravai. ⁹ Teenoo nu- unama Anutuuqaa mmoori mmuaavai vareera vaidivaitana variaunnani ngieeno Anutuuqaa mmataivaa roosiikiaaya variaano.

Ngieeno Anutuuqaa nnauvaa roosiikiaaya variaano. ¹⁰ Anutuuqoono ari yaagueeqaivaa ni mikiai na ivaudiri hara viee mmooriivaa varee safuuma nnauvaa heekeera vaidivai roosiima na kuabaivaa hara kiauuko vaidi voovoono ivaudiri nnau- vaa heeka kioo varivai. Itaama vaineema vaidiia mmuaavai mmuaavai ivaudiri ari heekaanarivaa tuqinnama too rikioo heekavee. ¹¹ Vaa Anutuuqo mmuaa kuabaivai nnaasu Yisuu Kirisiinna hara kieravai. Hama vaidi voovoono yopeema vo kuabai voovai kava haraanaravai. ¹² Mo ii kuabai ivaudiri vooya yaagueeqa sikau gooraivaadiri nnauvaa heekakiai vooya yaagueeqa sikau sirivuaivaadiri nnauvaa

heekakiai vooya kaayau sikaunnaadiri yookaama kiada vareera yaagueeqa sikau ari vookaraiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya yatariiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya tausiyyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya kannugia apuuyauvaadiri nnauvaa heekaaravai. ¹³ Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari iikiaa mmooriiyauvaa kaanaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Fai iki-aivo taa taika kioo teeno ngiari mmooriiyauvaa kaanaiyauvo yoketaayauvainnee vara maisaiyauvai fai kooyaa vainaravai. ¹⁴ Mo fai vaidi voovono kuabaivaudiri nnau heekeera mmooriivaa ikiavio teeno hama taikeera homo vaino too fai Anutu-uoqo irisai yoketaivaa inna mmunaravai. ¹⁵ Mo fai vaidi voovai mmooriivaa ikiavio taa taika kino too fai ivo hama irisai yoketaivaa varano Anutuuoqo kati inna vi-too yoketaivau yapaanaravai. Vaidi voovono vaidi voovai ikiavikidiri utu rariri-ima kati naatau yapeeraivaa roosiima Anutuuoqo fai kati inna vitoo yoketaivau yapaanaravai.

¹⁶ Vaa ngia rikiaavai. Anutuuoqaa nnau pinaa nuunairaivaa roosiikiaiya ngia vari-aavo inna Mmansasaivo ngiiki varivai. ¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovono Anutuuoqaa nnau pinaa nuunairaivaa maisa mmooriivaa iino fai Anutuuoqo inna ruputino puti-naravai. Anutuuoqaa nnau pinaa nuunairaivo yoketaa tuanaavai vaivaara ivo itaama iinaravai. Mo ngieenoo inna nnau pinaa nuunairaivaa roosiikiaaya variaanoo.

¹⁸ Sa gioonna kiaapu voovono ariiyara unnakua tioo variaivee. Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovono mmatayaa diaa aataruuvaugiataama iinno ariiyara yaata utuoo tinara: Na tinni vairaiovee, tinaraivo mmatayaa diaiya avuuyauvunu yaata duunavai variaivee. Fai kutaa tuanaa tinni ruaavai varinaraivaara itaama varia-ivee. ¹⁹ Mmatayaa diaa aataruuyauvaara mmatayaa diaiyaano kiaanoo: Tinni ru-aivovee, kiaa aataruuyauvo Anutuuoqaa avuuvau yaata duunaiya iira aataruyau-vai vaivai. Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Tinni ruaiya unnakua aataruuyauvaa hatauma kiadaata iida varida ngiariiyara kiaanoo: Ta tinni ru-aayavee, kiaiya fai Anutuuoqo kobeevaa roosiima iya utinaravaivee, ²⁰ tikio kua fafaara voovai vainno tinoo: Vaa Udaangaivo rikiaivai. Ngiariiyara ta tinni ru-aayavee kiaiya yaata utira kuaivo kumina kuavaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ²¹ Itaama vainai sa gioonna kiaapu voovono vaidiyya iikiaivaara iya mannaka kiaivee. Vaidiyyaata mmuakiaa kua mmoori aataruuyauvootama ngii-iniyauvaivee. ²² Na Pauruusoote Aporoovaatama Petoroosote aa mmata ta vari-aunna aavootama variraivoota putiraivootama aanna makee vaiyauvoota nnaagiai vainaraiyauvootama ngiiniyauvaivee. ²³ Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavo Yisuu Kirisiiva Anutuuoqaanivai varinoo.

Pauruusainna Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiiyavee

4 Ngia ti teeda tiyara ataa kua kiatee: Anutuuoqo hauma kioo kuaivaara haitatuuda Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyavee, kiatee. ² Fai vaidi voovono haitatuura vaidivai varinee tioo ari mmoori nakaaraivo tiivaugiataama sa pikieerama kioo safuuma haitatuuma taa roo vioo varioo mmooriivaa iiki-avee. ³ Mo fai ngieetaata vo gioonna kiaapuuyaataama niyyara yaata utida ki-aara: Yoketaa mmoorivai iivaivee, kiaarannee? Vara niyyara yaata utida ki-aara: Maisa mmoorivai iivaivee, kiaarannee? Ngieetaata iyaatama itaa kua ki-aaraivaara hama na ivaara yaata utuaunoo. Mo neneenoo hama nini vari-raivaara maisavaivee yoketaavaivee kiaanoo. ⁴ Mo na rikiauuko hama ni yaata uti-

raivo na koonnama variaua kua voovaara niita kua tiivai. Itaama vaikiainnaata hama na neneeno niniyara yaata utuee kiaunoo: Na Anutuuaqaa avuuvau yoke-taama variaunoo, kiauvai. Yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmoori-ivaa vareeraivaaraatama yaparainaraivo inna Udaanga Yisuu Kirisiivavee. ⁵ Ivaara sa ngiengieenoo nnaammaratu gioonna kiaapu voovai yoketaa mmooriivaa va-reeraivaaraata maisa mmooriivaa vareeraivaaraatama yaparakiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva suai nnaagiai tiinara suaivaki ivoono yaparainaraivaara nnaasu faannaki-atee. Fai ivaano gioonna kiaapuuya hatauma upisiivaki iikiaa mmooriyauvaata yapooma iya iikiaara mmooriyauvaara yaata utuaa kuaiyauvaatama kooyaa ya-paanaravai. Ii suai ivakiinno fai Anutuuoqo gioonna kiaapuuya ngiari mmoori iiki-aivaugiataama safuuma kua yoketaivaa iyara tinaravai.

⁶ Ni seenayaso, ngiiyaroo tieena na ii kua ivaa niniyaraata Aporoonnaraatama kiaunoo. Ngia tiyaadiri arinaima teeda Anutuuaqaa kua fafaaraivo vaivaa tuqin-nama rikiaateeraivaara na itaa kua kiaunoo. Sa ngiengieenoo ngiingiiyara yaata utida ngiingii seena voovaara yoketaavaivee kua kiada innara nnaasu mannaka tida voovaara maisavaivee kua kiada innara nniki rakammuateeraivaara na itaa kua kiaunoo. ⁷ Mo gioono ngii tikiai ngia ngii seenaiya yaataraara iikiaannee? Ngia mmuaakaraama variaano. Ngiiisi vai mminnaa mmuakiaayuvai gioono ngii mi-vainnee? Anutuuoqoono ngii mivaivee. Ngia kutaa iyauvaa innasidiri kati varaivaara ngia aaniira ngiingii mannaka tida kiaanoo: Ta teteenoo iikiaunnavaivee, kiaannee? Inna ngia koonnai kuavaida itaa kua kiaanoo.

⁸ Ngia Koridii variaya yaata utida kiaanoo: Vaa Anutuuaqaa aataruuvaa aikiooma ta taa taika kiaunnaano, kiaavai. Ngia itaa kua kua kiada kieeta nnoonnaya varida ti yaataraannee? Hama yopeemavee. Ngia kutaa kieeta nnoonnaya variaatiri. Ta ngii tasipama kieetaya variaaraivaara ni yoketaitirivee. ⁹ Na yaata utuee rikiauko ta kua varada nuaira vaidiyya Anutuuoqo nnaagiai aduooma ti yapaivai. Vaidi-yya vaa kua yeena rau kiaani putuaara iikiaa vaidiyya roosiima ta variaunnaano. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunuaata aangeraiya avuuyauvunuaatama iya ti ruputuaara iikiaiyya ta variaunnaano. ¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyara tidaida ta inna mmooriivaa varaunnani gioonna kiaapuuya tiyyara kumi-makayavee kiaavai. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara ngia ngi-ingiiyara tinni ruayavee kiaavai. Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaavaivee kiaavai. Iya tiyyara nniki rakaida ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu ya-paavai. ¹¹ Ta varia rada nnidada aa suai aavaki ti yeenna raikio ti nnoori raikio ti uyira rairaiyauvo vaa tapasioo nnisiikiai iya ti vata rada ti ruputua rada kuaavo hama ti nnaunnaataikiai ta sabi varia rada nuaida varida variaunnaano. ¹² Ta titi yaakuuyauvaadiri yaagueeqama kiada mmooriivaa varaunnaano. Iya ti rakanoo raaranoo kianaiaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa kiaunnaano. Iya mmuaararai aataruuyauvaa ti mmianaiaata ta mmannammanna yaagueeqama variaunnaano. ¹³ Iya tiyyara unnakuaiyavaa kianaiaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa sai kiaunnaano. Aa mmata aavau diaa aayaa tiyyara kiaanoo: Ngia yaapasiyauvaa roosiima kumi-naya variaano, kua kiada mmoori maisaiyauvaa ti iima rada nnidada aanna makee homo itaama nnaasu iikiaanoo.

¹⁴ Hama ngia mmamma maisakiaaraivaara na itaa kua kiau kua ivaa itaama ngiini fafaarakiaunoo. Vaidiivo ari nnaakaraiyara mmuduuya ruaineema ngia ni nnaakaraiya na ngiiyara mmuduuya ruee ngii giaa ngii miauvaara itaama ngii-

ini fafaarakiaunoo. ¹⁵ Kaayau gionna kiaapuuyaano Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii gaa ngii mida ngiiyara haitatuuda variaano. Mo ngii giokiaiya hama kaayauma variaano. Na tauraa toosa hara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii gaa ngii miaaduu ngia rikioovaara na ngii gioova mmuaavai variaunoo. ¹⁶ Ivaaraina na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii gaa ngii mmiee kiaunoo: Na vari-
 auvaudiri teeda ngieeta itaama iikiateera kiaunoo. ¹⁷ Ngia itaama variateeraivaara na Timotiinna ngiisi kuaiveera titee variaunoo. Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa inna kaa mmiaaduu ivo rikioovaara ni maapu tuanaavai roosiima varikiai na innara pinaama mmuduuya ruavai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama varai ngiaammuaavai varivai. Yisuu Kirisiinna aataru karaasaivaa na iina variee gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa yosinnaiyauvaki variaiya kaa mmiau mmayaayaivaa fai ivo kava ngii gaa ngii minaravai.

¹⁸ Ngiiikidiri vooyaano yaata utida kiaano: Pauruuso hama tiisi nninaravaivee, kaa kiada ngiariiyara mannaka tida variaavai. ¹⁹ Fai Udaanga Anutuuoqoono ni tinai na kiisa suai ngiisi kuanaravaivee. Fai na viee neneeno ngiariiyara mannaka kiaiya kuaivaa hama na ivaa nnaasu rikiaanaravai. Fai na viee iya iikiaa yaagueeqaiyau-
 vaatama tee rikiaanaravai. ²⁰ Anutuuoqo gionna kiaapuuyara diraivo hama mmanna kuavaivee. Inna yaagueeqa aataru tuanaavaivee. Fai ta yaagueeqama iidada ta ivaa varaaravai. ²¹ Ngia dee aataruvai na ngii iikiaiveeraida kiaannee? Vara na yauvaa varee ivaadiri ngii ruputuee ngii safuunaraivaara ngiisi kuanarannee? Vara na ngi-
 iiyara mmuduuya ruee ausa nuufaivaa tasipama ngiisi kuanarannee?

Ausa hanigiya nuuna aakiaivaki sabi heera aataruuvo vaivai

5 Ngia sabi heera aataruuvaa iikiaivaara vaa gionna kiaapu vooyaano kua kaa rada nookiaani na rikiauvai. Itaama iikiaa aataru maisa ivo ari vookarai aataru-
 vai vainno hama vaidi kumimaka vooyasi vaivai. Vaa na rikiauuko vaidi voovoono ari koonna nammariivo vai gionnaivaa sabi vitoo nuavai. ² Ivaaraida mo ngia aaniira ngiingii mannaka kiaannee? Ngia ivaara kaayau ausa mmuaarareeraivaa tasipama variataivaataida ngia ngiingii mannaka kiaano. Vaidiivo itaama koonnama variivo ngii nuunaivaki variivaa ooqoo kiataivaataida pikiaavo varinoo. ³ Mo na ngieera variauvoota hama na ngii pikieeraina na ngiiyara nnaasu yaata utu kiee vakiauvai. Na ngii tasipama variauvai roosiima kiee vaidiivo itaama koonnama iivaara vaa na kua pinaivaa innaki yapauvaivee. ⁴ Ngia ipi varida nuunakiaani rikiee na ngii vain-
 ima variauvai roosiima ngii tasipama nuunakiaukai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisi-
 iva ti tasipama variivaa yaagueeqaivaadiri ⁵ ii vaidi ivaa ngii nuuna aakiaivakidiri mmaanai Sataangaa mmikio ivoono fai inna ruputino inna mmamma iira aataruuvo taikaanaravai. Taikano Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki Anutuuoqo ii vaidi ivaa mmannasaivaa vitoo yoketaivau yapaanaraivaara Sataangaa inna mmiatee.

⁶ Ngia ngiingiiyara mannaka kaa ivo inna hama aataru yoketaavai. Vaa ngia taavai. Puuqaira yeenna kiisaguta paravuaivaki yapa kiaavo too yootaivai. ⁷ Mmin-
 namminnaa maisaivo ngiiki vairaivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Ngia karaasa yoketaa tuanaaya variateeraivaara ii puuqaira yeenna maisa ivaa utu rada ka-
 gaari kiatee. Fai ngia itaama iida paravuaa karaasaivo hama puuqaira yeenna-
 vaivootaikio kati vairaivaa roosiima ngia variaaravai. Vaa na tee rikiauvai. Vaa ngia safu tuanaaya itaama variaavai. Nnaaruaa vaidiia buusa Varagiataivaa nneera

suaivaki puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rputuduu putuneema vaa Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. ⁸Ivaara nnikiai Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nnoo suaivaki hama puuqaira yeennaivaa tasipama yeennaivaa hudoovaa nnooneema ta itaama nnaaravee. Puuqaira yeennaivo inna mminnamminnaa maisa tuanaa iira aataruuvaa roosiivai. Ta ivaa pikiada kua kutaivaa tida yoketaama nnaasu variaaravee.

⁹Na yanaa voovai ngiini fafaarama kiese kiaanoo: Sa sabi heera aataruuvaa iiki-aiya tasipama variatee. ¹⁰Na itaa kua kua ivaa hama na kumimakama variayara itaa kua tiravai. Iya sabi heera aataruuvaa iida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatainai varida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaara iida varida vaidiia rputida unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida variaavai. Hama na iyara ngiita kua tiee itaama ngii giaa ngii miravai. Fai ngia ii kumimakama variaa iya pikiada iyara ooqoo tida hama yopeema aa ta variaunna mmata aavau variaaravai. ¹¹Na itaa kua kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono ariiyara tinoo: Vaa na ausa hanigiee i seena tuanaavai variaunoo, kua kioo maisa aataruuvaa iivaara na kiaanoo: Sa inna tasipama variatee, tiravai. Ivo sabi heera aataruuvaa iinno ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno inna varaata varaataino varioo unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmioo ari seenaiyara maisa kua tioo kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaivai. Itai vaidiivaa pikiada sa inna tasipama oro varida yeennaivaa nnaatee. ¹²⁻¹³Hama ausa hanigieeraida mmaanai variayaki kua pinaivaa yapaanaraiivo inna ni mmoorivainnee? Hama ni mmoorivaivee. Anutuuaa mmoorivaivee. Ngia ausa hanigiaiya ngii nuunairaivakidiri koonnama variraiyaki kua pinaivaa yapaaraiivo inna ngii mmoorivai. Ii vaidi ivo maisa aataruuvaa iivaa ngiengieenoo ngiingiikidiri titakio kuaivee.

Vaa ausa hanigieeraiya ngiariiki ngiariiki

kua pinaivaa yapeeravai

6 Ngiikiidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaata buaaru tiivo aaniira ivaa sa-fuunaraivaara hama ari seena Anutuuaa gioonna kiaapuuyasi virama kioo ngiari voopinnaa kumimakama varida kua pinaivaara diraiyasi kuainnee? ²Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Fai yapooma Anutuuaa gioonna kiaapuuyaano mmatayaa kumimakama variayaki kua pinaivaa iyaki yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikiainnaata ngia aaniira ngiingiiki kiisa tomeda vaiyauvaara hama aikiooma iyauvaara tida safuukiaannee? Fai ngia aikiooma safuukiaaravaivee. ³Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Fai yapooma ta ausa hanigieeraiyaano aangeraiyaki kua pinaivaa yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaiki ai ngia ii aataru ivaa yaatarada mmatayaa diaa aataruuyauvaara aikiooma kua pinaivaki iyauvaa safuukiaaravai. ⁴Fai mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kua pinaivo vainai ngia aaniira iyauvaa safuukiaaraiivaara vaa ausa hanigieeraiyaano homoraayavee kiayiasira kuaarannee? ⁵Na ngii mmamma maisakiaiveera ii kua ivaa kiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngiikiidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kiaivaa ngiikiidiri kua safuunara vaidi tinni ruaivo variinne? Mo na yaata utuauko ivo varinoo. ⁶Ngia hama innasi kuaavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono ari seena ausa hanigieera vaidiivaaki

kua pinaivaa yapa kioo ivaa safuunaraivaara vaidi hama ausa hanigieeraiya nuunaivaki kuaivai.

⁷ Ngiingiiiki ngiingiiiki ngia kua pinaivaa yapaa ivo inna ngia ivaara haruru-aavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono fai ari seena vaa ausa hanigiaivaara maisa mmooriivaa inno inna mminnaiyauvaa mmuara varano too hama sai inna nara maisa mmooriivaa iirainno kati varii aataruuvoono kua pinaivaa innaki yapai aataruuvaa yaataraanaravai. ⁸ Hama ngia itaama variraida ngiengieenoo ngiingiiiki ngiingiiiki maisa mmooriivaa iida ngiingiiiki ngiingiiiki mmuara vareera aataruuvaa iikiaavai. Ngia ngii seena vaa ausa hanigiaiyara itaama iikiaavai. ⁹ Vaa ngia rikiaannee? Vo vara hama ngia rikiaannee? Mminnamminnaa maisaivaa vareeraiya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravaki hama kuaaravai. Ngiengie variaara aataruuyauvaara yaata utida sa fanniima variatee. Ki-aatanna ngiaammuauya sabi heera aataruuvaa iiraiyaatama unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama nnaata vaatiiya sabi mmuara heeraiyaatama sabi vaidiiya ngiari seena vaidiiya tasipaani sabi gioonnaiya ngiari seena gioonnaiya tasipeera aataruuvaa iiraiyaatama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravaki fai hama yopeema kuaaravai. ¹⁰ Mmuara vareeraiyaatama ngiari seenaiya mminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatairaiyaatama kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakairaiyaatama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kua tiraiyaatama mmuara varaara iida varida vaidiiya ruputiraiyaatama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravaki fai hama yopeema kuaaravai. ¹¹ Ngia tauraa itaama uu gioonna kiaapu vooya varirayavee. Ngia itaama tauraa varuduu Anutuuoqoono ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioodoo ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaraata ti Anutuuoqo ari Mmanasaivaa ngii mmuuvaraatama ngia Anutuuoqaa avuuvau safuuma variravaivee.

Ngiingii mmammaiyauvaa Anutuuoqaa mmida yoketaama variatee

¹² Gioonna kiaapu voovoono tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravaivee, tinaravai. Inna aikioovai. A iinaraivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyauvunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Fai na tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravaivee, kiaa kiee vo aataru voovai iina hama na ee-oo tino hama ii aataru ivoono ni puaisa utinai na ivaara nnaasu yaata utuee iinaravai. Fai na pikiaanaravai. ¹³ Fai gioonna kiaapu voovoono tinara: Yeennaivo ausaivaa mmaraavai. Ausaivo yeennaivaa mmaraavaivee, tinaravai. Inna aikioovai. Fai Anutuuoqoono tinai taaravaaitana taikaaravai. Hama ivo gioonna kiaapuuya mmammaiyauvaa sabi haateeraivaara iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiinnani iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva vaidiiyaki varinaraivaara iiravai. ¹⁴ Anutuuoqo tuduu Yisuuva putuuvakidiri diiteeravai. Fai ivo ari yaagueeqaivaadiri tiita tinai teeda ta putuaunnavakidiri teeta kava diitaaravai.

¹⁵ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngii mmammaiyauvo inna yuku yaaku mmammayauvai vaivai. Yisuu Kirisiinna mmamma vareera vaidiiya ngia inna mmammaivaa varada sabi heera gioonnavaa tasipama varida inna mmiaarannee? Fai hama yopeema ngia itaama iikiaaravee. ¹⁶ Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tino: Nnaata vaatiivaitana mmuaakaraivaitana variaano, tiivai. Ivaara hama ngia rikiaannee? Vaidi voovoono

ari mmammaivaa varoo oro sabi heera gionnaivaa tasipama varioo inna mmi kioo mmuaakarai mmammavaitana variaanoo. ¹⁷Vaidi voovoono Yisuunna tasi-pama variivaara Yisuunna Mmannasaivoono innaki variivaara mmannasaivaitana mmuaakaraivaitana variaanoo.

¹⁸Sabi heera aataruuvaa mmooka hanigia mmida sa iikiatee. Mmuakiaa mmin-namminnaa maisa iira aataruuyauvaa vaidiivo iikio inna mmammaivaa mmaanai vaikio hama inna mmammaivo maisaivai. Vaidiivo sabi heera aataruuvaa iinno mminnamminnaa maisaivaa varaivo inna ari mmammaivaa iikio maisaivai. ¹⁹Hama ngia rikiaannee? Anutuuoqoono Mmannasa Yoketaivaa i mmikio i aakiaivo nuu-naira nnau yoketaivaa roosiivaki hara kioo varinoo. Hama a ainikuavee. E Anu-tuuqaanikuavee. ²⁰Anutuuoqo ariinoo pinaa irisaivaadiri kioo i yookaama kieer-avai. Ivaara ai mmammaivaara tuqinnano inna nnutuuvo ngiau aapu yoketaavai vakiaivee.

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaara tiravai

7 Ngia yanaivau fafaara reeda kua vooyauvaara ni yaparakiaiyauvaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Hama vaidi voovoono gionnaivaa vareerainno kati hara kioo varira aataruuvo inna yoketaavai. ²Sabi heera aataruuvo ngiisi vaivaara ngia vaidiyya mmuaavai mmuaavai ngii nnaataiya safuuma varaatee. Ngia gion-naiyaata mmuaikaraama ngii vaatiyya safuuma varaatee. ³Vaidiivo ari nnaataivaa tasipaanaara iino sa nnaataivo ooqoo kiaivee. Gionnaivo ari vaatiivaa tasipaanaara iino sa vaatiivo ooqoo kiaivee. Fai ivaitana itaama varida hama voovaara voovaara yaata utiraida yoketaama variaaravai. ⁴Gionnaivo hama ari mmammaivaa ariinoo haitatuuvai. Ari vaatiivootama ivaara haitatuuvai. Mmuaiikaraama vaidiivo hama ariinoo ari mmammaivaara haitatuuvai. Ari nnaataivootama ivaara haitatuuvai. ⁵Sa ngia nnaata vaatiyya ngiingiiyara ngiingiiyara ooqoo kiatee. Mmuua aataru-vaara nnaasu ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Yaaku varaaraivaara nnaasu mmuaanaa tauraa kua kiaa teeraida kiisa suai yaaku varaaraivaara varida ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Kiisama itaama varida ngiingii tasipeeraivaa kava iiki-atee. Ngiingii mmammaivaitanaara ooqoo kiaivaa pikiada Sataango ngii iinno taan-araivaara rikida harurivoora ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee.

⁶Hama kua aataru voovoono vainno iikiatee tii kuavai na kiaunoo. Na kati ne-noonoo yaata utuee inna aikioovaivee tiee itaa kua kiaunoo. ⁷Na hama nnaata vareera kati variauneema mmuakiaaya itaama variateeraivaara ni yoketaanoo. Mo Anutuuoqo gionnaa kiaapu vooya tikiyai mmuaavai mmuaavai nnaata vaati vareera aataruuvaa varaavai. Ivo vooya tikiyai mmuaavai mmuaavai kati varira aataruuvau variaavai.

⁸Na aa kua aavaa kiaatanna ngiaammuu hama nnaata vaati vareeraiyaraata muaada gionnaiyaraatama tinaravee. Na mmuaavai nenevai variauneema ngieeta itaama mmuaavai mmuaavai hara kiada variaaraivo inna yoketaavai. ⁹Fai hama ngia yopeema ngiingii mmammaiyauvaara ooqoo tikio ngii yaata ausaiyauvo nnaata vaati vareeraivaara ngii varaatainai inna aikioo varaatee. Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai. Sabi gionnaivoota vaidiivootama ngiari ta ngiari taavo iya varaatai aataruuvo inna hama yoketai aataruvai.

¹⁰Gionnaa kiaapu vaa nnaata vaati vareeraiyara na yaagueeqama aa kua aavaa tinai rikiaatee. Hama neneenoo tinaravee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai

na tinaravee. Vaa vaati vareera gioonnaivo sa ari vaatiivaa pikiaivee.¹¹ Mo ivo inna pikioo aritanna nnaasu safuuma variaivee. Hama ivo aritanna inna variataino kava ari vaatiivaasi vioo inna tasipama mmuaavau yoketaama variaivee. Vaidiivo sa ari nnaataivaa ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹²Na homoraa vooyara ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni giaa ni miivaa tinaravee. Na neneeno yaata utuee tinaravee. Vaidi voovoono vaa ausa hanigiaivo ari nnaataivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee.¹³ Gioonna voovoono vaa ausa hanigiaivo ari vaatiivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee.¹⁴ Vaatiivo hama ausa hanigiaivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuuoqo vaidiivaa too innara inna aikioovavee tiivai. Nnaataivo hama ausa hanigiaivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuuoqo gioonnaivaa too innara inna aikioovavee tiivai. Fai hama itaikiai iya nnaakaraiya gioonna kiaapu kumimakaiya nnaakaraiya roosiima variaaravai. Vaa itaama vaivaara iya nnaakaraiya Anutuuoqo too tinara: Inna aikioovavee, tinaravai.

¹⁵Mo vaatiivo hama ausa hanigieera kati variivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanaree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Mo nnaataivo hama ausa hanigieera kati variivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanaree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu itaakiaiya sa puaisa utuatee. Kii inna aikioo ngiari kuatee. Sa buaaru tiraida ausa nuufa tasipama yoketaama variateeraivaara Anutuuoqo ngii maavee tiivai. Ivaara itaakiaiya kii inna aikioo ngiari kuatee.¹⁶ Hama ngia teeda rikiaavai. Fai a gioonnaivo ai vaatiivaa tuqinnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuuoqo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee? Fai a vaidiivo ai nnaataivaa tuqinnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuuoqo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee?

Anutuuoqo ngiiyara maavee tii suaivaki ngiengie

variaivau nnaasu variatee

¹⁷Vaa na tauraa kiau kua voovaata kiaunoo. Gioonna kiaapu voovoono Anutuuoqo inna mmii mmooriivaa ivo iinno variivo Anutuuoqo inna maavee tii suaivaki iinno nnaasu variaivee. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ngiari nuuna mmuaki-aayauvaki variaiyara na ii aataru ivaa itaama yapauvai.¹⁸ Vaidi voovoono vaa ari mmammaivaa hatokoovo Anutuuoqo inna maavee tii suaivaki sa ivaa puruuvaa rugaanara iikiaivee. Vaidi voovoono hama ari mmammaivaa hatokaivo Anutuuoqo inna maavee tii suaivaki sa ivo ee-oo tinai iya inna mmammaivaa hatokaatee.¹⁹ Mmamma hatokeeraivoota hama mmamma hatokeeraivootama mmanna aataru kuminaavaitana vaivai. Anutuuoqo tuu kuaivaa arinaima rikiada iikiavo inna aataru tuanaavai.²⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari hara kioo varii aataruuvau Anutuuoqo inna maavee tii suaivaki ivau nnaasu variaivee.²¹ Anutuuoqo inna maavee tii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo vitai vaidivai a variannaikua sa ee varian-naivaara pinaama yaata utuane. A mmoori vareera aataruuvau varino fai i haitatuuraivo a mmamma dummukiara kati vira aataruuvau ee-oo tioo i titanai rikiee

ivaugiataama kuanee. ²² Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidiiva ti Udaanga Yisuu Kirisiiva inna maavee tii suaivaki ivo mmamma dummukiara Yisuu Kirisiinna aataruuvau kati nuaivai. Ivaa roosiima vaidi voovoono mmamma dummukiara kati ari nuaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiiva inna maavee tii suaivaki ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai varivai. ²³ Anutuuoqo vaa ngiiyara pinaa irisaivaadiri kioo ngii yookaama kieeravai. Ivaara sa vaidi mmatayaa diaa vooyasi vikiai iya ngii puaisa utikiai ngia Anutuuoqaa aataruuvaa pikiaatee. ²⁴ Ni seenayaso, ivaara Anutuuoqo mmuaavai mmuaavai ngii maavee tii suaivaki ngii mmii aataruuyauvunu nnaasu varida inna tasipama variatee.

Pauruuso hama nnaata vaati vareeraiyara tiravai

²⁵ Kiaatanna ngiaammuaui hama nnaata vaati vareeraiyara na aa kua aavaa ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni giaa ni mi kuavai na tinaravee. Na neneeno na yaata utuee tinaravee. Anutuuoqo niyara boo tiivaara na ivaara tinai ngia aikiooma rikiada ivaara kutaavaivee kiatee.

²⁶ Pinaa mmuaararaiivo vaa tiisi nniivaara ngiengie variaivaugiataama nnaasu variateeraivaara na yaata utuauko inna yoketaavai. ²⁷ Vaa a nnaata varaannanee? Inna aikioo, sa ivaa titano kuaiveeraivaara yaata utuane. Hama a nnaata varaannanee? Inna aikioo, sa nnaata varaanaraiivaara buaakianee. ²⁸ Fai a nnaataivaa varee hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Fai kiaatanna voovoono vaatiivaa varoo hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Nnaata vaati vareeraiyasi fai mmatayaa diaa mmoori vareera mmuaararaiyauvo iyasi nninaravai. Ii mmuaararaiyauvo ngiisi nnino ngii ausaiyauvo mmuaarareenoora ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo.

²⁹ Ni seenayaso, na itaa kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ta mmatayaa varianna suaivo vaa paannainoo. Aa suai aavakidiri vaidi vaa nnaata varaiya vaidi hama nnaata vareeraiya roosiima variatee. ³⁰ Gioonna kiaapu ausa mmuaararaiivaa varaiya gioonna kiaapu hama ausa mmuaarareeraiya roosiima variatee. Gioonna kiaapu sirigaida variaya gioonna kiaapu hama sirigaida variraiya roosiima variatee. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara sikaunnaadiri yookaida vareeraiya gioonna kiaapu hama mminnamminnaataiya roosiima variatee. ³¹ Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa aataruuyauvaa iiraiya inna aikioovai iyauvaa iida sa iyauvaa puaisakama utu kiada variatee. Aa ta variaunna mmata aavo taakaanara iinno variivaara sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaa iira aataruuyauvaa puaisakama utu kiada variatee.

³² Ngia mmatayaa variraivaara sa pinaama yaata utuateeraivaara na rikiauuko ni yoketaainoo. Vaidi hama nnaata vareeraivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata utivai. Ivo itaama iino too Yisuu Kirisiiva innara yoketaakiaiveeraivaara ivo itaama iivai. ³³ Vaidi vaa nnaata vareeraivo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara yaata utino too ari nnaataivo inna too innara yoketaakiaiveeraivaara iivai. ³⁴ Ivo itaama iivo taara ausa varoo taara aataruuvaitana inna iikiataikio iivai. Gioonna kiaatanna hama vaati varai voovoono ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata utivai. Ari mmammaivaata ari mmannasaivaatama Anutuuoqaa mmioo yoketaama varinaraivaara itaama iivai. Gioonna vaa vaati varaivoono mmatayaa diaa mminnaiyauvaara yaata utino ari vaatiivo inna too innara yoke-taakiaiveeraivaara iivai.

³⁵ Na ii kua ivaa ngiiyaroo tiee itaa kua kiaunoo. Hama ngia iikiaa aataruuyauvaa na atau rinaraina itaa kua kiaunoo. Ngia safuuma yoketaama varida ngiingii ausa mmamma mmuyai mmuakiaayauvai ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmida inna mmooriivaa varaateeraivaaraina na ngiiyaroo tiee itaa kua kiaunoo.

³⁶ Ngiaammuau voovono kiaatanna voovaara kua kiaa yeena rau kiaivaara koonnama yaata utuoo iinno hama ari mmammaivaara tuqinnama haitatuurama kioo muaraagainno varaanaraivaara yaata utuoo inna aikioo safuuma inna varaivee. Ivo itaama iinno fai hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. ³⁷ Fai ngiaammuau voovono kiaatanna voovaara kua kiaa yeena rau kiaivaara yaagueeqama varioo ari yaataivaadiri yaata utino too hama inna nnaata vaati vareera aataruuvaa inna varaataino ari mmammaivaara tuqinnama haitatuuma too hama inna varaivo inna yoketaavai. ³⁸ Ngiaammuauvo ari kua kiaa kiaa kiaatannaivaa varaivo inna yoketaavai. Ngiaammuauvo hama inna vareerama kioo kati variivo inna yoketaa tuanaa ari vookaravai.

³⁹ Gioonna vaa vaati vareeraivo ari vaatiivo mmatayaa hara kioo varii suaviki inna tasipama nnaasu hara kioo varaivee. Ari vaatiivo putino kava vaati inna varaataino inna aikioo varaivee. Ivo itaama inna iikiataino ausa hanigieera vaidivaa nnaasu varaivee. ⁴⁰ Mo na neneenoo vo kuavai yaata utuee tinaravee. Fai ivo mmannammanna muaadavai kati hara kioo varino fai inna sirigairaivo yaatarano yoketaama varinaravai. Na yaata utuauko Anutuuoqaa Mmannasaivo niiki varikiai na ii kua ivaa itaa kua kiaunoo.

Pauruusoono unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa nneeraivaara tiravai

8 Na vo kuavai tinaravee. Unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa ruputuaivaara na kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ta mmuakiaaya tinni yoketaivaa varaunnavavee, kiaivo inna kua kutaavai. Ii tinni yoketaa ivaa varaivono ariiyara mannaka tinaree kua kioo varaivai. Mo ta titiiyara titiiyara mmuduuya rida varia rada vidada fai yaagueeqama variaaravai. ² Gioonna kiaapu voovono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa na aikiooma tee rikiauvaivee, tiivo hama kutaa tuqinnama eeyaavai too rikiaivai. ³ Gioonna kiaapu voovono Anutuuoqaa mmuduuya ruaivaa vaa Anutuuoqo inna too rikiaivai.

⁴ Ivaaraida unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa ruputu kiada nnaivaara na ataa kua tinaravee. Vaa ta rikiaunnvai. Iya ngiari yaakuuyauvakidiri unnakua anutuuyauvaa hatata hara kiaiyauvo inna hama kutaa iyauvaa variraiyauvootaivaivee. Mmanna mmannammannaayauvaivee. Vaa ta rikiaunnvai. Hama kaayau anutuuyauvo variaavai. Mmuua Anutuuoqo nnaasu hara kioo varivai. ⁵ Kaayau unnakua anutuuyauvo ngiau aapuuvakiaata mmataivaunnaatama vaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ti anutuuyavee, kua kiada kiaanoo: Ti udaangaiyauvovee, kiaavai. ⁶ Iya itaa kua kiaaniaata teenoo vaa ta rikiaunnvai. Ti Napooava Anutuuoqo mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Innasidiri mmuakiaa mminnaayauvai vaikiai ta innaniya nnaasu hara kiada variaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Anutuuoqo inna tuduu rikioo ivo mmuakiaa mminnaayauvai iima taika kieeravai. Ivo ti tasipama variivaara ta hara kiada variaunnaano.

⁷ Hama mmuakiaaya ii kua ivaa arinaima rikiaavai. Vooyaano tauraa unnakua anutuuyauvaara fayaiyauvaa ruputu nneeda varia rada nnidada aanna makee vaa ausa hanigia kiada varida ivaa nneeda mmannammanna yaata utida kiaanoo: Ta

nneeda mminnamminnaa maisaivaa vaa varaunnavaivee, kiaa kiada muaraagama variaavai. ⁸Yeenna fayai nneeraivaara ngiariiyara ooqoo kiayara hama iyara Anutuuoqo maisayavee tiivai. Yeenna fayai nnaiyara hama ivo iyara yoketaayavee tiivai. Mo ta yeenna fayaiavaa nnaunna aataru ivaara hama ta Anutuuoqaa vainiiuvu variaunnavaai.

⁹Ivaara vaa ngia yaagueeqama variaya aikiooma ta nnaaravee kiaya nnaani ngii seenaiya muaraagaida harurivoora ngia iikiaa aataruuyauvaa tuqinnama haitatuukiatee. ¹⁰Anutuuoqo fayai nneeraivaara hama ooqoo tiraivaa arinaima rikiaannaikuaano a unnakua anutuuvaa hatatau yapa kiaa nnauvaki vee fayaiavaa nneeno too i seena voovoono taara yaata utiraivoono i too ivaara tinara: Neeta nnaaravee, kiaa yaata utivai. Ivo hama tuqinnama too rikiaivaara fayaiavaa nnoo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee? ¹¹A vaidi vaa arinaima rikiaannaikuaano itaama inna vitaakiannaivaara i seena taara yaata utiraivoono haruruo pinaama koonnama varivai. Yisuu Kirisiiva ii vaidi ivaa vitoo yoketaivau yapaanarivaara putiravai. ¹²Taara yaata utira vaidiivaara a itaama koonnama inna mminnamminnaa maisaivaa varaannaneema a Yisuu Kirisiinnaraatama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannavaai. ¹³Itaama vainai fai na yeenna fayaiavaa nneeno ni seena vaa ausa hanigieeraivo ivaara harurinai fai na hama kava fayaiavaa nnaanaravai. Ivo ni taa roo niiyaadiri haruruo mminnamminnaa maisaivaa vareenoora na hama kava nnaanaravai.

Kua varoo nuaira vaidiivaa mmooriivovee

9 Hama aataru voovoono ni puaisa utivaivee. Na kua vatee nuaira vaidi aposorovai variauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na tauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia ivaara kutaavaivee tiravai. ²Gioonna kiaapu vooyaano niyara kiaanoo: Hama aposorovaivee, kianaiaata ngieenoo kiaanoo: Kutaa aposoroo vaidivaivee, kiaavai. Ngiengieenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yoketaama variaivaara na aposoroo vaidivai variauvo kooyaa vainoo.

³Gioonna kiaapu vooyaano kua pinaivaki ni yapa kikiyai rikiee na ataa kua iya tinaravai. ⁴Ta Anutuuoqaa mmooriivaa ngiini iikiaunnaivaara ngia kati yeenna nnooriivaa ti mmiaraivo inna aikioovai. ⁵Ti seena aposoroo vaidiivaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataidoota Petoroosootama ngiari nnaataiyaatama vitada nuaida varida Anutuuoqaa mmooriivaa iikiaavai. Mo tee mo? Kutaa ti iikiatapai inna aikioovai fai ta itaama iikiaaravai. ⁶Anutuuoqaa mmoori vareeraiya ngia kati yeennaiyauvaa iya mmiaavai. Mo ta Panapaasooyaano nnaasu titi variraivaara titi yaakukidiri mmooriivaa varaunnavaai. Inna yoketaavainnee? ⁷Dee rapira vaidivoono rapira mmooriivaara ari sikauvaadiri yookama kioo ivaa varaannannee? Dee vaidivoono yeenna hau utiivoono hama yeenna kaanaivaa nnaannannee? Dee vaidivoono puara burimakauvaara haitatuuraivo hama ari puara burimakauvaa nnaamma suuyaivaa nnaannannee? Iya ngiari mmooriyauvaara irisaiyauvaa fai aikiooma varaaravai.

⁸Hama na vaidiiva yaata utiraivaugiataama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivoota na ngii giaa ngii miau kuaivootama mmuaa karai kuavai. ⁹Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiaa mmuu kua voovai vainno tinoo: Puara burimakauvo yeenna vuuitaiyauvaa mmataivau hatoka

kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa raudodoono too uruuyauvo rusitioo mmataivau vaino too nneenai sa inna avaiuau yeena rammuanee. Pikino nnaivee. Anutuuoqo Musiinna kiaa mmuduu fafaarama kioo kuaivo itaa kua tiivai. Ivaara yaata utua-tee. Anutuuoqo puara burimakauvaara nnaasu yaata utuoo itaa kua tuunnee? ¹⁰Vo vara ivo tiiyaraata yaata utuoo itaa kua tuunnee? Kutaa ivo tiiyaraata yaata utuoo tuduu fafaara reeravai. Vaidi voovoono ari mmooriivaki yeenna hauvaa utuoo tinoo: Fai na aavakidiri yeenna kaanaivaa nnaanaravee, tiivo fai ariitama inna tasipama mmoori varaivootama kaanaivaa nnaaraivaara mmoori varaavai. ¹¹Yeenna hauvaa varada utiraivaa roosiima ta Anutuuoqaa kuaivaa ngii gaa ngii mida variaunnano iiraivo vainoo. Ta itaama ngiiyara iikiaunnaivaara ngia irisai yeenna mminnaiyauvaa ti mmiaani ta varaunnaivo inna aikioo yoketaavai. ¹²Ngari vooyaano ngiisidiri varaivo yoketaavai vainainnaata ta ngiisidiri varaaravai inna pinaama yoketaavai.

Ta taaravaitana hama ngia tiyara tuqinnaateeraivaara kua kiaunnaano. Hameetavee. Ta kati varidaataida mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaunnano. Ngia tiyara oooqo tida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa atuu rivoora kii inna aikioo mmuaararai aataruuvo vainainnaata mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaaravee. ¹³Vaa ngia rikiaavai. Anutuuoqaa nnau pinaa nuunairaviki mmoori vareeraiya ivakidiri nnaasu yeennaiyauvaa nnaavai. Anutuuoqaani yeena tapiivaki puara sipisiipaiyauvaa ruputu kiada hudeeraiya iyauvaa saiyauvai ngiari nnaavai. ¹⁴Mmuaukaraama ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kua tii aataru voovai ataama vainoo. Mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiraiya irisai iyara tuqinnada yeennaiyauvaa iya mmiattee.

¹⁵Mo ngia itaama niyara tuqinnaaravai vaikiainnaata hama na ivaara ngii kiauvai. Fai yapooma na faannainai ngia niyara tuqinnaaravai hama na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Hameetavee. Ni yeenna rainai na putinara iina fai hama na ngii yeennaiyauvaara ngii yaparainaravai. Na ngii yaparakiutiri. Na nini mmooriivaara aikiooma yoketaavaivee tinara kuaivo hameetaitirivee. ¹⁶Na mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiauvaara na aikiooma niniyara mannaka kiaunnee? Ai hameetavee. Vaa Anutuuoqoono ii mmoori ivaa ni mioo tinoo: Iikianee, tiivaivee. Na mmayaaya yoketaivaa hama gionna kiaapuuya kiaa mmirama kino fai irisai mmuaararai ari vookaravai niisi nninaravai. ¹⁷Fai na neneeno ii mmoori ivaa nini tinniivaudiri iina na aikiooma irisai yoketaivaa varaanaravai. Mo na Anutuuoqaa mmoori vareera vaidi tuanaavoonora tiee Anutuuoqoono ni gaa ni muuvaugiataama na kati ii mmoori ivaa iikiaunoo. ¹⁸Ivaara mo na dee irisai yoketaavai varaunnee? Na mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiauvaara irisavai na varaanaravai vaikiainnaata hama na varauvai. Ni mmooriivaa irisavai ataama vainoo. Na mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kati kiaa mmiauuko ni yoketaunoo.

¹⁹Na hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidivai variauko vaidi voovoono ni utivai. Na kati nene yaata utuauvaugiataama nookiaunoo. Kaayau gionna kiaapuuya ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na iya sikaunnaadiri yookaama kiada viteera vaidivai roosiima na iyara variaunoo. ²⁰Yutayaa gionna kiaapuuya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na iya tasipama mmooriivaa varau suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Hama na Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivaara variauvoono Yutayaa gionna kiaapuuya ii aataru ivaa iikiaya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na iya tasipama mmooriivaa varau suaivaki na

iya mmaanna tuu kuaivaugiataama iikiaunoo. ²¹ Mmuaikaraama na ngiari voopinnaiya tasipama variauu suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Iya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na mmaanna tuu aataruuvaa pikiee iya roosiima hara kiee variaunoo. Na itaama variauvo hama na Anutuuqaa aataruuvaa pikiauvai. Vaa na Yisuu Kirisiinna aataruuvau variauvai. ²² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada muaraagama variaiya yaagueeqama safuuma variaateeraivaara na iya tasipama variauu suaivaki iya variaivaa roosiima na variaunoo. Na itaama variauvaugiataama na variee mmuakiaa gioonna kiaapuuya variaivaa roosiima variaunoo. Ngiari varira mmuakiaa aataru yoketaiyauvaa iya iikiaaneema na iinai rikiada vooyaano ausa hanigiakio Anutuuqo iya vitoo yoketaivau yapaiveeraivaara na itaama iikiauvai. ²³ Gioonna kiaapuuya Yisunna mmayaaya yoketaivaa rikiada safuuma variateeraivaara na ii aataru mmuakiaa iyauvaa itaama iikiauvai. Iyaatama neetama ta sirigaida yoketaama variaaraivaara na itaama iikiauvai.

²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Vaidiyya isareera aataruuvaa iida ngiari yaatara ngiari yaatara kiaa suaivaki mmuakiaaya kuaavo too mmuaavoono seenoo vioo yaatara kioo irisai yoketaivaa kati varaivai. Ngia irisai yoketaivaa varaaraivaara iya seenada kuaaneema Anutuuqaa mmooriivaara ngieetama itaama yaagueeqama seenada kuaatee. ²⁵ Mmuakiaa vaidi seeneeraiya seenaaraivaara ngiari mmamma mmuyaiyauvaa iida rikiaavo aikiooma vaikiai seenada kuaavai. Iya aikiooma seenada kuaaraivaara iidada irisai yoketaa mauraivaa hovekama kiaivaa vara ngiari kieetaiyauvunu yapaaraivaara iikiaavai. Ii maura ivo akiiraama aasannainno maisaivaara iya itaama iikiaavai. Mo ta varaara iikiaunnaivo tupatupaa vairaiivaara iikiaunnvai. ²⁶ Ivaara na ni mmooriivaara hama na sabisaabi seenee kuauvai. Na safuuma viee iikiauvai. Vaidiyya isareera aataruuvaa iida ngiariyya ngiariyya yaaku kagaariaani vooyaano kuminayaa sabisaabi kagaariaavai. Vooyaano safuuma vaidiyya kagaariaavai. Iya itaama iikiaivaa roosiima na ni mmooriivaara hama na sabisaabi kuminayaa iikiauvai. Na safuuma iikiauvai. ²⁷ Na ni mmammaivo ni iikiataikiainnaata na rikieennaata nini yaatu yaagueeqama kiee variauvai. Na gioonna kiaapuuya Yisunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiauvaatama Anutuuqo niitama ni ooqoo tivoora kiaa na ni iikiataikiainnaata nini yaatu yaagueeqama kiee variauvai.

Sa unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuyaiyauvaa mmiatee

10 Ni seenayaso, nnaaru ti rubu tabeeya uuyauvaara sa ngii yaataiyauvo taunnu kiaivee. Iya ngiari kieeta vaidiivaa Musiinna tasipama mmata Iyiipa pikiada vududuu Anutuuqoono tuduu yoketaama namaivo iya rummua apu kioodoo vida ngiari nnammutuaiya pikiada aikiooma yoketaama viravai. Iya nnoori sorovuaraa siriivau oro duduu Anutuuqo tuduu nnooriivo vioo sai ngioo sauduu tammaivo kuminauduu mmanna nnukavai vauduu ivaugiataa siri sainai yoketaama viravai. ² Namaivo iya rummua apuu suaivakiaata nnoori tammaivau vuu suaivakiaatama nnoori vareeraivaa roosiima vida Musiinna mmemmaaki vida inna kuaivaa rikieeravai. ³ Rikiada iya mmuakiaaya Anutuuqo ngiau aapuuvakidiri kioodoo tuu yeennaivaa nneeravai. ⁴ Nneeda mmuaa nnoorivai Anutuuqoono tuduu sikau aataruuvakidiri tuuvaa nneeravai. Ii sikau ivaa roosiima Yisuu Kirisiiva ngiau aapuuvakidiri tuuvo iya tasipama nuairavai. ⁵ Anutuuqo itaama iyara tuqinnooduu rikiada teedaata kaayau vooya hama innara sai tuqinnooduu hama Anutuuqo iyara yoketairavai. Hama ivo iyara yoketauduu rikiada iya mmanna gaanga yoosinnaivaki nuaidada putiravai.

⁶Maisa aataruuyauvaa iya iikiatauyauvaa roosiima sa maisa aataruuyauvaa teetama ti iikiataakiaiveeraivaara Anutuuoqo iya uu mmooriivaudiri mmataama kioo ti kiaa ti mmiravai. ⁷Vooyaano unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuvaa roosiima sa ngieeta ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiaatee. Unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tinoo: Gioonna kiaapuuya varida yeenna nneeda nnoori nneeda diitada kuaru raavaivee, tiivai. ⁸Vooyaano sabi heera aataruuvaa uuvaa roosiima hama teeta itaama iikiaaravee. Iya itaama uuvaa irisaivaa gioonna kiaapu kaayakaayau (23,000) mmuaa suaivaki putiravai. ⁹Vooyaano Udaanga Anutuuoqaa iida taaree kiaa uuvaa roosiima hama teeta itaama iikiaaravee. Iya itaama uuvaa irisaivaa yapaiyauvo iya gutuduu putiravai. ¹⁰Vooyaano Anutuuoqaa nunuraanurairai tuuvaa roosiima sa ngieeta itaama iikiatee. Anutuuoqaa aangeraa voovoono vaidiiaa ruputikiai putira aangeraivoono iya nunuraanurairai tuuvaara iya ruputuduu putiravai.

¹¹Iya itaama uu aataru iyauvaa vooya teeda arinaima rikiaateeraivaara vairavai. Tiita ti oooqo kiaaraivaara vaidi vooya iya uu aataruuyauvaara fafaara reeravai. Aanna makee ta variaunna suai aavaki ngiau mmataivo taikaanara suaivo vainima nniivaara ta ii kua ivaa rikiaunnavai.

¹²Ivaara gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Na yaagueeqama yoketaama variaunoo, tiivo ari variraivaara tuqinnama haitatuukiaivee. Iinno harurinarainoo. ¹³Mmuakiaa iinno taanarayauvo vaa ngiisi nniiyauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuyasi mmuaakaraivai ngioo iivai. Anutuuoqo kua kutaivaa tiraivoono hama ngii pikieerainno ngii tasipano rikioo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninai rikiaada ngia yaagueeqama varikio rikioo hama ngii yaataaraanaravai. Ngii iinno taanara suaivaki fai Anutuuoqoono yaagueeqaivaa aikiooma ngii mino ngii iinno taanaraivo nninai rikiaadaata pikiada Anutuuoqo kooyaa ngii vitainara aataruuvau kuaaravai.

¹⁴Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ivaara ngia unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmira aataruuvaa pikiaatee. ¹⁵Ngia yaata tinni yoketaa utiraiyavee kiaina na ngiita kua kiaunoo. Na kiau kuaivaara ngiengieenoo yaata utida rikiaatee. ¹⁶Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaivaara kati putuuvaara ta yaata utuaunna suaivaki ta vuaina suuyaivaa varada nneeda ivaara ta Anutuuoqaata kua yoketaivaa tida yaata utida kiaunnaano: Tiiyara Yisuu Kirisiinna kiavoo tuuvaara ta inna tasipama variaunnaano, kiaunnavai. Ta yeenna bereetaivaa varada nneeda yaata utida kiaunnaano: Tiiyara Yisuu Kirisiinna mmammaivo nniitarooavaara ta inna tasipama variaunnaano, kiaunnavai. ¹⁷Ta mmuaa yeenna bereetaivo vaivaa varada nnaunnaivaara ta kaayauyaano mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaunnayaida variaunnaano.

¹⁸Ngia Isarairaa gioonna kiaapuuyara yaata utuatee. Anutuuoqaani yeena tapiivaki fayaiyauvaa yapa kiada nneeraiya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuoqaa mmiaavai. ¹⁹Na itaa kiau kua oyaivo ataama vainoo. Unnakua anutuuyauvo hama kutaa mminnaayauvaivee. Unnakua anutuuyauvaani yapa kieera yeenna fayaiyauvo mmanna yeenna fayaiyauvaivee. ²⁰Ngari voopinaiya ngiari yeena tapiivaki yapa kieera yeenna fayaiyauvaa hama Anutuuoqaani yapaavai. Mmagia maisaiyana yapaavai. Ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmagia maisaiya mmivoo kiaina na ngiiyara yaata utuaunoo. ²¹Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara vuaina suuyaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama yaata utida nnooriivaa

nnaivo inna konnaivai. Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara yeenna bereetaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama yaata utida yeennaivaa nnaivo inna konnaivai. ²²Fai ta itaama iikio ti Udaanga Anutuuqo tiyara inna nnannataa-naravaaraata ta itaama iikiaarannee? Ta yaata utida kiaunnaanoo: Ta yaagueeqama varida inna yaataraunnavavee, kiaunnannee? Hama yopeemavee.

²³Gioonna kiaapu vooya kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiataivaa fai ta aikiooma iikiaravaivee, kiaavai. Inna aikioovai. Ngia iikiaaraivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyavunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Ngia kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiataivaa fai ta aikiooma iikiaravaivee, kiaiya hama ngii seenaiyara yaata utiraida iikiai fai hama iya yaagueeqama varia rada vidada safuuma variaaravai. ²⁴Sa gioonna kiaapu voovoona ariiyara yaata utuoo iikiaivee. Ari seenaiyaraatama yaata utuoo iikiaivee.

²⁵Fayai yapeera nnauvakidiri fayaiavaa yookaama kiada varada kati sabi nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara unnakua anutuuyara iikiaa fayaiavaivee kiaa vo kua vo kua tida yapara yaparakiatee. ²⁶Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmataivoota mmuakiaa mminnaayavuai mmata aavau vaiyauvootama Udaanga Anutuuqaa mminnaayavuai nnaasu vaivaivee, tiivai.

²⁷Fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu voovoona ngii tinara: Numa ni tasi-pama yeenna nnaatee, tinai rikiakio ngii kuatainai vida teekio ariinoo yaakuyaa ngii mii yeenna fayaiyavuaa nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara vo kua vo kua tida inna yaparaida kiatee: Deevakidiri aayavuaa varaannavainnee? kiatee. ²⁸Fai vaidi voovoona ngii giaa ngii mioo tinara: Ai mo vaa ii fayai ivaa unnakua anutuuyauvaara yapa kiaa fayaiavaivee, tinai rikiada sa nnaatee. Ngii giaa ngii mii vaidiivo konnaama yaata utivoora kiaa yaata utida innaroo tida sa nnaatee. ²⁹Ngia nnaaraivo inna aikioo vaikioonno itaa kua tii vaidiivaaroo tida sa nnaatee.

Mo gioonna kiaapu voovoona tinoo: Yo, inna aikioo na nnaanavee. Aaniira vaidi voovoona na yaata utuee nnaanaree kiauvaara ni ooqoo tiinnee? ³⁰Na yeenna fayaiavaara Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kiee nnauvai. Mo aaniira vaidi voovoona na Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kiee nnau yeenna fayaiavaara ni ooqoo tiinnee? tiivai.

³¹Vara ngia yeenna fayaiavaa nneedannee? Vara ngia nnooriivaa nneedannee? Vara ngia datadataama varidannee? Ngia itaama iikiaivo inna ngia Anutuuqaara iikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuaivee. ³²Ngia varida vo aataru mmoori voovai iikiai teeda Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama Anutuuqaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaaatama ivaudiri harurivoora tida ngia Anutuuqaara nnaasu varida aataru mmooriivaa iikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuaivee. ³³Na itaama iinaree kiaa iikiauvaugiataama iikiatee. Hama na yoketaama varinaraivaara niniiyara itaama iikiauvai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya na iikiau aataru mmooriivaa ari-naima teeda yoketaama variateeraivaara na iyara yaata utuee iikiau vai. Anutuuqo iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara na iyara yaata utuee iikiau vai.

11 Yisuu Kirisiiva varuuvauugiataama na variauneema ngieeta na variauvau-giataama variatee.

Ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmira

aataruuvaara Pauruuso tiravai

²Ngia makemakee niyara yaata utida variaani na ausa hanigieeraiya uu aataruuyauvaa ngii giaa ngii miaaduu ngia puaisa utuuvaara na ngiiyara kua yoke-taivaa kiaunoo. ³Itaama vainai ngia arinaima rikiaateeraivaara na aa kua aavaa ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa vaidiiyara dikiai vaidi-ya ngiari nnaataiyara diaavo Anutuuqo Yisuu Kirisiinnara diivai. ⁴Ivaara fai vaidi voovoono gionna kiaapuuya avuuyauvunu yaaku varoo Anutuuqaa mmayaayaivaa tii suaivaki ari kieetaivau rummua apu kioo fai Yisuu Kirisiinna nnutuuva aduooma yapa kiaanaravai. ⁵Fai gionna voovoono hama ari kieetaivau rummua apirainno kati gionna kiaapuuya avuuyauvunu yaaku varoo Anutuuqaa mmayaayaivaa tii suaivaki ivo ari vaatiivaa nnutuuva aduooma yapa kiaanaravai. Itaama ii gion-naivoono gionna voovai ari kieetaivaa hatoka taika kiaikio mmanna mmuyaivai vaivaa roosiima varioo mmamma maisaivaa varaivai. ⁶Fai gionna voovoono hama ari kieetaivau apuataino ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaivee. Fai gion-naivo ari kieetaivaa hatoka taika kino mmanna mmuyaivai vainarannee vara ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaanaraivo inna mmamma maisaira aataru-vai. Inna aikioo itaama vaivaara ivo ari kieetaivau rummua apuaivee. ⁷Nnaaru Anutuuqo ari yaata tinniivo ariiki vauvaa roosiima vaidiivaa iima kioodoo ivo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaatarooduu innayaadiri Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vauvaara sa ivo ari kieetaivaa rummua apuaivee. Gionnaivo ari kieetaivau apiivaara vaidiivo innara dira aataruuvo kooyaa vaivai. ⁸Hama Anutuuqo gion-naivaadiri vaidiivaa iiravai. Ivo vaidiivaadiri gionnaivaa iiravai. ⁹Hama Anutuuqo gionnaivaaroo tioo vaidiivaa iiravai. Vaidiivaaroo tioo gionnaivaa iiravai. ¹⁰Ari vaatiivo innara diivaara aangeraiya taateeraivaara gionnaiya ngiari kieetaiyau-vunu rummua apuatee. ¹¹Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau variaunnaiya gionnaiya hama ngiari miaraama variaani vaidiyya hama ngiari miaraama vari-aavai. Gionnaiya vaidiiyani variaani vaidiyya gionnaiyani variaavai. ¹²Anutuuqo vaidiivaadiri gionnaivaa iima kioovauraida aanna makee gionnaiyaano vaidiyya mmataanoo. Mmuakiaa mminnaiyauvo Anutuuqaasidiri tiivai.

¹³Ngiengieenoo yaata utida ivaara rikiaatee. Gionna voovoono gionna kiaapu-uya avuuyauvunu hama ari kieetaivau rummua apirainno kati yaaku varoo Anutu-uqaata kua tiivo inna ii aataru ivo yoketaavainnee? Vara maisavainnee? ¹⁴Vaa ngia ngiingii aataru voovaudiri arinaima teeda rikiaavai. Vaidiyya ngiari kieeta yausi-iyauvo hokobavai vaivaara iya mmamma maisaivai. ¹⁵Mo gionnaiya kieeta yausi-iyauvo hokobayauvai vaivaara iya rikiaavo iya yoketaivai. Anutuuqoono iya kieeta yausi hokobaiyauvaa iya mmiiyauvo ngiari kieetaiyauvunu rummua apiiyauvaara iya rikiaavo iya yoketaivai. ¹⁶Na itaa kua kiau kua mmuakiaayauvaara fai gionna kiaapu voovoono kua yaagueeqa kuaivaa tiiki yapaanaree tiivaara na ataa kua tinar-avee. Teetama vaa ausa hanigiada Anutuuqaara nuunakiaunnaiyaatama hama ari vo aataruvai iikiannavai.

Yisuu Kirisiinnara yaata utida bereeta vuainaivaa nneeravai

¹⁷ Na aqaa aataru aayauvaa kuayauvai ngii giaa ngii minarina varieena hama na ngiiyara yoketaayavee kiaunoo. Ngia Anutuuqaara nuunaira suaivaki ngii nuunairaivo maisaivai. Hama yoketaivai. Ivaara hama na ngiiyara yoketaayavee kiaunoo. ¹⁸ Tauraanaa kua voovai rikiaatee. Ngia Anutuuqaara nuunaira suaiauvaki vooyaano voovaugiataama yaata utida kua kiaani vooyaano voovaugiataama yaata utida sai kua kiaavai. Na ivaa rikiee ivaara kiisama kutaavaivee kiaunoo. ¹⁹ Ngii-ikidiri gionna kiaapu vooya kutaa tuanaa Anutuuqaa avuuvau safuuma variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara inna aikiooma ngiiikidiri vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaikio vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaivai. ²⁰ Itaama vaikiai Anutuuqaara nuunaida bereeta vuainaivaa nneera suaivaki hama ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida nnaavai. ²¹ Ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie varada ngiaa yeennaiyauvaa makemaakee tikiai nneeda varida hama ngii seenaiyara faan-nakiaavai. Ngia itaama nneeda variaavo voovoono inna yeenna raikio kati varikio voovoono kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakainno varivai. ²² Mo ngii nnauyauvo vainoo. Ngia ivaki varida yeenna nneeda nnoori nnaatee. Ngia Anutuuqaa nnauvaki yeenna nneera suaivaki ngia ngii seenaiya vaa ausa hanigieeraiyara koonnama iikiaani hama yeennaatakiaiya iya mmamma maisaikiai variaavai. Mo ivaara na dee kuavai ngiiyara tinaranee? Fai na ngiiyara kua yoketaivaa tinaranee? Ai hameetavee.

²³ Ivaara aa na tinara kua aavaa vaa tauraa na ngii giaa ngii miaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnasidiri na vareeravai. Yutaaso Yisunna ari nnammutuuiya vitau heenaivaki Udaanga Yisuu Kirisiiva yeenna bereetaivaa utu kioo vainno ²⁴ Anutuuqaa kua yoketaivaa kia kioo kusii kioo tunoo: Aanna ni mmatiivovee. Na ngiiyara tiee aavaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niyara yaata utuatee, ²⁵ tuduu yeennaivaa nnaa taika kioodoo mmuaikaraama ivo vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo Anutuuqo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvaa vaivai. Ngia aavaa makemaakee nneera suaivaki nneeda varida niyara yaata utuatee. Yisuuva itaa kua tiravai. ²⁶ Ngia mmuakiaa sui makemaakee aa yeenna aavaata vuaina suuyaivaatama nneeda varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa gionna kiaapuuya vitaikio kooyaa vainaravai. Ngia itaama iima rada varia rada vikiokio Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaanaravai.

²⁷ Itaama vaikiai gionna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nneera suaivaki hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utiraida sabi kumimakama nneeda inna mmatiivaaraata inna kiauvaaraatama koonnama iida mminnamminnaa maisaivaa varaavai. ²⁸ Itaama vainai ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiingii ausaiyauvaki tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama safuuma nnaatee. ²⁹ Fai ngia hama itairaida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmammaivo vaa tiyara yatari sagaivau vauvaara hama ngia tuqinnama yaata utiraida nnaa kikio fai tomedaivo ngiingiiiki vainaravai. ³⁰ Ngia sabi koonnama yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nnaivaara vooya muaraagama variaani vooya nniitaraani vooya vaa putuaavai. ³¹ Fai ta teteenoo titi ausaiyauvaki mmuaanaa tuqinnama haitatuuma teeda rikiakio mmanna tuanaavai vaino fai Anutuuqo hama kua pinaivaa tiki yapaanaravai. ³² Gionna kiaapu mmatayaa kumimakama variaiya kua pinaivaki

variaara suaivaki teeta iya roosiima irisai maisaivaa vareevoora Udaanga Anutuuoqo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa taikio koonnama vaivaara ivo mmuaararavai ti mmioo ti safuuvai.

³³ Ni seenayaso, ivaaraida ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara nuunaida yeenna nneera suaivaki ngiingii seenaiyara faannaida varida mmuaavaugiataama nnaatee.

³⁴ Fai gionna kiaapu voovoono inna yeenna raino ari nnauvaki varioo safuuma yeenna nnaivee. Ngia nuunaida yeenna nneera suaivaki Anutuuoqo sa irisai maisaivaa ngii miaiveeraivaara ngii yeenna rainai ngiingii nnauvaki varida safuuma yeennaivaa nnaatee. Ngia tauraa vo kua voovai ni yaparakiavaara fai yapooma na ngiisi viee safuunaravai.

Mmannasa Yoketaivoono vo mmoori vo mmooriyauvaa gionna kiaapuuva mmiivai

12 Ni seenayaso, Anutuuoqaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvaa Mmannasa Yoketaivoono kati ti mmiiyauvaara na safuuma kua kutaivaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ngia ivaara hama tuqinnama rikieevoora na aanna makee safuuma ngii giaa ngii minai rikiaatee. ² Vaa ngia taavai. Nnaaru ngia kumimakama varuu suaivaki unnakua anutuuyauvo hama kua tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmuduu mmagia maisaiya ngii uduu ngia iya aataruuvaura nnaasu kumimakama viravai. ³ Ivaara aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Anutuuoqaa Mmannasa Yoketaivo gionna kiaapu voovaaki varino fai hama ivo yopeema tinara: Yisuuva maisama variaivee, tinaravai. Fai gionna kiaapu voovoono hama Mmannasa Yoketaivo innaki variivoono fai hama yopeema tinara: Yisuuva inna Udaangaivoovee, tinaravai.

⁴ Anutuuoqaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvaa kati ti mmiiyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Mmannasa Yoketaivo iyauvaa kati ti mmiivo ivo mmuaa tuanaavai varivai. ⁵ Anutuuoqaa mmooriivaa iira aataruuyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Gionna kiaapuuva Udaanga Yisuu Kirisiinna mmuaavaara ii aataru iyauvaa iikiaavai. ⁶ Anutuuoqaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Anutuuoqo mmuaavoono ari mmooriivaa iikiateera yaagueeqaiyauvaa mmuakiaaya mmiivai.

⁷ Ta mmuakiaaya yoketaama variateeraivaara Mmannasa Yoketaivo mmuaavai mmuaavai ti aakiaiayavaki varikiai ta mmooriyauvaa iikiaunnano Anutuuoqaa yaagueeqaivo kooyaa vaivai. ⁸ Mmannasa Yoketaivo voovai tasipaikio tinni ruaivaa kuaivaa gionna kiaapuuva kuaa mmiivai. Voovoono ari yaata tinnivakidiri arinaima rikiai kuaivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoono vaa oyaivaa inna kuaa mmiivaa gionna kiaapuuva kuaa mmiivai. ⁹ Voovoono Anutuuoqo fai kutaa iinaravaivee kuaa yaata utira tinniivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoono inna mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono yaagueeqaivaa voovai mmikio rikioo nniitareeraiya tuqinnaivai. ¹⁰ Mmuai Mmannasa Yoketaivoono voovai yaagueeqaivaa mmikio rikioo Anutuuoqaa mmoori ari vookara ari vookaravai iivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Anutuuoqo tii kuaivaa gionna kiaapuuva kuaa mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Mmannasa Yoketaivaasidiri tii aataruuvaatama hama innasidiri tii aataruuvaatama arinaima too rikiaivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo ari vo kua vo kuayauvai hama tauraa rikiaiayauvaa tiivai. Mmuai

Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo itaama ari vo kua vo kua tii kuaivaa oyaivaa arinaima rikioo gionna kiaapuuya kooyaa kiaa mmiivai. ¹¹ Mmuai Mmannasa Yoketaivoono ari yaata utiivaugiataama itaama yaagueeqaivaata tinni yoketaivaatama voovai voovai duuyama reeti reeri mmikiai rikiada vo mmoori vo mmooriyauvaa itaama iikiaavai.

Mmuua mmammavau kaayau vaatayauvai

vaiyauvaa roosiikiaunnaya ta variaunnaanoo

¹² Vaidi voovai mmammaivo mmuua mmammavai vaivai. Vaikio ivau kaayau airi airi vaatayauvai vaikiyai ta taunnano mmuua mmammavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima Yisuu Kirisiiva varikiai innara ausa hanigieeraiya airi airi gionna kiapuuya variaavai. ¹³ Mmuakaraama ta mmuakiaa Yutayaiyaata ngiari voopinaiyaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata kati mmamma dummukiara ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama ta Yisuu Kirisiinnara ta nnoori varada mmuaakaraiya variaunnaanoo mmuua Mmannasa Yoketaivoono tiiki variivai. Ta ausa hanigieera mmuakiaaya Mmannasa Yoketaivo tiiki suvuivaara ta mmuaakaraiya variaunnaanoo.

¹⁴ Vaidi voovai mmammaivau hama mmuua vaatavai vaivai. Airi airi vaatayauvai vaivai. ¹⁵ Fai vaidiivaa yukuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tioo tinara: Hama na yaakuvai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai. ¹⁶ Fai vaidiivaa yaataivo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tioo tinara: Hama na avuvai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai. ¹⁷ Fai vaidiivaa mmammaivo avuvai nnaasu vainno dee yaatavaadiri rikiaanananee? Hameetaatainoo. Fai vaidiivaa mmammaivo yaatavai nnaasu vainno dee nnikivaadiri suudaivaa rikiaanananee? ¹⁸ Hama itaama vainoo. Anutuuqo ari yaata utiivaugiataama vaidiivaa mmammaivaa mmuakiaa vaatayauvai mmuaavai mmuaavai mmarammaraama yapaivai. ¹⁹ Fai mmuua vaatavai nnaasu yapa kino hama safuuma vaidiivaa mmammaivo vainaravai. ²⁰ Vaa ta taunnano kaayau vaataiyauvo vaikio too mmammaivo mmuua mmammavai vainoo.

²¹ Ivaara hama avuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo yaakuuvaata kua tioo tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaanee, tinaraivai. Hama kieetaivo hanigioo vaidivai roosiima varioo yukuuvaitanaata kua tioo tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaatee, tinaraivai. ²² Hama itaama vainoo. Ta yaata utuaunnano ti mmamma vo vaatayauvai muaraagai vaatayauvo hama vaira kuminainai fai ta hama variaaravai. Fai ta putuaaravai. ²³ Ta yaata utuaunnano ti mmammaiyauvunu vai vaataiyauvo kumina vaatayauvai vaiyauvaara ta tuqinnama haitatuuda funnukakiaunnavai. Ti mmammaiyauvunu vai vaata vooyauvaara ti mmamma maisaira vaataiyauvaa ta uyira rairaiyauvaa uyida raida hatauma kiaunnavai. ²⁴ Hama ti mmamma maisaira vaataiyauvo aikiooma kooyaa vaivai. Anutuuqo ariinoo ti mmammaiyauvunu vai vaataiyauvaa safuuma yapa kiaikiai ta vooyauvaara maisaiyauvaivee kiaunnaiyauvaara Anutuuqo taikio yoketa vaatayauvai vaivai. ²⁵ Inna aikioo mmuakiaa vaataiyauvo mmuua mmammavau vaiyauvo hama hannapabauma kioo mmaram-

maraama vaivai. Mmuakiaa vaatayauvai ngiariiyara ngiariiyara haitatuukiaavai. ²⁶Vo vaata voovoono inna mmammaivau vaivoono inna nniitaraikio mmuakiaa vaatayauvai nniitaraivai. Vo vaata voovai inna mmammaivau vaivaara vaidiiya kua yoketaivaa kiaavo inna mmamma mmuakiaavai sirigaivai.

²⁷Itaama vaikiai ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinna mmammavai roosiima varida mmuaa vaata mmuaa vaata mmammaivau vairaiyauvaa roosiima variaanoo. ²⁸Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Anutuuqaa raunakiaya vaa Anutuuqo vo mmoori vo mmooriyauvaa jaarummua kioo iya mmataama kieeravai. Mmuakiaa mmooriyauvaa yaatareera mmooriivaa ivo tauraananaa kua varada nuairaiyan-naadee mmataama kieeravai. Kava iya inanoo ivo forofetaiya mmataama kioo kava iya tammaana vitairaiya mmataama kieeravai. Nnaagiai ivo Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa iiraiya mmataama kioo nniitareeraiya tuqinneeraiya mmataama kioo ngiari seenaiyara boo tida iya tasipama mmoori vareeraiya mmataama kioo gioonna kiaapuuyara haitatuuraiya mmataama kioo ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tiraiya nnaagiai tuanaa mmataama kieeravai. ²⁹Hama mmuakiaayaano kua varada nuairaya variaani hama mmuakiaayaano forofetaaya variaani hama mmuakiaayaano vitairaya variaavai. Hama mmuakiaayaano Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookaruyauvaa iiki-aani ³⁰hama mmuakiaayaano nniitareeraiya tuqinneera yaagueeqaivaa varaani hama mmuakiaayaano ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri ki-aani hama mmuakiaayaano itaa kua kiaa kuaiyauvaa oyaiyauvaa hanigia kooyaa kiaa mmiaavai. ³¹Anutuuqo vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera tinniiyauvaa ngii miyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida variatee. Tauraananaa mmataama kioodu yaatareera mmooriyauvaa ngia iikiaaraivaara yaata utida variatee. Mmuakiaa mmooriyauvai itaama vaikiai nnaagiai mmuakiaa mmooriyauvai yaatareera aataruuvaa na ngii gaa ngii minai rikiaatee.

Mmuduuya rira aataruuvoono mmuakiaa aataruyauvai yaataravai

13 Fai na aikiooma ngiari voopinna voopinnaaya kua hama na tauraa rikieeraiyauvakidiri arinaima tiee aangeraiya kuaivaatama na arinaima tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kino fai ni kuaivo giringa akuaiavaa sabisaabi ruaivaa roosiima tioo subabaivaa sabisaabi ruaivaa akuaiavaa roosiima tinaravai. ²Fai na forofetaiya iira aataruuvugiataama iina ari vookaraama kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee Anutuuqaa yaata tinniiivaki hatauma vau kuaivaa na rikiee ivaudiri kiaa kookieera kua aataruuyauvaa na arinaima tee rikiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kumina tuanaavai varinaravai. Fai na taapiivaa tinara: Hayee oro voovau vakianeera tino rikioo Anutuuqo aikiooma iinaraiavaara na kutaavaivee kiaa kiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kumina tuanaavai varinaravai. ³Fai na nini mminnamminnaa mmuakiaayauvai gioonna kiaapuuya vakiaa mmiee ni mmammaivaa iya ikia mmuturuaaree kiaa ni tikiai na ee-oo tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kuminayaa itaama iinaravai.

⁴Mmuduuya rira gioonna kiaapuuvoono mmuaararavaa too rikioonnaata yaagueeqama varioo ari seenaiya tuqinnaivai. Ivo hama ari seenaiya uu aataruuyauvaa too tino: Niita ni varaatai aataruyauvaivee, tiivai. Hama ivo ariiyara mannaka tioo tino: Na vaidi nnoonnavavee, kiaa kioo iya aruoo varivai. Ivo aduooma hara

kioo varivai. ⁵Mmuduuya riraivoono hama vueennama kioo vo aataru vo aataruu-
vaa hatokoo hama ivo ariiyara nnaasu yaata utuoo ari mminnamminnaa mmuaki-
aayauvai puaisa utivai. Hama ivo makee tikio nnannataivai. Tomedai mmoori-
ivaa vaidiyya inna mmiaivaara hama ivo ivaara mmannammanna yaata utivai.
Ivo ivaa pikioo taunnu kiaivai. ⁶Tomedaira aataruuvaara hama inna yoketaivai.
Kua kutaa tira aataruuvaara inna yoketaivai. ⁷Hama ivo iikio inna pirisaikio ivo
mmuduuya rira aataru yoketaivaa pikiaivai. Mmannammanna ivo iinno nnaasu vari-
vai. Mmannammanna ivo Anutuuqaa kuaivaara kutaavaivee kiaa kioo puaisa uti-
vai. Ivo mmannammanna yoketaama varinarivaara sirigainno varioo faannaivai.
Mmuararai aataruovo innasi nnikio rikioonnaata hama ivo muaraagama varivai.
Ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varivai.

⁸Mmuduuya rira aataruovo fai tupatupaa vainnonno hama inna
taikeeraivootainaravai. Fai forofetaiya ari vookaraama tira kua aataruovo
kiisama vainno taikaanaravai. Ngiaari voo-pinna voo-pinnaaya kua hama tauraa
rikieeraiyauvakidiri tira aataruovo vainno fai taikaanaravai. Ti tinniki vaira
kuaiyauvo vainno fai taikaanaravai. ⁹Ti tinniki vaira kuaiyauvo kiisakiangii
vaikiai Anutuuqaasidiri tii kuaivaa ta kiisa kiisama kiaa mmiaunnaivaara ii aataru
iyauvo fai taikaanaravai. ¹⁰Fai yapooma eeyaara kua kutaa ari vookaraivo nnino
rikioo aanna makee kua kiisa kiisama ta rikiada kiaunnaivo fai taikaanaravai.

¹¹Na nnaakaravai variaa suaivaki nnaakaraiya tirayaama na tiravai. Nnaakaraiya
yaata utirayaama na yaata utiravai. Nnaakaraiya ausa vuatinniiyauvaki vau
kuaiyauvaa iya rikioneema na rikieeravai. Vaa na nnaagiai yokeena vaidivai variee
nnaakaraiya iira aataruuyauvaa na iikiai yauvaa vaa na pikiauvai. ¹²Aanna makee
ta taunnaiyauvaa pinumaivaki teerayaama ta kiisama taunnavai. Ii nnaagiai suai
ivaki ta kooyaa Anutuuqaa vuatinniivaa teekio ivo ti vuatinniiyauvaa taanaravai.
Aanna makee na rikiau kuaivaa kiisa kuavai nnaasu na rikiauvai. Anutuuqo ari-
naima ni taa taika kiaineema fai yapooma na arinaima inna tee mmuakiaa kuavai
rikiaa taika kiaanaravai.

¹³Taaravooma aataruuda aanna homo vainno fai tupatupaa vainaravai. Anutu-
uqaa kutaavaivee tira aataruuvootama Anutuuqaa faannaira aataruuvootama
mmuduuya rira aataruuvootama vainoo. Ii taaravooma aataru ido vaikio mmudu-
uya rira aataruovoona taara aataruuvaitana yaataravaivee.

Mmannasa Yoketaivo kava vo mmoori vo

mmooriiyauvaa iikiateera tinniiyauvaa

iya mmiivai

14 Itaama vainai ngia mmuduuya ruaaraivaara yaagueeqama mmuduuya ruaa-
ree kiaa kiada iikiatee. Anutuuqo vo mmoori vo mmooriiyauvaa iikiateera
tinniiyauvaa ngii miiyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida nnaasu varia-
tee. Anutuuqo tii kuaivaa kiaa mmiaara tinniivaa varaaraivaara yaata utida ivaa
varaara yaagueeqama iikiatee. ²Gioonna kiaapu voovoono ari vo kua vo kua hama
tauraa rikiai yauvakidiri tiivoono hama gioonna kiaapuuyaata kua tiivai. Anutu-
uqaata nnaasu kua tiivai. Vaidiyya hama inna kuaivaa yopeema rikiaivaara Anutu-
uqaata nnaasu kua tiivai. Mmannasa Yoketaivoono inna mmannasaivaa tasipaikio

ivo hataumaki vai kuaivaa tiivai. ³ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqo tii kuaivaa kiasa mmiraivoono vaidiiaata kua tiivai. Ivo Anutuuqaa kuaivaa gioonna kiaapuyua kiasa mminai rikiada iya yaagueeqama variateeraivaara iyaata kua tiivai. Ivo iyaata yamaa kua yamaa kua tino iya ausaiyauvo yoketaakiaiveera iyaata kua tiivai. ⁴ Gioonna kiaapu voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri tiivoono ariiyara nnaasu itaama iivai. Anutuuqo tii kuaivaa kiasa mmiraivoono mmuakiasa vaa ausa hanigieeraiyara mmooriivaa iivai.

⁵ Mo ngia mmuakiaaya ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri kiaravaara na rikiakoo inna yoketainoo. Anutuuqo tii kuaivaa kiasa mmiaara tinniivaa ngia mmuakiaaya varaaraivaara na rikiakoo pinaama yoketainoo. Vaidiivo Anutuuqo tii kuaivaa kiasa mmiivoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvaa tii vaidiivaa yaataaravai. Vaa ngia mmuakiaaya ausa hanigia kiada ivaki variaya rikiada yoketaama variateeraivaara fai vaidi voovoono ivaki varioo vaidi voovai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaivakidiri tiivaa kuaivaa rikioo hanigia oyaivaa kiasa mminaraivo inna yoketainoo. Fai hama hanigia oyaivaa kiasa mmii vaidiivo varino rikioo vaidiivo Anutuuqo tii kuaivaa kiasa mmiivoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaivakidiri tii vaidiivaa yaataraanaravai. ⁶ Ni seenayaso, ivaaraina na fai yapooma ngiisi vieena ari vo kua vo kuayauvai hama na tauraa rikiaiyauvakidiri tinai fai ngia dataama arinaima rikiada yoketaama variaarannee? Ai hameetavee. Fai Anutuuqaa Mmannasaivoono ni giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii minai ngia ivaa arinaima rikiada fai yoketaama variaaravai. Fai Anutuuqaa tinniivau vaira kuaivaatama ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiada fai yoketaama variaaravai.

⁷ Fai vaidiia kumina mminnaa akua tiraiyauvaa siringaivaannee kafuraivaa koonnama rikiai dataama vaidiia fai akuaivaa arinaima rikiaarannee? Hameetavee. ⁸ Fai noomaivaa koonnama puu puu tikiai dataama akuaivaa vaidiia rikiada nuunaida rapiraivaara teerakiaarannee? Hameetavee. ⁹ Ivaa roosiima fai ngia ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri tikiai dataama fai gioonna kiaapuyua ngii kuaiyauvaa oyaiyauvaa arinaima rikiaarannee? Fai hama arinaima rikiaaravai. Fai ngii kua kiaiayauvo kuminayaa vioo raubiriinaravai. ¹⁰ Aa mmata aavau kaayau kua ari vookara ari vookariyauvo vainoo. Iyauvo hama sabi kuayauvai vaivai. Oyaiyauvo vaivai. ¹¹ Fai ari voopinnaa vaidi voovoono ari kua tuanaivaa hama na tauraa rikiauvakidiri tinai fai na oyaivaa hama arinaima rikieeraina na innara tinara: Inna ari voopinnaavaivee, tino rikioo ivo niyara tinara: Inna ari voopinnaavaivee, tinaravai. ¹² Mo ivaara ngiingiikiatama rikiaatee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasi-paikiai vo mmoori vo mmooriivaa iira tinniivaa ngii varaataino Anutuuqo ngii minai varada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya yaagueeqama variateeraivaara iyara mmooriivaa iikiatee.

¹³ Vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyauvakidiri tiivoono ari kua tii oyaivaa kooyaa hanigia kiasa mminara tinniivaa varaanaivaara Anutuuqaata kua tioo yaaku varaivee. ¹⁴ Fai na yaaku varee ari vo kua vo kuaivakidiri Anutuuqaata kua tino rikioo ni mmannasaivoono yaaku varoo kua tino rikioo hama ni yaataivo ivo tii kuaivaa oyaivaa rikiaanaravai. Ni mmannasaivo kati Anutuuqaata kua tinaravai. ¹⁵ Itaama vainai rikiee mo na dataama iinarannee? Fai ni mmannasaivo Anutuuqaata kua tioo varinai na nini yaata tinniivau vai kuaivaatama innaata kua tiee yaaku varaanaravai. Fai ni mmannasaivo kuaru tioo varinai na nini yaata tinniivau vai kuaruuvaaatama na yaata utuee tinaravai. ¹⁶ Fai hama ngia

rikieerama kikio ngii mmannasaiyauvo nnaasu Anutuuqaata kua yoketaivaa tino mo fai dataama kuminaa vaidi voovono ngia itaa kua kiaa kiada yaaku varaivaara kua kutaavee tinarannee? Hama ivo ngii kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaivaara hama ivo kua kutaavee tinaravai. ¹⁷ Ngia Anutuuqaata kua yoketaivaa tida yoketaama yaaku varaivo fai aikiooma vaino mo hama ivo arinaima rikiaivaara fai hama ivo Anutuuqaara yaagueeqainaravai.

¹⁸ Na ari vo kua vo kua hama tauraa rikiauyavakidiri kiauvoono ngieta itaama kiayi na ngii yaataravai. Ivaara na Anutuuqaata kua yoketaivaa kiauuno. ¹⁹ Itaama vaikiainnaata ngia Anutuuqaara nuunairavaki nini tinniivakidiri kooyaa vai kua kiisaiyauvaa nnaasu na ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiaaravo inna na rikiauko ni yoketaivo. Ngia nuunairavaki ari vo kua vo kuaivaa hama na tauraa rikiauvakidiri na kaayauma ngii giaa ngii minai ngia hama arinaima rikiaaravo inna na rikiauko hama ni yoketaivo.

²⁰ Ni seenayaso, ii kua ivara sa nnaakaraiya tinni yaataiyauvaa roosiima varida yaata utuatee. Vaa yokeeda arinaima kua rikiaya roosiima ngiingii yaata tinniiyavakidiri arinaima rikiada variatee. Nnaakaraiya mminnamminnaa maisaiyauvaara vuenname kiada yoketaama variaavai. Iya itaama variraivaa roosiima variatee. Sa iya tinniiyauvo kumimakaikiai variraiyauvaa roosiima variatee. ²¹ Anutuuqaa kua fafaaravo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo:

Na aa gioonna kiaapu aayaata kua tinaravai.

Na ngiari vo kua vo kua tiraiya kiaa mminai iyaano ngiari kuaiyavakidiri iya kiaa mmiaaravai.

Kiaa mmikiai rikiada teedaata

haunninniida hama iya rikiaataivaivee, tiravai.

Kua fafaaravoono itaa kua tiivai. ²² Mmannasa Yoketaivo vaidi voovai tasipaikio rikioo ivo ari vo kua vo kua hama tauraa rikiayavakidiri tii aataruuvaa Anutuuqo giaara ii aataru ivaa iivainnee? Vaa ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Hama ausa hanigieeraiyaano Anutuuqo ari vookaraama variivaa kooyaa rikiateeraivaara ivo iyara iivaivee. Mo Mmannasa Yoketaivoono vaidi voovai tasiipaikio rikioo Anutuuqo tii kuaivaa kiaa mmii aataruuvaa Anutuuqo giaara iivainnee? Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Vaa ausa hanigieeraiyara iivaivee.

²³ Itaama vainai fai ngia vaa ausa hanigieeraiya nuunaida mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiayavakidiri tikiai fai gioonna kiaapu ii aataru ivara vuennekiaiyannee vara hama ausa hanigieeraiya ngii nuunaiyavaki nnida fai iya ngiiyara yaata duunayavee kiaaravai. ²⁴ Fai ngia mmuakiaaya Anutuuqo tii kuaivaa tikio rikioo fai gioonna kiaapu hama ausa hanigieera voovononnee vara kumimakama varii gioonna kiaapu voovono ngii nuunaiyavaki ngioo ngii kuaivaa rikioo ari mminnamminnaa maisaivo ariiki vaivaara arinaima rikiaanaravai. ²⁵ Ngia kua tikio rikioo hatauma ari yaata utii kuaivo kooyaa vaino ivara rikioo kookainno ari ausa mmuduuyaivaa Anutuuqaa mmioo innara kooyaa kua tiao tinara: Kua kutaa Anutuuqo aavaki ngii tasipama varivaivee, tinaravai.

Anutuuqaara nuunairaiyauvaki mmuaanna nnaakaraya variatee

²⁶ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivaa rikiaatee. Ngia Anutuuqaara nuunaira suaivaki ngiikidiri vaidi voovono kuaru voovai tikio vaidi voovono kua vooyauvai kiasa mmikio vaidi voovono Anutuuqo inna kiasa mmii kua vooyauvai kiasa mmikio vaidi voovono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyouvakidiri tikio voovono ivo tii kuaiyouvaa oyaiyouvaa hanigia kiasa mmiivai. Gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tuqinnama rikiada yaagueueqama variateeraivaara itaama iikiatee. ²⁷ Fai ngia ari vo kua vo kua hama ngia tauraa rikiaiyouvakidiri kiaaree kiasa taaramannee taaravoomaano nnaasu kua kiatee. Mmuaavai mmuaavai kua tikio gionna kiaapu hanigia kiasa mmiraivoono kooyaa oyaivaa kiasa mmiaivee. ²⁸ Fai hama kua hanigia kiasa mmira gionna kiaapu voovono varino too ari vo kua vo kua tiivono sa kuaiyouvaa kooyaa kiasa kookieekiaivee. Mmanna yaataivaadiri nnaasu yaata utuoo Anutuuqaata kua kiaivee. ²⁹ Taaramannee taaravoomaano Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai Anutuuqo tii kuaivaa gionna kiaapuuya kiasa mmiatee. Kiasa mmikiai rikiada variaya kati yaata utida rikikio iya kua kiaiyouvo safuuma kiaannee? Vara fanniima kiaannee? ³⁰ Anutuuqo gionna kiaapu voovai ngii nuunaivaki variivaa kua voovai kiasa mmimo rikioo kua tinaree kiasa iino rikioo tauraa kua tiivo pikioo variaivee. ³¹ Mmuakiaaya tuqinnama rikiada yaagueueqama variateeraivaara ngia mmuakiaaya itaama mmuaavai mmuaavai Mmannasa Yoke-taivo ngii tasipanai Anutuuqo tii kuaivaa ngii kiatainai kiasa mmiaaravai. ³² Vaidi voovono Anutuuqo tii kuaivaa kiasa mmiivo ari kua tiivaara tuqinnama haitatu-unno safuuma kua kiaivee. ³³ Hama ta ruvirarada varida kaayau kua kaayau kua tiraida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada safuuma variaaraivaara Anutuuqo ti maavee tiravai.

Vaa ausa hanigieeraiya Anutuuqaara nuunama varira mmuakiaayauvaki iya iiki-aaneema ³⁴ gionnaiya Anutuuqaara nuunairaiivaki sa kua tiraida kua seemuaa variatee. Sa kieetaya roosiima varida kua kiateera tii kuaivo Yutayaiya kua mmaanna tuuvaki vaivai. Itaa kua tiivaara iya kua seemuaa variatee. ³⁵ Vo kua voovai oyaivaara iya rikiaatainai rikiada ngiari nnauyauvakidiri safuuma ngiari vaatiiya yaparakiatee. Anutuuqaara nuunairaiyauvaki gionnaiya diitada kua tikio rikioo fai iya mmamma maisainaravai.

³⁶ Na itaa kua kiauavaa ngia ni kuaivaa hatokaannee? Ngia Koridiiya ngia yaata utuaavo Anutuuqaa kuaivo ngiikidiri nniivainnee? Ai hameetavee. Mo ngiisi nnaasu inna kuaivo kuaivainnee? Ai hameetavee. ³⁷ Fai ngiikidiri voovono ariyara yaata utuoo tinara: Na Anutuuqo tii kuaivaa kiasa mmira vaidivaivee, kiasa kioo vara ivo tinara: Na Mmannasa Yoketaivoono ni tasipaikiai na ari vookarai mmoori-ivaa iikiauvaivee, tinaraivo na fafaara ree ngii giaa ngii miau kuaivaa arinaima rikioo ivaara kutaa kuavaivee kiaivee. Ii kua ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuai kuaivaa ni giaa ni mivai. ³⁸ Na fafaara ree ngii giaa ngii miau kuaivaa gionna kiaapu voovono hama na rikiaantaravee tinai rikiada mmooka hanigia inna mmiatee.

³⁹ Ni seenayaso, ivaara Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia Anutuuqaa mmayaayaivaa kiasa mmiaara aataruuvaara ngii iikiata iikiatainai iikiatee. Mman-nasa Yoketaivo vooya tasipanai ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiyouvakidiri kiaaraivaara sa iya ooqoo kiatee. ⁴⁰ Ngia Anutuuqaara nuunaira suaivaki tuqinnama varida safuuma iikiatee.

Yisuu Kirisiiva kava diitoovaara Pauruuso tiravai

15 Ni seenayaso, na nnaaru mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada puaisa utida yaagueeqama varuuvaara na keenaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. ² Ii mmayaaya yoketaa ivaa inna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaavai na ngii giaa ngii miravai. Fai ngia ivaa rikiada puaisa utida varikiokio Anutuuoqo ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Vara ngia ivaa kutaavaivee kiasa kiada puaisa utuunnee? Vara ngia ivaa utu fanniima kioonnee?

³ Na tauraa rikiee puaisa utuaa kuaiva mmuakiaa kuavai yaatareeraivaa na ngii giaa ngii miravai. Ii kua ivo Anutuuoqaa yanaivaki vai kuavai rikiaatee. Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai. ⁴ Ivo putuduu vaidiiva inna hau kioodoo taaravooma suaivaki Anutuuoqo tuduu diiteeravai. Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai. ⁵ Ivo diitoo Petoroosaa avuuvau kooyaa diravai. Nnaagiai ari ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana avuuyauvunu kooyaa diravai. ⁶ Nnaagiai mmuaa suaivaki gioonna kiasa puaisa kaayau (500) inna nnaagiai nuairaiya inna too vooya vaa putiravai. Aanna vooya homo hara kiada variaano. ⁷ Iva Yakoopaa avuuvau kooyaa dioo nnaagiai ari kua varada nuaira vaidi aposoroo mmuakiaaya avuuyauvunu kooyaa diravai.

⁸ Nnaagiai tuanaa ivo ni avuuvauvaanaata kooyaa duduu Mmannaivaivo ari vookaraama ni hanigooduu na inna teeravai. ⁹ Mmuakiaa aposorooya ni yaataaraani na iya aduooma variee kiisa vaidivai variaano. Vaa ausa hanigieera gioonna kiasa puaisa na maisa mmooriivaa iya mmiee iya ruputuaivaara gioonna kiasa puaisa niyara kiasa: Kua varoo nuaira vaidi aposoroovaivee, kiasa kuaivo inna hama yoketaa kuavai kiasa. ¹⁰ Anutuuoqo kati niyara yoketaama yaata utiivaara na variavoo aanna na variaano. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuuvoo hama fanniiravai. Iraivo vairavai. Na yaagueeqama kiee mmooriivaa varaivaara ni mmooriivo ngiari vo aposorooya mmooriyauvaa yaatareeravai. Itaama vauduaata hama na nini yaagueeqayaara iiravai. Anutuuoqo kati niyara yoketaama yaata utuduu inna yaagueeqayaara iiravai. ¹¹ Neenoo yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Vara ngiari vo aposorooyaano yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Sa ivaara yaata utuatee. Ta mmuakiaaya ii mmayaaya yoketaa ivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia ivaa rikiada kutaavaivee tiravai.

Ta kava diitaaraivaara Pauruuso tiravai

¹² Yisuu Kirisiiva putuduu Anutuuoqo tuduu putuuvakidiri kava diitoovaara ta ngii giaa ngii miaannano. Ivaara aaniira ngiikidiri vooyaano putuaiyara kiasa: Hama kava diitaaraivaivee, kiasa? ¹³ Iya itaa kua kiasa kuaivo kutaa kuavai vaitiri. Hama Anutuuoqo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee. ¹⁴ Kua kutaa hama Yisuu Kirisiiva diitotiri. Ta ngii giaa ngii miaanna kuaivo kuminayaa vaitiri. Ngia Anutuuoqaa kutaavaivee kiasa kuaivoota kuminayaa vaitirivee. ¹⁵ Mo vo kuavaata rikiaatee. Vaa ta Anutuuoqaa kiasa: Ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diiteeravaivee, tiravai. Mo ivo hama diitotiri. Ta Anutuuoqaa itaa kua kiasa kuaivaa unnakuavai kiasa vaitirivee. Mo putuaiya hama kava diitaaraivaivee kiasa kuaivo kutaavai vaitiri. Anutuuoqo hama Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee. ¹⁶ Anutuuoqo tinai gioonna kiasa puaisa diitaara kuaivo hama ku-

taavai waitiri. Hama Anutuuoqo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee. ¹⁷ Anutuuoqo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Ngia innara kutaavaivee kiaa kuaivo kuminayaa waitiri. Ngia homo ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaatama variaatirivee. ¹⁸ Anutuuoqo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Vaa ausa hanigia kiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada putuaiya ikia aakiaana vutirivee. ¹⁹ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada innara faannakiaunnaano. Fai yapooma ta putuaaraiya hama Anutuuoqo ti tinai ta kava diitaara kuaivo kutaavai waitiri. Ta mmata aavau tete yoketaama variaaraivaara nnaasu yaata utida variaunnatiri. Inna aikioo gioonna kiaapuuya pinaama tiyara raida boo tida kumimakayavee kiaatirivee.

²⁰ Anutuuoqo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo inna kutaavai. Vaa ivo putuoo Anutuuoqo tuduu tauraa tuanaa diiteeravaara tidaida mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada putuaiya fai Anutuuoqo tinai teeda kava diitaaravai. ²¹ Ari vo vaidi voovoono iiravaara tidaida gioonna kiaapuuya putiraivaa varaaravai. Ari vo vaidi voovoono iiravaara tidaida putiraivakidiri fai gioonna kiaapuuya kava diitaaravai. ²² Ataamo mmuakiaa gioonna kiaapuuya oyaivo varuvaara mmuakiaaya fai putuaaravai. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variaara Anutuuoqo tinai iya mmuakiaaya diitaaravai. ²³ Innara diiteera aataruuvo ataama vainoo. Vaa tauraa Yisuu Kirisiiva diiteeravai. Fai yapooma ivo tiinara suaivaki innara ausa hanigieeraiya fai diitaaravai. ²⁴ Nnaagiai mmuakiaa mminnaayauvai fai taikaanaravai. Ii sui ivaki Yisuu Kirisiiva mmuakiaa kieetaiya ngiau aapuuvaki variaiyaaata mmata aavau variaiyaaatama yaataroo mmuakiaa mmatayaa varida yaagueeqakiaiyaaatama yaataraanaravai. Yaatara taika kioo mmuakiaa mminnaiyauvaara diraivaa ari Koonna Anutuuoqaa mminaravai. ²⁵ Yisuu Kirisiiva kieetavai itaama dinono Anutuuoqo inna nammutuuiya yaatara kino rikioo Yisuuva fai iyaraatama mmannammanna dinaravai. ²⁶ Nnaagiai tuanaa nammutuuiivoono inna putira aataruuvaa fai Anutuuoqo tino eeyaara taika kiaanaravai. ²⁷ Ivaara Anutuuoqaa kua fafaaraivo vainno tino: Vaa Anutuuoqo tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataravavee, tiivai. Vaa ta rikiaunnano kooyaa vainoo. Kua fafaaraivo mmuakiaa mminnaayauvaara tii kuaivo hama Anutuuoqaa tiivai. Ivaano tikio too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvai yaataravai. ²⁸ Nnaagiai Anutuuoqo tino too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvaara dinara suaivaki ari Mmaapuuvoo ariinoo ari dinarayauvaatama varoo Anutuuoqaa mmemmaivaki kuanaravai. Anutuuoqo vaa tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataravara fai ivo Anutuuoqaa mmemmaivaki vino too Anutuuoqoono kieetavai varioo mmuakiaa mminnaayauvaara dinaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu vooyaano vaa putuaiyara nnoori varada kiaanoo: Ta nnoori varakiai rikida fai iya yoketaama variaaravee, kiaavai. Fai kutaa tuanaa putuaiya hama kava diitakiai mo putuaiyara iya nnoori varaiya fai aaniivaara iikiaarannee? Vooyaano kiaanoo: Anutuuoqo tinai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaaravavee, kiaa aataruuvo hama kutaa waitiri. Mo aaniivaara iya vaa putuaiyara nnoori varaatirinne? ³⁰ Mo tee mo? Yisuu Kirisiiva putuoo kava diitoo kuaivo hama kutaa waitiri. Mo aaniira ti mmaarau kua kiaa mmooriivaa mmuakiaa sui iikiaunnatirinne? ³¹ Ni seenayaso, makemakee mmuakiaa sui iya ni Rupertikiai na putinaraivaara yaata utuee variaunoo. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara na yaata utuee ngiiyara mannaka tiee itaa kua kiau kuaivo inna kutaavai

vainoo. ³²Epesiisaa gioonna kiaapuuya fai mmarraraa avaikarauya roosiima varuuya na iya tasipama variee mmooriivaa varaaduu maisamaisau aataruuyauvaa ni miravai. Na putino Anutuuoqo tinai na kava diitaanara aataruuvo hama kutaa vaitiri. Nini variraivaara kuminayaa na iya tasipama mmoori varaatirivee. Gioonna kiaapu kumimaka vooya kiaanoo: Ta turau putuaaraivaara kii ta aanna makee variaunnaivaara nnaasu yaata utida yeenna nneeda nnoori nneeda sirigakiaaravee, kiaavai. Anutuuoqo tinai vaa putuaiya kava diitaara aataruuvo hama kutaa vaitiri. Inna aikioo na gioonna kiaapu itaa kua kiaiya kuaivaara kutaavaivee kiautirivee.

³³Itaa kua kiaiya iida ngii unnakua kiaarainnoo. Fai ngia kumimakama variayia tasipama makemakee varikiai iyaano ngii safuuma variraivaa iikio maisainaravai. ³⁴Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaata ngingii tinni kumimakaiyauvaatama pikiada safu yaata tinniiyauvaa varada variatee. Ngiikidiri hama vooyaano Anutuuoqaa arinaima teeda rikiaavai. Ngia mmamma maisakiateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

Anutuuoqo tinai ta ari vookarai mmammavai varaaravaivee

³⁵Gioonna kiaapu voovoono fai tinara: Dataama putuaiya fai kava diitaarannee? Diitada datai mmammavai varaarannee? tinaravai. ³⁶Mo a itaa kua kiannaikua a yaata duunakuavee. Uruuvaa a utu kiaannaivo nnabaivaa pikioo karaasa kaanaivaa varoo urivai. ³⁷A uru vuitaivaannee vara uru ari vookaraivaa utuanna suaivaki hama mmuyai apa yipi ruaavai utuannavai. Mmanna uruuvaa nnaasu nuinaama kiee utuannavai. ³⁸Anutuuoqoono tikio uruuyauvakidiri ari vookara ari vookaraama urivai. Uruuyauvakidiri mmuaavai mmuaavai ngiari kaanaiyauvo safuuma urivai.

³⁹Mmatayaa varira mminnaiyauvo hama mmuaakarai mmammavai varaavai. Vaidiyya ngiari vookarai [SB7]mmammavai varaani fayaiya ngiari vookarai mmammavai [SB9]varaani ngiaasukuaiya ngiari vookarai mmammavai varaani tavauya ngiari vookarai mmammavai varaavai.

⁴⁰Ngiau aapu vai mminnaiyauvo vaikio matayaa vai mminnaiyauvootama vaivai. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaa fafaaraiyauvo ari vookaraama vaikio mmatayaa vai mminnaiyauvaa fafaaraiyauvo ari vookaraiyauvai vaivai. ⁴¹Suaivaa mmeeki-aivo 'ari vookaraama taikio kuraagaivaa mmeekiaivo ari vookaraama taikio aakia-puaiyauvaa mmeekiai-yauvo ari vookaraama taivai. Aakia-puaa vooyauvai mmeekiai-yauvo ari vookaraama taikio vooyauvai mmeekiai-yauvo ari vookaraama taivai.

⁴²Itaama vaineema vaidi putuaiya diitaara mmammaiyauvo ari vookarai vaivai. Vaa putuaiya kava diitaarivo ataama vainoo. Mmatana hau kieera suaivaki raubiriira nnabaivo nnaasu vaivai. Anutuuoqo tino kava diitaanara suaivaki ari vookarai mmamma hama yopeema taikaanarivo diitaanaravai. ⁴³Mmatana hau kieera suaivaki nnabaivo muaraagainno maisavai. Anutuuoqo tino kava diitaanara suaivaki fai yaagueeqai yoketaa mmammavai varoo diitaanaravai. ⁴⁴Mmatana hau kieera suaivaki mmatayaa diaa mmamma mmuyaivai vaivai. Anutuuoqo tino kava diitaanara suaivaki Anutuuoqaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraivaa varoo diitaanarivo vaivai. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo vaikio rikioo Anutuuoqaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraiyauvootama vaivai. ⁴⁵Ivaara Anutuuoqaa kua fafaarivo vainno tino: Tauraa uu vaidiivaa Ataamaa Anutuuoqo iima kioodoo avuuvaa too diitoo korooraivee, tiivai. Mmannasa Yoke-taivo innaki varuu vaidiivo nnaagiai tuuvoono tupatupaa variraivaa ti mmivai.

⁴⁶Mmatayaa varira mmammaivonnaadee tauraa vaikio Anutuuqaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraivo nnaagiai vaivai. ⁴⁷Anutuuqo tauraa uu vaidiivaa Ataamaa mmataivaadiri iiravai. Nnaagiai tuu vaidiivoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai. ⁴⁸Gioonna kiaapu mmatayaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa roosiya variaavai. Ngiau aapu variyaiya ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa roosiya variaavai. ⁴⁹Ta mmatayaa variaunnaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa mmammaivaa roosuuvaa varada variaunnaneema ta ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa mmammaivaa varada variaaravai.

⁵⁰Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivo ataama vainoo. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo hama yopeema Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravaki kuanaravai. Mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hama yopeema tupatupaa variraivaa varaaranavai.

⁵¹Na hatauma kiaa kua voovai ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ta mmuakiaaya hama putuaaravai. Mo Anutuuqo tinai fai ta mmuakiaaya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai. ⁵²Nnaagiai noomaivo akua tinai rikiada avu tapuurayaama akiairainai ta hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai. Fai ii nooma ivo akua tino Anutuuqo tinai vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varada diitakiai ta homo mmatayaa variaunnaiya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai. ⁵³Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hanigioo tupatupaa varira mmammaivaa varaivee. Homo mmatayaa varii mmamma mmuyaivo hanigioo arivookarai mmammaivaa varaivee. ⁵⁴Vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varakiai homo mmatayaa variyaiya hanigiada ari vookarai mmammavai vareera suaivaki Anutuuqaa kua fafaaraivaki vai kuaivaa kaanaivo kooyaa vainaravai. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya putira aataruuvaa Anutuuqo vaa ruga kioo yaatara taika kiaivaivee, tiivai.

⁵⁵Kua fafaara voovai vainno putira aataruuvaara tinoo:

Mo putiraivo deevau

i yaagueeqaivo vainnee?

Mo putiraivo deevau

a nniitareeraivaa mmira yaagueeqaivo vainnee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ⁵⁶Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa hama yopeema ta iikiaunnaivaara ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavai. Ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnaivaara irisaivaa ta putuaunnavai. ⁵⁷Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta putira aataruuvaa yaataraunnavai. Ivaara ta Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaunnavai.

⁵⁸Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ta putira aataruuvaa yaataraunnaivaara Yisunna aataruuvaa puaisa utida sa vo aataru voodaa kuaaraivaara yaata utuatee. Mmuakiaa suai mmannammanna ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata tu kiada vaidi iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngia inna mmooriivaa varaivaa hama kuminayaa varaavai. Ivaaraida mmuakiaa suai mmannammanna iida nnaasu variatee.

Koridii variyaiya ausa hanigieera vooyani sikauyauvaa yapeeravai

16 Anutuuqaa gioonna kiaapu Yutayaa mmataivau variyaiyani ngia sikauyauvaa yapa kiada kati iya mmiaaree kiaa kuaivaara aanna na tinai rikiaatee. Garatiaa mmataivaki Anutuuqaara mmarammaraama nuunakiaiya na kiaa mmiaa

kuaivaa ngieeta ivaa iikiatee. ²Ngia mmuaavai mmuaavai mmoori varada irisai varaa sikauyauvaa jaarida yaata utida nnoonnama varaiya nnoonnama voovau yapaatee. Kiisama varaiya kiisama voovau yapaatee. Ngia Yutayaiya mmiaara sikauyauvo raubiriivoora mmuaa Sudaqa mmuaa Sudaqa ngii sikau vooyauvai itaama yapaatee. Fai ngia itaama mmuaanaa yapa kikiyai na ngiisi vira suaivaki hama ngia ni miaara yaata utuaravai. Fai vaa ngia teerama kiaiyauvaa kati ni miaaravai. ³Fai na ngiisi vee ngia mmataama kaaa vaidiiyara na yanaa voovai fafaarama kiee ivaata Yerusareema variyaiyi sikauyauvaatama iya mminai teeda varada oto Yerusareema variyaiya mmiaaravai. ⁴Fai ngia yaata utida rikikio ngii yoketai ee-oo tikiai na vinai iya ni tasipama kuaravai.

Pauruso ari kuanara aataruuvaa tiravai

⁵Na Maketoniaa mmataivau kuanaree tiee fai tauraa vee ivaki variyaiya tee nnaagiai ngiisi kuanaravai. ⁶Fai na ngiisi vee kiisama vootama ngii tasipama varinaravai. Fai variee teeno nuanu mmummuono vati rinai rikiee hokobama ngii tasipama varinaravai. Na variee fai yapooma vo yosinna voovaki na kuanara iinai fai ngia niyara yoketa yoketaikiai na kuanaravai. ⁷Hama na kiisama ngii tasipama ni variataivai. Na hokoba suai ngii tasipama ni variataivai. Fai ni Udaangaivoono tinaina na hokoba suai ngii tasipama varinaravai.

⁸Na Epesiisa aavaki varieenana fai yapooma Yutayaiya buusa nneera suaivaa nnuuuvo Pedikoosa suaivo nninai tee na ivaa taa kiee kuanaravai. ⁹Aavaki na variee tauko iira vai mmooriivaa Udaanga Anutuuoqo kooyaa ni vitaikiai na tauko vaivaara na vootama hokobama aavaki varinaravai. Mo ni nnammutuuyi kaayau variaani-aata na aavaki varinaravai.

¹⁰Mo fai yapooma Timotiiva ngiisi nninai rikiada ngia innara yoketaakiatee. Ivo ni roosiima Udaanga Anutuuoqaa mmooriivaa varaivaara ngia innara tuqinnaatee. ¹¹Sa vaidi voovono innara nniki rakainno kumina vaidivaivee kiaivee. Fai yapooma ivo kava vara ranoo niisi nninaraiivaara ngia innara yoketaikio rikioo ivo ari kuanaree tii aataruuvau ausa nuufa tasipama kuaivee. Ivo ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama kava niisi vara ranada ngiaaraivaara na iyara faannakiaunoo.

¹²Mo na ti seena vaidi Aporoonnaraata ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama ngiisi kuaiveera na makemakee inna titaaduu yaata utu kioo nnaasu vairavai. Anna makee hama ivo kuataama vainoo. Fai yapooma ivo vira suaivo kooyaa vaino rikioo kuanaravai.

Pauruso nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³Ngiee variaaraivaara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuuoqaa kuaivaivee kiaivaa puaisakama utuatee. Ngia vaidiya varida yaagueeqama variatee. ¹⁴Ngia mmuakiaa aataru mmoorivai varaaree kaaa mmuduuya riraivaa tasipama varaatee.

¹⁵Ni seenayaso, vaa ngia rikiaavai. Akaiya mmataivau variaa vaidi Sitipanaasaata ari nnauvaki variyaiyaatama tauraa toosa hara ausa hanigieeravai. Ausa hanigia kiada Anutuuoqaa gionna kiaapuuyara pinaama mmoori vareeravai. Ni seenayaso, na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. ¹⁶Iya roosiikiyaiyaata iya tasipama mmoori vareeraiyaatama iikiaivaugiataama iikiatee.

¹⁷ Sitipanaaso Potunataava Akayakaavainna vaa niisi ngiaivaara ni yoketainoo. Ngia hama niisi ngiaara aataruuvootaikiai iya niisi ngiaivaara ni yoketainoo. ¹⁸ Iya ngii tasipama variaavo ngii ausaiyauvo yoketaineema iya ni tasipama variaavo ni ausaivo yoketainoo. Itaama iikiaa vaidiiyara kua yoketaivaa kiatee.

¹⁹ Asiaa mmataivau variaya Anutuuqaara mmarammaraama nuunakiaiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Akuiraaaya Pisisikauyaatama ngiari nnauvaki Anutuuqaara nuunakiaiyaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mida ngiiyara boo kiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva iyakiaata tiikiaatama variivaara iya itaama yaata utida kiaavai. ²⁰ Aavakinnaa vaa ausa hanigaiyaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Ngiingiiyara ngiiingiiyara yoketaida ngiingii yaaku rumisiatee.

²¹ Nini yaakukidiri aa na rau kua aavaa taatee. Na Pauruusoono ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²² Fai gionna kiaapu voovoono hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya rino Anutuuqo tino maisama variaivee. Udaanga-o, tummuanee.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna tasipama variaya ni mmuduuya riraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa

Koridii varuuyani reeravai

Pauruuso kava nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuu gionna kiaapuuyani reeravai. Aa yanaa aavaa Pauruuso roo suaivaki ivo tooduu gionna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyaki kaayau mmuaararoovo vairavai. Gionna kiaapu vaa ausa hanigiooyakidiri vooyaano Pauruusaara oooqoo tiravai. Innara oooqoo tuduataa Pauruuso pinaama iyara mmuduuya ruoo iyaata mmuaa ausa tinnivai varaanaraivaara yaata utiravai. Nnaagiai iya mmuaa ausa tinnivai varooduu rikioo inna ausaivo kaayauma yoketairavai.

1 Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuuqoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieera gionna kiaapu Koridii vari-aiyaniaatama Anutuuqaa gionna kiaapu Akaiya mmata mmuakiaavau variyaiyani-aatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

²Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoke-taama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunnaano.

Pauruuso Anutuuqaata kua yoketaivaa tiravai

³Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuuqaara ta kua yoketaivaa kiaun-nano. Ivo ti Napoova tiyara boo ti oo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa mmiraivovee. ⁴Mmuaraararai aataru ari vookara ari vookaraiyauvo tiiki vaikio ivo ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmivai. Ivo itaama ti tasipama varioo tiyara boo tiineema ti seena gionna kiaapuuyaki mmuaararaiivo vainai rikiada ta iya tasipama yoketaama varida tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa iya vitaaki-ateeraivaara Anutuuqo itaama ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmivai. ⁵Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa roosiima teetaata mmamma nniitareeraivaa varaunnavai. Mmuai karaama Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmiivo fai vooyasiaatama kuanaravai. ⁶Mo fai ta ngiiyara mmooriivaa varada mmamma nniitaraivaa varaaraiivo fai hama ta kuminayaa varaaravai. Anutuuqo ngii tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ngii mmioo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivaara fai ta mmamma nniitaraivaa varaaravai. Mo fai Anutuuqo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mminaraivo fai hama kuminayaa vainaravai. Ta mmamma nniitaraivaa varadaata yaagueeqama variaunnaneema ngieetama mmamma nniitaraivaa varada yaaguee-qama varikiai ta ngii tasipama varida boo tira kuaivaa ngiita kua kiaaraivaara Anutuuqo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mminaraivo hama kuminayaa vainaravai. ⁷Ta ngiiyara mmannammanna faannaida varida kiaunnaano: Fai iya yaagueeqama variaaravee, kiaa kiada hama pikieeraida mmannammanna ivaara nnaasu yaata utu kiada variaunnaano. Vaa ta rikiaunnavai.

Ta mmamma nniitaraivaa varaunnaneema ngieetama varaivaara Anutuuqo ti tasi-pama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmiivaa ngiee-tama varaaravai.

⁸ Ti seenayaso, ta Asiaa mmataivau variaanna suaivaki ta mmuaararoodua varaanaivaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Kaayau mmuaararoo pinaa ari vookarauvo tiiki vauduu hama yopeema ta ivaa yaataraarivaara ta yaata utida ta tete variaanna suaiyauvo taikaanaravaivee kiaa kiada variravai. ⁹ Ta yaata utida rikiaannadu Anutuuqo tuuvaugiataama tete variaanna suaiyauvo kutaa taikaivaivee kiaa kiada pinaama ti mmuaararooduu variravai. Hama ta titi yaagueeqaivaura mmoori vareerama kiada Anutuuqo tinai vaidi putuaiya diitaarivaava yaagueeqaivaura ta mmoori varaarivaara ta itaama variravai. ¹⁰ Ta putuaara iikiaannaivakidiri Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Fai yapooma ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Vaa ta ivara yaagueeqama kiaunnaano: Fai ivo kava ti vitaanaravaivee, kiaa kiada faannaida variaunnaano. ¹¹ Ngieetama tiyara yaaku varada ti tasipama iikio fai itaama vai aataruuvo vainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuya tiyara yaaku varaarivaava Anutuuqo rikioo irisavai tiyara yoketaivai fai ta yoke-taama varida mmoori varaaravai. Kaayau gioonna kiaapuuya tiyara kua yoketaivaa Anutuuqaa kiaa mmiateeraivaara ngieetama tiyara yaaku varada variatee.

Pauruso Koridiiyasi kuanaree kiaa rikioo pikieeravai

¹² Aa na tinara kua aavaa inna titiyara mannaka tinara kuavai. Aa mmata aavau ta varida iikiaunna aataru mmooriyauvaara ti yaata utiraivoono ausa yoke-taivaa ti mmivai. Ta ngii tasipama varida hama ta mmatayaiya tinni vairaiyavunudiri mmooriivaa iiravai. Ta Anutuuqo tiyara yoketaama yaata utiraivau-giataama yaagueeqaivaa varada ti ausa mmuduuyaiyauvo ngiiyara yoketauduu Anutuuqo ti kiaa ti mmuuvauugiataama ta safuuma ngiiyara mmooriivaa iiravai. Ivara ta titiyara mannaka kiaunnaano. ¹³⁻¹⁴ Ta ngiini yanaiyavunu fafaarakiaanna kuaiyauvaki ngia kooyaa jaarida arinaima rikioo kuaiyauvaa nnaasu ta fafaarairavai. Ta varida iikiaunna aataru mmooriyauvaara ngia makee kiisama nnaasu teeda rikiaivaa ngia eeyaavai arinaima teeda rikiaa taika kiateeraivaara na faannaina variaunna. Fai ngia itaikio ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki ta ngiiyara mannaka kiaravai roosiima ngia mmuaakaraama aikiooma tiyara mannaka kiaravai.

¹⁵ Ngia itaa kua kiaravai vaa na rikiauvai. Ivara na taaraneetu ngiisi vinai ngia taaraneetu yoketaama variateeraivaara na ngiisi kuanara suaivaitana mmatairavai. ¹⁶ Na ngiee ngii tee ngii pikiee numa Maketoniaa mmataivau nuaina variee mo kava vara ranee ngiisi viee kava ngii teenai ngia ni tuqinnada ni titakiai na Yutayaa mmataivau kuanaravai na tauraa mmatairavai. ¹⁷ Na itaa kua kiaa kuanaree kiaa rikiee pikiee hama kuaivaara na aruoo kiaa aduoo kiaa tira vaidivai variaunnee? Ai hameetavee. Na kuanara nninara aataruuvaa mmataama kiee mo pikiee hara kiee variauvaa mmatayaa diaa vaidi kumimakaivaa roosiima na mmuai suaivau ee-oo na kuanaravaivee kiaa kiee hama na kuanaravee kiaunnee? Ai hameetavee. ¹⁸ Anutuuqo tira kuaivaa kua kutaavai nnaasu tiivai. Ivaa roosiima ta kua mmayaayavaa ngii giaa ngii miaunna kuaivaa hama ta ee-oo tida hamavee kiaa kiada ngii giaa ngii miaunnavaivee. ¹⁹ Anutuuqaa Mmaapuuvaa Yisuu Kirisiinara ta Siraaso Timotiivama innara ngii giaa ngii miaannaivo hama ivo taara yaata

utuoo ee-oo tioo hamavee tira vaidivai variravai. Ivo ee-oo tioo na iinaravaivee tira vaidivai nnaasu variravai. Aanna makee ivo homo itaavai nnaasu varivai. ²⁰Nnaaru Anutuuoqo kua kiasa teerama kioo kuaivaa kaanaivo innaki vairavai. Ivaaraida ta innara kutaa tuanaavaivee kiasa kiada variaunnonoo. Ta itaa kua kiauunnaivaara Anutuuoqaa nnutuuvo ngiau aapu vainoo. ²¹Yisuu Kirisiiva ngiikiaata tiikiaatama variivaara Anutuuoqo ariinoo yaagueeqama tiyara mmooriivaa iikiai ta yaagueeqama variaunnonoo. Ivoono ariini ti mmataama kioo ²²ta yoketaama variateeraivaara ti aakiaiyauvaki ari Mmannaivaava yapa kiaikio varivai. Variivaara gioonna kiaapuyua teeda kiaanoo: Inna Anutuuoqaaniyavee, kiaavai. Ivo tiini teerama kiaikio vai aataruuyauvaa fai yapooma ta varaarivaara ivo ari Mmannaivaava ti mmivaivee. Ivo itaama tiyara iivaara ta hama taara yaata utida variaunnonoo.

²³Na Anutuuoqaa avuuvauddiri kua kutaavai ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngia Koridii variaiya na viee ngia koonnama variaivaara ngii tino rikioo ngii ausaiyauvo mmuaarareevoo kiasa na hama viravai. ²⁴Ngia Anutuuoqaa kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama variaavai. Ivaara ta kava ngii tikiai ngia ti kuaiyauvaa rikiada iikiateeraivaara hama ta mmoori varaunnavai. Ngia yoketaama sirigaida variateeraivaara ta ngii tasipama mmoori varaunnavai.

2 Sa ngii ausaiyauvo kava mmuaarakiaiveeraivaara na ngiisi kava kuanaree kiasa kiee iima rikiee pikieeravai. Neneeno itaama yaata utuee pikieeravai. ²Mo fai na ngiisi viee kua yaagueeqama ngii tinai ngia ausa mmuaarareera tasipama varikiai fai gioono ni tasipama varioo yamaa kua tinai na sirigaina varinarannee? Fai ngia mmuakiaaya ausa mmuaararada variaaraiya nnaasu ni tasipama variaaravai. ³Ivaara na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Na ngiisi vinai ngia ni tasipama sirigaida variataama vaikiainnaata ngia ausa mmuaararavaa ni miarainnoo kiasa na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Vaa na arinaima rikiauvai. Na sirigaina varinai fai ngieeta mmuakiaaya sirigaida variaaravai. ⁴Na ngiini yanaivaa fafaara raa suaivaki ni ausaivo kaayauma mmuaararoduu na pinaama ratee variee ngiiyara yaata utuee yanaivaa reeravai. Hama na ngii ausaiyauvo mmuaararakiaiveeraivaara yanaivaa ngiini reeravai. Na mmuakiaaya ngiiyara pinaama mmuduuya ruuvaa ngia arinaima teeda rikiateeraivaara na yanaivaa ngiini reeravai.

Maisa aataru iivaara inna aikioovavee kiatee

⁵Vaidi voovoono ngii nuuna aakiaivaki maisa aataruuvaa iinno ausa mmuaararavaa ngiita niitama ti mmiinne? Vara hama ti mmiinne? Vaa kutaa itaama iivo hama ausa mmuaararavaa ni mivai. Mmuakiaaya ngii mivai. Na tinara: Mmuakiaaya ngii mivaivee, tino rikioo ivo pinaama mmamma maisaivoora na kava yaata utuee kiaunoo: Ivo ngiikidiri vooya nnaasu ausa mmuaararavaa mmiivaivee, kiauvai. ⁶Ivo itaama uuvaara ngia nuunaida kua yeena rau kiada irisaivaa inna mmuuvaa ngia mmuakiaa vooya ee-oo kiaivo inna aikioovai. ⁷Aanna makee sa ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa innaata vitaakiatee. Ivo pinaama ausa mmuaararavaa varoo yoketaa aataruuvaa eeyaara pikieevoo kiasa innara yoketaida itaama iikiatee. ⁸Ivaaraina ngia innara mmuduuya ruaivaa kooyaa inna vitaakiateeraivaara na yaagueeqama ngii kiaunoo. ⁹Ngia iikiainaaree kiasa na tauraa yanaivaa ngiini reeravai. Ngia ni kuaivaa eeyaavai rikiada iikiarannee?

Vara hama iikiaarannee? Na ivaa taanaraivaara yanaivaa raa kие ngiini kiaaduu viravai. ¹⁰Gioonna kiaapu voovoono maisa aataruuvaa iivaara ngia hama ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaani rikiee neeta hama ivaara yaata utiraina ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvai. Vara ii vaidi ivo maisa aataruuvaa niyara iiravainnee? Vara hama niyara iiravainnee? Hama na ivaara yaata utuauvai. Na kati ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvai. Ngia yoketaama variateeraivaara na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiauvai. ¹¹Sataango ti yaatareevoora tiee na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiauvai. Ivo ti iinno taanaraivaara vaa ta teeda rikiaunnvai.

Pauruuso Titiinnara pinaama yaata utiravai

¹²Na viee yoosinna Toruasaas gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa kиа mmiaa suaivaki na taaduu vaa Udaanga Anutuuoqo na mmoori varaanara aataruuvaa mmuaanaa teerama kieravai. ¹³Na ivaki viee buainana taaduu hama Titiiva ni too vauvaara na pinaama ivaara yaata utiravai. Yaata utu-aivaara ivaki varuuyara na kua yoketaivaa kиа kие ivaki pikiee mmata Maketoniaa ivakira viravai.

Yisuu Kirisiiva yaatara kioovaara teeta yaataraaravaivee

¹⁴Ta Anutuuoqara kua yoketaivaa kiaunnanoo. Vaidiyya rapiravaa yaatara ki-ada nnida kua aayanna tiraivaa roosiima Yisuu Kirisiiva vaa yaatara kioovoono ti-iki variivaara teeta yaataraunnano Anutuuoqo mmuakiaa suai ti vitoo kua aayanna tasipama nniivai. Suuda yoketaivo ngieera kuaikiai rikiaaneema Anutuuoqo tikiai ta Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varada mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya kиа mmiaa rada nookiaunnani rikiaavai. ¹⁵Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara suuda yoke-taivo viraivaa roosiima Anutuuoqo ti taikiai ta variaunnanoo. Anutuuoqo gioonna ki-aapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraiyaata ikia aakiaana kuaara iikiaiyaatama su-uda yoketaivo viraivaa roosiima ta iya tasipama varida Yisuu Kirisiinna aataruu-vaa iya vitaakiaunnano Anutuuoqo taivai. ¹⁶Yisuu Kirisiinna aataruuvaa ikia aaki-aana kuaara iikiaiyaano suudaivaa rikiaavo putiraiyacidiri vira suudaivaa roosiivo kuaikiai rikidada putuara iikiaavai. Yoketaivau variaara iikiaiyaano rikiaavo yoke-tai suudaivo kuaikiai rikidada tupatupaa variaara iikiaavai. Mo deeyaano itaama aikiooma mmoori varaarannee? ¹⁷Mo teenoo hama ta vaidi vooya roosiima Anu-tuuqaa mmooriivaa iikiaunnvai. Iya ngiariiyara yaata utida sikau varaaraivaara Anutuuoqaa mmooriivaa varaavai. Anutuuoqo ti titoovaara ta inna avuuvau titi au-saiyauvakidiri safuuma mmayaayaivaa tida Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyya varida mmooriivaa iikiaunnvai.

Anutuuoqo karaasa kua yeena rau kioovaara tiravai

3 Ta itaa kua kiaunnaivaa ngia rikiaikiai ta kava titi mannaka kiaunnan-nee? Hameetavee. Gioonna kiaapu vooya ngiari mmooriivaaraata ngiari vari-raivaaraatama vaidi vooya tikiai iyara yanaivau fafaara roovaa varada ngii miaani yaarida teeda rikiaavai. Ta iya roosiima titi mmooriivaaraata titi variraivaaraatama yanaivaa ngii miarannee? Vara ngieenoo ti mmooriivaaraata ti variraivaaraatama yanaivaa ti mmiaarannee? ²Hama itaa kиаara aataruuvo vainoo. Yanaivau vai kuaivo kooyaa nakaaravaa variraivaa vitaineema ngia Koridii variaya ngien-

gieenoo ta yoketaama mmoori vareeraivaata ta yoketaama variraivaatama kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaanoo. Ngia yanaivau jaarida rikieerayaama ngii aakiaiyauvaki kuaivo vaikiyai ngia yoketaama variaani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda arinaima ti variraivaa teeda rikiaavai. ³Ta ngiiyara mmooriivaa varaannadu ngia Yisuu Kirisiinnasidiri fafaara raa yanaivaa roosiima kooyaa inna aataruuvaa gioonna kiaapuuya vitaakiaavai. Ii yanaa ivaa hama ivo sikau tayapoovaitanau Musiiva roovaitanau fafaara reeravai. Gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki fafaara reeravai. Hama ivo upisi nnooriivo varuu seeraivaadiri ivaa fafaara reeravai. Anutuuoqo tupatupaa variraivoono ari Mmannasaivaa gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki yapaivaa gioonna kiaapuuya yanaivau teerayaama iya taavai.

⁴Yisuu Kirisiiva tiiki varikiyai ta Anutuuaara yaagueeqakiunnaivaara ii kua ivaa itaa kua kuaunnaano. ⁵Hama mminnaa voovoono ti aakiaana vaivoono yaagueeqaivaa ti mmikiyai ta ngiiyara vai mmooriivaa iikiaunnaano. Yaagueeqaivo aikiooma ti aakiaana vaivo Anutuuaasidiri tiivai. ⁶Ivooono ari yaagueeqaivaa ti mmikiyai ta ivo yeena rau kioo kua karaasaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiaunnaano. Ivo karaasa yeena rau kioo kua aataruuvoo hama tauraa Musiiva fafaara roo aataruuyauvaa roosiivai. Mmannasa Yoketaivaa aataruvai. Fai ta Musiiva fafaara roo aataruuyauvaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana tupatupaa variaaravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvaa fai iidada putida tupatupaa Anutuuaa tasi-pama variaaravai.

⁷Anutuuoqo ari mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kua mmira suaivaki Musiiva sikau tayapoovaitanau fafaara rooduu Anutuuaa mmeekia ari vookarauvo inna tasipama vairavai. Mmeekiaivo kiisa suaivaa taikaanara iinno rikioo homo Musiinna oori nnikiivaki yaagueeqama toovaara Isarairaa gioonna kiaapuuya hama inna teeda nnaasu vairaida ngiari voopi teeda vairavai. Anutuuaa mmaanna tuu kua aataruuyauvaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana variaara aataruuvoo itaama tuuduu rikioo pinaa mmeekia yoketauvo tasipama tiiravai. ⁸Fai Mmannasa Yoketaivaa aataruuvoo pinaa yoketayoketaa ari vookaraivo tasipama vaivo tauraa aataruuvaa yaataraanaravai. ⁹Nnaaru Anutuuoqo mmuu aataruuvaa irisai putida ikia aakiaana variaarivo pinaa yoketaivaa tasipama tiiravai. Safu aataru tupatupaa Anutuuaa tasipama variraivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai. ¹⁰Ta yaata utida kuaunnaano: Anna makee yoketai aataruuvoo pinaa ari vookaraama vaivo nnaaru mmeekia kaayau pinaama ruvuahaavo tuuvaa yaatara kiakio vaa taikaivaivee, kuaunnavai. ¹¹Nnaaru mmeekia yoketaivo kiisa suai taikoovo yoke-taavai. Makee pinaa yoketaa aataruuvoo tupatupaa vaivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai.

¹²Ta itaama yoketaama variraivaara faannakiaunnaivaaraida ta hama aatuurama kiada yaagueeqama kiada gioonna kiaapuuya kooyaa mmayaayaivaa kuaa mmi-aunnavai. ¹³⁻¹⁴Hama ta Musiinna roosiikiaunnavai. Gioonna kiaapu Isarairaiya mmeekiaivo Musiinna oori nnikiivau toovo taikaanara uuvaa teevo kuaa ivo ari oori nnikiivau buruqa kiisavaadiri rummua apu kieeravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari tinniiyauvo yaagueeqauduu hama kuaivaa rikieeraivaa roosiima variravai. Anna makee Isarairaiya nnaaru Anutuuoqo kua yeena rau kioo fafaarivo vauvaa jaarida rikiaavo hama iya tinniiyauvo rusitikiai hama arinaima rikiaanoo. Iya tinniiyauvunu buruqa rau kiada variraivaa roosiima variaano. Fai gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiiva inna tasipama varino fai inna tinniyaa vai buruqaivo

takuasano rikioo arinaima rikiaanaravai. ¹⁵ Aanna makee Isarairaiya Musiiva tuu kuaivaa yaaruavao buruqaivo homo iya tinniiyauvunu rummua apu kioo vainoo. ¹⁶ Fai vaidi voovoono ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara ausa hanigiano rikioo ari ausa hanigiai aataruuvonoo buruqaivaa rabaraanaravai. ¹⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinnara kiau kuaivo inna Mmannasaivaara na kiau kuavai. Fai inna Mmannasaivo gioonna kiaapu voovaaki varioo inna utii aataruuvaa rukuasaa kino mmamma dumukiara kati yoketaama hara kioo varinaravai. ¹⁸ Ta vaa ausa hanigieera mmuaki-aaya hama nnaaru buruqaivo iya tinniiyauvunu rummua apuuvaa roosiima vari-aunnaano. Ta pinumaivaa roosiima variaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinnani yoketaa ari vookaraivo tiikidiri kooyaa vainoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Mman-saivoonoo ti aakiaiyauvaki varioo ti hanigiananai ta kiisama yoketaama varida yapooma Yisunna roosiima pinaama yoketaama variaaravai.

Mmataivaadiri kuu yavaiyauvaa iima kiaiayauvaa

roosiikiaunnaiya ta variaunnaano

4 Anutuuoqo tiyara boo tioo kua yeena rau kioo ii kua iyauvaa kiau mmiateera mmooriivaa ti mmiravai. Ivo ti mmuu mmooriivaa ta iikiaunnano hama ti piri-saikiai pikiaunnavai. ² Ta hatauma iida mmamma maisaira aataru mmuakiaayauvai pikiada hama ta unnakua unnakua kiau kiada mmooriivaa iida hama ta Anutuuoqaa kuaivaa unnakua unnakuavaa tasipama tida varida iikiaunnaano. Ta kua kutaivaa nnaasu kooyaa gioonna kiaapuuya kiau mmida Anutuuoqaa avuuvau safuuma vari-aunnani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ta itaama variaunnaivaa teeda ngiari yaata utiraivaki ivaara kutaavaivee kiateeraivaara ta itaama iikiaunnavai. ³ Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiau kookieema kiada kiau mmiaunna kuaivo kuta tuanaa hataumaki vaitiri. Gioonna kiaapu ikia aakiaana kuaaraiyaano nnaasu ivaara kiaanoo: Hama ta teeda rikiaunnavaivee, kiatirivee. ⁴ Iya yaata tinniiyauvo upisiyauvai vaivaara iya mmayaaya yoketaivaara hama kutaavaivee kiaavai. Aa mmata aavaara dira kieeta Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai. Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vaikio ivo Anutuuoqaa roosiima mmuakaraivai varivai. Inna mmayaaya yoketaivo mmeekiaivaa roosiima taivaa iya teevoora kiau kioo Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai. ⁵ Hama ta titiyara ngii giaa ngii miaunnaano. Yisuu Kirisiiva ti Udaanga tuanaivaara ta ngii giaa ngii miaunnaano. Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyaanora tida ngiiita ngii mmoori vareera vaidiya varida ngii giaa ngii miaunnaano. ⁶ Udaanga Anutuuoqo tunoo: Fai upisi-ivakidiri mmeekiaivo taanaravaivee, tuuvonoo ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaiikio taivai. Yisuu Kirisiinna oori nnikiivaki mmeekiaivo too varinai ta Anutu-uqaa oyai ari vookaraivaa arinaima taarivaara ivo ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaiikio taivai.

⁷ Ii aataru yoketaa ivaa ta varaunnaiya vaidiia mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaiivaa roosiikiaunnaya ta variaunnaano. Kuu yavaivo kiisa suai nnaasu vainno taikeraivaa roosiima ta muaraagama variaunnaano. Hama titi yaagueeqayaara ta mmooriivaa iikiaunnaano. Anutuuoqaa yaagueeqa ari vookaraivaura ta mmooriivaa iikiaunnaano. Ii aataru ivo kooyaa vakiaiveeraivaara ta vaidiia mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaiivaa roosiima variaunnaano. ⁸ Mmuuararai aataruuyauvo make-makee tiisi nnikiai ta teedaata pikiada variaunnano hama ti yaataravai. Vo suai

vo suai airi airi yaata utiraivo tiiki vaikiainnaata hama ta pinaama ivaara yaata utiraida yaagueeqama variaunnao. ⁹Ti nnammutuiaiyo konnaai aataruuyauvaa ti iikiaavoota ti Napoova hama ti pikiaivai. Vaidiia ti ruputuaaniaata ta hama putuunnava. ¹⁰Yisuu Kirisiinna variraivo tiiki vaivaa iya kooyaa taateeraivaara vaidiia Yisuunna ruputuduu putuneema ta variaunnani iya ti ruputuaara iira aataruuvo makemakee tiisi vaivai. ¹¹Ta mmatayaa variaunna suaivaki ta Yisuunna mmooriivaa iikiaunnani gioonna kiaapuuya ivaara ti ruputuaara iikiaaniaata ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnao. Ivo tiiki varikiai ta variaunnaivaara ngia kooyaa taateeraivaara ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnao. ¹²Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Iya ti ruputuaara iikiaani ta mmooriivaa mmannammanna varada putuara iikiaunnani ngia ivaa teeda ivaudiri tupatupaa variraivaa varada variaano.

¹³Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Anutuuga kutaavaivee kiauvaara na kuaivaa kiauvaivee, tiivai. Nnaaruaa vaidi voovoono fafaara roo kua voovoono itaama kutaavaivee tuneema teeta Anutuuga kutaavaivee kiauunnaivaara ta kuaivaa kiauunnava. ¹⁴Vaa ta rikiaunnava. Anutuugo Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri tuduu diitoneema fai ta putuunnaivakidiri ivo ti tinai ta diitaaravai. Diitakio ivo tiita ngiitama vitoo Yisuuva varii yosinnaivaki kinai ta inna tasi-pama variaaravai. ¹⁵Ta ngiivaroo tida mmuaakiaa mmooriyauvaa itaama iikiaunnano mmuaararivo tiisi nniivai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivaa fai vooya vooya arinaima rikiada Anutuuga kua yoketaivaa tikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Kaayauya itaama kiaavovo kua yoketaivo pinaavai innasi vainaravai. Itaama vakiaiveeraivaara ta ngiivaroo tida mmooriyauvaa iikiaunnao.

Ta Anutuuga kutaavaivee kua kiada inna yaagueeqaivaura variaunnao

¹⁶Ivaara ta rikiaunnano hama ti pikiaataivai. Ti nnabaiyauvo vakia roo vioo vioo yotera ngiaabai kieera mmammaivaa varaikio rikioo ti aakiaivaki varii vaidi tuaino makemakee mmuaakiaa suai karaasavai nnaasu varivai. ¹⁷Aa ta makee variaunna suai aavaki kiisa kiisa mmuaarivo fai taikaanarivaa ta varaunnava. Fai ta ivaa yaatarada yapooma tupatupaa yoketaama ari vookaraama variaaravai. ¹⁸Hama ta aa kooyaa mminnaa aayauvaara yaata utida teeda nnaasu vaidi varirama kiada ta hama avu teera mminnaiyauvaara yaata utida teeda nnaasu vaidi variaunnaivaara ta tupatupaa yoketaama ari vookaraama variaaravai. Avu teera mminnaa aa kooyaa vai aayauvo fai taikaanaravai. Hama avu teera mminnaiyauvo fai tupatupaa vainaravai.

5 Itaama vaivaara vaa ta rikiaunnava. Ta unnakua nnau heekeeraivaa roosiima ta mmatayaa hara kiada variaunna nnabaiyauvo vaivai. Fai iyauvo tavaratanai Anutuugo karaasa nnabaiyauvaa nnau karaasaivaa roosiima ariinoo heeka kaiyauvaki ta hara kiada variaaravai. Ii nnaba iyauvaa ta varada ngiau aapu tupatupaa variaaravaivee. ²Ti nnau ngiau aapu vaiyauvaa ti varaataikiai ta varaaraivaara yaata utida varida aavau ratada variaunnao. ³Fai yapooma uyira rairaiyauvaa roosiima Anutuugo ii nnau iyauvaa ti uyuu kinai hama ti mmannasaiyauvo kuminaya variaaravai. ⁴Aa ta ti nnabaiyauvaki variaunna suai aavaki ta pinaama yaata utida kaayau mmuaararivaa tasipama variaunnao. Itaama varidaata ta ngiau aapu varada variaara nnabaiyauvaa varaaraivaara yaata utida variaunnao. Mo

hama ta titi nnaba mmatayaa variraiyauvaa pikiaaraivaara ti yoketaainoo. Anutu-
uqo kati ti nnaba karaasaiyauvaa uyira raira roosiima ti uyu kinai ta varada tu-
patupaa variaaraivaara ti yoketaainoo. ⁵Ta itaama variaaraivaara Anutuuqoono vaa
mmuaanaa ti iima kioo ti teerama kieeravai. Ta itaama yoketaama variaaraivo ku-
taavai vainoo kiaa kiada ivaara rikiaaraivaara Anutuuqo Mmannasa Yoketaivaa ti
mmiravai.

⁶Itaama vaikiyai hama ti pikiaataikiyai ta mmannammanna yaagueeqama variaun-
navai. Vaa ta rikiaunnnavai. Ta titi nnabaiyauvaki variaunna suaivaki ta ti Udaanga
Yisuu Kirisiiva variravaa ngieerama variaunnanoo. ⁷Aa suai hama ti avuuvadiiri
inna teerama kiada ta kati innara yaagueeqama kutaavaivee kiaa kiada variaun-
nanoo. ⁸Ta mmannammanna yaagueeqama variaunnaiya aa nnaba aayauvaa piki-
ada ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaaraivaara ti yoketaainoo. ⁹Ta aa
nnaba aayauvaki variaunannee? Vara ta iyauvaa pikiaada inna tasipama variaun-
annee? Ta varida mmooriivaa iikio rikioo ivo ti teeno inna yoketaakiaiveeraivaara
ta iida varida variaunnanoo. ¹⁰Fai Yisuu Kirisiiva kieeta varira mmaataivau varioo
ti yaparainara iinai ta mmuakiaaya inna avuuvau diaaravai. Ta mmatayaa vari-
aunna suaivaki mmoori yoketaivaata mmoori maisaivaatama iikiaunnaivaara ivo
ti yaparainai ta mmuaavai mmuaavai titi mmooriyauvaa irisaiyauvaa safuuma
varaaraivaara ta inna avuuvau diaaravai. Itaama vaivaara ta mmooriivaa yaaguee-
qama iikio inna yoketaakiaiveeraivaara iikiaunnnavai.

Yisuuva putuuvaara ta Anutuuqaa seena tuanaaya variaunnanoo

¹¹Ivaara ti Udaanga Anutuuqaara aatuukiaunnaivaa vaa ta rikiaunnnavai. Ta ivaa
rikiaunnaivaara iya yoketaama variateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida
gioonna kiaapuuya kiaa mmida variaunnanoo. Vaa ta variaunna aataruuvaa Anutu-
uqo eeyaavai kooyaa too rikiaivai. Ngiingii yaata utiraivaki ngiengieetama na yoke-
taama variauvaa vaa kooyaa teeda rikiaavaivee kiauvai. ¹²Ta itaa kua tida hama ta
titi mannaka kiaunnaivaara kava ngiita ngii giaa ngii miaunnanoo. Hameetavee.
Ngia tiiyara mannaka kiaara aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara ta itaa kua kiaun-
nanoo. Vaidi vooyaano ngiari mmooriyauvaa kooyaa teeda iiraiyauvaara ngiari
mannaka kiaavai. Iya aakiaiyauvaki vaira mmooriyauvaara hama iya mannaka ki-
aavai. Fai itaa kiaiyaano ngii tikiai rikiaada ngia tiiyara aikiooma sai kiateeraivaara ta
itaama ngii giaa ngii miaunnanoo. ¹³Iya tiiyara kiaanoo: Yaata dunnayavee, kiaivo
iya inna aikiooma kiaavai. Ta Anutuuqaara mmooriivaa iikiaunnaivaara iya itaa
kua kiaivo inna aikiooma kiaavai. Iya ti kiaanoo: Yoketaama yaata utaaayavee, ki-
aivo iya inna aikiooma kiaavai. Ta ngiiyaroo tida mmoori varaunnaivaara iya itaa
kua kiaivo inna aikiooma kiaavai. ¹⁴Yisuu Kirisiiva tiiyara mmuduuya ruaivaara
ta innara mmoori varaunnanoo. Vaa ta arinaima rikiaunnnavai. Mmuaa vaidivoono
mmuakiaa gioonna kiaapuuyara putiravai. Putuduu ivaara mmuakiaaya teetama
putiravai. ¹⁵Ngia gioonna kiaapu vaa tupatupaa variravaa varaiya sa ngiingiiyara
yaata utida variraida ivo ngiiyara putuoo kava putuuvakidiri diitoovaara yaata
utida variatee. Ngia itaama yaata utida innara variateeraivaara ivo mmuakiaayara
putiravai.

¹⁶Ivaara aa suai aavakidiri hama ta mmatayaa diaa gioonna kiaapuya roosi-
ima mmatayaa diaiya ngiari iikiaa aataruuyauvaa teeda iyara maisayavee tida
yoketaayavee kiaravee. Nnaaru Yisuuva mmatayaa varuu suaivaki ta inna teeda

mmuaikaraama innara yaata utida itaa kua tiravai. Aanna hama ta kava itaa kua kjaaravai. ¹⁷ Gioonna kiaapu voovoono vaa Yisuu Kirisiinnaki variivoono ivo vaa karaasavai varivai. Ivo tauraa varii aataruuvo taika kiaikio rikioo ivo vaa karaasavai varivai. ¹⁸ Ii aataru iva Anutuuqoono iivai. Yisuu Kirisiiva putuuvaara hama ta mmannammanna Anutuuqaa nnammutuaaya variaunnano. Ta inna seena tuanaaya variaunnano. Ti seenaiya homo inna nnammutuaaya variaiyara ta iyara mmooriivaa iikiai iyaatama inna seena tuanaaya variateera mmooriivaa Anutuuqo ti mmivai. ¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinnaki varioo gioonna kiaapuuya inna seena tuanaaya variateeraivaa mmooriivaa iinno variravai. Iinno varioo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa iya mminnamminnaa maisaatauvaa tuduu ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Hama itaama yaata utirainno iya inna seena tuanaaya variateera mmoori aataruuvaa ti mmiravai.

²⁰ Itaama vaikiai ta aanna ngii tasipama varida Yisuu Kirisiivaano ngiiyara ti tikiai ta inna kuaivaa ngii giaa ngii miaunnano. Anutuuqo ariinoo yamaa kua ngiita tinaraiivo tiikinaadiri ngiita yamaa kua tiivai. Ngia Anutuuqaa nnammutuaaya variaiy hanigiada inna seena tuanaaya variateeraivaa ta yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnano. Ta Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varada inna yaata utiraivaugiataama yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnano. ²¹ Anutuuqo tiyaroo tioo Yisuu Kirisiiva hama mminnamminnaa maisaatauvaa tuduu ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki varino Anutuuqo safuuma variravaa ti mminnamminnaa inna tuduu ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai.

6 Ta Anutuuqaa mmooriivaa inna tasipama iida varida yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii mida kuaunnano: Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utiravaa vaa ngia varavaa pikieevoora tida yoketaama haitatuuda tuqinnama variatee, kuaunnano. ² Anutuuqo tii kuaivaa rikiaatee. Ivo tinoo:

Na ngiiyara yoketaavee kiau suaivaki

na ngii kuaivaa rikiauvai.

Na ngii vita yoketaivau yapau suaivaki

na ngii tasipama variauvaivee.

Anutuuqo itaa kua tiivai. Rikiaatee. Anutuuqo tiyara yoketaavee tii suaivo aanna ii suai ivovee. Ivo iya vita yoketaivau yapaanara tii suaivo aanna ii suai ivovee.

³ Ta Anutuuqaa mmoori iikiaunna aavaara sa vaidi voovoono too kiaevee: Maisa mmooriavaivee, kiaevee. Ta hama ivadiri vaidi voovoono haruruaveera mmooriivai iikiaunnano. ⁴ Hamavee. Ta Anutuuqaa mmooriivaa varada inna mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnavai. Ta mmoori varada variaunnano ari vookara ari vookarai mmoori mmuaararaiyauvo tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiadaata mmannammanna yaaguegararama iida variaunnano. Mmamma mmuaararavoota maisa mmooriivootama tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiadaata mmannammanna yaaguegama variaunnano. ⁵ Iya ti ripiida oovi nnauvaki ti yapada tiisi nnida ti ututuuma kiada ti koonnakaannama kiada ti rupertiravai. Ti rupertida kaayau mmoori hama ta yopeema iikiaaraiyauvaa ti mmuduu hama ta vuru vaidi hama ta yeenna nneeravai. ⁶ Iya ti itauduata ta mmannammanna yoketa yoketau mmoori aataruuyauvaa iida varida ta arinaima teeda rikiaanna tinniivaa varada hama ta makee tuduu ti nnannatooduu ta tirooma yoketaama varida gioonna kiaapuuya tasipama

mmoori aataruuyauvaa ta iida variravai. Ta itaama varida ta Anutuuqaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa ta gioonna kiaapuuya vitairavai. Mmannasa Yoketaivoono ti tasipooduu ta itaama iya vitaida ta kutaa tuanaa iyara mmuduuya rida iya vitairavai. ⁷Ta kua kutaivaa tida iya vitaakiaannaduu Anutuuqaa yaagueeqaivo ti tasipooduu ta mmoori varada iya vitairavai. Anutuuqo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kiaikiai ta safuuma variaunnaivaara rapira vaidiivo suru okoovaa hiri apu kioo vairavaa roosiima ta dida vakiaunnaano. ⁸Gioonna kiaapu vooyaano ti mannaka kiaani vooyaano tiyara maisayavee kiaavai. Vooyaano tiyara mmoori koonnama iikiaayavee kiaani vooyaano tiyara kiaanoo: Mmoori yoketaama iikiaayavee, kiaavai. Vooyaano tiyara yaata utida kiaanoo: Unnakua kiasa kiada kiaayavee, kiasa kiada hama tiyara yoketaakiaaniaata ta kua kutaivaa kiaannavai. ⁹Mmuakiasa gioonna kiaapuuya vaa ti teeda rikiaiyaata vooyaano kiaanoo: Hama ta teeda rikiaunnavaivee, kiaavai. Vooyaano maisa mmooriivaa ti mmuduua ta putidada rikiaadaata variaannaiya mo aanna ti taatee. Ta homo variaunnaano. Vooyaano ti Rupertuaani hama ta putuaunnnavai. ¹⁰Ta ausa mmuaararavaa tasipama varidaataida mmannammanna sirigakiaunnaano. Ta hama mminnaatai vaidiyaano varida Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa kaayau gioonna kiaapuuya kiasa mmiaunnani rikiaada yoketaama variaano. Ta mmanna haipu vaidiya hama ti mminnaataiyaanooda mmuakiasa mminnaa tuanaiyauvo ngiau apu vaiyauvaa varaunnaano. Ta itaama varida Anutuuqaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnaano.

¹¹Ni seena tuanaa Koridii variayaso, ta tiiki vai kuaiyauvaa safuuma kooyaa ngii kiasa kookieema kiada ti ausa mmuduuya eeyaavai ngii mmiaunnnavai. ¹²Ta ti ausa mmuduuya mmira aataruuvaa hama puaisa utiraida ta ngii mmiaunnnavai. Mo ngieenoo ngiingii ausa mmuduuya mmira aataruuvaa puaisa utida hama ti mmi-aavai. ¹³Ngia ni uru nnaakaraya roosiima variaivaara na ataa kua ngii giasa ngii minaravai. Ta ngiiyara iikiaunnaneema ngieeta itaama ngiingii ausa mmuduuya eeyaavai ti mmiatee.

Hama ausa hanigieeraiya sa iya tasipama mmoori varaatee

¹⁴Sa vaa ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya tasipama mmooriivaara kua yeena rau kiada mmuaakaraama varaatee. Dataama kioo safuuravoota tomedairavootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo mmeekiaivoota upsiivootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee. ¹⁵Dataama kioo Yisuu Kirisiivaata Sataangootama mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo vaa ausa hanigieeraivoota hama ausa hanigieeraivootama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee. ¹⁶Dataama kioo Anutuuqaa nnau pinaivo unnakua anutuuyauvaa tasipama mmuaavau vainarannee? Hama yopeemavee. Hama ngia rikiaannee? Ti aakiaiyauvo Anutuuqo tupatupaa variravaa nnau yoketaayauvaivee. Ivaara Anutuuqo ataa kua tunoo:

Na iya aakiaana hara kiee variee

iya tasipama nuainaravee.

Na iya Anutuuqo varinai

iya ni gioonna kiaapuya variaaravee.

¹⁷Anutuuqo itaa kua kiasa kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Hama ausa hanigieeraiya ngia iya pikiada ari voovau variatee.

Iya iira aataru mmoori mminnaiyauvaa na ooqoo tiraiyauvaa sa iya tasipama iikiatee.

Ngia itaama iikiai na ngii vitaanaravai.

¹⁸ Fai na ngii Gioova varinai ngia ni naunna mmaapuya variaaravee. Neenoo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataree diraivoono itaa kua kiaunoo. Anutuuqoono itaa kua tiravai.

7 Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ii kua kiaa teerama kioo kua iyauvo tiyara tiivaaraida nnikiai ta mmuakiaa mminnamminnaa maisaiyauvo ti mmammayaa vaiyauvaata ti aakiaana vaiyauvaatama ooqoo tida pikiaaravee. Nnikiai Anutuuqaa kuaivaa rikiada inna mmemmaana vida yoketaama ari vookaraama varira aataruuvaa iida varida yaagueueqa gioonna kiaapu tuanaaya variaaravee.

Pauruusaa ausaivo kaayauma yoketairavai

² Tiiyara mmuduuya ruatee. Hama ta vaidi voovaara koonnama iikiaunnavai. Hama ta voovai maisa aataruuvaa iikiaunnano ivo koonnama varivai. Hama ta voovai unnakua unnakua kiaa kiada inna mminnaiyauvaa varaunnavai. ³ Hama na kumina kuaivaa ngiiiki yapaanaraivaara itaa kua kiaunoo. Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaano. Vaa na tauraa ngii giaa ngii miauvai. Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaivaara ngia putikiai teetama ngii tasipama putuaaravai. Ngia varikiai teetama ngii tasipama variaaravai. ⁴ Na ngiiyara yaagueueqama yoke-taayavee kiaunoo. Ngia yoketaama iikiaivaara na pinaama ngiiyara mannaka kiaunoo. Pinaa mmuaararavai tiiki vaikiainnaata hama na ivaara yaata utiraina ni ausaivo pinaama ari vookaraama yoketaikiai na ngiiyara pinaama kiee sirigakiaunoo.

⁵ Ta numa mmata Maketoniaa ivau varida hama vari hokobairama kiada varida rikiaannaduu airi airi tomeda iira aataruuyauvo ti suvuai kioodoo gioonna kiapuuya tiita buaaru tuduu ti mmooriyauvaara ti ausaiyauvo ti mmuaarareeravai. ⁶ Ti mmuaararoduu too Anutuuqo ausa mmuaarareeraiya tasipoo ausa nuufaivaa iya mmiraivoono ti tasipoo tiyara boo tiio ti seena ngiaammuu voovai Titiinna titoodoo tiisi nniravai. ⁷ Hama ivo numa ti tasipama varuuvaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia inna tasipama varuu mmayaaya yoketaivaa ti kiaa ti mmuuvaaatama ti yoketairavai. Ngia ni taaraivaara pinaama ratada varuu mmayaayaivaa ti kiaa ti mmioo ngia koonnama variaivaara pinaa ausa mmuaarareera mmayaayaivaatama ti kiaa ti mmioo ngia niyara mmuduuya rida niyara vaitutuura kuaivaa tuu mmayaayaivaatama ti kiaa ti mmiravai. Ivaara na rikiaaduu pinaama ni yoketairavai.

⁸ Na yanaivaa fafaarama ngii miaaduu ngia jaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovo inna aikioovai. Hama na itaama fafaara rauvaara ni ausaivo mmuaarareeravai. Kiisama ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara na rikiaaduu ni ausaivo kiisama mmuaararama kioo pikieeravai. ⁹ Aanna makee ni ausaivo yoke-tainoo. Na yanaa yaagueueqavaa fafaara raaduu ngia jaarida rikiooduu ngii au-

saiyauvo mmuaararoovaara hama ni yoketaainoo. Ngia ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hanigiada yoketaama varuuvaara ni yoketaainoo. Hama teenoo maisama ngii iiravai. Ngia hanigiada yoketaama variateeraivaara Anutuuoqo uduu mmuaararoovo ngiisi vairavai. ¹⁰Fai Anutuuoqoono ausa mmuaararavaa gionna kiaapu voovai mmino too hanigiano Anutuuoqo inna vitoo aataru yoketaivau yapa kino inna yoketainaravai. Hama ivo kava ausa mmuaararavaara yaata utinaravai. Fai gionna kiaapu voovoono mmatayaa diaa mminnaivaara ausa mmuaararavaa varoonnonno hama hanigieerainno putuoo ikia aakiaana tupatupaa varinaravai. ¹¹Ngii mmuaararoovaara Anutuuoqo uduu rikiada ngia arinaima rikiada kava yaagueeqararama kiada inna mmooriivaa iiravai. Itaida varida kuminayaa kua ngiiki vauvaa ngia kooyaa ngii seenaiya vitairavai. Vaa na rikiauvai. Mmuaararoovo ngiisi vauduu Anutuuoqaa nnutuovo aduoo vauvaara ngii nnannateeravai. Mmuaararoovo ngiisi vauduu irisai maisaivo vauvaara ngia nnikiarairavai. Ngia tunoo: Niinoo ti toonnaata sa teeraa roosiima ti taanarainnoo, kiaa kiada niyara yoketairavai. Ngia pinaama Anutuuoqaa mmuduuya riravai. Ngia makee tuduu vaidi tomeda uuvaa ari irisavaa mmiravai. Tomedaivo ngiiki vauvaa ngia kua tida safu saafuuma kioodoo rikioo hama kava ngiiki kuaivo vairavai.

¹²Ivaara na tauraa raa yanaivaa hama na tomeda uu vaidiivaani nnaasu reeravai. Hama na ivo inna tomeda uu vaidiivaaniaatama reeravai. Hameetavee. Ngia Anutuuoqaa avuuvau tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainai taateeraivaara na mmuakiaaaya ngiini reeravai. ¹³Ngia itaama varuuvaara ta rikiaannadu ti yoketairavai.

Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia mmuakiaaaya Titiinna tuqinnooduu rikioo inna ausaivo yoketauduu rikioo ivo numa ti kiaa ti mmudu teeta rikiaannadu ti yoketairavai. ¹⁴Vaa na tauraa ngiiyara mannaka kiaa kiee inna kiaa mmiravai. Kiaa mmiaivaa ivo toduu kaanaivo kutaa vauvaara hama ni mmamma maisairavai. Ta mmuakiaa suaiyauvaki ngiita kua kutaiyauvaa tiravai. Ta mmuakaraama Titiinnaata ngiiyara mannaka kiaanna kuaivo kutaa kuavai. ¹⁵Ivo ngiisi vuu suaiivaki ngia mmuakiaaaya makee tuduu inna kuaivaa rikiada innara aatuuda biribiriida innara tuqinnoovaara ivo ivaara yaata utuoo ngiiyara mmuduuya ruuvo vakia roo ngioo ngioo aanna makee pinaavai vainoo. ¹⁶Na yaagueeqama ngiiyara kiaunoo: Fai ngia aikiooma mmuakiaa aataruvai iikiaaravaivee, kiaa kiee na ivaara sirigakiaunoo.

Ausa hanigieeraiyaano sikauyauvaa kati vakiaa mmiaavai

8 Ni seenayaso, Maketonias vau yoosinnaiyauvaki vaa ausa hanigieeraiya nuuna variraiyauvaki Anutuuoqo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. ²Mmuaararoo ari vookarauyauvo iyasi ngioo iya iinno toduuata iya mmannammanna sirigama rada nnududuu pinaavai vauvaara kaayau sikauyauvaa Anutuuoqaa mmooriivaara kati mmiravai. Iya hama mminnaatauya itaama kaayau sikauyauvaa Anutuuoqaa mmooriivaara kati mmiravai. ³Na rikieena na ngii giaa ngii miaunoo. Iyasi vau sikauyauvaa aikiooma kati mmiaaree kiaa kiada aikiooma kati iya mmi kiada kava vo sikauyauvaatama kati mmiravai. Ngia-rinaidiri ngiari yaata utiraivaugiataama ⁴yaagueeqama ti yaparaida tunoo: Tikiai Yutayaa gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani yapeera sikauyauvaki teeta yapaaranee? tuduu rikiada ee-oo tuduu yapeeravai. ⁵Ta yaata utida kiaannano: Iya hama yopeema yapaaravaivee, kiaa ta yaata utuaannaivau vauduu rikioo hayuuma

itaama mmuuvaara ti yoketai. Iya tauraa ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai Udaanga Yisuu Kirisiinna mmi kiada nnaagiai Anutuuqo yaata utuuvaugiataama ti-ita ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai ti mmiravai. ⁶Titiiva ii mmoori ivaa ngii tasipama toosa hara uuvaa ta yaagueeqama kiasa mmida kiaannano: Iyasi viee mmannammanna iya tasipama yaagueeqama varinai fai iya Yutayaiyara yoketaama yaata utida kati iyani vakiasa sikauyauvaa yapakio vioo taikaanaravaivee, tiravai. ⁷Vaa ngia mmuakiasa aataruvai taa taika kiaavai. Ngia Anutuuqara kutaavaivee kiaavo ngii kua tiraivootama ngii yaata vuatinniiyauvootama Anutuuqaa mmoori-ivaa ngii varaataikiai ngia yaagueeqama ivaara iikiaiivootama tiyara mmuduuya riraivootama vaikiai vaa ngia taa taika kiaavai. Ngia iyauvaa taa taika kiaaneema ngia kati yoketaama yaata utida kati sikau mmira aataruuvataama yaagueeqama iikiaaravo inna yoketaavai.

⁸Hama na ivaara yaagueeqama ngii tinai iikiateera itaa kua kiaunoo. Ausa hanigieera vooya ii mmoori ivaara iya yoketaikiai rikiada iikiaavai. Ivaara na ngii giaa ngii minai rikiada ngii iikiatainai iikio rikioo ngiitama ngii mmuduuya riraivo kooyaa vainai ta taaraivaara na ngii giaa ngii miaunoo. ⁹Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara kati yoketaama yaata utiraivo vaivaa vaa ngia teeda rikiaavai. Ivo ari vookaraama yoketaa tuanaama variivoono ngiiyaroo tioo ivo tuoo kumina mmanna vaidivai mmata aavau variravai. Ngia ari vookaraama yoketaama variateeraivaara ivo kumina mmanna vaidivai mmata aavau variravai.

¹⁰Ii kua ivaara na neneeno yaata utuee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Ii tauraa taikoo nuanu ivaki ngia toosa hara uu mmooriivaa aanna iima taika kiaatee. Ngiengieeno tauraa ngii ausaiyauvo diitooduu sikauyauvaa tauraa kati mmiravai. ¹¹Inna aikioovai. Mmidada taika kiaatee. Toosa hara ngii iikiataikiai yaagueeqama iikiaivaa mmannammanna iida taika kiaatee. Ngiiisi vai sikauyauvakidiri aikiooma iikiatee. ¹²Fai sikauyauvaa kati ngii miataino Anutuuqo ngiiisi vai sikauyauvaa too ngia miaa sikauyauvaatama too inna aikioovavee tinaravai. Hama ngiiisi sikauyauvo vaiyauvaa vaa Anutuuqo taivai. Hama ivo ivaara yaata utuoo vo kuannaa kua tiivai.

¹³Ngia pinaa mmooriivaa iida sikauyauvaa varada kati Yutayaiyani yapa kikiiai iya iyauvaa varada kati variateeraivaara hama na ivaara kiaunoo. ¹⁴Aa suai aavaki kaayau sikauyauvo ngiiisi vaiyauvakidiri iya mmida ngieeta iyaatama mmuaakaraama variateeraivaara na kiaunoo. Kaayau sikauyauvo ngiiisi vaiyauvakidiri hama sikaunnaata kiasa gioonna kiaapuuya mmiaaravo inna yoke-taavai. Itaama vaino fai yapooma hama sikauyauvo ngiiisi vainai rikiada kaayau sikauyauvo iyasi vaiyauvakidiri fai iya irisai kati ngii miaaravai. Iyaata ngieetama itaama iida fai mmuaakaraama variaaravai. ¹⁵Ivaara Anutuuqaa kua fafaaravo vainno tinoo:

Gioonna kiaapu voovoono
yeennaivaa nnutuuvo menaivaa
kaayauma porooma roo yapooduu
hama innasi kaayauma suvairama kioo
aikiooma vairavai.
Gioonna kiaapu voovoono
kiisama porooma roo yapooduu
aikiooma innasiaata vairavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Titiivaata ari seenaivaitanaatama Koridii viravai

¹⁶ Anutuuqoono tikio rikioo Titiiva ti roosiima ngii tasipama mmooriivaa inna iikiataivaara ta Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaunnaano. ¹⁷ Ngiiisi vida sikauyauvaa varaateera mmooriivaa ta inna yaparakiaunnano rikioo inna aikioovavee kia kioo ivo kava ariinoo ari yaata vuatinniivaudiri yaata utikio ngiiisi kuataikio rikioo ngiiisi kuanara iivai. ¹⁸ Vaa ausa hanigioo vaidi voovoono Anutuuqaara nuunaira nnaa mmuakiaayavaki nuainno varioo Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaa roo nuauduu inna nnutuuvo ngiau aapu vairavai. Ii vaidi ivo Titiinna tasipama vioo mmoori vavaiveeraivaara ta inna titada variaunnaano. ¹⁹ Mmuduuya rida kati sikau mmiateera mmooriivaa ii vaidi ivo ti tasipama nuainno iikiaiveeraivaara gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya inna mmataama kieeravai. Ta ii mmoori ivaa yaagueeqama ti iikiataivaara gioonna kiaapuuya kooyaa teekio ti Udaanga Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara ta iikiaara iikiaunnaano.

²⁰ Kati mmira sikau kaayau vaiyauvaa ta varada koonnama yapakiai rikiada gioonna kiaapuuya ivaara nunuraanurai tivoora kiasa ta ii aataru ivaara tuqin-nama haitatuukiaunnaano. ²¹ Hama ta Udaanga Anutuuqaa avuuvau nnaasu safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa iikiaunnaano. Anutuuqaa avuuvuunnaata gioonna kiaapuuya avuuyavunuaatama ta safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa ti iikiatainoo.

²² Ivaara ta vaa ausa hanigieera vaidi voovaata vaidiivaitana tasipama mmoori vavaiveeraivaara inna kuaneera tida variaunnaano. Vaa ta airineetu inna iida taaree kiasa rikiaunnano ivo kutaa tuanaa vo mmoori vo mmooriivaa varaanaraivaara yaagueeqama iivai. Aanna makee ivo ngiiyara yaata utuoo tinoo: Fai iya iikiaravaivee, kiasa kioo yaagueeqama ngiiisi kuanaraivaara iinno varinoo. ²³ Titiinnara yaata utuatee. Ni vuai ni mmuaa mmoori vareeraivo ngiiyara ni tasipama mmoori varaivai. Mo inna tasipama kuaaraivaitanaara yaata utuatee. Ivaitana vaa ausa hanigieeraiya nuuna variraiyavaki mmoori vara rada nookiaavo Yisuu Kirisiinna nnutuuvo vaa ngiau aapu vaivai. ²⁴ Itaama vainai idaara mmuduuya ruatee. Vaa ausa hanigieeraiya nuuna mmuakiaayavaki variraiya ngia Titiivainnara itaama mmuduuya ruaa kuaivaa kooyaa rikiaateeraivaara idaara mmuduuya ruatee. Fai ngia itaama iikio ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo kooyaa vainai rikiaaravai.

Ngia Anutuuqaa gioonna kiaapuuyara kati mmira mmooriivaa iikiatee

9 Vooyaano Anutuuqaa gioonna kiaapu Yerusareema variaiyani sikauyauvaa kati yapaiyauvaara vaa ngia rikiaavai. Mo hama na kava ivaara fafaara ree ngii giaa ngii minaravee. Vaa ngia rikiaavai. ² Ngieetama yapaaree kiasa iikiaivaa vaa na rikiaunoo. Vaa na Maketoniasa variaa gioonna kiaapuuyaata ngiiyara mannaka kiau kuaivaa ataa kua kiaunoo: Vaa ausa hanigieeraiya mmata Akaiyavaki variaiya sikau yapaaraivaara vaa ii vo nuanu taikoo ivaki mmuaanaa teerama kieeravaivee. Vaa na ngiiyara mannaka kiau kuaivaa itaa kua kiaunoo. Ngii yapaataikiai ngia yapaara iikiaani vo yoosinna vo yoosinna variaa kaayau vooyaano ii kua ivaa rikiada iyaatama iya ausaiyauvo diitaikiai rikiada yapaara iikiaavai. ³ Ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo sa kuminayaa vakiaiveeraivaara aanna ti seena vaidi taaravoomada ngi-

iisi kuateera na tiee variaunoo. Na kiaanoo: Vaa iya mmuaanaa teerama kieera-vaivee, kiaa kuaivo kaanaivo vakiaiveeraivaara na vaidi taaravoomada ngiisi kua-teera tiee variaunoo. ⁴Fai Maketoniaa gionna kiaapu vooyaano ti tasipama ngi-iisi vida teekiai hama ngia teerairama kikio ti mmamma maisainarainnoo. Vaa ta ngiiyara kiaannanoo: Vaa mmuaanaa teerama kieeravaivee, kiaanna kuaivo hama kaanaivo vaino ti mmamma maisainarainnoo. Ngiiitama ngii mmamma mai-sainarainnoo. ⁵Taaravooma ido tauraannaadee kuaa ivaara inna na yaata utuauko yoketaavai. Na tauraa ni seena taaravooma idaa yaagueeqama kiee titanai iyan-naadee ngiisi vida ngia kuaa teerama kiada kati mmira sikauyauvaa nuunama teerama yapaaraivaara kuaaravai. Iya itaama vida teerama yapa kikiai na ngiisi vino fai aikiooma vainaravai. Fai aikiooma vainai tee na tinara: Ngiari yaata tin-niyaadiri kati yapaavaivee. Hama iya yapaataikiainnaata vooyaano iya vuavikiaani teeda yapaavaivee, tinaravai.

⁶Sa aa kua aavaara taunnu kiatee. Arinaima rikiaatee. Gionna kiaapu voovoono yeenna hauvaa kiisavai utiivo fai kaanaivaa kiisavai varaanaravai. Gionna ki-aapu voovoono yeenna hauvaa kaayauma utiivo fai kaanaivaa kaayauma varaanar-avai. ⁷Itaama vainai rikiada ngiingii yaata utuaiyauvunugiataama ngia mmuaavai mmuaavai Anutuuqaa kati sikauyauvaa mmiatee. Hama ngii miatainainnaata mmi-aarainnoo. Vaidiyyaano ngii vuavi tida mmiateera ngii tikiai rikiada ngia ausa mmuaarareera tasipama mmiarainnoo. Ngiengieenoo yaata utida ngii ausa vuatin-niiyauvo yoketainai rikiada kati mmiatee. Ngia itaama iikio rikioo Anutuuqo ngii-yara mmuduuya ruoo fai yoketainaravai. ⁸Anutuuqo ngii variraiyauvaara aikiooma ngiiyara kati yaata utuoo ngiiyara yoketainai rikiada ngia aikiooma variaara-vai. Yoketaama varikio ngii variraiyauvaara mminnaiyauvaa aikiooma ngii mioo oro hayuuma vooyauvaatama ngii minai varakio aikiooma ngiisi vainai fai ngii seenaiya tasipama vo mmoori vo mmooriivaa varaaree kiaa kiada teekio ngia ii mmoori ivaa iikiaara mminnaiyauvo aikiooma ngiisi vainaravai. Ngia itaama vari-ateeraivaara Anutuuqo aikiooma ngii minaravai. ⁹Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Ivono hama mminnaatakiaya
mminnaiyauvaa kati mmiivai.

Ari koovayakieema kati mmira aataruuvo
tupatupaa innaki vaivaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁰Anutuuqo vaidi yeenna hau utiraiya yeenna hauyauvaa iya mmioo nneera yeennaiyauvaatama iya mmiivoono kati mmira aataruuvo yeenna hauyauvaa roosiima ngii mikiai hau utikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo ngia kati mmira aataruuvaa roosiima vainaravai. Fai ngia itaama iikio kati mmira mminnaiyauvo ngiisi vainaravai. ¹¹Anutuuqo ngii tasipama varinanai ngia yoketaama varidada teekio ngii seenaiya kati mmira aataruuvo kooyaa vainai teeda kati iya mmiaraivaara ngia sikauyauvaa ti mmikiai ta iya mmikiai rikiada iya pinaama Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaaravai.

¹²Ngii seena ausa hanigieeraiya hama mminnaataiya ngia itaama kati mmira aataruuvaa kaanaivo hama iyasi nnaasu vaivai. Kaayau gionna kiaapuuya mman-nammanna ivaara Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaivootama vaivai. ¹³Fai ngia itaama kati mmiavaara gionna kiaapu kaayauya ngiiyara kiaara: Vaa Anutu-uqaara kutaavaivee kiaavaivee, kiaaravai. Ngia ngiingii avaiyauvakidiri ta Yisuu

Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iikiaunnavaivee kiaivaa kaanaivo vaivaara iya Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaravai. Ngia kaayau sikauyauvaa iyaata gioonna kuaapu vonaa mmuakiaaayatama kati mmiaivaara iya Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaravai. ¹⁴Itaama vainai pinaama Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utivaara iya ngiiyara yaaku varada varida ngiiyara pinaama mmuduuya ruaravai. ¹⁵Anutuuqo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuuvaara nnikiai ta innaata kua tida kua yoketaivaa kiaravee. Ivo itaama kati ti mmuuvo ari vookaraivai vaivaara hama yopeema ta ivaara kua kiaravee.

Pauruuso ari mmooriivaara kooyaa tiravai

10 Na Pauruuso neenoo yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Vooyaano niiyara tunoo: Ivo ti tasipama varuu suaivaki pata kua tioo boo ikiee tira vaidivai variravaivee, tiravai. Vooyaano niiyara tunoo: Ivo ngieera voopi varuu suaivaki yaagueeqa kua tioo avaikaraira vaidivai variravaivee, tiravai. Iya itaa kua tuu vaidiivo neenoo Yisuu Kirisiiva nuufa vaidivai tirooma aduoo varuneema na yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. ²Ngia ee-oo tikiai na ngiiisi viee fai hama na kua yaagueeqaivaa ngii tinaravai. Gioonna kuaapu vooya tiiyara kiaanoo: Mmatayaa diaa vaidiyaano mmatayaa diaa aataru-uvaara mmoori iikiaanoo, kiayia na aikiooma kua yaagueeqaivaa iya tinaravai. ³Inna aikioo ta mmatayaa diai ya varidaata hama ta mmatayaa diaa yaata utiraiyau-giataama yaata utida yaagueeqama mmoori varaunnavai. ⁴Vaidi mmatayaa diai ya rapuaara iida varida ngiari suru veeva tipaa ganifaiyauvaa varada vida yoosinna yaagueeqama diraiyaata rapidada iya yaatara kiaavai. Ivaa roosiima ta Anutuuqaa mmooriivaa yaagueeqama iida varida hama ta mmatayaa diaa suru veeva tipaa ganifaiyauvaadiri iikiaunnavai. Ta Anutuuqaa yaagueeqa ari vookaraivaadiri iikiaunnavai. Ta ivaadiri iida maisa aataruuyauvo yaagueeqama diiyauvaa fai ta yaatara kikio taikaanaravai. ⁵Unnakua unnakua kiaa kiada kooyaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiira aataruuyauvaa ta yaatara kikio taikaanaravai. Gioonna kuaapuuya Anutuuqaara arinaima rikiaa aataruuvaa vooyaano ngiariyara mannaka tida ivaa atuu rira aataruuvaa ta aikiooma ooqoo tikio taikaanaravai. Mmuakiaa yaata utiraiyauvaa ta adida pikiada Yisuu Kirisiinna aataruuvaa nnaasu yaata utida iikiaunnavai. ⁶Na kiau kuaivaa ngia arinaima rikiaa ngii iikiatainai iima taika kikiai ngii-ikidiri vooya ni kuaivaa rikiaadaata yaataraiya ta irisai maisaivaa iya mmiaarivaara teerakiaunnaano.

⁷Ngia mmaanai kooyaa ngii avuuyauvunu vaiyauvaa nnaasu taavaivee. Ngii-ikidiri vaidi voovoono ariyara yaata utuoo tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai vari-aunoo, tiinne? Itaama yaata utii vaidiivo kava ariyara tuqinnama yaata utuoo riki-avee. Hama ivo nnaasu Yisuu Kirisiinna vaidivai varivai. Teetaatama Yisuu Kirisiinna vaidiya variaunnaano. ⁸Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ari mmooriivaara yaata utuoo nnutu varada iira yaagueeqaivaa ti mmiravai. Ngia innara iidada koovayaida variateeraivaara ti mmiravai. Hama ta ngiiyara ooqoo tikiai ngia maisama variateeraivaara ti mmiravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqaivaa itaama ti mmi-ivaara na pinaama titiiyara mannaka kiauvaara hama na ni mmamma maisainoo. ⁹Na yanaiyauvaa ngiiini fafaarakiaaduu vuuyauvaa hama ngia iyauvaa yaarida aatuukiateeraivaara na fafaarairavai. ¹⁰Gioonna kuaapu voovoono fai tinara: Pauruuso yanaiyauvaa fafaaraikio tiisi nniyauvo avaikarai kuayauvai tiisi nniivai. Ivo

numa ti tasipama varikiai rikiada ta taunnano muaraagai vaidivai varikio inna kuaivo mmanna kuavaivee, tinaravai. ¹¹Fai itaa kua tinara vaidiivo arinaima rikiavee. Ta ngieeradiiri varida yanaiyauvaa fafaarakiaunnano kuaiyauvootama ta ngii tasipama varida iikiaraiyauvootama mmuaakaravai vaivai. Hama ari vookaravai vaivai.

¹²Gioonna kiaapu vooya itaama ngiariiyara ta yoketaayavee kiaa kiada ngiari nnutuuyauvaa ngiau yapaaneema ta iya roosiima titiyyara yaata utida variaunnanee? Ai mo hama iya ti roosiima mmuaakaraama variaavai. Iya ngiari variravau-giataama varida ivaa teeda kiaanoo: Ta aikiooma variaunnano, kiaiya hama tinni ruaaya iya kumimaka tuanaaya variaavai. ¹³Hama mo ta titiyyara mannaka ki-annaivo fai yaatarama vainaravai. Anutuuqo ni mmoori varaateera ti mmataama kioo tuu mmooriivaa ta varada ivaara nnaasu fai ta titiyyara mannaka kiaaravai. Ii mmoori ivaa ta iikiaannaivo vaa ngiisiaatama viravai. ¹⁴Ta ngiisi kuaanna suaviki Anutuuqo tiyyara atau yapa kioovaa hama ta hederaida vida titiyyara mannaka tiravai. Ta Anutuuqo ti mmataama kioovaki toosa hara ngiisi vida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miravai. ¹⁵Anutuuqo tiyyara atau yapa kioovaa hama ta vida hederaida ivaki vau mmooriyauvaa vooya uuyauvaara ta titiyyara mannaka kiaunnava. Hameetavee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vakiaiveera ta faannaida varida ngiyyara mmoori varaunnavai. Anutuuqo atau yapa kioovaa aakiaivaki ta mmoori varaunnaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai ¹⁶ta ngii pikiada vo mmata vo mmata variaiyasi vida mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiaaravai. Ta itaama iida ari vo vaidi voovoono tauraa vaa mmoori iivaki hama ta ivaki vida mmoori varada ivo vaa ii mmoori-ivaara titiyyara mannaka kiaaravai. ¹⁷Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono ariyyara mannaka tinaree kiaa sa ariyyara man-naka kiaivee. Udaanga Anutuuqaa nnaasu mannaka kiaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁸Udaanga Anutuuqo vaidi voovaara inna aikiooma vari vaidivaivee tiivo inna Anutuuqaa avuuvau yoketaa vaidivai varivai. Vaidi voovoono arinadiiri ariyyara na yoketaa vaidivaivee tiivo Anutuuqaa avuuvau hama yoketaivai varivai.

Pauruso unnakua aposorooya yaatareeravai

11 Na kiisama yaata duunaano kua tirayaama tinai rikiada sa ni reeroo reem-moo tiraida teeda rikiadaata tirooma variatee. Tirooma varida ni kuaivaa rikiaatee. ²Anutuuqo ngii haitatuuma too kaayauma ngiyyara yoketairavaa roosi-ima na ngii haitatuuma tee kaayauma ngiyyara yoketaakiaunoo. Kiaatanna yoketaa tuanaa hama sabi nuairaivaa vaidiyya ngiaammuuu yoketaa voovai mmiaaraivaara kua kiaa teerama kieeraivaa roosiima na ngiyyara kua kiaa teerama kiee Yisuu Kirisiinna mmuaa tuanaivaa ngii mmataama kieeravai. ³Na pinaama yaata utu-aunoo. Yapaivo Evaanna iinno taanaree kiaa unnakua kiaa uuvaa roosiima vaidi vooya ngii unnakua kiaa ngii iida taaree kiaa tikiai ngia safuuma varida Yisuu Kirisiinnara yoketaama yaata utiraivaa pikieevoraivaara na yaata utuauko ni mmuaararainoo. ⁴Ta Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa ngii giaa ngii miaannaivaa roosiima ari vo vaidi voovoono Yisunnayaadiiri mmataama kioo unnakua vooyau-vai ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyau-vaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ta Mmannasa Yoketaivaaraata Yisuunna mmayaaya yoketaivaaraatama ngii giaa ngii miaanna kuaivaa roosiima

ari vo vaidi voovoono ari vo mmannasaivaaraata ari vo mmayaayaivaaraatama ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ngia itaama iikiaivaara na ngiiyara yaata utuauko ni mmuaararainoo.

⁵Itaa kua tira vaidiiyara ngia ngii yoketaikiai ti aposorooyavee tiraiyara na yaata utuauko hama ni yaataraavai. ⁶Na niniyara yaata utuauko kutaa ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaikio ni avaiakidiri na kua oyaivaa kiauvo kiasa fanifaanniima kiauvai. Ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaivaara mmuakiasa suai na nuaina variee ita ataama ngii giaa ngii miau suaiyauvaki vaa ta kooyaa ngii vitaakiunnava.

⁷Na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaiyauvaki hama na irisai mminnaiyauvaa vareeravai. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara na adiee variee mmoori vareeravai. Na itaama iikiau aataruovo koonnai aataruvai na iiravainnee? ⁸Na ngii tasipama mmoori varee variaa suaiivaki ngiari vooipinnaa vaa ausa hanigieeraiya sikauyauvaa ni miravai. Hama na iya mmoori varaivaara iya sikauyauvaa ni miravai. Na ngii tasipama mmoori varaivaara iya sikauyauvaa kati ni muduu na mmuara vareeraivaa roosiima iya sikauyauvaa varee ngii mmoori vareeravai. ⁹Na ngii tasipama variaa suaiivaki hama niisi vau mminnaiyauvaara hama na ngii yaparairavai. Maketoniasa varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano sikauyauvaa ni muduu na iyauvaadiri hama niisi vau mminnaiyauvaa vareeravai. Itaama hama na ngii yaparaira variaaneema fai yapooma mmuaikaraama hama na ngii yapara rinaravai. Na ngii yaparaino ngii mmuaarareevoora hama na ngii yapara rinaravai. ¹⁰Yisuu Kirisiinna kua kutaivo ni aakiaivaki vaivaara na kua kutaavai ataa kua tiee ngii giaa ngii minaravee. Na itaama variee hama mminnaara ngii yaparairaina kati mmoori varaivaara na niniyara mannaka kiaunoo. Na itaama niniyara mannaka kiau kuaivaa Akaiya mmataivau variaa gioonna kiaapuuya rikikio hama vaidi voovoono yopeema ataa rinaravai. ¹¹Mo na aaniira itaa kua kiaunnee? Hama na ngiiyara mmuduuya ruauvaaraina itaa kua kiaunnee? Hameetavee. Na ngiiyara mmuduuya ruauvaa Anutuuoqo vaa taivai.

¹²Vaidi vooya ngiariyara ta aposorooyavee tira vaidiyya sa iya ngiariyara manna tida kiatee: Ta Pauruusainna mmooriivaa iikiaaneema iikiaunnavaivee, kiatee. Sa iya itaa kua kiateeraivaara fai na nini mmooriivaa na makee kati ngiiyara iikiauneema mmannammanna itaavai iina nnaasu varinaravai. ¹³Ii vaidi iya hama kua kutaa aposorooya variaavai. Unnakua aposorooya variaavai. Iya ngiari mmooriyauvaara unnakua kiasa kiada ngiari vookaraama mmooriyauvaa iida varida Yisunnayaadiri yaadata rummua kiada kiaanoo: Ta Yisuu Kirisiinna aposoro tuanaayavee, kiaavai. ¹⁴Iya itaama iikiaivaara hama na nnikiaraakiaunoo. Mo Sataango ariinoo aikiooma aangeraa mmeekia teeraivaa hababainno mmooriivaa iivai. ¹⁵Ivaara fai inna mmoori vareera vaidiyya safuuma varira vaidiyya roosiima mmooriyauvaa iida kiasa: Ta safuuma mmoori vareera vaidiyavee, kiasaivo inna hama nnikiaraakiateera kuavai. Iya taikeera suaiivaki ngiari iikiasa mmooriyauvaa irisai maisaiyauvaa fai safuuma ngiari varaaravai.

Pauruuso aposoroovaidivoonora tuo kaayau mmuaararavaa vareeravai

¹⁶Na tauraa kiau kua voovai na kava tinaravee. Sa gioonna kiaapu voovoono niyara yaata utuoo kiaivee: Ivo yaata duuna vaidivaivee, kiaivee. Fai ngia itaa

kua tida seeda mmooka hanigia ni miatee. Niiyara yoketaakiatee. Fai ngia niyara yoketaikiai na kiisama niniyara mannaka tinaraivo vainaravai. ¹⁷ Na itaa kua kiau kuaivaa hama Udaanga Yisuuvaano ni giaa ni mikiai kiaunoo. Yaata duunaano kua tirayaama na neneenoo kua kiaunoo. ¹⁸ Kaayau vaidiia ngiari mmoori mmatayaa diaa iiraiyauvaara ngiari mannaka kiaaneema na niniyara mannaka kiaunoo. ¹⁹ Ngia ngiingiiyara ta tinni yoketaayavee kiasa kiada koonnai kuaivaa ngii giaa ngii miaiya kuaiyauvaara ngii yoketaikiai iya tasipama variaavai. ²⁰ Vooya ti mmoori varaateera ngii vitaaree kiasa kiada ngii mminnaiyauvunudiri mmuara aataruuvaa iima rada ngii unnakua kiasa rada ngia iikiainaaree kiasa ngii iida teeda ngiiyara nniiki rakaida ngii yaata rudaada varikiai teeda rikiadaata inna aikioovavee kiasa kiada variaavai. ²¹ Ngia itaama iikiaivaara kua voovai na niniyara mmataama kiee kiaunoo: Ni mmama maisainoo. Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta muaraagama varidara tida hama yopeema itaama ngiiyara iiravaivee, kiaunoo.

Iya hama aatuuraida vo aataru voovaara ngiariyara mannaka tikiai mo neetama ivaara aikiooma niniyara mannaka tinaravai. Na itaa kua kiauvo yaata duunaira vaidiaano tirayaama na kiaunoo. ²² Iya ngiariyara ta Eporai kuaivaa kiannayavee kiasanee? Mo neeta Eporai kuaivaa kiau vaidivai. Iya ngiariyara ta Isarairaa vaidiyavee kiasanee? Mo neeta Isarairaa vaidivai. Iya ngiariyara ta Aparahaamaa oyaivakidiri diitaunnayavee kiasanee? Mo neeta Aparahaamaa oyaivakinnaa vaidivai. ²³ Iya Yisuu Kirisiinna mmoori varaa vaidiyannee? Mo na yaata duuna vaidiivaa roosiima ataa kua tinaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoono iya yaataravai. Na yaagueeqama kiee mmooriivaa varaivo na iya mmoori varaivaa yaatareeravai. Vaidiia na Yisuunna mmoori varaivaara kiasa kiada oovi nnauvaki airineetu ni yapa kioodoo na varaivoono iya varuuyauvaa yaatareeravai. Vooyaano kaayauneetu ni ripuuduu vooyaano kaayauneetu ni ruputuduu na putueenana rikiennaata variravai. Na itaama variaivo iya itaama varuuvaa yaatareeravai. ²⁴ Yaaku saineetu Yutayaa vaidiia yeenaivaadiri ni ripiikiaivo vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yuku saivai saivakidiri taarama taaramaneetu (39) vairavai. ²⁵ Roomaa vaidiia taaravoomaneetu buaagaivaadiri ni ripiiravai. Mmuaneetu vaidiia sikauyauvaadiri habati kiada ni riravai. Taaravoomaneetu siipaiyauvaki na variaaduu nnooriivo siipaiyauvaa rummua ruvuvarata kioodoo nnoori varaivau variravai. Vo suai ikiannaivaata heenaivaata vara kuainnama kiee na nnoori varaivau siipa sagaivau variaaduu sabisaabi ni varoo nuairavai. ²⁶ Makemakee na ngieera vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaina variaa suaiyauvaki nnooriyauvo hainno ni ruputu fannifaannuuduu mmuara furai vaidiia ni ruputida ni mminnaiyauvaa mmuara varaaree kiasa uuduu ni seena Yutayaiya ni ruputuara uuduu ngiari voopinnaiyaatama mmuaikaraama ni ruputuara iiravai. Na nnau yoosinna pinaa aakiaiyauvaki nookiaaduu vaidiia ni mmaara kuaivaa tida ni ruputuara uuduu na mmanna mmata hama vaidiaatauyauvunu nookiaaduu maisa aataruuvu niisi nnuduu ni putuatauduu na maisama nuaina variravai. Na siipaivaki karee nnoori pinaivau viee variaaduu nnooriivo ni ruputuataama uuduu gioonna kiaapuuya unnakua unnakua tida tunoo: Ti seenavaivee, kiasa kiada ni ruputuara iiravai. ²⁷ Na pinaa mmooriivaa nniiki vata vatama kiee yaagueeqama kiee varee airineetu na mmoori varee variee heenaiyauvaki hama na vuru vairavai. Vo suai vo suai ni yeenna rauduu ni nnoori rauduu airineetu

hama ni yeennaatauduu hama ni nnaunnaatauduu hama ni uyira rairaatauduu na kati variravai. ²⁸Itaama vauduaata vo yosinna vo yosinna vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaiyara na haitatuunaraivaara mmuakiaa suai na iyara yaata utuauko ni mmuaararainoo. ²⁹Fai gionna kiaapu voovoona Anutuugaa aataruuvaa inna mmuaararano pinaama muaraagama varinai neeta innara boo tiee inna mmuaararavaa varaanaravai. Fai gionna kiaapu voovoona haruruoo mminnaminnaa maisaivaa varano ni ausaivo pinaama mmuaararaanaravai.

³⁰Fai na niniiyara mannaka tinaree tiee na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaiya ni nnutuuvaa varadu yapa kiada niiyara muaraagavaivee kiavaara na niniiyara mannaka tinaravai. ³¹Udaanga Yisuunna Koonna Anutuugaara ta tupatupaa kiauannoo: Ivo yoketaavaivee, kiauunnaivoona arinaima too rikiaivai. Na itaa kua kiauvo hama na unnakua kiauunoo. ³²Na Damasakuusa variaa suaivaki kieeta vaidiivaa Ariteenna nnoonna vaidiivoona ari rapira ngiaammuauya titooduu sikau vagiaamunna keegiaiyauvaki ni mmaara suriravai. ³³Surida varuduu ni seenaiya vagiaamunna tabaangaidaadiri sookuya utua pinaa voovaki ni rummua kiada tapuka yeenaivaa haru kiada utida mmaanai reemma kioodoo mmataivau tuma ruee na nene taivau viravai.

Pauruusoona ari avu tinniivo hanigooduu toovaara tiravai

12 Na yaata utuee rikiauko niniiyara na mannaka tiraivo hama yoketaikio hama kaanaivo vaivai. Itaama vaikiainnaata na vootama kava niniiyara mannaka kiauunoo. Ni variraivaara ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na niniiyara mannaka kiauunoo. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minaravee. Na ni avu tinniivo hanigooduu na tee rikiaa kuaivaatama Udaanga Yisuu Kirisiiva ivakidiri ni giaa ni muduu na tee rikiaa kuaivaatama ngii giaa ngii minai rikiaatee. ²Vaa na ausa hanigiee Yisuu Kirisiinna vaidivai variaaduu rikioo Anutuugaa ni vitoo ngiau aapu aruoo tuanaivaki ni yapa kieeravai. Ii suai ivakidiri na yaaruauko nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama nuanuudo vaa taika kiaivai. Iqii suai ivaki na kooyaa ni mmammaivaata ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvai. Anutuugaa nnaasu taivai. ³Na kava ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vaa na tauvai. Anutuugaa ni vitoo ngiau aapu yosinnaivaa nnutuuvo Paratiisa ivaki ni yapa kieeravai. Na kava tinai rikiaatee. Na kutaa ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvaivee. Anutuugaa nnaasu taivaivee. ⁴Na ngiau aapuuvaki viee ari vookarau kuaivaa hama yopeema kooyaa tinara kuaivaa na rikieeravai. Hama yopeema vaidivo rikioo kiataira kuavai na rikieeravai. ⁵Na itaama ngiau aapu viee taivaara fai na aikiooma niniiyara mannaka tinaravai. Fai hama na nene iikiauvaara niniiyara mannaka tinaravai. Hama aaniivaara na niniiyara mannaka tinaravai. Na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaiya ni nnutuuvaa varadu kiaivaara nnaasu fai na niniiyara mannaka tinaravai. ⁶Kutaa na niniiyara mannaka tinaree tiee na kua kutaivaa ngii giaa ngii minaraivaara hama na yaata duuna vaidivai variauvai. Gionna kiaapuuya safuuma na iikiauvaateeda na kua kiauvaateeda na iikiauvaugiateaama na kua kiauvaugiateaama safuuma niiyara yaata utuateeraivaara na hama niniiyara mannaka tinaravai.

⁷Na ari vookara ari vookaraiyauvaa tauvaara na niniyara nnoonnavavee kiataavai. Anutuuqoono sa na itaa kua kiaiveeraivaara mmamma nniitareera maisauvo niyaa vauvaara ee-oo tiravai. Ii nniitareera maisa ivaa Sataango ni mmammaivau yapa kioodoo vaududuu na hama niniyara mannaka tinaraivaara Anutuuqaa avaiavaura niisi vairavai. Vauvo mmannammanna homo niisi vainoo. ⁸Na taaravoomaneetu Udaanga Yisuu Kirisiinnaata kua tiee yaaku vareeravai. ⁹Yaaku varaaduu ivo sai ni tunoo: Na i tasipama variee aiyara kati yoketaama yaata utuee varinai a aikiooma varinaravai. A muaraagama varianna suaivaki na yaagueeqama i tasipama varino ni yaagueeqaivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara na itaa kua kiaunoo. Ivo itaa kua tuuvaara mmuaararaiivo niisi vaikiyai na muaraagama variauvaara na niniyara mannaka tiee sirigakiaunoo. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivo niyaa rummua apu kioo vainoo ni tuqinnanai na ivaa rikiaanaraivaara na niniyara mannaka tiee sirigakiaunoo. ¹⁰Na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoonora tiee na ni mmammaivo muaraagaikiainnaata variaukai iya maisa kua ni kiaani na variauko ni mmuaararaiikai iya ni ruputida itaida variaavo ari vookara ari vookarai mmuaararaiyauvo niisi vaikiainnaata na inna aikioovavee kiaa kiee yoketaama variauvai. Na ni mmammaivo muaraagaikiainnaata variauvai suaivaki na yaagueeqama variauvaara na itaa kua kiaunoo.

Koridii variayara Pauruso pinaama yaata utuoo tiravai

¹¹Ngieenoo niyara mannaka kiataavai vaikiainnaata na neneenoo niniyara mannaka kiauvo inna yaata duunaano tirayaama na kiauvai. Ngieenoo hama niyara mannaka kiaivaara na itaa kua kiauvai. Na kutaa kumina vaidivai variaukai rikiada ngia vo vaidi vooyara ngii yoketaikai ti aposorooyavee kaiya na yaata utuaukai hama iya ni yaataraavai. ¹²Aposoroo tuanaiya iira mmooriyauvaa na ngii nuuna aakiyaiyavaki yaaagueeqama kiee iikiaaduduu rikiada ngia tooduu kooyaa vairavai. Na Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarau yoketauyauvaa iikiaaduu ngii avuuyauvunu diitooduu ngia tooduu kooyaa vairavai. ¹³Ngia aaniira ngiari voo-pinna voo-pinnaaya Anutuuqaara nuunama variraiyauvaara yaata utida kiaanoo: Ti yaataraavavee, kiaannee? Mo na iya tasipama mmoori varaa suaivaki iya sikauyauvaa ni muduu na vareeravai. Na ngii tasipama mmoori varaa suaivaki hama na ngii sikauyauvaa varaivaara ngia itaa kua kiaannee? Boo, na hama ngii yaparakiivaara na koonnama iiravainnee? Sa ivaara yaata utiraida ngii ausaiyauvaa ni miatee.

¹⁴Na taaraneetu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuuva ngiisi kuanara teerataaraina variaunoo. Fai na ngiisi viee mminnaara ngii yaparaino ngii mmuaarareevoora hama na ngii yaparainaravai. Hama na ngii sikauyauvaa varaanaraivaara mmoori varauvai. Ngia yoketaama variateeraivaara na mmoori varauvai. Mo kutaa kuavai. Hama nnaakaraiya mmoori varada sikau mminnaiyauvaa varada ngiari kaano kooya mmiaavai. Ngari kaano kooyaano mmoori varada sikau yeenna mminnamminnaiyauvaa ngiari nnaakaraiya mmiaavai. ¹⁵Ngia ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na niisi vai mminnaa mmuakiaayauvai kati ngiiyara ni yoke-taivaara kagaari kiee ni variraivaatama ngiiyara yapaanaraiivo inna ni yoketaunoo. Fai na itaama iina ngiiyara pinaama mmuduuya rinai ngia irisai kiisama niyara mmuduuya ruarannee?

¹⁶Inna aikioo itaama vaikiyai vaa ngia rikiaavai. Na ngiisi kuaa suaivaki hama na mminnaiyauvaara ngii yaparakiaivaara hama ngii mmuaarareeravai. Mo vooyaaano kiaanoo: Ivo ti unnakua kiaa kioo ti iinno taanaree kiaa kioo ta sikauyauvaa yapaateera tiravaivee, kiaavai. ¹⁷Ai mo dataama na itaama iiravainnee? Na vaidi vooya ngiisi titaaduu vuuyaano ngii unnakua kiaa kiada itaama iiravainnee? ¹⁸Mo na yamaa kua yamaa kua Titiinna kiaaduu ngiisi viravai. Na inna seena vaidi ausa hanigioo voovaatama inna tasipama titaaduu viravai. Mo Titiiva ngiisidiri ngii unnakua kiaa kioo mminnaiyauvaa vareeravainnee? Hameetavee. Neeta ivootama mmuaa ausa mmuaa vuatinnivai varada mmuaavaugiataama mmoori vareeravai.

¹⁹Ti seena ta ngiiyara mmuduuya ruaunnaiyaso, ta yanaivau fafaara raanna kuaivaara ngia yaata utida tunoo: Ti avuuyauvunu ngiariiyaroo tida itaa kua kiavaivee, kiaa ngia yaata utuaannee? Ai hameetavee. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tiine tiineema nnaasu ta kuaivaa tida Anutuuqaa avuuvau mmuakiaa mmoorivai ta iikiaunnaiyauvaa ta ngiiyaroo tida iikiaunnvai. Ngia yoketaama varia rada vidadada nnaagiai ngia yaagueeqama variaaraivaara ta iikiaunnvai. ²⁰Ngia yoketaama variaaraivaara ni taatainai na ngiisi viee ngii teenai ngia koonnama ari vookaraama varivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii tasipama yoketaama varinaraivaara na ni ngii taatainai na ngiisi viee ngii tee ngii tino ngii maisaivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii teenai rikidada ngia ngiingiita ngiingiita buaaru tida varida ngiingii yaatara ngiingii yaatara kiaivaara ngii nnannateenai varida ngiingiiyara ngiingiiyara nnaasu yaata utuaaravai. Yaata utida varida ngiingii seenaiyayaadiri koonnama yaata utida unnakua tida varida iyara murumuru tida varida ngiingiiyara mannaka tida koonnakaanama varivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. ²¹Fai na kava ngiisi vino Udaanga Anutuuqo ni tinai ngii avuuyauvunu ni mmamma maisaivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Ngiiikidiri vooyaano nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya homo maisama yaata utida sabi nuaida ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida varida ngiari yaata utiraiyauvunugiataama nnaasu varida hama ii aataru iyauvaara yaata utida mmooka hanigia mmida variayara na yaata utuaunoo. Na ngiisi viee iya teeno ni ausaivo kaayauma ni mmuaarareevoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo.

Pauruuso nnaagiai kua tioo yaagueeqama variateera tiravai

13 Na taaraneetu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuuvau ngiisi kuanara iikiaunoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiido vaa ivo tomeda iivaa taidaatama vatee kiee inna yaparakianee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai. ²Ngia nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyaatama ngia mmuakiaa voonaatama na taaraneetu ngiisi kuaa suaivaki ngii giaa ngii miaa kuaivaa aanna na ngieeradiri variee kava ngii giaa ngii miee ataa kua tinai rikiaatee. Fai na kava ngiisi viee ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara ngii tinai rikidada ngiiikidiri tomeda iikiyai fai kutaa irisai maisaiyauvaa varaaravaivee. ³Fai na itaama iino rikioo Yisuu Kirisiiva ni giaa ni mikiai na kua kiauvo kooyaa vainaravai. Yisuu Kirisiiva ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara safuuma irisaiyauvaa ngii minaree tuoo hama muaraagama iinno ngii mivai. Ngii nuuna aakiaiayuvaki yaagueeqama iinno varivai. ⁴Kutaa nnaaru ivo vaidivai varioo muaraagama uduu rikidada iya yatari sagaivau inna haara kieveravai.

Aanna makee Anutuuqaa yaagueeqaivaura hara kioo varinoo. Teeta ivo tiiki vari vaidiyara tida mmuaikaraama muaraagama variaunnanoo. Aanna ta inna tasipama Anutuuqaa yaagueeqaivaura hara kiada varida ngiiyara mmooriivaa iikiaaravai.

⁵Ngia ngiingii aakiaiyauvaki tuqinnama taatee. Ngia Anutuuqara kutaavaivee kiasa aataruuvanda ngia hara kiada variaannee? Tuqinnama ngiingiiyara yaata utida rikiaatee. Mo vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyauvaki varinoo. Mo vara ngia ngii aakiaiyauvaki taavo hama variinne? Vara ngia kati unakua kiasa kiada kutaavaivee kiaannee? ⁶Fai ngia ngiingii aakiaiyauvaki itaama teekio too Yisuu Kirisiiva kutaa varinai ta inna mmooriivaa kutaa varaunnaivaa kaanaivo kooyaa vainai ngia ivaa taaraivaara ta yaata utuaunnanoo. ⁷Sa ngia koonnama variateeraivaara ta Anutuuqaata kua tida yaaku varaunnanoo. Ti mmooriivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara hama ta itaama yaaku varaunnanoo. Ngii-ikidiri vooyaano kiaanoo: Iya mmooriivo fanniinaravee, kiaanaiata ngia safuuma variateeraivaara ta Anutuuqaata kua tida yaaku varaunnanoo. ⁸Hama yopeema ta vo aataru vo aataruuvadiri iida kua kutaa aataruuvaa uuda rammuaaravai. Ta kua kutaa aataruuvaa nnaasu iida variaaravai. ⁹Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaivaara ti yoketaainoo. Ngia Anutuuqaa aataruuvaa iidada arinaima teeda koovayama kiada variateeraivaara ta yaaku varaunnanoo. ¹⁰Ivaara na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Ngia koonnama variaivaara na ngiisi viee Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tiki ai na inna yaagueeqaivaura ngii tino ngii ausa mmuaarareevoora na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Yisuu Kirisiiva ni tiki ai na inna yaagueeqaivaura kiau kuaivaa na kiauvai. Na hama ngia Anutuuqaa aataruuvaa pikiaateera kuavai kiauvai. Ngia inna aataruuvaa iidada koovayaida variateera kuavai na kiauvai.

¹¹Ni seenayaso, ni kua nnaagiaivaa na tinai rikiaatee. Yoketaama variatee. Ngia Anutuuqaa aataruuvaa iidada arinaima koovayaida variaaraivaara yaagueeqama mmoori varaatee. Na ngii giaa ngii miao kuaiyauvaa arinaima rikiaatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ausa nuufa tasipama variatee. Fai ngia itaama iikio Anutuuqo mmuduuya rira ausa nuufa nakaaraivoono ngii tasipama varinaravai.

¹²Ngia ngiingii seenaiya yaaku rumisida iyara yoketaakiatee.

¹³Anutuuqaa gionna kiaapu aavakinnaa mmuakiaaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

¹⁴Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivootama Anutuuqaa mmuduuya riraivootama Mmannasa Yoketaivo ngii aakiaiyauvaki variki ai vaa ngia ivara arinaima rikiaivootama mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Garatiaa varuuyani reeravai

Vaidiyya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa kookieeda ngiari voopinnaiya kiaa mmida iya maavee tikiai nnida kuaivaa arinaima rikiada yoketaama variateeraivaara kiaa kookieeravai. Ii gioonna kiaapu iya inna hama Yutayaayavee. Iya ngiari voopinnaayavee. Iya ataama yaata utida tunoo: Mo fai vaidiivo Musiiva mmaanna tuu aataruuvaa iinnonno ivaudiri tupatupaa yoketaama variraivaa varaanaravaivee, tuuvaara Pauruuso tunoo: Inna hama kutaa kuavai ngia yaata utuaano. Vaidi voovoono kati yokeetaama variraivaa varaanaravaara Yisuunnara kutaavaivee tiivaara fai ivo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Ii ataru ivaa iikiaiya fai safuuma Anutuuqaa tasipama yoketaama variaaravaivee.

Pauruuso itaa kua tuuvaara Garatiaa varuu ausa hanigioo vooyaano ooqoo tida tunoo: Aikiooma Musiiva mmaanna tuuvaudiriaatama iida Anutuuqaa tasipama safuuma variravaivee, tiravai. Iya itaa kua unnakua tuuvaara vooyaano kumimakama yaata utida koonnama variravai. Iya kua kutaivaa rikiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Garatiaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai.

1 Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Hama vaidi vooyaano kuaivaa ni giaa ni muduu na varee nuairavai. Yisuu Kirisiivaatama ti Napoova Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri diitoovootama kuaivaa ni giaa ni muduu na mmooriivaa vareeravai.² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada ni tasipama variaiyaatama ngiiyara yaata utida kiaani tee na aa yanaa aavaa ngia vaa ausa hanigia kiada Garatiaa mmataivau variaiya ngiini fafaarakiaunoo.

³ Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yokeetaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

⁴ Ti Napoova Anutuuqo yaata utuuvaugiataama Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ee-oo tiioo putiravai. Aa suai aavaki gioonna kiaapuuya maisama variaivakidiri Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaanaravaara putiravai.

⁵ Anutuuqaa nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu vakiaivee. Kua kutaa.

Yisuunna mmayaaya yoketaa mmuaa tuanaavai vainoo

⁶ Yisuu Kirisiiva kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaara Anutuuqo ngii maavee tiravai. Ngia makee tikiai ari vo mmayaaya yoketaa voovai rikiaraivaara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa pikiada kuaavai. Na ivaara pinaama nnikiaraakiunoo.⁷ Hama ari vo mmayaaya yoketaa voovai vainoo. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo hakuatarama ari voovaugiataama vakiaveeraivaara ari vookarai kua yoketaivaa ngii giaa ngii mmiaavo ngii ausaiyauvo mmuaararavai.⁸ Ta tauraa ngii giaa ngii miaanna mmayaaya yoketaivaa fai tiikidiri voovoononnee vara ngiau aapuuvakidiri tii aangeraa voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuavai ngii giaa ngii mino too Anutuuqo tino rikioo ikia aakiaivaki kuanaravai.⁹ Vaa ta ivaara tauraa ngii giaa ngii miravai. Anna na kava ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa rikiada varaa mmayaaya yoke-

taivaa fai gionna kiaapu voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuaivaa ngii giaa ngii mino too fai Anutuuqo tino rikioo ikia aakiaivaki kuanaravai.

¹⁰Mo na itaa kua kiauvaara yaata utuatee. Vaidiyya niyara yoketaavee ki-aaraivaara na itaa kua kiaunnee? Vara Anutuuqoono niyara kua yoketaivaa tinaraiivaara na itaa kua kiaunnee? Mo Anutuuqo niyara kua yoketaivaa tinaraiivaara na itaa kua kiaunoo. Vaidiyya niyara mannaka kiateeraivaara na itaa kua kiaunnee? Vaidiyya niyara mannaka kiateeraivaara na mmoori varautiri. Na hama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai variautirivee.

Paurusaa Anutuuqo aposoroo vaidivai mmataama kieeravai

¹¹Ni seenayaso, nnikiai na aqaa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua mmayaaya yoketaivaa na ngii giaa ngii miaivo hama vaidiyyaano tira kuavai.

¹²Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni muduu na rikieeravai. Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni minaraivaara ni vita vitairavai. Hameetavee. Yisuu Kirisiiva ariinoo kooyaa ni giaa ni mioo ni vitairavai.

¹³Vaa ngia rikiaavai. Gionna kiaapu Yutayaiya ngiari Anutuuqaara uu aataruuvaa neeta iiravai. Na iina variee gionna kiaapu Anutuuqaara vaa ausa hanigiooyara hama na boo tiraina na iya ruputu raubiriinai iya Anutuuqaara uu aataruuvo taikaiveeraivaara na maisa mmooriivaa iya iiravai. ¹⁴Ti taato nnaakukiaiyya tupatupaa uu aataruuvaa na yaagueeqama kiee iikiaivaara ni mmuaa vayanaiya na yaatara kiee Yutayaiya ngiari Anutuuqaara uu aataruuvaa yaagueeqama iiravai.

¹⁵Ni noonna ausaivakidiri hama na kooyaa variaa suaivaki Anutuuqo ni mmataama kieeravai. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuoo na inna mmooriivaa iinaraivaara ni maavee tiravai. ¹⁶Na ngiari voopinnaiyya Yisuunna mmayaaya yoke-taivaa kiaa mmiaiveeraivaara Anutuuqo ari Mmaapuuvaa kooyaa ni vitairavai. Iva kooyaa ni vitau suaivaki hama na vaidiyyasi viee iyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai. ¹⁷Hama na Yerusareema viee ni tauraa varuu aposorooyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai. Hameetavee. Na safuuma viee mmanna mmataivaa nnutuuvo Arapiaa ivaki hara kiee kiisa suai variee kava vara ranee Damasaku-usa nniravai. ¹⁸Na ivaki hara kiee variaaduu nuanu taaravooma taika kioodoo na Yerusareema viee Petorooso ivaki varuuvaasidiri kuaivaa rikiaanara ivaki variaaduu yaakuuvaitana yuku sai suaivai taikeeravai. ¹⁹Hama na sai aposorooya teeravai. Na ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataivaa Yakoopaa nnaasu teeravai. ²⁰Aa na fafaara rau kua aavo kutaa kuavai vainoo. Hama na unnakuavai kiaunoo. Anutuuqaa avu-uvaudiri na kua kutaavai kiaunoo.

²¹Nnaagiai na mmataivaitana nnutuuvaitana Suriaa Kirikiaa mmataivaitanaki vi-ravai. ²²Na itaama varia ree nookiaa suaivaki Yutayaa gionna kiaapu vaa ausa hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuya kati na nookiaa kuaivaa rikiada hama ni teeravai. ²³Gionna kiaapu vooyaano iya tunoo: Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvo eeyaara taikaiveera ii vaidi ivo tauraa ti ruputuoo maisa mmoori-ivaa tiyara iiravai. Mo aanna makee ta taunnano ii vaidi ivoonoonno Yisuunna kua mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa roo nuainoo, tuduu ivaa nnaasu rikiada ²⁴niyara Anutuuqaata kua yoketaivaa tiravai.

Pauruuso ngiari vo aposorooyaata kua tiravai

2 Nnaagiai nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama taika kioodoo na kava Yerusareema kuaaduu Panapaaso ni tasipama viravai. Ta vida vaidi Titiinnaata vitada viravai. ²Anutuuqoono ni tuduu na viravai. Na viee viee oro ivaki hara kiee variee ivaki varuu kieetaiya vatee iya tasipama oro vo kammu voovau variee Yisuunna mmayaaya yoketaivaa na ngiari voopinnaiya kiaa mmiaa ree nookiaa kuaivaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Ni mmoori tauraa na iikiaiyouvoota nnaagiai iinaraiyouvootama kuminayaa vaivoora na kooyaa iya kiaa mmiravai. ³Titiiva ni tasipama varuu vaidiivo Ereengaa vaidivai varuduaata hama vaidi vooyaano inna mmammaivaa hatokaateeraivaara ti tarikua tiravai. ⁴Vaidi vooyaano unnakua kiaa tunoo: Ta ngii seenayavee, kiaa kiada ti tasipama varuuya inna mmammaivaa hatokaaree kiaa iidada hama hatokeeravai. Ii vaidi iyaano ta Yisuu Kirisiinna aataruvau varida iikiaannaivaa taaree kiaa unnakua unnakua kiaa rada ta iikiaanna aataruuvaa teeda ngiari kieetaiya kiaa mmiaaraivaara teeravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ti ravaatau utuduu ta Yisuunna aataruuvau kati tete yaata utuaannaivau viravai. Iya mmaanna tuu aataruuvaaadiri ti ravaatau utuaaraivaara iya itaama iiravai. ⁵Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo yaagueeqama kutaavai vainai rikiada ngia yoketaama variateeraivaara ta hama iya kuaivaa rikiada muaraagaida iiravai.

⁶Mo ngiari kieeta vaidiiva mmataama kiooya dataama variaannee? Iya aruooma variaannee? Vara adida variaannee? Hama na ivaara yaata utuaunoo. Anutuuqoo iyaata niitama taikiai ta mmuaakaraama variaunnaano. Ii vaidi kieeta iya hama karaasa kua voovai ni giaa ni miravai. ⁷Hameetavee. Vaa iya taavai. Yutayaa gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmianeera aataruuvaa Anutuuqoono Petoroosaa mmiravai. Inna roosiima na ngiari voopinnaiya kiaa mmianeera aataruuvaa Anutuuqoono ni miravai. ⁸Anutuuqoono Petorooso aikiooma Yutayaa gioonna kiaapuuyaki aposoroo mmooriivaa iikiaiweera kiaa kioo ari yaagueeqaivaa inna mmioo inna tasipooduu iiravai. Ivaa roosiima Anutuuqoono tuduu na ngiari voopinnaiyaki aposoroo mmooriivaa varaaduu ivo ari yaagueeqaivaa ni mioo ni tasipooduu na iiravai. ⁹Yakoopo Petorooso Yuvuaanainna iya kieeta nmutuuvaa varoodoono Anutuuqoo ii mmoori yoketaa ari vookarau ivaa ni muuvaa iya arinaima rikieeravai. Rikiada niita Panapaasaatama ti yaaku rumisiravai. Ivaara iyaata teetama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya Yutayaiyaki mmooriivaa varooduu ta ngiari voopinnaiyaki mmooriivaa vareeravai. ¹⁰Iya mmuaa mmooriivaara nnaasu ti kiaa ti mmiravai. Ta mmanna haipuuyara yaata utida tuqinnaateeraivaara ti kiaa ti mmiravai. Vaa na ivaara yaata utuee na makemakee yaagueeqama mmoori vareeravai.

Pauruusoono Petoroosaa tiravai

¹¹Na oto Adiookiaa variaaduu Petorooso nnuduu ivo koonnama uuvaara na gioonna kiaapuuya avuuyauvunu safuuma ari tinniivau ivaara inna tiravai. ¹²Ngiari voopinnaa vaa ausa hanigiooyasi Petorooso makemakee iya tasipama yeenna nneeravai. Yapooma nnaagiai Yakoopoono vaidi vooya titaa kioodoo nnuuya innasi nnuduu rikioo Petorooso ngiari voopinnaiya pikioo hama kava iya tasipama yeenna nneeravai. Vaidi vooyaano ngiari voopinnaiya ngiari mmammaiyauvaa hatokaa-

teera tuuvaara ivo aatuunno hama iya tasipama yeenna nneeravai. ¹³Petorooso itaama aatuunno hanigioo varuneema ari seena Yutayaa vaidiiyaata Panapaa-sootama iva varuneema itaama variravai. ¹⁴Yisuunna mmayaaya yoketaivo kua kutaavai vauvaa iya hama ivaa safuuma uuvaara na tee iya avuuyauvunu na Petoroosaa kiaanoo: A Yutayaa vaidi tuanaakua varieennaatainna ngiari voo-pin-naiya roosiima hara kiee variannanoo. Hama Yutayaiya roosiima a hara kiee varian-nanoo. Itaama vaikiyai mo dataama kiee a ngiari voo-pin-naiya kiannanoo: Yutayaiya roosiima hara kiada variatee, kiannanee? tiravai.

Yutayaiyaata ngiari voo-pin-naiyaatama Yisuunnara kutaavaivee kiaavai

¹⁵Ta Yutayaiya ti kaano kooya Yutayaa gioonna kiaapuyaano ti mmateeravai. Ta hama ngiari voo-pin-naiya mminnamminnaa maisa vareeraiyakidiri diitaunnayavee. ¹⁶Itaama vaikiyai vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapu voovoono Anutu-uqaa avuuvau safuuma varinaree tio ivoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kioo sa-fuuma varinaravai. Ivo hama mmaanna tuu aataruuyauvaa iivaara safuuma Anutu-uqaa avuuvau varinaravai. Ta Yutayaiya teetama Anutu-uqaa avuuvau safuuma vari-aaraivaara Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Hama ta mmaanna tuu aataruu-vaa iikiaannaivaara Anutu-uqaa avuuvau ta safuuma variaunnava. Hama yopeema gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iinno Anutu-uqaa avuuvau sa-fuuma varinaravai. ¹⁷Itaama vaikiyai ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutu-uqaa avuuvau safuuma ta variataama kiadaata ta ngiari voo-pin-naiya roosi-ima mminnamminnaa maisaiyauvaa varada mmaanna tuu aataruuvaa hatokaun-naivo kooyaa vaivaudiri ta kiaara: Yisuu Kirisiivaano ti tikiai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavaivee, kiarannee? Ai hama fai ta itaa kua kiaravaivee. ¹⁸Mmaanna tuu kuaivaa vaa na pikiavaa fai na keenaa iinaree kiaa iina teeno hama yopeenai teeda fai ngia na mminnamminnaa maisaivaa varaanaraivaa kooyaa taara-vai. ¹⁹Hama na aikiooma mmaanna tuu kuaivaa iirama kiee na vaidi putiraiya roosi-ima putuauvai variaunoo. Na Anutu-uqaara nnaasu yaata utu kiee vaina variraivaa varee variaunoo. Na itaama varinaraivaara na vaidi putiraiya roosiima putuauvai variaunoo. ²⁰Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuneema neeta mmuaikaraama maisa aataruuvaa putuauko hama kava ni utivaivee. Aanna makee na variauvo hama nene variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na variaunoo. Na mmata aavau variauvai suaivaki na Anutu-uqaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiauvaara na hara kiee variaunoo. Ivoono niyara mmuduuya ruoo putiravai. ²¹Anutu-uqo kati tiyara yoke-taama yaata utiraivaara hama na kiaunoo: Kuminavaivee, kiaunoo. Ta mmaanna tuu aataruuvau hara kiada varida kiaunnano: Ta Anutu-uqaa avuuvau safuuma variaun-nano, kiaa kiada variaunnatiri. Yisuu Kirisiiva putuuvo kuminayaa vaitirivee.

Mmaanna tuu aataruuvaa pikiada Yisuunnara kutaavaivee kiatee

3 Ngia Garatiaa variaya kumimakayavee. Vaidi vooyaano ngii unnakua kiaani rikiada ngia iya mmemmaana kuaavaivee. Mo ngia ivaara dataamaida yaata utuaannee? Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa vaa ta kooyaa ngii giaa ngii miaannadu ngia yatari sagaivaa arinaima kooyaa teeda rikieeravaara roosi-ima ngia arinaima rikieeravai. ²Na vo kuavaaraata ngii yaparainaravee. Mo vara ngia mmaanna tuu aataruuvau iida Anutu-uqaa Mmanasaivaa vareeravainnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada

Anutuuqaa Mmannasaivaa vareeravainnee? Ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaara kutaavaivee kiaa kiada vareeravaivee. ³ Mo dataama vaikiaida ngia ivaara kumi-makaida variaannee? Ngia tauraa Anutuuqaa Mmannasaivaa vara kiada ivaara yaata utu kiada vaidia iikiaa aataruuvaa pikiada ngiengie yaata utuaivaugiataama iikiaano. ⁴ Ngia Mmannasa yoketaivaa vara kiada safu aataruuvau varuuvaara vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ngia itaama varuu aataruuvo hama kumina mminnaavai. ⁵ Anutuuqoono Mmannasa Yoketaivaa ngii mi kioo ngii nuuna aakiaiyauvaki mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iira suaivaki ngia mmaanna tuu kuaivaa rikiaada iikiaivaara ivo itaama iinnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiaada ivaara kutaavaivee kiaivaara ivo iinnee? Mo ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaara kutaavaivee kiaivaara ivo iivaivee.

⁶ Ngia Aaparahaamaara yaata utuatee. Ivo varuuvaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivoono Anutuuqaa kutaavaivee tiravai. Ivo yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai. ⁷ Itaama vaivaara arinaima rikiaatee. Aaparahaamo Anutuuqaa kutaavaivee tuneema gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiyara Anutuuqo tinoo: Aaparahaamaa uru nnaakara tuanaayavee, tiivai. ⁸ Ngia voopinnaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiyara Anutuuqo tinara: Inna safuuma varira gioonna kiaapuyavee, tinara kuaivaa vaa Anutuuqo tauraa kiaa kioodu vauvaa vaidiia iva fafaaraivai. Ivaarainno mmayaaya yoketaivaara Anutuuqo mmuaanaa Aaparahaamaa kiaa mmioo tunoo: A Anutuuqaa kutaavaivee kiannaivaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaiya fai yoketaama variaaravaivee, tiravai. ⁹ Aaparahaamo Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo innara yoketaivai. Innanikaraama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kutaavaivee kiaiyara ivo iyara yoketainaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivaudiri ngiari yoketaama variaarivaara iida ngiari irisai maisaiyauvo pinaayauvai vaikiainnaata iya variaavai. Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Mmaanna tuu kua yanaivaki vai kua mmuakiaayauvai gioonna kiaapu voovoono hama makemakee iyauvaa rikioo iino Anutuuqo irisai maisaivaa pinaavai inna mminaraivo vaikiioonnaata iivaivee, tiivai. ¹¹ Kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa kutaavaivee kiaa kioo inna avuuvau safuuma variivoono fai tupatupaa variraivaa varoo hara kioo varinaravaivee, tiivaara vaa ta rikiaunnava. Itaama vaikio gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvau variivoono hama Anutuuqaa avuuvau safuuma varivai. ¹² Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqo mmaanna tuu kuaivaa iinno fai ii aataru ivau nnaasu varinaravaivee, tiivai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqo mmaanna tuu aataruuvaa iivoono hama Anutuuqaa kutaavaivee kiaa kioo iivai.

¹³ Rikiaatee Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaa irisai maisaivaa pinaavai vareeravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu aataruuvaa uuya irisai maisaiyauvo pinaayauvai vauduaata uu aataruuvakidiri Yisuu Kirisiiva ari kiauvaadiri ti yookaama kieeravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Vaidi vooya vaidi voovai utu raririima rada yatariyaa inna nnuunaivaa mmaana heerayaama rau rasotaama kiaavo too putiivoono fai Anutuuqaasidiri irisai maisaivaa pinaavai ari varaanaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁴ Aaparahaamo Anutuuqaa kuaivaara kutaavaivee tuuvaara ivo innara yoketaivai. Ngia voopinnaayaatama

Yisuunnara kutaavaivee kiaaraivaara ivo iyaraatama yoketairavai. Ivo iyaraatama yoketaakiaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaara ee-oo tiravai. Nnaaru Anutuuqo Mmannasa Yoketaivaa ti mminaraivaara kua kuaa teerama kieeravai. Ta Yisuunnara kutaavaivee kua kiada Mmannasaivaa varaaraivaara Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaara ee-oo tiravai.

Kua kuaa teerama kioo kuaivo mmaanna tuu kuaivaa yaataravai

¹⁵Ni seenayaso, na mmatayaa diaa aataru voovaudiri mmataama kiee ngii giaa ngii minaravee. Fai vaidi taaravaitanaano kua tida kuaivaa oyaivaa kua yeena rau kiada ngiari nnuuvaitanaatama yaagueeqai kuavai fafaara raa yapa kuaivaa fai hama vaidi voovoono yopeema ivaa hatokoo vo kuavai ivaa tasipama raanaravai. ¹⁶Aikioovai. Anutuuqo ari kua kuaa teerama kiooyauvaa Aaparahaamaata inna sidinnaidiivaatama kuaa mmiravai. Hama ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaidiivaatama kuaa mmiravaivee, tiravai. Itaa kua tuu kuaivo hama kaayau sidinnaidiivara tiravai. Ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaidiivaatama kuaa mmiravaivee, tuuvu mmuaa sidinnaidivaara tiravai. Ii vaidi ivo Yisuu Kirisiivavee. ¹⁷Na kiau kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaatee. Anutuuqo kua kuaa teerama kioo yeena rau kioo kuaivaa Aaparahaamaa kuaa mmioo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaiyauvo kaayau nuanu (430) nnaagiai nnuuvoono hama yopeema Anutuuqo kua kuaa yeena rau kioodoo tauraa vauvaa hatokaivai. Ivo kua kuaa teerama kioo kua kutaivaa tuuvaa hama yopeema rugaivai. ¹⁸Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaiyauvaa iidada Anutuuqaa avuuvau safuuma variaaree kuaa kiada variaatiri. Anutuuqo kua kuaa teerama kioo kua kutaivaa Aaparahaamaa kuaa mmuuvaa hatokaatirivee. Hama itaama vainoo. Anutuuqo kua kuaa teerama kioo kua kutaivaa Aaparahaamaa kuaa mmuuvaara kua kuaa yeena rau kioovaa kaanaivaa inna mmiravai.

¹⁹Itaama vauduu aaniira Anutuuqaa mmaanna tuu kuaiyauvaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiravainnee? Mminnamminnaa maisa vareera aataruuyauvo kooyaa vakiaiveeraivaara Anutuuqo gioonna kiaapuuya kuaa mmiravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo vainnonno nnaagiai ivo taikeeravai. Yisuuva Aaparahaamaa sidinnaidiivo tuu suaivaki taikeeravai. Anutuuqo kua kuaa teerama kioo kuaivaa innara Aaparahaamaa kuaa mmiravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaiyauvaa aangeraiyaano vaidi tammaiivaki duuvaa Musinna kuaa mmuduu ivoono gioonna kiaapuuya kuaa mmiravai. ²⁰Fai vaidi mmuaavoono vaidi voovaata kua tinaree kuaa safuuma innaata kua tinaravai. Fai hama vaidi voovoono tammaiivaki dinaravai. Anutuuqo Aaparahaamaata kua tuu suaivaki ari mmuaavoono innaata kua tiravai.

Mmaanna tuu kuaivo ataama vaivai

²¹Mo Anutuuqaa mmaanna tuu kuaiyauvo Anutuuqo kua kuaa teerama kioo kuaiyauvaa hatokaivainnee? Hama hatokaivaivee. Anutuuqo mmaanna tuu kua voovai gioonna kiaapuuya mmuuvaudiri iya tupatupaa variraivaa varaatiri. Iya mmaanna tuu aataruuvaa iida ivaudiri Anutuuqaa avuuvau safuuma variaatirivee. Hama itaama vainoo. ²²Anutuuqaa kua fafaarivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaa mmatayaa variaya mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utivaivee. Kua fafaarivoono itaa kua tiivai. Mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa uti-

ivaara gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kaiya Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaa kati ivaa iya mmiivai.

²³ Hama ta Yisuunnara kutaavaivee kiaanna suaivaki Anutuuqaa mmaanna tuu kuaiyauvo oovi nnauvaa roosiima ti puaisa utiravai. Ti utuoannonno Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvo kooyaa vau suaivaki taikeeravai. ²⁴ Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivoono ti haitatuududu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuuqaa avuuvau safuuma variateeraivaara ti haitatuududu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai. ²⁵ Aanna Yisuunnara kutaavaivee tira suaivo vaa kooyaa nniivaara ti haitatuuraivoono hama kava ti haitatuunno ti utivai.

²⁶ Ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kaiya ivo ngiiki variivaara ngia Anutuuqaa raunna mmaapu tuanaaya variaano. ²⁷ Ngia ausa hanigiaavo Yisuuva ngiiki varikiai ngia nnoori varaiya ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa yapaaneema vaa ngia Yisuu Kirisiinna varaavai. ²⁸ Yisuu Kirisiiva ngiiki variiya ngia mmuaakaraiya variaano. Anutuuqo ngii taikiai hama ngia ari vookaraiya variaano. Hama Yutayaiyaata Ereengaiyaatama variaano. Mmuakaraiya variaano. Sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaatama kati ngiari yaata utiraiyugiataama nuairaiyaatama hama itaa kiaaya variaano. Mmuakaraiya variaano. Hama vaidi- iya variaani gioonnaiya variaano. Mmuakaraiya variaano. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia mmuaakaraiya nnaasu variaano. ²⁹ Fai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya varida ngia Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. Ngia Aparahaamaa uru nnaakaraya varida Anutuuqo kua kiaa teerama kioo inna kiaa mmuuvaa ngietama varaaravai.

4 Ii kua ivaara na ataa kua kiaunoo. Mmaapuuvoo ari koonna mminnamminnaa mmuakiaayauvai varaanaraiivoono kiisavai varii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaavua roosiima varivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa nakaaraiivo varikiainnaata iya innara kianoo: Mmooori vareera ngiaammuaavuaivee, kiaavai. ² Ivo kiisavai varii suaivaki vaidi vooyaano innaatama inna mminnamminnaa mmuakiaayauvaaraatama haitatuuma rada kuaavovo ari koova mmataama kai suaivaki ariinoo haitatuuvai. ³ Ta itaama mmuaikaraama variaunnaano. Ta hama ausa hanigieerama kiada nnaakaraiya roosiima variaanna suaivaki varida sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyanikaraama ta variaannadu mmatayaa diaa mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvoono ti haitatuuravai. ⁴ Ii aataru ivo itaama vauduu Anutuuqo ariinoo yaata utuoo mmataama kioo suaivaki ari Mmaapuuvaa titooduu tiiravai. Mmatayaa diaa gioonna Yutayaiivoono inna mmata kiooduu Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa Yutayaiya mmuuvaa ivoota iiravai. ⁵ Mmaanna tuu aataruuvo gioonna kiaapuya utuuvakidiri ivo ari kiauvaadiri yookaama kinai iya kati mmamma dummukiara kuaaraivaara ivo tiiravai. Ta viina nnaakaraiya vaidiyya viriraiya roosiima Anutuuqaa raunna mmaapuya variateeraivaara ivo tiiravai.

⁶ Ngia inna raunna mmaapuya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara Anutuuqo ari Mmaapuuvaa Mmannasa Yoketaivaa tikio ti aakiaiyauvaki tiao ti tikiai ta kai tida kiaunnaano: Napoo-o, kiaunnavai. ⁷ Ivaaraida hama ngia mmuaavai mmuaavai sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyanikaraama variaano. Ngia inna raunna mmaapuya variaivaara Anutuuqo ari raunna mmaapuuyani teerama kaiyauvaa fai ngii minaravai.

Pauruuso Garatiaa varuu gioonna kiaapuuyara pinaama yaata utiravai

⁸ Ngia nnaaru Anutuuqaara vueennama kiada varuu suaivaki ngia mmata aavau diaa kumina mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvaa iida varuduu iyauvo ngii haitatuuda ngii ravaatau utuduu ngia iya mmoori vareeravai. ⁹ Anna makee vaa ngia arinaima Anutuuqaa teeda rikiaanoo. Na ngii giaa ngii miataa kuaivo vaikiai na fanniima vo kuavai kiaunoo. Anutuuqo vaa ngii too rikiaivai. Itaama vaikiai mo aaniira ngia kava hanigiada ngiingii ausaiyauvaa kumina mminnaa saaka sifaa moomee hama yaagueeqataiya mmiaannee? Mo aaniira iyauvo kava ngii haitatuukiai ngia iya mmooriivaa varaaraivaara ngii ee-oo kiatainnee? ¹⁰ Ngia suai vooyauvaaraata kuraaga vooyauvaaraatama buusa nneera suai vooyauvaaraata nuanu vooyauvaaraatama pinaa suaiyauvaivee kiaa kiada kati variavai. ¹¹ Ngia itaama iikiaivaara na pinaama ngiiiyara yaata utuaunoo. Na ngiiiyara mmoori varauvo kuminayaa vaivoora na pinaama ngiiiyara yaata utuaunoo.

¹² Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Na aanna makee variauneema ni roosiima variatee. Tauraa mmaanna tuu aataruuvo ni ravaatau utuuvaa vaa na pikiee aanna makee ngii roosiima variaunoo. Hama ngia vo mmoori vo mmoori maisaivaa niiyara iiravai. ¹³ Vaa ngia teeda rikiaavai. Na vo yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikiaaduu ni niitarooduu ngii tasipama variaivaara Yisunna mmayaaya yoketaivaa toosa hara ngii giaa ngii miaaduu ngia rikieeravai. ¹⁴ Ni niitaroovo niiki vauduu ni mmammaivo maisauduaata hama ngia niiyara nniki rakaida ni ooqoo tiraida ngia ni tuqinneeravai. Aangeraa voovoona ngiisi nninai ngia ivaara tuqinnaara iikiaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niiyara iiravai. Fai Yisuu Kirisiiva ngiisi nninai ngia innara tuqinnaara iikiaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niiyara iiravai. ¹⁵ Ii suai ivaki ngii ausa vuatinniyauvo ni iyara pinaama yoketauduu ngia sirigaida variravai. Anna makee ngii tinniyauvo dataama vaikiaida ngia ari vookarai aataruuyauvaara yaata utuaannee? Vaa na tauvai. Ngia niiyara yoketauvaara ngiingii avuuyauvaa ranigaama kiada ni miatauduu hama yopeema ranigaama kiada ni miravai. ¹⁶ Itaama vaikiai na kua kutaivaa ngii giaa ngii miee variauvaara ngia niiyara ti nnammutuaavaivee kiaannee?

¹⁷ Vo aataru vo aataruuvaa ngii miraiya unnakua unnakua kiaa rada memeyayaa vakia rada maisa aataruuvaa ngii iikiaara iikiaanoo. Iya ngiari mmuduuya riraivaa ngiiki yapa kikio ngii mmuduuya riraivo mmuaavau vainai niisidiri fai ngii utu rada ngiariisi yapaaravai. ¹⁸ Mo ngia yoketaa aataruuvau kuateeraivaara vaidiyya yamayamaa kua kiaivo inna yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suai itaama iivo inna yoketaivai vaivai. Hama na ngii tasipama variau suaiyauvaki nnaasu yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suaiyauvaki yoketaiyauvai nnaasu vaivai. ¹⁹ Ni seena na ngiiiyara mmuduuya ruayaso, rikiaatee. Gioonnaivo nnaakara mmataanara iinno varioo nniitareeraivaa varoonnonno nnaagiai mmataivai. Ivaa roosiima na tauraa iikiauneema na kava ngiiiyara yaata utuauko ni niitaraikiokio Yisuu Kirisiiva ngiiki suvuai kino ni niitaraivo pikiaanaravai. ²⁰ Ngia iikiaa aataruuvaara hama ni yoketaunoo. Na itaama ngiiiyara yaata utuaavaa pikiee yoketaa yaataivaa ngiiiyara utuee yoketaa kuaivaa tinaraiivaara aanna na ngii tasipama ni variataikiainnaata aavau hara kiee variee pinaama ngiiiyara yaata utuaunoo.

Hekaaya Saraaya varida iira kuavai

²¹ Aa kua aavaara ni giaa ni miatee. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa mmemmaana ngii variataiya vaa ngia mmuakiaa kuaiyauvaa Musiiva fafaara rooyauvaa arinaima rikiaannee? ²² Musiiva fafaara roo kuaivo Aaparahaamaara tii kuavai. Aaparahaamo mmaapu taaravaitana mmata kioo mmoori vareera gioon-naivaudiri voovai mmata kioo ariyaadiaivaudiri voovai mmata kieeravai. Ii mmoori vareera gioonna ivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnavai. Ariyaadiaa gioonnaivo kati ari yaata utuuvau nuaira gioonnavai. ²³ Mmoori vareera gioonnaivo mmuakiaa mmatayaa gioonnaiya mmateerayaama kati mmaapuuvaa mmateeravai. Ariyaadiaivo Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaudiri mmaapuuvaa mmateeravai. ²⁴ Ii kua ivo mmataira kuavai. Anutuuqo kua yeena rau kioo aataruuvaitana ii gioonna ivaitanaudiri kooyaa vairavai. Voovai mmoori vareera gioonnaivaa nnutuuvo Hekaava uu aataruuvaudiri kooyaa vairavai. Hekaanna sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnavai variravai. Inna nnaakaraiyaatama mmuaikaraama yookaira nnaakaraya variravai. Ii kua yeena rau kioo aataru ivo taapiivaa nnutuuvo Sinai ivaudiri nniivai. Ii aataru ivaa mmemmaana variraiya Hekaanna uru nnaakaraiya roosiima sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraya variaavai. ²⁵ Sinai taapiivo Arapiaa mmataivau vaivaudiri nnii aataruuvu inna Yerusa-reema makee ivaki variaa gioonna kiaapuuyaata ngiari uru nnaakaraiyaatama sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variaavai. ²⁶ Aaparahaamo ari-yaadiaa gioonnaivo uu aataruuvaudiri Anutuuqo kua yeena rau kioo aataru voovai kooyaa vairavai. Ivo kati ari yaata utuuvaugiataama nuainno varuuvaa roosiima ngiau aapu vai Yerusa-reema ivaki variaaraiya ngiari yaata utuaiyauvunugiataama nuaida variaavai. Ngiau aapu vai Yerusa-reemaivo inna ti noova roosiima vaivai. ²⁷ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Saraaya Hekaayara tinoo:

Gioonna hama nnaakara mmateerama kiese
kati variannaikua sirigakianee.

Hama nnaakara mmatee
hama nniitaraivaa tainnaikuaano
sirigainna raikianee.

Gioonnaivaa ari vaatiivo inna pikioovoono
gionnaivo ari vaatiivo hama inna pikiaivaa yaataroo
kaayau nnaakaraiya mmataanaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Ni seenayaso, ta Saraanna mmaapu Isaakaanikaraama variaunnanoo. Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaugiataama inna uru nnaakaraiya ta variaunnanoo. ²⁹ Isaako varuu suaivaki Hekaava mmaapuuvaa mmuakiaa gioonnaiya mmateerivaugiatama mmata kioovoono Isaakaa maisa mmooriivaa iiravai. Isaakaa Anutuuqaa Mmannasaivo tuuvaugiatama mmatoovaa ivo maisa mmooriivaa inna iiravai. Aanna makee mmaanna tuu aataruuvau kuaiya Anutuuqaa Mmannasaivaa aataruuvau nookiaiya maisa mmooriivaa iikiaavai. ³⁰ Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Gioonna sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraivaata ari mmaapuuvaatama titakiai kuatee. Inna mmaapuuvu ari yaata utuuvaugiataama nuauvaa mmaapuuvaa tasipama ngiari koonna mminnamminnaiyauvaa vareevoora titakiai kuatee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³¹ Ni seenayaso, ivaaraida hama ta sikaun-

naadiri yookaama kioo vitoovaa uru nnaakaraya variaunnaanoo. Ari yaata utuuvau-giataama nuuuvaa uru nnaakaraya ta variaunnaanoo.

Yisuu Kirisiinna aataru ngiengie yaata utiraivau kati nookiatee

5 Ta kati tete yaata utiraivau nuairiya ta variaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva ti mmin-namminnaa maisaiyauvaara putuuvaara tida ta kati mmamma dummukiara tete yaata utuaunnaivau itaama variaunnaanoo. Ivaaraida ivau nnaasu yaagueeqama dida vida variatee. Sa sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variatee.

² Rikiaatee. Na Pauruusoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Yutayaa vaidi-iyaa ngii kiaanoo: Mo fai ngia ti roosiima yoketaama variaaraivaara ngiingii mmam-maiyauvaa hatokaatee, kiaivaara ee-oo tikio fai Yisuu Kirisiiva ngiyyara putuuvo kuminayaa vainaravai. ³ Na kava ii kua ivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai arinaima rikiaatee. Fai vaidi voovoono ari mmammaivaa hatokaanaraivaara ee-oo ti-ivoono Anutuugaa mmaanna tuu aataru mmuakiaayuvai rikioo iikiaivee. ⁴ Ngia Anutuugaa mmaanna tuu aataruuyuvaa iida kiaanoo: Ta inna avuuvau safuuma variaunnaanoo, kiaa variayaa vaa Yisuu Kirisiiva uu aataruuvaa pikiaavai. Anutuugo kati ngiyyara yoketaama yaata utiraivo vaikiainnaata ngia pikiada ngieera kuaavai.

⁵ Mo ta aanna makee ataama variaunnaanoo. Yapooma Anutuugo ariinoo ti tinai ta inna avuuvau safuuma variaaraivaara ta faannaida variaunnaanoo. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo ti aakiaana varikiai ta yaagueeqama kutaavaivee kiaa kiada faannaida variaunnaanoo. ⁶ Mo Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta hama mmamma hatokeera aataruuvaa yaata utuaunnaanoo. Vaidi vooyaano ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama vooya hama ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama sa iyara yaata utuatee. Ii aataru ivo hama aataruvai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada ngiingii seenaiyara mmuduuya riraivo inna Anutuugaa avuuvau safuuma varira aataruvai.

⁷ Tauraa ngia yoketaama variayaa mo gioono ngii tikiai ngia kua kutaivaa piki-aaanee? Mo ivo dee kuavai ngii giaa ngii mikiaida ngia rikiaanee? ⁸ Anutu-ugo ngii maavee tiivoono hama ii kua ivaa ngii giaa ngii mikiai ngia rikiaano. ⁹ Mmaanna tuu aataruuvaa iikiaaraivaara tii kuaivaa rikiaatee. Iya kiaanoo: Kiisa puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki vainno too yootaikio mmuakiaavai pinaavai vaivaivee, kiaavai. ¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada mmuakaraama variaunnaivaara na yaagueeqama ngiyyara yaata utuee kiaanoo: Fai ngia hama muaraagama varida ari vo kuavai rikiaaravai. Vaidi voovoono ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua tikio ngii tinniiyauvo raubiriivo inna gioononnee? Hama na taunoo. Fai Anutuugoona ivaara inna yaparainno irisai maisaivaa inna mminaravaivee. Na yaata utuee itaa kua kiaanoo.

¹¹ Ni seenayaso, na homo mmannammanna mmamma hatokeera aataruuvaa ngii iikiateera kiautiri. Mo aaniira Yutayaa vaidiyya ni utu raririida oovi nnauvaki ni yapaatirinne? Na hama iikiaanoo. Mo na kutaa iikiautiri. Na Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa ngii giaa ngii miaivaara hama iya maisa mmooriivaa ni mi-aatirivee. ¹² Vaidiyya ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua kiaavo ngii tinniiyauvo raubirii vaidi iyara na kiaanoo: Inna aikioo, kii ngiari mmamma eeyaavai hatokakio maisakiaivee, kiaanoo.

¹³ Ni seenayaso, mo ngiengieenoo ngiingii yaata utiraivau kati nookiateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiivai. Inna aikioovai. Sa ngiengie yaata utiraivau kati nooki-

aaraivaara kiatee: Inna aikioo, ti yoketainoo. Ti mmammaiyauvo ti iikiataivaa fai ta iikiaaravaivee. Sa itaa kua kiatee. Fai ngia itaa kua tikio ngiingii mmammaiyauvo ngiyyara haitatuunaravai. Sa itaama yaata utida variatee. Ngiingii seenaiyara mmuduuya rida iyara mmoori varaatee. ¹⁴ Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo ataama vainoo. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kua kaanaivo itaama vainoo. ¹⁵ Itaama vainai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara buaaru tida nnannateeda koonnama varida ngiingii variraivaara tuqinnama teeda rikiaatee. Ngiingii variraivo eeyaara maisaivoora tuqinnama teeda rikiaatee.

Mmannasaivaa aataruuvaraata mmamma iira

aataruuvaraatama Pauruuso tiravai

¹⁶ Na aa kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia varida Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivaugiataama hara kiada variatee. Fai ngia itaama iikio mmammaiyauvo iikiataira aataruuvaa ngii iikiatainai rikiada fai ngia hama iikiaaravai. ¹⁷ Ti mmammaivo ari iikiatai aataruuvaa Mmannasa Yoketaivaa tikio rikioo Mmannasa Yoketaivo ooqoo tiivai. Mmannasa Yoketaivo ari iikiatai aataruuvaa mmammaivaa tikio rikioo mmammaivo ooqoo tiivai. Taaravaitana ngiari hanigiaangiee kiaavaitana ngii aakiaana nnammutuavaitana variaavai. Fai itaa kiaivaitana ngiiki vaikai yoketaa aataruuvaa ngia ngii iikiatainai fai hama ngia yopeema iikiaaravai. ¹⁸ Mmannasa Yoketaivo fai ngii maavee maavee tinai rikiada ngia inna aataruuvau nauaikio fai Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvo hama ngii utinaravai.

¹⁹ Mmamma iira aataruuyauvo kooyaa vainoo. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi heera aataruuvoota maisama yaata utira aataruuvootama vainoo. Gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvavaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvootama vainoo. ²⁰ Iya unnakua anutuuuyavuaa iima kiada iyauvavaara ti anutuuqovee kiaa aataruuvoota saaka pieera aataruuvootama vainoo. Iya kaayauma ngiari seenaiyara nnammutuannammutuuaa iira aataruuvoota rapira aataruuvootama iya ngiari seenaiya iya yaataravaara iya nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiariyara nnaasu yaata utira aataruuvootama vainoo. Hama iya mmuaa yaatavai utida varida iya ngiari seenaiya kuaivaara haunninniida mmarammaraama varida kua kiaa aataruuvootama vainoo. ²¹ Iya ngiari seenaiya iikiavavaa teeda iya varaataira aataruuvootama vainoo. Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varida nuunaida varida kaayau isareera maisaiyuvavaa tasipama varida vo aataru vo aataru maisamaisaiyuvavaa iida varida variaa aataruuvootama vainoo. Yaagueeqa kuavai na tauraa ngii giaa ngii miauvavaa na keenaa ngii giaa ngii minaravee. Gioonna kiaapuuya itaama iida variaya hama Anutuuqoo gioonna kiaapuuyara diravai innasi kuaaravaivee.

²² Mmannasa Yoketaivo iira aataruuvo ataama vainoo. Mmannasa Yoketaivo varii gioonna kiaapuuya mmuduuya rida sirigaida varida ausa nuufa tasipama variaavai. Iya seenaiya maisa kuaivavaa iya kiaaniaata rikiadaata yaagueeqama variaavai. Iya ngiari seenaiyara tuqinnada yoketa yoketai aataru mmooriyuvavaa iida ngiari kiaa kuaiyuvavaa hama pikieeraida safuuma iida ²³ tirooma adida variaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataivavaara tuqinnama haitatuuda varida hama iikiaavai. Iya itaama iikaiyuvavaara hama kuaataivaivee. ²⁴ Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapu

tuanaia vaa ngiari mmamma iira aataru eenanaiyauvaa pikiada ngiari mmam-maiyauvo iikiata iikiataira aataruuyauvaatama yaagueeqama mmooriivaa iida piki-aavo vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai. ²⁵Mmannasa Yoketaivoono karaasa variraivaa vaa ti mmivaivee. Itaama vaivaara ivo ti kiasa ti mmii aataruuvangiaa nnaasu ta nookiaravai. ²⁶Hama ta titiyara mannaka tida hama ta ti seenaiya mmammayaadiri ikiatainnaa kua tida varida iya ti yaataraiivaara hama ti nnanna-teenai variaaravee.

Ta ti seenaiya mmuaararavaa teeta varaaravee

6 Ni seenayaso, fai gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa iinno varinai rikiada fai ngia vaidi vooya vaa Yisuunna Mmannasaivo ngii aakiaana variya inna teeda safu aataruuvaa tirooma inna kiasa mmikio rikioo ivau kava varinaravai. Ngieeta mmuaavai mmuaavai ngiingii variraivaaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Ngii iinno taanarivo ngii mmookai vainainnaata ngia iida vari-aarainnoo. Tuqinnama haitatuukiatee. ²Ngiiingii seenaiya tasipama varida teekio data datai aataru mmuaararivo iyaki vainai rikiada ngieetama iya mmuaararavaa varaatee. Fai ngia itaama iida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa safuuma iikiaravai. ³Fai gioonna kiaapu voovoono hama inna nnutuaataivoono ariiyara tinara: Na vaidi tuanaavaivee, tiivo itaa kua kiasa fanniima kiaanaravai. ⁴Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari mmarammaraa nuaira aataruuvaa ngiariinoo ivaara tuqinnama haitatuukiaaravai. Fai voovoono ari ii mmooriivaa teeno too yoketaino rikioo ari mannaka tinaraivo ariiki vaivai. Vaa ari mmooriivo yoketaivaara sa ivo ari seenaiya mmooriivaa too ivaara yaata utuaivee. ⁵Gioonna kiaapu mmuakiaaya ngiari mmoori vareeraivaata ngiari variraivaatama mmuaavai mmuaavai ngiariinoo haitatuukiaaraivaara itaama iikiatee.

⁶Fai Anutuuaqaa mmayaayaivaa kiasa mmiraivo vaidi voovai kiasa mmino fai ivo mminnaa vooyavai kati inna mmimaravai.

⁷Sa ngiingiiyara koonnama yaata utuatee. Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema Anutuuaqaa unnakua unnakua tioo iinaravai. Fai vaidi voovoono yeenna hauvaa utu kioo ari ii yeennaivaa kaanaivaa safuuma varaanaravai. Iva roosi-ima ivo ari variraivaudiri too fai safuuma irisaivaa varaanaravai. ⁸Fai ari mmam-maivo iikiataira aataruuvaa nnaasu yaata utuoo mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai putiravaa varaanaravai. Ivo Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ⁹Ivaaraida nnikiai yoketaa mmooriyauvaa iikiannaiyauvo sa ti pirisakiaivee. Fai ta hama ivaa pikieerama ki-ada yapooma suaivo nninai yeennaivo nneeravaata vaikiavareerayaama fai irisai yoketaiyauvaa varaaravai. ¹⁰Ivaaraida ta mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaa mmooriivaa iikiara aataruuvo kooyaa vainai makemakee iikiatee. Ti seena ausa hanגיעeraiyara itaama yoketaama mmooriivaa pinaama iikiatee.

Pauruuso yaagueeqama kioo iya tioo

iyara boo tiravai

¹¹Na kiuko vaidi voovoono tauraa aa yanaa aavaa fafaara raikiavai nnaagiai na neneeno pinnaa fafaaravai ngiini rauvaa taatee. ¹²Vaidi vooyaano ngia ngiingii mmammaiyauvaa hatokaateeraivaara ngii tarikua kaiya ngiari seena Yutayaiya

ti mannaka kiateeraivaara itaa kua kiaavai. Iya Yisuu Kirisiiva putuuvaara kutaavaivee kiaivaara ngiari seena Yutayaiya sa ti ruputuaterivaara itaa kua kiaavai. ¹³Vaa ngiari mmammaiyauvaa hatoka kiada ngii kaiya hama mmaanna tuu kuaivaa rikiada iikiaavai. Iya ngii tikiai ngiingii mmammaiyauvaa hatokakiai iya ngiari mannaka kiaaraivaara ngii kiaavai. ¹⁴Mo neenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara nnaasu na mannaka tinaravai. Yisuu Kirisiiva ni mminnamminnaa maisaiyauvaara putuduu na ivaara kutaavaivee kiaivaara mmatayaa diaa aataruuyauvaara hama na yaata utuauvai. Vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai. Mmatayaa diaa aataruuyauvo hama yopeema ni utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa na ivaara putuauvai. ¹⁵Ngia vooya ngiingii mmamma hatoka kiada variaani vooya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeerida variaa aataru ivaitana inna hama aataru tuanaavaitana vaivai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada karaasaya variaa aataruuvo inna aataru tuanaavai. ¹⁶Gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa puaisa utiraiyara na kiaunoo: Anutuuqo iyara boo tioo ari ausa nuu-faivaa iya mmioo nnaasu variaivee. Na iyara itaa kua kiaunoo. Anutuuqo tauraa Isarairaiya mmataama kiooya iyaano iya roosiima variayiyo Anutuuqaa gioonna kiaapu tuanaayavee.

¹⁷Nnaagiai sa vaidi voovoono mmoori mmuaararavaa ni miaivee. Na Yisuunna mmooriivaa varauvaara vaidiia ni ruputuaa puruuyauvo ni mmammaivau kooyaa vaiyauvaara sa mmoori mmuaararavaa ni miaivee.

¹⁸Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa yanaa aavaa

Epesiisa varuuyani reeravai

Pauruuso Epesiisaiyani roo kuaivo ataama vaivai. Fai sui voovai nnino Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaayauvai nuunama yapa kioo mmata aavau vaiyauvaata ngiau aapu vaiyauvaatama vara nuunama yapa kino fai Yisuuvaano iyauvaara kieetavai varioo haitatuunaravaivee. (1:10) Ii kua ivo itaa kua tiivo gioonna kiaapuuyaraatama tiivai. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna tasipama mmuaavau yoketaama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variateeraivaara Anutuuqo yaata utiravai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Epesiisa varuuya itama variateeraivaara Pauruuso yoketaa kuaivaa aa yanaa aavau iyani reeravai.

1 Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuuqoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

Ngia Anutuuqaa gioonna kiaapu Epesiisa variaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida yaagueeqama kiada variayani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

²Ti Napooa Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoke-taama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Anutuuqo ari yaagueeqa yoketaivaa ti mmivai

³Nnikiai ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaravee. Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ivo tiyara yoke-tainno ari yaagueeqaivaura mmuakiaa aataru yoketaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaa vaa ti mmivaivee. Ivaara ta innara kua yoketaivaa kiaravee. ⁴Anutuuqo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida inna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai. Ta yoketaa tuanaaya varida inna avuuvau sa maisama varirama kiada safuuma variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai. ⁵Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaraiivaara ivo ti vitoo ari raunna mmaapu tuanaaya ti yapaanarivaara vaa ivo mmuaanaa yaata utuoo teerama kieeravai. Ivo tauraa tiyara mmuduuya ruuvaara mmuaanaa ivo itaama teerama kieeravai. Ivo ari yaata utuuvau vau kua yoketaivaa iino inna yoke-tainarivaara vaa ivo mmuaanaa itaama yaata utuoo teerama kieeravai. ⁶Anutuuqo ari Mmaapu innara mmuduuya ruoo nnaasu variraivaa kati ti mmiravai. Ti mmuuvaura ivo kati tiyara yaata yoketaama ari vookaraama utiravai. Ivaaraida nnikiai ta innara kua yoketaivaa kiaravee.

⁷Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa Anutuuqo Yisuu Kirisiinna kiauvaadiri ivaa ruga kiaikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai. Ivaaraida ta ki-aunnaanoo: Anutuuqo kati tiyara yaata yoketaama ari vookaraama utiivo pinaavai vainoo, kiaunnaanoo. ⁸⁻⁹Vaa Anutuuqo tiyara itaama ari vookaraama iiravai. Ivo ari tinni yoketaivaki vauvakidiriaatama mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ivo tauraa taa taika kioovakidiriaatama tauraa ivo kuaa teerama kioo kuaivaugiataama iiravai. Ii kua ivaa tauraa kuaa teerama kioo haumaki yapa kioovaa vaa kooyaa ti vitairavai.

Ii kua ivaa kaanaivo Yisuu Kirisiivavee. ¹⁰ Anutuuqo ari kua kiasa teerama kioovaa iinara suaivo nnino rikioo fai iima taikaanaravaivee. Fai ivo mmuakiasa mminnamminnaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaatama mmatayaa vaiyauvaatama nuunama kioo Yisuu Kirisiinna iyauvaa kieetavai yapa kiaanaravaivee.

¹¹ Anutuuqo ari yaata utiivaugiataama vaa tauraa teerama kiai kua mmuakiasayauvai iivai. Ivoono nnaaru toosa haroo suaivaki tiiyara yaata utuuvaugiataama tiiyara inna iikiatauvaa iiravai. Ivo itaama tiiyara inna iikiatauvaara Yisuu Kirisiiva tiiki varinai ta Anutuuqaa gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ti mmataama kieeravai. ¹² Ivaara ta tauraa titi ausaiyauvaa hanigiada Yisuu Kirisiinnara faannakiaunnaiya nnikiyai ta Anutuuqaa nnutu yoketaivo ngiau aapu vaivaara kua yoketaivaa kiaravee.

¹³ Vaa ngieetama itaama variravai. Ngia Yisuunna mmayaaya kua kutaivaa arinaima rikioo suaivaki ngia ausa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Ngia ii mmayaaya yoketaa ivaa rikioovaara Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau yapeeravai. Yapa kioo Mmannasa Yoketaivaa vaa ivo kua kiasa teerama kiaivaa ngii mioo tunoo: Iya ni gioonna kiaapuyavee, tiravai. ¹⁴ Anutuuqo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuvaara ta kiaunnao: Fai ta ngiau aapu vikio ivo kua kiasa teerama kiaikio vaivaa ti mminaravai. Ivo ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri vaa ti yookaama kieeravai. Ivaara ivo ti vitoo kinai ta inna tasipama variaaravaivee, kiaunnavai. Ivaaraida inna nnutuuvo ngiau aapu vaivaara nnikiyai ta kua yoketaivaa kiaravee.

Pauruuso Anutuuqaara yaaku vareeravai

¹⁵ Ivaara Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaaraatama Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiasayara mmuduuya ruaivaaraatama na rikiau suaivaki ngia itaama variaivaara ¹⁶ na ngiiiyara yaaku varee mmannammanna Anutuuqaata ngiiiyara kua yoketaivaa tiee variaunoo. ¹⁷ Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vaivooonoo Mmannasa Yoketaivaa ngii minaraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Fai ivoono Mmannasa Yoketaivaa ngii mino ivoono fai tinni yoketaivaa ngii mioo Anutuuqaa aataruuvaa kooyaa ngii vitainaravai. Ngia arinaima Anutuuqaara rikiaada taateeraivaara itaama ngii vitainaravai. ¹⁸ Ngii tinniiyauvo rusitinai ngia arinaima innara rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Ngia inna tasipama variateeraivaara Anutuuqo vaa ngii maavee tiivai. Vaa ngia rikiaada ivaara faannaida variaunoo. Ngia gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kutaavaivee kiaiyanii Anutuuqo ari yaagueueqa yoketaa ari vookaraivaa vaa kua kiasa teerama kieeravai. Fai ivo ivaa ngii minaraivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. ¹⁹⁻²⁰ Ta innara kutaavaivee kiaunnaiya ti aakiaana inna yaagueueqa ari vookaraivo yaagueueqama vaivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiaunoo. Anutuuqo ari yaagueueqa tuanaa ari vookarauvaadiri Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitooduu ari yaaku yaadudainningiaa ngiau aapu inna yapa kiooduu variravai. Ii yaagueueqa ivo ti aakiaana vaivo inna mmuai yaagueueqaivo vainoo. ²¹ Yisuu Kirisiiva ngiau aapu varioo mmuakiasa ngiau aapu variaa kieetaiyaraata mmatayaa variaa kieetaiyaraatama dioo vainoo. Vaidiyya ngiari nnutuuyauvo ngiau aapu vaiyaraatama makee variaiyaraata nnaagiai variaarayaraatama vaa ivo yaatara kioo iyara dinoo. ²² Anutuuqoonoo Yisuunna mmuakiasa mminnamminnaiyauvaara kieetavai dianeeraivaara inna yapa kieeravai. Mmuakiasa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai dianeera inna yapa

kioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara yaata utuoo itaama kieetavai inna yapa kieeravai. ²³ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Yisuu Kirisiiva iya kieetaivo varikiyai iya inna yuku yaaku mmammaivaava roosiima variaanoo. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaa mmata aavau vaiyauvakiataa variyaiyauvakiataama suvuai kioo varikiyai inna yaagueeqaivaura vai mminnaiyauvo vakiaani variaa mminnaiyauvo variaavai. Iyauvaki suvuaineema gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigiaiakiataama suvuai kioo varivai.

Ta putiraiya roosiima variaunnano Anutuuqo kati

tupatupaa variraivaa ti mmivai

2 Ngia tauraa varuu suaivaki ngia hama Anutuuqaa kuaivaa rikiada iida mminnamminnaa maisaiyauvaa varooavaara ngia vaidi putiraiya roosiima variravai. ² Ii suai ivaki ngia mmatayaa diaa aataru maisaiyauvunu vida varida ngiau aapuvaki nuainno varuu mmagia maisaiya kieetaivaa kuaivaa rikiada iiravai. Aanna makee ii kieeta ivo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata hatokaiyara dioo vainoo. ³ Ta mmuakiaaya iyanikaraama varida ti iikiatau aataruuyauvaa iida ti yaata utuaannaivaugiataama ti mmammaiyauvo iikiatau aataruuyauvaatama iiravai. Ta itaama iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya uvaugiataama iyanikaraama iidada Anutuuqo iyara nnannatoo irisai maisivaa iya mmuuvauugiataama teeta varaaraivaara variravai.

⁴ Ta itaama variaannaduaata Anutuuqaa boo tiraivo pinaavai vauduu ivo pinaama tiyara mmuduuya riravai. ⁵ Mmuduuya ruuvaara ta inna kuaivaa hama rikiada iirama kiada ta vaidi putiraiya roosiima variaannaduu ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitooaanikaraama teetaata vaidi putiraiya roosiima variaannaivakidiri innanikaraama diitada karaasaya inna tasipama variravai. Anutuuqo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai. ⁶ Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuuqo ti vitoo ngiau aapu inna tasipama kieetaya diateeraivaara ivo tuduu ta diitada karaasaya inna tasipama variravai. ⁷ Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri Anutuuqo ari mmuduuya riraivo vauvaa kooyaa ti vitairavai. Ivo tiyara mmuduuya ruoo tiyara yoketaama yaata utuuvo pinaama ari vookaraivai vauvo nnaagiai mmuakiaa suaiyauvakiataama kooyaa vainaraivaara itaama uduu ta inna tasipama karaasaya variravai. ⁸ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Anutuuqo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai. Hama ngiengieenoo ivaara mmoori vareeravai. Anutuuqoono kati ngii miravai. ⁹ Hama ngia ivaara mmoori varaivaaraida hama ngia ngiingiiyara mannaka tiraivoootainoo. ¹⁰ Anutuuqo ariinoo ti iima kieeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta karaasaya varida vaa ivo tauraa teerama kioo mmoori yoketaivaa ta iida yoketaama variateeraivaara Anutuuqo ti iima kieeravai.

Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama nuunama mmuaakaraama variravai

¹¹ Ngiingii mmatoo suaivaki hama ngii kaano kooya Yutayaiya oyaivakidiri ngii mmateeravai. Yutayaa vaidiyya ngiiyara kiaanoo: Aqaa vaidi aaya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiaa kiada ngiariiyara kiaanoo: Ta titi mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiaavai. Ngiari yaakuuyauvaadiri ngiari mmammaiyauvaa hatokaivaara iya itaa kua kiaavai. Ngia hama Yutayaiya oyaivakidiri di-

itaavai. Tuqinnama ivaara yaata utuatee. ¹²Ngia tauraa itaama varuu suaivaki ngia Yisuu Kirisiinna ngieerama variravai. Ngia voopinnaiya hama Anutuuqo mmataama kioo gioonna kiaapu Isarairaiya tasipama variravai. Nnaaru Anutuuqo ari gioonna kiaapuuyara kuaivaa kiaa teerama kioo yeena rau kioovaa hama ngiiyaraatama tiravai. Ngia aa mmata aavau varuduu hama Anutuuqo ngii tasipama varuduu hama ngia inna tasipama variaaraivaara faannaida variravai. ¹³Aanna makee Yisuu Kirisiiva ngiiiki variivaara ngia tauraa inna ngieerama variaya ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuuqo ngii vitoo inna vainima ngii yapa kiaivai.

¹⁴Yisuu Kirisiiva ariinoo itaama uuvaara aanna makee ta Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama ta mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama variaunnaano. Ta nnammutuannammutuaa variaanna suaivaki ivo putuuvaara hanikia pinaavai roosiima ti tammaivaki vauvaa ivo havarata kiooduu hama ta kava nnammutuannammutuaa roosiima variraida ta mmuaakaraama yoketaama variravai. ¹⁵Gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama mmuaakaraama yoketaama variateeraivaara ivo Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa yaataroo ivakidiri kiisa kiisa aataruuyauvaa iya uuyauvaa ruga kieeravai. Ruga kioo iya tuduu mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama yoketaama varida iya innara kutaavaivee tuuvaara mmuaakaraama itaama variravai. ¹⁶Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama nnammutuaa kieema varuu aataruuvaa rugeeravai. Ruga kioo Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama nuunama mmuaakaraama iya yapa kioo Anutuuqaasi kuaara aataruuvaa kooyaa iya vitairavai. ¹⁷Ngia voopinnaiya Anutuuqaa ngieera variayaatama ta Yutayaiya inna vainima variaunnaiyaatama ivo tuoo ausa nuufaivaa varada varira mmayaaya yoketaivaa ti kiaa ti mmiravai. ¹⁸Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuakiaaya Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama Anutuuqo mmuaa Mmannaasavai ti mmivai. Ti mmiivaara ta ti Koonna Anutuuqaa avuuvau nnida innaata aikiooma kua kiaunnavai.

¹⁹Itaama vaikiai ngia voopinnaiya hama ngiari voopinnaaya roosiima vooya mmataivaki variaano. Ngia Anutuuqaa gioonna kiaapuuya tasipama mmaayoootaaya varida Anutuuqaa raunna mmaapu tuanaaya variaano. ²⁰Anutuuqoono nnau heekeravaa roosiima heekainoo. Ivo Yisuu Kirisiinna vuuta kuabai pinaa kiavaa roosiivaa yapa kioo tooyataayaivau kiisa kuabaiyauvaa yapaivai. Ii kuabai iyauvo inna Anutuuqaa kua varada nuairaiyaatama forofetaiyaatamavee. Ngiiitaata Anutuuqo ngii vitoo iyayaa nnau roosiima heekainoo. ²¹Kuabai pinaivaa tauraa toosa hara hanuu hara kiaivau mmuakiaa yatarivai hirikiokio vioo nnau pinaavai vaivai. Kuabai pinaivo nnauvaa hara taa utiivaa roosiima Yisuu Kirisiivaano ngii utivai. Ngia yatariiyauvaa roosiima vida nuunaira nnau pinaa ari vookaravaa roosiima Udaanga Anutuuqaara variaavai. ²²Yisuu Kirisiiva ngiiiki variivaara Anutuuqo ngiitaata ngiari vo gioonna kiaapuuyaatama vitoo nnau pinaivaa heekerayaama ngii yapa kioo ivaki ivo Mmannaasavai hara kioo varivai.

Pauruuso ngiari voopinnaiya kuaivaa kiaa mmiravai

3 Ivaaraina na yaaku varaunoo. Na Pauruusoona Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varee ngia voopi voopi hara kiada variaya ngii gaa ngii miaaree nookiauvaara na oovi nnauvaki hara kiee variee yaaku varaunoo. ²Vaa ngia rikiaavai. Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utira safu mmooriivaa kati ngiiyara ni miravaivee. ³Anutuuqo ari yaata utuu kua hataumaki vauvaa kooyaa ni gaa ni mira-

vaivee. Vaa na ii kua ivaa kiisama fafaara ree ngii giaa ngii miauvaivee. ⁴Fai ngia ivaa yaarida rikiakio Anutuuqo Yisuu Kirisiinnara hatauma kua tuuvaa ni giaa ni mikiai na arinaima rikiaivaara fai ngia kooyaa rikiaaravai. ⁵Nnaaru tauraa suai hama Anutuuqo ari gionna kiaapuuya ii hatauma kua ivaa kooyaa iya kiasa mmi-ravai. Aanna makee Anutuuqo ari Mmannaasaivaa kiasa mmikio ivo ari kua varada nuairiiaataama kua kiasa kookieera vaidi forofetaiiaataama kooyaa kiasa mmiivai. ⁶Ii hatauma kua ivo ataama vainoo. Ngari vooppinnaiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa vaa arinaima rikiaivaara iyaraata Yutayaiyaraatama Anutuuqo iyara yoketaimno ivo mmuaavaugiataama iyara yoketaivaa iya mmiivai. Ngari vooppinnaiya mmayaaya yoketaivaa rikiada Yutayaiya tasipama Anutuuqaa gionna kiaapu tuanaaya mmuaakaraama variaavai. Anutuuqo Yisuu Kirisiinnara kua kiasa teerama kioo kuaivaa Yutayaiya kiasa mmuuvaa ngari vooppinnaiiaataama rikiada iyaata Yutayaiiaataama ii kua ivaa kaanaivaa mmuaakaraama varaavai.

⁷Ii mmayaaya yoketaa ivaa na gionna kiaapuuya kiasa mmnaraivaara Anutuuqo ni mmataama kioodoo na inna mmoori vareera vaidivai variravai. Ivo ari yaagueeqaivaura ii mmoori ivaa kati niyara yoketaama yaata utuuvaara kati ni miravai. ⁸Anutuuqaa gionna kiaapu mmuakiaaya ni yaataraavai. Ivaara hama Anutuuqo yaata utirainno kati niyara yoketaama yaata utuoo ii mmoori ivaa ni mioo gionna kiaapu ngari vooppinnaiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa kiasa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaura kaayau ari vookara ari vookarai aataru yoketaiyauvo vaiyauvaara iya kiasa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. ⁹Anutuuqo ari yaata utuu kua hataumaki vauvo kooyaa kaanaivo vainaraivaara gionna kiaapu mmuakiaaya kooyaa kiasa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Anutuuqo mmuakiaa mminnaiyauvaa iiraivoono tauraa varuu mmuakiaa suaiyauvaki ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai. ¹⁰Aanna makee ta variaunna suai aavaki ta ausa hanigieeraiya Anutuuqaa tinni yoketaa ari vookaraivo vaivaa kooyaa aangeraiya kieetaiya yaagueeqama ngiau aapu variaya vitaikiai arinaima teeda rikiateeraivaara Anutuuqo tauraa ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai. Ta vaa ausa hanigiaunna gionna kiaapuuya iikiaunnaivaidiri iya teeda arinaima rikiaaravai. ¹¹Tupatupaa ari yaata utira kuaivo kooyaa vaki-aiveera ivo itaama iiravai. Ivo ari yaata utuu kua kaanaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmatayaa titaa kioodoo tuoo kooyaa variravai. ¹²Ta inna tasipama varida innara kutaavaivee kiaunnaivaara hama ta aatuuraida kati Anutuuqaata yaagueeqama kua kiaunnaano. ¹³Ivaaraina na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na ngiiyara mmamma nniitaravaa varauvaara Anutuuqaa kuaivaara sa ngii piri-sainai ngia yaata utida kiatee: Ta pikiaaravee, kiatee. Na ngiiyaroo tiee mmamma nniitareeraivaa varee aavaki variaunoo. Na itaa kua kiaunoo.

Ngia Epesiisaiya Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmuduuya ruaivai

¹⁴Anutuuqo itaama tiyara yoketaama uuvaara ni ausa mmuduuyaivo hanigiaikiai na ti Napoonnaata kua tiee yaaku varaunoo. ¹⁵Mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variayaata ngiau aapu variayaataama iya oyaiyauvo Anutuuqaasidiri tiiravai. ¹⁶Ivo ari oyai yoketaa ari vookaraivakidiri ari Mmannaasaivaa tino too ngii aakiaiyauvaki yaagueeqama suvuai kioo varinai rikiada ngia yaagueeqama ari vookaraama variaaraivaara na yaaku varaunoo. ¹⁷Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara ivo ngii aakiaana nnau roosiima hara kioo variaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Anutu-

uqaa mmuduuya rira oyaivo yaagueeqama ngii aakiaana vainai ngia ivau yaagueeqama variateeraivaara na yaaku varaunoo. ¹⁸ Yisuu Kirisiinna mmuduuya riraivo pinaa ari vookaraivai vakia roo saivai saivai hokobavai vioo verepi hokobavai vioo mmeepi hokobavai hama araivootainaravai. Ngiheetama mmuakiaa Anutuuqaa gioonna kiaapuyaataama ivaa tuqinnama teeda rikiaaraivaara na yaaku varaunoo. ¹⁹ Ta gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmuakiaaya hama ta yopeema Yisuu Kirisiinna mmuduuya rira oyai pinaa ari vookaraivaa tuqinnama teeda rikiaunnavai. Ngiengieenoo ivaa tuqinnama teeda rikiaaraivaara na yaaku varaunoo. Fai itaikio yaagueeqa yoketaivo Anutuuqaaki suvuaikio vaivo ngii aakiaa mmuakiaayavaki suvuainaraivaaraatama na yaaku varaunoo.

²⁰ Anutuuqo ari vookaraivai varinoo. Ta yaata utira kuaivaatama ta inna yaparaira kuaivaatama ivo rikioo iyauvaa iinno tiyara yaata utuoo vooyauvaatama iva iina-ree kiaa fai aikiooma iinaravai. Inna yaagueeqaivo ti aakiaiyavaki iinno varivai. Ii yaagueeqa ivaadiri ivo fai aikiooma iinaravai. ²¹ Anutuuqo Yisuu Kirisiinna tuduu gioonna kiaapuuyara putuuvaara vaa ausa hanigieeraiya tupatupaa Anutuuqaa nnu-tuuvaa ngiau aapu yapa kikio itaavai nnaasu vakia roo vioo vioo mmannammanna vakiaivee. Kua kutaa.

Yisuuva ti kieetavai varikiai ta inna yuku yaaku mmammaya variaunnavai

4 Na Udaanga Yisunna mmoori varaivaara iya oovi nnauvaki ni yapooovono aa na tinara kua aavaa na yaagueeqama tinai rikiaatee. Anutuuqo ngii maavee tuu suaivaki yoketaa aataru safuuma ivo ngii vitauvau safuuma ivau nookiatee. ² Sa ngiingiiyara mannaka tida variatee. Mmannammanna tirooma adida varida ngii seenaiyara tuqinnada yamaa kua yamaa kua iyaata tida maisa kuaivaa ngii tiki-ainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruaivaara ngiingii tasipa ngiingii tasipama mmoori varaatee. ³ Mmannasa Yoke-taivoono ngii tasipama varikiai ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoke-taama variaavai. Ngia itaama ausa nuufaivaa tasipama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaa aataruuvaara yaata utida mmannammanna iikiatee. ⁴ Ngia vaa ausa hanigieeraiya Anutuuqo taikiai mmuaakaraakiaaya variaano. Mmuaa Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaana varinoo. Anutuuqo ngii maavee tikiai ngia innasi kuaaree kiaa faannakiaa aataruuvo mmuaa aataruvai vainoo. ⁵ Mmuaa Udaanga Yisuu Kirisiiva varinoo. Ngia innara kutaavaivee kiaivo mmuaa aataruvai vainoo. Nnoori apira aataruuvo mmuaavai vainoo. ⁶ Anutuuqo ari mmuaavai variivoono ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Napoova varinoo. Ivoono Udaangavai varioo mmuakiaayara haitatuunno varioo ari yaagueeqaivaa iya mmiivaara iya inna mmooriivaa iikiaanoo. Inna Mmannasaivo mmuakiaaya aakiaiyavaki varinoo.

⁷ Itaama vaikio Anutuuqo vo mmoori vo mmooriiyauvaa varaateera yaagueeqa ari vookaraivaa mmuaavai mmuaavai ti mmivai. Yisuu Kirisiinnasi vai yaagueeqa yoketaivakidiri ivo ti mmiataikio kati ti mmivai. ⁸ Ivaara Anutuuqaa kua fafaarivo vainno tinoo:

Ivo ngiau aapu vuu suaivaki
 gioonna kiaapu tauraa oovi nnauvaki yapa kiooya
 vitoo ari tasipama kioo
 ari yaagueeqa yoketaivaa
 gioonna kiaapuuya kati mmiravaivee.

Anutuuqaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ⁹Ivo ngiau aapu kuainoo kiaa kua oyaivo dee kuavainno vainnee? Oyaivo ataama vainoo. Ngiau aapu vuuvoono vaa tauraa ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ivo ta mmatayaiya maisama variaanna aakiaivaki tiiravai. ¹⁰Mmatayaa tuuvoono kava vara ranoo ngiau aapu viravai. Vioo ngiau aapuuvaa yaataroo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Ari yaagueeqaivo ngiau mmata mmuakiaavai suvuakuaiveeraivaara ivo ngiau aapu tuanaivaki viravai. ¹¹Ivoono yaagueeqa yoketaivaa gioonna kiaapuuya kati mmiravai. Ivo yaagueeqaivaa vooya mmi kioodoo kua varada nuaira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo kua kua kookieera forofetaiya aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo mmayaaya yoketaivaa varada vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nuaida kua mmira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo gioonna kiaapuuya tasipama varida kua kua mmira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo vitaira aataruuvaa iiravai. ¹²Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaaya teerama kiada iya Anutuuqaa mmooriivaa varaaraivaara Yisuuva yaagueeqaivaa itaama iya mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya yaagueeqama variaaraivaara ivo yaagueeqaivaa itaama iya mmiravai. ¹³Ta itaama inna yaagueeqaivaura mmooriyauvaa iima rada vidada mmuaa ausavai varada Anutuuqaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiaravai. Kiaa kiada innara mmuaa yaatavai utuaaravai. Ta itaama mmooriyauvaa iima rada vidada koovayaida Yisuu Kirisiiva yoketaama varineema teeta itaama innanikaraama variaaraivaara iikiaravai. ¹⁴Ta koovayaida itaama innanikaraama varida hama ta nnaakara kiisaiya roosiima variaaravai. Ta hama iya roosiima muaraagaida unnakua tira vaidiiya unnakua kuaivaa rikiaravai. Unnakua tira vaidiiya gioonna kiaapu vooya ngiari yaata utuaa kua nammari kuaivaa kuaani iya rikiada haruruaavai. Nnoori pinaivo rubaayoonno vioo kanuuvaa hanigiaanigieeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa rikiada iya nnaagiavau kuaavai. Yuunna pinaivo sainaidi sainaidiri ngioo kanuuvaa utu koroonno feeneeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa rikiada haruruaavai. ¹⁵Ta mmoori yoketaiyauvaa iima rada vidada ta hama iya roosiima muaraagama variaaravai. Ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida kua kutaivaa iyaata tida Yisuu Kirisiiva ti kieetavai variivaa roosiima ta innanikaraama varida inna aataru mmuakiaavai iima rada vidada yokeekiaravai. ¹⁶Ivo kieetavai roosiima varikiai ta inna yuku yaaku inna avu yaata mmuakiaa mmammavai roosiima mmuaannannuuma variannavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo nuunainno mmuaakarai mmammavai vaineema vaa ta ausa hanigieeraiya itaama variaannavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo yoketaama vaikiai ta yokeekiaunnaneema vaa ta ausa hanigieeraiya titiiyara titiiyara mmuduuya rida yoketaama varida yaagueeqakiaunnavai.

Vaa ausa hanigieeraiya karaasa aataruuvau variatee

¹⁷Itaama vaikio Udaanga Yisuuva ni tikiai na yaagueeqama ngiita kua tiee ngiita ataa kua tinaravee. Ngia sa sabi kava vaidi voopinaiya kumimakama rada nuairaiya roosiima nookiatee. Iya yaata utiraivo kuminayaa mmanna yaata utuaavai. ¹⁸Iya yaata tinniayuvo heenaivaki nuaida aatarura kumimakairavaa roosiima vainoo. Iya hama tuqinnama teeda rikiaavo iya ausaiyauvo yaagueeqaivaara hama iya Anutuuqaasidiri yoketaama variraivaa vareerama kiada variaavai. ¹⁹Iya mminnamminnaa maisa vareeraivakira nnaasu vida ngiari mmammayauvaara nnaasu yaata utida

makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida ari vookara ari vookarai maisai aataruuyauvaa nnaasu iikiaavai. Iida varida hama iyauvaara iya mmamma maisakiaavai.

²⁰ Iya itaama iikiaa aataruuyauvaa hama ngia Yisuu Kirisiinnasidiri rikiada iikiaavai. Yisunna aataru ari vookaravaa ngia iikiaavai. ²¹ Vaa ngia innara rikiada inna nnaagiai vira gioonna kiaapuya varuduu vooyaano vaa Yisunnaki vau kua kutaivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikieeravai. ²² Ivaara ngiingii mmamma iira eenanaa aataruuvaa pikiaatee. Ii aataru ivo ngii puaisa utuduu ngia tauraa varuu aataruuvo ari vookaravai. Ngii mmamma eenanaivo iikiatairaivo ngii unnakua tuduu ngia vaidi putiraiya roosiima putuara iida variravai. ²³ Ngii aakiyaiyuvaata ngii yaata tinniyauvaatama hanigia kiada karaasaya variatee. ²⁴ Vaidi karaasivaa Anutuuoqo ari roosiima iima kiaikio vaivaa vara uyu kiada vaidi tuanaaya variatee. Fai ngia itaida ngii seenaiya tasipama yoketaa safu tuanaa ari vookaraiya variaaravee.

²⁵ Ngia itaama variaivaara sa unnakua kiatee. Ngia mmuaakaraama Anutuuoqaa raunna mmaapu tuanaaya variaivaara ngii seenaiyaatama kua kiaaree kiaa kua kutaivaa kiatee. ²⁶ Fai ngii ausaiyuvo ngii nnannateenai sa ivaudiri mminnamminnaa maisaiyuuvaa varaatee. Sa ngii seenaiyara ngii ausaiyuvo nnannateenono suaivo haatapaivee. Akiairaama iyaata kua yoketaama kiatee. ²⁷ Sa Sataangaa kuaivaara muaraagakiatee. ²⁸ Tauraa varioo mmuara raira vaidiivoono mmuara raira aataruuvaa pikiaivee. Pikioo ari yaakuuvaitanaadiri yaagueeqama mmoori varano mminnamminnaiyuvo innasi suvuaino too ari seena kumina hama mminnaataiya saivai mmiaivee. ²⁹ Sa ngii avaiyuvakidiri kua maisa vooyauvai kiatee. Kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. Gioonna kiaapu muaraagama variaya yaagueeqama variaaraivaara yamaa kua yamaa kua iyaata tida kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. Gioonna kiaapuuya ngii kuaivaa rikiada yoketaama variaaraivaara kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. ³⁰ Sa ngia vo mmoori mmuaararai voovai iida varida Anutuuoqaa Mmannasa Yoketaivaa mmuaararavaa mmiatee. Vaa Anutuuoqo ngii mmataama kiaivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ngii mivai. Fai suai nnaagiai ivo ngii vitanai ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya mmamma dummukiara variaaraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ngii mivai. ³¹ Ngia ngiingii ausa kapikarai mmuaki-aayauvai pikiada ausa nniitareera buaaru tiraivaatama pikiada kua yaagueeqa tida tomedaira kuaivaa tiraivaatama pikiada nniki tomedaida variraivaatama pikiaatee. ³² Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara boo kiatee. Anutuuoqoono Yisuu Kirisiiva putuuvaaara ngii mminnamminnaa maisaiyuvaara hama yaata utirainno rugaivaivee. Ivaa roosiima ngiingii seenaiya mminnamminnaa maisaiyuvaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyuvaara ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee.

Ta mmeekiaivau nnaasu hara kiada variaaravee

5 Anutuuoqo ngiiyara mmuduuya ruaivaaraida ngia inna uru nnaakaraya variaaano. Ngia itaama inna nnaakaraya variaivaara ivo varineema ngieetama itaama hara kiada variatee. ² Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida variatee. Nnaaruaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyuvaara puara sipisiipaiyuuvaa kati Anutuuoqaaara hudooduu suuda yoketaivo vuuvaa Anutuuoqo rikiooduu inna yoketairavai. Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruoo kati ti mminnamminnaa maisaiyuvaara putuduu Anutuuoqo tooduu inna yoketairavai. Itaama vaivaara Yisuu Kirisi-

iva tiyyara mmuduuya ruaineema ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida varida variatee. ³ Ngia Anutuuqaa gionna kiaapuya variaivara sa maisa aataruuvaa iiki-aaraivara ngiingii kiasa mmi ngiingii kiasa mmiida varida kua kiatee. Sa sabi nuaira aataruuvaraata maisama yaata utiraivaraatama kua tida sa ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvavaara ngii varaata varaataira aataruuvaraatama kua kiatee. ⁴ Sa kua kuaaru tomedaira kuaivaa tida sa sabi kuaivaatama tida sa isareera kua maisaivaatama kiatee. Anutuuqaa gionna kiaapuuya hama itaama kua kiasavai. Ngia iqitaa kua kiasa aataru ivaa pikiada Anutuuqaata kua yoketaivaa kiatee. ⁵ Vaa ngia aa kua aavaa arinaima rikiaavai. Gionna kiaapu voovoono sabi nuaira aataruuvaa iinno maisama yaata utuoo ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvavaara inna varaataivoono fai hama Anutuuqoota Yisuu Kirisiivaatama gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki vioo innani teerama kiaiyauvaa varaanaravai. Ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaa taikio inna varaataira aataruuvo inna unnakua anutuuvavaara ausa mmuduuya mmiraivaa roosiivai. ⁶ Gionna kiaapu vooya sabi kuaivaa tida ngii unnakua tikiai sa iya itaa kiasa kuaivaa rikiaatee. Gionna kiaapuuya itai kuaiyauvaa rikiada Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata hatokaivara fai inna nnannateeraivo iyasi nninaravaivee. ⁷ Itaama iikiasa gionna kiaapuuya sa iya tasipama nuaida iikiatee. Iya pikiaatee.

⁸ Ngia nnaaru upisiivaki variravai. Aanna makee ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuya variaivara ngia mmeekiaivau hara kiada variaanoo. Ivaara gionna kiaapuuya mmeekiaivaki variraiyanikaraama hara kiada variatee. ⁹ Fai ngia mmeekiaivau varikioonno ari vookarai variraivo ngiisi vainai teeda fai ngia yokeetaama varida aataru safuuvau nuaida kua kutaivaa kiaravaivee. ¹⁰ Ngia ngiingii variraiyauvavaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna yoketai aataruuvaa iikiaavo inna yoketairavavaara arinaima teeda rikiada ivaa nnaasu iikiatee. ¹¹ Gionna kiaapu vooya kumina mminnaa upisiivaki vai mmooriyauvaa iikiyai sa ngia iya tasipama iikiatee. Iya itaama iikiasa aataruuvaa ngieenoo mmeekiaivau yapa kikio kooyaa vakiaivee. ¹² Iya haumaki itaama iikiasa aataru maisaiyauvavaara hama ta ivaara ti kua kiatainoo. Fai ta ivaara tikio too ti mmamma maisainaravai. ¹³ Mmuakiasa aataruuyauvo mmeekiaivaki vaino fai oyaiyauvo kooyaa vainaravai. Kooyaa vaino too fai iyauvakidiri mmeekiaivo aikiooma taanaravai. ¹⁴ Ivaara vaidi voovoono tauraa tunoo:

Vuru nnaamuru-o, diitaanee.

Putuannaivakidiri diitaanee.

Diitano Yisuu Kirisiinna mmeekiaivo
iiyaa taanaravaivee.

Ivoono itaa kua tiravai.

¹⁵ Ivaaraida ngiingii variraivara tuqinnama haitatuukiatee. Sa vaidi kumimakaiya roosiima hara kiada variatee. Vaidi tinni ruaiya roosiima hara kiada variatee. ¹⁶ Aa suai ta variaunna suai aavaki kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ti suvainoo. Ivaaraida Anutuuqo aataruuvaa ngii vitainai rikiada inna mmooriivaa makee tinai iikiatee. Sa pikiaatee. ¹⁷ Itaama vai aataruuvo vainai sa ngia ivaara kumimakaida variatee. Anutuuqo yaata utuoo ngii miaramiaraa ngii mii mmooriivaa tuqinnama teeda rikiaaravavaara mmoori varaatee.

¹⁸ Sa kapika nnoori vuainavvaa nneeda kumimakaida variatee. Fai ngia itaikio ngii variraivo koonnainaravai. Ii aataru ivaa pikiada Mmannasa Yoketaivavaara iikio ivo

ngii aakiaana suvuakuaivee. ¹⁹ Anutuuqaa kuaivaata inna kuaruuvaatama ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiikiatee. Ngiingii ausaiyauvaki Udaanga Yisuu Kirisiinnara ngii yoketaivai kua yoketaivo ngiiki vaivaa tasipama innara kuaruuvaa kiatee. ²⁰ Mmuakiaa suai mmuakiaa aataru mmoori mminnamminnaiyauvaara yoketaayauvaivee nnaasu kiaa kiada ngii Gioonna Anutuuqaa kiaa mmiatiee. Ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida itaama kiaa mmiatiee.

Pauruuso nnaata vaatiiyara tiravai

²¹ Vaa ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaivaara ngia ausa hanigieeraiya ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utida ngiingii kuaiyauvaa rikiada iikiatee.

²² Ngia gioonna vaa vaati vareeraiyaso, ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaaneema ngiingii vaatiiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. ²³ Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara dirayaama vaidiiya ngiari nnaataiyara dida vakiaavai. Yisuu Kirisiiva ariinoo gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya vitoo yoketaivau yapaivai. Vaa iya inna yuku yaaku inna mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiikiaavai. ²⁴ Ivaaraida vaa ausa hanigieeraiya Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikianeema gioonna vaa vaati vareeraiya ngiari vaatiiya kua mmuakiaayauvai rikiada iikiatee.

²⁵ Vaidi vaa nnaata vareeraiyaso, Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruaineema ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara pinaama mmuduuya ruoo iyara putiravai. ²⁶ Ivo itaama uvaara gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya nnooriivoono iya mmammaiyauvaa finirayaama Anutuuqaa kuaivoono iya aakiaiyauvaki fini kioodoo iya yoketaama varida Anutuuqaa gioonna kiaapu tuanaaya variravai. ²⁷ Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya teenai iya yoketaa tuanaaya inna avuuvau varia-teeraivaara ivo iyara putiravai. Iya mmammaiyauvunu teeganaaganainno taminnu-maunnuunno vairaiyauvoota ari vookarai mminnaa itaiyauvootama iyayaa vaiyauvaa roosiima iya aakiaiyauvaki sa mminnamminnaa maisaiyauvo vakiaiveeraivaara ivo iyara putiravai. Vaa ausa hanigieeraiya yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaataiyara varikio sa maisa mminnamminnaa vooyauvai iyasi vakiaiveeraivaara ivo iyara putiravai. ²⁸ Ivaara vaidiiya ngiari mmammaiyauvaara tuqinnaaneema ngiari nnaataiyaraatama tuqinnada iyara mmuduuya ruatee. Vaidi voovoono ari nnaataivaara mmuduuya ruaivoono inna ariiyaraata tuqinnoo mmuduuya ruaivai. ²⁹ Hama vaidi voovoono ari mmammaivaara inna pirisaivai. Ivo makemakee varioo yeenna nnoo ari mmammaivaara tuqinnaivai. Mmuakaraama Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnaivai. ³⁰ Ta Yisuu Kirisiinna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiikiaunnaivaara ivo ti tuqinnaivai. ³¹ Nnaata vaati vareera aataruuvaa Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³² Ii kua fafaara ivaki kua kuta ari vookaraivo haumaki vainoo. Na oyaivaara yaata utuee rikiaunoo. Ii kua ivo Yisuu Kirisiinnaraata vaa ausa hanigieeraiyaraatama tiivai. ³³ Ii kua ivo ngiiyaraatama tiivai. Mmuakiaa vaidi nnaata vareeraiya ngiingiiyara tuqinnaaneema ngiingii nnaataiyaraatama tuqinnada mmuduuya ruatee. Mmuakiaa gioonna vaa vaati vareeraiya ngiingii vaatiiya avaiyauvaa rikiatee.

Pauruuso nnaakaraiyaraata ngiari kaano kooyaraatama tiravai

6 Nnaakaraso, ngia ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara ngii kaano kooya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Ii aataru ivo yoketaa aataruvai. ² Anutuuoqo mmaanna tuu kua voovai tunoo: Ai kaano koovaitana avavaitana arinaima rikiee iikiane. ³ Ivo tauraa mmaanna tuu kuaivaa itaa kua tioo kua kiaa teerama kiyoovaitama ataa kua tunoo: A mmatayaa yoketaama variee hokobama varinaraiivaara ai kaano koovaitana avavaitana arinaima rikiee iikiane. Ivo itaa kua tiravai.

⁴ Ngia kaano kooyaso, sa kuminayaa ngiingii nnaakaraiya tikiai iya ngiiyara nnannataatee. Tuqinnama iyara haitatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa iya kiaa mmiatee.

Pauruusoono sikaunnaadiri yookairaiyaraata ngiari haitaturaiyaraatama tiravai

⁵ Sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera gionna kiaapuuyaso, mmatayaa diaa vaidi ngii haitaturaiya avaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia koonnama mmooriiyauvaa iivoora tida ivaara yaata utida aatuuda biribiriira tasipama iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikianeema iya kuaivaa mmuaa yaatavai rikiada iikiatee. ⁶ Sa iya ngiiyara yoketaa kuaivaa kiaraiivaara nnaasu iya avuuyauvunu mmooriivaa iikiatee. Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gionna kiaapuya varida Anutuuoqo yaata utiraiyauvugiatama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai inna mmida iikiatee. ⁷ Sa vaidiiyara nnaasu yaata utida iikiatee. Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida varida inna mmooriivaa iikianeema ngiingii mmooriiyauvaa iikiatee. ⁸ Vaa ngia rikiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yoketaa mmooriiyauvaa iikiaiayauvaa irisaiyauvaa iya mminaravai. Fai ivo sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gionna kiaapuuya mmioo kati ngiari yaata utiraiyauvugiatama nuairiyaatama mmuaakaraama mminaravai.

⁹ Mmoori vareeraiya haitaturaiyaso, ngii mmoori vareeraiya ngiiyara yoketaakiateera aataruuvaa iikiaiivaara yaata utida ngieeta iyara yoketai aataruuvaa iida iyara yoketaakiatee. Sa iya aatuukiateera kuaivaa iya kiatee. Sa iyara ngii nnannateenai iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Mmuaa haitaturavoona ngiau aapu variivoona ngiitaata ngii mmoori vareera gionna kiaapuuyaatama haitatuuvai. Ivoona mmuakiaa gionna kiaapuuyara mmuaa aataruvai iivai.

Anutuuoqaa rapira mminnaa mmuakiaayauvai varaatee

¹⁰ Aa nnaagiai kua aavaata rikiaatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara yaagueeqama varia rada vidada yaagueeqama nnaasu variatee. Ivo yaagueeqa ari vookaraiyaa ngii minai varada yaagueeqama variatee. ¹¹ Mmuakiaa rapira mminnaiyauvaa Anutuuoqo ngii miyauvaa varada uyuatee. Varada uyida raida fai ngia Sataangaa unnakua mmoori maisaiyauvaa hama iirama kiada yaagueeqama diaaravai. ¹² Hama ta vaidi mmatayaiyaata rapuaunnaano. Ta Sataangaa mmagia maisaiya ngiau aapu variyaiyaata rapida iya kieetaiyaatama rapida ari vo kieetaya aa upisiivo vai sui aavaki variyaiyaata rapuaunnaano. ¹³ Ivaara Anutuuoqaa rapira mminnaiyauvaa aanna makee varaatee. Fai ngia itaama teerakio maisa suaivo nni-

nai teeda fai ngia ngii nnammutuaiyaata rapida yaagueeqama dida vakiaaravai. Fai ngia iyaata rapidada rikikio ngii pirisainainnaata fai homo ngia yaagueeqama dida vakiaaravai.

¹⁴Ivaara teeraida yaagueeqama diatee. Ngii ootitaiyauvunu vausa roosiima kua kutaivaa rammuatee. Ngii nriiyauvunu yaagueeqa kapaaqaivaadiri iima kioovaa roosiima safuuma variraivaa yapaatee. ¹⁵Ngii yukuuvaitanau yuku nnaba roosiima mmayaaya yoketaivaadiri ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa teerama kiada nuaida varida kiasa mmiaaraivaa uyuatee. Ivaa uyida yaagueeqama diatee. ¹⁶Mmuakiaa suai okoovaa rau hiri kiada vairavaa roosiima Anutuuqara kutaavaivee kiatee. Fai ngia itaikio mmuakiaa kua maisaiyauvaa vaidi maisaivo ikia tai veevaivaa roosiima ngiiyaa haanara iinai ngia ivaadiri rasuuma kiaravai. ¹⁷Ngii kieetaivau tommeekaivaa yapeeraivaa roosiima Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaa rikiada varaatee. Ngia rapira paipa avaikaraivaa Mmannasa Yoketaivo ngii miivaa varaatee. Anutuuqaa kuaivo inna ngii paipayauvaivee. ¹⁸Anutuuqaa rapira mminnaiyauvaa varada yaaku vareeraivaatama tasipama iikiatee. Anutuuqo ngii tasipaiveeraivaara yaaku varada inna yaparakiatee. Mmuakiaa suai Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivaugiatama yaaku varaatee. Ivaara tuqinnama haitatuda sa Anutuuqaa mmooriivaa pikiaatee. Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaayara makemakee yaaku varaatee. ¹⁹Ngia niyaraatama yaaku varaatee. Yaaku varakio Anutuuqo kuaivaa ni avaiyaki yapa kinai fai na hama aatuurama kiee yaagueeqama kiee mmayaaya yoketaivo haumaki vaivaa kooyaa tinaravai. ²⁰Na ii mmayaaya yoketai ivaa kiasa kookieema kiee kiauvoono aanna makee na oovi nauvaki variaunoo. Itaama vainai na aatuuvoora kiasa yaaku varakiai na yaagueeqama kiee mmayaaya yoketaivaa tinaravaivee.

Pauruso gioonna kiaapuuya nnaagiiai boo tiraivaa kiasa mmiravai

²¹Tukikiiva ti seena tuanaa ta innara mmuduuya ruaunnaivovee. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iivoono mmuakiaa mmoorivai na data-dataama variee iikiauvaan geetaatama rikiaateeraivaara ivo ngiisi vioo ngii giaa ngii minaravai. ²²Ivaara na inna titano ngiisi kuanaravee. Ngiisi vioo ta mmuakiaa yoketaama variaunnaivaara ngii giaa ngii minai rikiada ngii ausaiyauvo yoke-tainai ngia yaagueeqama variateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravee.

²³Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngiari ausa nuufaivaitanaata ngiari mmuduuya riraivaitanaatama mmuakiaa vaa ausa hanigieeraiya mmikiai ivaitanaara kutaavaivee kiateeraivaara na yaata utuaunoo. ²⁴Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Yisuu Kirisinnara pinaama mmuduuya rida hama mmuduuya riraivaa pikiaiya Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo iya tasipama vakiaivee.

Pauruusoona aa yanaa aavaa Piripii varuuyani reeravai

Pauruuso ariinoo tauraa mmayaaya yoketaivaa Piripii varuuya kias mmuduu iya ausa hanigia kiada variravai. Iya mmataivaa Roomaa kieetaivoono utuu mmataivaa nnutuuvo Maketoniasa. Aa yanaa aavaa oovi nnauvakidiri Aposoroo vaidi Pauruuso varioo reeravai. Ausa hanigioo vooya innara ooqoo tuuvaaraata Piripii vaa ausa hanigia kiada nuunayaki unnakua aataruuyauvo vauyauvaaraatama Pauruusaa ausaivo mmuaarareeravai. Ausa mmuaararoonnaata Pauruuso Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara sirigainno yaagueeqama variravai. Piripii varuu vaa ausa hanigiooya sirigaida yaagueeqama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya ausaiyauvo mmuaarooduaata mmannammanna yaagueeqama Yisuunnara kutaavaivee kias kiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa reeravaivee.

1 Na Pauruusoona aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na fafaarakiaunoo. Ta taaravaitanaano Yisuu Kirisiinna mmooriivaa vareera vaidivaitana variaunnaano. Mmuakiaa Anutuuqaa gioonna kaaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kias kiada yoosinna Piripii variayani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngiiniaatama ngiiyara haitatuura vaidiiyani-aatama iya tasipama mmoori variyanaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

²Ti Napooa Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yokeetaama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunnaano.

Pauruuso gioonna kiaapu Piripii varuuyara yaaku vareeravai

³Mmuakiaa suai na ngiiyara yaata utuee ngiiyara yaaku varee ni Anutuuqaa yoketaavee kiauivai. ⁴Mmuakiaa suaivaki na ngii mmuakiaayara yaaku varauko ni ausaivo kaayauma sirigaivai. ⁵Na tauraa ngii tasipama mmooriivaa varee mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaivakidiri ngieeta neetama vara rada nnidada aanna makeennaata varaunnaivaara na ngiiyara yaaku varauko ni ausaivo pinaama sirigaivai. ⁶Vaa na aa kua aavaa arinaima tee rikiauivai. Anutuuqo tauraa mmoori yoketaivaa ngii aakiaiyavaki iivoono fai mmannammanna iinnonno Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki fai iima taikaanaravai. ⁷Na mmannammanna ngiiyara pinaama mmuduuya ruauvaara na itaama ngiiyara yaata utuuvo inna safuuvai. Mo na kati nuaina mmayaaya yoketaivaa gioonna kaaapuuya yaagueeqama kias mmiaaduu rikiada vooyaano ivaara kutaavaivee kias kiada yaagueeqama varuduu vooyaano ivaara ooqoo tuduu na safuuma iya kua irisavaa tiravai. Ii suai ivakiaatama na makee oovi nnauvaki variaa suaivakiaatama ngia mmuakiaaya ni tasipama mmoori varaavai. Ivaara Anutuuqo kati niyara yoketaama yaata utuuvo ngiiyaraatama kati yoketaama yaata utivai. ⁸Boo, ngia mmuakiaaya ngiiyara na pinaama ni ngiiyaraikio ni ausaivo pinaama ngiiyara ratainoo. Ni aakiaivaki itaama vaivo Yisuu Kirisiinnakidiri nniivai. Na kua kutaivaa itaa kua kiauuvaa vaa Anutuuqo ni taivai.

⁹Na aa kua aavaa ngiiyara ataama yaaku varaanaravee. Ngii mmuduuya riraivo fai voo voo pinaavai vainai ngia mmuakiaa aataru kuaiyauvaa tuqinnama teeda rikiada ivaara safuuma yaata utuaaravee. ¹⁰Ngia yoketaama varira aataruuvaa arinaima teeda rikiada yoketaavaivee kiateeraivaara na itaama ngiiyara yaaku varaunoo. Fai ngia itaama varida iidada Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki ngia yoketaama varida hama ngii haruriraivaa irisaivootainaravai. ¹¹Fai ngia itaikiokio aataru safu tuanaivaa Yisuu Kirisiiva ariinoo ngii miivo fai ngii aakiaiyauvaki suvuainai rikiada ngia iikiaaravee. Fai ngia itaama iikio Anutuuqaa nnutuuvo ngia uapu vinai gionna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaaravaivee.

Ta Yisuu Kirisiinnara nnaasu yaata utida variaaravai

¹²Ni seenayaso, vaa mmuaararai aataruuyauvo niisi nniivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapu vooyaata rikiaavai. Ngia iva rikiaateeraivaara na ngii giaa ngii miaunoo. ¹³Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na oovi nnauvaki variauvaara kieeta vaidiivaa rapira vaidi mmuakiaayaatama mmuakiaa gionna kiaapu aavaki vida nnida kaiyaatama vaa ivaara teeda rikiaavai. ¹⁴Na oovi nnauvaki variauvaara kaayau ti seenaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kaiya tauraa kiisama muaraagakiaivaa pikiada nnaagiai pinaama innara yaagueeqakiaavai. Yaagueeqama kiada iida hama aaturaida Anutuuqaa kuaivaa kooyaa kiaa kookieekiaavai.

¹⁵Vooyaano na nnutu ruaavai variauvaara iya niyara iya nnannataikiai ni yaataraaree kiaa Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa mmiaavai. Vooyaano niyara yoketaida inna mmayaayaivaa kiaa mmiaavai. ¹⁶Ii niyara yoketaa kiaa iya niyara mmuduuya ruaivaara mmayaayaivaa kiaa kookieekiaavai. Vaa iya rikiaavai. Na aavaki variee mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama gionna kiaapuuya kiaa mmiaveeraivaara Anutuuqoono ee-oo tuuvaara na aavaki variaunoo. ¹⁷Niyara nniki apida variaya hama yoketaama yaata utiraida ngiari seenaiya iyara mannaka kiateeraivaara nnaasu yaata utida Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa kookieekiavai. Na oovi nnauvaki variee iya iikiaa aataruuvaa na rikiee pinaa ari vookarai mmuaararavaa varaiveeraivaara iya yaata utida itaama iikiaavai.

¹⁸Hama na ivaara yaata utuaunoo. Mmuakiaaya yoketaama yaata utiraiyaatama maisama yaata utiraiyaatama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa kookieekiaivaara ni yoketaunoo. Fai mmannammanna ivaara ni yoketainaravai. ¹⁹Vaa na tauvai. Ngia niyara yaaku varaivaaraatama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo ni tasipama variivaaraatama fai Anutuuqo tinai tee na oovi nnauvaa pikiee kati mmaanai kuanaravai. Ivaara fai mmannammanna ni yoketainaravai. ²⁰Ni iikiatai aataruuvaa na faannaina hara kiee variauvaa rikiaatee. Na Yisuunna kuaivaa pikiee nini mmooriivaara ni mmamma maisaivoo kiaa na mmuakiaa suai yaagueeqama variauneema mmuaikaraama varinarivaara na faannaina hara kiee variaunoo. Vara na varinarannee? Vara na putinarannee? Mmuakiaa suaiyauvakiaata aa suai aavakiaatama ni variraivakiaata ni putiraivakiaatama gionna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiateeraivaara na faannaina hara kiee variaunoo. ²¹Mmatayaa vari-raivo datainne? Yisuu Kirisiiva ni tasipama varikiai na hara kiee variaunoo. Fai na putuee nnaagiai na varinaravo aanna makee na variauvaa yaataraanaravaivee. ²²Fai na homo mmatayaa variee kaayau mmoori yoketaiyauvaa iinaravai. Mo na datainarannee? Vo vara putiraivaara ni yoketainarannee? Vo vara variraivaara ni

yoketainarannee? Hama neeta taunoo. ²³Na taara aataruvaitanaara pinaama yaata utuaunoo. Na putuee Yisuu Kirisiinna tasipama varinaraivaara na pinaama ni yoketainoo. Ii aataru ivo pinaama yoketai aataruvai. ²⁴Na ngiiyara yaata utuauko na ngii tasipama varinaraivo putinara aataruuvaa yaataravai. ²⁵Vaa na arinaima riki-auvai. Fai na ngii tasipama varinaravai. Fai na mmuakiaaya ngii tasipama variee mmoori varanai ngia Anutuuqaa kuaivakidiri yokeema rada vida varida Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara sirigakiaaravai. ²⁶Fai na kava vara ranee ngiisi nninai riki-ada ngia niyara pinaama sirigaida Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiaaraivaara na itaama ngii tasipama variee mmoori varaanaravai.

²⁷Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaara kua yoketaivaa kia-teeraivaara tuqinnama variatee. Fai na ngiisi kuanarannee? Vara hama na kuanarannee? Sa ivaara yaata utuatee. Ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada mmoori yoketaivaa iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara yaata utida tuqinnama variatee. Ngia mmuaa ausavai varada mmooriivaa yaagueeqama mmuaavau-giataama iida fai mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai iya Yisuunnara kutaavaivee kiaaravai. Ngia itaama iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara tuqinnama variatee. ²⁸Fai ngia itaama iida ngiingii nnammutuuiyara sa aatuurama kiada yaagueeqama nnaasu mmooriivaa iikiatee. Fai ngia yaagueeqama iikiokio ngia iya yaataraaivo kooyaa vainai iya taaravai. Fai iya eeyaara putida taikaaraivo kooyaa vaino Anutuuqo ngii vitoo yoketaama kinai ngia variaaraivootama kooyaa vainai iya taaravai. ²⁹Hama ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara nnaasu Anutuuqo ee-oo tikiai ngia Yisuunna mmooriivaa varaavai. Ngia innara mmamma nniitareeraivaa varaaraivaaraatama Anutuuqo ee-oo tikiai ngia inna mmooriivaa varaavai. ³⁰Na nnaaru Yisuu Kirisiinna mmooriivaa rapira roosiima na iina variee mmuaararookaa varaivaa vaa ngia teeravai. Na makee mmuaikaraama mmuaararavaa varauvaara vaa ngia rikiaavai. Anna makee ngieeta ni tasipama ii mmoori ivaa rapira roosiima iikiaaravee.

Yisuuva aduoo varuduu Anutuuqo ngiau aapu

inna vitoo yapeeravai

2 Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yaagueeqama variaano? Ivo ngiiyara mmuduuya ruaivaara ngia yoketaama variaano? Mmannasa Yoketaivo ngiiki varikiai ngia inna tasipama mmuaavau varida inna kuaivaa rikiaano? Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara boo tida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnada variaano? ²Fai ngia itaama iikiaara iida varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaakaraama mmuduuya rida mmuaavau varikiai na tauraa ngiiyara sirigakiaaneema fai na kava ngiiyara pinaama sirigainaravaivee. Ivaaraida ivaugiataama iikiatee. ³Ngia mmoori voovai voovai iida varida sa ngiingiiyara nnaasu yaata utida ngiingiiyara mannaka kiatee. Adida varida ngii seenaiyara yaata utida kiatee: Iya yoketaama varida ti yaataraiyavee, kiatee. ⁴Sa ngiingii variraivaara nnaasu yaata utida iikiatee. Ngiingii seenaiya variraivaaraatama yaata utida iikiatee. ⁵Yisuu Kirisiiva yaata utuuvaugiataama mmuaikaraama ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utuatee.

⁶Nnaaru ivo mmannammanna itaavai nnaasu Anutuuqo varuduu Anutuuqaa yaata tinniivo innaki vairavai.

Ivo itaama Anutuuqo varuuvaara
hama pinaama ivaara yaata utuoo
ivaa puaisa utiravai.

⁷ Hama ivaa puaisa utirainno
ariinoo ari variraivaa pikieeravai.
Pikiooduu mmatayaa gionnaivo
inna mmata kiooduu
hanigioo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo
sikaunnaadiri yookaama kioo
viteera vaidiivaanikaraama variravai.

⁸ Ivo vaidivai varioo
hama ariiyara mannaka tirainno
aduoo varioo
Anutuuqaa avaiivaa nnaasu rikioonnonno
ari putinaraivaara ee-oo tioo putiravai.
Hama kati putirainno
maisama yatari sagaivau putiravai.

⁹ Ivaara Anutuuqo inna vitoo
ngiau aapu tuanaivau inna yapa kieeravai.
Yapa kioo nnutu voovai inna mmuuvo
mmuakiaa nnutuuyauvaa yaataroovaa
inna mmiravai.

¹⁰ Itaama vauvaara
fai mmuakiaa ngiau aapu variayaatama
mmatayaa variayaata
vaa putuaiya mmannasaiyaatama
Yisuunna nnutuuvo ngiau aapu pinaavai vauvaara
innara toorivu yau haraaravai.

¹¹ Itaama vauvaara
fai mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara
Udaangaivovee kiaa kiada kiaa kookieekiaravai.
Fai iya itaa kua tikio rikioo
ti Napoonna Anutuuqaa nnutuuvootama
ngiau aapu vainaravaivee.

Ngia ausa hanigieeraiyaano mmeekiavai roosiima variaaravai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ivaara na ngii tasipama varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiada uuneema aanna makee hama na ngii tasipama variaa suaivaki ni kuaivaa arinaima rikiada yaagueeqama iikiaaraivo inna yoke-taavai. Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara yaata utida inna mmoori-ivaa iikiokio taikaanaravai. Ngia innara aatuuda itaama yaagueeqama mmooriivaa iida vara taika kiaatee. ¹³ Ngia Anutuuqaa tasipama mmuaa yaatavai varada ivo yaata utiraivaugiataama ngia rikiaa rada iikiateeraivaara ivo mmannammanna ngi-iiki mmoori varaivai.

¹⁴⁻¹⁵ Sa mminnamminnaa maisaivaa vareerama kiada yoketaa tuanaaya varia-tereaivaara mmuakiaa mmooriivaa ngia iida varida sa nunuraanurai tida buaaru

tida varida iikiatee. Ngia itaama iidada gioonna kiaapu mmatayaiya tomedama maisamaisama variaya tasipama hara kiada variaa suaivaki ngia Anutuuqaa raunna mmaapu yoketaa tuanaaya variaaravai. Aakiapuaiyauvo ngiau aapuuvau mmeekia taineema ngia iya tasipama varikio mmeekiaivo taanaravai. ¹⁶Ngia tupatupaa variaara mmayaayaivaa puaisakama utida iya kiaa mmida varida mmeekia roosiima variaaravai. Fai ngia itaama iikiakiai Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai na ngii mannaka tinaravai. Na mmoori iikiauvo hama kuminayaa kuaikiai na hama kumina mmoorivai iikiauvi. Na iikiau mmooriivo kooyaa vainaraivaara ngia itaama iikiai na ngii mannaka tinaravai.

¹⁷Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo nnaaruaa vaidiyya yeena tapiivaa kiisama ngiaunnanna iima kioovaa roosiima vainoo. Iya yeena tapiivau puara sipisiipa kiauvaa kati Anutuuqara tusoneema na ngiiyara ni kiauvaa tusee putinarannee? Vara hama na putinarannee? Fai kutaa na ngiiyara putinarivaara ni ausaivo yoketaikiai na ngii tasipama sirigaina variauvai. ¹⁸Mmuaakaraama ngieeta ngii ausaiyauvo yoketai ni tasipama sirigakiatee.

Pauruuso Timotiiya Eaporotitiyara tiravai

¹⁹Na yaaku varee rikino Udaanga Yisuu Kirisiiva ee-oo tinai na kiisa suai Timotiinna titano ngiisi kuanaravai. Ngia yoketaama variaivaa na rikino ni yoketaivaraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai. ²⁰Ari mmuaavoona ni tasipama mmuaa ausavai varoo ngiiyara pinaama mmuduuya ruaivai. ²¹Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya aavaki variaya ngiari mmooriivaara nnaasu yaata utida varida hama Yisuu Kirisiinna mmooriivaara yaata utuaavai. ²²Vaa ngia taavai. Timotiiva ari vookaraama yoketaama mmooriivaa varoo ni maapuvai roosiima varuduu na inna koova roosiima varida ta mmayaaya yoketaivaara mmuaavaugiataama mmoori vareeravai. ²³Ivaara kiisa suai vaidiyya niyara data datai aataruuvaa iikiaraivo kooyaa vainai tee na inna titano ngiisi kuanaraivaara na yaata utuaunoo. ²⁴Neetaata na kiisa suai ngiisi kuanaraivaaraatama na yaata utuee kutaavaivee tino Udaanga Yisuu Kirisiiva aataruuvaa ni vitainai na kuanaravai.

²⁵Ngia Eaporotitiiva ni haitatuukiaiveera inna titooduu niisi nniravai. Na inna titano kava vara ranoo ngiisi kuanaraivaara na yaata utuauko inna ni yoketai. Ivo ni seenavai varioo ni tasipama mmoori varoo yaagueeqama iiravai. ²⁶Ivo nniitaroovaa ngia mmuakiaaya rikioovaa ivo ivaara pinaama yaata utuoo ngiisi vioo ngii taanaraivaara inna yoketai. ²⁷Kutaavai. Ivo tauraa pinaama inna nniitarooduu rikioo putuoo fanniiravai. Anutuuqo innara boo tuduu hama putiravai. Anutuuqo hama innara nnaasu boo tirainno niyaraatama boo tiravai. Inna nniitaroovaa vaa na mmuaararavaa vara kiee kava pinaa mmuaararavaa vareevoo kiaa Anutuuqo niyaraatama boo tiravai. ²⁸Ivaara na inna titano ngiisi kuanaraivaara kaayauma ni yoketai. Ngia kava inna teeda sirigaikiai na hama pinaama innara yaata utinaraivaara ni yoketai. ²⁹Ivo ti seenavai varioo Udaangaivaa mmooriivaa varaivaara inna teeda pinaama sirigaida inna tuqinnaatee. Itai vaidiyyara kua yoketaivaa tida iya kuaivaa rikiaatee. ³⁰Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iinno hama ari variraivaara yaata utirainno Yisuunna mmooriivaara putuoo fanniivaara innara kua yoketaivaa tida inna kuaivaa rikiaatee. Ngia mmoori yoketaivaa niyara ngii iikiataikiai ngieera variaivaara hama iikiaavo ivo ivaa iinno putuoo fanniivaara kua yoketaivaa innara tida inna kuaivaa rikiaatee.

Safuuma varira aataru tuanaivaa vareeraivaara Pauruuso tiravai

3 Ni seenayaso, na nnaagiai kua voovai ngii giaa ngii minaravee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketaivaara innara sirigaida variatee. Na tauraa fafaara raa kuaivaa kava ngii giaa ngii miauvaara hama ni maisainoo. Fai ngia ivaa rikiada yoketaama variaaravai. ²Vaidiia koonnama varida maisa mmooriyauvaa iida ngii mmammaiyauvaa hatokaaraivaara yaagueeqakiaiyara tuqinnama haitatuukiatee. ³Teteenoo Anutuuqaa Mmannasaivaa varaunnaivaara ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaunnvai. Ta Yisuu Kirisiinna tasipama variaunnaivaara ta sirigakiaunnvai. Ivaara teenoo mmamma hatokeera tuanaaya variaunnvai. Hama ta kati mmaanai mmamma hatokeeraiya roosiima titiiyara mannaka tida varida ivaara yaagueeqakiaunnvai. ⁴Na kutaa tuanaa iya ni mmamma hatokoovaara neneenoo niniiyara ni mannaka kiatainai fai na aikiooma niniiyara mannaka tiee ivaara yaagueeqainaravai. Fai vaidi voovoono ari mmamma hatokaivaara ariiyara yaata utuoo tinara: Na aikiooma variaunoo, tinai neenoo inna yaataraanaravai. ⁵Ni noova ni mmata kioodoo na mmuaa sudaqaqvai nnaasu variaaduu iya ni mmammaivaa hatokeeravai. Isarairaa gionna kiaapuvaitanaano ni mmata kioodoo na Piyamiinaa oyaivakidiri diitee Eporai kua tuanaa tuuyakidiri diiteeravai. Diitee yokeena Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa uuvaara na Farisaivoono yaagueeqama iiravai. ⁶Na yaagueeqama iinana gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara maisa mmooriivaa iiravai. Vaidi voovoono mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinno safuuma varitiri. Neenoo itaama variee hama mminnamminnaa maisaivaa varautirivee.

⁷Na tauraa ii aataru iyauvaara rikiaaduu ni yoketairavai. Anna makee na Yisuu Kirisiinna varauvaaraina na innara yaata utuee ii aataru iyauvaara rikiauko ni maisaikiai na kiaunoo: Kuminayaa na iiravaivee, kiauvai. ⁸Hama na iyauvaara nnaasu ni maisaikiai itaa kua kiauvai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na arinaima tee rikiauvo inna yoketaa ari vookarai tuanaavai tauraa na iikiavvaa yaataravai. Na Yisuu Kirisiinna arinaima tee rikiaanarivaara mmuakiaa aataru mmoorivai tauraa na iikiayauvaara ni maisaikiai na kiaunoo: Kumina mminnaayauvai na iikiavuaivee, kiauvai. Mmuakiaa aataru koonnakaannama iiraiyauvaa na Yisuunnaroo tiee kaagaari kiauvai. Na Yisuu Kirisiinna varaanarivaara na ii aataru iyauvaara kumina mminnaa yaapasiiyauvaivee kiauvai. ⁹Na Yisuu Kirisiinna eeyaara varee inna tasipama varinarivaara iyauvaara kiaunoo: Yaapasiiyauvaivee, kiauvai. Hama na mmanammanna Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee ivaa iina variee nene safuuma variraivaa varauvai. Na Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiauvaara Anutuuqo niyara tinoo: Safuuma variraivovee, tiivaa vaa na ivaa varauvai. ¹⁰Na Yisuu Kirisiiva varii aataruuvaa arinaima tee rikiee Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri diitoo yaagueeqaivaa varaanarivaara ni yoketainoo. Ivo mmamma mmuaararooavaa varoneema neeta varee ivo putinara uuduu iya maisa mmooriivaa inna mmuuvaa neeta varee itaama varinarivaara ni yoketainoo. ¹¹Fai na putino too Anutuuqo ni tinai na putuuvakidiri diitee kava varinarivaara na faannaina variee itaa kua kiaunoo.

Anutuuqaa atavvaa yaataraivaara seenada vida varaatee

¹²Hama na niniiyara kiaunoo: Vaa na aikiooma itaama iina koovayama variauvaivee, kiauvai. Yisuu Kirisiiva vaa ni varaivaara na yoketaama variraivaa varaanarivaara mmannammanna mmooriivaa yaagueeqama kiee varee variaunoo. ¹³Ni

seenayaso, hama na yaata utuee kiaunoo: Vaa na varauvaivee, kiauvai. Aa na tinara kua aavaa nnaasu na iina variee variaunoo. Vaa na tauraa iikiaa mmooriivaa taunnu kiee aanna makee karaasa mmooriivaa nnaasu na yaata utuee mmannammanna yaagueeqama kiee ivaara iina variee variaunoo. ¹⁴ Vaidiia seenada vida atavuaa yaatarada irisaivaa varaaneema na safuuma seeneenana atavuaa yaatara kiee irisaivaa varaanaraivaara mmoori varauvai. Anutuuoqo irisaivaa tupatupaa variraivo ngiau aapu vaivaa ni minaraivaara na mmoori varauvai. Yisuu Kirisiiva putuuvaa Anutuuoqo ii irisai ivaa ti mminaraivaara ti maavee tiivai.

¹⁵ Ta mmuakiaaya Anutuuoqaa aataruuvaa iida rapisiima taunnaiya ii kua ivaara mmuaa yaata mmuaa tinnivai varaaravee. Fai ngia vooya ari vo yaata tinnivai varakio fai Anutuuoqo ivaara kooyaa ngii vitainaravai. ¹⁶ Fai itaama vainai sa ngia ivaara yaata utuatee. Vaa ta tauraa aikiooma iikiaunna aataruuyavuaa fai ta mmanammanna yaagueeqama kiada iikiaravai.

¹⁷ Ni seenayaso, ngia mmuakiaaya na iikiauneema iikiatee. Ta safu aataruuvaa iida ngii vitaakiaunnaivaara gioonna kiaapu ivaugiataama kuaiya tuqinnama taatee. ¹⁸ Na kaayauneetu aa kua aavaa ngii giaa ngii miravai. Aanna makee na rateera tasipama kava ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya maisama variavaara iya Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu aataruuvaa nnammutuaaya variavano. ¹⁹ Ngiani mmamma iira aataruuvo iya anutuuvovee. Maisa mmooriivaa iya iikiaivaara hama ivaara iya mmamma maisairama kiada ivaara ngiariiyara manaka kiaavai. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu yaata utida variaano. Iya itaama variaivaara fai iya ikia aakiaivaki kuaaravee. ²⁰ Mo teenoo ngiau aapuvakinaiyavee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapaiivoo ngiau aapuvakidiri tiinaraivaara ta faannaida variaunnaano. ²¹ Ti mmamma mmatayaa diaa muaraagaiyavuaa fai ivo ari mmamma ngiau aapu diaa yoketaa ari vookaravuaa roosiima hanigia kiaanaravai. Ivo aikiooma mmuakiaa mminnaiyavuaa yaataroo dira yaagueeqaivadiri fai iinaravaivee.

Pauruuso Piripii varuuya kuaivaa kiaa mmiravai

4 Ni seenayaso, itaama vaikai na ngiiyara mmuduuya ruee ngii tasipama ni variatano. Ngia ni mmooriivaa kaanaiya na ngiiyaadiri Anutuuoqasidiri irisaivaa varaanaraiya variaani na ngiiyara yaata utuauko ni ausaivo yoketainoo. Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruayaso, ngia yaagueeqama variaaneema Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama kiada iida varida variatee.

² Evotiaaya Sidikiya ngia gionnavaitana na yaagueeqama ngiita kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateerama kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna raunnavaitana varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variatee. ³ A vaidi hama ni pikieerainna yaagueeqama ni tasipama mmoori varaanai kua eetaatama ii gioonna innidanaa tasipama mmoori varanai sa ngiariiyara ngiariiyara nnannataateeravaara na i yaparakiunoo. Ii gioonna innidanaano ni tasipama mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama kiaa kookieema kiaivaara eeta iya tasipama mmoori varaanee. Vaidi voovai nnutuuvo Keremeenootama ngiari vo gioonna kiaapu ni tasipama mmoori varaiya tupatupaa variraivaa varaavo iya nnutuuyauvo Anutuuoqaa yanaivau vaiyaatama ivaitana tasipama mmoori varada mmayaaya yoketaivaa kiaa kookieema kieveravai.

⁴Ngia mmuakiaa suai Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida variatee. Na kava ngii giaa ngii miee kiaunoo: Sirigakiatee, kiaunoo.

⁵Mmuakiaa gioonna kiaapuuya tasipama tirooma variatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kiisa suai kava tiinaravai. ⁶Ngia datadataama variaaraivaara sa pinaama yaata utuatee. Ivaara yaaku varada varida ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara Anutuuqaata kua tida kiaa mmiatee. Kiaa mmida ivaara yoketaavee kiatee. ⁷Fai ngia itaama iikio Anutuuqaa ausa nuufa ari vookaraivaa hama ta mmatayaiya yopeeda taunnaivo ngiiki vainaravai. Fai Anutuuqo ivaa ti mminai ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ti ausa tinniiyauvo yoketaama vainaravai.

⁸Ni seenayaso, aa na nnaagiai kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua kutaivaaraata gioonna kiaapuuya aataruuvaara kua yoketaa ari vookaraivaa tiraivaaraatama safu yoketaa aataruuvaaraata hama mminnamminnaa maisaatai aataruuvaaraatama yoketaama vai mminnaiyauvaaraata mmoori yoketaivaaraatama yaata utuatee. Itaama vai aataru yoketaiyauvaara gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa tiraiyauvo ngii yaatana suvuakuaivee. ⁹Kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada varooyavvaa iida mmooriiyavvaa na iikiaaduu ngia tooyavvaa iikiatee. Fai ngia itaikio Anutuuqo ausa nuufaivaa gioonna kiaapuuya mmioo variivoono ngii tasipama varinaravai.

Piripii varuuya mminnaiyavvaa Pauruusaa mmuduu

yoketaavee tiravai

¹⁰Ngia hokoba suai kati varidada aanna makee ngia kava niyara yaata utida ni tuqinnaivaara na rikiauuko ni yoketaikiai kaayauma sirigakiaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipaikiai ngia itaama iikiaivaara na sirigakiaunoo. Vaa ngia tau-
raa pinaama niyara yaata utida ni tuqinnaara aataruuvo hama kooyaa vairavai. ¹¹Mminnaiyauvo hama niisi vaivaara na hama ivaara kua kiauvai. Vaa na arinaima rikiauvai. Mminnaiyauvo niisi vainnee? Hama niisi vainnee? Hama na iyauvaara yaata utiraina iyauvaara kati aikioovee tiee hara kiee variaa aataruuvaa vaa na iina tauvai. ¹²Mminnaiyauvo hama niisi vai aataruuvaata kaayau mminnaiyauvo ni suvuai aataruuvaatama vaa na tee rikiauvai. Mmuakiaa yoosinnaiyavvaki na variauyavvakiaata mmuakiaa suaiyavvakiaatama na nene variauvaara ni aakiaivaki inna aikioovee kiauvai. Vo suai na yeenna nnaa ausa rasiti kiee variee vo suai ni yeenna raikiai variee vo suai kaayau mminnaiyavvaa varee vo suai kiisa mminnaiyavvaa varauvaara na arinaima tee rikiee inna aikioovee kiauvai. ¹³Mmuakiaa aataru mmooriivaa na iikiauvaa Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni mikiai na aikiooma iikiauvai.

¹⁴Mmuaraaravoo niisi nnuu suavaki ngia niyara tuqinnoovaara ni yoketaunoo.

¹⁵Ngia gioonna kiaapu Piripii variaiya vaa ngia teeda rikiaavai. Na tauraa tuanaa mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mi kiee ngii mmata Maketoniaa pikiaaduu ngia vaa ausa hanigieeraiya nnaasu ni tasipama sikau mmira aataruuvaa iiravai. Mmuakiaa vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuyakidiri ngieenoo nnaasu sikauyavvaa ni muduu ivaara Anutuuqo irisai yoketaama variraivaa ngii miravai. ¹⁶Na Tesoronikii variaa suavaki hama mminnaataaduu ngia airineetu mminnaiyavvaa niini kioodoo viravai. ¹⁷Na mminnaiyavvaa kati ngiisidiri varaanaraivaara hama

iyauvaara nnaasu ni yoketaainoo. Anutuuqo irisai ngiiki mmooriivaa iino kaanaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai na taanaraivaaraatama ni yoketaainoo. ¹⁸Vaa ngia kaayau mminnaiyauvaa ni muduu kaayauma ni suvuairavai. Eparatoritiiva mmuakiaa mminnaiyauvaa ngia kati ni muuvaa varoo ni muduu kaayau mminnaiyauvo niisi vairavai. Nnaaru vaidiiya kati Anutuuqaara puara sipisiipaiyauvaa hudooduu suudaivaa rikioo iyara yoketaayavee kiaa iyara yoketauvaa roosiima ngia ii mminnaa iyauvaa kati ni muuyauvaara Anutuuqo tunoo: Inna aikioovee. Ni yoketaainoo, tiravai. ¹⁹Ni Anutuuqo ari yaagueueqa yoketaa ari vookaraivo Yisuu Kirisiinnaki suvuaikio vaivakidiri ngii minai ngia ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara fai hama ngia buaakiaaravai. Vaa aikiooma ngia varaavai. ²⁰Ti Napoonna Anutuuqaa nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai tuanaa boo tira kuavai

²¹Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnaki variayara ta yaata utida boo kiaunnaivaara iya kiaa mmiatee. Ni seena aa ni tasipama variaa aaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. ²²Mmuakiaa Anutuuqaa gioonna kiaapu aavaki variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Anutuuqaa gioonna kiaapu Roomaa vaidi kieetaivaa nnauvaki variayaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²³Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruuso aa yanaa aavaa

Korosii varuuyani reeravai

Hama Pauruusoono Korosii varuu gioonna kiaapuuya tauraa mmayaaya yoketaivaa kiaa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Ivo kati Epesiisadiri varioo mmoori vareera vaidiiya Korosiira titooduu viravai. Korosii varuu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaiyauvaki unnakua tira vaidi vooyaata nnida ngiari tinniyauvakidiri unnakua aataruuyauvaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmuuvaara Pauruuso mmoori vareera vaidiiya iyasi titeeravai. Pauruuso aa yanaa aavaa roo itaama unnakua aataru mmooriyauvaa uuyauvaara ooqoo kiaa kioo kua kutaa kuaivaa ausa hanigieeraiya kuaivaa iya kiaa mmiravai. Ii kua kutaa kua ivo unnakua kuaivaa uudarainaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravaivee.

1 Na Pauruusoono aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoono ngiini fafaarainoo. Anutuuqoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauko ni seena vaidiivo ngiini fafaarainoo. ² Ngia ti seena Anutuuqaa gioonna kiaapu Korosii variaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida hama pikieeraida yaagueeqama variayani na aa yanaa aavaa kiauko fafaara rainoo.

Ti Napoova Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mioo nnaasu variaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Pauruuso yaaku varoo Anutuuqaata

kua yoketaivaa tiravai

³ Ta mmuakiaa suai ngiiyara yaaku vareera suaiyauvaki ta kua yoketaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuuqaa kiaa mmiaunnava. ⁴ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaayara mmuduuya ruaivaa vaa ta rikiaunnava. Ngia itaama variaivaara ta kua yoke-taivaa Anutuuqaa kiaa mmiaunnava. ⁵ Toosa hara kiada uu suaivaki vaidiiya Yisunna mmayaaya kua kutaa tuanaivaa varada ngii giaa ngii muduu rikiaada ngia ivaa kaanaivaa varaaraivaara faannairavai. Ngia ivaara faannaida variaivaara ngia Yisunnara kutaavaivee kiaa kiada gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaavai. Ngia ivaara kutaavee kiaa faannaira oyaivaa Anutuuqo ngiini teerama kiaivo aikiooma ngiau aapu vainoo. ⁶ Ngia yeennaivaa hau utu kiaavo uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo vaineema mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya Anutuuqaa kua yoketaivaa rikiaavo iiraivo vainno pinaavai vaivai. Ngia toosa hara uu suaivakidiri ivaa roosi-ima mmuaakaraama Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaa ngia kutaa tuanaa ivaa rikiaada taavo iiraivo vainno pinaavai vaivai. ⁷ Ti tasipama mmoori vareera vaidi ta innara mmuduuya ruaunna Ipaparaaso Anutuuqaa kua yoketaivaa ngii giaa ngii muduu rikieeravai. Ivoono Yisuu Kirisiinna mmooriivaa tiyara yaaguee-qararama kioo iinno varioo hama pikiaivai. ⁸ Mmannasa Yoketaivo mmuduuya rira aataruuvaa ngii muuvaara ivoono ti kua ti mmivaivee.

⁹Ngia itaama variaa mmayaayaivaa ta rikiaunna suaivaki ngia itaama variaivaara ta mmannammanna ngiiyara yaaku varada variaunnaano. Anutuuoqo ari yaata utiraivaa kooyaa ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiaateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia arinaima teeda rikiaada tinni yoketaivaa varada yoketaama variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano. ¹⁰Fai ngia itaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva yaata utira mooriivaa ngia aikiooma iikio too ivo ivaa too ngiiyara sirigakiaiveeraivaara ngia makemakee itaama nnaasu iikiateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano. Fai ngia itaama varida mmannammanna moori yoketaivaa iikiokio kaanaivo vainai ngia Anutuuoqo yaata utiraivaugiataama varia rada vidada arinaima teeda rikiaaravai. ¹¹Anutuuoqaa ari yaagueeqa ari vookaraivo ngiau aapuuvakidiri tiivaa ngii minai teeda ngia yaagueeqama nnaasu variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano. Mmuuararai moori maisaivo ngiisi nninai teeda rikiaadaata ngia mmannammanna yaagueeqama kiada variateeraivaara ivo ari yaagueeqaivaa ngii miaiveeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano. ¹²Ti Napooa Anutuuoqo ari gioonna kiaapu mmeeki-aivaki variaiyani teerama kiai yoosinnaivaki ivo ngii safuunai ngietama variateeraivaara vaa ivo ee-oo kiai kiaivaara innara kua yoketaivaa tida sirigakiatee. Ta ivaara ngiiyara yaaku varaunnaano. ¹³Vaa ivo upisiivaa yaagueeqaivakidiri ti utu raririima kioo kati naatau ari Mmaapu tuanaa innara mmuduuya riraivo variivau ti yapaivaivee. ¹⁴Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa ivo ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri ivaa ruga kiai kiai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai.

Yisuuva varuuvaraata iva uu mooriivaaraatama

Pauruuso tiravai

¹⁵Anutuuoqo haumaki variivaa Yisuu Kirisiivaano ivo variivaa kooyaa ti vitaivai. Anutuuoqo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki vaa ari Mmaapuuvoo Yisuuva inna tasipama tauraa variravai. Tauraa tuanaa ivo varioo mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varuu vau mminnaiyauvaa iima kiooyauvaa yaatareeravai. ¹⁶Anutuuoqo iyauvaa uu suaivaki Yisuuvaatama mmuaavau varida Anutuuoqo Yisuunna tuduu iiravai. Gioonna kiaapuuya teera mminnaiyauvaata hama iya teera mminnaiyauvaatama iiravai. Hama teera mminnaa aangeriiaatama iya kieetaiyaata iya uru nnaakaraiyaatama iiravai. Anutuuoqo mmuakiaa mminnaayauvai Yisuuvaatama iima kiooyauvaa Yisuunnani yapa kieeravai. ¹⁷Hama mmuakiaa mminnaatau suaivaki Yisuuva variravai. Fai hama Yisuuvaatano mmuakiaa mminnaiyauvo raubiriinaravai. Yisuuva hara kioo variivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuuoqo ngiari mmaataiyauvunu yapa kaiyauvo vaivai. ¹⁸Anutuuoqaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Yisuunna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiima variaavo ivo kieetaivaa roosiima varinoo. Kieetaivo hama vaitiri. Hama mmamma mmuakiaavai korootirivee. Yisuuva variivaara vaa ausa hanigieeraiya yoketaama variaavai. Ivo Anutuuoqaa Mmaapuuvoo mmuakiaa mminnaayauvai yaatara kioo tauraa variaiveeraivaara Anutuuoqo inna tuduu putuuvakidiri diitoo kieetavai variravai. ¹⁹Anutuuoqaa yaata tinniivo innaki vakiaiveeraivaara Anutuuoqo ari yaata utuuvauugiataama uduu innaki suvairavai. ²⁰Gioonna kiaapu mmatayaiya Yisuunnakinaadiri ariisi ngiateeraivaara Anutuuoqo yaata utuoo itaama iiravai. Ari Mmaapuuvoo yatari sagaivau putuuvaa

Anutuuqo tuduu gionna kiaapuuya inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvo kooyaa vairavai. Ivo itaama iima kioovaara mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvaki-aata mmataivaunnaatama varii vai mminnaiyauvo innasi vira aataruuvo kooyaa vainoo.

²¹ Ngia tauraa maisa yaataivaa utida mmoori maisaiyauvaa iida Anutuuqaa nnammutuaaya inna ngieera variravai. ²² Anna makee inna Mmaapuuvu putuuvaara Anutuuqo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai. Ngia numa inna tasipama mmuaavau yoketaa tuanaaya varikio hama mminnamminnaa maisaiyauvo ngiiiki vainai sa gionna kiaapuuya ngiiyara maisa kua kiateeraivaara Anutuuqo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai. ²³ Ngia itaama ngii variatainai mmannammanna Yisunnara kutaavaivee tida ivo vuutayaa dira yaagueueqa kuabaivaa roosiima diivaayaa dida vaidas pikiereaida yaagueueqama nnaasu variatee. Ngia tauraa Yisunna mmayaaya yoketaivaa rikiada yoketaama variaaraivaara faannaida variaaneema varida ngii iinno taanara iivaara sa muaraagakiatee. Yaagueueqama nnaasu variatee. Na Pauruuso ii mmayaaya yoketaa ivaara mmoori vareera vaidivai vari-aunoo. Ii mmayaaya yoketaa ivaa vaa vaidi vooyaano mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variaiya kiaa mmi kieeravai.

Pauruuso vaa ausa hanigieeraiyara

mmoori vareeravai

²⁴ Na ngiiyaraata ngiari voopinaiyaraatama mmamma nniitäreeraivaa varauvaara na rikiauko ni yoketaunoo. Yisuu Kirisiiva ari yuku yaaku mmamma mmuyai roosii kiaa gionna kiaapu vaa ausa hanigia kiada varuuyara mmamma nniitäreerivaa vareeravai. Varoovo homo tiiki vaivaa na innanikaraama mmamma nniitäreerivaa varenana fai taika kiaanaravai. ²⁵ Na gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara mmoori varaanaraivaara vaa Anutuuqo ariinoo ni mmataama kiaikiai na inna mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Anutuuqaa mmayaaya mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miaiveeraivaara ngiiyaroo tioo ni mmataama kieeravai. ²⁶ Ari mmayaaya oyaivaa ivo nnaaru varia rada nnuuyara hataumaki iiravai. Anna makee ari gionna kiaapuuyani kooyaa kiaa kookieema kiaivai. ²⁷ Ii kua ivo Anutuuqaa ariiki vairavai. Yoketayoketaa kua hatauma kiaivo mmuakiaa gionna kiaapuuyani teerama kioovaa ivo ngiari voopinaiyaraatama kooyaa kiaa kookieema kiaanaravaivee tuuvonno aanna makee kooyaa vainoo. Ii kua ivaa ivo hatauma kioo kuaivoonno inna Yisuu Kirisiiva ngiiiki varinoo. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Fai ngia yapooma Anutuuqaa tasipama yoketaama ari vookaraama variaaravai. ²⁸ Ivaaraida ta Yisuu Kirisiinnara kooyaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaunnaano. Iya haruruaarainnoo kiaa kiada ta titi tinni safuuma vaivaudiri iya ooqoo kiaa kiada yoketaa aataruuvaa iya kiaa mmiaunnaano. Yisuu Kirisiiva gionna kiaapu mmuakiaayaki mmuaavai mmuaavai varinai iya inna aataruuvaa iida rapisiima teekiai ta iya vita Anutuuqaa avuuvau safuuma yapaaraivaara ta iya kiaa mmiaunnaano. ²⁹ Ii mmoori ivaa kaanaivo vakiaiveera na yaagueeqararama kiee iikiaunoo. Yisuu Kirisiiva yaagueueqa ari vookaraivaa ti mmiivo ni aakiaivaki vaivaaraina na yaagueeqararama kiee iikiaunoo.

2 Na ngiiyaraatama gionna kiaapu Rautikiaa variaiyaraatama hama ni tinniivaa teera gionna kiaapuuyaraatama pinaama boo tiee yaagueueqama mmoori va-

rauvaara na ngii giaa ngii minaravee. ²Ngieeta iyaatama mmannammanna mmuaa ausa tinni yoketaivaa tasipama varida mmuaavaugiataama mmuduuya rida Anutu-uqaa kuaivaa arinaima rikiaada yaagueeqama ivaara kutaavaivee kiaa kiada Anutu-uqo hatauma kioo kuaivaatama tuqinnama rikiaateeraivaara na pinaa mmoorivai varauvai. Anutu-uqo hatauma kioo kuaivaa oyaivo Yisuu Kirisiivavee. ³Anutu-uqaa tinni yaatayaa vau kua yoketaiyauvo ramuunnaama kioo vauyauvaa Yisuu Kirisiivaano hatuaa kioo kooyaa ti vitaikiai ta taunnvai.

⁴Sa gionna kiaapu voovoono ngii unnakua kiaa kioo nnamhari kuaivaa ngiiki yapanai ngia itaida ivaa rikiaa rada iivoora na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo. ⁵Na hama ngii tasipama hara kiee variaunoo. Na ngieera variauko ni yaata utiraivo ngiiyara nnaasu vaikiai variaunoo. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaa tinni mmuaa yaatavai varada yaagueeqama hara kiada variaivaara na sirigakiaunoo.

Ta Yisuunna tasipama varida yoketaama variraivaa varaunnvai

⁶Ngia Yisuu Kirisiinna varaavo too ivo ngii Udaangavai varinoo. Ngia inna varaivaara ivo ngiiki varinai ngia yoketaama hara kiada variatee. ⁷Ngia yatariivo yaagueeqama diivaa roosiima Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiatee. Yaagueeqa kuabaivau nnau kaanaivaa heeka kiaaneema ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivo itaama pinaavai vainno yaagueeqavai vakiaivee. Ipaparaaso vaa ii kua ivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikieeravai. Ngia itaama iida mmannammanna Anutu-uqaa kua yoketaivaa kiatee.

⁸Vaidi voovoono ari tinniivaidiri mmanna kuaivaa ngii unnakua unnakua tinai ngia inna mmemmaana vivoora tuqinnama taatee. Ii kua ivo hama Yisuu Kirisiinasidiri nnii kuavai. Mmanna vaidi mmatayaiyakidiri nnii kuavai. Iya mmatayaa diaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvaara yaata utida kiaa kuayauvai. ⁹Anutu-uqaa yaata tinni yoketaa mmuakiaayauvai Yisuu Kirisiinna mmammaivaki suvuaainno vaivai. ¹⁰Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutu-uqaa yaata tinniivo ngiikiatama suvuaikiai ngia yoketaama hara kiada variaano. Mmatayaa variaa kieetaiyaata ngiau aapu variaa kieetaiyaatama mmagia maisaiyaata moomee sakuaiyaatama vaa Yisuu Kirisiivaano iya yaatara kioo kieetavai varivai.

¹¹Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara vaidiia ngiari mmammaiyauvaa hatokaaneema hama ivo ngii mmammaiyauvaa hatokaivai. Mminnamminnaa maisaiyavoono ngii mmammaiyauvaa yeena roosiima faungama utiivaa ivoono hatoka kiakiai ngia mmamma dummukiara yoketaama variaavai. ¹²Ngia nnoori vareera suaivaki vaidi putiraivo mmata nnauvaki virayaama ngia Yisuu Kirisiinna tasipama kuaavai. Anutu-uqo Yisuunna tuduu diitoneema nnoori vareera suaivaki ivo ngii tikiai ngieetama diitaavai. Ngia diitada eenanaa mmamma iira aataru mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai pikiada karaasaya diitada variaavai. Anutu-uqo ari yaagueeqaivaadiri aikiooma Yisuunna tuduu diitovaara ngia kutaavaivee kiaivaara karaasaya diitada variaavai. ¹³Ngia tauraa varuu suaivaki ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu ngiengie voopinnaaya varida hama Anutu-uqaa yaata utida inna mmaanna tuu aataruuvaa uuvaara ngia vaidi putiraiva roosiima variravai. Itaama vaikio aanna makee Anutu-uqo tikiai ngia Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitovaanikaraama ngieetaata diitada karaasaya inna tasipama hara kiada variaano. Anutu-uqoono ti mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai ruga kiakiai ta di-

itada karaasaya variaunnava. ¹⁴ Gioonna kiaapuuya kua mmaanna tuu aataruuyauvaa iya koonnama uuvaara kua pinaivo iyaki vainno iya mmuaararooavaa vaa Anutuuoqoono ruga taika kieeravai. Iya koonnama uuvaa irisaivo vauvaa ivo ruga taika kiaanaraivaara tuduu Yisuuva yatari sagaivau putuduu ruga kieeravai. ¹⁵ Mmuakiaa moomee sakuaiyaata mmagia maisaiyaatama yaatarada tauraa varuuya Yisuuva yatari sagaivau putuu suaivaki ivoono mmuakiaaya yaatara kooduu nnaagiai variravai. Rapiraivaa yaatara kiada kua aayanna tirayaama Yisuuva mmuakiaaya avuvau iya yaatara kioo ngioo kua aayanna tiravai.

¹⁶ Ivaara vaidi voovoono ari tinniivaudiri vo aataru vo aataruuyauvaara tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Ivo yeenna nneeraivaaraata nnoori nneeraivaaraatama ngia kati variateera suaivaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Kuraaga karaasaivo nninai nuunakiateeraivaaraatama tauraanaa vaidiyya kati varuu suaivaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. ¹⁷ Ii aataru iyauvo mmanna mmataira aataruuyavai vaivai. Fai yapooma kaanaiyauvo nninaraivaara ti vitaivai. Kaanaa tuanaivo inna Yisuu Kirisiivavee. ¹⁸ Gioonna kiapu voovoono inna avu tinniivo hanigiano ari vookaraiyauvaa too tinara: Ngia mmanna vaidiyavee. Vaa neenoo ngii yaataraunoo, tiivaara sa ngii ausaiyauvo mmuaararakiavee. Ivo itaama taivaara ngii tinara: Ngia adida varida aangeraiyara mmuduuya ruatee, tiivaa sa rikiaatee. Itaa kua tii gioonna kiapu ivo ari tinniyaadiri ariinoo ari mmammaivaara yaata utuoo unnakua itaa kua tiivo kuminayaa ari mannaka tiivai. ¹⁹ Ivo itaa kua tiivo Yisuu Kirisiiva ti kieetavai variivaara vaa vuennama kiaivai. Vaidi voovai mmuyaiyauvaa ataiyavuki nninnuunaiyauvo saangama kiaikio yokeenno varikio mmuyaiyauvootama rayota roo vioo pinaavai vaivai. Kieetaivo vaivaara vaidiivo yokeenno rayotoo pinaavai varivai. Itaama vaivaa roosiima ausa hanigieera gioonna kiaapuuyaki ti kieeta Yisuuva varikio Anutuuoqo ari yaata utiivaugiataama tikiai yokeeda pinaaya variaavai.

Ta vaidi putiraiya roosiima putida kava diitada

karaasaya variaunnaanoo

²⁰ Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa suaivaki saaka sifaa moomeeyara iira aataruuyauvo hama kava ngii puaisakama utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa ngia ivaara putuaavai. Itaama vaikiyai ngia aaniira ii mmatayaa diaa aataru iyauvaara mmuduuya ruaanee? Vo aataru vo aataruuyauvo vaivaara ngia aaniira iyauvaara rikiada vaidi iikiaavainnee? ²¹ Vo aataru voovai vainno tinoo: Sa aayauvaa utida nnaatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa iyauvaa nneeda taatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa ii mminnaa iyauvaa utuatee, tiivai. ²² Ita itai mminnaa iyauvaa vaidiyya iima kiaavo taikeraiyauvovee. Ii kua aataru iyauvaa vaidiyya ngiari tinniiyauvunudiri kiaa kiada ngii giaa ngii miaayauvaivee. ²³ Vaidi ii aataru iyauvaa iikiyaiyaano aangeraiyara ngiari ausaiyauvaa mmiateera yaagueeqama tida adida variaaraivaara unnakua kiaa iida ngiari mmammaiyauvaa ruputida variaavai. Iya itaama iikiaivaara ngia iya teeda kiaanoo: Tinni pinaa varaa vaidiyavee, kiavaavai. Kati mmanna vaidiyaano unnakua kiaa itaama iikiaano. Iya itaama iida hama yopeema ngiari mmamma iira aataruuyauvaara haitatuukiaavai.

3 Anutuuoqo ngii tikiai vaa ngia diitada karaasaya Yisuu Kirisiinna tasipama variaavai. Ivaara ngiau apu vai mminnaa yoketaiyauvaara mmuduuya rida mmoori

varaatee. Ngiau aapu ivaki Yisuu Kirisiiva Anutuuqaa yaaku yaadudainningiaa ari mmaata yoketaivau hara kioo varivai. ²Ivaki vai mminnaiyauvaara mmannamanna yaata utida mmuduuya ruatee. Sa aa mmata aavau diaa mminnamminnaiyauvaara yaata utida mmuduuya ruatee. ³Vaidi putiraiya roosiima mmatayaa diaa mminnaiyauvaara ngii aakiaiyouvo vaa putivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ngiiiki varikiai ngia Anutuuqaa tasipama variaavo ngii varira tuanaivo hataumaki vaivai. ⁴Yisuu Kirisiiva ngiiiki varikiai ngia variaya ngiau aapuvakidiri ivo tiira suaivaki ngieetama vida inna tasipama yoo sinna yoketaa ari vookaravai variaaravai.

Eenanaa mmamma iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variatee

⁵Ngia itaama variaivaara ngii aakiaiyouvaki mmatayaa diaa mmuakiaa aataruuyavai ngii iikiatairaiyauvaa ngiengieenoo ruputu kikio vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi nuaira aataruuvoota maisama yaata utiraivootama avuuvaa taikio ausaivo diitaikio varaataira aataruuvootama ari mmammaivaara inna varaataira maisa aataruuvootama vaidi voovai mminnaivaa taikio inna varaataira aataruuvootama vainoo. Ii nnaagiai aataru ivo unnakua anutuuvaa mmuduuya rira aataruuvaa roosiivai. ⁶Ii aataru iyauvaa iida varida Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiya fai Anutuuqo tinai irisai maisaivaa varaaravai. ⁷Ngia nnaaru itaama iida varida varuu suaivaki ii aataru iyauvoono ngii puaisa utiravai.

⁸Ngii aakiaiyouvaki ngii iikiataira aataru vooyavai ruputu kikio vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiingii seenaiya mmoori maisaivaa iikiaara yaata utiraivootama seena vaidiivaayaadiri koonnama yaata utuoo unnakua tiraivootama vainoo. Ii aataru iyauvaa eeyara pikiaatee. Ngii seenaiyara kua maisaivaa tida kuaaru tira aataruuvootama pikiaatee. ⁹⁻¹⁰Sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Vaa ngia eenanaa mmammaivaara iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variaivaara sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Ngia Anutuuqaa arinaima rikiaateeraivaara ivo ngii iima kioovoono ii karaasa varira ivaa mmannammanna ngiiiki yapoo varinoo. Ii karaasa varira ivo ariinikaraama variraivaa ivo mmannammanna ngiiiki yapoo varinoo. ¹¹Ivo itaama iinno varii ivaara ngia tauraa Ereengaiya voovau variaani Yutayaiya voovau varida ngiengie vookaraama iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia mmamma hatokeeraiya voovau variaani hama mmamma hatokeeraiya voovau varida ngiengie vookaraama iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia vooyara kiaanoo: Hama ivo Ereengaa vaidivai. Ivo ari voopinnaa kumimaka vaidivaivee, kiaa ivo inna hama aataruvai. Ngia vooya kiaanoo: Ta sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyavee, kiaani vooya kiaanoo: Ta kati titi yaata utiraivaugiataama nookiaunnayavee, kiaa kiada iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa gioonna kiaapu itaama variaya aakiaiyouvaki hara kioo variivaara ii aataru iyauvo hama aataruuyavai. Yisuu Kirisiiva iivo inna aataru tuanaavai.

¹²Ngia Anutuuqaa gioonna kiaapuyavee. Ivoono ngiiyara mmuduuya ruoo ari iniee kiaa ngii mmataama kieeravai. Ivaara ngia ngii seenaiyara boo tida iyara tuqinada tirooma adida varida yamayamaa kua iyaata tida maisa mmooriivaa ngii tikiai iikiai rikiadaata yaagueeqama variatee. ¹³Ngia teekiai ngii seenaiya datadataama varikiai teedaata iyara mmuduuya ruatee. Ngiiikidiri voovoono voovaa koonnama

iino too sa ivo ivaara pinaama yaata utuoo airi kua airi kua kiaivee. Ivo ivaara ari ausa mmuduuyaiavaa inna mmiaivee. Udaanga Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno ruga kiaivaa roosiima ngieeta ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee. ¹⁴Ii aataru mmuakiaa iyauvaa iida ngiingii seenaiyara mmuduuya ruatee. Mmuakiaa mmoori aataru ngia iikiaa idaa oyaivo mmuduuya riraivovee. Fai ngia itaama iidaida aikiooma mmuaavau variaaravaivee.

¹⁵Kii Yisuu Kirisiinna ausa nuufaivo mmannammanna ngiiki vakiaivee. Ii aataru ivaava iida mmuaavau nuunama yoketaama variateeraivaara Anutuuqo ngii mmataama kieeravai. Ngia itaama iyauvaa iida Anutuuqaara kua yoketaivaa kitee. ¹⁶Kii Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaa ari vookaraiyauvo ngii aakiyauvaki vakiaivee. Vaidiia tinni pinaa vareeraiya roosiima ngia Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivaa ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida variatee. Itaama vaino ngii ausaiyauvaki Anutuuqaara ngii yoketaivai innara kuaru kiatee. ¹⁷Mmuakiaa mmoori aataruuvaa iida mmuakiaa kuavai tida Udaanga Yisuu Kirisiiva variivaara yaata utida iikiatee. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ti Napoonna Anutuuqaata kua yoketaivaa tida varida itaama iikiatee.

Ngia karaasa aataruuvau variaya ngiengie variaaraivaara

tuqinnama rikiatee

¹⁸Ngia gioonnaiya ngiingii vaatiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna kutaavaivee kiaivaara itaama iikiatee.

¹⁹Ngia vaidiia ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Sa ngii ausaiyauvo iyara maisainai yaagueeqa kua tida maisayavee kitee.

²⁰Ngia nnaakaraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngiingii kaano kooya avaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia itaama iikiaivaara Udaanga Anutuuqo ngiyyara inna yoketaivoo.

²¹Ngia kaano kooya ngii nnaakaraiya yoketai aataruuyauvaa iikiaara iikiai sa iyauvaara iya oqoo kitee. Ngia itaikiokio iya ausaiyauvo mmuaararaanarainnoo kiaa pikiatee.

²²Ngia gioonna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngii haitaturaiya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Iya ngiyyara yoketaayavee kiateeraivaara sa iya ngii teera suaiyauvaki nnaasu iya mmooriyauvaa iikiatee. Ngia Udaanga Anutuuqaa kuaivaa rikiada inna mmemaana kuaivaara mmuakiaa suaivaki katiataa iya mmooriyauvaa iikiatee. ²³Ngia mmuakiaa mmoorivai vareera suaivaki ngia ataa kua kitee: Ta hama mmanna vaidivai mmoori varaunnaano. Ta Udaanga Anutuuqaa mmoorivai varaunnaano, kiaa kiada yaagueeqararama kiada mmooriivaa varaatee. ²⁴Vaa ngia rikiaavai. Anutuuqo irisai yoketaiyauvaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kaiyauvaa fai ngii minai ngia varaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii haitatuura tuanaivaa mmoorivaida ngia varaano. ²⁵Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mminaraivaara fai ivo koonnama variivaa ari koonnama iivaugiataama irisai maisivaa safuuma ari mminaravai.

4 Ngia ngiingii mmoori vareeraiya haitaturaiyaso, ngiengie sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuyara tuqinnama haitatuuda ngiari

mmoori varaivaugiataama safuuma irisaiyauvaa mmiatee. Sa koonnama mmiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngiiita ngii haitatuuraivo ngiau aapu varivai.

Yaagueeqama yaaku varada safuuma variatee

²Mmannammanna yaaku vareera aataruuvaa puaisa utida yaaku varada varida sa ngii yaata utiraiyauvo voodaa vinai yaaku varaatee. Itaama iida Anutuuqaata kua yoketaivaa kiatee. ³Ngia itaama iikiavaugiataa tiyaraatama yaaku varaatee. Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaara aataruuvaa Anutuuqo kooyaa ti vitaakiaiveeraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Ii mmayaaya ivo inna Yisuu Kirisiinna vai mmayaayaivo hatauma kioo vaivaa ta gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Na ii mmayaaya ivaa iya kiaa mmiauvaara oovi nnauvaki hara kee variaunoo. ⁴Na ii mmayaaya ivaa kooyaa iya kiaa mmnaraivaara niyara yaaku varaatee. Kooyaa iya kiaa mmiraivo inna ni mmoorivai.

⁵Ngia ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya avuuyauvunu ngiingii vari-raivaara tuqinnama haitatuuda tinni ruaiya roosiima variatee. Itaama varida iya tasipama iida teekiai iya Anutuuqaa mmayaayaivaa rikiaara iikiai makee tii kiaa mmiatee. ⁶Gioonna kiaapu voovoono ngii yaparainai rikiada ngia inna sai kiaara kuaivo yoketaavai nnaasu vakiaiveeraivaara yorokuuvaa yeennaivaki haata kiada nnaavo yoketairivaa roosiima mmuakiaa suai ngia kua kiaivo yoketaavai nnaasu vakiaivee.

Ngii seenaiya ngiiyara yaata utuaavai

⁷Ti seena vaidi Tukikiinna ta innara mmuduuya ruaunnaivo ti tasipama Udaanga Anutuuqaa mmoori vareera vaidivai yaagueeqama mmoori varaivai. Hama ivo piki-aivai. Fai ivoono na iikiau mmayaayaivaa ngii giaa ngii minaravai. ⁸Ta mmuakiaa aavaki variaunnaiya yoketaama variaunnaivaara fai ivo ngii giaa ngii minai rikiada ngia sirigakiateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai. ⁹Ngii mmuaa yoosinnaa vaidi voovai nnutuuvo Onesimuuso fai inna tasipama kuanaravai. Ivo yaagueeqama mmoori vareera vaidivai varikiai ta innara mmuduuya ruaunnava. Fai ivaitanaano aavaki ta datadataama variaunna mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaravai.

¹⁰Vaidi voovai nnutuuvo Arisarakaava ni tasipama oovi nnauvaki hara kioo vari-ivo ngiiyara ivoota yaata utuoo boo tiivai. Panapaasaa kataivo Marakaavaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Fai ivo ngiisi vinai ngia innara tuqinnaateeraivaara vaa na mmuaanaa ngii giaa ngii miauvai. ¹¹Vaidi voovai nnutuuvo Yisuuva vuai nnutuuvo Yusutuuva ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ii taaravooma vaidi ido Yutayaa vaidiya vaa ngiari aataru tauravaa pikiada Anutuuqo gioonna kiaapu-uyara dira mmooriivaa varaavai. Yutayaiyakidiri aa vaidi taaravooma aado nnaasu ni tasipama tumugia kiada mmooriivaa varada yaagueeqama variaavai.

¹²Ngii nuunairavakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Iparaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai. Ivo make-makee ngiiyara pinaama yaaku varaivai. Anutuuqaa yaata utiraivaugiataama ngia mmooriivaa varada iidada koovayaida yaagueeqama nnaasu hara kiada varida inna aataruuvaa kutaavaivee kiaa kiada variateeraivaara ivo ngiiyara yaaku varaivai. ¹³Ivo ngiiyaraatama Rautikiaa variaa gioonna kiaapuuyaraatama Hiraporoo variaa gioonna kiaapuuyaraatama pinaa mmoorivai varaivaa vaa na tauvai. ¹⁴Ti mmudu-

uya ruai vaidi voovai Rukaaso nniitareeraiya tuqinneeraivoono ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Vaidi voovai nnutuuvo Dimaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai.

¹⁵Ti seena vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikiaa variayaraatama gioonnaivaa nnutuuvo Nibaannaraatama inna nnauvaki Anutuuqaara nuunakiaiyaraatama na yaata utuee iyara boo kiau kuaivaa kiaa mmiatee. ¹⁶Ngia aa yanaa aavaa yaarummua taika kiada vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikiaa vari-aiya mmikiai yaaruatee. Iyaano ngiariisi vai yanaivaa ngii mikiai ngia ivaatama yaaruatee. ¹⁷Vaidi Arikipiinna kiaa mmida kiatee: Udaanga Anutuuqo mmooriivaa i mmiivaa yaagueeqama iinnanna taika kiaaneera inna kiaa mmiatee.

¹⁸Aa nnaagiai na neneeno fafaara kiau aavaa taatee. Na Pauruusooavaano ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Na oovi nnauvaki variauvaara sa taunniraida ivaara yaata utuatee.

Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Pauruuso Piripii pikioo numa Tesoronikii varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna ki-aapuuya kiasa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Itaama uu mmooriivaara Yutayaa vooya maisa kua tida Pauruusaa tunoo: Aavaki pikiee kuanee, tiravai. Iya Pauruuso uu mmoori-ivaara tunoo: Teenoo itaama iikiataavai a iikiannanoo, kiasa kiada inna titeeravai. Ngari voopinnaiya Yutayaiya uu aataruuvaara iya iikiatauduu Pauruuso mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmuduu ausa hanigiada yoketaama varuuvaara iya Pauruusaara nnannateeda innara ooqoo tiravai. Nnaagiai Pauruuso Koridii varuduu Timotiivaano Tesoronikii varuu gioonna kiasapu vaa ausa hanigiooyara inna kiasa mmuduu rikioo ivo aa tauraa yanaa aavaa iyani reeravai. Yoketaama tirooma varida Yisuu Kirisiiva ti-inaraivaara faannaida variateeraivaara ivo yamayamaa kuaiyavaa iyani reeravaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

1 Gioonna kiasapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variayaso, na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiia ni tasipama vari-aani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigiaiya ti Napoonna Anutuuqaa gioonna kiasapuya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasi-pama variaanoo.

Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mioo mnaasu variaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Tesoronikiia Anutuuqaara kutaavaivee kiasa kiada

yoketaama variravai

²Ta yaaku vareera suaivaki ta Anutuuqaata makemakee ngiiyara kua tida tu-patupaa mmuakiasa suai ngiiyara kua yoketaivaa kiaunnavai. ³Ngia Yisunnara ku-taavaivee kiaivaaraida ngia inna mmooriivaa yoketaama iikiaanoo. Ngia ngii seena gioonna kiasapuuyara mmuduuya ruaivaaraida ngia yaagueeqama mmoori yoke-taivaa iikiaanoo. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kutaa tiinaravee kiaivaaraida mmannammanna yaagueeqama kiada faannakiaanoo. Ngia itaama variaivaara ta yaata utida ti Napoonna Anutuuqaata makemakee kua kiaunnavai. ⁴Ni seenayaso, vaa ta rikiaunnavai. Anutuuqo ngiiyara mmuduuya ruoo ari gioonna kiasapu tu-anaaya ariinnee kiasa ngii mmataama kiasavai. ⁵Hama ta tetenaidiri yaata utida mmanna kuavai ngii giaa ngii miravai. Anutuuqaasidiri inna yaagueeqaivoota inna Mmannasa Yoketaivootama ti tasipooduu ta mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ivaara yaagueeqama kiaannanoo: Kutaavaivee, kiasa kiada ngii giaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngiiyara yaata utida iikiaanna aataruuvaa vaa ngia teeravai. ⁶Teeda ta uunaquuneema iida Udaanga Yisuu Kirisiiva uuvaatama ngia iiravai. Uuvaara kaayau mmuaararoovo ngiiiki vauduata hama ngia ivaara yaata utiraida Anutu-uqaa kuaivaa varooduu Mmannasa Yoketaivoono ngii tasipooduu rikiada ngia siri-

gairavai. ⁷Ngia itaama uunaquuneema mmuakiaa ausa hanigieera gionna kiaapu Maketoniaa varuuyaata Akaiya varuuyaatama teeda rikiada itaama mmuakaraama iiravai. ⁸Hama Maketoniaa varuuyaata Akaiya varuuyaatama nnaasu Anutuuqaa kua mmayaayaivo ngiisidiri vuvuaa rikieeravai. Ngia Anutuuqaa kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama varuuvaara mmuakiaa yoosinna varuuya rikieeravai. Itaama vaikiyai ngia tauraa varida uu mmayaayaivaa hama ta kava varada gionna kiaapuuya kiaa mmiaaravai. ⁹⁻¹⁰Mmuakiaa gionna kiaapuuya ta ngiisi kuaanna suaivaki ngia tiyara tuqinnoovaarada iya kua yoketaivaa ngiiyara kiaavai. Ngia unnakua anutuuyauvaa pikiada hanigiada Anutuuqo hara kioo varioo kua kutaa tiraivaa mmooriyauvaa varaavara iya kua yoketaivaa ngiiyara kiaavai. Ari Mmaapu Yisuuva vaa putuduu rikioo Anutuuqo tuduu kava putuuvakidiri diiteeravai. Ivo putuoo kava diiteeravoonora tuoo vaa ti utu raririima yoketaivau yapa kioo aataruuvo vainoo. Ivaara fai yapooma nnaagiai Anutuuqo gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara iya yaparainara suaivaki hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainaravai. Fai Yisuuva kava ngiau aapuuvakidiri tinaraivaara ngia faannaida variaivaara gionna kiaapuuya ngiiyara kua yoketaivaa kiaavai.

Pauruuso Tesoronikii varioo Anutuuqaa mmooriivaa iiravai

2 Ni seenayaso, ta ngii tasipama mmooriivaa iikiaannaivo hama ti maisavai. Vaa kaanaivo vauvaara ngiengieenoo teeravai. ²Ta tauraa yoosinna Piriipii ivaki nookiaannaduu rikiada maisamaisau mmoori aataruuyauvaa ti mmuduu rikiada ta hama yoketaama variaannaivaara vaa ngia rikieeravai. Itaama vauduaata ta ngii yoosinna Tesoronikii ngiaannaduu Anutuuqo ari yaagueeqaivaa ti mmuduu rikiada ta inna kua mmayaayaivaa kooyaa ngii giaa ngii mida hama ta aatuuravai. Vooyaano ti ooqoo tuduaata ta iikiaannaduu ti mmuaararooduaata iiravai. ³Ta mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivo hama unnakuaivaa tasipama ngii giaa ngii miravai. Hama ta sabi reeti utu kiada reeri utu kiadairayaano mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama ta ngii yokekiaa kiada ngii iida taaree kiaa kiada mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hamavee. ⁴Vaa Anutuuqo mmooriivaa ti mmioo toduu ta iikiaannaduu aikiooma vauvaara ta mmayaaya yoketaivaa varada nuaida ivo tiivaugiataama nnaasu makemakee iikiaunnaano. Hama vaidi-ya numa ta iikiaunna mmooriivaa teeda yoketaavaivee kiaravaara iikiaunnaano. Anutuuqoono ti mmooriivaara yoketaavaivee tinaravaara ta iikiaunnaano. Ta aani-ivaara mmooriivaa iikiaunnaivaa oyaivo ti aakiaana vaivaa vaa Anutuuqo too rikiavai. ⁵Vaa ngia rikiaavai. Hama ta titi kuaivaadiri ruvuakavaakai kua kiaa rada ngii giaa ngii miravai. Hama ta ti aakiaiyauvakidiri mminnamminnaiyauvaa ti varaainoo kiaa kiada yoketaa kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Anutuuqoono ti taivai. ⁶Hama vaidi voovoono mmooriivaa iikiaunnaivaara ti too ti mannaka kiaveeraivaara ta iiravai. Ngieeta vaidi vooyaatama tiyara mannaka kiateeraivaara hama ta iiravai. ⁷Ta Yisuu Kirisiinna kua varada nuairayara tida ngia ti mmoori varaateeraivaara ngii yaparakiataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Gionnaivo ari nnaakaraiyara tirooma kioo haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada variaanna suaivaki ta tirooma hara kiada variravai. ⁸Ta ngiiyara pinaama mmudu-uya ruaannaivaara ta kooyaa Anutuuqaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ti yoketairavai. Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Gionna ki-

aapuuya ti ruputikiai ta ngiiyara putuaaraivaaraatama ti yoketairavai. Hama ti aatuuravai. Ta ngiiyara pinaama ti ausaiyauvo yoketauvaara hama ti aatuuravai. ⁹Ti seenayaso, ta titi mmamma mmuyai mmutu rikiada tete variaara mmooriivaa varaannaivaara vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ta Anutuuqaa kua mmayaaya yoke-taivaa ngii giaa ngii miaa rada variaanna suaivaki hama ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmiateeraivaara ta heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada tete variaara mmooriivaa iiravai.

¹⁰Ngia vaa ausa hanigieeraiya ta yoketaama safuuma ngii tasipama varida hama koonnama variravai. Vaa ngia ivaa toduu Anutuuqootama vaa teeravai. ¹¹Vaa ngia taavai. Vaidiivo ari nnaakaraivaa tuqinnama haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada varida mmuaavai mmuaavai ngii haitatuuravai. ¹²Ta ngii tasipama hara kiada varida yamaa kua yamaa kua tida ngia Anutuuqaa aataruuvau yoketaama nookiateeraivaara ta kua yoketaivaa tasipama ngii giaa ngii miravai. Anutuuqo ari varii yoosinna ari vookaraivaki ngieeta yoketaama variateeraivaara ngii maavee tioo varinoo. Ngia ivaara yaata utida safuuma variateeraivaara ta ngii giaa ngii miravai.

¹³Ta Anutuuqaa kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaduu rikiada ngia puaisakama utiravai. Hama ngia ivaara tunoo: Mmanna vaidivai mmayaayavaivee, kiaa kiada pikieeravai. Ngia tunoo: Kutaa Anutuuqaa mmayaayavaivee, kiaa kiada puaisakama utiravai. Ngia itaa kua tida puaisa utuuvaara ta mmannam-manna Anutuuqaata kua tida kua yoketaivaa kiaunnavai. Ta ngii giaa ngii miaanna mmayaayaivo kutaa Anutuuqaa mmayaayavaivee. Vaa ngia ausa hanigiaiya ngii aakiaiayuvaki ivo yaagueeqama vaivai. ¹⁴Ti seenayaso, Yutayaa yoosinnaivaki variaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuuqaa gioonna kiaapu tuanaaya varuuya roosiima ngia variravai. Ngiari seena Yutayaiya maisa mmooriivaa iya mmuneema ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii miravai. ¹⁵Yutayaa vooyaano Udaanga Yisuuunnaata forofetaiyaatama ruputuduu putiravai. Vooyaano tiitaatama makemakee maisa mmooriivaa ti mmiravai. Itaama uuvaara Anutuuqo hama iyara yoketairavai. Iya mmuakiaa vaidiiaa nnammutuaaya variravai. ¹⁶Anutuuqo ari voopinna voopinnaiva yoketaivau yapaiveera kiaa kiada ta kua yoketaivaa iya kiaa mmiaannaduu rikiada iya ti ooqoo tiravai. Itaama vauduu iya makemakee mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovo vainno suvuairavai. Suvuau kioovaara Anutuuqaa ausa nnannateeraivo aanna makee vaa iyasi vainoo.

Pauruuso kava vararanoo vioo iya taanaree kiaa iiravai

¹⁷Ti seenayaso, ta kiisama ngii pikiada aapi ngiaanna suaivaki ti yaata utiraivo homo ngiisi vauduu ta aapi nniravai. Ta aapi nnida ngiiyara pinaama yaata utida kava vara ranada vida ngii taaree kiaa yaagueeqararama kiada iiravai. ¹⁸Ta ngiisi kava vara ranada kuaaree tida variaannaduu Sataango ti ooqoo tiravai. Na Pauru-
 usoono airineetu kava vara ranee kuanaree tiee variaaduu Sataango ni ooqoo tira-
 vai. ¹⁹Fai yapooma ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki ta inna avuuvau di-
 aaravai. Ii suai ivaki hama aaniivai varaaraivaara ta faannaida variaunnaano. Ta
 ngiiyara yaata utida faannaida variaunnaano. Hama aaniivaara ta sirigaida vari-
 aunnaano. Ta ngiiyara sirigaida variaunnaano. Hama aaniivaara ta mannaka ki-
 aunnaano. Ta ngiiyara mannaka kiaunnaano. ²⁰Kutaa ta ngiiyara mannaka tida
 sirigaida variaunnaano.

3 Ta ngiiyara pinaama yaata utuaannaduu ngia voopi varuduu ta aapi variaannaivaara yaata utuaannaduu ti pirisairavai. Itaama vauduu tetevaitana aa yoošina Ateena aavaki hara kiada varida ²Timotiinna titaa kiaannaduu ngiisi viravai. Timotiiva ti seena tuanaavai varioo ti tasipama mmoori varoo Anutuuqaa kua mmayaaya yoketaivaa varoo nuainno varioo gioonna kiaapuuya kua mmioo Yisuu Kirisiinnara kooyaa iya kua mmiravai. Ngia yaagueeqama varida Anutuuqaa kutaavaivee kua kiada puaisa utuateeraivaara ta inna titaannaduu ngiisi viravai. ³Gioonna kiaapuuya ngii mmaarau kua tuu mmoori maisaiva ngii muuvara Anutuuqaa mmooriiva pikiervoora kua ta inna titaannaduu ngiisi viravai. Vaa ngia rikiaavai. Anutuuqo ee-oo tuduu ii mmoori maisa iyauvo ngiisiaata tiisiaatama nniravai. ⁴Ta ngii tasipama variaanna suaivaki vaa ta ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Mmoori maisaivo tiisi nninaravaivee, kiaannaivaa kaanaivo vaa kutaa kooyaa vairavai. Vaa ngia ivaara rikieeravai. ⁵Itaama vauduu ngia voopi varuduu na voopi varuuvaa na yaata utuaaduu ni mmuaararoovaa Timotiinna titaaduu ngiisi viravai. Ngia Anutuuqaa kutaavee kua kiada datadataama variaa aataruuvaa taiveera na inna titaaduu ngiisi viravai. Sataango vaa ngii iinno taanaree kua uduu vaa ngia inna kuaivaara ee-oo tuuvaa na yaata utuee mo ta kuminayaa ngii tasipama mmoori varaannaivaara yaata utuee Timotiinna titaaduu ngiisi viravai.

⁶Vaa ivo ngiisi vuuvo kava vara ranoo ngioo ngia Anutuuqaa yaagueeqaida varida mmuduuya rida varuuvaa ivo numa ti kua ti mmiravai. Ngia makemakee tiyara yoketaama yaata utida ta ngii taaree kua yaagueeqama kiada iikiaananeema ngia ti taaree kua uuvaa ivo ti kua ti mmiravai. ⁷Ti seenayaso, ngia itaama varuuvaa ti mmaarau kua tuuya maisamaisau mmoori mmuaararooyavaa ti mmu suaivaki ta ngiiyara yaata utuaannaduu ti yoketairavai. Ngia Anutuuqaa kutaavaivee kua kiada yaagueeqama varuuvaa ti yoketairavai. ⁸Ngia Anutuuqaa yaagueeqararama kiada iida varikiai fai ta yoketaama hara kiada variaaravai. ⁹Ngia yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara Anutuuqaata kua yoketaivaa kiannanoo. Ta inna avuuvau pinaama kiada ngiiyara sirigakiaunnaivaara ta inna kua yoketaivaa kiannanoo. ¹⁰Ta ngii taaree kua kiada heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada ta Anutuuqaata ivaara yaagueeqama kiada kua kiannanoo. Ngia Anutuuqaa kutaavaivee kuaivo muaraagainno kiisavai vainoora tida ta ngiiyaro tida ngii teeda ngii tasipama mmooriiva iikiaarivaara ta Anutuuqaata kua kiannanoo.

¹¹Ti Napoova Anutuuqo ariita ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ta ngiisi kuaara aataruuvaa kooyaa ti vitaakiateeraivaara ta yaaku varaunnao. ¹²Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaneema Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii iinai fai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida mmuakiaa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikio pinaavai vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnao. ¹³Itaama vaino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyavaki yaagueeqama iinai rikiada yapooma ivoota ari gioonna kiaapu inna tasipama variaiyaatama tiikiai rikiada fai ngia ti Napoona Anutuuqaa avuuvau yoketaa tuanaa gioonna kiaapuya varikio hama ngii mminnamminnaa maisaiyavuaa irisaiyavootainaravai.

Ari vookaraama variaarivaara Anutuuqaa yoketaivai

4 Ti seenayaso, aa nnaagiai kua vooyauvaatama rikiaatee. Anutuuqo ngii too ngiiyara yoketaakiaiveera tete variaunnaivaa ta ngii vitaakiaunnavai. Ngia

ivaa teeda ta variaunnaneema variateeraivaara ta ngii vitaakiaunnavai. Aanna makee vaa ngia teeda mmuaakaraama variaano. Yisuu Kirisiiva ti aakiaiyauvaki variivaara ta makemakee yaagueeqama ngii kiaunnano: Mmannammanna itaama nnaasu variatee, kiaunnavai. ² Udaanga Yisuu Kirisiiva ti kiasa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvaa vaa ngia rikiaavai. ³ Aa na tinara kua aavo Anutuuaqaa yaata tinnivau vai kuavai ngia iikio rikioo Anutuuaqo fai ngiiyara yoke-tainaravai. Ngia yoketaa tuanaaya variatee. Sa sabi heera aataruuvaa iikiatee. ⁴ Ngia vaidiia mmuaavai mmuaavai ngii mmammaivaara tuqinnama haitatuuda ngiingii nnaataya tasipama safuuma yoketaama variatee. ⁵ Hama ausa hanigiada Anutuuaqaa kuaivaa rikieeraianikaraama ngii mmammaiyauvoono yaagueeqama ngii iikiatee tinai rikiaada sa iikiatee. ⁶ Anutuuaqaa aataruuvoo itaama vaivaara vaidi voovoono arinaima yaata utuee sa i seena vaidiivaara koonnai aataruuvaa iima kiee ivo ariyara ii aataruuvaa sa hatokaanee. Ngia itaama koonnama iikiaivaara ta tauraa yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaunnano: Sa ii aataru ivaa iikiatee. Mo fai gioonna kiaapuuya maisa mmoori itaama vaiyauvaa iikio Udaangaivo fai irisai mmuaararavai iya mminaravaivee. Ta itaama yaagueeqama kiada tiravai. ⁷ Ta gioonna kiaapuuya sabi nuaida koonnama variateeraivaara hama Anutuuaqo ti maavee tiravai. Ta safuuma yoketaama variateeraivaara ti maavee tiravai. ⁸ Ivaarainno ii ta ngii giaa ngii miaunna kua iyauvaa gioonna kiaapu voovoono rikioo mmooka hanigia mmiivoono hama vaidi mmatayaivaa mmooka hanigia mmiivai. Anutuuaqo Mmannasa Yoketaivaa ngii miivaa mmooka hanigia mmiivai.

⁹ Ngia ngii seena vaa ausa hanigieeriyara mmuduuya ruateeraivaara hama na ivaara yanaivaa fafaarainaravootainoo. Vaa Anutuuaqo ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruateeraivaara ngii vitaama kiaivai. ¹⁰ Vaa ngia Maketoniaa variaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera mmuakiaayara mmuduuya ruaavai. Ti seenayaso, itaama vaikiainnaata ta yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaunnano: Mmannammanna yaagueeqama nnaasu ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunnano. ¹¹ Ngia tirooma hara kiada variaaraivaara yaagueeqama kiada iikiatee. Ngiengie hara kiada variraivaara ngiengieenoo ivaara haitatuuda variatee. Sa ngii seenaiya hara kiada variraivaara ngiingii avuki avukiida murumuru tida variatee. Ngiengie hara kiada variraivaara yaata utida ngiingii yaakuuyauvaadiri mmoori varada sikauyauvaa varaatee. Ta tauraa itaama ngii giaa ngii miaannaivaugiataama iikiatee. ¹² Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngii teeda kiaara: Yoketaama variaa gioonna kiaapuyavee, kiateeraivaara iikiatee. Fai ngia itaama iikio mmuakiaa mminnaavai ngii variraivau aikiooma vainai hama ngii seenaiya ngiaarukiaaravai.

Yisuuva suai nnaagiai tiinaravai

¹³ Ti seenayaso, gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada putuaani hau kiaiyara ngia kumimakaida varida airi yaata utida variaavai. Hama ausa hanigiada Yisunnara faannairaida kati hara kiada variaiya vaa putuayara kaayauma ausa mmuaarareeda iyara kaayauma yaata utida variaavai. Ngia itaida varida varivoora kiasa ta aa kua aavaa ngii giaa ngii miaravai. ¹⁴ Vaa ta Yisuuva putuoo kava diitoovaara kutaa kuavaivee kiaunnano. Ta itaa kua kiaunnaivaaraata aa kua aavaaraatama kutaa kuavaivee kiaunnano. Fai Yisuuva kooyaa tiinara suaivaki Anutuuaqo tinai vaa ausa hanigia kiada putuuyaata Yisuuvaatama innasi kuaravai.

¹⁵ Aa ta ngii giaa ngii miaara kua aavaa Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Ivo tiinara suaivaki fai ta homo mmatayaa variaunnaiya vaa ausa hanigia kiada putuaiya hama yaatarada tauraa kuaaravai. ¹⁶ Fai Udaanga Yisuu Kirisiivaano yaagueeqai kuavai tuoo varino aangeraa kieeta voovoono aayanna roo varino Anutuuqaa nooma akuaiivo tuoo varino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri tiinaravai. Yisuuva tuoo varinai vaa ausa hanigia kiada putuaiya diitada nnida tauraa vikiai ¹⁷ ii suai ivaki ta homo mmatayaa vaa ausa hanigia kiada variaunnaiya fai Anutuuqo nama aakiaivaki ti rupi nuunama kinai vaa tauraa kuaiya vida sunada Udaanga Yisuu Kirisiinna sunaara kuaaravai. Fai itaama vainai rikiada ta vida inna sunada inna tasipama tupatupaa variaaravai. ¹⁸ Ivaaraida ii kua ivaa ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida ausa yoketaivaa tasipama variatee.

Yisuuva tiinara suaivaara teerama kiada variatee

5 Ti seenayaso, Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara ta hama kuminayaa ngiini yanaivaa fafaara reeda ngii giaa ngii miaaravee. ² Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Gioonna kiaapuuya heenaivaki hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo nniivai. Ivaa roosiima fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. ³ Gioonna kiaapuuya kaaara: Ta yoketaama ausa tinni nuufaivaa tasipamaida variaunnano, kaa kiada varikio fai maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo akiairaino iyasi nninaravai. Gioonnaivo nnaakaraiavaa mmataanara suaivaki nniitareeraivo akiairaikio innaki nniivai. Ivaa roosiima maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo iyasi nninaravai. Fai akiairaama nninai hama kuaara ngiaara aataruuvootainaravai. ⁴ Mo ti seenayaso, ngia vaa ausa hanigaiya hama upisiivaki variaano. Ivaara mmuara vareera vaidiivo upisiivaki nninai nnikiaraakiaaneema ivaa roosiima Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinai rikiada ngia nnikiaraakiataama vainainnaata sa nnikiaraakiatee. ⁵ Ngia mmuakiaaya mmeekiaivaata ikiannaivaatama vara nuunama kiada variaavai. Ngieeta teetama hama upisiivaki variaunnvai. ⁶ Ivaara hama ta gioonna kiaapu vooya roosiima vuru vakiaaravai. Vaidi voovai yaata tinniivo yoketaavai vairayaama ta avu teeda nnaasu mmuaavai mmuaavai titi variraivaara haitatuukiaaravee. ⁷ Gioonna kiaapu vuru vakiaiya upisiivaki vuru vakiaavai. Gioonna kiaapu nnoori kapikaraiavaa nneeraiya upisiivaki nneeda kumimakakiaavai. ⁸ Ta hama iya roosiima variaunnaivaaraida ta ikiannaivau variaunnvai. Ivaara ta titi variraivaa haitatuukiaaravee. Ta Anutuuqaa kutaavaivee kaa kiada puaisa utida gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaunaivo inna rapira vaidiiva ngiari nniriyaa okoo roosiima hiri kaaavo vaivaa roosiivai. Ta Anutuuqo ti vitaanaraivaara faannaida variaunnaivo inna rapira vaidiiva ngiari kieetayaa apira mminnaivaa roosiivai. ⁹ Anutuuqo hama aataru maisaivaa irisaivaa ti mminaraivaara ti mmataama kieeravai. Ta Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tikio aataru yoketaivau ti yapaanaraivaara ti mmataama kieeravai. ¹⁰ Ta inna tasipama variaaraivaara Yisuuva tiyara putiravai. Ta homo mmatayaa variaunnaiyaata vaa putuaiyaatama ivo tiinai ta vida inna tasipama variaaraivaara ivo tiyara putiravai. ¹¹ Ivaaraida ngiingiita ngiingiita yamaa kua yamaa kua tida ngiingii mmooriyauvaa ngiingii vara ravisii vara ravisiiida yoketaama varaatee. Vaa ngia itaama iida varida variaaneema iida varida variatee.

Pauruusainna vo kua vooyauvaara

iya kiaa mmiravai

¹²Ti seenayaso, vo kuavaara ta yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Vaidiyya ngii tasipama mmoori varaiyara kua yoketaivaa tida iya kiaa kuaivaa rikiada iikiattee. Iya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaayara tida safuuma varira aataruuvaa ngii vita vitaakiaanoo. ¹³Iya ngiiyara mmoori varaivaara iyara kua yoketaivaa tida iyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara ngiiyara yoketaida ausa nuufa tasipama variattee.

¹⁴Ti seenayaso, vo kua vooyauvaara ta yamaa kua yamaa kua tida yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Gioonna kiaapu hama mmoori vareeraiyaata yaagueeqama iyaata kua tida safuukiatee. Iya aatuuda variaa gioonna kiaapuyaaata yamaa kua yamaa kua tida variattee. Gioonna kiaapu yoonoosupuaa variraiya tasipama mmoori varaatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuyaa muaraagama varikiainnaata iya tasipama mmannammanna tirooma varida mmoori varaatee. ¹⁵Ngiariiyara ngiariiyara mmoori maisaivaa irisai irisaima iikiaraivaara haitatuuda ooqoo kiatee. Mmuakiaa suai ngiiyara ngiiyara mmoori yoketaivaa iida varida mmuakiaa gioonna kiaapuyaraatama iida varida yaagueeqama kiada ivaara yaata utida iikiattee.

¹⁶Mmuakiaa suai sirigaida varida variattee. ¹⁷Mmuakiaa suai mmannammanna yaaku varada nnaasu variattee. ¹⁸Mmuakiaa aataruuyauvo ngiisi nninai rikiada kua yoketaivaa Anutuugaara kiatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara itaama iida Anutuuga yaata tinnivau vai kuaivaa rikiada iikiaraivo inna Anutuuga yoketaivai.

¹⁹Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa sa hatokaatee. ²⁰Vaidiyya Anutuugaasidiri tii kuaivaa ngii giaa ngii mikiai sa nniki rakaida puruukakiatee. ²¹Mmuakiaa kua rikiaiayuvaa iida taivaa yoketaiyuvaa varada puisakama utida ²²maisai kua mmoori mmuakiaayuvai pikiatee.

²³Anutuugo ausa nuufa variraivaa oyai nakaaravovee. Ivo ariinoo ngii iino ngii aakiaa mmuakiaayuvai yoketaakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki Anutuugoono iino ngii mmamma mmuyai mmannasa mmuakiaayuvaki mminnamminnaa maisaiyauvo sa vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaano. ²⁴Ngii maavee tiraivo ngiiyara hama yaata vueennaivai. Fai ivoono itaama iinaravai.

²⁵Ti seenayaso, tiyaraatama yaaku varaatee.

²⁶Ti seena vaa ausa hanigieeraiyara yoketaida yaaku rumisiatee.

²⁷Na Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa vatee nookiauvonora tiee na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiattee. Aa yanaa aavaa jaarummua kiada mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya jaarida kiaa mmiatee.

²⁸Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa

Tesoronikii varuuyani reeravai

Gioonna kиаapu Tesoronikii varuuya Yisuu Kirisiiva makee tino kava tiinaraivaara pinaama yaata utuuvaara Pauruuso aa nnaagiai yanaa aavaa iyani reeravai. Vooyaano tunoo: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiiva nninara tuu suaivo nniivaivee, tuu kuaivaara Pauruuso fafaarainno safuuma iya kиаa mmiravai. Mmuaarareeraivo iyasi nniivaata mmamma niitareeraivaatama varadaata iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee kиаa kiada ngiari mmooriyauvaa varada varida yoketaama mmooriyauvaa iikiateeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa iyani fafaara reeravaivee.

1 Gioonna kиаapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variayaso, na Pauruusoona yanaivaa ngiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiya ni tasipama variaani na yanaivaa ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigieeraiya ti Napoonna Anutu-uqaa gioonna kиаapuya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaanoo.

²Ti Napooa Anutu-uqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoke-taama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunnaano.

Ti Udaanga Yisuuva tiinara suaivaki Anutu-uqo

gioonna kиаapuuya yaparainaravai

³Ti seenayaso, ta makemakee ngiiyara Anutu-uqaa kиаa mmida kиаunnaano: Yoketaayavee, kиаunnaano. Ngia Anutu-uqaara kutaavaivee kиаa kiada iikiaivo vaa yaagueeqavai vaivo fai vakia roo vioo vioo yaagueeqama pinaavai vainaravai. Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruaivo vaa pinaavai vaivo fai vioo vioo pinaa ari vookaravai vainaravai. Ngia itaama variaivaara ta aikiooma ngiiyara make-makee yoketaayavee kиаunnaano. ⁴Ngia itaama variaivaara teenoo gioonna kиаapu vaa ausa hanigiaiyaata kua tida ngiiyara mannaka kиаunnaano. Gioonna kиаapuuya maisa mmooriivaa ngii miaavo ngii mmamma nniitaraikiinnaata mmannammanna yaagueeqama varida Anutu-uqaara kutaavaivee kиаa kiada yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara mannaka kиаunnaano.

⁵Ngia itaama yaagueeqama variaivaara ta kooyaa rikiada kиаunnaano: Anutu-uqoono fai mmuakiaaya yaparainno irisaiyauvaa safuuma iya mminaravaivee, kиаunnaano. Itaama vaino too mmamma niitareeraivaa ngia varada varidaata Anutu-uqaara yaagueeqama variaivaara ivo gioonna kиаapuuyara diraivaki inna aikiooma ivaki kuatera fai ngii tinaravai. ⁶Fai Anutu-uqo ataama safuuma iinaravai. Mmoori maisaiyauvaa vaa ngii muuyauvaa fai ivo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai. ⁷Ngii mmuuararivaata tiita ti mmuuararivaatama Anutu-uqo iinai fai ta kati vari-aaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri kooyaa tiinara suaivaki fai Anutu-uqo itaama iinaravai. Fai Udaanga Yisuu Kirisiiva aangeraa yaagueeqaiyaata ikia hauruuvo pinaama taivaatama tasipama tiinaravai. ⁸Gioonna kиаapuuya hama Anutu-uqaa kuaivaa rikiada arinaima taiyaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaivaa hama arinaima rikiada iikiaiyaatama irisai maisaiyauvaa iya mminarivaara fai itaama tiinaravai. ⁹Ivo tiinai rikiada iya irisai maisaivaa varada

tupatupaa koonnama varira yoosinnaivaki variaaravai. Fai iya hama Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama inna mmeekia ari vookaraivaki variaaravai. ¹⁰Ii suai ivaki ivo tiinai rikiada fai ariinnee kiasa mmataama kiai gioonna kiaapuuya innara ari vookaraama yoketaa tuanaavee kiaaravai. Innara kutaavaivee tira gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa innara tida avai kurutooma kiada yaaku vuatavuatakiaravai. Ta kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ngia kutaavaivee tuuvaara ngieetama itaa kiaaravai.

¹¹Ivaaraida ta makemakee ngiiyara yaaku varada variaunnao. Anutuuqo ngii iinai rikiada ngia ivo ngii maavee tiivaugiataama aikiooma yoketaama variaateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnao. Ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii iinainai ngia inna mmoori yoketaivaa ngii iikiatana ngia innara kutaavaivee kiasa kiada inna mmooriivaa iidada taikaaraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnao. ¹²Ngia itaama iikio rikioo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki inna nnutuuvo yaataroo ari vookaraama vainaravai. Vaino rikioo ivo ngii iinai rikiada fai ngieetama yoketaama ari vookaraama variaaravai. Ti Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiivaaraida ngia itaama ari vookaraama variaaravai. Ngia itaama variaaraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnao.

Vaidi mminnamminnaa maisa suvuairaivo

nninara kuavai

2 Ti seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivaaraata Anutuuqo ti rupi nuu-nama kinai ta Yisunna tasipama hara kiada variaaraivaaraatama na kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. ²Na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vooyaano kiaanoo: Vaa Yisuuva tiivaivee, kiaivaara sa akiiraama ngiengie vo vuayaata vo vuayaata utiraida sa ngii ausaiyauvo ari vookarai ausa tasipama variatee. Ta Anutuuqo ti kiasa ti mmii kuaivaa ta kiasa kookieema kiaunna suaivaki vaidi voovono rikiai kuavai tiivainnee? Vara ta Anutuuqaa kua mmayaayaivaa kiasa kookieema kiaunna suaivaki rikiai kuavai tiivainnee? Vara yanaa voovai tiisidiri nniivaudiri yaaruoo rikiai kuavai tiivainnee? Hama teeta rikiaunnao. ³Vaidi vooyaano sabi kua sabi kuaivaa ngii giaa ngii miaivaa ngia rikievoora aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee. Yisuuva tiinara suaivaki fai hama ivo nnaamaratu tiinaravai. Tauraa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara mmooka hanigia mmi kiada innara ooqoo kiasa kikio nnaagiai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidivo ikia aakiaana kuanaravoona kooyaa nninaravai. ⁴Fai ivo ngioo gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara ti Anutuuqovee kiaiyauvaara ooqoo tioo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iya ausa mmuduuya mmiraiyauvaaraatama fai ooqoo tinaravai. Ooqoo kiasa kioo tinara: Vaa na yaataree variaunoo, kiasa kioo fai Anutuuqaa nnau pinaivaki oro varioo ariiyara tinara: Na Anutuuqovee, tinaravaivee.

⁵Ivo itaa kua tinaravaara na ngii tasipama variaa suaivaki na ivaara ngii giaa ngii miravaivee. Vara vaidi ngia ivaara taunnu kiaannee? ⁶Aanna makee ii na kiau kua ivaa kaanaivo nnivoora kiasa kioo inna uuda raira yaagueeqaivoona inna uuda rainno varioo varinoo. Vaa ngia ivaa arinaima teeda rikiaavai. Anutuuqo tinara: Aikioovaivee. Ngianee, tinara suaivaki nnaasu fai mminnamminnaa maisa suvuaira

vaidiivo nninaravai. ⁷Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo vaa hataumaki vaivo aanna makee iinno varinoo. Mmannammanna iinono uuda rairaiivoono uuda rairaivaa rabikiaa kino rikioo mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo fai kooyaa vainaravai. ⁸⁻¹²Kooyaa vaino too mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivoota fai kooyaa nninaravai. Ivo Sataangaa yaagueeqaivaa tasipama ngioo unnakuaiavaa kiaa kaayau ari vookara ari vookarai unnakua mmooriyauvaa iinaravai. Fai iinno varioo gioonna kiaapu ikiana kuaaraiya maisai unnakua unnakuaiyauvaa arinaidiri kiaa roo iinaravai. Hama iya kua kutaivaara yoketaavaivee kiaa kiada hama ivaara mmuduuya ruaiavaara Anutuuoqo hama iya vitoo yoketaivau japanai iya ikia aaki-aana kuaaravai. Iya kua kutaivaara ooqoo kiaivaara Anutuuoqo tino unnakua tiraivo iya aakiyaiyauvaki iinno varinai fai iya unnakua iira aataruuvaa kutaavaivee ki-aaravai. Mmuakiaaya itaama kua kutaivaara ooqoo kiaa kiada mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuduuya riraiya fai Anutuuoqo iya yaparaira suaivaki irisai maisaivaa iya mminaravai. Tauraa fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nnino nnaagiai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo kooyaa nnino rikioo Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaikiaivaadiri innayaa fuu tino putinaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ari tiinara suaivaki fai mmeekia ari vookaraivaa tasipama tioo inna ruputino eeyaaara taikaanaravaivee.

Anutuuoqo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara

ngii mmataama kieeravai

¹³Ti seenayaso, Anutuuoqo ngiiyara mmuduuya ruaiyara ta ngiiyara innaata makemakee kua yoketaivaa kiaunnanoo. Anutuuoqoono tauraa ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Ngia Anutuuoqaa kua kutaivaara kutaavaivee tikio ivo Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii vitoo ari gioonna kiaapu tuanaaya ngii yapa kiaanaravai. Ivo itaama ngii mmataama kioovaara ta ngiiyara innaata makemakee kua yoketaivaa kiaunnanoo. ¹⁴Ta mmayaaya yoke-taivaa ngii giaa ngii miaannaduu rikiada ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigieeravai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivaa varaateeraivaara Anutuuoqo ngii maavee tiravai. ¹⁵Ti seenayaso, ta kiaunna kuaivo itaama vaivaara rikiada yaagueeqama variatee. Ta avaikidiri ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvaata ta yanaa fafaarama kiaanna kuaivaatama puaisa utuatee. ¹⁶⁻¹⁷Ti Napoova Anutuuoqo tiyara mmuduuya ruoo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tupatupaa yamaa kua yamaa kua ti tikiai ta yoketaama variaaraivaara ta faannaida variaunnanoo. Ivaata ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngii aakiyaiyauvaki iikiai ngia yaagueeqama varida mmuakiaa mmoori yoketaivaa iida mmuakiaa kua yoketaivaa kiateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnanoo.

Pauruusainna tunoo: Tiyara yaaku varaatee, tiravai

3 Ti seenayaso, aa ta nnaagiai vo kua voovaara ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Tiyara yaaku varaatee. Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo makemaakee tikio nuainno varinai gioonna kiaapuuya rikiada ivaara kua yoketaivaa kiaaraivaara tiyara yaaku varaatee. Vaa mmayaayaivo ngii yoosinna aakiyaiyauvaki itaama nu-aivai. ²Vo kua voovaraatama yaaku varaatee. Maisa vaidiyya maisamaisai mmoori-ivaa iikiayasidiri Anutuuoqo ti vita yoketaivau yapaanaraivaara yaaku varaatee.

Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisunna mmayaayaivaara kutaavaivee ki-aavai. Ivaara tiyara yaaku varaatee.

³Hama Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yaata vueennaivai. Vaidi maisaivo ngii utivoora kiaa Yisuuva ngii iinanai fai ngia yaagueeqama yoketaivau variaar-avai. ⁴Ta ngii giaa ngii miaunna kuaivaa ngia rikiada iidada fai ngia mmannam-manna iikiaaravaara ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaata utiraivaki ti kiaa ti mmikiai ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnano.

⁵Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyavaki iinai ngia Anutuuqaara mmudu-uya ruateeraivaara ta yaaku varaunnano. Yisuu Kirisiiva ngii iinai ngia in-nara yaata utida mmannammanna yaagueeqama variateeraivaaraatama ta yaaku varaunnano.

Mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai

mmoori varaatee

⁶Ti seenayaso, ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varaunnayara tida ta yaagueeqama ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya ngiari hara kiada variraivaara hama yaata utida mmoori varada ta iya kiaa mmi-aunna kuaivaa hama rikieerama kiada kati kumina varikiai sa iya tasipama vari-atee. Pikiaatee. ⁷Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Ta ngiiisi kuaanna suaivaki ta hama vida kati hara kiada varirama kiada titi variraivaara ta yaata utida mmoori va-reeravai. Ta itaama ngii vita vitaakiaannaivaa ngieeta teeta iikiaaravee. ⁸Gioonna kiaapu voovono ti variraivaa too yeenna mminnaa vooyavai ti mmuduu hama ta kati vareeravai. Ta irisai mmida vareeravai. Sa ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyavvaa ti mmiateeraivaara ta titi mmamma mmuyai utu rikiada ti mmooriivaa varada heenaivaa ikiannaivaa vara nuunama kiada mmoori vareeravai. ⁹Ta ngiiyara mmooriivaa iikiaanna irisaivaara ta aikiooma ngii yaparakiataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Ngia ti teeda tiinikaraama mmoori iikiateera ta yaagueeqama mmoori vareeravai. ¹⁰Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngii giaa ngii mida kiaannano: Gioonna kiaapu voovono hama mmoori vareerainno kati varinai inna tikio rikioo ivo sa yeenna nnaivee, tiravai.

¹¹Ta rikiaannaduu ngii tasipama varuu vooya kati kuminaya varida ngiari seenaiya mmoori varooyavvaa taa kiada murumuru tida tunoo: Iya koonnama varaano, kiaa ngiariita hama mmoori vareera kati varuuvaara ta itaa kua tira-vai. ¹²Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaunnayara tida iya itaama varuu-vaara ta yamaa kua yamaa kua tida mmannammanna yaagueeqama kiaunnano: Tirooma varida mmoori varaatee. Varada ngiingii mmooriyavakinnaa yeen-naiyavvaa nnaatee. Ta itaa kua kiaunnano.

¹³Ti seenayaso, ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara sa ngii pirisakiaivee. ¹⁴Aa yanaa aavaki vai kua aavaa ta ngii giaa ngii miaunnaivaa gioonna kiaapu ivaki variaa voovono ivaa rikioonnaata mmannammannainno varinai ivaa teeda tuqin-nama ivaa taatee. Sa inna tasipama variatee. Ivo mmamma maisakiaiveeraivaara sa inna tasipama variatee. ¹⁵Sa innara ti nnammutuaavaivee kiaa kiada pikiada oro voovau variatee. Ti seena tuanaavaivee kiaa kiada yamaa kua yamaa kua tida oro voovau variatee.

Kua arai voovai Pauruuso reeravai

¹⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva ausa nuufa variraivaa oyai nakaaravovee. Yoketaa suaivakiaata maisa suaivakiaatama ivo ariinoo ausa nuufaivaa ngii miaiveeraivaara ta yaaku varaunnaanoo. Ivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo. ¹⁷ Na Pauruuso neenoo nini yaakukidiri nini nnutuuvaa tasipama fafaarakiau aavaa taatee. Na Pauruusoongo ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Mmuakiaa yanaiyauvaa na fafaarakiauyauvunu itaama nini nnutuuvaa tasipama nnaasu fafaarakiauvai.

¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa

Timotiinnani reeravai

Timotiinna kaano Yutayaa gioonna. Inna koova Ereengaa vaidivai. Ivo karaasa vaidivoono ausa hanigioo Pauruusaa tasipama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kиаapuuya kиаa mmiravai. Pauruuso aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani roovaki taaravooma kuayauvai reeravai. Tauraa kuaivo unnakua aataruuyauvaara gioonna kиаapuuya nuunayauvaki vauyauvaa ooqoo kianeeraivaara Timotiinna kиаa mmiravai. Tammaa kuaivo gioonna kиаapuuya nuunaida iira aataruuyauvaatama iya Anutuuqaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataruuyauvaatama iyara haitatuura vaidiyyaraatama tuginnama kиаa mminai rikiateeraivaara Timotiinna kиаa mmiravai. Nnaagiai kuaivo Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai varioo mmuakiaa mmoori aataru gioonna kиаapu ausa hanigiooya nuunayauvaa tuqinnama haitatuukiaiveeraivaara Pauruuso innani fafaara reeravaivee.

1 Na Pauruusoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapaivoota Yisuu Kirisiinnara ta faannakiaunnaivoootama ni kиаani na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

²Timotii-o, na Anutuuqaa kuaivaa i kиаa i mmiaaduu a Yisuunnara kutaavaivee tunnaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima variannanoo. Na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo.

Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yokeetaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variaateeraivaara na yaata utuaunoo.

Vaidi unnakuaivaa kиаa mmiraiya ooqoo kianee

³Na mmata Maketoniaa ivaki kuaa suaivaki na yaagueeqama kua tiee i kиаano: Yoosinna Epesiisa ivaki varianee, kиаaduu rikiee varunnaneema mmannammanna varianee. Variee gioonna kиаapu vooya ivaki varida hama safuuma Anutuuqaa kuaivaa gioonna kиаapuuya kиаa mmirama kiada unnakua tinniivaatama kиаa mmiaiya ooqoo kianee. ⁴Iya uriiyauvaaraata ngiari taato nnaakukiaiya nnutu kaayauyauvaa fafaara raiyauvaaraatama ooqoo kianee. Iya iyauvaara yaata utida sabi kua sabi kua tida buaaru kиаavai. Iya itaama iikiavoono hama Anutuuqaa aataruuvaa kooyaa iya vitaivai. Iya Anutuuqaara kutaavaivee kиаivoono inna Anutuuqaa aataruuvaa kooyaa iya vitaivai. ⁵Na iya ooqoo kianeera kiau kua oyaivo ataama vainoo. Gioonna kиаapuuya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya ruateera kиаavai. Fai iya aakiaiyo yoketaa tuanaayauvai vaino iya yaata utiraiyauvo hama mmuaararavaa iya mminai iya Yisuunnara kutaavaivee tida fai iya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya ruaravai. ⁶Vaidi vooya itaama yoketaama varira aataruuvaa pikiada mmanna kuaiyauvaara sabi kua sabi kuaiyauvaa ngiari kиаa mmi ngiari kиаa mmiida varida kumimakakiaavai. ⁷Iya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaara gioonna kиаapuuya kиаa mmida vitairaiya roosiima variaaree kиаa iida hama ngiari kиаa kuaivaa tuqinnama oyaivaa rikiada iya kuaivaa yaagueeqama kиаivaa hama tuqinnama oyaivaa rikiavai.

⁸Vaa ta taunnavai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo yoketaavai vaivai. Gioonna kiaapu voovoono ivaa arinaima rikioo safuuma varioo iino too inna fai yoketaavai vainaravai. ⁹Ivaara aa kua aavaa arinaima rikiatee. Mmaanna tuu kuaiyauvo hama gioonna kiaapu safuuma varuuyara tiravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivaa hatokada Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiyara tiravai. Hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmiraiyaraata mminnamminnaa maisa vareeraiyaraatama tiravai. Hama yoketaama variraiyaraata Anutuuqaa kuaivaara puruuka tiraiyaraatama gioonna kiaapuuya ngiari kaano kooyaata ngiari vo gioonna kiaapuuyaatama ruputuaani putuaiyaraatama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo tiravai. ¹⁰Gioonna kiaapu sabi heeraiyaraata vaidiyya ngiari tasipa ngiari tasi-paani gioonnaiya ngiari tasipa ngiari tasipaiyaraatama vaidiyya sikau irisaiyauvaa varaaraivaara vaidi voovai mmuara hatauma kiada vitada viraiyaraata unnakua tiraiyaraatama kua radudeera suaviki yaagueeqama unnakua tiraiyaraata Anutu-uqaa kua kutaivaa hatokeeraiyaraatama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo tiravai. ¹¹Anutuuqaa kua kutaivo inna mmayaaya yoketaavai. Na gioonna kiaapuuya ivaa kiaa mmiaiveera mmooriivaa Anutuuqo ni miravai. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna ari vookarai mmayaayavai Anutuuqo yoketaa tuanaivaasidiri tiiravai.

Anutuuqo Pauruusaara boo tuuvaara ivo innara yoketaavee tiravai

¹²Ni Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni muduu rikiee na aikiooma mmoori varoovaa na innara yoketaavee kiaunoo. Ivo ni mmataama kioo niyara aikiooma iinaravee kiaa kioo mmooriivaa ni muuvaara na innara yoketaavee ki-aunoo. ¹³Tauraa na innara maisa kua tiee innara maisa mmooriivaa iina inna kuaivaara haunninniina maisamaisama variaivaara hama ivo yaata utuoo ni ooqoo tiravai. Na hama innara arinaima rikiee kutaavaivee kiaa kiee kumimakama vari-aivaara ivo niyara kaayauma boo tioo hama ni ooqoo tiravai. ¹⁴Ti Udaanga Anu-tuuqo ari vookaraama kati niyara yoketaama yaata utuduu na innara kutaavaivee tiee innara mmuduuya riravai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta innara kutaavaivee tida innara mmuduuya ruaunnavai. ¹⁵Aa na tinara kua aavo inna kua kutaavai. Gioonna kiaapuuya ivaa arinaima rikiada ivaara kutaavaivee kiatee. Yisuu Kirisi-iva mmatayaa tioo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiya vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara mmatayaa tiiravai. Gioonna kiaapu mm-innamminnaa maisa vareeraiya mminnamminnaa maisaiyauvo kiisavai vaivai. Ni mminnamminnaa maisa na varuuyauvooonoo pinaavai vaivai. ¹⁶Anutuuqo hama ivaara yaata utirainno niyara kaayauma boo tiravai. Na vaidi maisavai variaaduu Yisuu Kirisiiva hokobama niyara faannaududuu na innara kutaavaivee tiravai. Yisuu Kirisiiva niyara hokobama faannauvaara nnaagiai variaaraiya teeda rikiada iyaatama innara kutaavaivee tida tupatupaa variraivaa varaaraivaara Anutuuqo ni-iyara kaayauma boo tiravai. ¹⁷Anutuuqo hama putirainno mmuaa tuanaavai nnaasu varikio hama voovoono ari avuuvaadiri kooyaa inna taivai. Nnaaru varuuyaataama makee variyaiyaa yapooma variaaraiyaatama ivo iya kieetavai varioo hama taikaa-naravai. Gioonna kiaapuuya innara yoketaavee kiaa kuaivo tupatupaa vaino inna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

¹⁸Ni maapu Timotii-o, aa na tinara kua aavaa fai na yaagueeqama i kiaa i mmi-naravai. Nnaaruaa vaidiyya aiyara tuu kuaivaa kaanaivo na tinara kua ivaki vainoo. Iya tuu kuaivaara yaata utuee Anutuuqaa mmooriivaara rapira vaidivai roosiima

yaagueeqama diane. ¹⁹Diee vainna Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaa puaisa utuee i yaata utiraivau vai kua yoketaivaa nnaasu rikiee varianee. Vaidi vooya hama ngiari yaata utiraivau vai kua yoketaiyauvaa rikieerama kiada iya Yisuunnara kutaavaivee tiraivaa vaa pikiada eeyaara haruruavaai. ²⁰Vaidiivaitana iyakidiri diavaitana nmutuuvaitana Huminaiya Aresadereeya na Sataangaa mmi kiee pikiauko ivaitana yaagueeqama utivai. Ivaitana Anutuuqaara kua maisa kiaa aataruuvaa pikiateeraivaara na ivaitana pikiauko Sataango ivaitana utivai.

Ngia Anutuuqaara nuunaira suaivaki ataama iikiatee

2 Itaama vainai na aa tauraanaa kua aavaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Mmuakiaa gionna kiaapuuyara ngia yaaku varada Anutuuqaata kua tida iyara inna yaparaida iyara yoketaayavee kiatee. ²Kieeta vaidiivaraata mmuakiaa vaidi ti haitatuurayaraatama yaaku varaatee. Ta mmuakiaaya ausa nufavavaa varada tirooma varida Anutuuqaara yaata utida mmuakiaa mmooriivaa safuuma iikiaaraivaara ti kieetaiyara yaaku varaatee. ³Ta iyara yaaku varaunnaivo inna yoketaa aataruvai. Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapaiivoo ta itaama iikiaunnaivaa taikio inna yoketaivoo. ⁴Ivo mmuakiaa gionna kiaapuuya inna kua kutaivaa arinaima rikiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna yoketaivoo. ⁵Kua kutaa kuaivo ataama vainoo. Mmuaa Anutuuqo nnaasu varinoo. Tammaaki dii vaidiivo gionna kiaapuuya kuaivaa Anutuuqaa kua mmioo inna kuaivaa iya kua mmira mmuaavoono inna Yisuu Kirisiivavee. ⁶Ivo hama ariiyara yaata utirainno mmuakiaa gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo iya yeena rau kuaivaa roosiima utuuvaa rukuasaanaraivaara yaata utuoo yatari sagaivau putiravai. Anutuuqo mmuakiaa gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvo kooyaa vakiaiveera ivo suai mmataama kioovaki Yisuuva putiravai. ⁷Na Anutuuqaa kuaivaa varee nuaina gionna kiaapuuya kua mminaraivaara Anutuuqo ni mmataama kieeravai. Na ngiari vopinnaiya ari kua kutaivaata innara kutaavaivee tiraivaatama iya kua mminaraivaara ni mmataama kieeravai. Hama na ivaara unnakua kiaunoo. Na kua kutaavai kiaunoo.

⁸Itaama vaikiyai vaidiiva mmuakiaa yoosinnaiyauvaki yaaku varaarivaara ni yoketaivoo. Vaidi Anutuuqaa mmooriivaara yaata utiraiya hama ausa nnanna-teera hama buaaru tirama kiada yoketaa tuanaaya varida yaaku varaarivaara ni yoketaivoo.

⁹Gioonnaiya ngiari uyira rairaiyauvaa hama koonnama uyida raida varirama kiada safuuma uyida tirooma variaarivaara ni yoketaivoo. Iya hama ngiari kieeta yaasiyauvaa fiyyama kiada hama mmannaammannai mminnaiyauvaata sikau seeta roosii yoketaiyauvaatama rutaku kiada kaayau sikau kiada varaa uyira rairaiyauvaa hama iyauvaa uyida variaarivaara ni yoketaivoo. ¹⁰Hama iya itaama iiraida gionnaiya ngiariiyara kiaanoo: Vaa ta ausa hanigiaunnayavee, kua kiada mmoori yoketaivaa iikiaaneema iya mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara ni yoketaivoo. ¹¹Gioonnaiya kuaivaa rikiaada kua seemuaa adida variaya inna iya yoketaayavee. ¹²Gioonnaiya Anutuuqaa kuaivaa vaidiiva kua mmida iyara diaarivaara na ooqoo kiaunoo. Gionnaiya kua seemuaa varida kuaivaa nnaasu rikiaatee. ¹³Nnaaru Anutuuqo Ataamaa tauraa iima kioo nnaagiai Evaanna iima kioovaara na itaa kua kiaunoo. ¹⁴Hama Ataamo Sataangaa unnakuavavaa rikieeravai. Gionnaivoono ivaa rikioo Anutuuqaa aataruuvaa hatokeeravai. ¹⁵Fai gionnaiya nnaakaraiya

mmatada varida iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee tida ngiari seenaiyara mmuduuya rida tirooma yoketaa tuanaaya varikio Anutuuoqo iya vitoo yoke-taivau yapaanaravai.

Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivaa variraivo ataama vaivai

3 Aa kua aavo kua kutaavai. Fai vaidi voovoono vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura mmooriivaara inna yoketaikio too varaanaree kiasa ivo mmoori yoke-taivaa varaanara iivai. ²Itaama haitatuura vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnama haitatuunno tuqinnama yaata utuoo ari seenaiya tasipama yoketaama varioo nnauvaata yeennaivaatama vo yosinnaivakidiri ngiayia mmioo Anutuuoqaa kuaivaa gioonna kiaapuuya tuqinnama kiasa mmira vaidivai varinaravai. ³Ivo hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakama varioo hama gioonna kiaapuuya ruputirama kioo tirooma varioo hama buaaru tioo hama sikauvaara pinaama mmuduuya rinaravai. ⁴Ivo ari tasipama mmuaa nnauvaki variayara tuqinnama dioo vainno ari nnaakaraiyara haitatuunai rikiada iya inna kuaivaa rikiada iida mmuakiasa suai innara yoketaakiaaravai. ⁵Fai vaidi voovoono ari nnaata nnaakaraiyara hama tuqinnama dioo vainno fai dataama kioo ivo Anutuuoqaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnama haitatuunarannee? Hama yopeemavee. ⁶Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivo ivo vaa tauraa ausa hanigia kioo yaagueeqama vari vaidivai varivai. Fai ivo ariyara mannaka tioo mmannammanna itaama roo vioo vioo harurino too Anutuuoqo Sataangaa irisai maisaivaa mmuneema sa inna mmiaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai. ⁷Gioonna kiaapu hama ausa hanigiayano innara yoketaavaivee kiasa vaidivai varivai. Sa ivo Sataangaa kuaivo kobeavaa roosiima vaivaa rikioo haruruo mmamma maisaivaa varaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai.

Ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama

mmoori iira vaidiiva variraivo ataama vaivai

⁸Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori iira vaidiiva fai mmuaikaraama yoketaama varida hama airi kua airi kua tiraida mmuaa kuavai nnaasu tida hama kaayau kapikarai nnooriivaa nneeda hama ngiariyara nnaasu yaata utida unnakua kiasa sikauyauvaa varaaravai. ⁹Anutuuoqaa kutaavaivee kiasa mmayaayaivo tauraa hataumaki vaivo aanna makee kooyaa vaivaa iya puaisa utida varida rikiakio iya yaata utiraiyauvaki yoketaavai nnaasu vainaravai. ¹⁰Tauraa iya variraivaara iida taatee. Iida teekiai aikiooma varikiai ngia ee-oo tikiai iya haitatuura vaidiivaa tasipama mmoori varaatee. ¹¹Iya nnaataiya mmuaikaraama yoketaama variaani ngiari seenaiya iyara kiaanoo: Inna kua rikiasa gioonnayavee, ki-aavai. Iya hama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kuaiyauvaa tida varida murumuru tiraida tirooma varida ngiari mmamma iira aataruuvo iya iikiatairaivaara tuqinnama haitatuuda varida mmuakiasa mmoori aataruuyauvaa hama unnakua kiasa iikiaravai. ¹²Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori varaa vaidiiva fai mmuaavai mmuaavai mmuaa nnaatavai varada ngiari nnaakaraiyaraatama iya tasipama mmuaa nnauvaki variayaraatama tuqinnama haitatuuki-aravai. ¹³Itaa kiasa vaidiiva ngiari mmooriyauvaa yoketaama varakiai fai gioonna

kiaapuuya teeda iyara yoketaayavee kiaravai. Iya itaama mmooriivaa iida Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa aataruuvaara iya yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiasa mmiaaravai.

**Anutuuqaa kua voovai oyaivo hatauma
vaivaa ta rikiaunnani vooya hama rikiaavai**

¹⁴ Na kiisa suai aisi viee i taanara iina variee aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo.

¹⁵ Fai na hama akiairaama aisi vinai aa yanaa aavaudiri a tee Anutuuqaa raunna mmaapuuya datadataama variaaraivaara arinaima tee rikiaanaravai. Anutuuqo tupatupaa variraivaa raunna mmaapuuya vaa ausa hanigia kiada innara kutaavaivee kiaiya variaanoo. Iya inna kua kutaivaa rikiaiya nnau kuabai tuunnaiyauvaa roosiima yaagueeqama dida vakiaavo inna kua kutaivo hirira roosiima iyayaa vainoo.

¹⁶ Anutuuqaa kua voovai oyaivo hataumaki pinaavai vainoo. Fai vaidi voovoona hama yopeema ii kua ivaa hatokaanaravai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo.

Ivo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo

safuuma varuuvaara

Mmannasa Yoketaivoono

gioonna kiaapuuya vitauduu

aangeraiya inna tooduu

vaidiia inna kua mmayaayaivaa

mmuakiasa mmatavau varuuya kiasa mmuduu

iya innara kutaavaivee tuduu

Anutuuqo inna vitoo ngiau aapu yapeeravaivee.

Unnakua vaidiia iikiaara kuavai

4 Mmannasa Yoketaivo kooyaa tinoo: Fai suai nnaagiai vaidi vooya Yisuunnara kutaavaivee tiraivaa pikiada unnakua tira mmagia maisaiyakidiri nnii kuaiyauvaa rikiada iida iya kiasa aataruuvaugiataama kuaaravaivee, tiivai. ² Ii aataru iyauvaa unnakua vaidiia mmanna kuaiyauvo korookiai kiaavai. Vaa iya yaata utiraivo kuminaikiai hameeta ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiaavai. ³ Ii vaidi iya gioonna kiaapuuya kiasa mmida kiasanoo: Sa nnaata vaati varaatee. Yeenna vooyavai sa nnaatee, kiaavai. Gioonna kiaapuuya vaa kua kutaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kiaiya ii yeenna iyauvaara Anutuuqaara yoketaavee kiasa kiada nnaateeraivaara Anutuuqo ii yeenna iyauvaa iiravai. ⁴ Mmuakiasa yeenna fayaiyauvaa Anutuuqo uuyauvo yoketaayauvaivee. Sa vo yeenna fayai voovaara haipavee kitee. Mmuakiasa yeenna fayaiyauvaara yaaku varada yoketaavee kiasa kiada varada nnaarayauvaivee. ⁵ Ngia itaama yaaku varada Anutuuqaa kuaivaara yaata utida yoketaavee kuaivaara Anutuuqo iyauvaara inna aikioo yoketaayauvaivee tiivai.

Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuuu yoketaavai variravai

⁶ Fai a ii kua iyauvaa vaa ausa hanigieeraiya kiasa mmiee fai a Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuuu yoketaavai varinaravai. Fai a itaama variee Yisuunnara kutaavaivee tira kuaivaa mmannammanna yeenna nneerayaama nnee nnee aataru yoketaivau vaa a kuannaivau mmannammanna kuanaraivo fai kooyaa vainaravai. ⁷ Gioonna kiaapuuya hama Anutuuqaara tiraida sabi kuaiyauvaata uriyauvaatama kiaiayauvaa sa iyauvaa rikiaanee. Anutuuqaa aataru yoketaivau nu-

ainna arinaima taanaraivaara iinnanna tee ivau yaagueeqama varianee. ⁸Vaidi voovoono ari mmammaivo yaagueeqama vakiaiveera vo mmoori vo mmooriivaa varaivo inna ivo kiisama yoketaivai. Ivo Anutuuqaa aataru yoketaivau yaagueeqama variivo inna ivo pinaama yoketaivai. Anutuuqo aanna ivo variivaa tuqinnoo yapooma ivo varinarivaatama tuqinnaanaraivaara inna ivo pinaama yoketaivai. ⁹Ii kua ivo kua kutaa kuavai vaivai. Ta ivaa rikiada varada ivara kutaavaivee kiaarivo inna yoketaavai. ¹⁰Anutuuqo tupatupaa variivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaree kiaa tiivoono gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaiya vitoo yoketaivau yapaanaravai. Ta innara kutaavaivee tida innara faannaida variaunnaivaara ta yaagueeqama kiada mmoori varada variaunnaano.

¹¹Ii kua iyauvaa iikiateera yaagueeqama kiee kua tiee gioonna kiaapuuya kiaa mmiee varianee. ¹²A ngiaammuuu karaasavai variannaivaara sa gioonna kiaapuuya aiyara maisavaivee kiateeraivaara ataama iikiane. Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiya aataru yoketaivaa iya vitaakiane. A kua kiannaivaata a iikiannaivaatama a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaata Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaatama yoketaama iinna variee hama sabi nuaira aataruuvaa yaata utuee iikiannaivaatama iya vitainai fai iya i nunneepaneema iikiaravai. ¹³Anutuuqaa kua fafaarivaa gioonna kiaapuuya avuuyavuvunu diitee iya rikiaateera jaaruee ivaa iya kiaa mmiee oyaivaa kiaa kookiee kiane. Mmannammanna itaama nnaasu variee iinanai na nnaagiai aisi kuanaravai. ¹⁴Mmannasa Yoketaivo kati i mmuu yaagueeqaivaa a varee mmooriivaa mmannammanna iikiane. Ii yaagueeqa ivara forofetaiya kua tuduu vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidi- iya ngiari yaakuuyavuaa iiyaa utuu suaivaki a vareeravai. ¹⁵Ii na i kiaa i mmiau kua iyauvaara nnaasu yaata utuee mmooriivaa mmannammanna iikiane. A varia ree viee viee yaataranai mmuakiaa gioonna kiaapuuya taateeraivaara itaama iikiane. ¹⁶Aiyara tuqinnama haitatuumaa tee kuaivaa a gioonna kiaapuuya kiaa mmiannaivaara tuqinnama yaata utuane. Ii mmoori yoketaa iyauvaa mmannammanna iikiane. Fai a aikiooma iino fai Anutuuqo i vitoo yoketaivau i yapoo a kianna kuaivaa rikiaiyatama vitoo yoketaivau yapaanaravaivee.

Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiyara

eenoo ataama iikiane.

5 Sa vaidi yokovaiyaata yaagueeqama kiee kua kiane. A ai koonna tuanaivaata yamaa kua kiannaneema iyaatama yamaa kua kiane. Vaidi karaasaiyara ni gata vayaiyavee kiaa iyaatama yamaa kua kiane. ²Gioonna vaa yokovaikiayara ni noovainnavee kiaa iyaata yamaa kua kiane. Gioonna karaasaiyara ni nunna nayaayavee kiaa iyaatama yamaa kua kiane. Sa sabi aataruuvaa isareera kuaivaa tasipama kiee iyaata kiane.

³Gioonna muaadaiya hama seenaataiyara tuqinnaanee. ⁴Fai gioonna muaadaivaa nnaakaraiya varida iyaata inna nneediyyaatama tauraa Anutuuqaa aataruuvau- giataama ngiari kaanaara tuqinnaatee. Iya itaida ngiari kaano kooyaata ngiari taato nnaakukiaiya iyara uu mmooriivaa irisaivaa iikiaravai. Anutuuqo ivara iya teeno inna yoketainaravai. ⁵Gioonna muaada tuanaivo hama inna seena in- nara tuqinneeraatavoono tinoo: Anutuuqo ni tuqinnaanaravee, kiaa kioo mman- nammanna yaaku varoo heenagienea ikiannagisanna inna yaparainno tinoo: Anu-

tuuqo, ni tasipama varianee, tiivai. ⁶Gioonna muaadaivo mmamma iira aataruuvaa nnaasu yaata utuoo iivo inna variivo putiraivaa roosiima varivai. ⁷Gioonna kiaapuuya sa muaada gionnaiyara maisavee kiateeraivaara ii kua ivaa yaagueeqama iyaata ngiari seenaiyaatama kiasa mmianee. ⁸Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmuaa kiauyaraata ari seena nrunna nnayaa kata vayaa kaano kooyaraatama tuqinnaanaraivo vaa ivo Yisuunnara kutaavaivee tii aataruuvaa pikioo hama ausa hanigieeraiya maisama varira aataruuvaa yaatara kioo maisa tuanaavai varivai.

⁹Ausa hanigieeraiya muaada gionnaiya tuqinnaateeraivaara iya nnutuuyauvaa yanaivau raanee. Yokovaa gioonna muaadaivaa nuunuvo taaravooma vaidi yuku yaaku taika kiaikio (60) varii gionnaivo mmuaa vaativai nnaasu varaikio putiivaa nnutuuvaa raanee. ¹⁰Ii gioonna ivaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ivo mmoori yoketaivaa iivaivee, kiaivo vaa ivo ari nnaakaraiyara tuqinnama haitatuukiai iya yoketaama variaavai. Ivo ngiari voopinnaiya ngiaavo ari nnauvakira iya maavee kiasa kioo iya tuqinnoo aduoo varioo Anutuuaqaa gioonna kiaapuuyara tuqinnoo gioonna kiaapu mmuaararavaa varaiyara tuqinnoo mmuakiasa mmoori yoketaiyauvaa mmannammanna iivai. Ii gioonna itaama iikiasa iya nnutuudaa raanee.

¹¹Sa gioonna karaasa muaadaya variaya nnutuuyauvaa raanee. Iya vaati varaatainai fai iya Yisuu Kirisiinna mmooka hanigia mmida vaatiya varaaravai. ¹²Ivaara iya tauraa Yisuunnaata kua yeena rau kioo kuaivaa hatokakio fai koonnainaravai. ¹³Iya mmoori vareeraivaara iya pirisaikiai kati varida mmuakiasa nnauyauvaki reeri te reeri teema rada nookiaavai. Hama mmoori vareera kati varira aataruuvaa yaatareera maisai aataru voovaata iya iikiaavai. Iya maisa kuaivaa ngiari seenaiyara murumuru tida vooya kuaiyauvaa mmuararama rada tida varida sabi kuaiyauvaa iya hama kua kiataama kiadaata kua kiaavai. ¹⁴Itaama vainai gioonna karaasa muaadaya variaya vaatiya varada nnaakaraiya mmatada ngiari nnauyauvaa tuqinnaaraivaara ni yoketainoo. Fai iya itaikio ta vaa ausa hanigieeraiya hama ti nnammutuaiya tiyara maisa kua kiaara aataruuvootainaravai. ¹⁵Gioonna muaada vooya vaa ausa hanigia kiada variaa aataruuvaa pikiada Sataangaa aataruuvau kuaivaara na itaa kua kiauunoo. ¹⁶Gioonna voovoono Yisuunnara kutaavaivee tiivoonoo ari mmuaa kiauyakidiri muaadaya varikio ivoonoo iyara tuqinnaivee. Fai ivo itaama iinai gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaiya ii gioonna muaada iya tuqinnaaraivaara hama yaata utuaaravai. Iyaano gioonna muaada hama seenaataiyara tuqinnaateeraivaara na itaa kua kiauunoo.

¹⁷Vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidiiva yoketaama gioonna kiaapuuyara haitatuukiai yara yaata utida sikauyauvaa ngia makemakee iya mmiai yauvaa kava vooneetu mmuaikaraama iya mmiaaraivaara yaata utuatee. Iyakidiri vaidi vooya Anutuuaqaa kuaivaa kiasa kookieema kiada kiasa mmiraivaara mmoori yaagueeqama varaiyara tuqinnama yaata utida itaama iikiaaraivaara yaata utuatee. ¹⁸Ivaara Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno puara burimakauvo mmoori irisaivaa yeenna nnaiveeraivaara tiao tinoo: Puara burimakauvo yeenna vuitaiyauvaa mmataivau hatoka kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa raudodoono too uruuyauvo rusitioo mmataivau vaino too nneenai sa inna avaiyau yeena rammuanee. Pikino nnaivee, tikio rikioo vo kua voovoono tinoo: Vaidiivo mmoori varaivaa irisaiyauvo vaiyauvaa inna mmikio varaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai. ¹⁹Fai vaidi mmuaa voovoono vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiivaaki kua pinaivaa japanai sa inna kuaivaa rikiaanee. Fai vaidi taaravaitanannee vara taaravoomaano kua pinaivaa innaki ya-

pakiai inna aikioo iya kuaivaa rikiaanee. ²⁰Vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiiya fai mminnamminnaa maisaivaa mmannammanna varakiai yaagueeqama mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa ivaara iya kianee. Tinai rikiada ivaara gioonna kiaapuuyaatama rikiada aatuukiateeraivaara itaama kooyaa iya kianee.

²¹Anutuuqaa avuuvaunnaatama Yisuu Kirisiinna avuuvaunnaata aangeraa Anutuuqo ariinnee kiaa mmataama kiaiya avuuyauvunuaatama na yaagueeqama i kiaa i mmiee kiaunoo: Ii kua ivaa na i kiaa i mmiauvaa rikiee iikiane. Inna variee sa vo vaidivaara maisavee tiee voovaara yoketaavee kiane. Mmuakiaa mmoori a iikiannaivaa sa mmuaavaara nnaasu yaata utuee iikiane, kiaunoo. ²²Anutuuqaa mmoori varaiveera kiaa sa akiiraama ai yaakuuvaitana vaidi voovaayaa yapa kiee inna mmataakiane. Ari vo vaidivoono mminnamminnaa maisa varaivaa sa eetama varaanee. Yoketaama nnaasu varinarivaara mmoori varaanee.

²³Sa nnooriivaa nnaasu nnaanee. A makemakee i nniitaraivaara tiee kiisama vuaina suuyaivaa nneeno i ausaivo yoketaakiaivee.

²⁴Hama Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nnikio vaa tauraa gioonna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo fai nnaagiai nnaasu kooyaa vainaravai.

²⁵Mmuakaraama gioonna kiaapu vooya mmoori yoketaiyauvaa iikiyaiyauvo kooyaa vainoo. Vooya mmoori yoketaiyauvaa haumaki iikiyaiyauvo fai hama yopeema haumaki vainaravai. Fai kooyaa vainaravaivee.

6 Gioonna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera mmuakiaaya ngii haitaturaiyara kua yoketaivaa tida iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaa-teeraivaara yaata utida mmooriiyauvaa iikiatee. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa nnutuuvaaaraata inna kuaivaaraatama sa maisa kua kiateeraivaara itaama iikiatee. ²Ngii haitaturaiya vaa ausa hanigiai yara yaata utuatee. Ngia mmoori vareera gioonna kiaapuuyaata ngii haitaturaiyaatama vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaakaraama variaivaara sa iya kuaivaara haunninniikiatee. Iya hama Yisuunnara kutaavaivee tira suaivaki ngia kiisama mmoori yoketaivaa iyara iiki-aavai. Anna makee ngia pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Anutuuqo iyara mmuduuya ruaikiai iya vaa Yisuunnara kutaavaivee kiai yara ngia mmooriivaa iiki-ivaara pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee.

Pauruso unnakua kuaivaa kiaa mmira

vaidiiyaraata yoketaa mminnaa

tuanaiyauvaaraatama tiravai

A ii na kiau kua iyauvaa gioonna kiaapuuya tuqinnama kiee kiaa kookieema kiee variee iya vita vitaakiane. ³Vaidi voovoono ari vo kuavai gioonna kiaapuuya kiaa mmioo hama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua kutaivaata Anutuuqaa aataru yoke-taivaatama iya kiaa mmiivo ⁴⁻⁵ariiyara pinaama mannaka tioo hama kua voovai arinaima rikiaivai. Inna yaata tinniivo koonnama vaivaara ivo kuaivaa oyaivaara tuoo varioo inna kiatakiatainno nnaasu varikio rapiraivoatama innaki yaagueeqama vaivai. Ivo itaama iikiyai rikiada vooyaata ivakidiri ngiari yaatara ngiari yaataraki-aivaara iya nnannataikiai varida ngiariiki ngiariiki yaagueeqa kuaivaa tida varida ngiariiyara ngiariiyara kua maisa tida ngiari seenaiyara maisama yaata utuaavai.

Iya ngiari tinniyauvunudiri yaata utida kiaanoo: Ta Anutuuqaa aataruuvau vida kaayau sikau hoonaiyauvaa varaaravee, kiaavai.

⁶ Mo fai gionna kiaapu voovoono innasi vai mminnaiyauvaara aikioovavee kiaa kioo Anutuuqaa aataruuvaa yaata utuoo ivaa iinno fai yoketaama ari vookaraama varinaravai. ⁷ Ti kaanokiaiya ti mmatoo suaivaki hama mminnamminnaiyauvaa tasipama ti mmateeravai. Ti putira suaivaki hama ta mminnamminnaiyauvaa tasipama varada kuaaravai. ⁸ Ivaaraida mo fai ta aikiooma yeenna nneeda ti mmammaiyaavunu aikiooma uyira rairaiyauvaa yapada fai ta tiisi vai mminnaiyauvaara inna aikioovavee kjaaravai. ⁹ Vaidi vooya kaayauma mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara iya mmuduuya rida ivaara nnaasu yaata utuaavo iya haruriraivo iya mmookaivaki vaikiainnaata iya mmannammanna itaida variaanoo. Iya itaa kiaa aataruuyauvo kobeevaki fayaiivo haanara iivaa roosiima iya mmamma iira aataru maisamaisaiyauvaa iya varaata varaataikiai iya yaata duunaiya iirayaama iikiaavai. Ii aataru iyauvoono iya puaisa utikiai maisama varida putuaavai. ¹⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraivaa oyaivoonno sikau vareeraivaara mmuduuya riraivovee. Vaidi vooya sikauyauvaara ngiari ausaiyauvo diitoo iya varaataududuu Anutuuqaara kutaavaivee tira aataruuvaa vaa pikiada irisaivaa kaayau iya ausa mmuaararooavaa vareeravai.

Pauruso Timotiiva ataama variaiveeraivaara inna kiaa mmiravai

¹¹ A Anutuuqaa vaidi tuanaikua eenoo iya iikiaa maisa mmooriyauvaa mmooka hanigia mmianee. Anutuuoqo variivaugiataama safuuma variee innara kutaavaivee tiee i seenaiyara mmuduuya ruee mmuaararaiivo aisi vainainnaata inna aataruuvau yaagueeqararama kiee variee tirooma varinaraivaara yaagueeqama mmooriivaa iikiane. ¹² Vaidiyya isareeraivaara ngiari yaatara ngiari yaatara kiaaneema a Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiannaivaara Anutuuqaa mmooriivaa yaagueeqararama kiee iikiane. Iinnanna irisaivaa tupatupaa variraivaa aiyara varaanee. A gionna kiaapu kaayauya avuuyauvunu vaa na ausa hanigiauvaivee tira suaivaki tupatupaa variraivaa varaaneeraivaara Anutuuoqo aiyara maavee tiravai. ¹³ Anutuuoqo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa variraiyauvaa mmiraivaa avuuvuunnaata Yisuu Kirisiiva kieeta vaidi Podii Piratusaasi vioo ari kuaiyauvaa safuuma inna kiaa mmiraivaa avuuvuunnaatama na yaagueeqama aiyara ataa kua kiauunoo: ¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara faannainna variee na i kiaa i mmiau kuaivaa rikiee iinna mmannammanna yoketaama variee sa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, kiauunoo. ¹⁵ Anutuuoqo ari mmataama kioo suaivau ari Mmaapuuvaa kooyaa ti vitainaravai. Anutuuoqo nnaasu ti kieeta yoketaavai varioo mmuakiaa kieetaiyara kieeta tuanaavai varivai. Ivo ti Udaangavai varioo mmuakiaa udaangaiyara Udaanga tuanaavai varivai. ¹⁶ Ivo nnaasu hama putirainno mmeekia ari vookaraivaki varikiai hama gionna kiaapuuya yopeema ivaki kuaavai. Hama gionna kiaapu voovoono inna taivai. Fai hama yopeema gionna kiaapu voovoono inna taanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau aapuuvaki vaino inna yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vaikiavee. Kua kutaa.

¹⁷ Gionna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvo kaayau iya suvuaiya yaagueeqama kiee kiaa mmiee kiane: Sa ngiingiiyara mannaka tida sikau hoona taikaanaraiyauvaara yaata utuatee. Iyauvaa varada mmata aavau yoketaama variaaraivaara sa ivaara faannaida variatee. Anutuuoqo ngii tasipanai yoketaama vari-

aaraivaara nnaasu faannaida variatee. Ta yoketaama sirigaida variateeraivaara ivoono mmuakiaa mminnaiyauvaa kati ti mmivaivee, ¹⁸kiaa kiee vo kuavai iya kiaa mmiee kianee: Mmooi yoketaivaa iikiatee. Iikio yoketaama iira aataruuvo ngii suvuainai mminnaiyauvaa ngii seenaiyaatama mmiaaraivaara teeraida variatee. Iya itaa kua kiaa mmiee kianee. ¹⁹Fai iya itaama iida iya yoketaama iira aataruuva irisai yoketaivaa ngiariini yapakiokio mmannammanna yaagueeqama vainanai yapooma iya variaaraivakiaatama mmannammanna itaavai vainaravai. Iya varira tuanaivaa fai varaaraivaara fai iya itaama iikiaaravai.

²⁰Timotii-o, mmuakiaa kua mmooi aataruuvaa Anutuuqo i mmiivaa tuqinnama haitatuuma taa kiee iikianee. Gioonna kiaapu vooya ngiariiyara unnakua tida kiaanoo: Ta mmuakiaa kuavai rikiaunnavaivee, kiaa kiada ivaara ngiariiki ngiariiki kua tida sabi kua tida varida maisa kua maisa kua tida varida kiaavai. Sa iya kuaivaa rikieerama kiee mmooka hanigia iya mmianee. ²¹Iya kiaanoo: Vaa ta aikiooma rikiaunnavaivee, kiaa kiada Anutuuqaara kutaavaivee tira aataruuvaa fanniikiaavai.

Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa

Timotiinnani reeravai

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa kava Timotiinnani roo tinni yoketaa vooyauvai inna kiasa mmimo ivaugiataama safuuma iikiaiweeraivaara innani reeravai. Pauruuso Timotiinna kooyaa kiasa mmimo too ivo mmannammanna yaagueueqama kioo mmoori yoke-taivaa iikiaiweeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa innani fafaara reeravai. Ivo roo yamayamaa kuaiyauvaa Timotiinna tino too ivo mmannammanna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa sirigama kioo iikiaiweeraivaara tiravai. Timotiiva yaagueueqama kioo ari vitaira mmooriivaa puaisa utuoo mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiasa mmioo Nnaaruaa Kua Kiasa Yeena Rau Kioo kuaivaatama iya kiasa mmioo yoketaa vitairavai variaiveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaivaa innani fafaara reeravaivee.

1 Na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Anutuuoqoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variauvai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta tupatupaa vari-raivaa varaara kuaivaa vaa nnaaru Anutuuoqo kua kiasa teerama kioovaa kiasa kookieenaraivaara ni mmataama kieeravai.

²Ni maapu Timotii-o, na aiyara mmuduuya ruuvaara aini aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ti Napoova Anutuuoqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoke-taama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuaunoo.

Pauruuso Timotiinnara yamaa kua kiasa kioo

innara yoketaavee tiravai

³Ni daato nnaakukiaiya Anutuuoqaa mmooriivaa safuuma uuneema neeta itaama nnaasu iikiaunoo. Na yaata utuauko hama nini yaata utiraivo na koonnakaannama varira aataruuvaa ni giaa ni mii voovootainoo. Na kati yoketaama variee Anutuuoqaa mmooriivaa varaunoo. Na yaaku vareera suaivaki na makemakee aiyara yaata utuee Anutuuoqaata aiyara yoketaavee kiaunoo. ⁴A niyara ratoonnaivaara na yaata utuee sirigairaiivo ni suvuakuaiveeraivaara na heenaivaata ikiannaivaatama i taanaree kiasa iikiaunoo. ⁵A Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiee hama mmanna kuasiivoono koroovaara na homo rikiee vakiaunoo. Tauraa i taatova Roqisooavaata i kaano Yunikiivaatama Yisuunnara mmuaakaraama kutaavaivee tuuvaara na homo rikiee vakiaunoo. A ivaitana roosiima kutaavaivee kiannaivaara vaa na tee rikiauvasi. ⁶Ivaara na kava i kiasa i mmiaunoo. Na ni yaakuuvaitana aiyaa yapa kiasa suaivaki Anutuuoqo kati i mmuu yaagueueqaivaa varee mmannammanna mmooriivaa iikiane. ⁷Anutuuoqo ti mmuu Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaikiai ta hama aatuurama kiada Anutuuoqaa mmooriivaa yaagueueqama iikiaunnavai. Anutuuoqaa Mmanna-saivoono yaagueueqaivaata mmuduuya riraivaatama titiiyara tuqinnama haitatuura aataruuvaitama ti mmikio ti suvuai. Ivaara Anutuuoqo i mmuu yaagueueqaivaa varee mmannammanna mmooriivaa iikiane.

⁸Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kua kiasa kookieenee kiasa sa mmamma maisakianee. Innara na oovi nnauvaki variauvaara sa niyara mmamma maisakianee. Anutuuoqo ari yaagueeqaivaa i mminai tee a mmayaaya yoketaivaa kiasa kookieenai mmamma mmuaararavaa i mmiaaravara sa yaata utuane. ⁹Hama ta titi mmooriivaa iikiaannaivaudiri Anutuuoqo ari gionna kiaapu yoke-taa tuanaaya variaaravara ti maavee tioo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Hameetavee. Anutuuoqo ariinoo tiyara kati inna iikiataivaa iinno tiyara yoketaama yaata utuuvuara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuoqo kati tiyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiiva tiyara iinaravara ivo teerairavai. ¹⁰Aanna makee Anutuuoqo tiyara teeraira aataruuvoo kooyaa vainoo. Vaa Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaanaravoono kooyaa tiravai. Ta yapooma putu taikaara aataruuvaa vaa Yisuu Kirisiivaano yaatarooduu taikeravai. Ivo mmayaaya yoketaivo kooyaa vaivaudiri tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitairavai.

¹¹Na mmayaaya yoketaivaa varee nuaina gionna kiaapuuya kiasa mmiee kiasa kookieena vitaakiaiveeravara Anutuuoqo ni mmataama kieeravai. ¹²Ivaara aa na oovi nnau aavaki variee mmuaararavaa varaunoo. Hama na ivaara mmamma maisakiaunoo. Na innara kutaavaivee tira vaidiivaa vaa na tauvaara hama ni mmamma maisainoo. Ivo ni muu kua mmoori aataruuvaa ivo aikiooma haitatu-unaravara vaa na tee rikiauvai. Ivo haitatuunono Anutuuoqo gionna kiaapuuya yaparaira suaivo nnino mmannammanna haitatuunaravai. Ivaara na yaagueeqama kiaunoo: Fai ivo iinaravaivee, kiauvai. ¹³Kua kutaivaa na i kiasa i mmuuvaa puaisa utuee a ivaudiri iikianeera na i kiasa i mmuuvaa iikianee. Yisuu Kirisiiva tiiki vari-ivaara ta innara kutaavaivee tiraivaata innara mmuduuya riravataama a mman-nammanna iikianee. ¹⁴Mmannasa Yoketaivo ti aakiaiyavaki variivoono yaagueeqaivaa i mminai kua kutaivaa Anutuuoqo i kiasa i mmiivaa puaisa utuane.

¹⁵Vaa a rikiaannavai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya Asiaa mmataivau varuuya ni ooqoo tiravai. Iyakidiri vaidiivaitana nnutuuvaitana Pikereeya Heremokiniyaatama niyara ooqoo tiravai. ¹⁶Kii Udaanga Anutuuoqo Onesiporoonna seenaiyara boo ki-aivee. Onesiporoova kaayauneetu numa niita yamaa kua yamaa kua tuuvaara na itaa kua kiaunoo. Na oovi nnauvaki variaivara ivo hama mmamma maisairavai. ¹⁷Hama mmamma maisairama kioo ivo yoosinna Roomaivaki ngioo niyara mman-nammanna buainnonno ni teeravai. ¹⁸Ivo mmuakiaa mmooriyavuaa niyara Epe-siisavaki uuvaa vaa a rikiaannavai. Ivo mmuakiaa mmoori uuvaara na kiaunoo: Udaanga Anutuuoqo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki innara boo kiaivee. Na itaa kua kiaunoo.

A Yisuu Kirisiinna rapira vaidi yaagueeqakua varianee

2 Ni maapu-o, Yisuu Kirisiiva tiiki variivara Anutuuoqo kati tiyara yoketaama yaata utivai. Ivo itaama kati aiyara yoketaama yaata utiivaugiataama yaagueeqama varianee. ²Na kaayau gionna kiaapuuya avuuyavunu kiasa mmiaa kuaivaa a rikioovaa varee vaidi vooya a teenai hama pikieeraida yaagueeqama variavaa kiasa mminai iyaata ari vo gionna kiaapuuya kiasa mmida vitaakiatee.

³Rapira ngiaammuaaya ngiari kieetaivaa avaiavaa rikiada rapiravara yaagueeqaida mmuaararavaa varadaata yaagueeqama mmannammanna iikiavaa roosiima eenoo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iikianee. ⁴Rapira vaidiivo rapir-

raivaki vioo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai. Ari kieetaivo rapiraivaara inna mmataama kioovoono innara yoketaavee tinaraiivaara ivo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai. ⁵Vaidiia seenada ngiari yaatara ngiari yaataraaraivaara ngiari kieetaivo iya kiasa mmii aataruuyauvaa rikiada safuuma ii voovoono seeneeraivaa yaatara kioo irisaivaa varaanaravai. Fai hama ivo ari kieetaivo tii kuaiyauvunugiataama iinno fai hama irisaivaa varaanaravai. ⁶Vaidi yeenna mmooriivaa varaivoono yaagueeqama mmooriivaa iinono kaanaivo vaino ivo vaa yaagueeqama mmoori varaivaara fai tauraa kaanaivaa nnaanaravai. ⁷Na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane. Udaanga Yisuuva i tasipanai a mmuakiasa kuayauvai oyaiyauvaa arinaima rikiaanaraivaara na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane.

⁸Yisuu Kirisiinnara yaata utuane. Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitoo hara kioo varioo putuduu Anutuuqo tuduu rikioo putuuvakidiri diiteeravai. Ii kua ivo mmayaaya yoketaavai vaivaa na makemakee gionna kiaapuuya kiasa mmiauvai. ⁹Na mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiauvaara na mmamma mmuaararavaa varauvai. Vaidiivo kaayau mmoori maisaiyauvaa iiraivaa roosiima vaidiia yeenaivaadiri ni ranaa rau varada oovi nnauvaki ni yapa kiasa na mmamma mmuaararavaa varauvoo. Vaidiia vaidiivaa yeenaivaadiri rairayaama hama iya yopeema Anutuuqaa kuaivaa atuu ruavai. ¹⁰Ivaara na Anutuuqo ariinnee kiasa mmataama kioo gionna kiaapuuyaroo tiee hama mmuaararai mmooriivaara yaata utiraina kati varee varieennaatana mmannammanna yaagueeqama mmoori varauvoo. Anutuuqo ariinnee kiasa mmataama kioo gionna kiaapuuyaata fai Yisuu Kirisiiva iyaatama vitoo yoketaivau yapoo tupatupaa yoketaa ari vookaraama variraivaa iya mmuaararavaa na mmuaararavaa vareennaata yaagueeqama mmoori varauvoo. ¹¹Aa na tinara kua aavo inna Yisuu Kirisiinnara tii kuaivo inna kutaa kuavai vainoo.

Mo fai ivo tiiki varino

tii mmamma eenanaivo vaidi putiraiya roosiima putinai

fai ta yapooma inna tasipama variaaravai.

¹²Mo fai ta mmamma mmuaararavaa

varadaata yaagueeqama varida

fai inna tasipama gionna kiaapuuyara diaaravai.

Mo fai ta innara kiasa:

Hama ta taunnavavee, tikio

fai yapooma ivo tiyara tinara:

Hama na ngii tauyavee, tinaravai.

¹³Mo fai ta innara kua kutaavavee tiraivaa pikikio

fai ivo na safuuma iinaravee tiivaa fai kutaa iinaravee.

Ivo hama yopeema hanigoo

unnakua kiasa kioo ari voovaugiataama

varinaraiivaara fai kutaa iinaravavee.

Ii kua ivo itaa kua tiivai.

Mmoori yoketaivaa iino fai Anutuuqo iyara yoketaavavee tinaravai

¹⁴Ii na kiau kua iyauvaa mmannammanna gionna kiaapuuya kiasa mmiane. Kuaiyauvaara iya yaagueeqama tida buaaru kiarainnoo kiasa yaagueeqama

Anutuuqaa avuuvau iya ooqoo kianee. Iya kuaiyauvaara buaaru kiaavovo hama ivaara yoketairavootainoo. Gioonna kiaapu vooya iya itaama buaaru kiaivaa riki-aiya ivaara iya pirisaikiai Anutuuqaa kuaivaa pikiaavai. ¹⁵Vaidi voovoono ari mmooriivaa varaikio hama ivaara inna mmamma maisaivaa roosiima Anutuuqaa mmooriivaa iikianee. Inna kua kutaivaa safuuma gioonna kiaapuuya kiaa mmianee. Ivo aiyara yoketaavee tinaraivaara inna avuuvau mmannammanna yaagueeqama mmooriivaa iikianee. ¹⁶Gioonna kiaapuuya hama Anutuuqaa kua tiraida inna kuaivaara kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiaa mmi ngiari kua mmiira aataruuyauvaa sa eeta iikianee. Iya itaa kua kiaa aataruuvonookiai Anutuuqaa aataruuvaa pikiaara iikiaavai. ¹⁷Iya kua tiraivo uudaivo vaidiivaa yuku yaakuuvau havurirayaama tauraa kiisavai vainno nnaagiai pinaavai vaivai. Iyakidiri vaidiivaitana itaa kua tuuvaitana nnutuuvaitana Huminaiya Pireteeyavee. ¹⁸Ivaitana vaa kua kutaivaa pikiada unnakuavaa kiaanoo: Gioonna kiaapuuya putida fai hama kava diitaaravai. Ii aataru ivo vaa taikaivaivee, kiaavai. Gioonna kiaapu vooya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiya ii kua ivaa rikiada taara yaata utida Anutuuqaa kuaivaa pikiaara iikiaavai. ¹⁹Anutuuqaa kua aataruuvo nnau kuabaivaa roosiima yaagueeqama dinai hama vaidiia yopeema utu korokorookiaaravai. Ivau yaagueeqa kua vovvai vainno tinoo: Udaangaivo arinaima ari gioonna kiaapu tuainaiya taivaivee, tikio vo kua vovvai vainno tinoo: Ngia gioonna kiaapuuya ngiingiiyara kiaanoo: Ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee, kiaiya maisama iikiaa aataruuyauvaa pikiaatee, tiivai.

²⁰Vaidi vovvai nnau pinaa yoketaivaki kaayau yeenna yapeera yanaa ari vookara ari vookaraiyauvo vainoo. Vooyauvai vaidiia sikau mmannaammannaiyauvaadiri iima kiooyauvo vainoo. Vooyauvai yatariiyauvaadiri iima kiooyauvoota vooyauvai mmata nnagaiyauvaadiri iima kiooyauvootama vainoo. Vooyauvai yoketaiyavunudiri nakaaraivo ari seenaiya tasipama vo suai vo suai yeennaiyauvaa nnaivai. Vooyavunudiri makemakee ari nnaivai. ²¹Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu voovoono ii nnaagiai yanaa maisa iyauvaa roosiima varivai. Mo fai ivo maisa aataruuvaa pikioo yoketaama varino too nnau nakaaraivo yanaa yoketaiyauvaa hama tupatupaa iyavunu yapa nnaiyauvaa varoo yapaineema fai Anutuuqo yoketaa ari vookarai mmooriivaa inna mmimo aikiooma iinno yoketaa mmooriivaa iinaraivaara teerainno varinaravai.

²²Karaasa vaidiivaanikaraama koonnama iira aataruuvaa i iikiatainai sa iikianee. Pikiaanee. Safuuma variraivaata Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tiraivaatama mmuduuya riraivaata ausa nuufaivaatama varaanaraivaara yaata utuee iikianee. Gioonna kiaapu vaa ngiari aakiai yauvo yamaama vaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaaku varada kiaanoo: Ti tasipama varianee, kiaiya tasipama itaama iikianee. ²³Vaidiia kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida variaa suai vaki sa iya tasipama ivaara kua tiee varianee. Vaa a taannavai. Iya itaa kua tidada buaaru kiaavai. ²⁴Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiivo sa buaaru tioo rapuaivee. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya tasipama mmoori yoketaivaa iinno kua mmayaayaivaa yoketaama iya kiaa mmioo tirooma kioo vitaakiaivee. ²⁵Iya inna kuaivaara tomedama kua tiraiya tasipama yoketaiyoketaa kuaiyauvaa tirooma iyaata kua tioo safuuma kiaivee. Fai ivo itaino Anutuuqo iya iinai iya ausa hanigiada kua kutaivaa rikiaarannee? Vara hama rikiaarannee? Hama teeta rikiaunnaano. ²⁶Vaa Sataango iya utikiai iya ivo yaata uti-

ivaugiataama kuaavai. Fai iya kua kutaivaa rikiada tuqinnama ngiari yaataiyauvaa utida Sataango kobeveaa roosiima iya utiivakidiri rayubu kiada kuaaravai.

Nnaagiai suaivaki mmuaararaiivo tiisi nninaravai

3 Aa kua aavaara yaata utuee arinaima rikiaanee. Fai nnaagiai suaivaki kaayau mmuaararaiivo tiisi nninaravai. ²Fai gionna kiaapuuya ngiariiyara nnaasu yaata utida sikauyuavaara mmuduuya rida ngiariiyara mannaka tida ngiariiyara ta yoketaayavee kiaaravai. Iya gionna kiaapu vooyara kua maisaiyauvaa tida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada vaidiiya mminnaiyauvaa iya mmiaani hama iyara kua yoketaivaa tida hama Anutuuqaara yaata utuaaravai. ³Iya hama ngiari seenaiya ausa mmuduuya mmida hama gionna kiaapuuyara iya ausaiyauvo nuu-faikiai homo nnannateeda varida iyayaadiri koonnama yaata utida iyara unnakua tida hama ngiari iikiataivaara tuqinnama haitatuuma kiada gionna kiaapuuya ruputida avaikaraiya varida hama mmoori yoketaiyauvaara mmuduuya ruaravai. ⁴Iya ngiari seenaiya ngiari nnammutuuiya vitaida akiiraama maisa mmooriivaa iikio iya mannakaivo ngiau aapu vinai iya iikiataira aataruuvaara nnaasu mmuduuya rida hama Anutuuqaara mmuduuya ruaravai. ⁵Iya gionna kiaapuuya avu-uyauvunu kiaara: Vaa ta Anutuuqaa aataruuvaa iikiaunnayavee, kiaa kiada hau-maki maisa mmooriivaa mmannammanna iida Anutuuqaa yaagueeqaivaara ooqoo kiaa kiada hama varaaravai. Sa itaama iikiaa gionna kiaapuuya tasipama varianee.

⁶Iyakidiri ngiaa vaidi vooya vo nnau vo nnauyauvaki vida gionna muaraaga kaiya ngiari unnakuaivaa kiaa mmiaani rikiaavai. Ii gionna iya kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuau kiaivaara iya mmuaararaiikai iya mmamma iira aataruuyauvaara pinaama yaata utuaavai. ⁷Ii gionna iya kua karaasaivaa iya rikiaataikiainnaata sabi kuaivaa nnaasu rikiada hama yopeema kua kutaivaa arinaima rikiaavai. ⁸Nnaaruaa vaidiivaitana nnutuuvaitana Yaneeya Yabereeya Musinna kuaivaara ooqoo tuneema ii vaidi iya kua kutaivaara ooqoo kiaavai. Iya koonnama yaata utida Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvaara mmanna kuasiivo korookiai ooqoo kiaavai. ⁹Fai gionna kiaapuuya kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai. Nnaaru gionna kiaapuuya Yaneeya Yabereeya varuuvaa tooneema fai gionna kiaapuuya iya kumimakama variaivaa teeda kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaiyauvaa Timotiinna

kiaa mmiravai

¹⁰Na kuaivaa i kiaa mmiaivaa vaa a rikiee na variaivaa vaa a tee na data-dataama variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee. Na Yisuunnara kutaavaivee tiee mmuaararoovo niisi vauduaata rikieennaata yaagueeqama tirooma variee na ni seenaiyara mmuduuya ruee mmannammanna yaagueeqama nnaasu variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee. ¹¹Vaidiia kaayau maisa mmooriuyauvaa ni muduu na mmamma nniitaroovaa varaivaa vaa a tee rikieerakuavee. Gionna kiaapuuya yoosinna Adiookiaa varuuyaata Ikonii varuuyaata Rusutaraa varuuyaata kaayau mmoori maisaiyauvaa ni muduu na rikieennaata mmannammanna yaagueeqama variaivaa vaa a tee rikieerakuavee. Iya itaama uduu Udaanga Anutuuqoono mmuakiaa maisa mmooriuyauvakidiri ni vitoo yoketaivau yapeeravai. ¹²Mmuakiaa

gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiiva iyaki variivaara Anutuuqaa aataruuvaugiataama kuaaree kiaa iikiyaiya fai gioonna kiaapu vooya maisa mmooriyauvaa iya mmiaaravai. ¹³Fai vaidi maisaiyaata vaidi unnakua tiraiyaatama maisa mmooriyauvaa iida varia rada vikio fai nnaagiai ngiari mmooriyauvo kaayauma maisainaravai. Fai iya gioonna kiaapu vooya unnakua tikiai rikiada iya kiaa kuaiyauvaara kutaavaivee kiaaravai. Iya ngiariinoo ngiari unnakua kuaiyauvaa rikiada kutaavaivee kiaaravai. ¹⁴Eenoo sa itaama iirama kiee kua kutaiyauvaa ta i kiaa i mmiaanaiyauvaara a yaagueeqama kutaavaivee tiraivaa puaisa utee varianee. Vaa ta kua kutaiyauvaa i kiaa i mmiaanaiya a tuqinnama ti tee rikiaannaivaara ivaa puaisa utee varianee. ¹⁵Vaa a rikiaannavai. A nnaakara meedivai variee Anutuuqaa kua fafaara yoketaiyauvaa rikiaa ree viee viee aanna makee mmannammanna a homo rikiaannanoo. A ivaa yaaruee ivaudiri tinni yoketaivaa varee Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino Anutuuqo i vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa a rikiaannanoo. ¹⁶Anutuuqaa kua fafaara mmuakiaayuvai Anutuuqaa Mmanna-saivoono vaidiiya kiaa mmuduu fafaara reeravai. Ivaudiri vaidiiya aikiooma kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida unnakua tiraivaara yaagueeqama ooqoo tida koonnama varira aataruuyauvaa safuuma kiada safuuma varira aataruuyauvaa iya vitaakiaaravai. ¹⁷Vaidi voovoono Anutuuqaa mmooriivaa varoonnonno koovayama kioo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa yoketaama iinaraivaara teerakiaiveeraivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainoo.

4 Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu makee variaiyaata vaa putuaiyaatama fai yaparainaravai. Inna avuuvuunnaata Anutuuqaa avuuvuunnaatama vo kua voovai i kiaa i mminai rikiaanee. Yisuu Kirisiiva kava vararanoo tioo tiyara dinaraivaara na aa kua aavaa yaagueeqama i kiaa i mminai rikiaanee. ²Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmianee. Sa iya rikiaatai suaivaki nnaasu iya kiaa mmianee. Mmuakiaa suaiyauvakiaatama mmannammanna tirooma kiee variee iya kiaa mmiee varianee. Vooya mmannammanna kua kutaivaa kiaa mminanai rikiaatee. Vooya koonnama variaivaara yaagueeqama iyaata kua tiee vooya kiisama muaraagama variaivaara yamaa kua yamaa kua tiee tirooma variee hokobama iya kiaa mmiee varianee. ³Fai suai voovai nninai gioonna kiaapuuya hama kua kutaivaa iya rikiaatainai iya ngiari rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu rikiaaravai. Vaidi vooya iya rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu iya kiaa mmiraiya kuaiyauvaa rikiada seena seena vaidiiya mmuaa kuayauvai tiraiya kuaiyauvaatama makemakee rikiaaravai. ⁴Rikiada fai hama kua kutaivaa rikieeraida pikiada uriiyauvaara yaata utida rikiaaravai. ⁵Eenoo sa itaama rikieerama kiee mmuakiaa suai tuqinnama ai variraivaara haitatuma tee tirooma varianee. Fai vaidiiya mmoori maisaivaa i mmikiai rikiee mmamma mmuaararavaa vareennaata yaagueeqama varianee. Yisunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variee mmuakiaa mmoorivai Anutuuqo i mmuuvaa yaagueeqama iikiane.

⁶Fai kiisa suai ni kiauvo kuminayaa tuoo kuanaravai. Ni suaivo paannainoo. ⁷Na mmoori yoketaivaa yaagueeqama varauvaa vaa na iima taika kiaunoo. Vaidiiya isa-reeda ngiari yaatara ngiari yaataraidaa atauvakira kuaaneema vaa na atauvau viee ni mmooriivaa iima taika kiau vai. Na Yisunna kutaavaivee kiau vaa hama pikiauvai. ⁸Fai yapooma Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki na maisa aataruuvaa yaatara kiee aikiooma safuuma varira aataruuvau variraivaa irisaivaa niini teerama yapa kiaivaa fai ivo safuuma variraivoono ni minaravai. Hama ni nnaasu ni

minaravai. Fai eyommaa gioonna kiaapuuya iva tiinara suaivaara faannaida ivaara mmuduuya ruaiyaatama mminaravai.

Timotiiva innasi nninaraivaara Pauruuso tiravai

⁹Kammannainai niisi nninaraivaara yaata utuee ngianee. ¹⁰Vaidiivaa nnutuuvo Dimaaso aa mmata ta variaunna aavau vai aataruuyauvaara pinaama mmuduuya ruoo ni pikioo yoosinna Tesoronikii vioo kieeravai. Vo vaidivai nnutuuvo Kere-sekeeva mmata Garatiaa vioo kiooduu vuaivaa nnutuuvo Titiiva mmata Daramatiaa vioo kieeravai. ¹¹Rukaaso nnaasu ni tasipama varinoo. Marakaava ni tasipama mmoori varaanaraivaara innaata sunee ngianee. ¹²Vaa na Tukikiinna titaaduu Epe-siisa ivaki vioo kieeravai. ¹³A niisi ngiee ni yaapaivaa na yoosinna Toruaasaa vaidiivaa nnutuuvo Karapaanna nnauvaki kiaivaata varee ngianee. Ni yanaiyauvaa varee fayai nnabaiyauvunu fafaara reeraiyauvaatama varee ngianee. Sa iyauvaara taunnu kiee pikiee ngianee. Iyauvaatama varee ngianee.

¹⁴Vaidiivaa nnutuuvo Aresadereeva kapaaqaivaadiri mminnamminnaiyauvaa iiraivoono mmoori maisaiyauvaa ni miravai. Ivo ari uuvaugiataama Udaanga Yisuu Kirisiiva safuuma irisaiyauvaa fai inna mminaravai. ¹⁵Ivo ta kiaanna mmayaayaivaara yaagueueqama ooqoo tuuvaara ivo aita mmoori maisivaa iinoora tuqinnama haitatuukianee.

¹⁶Tauraa suaivaki iya kua pinaivaki ni yapa kiooduu na sai kiaaduu hama vaidi voovoono ni tasipeeravai. Mmuakiaaya ni pikieeravai. Ivaara Anutuuqo fai hama iyara nnannataanaraivaara na yaaku varaunoo. ¹⁷Iya hama ni tasipeerama kiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipoo ari yaagueueqavaa ni miravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya mmayaaya yoketaivaa mmuakiaavai na iya kiaa mminai rikiaateeraivaara ivo ni tasipoo ari yaagueueqavaa ni miravai. Fai raiyoon-aivo vaidi voovai gutikio vaidi voovoono utu ravisirayaama vaidiiva ni ruputuu-vakidiri Anutuuqo ni vitoo yoketaivau ni yapeeravai. ¹⁸Udaanga Yisuu Kirisiiva fai mmuakiaa mmoori maisaiyauvakidiri ni vitoo yoketaama ari yoosinna ngiau aapuuvaki gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ni yapaanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu itavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai gioonna kiaapuuyara

yaata utuoo boo tiravai

¹⁹Na gioonna kiaapuuvaitana Pirisikauya Akuiraayara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmianee. Onesiporoonna seenaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmianee. ²⁰Erasataava ari yoosinna Koridii hara kioo varuduu Toropimaa nniitarooduu na yoosinna Miretee ivaki inna pikieeravai. ²¹Vati rira suaivo nninaraivaara yaata utuee akiiraama niisi ngianee.

Upuruuva Pudeeva Riniiva Karautiaavainnaata mmuakiaa ti seena vaa ausa hanigieera vooyaatama aiyara yaata utida boo kiaavai.

²²Udaanga Yisuu Kirisiiva aiki variaiveera na aiyara yaaku varaunoo. Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoona aa yanaa aavaa

Titiinnani reeravai

Titiiva ari voopinnaa vaidi karaasavoona ausa hanigioo Pauruusaa tasipama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Pauruuso Titiinna mmata Keretee ivaki pikioo vuduu ivoono ivaki varioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya nuunaiyauvaara haitatuuravai. Kaayau gioonna kiaapu Keretee varuuya koonnakaannau aataru maisaiyavaa iiravai. Itaama uuduu Pauruuso Titiinna ivaki pikioo vino ivoono ivaki varioo vaa ausa hanigiooya kieetaiya varira aataruuvaa iya vitainno vaa ausa hanigiooya mmayaaya yoketaivaa kiasa mmira aataruuvaa vitainno safuuma yoketaa vaidi ausa hanigieera tuanaavai variaiveeraivaara innani fafaara reeravaivee.

1 Na Pauruuso Anutuuga mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoona aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuugo ni mmataama kioo ni titooduu na ivo ariiniee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuyasi viravai. Ta Anutuuga kutaavaivee tiraivo pinaavai vakiaveeraivaara na iyasi viravai. Anutuuga aataru yoketaivaara na kua kutaivaa iya kiasa mminai iya rikiaivo pinaavai vakiaiveeraivaara na iyasi viravai. ²Ta tupatupaa variraivaara faannakiaaraivaara na Anutuuga aataru yoketaivaara iya kiasa mminara viravai. Hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo hama unnakua tiraivoona ii tupatupaa varira ivaa tiyara kua kiasa teerama kieeravai. ³Teerama kioo ivo mmataama kioo suaivaki ari mmayaayaivaudiri kooyaa ivara ti kiasa ti mmiravai. Ii mmayaaya ivaa Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapeeraivoona ni giaa ni mioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kiasa mmianee, tuduu na kiasa kookieema kieeravai.

⁴Titii-o, na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. A niinikaraama Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima variannanoo.

Ti Napoova Anutuugoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama kati aiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu varia-teeraivaara na yaata utuunoo.

Titiiva mmata Keretee ivaki mmoori vareeravai

⁵Na hama mmooriivaa iima taikaivaa a safuuma iima taikaaneeraivaara na mmata Keretee ivaki i pikiee viravai. Na i kiasa i mmuuvaugiataama vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki a mmataakianeeraivaara na ivaki i pikiee viravai. Na vaidi kieetaiyara i kiasa i mmiaa kuaivo ataama vainoo. ⁶Kieeta vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varanai inna nnaakaraiya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya variaaravai. Inna nnaakaraiyara hama gioonna kiaapuuya iyara kiaara: Vueennaaida ngiari kaano koovaitana avavaitana hatokada variaayavee, kiaaravai. ⁷Kieeta vaidiivo Anutuuga mmooriivaara haitatuuraivaara ivo variraivo safu tuanaavai vaino hama ari mannaka tiao hama makee tikio ausa nnannataikio hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo hama gioonna kiaapuuya ruputuoo hama ariiyara nnaasu yaata utuoo sikauyauvaa varaanaraivaara iivai. ⁸Ivo nnauvaata yeennaiyauvaatama vo yoosinnaivakidiri ngiayya mmioo mmoori yoketaivaara mmuduuya ruoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnama haitatuunoo safuuma yoketaa tuanaavai varinaravai. ⁹Ivo

tupaa vaira kua kutaa tuanaivaa ari vitairaiya inna kiasa mmiavaa puaisa utuaivee. Ivo safu kua aataruuvaa gioonna kiaapuuya kiasa mminaraivaara ivaa puaisa utuaivee. Vooya ii kua ivaara unnakuavee kiaiya kua sai safuuma tinaraiivaara ivaa puaisa utuaivee.

¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya haunninniida varida vooya ngiari sabi kuaiyauvaa kiasa mmiyani iya kutaavaivee kiaavai. Vaidi vooya Yutayaiya aataruuvaa pikiada Yisuunna aataruuvau viraiya itaama iikiaavai. ¹¹ Itaama iida haunniniraiya kaayau gioonna kiaapuuyaata iya uru nnaakaraiyaatama ngiari kuaiyauvaa hama kiasa mmiataama kiadaata kiasa mmiyani iya haruruavai. Iya ngiariyara yaata utida kati sikauyuvaa varaarivaara itaama iya kiasa mmiavai. Ivaara fai ta iya ngiari avaiyuvaa ramuunnaakiateeraivaara kiaravai. ¹² Ngiari seena Keretee vaidi forofetaa voovoono ariinoo iyara tinoo: Keretee gioonna kiaapuuya unakuavaa mmannammanna tida puara mmaraariya roosiima avaikarama varida hama mmooriivaa vareerama kiada yeennaiyuvaa tarikama nnaaraivaara nnaasu yaata utida nnaavaivee. ¹³ Ivo itaama kua tiivo kutaavai tiivai. Ivaara yaagueeqama kiee iya oqoo kianee. Iya Yisuunnara kutaavaivee kiaivo safuuma vakiaveeraivaara itaama iya yaagueeqama kiee kianee. ¹⁴ Sa iya Yutayaiya uriiyauvaa mmannammanna rikiada vaidiyya kua kutaiyauvaara oqoo tiraiya iya tikiai sa iya kuaivaa rikiaateeraivaara iya yaagueeqama kiee kianee. ¹⁵ Gioonna kiaapu safuuma yoketaama variaya taavo mmuakiaa haipa mminnamminniyauvo yoke-taayauvai vaivai. Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisaiyuvaa varada Yisuunnara hama kutaavaivee tiraiya taavo iyauvo hama yoketaayauvai vaivai. Ngiari yaata tinniiyauvo vaa maisaikiai koonnama yaata utiraivaara itaama taavo hama yoketaayauvai vaivai. ¹⁶ Iya ngiariyara kiaanoo: Vaa ta Anutuuqaa teeda rikiaunnavaivee, kiaavo too iya koonnama iikiaa aataruuyauvaara iya kuaivo unakuavai vaivai. Iya Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata yaataraavo Anutuuqo taikiai iya maisamaisama varida tinni yaagueeqaida hama yopeema mmoori yoketaa voovai aikiooma iikiaavai.

Pauruuso kua kutaa tuanaivaara Titiinna tiravai

2 Eeno Anutuuqaa kua kutaa tuanaivaudiri yaata utuee gioonna kiaapuuya safuuma variraivaara iya kiasa mmiee varianee. ² Vaidi yokovaiya kiasa mmiee kianee: Sa kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida variatee. Tirooma varida tuqinnama yaata utida ngii iikiatai aataruuvaa haitatuukiatee. Ngia Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tida ngiingii seenaiyara mmuduuya rida Anutuuqaa mmooriivaa ngii pikiaatainainnaata mmannammanna iikiatee, ³ kiasa kiee gioonna yokeeraiya mmuakaraama kiasa mmiee kianee: Gioonna yoketaama safuuma variaya roosiima variatee. Sa ngiingii seenaiyara maisa kua murumuru tida varida sa vuaina nnooriivaa nnaaraivaara nnaasu yaata utida variatee. Gioonna karaasaiya mmoori yoke-taiyuvaa vitaakiatee. ⁴ Iya ngiari vaati nnaakaraiyara mmuduuya ruateeraivaara mmoori yoketaiyuvaa iya vitaakiatee. ⁵ Iya mmamma iira aataruuvaa oqoo tida safuuma varida ngiari nnauyuvaa tuqinnama haitatuuda varida mmoori yoketaivaa iida ngiari vaatiiya kuaivaa rikiada iikiateeraivaara mmoori yoketaivaa iya vitaakiatee. Sa gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaara maisavee kiateeraivaara iya itaama vitaikiai yoketaama variatee. Gioonna yokeeraiya itaa kua kianee.

⁶Vaidi karaasaiya mmuaikaraama yaagueeqama kiaa mmiee kianee: Ngiingii mmammaiyauvo ngii iikiataira aataruuyauvaara tuqinnama haitatuuda safuuma variatee, ⁷kiaa kiee eenoo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa iinai teeda iya mmuaakaraama a iikiannaneema iikiaaravai. A tirooma variee sa isareera safuuma kua kutaiyauvaa iya kiaa mmianee. ⁸A itaama safu kuaiyauvaa iinai i nnammutuaiya fai teekio too hama maisa aataruuvootainai hama maisa kuaiyauvaa tiiyara kiaaraivootaino iya mmamma maisakiateeraivaara itaama iikiane.

⁹Sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareeraiya ataama kiaa mmianee. Ngiingii haitatuuraiya kuaivaa rikiada iikiatee. Fai ngia mmuakiaa mmooriyauvai safuuma iikiai ngii haitatuuraiya ngiiyara yoketaakiaaravai. Sa ngii haitatuuraiya kua sai kiatee. ¹⁰Sa iya mminnaiyauvaa mmuara varaatee. Ngia mmannammanna yoketaama mmooriivaa iida sa pikieerada yaagueeqama nnaasu iikiatee. Fai ngia mmuakiaa mmoorivai itaama iikiai gioonna kiaapuuya Anutuuoqo ti vitoo yoke-taivau yapaivaa kuaivaara kua yoketaivaa kiaaravaivee. Itaa kua iya kiaa mmianee.

¹¹Anutuuoqo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo kati iyara yoketaama yaata utiivaa iya mmuakiaaya rikiaavo kooyaa vaivai. ¹²Itaama vaivaudiri ta ataama iikiaara aataruuyauvootama kooyaa vaivai. Mmuakiaa aataruuyauvo hama Anutuuoqaasidiri tiyauvaatama mmatayaiyasidiri nnii mmamma iira aataruuyauvaatama ta pikiada ti mmammaiyauvo ti iikiatairaiyauvaara tuqinnama haitatuuda tirooma safuuma varida aa ta mmatayaa variaunna suai aavaki Anutuuoqaara nnaasu yaata utida variaaravai. ¹³Ta itaama varida ti Anutuuoqo yaagueeqama variivoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama ngiari mmeeki-aivaa tasipama tummuara suaivaki ta iya tasipama yoketaama variaaraivaara faannaida variaaravai. ¹⁴Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnamminnaa maisaiyauvakidiri ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo ariinoo tiiyara putuoo ari kiauvaadiri ti yookairavai. Ivo ti vitoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai ta inna gioonna kiaapu safu tuanaaya nnaasu varida inna mmoori yoketaivaa yaagueeqama iikiaaraivaara ivo tiiyara putiravai.

¹⁵Ii kua iyauvaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee varianee. Anutuuoqo kieeta vaidivai i yapaivaara gioonna kiaapu vooya yamaa kua yamaa kua tiee vooya yaagueeqama kiee kiaa mmianee. Fai a itaino too gioonna kiaapu voovoono sa i kuaivaa rikioonnaata aiyara nniki rakammuaivee.

Gioonna kiaapuuya yoketaama variateeraivaara

Pauruuso Titiinna kiaa mmiravai

3 Gioonna kiaapu a haitatuukiannaiya ataa kua kiaa mmianee. Ngii kieeta ngii iyara diraiya mmemmaana vikiai ngii tikiai rikiaatee. Mmuakiaa mmoori yoke-taiyauvaa iikiaaraivaara teerama kikiiai ngii tikiai rikiada makee tinai iikiatee. ²Sa gioonna kiaapu voovaara maisa kua tida sa buaru tiraida tirooma varida mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utida iyaata yamaa kua kiatee. ³Tauraa tete variaannaivaura yaata utuee itaama iya kiaa mmianee. Tauraa ta kumimakaida varida kuaivaa rikiadaata yaatarada koonnama variravai. Mmamma iira aataru-uvo ti puaisa utuduu ta tete yoketaama uu aataruuyauvaara nnaasu yaata utiravai. Ta mmuakiaa suai ti seenaiyara nniki tomedaida mmoori maisaivaa iya iida iya ti yaataroovaara ti nnannatooduu variaannaduu iya hama tiiyara mmuduuya ruduu ta

hama iyara mmuduuya riravai. ⁴ Anutuuqo ti vitoo yoketaivau yapooovono tiyara yoketaimno tiyara mmuduuya ruoo ti tuqinnoo suaivaki ⁵ ivo ti vitoo yoketaivau yapeeravai. Hama ta teteenoo mmoori yoketaiyauvaa iikiaannaivaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ariinoo kati tiyara boo tuuvaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ta karaasaya variateeraivaara ivo ti aakiaiyauvakidiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa fini kioodoo Mmannasa Yoketaivoono ti tuduu ta karaasa variraivaa vareeravai. Ivo itaama uuvaara ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. ⁶ Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapooovono putuuvaara Anutuuqo Mmannasa Yoke-taivaa ti mmuduu kaayauma ti suvuairavai. ⁷ Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tiyara tinara: Safuuma variaayavee, tinarivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai. Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaannaivaa varaateeraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai. ⁸ Ii kua iyauvo kua kutaayauvai vainoo.

Ii kua iyauvaa a gionna kiaapuuya yaagueeqama kuaa mmianeeraivaara ni yoke-tainoo. Gionna kiaapu Anutuuqaara kutaavaivee tiraiya mmoori yoketaiyauvaara yaata utida iikiateeraivaara yaagueeqama iya kuaa mmianee. Ii kua iyauvo yoke-tainai fai gionna kiaapuuya rikiada iida yoketaa tuanaaya variaaravai. ⁹ Vooy-aano sabi kumimakaida Anutuuqaa kuaivaara ngiari kuaa mmi ngiari kuaa mmiida varida ngiari taato nnaakukiaiya nnutuuyauvaara yaata utida buaaru tida Anutu-uqaa mmaanna tuu kuaivaara kua tida buaaru kiaavai. Sa ii kua iyauvaa iya tikiai eeta kianee. Ii kua iyauvo maisainai fai gionna kiaapuuya rikiada maisama varida hama mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara sa eeta kianee. ¹⁰ Gionna kiaapuuya vaidi voovono iya tikiai voovau voovau mmarammaraama variaa ivaara ii vaidi ivaa taaraneeu yaagueeqama tiee rikino hama i kuaivaa rikinai pikiaanee. Sa kava inna tasipama kua kianee. ¹¹ Vaa a taannavai. Itai vaidi ivo koonnama yaata utuoo mmin-namminnaa maisaivaa varaikiai ta teeda kiaunnanoo: Inna kuaivo unnakuavaivee, kiaunnavai.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa Titiinna kuaa mmiravai

¹² Fai na Atemaanna aisi titaanarannee? Vara na Tukikiinna aisi titaanarannee? Hama na rikiaunoo. Fai na voovai titano iisi vinai rikiee a niisi akiairaama yoosinna Nikoporoo ngianee. Fai vati rira suaivaki na Nikoporoo ivaki varinai niisi ngiane. ¹³ Kua mmoori aataru radudeera vaidiivaa nnutuuvo Sinaava ari vuaivaa nnutuuvo Aporoova aataruvauvau kuaaraivaara eenoo ivaitana tuqinnama haitatuunna mmuakiaa mminnaa hama ivaitanaasi vaiyauvaa ivaitana mmianee. ¹⁴ Ti gionna kiaapuuya mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara itaama iya vitaakianee. Iya hama kutaa mminnaataiya tasipama mmoori yoketaiyauvaa iida tuqinnaateeraivaara iya vitaakianee. Fai iya itaama iida hama kati kuminaya varikio iya iikiaiuyauvaa kaanaiyauvo vainaravai.

¹⁵ Mmuakiaa gionna kiaapuuya ni tasipama variaiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Mmuakiaa ti seena Yisuunnara kutaavaivee tida tiyara mmuduuya ruaiya ta iyara yaata utida boo kiaunnaivaa iya kuaa mmianee.

Anutuuqo kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmannammanna mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa

Pirimuunaani reeravai

Pirimuuno tauraa vaa ausa hanigioovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ni mmoori varaaneera Onesimuusaa viteeravai. Vitoo kiooduu rikioo nnaagiai Onesimuuso inna pikioo ari toovau viravai. Oro varioo nnaagiai Pauruusaasidiri mmayaaya yoketaivaa rikioo ausa hanigieeravai. Pirimuuno Onesimuusaara mmuduuya ruoo innara tuqinnaiveeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Pirimuunaani fafaara reeravaivee.

1 Pirimuuno, na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva numa ni tasipama varikiai na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Ta aiyara mmuduuya ruaunna vaidi ti tasipama mmoori varaannaivaaniaata ²i nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaniaatama ti seena gioonna Apiaannaniaata ti seena vaidi Arikipiinnaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Arikipiiva Anutuugaa mmooriivaara rapira vaidiiya roosiima yaagueeqama dioo vaivai.

³Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yokeetaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Pirimuuno Yisuunnara kutaavaivee kias kioo

gioonna kiaapuuyara mmuduuya riravai

⁴Pirimuuno, na yaaku vareera suaivaki aiyara yaata utuee makemakee Anutuugaata kua tiee aiyara yoketaavaivee kiaunoo. ⁵Na rikiakukai a Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiee innara mmuduuya ruoe Anutuugaa gioonna kiaapuuyaraatama mmuduuya ruannakuavee. Na ivaa rikiavuura na itaama Anutuugaata aiyara kua kiaunoo. ⁶Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta innaasidiri yaagueeqa ari vookaraiyauvaa varaunnava. Eeta teetama Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnaiya ta mmuaavaugiataama ii kua ivaa arinaima rikiaaraivaara na yaaku varaunoo. ⁷Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaara pinaama ni yoketaikiai na yaagueeqama variaunoo. A Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama variannano iya ausaiyauvo yokeetaivaara ni yoketaunoo.

Pauruuso Pirimuuno mmoori yoketaivaa

Onesimuusaara iinaraivaara inna yaparairavai

⁸Itaama vaikiiai na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoonora tiee a vo mmoori voovai iikianeeraivaara na aikiooma yaagueeqama i tinaravai. ⁹Ta ausa hanigieeraiya titiyara titiyara mmuduuya ruaunnaivaara hama na yaagueeqama tinaravai. Na yoketayoketaama aita kua tinaravai. Na Pauruuso vaa yokovaa vaidivai variee Yisuu Kirisiinna kuaivaa kiauvoono aanna makee na inna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variee aita yoketaa kuaivaa tinaravai. ¹⁰Na Onesimuusaa Yisuu Kirisiinnara kias mmiaaduu rikioo ausa hanigioovaara na innara ni maapu

tuanaavaivee kiaunoo. Aanna na oovi nnauvaki variau suaivaki na itaama inna kiaa mmiaivaara inna koova variaunoo. Na innara tiee yamaa kua yamaa kua aita kua kiaunoo. ¹¹ Nnaaru hama ivo i mmoori yoketaiyauvaa yaagueeqama kioo vareeravai. Aanna makee fai ivo aiyaraata niyaraatama yoketaa mmooriyauvaa iinaravai.

¹² Aanna makee na inna titauko aisi kuainoo. Na innara ausa mmuduuya ruauvaa tasipama na inna titauko aisi kuainoo. ¹³ Na Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaivaara oovi nnauvaki variaunoo. Na aavaki variau suaivaki ivo ni tasipama mmannammanna varinaraivaara ni yoketaunoo. Eenoo ni tasipama variee mmooriivaa iinara mmaataivaa ivo varoo ni tasipama varioo mmooriivaa iikiaiveera na inna niniyara ravaatainaravai. ¹⁴ A niyara yaata utuee mmooriivaa varaanaraivaara hama na yaagueeqama iikianeera i tinaravai. Eenoo ai yaata utu-annaivaugiataama iinaraivaara ni yoketaunoo. Ivaara a hama ee-oo tinai na hama ni tasipama variaiveera inna vitaanaravai.

¹⁵ Na yaata utuauko ivo i pikioo vioo kiaivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo i pikioo ngioo paanna sui numa ni tasipama varioo ari ausaivaa hanigia kioo fai ivo kava vararanoo vioo i tasipama tupatupaa varinaravai. ¹⁶ Aanna makee hama ivo sikaunnaadiri yookaakianna ngiaammuauvai nnaasu varinoo. Vaa ii aataru ivaa ivo yaatara kiaivai. Ivo Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiivaara ti seena vaidi ta innara mmuduuya ruaunnavaai varinoo. Na innara pinaama ni yoketaunoo. Fai eenoo innara ari vookaraama pinaama i yoketainaravai. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiivaara i seena vaidi tuanaavai varioo i mmoori varaivaara a innara pinaama i yoketainaravai.

¹⁷ Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara a niyara ni mmuaa vayanaavaivee kiaa kiee a ai ausa mmuduuyaivaa ni mmiannaneema Onesimuusaa itaama ai ausa mmuduuyaivaa mmianee. ¹⁸ Ivo mmoori vooyauvai i tomeda iiravainnee? Vara sikauyauvaa hama irisaivaa i mmiravainnee? Sa ivaara inna yaparainaraivaara yaata utuane. Ivaara ni yaparainaraivaara yaata utuane. ¹⁹ Aavaa taanee. Na nini yaakuuvaadiri aa kua aavaa fafaara raunoo. Na Pauruusoona fai irisaivaa i mminaravaivee. Hama na aa kua aavaa ni kiataikiainnaata fai na tinaravai. Na Yisuu Kirisiinna kuaivaa i kiaa i mmiaaduu a ausa hanigiee yoketaama varunnaivaara niyara yoketainara irisaivo aiki vainoo. ²⁰ Ni seena-o, ivaara a Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruannaivaara fai na i yaparakiauvaa a iino ni yoketainaravai. Ta taaravaitana Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnaivaara a ni seena tuanaakua niyara yoketaino ni ausaivo yoketaakiaivee.

²¹ Na aa kua aavaa fafaara ree variee yaagueeqama yaata utuee kiaunoo: Fai na inna yaparakiauvaa ivo iinaravaivee, kiauvai. Vaa na rikiauvai. Na i yaparakiau kuaivaata a iinna vo kuavaatama fai iinaravai. ²² A Onesimuusaa tuqinnaanaraivaara teerainna niini nnau voovaata teerakianee. Na ngiisi kuanaraivaara ngia mmuakiaaya yaaku varakio Anutuuoqo irisai ni titanai na ngiisi kuanaraivaara na faannaina variaunoo.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

²³ Ipaparaaso Yisuu Kirisiinna mmoori varaivaara ni tasipama oovi nnauvaki variivoono aiyara yaata utuoo boo tiivai. ²⁴ Ni tasipama mmoori varoo vaidiiya Marakaava Arisarakaava Dimaaso Rukaasoovainna aiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Vaidi voovoono aa kua aavaa

Eporai kua tuuyani reeravai

Aa yanaa aavaa roo vaidiivo hama ari nnutuuvaa reeravai. Kati aa yanaa aavaa roo vaidiivo raa kioo gioonna kiaapu Eporai kuaivaa tuuya vaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai. Mo vooya iya uu aataruuyauvaara ooqoo tida iya nnammutuaa uudu iya Yisunnara kutaavaivee tuuvaa pikiaaree kiaa iiravai. Aa yanaa aavaa roo vaidiivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani roo tunoo: Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo inna kutaa aataru tuanaavai. Yisuu Kirisiivaano kutaa tuanaa Anutuuga kooyaa ti vitaivaivee, tiravai.

Anutuuga ari Mmaapuuvoono inna kuaivaa

kooyaa ti kiaa ti mmivai

1 Nnaaru Anutuugo kaayauneetu airi aataru ari vookara ari vookarauyauvaadiri forofetaiyaata kua tuduu iyaano iva tuu kuaivaa ti rubuungainna kiaa mmiravai. ²Aa nnaagiai suai aavaki Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuuvoono inna kuaivaa ti kiaa ti mmivai. Ivo homo Anutuuga tasipama varuu suaivaki Anutuugo tuduu ivaano ngiau mmataivaa iima kieravai. Anutuugoono inna mmataama kioo nnaagiai ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa varaaneera inna tiravai. ³Toobaivaudiri mmeekiaivo taineema innakidiri Anutuuga oyai ari vookaraivo kooyaa vaivai. Ivoono Anutuugo ari vookaraama variivaa varoo kooyaa vitaivai. Ivo tiivaugiataama ngiau mmata mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ari yaagueueqaiivoono utikio vainoo. Mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa ru-gaiveeraivaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuoo kava diitoo ngiau aapuuvaki vioo Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaavai variivaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varinoo.

Ari Mmaapuuvoono aangeraiya yaataravai

⁴Anutuugo ari Mmaapuuvaa nnutu ari vookaraivaa ngiau aapu yapa kiaivaara inna nnutuuvo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataravai. Inna nnutuuvo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataraineema Anutuugo ari Mmaapuuvaa aruoo yapa kiaivoono aangeraiya yaataravai. ⁵Anutuugo hama aangeraa voovai tunoo:

A ni Maapukua
aanna makee na i Koova variauvaara
a variannavaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai. Vo kuavai hama Anutuugo aangeraa voovai tunoo:

Na inna Koova varino
ivo ni Maapuvai varinaravaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai. ⁶Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieeta tuanaavai mmataama kioovaa mmatayaa titaanaree kiaa iinno varioo ivo innara vo kuavai ataa kua tunoo:

Anutuuga aangeraa mmuakiaaya

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

Anutuuqo ari Mmaapuuvaara itaa kua tiravai. ⁷ Anutuuqo aa kua aavaa aangeraiyara tunoo:

Na ni aangeraiya kiaukai rikiada
akiairaama yuunna roosiima mmooriivaa varaavai.

Na ni mmoori vareeraiya kiaukai rikiada
makee tikiyai yaagueeqama
saneetu roosiima iikiaavaivee.

Ivo aangeraiyara itaa kua kiasa kioo ⁸ ari Mmaapuuvaara ataa kua tunoo:
Na Anutuuqo i oyaivovee.

A mmuakiasa gioonna kiaapuuyara diraivo
tupatupaa vainaravai.

E gioonna kiaapuuyara diraivaa
a safuuma haitatuukiannavai.

⁹ Safuuma varida iira aataruuvaara
i mmuduuya ruaivai.

Koonnama iira aataruuvaara hama
i mmuduuya ruaivai.

Itaama vaikiyai na Anutuuqo
i Anutuuqo tuanaivoono

i mmataama kiee
i aruoo yapa kiee

i seenaiya aduoo yapa kiaukai rikiee
a ari vookaraama sirigainna variannavaivee.

¹⁰ Ivo ari Mmaapuuvaara itaa kua kiasa kioo nnaagiyai vo kuavai innara ataa kua tunoo:

Udaanga-o, nnaaru hama mminnamminnaatauduu
a mmataivaa iima kioodoo yaagueeqama vairavai.

Vauduu a ngiauvaatama iima yapa kieeravai.

¹¹ Fai ii mminnaa iyauvo

taikoo raubiriinarayauvai vainaravai.

Eenoo fai tupatupaa varinaravai.

Uyira rairaiyauvo maisainara iiraivaa roosiima
iyauvo maisainara iinaravai.

¹² A buruqaivaa ranaa kiee yapaannaneema
a iyauvaa ranaa yapaanaravai.

A uyira rairaiyauvaa karaasa uyuee
rammuannaneema a tino rikioo

fai iyauvo karaasa ari vookarayauvai vainaravai.

Mo eenoo tupatupaa ee variraivaugiataama
itaavai nnaasu fai a varia ree kuanaravai.

Fai hama i variraivo taikaanaravaivee.

Anutuuqo ari Mmaapuuvaara itaa kua tiravai. ¹³ Hama ivo ari aangeraa voovai ataa kua tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee.

¹⁴Hama Anutuuqo ari aangeraa voovai itaa kua tiravai. Itaama vaikiyai aangeraiya aanii mminnaayannee? Iya mmannasayaano Anutuuqaa mmooriivaa varada vari-aavo ivo iya makemakee titaikiyai iya ivo vitoo yoketaivau yapaanara gionna kiaapuuya tasipama varida mmooriivaa varaavai.

Anutuuqo ti vitoo yoketaa ari vookaraivau yapaanaravai

2 Anutuuqaa Mmaapuuvo forofetaiyaata aangeraiyaatama itaama yaataraiavaara kua kutaivaa ta rikiannaivaa ta arinaima rikiada puaisa utuaaravee. Ta iida ii kua ivaa pikieevoora tida nnikiyai ta puaisa utuaaravee. ²Anutuuqaa aangeraiya ti rubuungainna kiaa mmuu kuaivo kutaa kuavai kooyaa vairavai. Gionna ki-aapu voovoona ii kua ivaa rikioonnaata yaataroovoona irisai maisivaa ari uu-vaugiataama safuuma ari vareeravai. ³Itaama varoovaara mo ta dataama kiada irisai maisivaa pikiaarannee? Anutuuqo ti vitoo yoketaivau yapaanara aataru ari vookaraivaara rikiadaata kati varida dataama kiada ta irisai maisivaa pikiaarannee? Fai ta varaaravaivee. Udaanga Yisuu Kirisiivaano ii Anutuuqo ti vitoo kua ivaa toosa hara gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada ii kua ivaa rikiada kutaavaivee kiaa kiada yoketaama varida kutaa kuavai vauvaara kooyaa ti vitairavai. ⁴Ii kua ivo kutaavai vauvaara Anutuuqo ari uuvaugiataama kooyaa ti vitairavai. Mmuai suaivaki Anutuuqo kaayau ari mmoori aataru ari vookara ari vookara-ruyauvaa iinno ari yaata utuuvaugiataama ari Mmannasa Yoketaivaa gionna ki-aapuuya mmuduu rikiada ivaa yaagueeqaivaura vo mmoori vo mmooriivaa iiravai.

Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaanara nakaaravovee

⁵Yisuuva tuu suaivaki ari vookaraama varira aataruuvo vairavai. Ii aataru ivo vauvo vakia roo vioo vioo yapooma vainara suaivaki hama Anutuuqo aangeraiya ii suai ivaki gionna kiaapuuyara diaaraiavaara tiravai. Ii aataru yapooma vainara ivaara ta yaata utida kiaunnaano. ⁶Anutuuqaa kua fafaaraviki vau kua voovai vainno tunoo:

Vaidiivo kati inneennavaivee.

A aaniivaara pinaama innara yaata utuannanee?

Vaidiivo kati inneennavaivee.

A innara tuqinnaannanee?

⁷Paanna suai a tuduu

aangeraiya aruoo varuduu

ivo aduoo variravai.

Vaa a innara yoketainna

inna nnutuuvaa ngiau yapaannavai.

⁸Yapa kiee mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara

kiannano ivo iyauvaara diivaivee, tiravai.

Itaa kua tuu kuaivo tunoo: Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diivaivee, tuu kuaivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara tiravai. Itaa kua tuu kuaivaara ta taunnani hama vaidiyya mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diaavai. ⁹Vaa ta taunnnavai. Paanna suai Anutuuqo tuduu aangeraiya aruoo varuduu Yisuuva mmatayaa tuoo aduoo variravai. Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utuuvau-

giataama inna tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuyara putiravai. Ivaara Anutuuqo inna tuduu paanna suai aduoo variravai. Ivo yatari sagaivau mmamma nniitaroovaa varoo putuuvaa Anutuuqo innara yoketaimmo inna nnutuuvaa ngiau yapeeravai. ¹⁰ Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iima kioo iyauvaara haitatuura nakaaraivovee. Inna raunna mmaapu kaayauya inna tasipama yoketaama varia-teeraivaara ivo inna aikiooma Yisuunna tuduu mmamma nniitareeraivaa vareer-avai. Anutuuqo tuduu ivo mmamma nniitaroovaa varoo yaatara kioo yoketaama varioo gioonna kiaapuuya vita vitainno iya vitoo yoketaivau yapeeraivovee.

¹¹ Ivo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikiai iya Anu-tuuqaa gioonna kiaapu tuanaaya variaavai. Ivoota iyaatama iya oyaivo mmuaa tu-anaavai Anutuuqo varivai. Ivaara Yisuuva iyara ni nunna gatayavee tiivaara hama inna mmamma maisavai. ¹² Ivo ivaara tunoo:

Anutuuqo, na aiyara ni nunna gataiyaatama
kooyaa kua tinaravee.

Gioonna kiaapuuya aiyara nuunairavaki
na aiyara kua yoketaivaa tinaravaivee.

¹³ Ivo itaa kua kiaa kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Na Anutuuqaa kuaivaa rikiee
inna mmemmaana kuanaravaivee, tiravai.

Kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Na aavau variaukai
ni uru nnaakara Anutuuqo ni muuyaataama
ni tasipama variaanoo, tiravai.

¹⁴ Ivo ni uru nnaakarayavee tuu kuaivo inna gioonna kiaapuuyara tiravai. Ivo ariinoo iya mmamma mmuyaivaa varoo iya variraivaa varoo vaidivai variravai. Varioonnonno yatari sagaivau putiravai. Sataango putira oyai nakaaraivaa yaata-roo inna yaagueeqaivaatama yaataraanaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya mmatayaa varira suaivaki putira aataruuvaa aatuuraivo yeena roosiima iya utuuvaa Yisuuva iyara putuoo yeenaivaa rakuusaa kioodoo yoke-taama mmamma dummukiara variravai. ¹⁶ Vaa ta taunnava. Ivo itaama mmoori-ivaa varaivo hama aangeraiyara varaivai. Ta Aaparahaamaa sidinnaidiyya tiyara varaivai. Vaa ii kua ivo kooyaa vaivai. ¹⁷ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Anu-tuuqo tuduu ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Ivo ari seenaiyara boo tioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyya roosiima iyara tammaivaki yaaguee-qama dioo vainno Anutuuqaa mmooriivaa yaagueeqama varaanaraivaara ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninaraivaara ivo itaama variravai. ¹⁸ Vaa Yisuunnasi iinno teera aataruuvo nnuduu rikioo ivo mmamma nniitaroovaa varooovaa gioonna ki-aapuuyasi iinno taanara aataruuvo iyasi vaikio ivo aikiooma iya tasipaikiyai rikiada hama haruruaaravai.

Yisuuvaano Musiinna yaatareeravai

3 Ni seena yoketaa tuanaiyaso, Yisuuva itaama variivaara ngia Anutuuqaa tasi-pama ngiau aapu variaaraivaara vaa ivo ngiiyaraatama maavee tiravai. Yisu-unnara yaata utuatee. Ta karaasa aataruuvau variaunna mmayaayaivaa ivo varoo nuainno ti kiaa ti mmioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kietaiya roosiima

karaasa aataruuvaa tiiyara mmoori vareeravai. ² Anutuuqo ari mmooriivaa varaa-neeraivaa inna mmataama kiooduu ivo hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai. Nnaaru Musiiva Anutuuqo inna mmuu mmooriivaa hama pikieerainno gioonna kiaapuuyara yaagueeqararama uuneema Yisuuva hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai. ³ Vaidi voovoono nnau yoketaivaa heeka kinai nnauvaara gioonna kiaapuuya kiisama kua yoketaivaa tida vaidiivaara kua yoketaivaa pinaama ki-aaravai. Ivaa roosiima Anutuuqo Musiinnara kiisama kua yoketaivaa tioo Yisuun-nara pinaama kua yoketaivaa tiivai. ⁴ Mmuakiaa nnauyauvai vaidiiaano heekaavai. Anutuuqoono iya yaataroo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iiravai. ⁵ Musiiva Anutuuqaa mmoori vareera vaidivai varioo Anutuuqo inna mmuu mmooriivaa hama pikieerainno gioonna kiaapuuyara yaagueeqama iiravai. Yisuuva yapooma kua tinara kuaiyauvaara Musiivannaadee tauraa mmooriivaa iinno mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. ⁶ Anutuuqaa Mmaapu tuanaa Yisuu Kirisiivaano ari Koonna Anutuuqaa gioonna kiaapuuyara dioo vainno haitatuunno hama pikieerainno yaagueeqama diivai. Ta innara kutaavaivee kiaa kiada innara yaagueeqama faannakiaunnaivara sirigakiaunnaiya ta Anutuuqaa gioonna kiaa-puya variaunnanoo.

Anutuuqaa gioonna kiaapuuya fai eeyara

kati variaaravai

⁷ Ivaara Mmannasa Yoketaivoono tinoo:

Aanna makee ngia Anutuuqaa kuaivaa rikiada

⁸ sa nnaaru Anutuuqaara ooqoo tuuya roosiima
tinni yakeevaa varada variatee.

Mmanna gaanga mmataivaki ngii rubuungainna
Anutuuqaa iida taaree kiaa
innara ooqoo tiravai.

⁹ Anutuuqo tunoo:

Iqiivakidiri ngii rubuungainna
ni iida taaree kiaa iiravaivee.

Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiee
nuanuuvaa na iya tasipama

ari vookara ari vookarau mmooriivaa
iyara iikiaaduu rikiada kutaavaivee kiatauduaata
ni iida taaree kiaa iiravaivee.

¹⁰ Iya itaama uuvaara

na iyara ni nannatooduu kiaanoo:

Iya yaata utiraiyauvo
makemakee koonnama yaata utuaavai.

Iya na iikiau aataruuyauvaa
hama arinaima teeda iikiaavaivee, tiravai.

¹¹ Na iyara ni nannatooduu

fai na iinara kuaivaa

kiaa teerama kiee iyara kiaanoo:

Fai hama iya niisi nnida ni tasipama

eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Anutuuqo itaa kua tuuvaa Mmannasa Yoketaivoono tiivai.

¹²Ni seenayaso, tuqinnama haitatuukiatee. Ngiikidiri vaidi voovoono ausa tinni yakeevaa varoo hama ivo Anutuuqaara inna kutaavaivee kiataino rikioo ivo Anutuuqo tupatupaa variraivaa mmooka hanigia mmivoora tida tuqinnama haitatuukiatee. ¹³Mminnamminnaa maisaivo ngiikidiri vaidi voovai iinno taanaree kiasa iikio rikioo haruruo tinni yakeevaa vareevora mmuakiaa suai ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida yaagueeqama variateeraivaara kua yoketaivaa kiatee. Aanna makee ngia varia rada vidada suai nnaagiaivakiaatama itaama nnaasu iida varida variatee. Anutuuqo hama atuu ruai suaivaki itaama iida varida variatee. ¹⁴Vaa ta Yisuu Kirisiinna seena tuanaaya inna tasipama mmuaavau variaunnao. Ta toosa hara kiada innara kutaavaivee kiaunna kuaivaa mo fai ta mmannammanna puaisakama utua rada vidada taikera suaivaki homo utida varida fai ta inna tasipama mmuaavau variaaravai.

¹⁵Aa kua aavo Anutuuqaa kua fafaaraivaki vainno tinoo:

Aanna makee ngia Anutuuqaa kuaivaa rikiada
sa nnaaru Anutuuqaara oooqoo tuuya roosiima
tinni yakeevaa varada variatee.

Anutuuqaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁶Deeyaano Anutuuqaa kuaivaa rikiada innara oooqoo tuunnee? Mmuakiaa gioonna kiaapuuya tauraa Anutuuqaa kuaivaara kutaavaivee tuuya Musiiva yoosinna Iyiipaivakidiri vitoo nnuuyaano itaa kua tida innara oooqoo tiravai. ¹⁷Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuvaki Anutuuqo giaara inna nnannatoonnee? Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada gaanga mmataivau putuuyara inna nnannateeravai. ¹⁸Anutuuqo fai na kutaavai iinaravee kiasa kioo iyara tunoo: Fai iya hama niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravee, tuu kuaivo deeyara tiravainnee? Gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiadaata yaatarooyara itaa kua tiravai. ¹⁹Ivaaraida vaa ta taunnavai. Hama iya innara kutaavaivee tuuvaara ivo iya variateera tuu mmataivaura hama viravai.

4 Ta innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaaraivaara Anutuuqo vaa kuaivaa kiasa teerama kioo fai na iinaravee tiravai. Ngiikidiri vooya inna tasipama itaama variaaraivaara fanniikiarainnoo kiasa nnikiai ta aatuuda variaaravai. ²Ngii taato nnaakukiaiya mmayaaya yoketaivaa rikioneema vaa teeta rikiaunnavai. Iya mmayaayaivaa rikiadaata hama ivaara kutaavaivee tuuvaara hama yoketaama iya variravai. ³Ta Anutuuqaara kutaavaivee kiaunnaiya ta innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaunnao. Ivaara ivo Isarairaiyara tunoo:

Na iyara ni nannatooduu
na kuaivaa kiasa teerama kiee
fai na iinaravee kiasa kiee iyara kiaanoo:
Fai hama iya niisi nnida ni tasipama
eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Vaa nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo ari mmooriivaa iima taika kioodoo eeyaara kati hara kiada varira aataruuvo kooyaa vauduata ivo itaa kua tiravai. ⁴Anutuuqaa kua fafaaraivaki yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaara kua voovai vainno ataa kua tunoo: Anutuuqo ari mmooriyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyaara kati hara kioo variravee,

tiravai. ⁵Mmuuaa kuavaara vo kua voovoono vainno tunoo: Fai hama iya niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai. ⁶Tauraa toosa hara mmayaaya yoketaivaa rikiooya rikiadaata yaataroovaara hama innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variravai. Itaama vaino Anutuuqo vooya tinai innasi vida eeyaara kati hara kiada inna tasipama variaara aataruuvaa ivo teerama kioo mmatairavai. ⁷Ivo vo suai voovai mmatainno ivaara tunoo: Aanna makee suai aavakivee, tiravai. Ii kua ivaa vaa kaayau nuanuuyauvo taika kiooduu nnaagiai ivo Davuitiinna kiaa mmuduu rikioo tiravai. Ii kua ivaa vaa ta tauraa kiaunna kua ivo Anutuuqaa kua fafaaraivaki vai kuaivo ataa kua tinoo:

Aanna makee ngia Anutuuqaa kuaivaa rikiada
sa tinni yakeevaa varada variatee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁸Nnaaru vaa Yosuaava gionna kiaapuuya vitoo eeyaara kati varira yoosinnaiivaki kiooduu varutiri. Nnaagiai hama Anutuuqo vo suai voovai mmatainno ivaara itaa kua tutirivee. ⁹Itaama vaikiyai Anutuuqo ari mmooriiyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyaara kati hara kioo varuuvaa roosiima Anutuuqaa gionna kiaapuuya eeyaara kati hara kiada varira aataruuvo aanna makee homo vainoo. ¹⁰Fai gionna kiaapu voovoono hanigioo Anutuuqaa tasipama eeyaara kati hara kioo varioo Anutuuqo ari mmooriiyauvaa iima taika kioo eeyaara kati hara kioo varuneema ivo ari mmooriiyauvaa iima taika kioo kati varinaraivai. ¹¹Ivaara kii ta hanigiada inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaaraivaara mmoori varaaravee. Nnaaru varuuya hama inna kuaivaara kutaavaivee tida hama inna tasipama eeyaara kati hara kiada varuuya roosiima tiikidiri voovoono fanniivoora kii ta ivaa varaaraivaara mmoori varaaravee.

¹²Anutuuqo hara kioo varineema inna kuaivoota itaavai mmooriivaa vara roo nuaiivai. Inna kuaivo paipaivaa avaivaitana avaikarama hatokaivaitana roosiima hatokaivai. Inna kuaivo vaidi aakiaivaki avaikarama vioo vaidi kaanaivoota mmanasavootama variraivaki vioo mmuyaivaa atavaki pinaaraivo numa taikaivaki vioo hatokaivai. Inna kuaivo ta yaata utira kuaivaatama ti ausaiyauvaki ti iikiatairaivaatama kooyaa too rikiaivai. Ivo yoketaama vaivaata maisama vaivaata too rikiaivai. ¹³Hama mminnamminnaa voovai Anutuuqaa avuuvau hataumaki vaivai. Mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivo iima kiooyauvo inna avuuvau kooyaa nnaasu vaivai. Fai yapooma ivo ta tete variaunnaivaara ti yaparainai ta inna kuaivaa irisai kiaaravai.

Kati Anutuuqaa puara hudeeraiya kieeta

pinaivaa roosiivo inna Yisuuvavee

¹⁴Itaama vaivaara ta Anutuuqaa kutaavaivee kiaunna aataruuvaa nnikiai ta ivaa puaisa utuaaravee. Tiiyara mmoori varoovo kati Anutuuqaa puara hudeera kieetaiya roosiima varuu kieeta pinaivoono mmuakiaa gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara Anutuuqaasi viravai. Ivo itaama vuuvoono inna Yisuuvavee. Ivo inna Anutuuqaa Mmaapuuvavee. Ivo itaama tiiyara Anutuuqaasi vuuvaara nnikiai ta kutaavaivee tira aataruuvaa puaisa utuaaravee. ¹⁵Kati Anutuuqaa puara hudeeraiya kieeta pinaivaa roosiivoono ta muaraagairaiivo tiiki vairaiivaa vaa ivo taivai. Ta itaama iiraivaara ivo tiiyara boo tioo varivai. Ti inno

taanara mmuakiaa aataruuyauvo tiiki vairaiyauvo vaa inna iinno taanaree kiaa uudu hama ivo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai. ¹⁶Ivaaraida ta muaraagaira suaivaki nnikiyai ta hama aatuuraida Anutuuqo kati tiiyara yoketaama yaata utira nakaaraivaara yaaku varakio ivo tiiyara boo tioo ti tasipanai ta yaagueeqama variaaravaivee.

5 Nnaaru kati Anutuuqaara puara hudeeraiya kieeta vaidi mmuakiaaya Anutuuqoono mmuaavai mmuaavai vaidiiyakidiri iya mmataama kieeravai. Ii kieeta vaidi iya Anutuuqaa mmooriivaa gionna kiaapuuyara varaateera Anutuuqo iya mmataama kieeravai. Anutuuqo gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara iya kati mminnaiyauvaa inna mmida kati puara sipisipaiyauvaa innara hudeeravai. ²Ii vaidi ivo vaidivai varioo muaraagama varuuvaa gionna kiaapuuya kumimakama varida koonnama iida varuuyaata aikiooma tirooma iyaata kua tiravai. ³Ivo muaraagama varuuvaa hama gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara nnaasu puaraiyauvaa Anutuuqaara kati hudeeravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama kati puaraiyauvaa hudeeravai. ⁴Hama vaidi voovoono ariiyara na vaidi nnoonnavavee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuuqaara puara hudeera kieeta vaidivai variravai. Hameetavee. Nnaaru Anutuuqoono Aroonaa maavee tuneema ivo inna maavee tuduu rikioo ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variravai.

⁵Yisuu Kirisiiva mmuaikaraama hama ariiyara na nnoonnavavee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuuqaara puara hudeera kieeta vaidi roosiima kieeta vaidivai variravai. Anutuuqoono inna mmataama kieeravai. Ivo innara tunoo:

A ni Maapukua
aanna makee na i Koova variauvaara
a variannavaivee,

⁶kiaa kioo vo yanaavaki vau kua voovai ataa kua tunoo:

Merekisateeko kieetavai varioo
Anutuuqaara kati puara hudeera
vaidivai varuneema
a tupatupaa Anutuuqaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiravai.

⁷Yisuuva mmatayaa varuu suaivaki Anutuuqo aikiooma tino too hama putinaraivaara innaata kua tioo yaaku varoo varioo hama inna putuatauduu pinaama aayanna tioo varioo rateeraivaa tasipama yaaku vareeravai. Ivo adioo varioo Anutuuqaa mmemmaana viravaara tuoo Anutuuqo inna yaaku vareeraivaa rikieeravai. ⁸Ivo Anutuuqaa Mmaapu tuanaavai varioonnaata ivo mmuakiaa mmamma nniitaraeraivaa varoovaudiri Anutuuqaa avaiavaa rikiada iira aataruuvaa arinaima too rikieeravai. ⁹Anutuuqo innara uudu rikioo ivo aikiooma yaatara kioo yoketaama ari vookaraama varioo gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kinai tupatupaa variaara aataruuvaa oyaivo vairavai. Gioonna kiaapuuya inna avaiavaa rikiada iiki-aiya nnaasu ivo vitoo yoketaivau kinai tupatupaa variaaravai. ¹⁰Ivo itaama varuuvaa Merekisateeko kati Anutuuqaara puara hudeera kieeta vaidivai varuneema inna roosiima ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variaiveera Anutuuqo inna mmataama kioo tiravai.

Ngia Anutuuqaa aataruuvaa pikieevoora tida tuqinnama variatee

¹¹ Ta itaama Merekisateekaara ngii giaa ngii miaunna kuaiyauvo kaayau kuayauvai vainoo. Ngii yaataiyauvo duunaikiai ngia hama arinaima rikiavaara ta ngii giaa ngii miaaree kiasa iikiaunnano ti mmuaarainoo. ¹² Vaa ngia hokoba suai rikiadadaata ngia vitaira vaidiya variataama vaikiainnaata Anutuuqaa kuaiyauvaa toosa hara ta ngii giaa ngii mira kuaiyauvaa kava ngii giaa ngii miaara aataruuvo homo ngiiki vainoo. Hama ngia yakee yeennaiyauvaa nneerayaama variaano. Homo ngia nnaammaivaa nneerayaamaida variaano. ¹³ Gioonna kiaapu voovoono homo nnaamma nnoo variivoono ivo nnaakara meedivai varioo hama yokeera varira tinniivaa varoo safu aataruuvaa arinaima rikiavai. ¹⁴ Mo vaa yokeeraiyaano yakee yeennaiyauvaa nnaavai. Itaama varii gioonna kiaapu voovoono vaa ivo ari varia roo nniivaudiri arinaima maisa aataruuvaa too safu aataruuvaa taivai.

6 Ivaara kii ta Yisuu Kirisiinnara toosa hara kiasa mmira kuaiyauvaa adida pikiada yaagueueqa kua mmuyai tuaniyauvaa ta rikiada varia rada vidada koovayaida yaagueueqama variaaravai. Ngia Anutuuqaasi kuaaravee kiasa kumina mmoori iikiyauvaa mmooka hanigia mmi kiada Anutuuqaara kutaavaivee tira kuaiyauvaa ta nnauvaa heekeera kuabaiyauvaa tauraa hareeriyauvaa roosiima ta toosa hara ngii giaa ngii miravai. Ta kava ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaarainoo. ² Ta nnoori vareeraivaara ngii giaa ngii mida Anutuuqaa yaagueueqavaa varada mmoori varaa-teeraivaara vaidiiyayaa yaaku utiraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai. Anutuuqo vaidi putuaiya tinai diitaarivaaraatama ta ngii giaa ngii mida Anutuuqo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainai rikiada irisai ikia aakiaana tupatupaa variaarivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai. ³ Anutuuqo tinai rikiada ta ii kua iyauvaa adida pikiada kua mmuyaiyauvaa arinaima rikiada varia rada vidada koovayaida variaaravee.

⁴ Anutuuqaa kuaivaa vaa rikiadaata harurida pikiaiya dataama vaidiiya iya tikiari rikiada kava hanigiaarannee? Vaa iya tauraa Anutuuqaa mmeekiaivaki varida Anutuuqo iya vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaara kiisama rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono iyaki variravai. ⁵ Iya ngiari variraivaudiri teeda rikiooduu Anutuuqaa kuaivo yoketaiduu nnaagiai varada ngiau aapu variaara yaagueueqavaa vaa arinaima teeda rikieeravai. ⁶ Itaama rikiadadaata harurida pikiaiya hama vaidiiya yopeema iya tikiari rikiada kava ausa hanigiada yoketaama variaaravai. Iya itaama iikiaivo inna ngiari miaraavai. Iya Yisuunnara yaata utida kiaanoo: Hama ta aiyara ti yoketaiduu, kiasa kiada kava yatari sagaivau inna hiruvaa roosiima iya yaata utida itaa kua kuaivai. Iya itaama iikiari rikiada gioonna kiaapu hama ausa hanigiayia teeda Yisuunnara puruuka tida maisa kua kuaaravai.

⁷ Vatiivo ruoo mmataivau puutaikio rikioo yeennaiyauvo yoketaama urikiari gioonna kiaapuuya iyauvaa nnaavai. Anutuuqo ivaa too ivaara yaata utuoo yoke-taavaivee kiasa kioo ivaara yoketaama iivai. ⁸ Mmataivau annaanna mmaguya oovi aakaraunna urii mmataivaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Inna hama yoke-taavaivee, kiasa Anutuuqootama yaata utuoo hama yoketaavaivee kiasa kioo ivaara maisama iinara yaata utivai. Itai mmataivaa fai nnaagiai iikiaivo taanaravai.

⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, na ii kua ivaa kiasa kieennaata yaata utuee kiaanoo: Hama ngia mmata maisaivaa roosiima variaaravee. Fai

ngia Yisuunna kuaivaa rikiada yoketaama variaaravaivee, kiaunoo. Vaa na riki-
 auvai. Yisuuva ngii vitoo yoketaivau yapa kioo ngii tasipama variivaara ngia
 yoketaama variaanoo. ¹⁰ Anutuuqo hama kumimakainno uruootara tuootarama
 irisaiyauvaa gionna kiaapuuya mmiivai. Ivo safuuma ngiari mmoori varaivau-
 giataama mmiivai. Ngia mmoori varaiyauvaara hama ivo taunninaravai. Ngia in-
 nara yaata utida ngii seena Anutuuqaa gionna kiaapuuyara mmuduuya rida iya
 tasipama mmoori varada variaavaara ivo hama ngiiyara taunninaravai. Ngia homo
 itaavai nnaasu variaavai. ¹¹ Ngia aanna makee mmuaavai mmuaavai ngii seenai-
 yara mmuduuya ruaaneema Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama
 iima rada vidada yapooma putuara suaivaki ngia mmannammanna yaagueeqama
 iikiaaraivaara ni yoketainoo. Fai yapooma ngia variaaraivaara faannakiaivo ku-
 taa tuanaa vakiaiveeraivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee. ¹² Ngii piri-
 sainaraivaara hama ni yoketainoo. Sa ngii pirisakiaivee. Anutuuqaa kutaavaivee
 kiaiya yaagueeqama varidada iya pirisaikiainnaata mmannammanna yaagueeqama
 varida yapooma Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaa varaaraiya roosiima variatee.

Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivo

kutaa kuavai

¹³ Anutuuqo Aparahaamaata kua tuu kuaivaa kiaa teerama kioo tunoo: Fai na
 iinaravaivee, tiravai. Hama voovoono inna yaataranaravootauvaara ivo ari nnu-
 tuuvaa tasipama Aparahaamaa tuoo ¹⁴ tunoo: Na kua kutaa tiee aiyara yoketainai
 i nneeditunnaiyaata i sidinnaidiyyaatama fai kaayau variaaravaivee, tiravai. ¹⁵ Aa-
 parahaamo ivaara kutaavaivee kiaa kioo yaagueeqama varia roo vioo vioo tooduu
 inna pirisauduaata mmannammanna yaagueeqama varuduu kuaivaa kiaa teerama
 kioo kaanaivo innasi vairavai. ¹⁶ Yutayaa vaidiyya iira aataruuvaa rikiaatee. Vaidi
 voovoono kua kutaa na iinaravee tii suaivaki ivo ari nnoonna vaidiivaa nnutuu-
 vaa tasipama tiivai. Fai vaidi voovoono itaa kua tinai rikiada fai vaidiyya hama
 inna kuaivaara airi kua airi kua tida inna kuaivaa yaataraara iikiaaravai. ¹⁷ Anu-
 tuuqo kua tuu kuaivaa kiaa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu suaivaki
 gionna kiaapuuya ivo tuu kuaivaa rikiada kaanaivaa varaaraiya yaata utida kiaara:
 Ari vo yaata tinnivai varoo iinaravee, kiaarainnoo kiaa ivo ari nmutuuvaa tasipama
 na iinaravaivee tiravai. ¹⁸ Anutuuqo hama unnakua tiraivoono itaama taara kuavai-
 tana hama taikaanara kuaivaitana tunoo: Na nini nnutuuvaa tasipama kiaunoo, kiaa
 kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu kuaivaitana ti kiaa ti mmiravai. Ivaara ta Anutu-
 uqaa vara hiri diaunna gionna kiaapuuya fai ta yapooma yoketaama variaaraivaara
 ta faannaida varida puaisa utida kiaunnaano: Fai ta varaaravaivee, kiaunnavai. ¹⁹ Ta
 itaama faannaida variaunnaivo yatariivo yaagueeqama diivaa roosiima ti aakiai-
 yauvaki vaivai. Vai ivoono aikiooma ti tinai fai buruqa roosiivo ngiau aapu Anutuuqo
 variivaki atau ruaivaa yaatarada ivaki fai ta aikiooma kuaaravai. ²⁰ Yisuuva tiyaroo
 tioo vaa tauraa ivaki viravai. Vioo Anutuuqaa kati puara hudeera vaidi Merek-
 isateekaa roosiima tiyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varioo fai tupatupaa
 itaavai nnaasu varinaravaivee.

Merekisateeko kati Anutuuqaara puara hudeera

vaidivai variravai

7 Ii vaidi Merekisateeko ivo yoosinna Sareema kietavai varioo Anutuuqo mmuakiaaya yaataroo udaangaivo varuuvaa mmooriivaa varoo kati innara puara hudeera vaidivai variravai. Nnaaru Aaparahaamo ari nnammutuaiya kieetaiyaatama rapuoonnonno yaatara kioo nnuuu Merekisateeko saidi vioo innaata kua tioo innara kua yoketaivaa tiravai. ²Tuduu rikioo Aaparahaamo rapuoonnonno ravisi varoo mminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai. Merekisateekaa nnuuuva oyaivo ataama vainoo. Ivo safuuma variraivaa arinaima teeraivaa kietavai variravai. Ivo ari yoosinna Sareemaiya kietavai varuuvaara ari nnuuuva oyaivo kava ataama vainoo. Ivo ausa nuufaivaa varada variraivaa kietavai variravai. ³Merekisateekaa kaano koovaitanaata taato nnaakukiaivaitanaatama iya varuu oyaiyauvaara hama fafaaraivo kooyaa vaivootainoo. Hama inna kaano inna mmatoovaara fafaaraivoota vainoo. Hama ivo putuuvaara fafaaraivoota vainoo. Ivo Anutuuqaa Mmaapuuvaa roosiima tupatupaa Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai variravai.

⁴Ivo nnoonnavai varuuvaara tuqinnama rikiaatee. Ta Yutayaiya ti oyaivo Aaparahaamo rapuoonnonno mminnamminnaa ravisi varooyauvaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai. ⁵Aaparahaamaa tafaayoova Riviiiva variravai. Riviiinnakidiri diitooya inna Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiyavee. Anutuuqaa mmaanna tuu kua voovai tunoo: Gioonna kiaapuuya iyasi vai mminnamminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana vaivakidiri mmuaavai kati Riviiivainna mmiatee, tiravai. Aaparahaamo Riviiinna tafaayoova varioo ivo Yutayaiya oyaivo variravai. Gioonna kiaapu Riviiivainna seenaiya mminnamminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri Riviiivainna kati ngiariiyara mmuaa saabavai vareeravai. ⁶Merekisateeko hama Riviiinna oyaivakidiri variravai. Itaama varuuvoono Aaparahaamo saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri mmuaavai vareeravai. Aaparahaamo Anutuuqaasidiri kuaivaa kua teerama kioovaa varoovaasidiri ivo mmuaa saabavai varoo Anutuuqo aiyara yoketaivoo kua kua yoketaivaa Aaparahaamaara tiravai. ⁷Ta Yutayaiya ti aataruuvaara vaa ta rikiaunnnavai. Vaidi yaatareerivoono inna aduoo variraivaara kua yoketaivaa innara tiivai. Merekisateeko Aaparahaamaara kua yoketaivaa tuuvaidiri vaa ta rikiaunnnavai. Ivo Aaparahaamaa yaatareeravai. ⁸Aanna makee Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi Riviiinna oyaivakidiri diiteeraiya saaba yaakuuvaitanaakidiri mmuaa saabavai vareeraiya putira nnaamuruyavee. Mo Merekisateeko hama ivo putuu aataruuvo fafaaraivaki kooyaa vauvaara ta yaata utuaunnano Anutuuqaa kua fafaaraivo tinoo: Homo varinoo, tiivai. Ivoono saaba yaakuuvaitanaakidiri voovai vareeravai. ⁹Na yaata utuauko oyaivo ataama vainoo. Aaparahaamo Merekisateekaa mmuaa saabavai mmuu suaivaki Riviiiva makemakee mmuaa saaba mmuaa saaba vareerivoono ivootama Merekisateekaa mmuaa saabavai mmiravai. ¹⁰Merekisateeko Aaparahaamaata kua tuu suaivaki Riviiiva hama kooyaa varirama kioo mmanna kiau nnammarivai ari tafaayoonnaki vauvootama Merekisateeko yaatareera vaidivaara tuoo mmuaa saabavai mmiravai.

¹¹ Riviivainna Anutuuqaara kati puara hudada varuu aataruuvo vau suaivaki Anutuuqo mmaanna tuu kuaivaa Isarairaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Riviivainna Anutuuqaara kati puara hudeeraiya gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Iya uu aataruuvauugiataama gioonna kiaapuuya safuuma varutiri. Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa Merekisateeko uu aataruuvauugiataama iinaree kiasa ari vookarai vaidiivo diitaanara aataruuvo hameetautirivee. Ivo hama Riviinna oyaivakidi diiteera vaidivai. Hama Aroono uuvaugiataama iinaraiavaara diiteeravai. Merekisateeko uuvaugiataama iinaraiavaara diiteeravai. ¹² Riviivainna uu mmooriivo taika kioodoo rikioo karaasa uu aataruuvo kookaraa mmaataivaa vareeravai. Mmuai karaama tau-raa mmaanna tuu aataruuvo taika kioodoo karaasa mmaanna aataruuvo vairavai. ¹³⁻¹⁴ Ii kua ivo ti Udaanga Yisuunnara tii kuavai. Ivo hama Riviinna oyaivakidiri diiteeravai. Ari vo oyai Yutayaivakidiri diiteeravai. Nnaaru Musiiva Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiyara tuu suaivaki hama ivo Yutayaa vaidiiyara tiravai. Hama Yutayaa vaidiyya yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vauvau Anutuuqaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Vaa ta ivaara arinaima rikiaunnavai.

Ari vo vaidivai kati Anutuuqaara puara hudeera

vaidiivo Merekisateekaani karaama varivai

¹⁵ Aa kua aavaudiri ii kua ivaa oyaivo kooyaa vainoo. Ari vo vaidivai Anutuuqaara kati puara hudeeraivoono Merekisateekaani karaama varivaivee. ¹⁶ Hama ivo mmatayaa vaidiyya nnaakukiaiyya tuu aataruuvauudiri Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai variravai. Inna aakiaivaki tupatupaa varira yaagueueqaiivo vauvaara ivo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai variravai. ¹⁷ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Merekisateeko kieetavai varioo
Anutuuqaara kati puara hudeera
vaidivai varuneema
a tupatupaa Anutuuqaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ¹⁸ Ivaara eenanaa aataruuvo muaraagainno hama kaanaatauvaara iya ivaa pikieeravai. ¹⁹ Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivakidiri hama gioonna kiaapuuya safuuma variraivaa varoovaara iya ivaa pikieeravai. Aanna makee Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa yaatareera aataruuvaa ta faannakiaunnaivo vaa kooyaa vaivai. Ivaudiri ta aikiooma Anutuuqaa vaini kuaunnavai.

²⁰ Anutuuqo Yisuunna tiyyara kati puara hudeera vaidivai mmatau suaivaki ivo ari nnutuuvaa tasipama kioo kua kutaa na iinaravaivee kiasa kioo mmatairavai. ²¹ Nnaaru varuu vaidiyya Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyya mmatau suaivaki hama vooyaano itaa kua tiravai. Anutuuqo kua kutaa na iinaravee kiasa kioo Yisuunna tiyyara kati puara hudeera vaidivai mmataama kioo kuaivo Anutuuqaa kua fafaaraivaki vainno innara tinoo:

Udaangaivoono kua kutaa na iinaravee kiasa kioo
fai hama taara yaata utinaravai.
Ivo i tinoo: A tupatupaa Anutuuqaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiivai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ²² Kua oyaivo itaama vaivaudiri ta rikiaunnano Yisuuva karaasa kua yeena rau kioo na iinaravee tuu kuaivo yoketaavai. Ii kua ivoono tauraa tuu kuaivaa yaataravai.

²³ Mmatayaa diaa vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudeeraiya mmuaavai mmuaavai ngiari mmooriyauvaa iima rada vida varida putuuvaara kaayauya variravai. ²⁴ Yisuuva mmuaavoono tupatupaa variivaara Anutuuqaara kati puara hudeera mmooriivaa mmannammanna tiyara iinno nnaasu varivai. Hama voovoono inna mmooriivaa ravisi varavai. ²⁵ Ivo itaama variivaara mmuakiaa suai gionna kiaapuuya innakinaadiri Anutuuqaasi kuaiya fai ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai. Ivo tupatupaa varioo iyara Anutuuqaata kua tioo variivaara ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²⁶ Ivaara Yisuuva Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta vaidivai tiyara tupatupaa dioo vaivo inna yoketaavai. Ivo yoketaa tuanaavai nnaasu varivai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vaivai. Inna aakiaivo kaayau yoketaa tuanaavai vaikio hama koonnai aataruuvo innaki vaivai. Vaa Anutuuqo mminnamminnaa maisa varaiyasidiri inna vitoo ngiau aapu yoketaa tuanaivau yapa kiaikio variavee. ²⁷ Vaidiiya kati Anutuuqaara puara hudoooya makemakee mmuakiaa suai mminnamminnaa maisaiyauvaara puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Tauraa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaarannaadee huda kiada nnaagiai gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara hudeeravai. Yisuuva hama itaama iinno variravai. Ivo mmuaaneetu ariinoo gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraiivaara ari mmammaivaa yapeeravai. ²⁸ Vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kietaiya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaudiri iya mmatairavai. Ii vaidi iya muaraagayavee. Tauraa Anutuuqo mmaanna tuu kuaivo vauduu nnaagiai ivo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua kiaa kioo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo inna tuduu ivo yoketaa tuanaavai nnaasu variravai. Fai ivo tupatupaa yoketaa tuanaavai nnaasu varinaravai.

Yisuuva gionna kiaapuuyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varivai

8 Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Kati Anutuuqaara puara hudeera kieetaiya roosiivoono tiyara ngiau aapu hara kioo varinoo. Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaivo mmaata yoketaivau variivaa yaaku yaadudainningiaa ivo hara kioo varinoo. ² Ivo Anutuuqaara kati puara hudeera mmooriivaa ngiau aapuuvaki iinno varinoo. Nnaaru Anutuuqaa seera nnau aakiaivaki vo ataa yoketaa tuanaa voovai vau nnauvaa roosiivaki ivo ivaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ii nnau ivaa hama vaidiaano heekeera nnauvai. Udaanga Anutuuqoono heekeera nnauvai.

³ Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya yeennaiyauvaa Anutuuqaa mmida puara sipisiipaiyauvaatama huda inna mmiateeraivaara vaidiiya iya mmataama kiavai. Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya roosiivoono Yisuu Kirisiiva tiyara iiraivoono mminnaa yoketaa voovai vaivaa Anutuuqaa mminnaraivo inna yoketaavai. ⁴ Yisuuva mmatayaa varitiri. Hama ivo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai varioo yeenna puaraiyauvaa Anutuuqaa mmira mmooriivaa iitirivee. Yutayaiya mmaanna tuu aataruuvaidiri Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya yeenna puaraiyauvaa inna mmira mmooriivaa iikiyaiya variaavai. ⁵ Iya Anutuuqaara kati puara hudeera mmooriivaa mmata aavau iya iikiavo ngiau aapu vaira nnauvaki

iikiaivaa mmannammannaavai iikiaavai. Ii aataru ivo nnaaru Musiiva uu aataruu-
vaa roosiima mmuaakaraivai vainoo. Nnaaru Musiiva seera nnauvaa heekaanaree
kiaa rikiooduu Anutuuqo ngiau aapu vaira nnauvaara inna kiaa mmioo tunoo: Na
taapiyaadiri i kiaa i mmiaivaugiataama safuuma heekaanee, tiravai. ⁶Mo Yisuuva
ngiau aapuuvaki kati puara hudeera mmooriivoo iya kati puara hudeera mmoori-
ivaa tauraa mmaanna tuu aataruuvaidiri iikiaivaa yaataravai. Anutuuqo karaasa
yeena rau kioo ti mmuu kuaivoono tauraa kua kiaa teerama kioo ti mmuu kuaivaa
yaataravai. Ivo karaasa yeena rau kioo kuaivaa tuu suaivaki ari vookarai yoketaa
yaatareera aataruuvaa kua kutaa na iinaravaivee kiaa kioo tiravai. Ivaara karaasa
yeena rau kioo kuaivo tauraa yeena rau kioo tuu kuaivaa yaataravai.

⁷Tauraa yeena rau kioo kuaivaa aikiooma gioonna kiaapuuya rikiada uutiri.
Nnaagiai karaasa yeena rau kioo kuaivo hameeta vautirivee. ⁸Anutuuqo ari gioonna
kiaapuuya tooduu hama yoketaama varuuvaara ari kua fafaaravaki vau kua voovai
iyara tunoo:

Udaangaivoono tunoo:

Isarairaa mmataivau variyaiyatama

Yutayaa mmataivau variyaiyatama

kua karaasa yeena rau kieera kuaivaa

na iya kiaa mminara suaivo aa nninara iinoo.

⁹Aa kua karaasa na yeena rammuaa kua aavo
hama nnaaru na yeena rammuaa kuaivaa roosiivai.

Nnaaru na Iyiipaivakidiri iya rubuungainna

vitaanara iikiaa suaivaki

na kua yeena rau kiaivaa iya kiaa mmiravai.

Kiaa mmiaaduu rikiada

hama mmannammanna ivaa iirama kiada

kuaivaa hatokoovaara

na iya tee pikieeravaivee, tiravai.

¹⁰Anutuuqo itaa kua kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Fai ii suai ivo taikanai

aa kua karaasa na yeena rau kiese

Isarairaiya kiaa mminara aavo ataama vainoo.

Fai na ni kua aataruuyavuaa

iya yaata tinniiyauvaki yapa kino

iya aakiaiyouvo rikianai

na iya Anutuuqo tuanaivo varinai

iya ni gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai.

¹¹Iya itaama varikio

hama vaidi voovoo ari seena vaidi voovaatanee

ari kata vayaa voovaatama kiaa mmioo tinara:

Udaanga Anutuuqaa tee rikiaanee, tinaravai.

Vaa tauraa yoketaa maisa mmuakiaaya

ni teeda rikiaivaara

hama ivo itaa kua tinaravai.

¹²Fai na iyara boo tiee

iya mminnamminnaa maisaiyavuaa ruga kiese

hama keenaa ivaara yaata utinaravaivee, tiravai.

Anutuuqo ari kua fafaaraivaki vau kua voovai itaa kua tiravai. ¹³ Anutuuqo kua karaasa yeena rau kieera kuaivaara tunoo: Kua karaasavaivee, tuuvaara tauraa kua yeena rau kioo kuaivo vaa maisainno nnisi mminnaiyauvaa roosiima vairavai. Nnisi mminnaiyauvo maisainara iinno kiisa suai vainno taikaanaravai.

Ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmira aataruuvovee

9 Tauraa Anutuuqo kua yeena rau kioo kuaivaki gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiateera aataruuyauvo vairavai. Iya Anutuuqaa ausa mmuduuya mmiateera nnauvootama mmatayaa vairavai. ² Iya seera nnauvaa heeka kiada aakiaivaki vo nnau voovai heeka kiada ivaki atau voovai iima kiada ivaa nnutuuvaa Yoketaa Nnauvaivee tiravai. Ii nnau ivaki iya tooba voovai yapa kiada yeenna yapeera yaiheera voovai yapa kiada Anutuuqaani yapoo bereetaivaatama ivaki yapeeravai. ³ Nnaagiai atau ruu buruqa hokobaivaa mmookana vau nnauvaa nnutuuvo Yoketaa Tuanaa Nnauvaivee tiravai. ⁴ Ii nnau ivaki sikau mmannaammannai gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivaa iya yapa kiada ivau suuda yoketaa vuu yatari ranaiyauvaa hudeeravai. Ii yeena tapi ivo iqii nnau ivaa mmaraavai. Iya nnaamuru voovai iima kiada gooraivaadiri ivaa rurauma kiada ii nnau ivaki ivaa yapa kiada mmataama kiada tunoo: Ta ivaa teeda rikiaunnaano. Vaa Anutuuqo kua yeena rau kioo kuaivaa ti kua ti mmiravaivee, tiravai. Ii nnaamuru ivaa aakiaivaki gooraivaadiri iima kioo kuu yavaivaa yapa kiada ivaa aakiaivaki yeenna ngiau aapuuvakidiri tuuvaa nnutuuvo menaivaa yapa kioodoo vairavai. Nnaaru Aroono yau aasannaivaa nnau aakiaivaki yapa kioodoo siriivo ivadiri uruuvaara Anutuuqo inna mmataama kieeravai. Ii yau ivaa iya nnaamuruuvaki yapa kioodoo vauduu sikau tayapoovaitana Anutuuqo mmaanna kuaivaa tuduu Musiiva fafaara roovaitanaatama ivaki yapa kioodoo vairavai. ⁵ Iqii nnaamuru ivaa veraivau iya aangeraa roosiira taara mminnaavaitana yapa kiada tunoo: Anutuuqaa oyai ari vookaraivaa mmannammannaavaivee, tiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeera mmaataivau ngiari haayaiyauvaadiri rummua apu kieeravai. Na itaama ngii giaa ngii miao kuaivaa hama na nnaa hammara kuaivaata aanna makee ngii giaa ngii miaunoo.

⁶ Iya itaama nnauvaa heeka kiada mminnaiyauvaa yapa taika kiada Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya tauraa atau rummua kioo nnauvaki makee mmuakiaa suai vida ngiari mmooriivaa iiravai. ⁷ Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivoono nnaasu atau rummua kioo buruqaivaa mmookana vau nnauvaki vioo mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu vioo mmuakiaa nuanuuyauvakiaatama itaama mmuaa suai nnaasu ivaki viravai. Hama ivo kati ivaki viravai. Ivo puara kiauvaa varoo ivaki viravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaata gioonna kiaapuuya vueennama kiada iira mminnamminnaa maisaiyauvaatama taikaiveeraivaara varoo vioo Anutuuqaa mmiravai. ⁸ Iya itaama iikiaa aataruuvaara Mmannasa Yoketaivoono kooyaa ataama ti vitaivai. Iya tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa iida varuuvaara atau rummua kioo buruqaivaa mmookana vau nnau ari vookarau yoketaa nnauvaki gioonna kiaapuuya kuaara aataruuvo hameetairavai. Buruqaivaa mmataama kioo tuu vaidi Yisuuva hama putuuvaara hama iya Anutuuqaa vainima kuaara aataruuvootairavai. ⁹ Tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa varoovo inna aanna ta variaunnaiya ti-

iyara mmataama kioo iiravai. Iya ivaki yeenna puaraiyauvaa Anutuuqaanivee kiaa mmiraiyauvo hama yopeema gioonna kiaapuuya Anutuuqaa ngiari ausa mmuduuya mmiraiya aakiaiayuvaki tuqinbeeravai. ¹⁰Ii aataru iyauvo mmanna yeenna nnoori nneeraivaaraatama mmammayaadiri finiraivaaraatama tii kuaivo nnabaiya iira aataruuyauvaara tii kuavai. Iya ii aataru iyauvaa iida varuduu Yisuu Kirisiiva mmuakiaa aataruuyauvaa karaasa iira suaivaki ii aataru iyauvo taikeeravai.

¹¹Vaa Yisuu Kirisiiva tioo kati puara hudeera kieetaiya roosiima tiiyara mmoori varoo ta yoketaama variateera aataruuvaa haitatuuvai. Nnaaru Anutuuqaa kati puara hudeera vaidi kieetaivo vaidi mmatayaiya nnauvaa heeka kioovaki mmooriivaa iiravai. Yisuuvaano hama itai nnauvaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ari vookarai nnau yoketaivo mmatayaiya heeka kiaa nnauvaa yaatarai nnauvaki ivo mmooriivaa iinno varinoo. ¹²Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu nnau pinaivaa aakiaviki vo atuu yoketaa tuanaa voovaki vuu suaivaki hama puara memee burimakau nnaakaraiya kiauyauvaa varoo Anutuuqaa mminara viravai. Ivo ari kiau tuanaivaa varoo Anutuuqaa mminara viravai. Ivo putuoo ari kiauuvaa tiiyara tu-soo ti vitoo yoketaivau ti yapa kinai ta tupatupaa yoketaama variaara aataruuvaa kooyaa kieeravai. ¹³Nnaaru iya puara memee burimakauya kiauyauvaatama puara burimakau nnaayee nnaakaraiyaa hudooduu kaupaa kioovaatama gioonna kiaapu Anutuuqaa avuuvau koonnama varuuyayaa hatutuoovavai. Iyayaa hatutuoodu rikioo iya mmammaiyauvo yoketaiduu Anutuuqaa avuuvau yoketaama variravai. ¹⁴Itaama vaikiora tuoo Yisuu Kirisiinna kiauvoono puara burimakau kiauvaadiri iima kiaa aataruuvaa yaatara kiaivai. Yisuuva hama mminnamminnaa maisaatauvoono Mmannasa tupatupaa variraivo inna tasipooduu ivo hama ariiyara yaata utirama kioo iya puara burimakauyauvaa kati Anutuuqaani ruputuduu kiauvo tuuneema ari mmammaivaa ivo Anutuuqaa kati mmiravai. Ivo ari kiauvaadiri ti aakiaiayuvakidiri fini kinai ta tauraa mmanna mmooriyauvaa kuminayaa iikiauunaiyauvaa pikiaaravai. Ta Anutuuqo hara kioo variivaa mmooriivaa iikiaaraivaara Yisuuva ari kiauvaadiri ti aakiaiayuvakidiri fininaravai.

¹⁵Ivaara Anutuuqo gioonna kiaapu mmataama kaiya tupatupaa varira aataru ari vookaraiyauvaa vaa ivo kua kiaa teerama kioo fai na iinaravee tuuvaa varaa-teeraivaara Yisuu Kirisiiva kua yeena rau kieera aataru karaasaivaa iiravai. Iya tauraa Anutuuqo kua yeena rau kioo aataruuvau varida mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara ivo putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kioodoo iya mmamma dumkiara kuateeraivaara ivo itaama iiravai.

¹⁶Gioonna kiaapu voovoono ari putinaraivaara yaata utuoo ari mminnaiyauvaa deeya deeya mminaraivaara kua yeena rainno yanaivau fafaara raivai. Nakaarivo hama putino ivo putii kuaivo hama kooyaa vainai rikiada iya hama yanaivaudiri teeda inna mminnaiyauvaa varaaravai. ¹⁷Fai nakaarivo homo hara kioo varino ii yanaa ivo mmanna yanaavai vainaravai. Fai nakaarivo putinai rikiada iya yanaivaudiri teeda kaanaivaa varaaravai. ¹⁸Ivaa roosiima Anutuuqo tauraa kua yeena rau kioo kuaivo mmanna kuavai vairavai. Musiiva puara burimakauyauvaa ruputuoo iyauvaa kiaayauvaadiri mmooriivaa uduu rikioo Anutuuqaa aataruuvoo aikiooma vairavai. ¹⁹Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayuvai tauraa Musiiva mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmi taika kioo puara memee burimakau nnaakaraiya kiauyauvaa vita varoo nnooriivaa tasipama hanigiaanigieema kioo yatari seeraivaa nnutuuvoo hisoopaivaa varoo ivaa aaruuvau kookee kuu yeenaivaa

rau kioo nnooriivaki kiauvaava hanigiaanigieema kioovakidiri rabuuma kioo Anutuua mmaanna tuu yanaivau rupiririima kioo gioonna kiaapu ivaki varuuyaki rupiririiravai. ²⁰ Ivo itaama iinno varioo iya tunoo: Anutuuo kua yeena rau kioo kuaivaa ngia rikiada iikiateeraivaara na kiauvaadiri ataama iikiaunoo, ²¹ kiaa kioo Anutuua seera nnauvaunnaatama ivaki vau mminnaa mmuakiaayavunuaatama mmuaikaraama kiauvaadiri rupiririiravai. ²² Anutuua mmaanna tuu kuaivaudiri ta rikiaunnano puara kiauvaadiri mmuakiaa mminnaayavunu rupiririima kiakio yoketaivai. Kiauvo tiivaara Anutuuo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyavaa rugaivai. Hama kiauvo tiitiri. Hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyavaa rugaitirivee.

Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyavaa rugaanaraivaara Anutuua ari mmiravai

²³ Anutuua ausa mmuduuya mmira nnauvootama ivaki vau mminnaiyavootama ngiau aapu vai nnau yoosinna mminnaiyavaa mmannammannaayavaivee. Inna aikiooma iya mmatayaa nnau mminnaiyavunu puara kiauvaadiri rupiriruudu yoketairavai. Mo ngiau aapu vai nnau yoosinna mminnaa tuanaiyavuo yoketaakiaiveera iira aataruuvo ari vookarai kiauvaadiri iira aataruvai. ²⁴ Ngiau aapu vai nnauvaa mmannammannaivaa vaidiiya iima kioo nnauvaki hama Yisuuva ivaki viravai. Ivo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Anna makee ivo ivaki varioo tiyara Anutuua avuuvau iinno varinoo. ²⁵ Anutuua kati puara hudeera kieeta vaidiivo nnau yoketaivaa aakiaivaki vau nnau yoketaa tuanaivaki mmuaa nuuvaki mmuaa suai nnaasu vioo vo nuuvaki mmuaa suai makemakee puara kiauvaatama varoo viravai. Mo Yisuu Kirisiiva hama ngiau aapuuvaki vioo airineetu Anutuua ari mminara viravai. ²⁶ Ivo itaama uutiri. Nnaaru Anutuuo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ivo mmannammanna mmamma nniitareeraivaa vara roo nnuuvo ngioo ngioo aanna makee homo itaavai vaitirivee. Hama ivo itaama iiravai. Ngiau mmataivo taikaanara iira suaivaki gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyavaa rugaanaraivaara ivo mmuaa suai mmuaaneetu Anutuua ari mmudu inna kiauvo tiiravai. ²⁷ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai mmuaaneetu nnaasu putida Anutuuo iya yaparainaravaki kuaavai. ²⁸ Iva roosiima mmuaaneetu Yisuu Kirisiiva Anutuua ari mmiravai. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyavaa rugaanaraivaara Anutuua ari mmiravai. Nnaagiai ivo kava vara ranoo tiinaraiivo fai hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyavaa rugaanaraivaara tiinaravai. Gioonna kiaapuuya innara faannaki-aiya vitaanaraivaara tiinaravai.

10 Anutuuo mmaanna tuu aataruuvo fai yapooma yoketaa aataruuvo nninaraivaa mmannammannaavai vaivai. Ta ivaa teeda hama kooyaa taunnava. Mmanna mamanaaruuvaa nnaasu ta taunnava. Ivaara hama ivoono yopeema Anutuuaasi nnira gioonna kiaapuuya tuqinnaikiai safuuma variaavai. Anutuua kati puara hudeera vaidiiya tupatupaa mmuaa nuanu mmuaa nuanu mmuaakaraama puaraiyavaa huda kiada Anutuua mmida variaavai. Anutuua mmaanna tuu aataruuvadiri itaama puaraiyavaa huda Anutuua mmira aataruuvo hama yopeema Anutuuaasi nnira gioonna kiaapuuya tuqinnaikiai safuuma variaavai. ² Anutuua ausa mmuduuya mmira gioonna kiaapuuya ii aataruuvia uudu mmuaa suaivaki iya mminnamminnaa maisaiyavuo vaa taikotiri.

Hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiooduu mmannammanna mmuaararoovo vautiri. Hama iya mmannammanna puaraiyauvaa huda Anutuuqaa mmutirivee. ³Mo iya makemakee vo nuanu vo nuanu puaraiyauvaa huda Anutuuqaa mmuduu rikiaada ivaudiri iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taannu kiooyauvaa kava rikiooduu iya yaata tinniiyauvaki vairavai. ⁴Puara buri-makau memeeya kiauyauvoono hama yopeema mminnamminnaa maisaiyauvaa ru-goovaara iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee vo nuanu vo nu-anu kava rikieeravai.

⁵Ii aataru ivo itaama vauvaara Yisuu Kirisiiva mmatayaa tuu suaivaki ivo ari putinaraivaara Anutuuqaa tunoo:

Vaidiia yeennaiyauvaa kati i mmida
 puaraiyauvaa huda i mmuuvaara
 hama i yoketauduu hama i varaatairavai.
 Vaa a mmatayaa varira mmammaivaa
 niini teerama kieeravai.

⁶Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau
 puaraiyauvaa varada hudooduu
 tamooqa taika kioovaara hama i yoketairavai.
 Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaiveera kiaa
 puaraiyauvaa hudooyauvaara hama i yoketairavai.

⁷Itaama vauduu na kiaanoo:

Anutuuqo, vaa na ngiaunoo.
 I yanaivaki kua voovai niyara vauvoona
 aanna na ngiaunoo.
 I yaata utira kuaivaugiataama
 na mmoori iinaraivaara na ngiauvaivee.
 Na itaa kua kiauvaivee, tiravai.

⁸Ivo tauraa tunoo: Vaidiia yeennaiyauvaa kati i mmida puaraiyauvaa huda i mmuuvaara hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau puaraiyauvaa varada hudooduu tamooqa taika kioovaara hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaiveera kiaa puaraiyauvaa huda kioovaraatama hama i yoketauduu hama i varaatairavaivee, tiravai. Ii aataru iyauvaa iya Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaudiri iikiateera tudu-aata ivo itaa kua tiravai. ⁹Nnaagiai ivo tunoo: Anutuuqo, vaa na ngiaunoo. I yaata utira kuaivaugiataama na mmoori iinaraivaara na ngiauvaivee, tiravai. Ivaara Anutuuqo puara huda mmira aataruuvaa kagaari kioo karaasa aataruuvaa Anutuuqo yaata utiraivaugiataama ta iikiateera aataruuvaa yapeeravai. ¹⁰Anutuuqo yaata utiraivaugiataama Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu ari mmammaivaa inna mmioo putiravai. Ivo itaama uuvaara ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeera aataruuvaa iiravai. Itaama uuvaara ta Anutuuqaa gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama variaunnava.

¹¹Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiia makemakee mmuakiaa suai mmuaakaraama airineetu ngiau dida vaidia puaraiyauvaa huda Anutuuqaa mmida variaavai. Ii puara huda mmiaa iyauvo hama yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivai. ¹²Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuaaneetu Anutuuqaa ari mmi kioo oro inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo varira-

vai. Ivo mmuaaneetu itaama uu aataruuvo fai tupatupaa vainaravai. ¹³Ivo Anutuuga yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo Anutuugo inna nnammutuuiya yaatara kiaanaraivaara faannainno varinoo. ¹⁴Anutuugo ari gioonna kiaapuuya iinno varikiai iya yoketaama variaanoo. Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu aikiooma iya mminnamminnaa maisaiyauvaara Anutuuga ari mmuuvaara iya Anutuuga avuvau yoketaa tuanaaya variaavaivee. Ii aataru ivo fai tupatupaa itaavai nnaasu vainaravai.

¹⁵Mmannasa Yoketaivootama ivaara kooyaa ti kiaa ti mmiravai. Ivo tuu kua voovai Anutuuga kua fafaaraivaki vainno ataa kua tunoo:

¹⁶Udaangaivo tunoo:

Fai ii suai iyauvo taikanai
aa kua karaasa na yeena rau kiese
iya kiaa mminara aavo ataama vainoo.

Fai na ni kua aataruuyauvaa
iya aakiaiyauvaki yapa kiese
iya yaata tinniiyauvakiaatama yapaanaravaivee, tiravai.

¹⁷Mmannasa Yoketaivo itaa kua kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Fai na hama kava
iya mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utuee
na hama iya maisamaisama iikiai yauvaaraatama
yaata utinaravaivee, tiravai.

¹⁸Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga taika kiaivaara ivo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveera ta puara huda inna mmira aataruuvaa hama kava iikiaaravootainoo.

Nnikiai ta Anutuuga vainima kuaaravee

¹⁹Ni seenayaso, Yisuuva putuduu inna kiauvo tiiyara tuuvaara ngiau aapu Anutuuga nnauvaki vo atuu yoketaa tuanaa voovaki ta aikiooma kati kuaunnaivo kooyaa vainoo. ²⁰Yisuuva putuu suaivaki buruqaivo Anutuugaanee kua kioo nnauvaki atuu rummua kioovo tammaa kiraatu varoo tuoo viravai. Anutuugaasi vira aataruuvaki atuu rummua kioo buruqaivo inna Yisuuva mmammaivaa roosiiravai. Buruqaivo tammaa kiraatuu suaivaki Yisuuva Anutuugaasi vira aataru karaasa variravaa kooyaa ti vitairavai. ²¹Anutuugaara kati puara hudeeraiya roosii nnoonnaivoono ta Anutuuga gioonna kiaapuuyara tiiyara dinoo. ²²Tiiyara diivaara nnikiai ta Anutuuga vainima vida ti aakiaiyauvaki kua kutaa tuanaa innara mmuduuya rida innara kutaavaivee kua kiada ivaa puaisa utida kuaaravai. Ta ti mmamma maisa tasipama varira aataruuvaa vaa Yisuuva ruga kiaikio ti yaata utiraiyauvo yoketaayauvai vaivaa tasipama innasi kuaaravai. Ta ti mmammaiyauvaa nnoori yoketaivaadiri finirayaama Yisuuva ti aakiaiyauvaki fini kinai rikiada ta yoketaaya innasi kuaaravai. ²³Anutuugo ari kuaivaa kuaa teerama kioo fai na iinaravee tuuvoono fai hama pikieerainno iinaravai. Ivo ivaa iinaraivaara nnikiai ta kutaavaivee kua kiada hama taara yaata utaaravai. Ta innasi kuaaraivaara faannaki-aunnaivaa nnikiai ta puaisa utida variaaravee. ²⁴Nnikiai ta ariiyara ariiyara yaata utida ari tasipa ari tasipama mmuaavaugiataama mmoori varada ariiyara ariiyara mmuduuya rida yoketaama iikiaaravee. ²⁵Anutuugaara nuunaida varira aataruuvaa nnikiai hama ta pikiaaravee. Vooya vaa pikiaiyaa roosiima ta pikiaarainnoo. Nnikiai

ta titiita titiita yamaa kua yamaa kua tida mmuaavaugiataama yaagueeqama variaaravee. Yisuuva tiinara suaivo vainima vaivaara rikiada yaagueeqama kiada itaama variaaravee.

²⁶ Gioonna kiaapu vooya Yisuu Kirisiinna kua kutaivaa ti kiasa ti mmi kikiyai rikiada ta ivaara kutaavaivee kiasa kiadaata mmannammanna Anutuuqaa mmooka hani-gia mmi kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varakio rikioo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ta kava puara huda Anutuuqaa mmira aataruuvo hameetainaravai. ²⁷ Hameetaikiai ta aatuuda varida kua pinaivaara nnaasu faannakiaaravai. Kua pinaivaaraatama ta faannakiaaravai. ²⁸ Anutuuqo Musiinna mmaanna kua kiasa mmuu aataruuvaa hatokoo gioonna kiaapuuvaa iya inna ruputuduu putiravai. Kua pinaivaki taaramannee taaravoomadoono innara kutaa ivo iivaivee tuduu rikiada hama iya innara boo tiraida inna ruputuduu putiravai. ²⁹ Mo itaama vau aataruuvo inna kiisama mmuaarareera aataruvai vairavai. Mo Anutuuqaa Mmaapuuvaa pu-ruuka tioo mmooka hanigia mmira gioonna kiaapuuvo fai pinaa mmuaararai ari vookaraivaa varaanaravai. Anutuuqo kua yeena rau kioo kua kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaara ii gioonna kiaapu iva vaa Anutuuqo innara niini-vaivee tiivo fai ivo ivaara kumina mminnaavaivee tioo fai pinaa mmuaararavai varaanaravai. Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utiraivaa Mmannasa Yoke-taivoono ti mmiivaara ivo maisavaivee tiivoono fai pinaa mmuaararavai varaanaravai. ³⁰ Aa kua aavaa tuu nakaaravaa vaa ta teeda rikiaunnavai. Ivo tunoo: Maisa mmooriivaa irisai mminaravaa neenoo nakaaravovee. Fai neenoo irisai maisavaa gioonna kiaapuuya mminaravaivee, kiasa kioo vo kuavai tunoo: Fai na Udaangaivoono ni gioonna kiaapuuya kua pinaivakidiri iya yaparina irisaiyau-va duuyama kiese iya mminaravaivee, tiravai. ³¹ Anutuuqo tupatupaa variraivoono ti yaparainno safuuma irisaiyauvaa duuyama ti mminaravoo inna vaidi aatuu mmuaararai aataruavaivee.

³² Ngia nnaaru varuuvaa yaata utuatee. Ngia Anutuuqaa aataruuvaa ikiataa kooyaa too suaivaki ngia kaayau mmuaararoovaa vareeravai. Varadaata yaagueeqama duduu hama ngii yaatareeravai. ³³ Vo suai suai vooyavaki ngia gioonna ki-aapuuya avuuyavunu duduu vooya ngii maisa kua tida ngiiyara koonnama uudu-aata ngia yaagueeqama diravai. Ari vo suai vooyavaki ngii seenaiyara iya itaama mmuaikaraama uudu teeda ngia ngii seenaiya tasipama oro duduu ngiiyaraatama koonnama uuduata yaagueeqama diravai. ³⁴ Gioonna kiaapu oovi nnauvaki varuu-yara ngia pinaama boo tiravai. Vaidi vooya numa ngii hoonahaanaiyauvaa ravisi va-rooduaata hama ngia iyauvaara yaata utiraida kati ngia sirigaida variravai. Vaa ngia rikieeravai. Tupatupaa variraivo iyauvaa yaatareeravaa vaa ngia varoovaa ngia sirigaida variravai. ³⁵ Ivaara ngia mmuaararavaa varoovaa sa ngii pirisakiaivee. Fai ngia Anutuuqaa kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama varidada irisai yoke-taivaa varaaravai. ³⁶ Ngia Anutuuqo yaata utiraivaugiataama iida irisai kua kiasa teerama kioovaa varaaravaa mmuaararavaa varadaata makemakee yaagueeqama nnaasu variatee. ³⁷ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaravoo vainno tinoo:

Kiisa suaivo taikano

ivo tiinaraivo fai tiinaravaivee.

Fai ivo hama hauninaravai.

³⁸ Fai ni gioonna kiaapu safuuma varii voovoono

niiyara kutaavaivee tioo hara kioo varinaravai.

Mo fai ivo niiyara muaraagainno ni pikianai
fai na hama innara yoketainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ³⁹Hama ta gioonna kiaapuuya muaraagaida Anutuuqaa mmooka hanigia mmiaunnayavee. Itaama iikiaiya fai eeyara putu taikaaravai. Ta gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaunnano Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapa kiaiyavee.

Anutuuqaa kutaavaivee tira aataruvai

11 Ta yaagueeqama Anutuuqaa kutaavaivee kiaunna aataruuvo ataama vainoo. Anutuuqo tinoo: Na ngiini iinaravaivee, tii kuaivaara ta faannaida ti aakiaiuvaki kiaunnano: Fai ivo kutaa iinaravaivee, kiaa kiada fai ta varaaravai. Ivo iinaravaa hama ta titi avuuvadiri teerada ta ti aakiaiuvaki yaagueeqama kiaunnano: Fai ivo iinaravaivee, kiaa kiada fai taaravai. ²Nnaaru varuu gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kutaavaivee tuuyara ivo iyara yoketaayavee tiravai.

³Nnaaru Anutuuqoono kua tioo ngiau mmataivaa iima kioovaara ta kutaavaivee kiaa kiada arinaima teeda rikiaunnava. Mmuakiaa mminnaa ta taunnaiyuvaa Anutuuqo hama vaidi teera mminnaivaadiri iima kiaivaaraatama ta kutaavaivee kiaa kiada arinaima teeda rikaunnava.

⁴Nnaaru varuu vaidi voovai nnutuuvo Aveero Anutuuqaa kutaavaivee kiaa kioo yoketaama varioo kati puara sipisiipa nnaakaraivaa ruputu kioo inna mmiravai. Ivo itaama mmuu aataruuvo Kaingo Anutuuqaa kati mmuu aataruuvaa yaataroovaa Anutuuqo tooduu yoketairavai. Aveero Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Ivo Anutuuqaa kati mmuuvaa Anutuuqo tooduu yoketauvaa ivo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Aveero vaa putuu vaidiivoono Anutuuqaa kutaavaivee tuu aataruuvo aanna homo kooyaa vaikiat ta rikiaunnano.

⁵Nnaaru varuu vaidi voovai nnutuuvo Inooko Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara sa ivo putiraivaa taiveera Anutuuqo ivo varuu mmammaivaata inna viteeravai. Anutuuqo ivo varuu mmammaivaata vitoovaara gioonna kiaapuuya innara buaidada tooduu hama iya too vairavai. Ivo homo mmatayaa varuu suaivaki Anutuuqaa kua fafaaraivo innara tunoo: Anutuuqo inna variraivaa tooduu inna yoketairavaivee, tiravai. ⁶Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuuqaa kutaavaivee tiivaara Anutuuqo inna taikio hama inna yoketaivai. Anutuuqaa vainima kuanaraivoono Anutuuqo kutaa varinoo kiaa kuaivaara kutaavaivee kiaivee. Gioonna kiaapu yaagueeqama Anutuuqaa buaakiaaraiya ivo irisai yoketaivaa iya mminaraivaara vainima innasi kuanaraivoono ivaara kutaavaivee kiaivee.

⁷Nuvuaava hama too aataru voovai nnaagiat vainaraivaara Anutuuqo inna kiaa mmuduu rikioo Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara ivo tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikioo iinno nnooriyaa nuaira nnauvaa heeka taika kioo ari nnaata nnaakaraiyaatama ivaki vida yoketaama hara kiada variravai. Nuvuaava itaama uduu rikiada mmatayaa varuu gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa mai-saiyuvaa irisaiyuvaa vareeravai. Varoodu Nuvuaava Anutuuqaa kutaavaivee kiaa kioo itaama uuvaara ivo inna tunoo: A safuuma varira vaidikuavee, tiravai.

⁸Aaparahaamo Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo inna maavee tuu suaivaki ivo inna kuaivaa arinaima rikioo ari yosinnaivaa pikioo hama ivo too

mmata voovaki Anutuuqo innani mmataama kioo tunoo: Aa mmata aavaa na i mminaravaivee, tuu mmataivakira viravai. ⁹Anutuuqo inna kiaa mmuuvaara kutaavaivee kiaa kioo na i mminaravaivee tuu mmataivaki oto varioo ngiari voopinnaaya mmatavaivee kiaa kioo taanna yoosinnaivaki varirayaama seera nnauyauvaa heeka kioo ivaki hara kioo varuduu ari mmaapu Isaakoota ivaki hara kioo varuduu ari nneedi Yakoopoota ivaki hara kioo variravai. Iwaitanaata Anutuuqo kua kiaa teerama mmataama kioo mmataivau variravai. ¹⁰Aaparahaamo ii mmata ivau varia roo nuainno varioo Anutuuqo yaata utuoo ngiau aapu iima kioo yoosinna pinaivaki varinaraivaara faannainno hara kioo variravai. Ii yoosinna ivaki yaagueeqa kuabai hara hara teerama kiooyauvo tupatupaa vainaraivaki kuanaraivaara faannainno hara kioo variravai.

¹¹Aaparahaamaa nnaataivo Saraava nnaakara mmatoo suaivo taika kiioduaata yotera kioonnaata Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu Aaparahaamaa tasipama kioo mmaapuvai mmateeravai. Anutuuqo kua kiaa teerama kioo fai na iinaravaivee tuuvaara Saraava innara tunoo: Kutaa fai ivo iinaravaivee, tuuvaara Anutuuqo mmaapuvai inna mmuduu mmateeravai. ¹²Ivaara Aaparahaamo ngiaabai kioo hokoba suai varia roo ngioo ngioo varuu suaivaki Saraanna tasipooduu mmaapuvai mmateeravai. Ii vaidi mmuaa Aaparahaamaayaadiri kaayau nneeditunna sidinnaidiiya variravai. Aakiapuayauvo ngiauvau diaani nnukaiyauvo nnoori mmaagaivau vakiaani hama yopeema vaidiiya yaari- raivaa roosiima iya variravai.

¹³Ii gioonna kiaapu iya Anutuuqaara mmannammanna kutaavaivee kiaa rada vida putiravai. Homo iya varuu suaivaki kooyaa iya tunoo: Ta aa mmata aavaa variaunna suaivaki ta ngiari voopinnaaya vida nnidaida variraiya roosiima variaun- nanoo, tiravai. Iya itaa kua tida Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kua kaanaiyauvaa hama vareeravai. Ii kaanaa iyauvo ngieera homo vauvaara iya mmanna kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaa kiada ivaara sirigairavai. ¹⁴Vaa ta arinaima rikiaunnvai. Itaa kua tuuya ngiari yoosinna tuanaiyauvunu variaaraivaara ngiari aakiayauvaki yaata utida variravai. ¹⁵Iya nnaakuva Aaparahaamo vaa pikioo mmataivaara hama yaata utiravai. Iya homo ivaara yaata ututiri. Iya kava vararanada vira aataruuvo vaurivee. ¹⁶Hama iya ivaara yaata utirama kiada ii mmata ivaa yaatareera yoosin- naivo ngiau aapu vauvaara iya ivaki variatauduu ivaara iya yaata utida variravai. Ivaara iya Anutuuqaara ti Anutuuqovee tuuvaara hama ivo iyara inna mmamma maisairavai. Vaa ivo iyani pinaa yoosinnaivaa teerama kieeravai.

¹⁷⁻¹⁸Anutuuqo Aaparahaamaa iinno taanaree kiaa uu suaivaki Aaparahaamo Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo inna kiaa mmuuvaugiataama ari mmaapu mmuaa tuanaivaa Isaakaa vitoo Anutuuqaa ruputu huda mminaree kiaa kioo iiravai. Vaa tauraa Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai Isaakaakidiri i nneeditunna sidinnaidiiya kaayauma variaaravaivee, tuu kuaivo vauduaata ivo Isaakaa vitoo Anutuuqaa ruputu huda mminaree kiaa kioo iiravai. ¹⁹Aaparahaamo ari mmaapuvaa ruputinara uu suaivaki ivo yaata utuoo tunoo: Fai na inna ruputino putino Anutuuqo aikiooma tino rikioo kava diitaanar- aivee, tuuvaara kati ari ausa tinniivakidiri itaama yaata utuoo mmataama kioo tuu kuaivaudiri ari mmaapuvoo putuuvakidiri diiteeraivaa roosiima diitoo innasi nniravai.

²⁰ Isaakoono Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuuvaitana Yakoopaya Isauya kua yoketaivaa kiaa mmiravai. Ivaitana yapooma yoketaama variaaraivaara ivo kua yoketaivaa ivaitana kiaa mmiravai.

²¹ Yakoopo Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuuvaa Yoosiipaa mmaapuuvaitanaara kua yoketaivaa tiravai. Ii suai ivaki ivo ari yauvau kuru tu kioo vainno kookainno ari ausa mmuduuyaiavaa Anutuuqaa mmiravai. Ivo innara kutaavaivee tuuvaara itaama iiravai.

²² Yoosiipo Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapuuya Iyiipa mmataivau varidada yapooma pikiada kuaaraivaara tiravai. Iya kuaara suaivaki ari mmuyai sagiayauvaa varada kuateeraivaara tiravai.

²³ Musiinna kaano koovaitana Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara Musiinna mmata kioodoo inna vitada hatauma kioodoo taaravooma kuraagaivo taika kieeravai. Ivaitana tooduu ngiari mmaapuuvo yoketauvaara hama ngiari kieetaivo nnaakaraiya ruputateera tuu kuaivaara aatuurama kiada inna kuaivaa hatokada ngiari mmaapuuvaa vitada hatauma kieeravai.

²⁴ Musiiva Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara ivo yokoo suaivaki iya innara tunoo: A Faraunna raunnaivaa mmaapukuavee, tuuvaara ivo ooqoo tiravai. ²⁵ Ivoono Anutuuqaa gioonna kiaapu ari seena Isarairaiya tasipama mmamma mmuaararoorvaa varaanaraivaara inna yoketairavai. Ivo mminnamminnaa maisaivaa varoo ivaudiri kiisa suai sirigairavaa varaanaraivaara hama inna yoketairavai. ²⁶ Ivo yaata utuoo arinaima ataama rikieeravai. Anutuuqo mmataama kioo vaidi Misiavaa mmooriivaa ivo varaanaraivaara gioonna kiaapuuya innara puruuka tida maisa kua tuu aataruuvo inna hama inna mmuaarareera aataruvai vairavai. Ii aataru ivo mmuakiaa yoketa yoketai mminnaa hoonahaanaiyauvo Iyiipa vauyauvaa yaatareera aataruvai vairavai. Ivo irisai yoketaivaa fai yapooma varaanaraivaara yaata utuoo itaama iiravai.

²⁷ Musiiva Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara Iyiipaa kieetaivo innara nnanatooduu rikioo hama ivaara aatuurama kioo Anutuuqo tuuvaugiataama Iyiipa pikioo viravai. Vaidiyya hama Anutuuqaa teeraivaa Musiinna ari aakiaivoono inna toovaara ivo diitoo vioo kieeravai. Vioo hama hanigiannanna kuagiannannairavai. Eyommaara vioo kieeravai. ²⁸ Ivo Iyiipa pikioo kuanara iinno varioo Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara buusa Varaigiataa iira aataruuvaa toosa hara iiravai. Ivo Isarairaa gioonna kiaapuuya tuduu iya puara sipisiipaiyauvaa ruputu kiada kiauuyauvaa varada nnau tipumaiyauvunu siikairavai. Vaidiyya ruputina putuuaara aangeraivoono sa ngiari mmaapu ngaruuya ruputina putuateeraivaara iya nnau tipumaiyauvunu kiauuyauvaa siikairavai. Aangeraivo kiauuvaa too pikioo varaigiataa kuaiveeraivaara siikairavai.

²⁹ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara nnoori sorovuaraivaa nnutuuvo Kookee Nnoorivee tuu nnooriivaa Anutuuqo tuduu vioo sai ngioo sauduu sasakinno kumina mmatavai vauduu ivaugiataa sainai vida tara kieeravai. Vida tara kioodoo rikiada Iyiipaiya iya vata rada nnuuya ivau nnida varuduu rikioo nnooriivo kava ngioo iya ruputu taika kioodoo putiravai.

³⁰ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo tuuvaugiataama ngiari nnammutuaiya varuu yoosinna Yerikoo sikau vagiaamunnaivaa

ututu nuaida varududu yaaku sai suaivai karasaidiri taara suaivaitana taika kioodu rikioo Anutuuqo mmataama kioo suaivau sikau vagiaamunnaivo ari mmaara havaratoo mumunu utu raubiriima kieeravai. ³¹Tauraa sabi nuaira gioon-naivaa nnutuuvo Rahaapo Yerikoo variravai. Hama vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaa vaidiivaitana numa hataumakidiri dida ivaki varuuya taaree kiaa uduu Rahaapo Anutuuqara kutaavaivee tioo ivaitanaara yaata utuoo vita hatauma kieeravai. Hatauma kioovaara vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Is-arairaiya ivakinnaa gioonna kiaapu Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata yaatarooya ruputu taika kiada Rahaapaa hama ruputiravai.

³²Gioonna kiaapu vooya Anutuuqara kutaavaivee tuuya uu aataruuyauvaara ngii giaa ngii minaree kiaa na dataama ngii giaa ngii mi taikaanarannee? Hama na sui ngii giaa ngii minaravootainoo. Vaidi vooya nnutuuyauvo Gitioono Baraako Samasoono Yepataava Davuitiiva Samueeroovainnaata forofetaiyaatama uu aataruuyauvaara ngii giaa ngii minaraiyauvo vai kiakio hama sui ngii giaa ngii minaravootainoo. ³³Iya Anutuuqara kutaavaivee tuuvaara iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyavunu variyaiya rapidada yaatara kieeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyavunu variyaiya yamaa kua yamaa kua iyaatama tida iyara tuqinnama haitatuuda Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa kaanaiyauvaa vareeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano fai mmararaa raiyoonaiya vu-utaivaki dudu hama iya gutu nneeravai. ³⁴Iyakidiri vaidi vooyaano ikiaiayauvo pinaama hauru teeraiyauvaa rasuuma kieeravai. Ngiari nnammutuaiya iyakidiri vaidi vooya ruputuaaree kiaa iidada fanniima kioodu kati yoketaama viravai. Muaraagama varuu vooyaano nnaagiai yaagueeqama variravai. Vooyaano rapuu suaivaki yaagueeqama rapidada ngiari voopinaiya yaatareeravai. ³⁵Gioonna vooyaano Anutuuqara kutaavaivee tuuvaara ngiari nnaakaraiya putuduu rikioo Anutuuqo tuduu kava diiteeravai.

Ngiari nnammutuaiya iyakidiri vooya vitada maisa mmooriivaa iya mmida tunoo: Ngia Anutuuqaa aataruuvaa pikikiai fai ta ngii tikiai rikiada sabi kati ngiengie yaata utuaivaugiataama kuaaravaivee, tuuvaara ooqoo tuduu rikiada maisa mmooriivaa iya mmududu putiravai. Fai yapooma kava diitada yoketaama variaaraivaara iya yaata utida itaama putiravai. ³⁶Ngiari nnammutuaiyaano vooya ruputida iya ripi-ida iyara nniki rakaida puruuka tida vooya yuku yaakuuyavunu yeena rau kiada oovi nnauvaki yapeeravai. ³⁷Ngiari nnammutuaiyaano sikauyauvaa habati kiada vooya ruputida soonnaadiri vooya tammaa hatokada paipa avaikaraiyaadiri vooya rutaka kioodu putiravai. Vooyaano puara sipisiipaiyauvaa nnabaiyauvaatama puara memeeyauvaa nnabaiyauvaatama uyu kiada nuaida varida mmanna haipuya varuduu ngiari nnammutuaiya mmamma mmuaararooavaa iya mmida maisamaisa mmooriyauvaa iya mmiravai. ³⁸Iya hama vaidiaatau mmanna mmata gaangaiyauvunuaata taapiiyavunuaatama nuaida varida oonauyauvakiaata soopaiyauvaki-aatama hara kiada variravai. Iya itaama varida fai yapooma Anutuuqaa tasi-pama yoketaama variaaraivaara yaata utida hama koonnama varuuya tasipama mmuaavau variravai.

³⁹Ii mmuakiaa gioonna kiaapu iya Anutuuqara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara ivo iyara inna yoketauvo kooyaa vairavai. Itaama ivo kooyaa vauduaata Anutuuqo gioonna kiaapuuya vita yoketaivau yapaanaraivaara ivo kua kiaa teerama kioo kua kaanavaa hama iya teeda rikiada vareeravai. ⁴⁰Ii kua ivaa oy-

aivo ataama vainoo. Ta nnaagiai variaunnaiya Anutuuqo tiyara yaata utuoo yaata-reera aataruuvaa teerama kieeravai. Ii aataru ivo tiyara teerama kioovau iyaata teetama mmuaavaugiataama nnaasu yoketaa tuanaaya variateeraivaara Anutuuqo tiiniaatama yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai.

Ta Yisuu Kirisiinna teeda nnaasu vaid a innara kutaavaivee kiaravee

12 Ii kaayau gioonna kiaapu Anutuuqaara kutaavaivee tuu iya vaa putuduu iya uu aataruuyauvo aanna tiisiaata vaikiat ta iyauvunugiataama Anutuuqaara kutaavaivee kiaunna aataruuvo kooyaa vainoo. Ivaara nnikiai tete iira aataru mmuakiyaiyauvo Anutuuqaa aataruuvaa uदारairaiyauvaa kagaari kiada mminnamminnaa maisaiyauvo ti puaisa utiraiyauvaa pikiaaravai. Vaidiyya yaagueeqama seenada vida ngiari yaatara ngiari yaatara kiaaree kias iikiaaneema Anutuuqo ari aataru kooyaa tiini teerama kioo yapa kiaivau nnikiai ta ivau yaagueeqama nookiaravee. ²Nnikiai Yisuunna nnaasu teeda vaid a variaaravee. Ivo ta yoketaama variraivaa oyai nakaaravovee. Ta tauraa innara kutaavaivee kias kiada mmanammanna varia rada vidada innara kutaavaivee nnaasu kiaravee. Yisuuva fai yapooma ari koonna tasipama sirigainno yoketaama varinaraiivaara yaata utuoo yatari sagaivau ari mmamma nniitaraanaraivaara hama ooqoo tiravai. Ivo ivau vainno mmamma maisainaraivaara hama yaata utirainno inna aikioovavee tiravai. Ivaara aanna makee ivo Anutuuqo varira mmaataivaa yaaku yaadudainningiaa nnoonnavai hara kioo varinoo.

³Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuairaiya Yisuunnara nnannatooduu mmoori maisivaa uudu rikioo ivo yaagueeqama varuuvaara yaata utida rikiaatee. Ivaara sa ngia muaraagakiatee. Ivaara sa ngii pirisakiaivee. Ivo yaagueeqama varuuvaara yaata utida yaagueeqakiatee. ⁴Ngiingii aakiaiyauvaki ngia mminnamminnaa maisaiyauvaara yaagueeqama ooqoo tida varida iikiaavai. Ngia itaama iikiaivaara koonnama variayia ngii ruputida mmamma mmuaararavaa ngii mmikiai Yisuunna roosiima hama ngii kiauvo tiikiat hama ngia putuaavai. ⁵Anutuuqo ngiiyara ni naunna maapuyavee kias kioo ngia yaagueeqama variateera kua yoketaivaa ngii giaa ngii muuyauvaa vaa ngia taunnuuda kianne? Ivo tunoo:

Ni maapu-o, na Udaangaivoono
 a safuuma variateeraivaara
 mmuaararavaa i mmiauvaara
 tuqinnama yaata utuee rikiaanee.
 Maisa aataruuvaa iivoora
 na i ooqoo tinai rikiee
 sa pinaama yaata utino
 i ausaivo mmuaararakiaivee.

⁶Na Udaangaivo ngiiyara mmuduuya riraiya
 ngia safuuma variateeraivaara
 na mmuaararavaa ngii mmiauvai.
 Na Udaangaivo ni gioonna kiaapuuyara
 ni naunna maapuyavee kiauya
 safuuma variateeraivaara
 na mmuaararavaa ngii miauvaivee, tiravai.

⁷ Anutuuqo mmuaararaiavaa ngii minai rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Anutuuqo ngii taikiyai ngia inna raunna mmaapuya variaivaara ivo itaama ngii iivai. Dee nnaakaraya ngiari kookiaiya iya tuqinnama variateeraivaara hama mmamma nniitareeraivaa iya mmiaannee? Mo mmuakiaaya ngiari nnaakaraiya tuqinnama variateeraivaara mmamma nniitareeraivaa iya mmiaavai. ⁸ Anutuuqo ari raunna mmaapu mmuakiaaya itaama tuqinnaivaa roosiima ivo mmuaararaiavaa hama ngii mitiri. Ngia hama inna raunna mmaapuya variaatiri. Ivo ngii taikiyai ngia yapa nnaakaraya variaatirivee. ⁹ Na kua voovaata tinai rikiaatee. Vaa ta ti kookiai-yara rikiaunnvai. Ta maisama variaannaduu iya mmamma nniitaroovaa ti mmuduu ta safuuma variaannaivaara iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapeeravai. Itaama vari-aivaara inna yoketaavai. Ti Napoova Anutuuqo ti mmannasaiyauvaara haitatuu-raivoono mmuaararaiavaa ti mminai rikiada ta ivaara arinaima rikiada inna mmem-maana kuaaravo inna pinaama yoketaavai. Fai ta itaama iida yoketaama variaar-avai. ¹⁰ Ti kookiaiya ta kiisaya variaanna suaivaki ta tuqinnama variateeraivaara ngiari yaata utiraivaugiataama mmamma nniitareeraivaa ti mmiravai. Anutuuqo yoketaa tuanaavai varineema teeta yoketaa tuanaaya variaaraivaara ivo tiyara yaata utuoo mmuaararaiavaa ti mmivai. ¹¹ Ivo mmuaararaiavaa ti mmii suaivaki ta rikiaunnano ti maisavai. Hama ta sirigakiaunnvai. Nnaagiai ivo mmuaararaiavaa ti mmiiivaara arinaima rikiada safuuma ta variaunnaiya ta irisai ausa nuufaivaa varada safuuma variaunnvai.

Tuqinnama varida haitatuukiatee

¹² Itaama vaino rikioo Anutuuqaa mmoori aataruuvaaara ngii yaakuuyauvo hama yaagueeqataainai rikiada inna aikioo mmuyai mmata kiada yaagueeqama kiada mmoori varaatee. Mo ngii yukuuyauvo maisainai sa ivaara yaata utuatee. Yaaguee-qama diatee. ¹³ Safu aataruuyauvunu nuaida variatee. Ngii yukuuyauvaa raa tuk-agiaama kikio vainno eeyaara maisaivoora tida yaagueeqama raa rada nuaikio yoketainaravai.

¹⁴ Ngia mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa tasipama variaaraivaara mmannammanna iikiatee. Yoketaa tuanaaya variaaraivaara mmannammanna iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono hama yoketaa tuanaavai variivoono hama Udaanga Anutuuqaa taanaravai. ¹⁵ Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata uti-raivaa ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono mmooka hanigia mminarainnoo kiaa ivaara tuqinnama haitatuukiatee. Yatari kagia iiraivo kapikarivaa roosiima ngii-ikidiri gioonna kiaapu voovai aakiaivo kapikarano kaayau gioonna kiaapuuya iinai koonnama varivoora tuqinnama innara haitatuukiatee. ¹⁶ Ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono nnaaruaa vaidi Isaunna roosiima sabi heera aataruuvaa iinno Anutuuqaa aataruuvaaara inna pirisaivoora tuqinnama haitatuukiatee. Isauvaano ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaatauvaa ivo ivaadiri ari kataivaasidiri yeennaivaa yookaama kioo nneeravai. ¹⁷ Vaa ngia rikiaavai. Nnaagiai ari koova kua yoketaivaa innara tinaraiavaa varaanaree kiaa rikiooduu ari koova innara ooqoo tiravai. Vaa ariinoo uu aataruuvoono inna atuu rummua kioodoo hama ivo ivaa kava varaanara aataruuvootairavai. Ivo kava ivaa varaanaraivaara pinaama ratoo varioo aataruu-vaara buainnonno tooduu hameetairavai.

¹⁸ Nnaaru Anutuuqo Isarairaa gioonna kiaapuuyaata kua tuu suaivaki iya taapi-ivaa nnutuuvo Sinai viravai. Ii taapi ivaa vaidiyya teeda ivau utiravai. Aanna hama

ngia iya roosiima mminnaa voovai aikiooma utuaaraivo vaivaki kuaavai. Iya iki-aivo pinaama hauru tooduu nama pinaivo rummua apu kioodoo upisuuduu yuunna pinaivo utuuvaki vida teeravai. Hama ngia ivaa roosiivaki kuaavai. ¹⁹ Sinai taapi-ivaudiri nooma akuaiivo vuduu kua voovai tuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya ivaa rikiada pinaama yaata utida yaagueeqama Musiinna tunoo: Itaama ta kava vo kua vooyauvaata hama ti rikiataainoo, tiravai. ²⁰ Iya rikioo kuaivaara iya ausaiyauvo pinaama mmuaararoovaara itaa kua tiravai. Vaa tauraa Anutuuoqo iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoononnee vara puara voovoono aa taapi aavau nninai rikiada ngia sikauyauvaa habati kiada inna ruputikio putuaivee, tuuvaara iya itaa kua tiravai. ²¹ Iya ivau dida too mminnaiyauvo ari vookaraama maisama vauvaara Musiivaano tunoo: Kaayau ni aatuukio ni biribiriinoo, tiravai.

²² Ngia hama itau taapiivaura viraida ngia taapi voovai nnutuuvo Sioona Anutuuoqo tupatupaa variraivaki ngiaavaivee. Ii yoosinna ivo Yerusareema roosiima ngiau aapu vaivaki kaayakaayau aangeraiya sirigaida varida iikiaavai. ²³ Anutuuoqo tauraa ni naunna maapuyavee tiraiya nnutuuyauvaa ngiau aapu fafaara raa kioodoo vauya nuunama varida iikiaiyesi ngiaavaivee. Ngia Anutuuoqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaana yapeeraivaasi nnida innasi ngiayi mmannasaiyauvo ngiau aapu yoketaama variayesi ngiaavaivee. ²⁴ Yisuuva karaasa kua yeena rau kioovaa iima kioo gioonna kiaapuuyara tammaana diraivaasi ngia ngiaavaivee. Aveeraa ki-avoono mmataivaudiri vainno maisa aataruuvaa kooyaa yapooava Yisuunna kiau-voono yoketaa aataruuvaa uvoono Aveeraa kiauavaa yaataravai. Ngia Yisuunnasi ngiaavaivee.

²⁵ Anutuuoqo ngiita kua tinai rikiada ngia hama inna kuaivaa rikieerama ki-ada ooqoo tivoora tuqinnama haitatuukiatee. Nnaaru Musiiva mmatayaa varuu suaivaki Anutuuoqo inna kua mmu kuaivaa gioonna kiaapuuya kua mmuduu riki-ada mmanna kuavaivee kua kiada ooqoo tuuvaara hama iya irisai maisaivaara fanniiravai. Vaa vareeravai. Itaama vauvaara Anutuuoqo ngiau aapuuvaki variivoono tiita kua tiivaa mo fai ta mmooka hanigia mmikio fai ivo irisai maisaivaa ti mminaraivaara ta dataama fanniikiaarannee? Fai varaaravai. ²⁶ Nnaaru Anutuuoqo kua tuduu rikioo mmataivo korokooravai. Anna makee vai suaivaara ivo kua kua teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai na kava tino hama mmataivo nnaasu korokooronaravai. Fai ngiauootama korokooronaravaivee, tiravai. ²⁷ Ivo tunoo: Fai na kava tinaravee, tuu kua oyaivo ataama vainoo. Vaa ivo nnaaru iima kioo mminnaiyauvaara fai tino rikioo iyauvo korokorooda taika kiaaravai. Taika kikio Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo hama korokoroora tupatupaa yaagueeqama nnaasu vainaravai.

²⁸ Ivaara Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraivo hama yopeema korokoroaivaa ta varaunnaivaara nnikiai ta Anutuuoqaa kua yoketaivaa kiaaravee. Nnikiai ta inna mmemmaana vida innara ti nnoonnavavee kua kiada titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee. ²⁹ Ikiavoo mmuakiaa mminnaiyauvaa too too taa taika kiaivaa roosiima Anutuuoqo variivaara nnikiai ta itaama titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee.

Ta titi seenaiyara mmuduuya ruaunnaivaara Anutuuoqaa yoketaainoo

13 Ngia ausa hanigieeraiya ngiingiiyara ngiingiiyara ti seenayavee tida mmuduuya rida nnaasu variatee. ² Ngiani voopinnaa tuanaa hama ngia

teeraiya ngiisi nnikiai nnau yeenna mmaataivaa iya mmira aataruuvaa sa pikiaatee. Gionna kiaapu vooyaano ngiari voopinnaa vooya nnau yeenna mmaataiyauvaa iya mmi kiada iyara mmanna vaidiyavee kiasa kumimakairavai. Mo itaama uu vaidi vooya inna Anutuuqaa aangeraayavee. ³Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya oovi nnauvaki variayara sa iyara taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmuaararavaa varaivaara sa iyara taunnuatee. Vaidi vooya ngii seenaiya mmamma mmuaararavaa mmiaiyara sa taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmamma nniita-reeraivaa varaivaara sa iyara taunnuatee.

⁴Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai vaivaara mmuakiaaya ivaara inna yoketaa aataruvaivee kiatee. Itaama vaivaara vaatiivo sa sabi nu-aino nnaataivo sa sabi nookiaivee. Sabi mmuara heera aataruuvaa iikiyaiyatama mmuakiaaya sabi nuairaiyaatama fai Anutuuqo kua pinaivakidiri iya yaparainno irisai maisiyauvaa safuuma iya mminaravai.

⁵Ngiiisi vai mminnaiyauvaara inna aikioyauvaivee kiasa kiada tirooma variatee. Sa varida sikaura mmuduuya ruatee. Vaa tauraa Anutuuqo tunoo: Fai hama na mmooka hanigia ngii miee ngii pikiaanaravaivee, tuuvaara itaama variatee. ⁶Ivaara nnikiai Anutuuqaa kua fafaaraivaki vai kua voovaara ta mmuaavai mmuaavai yaagueeqama ataa kua kiaara:

Udaangaivoono ni tasipama varioo ni tuqinnaivai.

Hama na aatuunaravai.

Mo gionna kiaapuuya

dee aataru maisavai ni iikiarannee?

Hameetavee. Ta itaa kua kiaaravai.

⁷Tauraa ngii haitaturaiya Anutuuqaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii muu-yara yaata utuutee. Iya variraivaaraata iya putiraivaaraatama yaata utida iya Anutuuqaara kutaavaivee kiasa kiada uunaquuneema iikiatee. ⁸Yisuu Kirisiiva mmuaakaravai heena variivo aanna makee varioo fai yapooma tupatupaa itaavai nnaasu varinaravai. ⁹Ari vookara ari vookarai kuaiyauvo ngiisi nninai rikiada sa iyauvaa rikiada puaisa utida Anutuuqaa aataru safuuvaa pikiaatee. Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utiivaara ta aikiooma rikiada teeda yaagueeqama utuaun-naivaudiri ta yoketaama safuuma variaunnvai. Iya yeenna vooyauvaara sa nnaa-tee kiasa kiada vooyauvai nnaatee tuu kuaivoono hama yopeema ti safuunaravai. Gionna kiaapu vooya iya itaa kua kiasa aataruuyauvaa iida hama itaa kua ki-aivaudiri safuuma yoketaama variaavai.

¹⁰Ta ausa hanigieeraiya ti mmaraa puara hudeera yeena tapiivo vaikiyai ivakidiri nnaunnvai. Yutayaiya seera nnauvaki Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyya hama yopeema ii yeena tapi ivakidiri nnaavai. ¹¹Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivoono puariyauvaa kiauvaava varoo nnau pinaa aakiaivaki vo atuu yoketaa tuanaa voovaki vioo mminnamminnaa maisiyauvaara ivaki siikairavai. Puara kaanaiyauvaa iya varada vagiaamunna mmaanai ikiyaa mmuturu kiada hama nneeravai. ¹²Itaama vauvaara Yisuuva vagiaamunna mmaanai putiravai. Inna kiauvoono gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisiyauvaa rugaiveeraivaara ivo vagiaamunna mmaanai putiravai. ¹³Ivaara nnikiai ivo vagiaamunna mmaanai vioo mmamma maisauvaa varoovaara ta innasi vida ivo varoneema teeta varaar-avai. ¹⁴Aa ta variaunna mmata aavau hama tupatupaa varira yoosinnaivootainoo. Tupatupaa variaara yoosinnaivo yapooma vainaraivaara ta buaida variaunnaano.

Ivaara ivo mmamma maisauvaa varoneema teeta varaaravai. ¹⁵ Itaama vainai Yisuuva tiyara putuuvaara nnikiai nnaaru kati Anutuuqaara puara hudoovaa roosiima ta Anutuuqaara makemakee kua yoketaivaa tida variaaravee. Ta itaama iida varida Yisunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada innara gioonna kiaapuuya kiasa mmi-aaravee. ¹⁶ Mmooi yoketaivaa gioonna kiaapuuyara iida ngiisi vai mminnaiyauvaa duuyama iya mmira aataruuvaitanaara sa taunuatee. Kati Anutuuqaara puara huda mmira aataruuvaa roosiima ii aataru ivaitana Anutuuqaani iikiaavo ivo yoketaivo.

¹⁷ Ngii kietaiava avaiyauvaa rikiada iya mmemmaana vida iikiatee. Fai yapooma iya ngiari mmooiyyauvaara Anutuuqaa kiasa mmiaraivaara iya mmannamma ngii vaidi kaanaiyara haitatuuda nnaasu variaaravai. Mo fai ngia iya avaiyauvaa rikiada iikio fai iya ausaiyauvo yoketaivo ngiari mmooiyyauvaa aikiooma iida varida hama ausa mmuaarareera tasipama iikiaravai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Mo fai ngia hama itaama iikiai fai iya ausa mmuaarareera tasipama varikiai hama ngia yoketaama variaaravai.

¹⁸ Tiyara makemakee yaaku varada variatee. Vaa ta rikiaunnava. Ti aakiaiuvaki ta rikiaunnano ti variraiyauvo Anutuuqaa avuuvau aikiooma vaivai. Mman-nammanna yoketaama safuuma varira aataruuvaura ti variataivo. ¹⁹ Na aki-airaama kava vara ranee ngiisi kuanaraivaara Anutuuqaata kua tida yaaku varatee. Na yaagueeqama ngiita itaa kua kiauono.

Yaaku vareera kuavai

²⁰ Anutuuqo ausa nuufa mmira oyai nakaaravo ngii tuqinnaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Yisuuva putuuvaara ivo puara sipisiipaiyauvaara haitatuura nnoonnavaa roosiima tiyara haitatuunno varinoo. Nnaaru Anutuuqo kua yeena rau kioo kuaivo tupatupaa vairavaa kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tiiravai. ²¹ Ngia Anutuuqo yaata utiivaugiataama varida iikiateeraivaara ivo mmuakiasa yaagueeqama varira aataruuyauvaa ngii minai iikiaravaara na yaaku varaunoo. Ivo Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaadiri inna iikiatavo ti aakiaiuvaki yoketaa aataruuvaa iinaraivaara na yaaku varaunoo. Yisuu Kirisiinna nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa itavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Nnaagiai kuavai

²² Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiauono. Ngia yaagueeqama variateeraivaara ii na yoketaama ngii giaa ngii miao kua iyauvaa tirooma varida tuqinnama rikiaatee. Na paanna kuavai aa yanaa aavaki fafaara kiauvaara tirooma varida tuqinnama rikiaatee. ²³ Rikiaatee. Ti seena vaidi Timotiiva oovi nnauvakidiri vaa pikioo kati viravai. Fai ivo akiairaama niisi nninai na innaata sunee ngiisi viee ngii taanaravai.

²⁴ Ngii kieetaiyaraatama Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaayaraatama ta yaata utida boo kiaunnano. Ivaara iya kiasa mmiatee. Ti seena mmata Itariaa ivau variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁵ Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yaata utira yoketaivo ngii tasipama vakiaivee.

Yakoopoono aa kua aavaa fafaara reeravai

Anutuuqaa gioonna kiaapuuya mmuakiaa mmatavau vida raubiriima kiooyani Yakoopoono fafaara reeravai. Ausa hanigieera gioonna kiaapu safu tuanaaya yoketaama yaata utida mmooriyauvaa iida variateera kuaiyauvaa Yakoopo iyani reeravai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida innara mmoori iikiyaiuvo inna yoketaa aataruuvaivee tuuvaara Yakoopo fafaara reeravaivee.

1 Na Yakoopoono Anutuuqaa mmooriivaata Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori-ivaatama vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaara raunoo. Ngia Isarairaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana oyaiyakidiri diitooya vo yosinna vo yosinna mmuakiaayauvaki vida raubiriida variaiyara na ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

Inno teeraivo tiisi nninai ta yaagueeqama variaaravee

²Ni seenayaso, ari vookara ari vookarai inno teeraiyauvo ngiisi nninaraivaara pinaama sirigakiatee. ³Vaa ngia taavai. Yisuunnara ngia kutaavaivee kiaivaara inno teeraiyauvo ngiisi nninainnaata fai ngia mmannammannama kiada yaagueeqama variaaravai. Vaa ngia ii aataru ivaa arinaima teeda rikiaivaara pinaama sirigakiatee.

⁴Ngia Anutuuqaa aataruuvaa iidada koovayaida variateeraivaara mmannammanna yaagueeqama nnaasu varia rada vida sidommidooma kiatee. Ngia itaama varidada fai Anutuuqaa yaagueeqa voovaa hama buaakiaaravai. ⁵Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono ari varinara aataruuvaa kumimakainno tinni yoketaivaara Anutuuqaata kua tiao yaparakiaivee. Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminaiyauvaa kati mmioo hama iyara maisa kua tiivoono fai tinni yoketaivaa inna mminaravai. ⁶Ivo yaaku varai suaivaki yaaku varoo varioo Anutuuqaara kutaavaivee kiaivee. Sa ivo taara yaata utuaivee. Ivo itaama iivo inna ataama vaivai. Gioonna kiaapu voovoono taara yaata utiivoono nnoori pinaivaa yuunnaivo utikio korokorooavaa roosiivai. ⁷Itaama taara yaata utii gioonna kiaapuuvo Udaanga Anutuuqaa yaparai mminnaivaara sa yaata utuoo kiaivee: Na varaanaravaivee, kiaivee. Fai hama varaanaravai. ⁸Itaama iivoono ari varinara aataru mmuakiaayauvaara iiki-annee pikiaunnee? kiaa kioo taara yaata utuoo kumimakainno varivai.

Yakoopo mmanna haipuuvaaraata hoona suvuairavaaraatama tiravai

⁹Mmanna haipu vaidiivo ausa hanigioo yoketaama variivaa Anutuuqo inna vi-too aruoo yapano rikioo sirigakiaivee. ¹⁰Hoona suvuai vaidiivo ausa hanigiaivaa Anutuuqo inna vitoo aduoo yapano rikioo ivoota sirigakiaivee. Fai ivo ikiauvaa pairaivo too aasannainno tasisieenno tuoo kuaineema fai taikaanaravai. Ivaara Anutuuqo inna aduoo yapaivaara sirigakiaivee. ¹¹Suaivo ngioo tammaivauidiri ikiauvaki yaagueeqama taikio rikioo ikiauvo aasannaikio pairaivo tasisieenno mmataivaki tuoo vioo maisaivai. Itaama vaineema hoona suvuai vaidiivo ari mmooriyauvaara yaata utuoo iinnonno fai suai voovai nnino taikaanaravai.

Mmoori maisaivo gioonna kiaapuuya iinno taanara nniivai

¹² Vaidi voovaasi iinno teeraivo nnikio rikioonnaata mmannammanna yaaguee-gama variivaara Anutuuqo innara yoketainoo. Ivo iinno teeraivaa yaatara kino rikioo Anutuuqo irisai tupatupaa variraivaa inna mminaravai. Irisai tupatupaa variiraivaa mmuakiaa gioonna kiaapu innara mmuduuya riraiya mminaraivaa Anutuuqo vaa kua kiaa teerama kiaivai. ¹³ Iinno teeraivo vaidi voovaasi nnino too sa ataa kua kiaivee: Aa iinno teera aavo Anutuuqaasidiri nniivaivee, kiaivee. Hama yopeema maisa aataruuvo Anutuuqaa iinno taanaravai. Anutuuqo ariinoo hama gioonna kiaapu voovai iinno taanaravai. Ivaara sa itaa kua kiaivee. ¹⁴ Gioonna kiaapu voovaaki iinno teeraivo inna iinno taanara nnikio rikioo ari aakiaivaki inna varaatai aataru maisaivo inna iinno taanara nniivaa inna iikiata iikiatainono too fai kaanaivo vainaravai. ¹⁵ Gioonna voovoono nnaakaraivaa sunnaineema gioonna kiaapu voovai inna varaatai aataru maisaivo innaki vainoo. Vakia roo vioo vioo pinaavai vaino too gioonnaivo nnaakaraivaa mmataivaa roosiima ivo mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Varano nnaakaraivo yokeevaa roosiima mminnamminnaa maisaivo pinaavai vaino too fai putinaravai.

¹⁶ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, sa ii tauraa na kiau kua ivaara yaata utida koonnama rikiaatee. ¹⁷ Anutuuqo mmuakiaa mminnaa ngiau aapu mmeekia teeraiyauvaa uvoono tikio mmuakiaa aataru yoketa yoketaiyauvo kati ngiau aapu innasidiri tiisi tiivai. Ivo hama hanigioo ari vookaraama varivai. Ivo ari variivaungiaa varivai. Suaivo hanigiaikio ti mmannammannaivo hanigiaineema hama Anutuuqo itaivai. ¹⁸ Ivo ari yaata utiivaugiataama iinno ari kua kutaivaa ti kiaa ti mmioo ti ausaiyauvaa hanigiaikiai ta hanigiada inna raunna mmaapuya variaunnava. Ta mmuakiaa mminnaiyauvaa ivo iima kiooyauvaa yaatarada tauraa variaaraivaa ivo itaama iivai.

Anutuuqaa kuaivaa rikiada iikiatee

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, aa na tinara kua aavaara yaata utuatee. Ngia mmuakiaaya ngii seenaiya kiai kuaivaa rikiada yaata tu kiada vakiatee. Sa akiairaama gioonna kiaapuuyaata kuaivaa kiatee. Sa makee tinai buaaru kiatee. ²⁰ Vaidi voovoono buaaru nnaasu kiaivo hama Anutuuqo yaata utiivaugiataama safu tuanaavai varivai. ²¹ Itaama vainai teeda mmuakiaa maisamaisai aataruuyauvaa ngia iikiyaiyauvaa pikiaatee. Ngia aduoo tirooma varida Anutuuqo ari kuaivaa ngii aakiaiayuvaki yapa kiaiayuvaara tuqinnama rikiada puaisa utuatee. Fai ngia itaama iikio Anutuuqo aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²² Sa Anutuuqaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri rikiada pikiaatee. Tuqinnama rikiada varada iikiatee. Ngia mmanna yaataivaadiri rikiaya ngiingiiyara unnakua kiaa kiada iikiaavai. ²³ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri nnaasu rikioo hama ivaa iivoono vaidiivo pinumaivaki ari viri nnikiivaa taivaa roosiivai. ²⁴ Ivo pinumaivakidiri ari mmannammannaivaa too pikioo vioo makee tikio ivaara taunnu kiaivai. ²⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa kua safuuma vaira aataruuvaa tuqinnama too rikioo iikio too Anutuuqo mminnamminnaa maisavakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kiaikio kati mmamma dumukiara yoketaama varivai. Itaama variivoono hama Anutuuqaa kuaivaa mmanna

yaataivaadiri rikioo taunnirama kioo mmannammanna ivaa rikioo iinono Anutuuqo too inna tasipama varino fai ivo yoketaama mmooriivaa varaanaravai.

²⁶Gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinoo: Na vaidi yoketaa Anutuuqaa kuaivaa rikiee iikiauvaivee, tiivo hama ari avaiavaa tuqinnama haitatuu-rainno ivo ariiyara unnakua kiaa mannaka tiivai. Ivo Anutuuqaara iira aataru-uvaava iinnonno kuminayaa iivai. ²⁷Anutuuqaara iira aataruuvaa gioonna kiaapu-uya iikiaivaa ti Napoova Anutuuqo too tinoo: Inna aikioo yoketaa aataru tua-naavai. Hama koonnama vainoo, tii aataruuvo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono viina nnaakaraiyaraata muaada gioonnaiyaraatama tuqinnama haitatu-unno iya mmuaararavaa ivootama varoonno mmatayaa diaa aataru maisamaisai aataruuyavuaa mmooka hanigia mmiivai.

Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaayavee nnaasu kiatee

2 Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vainoo. Ngia innara kutaavaivee tiraiya sa vo vaidivaara yoketaavee tida vo vaidivaara maisavee kiatee. ²Taara vaidivaitana ngii nuuna aakiaivaki ngiaaraivaara yaata utuatee. Vuaivo yaaku oopuyaa uyira mminnaa gooraivaadiri iima kiaivaa uyu kioo uyira raira yoketaiyavuaa rau kioo nniivai. Vuaivo mmanna haipu vaidivai maisai uyira rairaiyavuaa uyu rau varoo nniivai. ³Fai ngia uyira raira yoketaiyavuaa rau varoo nnii vaidiivaara kua yoketaivaa kiaa kiada kiaara: Numa aa mmaata yoke-taa aavau varianee, kiaa kiada mmanna haipu vaidiivaara kiaara: I diatainai oro ukuakuavau dianee. Vara i variatainai ngieera mmata ivau varianee, kiaa kiada ⁴ngia ngiingiiyara koonnama yaata utida vooya aruoo yapada vooya aduoo ya-paivaara itaa kua kiaravai. Ngia itaama koonnama yaata utida kua pinaivaara dira vaidiia maisama yaata utida iikiaiya roosiima ngiingii seenaiyara itaa kua kiaravai.

⁵Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, rikiaatee. Anutuuqoono gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiyani ivo gioonna kiaapuuyara diravai iya kuaaraivaara vaa kua kiaa teerama kieeravai. Gioonna kiaapu vooyara aa mmata aavau variayaano iyara kiaanoo: Mmanna haipuyavee, kiaiya mo Anutuuqo iya ivaki kuaaraivaara mmataama kuaivainnee? Iyaatama kuaaraivaara ivo mmataama kuaivai. ⁶Mo Ngieenoo mmanna haipu gioonna kiaapuuyara maisayavee kuaavai. Mo dee vaidiyaano mmoori maisaivaa ngii mida ngii utu raririida kua pinaivaara dira vaidiivaasi ngii yapaavainnee? Mo hoono suvuai vaidiiaano itaa kuaavai. ⁷Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavai. Mo iqiiyaano inna nnutuuvaudiri koonnama yaata utida unnakuivaa kuaavainnee? Iyaano itaa kua kuaavaivee.

⁸Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravai kua mmaanna tuu voovai vainno tinoo: A aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmudu-uya ruanee, tii ivo inna Anutuuqaa kua mmaanna yoketaavai vainoo. Ngia ii kua ivaa rikiaada iida fai ngia safuuma variaaravai. ⁹Mo fai ngia hama ivaa rikiaada iida gioonna kiaapu vooyara yoketaayavee tida vooyara maisayavee kiaa kiada fai ngia mminnamminnaa maisaivaa varaaravai. Varada mmaanna tuu kuaivaa hatoka kikio fai ivaara kua pinaivo ngiiki vainaravai. ¹⁰Gioonna kiaapu voovoono Anu-tuuqaa mmaanna tuu kua vooyavai aikiooma rikioo iinnonno mmuaavai nnaasu hatokoo mmuakiaavai hatokaivai. ¹¹Anutuuqo tunoo: A nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, tuuvoono vo kuavai tunoo: Sa gioonna ki-

aapu voovai ruputino putuaivee, tiravai. Mo fai hama ngia mmuara heera aataruu-
vaa iiraida ngia ngii seenaiya ruputikiai putikiai fai ngia mmaanna tuu kuaivaa ha-
tokaaravai. ¹² Anutuuqaa mmayaaya yoketaa aataruuvoono vaidiyya mminnammin-
naa maisaiyauvo yeena roosiima iya rau kiaivaa hatoka kiaikiai iya kati mmamma
dummukiara yoketaama kuaavai. Ii kua ivaara kua pinaivaa tira suaivaki Anutuuqo
gioonna kiaapuuya yaparainaravai. Fai ivo ngii yaparainaraivaara yaata utida sa-
fuuma kua tida yoketaama varida iikiatee. ¹³ Vaidi voovoono hama ari seenaiyara
boo tiivaa Anutuuqo inna yaparainara suaivaki fai safuuma inna yaparainno hama
innara boo tinaravai. Ivaara yaata utida safuuma variatee. Boo tira aataruuvoono
Anutuuqo ti yaparaira aataruuvaa yaataravai.

Anutuuqaa kutaavee tiivoono yoketaivaa iivai

¹⁴ Ni seenayaso, vaidi voovoono tinoo: Vaa na Yisuunnara kutaavaivee kiaunoo, ti-
ivoono mo fai hama ivo mmoori yoketaivaa iirama kino ivo itaa kua tiivaa kaanaivo
vainaravainnee? Ai hameetavee. Kuminayaa vainoo. Ivo itaa kua tiivaudiri Anutu-
uqo inna vitoo yoketaivau yapaanaravainnee? Ai hameetavee. ¹⁵ Ngii seena gioonna
kiaapu vaa ausa hanigiai voovoono hama uyira rairaiyauvootaikio hama inna yeena-
naataikio ¹⁶ ngiikidiri voovoono inna tinara: Ai uyira rairaiyauvaa uyu rau kiee
totooka variee kaayauma yeennaiyauvaa nnaanee. Anutuuqo i tasipama varinoo,
kiaa kioo mo fai hama ivo yeennaiyauvaata uyira rairaiyauvaatama inna mmino fai
inna kua itaa kua tiivaa kaanaivo vainarannee? Ai hameetavee. ¹⁷ Mmuai karaama
gioonna kiaapu voovoono Yisuunnara kutaavaivee tiivoono mo fai hama ivo inna
kuaivaa rikioo iirama kioo kati varino ivo tii kuaivaa hama kaanaivo vainaravaivee.
Inna kuaivo vaidi putiraivaa roosiivaivee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaa tinara: Eenoo Yisuunnara kutaavaivee
kiannanoo. Mo neenoo mmoori yoketaivaa iikiaunoo, tinaraivaara fai na ivaara
sai tinara: A hama mmoori yoketaivaa iirama kiee a dataama kiee Yisuunnara ku-
taavaivee kiannanee? Mo a kutaavaivee kiannaivaa kaanaivaa ni vitaakianee. Na
mmoori yoketaivaa iikiauvaara na Yisuunnara kutaavaivee kiauvo kooyaa vainai
fai a taanaravaivee, tinaravai. ¹⁹ Anutuuqo ari mmuaavai variivaara a kutaavaivee
kiannanoo. Inna kutaavai a kiannanoo. Mo mmagia maisaiyaata innara ku-
taavaivee kiaa kiada aatuuda biribiriikiaavai. ²⁰ A kumimakakuavee. Anutuuqaa
kutaavaivee kiaa kiee hama mmoori yoketaivaa iikiannaivo hama kaanaataivaa oy-
aivaa i rikiaatainnee? Inna aikioo, fai na ivaara i kiaa i mmimaravee. ²¹ Ti rubuungaa
Aaparahaamaara mo Anutuuqo dataama kioo tunoo: Safuuma varira vaidivaivee,
tiravainnee? Ivo ari mmaapu Isaakaa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vau-
vau ruputu kioo hudaanara uuvaara Anutuuqo innara tunoo: Safuuma varira vaidi-
vaivee, tiravai. Ivo itaama mmooriivaa uuvaara Anutuuqo itaa kua tiravai. ²² Vaa a
taannavai. Ari uu mmooriivoota Anutuuqaa kutaavaivee tuuvootama mmuaavau
vairavai. Ivo tauraa Anutuuqaa kutaavaivee tuuvo ari mmaapuuvaa iinaree kiaa
uuvaudiri kaanaivo vairavai. ²³ Anutuuqaa kua fafaaraiivo vainno tunoo: Aapara-
haamo Anutuuqaa kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo innara tunoo: Inna a safu-
uma varira vaidikuavee, tuu kuaivaa kaanaivo vairavai. Itaama vauvaara Anutu-
uqo innara tunoo: Aaparahaamo ni seena tuanaavaivee, tiravai. ²⁴ Ivaudiri vaa ngia
taavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa kutaavaivee kiaa kioo inna mmoori-
ivaatama iivaara Anutuuqo innara tinoo: Inna safuuma variraivovee, tiivai. Gioonna

kiaapu voovoono Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmoori yoketaivaa iirama kioo kati variivaara hama Anutuuqo innara safuuma variraivovee tiivai.

²⁵Mmuai karaama nnaaruaa gionna voovai sabi nuaira aataruuvau nuauvaa nmutuuvo Rahaapo iiravai. Ivo Yosuaanna ngiaammuauya tuqinnoovaa Anutuuqo innara tunoo: Safuuma varira gionnavavee, tiravai. Yutayaa vaidi Yosuaava ari ngiaammuauya titooduu tuuduu ngiari nnammutuaiya iya teevoora Rahaapo iya vitoo ari nnauvaki yapa kioo titaa kioodoo ari vo aataruudaa viravai. Itaama uuvaa Anutuuqo innara tunoo: Safuuma varira gionnavavee, tiravai. ²⁶Vaidiivo putiivaara yaata utuatee. Vaidi putiivaa kaanaivo vaa vioo kiaikio mmanna nئابavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima vaidiivo Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmoori yoketaiyauvaa iirama kioo kati varikio inna kuaivo vaidi putiivaara roosiivai.

Ta tuqinnama ti mmaakiriyyauvaara haitatuukiaaravai

3 Ni seenayaso, ngia voovaitanaano nnaasu vitaira mmooriivaa iikiatee. Vaa ngia teeda rikiaavai. Ta Anutuuqaa kuaivaa vitaira vaidiyya kua pinaivaa tira suaiivaki fai Anutuuqo yaagueeqama ti mmooriivaara ti yaparainaravai. Anutuuqo ti yaparainaravoono ti seena ari vo mmoori vareeraiya yaparainaravaa fai yaatarainaravai. ²Ta mmuakiaaya kaayau suai koonnama variaunnava. Gionna kiaapu voovoono hama ari avaiivakidiri kuaivaa koonnama tiivo inna safuuma vari tuanaavai. Itaama variivoono fai ari varira mmuakiaavai haitatuuno yoketaavai vainaravai. ³Ta puara hoosaiyauvaa avaiyauvaki yeenaiyauvaa yapa kiada ta titi kuuatai aataruudaa kuaunnava. Ta yeena kiisaivo puara hoosaiya avaiyauvaki vaiyauvunudiri utida ta iya mmamma mmuakiaayauvai hanigiaunnani ta kuaaree kiaunnaidaa kuaavai. ⁴Siipaivaaraatama yaata utuatee. Ivo pinaa mminnaavai vaikio yuunnaivo ivaa yaagueeqama utikio rikioo kuaivai. Kuaikio too vaidi haitatuuraivo kiisa mminnaivau utikio virivaudiri utikio too vaidiivo kuanee tiidaa kuaivai. ⁵Mmaakiriivo mmuakiraivai vaivai. Ivo kiisa mminnaavai vaikio vaidiivo ivaudiri pinaama kua tioo ari mannaka tiivai.

Annaanna mmaguyavai ikiavo kiisakiata taa roo vioo ivakidiri pinaavai taivaaraatama yaata utuatee. ⁶Mmaakiriivo ikiavaanikaraama itaama vaivai. Ivo vaidiivaaki vaikio rikioo ivaudiri kaayau ari vookara ari vookarai aataru maisaiyauvo vaivai. Vakia roo vioo vioo pinaavai vaikio mmuakiaa inna variraivo maisaivai. Inna mmaakiriivo itaama iivo ikia aakiaivakidiri nniivai. Ngioo ivo inna varira nuaira mmuakiaavai iikio rikioo ivo aataru maisaivau nuavai.

⁷Vaidiyya mmuakiaa fayai mmaraarayauvaata ngiaammaiyauvaatama yapaiyauvaata piisaiyauvaatama aikiooma vitada viriaani varia rada vidada giainayauvai variaavai. Iyauvaa vaidiyya aikiooma vitada viriaavai. ⁸Hama vaidi voovoono ari mmaakiriivaa aikiooma iikiokio giaina roosiima vaivai. Ivo maisa kuaivaa tioo varioo kisanga hama yopeema ravaatau utuaivaa roosiivai vaivai. Yapai quaihaivo ari kuaanuu maisaivaa vaidiivaa aakiaivaki yapa kiaikio vioo suvuaiikio putiivaa roosiima ti mmaakiriyyauvo vainoo. ⁹Ti mmaakiriyyauvunudiri ti Koonna Udaangaivaara ta yoketaavee tida ti seena gionna kiaapuuya Anutuuqo ariyaadiri mmatainno iima kiayara ta iyara maisayavee kiaunnava. ¹⁰Yoketaa kuaivaata maisa kuaivaatama mmuaa avaiivakidiri kiaunnava. Ni seenayaso, ngia iida itaa kua kiarainnoo. ¹¹Hama rumuruuma nnooriivo mmuaa yaataruvakidiri nnoori yoke-

taivoota kapikaraivootama tiivai. ¹²Ni seenayaso, hama nnaammuayaivo yukuaivaa tasipama iiraivo vaivai. Hama mmadauvo numa nnaammuayaivaa iiraivaa tasipama vaivai. Hama sorovuaravakidiri nnoori yoketaivaa vita kiada nnaavai. Ivaitana ari vookaraivaitanavee.

Tinni yoketaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai

¹³Dee vaidivoono ngiikidiri tinni yoketaivo vaikio mmuakiaa kuavaara arinaima rikiainnee? Fai ivo safuuma varioo mmoori yoketaivaa iinai ta teeda kiaara: Kutaa tinni ruua vaidivaivee, kiaravee. Fai ivo hama ariiyara mannaka tirainno aduoo varioo tinni yoketaivaa tasipama mmoori varanai ta teeda kiaara: Kutaa tinni yoke-taa ruua vaidivaivee, kiaravee. ¹⁴Fai a aiyara nnaasu yaata utuee i seenaiya i yaataraivaara i ausaivo kapikaraikio i nnannateeraiivo i aakiaivaki vainainnaata sa ai mannaka tiee kua kutaivaara unnakuaiavaa kianee. ¹⁵Vaidiivo itaama yaata utii ivo hama ngiau aapuuvakidiri tii yaata utiravai yaata utivai. Mmatayaa diai yaata utiravai yaata utivai. Hama Mmannasa Yoketaivaakidiri tii aataruvai. Mmagia maisaivaakidiri nnii aataruvai. ¹⁶Fai gioonna kiaapu voovoono ari seenaivo inna yaataraivaara inna nnannateeno ariiyara nnaasu yaata utino fai mmuakiaa rapira buaaru tira mmuakiaa maisa aataruuyauvo innaki vainaravai. ¹⁷Tinni yoketaivo ngiau aapuuvakidiri tiivaa vaidiivo ivaa varoo aataru yoketaivau nuainno varioo tirooma ausa nuufa tasipama varioo ari seenaiyara yama yamainno iyara yoke-taivai. Ivo iyara kaayauma boo tioo mmoori yoketaivaa nnaasu iivai. Ivo kua kutaa tioo hama vo vaidivaara yoketaavee tioo vo vaidivaara maisavee tiivai. ¹⁸Itaama iikiaa vaidiiva tirooma ausa nuufa tasipama variaavo iya iikiaa aataruuvo mmuakiaa gioonna kiaapuuyaki vioo suvuaiivai. Vioo suvuaiikiai iya mmuakiaaya yoketaama safuuma variaavai.

Sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu

yaata utuatee

4 Ngiingiita ngiingiita buaaru tida rapira aataruuyauvo deedaadiri nniinnee? Ngiin mmammaiyauvo ngii iikiatira aataruuyauvo ngii aakiaana vaiyauvakidiri nniivai. Itaama iikiaa aataruuyauvo ngii aakiaiyauvaki nnammutuannammutuaakiaaya variaavai. ²Ngia mminnaiyauvaa taavo ngii varaataikiai hama varaiyauvaara ngia vaidiiva ruputuaani putuaavai. Ngia mminnaiyauvaara yaagueeqama mmuduuya rida hama varaiyauvaara ngia buaaru tida rapuaavai. Ngia mminnaiyauvaara hama Anutuuqaata yaparakiaiyauvaaraida hama ngia varaavai. ³Ngia inna yaparaira suaivaki ngii yaata utiraiyauvo koonnama vaivaara ngia yaparakiaiyauvaa hama varaavai. Ngia ngiingiyyara nnaasu yaata utida ngii mmammaiyauvo iikiatiraiyauvaa iikio ngii yoketaakiaiveeraiyauvaara ngia yaparakiaiyauvaa hama varaavai.

⁴Ngia sabi mmuara heeraiya roosiima Anutuuqaa pikiada vo aataruvau viraiyaso, vaa ngia taavai. Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa iira aataruuvaa iino inna seena tuanaavai roosiima vaino too hama innaki Anutuuqaara mmuduuya riravootainaravee. Ivo mmatayaa iira aataruuvaa mmuduuya ruaiivo inna Anutuuqaa nnammutuaavai varivai. ⁵Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuuqo ti aakiaivaki yapa kiai Mmannasaivoono ti haitatuunai ta innara nnaasu yaata

utuuteeraivaara tiyara itaama iivaivee. Anutuuqaa kuaivo itaa kua tiivaara ngia yaata utida ivaara mmanna kuavaiveeda kiaannee? Ai hameetavee. Kutaa kuavai. ⁶Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utira yaagueeqaivaa ti mmiivoono ti aaki-aana ti varaataiyauvaa yaataravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya ngiariiyara mannaka kiaiya Anutuuqo too iyara ooqoo tiivai. Gioonna kiaapu vooya adida varida hama ngiariiyara mannaka tiraiya Anutuuqo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Anutuuqaa kuaivo itaa kua tiivai.

⁷Ivaara Anutuuqaa kuaivaa rikiada adida varida inna memmaana variatee. Mmagia maisa Sataangaa ooqoo tida titakio ngii pikioo ngieera kuaivee. ⁸Ngia Anutuuqaa vaini vikio ivo ngii vainima nninaravai. Ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyaso, ngia ngiingii aakiaiyouvaara yaata utida ngiingii yaakuuyauvaa fini kiaatee. Ngia huobavainna unnakua nnaamuruuyaso, ngiingii aakiaiyouvaa yoketaama kiada variatee. ⁹Sa ngiingii mminnamminnaa maisaiyouvaara rataatee. Pikiaatee. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyouvaara sirigakiaivaa pikiada adida variatee. ¹⁰Ngieenoo Anutuuqaa avuuvau adida varikio fai ivo ngii nnuuyauvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Sa ngiingiiiki ngiingiiiki kuminayaa kuaivaa yapaatee

¹¹Ni seenayaso, sa ngiingiiiyara ngiingiiiyara koonnama kua kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ari seena voovaara koonnama kua tioo kua pinaivaa innaki yapaivoono hama innaki nnaasu yapaivai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tioo ivakiaatama kua pinaivaa yapaivai. Mo fai a Anutuuqo mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaara dira vaidivai variee hama ivaa rikiee iirama kiee fai a mmanna vaidikuaano kua pinaivaara nnaasu yaata utuee dinaravai. ¹²Anutuuqo ari mmuaavoono mmaanna tuu kuaivaa ti kiaa ti mmiravai. Ivoono kua pinaivaara dira vaidivai varivai. Ivoono nnaasu ngii vitoo yoketaivau yapaanaree tioo fai aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ngii ruputu taikaanaree tioo fai aikiooma ngii ruputu taikaanaravai. Mo a kua pinaivaa i seena vaidi voovaaki yapaannaikua mo a gioononnee?

Hama ta titi mannaka kiaravai

¹³Ni kuaivaa rikiatee. Ngia kiaanoo: Makeennee turau ta vidadada oto pinaa yoošina iqiivakinnee vara voovaki varida mmuaa nuanu mmoori varadada irisai sikau pinaiyauvaa varaaravaivee. ¹⁴Mo ngia itaa kua kiaiya turau hama ngiengie variaaraivaa taanoo. Ngii variraivo dataamainno vainnee? Namaivo yuunnaivaa tasipama kiisa suai vainno ivaudiri vioo akiiraama raubiriineema ngia variaano. ¹⁵Ngii kiatai kuaivaa kiaaree kiaa ataa kua kiatee: Fai Udaangaivoono ari yaata utivaugiatama ti tinai fai ta varida iqii mmoori ivaannee vara aqaa mmoori aavaa iikiaaravaivee, kiatee. ¹⁶Makee ngia yoke kiaa aruoo varida ngiingiiiyara mannaka kiaanoo. Ngia itaama ngiingii mannaka kiaivo koonnainoo. ¹⁷Ivaara gioonna kiaapu voovoono yoketai aataruuvo ariiki vaivaa iikiataama vaikioonnaata hama iivaara ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

Vaidi kaayau hoonahaana suvuairiia tuqinnama variatee

5 Ngia gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuairaiyaso, tuqinnama yaata utuatee. Pinaa ari vookarai mmuaararaiyauvo ngiisi nninaraiyouvaara yaata utida

ratada varida ausa mmuaarareera tasipama variatee. ²Ngii hoonaiyauvo vaa uudaivaivee. Ngii uyira rairaiyauvaa vaa kegenaiya hatoka nnaa kiaavaivee. ³Ngii sikau goora sirivuaiyauvaa vaa kaakannaikio iyauvo maisaiyauvaivee. Ii kaakannai ivo ngia variaivauidiri mmataama kioo vaivaara ngia koonnama variaivo kooyaa vainoo. Ivoono ngii mmammaiyauvaa iino ikia taivai roosiinaravai. Aa nnaagiai suai aayauvaki Anutuuqo ti yaparainara suaivo vainima vaivaki ngia kaayau hoonahaanaiyauvaa rupi nuunama yapa kiaavaivee. ⁴Tuqinnama rikiaatee. Mmooi va-reera ngiaammuauya ngii mmooriiyauvakidiri yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya hama ngia tuqinnama irisai sikauyauvaa iya mmiaavai. Ii sikau iyauvoono ngia tomedama iikiaiayauvaa aavaa kooyaa ti vitainoo. Yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya ngia iya unnakua kiaivaara pinaama kiaavo Udaanga Anutuuqo yaagueeqama variraivoono vaa rikiaivaivee. ⁵Ngia mmuakiaa suai mmatayaa varida yoketa yoketai mminnaiyauvaa varada ngiingiiyara sirigaida variaavai. Puaarivaa viri-aavo nneeravaata vaivaa roosiima ngia variaivo itaama vaikio ngii putira suaivo aavaa nninoo. ⁶Ngia vaidi vooya kati safuuma variaiyaki kua pinaivaa iyaki yapa kiada iya ruputu kiaani putuaavai. Iya hama ooqoo tida rammammeeyairama kiada putuaavai.

Yaagueeqama kiada ngiingii seenaiyara yaaku varaatee

⁷Ni seenayaso, itaama vainainnaata mmannammanna yaagueeqararama kiada varia rada vidada Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaanaravai. Vaa ngia taavai. Mmooi koova ari yeennaiyauvaa hau utu kioo yoketaama kaanaivo vainaraivaara yaagueeqama varia roo faannama roo kuaivai. Ivo vati tauraivaaraata nnaagiaivaaraatama itaama varia roo faannama roo kuaivai. ⁸Udaanga Yisuu Kirisi-iva tiinaraivo vainima nninaraivaara ngietaatama itaama yaagueeqararama kiada varia rada vida varida innara faannakiatee.

⁹Ni seenayaso, Anutuuqo ngii kuaivaa rikioo kua pinaivaki ngii yaparaivoo kiaa sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateeda nunuraanuraikiatee. Ngii yaparainara suaivo aavaa vainima ngiisi nninoo. ¹⁰Ni seenayaso, forofetaiya Udaanga Anutuuqaa kuaivaa kiaa kookieema kiada tiraiyara tuqinnama yaata utuatee. Vaidi-ya maisa mmooriivaa iya mmuduu iya mmamma nniitaroovaa varadaata mmannammanna yaagueeqama nnaasu variravai. Ivaara yaata utida mmannammanna yaagueeqama nnaasu variatee. ¹¹Iya mmannammanna yaagueeqama itaama varu-vaara ta iyara sirigaida variaayavee kiaunnvai. Nnaaruaa vaidi Yoopo varuduu pinaa mmuaararoovo innasi nnuduu rikioonnaata ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varuuvaa vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuuqo nnaagiai inna tuqinnoovaaatama vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuuqo mmatayaa variaiyara pinaama boo tioo iyara tuqinneeraivo innaki suvuavai.

¹²Ni seenayaso, aa na tinara kua aavo mmuakiaa kuavai yaataravai. Ivaara tuqinnama yaata utida rikiaatee. Ngia kua kutaivaa tida sa sabi kua sabi kuaivaa kua kiaa yeena rairivaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairivaa ngiau aapuuvaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairivaa mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairivaa ari vo kua vo kuaiyauvaa tasipama kiatee. Yapooma Anutuuqo ivaara ngii yaparainno irisai maisivaa sa ngii miaiveeraivaara ngia ee-oo tira suaivaki kutaa tuanaa ee-oo nnaasu kiatee. Ngia hamavee tira suaivaki kutaa tuanaa hamavee nnaasu kiatee.

¹³ Ngiiikidiri ngii seena voovai mmuaararaivaa varainnee? Inna aikioo, ivo Anutuugaara yaaku varaivee. Mo ngiiikidiri ngii seena voovai sirigainnonnee? Inna aikioo, ivo kuaru tioo Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaivee. ¹⁴ Mo ngiiikidiri ngii seena voovai nniitarainnee? Inna aikioo, ivo vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiyara aayanna kiaivee. Aayanna tinai nnida innara yaaku varada Udaanga Anutuugaara yaata utida nammariivaa innayaa tusaateeraivaara iyara aayanna kiaivee. ¹⁵ Iya itaama yaaku varada Udaanga Anutuugaara kutaavaivee tikio fai nniitaraiivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai Udaanga Anutuugoona inna tuqinnano inna nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaino too fai kati Anutuugo rugaanaravai. ¹⁶ Itaama vainai ngiingiita ngiingiita ngiingi mminnamminnaa maisaiyauvaa kiaa kokieema kiada ngiingiiyara ngiingiiyara yaaku varaatee. Anutuugo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaraivaara itaama nnaasu iikiatee. Vaidi voovoona safuuma variivoona yaaku varano fai kaanaa ari vookaraivo vainaravai. ¹⁷ Irayaava ti roosiira vaidivai variravai. Varioo ivo yaagueeqama yaaku varoo tunoo: Sa vatiivo ruaivee, tuduu rikioo taaravooma nuanu taika kiooduu vo nuuvai kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai hama vatiivo riravai. ¹⁸ Nnaagiai ivo kava yaaku varoo tunoo: Vatiivo ruaivee, tuduu rikioo vatiivo mmataivau ruduu yeennaiyauvo uriravai.

¹⁹ Ni seenayaso, fai ngiiikidiri gioonna kiaapu voovoona kua kutaa aataruuvaidiri fanniima voodaa vino too fai gioonna kiaapu voovoona kava inna vitoo yokeeta aataruuvau yapaanaraivaara ²⁰ aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoona gioonna kiaapu voovai mminnamminnaa maisa varaivaa ivo ii aataru konnaivakidiri kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapa kino fai inna aakiavaki varii vaidi kaanaivo hama putinaravai. Ivo itaama iivaara Anutuugo kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

Petooroosoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa aavaa Petooroosoono Anutuuqo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kиаapu vaa ausa hanigiooya Asiaa mmataivau vida raubiriima kiooyani Petoorooso fafaara reeravai. Aa yanaa aavaa roo oyaivo ataama vaivai. Petoorooso gioonna kиаapu-uyaaata yamayamaa kuaivaa tioo Yisuunnara kutaavaivee kиаivaara mmuaararaiyauvo iyasi nninaraiyauvaara iya kiasa mmiravai. Ivo iya tunoo: Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaaata ivo putuuvo diitoo Anutuuqaasi vuuvo kava tiinaraivaara faannakia-teeraivaaraatama fafaara reeravaivee.

1 Na Petoorooso Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoono aa kua aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuuqo mmataama kioo gioonna kиаapuuya ngiari voopinnaia mmataivau vida raubiriida variayani na aa kua aavaa kiauuko fafaarainoo. Na Podoo ivakiraatama Garatiaa ivakiraata Kapatokiaa ivakiraatama Asiaa ivakiraata Bituniaa ivakiraatama aa kua aavaa kiauuko fafaarainoo. ²Ti Koova Anutuuqo tauraa ngiiyara yaata utuoo ariinnee kiasa ngii mmataama kieeravai. Mmataama kiooduu inna Mmannaasivo ngiiki varuduu ngia innani yoketaa tuanaaya variravai. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikiaaraivaaraatama ivo ari kiauvaadiri ngii mminnamminnaa maisaiyuvaa rugaanaraivaaraatama Anutuuqo ariinnee kiasa ngii mmataama kieeravai.

Ivo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mino pinaavai mnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo

³Anutuuqo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koovavee. Kii ta innara yoketaavee kiaravee. Iva Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diitooavaaraida aanna makee ta karaasa variraivaa varaunnaanoo. Ivo tiyara pinaama boo tuuvaara itaama iiravai. Ta ivaaraida aanna makee tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo. ⁴Anutuuqoono ari gioonna kиаapuuyani varira yoketaa ari vookaraiyuvaa vaa teerama yapa kиаivaaraida ta faannaida variaunnaanoo. Iva ngiau aapu tiini teerama yapa kiaiayauvo hama tatokoo raubiriinno hama aasannainno maisavai. ⁵Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kиаavo too ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii hanuaa kиаikiai ngia yoketaama varia rada vidada teekio fai yoketaama variraivo kooyaa vaino rikioo ivo ngii vitoo ivau ngii yapaanaravai. Vaa ivo yoketaama variraivaa ngiini teerama kиаivo fai suai nnaagai ngiau mmata taikeera suaivaki fai kooyaa vainaravaivee.

⁶Ivaaraida sirigaida variatee. Fai mmuaararaiivo ngiisi vainai sa ivaara yaata utuatee. Mo vara ngiisi vainarannee? Vara hama ngiisi vainarannee? Fai vainno kiisa suai nnaasu fai mmuaararai ari vookara ari vookaraiyauvo ngiisi vainai teedaata sirigaida variatee. ⁷Ngia Anutuuqaara yaagueeqama kutaavaivee kиаivaa kaanaa yoketaivo kooyaa vakiaiveeraivaara mmuaararaiivo ngiisi vainaravai. Mmatayaa diaa vaidiiya sikau mmannaammannai gooraiyauvaara kaayauma mmuduuya ruaiyauvo aikiooma fai raubiriinno taikaanaravai. Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kиаivoono pinaa yoketaavai vainno gooraivaa yaataravaivee. Vaidiiya

gooraivaa varada ikiyaa kiaavo too ikiavo taikio too goora tuanaivo rupi nuu-
nama vaineema mmoori mmuaararavo ikia roosiima ngiisi nninai teedaata ngia
mmannammanna Anutuuqaara kutaavaivee kiaa kiada fai yoketaama variaaravai.
Ngia itaama iikiokio Anutuuqo tino Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anu-
tuuqo ngiiyara yoketaayavee tioo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kinai ngia
yoketaama ari vookaraama variaaravai. ⁸Ngia hama ngiingii avuuyauvaadiri Yisuu
Kirisiinna teerama kiada ngia kati innara mmuduuya ruaanoo. Ngia aanna ma-
kee hama inna taivaara hama yaata utiraida innara kutaavaivee kiaanoo. Ivaaraida
ngii ausa mmuduuyaiyauvo pinaama ari vookaraama yoketaikiai sirigakiaavai. Ngia
itaama sirigakiaivaara hama ngia ivaara kua kiaaraivootainoo. ⁹Ngia itaama Anu-
tuuqaara kutaavaivee kiaivaara ivo irisaivaa ngii vitoo yoketaivau ngii yapa kiaivo
ngiisi vainoo.

¹⁰Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaiya
inna yanaivau tuqinnama buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari yaparaira-
vai. Anutuuqo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara iya kuaa kookieera-
vai. ¹¹Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo iyaki varuuvoono nnaagiai vainara suaivaara
iya kuaa mmiravai. Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaraivaa varoo nnaagiai Anutu-
uqaa tasipama yoketaama ari vookaraama varinaraivaara iya kuaa mmiravai. Kiaa
mmuduu rikiada ii kua ivaara yanaivau buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari
yaparaida tunoo: Fai ivo दौरा sui iinarannee? Dataama ii sui ivo nninarannee?
tiravai. ¹²Ii kua kutaa iyauvaa aanna makee ngia rikiaa aayauvaa nnaaruaa vaidi
forofetaiya tiravai. Iya ii kua iyauvaa tuu suaivaki hama ngiariiyara tiravai. Iya
nnaagiai ngia variaya ngiini iikiaaraivaara Anutuuqo kooyaa iya kuaa mmiravai.
Mmannasa Yoketaivaa titooduu ngiau aapuuvakidiri tuuvoono yaagueeqaivaa vaidi
vooya mmuduu ii kua kutaa iyauvaa Anutuuqaa mmayaaya yoketaivakidiri ngii giaa
ngii muduu rikioovaa aanna makee vaa ngia arinaima teeda rikiaanoo. Aangeraiya
iyauvaa arinaima teeda rikiaaree kiaa iidada hama arinaima teeda rikiaavai.

Yoketaa tuanaaya variateeraivaara Petorooso tiravai

¹³Itaama vaikiyai vaidiyya mmoori varaaraivaara teerataarakiaaneema ngiingii
yaata vuatinniiyauvaki teerataarama kiaatee. Ngiingii variraivaara tuqinnama hai-
tatuuma teeda rikiaa kiada variatee. Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anutu-
uqo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara tuqinnama yaata utida faannaki-
atee. ¹⁴Nnaakaraiya ngiari kaano kooya kuaivaa rikiada iikiaaneema Anutuuqaa
kuaivaa rikiada iikiatee. Ngia homo kumimakaida variaa suaivaki maisai aataru-
uyauvaa ngii iikiataikiai vaa ngia iikiaiuyauvaa sa kava iikiatee. ¹⁵Sa itaama iirama
kiada Anutuuqo ngii maavee tiraivo yoketaa tuanaavai varineema ngieeta yoke-
taama varida ngiengie iikiaa aataru mmuakiaayauvai yoketaama nnaasu iikiatee.
¹⁶Anutuuqaa kua fafaaravo vainno tino: Na yoketaa tuanaavai variauvaa ngiee-
taatama yoketaa tuanaaya variatee, tiivaara mo ngieeta itaama iikiatee.

¹⁷Anutuuqoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa mmooriuyauvaa iri-
saiyauvaa mmuaavai mmuaavai safuuma ngiari mminaravai. Ivaara ngia innara
yaaku varada innara Napoo-o tiraiya aa sui mmatayaa variaara sui avaki inna
mmemmaana vida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee. ¹⁸Vaa ngia riki-
ada taavai. Ngii giokiaiyya mmatayaa diaa aataru kuminaiyauvaa ngii vitauyauvaa
ngia iikiarainnoo kiaa Anutuuqo vaa ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Ivo hama

taikaanara mmatayaa diaa mminnaa sikau gooraivaannee vara sikau sirivuaivaa roosuuvaadiri ngii yookaama kioo ngii viteeravai. ¹⁹Ivo Yisuu Kirisiinna kiau yoke-taa ari vookarauvaadiri ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo iya rummua apu kiooyauvaara puara sipisi-ipa nnaakara yoketaivaa ruputu kiooduu kiauvo tuuneema Yisuunna kiauvo tiiravai. ²⁰Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuqo Yisuu Kirisiinna mmataama kioo aa nnaagiai suai aavaki ngiiyaroo tioo titooduu kooyaa tiiravai. ²¹Anutuuqo ivo putuuvakidiri inna vitoo ari tasipama yapa kiooduu yoketaama ari vookaraama variravai. Ivaara ngia Anutuuqaa mmannammanna kutaavaivee tida ivo ngii tuqinnaanaraivaara faannaida variaavai.

²²Vaa ngia Anutuuqaa kua kutaivaa rikiada uuvaara ngii variraiyauvo yoke-taayauvai vainoo. Yoketaayauvai vaivaara ngia ngii seena vaa ausa hanigaiyara kutaa tuanaa mmuduuya ruaavai. Ivaaraida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnama yaagueeqama mmuduuya ruatee. ²³Ngia Anutuuqaa kua kutaivo tupatupaa vaivaa rikiada hanigiada nnaakara meedi karaasa mmatakiaiya roosiima variaano. Ngii kaano kooya putuuaraiyaano hama kava ngii mmataavai. Anutuuqaa kua kutaivo hama taikaanaraivoono kava ngii mmataivai. ²⁴Aa kua aavaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmuakiaa mmatayaa diaiya
iya ikiauva roosiima variaavai.
Iya mmatayaa iira aataruuyauvo
maura pairaivaa roosiima vaivai.

Ikiauvo aasannaikio
maura pairaivo tasisieenno tuoo kuaivai.

²⁵Udaanga Anutuuqaa kuaivo hama itaama vaivai.

Ari tupatupaa nnaasu vaivaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Ii kua ivo inna Anutuuqaa mmayaaya yoke-taivoovee. Vaidiyya vaa ivaa kooyaa kiaa kookieema ngii gaa ngii miaavaivee.

Anutuuqo Yisuunna sikau roosiivaa mmataama

kioovaara ta tupatupaa variraivaa varaunnavai

2Ivaaraida ngiiki vai mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai pikiaatee. Un-nakua tira aataru mmuakiaayauvai pikiaatee. Haumaki maisa mmooriivaa iida kooyaa yoke kiaa kiada yoketaa mmooriivaa iikiaa aataruuvaa pikiaatee. Ngii seenaiya ngii yaataraivaara ngii nnannateera aataruuvaaatama ngii seenaiyayaadiri ngiengieenoo koonnama yaata utida unnakua tira kua aataruuvaaatama pikiaatee. ²Ngia nnaakara meedi ikiataa mmatakiaiya roosiima varida iya nnaammara rataa-neema ngia Anutuuqaa kua safu tuanaivaara ratada varida nnaamma nneerayaama nnaatee. Ivaa nneedada yokeekio Anutuuqo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaa-naraivaara ivaa nneedaa yokeekiatee. ³Ngii Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii tuqinnaivaa vaa ngia arinaima rikiada taivaara itaama iikiatee.

⁴Ivaaraida innasi nnida variatee. Nnaaru nnau heekeera vaidiyyaano yoke-taa sikau voovai haitatuuma teeda maisainoo kiaa kiada kagaari kiooduu vaidi voovoono haitatuuma too yoketaavaivee kiaa kioo vareeravai. Ivaa roosiima ii sikau ivo Yisuunnara mmataama kiaikio ivo ari vookaraivoono tupatupaa hara

kioo varinoo. Vaidiyya inna teeda maisavaivee kiaa kiada kagaari kioodoo Anutuuoqoono yoketaavaivee kiaa kioo viteeravai. ⁵Vaidiyya sikauyauvaa varada nnauvaa heekoneema ngia vaa Mmannasaivo ngiiki variyya Anutuuoqoono ngii vitoo ari Mmannasaivo varira nnauvaa heekaanaravai. Heeka kinai ngia nnaaruaa vaidiyya Anutuuaqara kati puara hudooya roosiima gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya varida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida variaaravee. Yisuu Kirisiiva ngiiyara kati putuuvaara ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuaqaa mmuuyauvaa ivo too fai yoketaavaivee tinaravai. ⁶Ivaara Anutuuaqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Taatee. Na yoketaa sikauvaa
niniiniee kiaa mmataama kiese
ivaadiri ipunnaivaki harataa kiese
nnau yaagueeqaivaa
yoosinna Sioona ivaki heeka kiau vai.

Gioonna kiaapu voovoono
vaidiivo sikau yoketaivaa roosiivaa
kuaivaa arinaima rikioo
innara kutaavaivee tiivo
fai hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ⁷Vaa ngia ausa hanigieeraiya ii sikau ivaara yoketaa ari vookaraivaivee kiaanoo. Hama ausa hanigieeraiya hama itaa kua kiavai. Kua fafaara voovai vainno ivaara tinoo:

Vaidiyya ii sikau ivaara
maisa sikauvaivee kiaa kiada kagaari kioovo
nnaagiai nnau ipunnaivaki
ari vookaraama yaagueeqama vainoo, tiivai.

⁸Kua fafaara voovai vainno ivaara tinoo:
Ii sikau ivo vaidiyya mmaara vai sikauvai.
Fai ivaudiri iya haruruaravai.

Iya haruruateera iya mmaara sikauvai vainoo, tiivai.

Iya inna kuaivaa rikiadaata yaatara kiada hama iikiaivaara haruruavai. Iya itaama iikiaaravaa vaa Anutuuoqo tauraa too aikioovaivee tiravai.

⁹Itaama vaikiainnaata ngieenoo Anutuuoqo ngii mmataama kiai gioonna kiaapuya variaano. Nnaaruaa vaidiyya Anutuuaqaa nnauvaki mmoori varooya roosiima ngia ngii kieetaivaa Anutuuaqaa mmooriivaa nnaasu iida varida variaano. Ngia Anutuuaqaa gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya innaniya nuunama variaano. Anutuuoqo yoketaa ari vookarau mmooriivaa uuvaa ngia kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiateeraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Vaa ivo upisiivakidiri ngii maavee kiaa ngii vitoo ari mmeekia ari vookaravai ngii yapa kieeravai. ¹⁰Tauraa ngia hama Anutuuaqaa gioonna kiaapuya variravai. Aanna makee vaa ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya variaano. Ivo ngiiyara kati boo tiraivaa tauraa ngia hama rikieeraida aanna makee vaa ngia arinaima rikiada hanigiada yoketaama variaano.

Ta Anutuuaqaa mmoori vareeraiya variaunnano

¹¹Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia mmataivau varida hama mmaayootaiya roosiima variaano. Ngia ngiari voopinnaiya vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida variraiya roosiimaida variaano. Ivaara na yamaa kua yamaa kua ngii

giaa ngii miee kiaunoo. Ngii mmammaiyauvo iikiatai aataruuyauvaara ngii iikiatee tinai sa iikiatee. Fai ngia iikio itai aataruuyauvoono vaidi kaanaivaata rapinaravai. ¹²Ngia hama ausa hanigieeraiya tasipama safuuma varida mmoori yoketaivaa iikiatee. Fai ngia itaikiai iya kua pinaa vooyauvai ngiiki kuminayaa yapaaree kiaa kiada teekiai vaa ngia yoketaa mmoori ari vookaraivaa iikiaivaa taaravai. Fai yapooma Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki mmoori yoketaivaa ngia iikiaani taivaara iya Anutuuqaa kua yoketaivaa kiateeraivaara iya tasipama safuuma varida mmoori yoketaivaa iikiatee.

¹³Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnaroo tida ngiingii kieeta mmatayaa diayara ti kieetayavee kiaa kiada iya mmemmaana vida iya kua mmooriyauvaa iikiatee. Ngii kieeta nnoonna nnutu ruaivaa kuaivaa rikiada ¹⁴kiisa kiisa kieeta vaidi ivo yapa kiaiya kuaiyauvaatama rikiaatee. Iya maisa mmooriivaa iikiaiya irisai maisaivaa mmida safu mmooriivaa iikiai yara kua yoketaivaa kiaa mmiaaraivaara ngiari kieeta nnoonnaivo iya yapeeravai. ¹⁵Vaidi kumimakaiya koonnama yaata utida sabi kua kuaivaa pikiaateeraivaara ngia mmoori yoketaivaa iida ivaadiri iya kua kuaivaa aturuutee. Ngia itaama iikiaa aataruuvo inna Anutuuqaa yaata tinniivau vai aataruvai iikiaavai. ¹⁶Ngia mmamma dummukiara kati yoketaama variaivaa roosiima hara kiada variatee. Ngia itaama varida kava mminnamminnaa maisaivaa varaivaara yaata utida kiaanoo: Ta mmamma dummukiara yoketaama variaunnaivoono ii aataru ivaa fai rummua apinaravaivee, kiaa aataru ivaa sa iikiatee. Ngia vaidiivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gionna kiaapuuya roosiima Anutuuqaa mmoori vareera gionna kiaapuya hara kiada variatee. ¹⁷Mmuakiaa gionna kiaapuuya avaiyauvaa rikiada iyara yoketaayavee kiatee. Ngiingii seena vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruatee. Anutuuqaa mmemmaana vida inna kuaivaa rikiaatee. Ngii kieeta nnoonna mmatayaa variivaa avaiivaa rikiada innara yoketaavee kiatee.

Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoneema

teeta varaaravee

¹⁸Ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gionna kiaapuuya ngia tuqinnama ngii haitaturaiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Iya kua mmuakiaayauvai sa pikiaatee. Sa yoketaama ngii haitatuunno ngii tuqinnai vaidiivaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiatee. Vaidi avakaraiivo ngii haitatuuvaava kuaivaata rikiada iikiatee. ¹⁹Mo fai ngia Anutuuqo yaata utiivaugiataama yaata utuaivaara iya mmamma nniitaraivaa kuminayaa ngii miaivaa varada mmannammanna yaagueeqama varikio fai Anutuuqo ngiiyara yoketaayavee tinaravai. ²⁰Ngia mmoori maisaivaa iikiaani iya ngii rputuaani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa varaivaara gionno ngiiyara kua yoketaivaa tinarannee? Ai hamavee. Ngia mmoori yoketaivaa varaani iya ngii rputuaani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa kuminayaa varaivaara fai Anutuuqo ngiiyara yoketainaravai.

²¹Gionna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiadaata yoketaama variateeraivaara Anutuuqo ngii maavee tiravai. Ngia innanikaraama iikiateeraivaara Yisuu Kirisiiva ariinoo kati ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoo ari aataruuvaa ngii vita vitairavai. ²²Ivoono hama mminnamminnaa maisaivaa varoo hama unnakua tuduu gionna kiaapuuya rikieeravai. ²³Iya kua maisaivaa inna tuduu rikioo hama ivo sai kua maisaivaa tiravai. Iya mmamma nniitaroovaa inna mmudu

rikioo hama ivo mmamma nniitaroovaa irisaivaa iya mminaraivaara kua tiravai. Hameetavee. Ivo Anutuuqaa yaata utuoo tunoo: Fai kua pinaivaara diraivoono niyara kua tioo safuuma radudaanaravaivee, kiasa kioo faannairavai. ²⁴ Yisuu Kirisi-iva ariinoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa varooduu inna mmammaivau kaayau ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuau kioodoo yatari sagaivau putiravai. Vaidi putiraiya hama mminnamminnaa maisa vareerayaama ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hama kava vareeraida ta safuuma variaaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai. Vaidiyya inna mmammaivau ruputuduu uudaiyauvo vainno maafauvaara ti mminnamminnaa maisaiyauvo taikooduu ta yoketaama variraivaa vareeravai. ²⁵ Puara sipisiipaiya kumimakama rada raubiriima kiooneema itaama ngia tauraa variravai. Aanna makee ngia kava vara ranada ngii Haitatuuraivo ngii vaidi kaanaiyauvaa Vara Hiri Diivaasi ngiaavai.

Petorooso nnaata vaati vareera aataruuvaa tiravai

3 Ngia gionnaiya ngiingii vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Mo ngii vaati vooya hama Anutuuqaa kutaavaivee kiaiya ngia safuuma variaivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaateeraivaara iya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Fai ngia hama ivaara kua tiraida kati safuuma variaivaa iya ivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai. ²Fai ngia safuuma varida Anutuuqaa yoke-taikiai iya ngii teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai. ³Ngia sa kumina mmamma mmaanaivau funnukama kiada ivaara yaata utida ta yoketaayavee kiatee. Sa ngiingii kieeta yausiyyauvaa fiyyama kiada goora mminnaiyauvaa rutaku kiada uyira raira yoketaiyauvaa uyu rau kiada iyauvaara sirigakiatee. ⁴Sa ivaara yaata uti-rama kiada ngiingii aakiasa tuanaiyauvaara yaata utida yoketaama variatee. Ausa nuufaivaa tasipama tirooma varira aataruuvo ngiiki vaivo inna yoketaa aataruvai. Fai hama taikaanaravai. Ii aataru ivo Anutuuqaa avuuvau yoketaa ari vookaraivai vaivai. ⁵Nnaaru varuu gionnaiya ii aataru ivaa iida yoketaaya variravai. Iya Anutuuqaa yaagueeqaida iya kua kiasa teerama kioovaara faannaida itaama yoketaama variravai. Iya ngiari vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana viravai. ⁶Nnaaruaa gionnaivo Saraava itaama variravai. Ivo ari vaati Aaparahaamaa kuaivaa rikioo iinno innara tunoo: A ni haitatuuraikuavee, tiravai. Ngia hama vo mminnaavaara aatuurama kiada safuuma yoketaama variaya vaa ngia Saraanna raunnaapu tuanaaya variaano. ⁷Mmuaikaraama ngia vaidiyya ngiingii nnaataiya tasipama yoke-taama variatee. Iya mmamma mmuyaiyauvo hama yaagueeqaivaara yaata utida iya kuaivaa rikiada iyara yoketaa aataruuvaa iikiatee. Anutuuqo tupatupaa variraivaa kati ngiitaata iyaatama ngii miivaara yaata utida iya tasipama yoketaama variatee. Sa aataru voovono ngii yaaku vareeraiyauvaa uuda rammuaiveeraivaara ngia itaama yoketaama variatee.

Ta yoketaa mmooriivaa iikiaunnaivaara mmamma nniitaravaa varaunnavai

⁸Aa nnaagiai kua aavaa rikiaatee. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaatavai varada mmuaa ausavai varada variatee. Ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara yaata utida adida varida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnaatee. ⁹Gionna kiaapu vooya maisa aataruuvaa ngii iikiyai sa sai iikiatee. Iya kua maisaivaa ngii tikiai sa kua maisaivaa sai kiatee. Sa itaama iirama kiada iya aataru maisaivaa ngii iikiyaiyara kua yoke-

taivaa sai kiatee. Anutuuqo ngiiyara yoketaimai ngia yoketaama variateeraivaara ivo ngii maavee tiravai. Ivaara ngia sai kua yoketaivaa kiatee. ¹⁰Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Gioonna kiaapu voovoono sirigainno varioo
hokobama varinaree kua maisa kuaivaa pikioo
unnakua tiraivaa pikiaivee.

¹¹Maisa aataruuvaa mmooka hanigia mmioo
yoketaa aataruuvaa nnaasu iikiaivee.

Ausa nuufa aataruuvaara puruoonnonno too
ivau nnaasu variaivee.

¹²Udaanga Anutuuqoono safuuma variraiyara
haitatuunno varioo

iya yaaku vareeraivaa makemakee rikiaivaara
itaama variaivee.

Ivo maisa mmooriivaa iikiai yara

hama inna yoketaivaara itaama variaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³Fai ngia safu aataruuvau mmannammanna purua rada vikio dee gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii minarannee? Hameetavee. ¹⁴Fai ngia safu aataruuvau kuaivaara gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa ngii mikio fai Anutuuqoono ngiiyara yoketaimaravai. Iya mmoori maisaivaa ngii mi-aara iikiai sa iyara aatuuda sa ngii ausaiyauvo mmuaarareenai pinaama yaata utuatee. ¹⁵Yisuu Kirisiinnara tuqinnama yaata utida innara kiatee: Ti Udaangaivovee, kiatee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kua kiada innara faannakiaivaara gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainai mmuakiaa suai inna kua sai ki-aaraiyauvaa mmuaanaa ngiingii yaataiyauvaki teerama kiaatee. ¹⁶Fai ngia kuaiyauvaa sai kiaaree tida inna avuuvaki teeda vaida tirooma kiada kua kiatee. Ngia itaama iida ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai variatee. Ngia Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuairaiya ngia safuuma variaivaara gioonna kiaapu vooya ngiiyaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kua kiada ngiari kuaivaara iya mmamma maisakiaiveeraivaara itaama ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai yoketaama variatee. ¹⁷Ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararaivaa varaavai. Ngia mmoori maisaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararaivaa varaavai. Fai Anutuuqo ee-oo tinai ngia mmoori yoketaivaara mmamma mmuaararaivaa varaivo mmoori maisaivaara mmamma mmuaararaivaa varaivaa yaataravai. ¹⁸Yisuu Kirisiiva safuuma varuuvoono mmuaa suai nnaasu hama ngia safuuma variaya ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Ivo ti vitoo Anutuuqaasi ti yapaanaraivaara tiyara putiravai. Vaidiyya inna nnabaivaa ruputu kioodoo Anutuuqo tuduu vaidi kaanaivo kava diiteeravai. ¹⁹Diitoo oro mmannasaiya oovi yoosinnaivaki varuuyaataama ari kuaivaa kua mmiravai. ²⁰Ii mmannasa iya nnaaru varuuya Anutuuqaa avaiavaa hatokooya mmannasayavee. Nnaaru Nuvuaava varuu suaiyaki iya Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata yaatareeravai. Ii suai ivaki Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaa heekoo varuduu Anutuuqo iya ausa hanigiaateeraivaara faannainno varududuu hama iya inna kuaivaa rikiada iiravai. Gioonna kiaapu kiisakiangii yaaku saivai karasaidiri taaravooma nnooriyaa nuaira nnauvaki varuduu hama nnooriivo iya raputuduu rikiada iya ivaki yoke-

taama variravai. ²¹ Ii nnoori ivaa Anutuuoqo mmataama kioo nnoori vareeraivaara tiravai. Ii nnoori varaa ivaudiri Anutuuoqo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaivai. Ii nnoori vareera aataru ivo ngii mmammaivaki kainaama vaivaa hama finivai. Ii aataru ivaudiri ngia ngiingii yaata utiraivaki rikiaavo hama ngii mminnamminnaa maisaataivaara ngia Anutuuoqaata kua kutaivaa kiaavai. Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diitoovaara Anutuuoqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo ngii vitoo yoketaivau yapaivai. ²² Vaa Yisuu Kirisiiva ngiau aapu vioo Anutuuoqaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo ngiau aapu mmuakiaa aangeraiyaraatama ngiari seena yaagueeqa kieetaya variyaiyaraatama dinoo.

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ari vookaraama variaavai

4 Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoovaara yaata utuatee. Ivo mmamma nniitaroovaa varoo yaata utuuvaa roosiima ngiingii aakiaiayuvaki yaata utida yaagueeqakiatee. Gioonna kiaapu voovoono mmamma nniitaraivaa varaivoono hama mminnamminnaa maisaivaara yaata utuoo varaivai. Vaa pikiavai. ² Ivaara ngia mmatayaa varida aa suai aavakidiri varia rada vidada sa ngii aakiaiayuvakidiri ngii iikiataira aataruuyauvaara yaata utida iikiatee. Anutuuoqo yaata utiivaugiataama yaata utida ivaa nnaasu iikiatee. ³ Vaa ngia tauraa hokoba suai varida kumimakairaiya iira aataruuyauvaa iikiaavai. Ngia varida ngiingii mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa iikiaavovo mminnamminnaa maisaiyauvaa ngii varaataikiai ngia varaavai. Ngia kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida varida makemakee buusaivaa nneeda varida nnoori kapikarivaa nnaaraivaara nuunaida varida unnakua anutuuyauvaa Anutuuoqo ooqoo tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai. ⁴ Anna makee gioonna kiaapu kumimakaiya ngia hama iya tasipama itaama sabi koonnama varida iikiaivaara iya nnikiaraida ngiiyara maisayavee kiaanoo. ⁵ Inna aikioovee. Fai yapooma iya Anutuuoqaa avuuvau kua pinaivaki dida vaid ngiari iikiaa mmooriyauvaara innaata kua kiaravai. Anutuuoqo gioonna kiaapu putiraiyaata variyaiyatama iikiaa mmooriyauvaara iya yaparainaraivaara vaa teerama kioo varinoo. ⁶ Ivaara Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu vaa putuuyaatama mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai. Iya mmatayaa varuu suaivaki mmuakiaa gioonna kiaapu ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa vareerayaama vaa iya ivaa varada putiravai. Iya nnaagiai mmannasaiyauvo varuu suaivaki Anutuuoqo variyayaama iya variateeraivaara Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai.

Anutuuoqo ngii mii aataru mmooriyauvaa ngia tuqinnama iikiatee

⁷ Mmuakiaa mminnamminnaiyauvo taakaanara suaivo aavaa vainima nninoo. Itaama vainai rikiada ngia yaaku varaaraivaara ngiingii yaata utiraivaki safuuma yaata utida ngiingii variraivaara tuqinnama kiada varida haitatuukiatee. ⁸ Aa mmuakiaa aataruvai yaatareera aataru aavaa iikiatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara yaagueeqama mmuduuya ruatee. Mmuduuya rira aataruuvoono kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa rummua apu kiaanaraivaara ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. ⁹ Ngii seenaiya ngiisi nnikiai ngia nnau mmaataiyauvaa iya kati mmi kiada sa ivaara yaata utida nunuraanuraikiatee. ¹⁰ Ngia aikiooma iikiaara aataru mmooriyauvaa yaagueeqaiyauvaa Anutuuoqo mmuaavai mmuaavai kati ngii miiyauvaa ngii seenaiya yoketaama variateeraivaara iyara iikiatee. Ngia ngiingii

mminnaa yoketaiyauvaa haitatuurayaama tuqinnama Anutuuqo ngii mii mmoori ari vo kara ari vookaraiyauvaa haitatuuda iikiatee. ¹¹ Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmira vaidi voovoono tuqinnama Anutuuqaa kua tuanaivaa kiaa mmiaivee. Ari seenaiyara haitatuura vaidi voovoono tuqinnama Anutuuqo ari yaagueeqaivaa inna mmiivaugiataama haitatuukiaivee. Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vaki-aiveeraivaara Yisuu Kirisiinnara yaagueeqararama kiada iida itaama iikiatee. Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa vaikio inna yaagueeqaivo tupatupaa vaki-aivee. Kua kutaa.

Ngia Yisuunnanikaraama mmamma nniitaraivaa varaavai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia Anutuuqaa mmooriivaara ngii tasipama variaya iikia roosiira maisa mmooriyauvaa ngii iida taaree kiaa kiada ngii mikiai sa nnikiaaraakiatee. Sa yaata utida kiatee: Hama ta taunna mmuaararai ari vookarai voovai tiisi nninoo, kiaa kiada ivaa teeda nnikiaaraakiatee. ¹³ Sa itaama nnikiarairaida Yisuu Kirisiinnanikaraama mmamma nniitareeraivaa varaivaara sirigakiatee. Ngia Yisuunna oyai ari vookaraivo kooyaa vainara suaivaki sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaraivaara aanna makee mmamma nniitareeraivaa varadaata varida sirigakiatee. ¹⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara fai gioonna kiaapuuya maisa kua maisa kuaivaa ngii tikiai sa ivaara yaata utua-tee. Ngia itaama variaivaara Anutuuqo ngiiyara yoketaivoo. Anutuuqaa Mmannasa Yoketaa ari vookaraivo ngii tasipama variivaara Anutuuqo ngiiyara yoketaivoo. ¹⁵ Mo fai mmamma mmuaararaiivo ngiisi nninai sa aa na tinara kua aavaugiataama iida varaatee. Sa vaidi voovoono vaidi voovai ruputino putuaivee. Sa ivo mmuara varoo kaayau ari vookarai maisamaisai mmooriivaa iikiavee. Sa ivo ari seenaiya kuaivaa mmuara varoo sabi kua sabi kua kuaivee. Ivo ii aataru iyauvaara mmamma mmuaararavaa vareevoora sa itaama iikiavee. ¹⁶ Mo ngia vaa ausa hanigiaya Anutuuqaa aataruuvau nookiaivaara mmamma mmuaararaiivo ngiisi nninai sa ivaara mmamma maisakiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara Anutuuqaa kua yoketaivaa kiatee.

¹⁷ Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo vaa nninoo. Fai ivo ari gioonna kiaapu tuanaiananaa tauraa yaparainaravai. Mo fai tauraa ivo ti yapararama kioo nnaagiai hama inna kua mmayaaya yoketaivaa rikiada iikiaya yaparainai mo fai iya dataama variaarannee? ¹⁸ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraiivo vainno tinoo:

Fai gioonna kiaapu safuuma variaya
Anutuuqo iya vitoo
yoketaivau yapaanaravaa varaaraivaara iikio
iya mmuaarareenainnaata iidada varaaravai.
Mo gioonna kiaapuuya
hama Anutuuqaa kuaivaa rikiada
kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuaiya
fai iya dataaikaarannee?

Anutuuqaa kua fafaaraiivoonoo itaa kua tiivai. ¹⁹ Itaama vaikiai ngia Anutuuqo ari yaata utiivaugiataama iida mmamma mmuaararavaa variaya ivo ngii iima kioo hama ngii pikiaivaara yaata utida ti tuqinnaanaravaivee kiaa kiada ngii mmamma mmuyai mmuakiaavai inna mmida mmoori yoketaivaa iikiatee.

Ngia vaidi kieetaiya Anutuuqaa gionna

kiaapuuyara tuqinnama haitatuukiatee

5 Na vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidivai variaunoo. Ngiiikidiri vaa ausa hani-giaiya kieeta vaidiia neenoo yamaa kua yamaa kua vooyauvai ngii giaa ngii miaunoo. Vaa na nini avuuvaadiri Yisuu Kirisiiva mmaama nniitaroovaa varoovaa teeravai. Fai Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo nnaagiai kooyaa vainai fai neeta ngeietama varaaravai. ²Puara sipisiipara haitatuuraiya roosiima gionna kiaapu vaa ausa hanigiooya Anutuuqo ngii muuyara tuqinnama haitatuukiatee. Anutuuqaa iikiataivaugiataama ii mmoori iyauvaa iikiaaraivaara yoketaakiatee. Ngia iikio ngii pirisainainnaata iikiaarainnoo. Sa sikau varaaraivaara nnaasu yaata utida ngiingii mmooriyyauvaa varaatee. Ngii iikiatainai gionna kiaapuuyara yaagueeqama kiada varaatee. ³Anutuuqo ngii muu gionna kiaapuuyara sa kieeta pinaaya dida vaidi iya yaataraatee. Ngia tirooma yoketaama varira aataruuvaa iida iya vitaikiai taa-tee. ⁴Fai ngia itaama iikio gionna kiaapuuyara Haitatuura Kieeta tuanaivo kooyaa tiinai ngia irisai ari vookaraivo hama taikaanaravaa varaaravai.

⁵Mmuai karaama ngia vaidi karaasaiya vaidi yokovaiya mmemmaana kuatee. Ngia mmuakiaaya ngiingii seenaiya mmemmaana vida iya tasipama adida variatee. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gionna kiaapuuya ngiariiyara man-naka kiaya Anutuuqo too iyara ooqoo tiivai. Gionna kiaapu vooya adida varida hama ngiariiyara mannaka tiraiya Anutuuqo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. ⁶Itaama vainai Anutuuqo yaagueeqama ngii hai-tatuuvaara inna mmemmaana adida variatee. Ivo mmataama kioo suaivaki ariinoo ngii nnutuuyauvaa ngiau apu yapaanaraivaara inna mmemmaana adida variatee. ⁷Ivo ngiyyara yaata utuoo tuqinnoo variivaara ngii mmuaarakai mmuakiaayauvai innayaa yapa kiaatee.

⁸Fai mmaraivaara nnutuuvo raiyoonaivo pinaama akua kiaa roo nuainno var-ioo ari fayaiya gutu nnaanara buaama roo nuaineema ngii nnammutuaa Sa-taango gionna kiaapuuyara itaama iinno varinoo. Ivaaraida tuqinnama yaata utida haitatuuda variatee. ⁹Innara ooqoo kiatee. Anutuuqaa kutaavaivee kiaivaa puaisa utida innara ooqoo kiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa mmatavau variaya mmuaakarai mmaama mmuaarakaiyauvaa varaivaara innara itaama ooqoo kiatee.

¹⁰Anutuuqo kati ngiyyara yoketaama yaata utiivoono Yisuu Kirisiiva ngiiki vari-ivaara ari yoosinna ari vookarai tupatupaa variraivakira ngii maavee tiivaivee. Fai ngia kiisa suai mmaama mmuaarakaravaa varakio ivo ariinoo iinai ngia yoketaa tu-anaaya varida hama harurirama kiada inna yaagueeqaivaara yaagueeqama kiada variaaravai. ¹¹Anutuuqaa yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Petorooso nnaagiai kua yoketaivaa gionna

kiaapuuya kiaa mmiravai

¹²Na aa paanna kua aavaa Siraasaa kiaa mmiauuko ngiini fafaara rainoo. Na inna tauko ivo ausa hanigiai vaidivoono Anutuuqaa mmooriivaa hama pikieerainno

yaagueeqama iivai. Ngia yaagueeqama variateeraivaara na yamaa kua yamaa kua tiee aa kua aavaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoke-taama yaata utiraivo kutaa tuanaavai vaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivaara rikiada puaisa utida yoketaama variatee. ¹³Vaa ngii seena ausa hanigieeraiya Anutuuqo ngii roosiima ariinnee kiasa mmataama kioodoo yoosinna Bapuroona Anutuuqaara nuunama variayaano ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Marakaava na Anutuuqaa kuaivaa kiaaduu rikioovaara ni mmaapu tuanaavai variivooon ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. ¹⁴Ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya ruaivaara iya teeda iya yaakuuyavuaa rumisiatee.

Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya Anutuuqaa ausa nuufaivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Petroosoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Petroosoono raa kioo tauraa tuanaa ausa hanigiada vo mmata vo mmata varuuyani reeravai. Petrooso vaidiyya unnakua aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmuuvaudiri sabi nuaira aataru maisaiyauvaa uuyauvaara Petrooso aa yanaa aavaa roo iya ooqoo tiravai. Ii mmuakiasa itai aataru iyauvaa yaata-reera kuaivo ataama vainoo. Anutuugaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaraatama arinaima rikiasa kuaiyauvaa puaisa utuaaravaivee. Ii kua iyauvaa ngiari avuuyauvaadiri Yisuunna teeda ivo tuu kuaiyauvaa rikiooyaano kooyaa iya kiasa mmiravai. Petrooso ii kua iyauvaara aa yanaa aavaa reeravaivee.

1 Na Simoono Petrooso Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai na inna kua varee nuaira aposoroovoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono inna Anutuugovee. Ivo safu tuanaavai varioo ngii tasipaikiyai ngia vaa ausa hanigiada innara kutaavaivee kaiiyani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Ta vaa ausa hanigiada ivaitanaara kutaavaivee kiasa kiada ivaara yoketaavee kiasa variaunnaneema ngia itaama mmuaikaraama variaiyani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

²Ngia Anutuugaata ti Udaanga Yisuu Kirisiinnaatama tuqinnama teeda rikikiyai ivaitana kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufavaitana ngii mikio pinaavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Anutuugo ti maavee tioo ti mmataama kieeravai

³Yisuuva pinaa ari vookarai vaidivai varioo ivo safu tuanaavai varivai. Itaama variivoono ari varineema ta variaaraivaara ivo ti maavee tiravai. Anutuugo innaki varikio ivo yaagueeqama variivo inna Anutuugovee. Ta innara arinaima teeda rikiaunnaivaara inna yaagueeqaivoono yaagueeqaivaa ti mmivai. Ti mmikiyai ta ti variraivaara teeta inna roosiima yoketaama varida hama vo mminnaavaara buaakiaaravai. ⁴Ivo itaama pinaavai variivoono kua kiasa teerama kioo yoketaa kuaiyauvaa ti kiasa ti mmiravai. Ii kua iyauvo ari vookarai kuayauvai vaivai. Fai ngia iyauvaa arinaima rikikio aa mmata aavau vai maisa aataruuyauvo ngii utinaree kiasa iinai ngia aikiooma iyauvaa yaatarada Anutuuga roosiima yoketaama variaaravai.

⁵Ii aataru ivo itaama vaivaara yaata utida ataama yaagueeqama variatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kaiiya yoketaama variatee. Yoketaama varida yoketaa aataru mmooriivaaraata maisa aataru mmooriivaaraatama arinaima teeda rikiaatee. ⁶Arinaima teeda rikiaada ngiingii mmamma iikiatairaivaara

ooqoo kiatee. Ngia ngiingii mmamma iikiatairaivaara ooqoo kiasa kiada maisa mmooriivo ngiisi nninai rikiaadaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Ngia mmannammanna yaagueeqama varida Anutuugo varineema variatee. ⁷Ngia itaama varida ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iikiatee. Ngia ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. ⁸Fai itai aataru iyauvo ngiiki vainno kaayau suvuainai fai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara arinaima teeda rikiaada inna mmooriivaa iida hama kuminayaa iikiaaravai. Fai iiraivo vainaravai. ⁹Hama gioonna kiaapu voovoono itai aataru iyauvaa iivoono fai

ivo ataama varinaravai. Fai ivo vaidi avu huruutavai roosiima varioo ari vainima vai aataruuyauvaa too hama tuqinnama eyommaayauvai taanaravai. Yisuuva inna mminnamminnaa maisa eenanaiyauvaa vaa rugaiyauvaara vaa taunnu kiaivaivee.

¹⁰Ni seenayaso, itaama vainai Anutuuoqo vaa ngii maavee kiaa kioo ariinee kiaa ngii mmataama kioovaara yaata utida arinaima rikiada ivo ii aataruuvaa puaisa utu-atee. Fai ngia itaama iida hama inna aataruuvaara haruruaaravai. ¹¹Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapeeraivo tiyara dira yoosinna tupatupaa vairaivakira fai ngia vikio rikioo Anutuuoqo fai kaayauma ngiiyara yoketaainno aataruuvaa kooyaa ngii vitainai ivaki kuaaravee.

¹²Fai iivaara na ii kua iyauvaara mmuakiaa sui makemakee ngii giaa ngii miee varinaravai. Vaa ngia iyauvaa rikiada kua kutaivo ngiisi vaivaa puaisa utuaivaa na vaa rikiennaata mmannammanna ivaara ngii giaa ngii minaravai. ¹³Na yaata utu-aunoo. Aa na homo mmata aavau variaua suaivaki na kava ngii giaa ngii minai ngia iikiaaraivo inna yoketaavai. ¹⁴Vaa na tauvai. Fai na kiisa sui putuee ni nnabaivaa pikiaanaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva na putinaraiavaara vaa kooyaa ni giaa ni mivai. ¹⁵Fai yapooma na putinai rikiada ngia mmuakiaa sui ii kua iyauvaara tuqin-nama yaata utida rikiaateeraivaara na kooyaa ngii giaa ngii miaunoo.

Ta Yisuu Kirisiinna yaagueeqa ari vookarauvaa teeravai

¹⁶Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqama variraivaaraatama ivo kava ti-inaraivaaraatama ngii giaa ngii mira suaivaki hama ta vaidiyya yaatayaadiri un-nakua uriiyauvunugiataama ngii giaa ngii miravai. Vaa ta titi avu tuanaiyauvaadiri inna yaagueeqa ari vookarauvaa teeravai. ¹⁷Ari Koova Anutuuoqo kua yoketaivaa inna kiaa mmioo mmeekia ari vookarauvaa inna mmuu suaivaki ta variravai. Anu-tuuqo pinaa mmeekia too ari vookarau yoosinnaivakidiri Yisuunnara tuduu ta riki-aannaduu ataa kua tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketaainoo, tiravai. ¹⁸Ta taapi Anutuuoqo mmataama kioovau Yisuunna tasipama varuu suaivaki ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuuvaa ta teteenoo safuuma rikieeravai.

¹⁹Itaama vaikiai nnaaruaa vaidi forofetaiya gioonna kiaapuuya kiaa mmuu kuaiyauvaara ta yaagueeqama kutaavaivee kiaunnava. Ngia iya kuaiyauvaa tuqin-nama rikiada puaisa utuaaraivo inna yoketaavai. Iya kuaiyauvo toobaivaa ta upisi-ivaki subi yapa kiaunnano taineema kooyaa kua oyaivaa ti kiaa ti mmivai. Ii kua iyauvo vakia roo ngioo ngioo patairaivaa roosiima kooyaa vaivai. Itaama vaikio rikioo Yisuuva ngiikli varikio patairaara aakiapuaivo taineema ii mmeekia ivo ngii aakiayauvaki taivai. Ivaara iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada puaisa utuaaraivo inna yoketaavai. ²⁰Aa mmuakiaa kuavai yaatareera kua aavaa arinaima rikiaatee. Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuuoqo forofetaiya kiaa mmuu kua voovai Anu-tuuqaa kua fafaaraivaki vai kua oyaivaa arinaidiri ivaa rikioo tiivai. ²¹Hama Anutu-uqo tuu kua voovai vaidiyya ngiari yaata tinniyauvunugiataama tiravai. Mmannasa Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaayaivo Anutuuaasidiri tuuvaa kooyaa tiravai. Ivaara hama vaidi voovoono arinaidiri oyaivaa rikioo tiivai.

Petrooso unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

2 Nnaaruaa unnakua forofetaiya gioonna kiaapuuya tasipama varuneema un-nakua vitairaiya mmuaikaraama fai ngii tasipama variaaravai. Varida ngia

maisama variateeraivaara Anutuuqaa kuaivaudiri haubayama kiaa kiada unakuaiavaa haumaki ngii giaa ngii miaaravai. Ti Nnoonnaivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuuvaara iya innara ooqoo kiaaravai. Fai iya itaama innara ooqoo tikio Anutuuqo ngiari irisai maisaiyauvaa akiairaama iya mminai putu taika kiaaravai. ²Itaama vainainnaata iya sabi heera aataruuvaa iida koonnama varida mmamma maisaira aataruuyauvaa iikiai fai kaayau gioonna kiaapuuya ivaugiataama kuaaravai. Iya itaama iikiaiavaa fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya teeda Anutuuqaa kua kutaa tira aataruuvaara maisa kua kiaaravai. ³Ii unakua vitaira vaidi iya sikauyauvaara kaayauma ngiari varaaree kiaa kiada ngiari tinniyaadiri sabi kua kiaa kiada mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii mida ngii sikauyauvaa varaaravai. Hokoba suai Anutuuqo iya iikiai yauvaara kua pinaivaki iya yaparainarivoono teerama kioo varioo iya irisai maisaiyauvaa iya mminai putu taika kiaaraivaara avu too nnaasu varinoo.

⁴Aangeraiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara hama Anutuuqo iyara boo tirainno ivo ikia too varii yoosinnaivaki iya kagaari kieeravai. Kagaari kioodoo soopa pinaa upisiivaki varida Anutuuqo iya yaparaira suaivaara faannaida variravai. ⁵Nnaaru gioonna kiaapuuya maisama varuuyara hama Anutuuqo iyara boo tirainno nnoori pinaa ari vookaravuaa ee-oo tuduu iya raputuduu putiravai. Nuvuaava ari mmuaavoono safuuma variateera kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nnaasu variravai. Varuduu Anutuuqo inna vitoo yoketaivau yapa kioo gioonna kiaapu yaaku saivai sainadiri taaravoomaatama vitoo yoketaivau yapa kieeravai. ⁶Anutuuqo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Sutuuma Kumuaravaitana tuduu ikiavo taa taika kioodoo ruga kieeravai. Yapooma variaara gioonna kiaapuuya hama Anutuuqaa yaata utuaraiya ivaudiri iya ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara arinaina teeda rikiaaravai. ⁷⁻⁸Hama yoosinna Sutuuma rugoo suaivaki safuuma varuu vaidi voovai nnutuuvo Rotoo ivaki hara kioo variravai. Hara kioo varuduu vaidi Anutuuqaa aataruuvaa hatokooya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa uduu ivaa tooduu inna maisaravai. Maisauduu yoketaama iya tasipama varioo vo suai vo suai makemakee iya maisa mmooriyauvaa uuvaa too iya maisa kua tiraiyauvaa rikiooduu inna ausaivo kaayauma mmuaarareeravai. Mmuaararoo varuduu Udaanga Anutuuqo ivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kieeravai. ⁹Anutuuqo itaama uuneema ta yoketaama variaunnaiya mmuaararai maisayauvo tiisi nnino rikioo ivo ivakidiri aikiooma ti vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa ivo too rikiaivai. Anna makee gioonna kiaapu maisama variaya ngiari maisama iira aataruuyauvaa irisaiyauvaa iya mminaraivo vaikiai rikiaadaata iya mmannammanna itaavai varia rada vidada ivo iya yaparainara suaivaki iya mminara aataruuvaatama vaa ivo too rikiaivai. ¹⁰Gioonna kiaapuuya kaayau maisama varida ngiari mmamma iira aataruuyauvunugiataama vida iyara dira kietaiya kiaa kuaiyauvaara ooqoo kaiyara Anutuuqo itaama irisai maisaiyauvaa iya mminara aataruuvaa kua kutaa tuanaa ivo too rikiaivai.

Ii unakua vitaira vaidi iya vueennaida varida haunninniida hama aangeraiya yoketaama ari vookaraama variaya mmemmaana virama kiada iyayaadiri koonnama yaata utida unakuaiavaa kiaavai. ¹¹Iya itaa kiaani aangeraa yoketaiya hama itaa kiaavai. Aangeraa yoketaiya yaagueeqama varida ii unakua vitaira vaidi iya yaatareeraiya Anutuuqaa avuuvau hama aangeraiya ari vookaraama variayayaadiri koonnama yaata utida unakuaiavaa kiaavai.

¹² Ii vaidi iya fayai mmararaiya yaata utiraivaa roosiima yaata utida kati nuaida varida iikiaavai. Iya hama arinaima teeda rikieera aataruuyauvaara maisa kua ki-aavai. Vaidiyya fayai mmararaiya ruputuaani putuaaneema ngiari maisama vari-raivo iyaki vaivaara fai irisai putuaaravai. ¹³ Iya ari vo gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa mmuneema irisaivaa Anutuuqo mmamma nniitareeraivaa iya mmi-naravai. Iya mmamma iira aataruuvaa ikianna koovau iikiaivaara iya yoketaivai. Iya ngii tasipama yeenna nneeda varida ngiari unnakua aataru maisaivaa iiki-aivaara homo ivaara yaata utuaavo iya yoketaivai. Itaama vaino ngii mmamma maisakiataama vaikiainnaata ngia kati iya tasipama variaavai. ¹⁴ Iya gioonnaiya taavo iya yoketaikiai sabi heera aataruuyauvaara nnaasu yaata utu kiada variaavai. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaara hama iya pirisaikiai iya varaata varaataikiai ivaara nnaasu yaata utu kiada variaavai. Anutuuqaa aataruuvau homo muaraagama varia rada ngiayi iyaano iya teeda vunnisi yau ruaani haruruavai. Iyaano iya varaata varaatai mminnaiyauvaa varaara aataruuvaa teeda rikiaayara tida ivau nnaasu yaata utu kiada variaavai. Fai Anutuuqo irisai maisaiyauvaa iya mminara-vai. ¹⁵ Iya safu aataruuvaa pikiada maisa aataruuvau sabisaabi vida raubiriikiaavai. Iya nnaaruaa vaidiivaa nnutuuvo Bosoroonna mmaapuuvaa nnutuuvo Biriama uu-vaugiataama iikiaavai. Ii forofetaa vaidi Biriama ivoono maisa aataruuvaa gioonna kiaapu Isarairaiyara uuvaara irisai sikauyauvaa varaanaivaara mmuduuya riravai. ¹⁶ Ivo gioonna kiaapuuya maisa mmooriivaa iinara vudu aataruuvau ari puara togi-ivo hanigioo innaata yaagueeqama kua tiravai. Puara togiivo hama kua tuuvo vaidi kuaivakidiri forofetaivaata kua tiao iva kumimaka aataruuvaa iinara vuuvaara inna uuda rairavai.

¹⁷ Ii unnakua vitaira vaidi iya nnoori rumuruumaiyauvo reekairaiyauvaa roosi-ima variaavai. Aasannai mmataivaki yuunna yaamurukaivoono ngioo namaiyauvaa rupikio hama vati ruaivaa roosiima iya maisama variaavai. Ivaara Anutuuqo up-isi tuanaa yoosinnaivaki iyani mmaataiyauvaa vaa teerama kieeravai. ¹⁸ Iya ngia-riiyara mannaka tida sabi kua kiaa kiada maisama varira gioonna kiaapuuyakidiri vooya pikiada yoketaa aataruuvau kuaaree kiaa viraiya iida taaree kiaa kiada kava iya maisama variateeraivaara iya mmaara iikiaavai. Ii unnakua vitaira vaidi iya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaida varida kava iya vitaaree kiaa iya mmaara iikiaavai. ¹⁹ Iya kiaanoo: Vo aataru voovoono yeena roosiima ngii puaisa raivoora ngiengie yaata utuaiyauvunugiataama kati kuatee. Iya itaa kua kiaiya maisamaisama iira aataruuyauvo yeena roosiima iya puaisa rau kiaikiai hama iya yopeema ivaa yaatarada ngiari yaata utiraivau kati kuaavai. Ivaa oyaivo ataama vainoo. Fai vo aataru voovoono vaidiivaa yaataroo puaisa inna uti-ivaa hama ivo yopeema pikiaanaravai. ²⁰ Gioonna kiaapu vooya ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapai kuaivaa rikiada mmatayaa diaa maisa aataru-uyauvaa pikiaavai. Vaa tauraa mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa uti-ravai. Nnaagiai Yisuunnara rikiada maisa aataruuyauvaa pikiaavai. Mo fai kava mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utinai fai iya kava maisama variaara-vai. Tauraa iya kiisama maisama varida nnaagiai fai iya ngiari vookaraama pinaama maisama variaaravai. ²¹ Ii gioonna kiaapu iya Anutuuqaa aataru safuuvaara hama rikiaatiri. Anutuuqo irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna kiisavai vaitirivee. Anutuuqo yoketaa aataruuvaa iikiateera tuu kuaivaa vaa iya arinaima rikiadaata kava mmooka hanigia mmiaivaara ivo pinaa irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo

inna pinaa ari vookaraivai. ²² Mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo kua voovai vainno tinoo: Faivo ari mmuruuvaa utu kioo kava nnaivaivee, tikio vo kuavai tinoo: Vaidiivo ari puaraivaa fini kiaikio kava nnokokaivaki sonoma ruaivaivee, tiivai. Ivaa roosiima gioonna kiaapuuya Yisuunna aataruuvaa mmooka hanigia mmida mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa vaa pikiaivaa kava varaaraivaara ii mmataama kioo tii kua ivaitana kutaa kuavaitana tiivai.

Yisuuva kava tiinarivaara Anutuuqo kua kiaa teerama kieeravai

3 Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, na tauraa yanaa voovai ngii- ini fafaara raivo aanna nnaagiaivaa kava na ngiini fafaara raunoo. Na taara yanaavaitanaki ngiingii yaata tinniiyauvaki kua yoketaivaara nnaasu yaata utua- teeraivaara na ii kua iyauvaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo. ² Nnaaruaa vaidi forofetaa yoketaa tuanaiya nnaagiai vainara kuaivaa tuuvaara kava yaata utida riki- aatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivaa kua yaagueeqaivaa ta kua varada nuaira vaidiyya ngii giaa ngii miaannaivaaraatama kava yaata utida riki- aatee. Ngia itaakiaaraivaara ni yoketaunoo. ³ Tauraa aa kua aavaa arinaima riki- aatee. Fai nnaagiai suaivaki vaidi vooya diitada ngiari mmamma iira aataruuyau- vaara nnaasu yaata utida iikiaravai. Fai iya ngiiyara raida ⁴ Yisuunnara kiaara: Ivo ariiyara na kava tiinaravee kiaa teerama kiaivoono deevakiinno variinne? Ti kookiaiya vaa putiravai. Mo ngiau mmata uu suaivakidiri mmuakiaa mminnammin- naiyauvo vakia roo vioo vioo aanna makee homo itaavai nnaasu vainoo, kiaravai. ⁵ Iya aa na tinara kua aayauvaa hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaru ari nnaaru Anu- tuuqo tuduu ngiau mmataivo vairavai. Nnooriivakidiri mmataivo kooyaa nnuudu nnooriivo mmataivaudiri sasakairavai. ⁶ Nnaagiai nnoori pinaivo ngioo mmataivau rummua apu kiooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuyaata mmataivau vau mmin- naiyauvootama eyommaara putu taika kieeravai. ⁷ Ngiau mmataivo aanna makee vaivaa Anutuuqo yapa kioovo vainono Anutuuqo tauraa tuneema yapooma kava tino fai ikiaivo ngiau mmataivaa taa taikaanaravai. Ngiau mmataivo aanna makee vaivo fai vainono Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainno maisama variailya ikia aakiaivaki kagaari kinai vikio ngiau mmataivootama taikaanaravai.

⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, mo aa kua aavaara sa taunnu kiaa- tee. Udaanga Anutuuqo taikio mmuaa suaivoota kaayau nuanuuyauvootama (1000) mmuaakaraivaitana nnaasu vainoo. Hama ari vookaraivaitana vainoo. ⁹ Vaidi vooya yaata utida kiaanoo: Udaanga Anutuuqo hokoba suai varioo hama ivo kua kiaa teerama kiaivaa iivaivee, kiaavo hama Anutuuqo itaama iivai. Ivo hama mmuaa gioonna kiaapuuvaa ikia aakiaana kagaarirainno mmuakiaaya ngiari mminnammin- naa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiateeraivaara ivo hokoba suai ngiiyara faan- nainno varivai. Ngia homo koonnama variaavoota ivo mmannammanna ngiiyara faannainno varivai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo mmuara varaanara nniivai. Itaama iirayaama fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Tiino fai pinaa akuaivo kurududu tino ngiauvo taikaanaravai. Taikano fai ngiauuvau vai mminnaa mmuakiaayauvai ikiaivo taa mumunu utu raubiriima kino eyommaara taika kiaanaravai. Mmataivaatama mmoori mmuakiaa ivau varida iikiaiyauvaatama ikiaivo taa taika kiaanaravai. ¹¹ Fai mmuakiaa mminnaiyauvo itaama taa taika kiaan- araivaara aanna ngia variaaraivaara dataamaida yaata utuaanne? Ngia yoketaa

tuanaaya varida Anutuuqaa mmoori aataruuvaara yaata utida variatee. ¹² Anutuuqaa suaivaara faannaida varida suaivo akiairaama ngiaiveeraivaara mmoori yoke-taivaa iida varida itaama nnaasu variatee. Ii suai ivaki fai ikiaivo ngiauvaa taa taika kioo ngiauvau vai mminnaiyauvaa puaisa teeno nnoori kiaanaravai. ¹³ Itaama vainai mo teenoo Anutuuqo kua kiasa teerama kioo karaasa ngiau mmataivaitana nninai ivau safuuma variaara gionna kiaapuuya nnaasu variaaraivaara ta faannaida variaunnanoo.

¹⁴ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, itaama vainai ngia ii suai ivaara faannaida varida Anutuuqaa avuuvau yoketaama varida sa mminnamminnaa maisa voovai ngiiki vakiaiveeraivaara yaagueueqama safu tuanaaya variatee. Yaagueueqama itaama varida Anutuuqaa tasipama ausa nuufaivaa varada variatee. ¹⁵ Ti Udaanga Anutuuqo hokobama faannainno variivaara yaata utida kiatee: Ta ausa hanigia kikio ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hokobama faannainno varinoo, kiatee. Pauruuso ti seena ta innara mmuduuya ruannaivoono ivaara ngiini fafaara reeravai. Ivo Anutuuqaasidiri tinni yoketaivaa varoo ngiini fafaara reeravai. ¹⁶ Ivo ii Yisuuva kava tiinara kua ivaara tinaree kiasa mmuai kuaivaa mmuakiasa ari yanaiyauvunu fafaara reeravai. Ii yanaa iyauvunu vo kua vooyauvai gionna kiaapuuya yaarida rikiada hama oyaiyauvaa arinaima rikiaavai. Gionna kiaapu kumimakaiya hama Anutuuqaa aataruuvau tuqinnama kuaiya ii kua iyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kiaavai. Iya Anutuuqaa kua fafaara vooyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kiaaneema Pauruuso roo kua vooyauvunudiri mmuaikaraama haubayama kuaiyauvaa kiaavai. Iya itaama koonnama kiaivaara fai maisaivaa irisai putiraivaa ngiari varaaravai.

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, vaa ngia ii kua na ngii giaa ngii miau iyauvaa arinaima rikiaavai. Itaama vainai vaidi hama Anutuuqaa kuaivaa rikiada iikiyaiya iya unnakua kiasa kiai kuaivaa sa rikiada kutaavee kiasa kiada ngia yoke-taama variaivakidiri harurivoora tuqinnama haitatuukiatee. ¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono kati tiyara yoketaama yaata utuoo varivai. Ivaara yaata utida innaraatama arinaima teeda rikiada varia rada vidada yaagueueqama yoketaama variatee. Ari nnutuuvo ngiau aapu makee vainno tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Yuvuaano aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa Yuvuaano roo aavaki taara kua oyaivaitana vaivai. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaata ari mmaapu Yisuu Kirisiinnaatama tasipama variateera kuaivaa Yuvuaano yamayamaa kua tioo iyani aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Iya nuunama varida Anutuuqaaraata Yisuunnaraatama yaata utira nuunaiyauvaa vara haunoo-pivoora tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaivaa tioo fafaara reeravaivee.

Kua kiaa kookieeraivoono variraivaa ti mmiravai

1 Kua kiaa kookieeraivoono variraivaa ti mmuuvaa na yanaivau fafaara raa ngii miaunoo. Ivo tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki varioonnonno tuma ti tasipama mmatayaa kooyaa variravai. Varuduu ta tuqinnama inna haitatuuma teeda inna kuaivaa rikiada titi yaakuuyauvaadiri innayaa utiravai. ²Ivo kooyaa ti tasipama varuduu ta inna teeda innara kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Ivo tupatupaa variraivoono ari Koonna tasipama varuuvaa Anutuuqo kooyaa inna ti vitauduu ta inna tuqinnama toovaara ta ngii giaa ngii miaunnao. ³Ta mmuakiaaya ti Napooaatama inna Mmaapuuvo Yisuu Kirisiivaatama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaunnao. Ngia mmuaakaraama ti tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variateeraivaara vaa ta teeda rikiaunnaivaida ngiita ngii giaa ngii miaunnao. ⁴Ta mmuakiaaya ti sirigairavo ti suvuakuaiveeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

Anutuuqo mmeekia oyaivovee

⁵Anutuuqaa Mmaapuuvoo aa kua aavaa ti kiaa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii mida kiaunnao: Anutuuqo mmeekiaivaki variraivaa oyaivovee. Hama upisiivo in-naki vaivaivee, kiaunnavai. ⁶Fai ta titiyara kiaara: Ta Anutuuqaa tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaunnao, kua kiadaata upisi aataruuvau nuaida varida fai ta unnakuaivaa titiyara kua kiada tomedaivaa iikiaravai. ⁷Anutuuqo ari mmeekiaivaki varineema fai mmeekia tai aataruuvaki ta hara kiada varida fai ta titiyara titiyara yoketaida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaaravai. Fai ta itaama varikio Anutuuqo ari Mmaapu Yisuunna kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai.

⁸Fai ta titiyara kiaara: Hama mminnamminnaa maisaiyauvo tiiki vainoo, kua kiada ta titiyara unnakua tikio fai hama kua kutaivo tiiki vainaravai. ⁹Fai ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuuqaa kua kookieekio hama ivo ti pikieerainno safuuma iinno ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo mmuakiaa aataru maisa ta iiraiyauvaa ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai. ¹⁰Fai ta titiyara kiaara: Hama ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaunnavaivee, kua kiada ta Anutuuqaa kiaara: Anutuuqo unnakua tiraivovee, kuaravai. Fai ta itaa kua tikio hama inna kuaivo ti aakiaana vainaravaivee.

Yisuu Kirisiiva tiiyara ari Koonnaata kua tiravai

2 Ni uru nnaakara karaasa ausa hanigieeraiyaso, sa ngia mminnamminnaa maisaivaa varaateeraivaara na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varano vaidiivo tiiyara Kua Tiraivo ti Napoonnaata tiiyara yamaa kua yamaa kua tinaraiivo varinoo. Tiiyara itaama kua tinaraiivo inna Yisuu Kirisiiva safuuma variraiovee. ²Ta Anutuuqaasi vira aataruuvaki ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaiyauvaa rugaanaraivaara Yisuuva putiravai. Ivo hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara nnaasu putiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmata aavau variaiya mminnamminnaa maisaiyauvaatama rugaanaraivaara putiravai.

³Ta Anutuuqaa kutaa teeda rikiaunnanee? Mo ta Anutuuqaa kuaivaa rikiaada iiki-aunnaivaara ta aikiooma kiaunnanoo: Vaa ta Anutuuqaa teeda rikiaunnavaivee, ki-aunnavai. ⁴Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na inna tee rikiauvaivee, kiaa kioo Anutuuqaa kuaivaa rikioonnaata yaataraiivoonoo unnakua tikio hama kua kutaivo innaki vaivai. ⁵Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa rikioo iino Anutuuqo in-nara mmuduuya ruaivo fai innaki vioo vioo pinaavai vainaravai. Ta Yisuu Kirisiiva varirayaama variaunnaivaara ta arinaima rikiaada kiaunnanoo: Ta Anutuuqaa tasi-pama variaunnanoo, ki-aunnavai. ⁶Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara tinara: Na Anutuuqaa tasipama variauvaivee, tiivo Yisuu Kirisiiva varirayaama variaivee.

Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara

mmuduuya ruaivo mmeekiaivaki varivai

⁷Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, aa na ngiini fafaarakiau kua aavo hama karaasa kuavai. Nnaaruaa kuavai. Ngia tauraa Yisuuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri vauvoonoo mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Nnaaruaa kua ngia tauraa rikioo kuaivovee. ⁸Itaama vaikiaina aanna makee na ivaara karaasa kuavaivee kiaa ngiini fafaarakiaunoo. Upisi aataruuvo taikaanara iinno varikio mmeekia tuanaivo vaa too variivaara na kiaunoo: Karaasa kuavaivee, kiaunoo. Yisuu Kirisiiva uuvaara ii kua ivo kua kutaavai vaivai. Vaa ngia ivaa teeda rikiaada kua kutaavaivee kiaavai.

⁹Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na mmeekiaivau variaunoo, kiaa kioo hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoonoo ivo mmannammanna upisiivaki hara kioo varivai. ¹⁰Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivo mmeekiaivau nnaasu hara kioo varivai. Hara kioo varikio hama mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio rikioo hama inna seenaivo ivaara haruriraivootavai. ¹¹Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruoo ivo homo upisiivaki hara kioo varivai. Upisiivo inna avuuvaa rummua apu kiaivaara ivo nuainnonno taikio ivo kuanara aataruuvo hama inna too vaikio rikioo kumimakama nuaivai.

¹²Ni uru nnaakaraso, Yisuuva ngiiyara putuuvaara Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kieravai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. ¹³Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvoonoo homo variivaa ngia teeda rikiaunoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, vaa ngia mmagia maisaivaa yaataravai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁴Nnaakaraso, vaa ngia ngii Gioonna Anutuuqaa teeda rikiaavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvono homo variivaa ngia teeda rikiaanoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, ngia yaagueeqaida variaavo Anutuuqaa kuaivo ngiiki vaikiai mmagia maisaivaa vaa ngia yaataraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁵Mmata aavau diaa maisa aataru Anutuuqaa nnammutuaa iiriyauvaara sa mmuduuya ruatee. Itaama iikiaa ivakidiri nnii aataruuyauvaaraatama sa mmuduuya ruatee. Fai ngia mmatayaa iira aataruuyauvaara mmuduuya rikio ngii Gioonna Anutuuqara mmuduuya riraivo fai hama ngiiki vainaravai. ¹⁶Mmuakiaa mmatayaa iira aataruuyauvo hama Anutuuqaasidiri tiivai. Ngiingii mmammaiyauvo iikiatira aataruuvootama avuuvaadiri taavo ngii varaataira aataruuvootama ngiingiiyara mannaka tira aataruuvootama hama Anutuuqaasidiri tiivai. Mmatayaa diaa aataruyauvaivee. ¹⁷Mmatayaa iira aataruuyauvootama avuuvaadiri taavo varaataira aataruuvootama taikaanara iinoo. Gioonna kiaapu voovono Anutuuqo yaata utiivaa rikioo iivono fai tupatupaa varinaravaivee.

Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo vaa nninoo.

¹⁸Ni uru nnaakaraso, ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nninoo. Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo nninaraivaara tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Aanna mackee Yisuu Kirisiinna nnammutuaa kaayauya vaa ngiaavaivee. Iya ngiaivaara vaa ta teeda kiaunnaanoo: Ngiau mmata taikaanara suaivo vaa vainima nninoo, kiaunnavai. ¹⁹Ii gioonna kiaapu iya tauraa ti tasipama varida hama kutaa ausa hanigiada ti seena tuanaaya variaivaara iya ti pikiaavai. Iya vaa ausa hanigiaatiri. Homo ti tasipama variaatirivee. Iya mmuakiaaya hama ti seena tuanaaya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ti pikiada kuaavai.

²⁰Mo Yisuu Kirisiiva Mmannasa Yoketaivaa vaa ngiiki yapa kiaivai. Yapa kiakio variivaara ngia mmuakiaaya kua kutaivaa rikiaavai. ²¹Ngia yaata utida kiaanoo: Ta hama kua kutaivaa rikiaunnaanoo, kiaivaara na ngiini fafaarakiaunnee? Vaa ngia kua kutaivaa rikiaivaara na ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia teeda rikiaavai. Hama yopeema kua kutaivakidiri unnakuaivo nninaravai. Ivaara na ngiini fafaarakiaunoo.

²²Gioonna kiaapu unnakua tiraivo inna gioononnee? Yisuu Kirisiinnara tinoo: Hama Anutuuqoonoo mmataama kioo vaidiivovee, tiivo inna unnakua tiraivovee. Itaa kua kuaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna nnammutuaaya varida Koonnaata Mmaapuuvootama mmooka hanigia mmiaavai. ²³Gioonna kiaapu voovono Mmaapuuvaa mmooka hanigia mmiiivaa Koova hama inna tasipama varivai. Gioonna kiaapu voovono Mmaapuuvaa kooyaa kutaavaivee tiivaa Koova inna tasipama varivai.

²⁴Ngia Yisuunnara toosa hara rikioo mmayaayaivaa ngiingii aakiaiyavaki puaisa utuatee. Ngia toosa hara rikioo mmayaayaivo ngiingii aakiaiyavaki mmannammanna vainanai fai ngia Mmaapuuvootama Koonnaatama tasipama mmannammanna variaaravai. ²⁵Yisuu Kirisiivaano ta tupatupaa variraivaa ti mmnaraivaara nnaaru tiiyara kua kuaa teerama kieravai.

²⁶Vaidi vooya ngii unnakua tida ngii iida teeda variaivaara na ii kua ivaa ngiini fafaara raunoo. ²⁷Mo Yisuu Kirisiiva ari Mmannasa Yoketaivaa ngiiki yapa kiaivai.

Yapa kiaikio Mmannasa Yoketaivo mmannammanna ngiiki varinono hama gioonna kiaapu voovoono vo kua voovai ngii giaa ngii mmioo ngii vitainaraivoottainaravai. Mmannasaivoono mmuakiaa kuavai ngii giaa ngii mioo ngii vitainno varinoo. Ivoono ngii vitai kuaivo inna kutaa kuavai. Hama unnakuavai. Itaama vainai Mmannasaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa rikiada iida Yisunna tasipama variatee.

²⁸ Inna aikioovai, ni uru nnaakaraso, ivo kava tiinara suaivaki hama inna avuuvaura mmamma maisakiaaraivaara inna tasipama variatee. Ta inna avuuvaura hama aatuuraida yaagueeqama diaaraivaara inna tasipama variatee. ²⁹ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva safu tuanaavai varivai. Aa kua aavaata tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono safu aataruuvaa iinnonno Anutuuqaa nnaakara tuanaavai varivai.

Ngia Anutuuqaa raunna mmaapuya variaavai

3 Ti Napoovaano kaayauma tiyara mmuduuya ruaivaara yaata utuatee. Iva kaayauma tiyara mmuduuya ruo tiyara tinoo: Ni naunna maapuyavee, tiivai. Ta kutaa inna raunna mmaapuya variaunnonoo. Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya Anutuuqaa hama tuqinnama teeda rikiaivaaraida ta inna raunna mmaapuya variaunniya hama arinaima ti teeda rikiaanoo. ² Boo, ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, ta aanna makee Anutuuqaa raunna mmaapuya variaunnonoo. Fai yapooma ta Anutuuqaa avuuvau dataama variaaraivaara hama ta tuqinnama rikiaunnonoo. Aqaa kua aavaa vaa ta rikiaunnava. Fai yapooma Yisuuva kava tiinara suaivaki ta inna tuqinnama taaraivaara ta hanigiada innanikaraama variaaravee. ³ Gioonna kiaapu voovoono ii kua ivaa rikioo inna roosiima varinaraivaara faannairaivoono Yisuu Kirisiiva safuuma varineema ariiyara yaata utuoo safuuma varivai.

⁴ Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvoono Anutuuqaa aataru safuuvaa hatokaivai. Itaama vaikio gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varaivoono Anutuuqaa aataru safuuvaa hatokaivai. ⁵ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tiravai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vainoo. ⁶ Ivaara gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnaki hara kioo variivo hama mminnamminnaa maisaivaa mmannammanna varaivai. Gioonna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono hama inna arinaima too rikiaivaivee.

⁷ Ni uru nnaakaraso, vaidi voovoono unnakuivaa ngii giaa ngii mioo tinara: Na safu vaidivaivee, kiaa kioo koonnama mmooriivaa iivo tii kuaivaa sa rikiaatee. Yisuu Kirisiivainno safu tuanaavai variraivovee. Gioonna kiaapu voovoono safu mmooriivaa iinno Yisuu Kirisiinna roosiima safuuma varivai. ⁸ Gioonna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono inna Sataangaa gioonna kiaapuvaivee. Sataango toosa hara mminnamminnaa maisaivaa varoo varia roo ngioo ngioo aanna makee iinno nnaasu varinoo. Sataangaa mmoori maisaiyauvaa tuayanna ruanaraivaara Anutuuqaa Mmaapuuvono tiiravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa raunna mmaapuvai variivoono hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuuqo inna Koova varikio inna variraivo mmannammanna innaki vaivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. ¹⁰ Anutuuqaa raunna mmaapuuya ari vookaraama variraivaa ngia arinaima teeda Sataangaa raunna mmaapuuya ari vookaraama variraivaa ngia arinaima taaraivaara aa kua aavaa rikiaatee. Gioonna

kiaapu voovoono hama safu mmooriivaa iinno hama ari seenaivaara mmuduuya ruaivo inna hama Anutuuqaa raunna mmaapuvai.

Ngiingii seenaiyara mmuduuya ruatee

¹¹ Ngia Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri aa kua aavo vauvoonno mmanammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Ta titiiyara titiiyara mmuduuya ruaaravee. ¹² Fai hama ta Kaingaa roosiima variaaravai. Ivo Sataangaa vaidivai varioo ari kata tuanaivaa ruputuduu putiravai. Aaniira Kaingo inna ruputiravainnee? Ivo ari mmooriivaa koonnama uduu ari kataivo mmooriivaa safuuma uuvaara ivo inna ruputuduu putiravai.

¹³ Ni seenayaso, ivo itaama uuvaidiri rikiada fai gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngiiyara hama mmuduuya ruaraivaara sa nikiaraakiatee. ¹⁴ Vaa ta rikiaunnvai. Ta titi seenaiyara mmuduuya ruannaivaara ta putira aataruuvaa pikiada tupatupaa variraivaa varaunnvai. Hama gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivaaki putira aataruuvo mmanammanna innaki vainoo. ¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono inna vaidiiya ruputuaani putira vaidiiya roosiima varinoo. Vaa ngia taavai. Itaama ii vaidiiyaaki hama tupatupaa variraivo innaki vaivai. ¹⁶ Yisuu Kirisiiva ari variraivaa pikioo tiyara putiravai. Ivo itaama uuvaara mmuduuya rira aataruuvaa kooyaa ta taunnvai. Teetama ti variraivaa pikiada ti seenaiyara mmuduuya rida iyara putuaraivo inna yoketaa aataruvai. ¹⁷ Mo vaidi voovoono ari mminnamminnaa mmatayaa diaiyauvo aikiooma vaikioonnaata ari seenaivo hama mminnamminnaataivaa too hama innara boo tioo ari ausaivaa inna mmiivoono dataama kioo ariiyara tinara: Na Anutuuqaara mmuduuya ruauvaivee, tinaranee? Hama yopeemavee. ¹⁸ Ni uru nnaakaraso, sa mmanna avaiyauvaadiri kiatee: Ta ngiiyara mmuduuya ruannanoo, kiatee. Kua kutaa tuanaa ngiingii seenaiyara mmuduuya rida ausa mmida iyara tuqinnaatee.

Ta Anutuuqaa avuuvau yaagueeqama

didu vakiaaravai

¹⁹⁻²⁰ Itaama vainai fai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida tuqinnakio rikioo ta kua kutaa aataruuvaa iikiaunnaivo kooyaa vainai arinaima rikiaaravai. Fai ta itaama iikio vo aataru voovai ta iikiaunnaivaara ti ausaiyauvaki ta koonnama iikiannavaivee kiaa kiada mmuaararavaa varada fai ta Anutuuqaa avuuvau hama ivaara pinaama yaata utuaaravai. Anutuuoqo ti ausaiyauvaki vai mmuaararavaa yaataroo mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa kuaiyauvaatama too rikiaivaara hama ta ivaara pinaama yaata utuaaravai. ²¹ Boo, ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, fai ta titi aakiaiyauvaki hama koonnama variaunnaivaara mmuaararavaa varada fai ta Anutuuqaata kua tida inna avuuvau yaagueeqama dida vakiaaravai. ²² Dida vaidi ta Anutuuqaa yoketai mmooriivaa iida inna kuaivaa rikida iikiaunnaivaara ivo mmuakiaa kuavai ta inna yaparakiaunnaivaa ti mminai ta varaaravai. ²³ Aa kua aavaa ivo yaagueeqama ti kiaa ti mmioo tinoo: Ni Maapu Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, tiivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ivaara yaagueeqama ti kiaa ti mmiravai. ²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa iikiaiya Anutuuqaa tasipama variaavo ivo

iyaki varivai. Anutuuqo tiiki variivaa vaa ta rikiaunnava. Ivo ari Mmannasa Yoke-taivaa ti mmiivaara ivo tiiki variivaara vaa ta rikiaunnava.

Mmannasa kua kutaivoota mmannasa unnakuaiivootama variaavai

4 Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, kaayau unnakua forofetaiya mmuakiaa mmatavau nookiaavai. Itaama vai ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Mmannasa Yoketaivo ti aakiaiyauvaki varinoo, kiayi sa iya kiaa kuaiyauvaara akiairaama kutaavaivee kiatee. Tauraa iya iida taaree kiaa tuqinnama teeda rikiaatee. Mmannasaivo iyaki variivo Anutuuqaasidiri tiivainnee? Vara hama Anutuuqaasidiri tiivainnee? ² Kutaa Anutuuqaa Mmannasaivo iyaki variivaa ngia arinaima rikiaaree kiaa ataama tuqinnama teeda rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuu Kirisiiva Anutuuqo mmataama kioovoono vaa innasidiri tioo vaidivai varivaivee, tiivaaki Anutuuqaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai. ³ Gioonna kiaapu voovoono Yisuunnara itaa kua tii kuaivaara hamavee tiivaaki hama Anutuuqaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai. Innaki varii mmannasaivo Yisuu Kirisiinna nammutuivaasidiri nniivai. Ivo nninaraivaara vaa ngia rikiaavo aanna makee mmata aavau varinoo.

⁴ Ni uru nnaakaraso, ngia Anutuuqaaniyavee. Vaa ngia forofetaa unnakuaiya yaatarakiaavai. Ii Mmannasa Yoketaa ivo ngii aakiaana variivoono yaagueeqainno vaa ari vo mmannasaivo vaidi kumimakaiya aakiaana variraivaa yaatara kiaivaara ngia unnakua forofetaiya yaatarakiaavai. ⁵ Unnakua forofetaiya inna vaidi kumimakaiyaniyavee. Ivaara iya mmatayaa diaa mmooriivaara kua kiaani gioonna kiaapu kumimakaiya iya kuaivaa rikiaavai. ⁶ Ta aanna Anutuuqaaniyavee. Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa too rikiaivoono ta kiaunna kuaivaa rikiaikio Mmannasa kua kutaivo innaki varivai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuuqaanivai variivoono ta kiaunna kuaivaa hama rikiaikio unnakua tira mmannasaivo innaki varivai. Fai ta itaama tuqinnama arinaima teeda ta gioonna kiaapuuyaki Mmannasa kua kutaivo variyaatama unnakua tira mmannasaivo variyaatama arinaima taaravai.

Mmuduuya riraivaa oyaivo Anutuuqovee

⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, mmuduuya rira aataruuvo Anutuuqaasidiri tiivaara kii ta titiyara titiyara mmuduuya ruaaravee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono inna kutaa Anutuuqaa raunna mmaapuvai varinoo. Vaa ivo Anutuuqaa too rikiaivai. ⁸ Mmuduuya rira oyai tuanaivo Anutuuqovee. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivo kutaa hama Anutuuqaa too rikiaivai. ⁹ Anutuuqo tiiyara mmuduuya ruaivo ataama kooyaa vainoo. Ivo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ta innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa variraivaa varaateeraivaara Anutuuqo inna titooduu tiiravai. Ivo itaama iinno tiiyara mmuduuya riraivaa kooyaa ti vitaivai. ¹⁰ Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuuqaara mmuduuya ruaunnaivo inna hama kutaa tuanaa mmuduuya rira aataruuvovee. Anutuuqo tiiyara mmuduuya ruoo ari Mmaapuuvaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ti mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvo sa tiisi ngiaiveeraivaara ivo tiiyara putiravai. Inna mmuduuya rira aataru tuanaivovee.

¹¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuuqo itaama tiyara mmuduuya ruaivaara teeta ti seenaiyara mmuduuya ruaravee. ¹² Hama gioonna kiaapu voovoono kooyaa Anutuuqaa taivai. Fai ta titi seenaiyara mmuduuya rikio Anutuuqo tiiki varioo ari mmuduuya riraivaa tiiki yapano pinaavai suvuainaravai.

¹³ Vaa ta rikiaunnvai. Ta Anutuuqaaki variaunnano ivo tiiki varivai. Ta ivaa rikiaunna oyaivo ataama vainoo. Ivo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmiivaara ta innaki variaunnano ivo tiiki varivai. ¹⁴ Ti Napoova ari Mmaapuuvaa titooduu gioonna kiaapu mmatayaa variaya vitoo yoketaivau yapaanarivaara tiiravai. Vaa ta ivaa teeda gioonna kiaapu kaa mmiiaunnano. ¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuuva Anutuuqaa Mmaapuuvavee, tiivaaki Anutuuqo varikio ivo Anutuuqaaki varivai. ¹⁶ Anutuuqo tiyara mmuduuya ruaivaara vaa teteenoo ivaa rikiaada ivaara kutaavavee kiaunnvai. Anutuuqo mmuduuya rira oyaivovee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono Anutuuqaaki varikio ivo innaki varinoo. ¹⁷ Mmuduuya rira aataruuvo tiiki vainno pinaavai suvuavaa oyaivo ataama vainoo. Fai Anutuuqo ti yaparaira suaivo tiisi nninai rikiaada hama ta aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva varuneema ta variaunnano ti mmuduuya riraivo vaivaara fai ta hama aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai. ¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono mmuduuya riraivo innaki vairaivoono hama aatuuvai. Mmuduuya riraivo innaki vainno pinaavai suvuai kiaikio rikio hama aatuuraivo innaki vaivai. Irisai maisaivaa varaanarivaara vaidiivo aatuuvai. Gioonna kiaapu voovoono aatuunno varikio hama mmuduuya riraivo innaki pinaavai suvuavai.

¹⁹ Anutuuqo tauraa tiyara mmuduuya ruuvaara ta innara mmuduuya ruaunnvai. ²⁰ Fai gioonna kiaapu voovoono tinara: Na Anutuuqaara mmuduuya ruauvavee, tiivo hama ari seenaivaara mmuduuya rirama kioo ivo unnakuavai tiivai. Fai ivo ari seenaivaa vaa kooyaa taivaara hama mmuduuya rirama kioo Anutuuqaa hama ivo kooyaa taivaara fai hama yopeema mmuduuya rinaravavee. ²¹ Aa na tinara kua aavaa Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaara mmuduuya ruaivoono ari seenaiyaraatama mmuduuya ruaivee.

Mmatayaa iira aataruuyauvaa ta yaataraaravai

5 Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo inna Yisuuvavee tiraivaara kutaavavee tiivoono Anutuuqaa raunna mmaapu tuanaavai varinoo. Gioonna kiaapu voovoono kutaa tuanaa Koonnara mmuduuya ruaivoono raunna mmaapuuyaraatama mmuduuya ruaivai. ² Ta Anutuuqaara mmuduuya rida inna avaiavaa rikiaada iikiaunnaivaara ta aa kua aavaa arinaima rikiaunnvai. Ta inna raunna mmaapuuyaraatama mmuduuya ruaunnvai. ³ Anutuuqaara mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta inna avaiavaa rikiaada iikiaunnvai. Ivo tii kuaivo hama ti mmuaararainoo. ⁴ Anutuuqaa raunna mmaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmatayaa iira aataruuyauvaa aikiooma yaataraarivaara hama Anutuuqo tii kuaivo iya mmuaararainoo. Ta dataama mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraarivo ataama vaikai ta rikiaunnvai. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavavee kaa kiada yaataraaravai. ⁵ Dee gioonna kiaapu voovoono fai mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraanarannee? Anutuuqaa Mmaapuuvo inna Yisuuvavee tiraivaara kutaavavee tiivoono fai yaataraanaravai.

Anutuuqo Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa tiravai

⁶Yisuu Kirisiivaano mmatayaa tiiravai. Tioo nnooriivaa vara kioo yatari sagaivau putuduu inna kiauvo tiiravai. Ivo hama nnooriivaa varaanaraivaara nnaasu tiiravai. Ivo nnooriivaa varaanaraivaaraatama ari kiauvaa tusaanaraivaaraatama tiiravai. ⁷Mmannasa Yoketaivo ariinoo Yisuuva Anutuuqaa Mmaapuvai variivaara kua kutaavaivee tiivai. Ivo kua kutaa tira oyaivaara itaa kua tiivai. ⁸Ii taaravooma aataru ido kooyaa vaivaara ta kiaunnanoo: Anutuuqaa Mmaapuuvo inna Yisuuvaivee, kiaunnavai. Mmannasaivo tuuvaaraatama nnoori varoovaaraatama Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaaraatama ta kiaunnanoo: Anutuuqaa Mmaapuuvo inna Yisuuvaivee, kiaunnavai. Taaravooma aataruudo mmuaavaara ti vitaakiaavai. ⁹Ta vaidiyya tira kuaivaara kutaavaivee kiaunnavai. Anutuuqo tira kuaivoono vaidiyya tira kuaivaa yaataravai. Yaataravai ta Anutuuqo ti vitaira aataruuvaa kutaavaivee kiaaravee. Ii taaravooma aataru idaa Anutuuqo ari Mmaapuuvaara ti kiaa ti mmioo ti vitairavai. ¹⁰Ivaara gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa Mmaapuuvaara kutaavaivee tiivo vaa Anutuuqo ti vitauvaara ari aakiaivaki arinaima rikiaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuuqaara kutaavaivee tiivo ivo Anutuuqaara unnakua tiraivovee tiivai. Anutuuqo ari Mmaapuuvaara ti kiaa ti mmuu kuaivaara ivo hama kutaavaivee tiivaivee. Ivaara ivo Anutuuqaara unnakua tiraivovee tiivai. ¹¹Ii kua kutaa ivaa Anutuuqo ti kiaa ti mmuuvaa oyaivo ataama vainoo. Anutuuqo tupatupaa variraivaa ti mmivaivee. Inna Mmaapuuvo putuuvaara ta tupatupaa variraivaa varaunnavai. ¹²Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaara kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variraivaa varavai. Gioonna kiaapu voovoono hama inna Mmaapuuvaara kutaavaivee tiivoono hama tupatupaa variraivaa varivaivee.

Ta tupatupaa variraivaa variaunnavai

¹³Ngia Anutuuqaa Mmaapuuvaara kutaavaivee kiaiya na ngiini ii kua iyauvaa fafaarakiaunoo. Ngia tupatupaa variraivaa vaa varivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na ngiini fafaarakiaunoo. ¹⁴Ta Anutuuqaata kua tida hama ta biribiriida inna tasipama kua kiaunnanoo. Hama aaniivaara ta itaa kua kiaunnavai. Ta inna yaata utiraivaugiataama mminnaa voovaara yaaku varada inna yaparakiio ivo ti kuaivaa rikiaanaraivaara ta hama biribiriida inna tasipama kua kiaunnanoo. Ta yaagueeqama inna tasipama kua kiaunnanoo. ¹⁵Vaa ta rikiaunnavai. Ivo ta yaaku varada yaparakianna kuaiyuvaa mmuakiaa suai rikiaivai. Itaama vaikiai aa kua aavaaraatama vaa ta rikiaunnavai. Ta inna yaparakiannaivaara ivo ti mmivai.

¹⁶Fai gioonna kiaapu voovoono ari seena voovai teeno ivo mminnamminnaa maisaivaa varano too Anutuuqo ivaa rugaanaraivo vaino rikioo fai ivo Anutuuqaata kua tioo ivaara yaaku varano fai Anutuuqo tupatupaa variraivaa inna seenaivaa mminaravai. Gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varivaara Anutuuqo rugaanaraivo vaivaara nnaasu na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara oooqoo kiaa kioo mminnamminnaa maisaivaara nnaasu yaata utuoo varivaara hama Anutuuqo rugaanaraivootavai. Fai ivo ivaa iinno irisaivaa varoo eeyaara putinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ivaara yaaku varoo Anutuuqaata kua tiivaa hama na ivaara yaaku varaanee kiaunoo. ¹⁷Mmuakiaa aataruvai ta tomedama iikiaunnaivaara ta mminnamminnaa maisaivaa varaunnavai. Fai mmin-

namminnaa maisaiyauvo vaino Anutuuqo ruganai fai ta hama ikiaivaki tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Vaa ta rikiaunnvai. Anutuuqaa raunna mmaapu voovoono hama mmannamanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuuqaa Mmaapuuvo tuqinnama inna haitatuukio hama Sataango yopeema innayaa utiivaara ivo hama mmannamanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Vaa ta rikiaunnvai. Ta Anutuuqaa raunna mmaapuya variaunnano Sataango mmuakiaa mmatayaa diaa gionna kiaapuuya keetavai varioo iyara diivaivee.

²⁰ Vaa ta rikiaunnvai. Anutuuqaa Mmaapuuvo vaa tuuvoono ti tasipaikiai ta innara arinaima rikiaunnvai. Ta Anutuuqo kutaa tuanaa variivaa teeda rikiaateeraivaara ivo ti tasipaikiai ta innara arinaima rikiaunnvai. Ta Anutuuqo kutaa tuanaa variivaaki variaunnano. Ta inna Mmaapu Yisuu Kirisiinnaki variaunnaivaara ta Anutuuqo kutaa tuanaa variivaaki variaunnano. Yisuu Kirisiiva inna Anutuuqo tuanaivovee. Innasidiri ta tupatupaa variraivaa varaunnvai.

²¹ Ni uru nnaakaraso, mmannammanna unnakua anutuuyauvaa mmooka hanigia mmiatee.

Yuvuaanoona aa tammaa yanaa aavaa fafaara reeravai

Yuvuaano aa yanaa aavaa gioonna voovaani roo inna nnaakaraiyaniaatama roovaara gioonna kiaapu vooya yaata utida kiaanoo: Inna mmataira kuavai. Gioonnavée tii kuaivo inna Anutuuqaara nuunairaivovee. Inna nnaakaraiyavee tii kuaivo inna gioonna kиаapuuya ii nuuna ivaki variayavee, kиаavai. Vaa ausa hanigiooya ngariiyara ngariiyara mmuduuya rida varida unnakua kиаa kuaiyauvaara ooqoo tida sa iyauvaa rikiaateeraivaara Yuvuaano yokovaa kioo aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

1 Na gioonna kиаapu vaa ausa hanigieeraiya kieeta voovoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

A gioonnakua Anutuuqo ariiniee kиаa i mmataama kиаikua aa yanaa aavaa na ainiaatama i nnaakaraiyaniaatama fafaarakiaunoo. Na kua kutaa tuanaa ngiiyara mmuduuya ruaunoo. Hama nene nnaasu ngiiyara mmuduuya ruaunoo. Mmuakiaa gioonna kиаapu kua kutaivaa rikiaiyaatama ngiiyara mmuduuya ruaunoo. ²Kua kutaa tira aataruuvo tiiki vainno tupatupaa fai vainaraivaara ta ngiiyara mmuduuya ruaunnaanoo.

³Ti Napoova Anutuuqoota inna Mmaapuuvu Yisuu Kirisiivaatama kati tiyara yoketaama yaata utida tiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana ti mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo. Fai ta iyauvaa varada kua kutaivaa tida mmuduuya rira aataruuvaa iikiaaraivaara na ivaara yaata utuaunoo.

Ta kua kutaivaa tida mmuduuya rira aataruuvau kuaaravee

⁴Ai nnaakara vooya kua kutaa tira aataruuvau kuaivaara na rikiee kaayauma siri-gakiauvai. Ti Napoova itaa kua ti kиаa ti mmuu aataruuvaugiataama iya kuaivaara na rikiee kaayauma sirigakiauvai. ⁵Na aiyara mmuduuya ruau gioonna-o, itaama vaikiiai na i kиаunoo. Kii ta mmuakiaaya titiyara titiyara mmuduuya ruaravee. Ii na kiau kua ivo hama karaasa kuavai ngiini fafaarakiaunoo. Ta Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri ii yaagueueqa kua ivo vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. ⁶Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuuqo tii kuaivaa rikiaada iikiaaravai. Ngia tauraa rikioo suaivakidiri vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee aa kua aavaa ivo tuu kua aavo homo vainoo. Ngia mmuakiaaya hara kiada varida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁷Kaayau vaidi unnakua tiraiya mmuakiaa mmatavau nuaida varida variaavai. Iya unnakua tida kiaanoo: Yisuu Kirisiiva hama mmatayaa tiio hama vaidivai variravaivee, kиаavai. Itaa kua tira vaidi voovoono ari vookaraama unnakua tira nnaamuru vaidivai varioo Yisuu Kirisiinna nnammutuaavai varivai. ⁸Itaama vainai ngiingii varira aataruuvaara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuuqaa mmooriivaa iiki-aivaa irisavaa fanniivoora kиаa ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia irisai mmuakiaavai varaateeraivaara na itaa kua kиаunoo.

⁹Gioonna kиаapu voovoono hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa utirama kioo ivaidiri hederainno ari vo aataruvau kuaikio too hama Anutuuqo inna tasipama varivai. Gioonna kиаapu voovoono Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa utikiokio

Koovaata Mmaapuuvootama taaravaitana inna tasipama variaavai. ¹⁰ Itaama vaino gionna kiaapu voovoono ngiisi vioo hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii giaa ngii minai sa innara yoketaavaivee kiaa kiada inna vitada ngiingii nnauvaki ngii tasi-pama yapaatee. ¹¹ Gionna kiaapu voovoono itai vaidiivaara yoketaavee kiaa ivo ii mmoori maisaivaa ivootama mmuaavaugiataama iivai.

Yuvuaano nnaagiai tuanaa kuaivaa gionna

kiaapuuya kiaa mmiravai

¹² Na kaayau kua ngii giaa ngii minaree kiaa hama na yanaayaa ni fafaaraki-atainoo. Na kati oro ngii tee ngiita kua tinaraivaara na faannaina variaunoo. Ngieeta teetama pinaama sirigakiaaraivaara na ngiita kua tinaree kiaa iikiau vai.

¹³ Anutuuqo ariiniee kiaa i nnumaivaata mmataama kiaivaa nnaakaraiya ngii-iyara yaata utida boo kiaavai.

Yuvuaanoonoo aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Yuvuaano yokovaayaa reeravai. Ivo aa yanaa aavaa raa kioo vaidi voovai vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori varoo vaidiivaan nnutuuvo Gaiyaasaani reeravai. Ivo roo pinaama Gaiyaasaara sirigairavai. Gaiyaaso yoketaama ausa hanigioo vooya tasipama mmoori varoo vaidi voovai nnutuuvo Dioterefeeva uu mmooriivaara oooqoo tuuvaaraatama Yuvuaano innara pinaama sirigainno aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

1 Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieetavoonoo aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Gaiyaaso, na aiyara mmuduuya ruaukua kua kutaa tuanaa na aiyara mmuduuya ruena aini aa yanaa aavaa na fafaarakiaunoo.

²Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaa na rikiauvai. A Yisuu Kirisiinna aataruuvau yoketaama variannavai. Sa i nniitaranai a itaama yoketaama varianneraivaara na aiyara yaaku varaunoo. Mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa a iikiannaiyauvo yoketaayauvai vakiaiveeraivaaraatama na aiyara yaaku varaunoo. ³Ti seena vooya niisi nnida aiyara ni giaa ni mida tunoo: Ivo kua kutaa aataruuvaa mmannammanna iivaivee, tuduu rikiee na kaayauma sirigairavai. Vaa na rikiauvai. A mmannammanna kua kutaa aataruuvaa iikiannavai. ⁴Ni uru nnaakaraiya kua kutaa aataruuvau kuaivaara na rikiee pinaama na sirigakiaunoo. Hama ari vo sirigaira voovoonoo aa sirigaira aavaa hatokaanaravai.

Gaiyaaso yoketaa mmooriivaa uuvaara Yuvuaano tiravai

⁵Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaa a mmuakiaa mmooriyauvaa ti seena ausa hanigieeraiyara iikiannaiyauvaa a yaagueeqama iikiannavai. Iya voo-pidiri ngiaaniaata hama a yaata utirainna yaagueeqama iikiannavai. ⁶Vaa iya kava vararanada aapi nnida aavakinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada variyaiya a iyara mmuduuya ruannaivaara vaa iya kiaa mmiaavai. Iya kava aisi kuaiya Anutuuga mmoori varaiya yoketaa mmooriivaa iikiataama vainai eenoo iya tasipama mmooriivaa iinai iya ngiari kuaaree kiadaa yoketaama kuaaravai. ⁷Iya Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara inna mmooriivaara nuaida varida hama gioonna kiaapu kumimakaiyasidiri sikaunnaata yeennaiyauvaatama varada kuaavai. ⁸Ivaara vaa ta ausa hanigieeraiya sikaunnaata yeennaiyauvaatama iya mmida iyara yoke-taakiaaravee. Fai ta itaama iida teeta iyaatama mmuaavaugiataama kua kutaivaa rikiaada iikio aikiooma voopi voopi kuanaravai.

Diooterefeeva maisama varuduu Demetiriiva yoketaama variravai

⁹Na yanaayaa paanna kua vooyauvai gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani fafaara reeravai. Diooterefeeva kieeta vaidivai varinaraivaara mmuduuya ruoo na fafaara raa kuaivaa hama rikiaivai. Rikioonnaata pikiaivai. ¹⁰Itaama vainai fai na ngiisi viee mmuakiaa mmoori ivo uuvaara na kiaa kookieenaravai. Ivo kaayau maisa kuaivaa tiyara tioo kaayau unnakuavavaa mmannammanna tioo varivai. Hama ivo ivaa nnaasu iivai. Ti seena vaa ausa hanigieeraiya innasi kuaavo hama ivo iyara

tuqinnaivai. Gioonna kiaapu vooya iyara tuqinnaaree kiaavo rikioo ivo ooqoo tioo ngii nuunaivakidiri iya titaikiai kuaavai.

¹¹ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaidiiya mminnamminnaa maisaiyauvaa iirayaama sa iikianee. Vaidi vooya mmoori yoketaiyauvaa iirayaama iikianee. Gioonna kiaapu voovoono yoketaa aataruuvaa iivoono inna Anutuuqaa gioonna kiaapu tuanaavai. Gioonna kiaapu voovoono maisa aataruuvaa iivoono hama Anutuuqaa taivai.

¹² Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Demetiriinnara kua yoketaivaa kiaavai. Iya inna mmooriivaa teeda kiaanoo: Kua kutaa ivo yoketaama varivaivee, kiaavai. Na innara mmuai kuaivaa kiaunoo. Vaa ngia taavai. Na innara kiau kuaivo kutaa kuavai.

Yuvuaano nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Na kaayau kua ngii giaa ngii mminaree kiaa hama na yanaayaa ni fafaara raatainoo. ¹⁴ Na akiairaama aisi viee ta taaravaitana kua kiaaraivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Ausa nuufaivo i tasipama vakiaivee.

I seena aapinnaiya aiyara yaata utida boo kiaavai. Ti seenaiya ipi variayara ta yaata utida boo kiaunnaivaa iya kiaa mmianee.

Yutaavaano aa kua aavaa fafaara reeravai

Yutaava aa yanaa aavaa roo vaidiiya unnakuaiyauvaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida varida ngiariiyara kiaanoo: Ta vaa Yisuunnara kutaavaivee, kiaunnayavee, tuuyara ivo roo iyara ooqoo tiravaivee.

1 Na Yutaava Yakoopaa kataivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ngia gioonna kiaapuuya ti Napoova Anutuuqo ngii maavee tioo ngiiyara mmuduuya ruaikio Yisuu Kirisiiva ngiiyara haitaturaiyani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

² Anutuuqo ngiiyara boo tioo ari ausa nuufaivaa ngii mioo ari mmuduuya riraivaa ngii mino ngiiki suvuainai variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Yutaava unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

³ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuuqo ti vitoo mmuaakaraama yoketaivau ti yapaivaara na ngiini fafaara raanaree kiaa iina rikiauuko Anutuuqo yaagueeqama ni tiki ai aanna makee na vo kuavai ngiini fafaara raunoo. Yisuunna kuaivaara ta kutaavaivee tiraivaa Anutuuqo mmuaaneetu nnaasu ari gioonna kiaapuuya mmiravai. Ii kua ivaara ngia mmannammanna yaagueeqama kutaavaivee kiateeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaara ree ivaara yaagueeqama ngii ki-aunoo. ⁴ Maisa vaidi vooya hama Anutuuqaa kuaivaa rikiaiya tiisi ngiaani ta kiaanoo: Vaa Anutuuqaa kuaivaa rikiaayaida ngiaanoo, kiaunnani ti tasipama varida ngiari yaata utuaa kuaivaa kiaavai. Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaara iya hama tuqinnama yaata utiraida hanigia kiisama koonnama kua kiaavai. Iya sabi heera aataruuvaara inna aikioovee kiaivaara iya itaama kua kiaavai. Iya itaa kua kiaa kiada ti nnoonna mmuaa tu-anaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara iya ooqoo kiaavai. Maisa irisaivo vaa iyani vaivaa fai yapooma varaaraivaara nnaaru Anutuuqaa kua fafaara roovo iyara itaa kua tiravai.

⁵ Ngia aa kua aavaa vaa arinaima rikiaaniaata na kava ngii giaa ngii minaravai. Udaangaivo gioonna kiaapu Isairaiya mmata Iyiipaivakidiri iya vitoo yoketaivau yapa kiooduu nnaagiai vooya hama innara kutaavaivee tuuya rupu tu taikeravai.

⁶ Anutuuqo aangeraiya ngiari seena aangeraa vooyara diraivaa iya mmudu hama iyara diraida ngiari mmaata tuanaiyauvaa eyommaara pikiooyauvaara yaata utu-atee. Anutuuqo iya vitoo upisi tuanaa yoosinnaivaki yapa kioo yeena yaagueeqaiyauvaadiri iya rau kiooduu ivaki tupatupaa varida nnaagiai Anutuuqo iya ya-paraira suai pinaivaara faannaida variaavai. ⁷ Yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuaara ivaitanaara yaata utida ivaitana vainima vau yoosinnaiyauvaaraatama yaata utu-atee. Gioonna kiaapu ivaki varuuya aangeraiya uuvaugiataama iida iya nnaata vaati tasipoo aataruuvaa pikiada gionnaiya ngiari seena gionnaiya tasipooduu vaidiiya ngiari seena vaidiiya tasipeeravai. Tasipooduu too Anutuuqo irisai ikia pinaivo tu-patupaa vairavaki iya yapeeravai. Iya uuvaa Anutuuqo irisai maisaivaa iya mmu-vaudiri ta arinaima rikiaateeraivaara Anutuuqo itaama iya iiravai.

⁸ Li maisa vaidi hama Anutuuqaa kuaivaa rikiaa iya Sutuuma Kumuaraiya uuvau-giataama mmuaikaraama iida iya ruvuata roosiima ari vookaraiyauvaa toovaara iya sabi heera aataruuvaa iida Anutuuqo iyara diraivaara puruuka tida ngiau apu yoketaama variaa aangeraiyara maisa kua kiaavai. ⁹ Aangeraiya kieetaivaa nnutu-uvo Maikooro hama Sataangaara maisa kua tiravai. Ivoota Sataangootama Musi-inna nnabaivaa varaaraivaara buaaru tida kua yaagueeqama tuduu Maikooro hama yopeema Sataangaara kua maisaivaa tioo hama innaki kua pinaivaa yapeeravai. Ivo kati tunoo: Udaangaivoono yaagueeqama iiki kua kiaivee, tiravai. ¹⁰ Vaidiyya hama Anutuuqaa kuaivaa rikiaiyya uu aataruuyauvaa iya hama arinaima rikiaiyyauvaara maisa kua kiaavai. Mo iya arinaima rikiaa aataruuyauvaara iya fayai mmararaiya yaata utiraivaa roosiima kumimakama yaata utida kati nuaida varida iikiaa aataru-yauvoono iya yaataroo iya ruputu taikaivai. ¹¹ Fai iya irisai maisaivaa varaar-avaivee. Iya nnaaruaa vaidi Kaingo uu aataruuvaugiataama kuaavai. Kaingo ari kataivo inna yaataroovaara inna nnannatooduu Anutuuqaa avaiavaa yaatareravai. Iya nnaaruaa vaidi Biriamaa roosiima sikauvaara mmuduuya riraivaara nnaasu yaata utida maisa aataruuvaa iikiaivaara sikau irisaiavaa varaavai. Nnaaruaa vaidi Koraava Anutuuqaa kuaivaa hatokoo arinaidiri puaraivaa kati Anutuuqaara hudeera mmooriivaa uuvaa vaidi maisaiyya mmuaikaraama iikiaavo Anutuuqo iya putira iri-saivaa iya mmiivai.

¹² Iya ngiari mmammaiyauvaara yaata utida iikiaavo hama iya mmamma mai-saivai. Ngia mmuaavau yoketaama varida yeenna nneeraivaki iya numa ngii tasi-pama yeenna nneeda ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nnaani ngia mmuakiaa koonnama yeenna nnaavai. Iya itaama iikiaivo koonnainoo. Iya ngiariyyara nnaasu yaata utuaavai. Upisi namaivaa ooruruuvo utuoo rupi kiaikio hama vati ruaivaa roosiima iya iikiaravee kiaa kiada hama iikiaavai. Yatari-iyauvo iira vaira suaivaki hama iiraataiyauvo aasannaira aataruuvaa varaavai. Varada diaavo ooruruuvo utuoo ravagiauru kiaikiai kati vaida eyommaara aasan-nama kiaavai. Ii vaidi iya itaama variaavai. ¹³ Iya nnoori pinaivaa ooruruuvo utikio pinaama ketekaateevaa roosiima varida maisama kua kiaavo ngiari mmamma mai-saira aataruuvo kokoparauvo vaineema kooyaa vaivai. Iya aakiapuuiyauvo ngiari mmaataiyauvaa pikiada sabisaabi vida taikeeraivaa roosiikiaayavee. Vaa Anutuuqo iyani upisi tuanaa yoosinnaivaki mmaataiyauvaa teerama kiaivaki fai iya ivaki tu-patupaa variaaravai.

¹⁴ Tauraanaa vaidi Ataamaakidiri inna nneeditunna sidinnaidiyya yaaku saivai sainaidiri taarama nnidada Inooko variravai. Varioo ii vaidi maisa iya nnaagiai varaaraivaara kua tioo tunoo: Taatee. Udaangaivo ari aangeraa yoketaa tuanaa kaayakaayau ari vookaraiyauvaatama tasipama tuoo ¹⁵ mmuakiaa gioonna kiaa-puuya yaparainaraivaara tiinaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya hama Anutu-uqaara yaata utirama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya fai Anutuuqo mmuakiaa mmoori maisamaisama ngiari iikiaiyyauvaaraatama mmuakiaa kua mai-saiyauvaa iya innara kiayauvaaraatama fai ivo kua pinaivaa iyaki yapaanaravaivee. Inooko nnaaru itaa kua tiravai. ¹⁶ Ii vaidi maisa iya mmannammanna nunuraanurai tida varida vooyaki kuaivaa ravuvuutu kiada tida varida maisa aataru ngiari iiki-atairaiyauvunugiataama vida ngiariyyara ngiari avai pinaiyauvakidiri mannaka tida ngiari iikiatairaivaara ngiari vooyaki nammari kuaivaa yapa kiaani iyani iikiaavai.

Yutaava kua yaagueeqaivaa vaa ausa hanigieeraiya kiaa mmiravai

¹⁷Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, tuqinnama yaata utuatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiia nnaagiai vainara kuaivaa nnaaru ngii giaa ngii mmuuvaa kava rikiaatee. ¹⁸Iya ngiiita kua tida tunoo: Nnaagiai suaiyauvo nninai vaidiia ngiari iikiataira maisa aataruuyauvunu kuaiya fai ditada Anutuuqaa kua aataruuvaara ngiari tai rikiai kua kiaravaivee. Kua varada nuairaiyaano itaa kua tiravai. ¹⁹Ii vaidi maisa iya ngii tasipama varida ngiari yaata tinniiyaadiri kua vooyauvai yaata utida ngii hapauma kiaara ii kiaavai. Iya ngiari yaata tinniiyauvunudiri kumimakama yaata utida iikiaa aataruuyauvaa iida varida hama Mmannasa Yoketaivoono iya kiaa mmikiai iikiaavai. ²⁰Mo ngia ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuuqaa kua yoketaa tuanaivaara ngia kutaavaivee kuaivaa mmannammanna ngingiiyara ngingiiyara tida yaagueeqama varia rada kuatee. Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivaa tasipama yaaku varaatee. ²¹Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara boo tioo tupatupaa variraivaa ngii minaraivaara faannaida varida Anutuuqo ngiiyara mmuduuya ruaveeraivaara safuuma variatee.

²²Gioonna kiaapu Anutuuqaa kuaivaara taara yaata utuaiyara boo tida iyara yoketaakiatee. ²³Vaidiia ikiaivo vaidi voovai taa taputu kieevoora kuaa utu raririima kati naatauvau yapeerayaama ngia Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa vooya kuaa mmikio Anutuuqo iya vitoo yoketaivau yapaivee. Gioonna kiaapu vooya ngiari mmamma iira aataru maisaivaa iikiaiya sa iya tasipama mmoori maisaivaa iida ivaara mmuduuya ruatee. Iya roosiima haruruaraivaara aatuuda iyara boo tida iyara yoketaakiatee.

Yutaava kua yoketaivaa Anutuuqaara tiravai

²⁴Anutuuqo ti vitoo yoketaivau yapaivoono aikiooma ngii utinai fai ngia hama haruruaraivaara ta kua yoketaivaa kiaravai. Ivo ari yoosinna yoketaivaki ngii yapa kinai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaatainai sirigaida variaaraivaara ta kua yoketaivaa kiaravai. ²⁵Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapaivai. Ivo mmuaa tuanaa Anutuuqo varikio inna nnutuuvo ngiau aapu vaikio ivo ti kieeta tuanaavai varioo mmuakiaa mminnaiyauvaara dikio yaagueeqa ari vookaraiivo innasi vaivaara ta kua yoketaivaa kiaravai. Ivo nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki itaama varioo aanna makee varioo fai yapooma mmannammanna itaama nnaasu varinaravaivee. Kua kutaa.

Reveraisiina

Fai yapooma vainara aataruuyauvaa Anutuuqo Yisuu Kirisiinna vitauduu too ivo Yuvuaanaa vitauduu iyauvaa too fafaara reeravai. Yuvuaanaa tinniihoota inna avuuvootama hanigiooduu yapooma vainara aataruuyauvaa too fafaara reeravai. Ivo too vaa taikaivaivee kiaa fafaara roovo fai yapooma vainaravai. Aavaki vai kua vooyauvai mmataira kuayauvaivee.

Yuvuaano aa yanaa aavaa roo suaivaki vaa ausa hanigiooya Yisuu Kirisiinnara ti Udaangavaivee tuuvaara ngiari nammutuuiya maisa mmooriyauvaa iya mmiravai. Iya mmamma nniitareeraivaa varada koonnama varuu suaivyauvaki iya yaagueeqama varia-teeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaiyauvaa iya kiaa mmioo aa yanaa aavaa reeravai. Iya yaagueeqama varida Anutuuqaa tasipama variaaraivaara faannaida varia-teeraivaara ivo reeravaivee.

1 Aa kua aavo tauraa haumaki vau kuaivaa Anutuuqo Yisuu Kirisiinna kooyaa vitauduu teeravai. Kiisa suai mmoori aataruuyauvo mmuakiaayasi vainaraivaa Anutuuqaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ivo vitaakiaiveeraivaara Anutuuqo inna vitauduu iva teeravai. Yisuu Kirisiiva ari aangeravaa titooduu na Yuvuaano inna mmoori vareera vaidiivaa niisi tuoo ni vitauduu na teeravai. ²Na taa mmoori aataru mmuakiaayauvaara ngii giaa ngii miee Anutuuqaa mmayaayaivaatama Yisuu Kirisiiva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama aa yanaa aavau na kooyaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo. ³Nnaagiai mmoori aataruuyauvo vainaraivo aa yanaa aavau vaivaa gioonna kiaapu voovoono ivaa kooyaa yaaruivaaraatama gioonna kiaapu vooya ivaa rikiada iikiaiaraatama Anutuuqo iyara yoketaimoo. Nnaagiai Anutuuqo aa mmoori aataru aayauvaa iinara suaivo vaa vainima vaivaara ivo iyara yoketaimoo.

Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu ausa

hanigieeraiyani Yuvuaano fafaara reeravai

⁴Na Yuvuaanoono aa yanaa aayauvaa fafaara raunoo. Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu gioonna kiaapuuya mmata Asiaa ivau varuuya vaa ausa hanigieeraiyani na aa kua aayauvaa fafaara raunoo. Anutuuqo tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinarivoono kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taarama vaivoono Anutuuqo kieeta varira mmaataivaa vunngiaa variivootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. ⁵Yisuu Kirisiiva Anutuuqaa kuaivaa makemakee kooyaa ngii giaa ngii miravootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuaunoo. Ivo putuuvakidiri tauraa ariinanaa diitoovovee. Ivo mmuakiaa mmatayaa variaa kieetaiya kieeta tuanaivovee.

Ivooonoo tiyara mmuduuya ruoo tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara hama ti mminnamminnaa maisaiyauvo mmannammanna ti utivai. Kati tete yaata utuaunaivau mmamma dummukiara ta nookiaunnaano. ⁶Ivaara ivo ti iikiai ta ari Koonna Anutuuqaa mmoori varada vaidi kieetaiya roosiima varida kati Anutuuqaara puara

hudeeraiya roosiima variaunnanoo. Gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kikio iyara dira yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

⁷Taatee. Ivo namaivaa tasipama tuoo varinoo. Fai tiinai mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna taaravai. Pirima inna heeda mmataa inna hooyaatama fai iyaatama inna taaravai. Teekiai fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyai pinaama innara rataaravai. Fai ii aataru ivo itaama nnaasu vainaravaivee. Kua kutaa.

⁸Udaanga Anutuuoqo tinoo: Tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaravovee, tiivo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaravai.

Yuvuaanaa avu tinniivo hanigooduu Yisuurna teeravai

⁹Na Yuvuaano ngii seenavai ngieeta neetama ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta mmuaakaraama varida mmamma nniitareeraivaa varaunnano tiiyara diraivoono ti tasipaikiai ta mmuaararavaa varadaata yaagueeqama variaunnanoo. Na Anutuuoqaa mmayaayaivaatama Yisuurva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Kiaa mmiaivaara vooya ivaa irisaivaa mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Patimoosa ivaki ni utu raririima rada kiooduu na variravai. ¹⁰Vo Sudaqa voovaki na variaaduu Mmanasa Yoketaivo ni tasipama varuduu na variee rikiaaduu vaidiivaa kuaivo nooma akuaivaa roosuuvo ni mmookaivakidiri pinaama kua tiravai. ¹¹Ivo kua tioo tunoo: A taannaivaara yanaivau fafaara ree yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravai-tanaki variaa vaa ausa hanigaiyani fafaarama kino kuaivee. Ii yoosinna iyauvaa nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Epesiisa voovai nnutuuvo Sumuraana voovai nnutuuvo Perekamaama voovai nnutuuvo Tuaataira voovai nnutuuvo Saratiisa voovai nnutuuvo Piratareepiaa voovai nnutuuvo Rautikiaa vainoo. Iyauvaki variyaiyani fafaara raa kiee mmianee. Nooma akua roosiima tuu kuaivoono itaa kua tiravai.

¹²Tuduu rikiee na vaidiivo niita kua tuuvaa hanigia taanaree kiasa iina taaduu tooba hokobaiyauvaa sikau mmannaammannaivaa nnutuuvo gooraivaadiri iima kiooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni too vairavai. ¹³Ni too vauduu iyauvaa vuutaivaki vaidi roosuuvo dioo vainno ari buruqa hokobaivaa rau kioo ari nniriivau puapusuqaa kuau vausaivaa rau kioovaatama diravai. ¹⁴Duduu inna kieeta yausiivo eekaravai vainno puara sipisiipa yausiivaannee nama toroomunnaivaa roosiima poosa tuanaavai vairavai. Vauduu inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima teeravai. ¹⁵Tooduu inna yukuuvaitanaudiri kaayau mmeekiaivo teeravai. Vaidiiva kapaaqavaa goora roosuuvaa hudooduu yoketauduu ivaudiri mmeekiaivo teerayaama teeravai. Tooduu inna kuaivo pinaama nnoori hiinaivo tuoo vioo akua tiraivaa roosiiravai. ¹⁶Roosuuduu inna yaaku yaadudaivaki aakiapuayauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kioo vauduu paipaivaa saivai saivai avaikarauvo inna avaiakidiri tuoo rubi kioo mmaanai kooyaa vairavai. Vauduu inna oori nnikiivo suaivo ikianna tammaa puaisa teerayaama teeravai.

¹⁷Na inna taa suaivaki na inna yuku oyaivaki viee varee vaidi putuuvaa roosiima vairavai. Vakiaaduu ivo ari yaaku yaadudaivaa niyaa utuoo tunoo: Sa aatuukianee. Na tauraa variauvoono fai na nnaagiai varinaravai. ¹⁸Aanna makee na hara kiee variaunoo. Vaa na putuaivoono na kava diitee aanna hara kiee variee fai tupatupaa

varinaravai. Vaa na putira aataruuvaaraatama yoosinnaivaa nnutuuvo Hairiisa ivaki putiraiya variraivaaraatama haitatuura kiivaa utuauvai.

¹⁹ Inna aikioo vaa a taannaivaara fafaara raanee. Makee vai aataruuyauvaaraata nnaagiai vainaraiyauvaaraatama fafaara raanee. ²⁰ Aakiapuaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni yaaku yaadudainniivaki vaiyauvaa oyai haumaki vaivaa fai na i kiaa i mminaravai. Tooba hokobaiyauvaa sikau gooraivaadiri iima kiayauvo yaaku saivai karasaidiri taarama oyai haumaki vaivaatama fai na i kiaa i mminaravai. Toobaiyauvo inna yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki vaa ausa hanigia kiada variyai Anutuugaara nuunairiyavee. Aakiapuayauvo inna iya aangeraiya iyara haitatuurayavee.

Epesiisaayani reera kuavai

2 Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Epesiisa ivaki Anutuugaara nuunairiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na vaidiivo aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taarama ni yaaku yaadudaivaki utu kiee vaina tooba hokobaiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vuutaivakidiri nuaina variee na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. ² Ngia mmoori iikiayauvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia mmamma mmuyai mmutu rikiada mmoori varada mmuaararavaa teeda rikiadaata ngia yaagueeqama yoke-taama varida mmoori iikiaavai. Ngia hama vaidi maisiyara yoketaakiaavai. Vaidi vooya ngiariyara ta aposorooyavee kiaa kiada hama aposorooya mmooriyauvaa iikiaani ngia iya kuaiyauvaa rikiada iya mmooriyauvaa teeda rikiaavo iya kiaa kuaiyauvo unnakuayauvai kiaavai. ³ Vaa na tee rikiauvai. Ngia niyara yaagueeqaki-aivaara vaidiyya mmoori maisivaa ngii miaani teeda rikiadaata mmannammanna yaagueeqama varida hama ni nnutuuvaa pikiaavai.

⁴ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiiyara hama ni yoke-tainoo. Ngia tauraa niyara pinaama mmuduuya ruaivaa vaa ngia pikiada aanna nnaagiai ngia kiisama niyara mmuduuya ruaanoo. ⁵ Ngia tauraa variaa aataruuvaa yaata utuatee. Vaa ngia ivaa pikiada haruruanaanoo. Ngingii mminnamminnaa maisiyauvaa pikiada hanigiada vaa ngia tauraa iikiaivaa kava iikiatee. Mo fai ngia hama ngii mminnamminnaa maisiyauvaa pikikiai fai na ngiisi ngiee ngiisi vai toobavaa vara kiee rasuuma kiaanaravavee. ⁶ Vo kua voovaa na ngiiyara ni yoketaainoo. Vaidi Nikoraasaa nnaagiai nuairiya mmooriivaa pinaama ngii nnanataainoo. Neeta ivaa pinaama ni nannataainoo.

⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hani-giayia kiaa mmii kuavaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii inno teenai ngia yaataraiya fai na tinai ngia yatari iiraivaa nneeda tupatupaa variaaravai. Ii yatari ivo Anutuugaa yoosinnaivaki diivai.

Sumuraanaayani reera kuavai

⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Sumuraana ivaki Anutuugaara nuunairiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na tauraa variee nnaagiai varinaraiivo vaa na putuee kava di-itaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. ⁹ Vaa na tee rikiauvai. Kaayau mmuaararaiivo ngiisi vaikio hama ngii mminnaataikiai ngia kuminaya variaanoo. Itaama vaikioota Anutuugaa yaagueeqaivo ngii suvuaikiai hama ngia kutaa kumi-

naya variaano. Vaa na tee rikiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaa vooya ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiasa ngiariiyara maisa kua kiaavai. Iya unnakua kiasa ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiasa iya Sataangaa gioonna kiasa apuyavee. ¹⁰ Mmuaararaivo kiisa suai ngiisi nninaraivaara sa aatuukiatee. Rikiaatee. Ngiikidiri vooya fai Sataango ngii iinno taanaree kiasa iinai vaidi vooya oovi nnauvaki ngii yapa kikio fai mmuaararaivo yaakuuvaitana suai ngiisi vainaravai. Sa ni pikieerada mmannammanna niyara yaagueeqaidada ngii putira suaivaki fai ngia homo yaagueeqama varikiai na irisai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

¹¹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hani-giaiya kiasa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya kava putira suaivaki hama maisama variaaravaivee.

Perekamaamaayani reera kuavai

¹² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Perekamaama ivaki Anutu-uqaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeravaa mmi-ane. Aa kua aavaa raanee. Na paipaivaa saivai saivai avaikaravai niisi vaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. ¹³ Ngia hara kiada variaa yoosinnaivaa vaa na tauvai. Sataangoota ivaki kieetavai variivaatama vaa na tauvai. Ivo varikiainnaata hama ngia ni nnutuuvaa pikieerada puaisakama utuaano. Vaidi voovai nnutu-uvo Adipaava hama ni pikieera ni mmayaayaivaa yaagueeqama kioo kiasa mmu-uvaa vaidi vooya inna vitada ngii yoosinnaivaki Sataangootama varuuvaki ruputu kioodoo putiravai. Ruputu kioodoo putuu suaivaki ngia niyara kutaavaivee kiasa kuaivaa hama pikieeravai. Mmannammanna ngia yaagueeqama kutaavaivee tida nnaasu variravai.

¹⁴ Ngia itaama yoketaama uuduaata aa kiisa kua aayauvaara na ngiariiyara hama ni yoketaano. Gioonna kiaapu vooya ngii tasipama variyaiya nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Biriaamo tuu kuaiyauvaa rikiada iikiaavai. Nnaaru ivo ari vo vaidi voovai nnutuuvo Barakaanna gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa iida varaateera aataruuvaa kiasa mmioo vitauduu ivoono Isarairaa gioonna kiaapu-uya vitauduu iiravai. Iya yeenna fayaiyauvaa unnakua anutuuyauvaa mmuuyau- vaa nneeda sabi heera aataruuvaa iida kumimakama variateeraivaara iya vitauduu iiravai. ¹⁵ Mmuai karaama ngiikidiri variaa vooya Nikoraasaa nnaagiai nuairaiya kua maisaiyauvaa rikiada iikiaavai. ¹⁶ Ivaarada hanigiada ngiingii mminnammin- naa maisaiyauvaa pikiaatee. Mo fai ngia hama pikieerama kikiai fai na kiisa suai ngiisi ngiee gioonna kiaapu maisama variyaiyaatama rapinaravai. Paipa avaikaravai ni avaiakidiri tiivaadiri na iyaatama rapinaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hani- gaiiya kiasa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na ngiau aapu hataumaki vai yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii minaravai. Ngii miee sikau poosaivau nnutu karaasa fafaarama ki- aiyaavaatama mmuaavai mmuaavai ngii minaravai. Ii nnutu karaasa iyauvaa hama mmuakiaaya rikiaaravai. Mmuavai mmuavai sikau vareera nakaaravai ariinoo nnaasu fai rikiaaravai.

Tuaatairaayani reera kuavai

¹⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Tuaataira ivaki Anutuuqara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraivaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na Anutuuqaa Mmaapuuvooonoo aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ni avuuvaitana ikia hauruuvo taivaa roosiima taivai. Kapaqaa gooraivaudiri mmeekiaivo taivaa roosiima ni yukuuvaitanaudiri mmeekiaivo taivai. ¹⁹ Ngia mmoori iikiaiyouvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia niyara mmuduuya rida ni iyara kutaavaivee tida ni mmooriivaa iida mmuaararavaa teeda rikiaadaata ngia mmannammanna yaagueeqama yoketaama varida mmoori iikiaavai. Ngia tauraa kiisa mmooriivaa iiravai. Anna makee ngia pinaa mmooriivaa iikiaivaa vaa na tee rikiaunoo.

²⁰ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiiyara hama ni yoke-tainoo. Gioonnaivaa nnutuuvo Yesapereeva ariiyara tinoo: Na Anutuuqaa kuaivaa ngii giaa ngii miraiovee, tiivaa ngia hama inna ooqoo kiaavai. Ivo koonnama ni kuaivaa gioonna kiaapuuya kua mmioo sabi heera aataruuvaa iya vitainno unnakuu anutuuyauvaa mmira yeenna fayaiyouvaa nneera aataruuvaatama iya vitaikiai iiki-aavai. ²¹ Ivo ari mminnamminnaa maisaiyouvaa pikiaiveera na hokoba suai innara faannaina variee tauko hama ivo ari sabi heera aataruuvaa inna pikiaataivai. Inna iikiataivai. ²² Ivaara na innaatama inna tasipama varida sabi mmuara heeraiyaatama nniitareeravaa mminai fai iya kaayau mmamma nniitareeraiyouvaa varaaravai. Iya inna tasipama mmoori maisaiyouvaa iikiaiyouvaara hama yaata utida pikieerama kikiyai fai na kaayau mmamma nniitareeraiyouvaa iya mmimaravai. ²³ Iya mmi kiee inna nnaakaraiya ruputinai putuaaravai. Fai na itainai mmuakiaa gioonna kiaapu-uya vaa ausa hanigiada Anutuuqara nuunairaiya arinaima teeda rikiaada kiaara: Vaa ivo gioonna kiaapuuya yaata utira kuaivaata iya iikiataira aataruuvaatama arinaima rikiaavaivee, kiaravai. Fai ngia mmatayaa iikiaiyouvaa irisaiyouvaa mmuaavai mmuaavai na safuuma ngii minaravai.

²⁴ Itaama vaikiyai rikiaada ngia Tuaataira variaa vooya ii maisa aataru iya iikiai kua ivaa hama ngia rikiaada iikiaavai. Iya kiaanoo: Ta Sataangaa kua maisa hatau-maki vaivaa rikiaunnaano, kiaani hama ngia rikiaavai. Ngia itaama hama rikiaiya na ngii kiaanoo: Na hama vo mmuaararai voovai ngiiyaa yapaanaravaivee, kiaanoo. ²⁵ Mmoori yoketaivo ngiiisi vaivaa puisakama utuatee. Puisa utida varikiakiai tee fai na tiinaravai.

²⁶ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na ngii miao mmoori-ivaa iidada na tiinara suaiivaki mmannammanna iikiakiai gioonna kiaapu mmatayai-yara dira yaagueeqaivaa fai na ngii minaravai. ²⁷ Ni Napoova iyara dira yaagueeqaivaa ni muuvaa fai na ngii minaravai. Ngii minai fai ngia yaagueeqa aina yau-vaadiri utida iyara diaaravai. Dida vaidaa kuu yavaivaa rummua mumunu utiraivaa roosiima iya ruputuaaravai. ²⁸ Fai na patairaara aakiapuivaatama ngii minaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovooonoo Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hani-gaiya kua mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Saratiisaayani reera kuavai

3 Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Saratiisa ivaki Anutuuqara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraivaa mmia-

nee. Aa kua aavaa raanee. Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vaivaa na utuee aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana utuauvoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia mmoori iiki-aiyauvaa vaa na tee rikiauvai. Vaidi vooya ngiiyara kiaanoo: Iya yaagueeqama hara kiada variaano, kiaani teeda ngia vaidi putiraiya roosiima variaavai. ²Ni Anutuuqaa avuuvau na taukai ngia iikiaa mmooriiyauvaa hama ngia iima safuuma taikaavai. Ivaara diitada avu teeda vaidi mmoori yoketaivo homo ngiisi vaiyauvaa yaagueeqama iikiatee. Hama iiraida pikikio mmooriivo ngiisi vaiyauvo fai taikaanaravai. ³Vaidiia ni mmayaayaivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikiada puaisa utuuvaa keenaa yaata utida rikiada iikiatee. Iida ngiingii mminnamminna maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama variatee. Mo fai ngia hama diitada avu teeda vairaida varikiai vaidi mmuara vareeraivo akiairaama virayaama fai na ngiisi vinai ngia hama na kuanara suaiavaa taaravai.

⁴Itaama vaikai ngia Saratiisaiya ngiikidiri variaa kiisa vookiatatanoono hama iya ngiari buruqaiyauvaa kainaama ruaavai. Iya yoketaama variaivaara fai iya buruqa poosaiyauvaa rau kiada ni tasipama nookiaaravai. ⁵Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai ngia iya roosiima buruqa poosaiyauvaa rammuaaravai. Vaa ngii nnutuuyauvo varira yanaivo vaivau vaiyauvaa hama na ruganai fai ngia tupatupaa variaaravai. Ni Napoonna avuuvauunnaata ari aangeraiya avuuyauvunuaatama na kooyaa iyara tinara: Inna ni nnaagiai nuairaiyavee, tinaravai.

⁶Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hani-giayia kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiavee.

Piratareepiaayani reera kuavai

⁷Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Piratareepia ivaki Anutuuqaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na ari vookaraama yoketaa tuanaavai variee kua kutaivaa kiauvoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Na Davuitiinna yoosinna karaasa ngiau aapu vaivaa kiivaa utuee sipuuvaa fai na hatuaa kino hama gioonna kiaapu voovoono yopeema sipuuvaa rainaravai. Fai na sipuuvaa rau kino hama voovoono yopeema hatuaanaravai. ⁸Ngia mmoori iikiyaiyauvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia kisama yaagueeqama variaivaa vaa na tauvai. Ngia itaama varidaata ni kuaivaa rikiada iida hama ni nnutuuvaa pikiavai. Taatee. Vaa na ngiini sipuuvaa hatuaa kiau-vai. Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema ii sipu ivaa rainaravai. ⁹Rikiatee. Sataangaa gioonna kiaapuuyaano unnakua kiaa ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kaiya unnakuavai kiaavai. Fai na iya tinai iya numa ngii yuku oyaiyauvaki toorivu yau harada varida na ngiiyara mmuduuya ruauvaara fai iya arinaima rikiada ivaara kooyaa kiaaravai. ¹⁰Fai iinno taanaraiyo gioonna kiaapu mmuakiaa mmatavau variaiyasi nnino iyasi pinaa mmuaararaiyo vainaravai. Mmuaararaiava teeda rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variateera kiau kuaivaa vaa ngia rikiada yaagueeqama variaivaara fai ii mmuaararai ivo ngiisi nninai rikiee na iinai fai ngia aikiooma yoketaama variaaravai. Fai na ngii vitee yoketaivau japanai yoke-taama variaaravai.

¹¹Fai na kiisa suai ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngia mmatayaa mmoori varaa irisai yoketaivaa sa ngiisidiri ravisiaiveeraivaara ngiisi vai mmoori-iyauvaa puaisa utida iikiatee. ¹²Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia

yaataraiya fai na ni Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivaki tuunna roosiima ngii yapa kinai ngia hama ivaki pikiaaravai. Fai ivaki tupatupaa variaaravai. Fai na ni Anutuuqaa nnutuuvaatama inna yoosinnaivaa nnutuuvaatama ngiiyaa fafaarama kiese niiniyavee, tinaravai. Ii yoosinna ivaa nnutuuvo Yerusareema karaasavai fai ngiau aapu ni Anutuuqaasidiri tiinaravai. Ni nnutu karaasaivaatama na giiyaa fafaarainaravai.

¹³ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hani-giayia kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Rautikiaayani reera kuavai

¹⁴ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Rautikiaa ivaki Anutuuqaara nuunairaiyani yanavaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraivaa mminee. Aa kua aavaa raanee. Na kua kutaivaa nakaaraivoono hama na gioonna kiaapuuya pikieeraina na Anutuuqaa kuaivaa safuuma iya kuaa mmiauvai. Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai iiraivaa oyaivoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. ¹⁵ Ngia mmoori iikiaiuvavaa vaa na tee rikiauvai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima ni ngieera variaavai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida pinaama totookaivaa roosiima ni vaini variaavai. Ngia mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima variaatiri. Ni yoketaitirivee. Ngia mmuaa yaatavai utida pinaama totookaivaa roosiima variaatiri. Ni yoketaitirivee. ¹⁶ Hama ngia itaama variaano. Ngia irisoo tammaayaa variayia roosiima varida taara yaata utida varida kiisama totookaivaa roosiima variaivaara na ni avaiakidiri nnoori subikiekieevaa visirayaama na ngii oooqo tiee ngii visi pikiaanara iikiaunoo. ¹⁷ Ngia kiaanoo: Ta kaayau sikauyauvoota mmuakiaa mminnaiyauvootama tiisi vainoo. Ta aanii mminnaavaara buaakiaarannee? kiaavai. Ngia itaa kua kua kiadaata ngia yoonoosupuaaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. Ngia kati vaidiya vari-aani vooya ngiiyara boo tiraivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. Ngia mmanna haipuya varida taguaada varida avu huruutaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. ¹⁸ Ivaaraina na niisi vai kuaivaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia vaidi nnoon-naya variateeraivaara sikau goora yoketaa tuanaiyauvaa niisidiri yookaama kiada varaatee. Ngia maisama taguaada variraivaa hauma kiateeraivaara niisidiri buruqa poosaiyauvaa yookaama kiada vara rau kiada varikio fai hama ngii mmamma maisainaravai. Ngii avuuyauvaa tuqinnama taateeraivaara niisidiri marasiinaivaa yookaama kiada ngiingii avuuyauvunu siikakiaaraivaara varaatee.

¹⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapu na mmuduuya ruauyaata na kuaivaa yaagueeqama tiee iya safu safuuma variateeraivaara mmamma mmuaararavaa iya mmiauvai. Ivaara mmuaa kuavai rikiaada nnikiaraida ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaada hanigiada yoketaama variatee. ²⁰ Rikiaatee. Na sipuuvaa vainiivau diee vaina ivau ruaunoo. Mo fai gioonna kiaapu voovoono ni avaiavaa rikioo sipuuvaa hatuaa kinai fai na innasi viee inna tasipama yeenna nneeno ivo ni tasipama yeenna nneenai ta mmuaavau yoketaama variaaravai.

²¹ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na tinai na kietavai variavau mmaataivau ngia ni tasipama variaaravai. Na iinno teera aataruuvaa yaatara kiese ni Napoova kietavai variavau mmaataivau na inna tasipama variauneema fai ngia variaaravaivee.

²² Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hani-giayia kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Tooba hokobaiyauvaa vuutaivaki duu vaidiivaa roosuovoono niita itaa kua tiravai.

Ngiau aapu varuuya ngiari ausa

mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmiravai

4 Ivo itaa kua kiaa taika kioodoo rikiee na taaduu ngiau aapu sipuuvo hatuaa roo vuduu nooma roosu avaiivo vaa tauraa niita kua tuduu rikiaivoono kava niita kua tioo tunoo: Pikiee aapi ngianee. Nninai tee nnaagiai vainara aataruuyauvaa fai na i vitainaravaivee, ² tuduu tuu saivaata Mmannasaivo ni tasipooduu rikiee na taaduu ngiau aapu kieeta varira mmaata voovai ni too vauduu too vaidi voovoono ivau variravai. ³ Varuduu too inna oori nnikiivakidiri kaayau mmeekiaivo sikau yoketaa kookee kuauvaitana nnutuuvaitana yasipaa koniriaana roosiima teeravai. Tooduu ivo varira mmaataivaa furainaivo yanaadoo kuau sikauvaa nnutuuvo emeraara roosiima ututuuma kieeravai. ⁴ Ututuuma kioodoo mmaataiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama ivo varira mmaataivaa ututuuma kioodoo mmaataiyauvo vauneema vaidi yokovaiyaatama iyauvunu variravai. Iya buruqaiyauvo poosauduu vaidi kieetaiya tommeeka sikau gooraivaadiri iima kiooyauvo iya kieetaiyauvunu vairavai. ⁵ Ii kieeta varira mmaata ivakidiri saheetuuvo utuduu ngiaarunnaivo akua tuduu ari vo akua vo akuaiyauvo tiravai. Tuduu tooba hauru tooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana kieeta varira mmaataivaa vunniivau teeravai. Iyauvo inna Anutuuqaa Mmannasaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vauvo teeravai. ⁶ Tooduu kieeta varira mmaataivaa vunniivau arivoo karau mminnaa voovai nnoori haruunga pinaivaa roosiima mmannammannaanaruuravai.

Itaama uduu kieeta varira mmaataivaa kuai mmookai sainai sainai fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono dida vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo korokorooma rada nuauduu iya kuai mmookaiyauvunu kaayau avuuyauvo vairavai. ⁷ Tauraivoono fai raiyoonavaa roosiima dioo vauduu inna inanoovo puara burimakau ooravai roosiima dioo vauduu raammiivaa viri nnikiivo vaidi viri nniki roosiiravai vauduu nnaagiai tuanaivo ngiaamma tuauvo mainnimainniima roo vuuvaa roosiima diravai. ⁸ Mmuaavai mmuaavai iya haayaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai vairavai. Iya mmamma mmuakiaavai mmemmaiyaavakiaata veraiyauvunuaatama kaayau avuuyauvo vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo hama pikieeraida ikiannagisanna heenageena mmannammanna kuaru tida tunoo:

Udaanga Anutuuqo mmuakiaa mminnaayauvai

yaataroo diraivo

yoketayoketaa tuanaa ari vookaraivovee.

Ivo tauraa varioo aanna makee varioo

nnaagiai varinaravaivee.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai. ⁹ Ivo kieeta varira mmaataivau variivoono fai tupatupaa varinaravai. Innara fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono kuaru tida variravai. Iya inna oyai ari vookarauvaara kuaru tida inna nnutuuvo ngiau aapu vauvaara kuaru tida yoketaavaivee tiravai. ¹⁰ Iya itaama kuaru tida varuu suaivaki

yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oyaivaki vida varada vaidia ivo tupatupaa varinaraivaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiravai. Mmi kiada ngiari tommeekaiyauvaa rabara kiada inna mmaataivaa vunnigiataa mmataivau kagaari kiada tunoo:

¹¹ Ti Udaanga Anutuuqovee.

E nnaasu yoketaama varianna tuanaakuavee.

Ivaara vaidiyya i oyai ari vookaraivaara yoketaavee kiaa kiada

i nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada

i yaagueeqaivo vaivaara yoketaavaivee kiaavai.

A mmuakiaa mminnaayauvai iiraikuavee.

I iikiataivaugiataama a iikianna mminnaiyauvo vaikiyai variaavaivee.

Ivaara ta aiyara kua yoketaivaa kiaunnanoo.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai.

Puara Sipisiipa Nnaakaraivo yanaivaa radudeeravai

5 Na taaduu kieeta varira mmaataivau varuuvoono ari yaaku yaadudaivaadiri yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai. Ii yanaa ivaa aakiaivakiaata mmaanaivaunnaatama fafaaraivo vauduu ivaa rabanikeevoora manu yaaku saivai karasaidiri taarama ivau vairavai. ²Vauduu tee na rikiaaduu aangeraa yaagueeqauvoono pinaama aayanna roo tunoo: Dee vaidivoono yoketaa tuanaavai variivaara aikiooma manuuyauvaa utu rabanika kioo yanaivaa raduda kioo yaarinarannee? ³tuduu rikioo hama yopeema ngiau aapu varuu vaidi voovoono ivaa raduda kioo taataama uduu hama yopeema mmatayaa varuu voovootama ivaa raduda kioo taataama uduu mmata mmemmaivaki varuuyakidiri hama yopeema voovoota iikiataama variravai. ⁴Hama vaidi voovoono yoketaa tuanaavai varioo aikiooma ivaa raduda kioo toovaara na pinaama rateeravai. ⁵Ratee variaaduu vaidi yokovaa voovoono ni tunoo: Sa rataanee. Taanee. Yutaanna oyaivakidiri fai raiyoonavaa roosuu vaidiivo diiteeravai. Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitoovoono vaa yaagueeqainno yaatareeravoonora tuoo manu yaaku saivai karasaidiri taarama vaiyauvaa fai aikiooma utu rabanika kioo yanaivaa radudaanaravaivee, tiravai.

⁶Tuduu rikiee na taaduu kieeta varira mmaataivo vauduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramada ivaa ututuuma duduu iya tammaivaki Puara Sipisiipa Nnaakaraivo dioo vauduu yokovaiya iya ututuuma kiada variravai. Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa ruputu kiooduu putuuvaa roosuuvoo ivau dioo vauduu inna kieeta tinniivakidiri aaruuyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama vauduu inna avuuyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vairavai. Inna avuuyauvo inna Anutuqaa Mmannasaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vairavai. Vauyauvaa Anutuqo iyauvaa titooduu mmuakiaa mmatavau nuairavai. ⁷Puara Sipisiipa Nnaakaraivo oro kieeta varira mmaataivau variivaa yaaku yaadudaivakidiri yanaa hovekama kioovaa vareeravai. ⁸Varooduu teeda fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadootama vaidi yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taaramadootama vida varada inna yuku oyaivaki vairavai. Iya mmuaavai mmuaavai kitaa roosuu mminnaiyauvaa utida kuu yavaa gooraivaadiri

iima kiooyauvaa utiravai. Iya kuu yavaa aakiaiyauvaki yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuuvaa yapa kiooyauvo Anutuuqaa gionna kiaapuuya yaaku va-reeraivaa roosiiravai. ⁹Iya diitada dida vaida karaasa kuaru voovai tida tunoo:

Vaidiia i ruputu kioovaara
 a nnaasu yoketaavai variannaikuaano
 fai aikiooma yanaa hovekama kioovaa varee
 manuyauvaa rabanika kiaanaravai.
 Vaidiia i ruputuduu i kiauvo tusoovaadiri
 a gionna kiaapuuya yookaama kiese
 Anutuuqaani iya viteeravai.
 A vo oyai vo oyaivakidiriaata
 vo kua vo kua kiaivakidiriaatama
 vo mmamma vo mmammaivakidiriaata
 vo mmata vo mmataivakidiriaatama
 gionna kiaapuuya Anutuuqaani viteeravai.

¹⁰Vaa a iya vatee kiaannani
 iya kati Anutuuqaara puara hudeeraiya roosiima
 inna mmoori varada kieetaya variaanoo.
 Fai iya mmatayaa variayara diaaravaivee.

¹¹Iya itaa kua kuaruuvaa tuduu na kava tee kuaru akuaivaa rikiaaduu aangeraa kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiia yaaruatauya kuaru tida varida kieeta varira mmaataivaatama fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama vaidi yokovaiyaatama ututuuma kiada ¹²dida vaida pinaama kuaru tida tunoo:

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa
 vaidiia ruputu kioovoona
 yoketaa tuanaavai variivaara
 aikiooma gionna kiaapuuyara dioo vainno
 aikiooma mminnaa yoketaiyauvaa varoo
 aikiooma tinni yoketaivaa varaikio
 yaagueeqaivo innaki vaivai.
 Aikiooma gionna kiaapuuya
 inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada
 inna oyai ari vookaraivaara yoketaavee tida
 innara kua yoketaivaa kiaavaivee.

¹³Iya itaa kua kuaruuvaa kua taika kioodoo na rikiaaduu mmuakiaa ngiau aapu varuuyaata mmatayaa varuuyaataama mmata mmemmaivaki varuuyaata nnooriki varuuyaataama kuaru tida tunoo:

Kieeta varira mmaataivau variraivaaraata
 Puara Sipisiipa Nnaakaraivaaraatama
 ta kua yoketaivaa tupatupaa kiaravee.
 Ivaitana nnutuuvaitana nnaasu
 ta tupatupaa ngiau aapu yapaaravee.
 Ivaitana oyai ari vookaraivaitanaata
 ivaitana yaagueeqaivaitanaatama
 tupatupaa vakiaivee.

¹⁴Iya itaa kua kuaruuvaa kiaa taika kioodoo fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono iya sai tunoo: Kua kutaavee, tuduu rikiada yokovaiya ivaitana yuku oyaivaitanaki vida varada vaidan ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ivaitana mmiravai.

Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manuyauvaa

utu rabanika kieeravai

6 Yanaa hovekama kioovau manu yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu tauraanaivaa utu rabanika kieeravai. Utu rabanika kioodoo tee na rikiaduu fayai roosuu ari vookarau voovoono ngiaarunnaa akuaiavaa roosiima tunoo: Ngianee, ²tuduu rikiee na taaduu puara hoosa eekaraivo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivo suru yau suruuvaa utu kioo vauduu vaidiiya yaatareera vaidiiivaa tommeekaiavaa vara inna kieetaivau apu kioodoo vairavai. Vauduu too ivo ari nnammutuaa vooya yaatara kioo vioo mmannammanna vooyaatama yaataraanara viravai.

³Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu inanoovaa utu rabanika kioodoo tee na rikiaduu fayai roosuu ari vookarau inanoovoono tunoo: Ngianee, ⁴tuduu rikioo puara hoosa kookeevo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivo mmatayaa variraiya yoketaama variraivaa rugeera yaagueueqaiavaa vareeravai. Fai ivo tinai rikiada vaidiiya ausa nuufaivaa pikiada ngiari ruputu ngiari ruputuudada putuaara yaagueueqaiavaa vareeravai. Varoo paipa avaikaravua varoo utu kioo vairavai.

⁵Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu tammaivaa utu rabanika kioodoo tee na taaduu fayai roosuu ari vookarau tammaivoono tunoo: Ngianee, tuduu rikiee na taaduu puara hoosa upisiivo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivo mmuaararairavaa hiri kioo too rikieera kiikoovaa utu kioo vairavai. ⁶Utu kioo vauduu na rikiaduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramada tammaivakidiri aarareera suaivaara vaidi kua roosiima tioo tunoo: Yeennaivaa nnutuuvo vuuitaivo mmuaaneetu mmuaararairavaa mmuaa suaivai mmoori varavaa irisai sikauyauvaa ivaara yapaatee. Vo yeennavai nnutuuvo baariivo taaravoomaneetu mmuaararairavaa kava mmuaa suaivai mmoori varavaa irisai sikauyauvaa ivaara yapaatee. Mmoori aakiaivaki yatarivaa nnutuuvo oriipaiyauvaata vuainaiyauvaatama sa tuayanna ruatee. Kuaivo tuoo itaa kua tiravai.

⁷Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu eera tammaivaa utu rabanika kioodoo tee na rikiaduu fayai roosuu ari vookarau eera tammaivoono tunoo: Ngianee, ⁸tuduu rikiee na taaduu puara hoosa poosa kuauvo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivaa nnutuuvo Putira Vaidivai variravai. Puara hoosa voovau varuu vaidiiivaa nnutuuvo Hairiiso inna nnaagiaivau nniravai. Fai yapooma mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variavai taarama taarama mmatanaa rukaakama kiada voovau voovau variaaravai. Ivaitana mmuaa mmatanaavai ruputuara yaagueueqaiavaa vareeravai. Fai ivaitana ivaki variavai tikiai vooya rapidada putikiai vooya yeenna raida putikiai vooya nniitareeda putikiai fai mmaraariyaano vooya gutikiai putuaaravai.

⁹Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu eeraivaa utu rabanika kioodoo tee na taaduu yeena tapi voovai kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa mmemmaivaki gioonna kiaapu nnaaru ruputu kioodoo putuuya mmagiiya variravai. Ii gioonna kiaapu iya Anutuuaa mmayaayavuaa kiaa kookieema kiada hama pikieerama kiada inna

mmooriivaa mmannammanna yaagueeqama uuvaara vaidi vooya iya ruputuduu putiravai. ¹⁰Iya mmagiaiyaano pinaama aayanna tida tunoo: Udaanga Anutuuoqo, yaagueeqaivo iisi nnaasu vaikiyai a yoketaa tuanaakua nnaasu variee kua kutaivaa kiannaikua दौरा सुई फै ममतय्या वरुय्या ति रुपतुय्यकि क्वा पिनाव्या यपा क्क्ये ति क्क्युवो तुसुव्या इरिसई मसईव्या इय म्मिनरान्ने? ¹¹tuduu rikioo Anutuuoqo buruqa poosiyauvaa iya mmioo tunoo: Kiisama ngia ivau tirooma variatee. Ngii seena homo mmatayaa varida ngii roosiima mmoori vareeraiya vaidiyya ngii ruputuneema fai iya ruputikiyai na iya yaaruee teeno aikiooma vainai tee fai na irisai msaivaa ngii ruputuuya mminaravaivee, tiravai.

¹²Tuduu rikiee na tee vakiaaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu karasai diaivaa utu rabanika kieeravai. Rabanika kioodoo too mmataa kuaru pinaa ari vookaravoo utuduu suai buruqa msa upisi kuuvaa roosiima hanigoo heeneeruvai vauduu kuraagaivo mokosamavoo kiau roosiinno kookevai vairavai. ¹³Vauduu too aakiapuuyavoo ngiau aapuuvakidiri tasukua rada mmataki tiida viravai. Nnaammuuya iira piguuyavua yuunna pinaivo utikiyai tasukua rada tiida virayama aakiapuuyavoo tasukua rada tiida viravai. ¹⁴Vuduu yanavaa hovekaki-aaneema ngiavoo hovekainno vioo kieeravai. Vioo kioodoo mmuakiaa taapiiyavootama mmuakiaa nnooriivo ututuuma kioo varuu mmata mmuakiaayavootama ngiari mmaataiyavunu pikiada hayu vooyavunu vairavai. ¹⁵Itaama vauduu teeda mmatayaa varuu kieeta nnoonnaiyaata kiisa kiisa kieetaiyaatama rapira kieetaiyata hoonahaana suvuayaatama vaidi kaayau yaagueeqauyaata mmuakiaa vaidi sikaunnaadiri yookaama kiada vitooyaatama mmamma dummukiara kati ngiari nuayaatama iyaano oonayuvakiaata oora sikau aakiyavakiaatama vida hatauma kiada variravai. ¹⁶Hatauma kiada varida oora sau tatari taapiivaa aayanna reeda tunoo: Havataida tiida ti rummua apu kikio kieeta varira mmaataivau variivo sa ti taiveera ti rummua apu kiaatee. Puara Sipisiipa Nnaakaraivo sa tiyyara ausa nnannataiveera ti rummua apu kiaatee. ¹⁷Ivaitana nnannateera suai aavaa nni-noo. Dee vaidivoono aikiooma ivaitana avuuvaitanau dinarannee? Hameetai-noo. Ivaara tiida ti rummua apu kiaatee, tiravai.

Isarairaa kaayakaayau (144,000) Anutuuaa atavua vareeravai

7 Iya itaa kua kua taika kioodoo na taaduu aangeraa taarama taaramadono suai raari roopinnainnaata suai haatapeeraipinnainnaata tooya sai tooya sainai diravai. Iya dida vaunnidiri yuunnaiyavoo ngioo utuduu teeda iya iyavua suvai utuduu hama mmataivau utuduu hama nnooriivoo yatariyavootama korokooravai. ²Iya itaama suvuaduu na taaduu ari vo aangeraa voovono suai raari roopinnaidiri ngioo varioo Anutuuoqo tupatupaa variravaa atavua utu varoo nni-ravai. Ngioo varioo aangeraa taarama taaramadaara pinaama aayanna reeravai. Ii aangeraa taarama taarama ido mmataivaata nnooriivaatama iikio fai hama yoke-tainara yaagueeqaivaa vaa Anutuuoqo iya mmiravai. ³Aangeravoo iyara aayanna roo tunoo: Ivau iikiatee. Sa nnaammaratuuma mmataivaatama nnooriivaata yatariyavootama msa aataruvaa iikiatee. Yapooma ta ti Anutuuaa fafaaravaa inna mmoori vareera gioonna kiaapuuya tinniyavunu inna atavua yapa kikiai iikiatee, ⁴tuduu rikiada iya Anutuuaa atavua gioonna kiaapuuya tinniyavunu yapa kiada iya yaaruuvaa ni giaa ni mida tunoo: Kaayakaayau gioonna kiaapu Isarairaiya (144,000) vo oyai vo iyavakidiri diitaiya atavua ta iyayaa yapa kiaunnavaivee,

tiravai. ⁵Isarairaa gioonna kiaapuuya vo oyai vo oyaiyauvakidiri atauvaa yapa kioovo ataama vainoo.

Yutaanna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Roveena oyaivakidiri kaayau (12,000)

Gaataa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁶Asereenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Nafatarainna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Manaseenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁷Simioonaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Riviinna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Isasaaraa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁸Seporoonna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Yoosiipaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Piniomiinaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

gioonna kiaapuuyayaa yapeeravai.

Anutuuqo varira mmaata vunniivau kaayau gioonna kiaapuuya diravai

⁹Iya Anutuuqaa atauvaa iyayaa yapa taika kiooduu na taaduu gioonna kiaapu kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiiya yaaruatauya dida vairavai. Iya vo mmata vo mmataiyauvakidiriaata vo oyai vo oyaiyauvakidiriaatama vo mmamma vo mmammaiya varuuyakidiriaata vo kua vo kua tuuyakidiriaatama nniravai. Iya nnida kieeta varira mmaataivaa vunniivaunnaata Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa vunniivaunnaatama dida vaida buruqa poosaiyauvaa rau kiooneema dida vaida muusa apuuyauvaa utu kiada vairavai. ¹⁰Utu kiada vaida pinaama aayanna reeda tunoo: Ti Anutuuqo kieeta varira mmaataivau variraivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ti vitada yoketaivau ti yapeeraivaitanavee, ¹¹tuduu rikiada mmuakiaa aangeraiya kieetaivaa mmaataivaatama vaidi yokovaiyaata fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama ututuuma duuya vida varada kieeta varira mmaataivaa oyaivaki vaida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmida ¹²tunoo: Kua kuta. Ta ti Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaunnaivootama inna oyai ari vookaraivoota tinni yoketaivootama tupatupaa vakiaivee. Ta innara yoketaavaivee kiaunnaivootama inna nnutuuvo ngiau aapu vaivootama ari yaagueeqaivoota ivo gioonna kiaapuuyara diravootama tupatupaa vakiaivee. Kua kutaavee, tiravai.

¹³Tuduu rikioo vaidi yokovaa voovoono ni yaparainno tunoo: Aa buruqa poosa rammuaa aaya deeyannee? Iya deepidiri ngiaayannee? ¹⁴tuduu rikiee na iya sai kiaanoo: Ni vaidi-o, hama na tauyavee. Vaa a taannavaivee, kiaaduu rikioo tunoo: Vaidiiya aa gioonna kiaapu aaya pinaama mmoori maisaivaa mmuduu rikiada hama Anutuuqaa kuaivaa pikieeraida safuuma varuuyavee. Vaa iya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvaadiri varada ngiari buruqaiyauvaa fini kiaavo yoke-tavai. ¹⁵Ivaaraida iya Anutuuqaa mmaataivaa vunniivau dida vaida ikiannagisanna heenagieena inna nuunaira nnauvaki inna mmooriivaa varaanoo. Kieeta varira mmaataivau variivoono fai iya tasipama varioo iya tuqinnama haitatuunaravai. ¹⁶⁻¹⁷Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono kieeta varira mmaataivaa tammaivau variivoono sipisiipara haitatuurayaama iya haitatuunaraivaara hama iya kava yeenna rainno nnoori rainaravai. Fai hama suaivoota ikiaivootama iya taanaravai. Fai

ivo nnoori rumuruumaivaki iya vitoo vinai ivakidiri nneeda tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai Anutuuoqo iya vunnunnu mmuakiaayauvai iya avuuyauvakidiri rugaanaravaivee. Vaidi yokovaa voovoono itaa kua tiravai.

Manu nnaagiai karasaidiri taaravaitana vauvaa

utu rabanika kieeravai

8 Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu nnaagiai karasaidiri taaravaitana vauvaa utu rabanika kioodoo paanna suai ngiau aapuuvaki hama kuaataduu tengetoongainno viravai. ²Vuduu na taaduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama Anutuuoqaa avuuvau dida vaido ivo nooma yaaku saivai karasaidiri taarama vaudaa mmuduu vareeravai.

³Varooduu too aangeraa voovoono kuu yavaa kiisaivaa sikau gooraivaadiri iima kioovaa varoo numa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vaunningiaa diravai. Ii kuu yavaa ivaki iya yatari rana suuda yoketaa vuuvaa hudeeravai. Aangeraiivo ivaa varoo ivau dioo vauduu Anutuuoqo kaayau yatari ranaivaa inna mmuduu yeena tapi gooraadiri iima kioovo kieeta varira mmaata vunniiuvau vauvaki kati hudeeravai. Kati hudoo yatari ranaivaata Anutuuoqaa gioonna kiaapuuya innara yaaku vareeraivaatama innaniyauvaivee kiaa inna mmiravai. ⁴Inna mmuduu too aangeraiivo kuu yavaivaa utu kioo vauduu ivakidiri yatari ranaivaa visuuvoota yaaku vareeraivootama Anutuuoqaa avuuvau nuunama viravai. ⁵Vuduu too aangeraiivo yatari rana hudoo kuu yavaivaa varoo yeena tapiivakidiri ikia vooyauvai habatia roo kuu yavaivaki yapooduu mmuugiauduu ikiaivaa mmataivau yaagueeqama fuarau kagaari kieeravai. Kagaari kioodoo rikioo ngiaarunnaivo akua tuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu saneetuuvo utuduu mmataa kuaru pinaivo utiravai.

Aangeraiya noomaiyauvaa puu tiravai

⁶Utu kioodoo aangeraa yaaku saivai karasaidiri taarama ngiari noomaiyauvaa puu kiaaraivaara teerairavai.

⁷Teerauduu too tauraanaivo ari noomaivaa puu tuduu kaaburaara vati pinaivoota ikiaivootama kiauvaata tasipama mmataivau pinaama tiiravai. Tuoo mmata saivai saivai pikioo tammaivau vau yatariiyauvaata mmataivaatama taa tamooqa kioodoo mmata sainai sainai vauyauvunu vau ikiau mmuakiaayauvaatama taa tamooqa kieeravai.

⁸Aangeraa inanoovo ari noomaivaa puu tuduu taapi roosiima vau mminnaa pinaivaa ikia hauru teeraivaa roosuuvaa ivo kagaari kioodoo nnoori haruunga pinaivaki tuoo viravai. Vuduu nnoori saivai saivai pikioo tammaa ivo vuuvaki ki-
auvo vauduu ⁹ivaki varuu mminnaa mmuakiaayauvai putuduu ivau nuau siipaiyauvootama maisainno havarateeravai.

¹⁰Aangeraa tammaivo ari noomaivaa puu tuduu aakiapuaa pinaivo tooba roosiima toovoono ngiauvakidiri tasukua roo tuoo nnoori saivai saivai pikioo tammaivakiaata nnoori rumuruumaiyauvakiaatama viravai. ¹¹Ii aakiapuaa ivaa nnutu-
uvo Kapikaraiovee. Nnoori saivai saivai yoketauduu tammaivakidiri kapikaroovo nnuduu kaayau vaidiiya nneeda putiravai. Vaa nnooriiyauvaki kapikaroovo vuu-
vaara iya putiravai.

¹² Aangeraa eera taammaivo ari noomaivaa puu tuduu suaivaata kuraagaivaatama saivai saivai pikioo tammaivau ruduu hama teeravai. Aakiapuaiyauvaatama saivai saivai pikioo tammaiyauvunu ruduu hama teeravai. Suaivo teera suaivaki suaivo raari roo ngioo ikiannauduu tasuuma kioo hannauduu kava teeravai. Heenaivaki kuraagaivoota aakiapuaiyauvootama kannokannoonno varuduu mmeekia teeda kisama ngioo heena tammauduu tasuuma kiada vioo patairaa rauduu kava teeravai.

¹³ Na taaduu ngiaamma tuauvo ngiau aapuuvau ngioo vuduu rikiaaduu ivo vaidi kua roosiima pinaama kua tioo tunoo: Ikiee, ikiee, mmatayaa variyai fai maisamaisama variaaravaivee. Nnaagiai aangeraa taaravoomadoono ngiari noomaiyauvaa puu tikiyai rikiada fai iya maisamaisama variaaravaivee, tiravai.

9 Aangeraa eeraivo ari noomaivaa puu tuduu na taaduu aangeraa vooovoono aakiapuivaa roosiima vaa ngiauvakidiri tuoo mmataivau vooovoono soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaa kiivaa vooovoono varoo inna mmuduu utiravai. ² Utu varoo tuoo vioo soopaivaa avaiivaki rau kioo sipuuvaa hatuaa kiooduu visuuvo kaayauma ngioo viravai. Visuuvo mmooriivaa rupi hareeraivaa roosiima ngioo vuduu suaivoota ngiauvootama upisiiravai. ³ Upisuuduu kapuaa kaisaiyauvo visu aakiavakidiri tiida mmatayaa vida eevariiyauvo vaidi gutira roosuu yaagueueqivaa vareeravai. ⁴ Varooduu kuaivo iyasi tuoo tunoo: Sa annaanna mmaguya yananneeri ikiauyauvaatama nneeda maisama iida sa gionna kiaapu Anutuuqaa atavoo iya tinniiyauvunu vaiya gutida maisama iikiatee. Homoraiya nnaasu gutida maisama iikiatee. ⁵ Sa putuateeraivaara iya gutuatee. Mmannammanna iya gutua rada vikiokio yaaku sai kuraagavai taikaivee. Fai iya gutikio eevariivo vaidiyya gutikio nniitaraivaa roosiima iya nniitaraanaravai. ⁶ Ii yaaku sai kuraaga ivaki gionna kuaapuuya ngiari putuara aataruuvaa buaidada teekio hama iya too vainaravai. Mmannammanna iya putuatainai hama yopeema iya putuaraivaivee. Ivo itaa kua tiravai.

⁷ Na taaduu kapuaa kaisaiyauvo kaayau puara hoosaiyauvo nuunaida rapuara iiraiyauvaa roosiima iiravai. Iya kieetaiyauvunu sikau goora tommeekaiyauvaa vaidi kieetaiya apiraiyauvaa roosuuyauvo vauduu iya oori nnikiiyauvo vaidi oori nnikiiyauvaa roosiiravai. ⁸ Iya kieeta yausiiyauvo gionnaiya kieeta yausiiyauvaa roosiima hokobayauvai vauduu iya avaiyauvo pinaayauvai fai raiyoonavaa avaiyauvaa roosiiravai. ⁹ Na taaduu ngiari nniriiyauvunu kapaaqa roosuuyauvaadiri rummua apiravai. Kaayau kaaraiyauvaki puara hoosaiyauvaa haru kiada vitada rapuara kuaavo hoosaiya yuku akuaivo viraivaa roosiima iya haaya akuaivo pinaa ari vookarairavai vairavai. ¹⁰ Iya eevariiyauvaa roosiima ngiari mmeeyaiyauvaki avaiyauvo vauyauvaadiri vaidiyya heera yaagueueqivaa vareeravai. Ii yaagueueqa ivo fai yaaku sai kuraagavai vainno taikaanaravai. ¹¹ Aangeraivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaa duuvo inna iyara dira kieetaivovee. Inna nnutuuvo Eporai kuaivakidiri tunoo: Apatoono, tuduu Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Aporuono, tiravai. Ii nnutu ivotana oyaivo ataama vainoo. Gionna kiaapuuya ruputu taikeeraivovee.

¹² Maisa mmoori tauraanaivo vaa taikaivaivee. Rikiaatee. Homo mmoori maisa taaravaitana vainoo.

¹³ Aangeraa karasai diaivo ari noomaivaa puu tuduu na rikiaaduu kuaivo sikau gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivo Anutuuqaa vunniiyauvuu vuuvaa tooyataayavakidiri tioo ¹⁴ aangeraivo noomaivaa puu tuuvaa tunoo: Nnoori pinaivaa

nmutuuvo Yuferetiisa ivaki variaa aangeraa taarama taarama yeena rau kiaidaa rukuasaa kiki ai kuatee, tiravai. ¹⁵ Aangeraa taarama taarama gioonna kiaapu vooya rputuaraaivaara faannaida teerama kiada variravai. Iya aa suai aavaaraatama aa kuraaga aavaaraata aa nuanu aavaaraatama iya faannaida varida gioonna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiada tammaivaki varuuya rputuaraaivaara vaa teerama kieeravai. Kuaivo inna kiasa mmuuvaugiataama aangerai vo noomaivaa puu tuuvoono iya rukuasaa kioodoo viravai. ¹⁶ Rapira vaidiia hoosa mmookaiyauvunu varuuya yaarira nnutuuyauvaa na rikiaaduu tunoo: Kaayakaayau ari vookarai vaidiia (200,000,000) variaano, ¹⁷ tuduu ni avu tinniivo hanigiooduu na tee vakiaaduu vaidiia ngiari hoosaiyauvaa mmookaiyauvunu varuuyauvo ataama vairavai. Ngari nniriyauvunu rapira kapaaqaiyauvaa iya uyu kiooyauvo ari vookaraama vairavai. Vooyauvai kookee ikia hauru roosuuyauvo vauduu vooyauvai sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuuvaa roosiima vairavai. Iya hoosaiyauvaa kieetaiyauvo fai raiyoonaivaa kieetaiyauvai roosuuduu ngiari avaiyauvakidiri ikiaivoota visuuvootama sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuuvootama tiiravai. ¹⁸ Tuoo tuoo maisa mminnaa taaravooma ikiaivoota visuuvootama sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuuvootama gioonna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiada tammaivaki varuuya rputuduu putiravai. ¹⁹ Ii hoosa iyauvaa avaiyauvakidiri aata mmeeyaiyauvakidiri aatama yaagueeqaivo vauvaadiri vaidiia rputuduu putiravai. Iya mmeeyaiyauvo yapaiyauvaa roosuuduu iyauvaki kieeta vauyauvaadiri gioonna kiaapuuya gutuduu iya nniitareeravai.

²⁰ Gutuduu rikiaada gioonna kiaapu homoraa ii mmoori maisa taaravooma iyauvo hama iya rputududuu putuuya ngiari yaakukidiri uu mminnaiyauvaa hama pikieeraida homo ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiravai. Iya sikau mmannaammannaidaa nnutuudo goora sirivuaa baraasa idaadiri aatama sikau tuanaivaadiri aata yatariivaadiri aatama unnakua anutuuyauvaa iyauvaadiri iiravai. Ii unnakua anutuu iyauvo hama avu teeda yaata rikiaada nuairayauvaivee. Iya iyauvaata mmagia maisaiyauvaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida nnaasu variravai. ²¹ Mmida varida vaidiia rputuduu putuduu saaka sifaivaa iida sabi heeda varida mminnaiyauvaa mmuara varada varida hama ausa hanigiada hama ii aataru iyauvaa mmooka hanigia mmiravai.

Aangeraa voovoono kiisa yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai

10 Na itaama taivo taika kioodoo kava na taaduu ari vo aangeraa yaagueeqa voovoono ngiaa aapuuvakidiri tiiravai. Tuuduu namaivo inna mmammaivau rummua apu kioodoo furainaivo inna kieetaivaa ututuuma kioodoo inna viri nnikiivo suai roosiima tooduu inna yukuuvaitana nnau tuunna roosiima vauduu ivaitanadiri ikiaivo teeravai. ² Tooduu kiisa yanaa hovekama kioovaa rabara kioo utuuvo inna yaakuuvau vairavai. Vauduu too ivo ari yuku yaadudaivaa nnoori sorovuaraa verenoovau raa tu kioo vainno geedaivaa mmataivau raa tu kioo vairavai. ³ Raa tu kioo vainno ivo pinaama aayanna tioo fai raiyoonaivaa akuavaa roosiima tiravai. Tuduu rikioo ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama pinaa akuavai sai tiravai. ⁴ Akua sai tuduu rikiee na fafaara raanara iina rikiaaduu kuaivo ngiaa aapuuvakidiri tioo tunoo: Ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana akua kiaiyauvaa sa raanee. Pikino aiki hatauma vakiaivee, tiravai.

⁵Tuduu rikioo na taa aangeraivoono nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vauvoono ari yaaku yaadudaivaa ngiau reera utuoo ⁶Anutu-uqaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tiravai. Anutuuqo tupatupaa variraivoono ngiauvaata mmataivaatama nnooriivaata mmuakiaa mminnaiyauvo iyauvaki vaira variraiyauvaatama iima kioovaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tioo tunoo: Suaivo vaa paannainoo. Sa mmannammanna faannakiatee. ⁷Fai aangeraa nnaagi ai tuanaivoono ari noomaivaa puu tinee tii saivaata Anutuuqo ariisi haumaki vai kuaivaa vaa ari mmoori vareera vaidi forofetaiya kiaa mmuuvo fai kaanainaravaivee, tiravai.

⁸Tuduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri niita kua tuuvo kava niita kua tioo tunoo: Aangeraivo nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vaivaa yaakuuvakidiri yanaa rabara utu kioo vaivaa oro varaanee, ⁹tuduu rikiee na oro aangeraivaa vainima diee vaina inna yaparaina kiaanoo: Kiisa yanaivaa ni mianee, kiaaduu rikioo ivo sai ni tunoo: Varee nnaanee. Nnee rikino i ausaviki fai pinaama kapikaraanaravaivee. Nnee rikino i avaviki fai ngengengoonga suuya roosiima yoketainaravaivee, ¹⁰tuduu rikiee kiisa yanaivaa inna yaakuuvakidiri varee nnee rikiaaduu ni avaviki ngengengoonga suuyaivaa roosiima yoketairavai. Yoketauduu tee na romenama kiaaduu ni ausaviki pinaama kapikareeravai.

¹¹Na nnaa taika kiaaduu ivo ni tunoo: Yapooma gioonna kiaapuuyasi vainaraivaara Anutuuqo i kiaa i mmuu kuaivaa kava kiaa kookieekianee. A kaayau gioonna kiaapu vo mmamma vo mmammaiya varuuyaraata vo mmata vo mmataivau varuuyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata kieeta vaidiiyaraatama Anutuuqo i kiaa i mmuu kuaivaa kianee. Ivo itaa kua tiravaivee.

Anutuuqaa mmayaaya kiaa mmira vaidiivaitana

fai putuaaravai

11 Ivo itaa kua kiaa kioo nnau mmataira yauvaa roosuu kuasaivaa ni mioo tunoo: Diitee oro Anutuuqaa nnau nuunairaivaata yeena tapiivaatama mmataakianee. Ivaki variaa gioonna kiaapu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmida variaya yaaruanee. ²Nuunaira nnauvaa vainima vai mmatuuyaiyau sa mmataakianee. Inna ngiari voopinaiya mmatuuyavai vaa na iya mmiauvaara sa ivaa mmataakianee. Fai iya yoosinna yoketaa tuanaa aakiaivaki yuku reekiokio fai kuraagaiyauvo taara vaidi yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taaravaitana taikaanaravai. ³Fai na ii suai ivaki niyyara safuuma kua kiaa kookiee kiaa vaidiivaitana yaagueeqaivaa mminai ivaitana kaayau (1260) suaiyauvaki Anutuuqo iya kiaa mmii kuaiyauvaa kiaa kookieekiaaravai. Ii vaidi ivaitana gioonna kiaapu mmatayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiyauvaara ausa mmuaara-reeda buruqa maisa upisiivaitana rau varada kuaaravaivee, tiravai.

⁴Ii vaidi ivaitana taara yatari oriipaivaitana roosiikiaavaitana mmatayaiyara dira Udaangaivaa avuuvau taara tooba hokobaivaitana roosiikiaavaitanavee. ⁵Fai vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiaa iino too fai ivaitana avavakidiri ikiaivo tioo vioo ivaitana nnammutuaiya taa taputu kiaanaravai. Itaama vai aataru ivaudiri vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiaa iinno fai putinaravai. ⁶Fai yaagueeqaivo ivaitana tasipanai vatiivaa ooqoo tikio ivaitana Anutuuqaa kuaivaa kiaa mmira suaivaki hama vatiivo rinaravai. Vo yaagueeqavai ivaitana tasipanai nnooriyauvaa

tikio hanigioo kiauvai vainaravai. Vo yaagueeqa voovai ivaitana tasipano vo suai ivaitana kiatainai tikio maisa nniitareera ari vookara ari vookaraiyauvo mmatayaa tiinaravai.

⁷Taaravaitana Anutuuqaa kuaivaa kiaa mmi taika kikio fayai mmaraivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri ngioo ivaitana rapuoonnonno yaatara kioo ruputu kinaai putuaaravai. ⁸Putikiai ivaitana nnabaivaitana ngiari Udaangaivaa yatari sagaivau haara kiada yoosinna pinaivaa vuutaivaki yapa kikiyai vakiaaravai. Ii yoosinna ivaa hatauma mmataama kioo nmutuuvaitana vuaivo Sutuuma vaikio vuaivo Iyiipa vaivai. ⁹Ivaki gioonna kiaapu vo mmamma vo mmammai vari-aiyakidiriaata vo oyai vo oyaivakidiriaatama vo kua vo kua kiaivakidiriaata vo mmata vo mmataivakidiriaatama nnda ivaitana nnabaivaitana taaravai. Iya taaravooma suaivo taika kioo vo suaivai sai suaivaata hakuaaravaara oooqo kjaaravai. ¹⁰Gioonna kiaapu mmatayaiya taaravaitana putuaivaara suviyauvi kiaa kiada sirigakiaaravai. Vaa tauraa ii forofetaa ivaitana iya kuaavovo mmamma nniitareeraivo iyasi nniivaara nnaagiai ivaitana putuaivaara iya sirigaida varida mminnaiyauvaa kati ngiari mmu ngiari mmuukiaaravai. ¹¹Yuvuaano ivaitana itaama iikiaaraivaa tooduu ari yaata tinniivo hanigiooduu tunoo: Vaa vai aataruvaivee, kiaa kioo ataama teeravai. Taaravooma suaivo taika kioo voovai tammaivaki kava varira yaikiaiivo Anutuuqaasidiri tioo ii vaidi ivaitanaaki kuaikiai kava diitaani gioonna kiaapuuya ivaitana taiya kaayauma aatuukiaavai. ¹²Aatuuda variaani forofetaivaitana rikiaavo ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tioo ivaitana tinoo: Aapi ngiatee, tikiai ngiari nnammutuuiya ivaitana teeda vakiaani namaivaki ngiau aapu kuaavai. ¹³Ivaitana kuaa saivaata mmataa kuaruuvo pinaama utuoo nnau vooyauvai havarata kioo gioonna kiaapu kaayakaayau (7000) ruputu kiauivai. Ruputu kiauikiai gioonna kiaapu homoraiva ivaa teeda pinaama aatuuda Anutuuqo ngiau aapu variivo ari vookaraama variivaara kua yoketaivaa kuaavaivee.

¹⁴Mmooi maisa inanoovo vaa taikaivaivee. Rikiaatee. Mmooi maisa nnaagiaivo fai kiisa suai nninaravai.

Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa

puu tiravai

¹⁵Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa puu tuduu ngiau aapuuvaki pinaama kua tiraiyauvoono tunoo: Ti Udaanga Anutuuqoota ari mmataama kioo vaidi Misiaivootama aanna makee mmatayaiyara dira yaagueeqaivaa varada iyara dida vaidi fai tupatupaa iyara diaaravaivee, ¹⁶tuduu rikiada yokovaa vaidi-iyava vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taarama ngiari mmaataiyauvunu varuuya vida varada Anutuuqaa yuku oyaivaki vaidi innara kua yoketaivaa tida ¹⁷tunoo:

Udaanga Anutuuqo
mmuakiaa mminnaiyauvaa
a yaataree diraikua
a tauraa variannaikua makee variannanoo.
A ai yaagueeqa pinaivaadiri
gioonna kiaapuuyara diannaivaara
ta aiyara yoketaavee kiaunnanoo.

¹⁸A itaama diannaivaara
 gioonna kiaapu hama i kuaivaa rikiaiya
 aiyara nnannataavai.
 A gioonna kiaapuuyara i nnannataanara suaivo
 vaa vainima nninoo.
 Fai a gioonna kiaapu putiraiya
 yaparainara suaivo vaa vainima nninoo.
 Fai ai mmoori vareera vaidi forofetaiyaatama
 gioonna kiaapu aiyara kutaavaivee kiayaatama
 aiyara yoketaa kaa gioonna kiaapu
 mmuakiaa nnoonna kiisaiyaatama
 a irisai yoketaivaa iya mminara suaivo
 vaa vainima nninoo.
 Gioonna kiaapu vooyaano
 vooya ruputuduu putuuya
 a iya ruputinai putuuaara suaivo
 vaa vainima nninoo.

Yokovaiyaano itaa kua tiravai. ¹⁹Tuduu Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivo ngiau
 apu vauvaa sipuuvaa ivo hatuaa kioodoo ivaki nnaamuru yoketaivo kooyaa
 vauduu teeravai. Ii nnaamuru ivaki nnaaru Anutuuqo Isarairaiyaata kua yeena rau
 kioo kuaivo vairavai. Ivo sipuuvaa hatuoo saivaata saneetuuvo utuduu vo akua vo
 akuaivo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvo utuduu kaabu-
 raara vati pinaivo pinaama riravai.

Yapai pinaivo gioonnaivaara nnannateeravai

12 Itaama taika kioodoo ngiau aapuuvau ari vookarau atauvo vairavai. Gioonna
 voovai suaivo inna mmammaivau rummua apu kioodoo varuduu kuraagaivo
 inna yuku mmemmaivaki vauduu aakiapuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana
 kieeta vaidiivo tommeeka apiraivaa roosiima inna kieetaivau vairavai. ²Vauduu too
 ivo nnaakara sunnainno mmataanara uuduu inna nniitarooduu kaayauma vuu vuu
 kai kai tiravai.

³Kava ngiau apu ari vookarau atauvo vairavai. Pinaa ari vookarau mahipa pinaa
 kookeevo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo
 vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vaidi kieetaiya apira tommeekaiyauvo
 yaaku saivai karasaidiri taarama inna kieetaiyauvunu vairavai. ⁴Vauduu ari
 mmeeyaivaadiri ngiau aapuuvaidiri aakiapuaa sainai sainai vauyauvaa pikioo tam-
 maiyauvaa rupi nuunama kioo vara mmatayaa kagaari kioodoo tiiravai. Tuuduu
 gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara uuduu yapaivo oro inna vunngiaa dioo
 vainno nnaakaraivaa mmata kino too gutu nnaanaraivaara ivau diravai. ⁵Dioo
 vauduu gioonnaivo mmaapuvai mmata kieeravai. Inna mmaapuuvo fai yapooma
 yokeenno mmuakiaa mmatayaa variayara yaagueeqa yau ainaivaa kuru kioo iyara
 dinaravai. Gioonnaivo ari mmaapuuvaa mmatoo saivaata aangeraiya inna ravisi vi-
 tada Anutuuqo ari kieeta varira mmaataivau variivaasi yapaara viravai. ⁶Vuduu
 too gioonnaivo mmanna gaanga yoosinnaivakira seenoo viravai. Anutuuqo innani
 ii yoosinna ivaa teerama kioo ivaki kaayau suai (1260) inna tuqinnaanara yoosin-
 naivakira viravai.

⁷ Vuduu too ngiau aapuuvaki pinaa rapiraivo diiteeravai. Aangeraiya kieetaivaa nnutuuvo Maikooro ari aangeraiyaatama mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama rapidada ⁸ mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama yaatara kiada ooqoo tuduu hama ngiau aapu iya variraivootairavai. ⁹ Hama iya variraivootauduu mmatayaa kagaari kioodoo tiiravai. Ii mahipa pinaa ivo nnaaru varuuvaa nnutuuvo Sataango ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya unnakua tiraivovee. Innaatama ari aangeraa mmuakiaayaatama kagaari kioodoo mmatayaa tiiravai.

¹⁰ Tuuduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tuoo tunoo: Ivo ikiannagisanna heenagieena Anutuuqaa avuuvaa dioo vainno ti seena vaa ausa hanigieeraiyaki kua pinaivaa yapoovaa vaa aangeraiya inna ngiau aapuuvakidiri mmatayaa kagaari kieeravai. Iya inna kagaari kioovaara aanna makee Anutuuqo ti vitoo yoketaivau ti yapeera aataruuvootama ari yaagueeqaivoota ivo kieeta tuanaavai variraivootama kooyaa vainoo. Ivo ari mmataama kioo vaidi Misiavo gioonna kiaapuuyara dinara yaagueeqaivaa aanna makee kooyaa ti vitainoo. ¹¹ Ti seena vaa ausa hanigieeraiya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvo iyara tusoovaara kutaavaivee kiaa kiada inna kua kutaivaa kiaa kookieema kiaivaara Sataangaa yaataraavai. Iya hama ngiari variraivaara yaata utida putiraivaara aatuukiaavai. ¹² Ngia ngiau aapuuvaki variaa mmuakiaaya iya Sataangaa yaataraivaara sirigakiatee. Boo, ngia mmatayaa variaya vaa ivo ngiisi tioo ngii tasipama variivaara fai ngia maisama variaaravai. Vaa ivo ari variraivaa taikio paannaikio pinaama nnanataikio ngiisi kuaivaivee. Kuaivo itaa kua tiravai.

¹³ Mahipa pinaivo vaa iya mmatayaa inna kagaari kioovaara arinaima rikioo mmaapuuvaa mmatoos gioonnaivaa vata roo viravai. ¹⁴ Vata roo vududuu Anutuuqo tuuu pinaivaa haayaivaitana gioonnaivaa mmuduu too ivaitanaano inna vitoo mmanna gaanga yoosinna ari varinaraivakira viravai. Vioo vioo ivaki taaravooma nuanuuvo taika kioo vo nuanuvai sai suaivaatama varino Anutuuqo inna tuqinnanono mahipa pinaivo hama yopeema inna ruputinara yoosinnaivakira viravai. ¹⁵ Vuduu mahipa pinaivo ari avaivakidiri nnooriivaa mmuru utino gioonnaivaa vioo varoo kuaiveera nnoori pinaivaa roosiima mmuru utiravai. ¹⁶ Mmuru utuduu gioonnaivaara mmataivo boo tioo saivai sainai vuduu saivai sainai vuduu soopa pinaavai vauduu nnooriivo yapaivaa avaivakidiri tuuvo idaa viravai. ¹⁷ Vuduu mahipa pinaivo gioonnaivaara pinaama inna nnannatooduu inna pikioo inna uru nnaakaraiyaata rapinara viravai. Iya Anutuuqo kuaivaa tiivaa rikiada iida Yisuunna mmayaayaivaa kiaa kookieeraiyasi rapinara viravai. ¹⁸ Vioo vioo oro sorovuaraiavaa siriivau diravai.

Fayai mmararavaitana mmatayaiyara diravai

13 Na taaduu fayai mmararaiivo nnoori sorovuaravakidiri ngioo varuduu in-nayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vauduu vaidi kieetaiya apira tommeekaiyauvo yaakuuvaitana inna aaruuyauvunu vauduu maisa nnutuuyauvaa fafaara rooyauvo inna kieetaiyauvunu vairavai. Ii nnutu iyauvaa Anutuuqaara maisa kua tuuyauvo vairavai. ² Na taaduu inna mmammaivo fai mmararaa pusiinna pinaivaa mmammaivaa roosuuduu inna yuku yaakuudo fai mmararaa pinaa ari vookaravua yuku yaakuudaa roosuuduu inna avaivo fai raiyoonaivaa avaiava roosiiravai. Roosuuuduu mahipa pinaivo ari yaagueeqaivaa inna mmioo ari kieeta varira mmaataivaa inna mmioo

kaayau gionna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa inna mmiravai. ³Na taaduu inna kieeta voovai vaa vaidiiya heeda tunoo: Vaa ta ruputu kiaunnaano, tuuvo uudaivo vainno maafairavai. Maafauvaara mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaiya nnikiaraida inna nnaagiai viravai. ⁴Vaa mahipa pinaivo fayai mmaraivaava ari gionna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa mmuuvaaara gionna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mahipa pinaivaata fayai mmaraivaavaatama mmida tunoo: Dee vaidivoono fayai mmaraivaava roosiima variinnee? Ai hameetavee. Mo gionno aikiooma innaata rapinarannee? Hama yopeemavee, tiravai.

⁵Tuduu Anutuuqo ee-oo tuduu fayai mmaraivo ariyara mannaka tioo kaayau maisa kua tioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taara ku-raagavaitana gionna kiaapuuyara diravai. ⁶Dioo vainno Anutuuqaa kua maisaivaa tioo inna nnutuuvaaaraatama iva varira yosinnaivaaraata mmuakiaa ngiau aapu varuuyaraatama kua maisaivaa tiravai. ⁷Kua maisaivaa tioo tioo Anutuuqaa gionna kiaapuuyaata rapuoonnonno iya yaataraanara yaagueeqaivaa vareeravai. Vo oyai vo oyaiyaraata vo mmamma vo mmammaiyaraatama vo kua vo kua tuyaraata vo mmata vo mmata varuuyaraatama dira yaagueeqaivaatama vareeravai. ⁸Fai mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variyaiya hama ngiari nnutuuyauvo Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa yanaivau vakiaiya fai iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fayai mmaraivaava miaaravai. Ii Puara Sipisiipa Nnaakara ivaa vaidiiya ruputu kiooduu putuuvo tauraa hama ngiau mmataivaa uu suaivaki gionna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaa varaaraivaara iya nnutuuyauvaa inna yanaivau fafaara reeravai.

⁹Gionna kiaapu voovoono arinaima rikiavoono aa kua aavaa arinaima rikiavee. ¹⁰Fai vooya Anutuuqaa gionna kiaapu voovai oovi nnauvaki yapaaree kiaa inna tikio rikioo inna aikiooma fai ivo kuanaravai. Fai vooya Anutuuqaa gionna kiaapu voovai paipa avaikaraivaadiri ruputino putuaiveera kiaa kua yeena rau kioo ruputino inna aikiooma fai ivo putinaravai. Ngia Anutuuqaa gionna kiaapuuya ivaara arinaima rikiada Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tida mmuaararavo ngiisi vainainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee.

¹¹Na taaduu vo fayai mmaraava voovoono mmataivakidiri ngioo varuduu inna aaruuvaitana puara sipisiipa nnaakaraivaa aaru roosiiravaitana vauduu inna kuaivo mahipa pinaivaa kuaivaa roosiiravai. ¹²Roosuuduu ivo tauraanaa fayai mmaraivaava avuuvau dioo vainno innakinnaa yaagueeqa mmuakiaavai varoo iiravai. Iinno yaagueeqama tuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa varuuya tauraanaa fayai mmaraivaava vaa ruputu kiooduu uuda vainno maafama kioovaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiravai. ¹³Ii fayai mmaraava ivo ari vookara ari vookarau mmooriivaa iiravai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya avuuyauvunu ivo tuduu ngiau aapuuvakidiri ikiaivo mmatayaa tiiravai. ¹⁴Tauraanaa fayai mmaraivaava yaagueeqaivaadiri ivo ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa uuvaaara mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variyaiya unnakua kiaa kiooduu iya iva uu mmooriivaa teeda tunoo: Kutaavaivee, tiravai. Ivo mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaiya tuduu iya tauraanaa fayai mmaraivaava mmannammannaivaa iiravai. Vaa vaidiiya paipa avaikaravaadiri inna ruputu kiooduu putuoo vainno kava diitoovaa mmannammannaivaa ivo tuduu iya iiravai. ¹⁵Uuduu Anutuuqo ee-oo tuduu ivo ari yaikiaivaa ii mmannammanna iya iima kioo ivaaki fuu tuduu vuduu ivo vaidi roosiima kua tiravai. Fai gionna kiaapuuya hama ngiari ausa

mmuduuyaiyauvaa inna mmirama kikio iya ruputinai putuaara yaagueeqaivaa va-reeravai. ¹⁶Varooduu ivo yaagueeqama tuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nnoon-naiyaata kiisaiyaatama hoona suvuauyaata mmanna haipuuyaata sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata mmamma dummukiara kati ngiari nuairaiyaatama tauraanaa fayai mmaraivaava atavuaa ngiariiyaa yapeeravai. Ivo tuduu vooya ngiari yaaku yaadudaiyavunu yapooduu vooya ngiari tinniiyavunu yapeeravai.

¹⁷Hama gioonna kiaapu voovoono ii atau ivaa varoovoono hama yopeema yookaira aataruuvaa iravai. Ii atau ivo tauraanaa fayai mmaraivaava nnutuvai vairavainnee vara inna jaarira fafaaraivo inna nnutuuvaa roosiiravai vairavai.

¹⁸Ii kua ivaara tuqinnama yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoono tinni yoke-taivo innaki vaino fai fayai mmaraivaava jaarira kua oyaivaa arinaima rikiaanaravai. Ii jaarira kua ivo inna vaidiivaara tii kuaivo 666 vainoo.

Yisuuva ari kiauvaadiri yookaama kiooyaano

kuaru tiravai

14 Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo taapiivaa nnutuuvo Sioona ivau diravai. Dioo vauduu gioonna kiaapu kaayakaayau (144,000) inna tasipama dida vauduu inna nnutuuvoota inna Koonna nnutuuvootama iya tinniiyavunu fafaara roovo vairavai. ²Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kuaivo nnoori hiina pinaivaa akua roosiima tioo ngiaarunno pinaama akua tuuvaa roosiima tiravai. Na rikiaaduu ii akua ivo vaidiia kitaiyauvaa ruuyauvaa akua roosiima tiravai. ³Tuduu gioonna kiaapu kaayakaayau (144,000) iya fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadaatama vaidi yokovaiyaata Anutuuqaa kieeta varira mmaataivaatama vuniivau diravai. Dida vaida kuaru karaasaivaa tiravai. Hama kuminaiya ii kuaru ivaa rikiada tiravai. Anutuuqo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo vitooyaano nnaasu ii kuaru ivaa rikiada tiravai. ⁴Iyaano hama gioonnaiya tasipeeraida yoke-taama varida hama nnaata vareeravai. Ii vaidi iyaano Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nuauvau iyaatama inna nnaagiai viravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuyakidiri Anutuuqo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo viteeravai. Anutuuqoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama variaani iya inna ivaitanaani tauraa tuanaiyavee. ⁵Gioonna kiaapuuya rikiooduu hama iyakidiri unnakua tira voovai vairavai. Hama iyaki tomedaataiyavee.

Aangeraa taaravoomadoono kuaivaa kiaa mmiravai

⁶Na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapu vuuta idaa ngioo varioo mmayaaya yoketaa tupatupaa vau kuaivaa varoo mmatayaa variaiya kiaa mminara nuainno variravai. Vo mmata vo mmata variaiyaata vo oyai vo oyaiyaatama vo kua vo kua ki-aiyaata vo mmamma vo mmammaiyaatama kiaa mminara nuainno varioo ⁷pinaama aayanna roo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivo aavaa nninoo. Ivaaraida inna avaiavaa rikiada varida ivo yaagueeqavai variivaara kua yoketaivaa kiatee. Ivo ngiauvaata mmataivaatama iima kioo sorovuarivaata nnoori rumuru-umaiyauvaatama iima kieeravai. Ivaaraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

⁸Aangeraa tauraanaivo itaa kua kiaa roo vuduu inna inanoo aangeraiivo inna nnaagiai vioo varioo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona vaa maisainno

tavarata taika kieeravai. Ivakinnaaya mmuakiaa mmataivaki variyai yaagueeqa nnoori vuainavaa nnaateera tuneema sabi heera aataruuvaa iikiateera yaagueeqama tiravaivee.

⁹Inna inanoo aangerai vo itaa kua kua roo vuduu nnaagiai tuanaa aangerai vo tauravaitana nnaagiai vioo varioo pinaama aayanna roo tunoo: Gioonna kiaapu voovono fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ari ausa mmuduuyaivaa mmioo inna atauvaa ari tinniivaunnee ari yaakuuvaa yapano ¹⁰fai Anutuuoqo pinaama innara nnannataaravai. Anutuuoqo ari nnannataivaa vuaina suuyaivaa roosiivaa ari tooriiivaki tusaa uyu kioo mmioo too nnaanaravai. Hama Anutuuoqo vuaina suuyaivaa nnooriivaatama tusaa uyu kioo mmaraivai. Safuuma vuainavaa nnaasu tusaa uyu kioo mmaraivai. Ari tooriiivakidiri mminnamminnana maisa irisavaa itaama safuuma inna mmaraivai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya fayai mmaraivaata yoketaakiaiyai fai sikau puapusuqai vo too nnannannana tuoo variivo mmannammanna iya too varinai aangeraa yoketaa tuanaiyai avuuyavunuaatama Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa avuuvuunnaata kararuaravai. ¹¹Ikiavo iya too variivaa visuuvo tupatupaa ngioo vioo nnaasu varinaravai. Iya fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyvaa mmida inna nnutuuvaa atauvaa varaiyai fai ikiavo ikiannagisanna heenagieena iya too nnaasu varinai iya kararida nnaasu variaaravai. Nnaagiai tuanaa aangerai vo itaa kua kua roo viravai.

¹²Ii kua ivaara Anutuuoqaa gioonna kiaapuuya vaa inna mmaanna tuu kuaivaa rikiaada iida Yisuunnara kutaavaivee kua kiada hama pikiaiyai ivaara rikiaadata yaagueeqama variaarai vo inna yoketaavai.

¹³Na rikiaaduu ngiauvakidiri kua voovai tuoo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiaiyai aa suai aavakidiri varia rada nnida varida putuaiyara Anutuuoqo iyara yoketaaravai, tuduu rikioo Mmanasa Yoketaivoono tunoo: Fai iya yoketaa tuanaaya variaaravai. Fai iya kaayau mmoori varaiivaa pikiada eeyaara kati variaaravai. Fai ngiari mmoori varaiivaa kaanaivo iyasi vainarivaara iya eeyaara kati variaaravai, tiravai.

Mmataivau yeennai voota vuaina iirai vootama apuuduu vareeravai

¹⁴Mmanasa Yoketaivoono itaa kua tuduu na taaduu nama poosai vo vauduu vaidiivaa mmaapuuvaa roosu voovono ivaki varuduu kieeta vaidiivaa tommeeka sikau goorai vaadiri iima kioovo inna kieetaivau vauduu avakarau paipa hovekavava ari yaakuuvaki utu kioo vairavai. ¹⁵Utu kioo vauduu ari vo aangeraa voovono nuunaira nnau pinaivakidiri tioo vaidiivo namaivaki varuuvaa pinaama aayanna roo tunoo: Mmatayaa vai yeennai yauvo vaa nneeravaata vainoo. Iyauvaa ruta keera suaivo vaa nniivaara ai paipa hovekavava varee iyauvaa rutaka kiee varanee, ¹⁶tuduu rikioo vaidiivo namaivaki varuuvoo mmataivaadiri ari paipa hovekavaadiri yeennai yauvaa rutaka kioo vareeravai.

¹⁷Varooduu nuunaira nnau pinaivo ngiau apu vauvakidiri kava vo aangeraa voovono tioo avakarau paipa hovekau voovaa varoo tiiravai.

¹⁸Tuuduu kava vo aangeraa voovono ikiivaara haitatuuvono yeena tapi vaadiri tioo aangerai vo avakarau paipa hovekavava utu kioo vauvaa pinaama aayanna roo tunoo: Mmataivau vai vuaina iirai yauvo vaa aikiooma nneeravaata vainoo. Ai paipa avakaravava varee vuaina mmooriivakidiri iirai yauvaa rutaka kiee

varaanee, ¹⁹ tuduu rikioo aangeraiivo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri utuoo vuaina iiraiyauvaa rutakeeravai. Rutaka kioo varoo vuaina suuyaivaa kagigaira nnaamuruuvaki kagaari kieravai. Ii kagigaira nnaamuru ivo inna Anutuuqaa ausaivo pinaama nnannateeraivovee. ²⁰ Ii nnaamuru ivo yoosinna mmaanai vauduu ivakidiri vuaina suuyaivaa raa kagigauduu tuuneema kiauvo tiiravai. Tioo vioo nnoori pinaivo kaayauma hainno ngiauvau tuoo virayaama vioo vioo hokobavai ngieera (300 mitaa) viravai.

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

utu kiada dida vairavai

15 Itaama taika kiooduu na taaduu kava ari vookarau atau pinaivo ngiau aapuvau vauduu na tee nnikiarairavai. Aangeraa yaaku saivai karasaidiri taaramaano maisamaisau mminnaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utu kiada dida vairavai. Ii maisa mminnaa iyauvo inna nnaagiai mmooriyauvaa Anutuuqo iima taika kino inna nnannateeraivo taikaanaraiyauvovee. ² Na taaduu mminnaa voovai nnoori haruunga pinumaivaa roosuuvo mmannammannaa naruuvoota iki-aivootama nuunama vauvaitana ivaki vairavai. Na kava taaduu gioonna kiaapuyaya fayai mmaraaraiivo inna nnutuuvo jaarira kuaivo vauvaata inna mmannamman-naivaatama ivaitana yaatara kiooyaano ni teeravai. Teeda nnoori haruunga pinuma roosuuvaa siriivau dida vaidai kitaiyauvaa Anutuuqo iya mmuuyauvaa utu kiada vairavai. ³ Utu kiada vaidai Anutuuqaa mmoori vareera vaidi Musiinna kuaruuvaa tida Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kuaruuvaa tida tunoo:

Udaanga Anutuuqo

mmuakiaa mminnaiyauvaa

a yaataree diraikuavee.

Mmoori a iikiannaivo ari vookaraivai vaivaara

ta teeda nnikiarakaiaunnvai.

A mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kieetaikuavee.

A iikiannaivo safuuma kutaavai nnaasu vainoo.

⁴ Udaanga-o,

eenoo nnaasu yoketaa tuanaavai variannaivaara

mmuakiaaya i mmemmaana kuaanoo.

Eenoo yaagueueqama variannaivaara

mmuakiaaya aiyara yoketaavaivee kuaanoo.

Mmuakiaaya fai i avuuvau nnida

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

Mmuakiaaya a safuuma nnaasu iikiannaivaa teeda

fai ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

⁵ Iya kuaruuvaa itaa kua kiaa taika kiooduu na taaduu ngiau aapuuvaki nuunaira nnau pinaivaa sipuuvu hatuaa tu kioo vauvo ni too vairavai. Ivaa aakiaivaki buruqaadiri atau rummua kioovaki Anutuuqaa variraivo vauvo kooyaa vairavai.

⁶ Vauduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama nnaagiai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kiada duuyaano nuunaira nnauvakidiri tiiravai. Iya buruqa yoketaa poosaiyauvaa rau kiada takuaanga kua vausaiyauvaa ngiari nniriyauvunu rau kiooyauvaatama tiiravai. ⁷ Tuuduu fayai roosu ari vookarau taarama

taaramaakidiri mmuaavoono diitoo sikau gooraivaadiri iima kioo kuu yavaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama aangeraiya mmiravai. Ii kuu yavaa iyauvaki Anutu-uqo tupatupaa variraivo inna nnannateeraivo suvuainno vairavai. ⁸ Anutu-uqaa oyai ari vookaravuaa mmeekiaivoota ari yaagueeqaivootama kioosu roosiima kaayauma ngioo vioo nuunaira nnauvaki rau kioo vairavai. Rau kioo vauduu too hama vaidi voovoono yopeema nuunaira nnauvaki ngioo viravai. Aangeraiya fai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama iima taika kikiyai rikiada ivaki nnida kuaaravai.

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

fuarau kieeravai

16 Itaama taika kioodoo na rikiaaduu nnau nuunairaivakidiri kuaivo pinaavai tioo aangeraa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tunoo: Vida kuu yavaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitanaaki Anutu-uqaa nnannateeraivo vaiyauvaa vara mmataivau fuarau kiaatee, tiravai.

² Tuduu tauraanaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa vioo vara mmataivau fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo gionna kiaapu vaa fayai mmaraivaava atavuaa varada inna mmannammannaivaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyayaa pinaa uudauda maisaiyauvo vainno iya nniitareeravai.

³ Itaama kioodoo inna inanoo aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa sorovuaravau fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo sorovuaraiivo hanigioo vaidi putiraiya kiauvaa roosiima vauduu mmuakiaa sorovuaravaki varida nuau mminnaiyauvo putiravai.

⁴ Itaama kioodoo tammaakinnaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa varoo nnooriiyauvakiataa rumuruumaiyauvakiataama fuarau kioodoo hanigioo kiau tuanaavai vairavai. ⁵ Na rikiaaduu aangeraiivo nnooriiyauvaa haitatuovoona Anutu-uqaa tunoo: A yoketaa tuanaakua variannanoo. A tauraa varunnaikua aanna makee a variannanoo. Ii a irisai maisa mmianna iyauvo inna safuuma vainoo. ⁶ Gionna kiaapuuya nnaaru i gionna kiaapuuyaata forofetaiyaatama ruputuduu putuuvaa kiauvaa iya nnaateeraivaara a iya mmiannavai. Suvikara, iya ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa safuuma ngiari varaavaivee, ⁷ tuduu na rikiaaduu yeena tapiivakidiri kua voovai tioo tunoo: Udaanga Anutu-uqo, a mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataree diraikuavee. A irisai maisaiyauvaa gionna kiaapuuya mmiannaiyauvo safuuma kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.

⁸ Tuduu eera tammaakinnaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa suaivau fuarau kioodoo Anutu-uqo ee-oo tuduu rikioo suaivaudiri ikia pinaivo ngioo gionna kiaapuuya puaisa teeravai. ⁹ Anutu-uqo tuduu ii mmoori maisa iyauvo gionna kiaapuuyaki vauvaara suaivo ngioo puaisakama tooyaano Anutu-uqaa nnutuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida hama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada Anutu-uqaa kua yoketaivaa tiravai.

¹⁰ Itaama kioodoo eera aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa fayai mmaraivo kieeta varira mmaataivau fuarau kioodoo inna yoosinnaivaki iva gionna kiaapuuyara duuvaki kaayauma upisiiravai. Upisuuduu gionna kiaapuuya kaayauma kararida varida kaayau sookiana saakianaida reera kiatada reemma kiatadaida vairavai. ¹¹ Vaida iya nniitaroovaaata uudaudaiyauvo vauvaaraatama Anutu-uqo ngiau aapu varuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida varida hama ngiari mminnamminnaa maisa uu aataruuyauvaa pikiada hanigiada yoketaama variravai.

¹²Itaama kioodoo kava karasaidiaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa nnoori pinaivaa nnutuuvo Yuferetiisa ivaki fuarau kieveravai. Fuarau kioodoo vaidi kieetaiya suai raari roopinnaidiri ngiaaraiya aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara nnooriivo reekama kieveravai. ¹³Itaama taika kioodoo na taaduu Sataangaa mmanasa maisa taaravooma yeekana roosuudoono mahipa pinaivaa avaivakidiriaatama fayai mmararaivaa avaivakidiriaatama unnakua forofetaivaa avaivakidiriaatama nniravai. ¹⁴Inna iya mmagia maisaiya ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa iiraiyavee. Iya mmuakiaa mmatayaiya kieetaiyasi vida iya rupi nuunama kikiyai rapuaaravai. Anutuuoqo mmuakiaa mminnaayauvai yaataroo diraivoono mmataama kioo suai pinaivaki fai iya rapuaaravai.

¹⁵Anutuuoqo mmataama kioo Misiaa vaidiivoono ataa kua tunoo: Rikiaatee. Na mmuara furai vaidiivaa roosiima hama ngia taara suaivaki na ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovoono avu too vainno ari uyira rairaiyauvaa tuqinnama haitatuuvaara Anutuuoqo innara yoketainoo. Ivo taguaada nuainai gioonna kiaapuuva inna teekio inna mmamma maisaivoora tioo ari uyira rairaiyauvaa tuqinnama haitatuunaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

¹⁶Mmagia maisaidoono kieeta vaidiiva rupi nuunama kieveravai. Iya nuunama kioo yoosinnaivaa nnutuuvo Eporai kuaivakidiri tunoo: Amaraketoonavee, tiravai.

¹⁷Itaama kioodoo aangeraa karisaidiri taarama varuu nnaagiai tuanaivoono ari kuu yavaivaki vauvaa ngiauvau vara kagaari kioodoo kieeta varira mmaataivo nuunaira nnau pinaivaki vauvakidiri kua pinaivo tioo tunoo: Vaa mmooriiivo taikainoo, ¹⁸tuduu kaayau saneetuuvo utuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvo pinaama utiravai. Anutuuoqo vaidiivaa iima kioo suaivakidiri tuoo tuoo tuma ii suai ivaki hama mmataa kuaruuvo itaama utiravai. Ii mmataa kuaru ivo pinaama ari vookaraama utiravai. ¹⁹Utuduu yoosinna pinaivaa tammaivakidiri mmataivo rutukua roo saivai sainai vuduu tammaivo vauduu saivai sainai viravai. Vuduu mmuakiaa mmataivaki vau nnau yoosinna pinaiyauvo rutuunno tannavaratataama taika kieveravai. Ii suai ivaki Anutuuoqo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroonara yaata utuoo ari nnannatoo ari vookarauvo vuaina roosiima tooriivaki vita kioodoo varuuvaa ivaki varuuya tusaa mmuduu nneeravai. ²⁰Iqii suai ivaki mmuakiaa mmataiyauvaa nnooriivo ututuuma kiooyauvo kuminauduu mmuakiaa taapi oora sauyauvo mumunu utu taika kieveravai. ²¹Vati kaaburaara pinaa ari vookarau mmuaararoovo ngiauvakidiri tuoo vaidiiva ruputiravai. Vati kaaburaara pinaivo koonnama maisama iya ruoo ruputuuvaa iya Anutuuoqaa maisa kua tiravai.

Anutuuoqo sabi nuaira gioonnaivaidiri

mmataama kioo tiravai

17 Aangeraiya yaaku saivai sainaidiri taarama kuu yavaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utuuyakidiri voovoono niisi ngioo tunoo: Nninai na sabi nuaira gioonnaivo irisai maisaivaa varaanaravai fai i vitainaravai. Ii gioonna ivo inna yoosinna pinaivo kaayau nnooriiyauvo saidi saidi nuunaivau varivai. ²Vaa vaidi mmatayaa kieetaiya ii gioonna ivaata sabi heera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapu mmatayaiya vuainaivaa nneerayaama inna roosiima iya sabi heera aataruuvaa iidada kumimakaida variaavaivee, tiravai.

³Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni tasipama varuduu aangeraiivo ni vi-too mmanna mmuyai gaanga yoosinnaivau ni yapa kieeravai. Ni yapa kioodoo na variee taaduu gioonnaivo fayai mmararaa kookeevaa mmookaivau hara kioo varuduu fayai mmararaivaa mmammaivau kaayau maisau nnutuuyauvo vauduu inna kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. ⁴Gioonnaivaa uyira rairaiyauvo vooyauvai kookeeyauvai vauduu vooyauvai kokoraa kuauyauvaatama uyu varoo vioo kaayau mminnaa gooraivaadiri iima kiooyauvaata sikau seeta roosii yoketaiyauvaatama ari mmammaivau funnukama kioodoo vairavai. Vauduu ari yaakuuvaki ivo toori gooraivaadiri iima kioovaa utu kioo vauduu ari sabi heera aataruuvaa hoovaara koonnama varira aataruuvootama kaayakaayau maisamaisau aataruuyauvootama ivaki suvuiravai. ⁵Suvuauduu ari tinniivau ari nnutuuvo fafaara roovo vauduu ivaa oyaivo haumaki vainno ataa kua tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona inna ni nnutuvai. Na mmuakiaa sabi heera aataruuyauvaata mmuakiaa maisamaisaira aataruuyauvaatama oyai nakaaravovee, tiravai. ⁶Na taaduu gioonnaivo Anutuuaqaa gioonna kiaapu vaa putuuya kiauyauvaa kapikaroo nnooriivaa roosiima nnoo kumimakairavai. Vooya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara vaidiiya iya ruputuduu putuuya kiauyauvaatama nnoo kumimakairavai.

Na Yuvuaano inna tee pinaama nnikiaraina yaata utuee variravai. ⁷Yaata utuee variaaduu aangeraiivo ni yaparainno tunoo: Aaniira a nnikiarainna pinaama yaata utuannanee? Gioonnaivaa oyaivo haumaki vaivaa fai na i kiaa i mminaravai. Fayai mmararaivo ari kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vauvaa kua oyaivaa fai na kooyaa i kiaa i mminaravai. Gioonnaivo inna mmookaivau hara kioo varioo nuuuvaa kua oyaivaatama fai na kooyaa i kiaa i mminaravai. ⁸Ii fayai mmararaa ivaa ngia too ivo tauraa varuuvoono aanna makee hama varinoo. Fai ivo kiisa suai soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri raari roo ngioo varioo nnaagiai eeyaara taikaanaravai. Anutuuoqo ngiau mmata uu suaivaki ari gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraivaara iya nnutuuyauvaa yanaivau fafaara reeravai. Gioonna kiaapu mmatayaiya nnutuuyauvo hama yanaivaki vaiya fai fayai mmararaivaa teeda fai kaayauma nnikiarakaiaaravai. Ivo tauraa varuuvo aanna hama variivoono fai nnaagiai kava varinaravaara iya kaayauma nnikiarakaiaaravavee.

⁹Vaidi tinni yoketaiya ii kua ivaa oyaivaa fai arinaima rikiaaraiivo inna yoke-taavai. Fayai mmararaivaa kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama oyaivo inna taapi kiisaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama ivau gioonnaivo varivai. Vuai oyaivo inna vaidi kieetaiya yaaku saivai sainaidiri taaravaitana variaavai. ¹⁰Vaa iyakidiri yaaku sai vaidiiya ngiari kieeta nnutuuyauvo taika kiaikiai kuminaya variaavai. Mmuavaavoono homo gioonna kiaapuuyara dioo vainoo. Fai yapooma voovoono ngioo gioonna kiaapuuyara dinaravai. Fai ivo ngioo kiisa suai nnaasu dinaravai. ¹¹Fayai mmararaivo tauraa varioo putiivoono hama makee varioo kieeta vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tasipama gioonna kiaapuuyara dinoo. Ivo iya seena kieetavai varioo eeyaara putu taikaanaraivaara iinno varinoo.

¹²Aaru yaakuuvaitana a taanna iyauvo inna vaidi kieeta yaakuuvaitana fai yapooma kieetaya varida gioonna kiaapuuyara diaaravai. Fai yapooma iya fayai mmararaivaa tasipama kiisa suai iyara diaaravai. ¹³Fai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari yaagueeqaiyauvaata gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaatama

fayai mmaraivaava mmiaaravai. ¹⁴Mmi kiada Puara Sipisiipa Nnaakaraivaata rapuaravai. Rapikiokio fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivo iya yaataaranaravai. Ivo udaanga vaidiiya Udaanga tuanaavai varioo kieeta vaidiiya kieeta tuanaavai variivaara ivo iya yaataaranaravai. Inna nnaagiai nuauya vaa ivo maavee tioo ariini iya mmataama kiooya yaagueeqama inna tasipama varida vaidi kieetaiyaata fayai mmaraivaatama yaataaravaivee, tiravai.

¹⁵Kiaa kioo aangeraivo kava ni tunoo: Sabi nuaira gioonnaivo varii yoosinna ivaki nnooriyauvo nuunaivaa vaa a taannavai. Ii nnoori iyauvaa a taannaiyauvo inna kaayau gioonna kiaapuuyavee. Iya vo mmamma vo mmamma varuuyakidiriiaatama vo mmata vo mmataivakidiriiaata vo kua vo kua tuuyakidiriiaatama nuunakiaavai. ¹⁶Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo iyauvoota fayai mmaraivootama sabi nuaira gioonnaivaaraata nnannataaravai. Nnannateeda mmuakiaa mminnaa innasi vaiyauvaa tuayanna rida ravisi varakio fai ivo taguaada varinaravai. Taguaada varinai iya inna mmamma mmatiivaa nneeda mmuakiaa ikiaivaki inna mmuturu kikio taanaravai. ¹⁷Anutuuqo iino inna iikiatai aataruuvo aaru yaakuuvaitana yaataiyauvaki vainai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari gioonna kiaapuuyara yaagueeqama dira yaagueeqaivaa fai fayai mmaraivaava mmikio dioo vainono Anutuuqo ari tuu kuaiyauvo kutaavai vainara suaivaki fai taikaanaravai. Ivaara iya gioonnaivaa ikiaivaki mmuturu kikio taanaravai.

¹⁸Sabi nuaira gioonnaivaa a taannaivo inna yoosinna pinaivo mmuakiaa mmatayaa kieetaiyara diivaivee. Aangeraivo itaa kua tiravai.

Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo

tannavaratataama taika kieeravai

18 Na itaama taa taika kiee kava na taaduu aangeraa voovoona ngiau aapuuvakidiri tuuduu gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivo pinaavai inna tasipama vauduu inna mmeekia ari vookarauvo mmuakiaa mmataivau teeravai. ²Tooduu ivo pinaama aayanna roo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo vaa eeyaara maisainno tannavaratataama taika kiaivai. Mmagia maisa moomee sakua ari vookara ari vookariyauvo ivaki variaavo ngiaamma maisamaisaiyauvootama ivaki variaavai. ³Vuaina nnooriivaa nneerayaama mmuakiaa yoosinnaiya inna tasipama sabi heera aataruuvaa pinaama uuvaara itaama vaivai. Mmatayaa diaa kieetaiya vaa inna tasipama sabi nuauduu yookaira aataruuvaa haitaturaiya innasi nnida yookaira aataruuvaa iida kaayau sikauyauvaa varada ari vookaraama varuuvaa itaama vaivai. Aangeraivo itaa kua tiravai.

⁴⁻⁵Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri vo kua vovai tioo tunoo:

Ni gioonna kiaapuso,

Bapuroona yoosinna ivaa pikiada kuatee.

Ivakinnaaya mminnamminnaa maisaiyauvo

vakia roo vioo vioo ngiau aapu pinaavai vaikio

Anutuuqo iya aataru maisaiyauvaa too

irisai maisaivaa iya mminara iinoo.

Fai ngieeta iya irisai maisaivaa vareevoora

ivaki pikiada sa ivakinnaaya tasipama

mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiatee.

⁶Ivakinnaaya maisa mmooriivaa
 gioonna kiaapuuya mmuuya
 ngia irisai mmiraiya
 irisai sai mmuaikaraama iya mmiatee.
 Sa mmuaaneetu iya mmiatee.
 Irisai taaraneetu iya mmiatee.
 Nnoori toori kapikaraivaa roosiima
 iya maisa mmooriivaa
 gioonna kiaapuuya muuvaara
 irisai taaraneetu nnoori toori kapikaraivaa
 iya mmiatee.

⁷Iya ngiariiyara mannaka tida
 ngiariiyara nnaasu yaata utida
 sirigaida kammataavai.
 Ivaara mmuaikaraama
 ausa mmuaarareera maisa mmooriivaa
 iya mmiatee.
 Ii yoosinna ivo gioonnavai roosiivoono
 ariiyara mannaka tiao tinoo:
 Na aavau kieeta varira mmaataivau
 kieeta gioonnavai variauvai.
 Hama na muaada gioonnavai variauvai.
 Fai na hama ausa mmuaarareerama kiee
 fai na aavaki sirigaina
 kammatee nnaasu varinaravaivee.

⁸Ivo itaa kua tiivaara
 mmuaa suaivaki mmoori maisa mmuaararaiyauvo
 innasi vainaravai.
 Vaidi putiraivootama
 iyara ausa mmuaararaivoota
 yeenna rairaiivootama
 innasi vainaravai.
 Ikiavo fai inna taa taputu kiaanaravai.
 Udaanga Anutuuqo gioonnaivaaki
 kua pinaivaa yapaivoono
 inna yaagueeqaivovee.
 Ngiau aapuuvakidiri tuu kuaivo itaa kua tiravai.

⁹Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya vaa inna tasipama sabi heera aataruuvaa iikiyaiya
 inna ikia mmuturu kiaivaa visuuvaa teeda iya innara ausa mmuaarareeda boo tida
 rataaravai. ¹⁰Iya ivo ari maisaivaa irisavvaa varoo karariivaa rikiada aatu aatuuda
 ngieeradiri dida vaidia kiaara: Boo, yoosinna pinaavai Bapuroona-o, a yaagueeqa
 yoosinnakuavee. Mmuua suai nnaasu a irisai maisaivaa vara taika kiaannavaivee.
 Vaidi kieetaiya itaa kua kiaaravai.

¹¹Vaidi mmatayaiya yookaira aataruuvaara haitaturaiya fai iya ivaara
 pinaama ratada iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai. Gioonna kiaapu iya hoona-
 haanaiyauvaara sikaunnaadiri yookaama kiada vareeraiya vaa taikaivaara iya au-

saiyauvo mmuaararaanaravai. ¹²Hoonahaanaiyauvaa ivakinnaaya sikaunnaadiri yookaama kiada varaiyauvo ataama vainoo. Sikau mmannaammannai gooraivaata sirivuaivaatama sikau ari vookarai yoketaiyauvaata sikau seeta roosiyaivaatama iya varaavai. Buruqa yoketaa poosa kuaiyauvaatama kokoraa kuaiyauvaata kookee kuaiyauvaatama sirikaa buruqaiyauvaatama iya varaavai. Yatari yoketaa ari vookaraiyauvaata mminnaiyauvaa puara aannaivaadiri pieema kiaiyyauvaatama yatari hatataiyauvaata sikau baraasaivaadiri iikiaiyyauvaatama kapaaqaivaadiri iikiaiyyauvaata yaagueeqa sikau poosaivaadiri iikiaiyyauvaatama iya varaavai. ¹³Mminnaa kupu takua roosiyyauvaata yatari ranaivaa hudaavo suuda yoketaa viraivaatama kupuuvaa roosiivaa nnutuuvo miiraivaata yatari suuyaivo suuda yoketaa viraivaatama vuainaivaata nnammariivaatama paravuaa yoketaivaata yeenna vuitaivaatama iya varaavai. Puara burimakau sipisiipa hoosaiyauvaata hoosivaa haru kiaavo kaaraiyauvaa vitoo nuairaiyauvaatama sikaunnaadiri yookaama kioo vi-teera gionna kiaapuuya hama kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama iya varaavai. ¹⁴Fai iya ii yoosinna ivaara kiaara: Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvaa i varaataiyauvo vaa taikaivai. I hoonahaana i suvuairaiyauvoota aiyaa funnukairaiyauvootama vaa taikaivai. Fai hama a kava iyauvaa varaanaravai. Vaa taikaivaivee, ¹⁵kiaa kiada vaa iya tauraa iyauvaa yookaama kiada kaayau sikauyauvaa irisai varaivaara ngiariyara yaata utida aatu aatuuda ngieera oro dida vakiaaravai. Fai iya ngieeradiri dida vaidata ratada varida boo tida ¹⁶kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. A gionnaivaa roosiima ai uyira raira poosaiyauvaatama kookeyauvaata kokoraa kuaiyauvaatama uyua kiese variee ari vookarai mminnaa mmannaammannai gooraivaata sikau seeta roosii yoketaivaatama ai mmammaivau a funnukairavai. ¹⁷Mmuuaa suai ii hoonahaana yoketaa mmuakiaa iyauvo vaa taikaivaivee. Yookaira aataruuvaa haitatuuraiyaano itaa kua kiaravai.

Mmuakiaa siipaiyauvaa utiraiyaata yookaama kiada ivaki nuairaiyaatama ivaki mmoori varaiyaata mmuakiaa vaidi siipaiyauvaara mmoori varaiyaatama fai iya ngieera dida vakiaaravai. ¹⁸Dida vaidata ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaa kioosuuvaa teeda kai kai tida kiaara: Hama vo yoosinnavai ii yoosinna pinaa ivaa roosiima vaivaivee, ¹⁹kiaa kiada iya ausaiyauvo mmuaarareenai mmataivaa habara kiada ngiari kieetaiyauvaki apida boo tida ratada kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. Ivaki mmuakiaa siipa utiraiya nnida ngiari hoonahaanaiyauvaa ivaki yapa kiada irisai yookaivaa pinaavai ngiari vareeravai. Vaa mmuaa suaivaki inna mminnamminnaa mmuakiaayauvai taikaivaivee.

²⁰Ngia ngiau aapu variayaso, ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaara sirigakiatee. Anutuuaa gionna kiaapuuyaata inna kuaiavaa varada nuairaiyaata forofetaiyaatama sirigakiatee. Ii yoosinna ivakinnaaya maisa mmooriyauvaa ngii uuvaa Anutuuaa kua pinaivaa iyaki yapa kioo irisai maisaivaa iya mmiivai. Ivaara sirigakiatee. Iya itaa kua kiaravai.

²¹Na taaduu aangeraa yaagueeqa voovoona sikau tayapoo pinaivaa suoodaa utuoo sorovuaravai kagaari kioo tunoo: Aa na sikau aavaa utuee puaisakama kagaari kiauneema yoosinna pinaa Bapuroona ivo fai eeyara maisainno tannavaratataama taika kinai vaidiyya hama kava ivaa taaravai. ²²Bapuroona-o, fai hama kava aiki vaidiyya kitaa ruaavo akua tiraivaata kuaru tira akuaivaatama kafura fee fee tira akuaivaata nooma rira akuaivaatama kava rikiaaravai. Vaidiyya vo mmoori vo mmooriyauvaa arinaima iikiaiyya fai hama gionna kiaapuuya kava

aiki iya taaravai. Yeennaiyauvaa mumunu utu yapeera sikauvaa akuaiavaa hama gioonna kiaapuuya kava aiki rikiaaravai. ²³Fai hama kava toobaiyauvo aiki teenai taaravai. Nnaata vaati varaara gioonna kiaapuuya kua tira aataruuvaa fai hama kava aiki rikiaaravai. Aiki yookaira aataruuvaara haitatuuraiya vaidi nnoonnaya varuduu mmuakiaa yoosinnaiya iya nnutuuyauvaa rikieeravai. Aiki pirasaaka varida uuya unnakua kiaa uuduu mmuakiaa yoosinnaiya teeda tunoo: Kutaavaivee, kiaa kiada kumimakairavaivee.

²⁴Anutuugo gioonna kiaapu Bapuroona varuuya irisai maisaivaa iya mmiravai. Ivakinnaaya Anutuuga gioonna kiaapuuyaata forofetaiyaatama ruputuduu putuuvaara Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai. Innakidiri itaama uu aataruuvo vo mmata vo mmata varuuyasidiaata mmuaikaraama itaama vauvaara Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai.

19 Itaama taika kiooduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri akuaiivo tuoo kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima kua tioo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnnano. Ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaivai. Inna oyai ari vookaraiivoota inna yaagueeqaivootama vainoo. ²Gioonna kiaapuuya ngiari variraivaara ivo safuuma kua kutaivaa tasipama irisai yoketaivaata irisai maisaivaatama iya mmiivai. Sabi nuaira gioonna maisaivo sabi heera aataruuvaa gioonna kiaapu mmatayaiya vitaama kiooduu maisa mmooriivaa uuvaara Anutuugo kua pinaivaa vaa innaki yapeeravai. Iva Anutuuga mmoori vareera vaidiyya ruputu kioovaara Anutuugo irisai maisaivaa vaa inna mmiravaivee, ³kiaa kiada kava aayanna reeda tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnnano. Yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kioovaa kioosuuvo tupatupaa ngioo vioo nnaasu varinoo, ⁴tuduu rikiada yokovaa vaidiyya vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taaramaatama fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadootama Anutuugo kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oyaivaki vida varada vaidi innaata kua yoketaivaa tida tunoo: Kua kutaa. Ta aiyara yoketaavee kiaunnnano, tiravai.

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri nneera suaivo nniravai

⁵Iya itaa kua kiaa taika kiooduu kieeta varira mmaataivaudiri kua voovai tioo tunoo: Mmuakiaa Anutuuga mmoori vareeraiyaata mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonna kiisaiyaatama inna avaiavaa rikieeraiyaso, ti Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee, ⁶kiaa kiooduu na rikiaaduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima akuaiivo tioo nnoori hiina pinaivo akua tiraivaa roosiima akuaiivo tioo ngiaarunno pinaama akua tiraivaa roosiima akuaiivo tioo variravai. Tioo varuduu na rikiaaduu ii akua ivakinnaingiaa kuaivo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnnano. Ti Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraiivoono ti kietavai variivaara innara kua yoketaivaa kiatee. ⁷Kii ta sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaravee. Kii ta inna nnutuuvaa ngiau aapu yapaaravee. Vaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa nnaata vareera suaivo nniivaara sirigakiatee. Inna nnaataivo vaa teerainno ⁸uyira raira poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaataiyauvaa Anutuugo inna mmiiyauvaa uyu varoo nniivaivee, tiravai. Ii uyira raira poosa iyauvo inna Anutuuga gioonna kiaapuuya safuura mmoori aataruuyauvaa iikiyaiyauvovee.

⁹Niita kua tuu aangeraiivo kava niita kua tioo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Anutuugo gioonna kiaapuuya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri

nneeraivaara tikiai ngiayia ivo iyara yoketainai sirigakiaaravee. Itaama fafaara raa-nee. Aangeraiivo itaa kua ni gaa ni mi kioo vo kuavai tunoo: Ii kua ivo inna Anutu-uqaa kua kutaa kuavaivee,¹⁰ tuduu rikiee na inna yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmuduuyaivaa inna mminaree kiasa iikiaaduu ivo ni tunoo: Sa itaama iikia-nee Anutu-uqaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varaunnavaitanavee. I seena ausa hanigieeraiyaa ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Iya Yisuuva kua kutaivaa kiasa kookieema kioovaa puaisa utuaiyavee. Anutu-uqaa nnaasu ai ausa mmuduuyaivaa mminee. Aangeraiivo itaa kua tiravai.

Anutu-uqaa Mmannasaivo forofetaiya inna kuaivaa kiasa kookieeraiya tasiponeema Yisuuva kua kutaivaa kiasa kookieema kioovaa kiaiyaatama tasipaivaivee.

Vaidiivo puara hoosa poosavau variravai

¹¹ Itaama taika kioodoo na taaduu ngiauvo vioo sai ngioo sauduu puara hoosa poosavo ivaki diravai. Duduu inna mmookaivau variraivaa nnutuuvo ataama vainoo. Ivo hama ari kuaivaa pikieerainno kua kutaivaa tiraivovee. Fai ivo kua pinaivaa gioonaa kiaapuuyaki yapa kioo safu saafuuma iinaravai. Fai ivo rapiraivaa yuruuma kioo safu saafuuma iinaravai.¹² Inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosi-ima vauduu inna kieetaivau kieeta vaidiyya apira tommeekaiyauvo kaayauyauvai vairavai. Inna nnutuuvaa innayaa fafaara roovaa hama vaidi voovoono ivaa oyaivaa rikieeravai. Ariinoo nnaasu rikieeravai.¹³ Inna buruqaivo kaayau kiauivaki rabu-uma kioovaa uyu varoo viravai. Vuduu inna nnutuuvaa vaidiyya tunoo: Anutu-uqaa tinniivaudiri kuaivaa vara kioo kiasa kookieeraivovee, tiravai.¹⁴ Inna nnaagiaivau rapira vaidiyya ngiau aapu varuuya puara hoosa poosaiyauvunu varuduu iya varada vuduu buruqa poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaatauyauvaa uyu varada viravai.¹⁵ Vuduu inna avaivakidiri paipa avaikarauvo tuoo rubikioo mmaanai kooyaa vairavai. Fai ivaadiri ivo gioonaa kiaapu mmatayaiya ruputuoonnonno yaataranaravai. Yaataroo ari yau aina yaagueueqaivaadiri utu kioo vainno yaagueueqama iyara dinaravai. Vuaina iiraiyauvaa nnaamuruuvaki vaidiyya raa kagiga kiaavo suuyaivo tuoo virayaama ivo Anutu-uqaa nnannateeraivaa gioonaa kiaapuuya maisama variayiki yapa kinai fai itaama maisama variaaravai. Anutu-uqo mmuakiasa mminnaiyauvaa yaataroo diravoono iyara pinaama nnannataanaravai.¹⁶ Ii kieeta vaidi ivaa buruqaivaunnaata inna tukiaivaunnaatama inna nnutuuvaa fafaara roovo vainno tunoo: Kieetaiya Kieeta Tuanaiyavee. Udaangaiya Udaanga Tuanaiyavee, tiravai.

¹⁷ Itaama taika kioodoo na taaduu aangeraa voovoono suaira dioo vainno mmuakiasa ngiaammaiya ngiau vuutaivau nuauyara pinaama aayanna roo tunoo: Aapi tummuatee. Tiida Anutu-uqaa buusa pinaivaara nuunakiatee.¹⁸ Kieeta vaidi-yaatama ngiari rapira vaidi kieetaiyaata rapira vaidiyyaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaraivaara tummuatee. Iya hoosaiya mmamma mmatiiyauvaatama mmuakiasa vaidi iyauvunu variayia mmamma mmatiiyauvaatama nnaaraivaara tummuatee. Mmuakiasa vaidiyya sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaa kati ngiari yaata utiraiyauvunu nuairiyaatama vaidi nnoonnaiyaata vaidi kiisaiyaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaraivaara tummuatee, tiravai.

¹⁹ Aangeraiivo itaa kua tuduu na taaduu fayai mmararaivootama mmuakiasa mmatayaa variaa kieetaiyaata ngiari rapira vaidiyyaatama nuunaida ivo puara hoo-saivau varuuvata ari rapira vaidiyyaatama rapuaara iiravai.²⁰ Rapududuu hoo-saivau varuuvoota ari rapira vaidiyyaatama fayai mmararaivaa yaatara kiada un-

nakua forofetaivaatama yaatara kiada vitada nniravai. Unnakua forofetaivo vaa tau-raa fayai mmaraivaani ari vookara ari vookarau mmooriiyauvaa iiravai. Gioonna kиаapuuya vaa fayai mmaraivaa atauvaa varada inna mmannammannaivaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraiya ivo ari vookarau mmooriiyauvaa un-nakua kиаa uuvaara kutaavaivee tiravai. Hoosaivau varuuvoota ari rapira vaidi-iyaaatama fayai mmaraivaata unnakua forofetaivaatama vitada hama ruputiraida soopa pinaivaki sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna tuo varuuvaki ka-gaari kieeravai. ²¹ Kagaari kioodoo hoosaivau varuu vaidiivaa avaivakidiri paipa avaikarauvo tuuvaadiri ivo vara kioo iya rapira vaidiia rutaka kioodoo putiravai. Putuduu mmuakiaa ngiaammaiya tuma iya mmamma mmatiiyauvaa nnooduduu iya ausaiyauvo fuaakairavai.

Yisuuva kaayau nuanu (1000) gioonna kиаapuuyara dinaravai

20 Itaama taika kioodoo na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo varioo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuvvaa kiivaa utu kioo vainno yeena yaagueeqa mmuaararoovo mmakarannaivaa roosuuvaa utu varoo tioo variravai. ² Tuma mahipa pinaivo nnaaruaa mahipa yapai maisaivaa nnutuuvo Sataangaa puaisa utuoo yeenaivaadiri inna rau kino kaayau nuanu (1000) itaama nnaasu vari-aiveeraivaara inna rau kieeravai. ³ Rau kioo soopa hokobaivaa raira sipuuvaa hatuaa kioo ivaki inna kagaari kioo sipuuvaa puaisakama rau kioo rookaivaadiri rafuutu kieeravai. Sataango kaayau nuanu (1000) ivaki varioo sa gioonna kиаapuuya un-nakua kиаiveeraivaara aangeraiivo ivaki inna yapa kioodoo variravai. Fai ivo ivaki varino kaayau nuanu (1000) taika kino hatuaa kino kiisama kava kati nuainaravai.

⁴ Na itaama taivo taika kioodoo na taaduu kieeta varira mmaataiyauvo vauduu gioonna kиаapuuya iyauvunu variravai. Varuduu vaa Anutuuqo kua pinaivaara dira yaagueeqaivaa iya mmiravai. Na kava taaduu gioonna kиаapuuya vooyaano iya ruputuduu putuuya vaidi kaanaiya ni teeda vairavai. Iya Yisuuva kua ku-taivaa kooyaa tuuvaata Anutuuqaa kuaivaatama kиаa kookieema kioovaara vooya iya ruputuduu putiravai. Iya hama fayai mmaraivaata inna mmannamman-naivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida hama inna atauvaa ngiari tin-niiyauvununnee vara ngiari yaakuuyauvunu yapeeravai. Iyaano vaa kava diitada kaayau nuanu (1000) vaidi kieetaya Yisuu Kirisiinna tasipama varida vooyara diravai. ⁵ Gioonna kиаapu homoraa putuuya hama kava ii suai ivaki diiteeravai. Kaayau nuanu (1000) taika kioodoo iya kava diiteeravai. Ii suai ivaki na taaduu diitooya inna tauraananaa diitooyavee. ⁶ Gioonna kиаapuuya itaama tauraananaa diiteeraiya tasipama diitaariyara Anutuuqo iyara yoketaa tuanaayavee kиаa iyara yoketaivai. Hama iya kava putuaarivaara aatuukiaaravai. Iya Anutuuqaata Yisuu Kirisiin-naatama Anutuuqaara kati puara hudeeraiya roosiima varida Yisuunna tasipama kaayau nuanu (1000) vooyara diaaravai.

Sataangaa yaatara kiada ikiaivaki kagaari kиаaravai

⁷ Fai kaayau nuanu (1000) taika kino Sataangaa soopa hokoba oovi nnauvakidiri hatuaa kino ngioo mmaanai vioo ⁸ gioonna kиаapu suai raari raipinnai suai haata-paipai tooya sainai tooya sainai variaya unnakua tinai fai rikiada kumimakakiaar-avai. Ii gioonna kиаapu iya ngiari nnutuuvaitana Gokooya Makokooya vainoo. Fai iya kumimakaikio Sataango iya nuunama kioo vitoo rapinara kuanaravai. Nnoori

mmaagaivau nnukaivo vaikiyai vaidiiya hama yopeema yaariraivaa roosiima vitoo kuanaravai. ⁹Iya vitoo vinai mmata aavau vai mmuakiaa mmatavau nuaida varida Anutuugaa gioonna kiaapuuya variaa saasaaya nnau yoosinnaivaa Anutuugo mmuduuya rira yoosinna pinaivaa ututuuma kiaaravai. Ututuuma kikio fai ngiau aapuuvakidiri ikiaivo tuoo iya taa taputu taika kiaanaravai. ¹⁰Taa taputu taika kino mmagia maisaivo vaa iya unnakua tiraivaa Anutuugo inna vitoo soopa pinaivaki ikiaivoota sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kagaari kiaanaravai. Vaa ivo ivaki fayai mmaraivaata unnakua forofetaivaatama kagaari kioovaki kinai fai iya ikiannagisanna heenagieena mmannammanna ivaki varida pinaa mmamma nniitareaivaa tupatupaa varaaravai.

Anutuugo nnaagiai suai gioonna kiaapuuya ngiari

mmooriiyauvaara iya yaparairavai

¹¹Itaama taika kioodoo na taaduu kieeta varira mmaata pinaa poosaivo vauduu vaidi voovoono ivaki variravai. Varuduu inna avuuvaudiri ngiau mmataivaitana vida raubiriida kuminauduu hama iya mmaataatairavai. ¹²Na taaduu mmuakiaa putuuya nnoonnaiyaata kiisaiyaatama kieetaivo varira mmaata vunniivau diravai. Dida vauduu kieeta varira mmaataivau variivoono yanaiyauvaa rabara kioodoo vauduu ari vo yanaivau vaidiiya tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvo vau yanaivaa rabara kioo teeravai. Gioonna kiaapu putuuya ngiari mmatayaa uu mmooriiyauvaa yanaiyauvunu fafaara rooyauvo vauyauvaara Anutuugo iya yaparairavai. ¹³Ii suai ivaki gioonna kiaapuuya putida nnoori sorovuaravai vauya kava diiteeravai. Mmata nauvakidiriyaata putiraiya varira yoosinna Hairisa ivakidiriyaatama putuuya diiteeravai. Diitooduu rikioo Anutuugo mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiari uu aataruuyauvaara iya yaparairavai. ¹⁴Yaparama kioo putira aataruuvaata Hairisa yoosinnaivaatama soopa pinaivaki ikiaivo too varuuvaki kagaari kioodoo viravai. Ii soopa pinaa ivaki ikiaivo too varii ivo inna kava nnaagiai eeyaa putuaraaivovee. ¹⁵Gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kioodoo vairavai. Gioonna kiaapu voovoono hama inna nnutuuvoo ii yanaa ivau vauvaa Anutuugo tuduu ikiana inna kagaari kieeravai.

Karaasa ngiau mmataivo vairavai

21 Na itaama taivo taika kioodoo na taaduu karaasa ngiau mmataivaitana vairavai. Vaa tauraanaa ngiau mmataivaitana taika kioodoo nnoori sorovuaravootama vaa taikeravai. ²Taika kioodoo na taaduu nnau yoosinna karaasa yoketaa tuanaivo tuoo variravai. Ii karaasa nnau yoosinna ivo inna karaasa Yerusareemaivovee. Ivo ngiau aapuuvakidiri Anutuugaasidiri tuoo variravai. Gioonnaivo vaati varaanara karaasa uyira rairaiyauvaa uyu kioo teerairayaama itaama ii yoosinna karaasa ivo yoketaa tuanaavai tuoo variravai. ³Tuoo varuduu na rikiaaduu kieeta varira mmaataivaudiri kua pinaivo tioo tunoo: Anna makee Anutuugaa variraivo gioonna kiaapuuya tasipama vainoo. Fai ivo iya tasipama hara kioo varinai iya inna gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai. Fai Anutuugo ariinoo iya tasipama varioo iya Anutuugo tuanaavai varinaravai. ⁴Fai iya vunnunnuuyauvo iya avuuyauvakidiri tiino fai ariinoo iya vunnunnu mmuakiaayauvai rugaanaravai. Fai hama kava gioonna kiaapuuya putikio hama iya ausaiyauvo mmuaarareenai

ratada mmamma nniitareeraivaa varaaravai. Vaa eenanaa aataru itaama vaiyauvo taikaivaara hama kava iya itaama variaaravaivee.

⁵Kuaivo itaa kua tuduu rikioo kieeta varira mmaataivau varuuvoono tunoo: Annaa makee na mmuakiaa mminnaiyauvaa karaasa iikiaunoo, kiaa kioo hanigia ni tunoo: A taanna rikiaanna kuaiyauvaa fafaara raanee. Ii kua iyauvo kutaayauvai vaikiyai gionna kiaapuuya iyauvaara kutaavaivee kiaiyauvaara fafaara raanee, ⁶kiaa kioo tunoo: Vaa ii kua iyauvo kaanaivai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraiovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeeraivaatama na nakaaraiovee. Gionna kiaapu voovoono inna nnoori rainai na nnoori rumuruumaivakidiri vita ree kati inna mmino nnoo tupatupaa variraivaa varaanaravai. Hama ivo irisai yookaivaa kinai fai na inna mminaravai. Kati na inna mminaravai. ⁷Fai yapooma Sataango gionna kiaapu voovai iinno teeno ivo yaataravaa na itaama kati inna mmino varaanaravai. Fai na inna Anutuugo varino ivo ni nnaakara tuanaavai varinaravai. ⁸Mo gionna kiaapuuya ni mmooriivaara aatuukiaiyata unakua kiaa aruoo kiaa aduoo kiaa tiraiyaatama mmoori aataru maisaiyauvaa iikiayaata ngiari seenaiya rupertuaani putuaiyaatama sabi heeraiyaata saaka sifaa iikiayaatama unakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmiraiyaata mmuakiaa unakua tiraiyaatama fai soopa pinaivaki sikau puapusuqaiivo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kuaaravai. Iya itaama iikiaaraivo inna kava nnaagiai eeyara putuaraaivee, tiravai.

⁹Aangeraiya yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmoori maisa nnaagiai vainaraiyauvo kuu yavaiyauvaki vauyauvaa utu kiada vauyakidiri voovoono niisi ngioo niita kua tioo tunoo: Fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono nnaataivaa varaanaravai. Nninai fai na gionna karaasa nnaayee inna nnaata ruukiaivaa i vitainaravaivee, ¹⁰tuduu Mmannasa Yoketaivo ni tasipooduu aangeraiivo ni vitoo taapi hokoba ari vookaravau ni yapa kieeravai. Ni yapa kioo yoosinna yoketaa tuanaa Yerusareemaivo ngiau aapu Anutuugaasidiri tuoo vioo varuuvaa ni vitairavai. ¹¹Ii yoosinna ivaki Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo vainno mmannaammannairavai. Ii yoosinna ivo sikau yoketaivaa nnutuuvo yasipisii roosiima mmannammannannaruuravai vairavai. ¹²Ivaa vagiaamunnaivo hokoba pinaavai vauduu ivaki sipuuyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vauduu aangeraiyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama iyauvaara dida vaid haitatuuravai. Ii sipu iyauvunu Isarairaa gionna kiaapuuya oyaiyauvaa nnutuuyauvaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama fafaara rooyauvo vairavai. ¹³Suai raari roopinnai taaravooma sipuuyauvo vauduu suai haatapoopinnai taaravooma sipuuyauvo vauduu tooya sainai sainai itaama taaravooma sipuuyauvo vairavai. ¹⁴Ii vagiaamunna ivaa yaagueeqa sikau toosa hara yapa kiooyauvo sikau yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kiada iyauvunudiri vagiaamunnaivaa hara kioodoo ngioo viravai. Ii sikau iyauvunu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kua varada nuairaiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama nnutuuyauvaa iyauvunu fafaara rooyauvo vairavai.

¹⁵Vauduu aangeraiivo niita kua tuuvo sikau gooraivaadiri iima kioo yauvaa nnau yoosinnaivaa mmatainaraivaa utu kioo vairavai. Utu kioo vainno ii yoosinna ivaatama sipuuyauvaata vagiaamunnaivaatama mmatainara iiravai. ¹⁶Ii nnau yoosinna ivaa ivo tooya saivai saivai mmatauduu mmuaakarairavai. Ivo ari yauvaadiri nnau yoosinnaivaa mmatauduu tooya saivai saivai hokoba pinaa ari vookaraama vau atauyauvo (2400) kiromitaavai vauduu nnauyauvaa iima roo

vioo vioo ngiau aapu atauyauvo (2400) kiromitaavai mmuaakaraama vairavai. Hama uruoo tara tuoo tarama vairavai. Mmuaavaugiataama vairavai. ¹⁷ Vauduu too aangeraiivo vaidi mmatayaiya iira aataruuvugiataama vagiaamunnaivaa mmatauduu too hokobavai vauduu atauyauvo (64) mitaavai vairavai. ¹⁸ Vauduu vagiaamunnaivaa sikau yasipisii ivaadiri iima kioodoo nnau yoosinnaivaa sikau goora tuanaivaadiri iima kioodoo yoketaa tuanaa mmannammannaanaruuravai vairavai. ¹⁹ Vagiaamunna sikau toosa hara yapa kiooyauvunu sikau yoketaa ari vookara ari vookarauyauvo vairavai. Sikau tauraiivo kookee kuuvvaa nnutuuvo yasipaa vauduu inna inanoovo haboonna kuuvvaa nnutuuvo sapaiyaa vauduu tammaivo poosa kuuvvaa nnutuuvo akeeta vauduu eera tammaivo yanaadoo kuuvvaa nnutuuvo emeraara vauduu ²⁰ eeraivo saakosaakoo tapisama poosa kuuvvaa nnutuuvo satonikiisa vauduu karasai diaivo kookee kuuvvaa nnutuuvo koniriaana vauduu karasaidiri taarama vauvo takuaanga kuuvvaa nnutuuvo kirisoraita vauduu karasaidiri taaravooma vauvo yanaadoo kuuvvaa nnutuuvo beriira vauduu karasaidiri taarama taarama vauvo saapaka kuuvvaa nnutuuvo topaasa vauduu yaakuuvvaitana vauvo tatapotatapoovaa nnutuuvo kirisopereesa vauduu yukukidiri mmuaavai vauvo haboonna kuuvvaa nnutuuvo haiyasiina vauduu yukukidiri taarama vauvo nnaagiai tuanaivo kookee kuuvvaa nnutuuvo ametiisa vairavai. ²¹ Vagiaamunna sipu yaakuuvvaitana yukukidiri taaravaitana sikau seeta roosuu yoketaa pinaiyauvaadiri iima kiooyauvo vairavai. Mmuaa sipuvai mmuaa sikau seeta roosuu yoke-taivaadiri iima kioodoo mmuaavai mmuaavai itaama vairavai. Ii yoosinna ivaki vuu aataruuyauvaa goora tuanaa yoketaivaadiri iima kioodoo mmannammannaanaruuravai vairavai.

²² Ii yoosinna ivaki hama na taaduu nuunaira nnau pinaa voovai vairavai. Udaanga Anutuuoqo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraiivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ivaki varuuvaara hama nuunaira nnaunnaatairavai. ²³ Hama suaivoota kuraagaivootama ii yoosinna ivaki teeravai. Anutuuoqaa oyai ari vookarauvo ivaki mmeekiavai tooduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo tooba roosiima ivaki toovaara hama suaivoota kuraagaivootama ivaki teeraivootairavai. ²⁴ Fai vo mmata vo mmata variaa gioonna kiaapuuya ii mmeekia ivo taivaara koovau nookiaaravai. Vo mmata vo mmata variaa kieetaiya ngiariisi vai yoketaa mminnaiyauvaa varada ivaki yapaaravai. ²⁵ Ikiannagisanna ii yoosinna ivaa sipuuyauvo hatuaa tu kioo nnaasu vainaravai. Hama rairaiivootainaravai. Ivaki hama heenaivo vaivaara iya hama sipuuyauvaa rairaiivootainaravai. ²⁶ Mmuakiaa mmatavau variaiya ngiari mminnaa yoketaa ari vookaraiyauvaa varada ivaki yapaaravai. ²⁷ Gioonna kiaapuuya maisai mmoori aataruuyauvaa hama ivaki varada kuaaravai. Sabi nuairaiyaata unnakua tiraiyaatama fai hama ivaki kuaaravai. Nnaaru Puara Sipisiipa Nnaakaraivo ari gioonna kiaapuuya tupatupaa variraivaara iya nnutuuyauvaa ari yanaivau fafaarama kiooya iya nnaasu fai ivaki kuaaravaivee.

22 Nnooriivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaraivaa aangeraiivoono ni vitairavai. Ii nnoori ivo mmannammannaanaruunno varuduu Anutuuoqoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama varuu kieeta varira mmaataivakidiri tiiravai. ² Tioo tioo nnau yoosinnaivaki vuu aataru nnoogiaivaa tammaidaa tuoo viravai. Tuoo vuduu yatariiavaa iiraivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaraivo nnoori siri saivau saivau diravai. Duoo vauduu mmuaa nuanuvai aakiaivaki yaakuuvvaitana yukukidiri taaraneetu iiraiyauvo vairavai. Mmuaa kuraaga mmuaa kuraaga itaama

mmaasu iiraiyauvo vairavai. Vauduu ivaa apuuyauvaa gioonna kiaapu vo mmata vo mmata variaiya varada nneeda nniitareeraivo sa tiisi vakiaiveeraivaara nneeravai. ³Mmuakiaa mminnaa Anutuuqo oooqo tioo maisayauvaivee tiyauvo hama ii yoosinna ivaki vainai taaravai. Fai Anutuuqoota Pura Sipisiipa Nnaakaraivoota ivaitana variaa kieeta varira mmaataivo ivaki vainai Anutuuqaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fai Anutuuqaa mmiaaravai. ⁴Mmida varida inna viri nnikiivaa teekio inna nnutuuvaa iya tinniiyauvunu fafaara roovo fai vainaravai. ⁵Ii yoosinna ivaki fai hama heenaivootainaravai. Udaanga Anutuuqo iya mmeekiavai variivaara hama iya toobaiyauvaa subi kikio teeno hama suaivo taanaravai. Fai iya ivaki kieetaya tupatupaa gioonna kiaapuuyara diaaravaivee.

Yisuuva tiinaravai

⁶Itaama taika kioodoo aangeraiivo ni tunoo: Ii mmuakiaa kua kiaa iyauvo kua kutaayauvai vaikiyai gioonna kiaapuuya iyauvaara kua kutaayauvaivee ki-aaravai. Udaanga Anutuuqo ari Mmannasaivaa forofetaiya mmioo variivoono ari aangeraiivaa titaa kiaikio tiivai. Ivo i kiaa i mmioo i vitaakiaiveeraivaara tiivai. Ivo ari mmoori vareeraiya fai kiisa suai vainara aataru mminnaiyauvaa iya vitaakiaiveeraivaara titaa kiaikio tiivaivee, tiravai.

⁷Yisuuva tunoo: Rikiatee. Na kiisa suai kava kuanaravai. Fai yapooma nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa gioonna kiaapuuya rikiada iikiyaiya fai yoketaama variaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

⁸Na Yuvuaano neenoo ii kua aataru iyauvaa rikiee iyauvaa teeravai. Na rikiee na taa taika kiee aangeraiivo iyauvaa ni vitauyauvaa yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmuduuyaiivaa inna mminaree kiaa iikiadauu ⁹ivo ni tunoo: Sa itaama iikianee. Anutuuqaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varaunnavaitanavee. I seena forofetaiyaata aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiada iikiyaiyaatama ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Anutuuqaa nnaasu ai ausa mmuduuyaiivaa mmianee, ¹⁰kiaa kioo ni tunoo: Nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaa aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa sa hatauma kiaanee. Ii kua iyauvaa kaanaivo vainima kooyaa vainaraivaara sa hatauma kiaanee. ¹¹Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa iivoono kii ari iivaugiataama mmannammanna iikiavee. Gioonna kiaapu voovoono tomedama variivoono kii ari itaama variivaugiataama mmannammanna variaivee. Gioonna kiaapu voovoono safuuma variivoono kii ari variivaugiataama mmannammanna safuuma variaivee. Gioonna kiaapu voovoono yoketaa tuanaa ari vookaraama variivoono kii ari variivaugiataama yoketaa tuanaavai nnaasu variaivee. Aangeraiivo itaa kua tiravai.

¹²Yisuuva tunoo: Rikiatee. Fai na kiisa suai kava kuanaravai. Na irisai yoketaiyauvaa varee tiee gioonna kiaapuuya ngiari mmoori iikiyaiyavunugiataama mmuaavai mmuaavai irisaiyauvaa safuuma iya mminaravai. ¹³Na tauraa variaivoono fai nnaagiai varinaravai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraivovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeeraivaatama na nakaaraivovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai.

¹⁴Gioonna kiaapuuya ngiari buruqaiyauvaa fini kiaiya fai yoketaama variaaravai. Iya itaama finiaivaara iya inna aikiooma yatariiivaa iiraivaa vaidiiya nneeda tupatupaa variaaravaiva fai iya nneeda yoosinna keegiaiayuvaki vida yoosin-

naivaki kuaaravai. ¹⁵ Gioonna kiaapu maisa mmooriivaa iikiyaiyaata saaka sifaa iikiyaiyaatama sabi aataru nuairaiyaata ngiari seenaiya ruputuaani putuaiyaatama unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuya mmiraiyaata gioonna kiaapuuya ngiari kuaiyauvaata ngiari mmooriyauvaatama unnakua tiraiyaatama fai yoosinnaivaa mmaanai nnaasu variaaravai.

¹⁶ Yisuuva tunoo: Na ni aangeraivaa titaa kiaaduu aa kua aayauvaa i kiaa i mminai eenoo vaa ausa hanigia kiada Anutuuaqara nuunairiyya kiaa mmia-neeraivaara na titaaduu aisi tiiravai. Na Davuitiinna oyai tuanaivo variauvooona na inna oyavakidiri diitee inna sidinnaidivai variauvai. Na patairaara aakiapuaivaa roosiima pinaama mmeekia tauovee, tiravai. ¹⁷ Mmannaivaoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa nnaataivoootama kiaanoo: Ngiatee, kiaavai. Mmuakiaa gioonna kuaapuuya ii kua ivaa rikiaiyya kiatee: Ngiatee, kiatee. Gioonna kiaapu voovooona nnoori raino kii ngiaivee. Nnooriivaa vaidiyya nneeda tupatupaa variaarivaa inna nnaataakiaivoona kii ngioo kati nnaivee.

Nnaagiay kuavai

¹⁸ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnaagiay vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiaiyya na Yuvuaanoona yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaanoo: Mo fai gioonna kiaapu voovooona aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaata ari tinniyyaadiriaata vai kuaivaa tasipama reeno fai Anutuuoqo irisaivaa maisa mmooriyauvaa aa yanaa aavau kooyaa fafaara raa kiaiyyauvaa inna mminaraivaivee. ¹⁹ Mo fai gioonna kiaapu voovooona nnaagiay vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kua voovai ruga kino fai Anutuuoqo inna ooqoo tino ivo hama yatariivaa iiraivaa vaidiyya nneeda tupatupaa variaarivaa nnaanaravai. Fai ivo hama yoosinna yoketaa tuanaivaki kuanaravai. Yatariivaa nneeda tupatupaa variaarivaaraata yoosinna yoketaa tuanaivaaraatama aa yanaa aavaki iyauvaara kuaivo vainoo. Na Yuvuaano itaa kua ngii giaa ngii miauvai. ²⁰ Ivoona ii kua ivaara kiaa kookieenno tuuvooona tunoo: Kua kutaavai. Na kiisa suai kava kuanaravaivee, tiravai. Inna aikioovai. Udaanga Yisuu-o, tummuane. ²¹ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaa Anutuuaqaa gioonna kiaapuuya ngii tasipama vakiaivee.